

T.C BAŞBAKANLIK
DEVLET PLANLAMA TEŐKILATI

DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI

1979-1983

Yayın No, DPT : 1664
Ankara - Nisan 1979

G i R i Ő

Türkiye, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (IV. Plan) dönemine, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri yürütölen gelişme atılımlarının başarıya ulaştırılması ve sürdürölmesi gibi temel bir çabanın yanısıra, büyük iç ve dış sorunların baskısı altına girmektedir. Toplum, bir derlenip toparlanma ve ertelenmez boyutlara varan sorunları çözmeye zorunluluğu ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Bakanlar Kurulunca saptanmış 31.8.1978 gün ve 16393 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış bulunan Hedefler ve Stratejinin, esasları çerçevesinde hazırlanan IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, hızlı bir sınaileşme ve buna kaynak sağlayacak kurumsal düzenlemeleri, dışsatımda önemli atılımları getirmektedir. IV. Plan sonunda ülke bir çok gereksinimi kendi olanaklarıyla karşılayacak ve diğer ülkelere önemli ölçüde dışsatım yapacak bir duruma gelecektir.

Türkiye, yetişmiş insan gücü ve teknik deneyim birikimi ile önemli doğal kaynaklara sahip bir ülkedir. Temel gereksinimlerinin büyük bir bölümünde, özellikle temel yiyecek maddelerinde yeterliğe kavuşan ekonomi, IV. Plan döneminde, kimyasal gübre, Haç, bitkisel yağlar vb. bir çok maddede daha kendine yeter duruma gelecektir. Bu gelişmeler tarımda ve sanayide verim artışları ile gerçekleşecek, verimlilik artışları dışsatımlarda sıçramaların zeminini oluşturacaktır.

Ekonomide çok unsurlu dengeye dayanarak daha geniş çerçevede planlı biçimde dışa açılma biçiminde özetlenebilecek olan yeni dış ödeme gücünü artırma stratejisinde, dışsatımlardaki artışlar yanında, turizmin ve dışticaret filolarının gelişmesi, işçi tasarruflarını daha büyük ölçüde yurda getirme olanaklarının yaratılması, dışarıya teknik ve diğer hizmetlerin gönderilmesi öngörülmektedir.

IV. Plan döneminde imalat sanayii teknoloji yaratma yolunda önemli aşamaları geçip, ileri ve rekabetçi bir sanayi yapısının temellerini oluşturacaktır. Yeni sınaileşme, sanayi girdileri bakımından ulusal olanaklara daha çok dayanacak, genelde, ara ve yatırım malları üretimine yönelecektir.

Sağlıklı ve hızlı sınaileşme ile ulusal savunma gücü arasında verimli bir etkileşim, birbirini destekleyici bağlantı oluşturulacaktır. Öylelikle, IV. Plan döneminde ulusal savunma daha da güçlenecek ve sınaileşmeye hızlandıran bir etki yapacaktır. Bunun yanısıra, Türkiye'nin gelişmesinde, bölgenin olanakları da gözönünde tutulup, değerlendirilecektir.

Ülkenin ekonomik ve toplumsal gelişmesi, bugünkü aşamada önemli darboğazlar ve sorunlarla karşı karşıyadır. Başta enerji, ulaşım ve haberleşme olmak üzere altyapı yetersizlikleri, hızlı kentleşmenin yarattığı kır - kent, bölgeler-İçi ve bölgelerarası dengesizlikler, sağlıklı, dengeli, hakça bir gelişme yöntemi ile giderilebilir. Gelişmenin bütünlüğü, ekonomik - toplumsal - siyasal bunalımları da kökenlerinde gidermenin çaresi olacaktır,

Bu gelişme modeli içinde, ülkede :

- Kamu yönetiminde ve kamu işletmelerinde demokrasiyi güçlendirici, verimi ve etkinliği artırıcı düzenlemeler yapılması,
- Halk girişimcülüğünün ve kooperatifçiliğın desteklenip yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi.
- Nüfus hareketlerinin sağlıklı bir eğilime kavuşması.
- İşsizliğin yeni önlemler ve projelerle azaltılması.
- Toplumsal güvenliğin kooperatifleşmeyle bağlantılı biçimde köylüyü de kapsayarak yaygınlaştırılması.
- Kredi düzeninin üretimi ve toplumsal adaleti destekleyici biçimde yeni bir işlerlik kazanması,
- İç pazarlama düzeninin, üretici ve tüketiciyi koruyacak ve üretim artışını hızlandıracak biçimde değiştirilmesi,
- Sağlıklı beslenme - sağlıklı tüketim - sağlıklı kentleşmenin birlikte gerçekleştirilmesi, amaçlanmaktadır.

IV. Plan döneminde maddi yaşamın sağlam temellerde gelişmesinin yanısıra, toplum ve kültür yaşamına yeni bir yön ve canlılık kazandırılması esastır. Demokratik ve dengeli bir toplum yapısı, geniş bir alanda, önemli ölçekte düzenlemeleri gerektirmektedir. IV. Plan demokratik ve çoğulcu bir toplumun bu temel koşullarını gerçekleştirme amacıyla hazırlanmıştır.

IV. Plan döneminde demokrasinin yaygı ulaştırılıp, güçlendirilmesinde en önemli araçlardan biri eğitim olmaktadır. Eğitimin planlı gelişmenin gereksinimleri ile bağlantılı olarak her düzeyde ve coğrafi mekânda yaygınlaştırılması sadece ekonominin gerektirdiği bilgilerin değil, ulusal kültür değerlerinin de geliştirilmesi büyük önem kazanmıştır,

IV. Plan, Türkiye'nin karşılaştığı sorunlara cesaret ve umutla yaklaşmıştır. Hızlı büyüme ve demokratik gelişme ile eşzamanlı olarak karşılaşılan sorunlar IV. Planda bir karamsarlık kaynağı değil, tam tersine, çağdaş ve sağlıklı çözümlerin gerekçesi, güçlü, zengin ve saygın bir Türkiye'nin çıkış noktası olarak ele alınmıştır.

Özyeterlik, dış dünyaya sağlıklı açılım, toplumsal adalet ve yüksek gelir düzeyi IV. Plan dönemini, önceki dönemlerden ayıran temel nitelik farklılıkları olmaktadır.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı 2 kesim olarak düzenlenmiştir. Birinci kesimde, III. Planın ekonomik ve toplumsal sonuçlarının değerlendirilmesi ve IV. Planın ana hedefler ve temel politikaları yer almaktadır, ikinci kesim planın tüm sektörlerinin ayrıntılı bir değerlendirilmesiyle sektörel hedefleri, ilke ve politikaları kapsamaktadır,

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

PLAN KARARI	1
GİRİŞ	3

Birinci Kesim

ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE EKONOMİK VE TOPLUMSAL GELİŞMELER

BİRİNCİ BÖLÜM :

ÜRETİM VE BÖLÜŞÜM	7
I. BÜYÜME HIZI VE GSMH'NİN BİLEŞİMİ	7
1. BÜYÜME HIZI	7
2. TARIM - SANAYİ HİZMETLER İLİŞKİSİ	8
3. TARIM SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER	9
4. SANAYİ SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER	14
5. ENERJİ, ALTYAPI VE HİZMETLERDE GELİŞMELER	20
II. GELİR DAĞILIMI	21

İKİNCİ BÖLÜM :

KAYNAKLARIN KULLANIMI	24
I. İNSAN KAYNAĞI	24
1. NÜFUS	24
2. İSTİHDAM	25
3. İNSANGÜCÜ	27
II. SERMAYE BİRİKİMİ	31
1. SERMAYE BİRİKİMİNİN KAYNAKLARI	31
2. SERMAYE BİRİKİMİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI	34
3. PLAN UYGULAMASINDA ETKİNLİK	35
III. TÜKETİM HARCAMALARI	46
IV. BİLİM VE TEKNOLOJİ	48
1. ARAŞTIRMA - GELİŞTİRME	48
2. TEKNOLOJİ	48
3. ULUSALARARASI İŞBİRLİĞİ VE TEKNİK YARDIM	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER	51
I. 1970'Lİ YILLARDA DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ	51
II. ÖDEMELER DENGESİ	58
1. <i>DIŞ TİCARET</i>	58
2. <i>GÖRÜNMEYEN İŞLEMLER</i>	67
3. <i>SERMAYE HAREKETLERİ</i>	68
III. AET VE KİBİ İLE İLİŞKİLER	69
1. <i>TÜRKİYE - AET İLİŞKİLERİ</i>	69
2. <i>KALKINMA İÇİN BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ (KİBİ = RCD) İLE İLİŞKİLER</i>	70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

BÖLGESEL GELİŞME VE YERLEŞME	72
I. BÖLGESEL GELİŞME	72
II. YERLEŞME	76
1. <i>KENTLEŞME</i>	76
2. <i>BELEDİYELER</i>	81
3. <i>KIRSAL YERLEŞME</i>	82
4. <i>ÇEVRE SORUNLARI</i>	83

BEŞİNCİ BÖLÜM :

EKONOMİNİN YÖNETİMİ VE KURUMSAL YAPI	85
I. KAMU MALİYESİ	85
1. <i>KAMU GELİR VE HARCAMALARI</i>	85
2. <i>KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ</i>	99
3. <i>KAMU YATIRIM - TASARRUF DENGESİ</i>	100
II. PARA, BANKALAR VE KREDİ KURUMLARI	100
1. <i>PARA ARZI</i>	100
2. <i>BANKA KAYNAKLARI VE KULLANIMLARI</i>	108
3. <i>KURUMSAL YAPIDA GELİŞMELER</i>	112
4. <i>SERMAYE PİYASASINDA GELİŞMELER</i>	113
III. FİYATLAR	114
1. <i>FİYATLAR GENEL DÜZEYİNDEKİ GELİŞMELER</i>	114
2. <i>TARIMDA DEVLET DESTEĞİ DÜZENLEMELERİ</i>	121
IV. KAMU GİRİŞİMCİLİĞİ	124
V. TARIMDA KOOPERATİFLEŞME	127
VI. ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER	131

ALTINCI BÖLÜM :

YAŞAM DÜZEYİNDE GELİŞMELER	132
I. ÇALIŞMA SORUNLARI	132
II. TOPLUMSAL GÜVENLİK	137
III. SAĞLIK	143
IV. KONUT	144
V. EĞİTİM, KÜLTÜR, GENÇLİK VE SPOR	147
1. EĞİTİM	147
2. KÜLTÜR	149
3. GENÇLİK SORUNLARI	154
4. SPOR	155
EK TABLOLAR 1 - 151	157

İkinci Kesim**EKONOMİK VE TOPLUMSAL HEDEFLER VE POLİTİKALAR**

GİRİŞ	201
--------------------	------------

BİRİNCİ BÖLÜM :

EKONOMİK HEDEFLER VE DENGELER	205
I. GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA VE ÜRETİM HEDEFLERİ	205
1. GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILANIN YAPISI	205
2. ÜRETİM YAPISI	206
II. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ	208
I. KAYNAKLAR	208
2. HARCAMALAR	208
III. YATIRIM - TASARRUF DENGESİ	212
1. YATIRIMLAR	212
2. TASARRUFLAR	213
IV. FİNANSMAN DENGESİ	216
1. KAMU KESİMİNİN FİNANSMANI	216
2. ÖZEL KESİMİN FİNANSMANI	223
V. SEKTÖR PROGRAMLARININ GENEL GÖRÜNÜŞÜ	223
1. TARIM	223
2. MADENCİLİK	228
3. İMALAT SANAYİİ	231
4. ENERJİ	240
5. HİZMETLER	240
VI. ÖDEMELER DENGESİ HEDEFLERİ	242
1. DIŞSATIM VE YAPISI	243
2. DIŞALIM	245
3. GÖRÜNMEYEN İŞLEMLER	246
4. SERMAYE HAREKETLERİ	247

İKİNCİ BÖLÜM :

TOPLUMSAL GELİŞMELER VE HEDEFLER	249
L. NÜFUS VE YAPISI	249
II. İSTİHDAM VE YAPISI	249
III. İNSANGÜCÜ	251
IV. SOSYAL FİZİK HEDEFLER (EĞİTİM, SAĞLIK KONUT)	252
V. KENTLEŞME	253
VI. KOOPERATİFLEŞME	255

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

DÖRDÜNCÜ PLANIN TEMEL POLİTİKALARI	255
I. GİRİŞ	255
II. TASARRUF VE FİNANSMAN POLİTİKALARI	259
1. <i>PARA - KREDİ POLİTİKALARI</i>	259
2. <i>MALİYE POLİTİKASI</i>	262
3. <i>TASARRUF POLİTİKASI</i>	264
III. DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER POLİTİKASI	265
1. <i>TEMEL İLKELER</i>	265
2. <i>DIŞSATIM POLİTİKASI</i>	266
3. <i>DIŞALIM POLİTİKASI</i>	267
4. <i>GÖRÜNMEYEN İŞLEMLER</i>	268
5. <i>DIŞ KREDİ VE BORÇLAR</i>	268
6. <i>TÜRKİYE - AET İLİŞKİLERİ</i>	268
7. <i>KALKINMA İÇİN BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ (KİBİ)</i>	269
8. <i>YABANCI SERMAYE POLİTİKASI</i>	270
IV. YATIRIM POLİTİKALARI	271
1. <i>GENEL ESASLAR</i>	271
2. <i>SEKTÖREL POLİTİKALAR</i>	272
3. <i>TEKNOLOJİ POLİTİKASI</i>	273
4. <i>İSTİHDAM POLİTİKASI</i>	275
5. <i>ÖZENDİRME VE YÖNLENDİRME POLİTİKASI</i>	276
6. <i>ORGANİZE SANAYİ SİTELERİNE, KÜÇÜK SANAYİ VE EL SANATLARINA İLİŞKİN POLİTİKALAR</i>	277
V. FİYAT, ÜCRET VE TİCARET POLİTİKASI	278
1. <i>FİYAT POLİTİKASI</i>	278
2. <i>ÜCRET POLİTİKASI</i>	279
3. <i>TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKASI</i>	279
4. <i>TİCARET POLİTİKASI</i>	280

	<u>Sayfa No.</u>
VI. ÇALIŞMA VE YAŞAM DÜZEYİNE İLİŞKİN POLİTİKALAR	281
1. ÇALIŞMA YAŞAMI	281
2. TOPLUMSAL GÜVENLİK	282
3. KÜLTÜR	283
4. DİN VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ	284
5. GENÇLİK SORUNLARI	285
6. SPOR	285
VII. KÖYLÜYE YÖNELİK POLİTİKALAR	286
1. TOPRAK REFORMU	286
2. KOOPERATİFLEŞME	287
3. TARIMDA KÖYLÜYE DÖNÜK DEVLET DÜZENLE- MESİ VE DESTEĞİ	289
4. KIRSAL YERLEŞİM DÜZENİ	290
VIII. BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI	290
1. BÖLGESEL GELİŞME	290
2. KALKINMA ÖNCELİKLİ YÖRELER	291
IX. KENTLEŞME VE BELEDİYELER	292
1. KENTLEŞME	292
2. KENT ALTYAPISI	293
3. BELEDİYELER	294
4. ÇEVRE SORUNLARI	295
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:	
KURUMSAL VE YÖNETSEL POLİTİKALAR	296
I. KAMU YÖNETİMİNİN YENİDEN DÜZENLENMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ	296
1. DURUM	296
2. PLANLI DÖNEMDE GELİŞMELER VE SORUNLAR	296
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	298
II. KAMU GİRİŞİMCİLİĞİ	301
1. DURUM VE SORUNLAR	301
2. İLKELER VE POLİTİKALAR	305
III. YAYGIN HALK GİRİŞİMCİLİĞİ	312
1. PLANLI DÖNEMDE GELİŞMELER VE SORUNLAR	312
2. İLKELER VE POLİTİKALAR	313
IV. VAKIF GİRİŞİMLERİ	315
1. GENEL DURUM VE SORUNLAR	315
2. İLKELER VE POLİTİKALAR	316

V. MÜHENDİSLİK - TASARIM HİZMETLERİNİN DÜZENLENMESİ	316
1. DURUM	316
2. İLKELER VE POLİTİKALAR	317
VI. HUKUK DÜZENİ VE PLANLI KALKINMA	318
1. GENEL DURUM VE SORUNLAR	318
2. İLKELER VE POLİTİKALAR	320
VII. UYGULAMANIN İZLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	321
1. MERKEZİ DÜZEYDE İZLEME	321
2. BÖLGE VE İL DÜZEYİNDE İZLEME	322
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	324

Üçüncü Kesim

BİRİNCİL ÜRETİM, ALTYAPI VE HİZMETLER

BİRİNCİ BÖLÜM :

TARIM	331
I. TARIM SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ	331
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	331
2. HEDEFLER	333
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	337
II. TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	340
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	340
2. HEDEFLER	342
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	343
III. BİTKİSEL ÜRETİM	344
1. PLANLI DÖNEMDE GELİŞMELER	344
2. HEDEFLER	351
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	353
IV. HAYVANCILIK	357
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	357
2. HEDEFLER	359
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	359
V. SU ÜRÜNLERİ	364
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	364
2. HEDEFLER	366
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	366
VI. ORMANCILIK	367
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	367
2. HEDEFLER	369
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	372

İKİNCİ BÖLÜM :

MADENCİLİK	373
I. MADENCİLİK	373
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	373
2. HEDEFLER	384
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	390

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

I. ENERJİ	394
1. PLANLI DÖNEMDE GELİŞMELER	394
2. HEDEFLER	399
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	406

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

ALTYAPI VE TURİZM	409
I. ULAŞTIRMA	409
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	409
2. HEDEFLER	413
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	416
II. HABERLEŞME	419
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	419
2. HEDEFLER	419
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	419
III. RADYO - TELEVİZYON	420
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	420
2. HEDEFLER	421
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	421
IV. İNŞAAT	421
1. DURUM	421
2. İLKELER VE POLİTİKALAR	423
V. HARİTA - TAPU VE KADASTRO	426
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	426
2. HEDEFLER	426
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	426
VI. TURİZM	429
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	429
2. HEDEFLER	430
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	432

BEŞİNCİ BÖLÜM :

EĞİTİM	433
I. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	433
1. TEMEL EĞİTİM	434
2. GENEL ORTAÖĞRETİM (LİSELER)	437
3. MESLEKİ VE TEKNİK ÖĞRETİM	441
4. YÜKSEK ÖĞRETİM	449
5. YAYGIN EĞİTİM	453
II. HEDEFLER	453
III. İLKELER VE POLİTİKALAR	453

ALTINCI BÖLÜM :

SAĞLIK	460
I. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	460
1. SAĞLIK HİZMETLERİNİN SOSYALLEŞTİRİLMESİ	460
2. YATAKLI TEDAVİ HİZMETLERİ	461
3. SAĞLIK - İNŞANGÜCÜ	462
4. ÇEVRE SAĞLIĞI	462
5. BESLENME SORUNLARI	462
6. İLAÇ SORUNLARI	463
7. ANA ÇOCUK SAĞLIĞI VE AİLE PLANLAMASI	463
8. İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞYERİ GÜVENLİĞİ	463
9. TEDAVİDE GEREKLİ KAN VE KAN ÜRÜNLERİ GE- REKSİNMESİNİN KARŞILANMASI	464
10. SAĞLIK YATIRIMLARI	464
11. SAĞLIK YAPILARI	464
12. TEKNOLOJİ YAPI	465
II. HEDEFLER	465
III. İLKELER VE POLİTİKALAR	465

YEDİNCİ BÖLÜM :

KONUT	470
I. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	470
II. HEDEFLER	474
1. KONUT GEREKSİNMESİ	474
III. İLKE VE POLİTİKALAR	476

SEKİZİNCİ BÖLÜM :

KAMU HİZMETLERİ	478
I. İÇ GÜVENLİK HİZMETLERİ	478
1. DURUM	478
2. HEDEFLER	478
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	478
II. ADALET HİZMETLERİ	479
1. GENEL DURUM VE SORUNLAR	479
2. İLKELER VE POLİTİKALAR	482

Dördüncü Kesim**İMALAT SANAYİİ****BİRİNCİ BÖLÜM :**

GENELLİKLE TÜKETİM MALI ÜRETEN SANAYİLER	487
I GIDA SANAYİİ	487
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	487
2. HEDEFLER	487
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	492
II. İÇKİ SANAYİİ	495
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	495
2. HEDEFLER	495
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	497
III. TÜTÜN MAMULLERİ SANAYİİ	498
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	498
2. HEDEFLER	501
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	501
IV. DOKUMA VE GİYİM SANAYİİ	503
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	503
2. HEDEFLER	508
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	510

İKİNCİ BÖLÜM :

GENELLİKLE ARA MALI ÜRETEN SANAYİLER	511
I. ORMAN SANAYİİ	511
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	511
2. HEDEFLER	512
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	512

	<u>Sayfa No</u>
II. KAĞIT SANAYİİ	515
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	515
2. HEDEFLER	517
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	517
III. BASIM SANAYİİ	521
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	521
2. HEDEFLER	521
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	521
IV. DERİ VE DERİ MAMULLERİ	522
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	522
2. HEDEFLER	522
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	525
V. LASTİK SANAYİİ	526
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	526
2. HEDEFLER	529
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	529
VI. PLASTİK SANAYİİ	531
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	531
2. HEDEFLER	531
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	532
VII. KİMYA SANAYİİ	533
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	533
2. HEDEFLER	533
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	534
VIII. PETROKİMYA SANAYİİ	535
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	535
2. HEDEFLER	538
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	549
IX. PETROL ÜRÜNLERİ SANAYİİ	549
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	549
2. HEDEFLER	549
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	555
X. GÜBRE SANAYİİ	555
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	555
2. HEDEFLER	556
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	559
XI. SERAMİK SANAYİİ	559
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	559
2. HEDEFLER	560
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	560

	<u>Sayfa No</u>
XII. CAM SANAYİİ	565
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	565
2. HEDEFLER	565
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	565
XIII. ÇİMENTO SANAYİİ	570
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	570
2. HEDEFLER	570
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	572
XIV. PIŞMIŞ KİL VE ÇİMENTODAN GEREÇLER SANAYİİ ...	572
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	572
2. HEDEFLER	574
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	583
XV. DEMİR - ÇELİK SANAYİİ	583
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	583
2. HEDEFLER	584
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	590
XVI. DEMİRDİŞİ METALLER	595
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	595
2. HEDEFLER	595
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	601

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

GENELLİKLE YATIRIM MALI ÜRETEN SANAYİLER	603
I. MADENİ EŞYA İMALAT SANAYİİ	603
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	603
2. HEDEFLER	604
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	606
II. ELEKTRİKSİZ MAKİNELER SANAYİİ	606
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	606
2. HEDEFLER	614
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	615
III. MESLEK, BİLİM, ÖLÇÜ, KONTROL VE OPTİK DONA- TIMI İMALAT SANAYİİ	619
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	619
2. HEDEFLER	619
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	622
IV. ELEKTRİKLİ MAKİNELER	622
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	622
2. HEDEFLER	623
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	626

	<u>Sayfa No.</u>
V. ELEKTRONİK SANAYİİ	627
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	627
2. HEDEFLER	628
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	628
VI. KARAYOLU TAŞITLARI İMALAT SANAYİİ	630
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	630
2. HEDEFLER	632
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	632
VII. DEMİRYOLU TAŞITLARI İMALAT SANAYİİ	637
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	637
2. HEDEFLER	637
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	638
VIII. GEMİ İNŞAAT SANAYİİ	638
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	638
2. HEDEFLER	639
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	640
IX. UÇAK İMALATI SANAYİİ	643
1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER	643
2. HEDEFLER	643
3. İLKELER VE POLİTİKALAR	645

DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANININ TEMEL HEDEFLERİ VE STRATEJİSİ

BAKANLAR KURULU KARARI	649
BÖLÜM I : Durum ve Sorunlar	653
BÖLÜM II : Kurallar	655
BÖLÜM III : Amaçlar	656
BÖLÜM IV : Araçlar	657
BÖLÜM V : Sayısal Hedefler	672

MİLLET MECLİSİ

KARARI

DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK (1979 - 1983) KALKINMA PLANININ ONAYLANDIĞINA İLİŞKİN

Plan Kararı No. 6

Dördüncü Beş Yıllık (1979 -1983) Kalkınma Planı, 16 Ekim 1962 tarihli, 77 sayılı Yasa gereğince, Millet Meclisi Genel Kurulunun 29 - 30.11.1978 tarihli 15 nci Birleşiminde onaylanmıştır.

BİRİNCİ KESİM

ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE EKONOMİK VE TOPLUMSAL

(1) III. Plan dönemi 1973 - 1977 yıllarını kapsamaktadır.

1978 yılı bir «ara yıl» olarak ele alındığından, ayrıntılı değerlendirmesi 1979 Programında yapılacaktır. Ancak önemli düzenlemelerin yapıldığı durumlarda değerlendirmeye alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜRETİM VE BÖLÜŞÜM

I. BÜYÜME HIZI VE GAYRİSAFİ MİLLİ HASILANIN BİLEŞİMİ (2)

1. BÜYÜME HIZI :

1. III. Plan dönemi için yüzde 7,4 olarak öngörülen büyüme oranı yüzde 6,5 olarak gerçekleşmiştir. Yine aynı dönemde gayrisafi yurt içi hâsılanın (GSYİH) büyüme oranı yılda ortalama yüzde 7,6 olarak hedef alınmış, gerçekleşme yüzde 6,9 olmuştur. (Tablo 1) Öngörülen hedefe ulaşamamasında, III. Plan döneminde uluslararası düzeyde ortaya çıkan petrol bunalımı ve Türkiye'nin ilişkilerinin yoğunlaştığı Batı ekonomilerinde petrol bunalımının başlattığı gelişmeler ile enerji ve dışalığa bağlı hammadde arzında zaman zaman ortaya çıkan tıkanıklıklar nedeniyle sınai üretimde ve plan döneminin ilk ve son yıllarında tarımsal üretimde hedeften geri kalmalar, ayrıca planda öngörülen önlemlerin alınmaması etkili olmuştur.

2. III. Plan döneminde Türkiye'de GSYİH'daki artış hızı, iktisadi işbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinin Gayrisafi Yurt içi Hâsıllarındaki, artış hızları toplamından da yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. 1972 - 1976 döneminde GSYİH büyüme oranı Türkiye'de yüzde 7,4, OECD ülkelerinde toplam olarak yüzde 2,6 olmuştur. Aynı dönemde OECD ülkelerinde birey başına GSYİH yılda ortalama yüzde 1,7 oranında büyüyerek 4 900 dolara ulaşırken, Türkiye'de birey başına GSYİH (1976 piyasa fiyatlarıyla) ortalama yüzde 4,0 oranında artarak 1976'da 16 000 liraya (970 dolar) (3) yükselmiştir.

3. İlk altı ayın ön tahminlerine göre, 1978 yılında Gayrisafi Milli Hâsıla'nın yüzde 2,7 dolayında artması beklenmektedir.

4. III. Plan döneminde tarım sektörü katma değerinin büyüme hızı yılda ortalama yüzde -10,1, ile 10,9 arasında değişmiştir. III. Plan döneminde ortalama yüzde 3,7 oranında büyümesi öngörülen tarım sektörü katma değerinin büyüme hızı bu dönemde ortalama yüzde 3,3 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektörünün büyüme hızı dönem ortalaması olarak III. Planda yüzde 11,4 öngörülmüş, gerçekleşme ise yüzde 9,9 olmuştur. Hizmetler sektörü katma değeri ise III. Plan dönemi ortalaması olarak yüzde 7,9 oranıyla, öngörülen hızı aşmıştır.

(2) Birinci kesimde yer alan değerlendirmeler, tersi belirtilmedikçe, 1976 yılı fiyatlarıyla ifade edilen parasal büyüklükler ile yapılmıştır.

(3) 1976 yılı dolar kuru, 1 dolar = 16,5 lira olarak alınmıştır.

*TABLO : 1 — Gayrisafi Milli Hasılanın ve Sektörel Katma Değerlerin
Büyüme Hızları*

(Sabit fiyatlarla)

III. Plan dönemi
ortalaması

SEKTÖRLER	III. Plan (4)	1973	1974	1975	1976	1977	1978	(5)
	Hedefi							
Gayrisafi Milli Hasıla	7,4	5,4	7,4	8,0	7,7	4,0	6,5	2,7
Gayrisafi Yurt İçi Hasıla	7,6	4,4	8,5	8,9	8,5	4,4	6,9	3,2
Tarım	3,7	10,1	10,3	10,9	7,6	0,5	3,3	2,2
Sanayi	11,4	11,3	8,3	9,0	10,3	10,8	9,9	6,8
— Madencilik	13,7	4,8	21,4	11,8	7,0	37,9	16,0	17,9
— İmalat Sanayii	11,1	12,1	6,9	8,1	10,0	7,1	8,8	5,4
— Enerji	12,4	9,1	11,8	17,1	18,4	22,6	15,7	7,1
Hizmetler	6,8	11,4	8,0	7,7	8,8	6,8	7,9	4,4

Kaynak : DİE

2. TARIM - SANAYİ - HİZMETLER İLİŞKİSİ :

5. III. Plan döneminde GSMH'daki artış ile birlikte ekonomide belirli bir yapısal değişikliğin de gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu yapısal değişimle, sanayiın öteki sektörlerle göre daha hızlı büyümesi ve GSYİH içindeki payının artması öngörülmüştür. 1972–1977 döneminde sanayiın GSYİH içindeki payı belli ölçüde artmış, ancak bu artış III. Planın öngördüğü yapısal değişikliği gerçekleştirilememiştir. Tarım sektörü, bu dönemde GSYİH içindeki payını koruyarak GSYİH'nin yaklaşık yüzde 29'unu oluşturmuştur. Hizmetler sektörünün payı ise III. Plan döneminde hedef alınan düzeyde tutulamamıştır.

6. Sektörlerin cari ve 1976 fiyatlarıyla GSYİH ve GSMH içindeki paylarının karşılaştırması önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. III. Plan döneminde tarım sektörünün 1976 fiyatlarıyla GSMH ve GSYİH içindeki payları cari fiyatlarla olan paylarından daha yüksektir. Buna karşılık sanayi sektörünün 1976 fiyatlarıyla GSYİH ve GSMH içindeki payları cari fiyatlarla olan paylarından daha düşüktür.

7. Tarım ürünleri fiyatları ile sanayi ürünleri fiyatları arasındaki ilişki, 1968 - 1976 yılları için Tablo 2'de verilmektedir. Söz konusu yıllarda, iç ticaret hadleri indeksi tarım lehine sürekli bir gelişme göstermiştir. Bu gelişme II. ve III. Plan dönemlerinde tarımdan sanayie içticaret hadlerindeki değişimler yoluyla kaynak aktarılmadığını göstermektedir.

(4) III. Plan hedefi, 1972 gerçekleşme değerlerine göre düzeltilmiştir.

(5) Gerçekleşme, tahmini.

8. Ancak 1975 - 1977 döneminde tarım ürünleri fiyatlarının, taban fiyatları uygulaması yoluyla düşük tutulması iç ticaret hadlerinde tarım lehine olan gelişmeyi durdurmuş görülmektedir.

TABLO : 2 — İç Ticaret Hadleri (1965 = 100)

	Çiftçinin ödediği fiyatlar (1)	Çiftçinin eline geçen fiyatlar (2)	İç ticaret hadleri (2/1)
1968	215,6	261,7	121,4
1969	227,0	280,8	123,7
1970	244,1	314,6	128,9
1971	284,9	375,0	131,6
1972	312,1	393,3	126,0
1973	403,2	529,1	131,2
1974	568,2	741,9	130,5
1975	664,9	845,9	127,2
1976	816,3	962,1	117,9

Kaynak : DPT

3. TARIM SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER :

(1) Tarımsal Üretimin Bileşimi :

9. III. Plan döneminde tarımsal üretimin bileşiminde, bitkisel üretimin toplam tarım üretimi içindeki payı azalırken, diğer alt sektörlerin paylarında artışlar olmuştur. (Tablo 3). Bitkisel üretimin tarım sektörü üretimindeki payı 1972'de yüzde 62,4 iken 1977'de yüzde 57,7'ye düşmüştür. Bu azalmada 1977 yılında bitkisel üretimin önceki yıla göre yüzde 1,3 oranında düşüş göstermesinin önemli rolü olmuştur. III. Planda 1977 yılı için bitkisel üretimin tarım sektörü üretimindeki payının yüzde 60,6 olması öngörülmüştür. III. Planda 1977 yılında tarım sektörü üretimi içinde yüzde 35,0 olması hedef alınan hayvancılık sektörünün payı ise 1972'de yüzde 34,1'den, 1977'de yüzde 37,9'a çıkmış ve Planın öngördüğü payı aşmıştır. Ancak yukarıda değinildiği gibi 1977 yılında bitkisel üretimin azalma göstermesi nedeniyle bu paylar tarım sektöründeki yapısal değişmeden çok o yılın özelliklerini yansıtmaktadırlar. Bitkisel üretim bakımından daha normal bir yıl olan 1976'ya bakıldığında tarım üretimi içinde bitkisel üretimin payının yüzde 61,6; hayvancılık üretiminin payının ise yüzde 34,3 olduğu görülmektedir. 1972'de tarım üretimi içinde yüzde 2,9 payı bulunan ormancılık sektörü üretimi 1977'de yüzde 3,6'ya, yine 1972'de yüzde 0,6 payı olan balıkçılık sektörü üretimi ise 1977'de yüzde 0,7'ye yükselmiştir.

TABLO : 3 — Tarımsal Üretim Bileşimi

	1972		1977		III. Plan Hedefi 1977	
Bitkisel Üretim	62,4	100,0	57,7	100,0	60,6	100,0
Hububat		36,3		29,6		35,3
Bakliyat		2,5		3,5		2,7
Sanayi Bitkileri ve Yumru Bitkiler		21,1		21,5		21,1
Yağlı tohumlar		4,7		3,7		5,0
Meyveler		4,3		25,2		20,9
Sebzeler		20,9		8,1		4,2
Diğerleri		10,2		8,4		10,8
Hayvancılık	34,1		37,9		35,0	
Ormancılık	2,9		3,6		3,6	
Balıkçılık	0,6		0,7		0,8	
Tarım	100,0		100,0		100,0	

Kaynak : DPT

10. III. Plan döneminde tarımsal üretim içinde hayvancılık sektörü payının artmasının bir başka nedeni de, bu dönemde tarımsal üretimdeki görece fiyat yapısının hayvancılık sektöründen yana gelişme göstermesidir,

(2) *Bitkisel Ürün Çeşitliliği :*

11. III. Plan döneminin son yılı olan 1977'de hububat üretiminin düşmesi nedeniyle bitkisel üretim içinde hububatın payı yüzde 29,6 olarak gerçekleşmiş, hedef alınan yüzde 35,3'lük paya ulaşamamıştır. Bakliyat, sanayi bitkileri, yumru bitkiler ve sebze üretiminin bitkisel ürünler içindeki payı bu dönemde artış göstermiştir. Hububatın bitkisel üretim içinde payının azalması, önemli ölçüde, görece fiyat yapısının hububat aleyhine gelişmesinden kaynaklanmaktadır.

(3) *Üretim Teknolojisi :*

12. III. Plan döneminde tarım sektöründe verimi artırmak için modern araç ve girdiler kullanımı önem kazanmıştır. Verim yükseltici başlıca girdiler kullanımındaki artış ile makineleşmede planlı dönemde sağlanan gelişmeler Tablo .4'te verilmiştir.

13. III. Plan döneminde kimyasal gübre kullanımında önemli artışlar olmuştur. 1972 yılında 3,3 milyon ton olan kimyasal gübre kullanımı yılda ortalama yüzde 14,9 oranında artarak 1977 yılında 6,6 milyon tona ulaşmıştır. Hektar başına kimyasal gübre kullanımı ise 1972 yılında 34 kg.'dan 1977 yılında 67 kg.'a yükselmiştir.

14. 1972 yılında 135726 olan traktör sayısı 1977 yılında yaklaşık olarak 325225'e yükselmiştir. Ancak plan hedeflerini aşan bu sayısal artışa karşın kapasite yeterli etkinlikte kullanılamamıştır.

15. 1972 yılında 1,9 milyon hektar olan sulanan alan, 1977 yılında 2,6 milyon hektara ulaşmıştır. Sulanabilir alanın 8,5 milyon hektar olduğu varsayırsa, sulanan alanın oranı 1972'de yüzde 22,4 iken 1977'de yüzde 30,0 dolaylarına çıkmıştır.

TABLO : 4 — Verim Artırıcı Başlıca Giderler ve Makineleşmede Gelişmeler

Başlıca Tarımsal Girdiler	Birimi	1962	1967	1972	1977
Kimyasal Gübre Kullanımı	Bin Ton	295	1 535	3 284	6 577
Sulama Alanları	B. Hek.	1 300	1 540	2 041	2 587
Biçerdöver Parkı	Adet	6 072	7 840	9 029	20 286
Traktör Parkı	Adet	43 747	74 982	135 726	325 225
Mibzer Parkı	Adet	55 135	84 220	100 857	139 824

Kaynak : DİE

(4) Toprak Dağılımı :

16. Nüfusun yarısından çoğunu oluşturan köylünün temel üretim aracı olan toprağın mülkiyet açısından dağılımı dengesiz ve adaletsiz bir durum göstermekte, topraksız aile sayısı giderek artmakta, çiftçi ailelerinin giderek büyüyen bir bölümü küçük ve orta boy işletmelerde geri yöntemlerle üretim yapmaktadırlar. Bu yapı, tarımda verim düşüklüğüne, gelirin adaletsiz bölüşümüne ve toplumsal gelişmenin yetersizleşmesine yol açmaktadır.

17. Tarım işletmelerinin yüzde 10,9'u beş dekarın küçük toprakları işletmekte, bu topraklar tüm işlenen alanın ancak binde 6'sını oluşturmaktadır. Tarım işletmelerinin yüzde 70,6'sı, işlenen tüm toprakların ancak yüzde 21,1'ini işleyebilmektedir. Bunlar 50 dekar ve daha küçük toprakları oluşturmaktadır. Öte yandan işletmelerin yüzde 1,1'ini oluşturan 500 dekarın büyük toprakları işleyenler işlenen tüm toprakların yüzde 22,2'sini ekip - biçmektedirler. Tüm tarım işletmelerinin binde 5'ini oluşturan 1 000 dekarın büyük toprak işleyen tarım işletmeleri ise toplam işlenen alanın yüzde 15,4'ünü işlemektedirler. (Tablo : 5)

18. 1963'de 1 - 20 dekar toprağa sahip olanların oranının yüzde 40,7, tüm tarım topraklarına göre sahiplik oranının yüzde 11,3 olmasına karşılık, 1973'de 1 - 20 dekar toprağa sahip planların oranı yüzde 44,6'ya çıkarken, sahip oldukları toprak oranı yüzde 8,4'e düşmüştür. Öte yandan 100 ve daha az dekar toprağa sahip işletmelerin oranı 1963'e göre yüzde 3'lük bir artış gösterirken, sahip oldukları toprak oranı yaklaşık yüzde 2,3 bir azalmayla yüzde 48,9'a düşmüştür. Buna karşılık 500 dekarın büyük toprağa sahip olanların oranı, 1963'e göre yüzde 0,3 artarak yüzde 0,8'e yükselirken bu grubun sahip olduğu toprak oranı yüzde 4,7 artarak yüzde 15,4'e çıkmıştır. (Tablo : 6) Kiralama, ortakçılık ya da Hazine toprağını işleme gibi yollar mülk topraklardaki dengesiz dağılımı daha da bozmaktadır.

TABLO : 5 — Tarımda İşlenen Toprakların Büyüklüğüne Göre Dağılımı, 1973

Toprak Dilimi (Dekar)	Hane Yüzdesi	Birikimli Hane Yüzdesi	Toprak Yüzdesi	Birikimli Toprak Yüzdesi
1 — 5	10,9	10,9	0,6	0,6
6 — 10	14,9	25,8	1,9	2,5
11 — 20	19,6	45,4	4,8	7,3
21 — 50	25,2	70,6	13,8	21,1
51 — 100	16,2	86,8	18,7	39,8
101 — 200	8,5	95,3	19,5	59,3
201 — 500	3,6	98,9	18,5	77,8
501 — 1000	0,6	99,5	6,8	84,6
1001 +	0,5	100,0	15,4	100,0

Kaynak : DPT, «Türkiye Tarımında Yapısal Değişme, Teknoloji ve Toprak Bölüşümü» 1978.

TABLO : 6 — Tarımdaki Mülk Toprakların Dağılımı

Toprak Dilimleri (Dekar)	1963				1973			
	Hane Yüz.	Birikimli Hane Yüzdesi	Toprak Yüz.	Biri- kimli Toprak Yüz- desi	Hane Yüz.	Biri- kimli Hane Yüz- desi	Toprak Yüz.	Biri- kimli Toprak Yüz- desi
1-20	40,7	40,7	11,3	11,3	44,6	44,6	8,4	8,4
21-50	28,1	68,8	17,7	29,0	28,3	72,9	17,9	26,3
51 -100	18,1	86,9	22,2	51,2	16,7	89,6	22,6	48,9
101-200	9,4	96,3	22,2	73,4	7,0	96,6	19,5	68,4
201-500	3,2	99,5	15,9	89,3	2,6	99,2	16,2	84,6
501+	0,5	100,0	10,7	100,0	0,8	100,0	15,4	100,0

Kaynak : DPT. «Türkiye Tarımında Yapısal Değişme, Teknoloji ve Toprak Bölümü», Ankara, 1978.

19. Tarımdaki bu süreç, kırsal kesimdeki hızlı nüfus artışı, tarım kesiminde topraksız aile sayısını da önemli ölçüde yükseltmiştir. Nitekim 1963 Tarım Sayımı sonuçlarına göre yüzde 9,1 olan topraksız aile oranı 1968'de 17,5'e ve 1973 yılında yüzde 21,9'a çıkmıştır.

20. Öte yandan, topraksızların ya da küçük işletmelerin büyük bir çoğunlukla çok ufak toprak alanlarını kiraladıkları, buna karşılık büyük toprak sahiplerinin giderek daha geniş alanları kiraladıkları görülmektedir. Tüm bu gelişmeler tarımdaki sürecin topraksızlaşmayı ve aynı zamanda başkasının toprağını kiralama eğilimlerini büyük ölçüde hızlandırdığını ve toprak toplulaşmasına yol açtığını göstermektedir. (Tablo : 7)

21. Toprak ve tarım reformu uygulaması ile Urfa'da ancak 230 bin dönüm tarım toprağı, 1 218 topraksız ve az topraklı köylü ailesine dağıtılabildiği görülmüştür. Buna karşılık, Urfa reform bölgesinde kamulaştırılan 1,8 milyon dönüm toprak ile tapulama sonucu saptanan 1,2 milyon dönüm Hazine toprağından oluşan 3,0 milyon dönüm kamu toprağına topraksız ve az topraklı köylülere dağıtım gerçekleştirilmemiştir.

TABLO : 7 — Tartmda Kiracılık ya da Ortakçılık Yapan Haneler ile Bunların İşlediği Toprakların Dağılımında Ortaya Çıkan Değişmeler
1963 1973

Toprak Dilimleri (Dekar)	1963				1973			
	Hane Yüz.	Birikimli Hane Yüzdesi	Toprak Yüz.	Birikimli Toprak Yüzdesi	Hane Yüz.	Birikimli Hane Yüzdesi	Toprak Yüz.	Birikimli Toprak Yüzdesi
1 - 20	57,0	57,0	23,3	23,3	64,0	64,0	13,0	13,0
21 - 50	30,2	87,2	34,0	57,3	17,7	81,7	13,0	26,0
51 - 100	9,3	96,5	20,5	77,8	10,2	91,9	16,7	42,7
101 - 200	3,0	99,5	12,4	90,2	6,3	98,2	20,9	63,6
201 - 500	0,4	99,9	4,6	94,8	1,1	99,3	7,3	70,9
501-1000	0,1	100,0	2,2	97,2	0,2	99,5	2,3	73,2
1001+	0,0	100,0	3,0	100,0	0,5	100,0	26,8	100,0

Kaynak : DPT. «Gelir Dağılımı 1973», 1976

22. Toprak ve Tarım Reformu Yasasının Anayasa Mahkemesince iptal edilmesiyle, kamulaştırılan topraklar ile Hazine topraklarının korunması, kullanılması, dağıtılması; sınırlı sayıda da olsa toprak dağıtılanların işletmelerinin devamı; bölgede yapılan yatırımlar, gerçekleştirilen sulama şebekeleri ve diğer altyapılardan yararlanma konularında ve topraklarının bir kısmı kamulaştırılan toprak sahiplerinin bu topraklarla ilişkilerinde ağır sorunlar ortaya çıkmış bulunmaktadır.

4. SANAYİ SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER

(1) Sınai Üretimin Bileşimi :

23. III. Plan döneminde sınai üretimin bileşiminde belirli değişiklikler gözlemlenmektedir. İmalat sanayi üretiminin toplam sınai üretim içindeki payı 1972'de yüzde 94,9 iken 1977'de yüzde 94,0 olmuştur. Madencilik üretimi ise bu dönemde payını artırarak 1972'de yüzde 2,7'den 1977'de yüzde 3,9'a yükselmiştir. Enerji üretiminin ise toplam içindeki payı 1972 - 1977 döneminde azalmış, 1972'de yüzde 2,4 iken 1977'de 2,1 olmuştur. (Tablo 8).

TABLO : 8 — Sınai Üretimin Bileşimi

	1972	1977	III. Plan hedefi 1977
Madencilik	2,7	3,9	3,7
İmalat San.	94,9	94,0	93,5
Tüketim malları	53,2	49,0	42,6
Ara mallan	33,9	37,7	40,7
Yatırım malları	12,9	13,3	16,7
Toplam imalat San.	100,0	100,0	100,0
Enerji	2,4	2,1	2,8
Toplam Sanayii	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT

(2) İmalat Sanayiinin Bileşimi :

İmalat Sanayii üretiminin tüketim, ara ve yatırım mallan olarak bileşimi Tablo 8'de görülmektedir III. Plan döneminde tüketim malları üretiminin toplam imalat sanayii üretimi içindeki payı azalırken, ara malları ve yatırım mallarının payı artmıştır, imalat sanayi üretiminin bu yönde gelişmesi sınıaleşme hedefleri doğrultusundadır. Ancak bu olumlu gelişme III. Plan da hedef alınan yapıya ulaşmada yeterli olmamıştır. III. Plan döneminde imalat sanayi üretimi içinde tüketim malları sanayilerinin payı ağırlığını korumuş, 1972'de yüzde 53,2 iken 1977'de yüzde 49,0'a düşmüş ve III. Planda 1977 yılı için öngörülen yüzde 42,6'lık pay gerçekleştirilememiştir. Ara mallarının toplam imalat sanayi üretimi içindeki payı 1972'de yüzde 33,9 iken 1977'de yüzde 37,7'ye; yatırım mallarının payı ise 1972'de yüzde 12,9 iken 1977'de yüzde 13,3'e yükselmiştir. 1972'de

toplam ara malları üretiminin yüzde 18,8'ini oluşturan kimya, petrokimya ve gübre üretimi toplamının payı 1977'de yüzde 16,4'e düşmüştür. Diğer önemli bir mal grubu olan demir - çelik ürünlerinin ara mallan üretimi içindeki payı ise 1972'de yüzde 18'li iken 1977'de yüzde 12,5 olmuştur. Bu veriler III. Plan döneminde ara malları üretiminde gerçekleştirilmek istenen yapıya ulaşamadığını, sınıileşme stratejisi açısından önemli olan ara mallar üretiminde yeterli gelişme sağlanamadığını göstermektedir.

24. Yatırım malları üreten sektörlerin toplam üretimleri içinde en yüksek payı elektrikli makineler ve ulaşım araçları almaktadır. Toplam yatırım malları üretiminde elektrikli makineler üretiminin payı 1972'de yüzde 15,1 iken 1977'de yüzde 19,8'e ulaşım araçları üretiminin payı ise 1972'de yüzde 36,6'dan 1977'de yüzde 38,1'e yükselmiştir. Bu sektörlerin paylarında görülen artış, III. Plan döneminde dayanıklı tüketim mallarının (elektrikli ev araçları, otomobil vb.) üretimlerinin esas yatırım mallan üretimlerinden daha hızlı geliştiği ve III. Planda yatırım malları sanayiinin yapısı için öngörülen hedeflere ulaşamadığını göstermektedir. Elektriksiz makineler ve tarımsal makinelerin toplam yatırım mallan üretimi içindeki payları 1977'de 1972 yılına göre azalmıştır. (Tablo 9).

25. İmalat sanayi üretiminin tüketim, ara ve yatırım malları arasındaki dağılımı gelişmiş ülkelerde ara ve yatırım malları lehine iken gelişmekte olan ülkelerde tüketim mallarının lehinedir. Türkiye'de dışa bağımlılığı azaltan bir sınai yapının oluşturulabilmesi için imalat sanayii içindeki ara ve yatırım malları üretimlerinin paylarının artırılması gerekliliği açıktır.

26. III. Plan döneminde sınai yapıda ara ve yatırım malları lehine öngörülen ölçüde dönüşüm sağlanamadığı gibi sanayi işletmelerini'n genellikle optimum ölçeklere göre küçük, dışalım girdilerine aşırı dayalı, iç piyasaya dönük yapısı da süregelmiştir. Ayrıca sanayide kapasitenin düşük 'kullanımı, özellikle ödemeler dengesi darboğazı nedeniyle hammadde ve ara malı sağlamada karşılaşılan güçlükler, genel olarak kamu kesiminde yetersiz yönetim ile tökel durumundaki işletmelerde kârlılığı artırmanın esas tutulmasına bağlı olarak, daha belirgin bir sorun durumuna gelmiştir.

(3) İmdat Sanayiinde Kapasite Kullanımı :

27. Ekonominin III. Plan döneminde karşılaştığı sorunlar, imalat sanayiinin kapasite kullanım oranını önemli ölçüde etmiştir. Pazar koşulları ya da üretim organizasyonunun yanı sıra, artan bir biçimde enerji ve dışalım darboğazları gibi nedenlerle 'kapasite kullanımları düşmüştür.

28. 1977 yılında demir dışı metaller sanayiinde kapasite kullanma oranı ham alüminyum (yüzde 80,7) dışında yüzde 31,4 ile yüzde 54 arasındadır. Deri -giyim, deri - kundura ve hazır giyim sanayilerinde kapasite (kullanım oranı yüzde 77,7'ye kadar varmaktadır. Elektrikli makinelerde kapasite kullanım oranını hesaplamaya ilişkin veriler yetersizdir. Ancak yapılan öngörüler, kapasite kullanımının tüketim malları üretiminde yüzde 80 - 85, ö'teki mallarda yüzde 20 dolayında olduğunu göstermektedir. (Tablo 10).

TABLO : 9 — İmalat Sanayii Üretiminin Alt Sektörlere Göre Bileşimi

	(Yüzde)		
	1972	1977	Plan Hedefi 1977
Tüketim Malları	100,0	100,0	100,0
Gıda+İçki+Tütün	73,0	74,6	71,0
Dokuma ve giyim eşyası	27,0	25,4	29,0
Ara malları	100,0	100,0	100,0
Kimya+Petro kimya+gübre	18,8	16,4	22,0
Demir – çelik	18,1	12,5	18,4
Petrol ürünleri	24,0	23,6	22,5
Diğerleri	39,1	47,5	37,1
Yatırım malları	100,0	100,0	100,0
Madeni Eşya	19,0	17,6	19,4
Elektriksiz makineler	17,6	15,5	21,5
Tarımsal Mak.ve Tek.	11,7	9,0	10,7
Elektrikli Mak.	15,1	19,8	17,3
Ulaşım araçları	36,6	38,1	31,1

Kaynak : DPT

TABLO : 10 — Çeşitli Üretim Dallarında Kapasite Kullanımı, 1977.

Mallar	Kuruluş Kapasitesi (1)			Fiili Kapasite (Üretim)			Kapasite Kullanım Oranı		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
	(3)						(2)/(1) x 100		
Margarin ('000 ton)	— (3)	142,2	142,2	—	146,1	146,1	—	102,8	102,8
Likit ve katı bitkisel yağlar ('000 ton)	—	508,2	508,2	—	178,9	178,9	—	35,2	35,2
Şeker ('000 ton)	680,0	—	680,0	1 734,0	—	1 734,0	155,0	—	155,0
Yüksek alkollü içkiler ('000 ton)	48,1	—	48,1	101,7	—	101,7	113,7	—	113,7
Bira ('000 Lt.)	44,0	170 839,2 (2)	170 931,1	58,5	108 588,6	108 672,3	133,0	63,7	63,6
Şarap ('000 Lt.)	47,9	—	—	25,1	—	—	52,5	—	—
Sigara ('000 ton)	71,3	—	71,3	59,2	—	59,2	83,0	—	83,0
Pamuk ipliği ('000 ton)	78,2	118,2	196,4	37,8	85,5	123,3	48,0	72,3	62,8
Pamuklu dokuma ('000 Mt.)	257,7	492,2	749,9	185,5	267,6	453,1	72,0	54,4	60,4
Halı - Kilim (makine halı '000 m2)	250,0	9 985,1	10 235,1	145,7	7 352,8	7 498,5	58,0	73,6	73,3
Deri kundura ('000 çift)	2 000,0	3 189,0	5 189,0	1 377,0	2 274,7	3 651,7	70,0	71,3	70,4
Deri giyim eşyası ('000 ad.)	—	548,6	548,6	—	312,2	312,2	—	59,6	59,6
Fosfatlı gübreler ('000 ton)	339,7	232,3	572,0	98,7	210,5	309,2	29,1	90,5	54,1
Azotlu gübreler ('000 ton)	202,6	181,2	383,8	117,8	80,7	198,5	58,1	44,6	51,7
LPG ('000 varil) (3)	1 192,6	769,0	100,0 (4)	64,5
Fuel - oil ('000 varil)	15 300,0	12 271,1	100,0	80,2
Motorin ('000 varil)	9 400,0	7 563,5	100,0	80,6
Benzin ('000 varil)	5 700,0	4 575,8	100,0	80,3
Gazyağı ('000 varil)	3 960,0	1 253,1	100,0	31,6
Düz cam ('000 ton)	—	156,1	156,1	—	186,1	186,5	—	119,4	119,4
Sınai cam kaplar ('000 ton)	—	120,9	120,9	—	105,3	105,3	—	87,2	87,2
Sudkostik ('000 ton)	43,3	16,7	60,0	35,5	14,6	50,1	81,9	87,4	83,5

TABLO : 10 — Çeşitli Üretim Dallarında Kapasite Kullanımı, 1977 (Devam)

Mallar	Kuruluş Kapasitesi (1)			Fiili Kapasite (Üretim)			Kapasite Kullanım Oranı (2)/(1) x 100		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Çimento ('000 ton)	—	11 262,2	—	—	9 020,3	9 020,3	—	80,1	—
Ferro krom ('000 ton)	60,6	—	60,6	19,0	—	19,0	31,4	—	31,4
Blister bakır ('000 ton)	68,8	—	68,8	32,2	—	32,2	46,8	—	46,8
Alüminyum - Ham ('000 ton)	60,0	—	60,0	51,3	—	51,3	85,5	—	85,5
Alümina ('000 ton)	200,0	—	200,0	170,3	—	170,3	85,0	—	85,0
Alüminyum ürünleri ('000 ton)	56,0	72,3	128,3	51,0	30,5	81,5	91,1	42,2	63,5
Gemi inşa ('000 DWT)	155,0	24,6	179,6	54,0	10,5	64,5	34,8	42,7	35,9

Kaynak : DPT

Not : (1) Kuruluş kapasitesi işletmenin ilk kurulduğu yıldaki kapasiteyi vermektedir. Kuruluş yılından 1977 yılına kadar kapasite artırıcı yatırımlarla ilgili veriler yoktur. Böylece bulunan kapasite kullanım oranları .birer üstsınır olmaktadır.

(2) Özel sektör için bira ve şarap toplamını vermektedir.

(3) — o sektörde faaliyet göstermemektedir.

.... veri yoktur.

(4) Mutlak kapasite ve üretim verileri olmamasına karşın kapasite kullanım oranları bilinmektedir.

(4) İmalat Sanayiinde Yoğunlaşma :

29. Sermayenin toplumsallaşması ve yoğunlaşması olgusu, III.Plan döneminde hızlanarak süregelmiştir. Toplulaşma sürecinin göstergelerinden biri olan sermaye şirketleri, özellikle de anonim şirketler dönem içinde hızlı bir gelişme göstermişlerdir. (Tablo : 13).

TABLO : 13 — Yeni Kurulan Anonim Şirketler, 1968 – 1977

Yıl	Kurulan Anonim Şirketler (Adet)	Sermaye (Milyon TL.)
1968	210	986,6
1969	242	895,1
1970	249	1.128,1
1971	231	758,0
1972	364	2.067,7
1973	470	2.256,6
1974	636	2.851,2
1975	671	2.730,3
1976	1.196	4.009,4
1977	1.584	6.422,8

Kaynak : Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği.

30. II. Plan dönemi boyunca 1.296 anonim şirket kurulmuşken, yalnızca 1977 yılında 1.584 anonim şirket kurulmuş olması bu hızlı gelişmeyi vurgulamaktadır. Öte yandan, III. Plan dönemi içinde kurulan anonim şirketlerin yaklaşık yüzde 60'ı imalat sanayiinde bulunmakla birlikte, hizmetler kesimine yönelen anonim şirket sayısında da belirgin bir gelişme izlenmektedir.

31. III. Plan dönemi içinde hızlı bir holdingleşme olgusunun varlığı da gözlenmektedir, Nitekim, 1972 yılına kadar kurulan holding sayısı 34 iken, kararlı bir gelişme ile bu sayı 1977 yılında 150'ye yaklaşmıştır.

32. 1975 yılında kayıtlı sermayesi 200 milyon uranın üzerinde olan holdingler tüm holdinglerin yüzde 6'sını oluştururken, bir milyonun altında kayıtlı sermayesi olanlar yüzde 4'ünü oluşturmaktadırlar. Kayıtlı sermaye bakımından holdinglerin yaklaşık yüzde 61'inin 10 - 30 milyon lira grubunda toplanmış olması büyük bir sermaye yoğunluğu olmadığını göstermekteyse de, sermaye kâr ve ihtiyatlarla birlikte ele alındığında bu görünüm büyük ölçüde değişmektedir.

33. Sermaye yoğunluğunun bir göstergesi olan çalışan başına düşen sermaye miktarının artışı özel kesimde kamu kesimine oranla daha hızlı olmuştur. (Tablo : 14).

TABLO : 14 — İmalat Sanayiinde Çalışan Başına Sermaye

	(1965 Fiyatları) (000 TL.)		
	1965	1970	1975
Kamu	49.721	72.014	92.596
Özel	26.054	38.716	65.896
Toplam imalat sanayii	36.515	51.013	75.540

Kaynak : DPT.

34. 1965 - 1975 döneminde çalışan başına sermayenin en hızlı olarak petrol ve kömür ürünlerinde arttığı özel kesimde metal işleme ve petrol, kamu kesiminde ise petrol ve metal işleminin, sırayla, en yoğun sermaye sektörleri oluşturduğu gözlenmektedir.

5. ENERJİ, ALTYAPI VE HİZMETLERDE GELİŞMELER :

(1) Enerji :

35. III. Plan döneminde ekonominin gereksindiği enerji zamanında ve yeterli ölçüde karşılanamamıştır. Başta elektrik olmak üzere enerji sektörü önemli bir darboğaz olarak ortaya çıkmıştır. Birincil enerji kaynaklarından su ve kömür kaynakları yeterince geliştirilememiş, planlanan yatırımlarda önemli gecikmeler olmuştur.

36. Petrol alanında yurt içi üretim, yeni sahalar açılmaması ve bilinen sahalar da üretim yapan kuyuların verimlerinin azalması gibi nedenlerle düşmüştür. Öte yandan gittikçe artan yurt içi talep yanında petrol fiyatlarındaki artışlar ödemeler dengesini önemli ölçüde baskı altına almıştır.

37. Türkiye'de elektrik enerjisi üretimi III. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 12,7 oranında büyüyerek 1977 yılında 20,5 bin Gws'a ulaşmıştır. Kişi başına elektrik enerjisi tüketimi 1972'de 303 Kws'dan 1977 yılında 510 Kws'a çıkmıştır. Kişi başına birincil enerji tüketimi petrol eşdeğeri olarak 1972 yılında 611 kg'dan 1977'de 798 kg'a yükselmiştir.

38. Son yıllarda enterkonnekte sistem hızla yayılmaya devam etmiştir. 1977 yılı sonunda sisteme bağlanan il sayısı 64'e çıkmış ve 1 709 belediyeden 1 608'i elektriğe kavuşmuştur. 1977 yılı sonunda toplam köy sayısının yaklaşık yüzde 30,0'ını oluşturan 11 259 köye elektrik götürülmüş bulunmaktadır.

(2) Altyapı ve Hizmetler :

39. Hizmetler sektörünün GSYİH içindeki payının III. Plan dönemi sonunda yüzde 51,1'e düşmesi öngörülmüş, 1977 yılı gerçekleşmesine göre bu oran yüzde 51,7 dolayında kalmıştır.

40. Karayolu ulaştırmasında; devlet yolu ve il yolları içinde sert yüzeyli devlet yollarının. uzunluğu 1972'de 18,9 bin km. den 1977'de 22,7 bin km. ye çıkmıştır. Demiryolu ulaştırmasında önemli demiryolu hattı eklemesi olmamış, ancak belirli bir standart yükselmesi sağlanmıştır. Deniz ulaştırmasında, deniz ticaret filosu kapasitesi 1972'de 898 bin Dwt iken 1977'de 1 765 bin Dwt'na yükselmiştir. Havayolu ulaştırmasında, yolcu sayısı 1972'de 4,2 milyon kişi iken 1977 yılında 6,6 milyon kişiye, toplam uçak trafiği ise 1972'de 117,6 bin uçaktan 1977 yılında 151,8 bin uçağa ulaşmıştır.

41. III. Plan döneminde radyo - link hattına yapılan eklemeler televizyonun yurt düzeyine yayılmasını ve telefon, hizmetlerinin genişlemesini kolaylaştırmıştır. 1977 yılı sonunda ülke nüfusunun yüzde 83'ü televizyon yayınlarını izleme olanağına kavuşmuştur.

42. Turizm alanında III. Plan döneminde Türkiye'ye gelen yabancı sayısı yılda ortalama yüzde 10,9 oranında artarak 1972'de 953 000 kişiden 1977 yılında 1,6 milyon kişiye ulaşmıştır. 1977 yılı için III. Plan hedefi 2 milyon kişi idi. 1977 yılında yurt dışına gidenlerin sayısı ise yaklaşık 1,5 milyona yükselerek III. Plan hedefini aşmıştır. Dönem içinde 876 milyon dolar tutarındaki turizm giderine karşılık 951 milyon dolarlık turizm geliri sağlanabilmiştir.

II. GELİR DAĞILIMI :

43. Üretim süreci sonucu ortaya çıkan, gelirin, 1973 yılında, kişiler, meslekler ve çeşitli toplumsal kesimlere dağılımı dengeli olmaktan uzaktır.

44. Düşük gelirli hanelerden yüksek gelirli hanelere doğru hane halkı yüzdelelerinin gelir payları Tablo 15'te verilmiştir. Buna göre en düşük gelirli hanelerin yüzde 20,0'ı gelirin yüzde 3,5'ini alırken, en yüksek gelirli hanelerin yüzde 20,0'ı gelirin yüzde 56,5'ini almaktadır.

TABLO : 15 — Düşük Gelirli Hanelerden Yüksek Gelirli Hanelere Doğru Hane Halkı Yüzdeleri ve Gelir Payları, 1973

Hane halkı Yüzdesi	Birikimli Hane halkı Yüzdesi	Gelir Yüzdesi	Birikimli Gelir Yüzdesi
Birinci Yüzde 20	20	3,5	3,5
İkinci Yüzde 20	40	8,0	11,5
Üçüncü Yüzde 20	60	12,5	24,0
Dördüncü Yüzde 20	80	19,5	43,5
Beşinci Yüzde 20	100	56,5	100,0

Kaynak : DPT. «Gelir Dağılımı 1973», 1976

45. Gelirin çeşitli mesleklere göre dağılımı da eşitlikten uzaktır. Toplam haneleri yüzde 40,0'ını oluşturan çiftçiler gelirin yüzde 41,2'sini almaktadırlar. Büyük ticaret ve sanayici, serbest meslek ve ticaret erbabı toplam hanelerin yüzde 2,0'ını oluştururken gelirin yüzde 10,0'dan çoğunu kullanmaktadırlar. Niteliksiz işçiler toplam hanelerin yüzde 12,4'üdür; gelirden aldıkları pay ise yüzde 7,3 olmaktadır. Esnaf ve sanatkârlar toplam hanelerin yüzde 15,8'ini oluştururken gelirden aldıkları pay yüzde 14,4'tür. (Tablo 16).

46. Gelirin en dengesiz dağıldığı meslek grubu çiftçiliktir. Toprağın bir yandan küçük işletmeler şeklinde parçalanması, öte yandan da giderek büyüyen bir bölümünün sınırlı ellerde toplanması bu dengesizliğin nedenidir. Böylece geliri 5 000 liranın altında olan tarımla uğraşan hanelerin yüzde 28,5'i tarım gelirinin yüzde 3,6'sını alırlarken, hanelerin yüzde 2,4'ünü oluşturan ve geliri 100 000 liranın üstünde olan hanelerin tarımsal gelir payı yüzde 22,6 olmaktadır.

47. Toplumdaki kesimler ücretliler, sermaye ve serbest meslek sahipleri ve küçük üreticiler olarak ele alındığında, gelirden en az payı küçük esnaf ve sanatkârlar ile küçük ve orta çiftçilerden oluşan küçük üreticilerin aldığı izlenmektedir. Toplam hanelerin yüzde 37,0'ını oluşturan ücretlilerin aldığı pay ise yüzde 31,9'dur. Buna karşılık, nüfusun onda birini oluşturan ve büyük tüccar ve sanayicileri, serbest meslek sahiplerini, ticaretle uğraşanları büyük çiftçiler ve rantiyeleri kapsayan sermaye ve serbest meslek sahipleri grubu gelirin üçte birinden çoğunu almaktadırlar. (Tablo 17). Öte yandan kesimler içinde gelirin en dengeli dağıldığı kesim ücretliler, en dengesiz dağıldığı kesim ise küçük üreticilerdir.

TABLO : 16 — Mesleklere Göre Hane Halkının ve Toplam Gelirin Dağılımı, 1973

MESLEK GRUPLARI	Hane halkı sayısı	Hane halkı yüzdesi	Toplam gelir (Milyon TL.)	Toplam gelir yüzdesi
Çiftçiler	3.032.202	44,0	70.111	41,2
Büyük Tüccar ve San. Serbest Mes. Sahip.	53.506	0,8	9.286	5,5
Ticaretle uğraşanlar	80.225	1,1	8.913	5,2
Niteliksiz İşçi	853,348	12,4	12.391	7,3
Memur	790.875	11,5	21.560	12,7
Esnaf ve Sanatkâr	1.089.156	15,8	25.286	14,8
Diğer (1)	995.722	14,4	22.722	13,3
TOPLAM	6.895.034	100,0	170.269	100,0

Kaynak : DPT, «Gelir Dağılımı 1973», 1976

(1) Nitelikli İşçiler, Teknisyenler, Tarım İşçileri, Rantiyeler, Emekliler, Mesleği Belli Olmayanlar, Büro İşlerinde Çalışanlar ile Yöneticiler gibi gruplar.

48. Gelirin sosyal adalet ilkelerine göre yeniden dağıtımında önemli mali politikalarından biri olan vergi politikası III ncü Plan döneminde değişmez gelirlileri koruyacak biçimde işlerlik göstermemiştir. Gelir vergisi yükünün yaklaşık yüzde 65'i toplam kullanılabilir gelirin üçte birini alan ücret ve maaşların üzerinde kalmıştır.

49. 1972 yılında yüzde 13,3 olan yurt içi işgücü fazlası oranı 1977 yılında yüzde 13,5 olmuştur. Yaratılan iş olanaklarının 800 bin kişi dolaylarında oluşu, toplam istihdam içinde gerek toplu sözleşme yapmış işçi, gerek toplam sigortalı sayısının sınırlı kalışı nedeniyle gelir dağılımında yeterince iyileştirici etki yapmamıştır.

50. Toprak dalıģımındaki dengesizlik düşük gelirli çiftçilerin tarımsal destekle-, me politikalarının yanı sıra tarımsal modern girdilerden de yeterince yararlanmalarını önlemiştir.

51. III ncü Plan döneminin genellikle son yıllarında görülen hızlı fiyat artışları değişmez gelirliler aleyhine gelir dağılımını daha da bozan bir etmen olmuştur.

TABLO : 17 — Toplumsal Kesimlere Göre Hane Halkının ve Toplam Gelirin Dağılımı, 1973

	Hane halkı sayısı	Hane halkı yüzdesi	Toplam gelir (Milyon TL.)	Toplam gelir yüzdesi
Ücretliler (2)	2.532.919	37,0	54.057	31,9
Sermaye ve serbest meslek sahipleri (3)	730.625	10,7	59.555	35,2
Küçük üreticiler	3.577.284	52,3	55.610	32,9
Toplam (5)	6.840.828	100,0	169.222	100,0

Kaynak : DPT, «Gelir Dağılımı 1973», 1976

(2) *Düz işçiler, nitelikli işçiler ve teknisyenler, tarım işçileri, memurlar, büro personeli vb.*

(3) *Büyük tüccar ve sanayiciler, serbest meslek sahipleri, ticaretle uğraşanlar, büyük çiftçiler ve rantiyeler.*

(4) *Küçük esnaf ve sanatkârlar, küçük ve orta çiftçiler.*

(5) *Mesleği belli olmayanlar toplam içinde yer almamıştır.*

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLARIN KULLANIMI

I. İNSAN KAYNAĞI:

1. NÜFUS:

52. Toplumsal ve ekonomik öğelerin oluşturulduğu değer sistemi, kişilerin nüfus artışı ve nüfus hareketliliği gibi iki önemli boyuttaki kararlarını etkilemektedir.

53. Doğurganlık düzeyinde gerek ülke, gerek bölge ölçeğinde belirli bir azalma göze çarpmaktadır. 1960'larda 6,19 olan toplam doğurganlık oranının (1) 1970 - 1975 arasında 4,97'ye düştüğü tahmin edilmektedir. Ancak bölgelerarası farklılaşma eski özelliğini korumaktadır. Doğurganlık oranı, Batı ve Güney Anadolu Bölgelerinde, Doğu ve Karadeniz Bölgelerine göre daha düşüktür. Öte yandan, 1967 - 1968 yıllarında 6,1 olan kırsal alandaki (2) doğurganlık oranı 1973'te 5,3'e düşmüştür. Bu sayılar Türkiye'de doğurganlığın önemli bir değişme içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca ülkedeki hızlı toplumsal değişime koşut olarak, istenilen doğurganlık düzeyinde de bir düşme görülmektedir. Nitekim, istenefe*çocuk sayısı 1963'te 3,2 iken, 1973'te 2,6'ya düşmüştür. (3)

54. Nüfusu etkileyen bir başka temel öge olan ölümler, bölgeler arasında ve zaman içinde belirgin farklılaşma göstermektedir. Gittikçe azalmakla birlikte Türkiye'de çocuk ölümleri oldukça yüksek orandadır. Örneğin, 1975 yılında tüm il ve ilçe merkezlerindeki, ölümlerin yüzde 29,0'ım bebek ölümleri oluşturmuştur. 1962 - 1963 yıllarında binde 180 olan bebek ölüm oranı 1966 - 1967'de binde 158'e düşmüştür. 1970 - 1975 dönemi sonunda ise bu oranın binde 130 dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. Yetişkin ölüm düzeyi ise, gelişmiş ülkelere yakın bir eğilim göstermekle birlikte, çocuk ölümlerinin çok olması nedeniyle, ortalama yaşam umudu değerleri düşük çıkmaktadır. (4)

55. Sınaileşme ile birlikte göçler, özellikle kır - kent göçü, bir göç politikası uygulanmamakla birlikte, kaçınılmaz olmaktadır. Nitekim, 1960 - 1965 döneminde 880 bin dolaylarında olan kır - kent göçünün, 1970 - 1975 döneminde 2,8 milyona ulaştığı saptanmıştır. Böylece, kır - kent göçünün kentleşme olgusuna katkısı 1960'larda yüzde 42,6.iken, 1970'li yıllarda yüzde 63,0 dolaylarına çıkmıştır. Göç eden nüfusun özellikle genç yaşlarda olması, göç veren yörelerin yaş yapısını olumsuz yönde etkilemektedir.

(1) Toplam doğurganlık oranı, 15 - 49 yaşları arasında sahip olunan ortalama çocuk sayısını gösterir.

(2) Nüfusu iki binden az olan yerleşmeler kırsal alan tanımına girmektedir.

(3) Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsünün 1973'te yaptığı nüfus araştırmasının bulgularıdır.

(4) Erkekler için 55,9, kadınlar için 59,9.

56. Yurt içi nüfus hareketlerinin bir uzantısı olan yurt dışına göçler, nüfusun doğurganlığını ve toplam artış hızını etkileyen bir başka temel etmen olarak belirmektedir. Yurt dışına göçlerde işçi göçü ağırlık taşımaktadır. Mayıs 1977'de yurt dışındaki işçilerin yüzde 72,7'sinin Federal Almanya'da bulunması göçün yapısı hakkında genel bir bilgi vermektedir. Nisan 1977'de Federal Almanya'da 646 000 erkek, 495 000 kadın olmak üzere, 1,1 milyon Türk nüfus bulunmaktadır. Bu grubun içinde, erkeklerin yüzde 59,8'ini, kadınların ise yüzde 29,5'ini işçi nüfus oluşturmaktadır. Genç yaş yapısına sahip olan bu nüfusun yüzde 35,9'u 15 yaşın altında bulunmakta, geri kalan da 15 - 55 yaş grubunda yoğunlaşmaktadır.

57. Yukarıda belirtilen üç ana demografik öge nüfusun yaş yapısını da etkilemektedir. Doğurganlıktaki azalma sonucu 0 - 14 yaş grubunun payı düşerken, işgücü arzını oluşturan 15 - 64 yaş grubunun ağırlığı artmaktadır. (Tablo 18).

TABLO : 18 — Nüfusun Üç Anayaş Grubu Arasında Bölünüşü
(1965 - 1975)

Yaş Grupları	(Yüzde)		
	1965	1970	1975 (1)
0 - 14	42,0	41,8	40,1
15 - 64	54,1	53,8	55,4
65 ve yukarısı	3,9	4,4	4,5

(1) 1975 Nüfus sayımı yüzde 1 örnekleme sonuçları.

2. İSTİHDAM :

58. 1972 yılında, çalışanların yüzde 66,9'u tarımda çalışırken bu oran 1977'de yüzde 61,8'e düşmüştür, imalat sanayiinde (inşaat dahil) çalışanların oranı ise yüzde 14,0'dan 16,2'ye çıkmıştır. Hizmetlerde ise bu oran yüzde 19,1'den yüzde 22,0'a çıkmış bulunmaktadır.

59. Türkiye'nin istihdam sorunu, bir bölümü gelişmişlik düzeyi ve demografik olguların, bir bölümü de geçmiş dönemlerde uygulanan politikaların getirdiği yapısal bozuklukların sonucudur.

60. Toplam yurt içi işgücü fazlasının 1972'de 20 milyon 0 kişi ile yüzde 13,3'ten, 2,2 milyon kişi ile 1977'de yüzde 13,5'e yükseldiği tahmin edilmektedir.- Yaklaşık 2,2 milyon olan işgücü fazlasının 740 000 kadarı, Ekim 1977 sonunda tarımsal istihdam içinde gizli bulunan «işgücü fazlası» grubudur.

61. Tarımsal işgücü fazlası, sayıca daha az da olsa, en faal aylar olan Temmuz - Ağustos'ta «gizli işsiz» durumundadır. Tarımsal mevsimlik işgücü fazlasının 1972 - 1977 döneminin Mart - Mayıs ayları arasında 3,6 milyona, başka bir deyişle tarımsal istihdamın yüzde 40'ına kadar çıktığı hesaplanmaktadır.

TABLO: 19 — Türkiye'nin (Yurt İçi ve Yurt Dışı) Emek Piyasası, (1962-1977)

	(15 ve + yaş) (E + K) (Ekimin son haftası) (Bin kişi)			
	1962	1967	1972	1977
I. Toplam sivil işgücü arzı	13 133	13 868	15 013	16 161
II. Toplam sivil işgücü talebi	12 643	13 238	13 917	14 726
III. Tarımsal işgücü fazlası hariç kır ve kent kesimlerindeki işgücü fazlası	490	630	1 096	1 435
a) İş arayanlar işsizler	150	120	199	241
b) İş aramayan işsizler veya iş bulma ümidi kırılmış işçiler	340	510	897	1 194
IV. Tarımsal işgücü fazlası	950	1 050	900	740
V. Türkiye'deki yurt içi işgücü fazlası	1 440	1 680	1 996	2 175
VI. Yurt içi işgücü fazlası oranı (yüzde)	11,0	12,1	13,3	13,5
Yurt dışında çalışanlar	20	165	660	711

Kaynak : DPT.

TABLO : 20 — İşgücü Talebinin Sektörel Görünümü, (1962 - 1978)

S E K T Ö R	(15 ve + yaş) (E + K) (Ekimin son haftası) (Bin kişi)				
	1962	1967	1972	1977	1978
Tarım	9 740	9 556	9 307	9 100	9 085
Sanayi	995	1 222	1 491	1 859	1 906
Madencilik	64	101	95	150	159
İmalat	912	1 082	1 343	1 619	1 653
Enerji, su ve havagazı	19	39	53	90	94
İnşaat	300	384	454	537	549
Ulaştırma	261	312	391	496	506
Ticaret	366	434	537	632	639
Banka, sigorta, ve gayrimenkul sahipliği	52	87	157	188	196
Hizmetler (Lokanta ve oteller dahil)	711	916	1 298	1 644	1 694
Bilinmeyenler	218	327	252	270	270
Toplam Sivil İşgücü Talebi	12 643	13 238	13 917	14 726	14 845

Kaynak : DPT

62. Sonuç olarak, Türkiye'de önemli ölçüde mevsimlik tarımsal işsizlik yanında, sürekli tarımsal gizli işsizlik de bulunmaktadır.

63. 1950 - 1975 döneminde, gerek kırsal, gerek kent kesiminde, yetişkin (25 – 54 yaş grubu) erkek ve kadınların işgücüne katılma oranlarında görülen sürekli düşmeler, iş aramayan işsiz sayısının artmakta olduğunu ortaya koymuştur. Toplam 2,2 milyon olan yurt içi işgücü fazlasının 1,2 milyon kadarının «iş aramayan işsiz» durumunda olduğu tahmin edilmektedir.

64. İş aramayan işsizlerin çoğu, daha çok demografik baskı ve tarımdaki teknolojik gelişme sonucu üretimden çekilen bir bölüm hane halkı bireylerinden kaynaklanmaktadır. Kent kesiminde ise, var olan iş olanaklarının yeni kuşakların iş beklentilerine uymaması gibi nedenler etkili olmaktadır.

65. Teknolojik gelişme ve nihai talep yapısında ortaya çıkan değişimlerden doğan işsizlik ile konjonktürel işsizlik durumlarında ortaya çıkan açık işsizlerin bir kısmı da giderek iş aramayan işsizlere dönüşmektedir. Bu durum, özellikle yaşlılar ve gençler arasında ve işgücünün, eğitimsiz alt gruplarında ortaya çıkmaktadır.

66. Ekim 1977'de İş ve İşçi Bulma Kurumuna kayıtlı işsiz sayısının 126 000 kişi olması yanı sıra, en azından 115 000 kişinin de iş ve İşçi Bulma Kurumu dışındaki kanallardan iş aramakta olduğu tahmin edilmektedir. Böylece, iş arayan işsiz sayısı 241 000 kişi olarak belirlenmekle birlikte bunun da iş arayan işsizlerin tümünü güvenilir biçimde kavradığını söylemek güçtür.

67. Yurt içi işgücü fazlasını azaltıcı bir etmen olan yurt dışına işçi göndermeleri, 1960 yılından başlayarak, işçi kabul eden ülkelerin ekonomilerindeki gelişmeye bağlı olarak süregelmiştir. Sınaileşmiş ülkelere yabancı işçi göçünün önemli bir nedeni, göç alan ülkelerde yaratılan yeni iş olanaklarıyla 'birlikte sözkonusu ülkelerde işgücünün yüksek ücretli ve statülü alanlarda istihdam edilmesiyle boşalan işlere yabancı ülkelere gelen işçilerin alınmakta olmasıdır.

68. Ancak, 1973 yılında enerji bunalımı ile başlayan ekonomik durgunluk ve artan işsizlik sonucu sınaileşmiş Batı ülkeleri işçi alımlarını önemli ölçüde durdurmuşlardır. Böylece, yurt dışında çalışan Türk işçilerinin sayısı da 1973 yılından sonra azalmaya başlamıştır. 1973 yılında 766 800 kişiden 1976 yılında 707 900 kişiye düşen yurt dışında çalışan işçi sayısı, 1977 yılından başlayarak özellikle Arap ülkelere işçi göndermeleri sonucu 711 000 dolaylarına ulaşmıştır.

3. İNSANGÜCÜ :

69. Sayım yıllarına göre iktisaden faal nüfusun eğitim yapısına bakıldığında, farklı eğitim kademelerini bitiren insaagücü sayısında artış olduğu, ancak bu artışın kademeler arasında dengeli bir gelişim göstermediği izlenmektedir. (Tablo : 21) 1970 Nüfus Sayımı sonuçlarını göre iktisaden faal nüfusun yüzde 36'sı ilköğretim, yüzde 2,7'si ortaokul ve dengi meslek okulu, yüzde 3,0'ü lise ve dengi mesleki teknik okul ve yüzde 1,4'ü yükseköğretim ve üniversite mezunudur. 1975 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre ise

aynı oranlar, sırasıyla, yüzde 44,0, yüzde 3,7, yüzde 4,3 ve yüzde 1,7'dir. Bu genel yetersizlik ve dengesiz gelişme mal ve hizmet üretimini olumsuz yönde etkilemektedir.

70. 1975 yılı itibariyle yükseköğrenim görmüş insangücü kuhanjKminjn en yoğun olduğu sektörler mali kurumlar ve sigortalar (yüzde 21,8), toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler (yüzde 8,4) ve elektrik, gaz ve su üretim ve dağıtım (yüzde 6,1) sektörleridir. Yükseköğrenim görmüş insangücü kullanımının en düşük olduğu sektör ise tarım (yüzde 0,1), ulaştırma ve haberleşme (yüzde 1,1) ve imalat sanayii (yüzde 1,2) sektörleridir. İmalat sanayiinde yüksek düzeyde insangücü kullanımı, teknolojik düzeye, sermaye yoğunluğuna ve işletme büyüklüklerine bağlı olarak gelişmektedir. Örneğin, yükseköğrenim görmüş insangücü kullanımının en yoğun olduğu imalat sanayii sektörleri; petrol, elektrik makineleri, metal işleme, kimya ve makine imalat sanayileridir.

TABLO : 21 — İktisaden Faal Nüfusun Öğrenim Durumu

(12 +. yaş)
(Bin kişi)

	1 970		1975	
	Sayı	Yüzde Pay	Sayı	Yüzde Pay
TOPLAM	15 118,9	100,0	16 349,4	100,0
Okuma yazma bilmeyen	6 775,6	44,9	6 067,5	37,1
		56,4		46,0
Bir öğrenim kurumundan mezun olmayan	1 744,4	11,5	1 459,9	8,9
İlkokul	5 391,5	35,7	7 174,8	43,9
Ortaokul	390,7	2,6	588,9	3,6
Orta dengi	18,4	0,1	20,4	0,1
Orta toplam	409,1	2,7	609,3	3,7
Lise	197,0	1,3	318,3	1,9
Lise dengi	256,4	1,7	386,9	2,4
Lise toplamı	453,4	3,0	705,2	4,3
Yüksekokul = üniversite	219,1	1,4	275,0	1,7
Bilinmeyen	125,6	0,8	57,5	0,4

Kaynak : DİE

71. İnsangücü kullanımı açısından bir başka önemli konu ücretli, işveren, kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçisi konumunda olanların eğitim durumudur. (Tablo 22).

72. Ortaokul ve daha üst düzeyde eğitim kurumlarını bitirenler oranının en yüksek olduğu grup işverenlerdir. Bunu, sırasıyla, ücretliler, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri izlemektedir. Orta ve daha üst düzeyde eğitim görenlerin artış hızına bakıldığında, 1970 – 1975 döneminde, en hızlı artışın ücretsiz aile işçilerinde olduğu (yüzde 125), bu grubu, işverenlerin (yüzde 34), ücretlilerin (yüzde 31) ve kendi hesabına çalışanların (yüzde 14) izlediği görülmektedir. Ücretsiz aile işçilerinde orta ve daha üst düzeyde eğitim görenlerin artması, düşük verimli çalışan eğitim görmüş insangü-cünün bu grup içerisinde giderek yaygınlaştığını göstermektedir.

73. Yükseköğrenim kurumlarının Plan hedefleri üzerinde bir gelişme ve yaygınlaşma göstermesi sonucu yüksek nitelikli insangücü sayılarında önemli artışlar olmuştur (Tablo 23). Ancak, bu artışlar III. Planın insangücü gereksinimleri ile tutarlılık göstermemektedir. Elektrik ve maden mühendislerinde 1972 yılında var olan arz noksanı 1978 yılında da giderilemezken, arz fazlası gösteren mühendislik dallarındaki yığılma süregelmektedir.

74. Öte yandan, ortaöğrenim görmüş insangücünün plan hedefleri doğrultusunda gelişmediği görülmektedir. Ortaöğrenim görmüş insangücünde sağlanan sayısal artışlar yükseköğrenim görmüş insangücünün gerisinde kalmakta ve insangücü piramidini olumsuz yönde etkilemektedir.

TABLO : 22 — İktisaden Faal Nüfusun Meslekteki Mevkilerine Göre Eğitim Durumu

Meslekteki Mevki Okur Yazarlık Durumu	(Yüzde)							
	Ücretli		İşveren		Kendi Hesabına Çalışanlar		Ücretsiz Aile İşçisi	
	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975
Okuma yazma bil- meyen	18,6	11,6	16,9	6,7	45,6	41,7	60,9	53,5
Okuldan mezun ol- mayan	9,9	6,1	11,5	6,7	17,9	15,1	8,5	6,3
İlkokul	49,6	54,7	49,8	58,6	32,3	38,2	29,2	38,4
Ortaokul	6,9	8,7	9,3	10,3	1,9	2,4	0,4	1,2
Lise	9,5	13,2	6,7	10,4	1,2	1,1	0,2	0,5
Üniversite ve yük- sekokul	4,1	5,0	4,3	6,6	0,6	0,7	0,2	0,1
Bilinmeyenler	1,4	0,7	1,5	0,7	0,5	0,1	0,6	-

Kaynak: DİE

75. Yükseköğrenim görmüş insangücünün sayısal açıdan hızlı bir gelişme göstermesi nitelikli insangücünün yanlış kullanımına yol açmaktadır. Yükseköğrenim görmüş insangücü fazlası üretimde teknisyen yerine kullanılmakta, bu uygulama bir yandan üretim maliyetini artırmakta, öte yandan ulusal düzeyde kaynak savurganlığına yol açmaktadır.

TABLO : 23 — Teknik İnsangücü Arzında Gelişmeler, (1972 - 1977)

Meslek Grupları	1972	1977
Mimarlar	4.380	9.330
İnşaat mühendisleri	8.290	20.850
Makine mühendisleri	5.550	15.430
Elektrik mühendisleri	3.420	7.090
Maden ve metalürji mühendisleri	1.690	2.420
Kimya mühendisleri	3.080	8.050
Harita Müh. topograf, kartograf	650	1.420
Ziraat mühendisleri	6.920	7.500
Orman mühendisleri	2.440	3.710
Veterinerler	1.785	2.750
Diğer mühendisler	4.050	4.180
Ara Toplam	42.255	82.709
inşaat teknisyeni	9.000	12.580
Makine teknisyeni	11.360	15.950
Elektrik teknisyeni	7.270	13.210
Maden - izabe teknisyeni	800	1.200
Teknik ressam	8.900	10.550
Kimya teknisyeni - laborant.	12.620	13.790
Tarım teknisyeni	5.800	9.940
Orman teknisyeni	1.000	1.200
Hayvan sağlık memuru	1.000	1.525
Diğer teknisyenler	9.290	11.875
Ara Toplam	67.040	91.820

Kaynak : Meslek Odaları.

76. Ücret farklılığı, mesleki doyumsuzluk gibi nedenlerle beyin göçüne konu olan yüksek nitelikli insangücü sayısı kesinlikle saptanamamakla birlikte, daha önceki dönemlere göre, beyin göçüne konu olan doktor sayısında azalma, buna karşılık mimar ve mühendis sayısında artış izlenmektedir. Ayrıca beyin göçü olgusunun Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri yanısıra Orta - Doğu ülkelerine de kaydığı izlen-

mektedir. Yüksek nitelikli insangücünün yanısıra, son yıllarda zaten yetersiz olan orta nitelikli teknik insangücünün de beyin göçü konusu olması insangücü kaynağının yurt içinde kullanımı açısından olumsuz sonuçlar yaratmaktadır.

77. Sağlık alanındaki insangücünün sayısal gelişimi Tablo 24'te verilmiştir. III. Plan döneminde doktor, diş doktoru ve eczacı sayılarında önemli artışlar gerçekleşmiştir. 1971 - 1977 döneminde doktor sayısı yüzde 51,9 oranında artarken, diş doktoru sayısı yüzde 106,3 eczacı sayısı ise yüzde 226,7 oranında artmıştır.

TABLO : 24 — Sağlık Alanındaki İnsangücü Sayısal Gelişimi
(Bin kişi)

	1971	1977
Doktorlar	15,8	24,0
Diş doktoru	3,2	6,6
Eczacı	3,0	9,8
Hemşire + Hemşire yardımcısı	8,8 (Hem.+Ebe)	17,6
Sağlık memuru ve teknisyeni	9,9	12,7
Ebe	11,3 (Hem. Yar.)	8,5
Köy ebesi	-	13,7

Kaynak : Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.

II. SERMAYE BİRİKİMİ

1. SERMAYE BİRİKİMİNİN KAYNAKLARI :

78. I. Plan döneminde sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranına yüzde 18,3'e ulaşması öngörülmüş, sabit sermaye yatırımlarının iç kaynaklardan karşılanan bölümünün GSMH'ya oranı yüzde 14,8, dış tasarruflardan karşılanan bölümü ise yüzde 3,5 dolayında planlanmıştır. Gerçekleşme ise GSMH'nın yüzde 16,0'ı dolayında olmuştur. Sabit sermaye yatırımlarının iç tasarruflardan karşılanan bölümü GSMH'nın yüzde 14,2'si, dış tasarruflardan karşılanan bölümü ise yüzde 1,8'dir. Böylece I. Plan döneminde sermaye birikiminde hedeften geri kalma dış tasarrufların öngörülen ölçüde gerçekleşmemesinden ileri gelmiştir. Buna karşılık ortalama iç tasarruf oranı öngörülen önemli ölçüde yaklaşmıştır.

79. II. Planda sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı 21,3 olarak öngörülmüş, yüzde 16,1 olarak gerçekleşmiştir. Sabit sermaye yatırımlarının II. Plan döneminde yurt içi kaynaklardan karşılanan bölümünün GSMH'ya oranının yüzde 19,4, dış kaynaklardan karşılanan bölümünün de yüzde 1,9 olması amaçlanmış, gerçekleştirmeler ise, sırasıyla, yüzde 15,5 ve yüzde 0,6 olmuştur.

80. III. Plan döneminde ise, sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranının yüzde 21,9'a ulaşması ve bunun yurt içi tasarruflardan karşılanan bölümünün GSMH'nın yüzde 21,1'ine, dış tasarruflardan karşılanan bölümünün ise yüzde 0,8'ine ulaşması hedef alınmıştır. III. Plan döneminde toplam sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı yüzde 20,2 dolayında gerçekleşmiştir. Gerçekleşen sabit sermaye yatırımlarının yurt içi kaynaklardan karşılanan bölümünün GSMH'ya oranı yüzde 16,0 ve dış kaynaklardan karşılanan bölümü GSMH'nın yüzde 4,2'sidir. Sabit sermaye yatırımlarının iç kaynaklardan karşılanan bölümünün III. Plan döneminde II. Plan dönemine göre az da olsa bir artış göstermesine karşın amaçlanan büyüklüğün altındadır. Bu küçük artış III. Plan döneminin ilk iki yılında öngörülen tasarruf düzeylerine yaklaşılmasından kaynaklanmaktadır. III. Plan döneminin son üç yılında gerçekleşen iç tasarruflar Planda öngörülenin çok altında kalmıştır. Bu durum Planın finansmanı için dış tasarruf gereklerinin artması sonucunu doğurmuştur. Öngörülen iç tasarruf düzeylerine ulaşılmamasının temel nedenleri ise kamu kesiminin yeterince kaynak yaratamaması ve özel tüketim harcamalarının giderek hızlanmasıdır.

TABLO : 25 — Planlı Dönemde Sabit Sermaye Yatırımlarının GSMH İçindeki Payı ve Kaynakları

(Yüzde)

	I. Plan Dönemi		II. Plan Dönemi		III. Plan Dönemi	
	Plan hedefi	Gerçekleşme	Plan hedefi	Gerçekleşme	Plan hedefi	Gerçekleşme
GSMH içinde sabit sermaye yatırımları	18,3	16,0	21,3	16,1	21,9	20,2
İç kaynaklar	14,8	14,2	19,4	15,5	21,1	16,0
Dış kaynaklar	3,5	1,8	1,9	0,6	0,8	4,2

Kaynak : DPT

I. ve III. Plan dönemlerinde kamu yatırımlarının payı planda amaçlananın gerisinde kalmış II. Plan döneminde ise amaçlanan düzey biraz aşılmıştır. Özel kesim yatırımlarında, I. Plan döneminde öngörülen pay aşılmış, II. Plan dönemindeki pay Planda öngörülen düzeyde olmuş, III. Plan döneminde ise özel kesimin payı Planda öngörülenden yüksek gerçekleşmiştir. (Tablo 26). Kamu yatırımlarının düşük gerçekleşmesinin temel nedenleri, kamu kesimindeki yanlış kaynak tahsisi ve kuruluşlarla yatırım uygulamasında gitgide daha başarısız olmalarıdır.

TABLO : 26 — Kamu ve Özel Kesim Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçindeki Payları
(Yüzde)

	I. Plan dönemi		II. Plan dönemi		III. Plan dönemi	
	Plan hedefi	Gerçekleşme	Plan hedefi	Gerçekleşme	Plan hedefi	Gerçekleşme
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kamu	59,9	53,6	52,6	52,9	56,4	51,1
Özel	40,1	46,4	47,4	47,1	43,6	48,9

Kaynak : DPT

Toplu olarak bakıldığında, I., II. ve III. Plan döneminde toplam ve kesimler bakımından sabit sermaye yatırımlarının yıllık ortalama artış hızları öngörülenin gerisinde kalmıştır.

TABLO : 26 — Toplam Sabit Sermaye Yatırımlarının Yıllık Ortalama Artış Hızları
(Yüzde)

	I. Plan dönemi		II. Plan dönemi		III. Plan dönemi	
	Plan hedefi	Gerçekleşme	Plan hedefi	Gerçekleşme	Plan hedefi	Gerçekleşme
TOPLAM	10,7	9,4	11,2	8,1	17,1	14,8
Kamu	10,6	8,5	10,0	6,5	19,2	16,7
Özel	11,0	10,5	12,5	9,8	14,9	12,8

Kaynak : DPT

(1) *Sermaye/Hasıla Oranları :*

81. I. Plan döneminde ortalama 2,6 olması öngörülen marjinal sabit sermaye/hâsıla oranı 2,6 olarak gerçekleşmiştir. II. Plan döneminde ise 3,2 olması öngörülmemiş, 2,9 olarak gerçekleşmiştir.

82. III. Planda yatırımların sermaye yoğunluğu yüksek ve olgunlaşma süreci uzun alanlara yöneltilmesi öngörüldüğünden bu oran 3,2 olarak önceki dönemlerden yüksek saptanmıştır. Gerçekleşme, 3,3 oranı ile öngörülene yakın olmakla birlikte bu, sermaye yoğunluğu yüksek alanlarda yatırım yapılmasından çok, kaynakların çeşitli yatırım alanlarına aşırı dağıtılması nedeniyle verimliliğin azalmasının sonucudur.

(2) *Tasarruf Oranları :*

83. I. Plan döneminde marjinal iç tasarruf oranı yüzde 27,0 olarak öngörölmüş, yüzde 32,0 gerçekleşmiştir. II. Plan döneminde öngörölen oran yüzde 34,0 iken gerçekleşme yüzde 12,0 olmuştur. III. Plan döneminde öngörölen marjinal iç tasarruf oranı yüzde 38,0, gerçekleşme ise yüzde 12,0 dolayındadır. 1977 yılında iç tasarrufların gerilemesi marjinal tasarruf eğiliminin düşüşündeki başlıca etkendir. Tasarruf hedeflerinin gerçekleşmemesinde, tüketim özendirilmesi, vergi yapısında gerekli değişikliklerin yapılmaması ve hazırlanan enflasyon belirleyici olmuştur.

2. *SERMAYE BİRİKİMİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI :*

84. I. ve II. Plan dönemlerinde sabit sermaye yatırımları içinde tarım sektörünün payı hedef alınan düzeyin gerisinde kalmış, III. Plan döneminde öngörölen düzeye ulaşılmıştır. Ulaştırma ve konut sektörlerinde genellikle planlarda hedef alınan payların aşıldığı görölmektedir. İmalat sanayiinde ise I. ve II. Plan dönemlerinde öngörölen paylar aşılmış, III. Plan döneminde hedef alınanın gerisinde kalmıştır. (Tablo 28).

TABLO : 28 — *Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı*(Yüzde)
(1976 fiyatlarıyla)

Sektörler	I. Plan dönemi		II. Plan dönemi		III. Plan dönemi	
	Plan hedefi	Gerçekleşme	Plan hedefi	Gerçekleşme	Plan hedefi	Gerçekleşme
Tarım	17,7	13,9	15,2	11,1	11,7	11,8
Madencilik	5,4	5,6	3,7	3,3	5,8	3,7
İmalat	16,9	20,4	22,4	26,8	31,1	28,2
Enerji	8,6	6,5	8,0	9,0	8,5	7,4
Ulaştırma	13,7	15,6	16,1	16,0	14,5	20,6
Turizm	1,4	1,3	2,3	2,1	1,6	1,0
Konut	20,3	22,4	17,9	20,1	15,7	16,9
Eğitim	7,1	6,6	6,7	4,7	5,0	3,3
Sağlık	2,3	1,8	1,8	1,5	1,4	1,1
Diğer hizmetler	6,6	5,9	5,9	5,4	4,7	6,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT

85. III. Plan döneminde kamu sabit sermaye yatırımlarının gerçekleşme oranı yüzde 82,0, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının gerçekleşme oranı yüzde 101,5 olmuştur. Toplam sabit sermaye yatırımlarının gerçekleşme oranı ise yüzde 90,5'tir.

Madencilik, imalat sanayii, enerji, turizm, eğitim ve sağlık sektörü yatırımlarının gerçekleşmeleri Planda öngörülenin altında kalmış, ulaştırma ve diğer hizmetler sektörlerinin yatırım gerçekleşmeleri Planda öngörüleni aşmıştır. Bu sektörlerdeki sabit sermaye yatırımlarının gerçekleşme oranları sırasıyla yüzde 128,9 ve 116,9'dur (Tablo 29).

3. PLAN UYGULAMASINDA ETKİNLİK :

(1) Plan Uygulamasında Gelişmeler ve Genel Sorunlar :

86. Planlı dönemde ekonomik ve toplumsal göstergelerin eksiksiz, hızlı ve güvenilir olarak derlenmesi tam olarak sağlanmamış, böylece ekonomik ve toplumsal yapıdaki gelişmelerin plan ve programlarda öngörülen hedeflere uygunluğu ve saptamaların zamanında saptanması ve giderilmesi olanağı sınırlı kalmıştır. Bu arada temel göstergelerin bir merkezden derlenmesi, değerlendirilmesi ve siyasal seçimi yapacak organlara sunulması düzeni yeterince işletilememiştir.

87. Plan uygulamasında karşılaşılan dar boğazlar genelde kamu kuruluşlarının yönetsel yapılarından, yetersiz ve katı yorumlanan örgüt yasalarından kaynaklanmaktadır. Kuruluşların işlevlerini gerçekleştirmek amacıyla kullandıkları yöntem ve teknikler, işbirliği ve eşgüdüm yaklaşımları kalkınma sürecinin gereksinimlerinin çok gerisinde bulunmaktadır.

88. III. Plan döneminde gözlenen bir başka önemli olgu ise, Kamu kuruluşlarının yatırım yürütme ve gerçekleştirme güçleri yeterince geliştirilmeden, Yıllık Programlarla söz konusu kuruluşlara olanaklarını aşan görevlerin verilmiş olmasıdır. Kamu kuruluşlarının 1971 yılından bu yana yatırım hedeflerine ulaşamamalarının ve yatırım güçlerindeki gelişmelerin sınırlı kalmasının başlıca nedeni, verilen yatırım hedeflerine ulaşmayı sağlayacak olanakların kuruluşlara yeterince ya da zamanında sağlanamaması olmuş, böylece Programlarda yer alan projeler arasında önceliklere göre sıralama yapma zorunluluğu doğmuştur.

89. Öte yandan 1975 yılından bu yana görülen ve giderek artan döviz yetersizliği, dış finansmanı gerektiren yatırım projelerinin gerçekleşmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

90. Ayrıca Plan döneminde giderek hızlanan fiyat artışları yatırım projelerinin maliyetlerini de artırmıştır. Projelerin bu nedenle gecikmesini önlemek üzere yıl içinde birim maliyet yükselmelerini dikkate alacak değişken fiyat düzeninin, yatırımcı kamu kuruluşlarının büyük bölümünde 1978 yılı ikinci yarısına değin, getirilememiş olması III. Plan dönemindeki kamu yatırımlarının geri kalmasında bir başka etken olmuştur. III. Planın son yıllarında kamu yatırımlarına proje olmaksızın başlanması da kamu yatırımlarının etkinliğini azaltan öğeler arasındadır.

91. Kamu kuruluşları arasındaki eşgüdüm eksikliği, birden çok kuruluşu ilgilendiren önemli yatırımların uygulanmasında ortaya çıkmakta ve özellikle altyapı konusundaki çok yanlı işbirliğinin yeterince ve süresinde sağlanamaması yatırımların ge-

TABLO : 29 — III. Plan Döneminde Planlanan ve Gerçekleşen Sabit Sermaye

Yatırımları

(1976 Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	KAMU			ÖZEL			TOPLAM		
	Plan	Gerçekleşme	Gerçekleşme Oranı (Yüzde)	Plan	Gerçekleşme	Gerçekleşme Oranı (Yüzde)	Plan	Gerçekleşme	Gerçekleşme Oranı (Yüzde)
Tarım	42,9	32,3	75,3	38,3	41,7	108,9	81,2	74,0	91,1
Madencilik	33,0	21,3	64,6	7,1	1,7	23,9	40,1	23,0	57,4
İmalat	105,9	76,7	72,4	109,9	100,1	91,1	215,8	176,8	81,9
Enerji	54,4	44,9	82,5	4,7	1,3	27,7	59,1	46,2	78,2
Ulaştırma	78,6	79,4	101,0	21,3	49,4	231,9	99,9	128,8	128,9
Turizm	4,2	2,8	66,7	6,9	3,5	50,7	11,1	6,3	56,8
Konut	5,4	6,8	125,9	102,9	99,3	96,5	108,3	106,1	98,0
Eğitim	32,8	19,9	60,7	1,7	0,7	41,2	34,5	20,6	59,7
Sağlık	9,4	6,4	69,2	0,4	0,4	100,0	9,8	6,8	70,4
Diğer Hizmetler	23,4	29,1	124,4	8,6	8,3	96,5	32,0	37,4	116,9
Toplam	390,0	319,6	82,0	301,8	306,4	101,5	691,8	626,0	90,5

Kaynak : DPT

NOT : Oranlar 1976 yılı fiyatlarıyla ifade edilen yatırım büyüklüklerine dayanılarak saptanmıştır.

1978 yılı fiyatları esas alınarak saptanmış bulunan 11. Cilt Tablo 9'a göre farklar, 1976 ve 1978 yıllarında yatırımların görece fiyat farklarından doğmaktadır.

(1). Gerçekleşme sayıları nakdi gerçekleştirmeleri göstermektedir.

çıkmasına neden olmaktadır. KİT'lerde yatırım ve işletme faaliyetlerinin birbirinden ayrılmaması, eşgüdüm sorunlarının yoğun olduğu büyük ölçekli yatırımların gerçekleştirilmesi için gerekli dinamik örgüt yapısının oluşturulmasını engellemektedir.

92. Yatırımlarda hammadde işlenmesinden uç ürün üretimine, dek gerekli bütünleşmeye yeterli önem verilmemiştir. Bu sağlıksız gelişmenin doğal sonucu olarak, eldeki tesisler değerlendirilmemiş ve yeni yatırımlara yönelinmiştir.

93. Kamu sınai işletmelerinde kapasite kullanımı düşük düzeyde seyretmiştir. Tüm ekonomiyi olumsuz etkileyen bu durumun başlıca nedenleri, işletmeciler personelin eğitim yetersizliği eğitilmiş personelin ise çoğu kez uzmanlığı dışındaki işlerde görevlendirilmesi; bakım - onarım hizmetlerinin, yedek parça ve işletme malzemesinin yeterince sağlanamaması, altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesini ve tesis bütünleşmesinin aksamasını önleyici önlemlerin geliştirilememesidir.

94. Ulaşım olanaklarının yetersizliği nedeniyle KİT'lerin hammaddelerinin ve ürettikleri malların zamanında, yeterince ve düzenli biçimde gereksinme merkezlerine iletilmesindeki aksaklık, III. Plan döneminde de darboğaz olarak önemini sürdürmüştür. Bu durum, işletme ve yatırım çalışmalarını geniş ölçüde aksatmıştır.

95. Özellikle imalat sanayiinin gereksindiği enerjinin düzenli ve yeterli olarak sağlanamaması Plan uygulamasında yatırım ve işletme çalışmalarını olumsuz yönde etkileyen bir başka öğe olarak önemini korumuştur.

96. Büyük ölçekli yatırımları gerçekleştirmekle görevlendirilmiş KİT'lerde, yatırımları gereğince etüt edecek, planlayacak, izleyecek ve koordinasyonunu sağlayacak etüt - proje araştırma - plan - koordinasyon birimleri gerekli etkenliğe kavuşturulamamıştır. Uzun dönem hedeflerinin saptanmasında gerekli anaplan etütleri, yatırımların yakından ve tutarlı izlenmesinde ileri teknik yöntemlerin kullanılması gerekli düzeyde gerçekleşmiştir. Programlarda yer alan yatırım projelerinin gereksinme programları ve işlev şemaları ile ilişki kurulmadan maliyetlerinin hesaplanması, optimal kapasitenin yanlış saptanması, anaplan yapılmadan projenin belli bir bölümünün programa alınması, çevre ve altyapı etütlerinin eksik hazırlanması gibi başlıca etüt yanlışları yatırım projelerinin gerçekleşmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

97. Teknik birimlerin destekleyici, verimi artırıcı yan bölümlerine gereken ağırlık verilmemiştir. Arşiv, dokümantasyon, haberleşme, bilgi akım sistemleri istenen düzeyde gelişmemiş; standart çalışmaları, malzeme araştırması, prototip imali konuları yok denecek düzeyde kalmıştır.

98. Nitelikli teknik eleman yetersizliği kamu kesiminin önemli ve genel sorunu durumuna gelmiştir. Bu arada, yatırımcı kamu kuruluşlarının özel kesime ve yüksek ücret ödeme olanakları olan esnek yapıları başka bazı kamu kuruluşlarına sürekli teknik eleman yitirmesi, bu kuruluşlarda etüt - proje yatırım ve işletme faaliyetlerinin ciddi düzeyde aksamasına yol açmıştır. Kamu kuruluşlarında işçi - memur ayrımı sorununun çözülmemiş olması, eşit işe eşit ücret ilkesinin gereğince uygulanmaması emek verimliliğinin düşmesine neden olmakta ve program uygulamasını olumsuz yönde etkilemektedir.

99. Yatırımcı kamu kuruluşları arasında teknik eleman başına yatırım tutan büyük farklılıklar göstermekte, baza kuruluşlarda verim fazlasıyla düşmektedir.

100. Öte yandan teknik personel piramidinin tesisi Planlı dönemin süreklilik taşıyan sorunlarından biri olmuştur. 2-3 olması gereken mühendis başına tekniker teknisyen sayısı giderek azalmış, birçok kuruluşta 0,5'in altına düşmüştür.

101. Kamu kuruluşlarının yatıran birimlerinde teknolojik bilgiye sahip teknik elemanlar yanında, uluslararası hukuk, ticaret yöntemleri, yabancı kredi kuruluşları gibi konularda bilgi sahibi elemanlara yeterince sahip olunmaması, özellikle teknoloji transferi, kredi sağlanması ve ihale dosyalarının hazırlanması aşamalarında ciddi darboğazlar yaratmıştır.

102. Kalkınma Planlarında yer alan ilke ve önlemlerin 1963 - 1977 uygulama sonuçları incelendiğinde, yönetsel, hukuksal ve fiziksel olarak üç anabölümde gruplandırılabilir. Önlemlerde özellikle hukuksal düzenlemelerde ve yönetimi iyileştirmeye yönelik önlemlerden uygulama yüzdelerinin çok düşük olduğu gözlenmektedir.

103. Bu arada birden çok kuruluşu ilgilendiren ilke ve önlem önerilerinin uygulanmasında kuruluşların gerekli işbirliğine ve eşgüdümüne özen göstermedikleri saptanmıştır..

104. Yıllık programlarda yer alan önlem sayıları ve uygulama durumları genel eğilimi Tablo 30'da verilmiştir. Ancak, uygulamadaki basan ölçüsünü, sayısal gerçekleşme ile yansıtmak, önlemlerin ekonomik ve sosyal kalkınmaya etkileri yönünden ağırlıklarının farklı olması nedeniyle yanıltıcı olabilmektedir.

105. Tabla 30'daki değerlendirme, uygulamanın özünü yansıtmasa da planlı dönemlerde uygulanan önlem sayısının her plan döneminde giderek azalmakta olduğu bir gerçektir. III. Plan döneminde yüzde 39 ile en düşük önlem gerçekleşme oranına ulaşılmıştır. Bunda, çözümü istenen konuların giderek daha güç alanlara kayması, hukuksal ve yönetsel sorunlara yönelik önlemlerin alınmaması ve eşgüdüm kavramının III. Plan döneminin son üç yılında önemsenmemesi etken olmuştur.

(2) *Kamu Kesimi Proje Demetinde Gelişmeler :*

106. Planlı dönemin başında, kuruluşların elindeki projelerin azlığı, alternatif projelerin bulunmayışı ve proje etütlerinin yetersizliği bir sorun olarak görülmüştür. Bu dönemde etüt ve proje fikri gelişmiş, özellikle altyapı yatırımlarını yürüten kuruluşlarla, hizmet götüren kuruluşların programa alınmaya hazır projeleri seçime olanak verecek zenginliğe kavuşmuştur. Ayrıca, altyapı ve imalat sanayii sektörlerinde daha büyük kapasite ve maliyetli projelerin hazırlanması ve uygulamaya alınması, ağır sanayie ilişkin projelerin programlanması önemli gelişmeler olarak belirmiştir.

TABLO : 30 — Planlı Dönemde Önlemlerin Uygulama Durumu (1963 - 1977)

Yıllar	Toplam önlem sayısı	Uygulama durumu yetersiz önlem sayısı	Gerçekleşme oranı
1963	619	251	59
1964	664	336	49
1965	524	375	28
1966	510	359	30
1967	469	204	57
I. Plan Top.	2 786	1 525	45
1968	516	192	63
1969	537	163	70
1970	634	253	60
1971	539	292	46
1972	370	203	45
II. Plan Top.	2 596	1 103	58
1973	501	296	41
1974	371	243	35
1975	355	195	45
1976	268	172	36
1977	357	217	39
III. Plan Top.	1 852	1 123	39
Genel Top.	7 234	3 751	48

Kaynak : DPT.

107. Tablo 31'de 1973 – 1978 döneminde proje demetindeki gelişmeler prog-
yer aldığı fiyatlarla gösterilmiştir. Beş yıllık dönemde proje demetinde mutlak
değer olarak en büyük artışlar sırası ile 312,2 milyar ikayla imalat, 264,5 milyar lirayla
enerji, 221,6 milyar lirayla ulaştırma ve 136,6 milyar lirayla tarım sektörlerinde
meydana gelmiştir.

108. 1978 yılı programına ek yatırım listesinde yer alan Genel ve Katma Büt-
çeli Kuruluşlar, Kamu iktisadi Teşebbüsleri ve döner sermayeli idarelere ilişkin yatı-
rım projelerinin toplam maliyeti 1.241,1 milyar liradır. Bu projeler için 1977 yılı so-
nuna kadar toplam olarak 168,8 milyar lira harcanmıştır.

TABLO : 31 — Yıllara Göre Proje Demetindeki Gelişmeler

(Milyar TL.) (1)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Tarım	19,7	23,6	32,4	48,2	110,1	156,3
Madencilik	6,6	12,8	18,9	26,4	47,2	60,7
İmalat	31,4	51,2	61,8	114,9	242,2	343,6
Enerji	26,9	36,0	67,3	86,2	227,1	291,4
Ulaştırma	33,4	41,1	57,5	99,9	148,6	255,0
Turizm	1,5	1,9	2,4	4,3	5,3	10,5
Konut	0,7	1,2	1,5	2,4	6,3	12,5
Eğitim	5,6	8,3	10,9	14,9	20,1	21,3
Sağlık	1,6	2,4	3,3	5,3	7,9	10,1
Diğer kamu Hiz.	7,0	15,5	26,2	46,8	53,7	79,7
Toplam	134,4	194,0	287,2	449,3	868,5	1 241,1

Kaynak : DPT.

(1) *Yıllık programlara ek proje listelerinden elde edilen toplamalar :*

109. Bu proje paketinin yüzde 83,6'sını (1 037 milyar TL.) sürmekte olan işler,
yüzde 16,4'ünü de (204 milyar TL.) yeni işler oluşturmaktadır.

110. 1978 yılı proje demetinin başlama yıllarına göre dağılımı Tablo 32'de ve-
rilmiştir. Demet içinde, 1963 ve öncesi yıllarda başlayan ve halen sürmekte olan pro-
jeler de bulunmaktadır. Proje demetinin yüzde 13,8'i III. Plan dönemi öncesi, yüzde
31,6'sı ise 1975 yılı öncesi yıllarda başladığı halde şimdiye değin tamamlanamamaları
nedeniyle 1978 yılı proje demetinde yer almaktadır.

TABLO : 32 — 1978 Yılı Proje Demetinin Başlama Yıllarına Göre Dağılımı

(Milyon TL.)

Başlama yılı	Proje sayısı	Dış tutarı	Toplam tutarı	Toplam içinde yüzde	1978 Haziran sonu Gerçek.
1963 öncesi	4	—	746	0,1	241
1963	16	1 875	9 962	0,8	3 255
1964	23	—	8 516	0,7	3 109
1965	54	—	8 757	0,7	3 497
1966	27	5 126	24 542	2,0	15 467
1967	19	195	1 847	0,1	741
1968	97	2 443	26 292	2,1	12 144
1969	51	6 300	17 323	1,4	9 487
1970	69	4 223	12 629	1,0	6 385
1971	128	23 530	60 263	4,9	13 909
1972	165	19 280	48 545	3,9	17 768
1973	541	12 246	71 473	5,7	28 291
1974	715	33 332	100 473	8,1	30 342
1975	735	49 802	150 976	12,1	11 707
1976	1 797	50 044	224 484	18,1	19 234
1977	2 623	73 437	270 341	21,8	20 493
1978	2 281	48 777	203 963	16,4	5 887
Toplam	9 345	330 610	1 241 132	100,0	201 867

Kaynak : DPT

Tablo 32'deki değerlerin her yılın cari fiyatlarını yansıtması nedeniyle geçmiş yıllardan kalan proje birikiminin toplam içindeki gerçek payının bu oranların da üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

111. 1978 yılı yatırım programının tümüyle gerçekleştirilmesi durumunda IV. Plan dönemi ve sonrasına sarkacak proje demeti tutarı 924,1 milyar lira olmaktadır. Bu durumda, sözkonusu demetin yüzde 13,4'ünün tarım, yüzde 4,2'sinin madencilik, yüzde 27,8'inin imalat, yüzde 25,2'sinin enerji, yüzde 20,5'inin ise ulaştırma sektörü projelerinden oluşması beklenmektedir, imalat sanayii içinde kâğıt, gübre, çimento, petro - kimya ürünleri, demir - çelik ve taşıt imalatı en büyük paylara sahip olacaktır.

112. 1978 yılı proje demetinin proje karakteristiklerine göre dağılımında en büyük pay 276,5 milyar lira (yüzde 22,3) ile yeni sanayi tesislerine aittir. Sanayi tesislerinin genişletilmesi ise yüzde 3,0'luk paya sahiptir.

113. Proje demetinin bitiş yıllarına göre dağılımı ise Tablo 33'te verilmiştir. Buna göre sürmekte olan projelerden IV. Plan döneminde 208 milyar lirası dış olmak üzere toplam 834,6 milyar liralık 4 792 adet projenin tamamlanarak hizmete alınması programlanmıştır. 1978 yılı proje demetinin, 1982 yılında 339,5 milyar lira tutarındaki yüzde 27,4 gibi önemli bölümünün, 1983'te ise sadece yüzde 3,8'inin tamamlanması öngörülmüştür. 1,241 milyar liralık toplam demetin yüzde 20'sinin ise IV. Plan dönemi sonrası bitirilerek hizmete sunulması planlanmıştır.

114. Yatırımcı kuruluşların planlı dönemdeki program hedeflerine göre yatırım gerçekleştirme oranları yıllara göre Tablo 34'te verilmiştir. Buna göre planlı dönemin 1968 – 1971 yılları dışında hedeflerinin altında kalınmıştır. 1968 - 1971 arasında ise yıl içinde sağlanan ek kaynaklarla yüzde 100'ün üstüne çıkmıştır.

*TABLO : 33 — Proje Demetinin Bitiş Yıllarına Göre Dağılımı
(1978 Yılına Göre)*

Bitiş yılı	Proje		Toplam tutarı	Toplam içinde Yüz.	(Milyon TL.)
	sayısı	Dış tutarı			1978 Haziran sonu Gerçekleşme
1978	4 118	32 735	125 167	10,1	84 426
1979	2 505	19 276	114 141	9,2	31 836
1980	1 188	49 656	157 715	12,7	24 086
1981	499	50 259	176 239	14,2	21 427
1982	562	73 381	339 492	27,4	26 681
1983	38	15 772	47 013	3,8	841
4. Plan Dönemi Toplamı	4 792	208 344	834 600	67,2	104 875
1983 sonrası	87	78 746	252 583	20,4	6 725
Genel Toplam	9 346	330 616	1 241 137	(1)	201 867

Kaynak : DPT

115. 1975 yılından bu yana kamu yatırımlarının gerçekleşme oranında sürekli bir düşme görülmektedir. Buna karşılık 1973 - 1978 döneminde proje demetindeki artış yatırım tahsislerindeki artıştan daha çok olmuştur. (Tablo 37). Sektörler itibarıyla 1973 - 1978 yılları verileri karşılaştırıldığında özellikle imalat, ulaştırma ve diğer kamu hizmetleri sektörlerindeki proje demeti/yatırım tahsis oranının büyük artış gösterdiği anlaşılmaktadır (Tablo 38). Kamu kuruluşlarının gerçekleştirmekle görevlendirdikleri yatırımlardaki artışa karşın bu kuruluşlara gerekli olanakların yeterince sağlanamaması yatırımlarının gerçekleşme süresini olumsuz yönde etkilemiştir.

(1) Bitiş yılı belirsiz olan 349 adet proje 28 786 milyon lira tutarı ile toplam içinde yer almaktadır.

TABLO : 34 — Planlı Dönemde Kamu Kuruluşlarının Programına Göre Yatırım Gerçekleştirme Oranları

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	(Yüzde)			
													1975	1976	1977	1978 (a)
Genel ve katma bütçeli daireler	90,8	86,0	84,3	86,8	96,8	100,6	99,1	102,6	95,5	87,9	80,4	83,8	84,4	84,6	78,7	81,0
Döner sermayeli idareler	67,1	82,4	74,5	78,0	78,7	109,2	79,2	86,0	104,0	84,2	104,1	108,9	155,5	138,9	81,7	74,8
Kamu İktisadi Teşebbüsleri	77,1	65,4	69,8	93,7	86,3	110,6	117,2	125,5	103,0	95,0	96,4	85,0	104,3	89,8	74,2	74,0
Kamu Toplamı	84,2	77,1	77,8	89,1	91,9	104,4	104,7	111,6	101,2	91,6	89,0	84,9	95,9	88,2	76,5	77,0

Kaynak : DPT

(a) Geçici tahmin.

TABLO : 35 — 1973 - 1978 Döneminde Yatırım Tahsislerinin Proje Demetine Oranı

	Proje demeti	Yatırım tahsisi	Proje/stoku Yatırım/tahsisi
1973	134,4	26,6	5,1
1974	194,0	39,6	4,9
1975	287,2	54,5	5,3
1976	449,3	83,5	5,4
1977	865,5	138,3	6,3
1978	1.241,1	148,2	8,4

Kaynak : DPT

(3) *Teşvik Belgesi Almış Özel Proje Demeti :*

116. 1968 yılından 1977 yılı sonuna kadar 4 356 proje için teşvik belgesi verilmiştir. Bu projeler için öngörülen yatırım tutarı 471,2 milyar liradır.

117. 1976 ve 1977 yıllarında teşvik belgesi almış yatırım projeleri henüz başlangıç aşamasında bulduklarından iptal edilen projeler ile yatırımdan vazgeçilenler ayıklanarak geriye kalan projelerin gelişmekte oldukları kabullerlenebilir. Tablo 37'de görüldüğü gibi bu grup 375,3 milyar lira sabit sermaye yatırımlı 2 378 adet projeden oluşmaktadır.

118. Teşvik belgesi almış 4 356 adet projeden, tutarı 42,4 milyar lira olan 603 adet projenin teşvik belgesi iptal edilmiştir. İptal nedenleri; yatırım projesinin zamanla değişen koşullar nedeniyle gerek konu, gerek maliyet yönünden rantabilitesini yitirmiş olması sonucu yerine yeni bir belge alınması, yatırımcının konu, zaman ve maliyet açısından uygulanabilirliğini yitirmiş projesinden vazgeçmesi; projenin öngörülen süre içinde uygulamaya başlanamamasıdır.

119. Bu demet içinde 37,2 milyar lira maliyetli 976 adet proje ise işletmeye alınmıştır. Bu projelerin 24,4 milyar lira maliyetli 795 adedi 1975 yılı sonuna kadar olan dönemde, 12,5 milyar lira maliyetli 166 adet proje 1976 yılında, 269,7 milyon lira maliyetli 15 adet proje ise 1977 yılında devreye girmiştir.

120. Ayrıca toplam tutarı 16,3 milyar lira olan 399 adet projenin iptal edilmemesine karşın gerçekleştirilme olanağı bulunmadığı tahmin edilmektedir.

121. Teşvik belgesi almış proje demetinin uygulama aşamasındaki bölümü ise, 375,3 milyar lira maliyetli 2 378 projedir.

TABLO : 36 — Proje Demeti - Yatırım Tahsisi Oranlarının Sektörel Dağılımı

	1973	1978
Tarım	7,3	10,0
Madencilik	3,3	4,5
İmalat	4,7	10,2
Enerji	7,2	9,2
Ulaştırma	6,2	9,3
Turizm	5,4	7,5
Konut	2,6	5,2
Eğilim	2,5	2,5
Sağlık	6,5	3,2
D. K. Hizmetleri	3,6	7,4
Toplam	5,1	8,4

Kaynak : DPT.

TABLO : 37 — Teşvik Belgesi Almış Özel Sektör Projelerinin Uygulama Durumu

	(1977 Sonu itibariyle)	(Milyar TL)
	Adet	Sabit sermaye yatırım tutarı
İptal edilen projeler	603	42,4
Biten (işletmeye alınan) projeler	976	37,2
Gerçekleşmesi beklenmeyen pro.	399	16,3
Uygulanmakta olan projeler	2 378	375,3
Toplam	4 356	471,2 (1)

Kaynak : DPT.

(1) Teşvik belgesindeki gümrük bağıışıklığı düşüldükten sonraki miktar.

122. Bu projelerin termin programlarına göre, 1978 yılında 117,7 milyar liralık 904 adedinin, 1979 yılında 106,5 milyar liralık 778 adedinin, 1980 yılında 86,2 milyar liralık 526 adedinin, 1981 yılı sonrasında ise 64,9 milyar liralık 170 adedinin bitmesi öngörülmüştür. Ancak yatırımların karşılaştığı çeşitli sorunlar nedeniyle bu terminlerde önemli kaymalar olması beklenmektedir.

123. Teşvik belgesi alan yatırım projelerinin iç ve dış finansman gereksinimlerinin genellikle gerçekçi biçimde öngörülmemiş ve sağlanmamış olması, bu yatırımların uygulama aşamasında teşvik gerektiren nedenler bakımından izlenmemesi ve denetlenmemesi, uygulamadaki önemli aksaklıklar olarak görülmektedir.

III. TÜKETİM HARCAMALARI :

124. III. Plan döneminde, 1976 fiyatlarıyla, toplam tüketim yüzde 6,8, özel tüketim ise yüzde 6,2 artarken, büyük ölçüde kamu personel ve savunma harcamalarından oluşan kamu tüketimi yüzde 10,4 dolayında artmıştır. Plan hedefleri ise toplam tüketim artışı için yılda ortalama yüzde 5,4 özel tüketim artışı için yüzde 4,8 idi (Tablo 38).

125. Birey başına özel tüketim ve toplam tüketim harcamaları da sabit fiyatlarla öngörülenin üzerinde gerçekleşmiş ve 1972 yılında 9 792 lira olan birey başına özel tüketim yılda ortalama yüzde 3,7 kadar artarak 1977'de 11 717 lira olmuştur.

126. Sabit fiyatlarla incelendiğinde toplam tüketimin, GSMH içindeki payının III. Plan döneminde giderek arttığı ve 1972 yılında yüzde 83,2 iken 1977 yılında yüzde 84,5'e yükseldiği görülmektedir. Artan enflasyon ile sağlıksız bir tüketim eğilimi, gösteriş tüketiminin yaygınlaşması sonucu tüketim harcamaları III. Planda öngörülen düzeyin üzerinde gerçekleşmiştir.

TABLO : 38 — Tüketim Harcamaları ve GSMH

(1976 fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	1972	1977		III. Plan dönemi yıllık ortalama artış hızı	
		Planlanan	Gerçekleşen	Planlanan	Gerçekleşen
GSMH (P. F.)	509,3	726,6	696,5	7,4	6,5
Toplam tüketim	423,7	552,0	588,8	5,4	6,8
Özel tüketim	363,5	459,9	490,0	4,8	6,2
Kamu tüketimi	60,2	92,1	98,7	8,9	10,4
Birey başına toplam tüketim (TL.)	11 414	13 197	14 079	2,9	4,3
Birey başına özel tüketim (TL.)	9 792	10 995	11 717	2,3	3,7
Toplam tüketim/GSMH	83,2	76,0	84,5	—	—

Kaynak : DPT.

127. Özel tüketim harcamalarının belirli bazı mal gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, ekonomik gelişme ve gelir artışına bağlı olarak talep yapısında tarım ürünlerinden tarım dışı sektörlerin ürünlerine doğru görece bir değişim olduğu anlaşılmakta ve en hıza artış gösteren harcama kalemlerinin dayanıklı tüketim malları, dokuma - giyim, içki - tütün, deri ve besin ürünlerinde olduğu görülmektedir. Dayanıklı tüketim mallarına yönelik harcamalar ise daha çok televizyon alıcısı, elektrik süpürgesi, otomobil ve buzdolabı ile yabancı kaynaklı malların alımlarından kaynaklanmıştır.

128. Buzdolabı, çamaşır makinesi, radyo ve elektrik süpürgesi gibi başlıca dayanıklı tüketim mallarının üretiminde ise, 1972 ve 1976 yılları arasında iki katı kadar artış olmakla birlikte III. Planın son yılında bazı tüketim mallarının üretiminde düşme görülmektedir.

129. Başlıca gıda mallarında birey başına tüketimde gelişmeler Tablo 39'da verilmiştir. Kalori ve protein yönünden görece zengin olan gıda mallarının tüketiminde en hızlı artışlar işlenmiş (pastörize) süt tüketiminde olmuştur. Bunun yanısıra et, zeytinyağı, şeker, peynir ve konserve tüketiminde de yüzde 40 dolayında artış görülmektedir.

TABLO : 39 — Başlıca Gıda Mallarında Birey Başına Tüketim

	Kg/ Yıl		
	1972	1977	1977/1972
Toplam et (Kırmızı + Tavuk) (1)	18,51	22,26	1,20
Süt (İşlenmiş)	1,41	4,54	3,22
Yumurta	3,59	4,33	1,21
Çeşitli peynirler	2,38	3,30	1,38
Makarna	3,23	4,28	1,32
Zeytinyağı	1,35	1,91	1,41
Tereyağı	1,37	1,78	1,30
Margarin	3,77	4,78	1,27
Bulgur	15,1	14,34	0,95
Pirinç	3,25	4,30	1,32
Salamura zeytin	2,10	2,80	1,33
Şeker	19,50	27,54	1,41
Meyve sebze konservesi	0,83	1,16	1,40

Kaynak : DPT

(1) Et ve ürünlerinin eşdeğerlerini içermektedir.

IV. BİLİM VE TEKNOLOJİ :

1. ARAŞTIRMA - GELİŞTİRME :

130. Teknoloji üretimine ve özümsemesine yönelik çalışmalar içinde önemli bir yeri olan araştırma, - geliştirme (A + G) faaliyetlerine ayrılan kaynağın yetersizliği ve GSMH'ya oranının düşüklüğü, gereksinilen yerli teknoloji üretimi için temel olan ulusal bilim - teknoloji politikasının belirsizliği, III. Plan döneminde de süregelmiştir. Bugünkü sistem içinde, sanayi kendine gereken teknolojileri dıştan almayı firma düzeyinde, maliyet bakımından daha kârlı bulmakta, oysa bu seçimler makro düzeyde çoğu kez ekonomiye daha yüksek «alternatif maliyetler» yüklemektedir.

131. 1977 yılında A + G. Harcamalarına ayrılan bütçe ödeneklerinin büyük bölümünün üniversiteler dışındaki kamu kesimine, küçük bir oranın ise üniversitelere ait olduğu görülmektedir. Üniversitelere ayrılan A + G ödeneklerinin en büyük kesinti tıp dalında olmuş, üniversite dışı kamu kesiminde ise bu oran mühendislik dalında en yüksek, değeri almıştır. Yine aynı yılda, üniversiteler dahil, tüm kamu kesiminde ayrılan A + G ödeneklerinin en büyük bölümü mühendislik dalında olmuş, taran, üp ve temel bilimler onu izlemiştir.

132. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), kendinden beklenen, ülkenin bilim – teknoloji sistemi ile kalkınma planları arasında bağlantı kurma görevini tam olarak gerçeğe kavuşturamamış, faaliyetlerinin ağırlığını üniversite ve eğitimden sanayiye yeterince kaydıramamıştır. Ancak, ulusal bilgi akım sisteminin geliştirilmesi amacıyla TÜBİTAK yapısında kurulan TÜR DOK bu dönemde önemli gelişmeler göstermiştir.

133. Kalkınma hedefleriyle bütünleşmiş geniş bir araştırma - geliştirme politikası çerçevesi içine oturtulmamış olmakla birlikte, sınırlı biçimde, pasif yöntemden güdümlü araştırma - geliştirme özendirme faaliyetine doğru önemli adımlar da atılmıştır. Ancak araştırma - geliştirme faaliyetleri ile sanayi arasında olması gereken organik bağın gerçekleştirilemediği görülmektedir.

134. Araştırma faaliyetlerinde yenilemeler ve kaynak savurganlığın önlemek için gerekli ulusal bilgi akım sisteminin geliştirilmesi, önce yurt içi bilgi potansiyelinin saptanması, daha sonra da sürekli olarak izlenmesi ve depolanması gereği giderek daha çok duyulmuştur.

2. TEKNOLOJİ :

135. Sermaye birikimi, teknolojik gelişme ve üretimde ölçeğin büyümesi verimliliği etkilemektedir. Teknolojik gelişme üretimde giderek ölçeğin büyümesine neden olmaktadır.

136. Türkiye'de imalat sanayii, genellikle iç pazara yönelik, küçük ölçekli birimlerden oluşan, yüksek maliyet, düşük kalite ve verimlilik ile nitelenen bir yapıdan daha ileri bir yapıya geçiş aşamasındadır. Önemli teknolojik gelişmeler olmasına karşın,

ekonomi kendi teknolojisini üreten ve geliştiren bir düzeye ulaşamamıştır. Ekoniminin gereksindiği teknoloji transfer yoluyla karşılanmaktadır. Teknoloji transferinden üretimine geçişte bir ara aşama olan teknoloji özümsemesi III. Plan döneminde de yeterince hızlı ve kapsamlı olamamıştır.

137. Türkiye'ye teknoloji transferi, patent, Lisans, know - how anlaşmaları, yabancı sermaye yatırımları, makine ve donatım, teknik işbirliği programları ve öteki bilgi akışı yollarıyla yapılmaktadır.

138. Teknoloji transferinde önemli bir yeri olan lisans anlaşmaları konusunda son iki plan dönemini yansıtan durum Tablo 40'da izlenmektedir,

139. Lisans anlaşmalarının onay işlemlerinde kullanılan başlıca ölçütlerden biri olan, anlaşmanın dışsatımı sınırlayıcı bir nitelik göstermemesi koşulu yeterli özenle gözetilmemiştir. Özellikle «Makine» ve «Elektrik» başlıkları altında toplanan faaliyet dallarında önemli ölçüde dışsatım sınırlanması ya da koşula bağlanma olduğu görülmektedir. Kullanılan ölçütlerden ikincisi ise anlaşma süresinin 5 yılı aşmaması olup, yine son iki plan döneminde uygulanmamıştır.

140. Teknoloji transferinin dolaylı ve dolaysız maliyetlerini ortaya koyacak çalışmaların yapılmamış olması, yükün büyüklüğü konusunda kesin yargılara ulaşmayı olanaksızlaştırmaktadır.

141. Teknoloji, gelişmiş ülkelerden gelişme yolundaki ülkelere aranan teknolojiyle birlikte bilinen teknolojileri de içine alan bir «paket» olarak gelmektedir. Belirli teknik beceri birikimine sahip Türkiye'de «teknoloji paketini açma» çabaları henüz istenen düzeye ulaşmamıştır. Böylece aranan teknolojiler yanında bilinen teknolojilerin de satın alınması zorunlu olmaktadır. Bu olgu teknoloji transferinin maliyetini artırmaktadır.

142. Türkiye'de teknoloji transferi daha çok sermaye malı biçiminde «içerilmiş teknoloji» ve çok daha az yoğunlukta, ama giderek artan «içerilmemiş teknoloji» (lisans, knowhow patent anlaşmaları) dışalım biçiminde gerçekleşmiştir. Gelişmiş ülkeler arasında daha çok bu tür anlaşmalarda «içerilmemiş» türde transfer edilen teknolojinin, gelişme yolundaki ülkelere ve bu arada Türkiye'de de «malzeme - teçhizat» biçiminde «içerilmiş» olarak transferinin yoğunluk taşıdığı bir gerçektir. Bununla birlikte, lisans anlaşmalarındaki artışlar, içerilmemiş türde teknoloji transferinin yoğunluğu artırmakta olduğunun bir göstergesidir.

143. Patent haklarını düzenleyen yasa ülkede teknoloji üretimini geliştirmeyi değil, teknoloji üreticisi gelişmiş ülkelerin yararlarını korumayı esas alan ilkelere göre düzenlenmiştir.; Bu yapısı ile teknoloji üretimini hukuksal açıdan sınırlayıcı bir etmen olmaktadır.

TABLO : 40 — Son İki Plan Döneminde Onaylanan Lisans Anlaşmaları

	Ödeme türleri (Yüzde)							Anlaşma süresi (Yıl) (Yüzde)					Dışsatım durumu (Yüzde)		
	Peşin ödeme (1)	ROYALTY (2)						15 +	10	5	3	- 2	Serbest	Koşula bağlı (3)	Kısıtlı
	%4	%3	%2,5	%2	%1,5	%1									
Makine	13	7,5	28	11	17,5	11	12	1	32	60	6	1	35	56	6
Kimya	35	—	16	5	19	14	11	9	23	54	12	2	63	37	—
Elektrik	23	2	18	9	36	7	5	—	18	66	11	5	33	54	13
Diğerleri	32	2	15	8	19	14	10	2	16	78	3	1	54	43	3

Kaynak : Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.

- (1) Peşin ödemeler ya anlaşmanın onayından sonra bir defada ya da (çok kere olduğu gibi) anlaşma süresince ödenmek üzere eşit taksitlerle yapılır.
- (2) Royalty şeklinde ödemeler genellikle net satış fiyatı üzerinden ya da birim üretim üzerinden yapılır» Net satış fiyatı «Fabrika brüt satış fiyatından her türlü ambalaj, nakliye, sigorta, ıskonto, vadeli satışlardaki vade farkları, istihsal vergisi, ithal edilen hammadde ve yan mamul maddelerin fabrikaya gümrüklenmiş maliyeti düşüldükten sonraki tutarıdır.»
- (3) Lisansör kendi ülkesi ve lisans verdiği ülkelere dışsatım yaptırmaz ya da kendi onayını almak kaydıyla izin verir.

144. III. Planda belirlenen sanayileşme politikasına koşut bir teknoloji politikasının yürütülmesinden sorumlu kuruluşlar arasında yeterli eşgüdüm sağlanamamıştır. Teknoloji politikasının plan hedeflen doğrultusunda uygulanabilmesi için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığında Bilim ve Teknoloji Dairesi kurulmuşsa da, plan dönemi içinde etkin bir çalışma aşamasına girememiştir.

3. ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ VE TEKNİK YARDIM :

145. Planlı dönemin başlangıcında teknoloji transferi yöntemlerinden biri olan teknik işbirliği çerçevesinde sağlanan teknik yardım olanaklarının kullanımında, gereksinme duyulan nitelikli insangücünün yetiştirilmesine öncelik ve ağırlık verilmiştir. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerek duyduğu nitelikli insangücü gereksinimi karşılandıkça, teknik yardımlar giderek toplumsal ve ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkileyecek projelere yönlendirilmiştir.

146. III. Plan döneminde uluslararası bilimsel teknik ve benzeri faaliyetlere daha aktif ve etkili bir biçimde katılmasında; katılman faaliyetlerden en çok yarar sağlanması için planlama, eşgüdüm, izleme ve değerlendirme çabalarında belirli gelişmeler olduğu gözlenmektedir. Ayrıca, bu tür faaliyetlerin Türkiye'de düzenlenmesinde de önemli sayılabilecek gelişmeler olmuştur.

147. Son yıllarda gerek ikili anlaşmalar yoluyla, gerek uluslararası kuruluşlardan sağlanmakta olan teknik yardım tutarlarında önemli azalmalar olmuştur. Bu azalmada ülkenin gelişmişlik düzeyinin rolü yanında, uluslararası kuruluşların ellerindeki kaynakların azalmış olmasının ve var olan kaynakları da çoğunlukla daha az gelişmiş ülkelere yönlendirmelerinin de rolü olmuştur.

148. Öte yandan, Türkiye bazı anlarda gelişme sürecinin değişik aşamalarında bulunan çeşitli ülkelere teknik yardım sağlayacak ve teknik işbirliğine etkin olarak katılabilecek bir duruma gelmiştir. Ancak, dünyadaki gelişme ve değişimleri çeşitli yönleriyle yakından izleyecek, değerlendirecek ve yansıtacak nitelikte bir düzenleme gerçekleştirilememiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

I. 1970'Lİ YILLARDA DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ :

149. İkinci Dünya Savaşı sonunda, gelişmiş piyasa ekonomilerince oluşturulan ve bir süre «istikrarlı» biçimde işleyen uluslararası ekonomik düzen, Batı Avrupa ve Japonya'nın hızlı ekonomik gelişmesi, ABD'nin genişleyen yükümlülükleri, «soğuk savaş» ın giderek sona ermesi gibi etkenlerle 1950'lerin sonuna doğru aksamaya başlamıştır. Uluslararası alanda 1960'ların ikinci yarısında fiyat artışları hızlanmış, 1970 ve 1971'deki durgunluk yavaşlatıcı bir etki yaratmış ise de 1972 ve 1973'de fiyatlar-

da yeniden hızlanma görülmüştür. Uluslararası alanda 1972'den sonraki fiyat artışlarında, 1970 ve 1971'deki durgunluğa karşı alınan genişletici para ve maliye politikası önlemlerinin etkisi olmakla birlikte, temel etken, uluslararası likiditedeki, bu arada özellikle dolar miktarındaki artışlar olmuştur. Uluslararası döviz rezervleri 1970'de yüzde 37,5, 1971'de yüzde 79,4 oranında artmıştır. 1969-1974 dönemindeki artış ise yüzde 370,5'dir. Aynı dönemde, resmi rezervlerdeki dolar miktarındaki artış yüzde 378,1'dir. Ayrıca, resmi rezervlerde saptanan Euro - dolar miktarı da yaklaşık yedi kat artmıştır. Avrupa para piyasasının 1969'da yaklaşık 44 milyar dolar olan hacmi 1974 sonunda 177, 1977 sonunda da 300 milyar dolara ulaşmıştır.

150. Bu oluşumun nedeni uluslararası para sistemindeki sarsıntıdır. ABD'nin devam eden altın kayıpları ve 1893'ten sonra ilk kez dış ticaret açığı vermesi üzerine 1971'de dolar altın konvertibilitesini kaldırması, ikinci savaş sonrasında benimsenen uluslararası para sistemini resmen sona erdirmiştir.

151. Rezervlerinde büyük miktarda dolar olan ülkeler bu fonlarını dolar fazla değer kaybına uğramadan değerlendirmek amacıyla mala bağlama ve Avrupa para piyasasına plase etme yoluna gitmişlerdir. Böylece, bir yandan hammaddelere olan talep artmış, öte yandan uluslararası finansman kuruluşları ve resmi krediler dışında yeni ve büyük bir dış kredi kaynağı oluşmuştur. 1973'ten sonra, petrol dolarının da katkısıyla bu kaynak daha büyük boyutlara ulaşmıştır.

152. 1972 ve 1973 yıllarındaki yüksek konjonktür tarımsal ürünlerin ve hammaddelerinin fiyatlarının yükselmesine, böylece az gelişmiş ülkelerin dışsatım gelirlerinin artmasına neden olmuştur. 1973'ün sonuna doğru petrol fiyatlarında gerçekleşen büyük artışlar ve daha sonra, buna bağlı olarak, gelişmiş ülkelerin dışsatım fiyatlarını yükselmesi petrol üretmeyen az gelişmiş ülkelerin dış ödemelerini iki yönden baskı altına sokmuştur. Petrol fiyatlarının artmasından sonra kısa süren bir canlanma dönemi dışında gelişmiş piyasa ekonomilerinin süregelen bir durgunluk dönemine girmeleri, az gelişmiş ülkelerin dışsatımını olumsuz biçimde etkileyen bir başka öge olmuştur.

153. Dış kaynaklı bu şoka karşı, ülkeler birkaç biçimde tepki göstermişlerdir. Bir bölümü ödemeler dengesindeki baskıyı azaltmak için daraltıcı bir politika uygularken, üretim yapısı ve pazar ilişkileri uygun olan sınırlı sayıdaki bazı ülkeler dışsatımı artırarak uyum sağlamaya yönelmişler, bir bölümü de kalkınma çabalarını artan oranda borçlanarak sürdürmeyi yeğlemişler, böylece yeni durumun gerektirdiği düzenlemeyi dış borç desteği ile erteleme ve zaman içine yayma politikasını benimsemişlerdir. Türkiye, sonuncu yolu seçen ülkelerden biri olmuştur.

154. 1970'de yapılan büyük oranlı devalüasyonla hemen hemen eşanlı olarak beliren yüksek dışfiyat konjonktürü ve hızla artan işçi döviz transferleri kronik dış ödeme darboğazlarının sona ermesine ve önemli bir rezerv birikimine yol açmıştır. Bu nedenle, enflasyonu hızlandırdığı gerekçesiyle yeni DÇM girişimleri istenmemiş ve var olan hesapların tasfiyesi için 1972 yılında karar alınmıştır.

155. Ayrıca, III. Planın rezerv konusunda ihtiyatlı bir politika izlenmesini öngören politikasına karşın, aşırı iç fiyat hareketlerini düzenleme gerekçesiyle 1973 yılında dışalım kolaylaştırıcı bir dizi önlem getirilmiştir.

156. 1973 sonlarında petrol fiyatlarındaki artışlarla az gelişmiş ülkelerle birlikte Türkiye'nin de aleyhine dönen koşullara karşın 1977 yılı sonlarına kadar dışalım kısıtlayıcı etkin bir önlem alınmamıştır. Önce rezervler eritilmiş, daha sonra da kısa vadeli borçlanmaya başvurulmuştur. 1977 yılında dışalım talepleri hızlı artışını sürdürürken, döviz kazançlarının azalması ve dış kredi olanaklarının kesintiye uğraması, zaman zaman bazı dış ödemelerin yerine getirilmesini ve döviz transferlerinin zamanında yapılmasını güçleştirmiştir. Bu durum girdiler ve yatırım malları açısından dışa önemli ölçüde bağlı bulunan ekonomide üretim faaliyetlerini darboğaza sokmuştur.

157. Bununla birlikte III. Plan döneminde dışalımda reel olarak yılda ortalama sadece yüzde 8,7 artış olmuştur.

TABLO : 41 — Dış Ticaret Açığındaki Artışın Kaynağı (1)

			Fark	(Milyon Dolar)	
	1972	1977		Reel artış	Fiyat artışı
DIŞ ALIM	— 1 562,6	— 5 796,3	— 4 233,7	812,1	3 421,6
— Hampetrol	— 124,0	— 1 151,6	— 1 027,6	91,2	936,4
— Diğer	— 1 438,6	— 4 644,7	— 3 206,1	720,9	2 485,2
DIŞ SATIM	885,0	1 753,0	868,0	84,9	783,1
DIŞ TİC. AÇIĞI	— 677,6	— 4 043,3	— 3 365,7	727,2	2 638,5

158. 1972 - 1977 döneminde dış ticaret açığında meydana gelen 3 366 milyon dolarlık artışın yüzde 78,3'ü fiyat hareketlerinden kaynaklanmıştır. 1970 -1973 döneminde Türkiye'nin dıştan aldığı malların fiyatı yüzde 33 kadar yükselmiştir. Bu oran diğer ülkeler ve ülke grupları ile karşılaştırıldığında (Tablo 42) olağan sayılabilecek durumdadır. 1974'ten başlayarak dış alım fiyatlarındaki artış, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ortalamalarının üstüne çıkmıştır. Türkiye'nin 1973 - 1977 dönemindeki dışalım fiyat artışı yüzde 1'00'ü aşmaktadır.

159. Dışalım fiyatlarındaki bu aşırı artışın da etkisi altında Türkiye'nin cari dolar fiyatları ile dışalım 1970 - 1976 döneminde dünya ortalamasına göre oldukça hızlı bir gelişme göstermiştir. (Tablo 43). 1973'ten sonra petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak, bazı ülkelerin dışalımını önemli ölçüde kısıtıkları (Portekiz, İsrail), bazı ülkelerin de kısma çabasına girdikleri görülmektedir. (AET ülkeleri, İspanya, Yunanistan

(1). Fiyat artışları ile reel artışların ayırılmasında Tablo 42'de Türkiye için verilen, DİE'nce saptanmış dışalım ve dışsatım fiyat endeksleri 1972 yılı baz alınarak kullanılmıştır.

gibi). Bununla birlikte, dünya ortalamasındaki azalış ufak sayılabilecek bir oranda kalmıştır. Az gelişmiş ülkeler ise bir bütün olarak dışalımını azaltamamışlardır. (Yüzde 18,5'e karşılık yüzde 21,2).

160. Türkiye'de dışalımın 1970 - 1973 döneminde yüzde 30 gibi hızlı bir oranda artmış olmasının başlıca nedeni, 1970 devalüasyonu öncesinde döviz darboğazı yüzünden baskı altında tutulan ya da resmi kanalların dışına kayan dışalımın 1970'ten sonra gelişen döviz olanaklarına bağlı olarak daha serbestçe karşılanabilmesidir. Ayrıca, dış ödeme olanaklarının artmasıyla, yurt içi kaynakları kullanma ve yeterince değerlendirme konusuna özen gösterilmemesi de dışalım artışlarını etkilemiştir. 1973 - 1976 döneminde ise temel neden fiyat yükselişleridir.

TABLO : 42 — Dışalım Fiyatları

(Endeks 1970=100)

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
ABD	105	112	129	183	199	208	
AET (Dokuzlar)	106	114	143	199	212	212	
Japonya	104	110	140	230	249	247	
Az gelişmiş ülkeler	106	116	142	207	221	228	
Portekiz	104	111	139	178	196	198	215
İspanya	107	118	151	266	284	278	247
Yugoslavya	104	110	133	192	202	206	236
Yunanistan	104	113	136	198	216	207	220
İsrail	102	109	141	192	200	196	212
Türkiye	106.5	109.8	133.3	220.9	246.4	236.4	267.9
Türkiye (Dışsatım fiyatları)	107.5	117.4	146.5	193.0	193.6	199.4	212.8

Kaynak : Türkiye : DİE

5 Akdeniz ülkesi : İFS

Diğer : UNCTAD

161. Türkiye'nin, sabit dolar fiyatları ile dışalım artışı da 1970 - 1976 döneminde yüzde 6,9, 1970 - 1977 döneminde ise yüzde 5,3 oranında olmuştur. Artış esas olarak 1970 - 1973 döneminde gerçekleşmiş tir (Yüzde 15,2). Dışsatımda 1974'te başlayan gerileme 1975'te de sürmüş, 1976'daki geçici karakterli artıştan sonra 1977'de yeniden düşme görülmüştür. III. Plan döneminde ortalama dışsatım artışı sabit fiyatlarla yüzde 1,8 oranındadır.

TABLO : 43 — Dışalım Gelişmeleri, 1970 - 1976

(Dönemlere göre cari fiyatlarla ortalama artış oranları)

	1970 - 1973	1973 - 1976	1970 - 1976
DÜNYA	21.6	19.8	20.7
AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER	18.5	21.2	19.8
AET (Dokuzlar)	22.8	16.8	19.8
TÜRKİYE	30.1	35.0	32.5
PORTEKİZ	24.8	12.0	18.2
YUNANİSTAN	21.1	20.0	20:6
İSPAYA	26.8	22.0	24,4
YUGOSLAVYA	16.2	17.8	17.0
İSRAİL	27.4	11.3	19.1

Kaynak : UNCTAD

TABLO : 44 — Dışsatımda Yüzde Artışlar

(Dönem Ortalamalarına Göre Karşılaştırma)

	1970-1973	1973-1976	(Cari Fiyatlarla) 1970-1976
Dünya	22,2	20,1	21,1
Gelişmekte olan ülkeler	23,7	34,1	28,9
— Öteki gelişmekte olan ülkeler	20,0	18,6	19,3
AET (Dokuzlar)	23,4	15,6	19,5
Türkiye	30,8	14,2	22,2

Kaynak : UNCTAD

162. 1973'ten sonra, dışarıya petrol satanlar dışındaki ülkelerin dışsatım hızlarında genel bir yavaşlama eğilimi görülmüştür (Tablo 44). Bu eğilim Türkiye'nin dışsatımında daha belirgindir. 1970 - 1976 dönem ortalaması dünya ve gelişmekte olan ülke hızlarının üzerinde olmakla birlikte 1977'de dışsatım yeniden gerilemiştir. Son yıllarda Türkiye'nin dünya dışsatımındaki ortalama payı, gelişmekte olan ülkeler gibi, yaklaşık olarak 1970'lerin başındaki oranlar dolayında bulunmaktadır (Tablo 45).

TABLO : 45 — Dışsatım

(Bazı Akdeniz Ülkeleri ile Karşılaştırma)

(Milyon dolar)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1970-1976 Ortalama artış yüzde
Portekiz	950	1073	1307	1862	2299	1939	1811	11.3
İspanya	2388	2962	3817	5199	7091	7691	8730	24.1
Yugoslavya	1679	1814	2237	2853	3805	4072	4878	19.4
Yunanistan	643	663	871	1456	2030	2278	2558	25.9
İsrail	779	958	1147	1459	1906	1941	2415	20.7
Toplam I	6439	7470	9379	12829	17131	17921	20392	21.2
Türkiye	588	677	885	1317	1532	1401	1960	22.2
Toplam II	7027	8147	10264	14146	18663	19322	22352	21.1
Türkiye/toplam II yüzde	8.4	8.3	8.6	9.3	8.2	7.3	8.8	
Türkiye/OECD yüzde	0.266	0.27	0.30	0.32	0.28	0.24	0.310	
Türkiye/Dünya yüzde	0.199	0.20	0.23	0.24	0.21	0.18	0.232	
Toplam I/Dünya yüzde	2.18	2.29	2.44	2.42	2.42	2.37	2.41	
Az gelişmiş ülkeler (1)								
Dünya yüzde (1)	12.08	11.08	11.03	11.59	12.49	11.51	12.16	

Kaynak : IFS ve UNCTAD

(1) Az gelişmiş ülke ve dünya toplamlarına dışarıya petrol satan ülkeler dahil edilmemiştir.

163. 1974'ten başlayarak ters yönde gelişen dışalım ve dışsatım fiyatları nedeniyle, Türkiye'nin ticaret hadlerinde önemli oranda bozulma olmuştur. Bu açıdan Türkiye, gelişmekte olan ülkelere oranla daha büyük kayıplara uğramıştır. Dışsatımın satın alma gücü de 1974'te 1973'e göre önemli ölçüde azalmış, 1975'te 1970 düzeyinin de altına inmiştir. 1977 dışsatımının değeri 1970 yılına göre yüzde 11 kadar fazladır (Tablo 46).

164. Türkiye'de son yıllardaki döviz darboğazının oluşmasında ve kısa vadeli dış borçların sorun durumuna gelmesinde, yukarıda belirtilen yüksek dışalım fiyatlarının, ambargodan doğan askeri amaçlı dışalım gereksinmesinin, bir ölçüde 1975 ve 1976 yıllarında dışalımın reel olarak hızlı biçimde artmış olmasının, ayrıca dışsatımı artırma konusunda gerekli çabanın gösterilmemesi ve olanakların değerlendirilmemesinin de etkisi vardır.

165. Sabit fiyatlarla 1973'te yüzde 9,9 ve 1974'te yüzde 9,3 oranında olan dışalım artışı 1975 ve 1976 arasında yüzde 12,5 ve yüzde 12,8'e çıkmış, 1977'de dışalım hacmi mutlak değer olarak düşmüştür. 1977'deki gerileme III. Plan döneminin son üç yılındaki (1975 - 1977) ortalamayı yüzde 8,1'e kadar indirmişse de, bu durum dış borçlanma ile ilgili olarak ortaya çıkan ve 1978'de de süregelen yeni faktörler nedeniyle döviz darboğazının aşılmasında yeterli olamamıştır.

TABLO : 46 — Dışsatımın Satınalma Gücü (1)

	(Endeks 1970 = 100)						
	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
ABD	100	105	126	120	118	125	
AET (Dokuzlar)	108	120	132	123	125	137	
Japonya	120	134	136	124	116	142	
Gelişmekte olan ülkeler (2)	94	102	120	119	109	122	
Türkiye	107,9	137,0	167,9	117,9	96,6	140,9	111,2

TİCARET HADLERİ

	(Endeks 1970 = 100)						
	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
ABD	99	95	96	88	89	89	
AET (Dokuzlar)	100	102	99	86	93	92	
Japonya	100	105	101	79	73	72	
Gelişmekte olan ülkeler (2)	95	92	97	96	88	89	
Türkiye	100,8	107,2	109,9	87,4	78,5	84,3	79,4

Kaynak : UNCTAD, DİE

(1) Dışalım fiyat endeksi/dolar ile indirgenmiş dışsatım değer endeksi,

(2) Başlıca petrol satıcısı ülkeler hariç.

166. 1975 - 1977 döneminde cari dolar fiyatları ile 6,8 milyar dolarlık bir serbest tiöviz açığı oluşmuştur (Tablo 47). Bu açığın, 1,1 milyar dolarlık bölümü rezerv olanakları kullanılarak, kalanı da 0,5 milyar dolar kadar olan Uluslararası Para Fonu (IMF) finansmanı ve 5,2 milyar dolarlık kısa vadeli borçlanma ile karşılanmıştır.

167. 1974'ten sonra birçok ülkenin artan oranda başvurduğu kısa vadeli dış borçlanma,, Türkiye'nin dış ödeme yükümlülüklerini artırmış olmakla birlikte, miktar olarak ekonominin ödeme potansiyelinin ötesinde değildir. Kısa vadeli dış kredilerin üretimi ve dışsatımı artıracak yönde değerlendirilmemiş olması ve kredi akışının çeşitli nedenlerle kesintiye uğraması kısa vadeli dış borçlan sorun durumuna getiren en önemli etmenler arasındadır.

168. Türkiye'nin kısa vadeli borçları ekonominin yeniden sağlıklı biçimde işlerliğe kavuşturularak ödeme gücünün artırılması için gerekli olan kısa vadeli bir stabilizasyon sorunu yaratmıştır.

II. ÖDEMELER DENGESİ :

169. III. Plan döneminde ortaya çıkan iç ve özellikle dış gelişmeler, Planda öngörülen hedeflerden sapmalara neden olduğu gibi, temel sorunlara önerilen çözüm yollarının gerçekleşmemesi yanında, yeni sorunların doğmasına da yol açmıştır.

170. Plan hedeflerinin gerçekleşmemesinde etken olan iç nedenler arasında;

- Ekonominin ara mallarda dışa bağımlılığının azaltılamaması,
 - Sanayiın dışsatımdan çok pazara yönelik olması,
 - Yurt içi talebin, enflasyonun ve tüketimin artması sayılabilir,
- ödemeler dengesini büyük ölçüde etkileyen dış nedenler arasında,
- Hampetrol fiyatlarının son 5 yıllık dönemde 4 - 5 kat kadar artması ve diğer temel mallar fiyatlarının yükselmesi,
 - Batı ekonomilerindeki fiyat artışları ve işsizlik sonucu, bu ülkelerin giderek daha az yabancı işçi talebinde bulunması, bu azalma ile birlikte başka nedenler sonucu işçi gelirlerinin gerilemesi.

— Uluslararası ilişkilerdeki gelişmelere koşut olarak ABD Dolarının değer kaybetmesi ve öteki yabancı konvertibl paralarla birlikte Türk Lirası değerinin de bu gelişmelere bağlı olarak kısa sürelerle yeniden değerlendirilmesi; bu belirsizlik ortamında dışsatım girişimlerinin durması, spekülatif amaçlı dışalım gereksinmesinin yükselmesi sayılabilir,

171. Bu gelişmeler sonucu dış ticaret hadleri Türkiye aleyhine oluşmuş ve Plan hedeflerinin gerçekleşmemesinde önemli ölçüde etkili olmuştur. (Tablo : 50)

I. DIŞ TİCARET :

172. III. Plan döneminde oluşan dışalım ve dışsatım değerleri, Plan hedeflerinden belirli sapmalar göstermiş; ancak cari değerlerle oluşan sapmalar çok daha büyük boyutlara varmıştır.

TABLO : 47 — 1975 - 1977 Döneminde Döviz Gelir ve Giderleri

		(Milyar Dolar)	
1.	Dışticaret		
	Dışalım	—	13,8
	Dışsatım		5,3
2.	Görünmeyenler		
	Faiz ödemeleri	—	0,7
	Turizm (net)	
	Kâr transferleri	—	0,2
	İşçi transferleri		3,3
	Diğer kalemler		0,1
3.	Sermaye hareketleri		
	Program kredisi	
	Dış borç ödemeleri ve net hata	—	0,5
	Diğer	—	0,3
4.	Açık	—	6,8
5.	Açığın Finansmanı		
	Rezerv kullanımı		1,1
	IMF		0,5
	Kısa vadeli krediler		5,2
	— DÇM		-1,8
	— Ticari ariyerler		1,9
	— Diğer muhtelif		1,5
6.	Toplam		6,8

*TABLO : 48 — Bazı Ülkelerin Uluslararası Banka Sisteminden Kredi Kullanımı
(Net Bakiyeler)*

	(Milyon Dolar)		
	1975	1976	1977
Brezilya	10 786	14 435	16 540
Meksika	10 080	13 450	13 507
Demokratik Alman	1 993	2 959	3 438
Macaristan	1 446	2 152	3 347
İspanya	1 813	1 425	3 122
Peru	1 920	2 460	2 513
Bulgaristan	1 318	1 618	1 900
Yugoslavya	709	405	1 001
Türkiye	240	1 518	1 983

Kaynak : Bank of International Settlements

173. III. Plan döneminde, 1976 fiyatlarıyla, 20,3 milyar dolarlık dışalım yapılması planlanmış iken, gerçekleşen toplam dışalım bundan yüzde 10,5 fazlasıyla 22,5 milyar dolar olmuştur. Dışalımın sabit fiyatlarla yıllık ortalama artışı için öngörülen ve gerçekleşen hızlar, sırasıyla, yüzde 6,2 ve yüzde 8,7'dir. Cari fiyatlarla dışalım artış hızı ise yüzde 30,0 dolayındadır.

174. Beş yıllık dışsatım toplamı için III. Planda öngörülen hedef, 1976 fiyatlarıyla 9 819 milyon dolardır. Gerçekleşme hedefin yüzde 14,2 altında, 8 421 milyon düzeyinde olmuş, dışsatımın Plan dönemindeki yıllık ortalama artış hedefi olan yüzde 8,9'a erişilememiştir. Gerçekleştirilen artış hızı, sabit fiyatlarla yüzde 1,8 cari fiyatlarla yüzde 1-1,6'dır.

175. Bu gelişmeler sonucunda, Planda öngörülen 10 565 milyon dolarlık dış ticaret açığı, uygulamada 14 110 milyon dolara yükselmiştir. (Tablo : 51)

(1) *Dışsatım ve Dışsatımda Yapısal Değişiklik :*

176. Dışsatım gelirlerini artırmak, bu arada yapısal değişikliği gerçekleştirerek sanayi malları dışsatımın belirli düzeye ulaştırmak, önceki planlarda olduğu gibi III Planın da başlıca hedefleri arasında yer almıştır.

177. III. Plan döneminde, dışsatım için öngörülen artış hedeflerinin yanı sıra, yapısal değişme hedeflerinin de gerisinde kalınmıştır.

178. Dışsatımın alt bölümlerinde, hedef alınan artış hızları, ortalama olarak, tamsal ürünlerde yılda yüzde 2,6, madencilikte yüzde 21,5, sanayi ürünlerinde yüzde 18,5'tir. III. Plan döneminde, sabit fiyatlarla, tarımsal ürün dışsatımında yılda ortalama yüzde 1,1 gerileme; madencilikte yüzde 14,6, sanayi ürünlerinde yüzde 6,0 artış görülmektedir. (Tablo 52).

TABLO : 49 — Türkiye AET Ticaretinin 1970'lerdeki Gelişimi

(Milyon Dolar)

	1970			1971			1972			1973			1974			1975			1976			1977		
	Değer	Yüzde Pay	Yüzde Artış	Değer	Yüzde Pay	Yüzde Artış	Değer	Yüzde Pay	Yüzde Artış	Değer	Yüzde Pay	Yüzde Artış	Değer	Yüzde Pay	Yüzde Artış	Değer	Yüzde Pay	Yüzde Artış	Değer	Yüzde Pay	Yüzde Artış	Değer	Yüzde Pay	Yüzde Artış
Türkiye'nin Toplam İhracatı	589	100,0	9,5	677	100,0	15,1	885	100,0	30,8	1.317	100,0	18,8	1.532	100,0	16,3	1.401	100,0	— 8,6	1.960	100,0	39,9	1.753	100,0	— 10,6
AET'ye İhracat	281	48,1	12,7	309	45,6	9,2	405	45,7	30,9	611	46,4	51,1	717	46,8	17,3	615	43,9	— 14,2	958	48,0	55,9	868	49,5	— 9,4
Türkiye'nin Toplam İthalatı	948	100,0	18,3	1.171	100,0	23,5	1.563	100,0	33,5	2.086	100,0	33,5	3.778	100,0	81,1	4.739	100,0	25,4	5.129	100,0	8,2	5.796	100,0	13,0
AET'den İthalat	421	44,4	9,6	572	48,8	35,9	830	53,1	45,1	1.142	54,8	37,7	1.708	45,2	49,5	2.338	49,3	36,9	2.342	45,7	0,2	2.470	42,6	5,5
Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Açığı	360	100,0	36,4	494	100,0	37,2	678	100,0	37,1	769	100,0	12,5	2.245	100,0	191,9	3.337	100,0	48,6	3.169	100,0	— 5,0	4.043	100,0	— 27,6
Türkiye AET Dış Ticaret Açığı	158	38,3	3,7	263	53,2	90,6	425	62,7	61,5	531	69,0	34,9	991	44,1	96,6	1.723	51,6	73,9	1.384	43,7	— 19,7	1.602	39,6	15,8
Türkiye Toplam İhracat/İthalat Oranı	62,0			57,8			56,6			63,1			40,6			29,6			38,2			30,2		
AET'yle olan İhracat/ İthalat Oranı	67,2			54,0			48,8			53,5			42,0			26,3			40,9			35,1		
Endeksler (1970 -100)	1970			1971			1972			1973			1974			1975			1976			1977		
Türkiye'nin Toplam İhracatı	100,0			115,1			150,5			223,9			260,5			238,3			333,3			298,1		
AET'ye İhracat	100,0			109,2			143,1			215,9			253,3			217,3			338,5			306,7		
Türkiye'nin Toplam İthalatı	100,0			123,5			164,2			220,0			398,5			499,9			541,0			611,4		
AET'den İthalat	100,0			135,9			197,1			271,2			405,7			555,3			556,3			586,7		
Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Açığı	100,0			137,2			188,3			213,6			623,6			926,9			880,3			1.123,0		
Türkiye AET Dış Ticaret Açığı	100,0			190,6			308,0			384,8			718,1			1.248,5			1.002,9			1.160,9		
Türkiye Toplam (İhracat/İthalat) Oranı	100,0			93,2			91,3			101,5			65,5			47,7			61,6			48,7		
AET'yle olan (İhracat/İthalat) Oranı	300,0			80,3			72,6			79,6			62,5			39,1			60,9			52,2		

Kaynak : DİE, DPT.

179. Toplam dışsatım III. Plan dönemi boyunca, 1973 yılı dışında, planlanan düzeyin gerisinde kalmıştır. 1977 yılındaki dışsatım gerçekleşmesi Plan hedefinin yüzde 71,8'dir. Burada en önemli etken sınai ürünler dışsatımının Planda öngörülenin ancak yüzde 57,0'ına ulaşabilmiş olmasıdır. Aynı eğilim 1976 yılında da sürmüştür.

TABLO : 50 — Dış Ticaret Fiyat Endeksleri

(1968 = 100)

	Dışsatım (TL. olarak)	Yüzde artış	Dışalım	Yüzde artış	Dış ticaret hadleri	Yüzde artış
1968	100.0	—	100.0	—	100.0	—
1969	100.5	0.5	101.4	1.4	99.1	— 0.9
1970	118.2	17.6	122.8	21.1	96.2	— 2.9
1971	155.0	31.1	182.2	48.4	85.1	— 11.5
1972	171.8	10.8	177.2	— 2.7	97.0	14.0
1973	219.2	27.6	214.8	21.2	102.0	5.2
1974	294.6	34.0	350.8	63.3	84.0	— 17.6
1975	305.9	3.8	405.2	15.5	75.5	— 10.1
1976	343.2	12.2	431.8	6.6	79.5	5.3
1977	421.2	22.7	547.2	26.7	77.0	— 3.1
1973- 1977 Ort.	—	19.6	—	25.3	—	— 4.5
	(Dolar olarak)					
1968	100.0	—	100.0	—	100.0	—
1969	100.5	0.5	101.4	1.4	99.1	— 0.9
1970	99.2	— 1.3	102.5	1.1	96.8	— 2.3
1971	106.6	7.5	109.2	6.5	97.6	0.8
1972	116.8	9.6	112.5	3.0	103.8	6.4
1973	145.3	24.4	136.6	21.4	106.4	2.5
1974	191.5	31.8	226.4	65.7	84.6	— 20.5
İ 1975	192.0	0.3	252.6	11.6	76.0	— 10.2
1976	197.8	3.0	242.3	— 4.1	81.6	7.4
1977	211.1	6.7	274.6	13.3	76.9	— 5.8
1973 -1977 Ort.	—	12.6	—	19.5	—	— 5.8

Kaynak : DİE.

TABLO : 51 — Dış Ticaret Gerçekleşmeleri

(Milyon Dolar)

	Dışalım	Dışsatım	Dış Ticaret Açığı
1972			
Plan (1976 fiyatlarıyla)	3 366	1 500	— 1 866
Gerçekleşme (1976 fiyatlarıyla)	3 366	1 500	— 1 866
Gerçekleşme (Cari fiyatlarla)	1 563	885	— 678
1973			
Plan (1976 fiyatlarıyla)	3 621	1 639	— 1 982
Gerçekleşme (1976 fiyatlarıyla)	3 699	1 792	— 1 907
Gerçekleşme (Cari fiyatlarla)	2 086	1 317	— 769
1974			
Plan (1976 fiyatlarıyla)	3 848	1 797	— 2 051
Gerçekleşme (1976 fiyatlarıyla)	4 045	1 583	— 2 462
Gerçekleşme (Cari fiyatlarla)	3 777	1 532	— 2 245
1975			
Plan (1976 fiyatlarıyla)	4 033	1 964	— 2 069
Gerçekleşme (1976 fiyatlarıyla)	4 543	1 443	— 3 100
Gerçekleşme (Cari fiyatlarla)	4 739	1 401	— 3 378
1976			
Plan (1976 fiyatlarıyla)	4 329	2 131	— 2 198
Gerçekleşme (1976 fiyatlarıyla)	5 128	1 960	— 3 168
Gerçekleşme (Cari fiyatlarla)	5 128	1 960	— 3 168
1977			
Plan (1976 fiyatlarıyla)	4 553	2 288	— 2 265
Gerçekleşme (1976 fiyatlarıyla)	5 116	1 643	— 3 473
Gerçekleşme (Cari fiyatlarla)	5 796	1 753	— 4 043
III. Plan toplamı			
Plan (1976 fiyatlarıyla)	20 384	9 819	— 10565
Gerçekleşme (1976 fiyatlarıyla)	22 531	8 421	— 14110
Gerçekleşme (Cari fiyatlarla)	21 526	7 963	— 15018

Kaynak : DİE, DPT.

TABLO : 52 — III. Plan Dönemi İçin Planlanan ve Gerçekleşen Dışsatım

(1976 fiyatlarıyla, Milyon Dolar)

			Planlanan Yıllık Ortalama Artış Oranı Yüzde						Gerçekleşen Yıllık Ortalama Artış Oranı Yüzde
	1972	1977		1973	1974	1975	1976	1977	
Tarımsal Ürünler	1 029,5	1 168,6	2,6	1 132,0	880,2	816,3	1 254,4	976,0	— 1,1
Madencilik ve Taşocakçılığı Ürünleri	59,5	157,8	21,5	56,7	82,4	108,7	110,0	117,9	14,6
Sanayi Ürünleri	411,0	962,2	18,5	603,3	620,2	517,9	595,8	549,0	6,0
TOPLAM	1 500,0	2 288,6	8,9	1 792,0	1 582,8	1 442,9	1 960,2	1 642,9	1,8

PLANLANAN VE GERÇEKLEŞEN DIŞSATIMIN
YÜZDE DAĞILIMI

	Planlanan		Gerçekleşen				
	1972	1977	1973	1974	1975	1976	1977
Tarımsal Ürünler	68,2	51,1	63,2	55,6	56,6	64,0	59,4
Madencilik ve Taşocakçılığı Ür.	4,0	6,9	3,2	5,2	7,5	5,6	7,2
Sanayi Ürünleri	27,4	42,0	33,6	39,2	35,9	30,4	33,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DiE, DPT.

180. III. Planda; dışsatım yapısının sanayi ürünleri lehine değiştirilmesi öngörülmüştür. Plan dönemi boyunca tarım ürünlerinin payı düşmekle birlikte hedefe ulaşılamamış, sınai ürünlerin payı da saptanan hedefin altında kalmıştır. Nitekim, 1972 - 1977 yılları arasında, tarım ve hayvancılık ürünleri dışsatımının, toplam dışsatım içindeki payının yüzde 68,6'dan yüzde 51,1'e düşmesi öngörüldüğü halde, bu pay ancak 59,4'e kadar inebilmiştir. Sanayi ürünleri dışsatımının toplam dışsatım içindeki payının ise yüzde 27,4'ten yüzde 42,0'ye yükseltilmesi öngörülmüş: ancak 1977 yılı gerçekleşmesi yüzde 33,4 düzeyinde kalmıştır.

181. Özetle, III. Plan dönemi sonunda dışsatımın büyük oranda tarımsal ürünlerden oluşan yapısını koruduğu, sanayi ürünleri payının ise istenen düzeye yükseltilemediği görülmektedir.

182. Sanayi alt sektörlerinden, 1973 ve 1974 yıllarında petrol ürünleri, çimento, deri kösele, gıda - içki, dokuma sanayi ürünleri dışsatımındaki artış Planda öngörülen toplam sınai ürün dışsatım hedefinin aşılmasında önemli rol oynamıştır. 1975 yılında çimento, cam - seramik ve petrol ürünleri; 1976 yılında dokuma, çimento ve cam seramik dışsatımında, 1977 yılında ise cam - seramik ve dokuma sanayi ürünleri dışsatımında Plan hedefleri aşılmakla birlikte, öteki alt sektörlerdeki dışsatımın Plan hedeflerinin gerisinde kalması sanayi ürünleri dışsatımının Plan hedeflerine ulaşmasına olanak vermemiştir.

(2) *Dışalım Hedefleri ve Gerçekleşme :*

183. Tarımsal ürünleri dışalımının, Plan döneminde, yılda ortalama yüzde 3,2 gerileme göstererek toplam dışalım içindeki payının yüzde 1,9'dan yüzde 1,2'ye düşürülmesi öngörülmüştür. Gerçekleşme sabit fiyatlarla değerlendirildiğinde, tarımsal ürün dışalımının, yılda ortalama yüzde 8,6 oranında artarak toplam dışalım içindeki payını koruduğu görülmektedir. (Tablo : 53)

184. Madencilik sektörü dışalımını da Plan hedeflerini aşmış, öngörülen yıllık ortalama artış hızı yüzde 7,8 olduğu halde, dışalım Plan dönemi boyunca, yılda ortalama yüzde 12,4 hızla artmıştır. Yurt içi üretimi gerileyen hampetrolün dışalımında izlenen önemli miktar artışları, gerçekleşmenin öngörülen düzeyi aşmasında başlıca etmen olmuştur.

185. III. Plan sanayi ürünü dışalımın artış hızı yılda ortalama yüzde 6,6 olarak planlanmış, yüzde 7,8 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle, aramalları, dışalımının yükselmesinde, yurt içi üretim hedeflerine varılamaması etkili olmuştur. Bazı sanayi dallarında ikâmeler sağlandığı halde gübre, demir - çelik, elektrikli ve elektriksiz makineler, başta traktör olmak üzere otomotiv sanayi ürünleri dışalımının toplam dışalım içindeki ağırlığı süregelmiştir. Anılan ürünlerin 1972 yılı toplam sınai ürün dışalım içindeki payı yüzde 60,5 iken, bu payın 1977'de yüzde 63,5'e yükseldiği görülmektedir.

186. III. Plan döneminde dışalımın işlem türlerine göre dağılımı Dış Ticaret Rejimi içinde «Liberasyon» diye anılan işlem lehine gelişmeler göstermiş; 1972 yılında gerçekleşen liberasyon oranı yüzde 45,3 olduğu halde, 1977 yılında yüzde 70,0'e yükselmiştir. Programlanan dışalımın toplam dışalım içindeki payı; 1972 yılında yüzde 78,1

TABLO : 53 — III. Plan Dönemi İçin Planlanan ve Gerçekleşen Dışalım

(1976 Fiyatlarıyla CIF, Milyon Dolar)

	Planlanan		Yıllık Ortalama Artış Hızı Yüzde	GERÇEKLEŞME					Yıllık Ortalama Artış Hızı Yüzde
	1972	1977		1973	1974	1975	1976	1977	
Tarım	65,8	54,6	-3,7	102,3	312,5	189,8	78,7	99,3	8,6
Madencilik	625,8	910,6	7,8	716,0	965,6	848,5	1 090,3	1 120,6	12,4
Sanayi	2 673,9	3 587,3	6,1	2 880,6	2 766,4	3 504,9	3 959,6	3 896,0	7,8
TOPLAM DIŞALIM	3 365,5	4 552,5	6,2	3 698,9	4 044,5	4 543,5	5 128,6	5 115,9	8,7

PLANLANAN VE GERÇEKLEŞEN DIŞALIMIN YÜZDE DAĞILIMI

	Planlanan		Gerçekleşen				
	1972	1977	1973	1974	1975	1976	1977
Tarım	1,9	1,2	2,8	7,7	4,2	1,5	1,9
Madencilik	18,6	20,0	19,3	23,9	18,7	21,3	21,9
Sanayi	79,5	78,8	77,9	68,4	77,1	77,2	76,2
TOPLAM DIŞALIM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

düzeyinde gerçekleşmiş, 1977 yılında bu pay yüzde 91,2'ye ulaşmıştır. Bir başka gelişme ise Türkiye'nin Anlaşmalı ülkelerden bir bölümüyle olan dış ticaretinde «serbest döviz» uygulamasına geçilmesi nedeniyle anlaşmalı ülkelerden olan dışalımın toplam içindeki payının, Planlı dönem boyunca düşmüş olmasıdır.

2. GÖRÜNMEYEN İŞLEMLER :

187. Görünmeyen işlemlerin net fazlası 1974 yılından sonra önemli bir dış kaynak olma niteliğini yitirmeye başlamış; yılda 1,5 milyar dolara varan döviz gelirleri, 1977'de 600 milyon dolar dolayına kadar gerilemiştir.

188. Faiz Ödemeleri : Önceden sağlanan kamu borçları ile özel kesim borçlarının oluşan faizleri yanında, DÇM, Özel Kaynaklı Dış Kredi ve Bariker Kredileri faizlerinin de eklenmesiyle faiz ödemeleri büyük boyutlara varmış; 50 - 60 milyon dolar-dan 1977 yılında 360 milyon dolara yükselmiştir.

189. Turizm ve Dış Seyahat : 1972 yılında 104 milyon dolar düzeyinde gerçekleşen turizm gelirleri 1977'de 205 milyon dolara yükselmekle birlikte, elde edilen döviz gelirleri beklenenin altında kalmıştır. Öte yandan, 1972 yılında 59,0 milyon dolar olan turizm giderleri sürekli artarak 1977 yılında 268,5 milyon dolara çıkmış, böylece 63,6 milyon dolar açık verilmiştir. (Tablo 54).

190. İşçi Gelirleri : Döviz gelirine büyük katkısı bulunan yurt dışındaki işçilerin Türkiye'ye gönderdikleri tasarrufları, Batı ülkelerinin 1973 yılı sonunda aldıkları önlemler üzerine yurt dışına gönderilen işçi sayısının azalması ya da durması, Türk Lirası değerinin iç ve dış piyasalarda farklılık göstermesi sonucu gerilemeye başlamış; 1,4 milyar dolara varan bu kaynaktan sağlanan döviz girişi, son yıllarda, 1,0 milyar dolar dolayında gerçekleşebilmiştir.

TABLO : 54 — Turizm ve Dış Seyahat Gelir ve Giderleri

(Bin dolar)

	Gelirler	Giderler	Fark
1972	103.721	59333	+ 44.388
1973	171.477	93.005	+ 78.472
1974	193.684	151.997	+ 41.687
1975	200.861	154.954	+ 45.907
1976	180.456	207.893	— 27.437
1977	204,877	268.528	— 63.651

Kaynak : Maliye Bakanlığı

191. Diğer Hareketler : Kâr transferleri, bu dönem içinde yükselme göstermiştir. Diğer görünmeyenlerde ise, beklenen gelişme sağlanamamakla birlikte olumlu sonuçlar alınmış navlu n başlığı altında toplanan gelirlerin giderlerden daha hızlı arttığı ve gelir – gider arasındaki olumlu farkın büyüdüğü, transit taşımacılığının ise potansiyel bir gelir kaynağı olarak belirdiği gözlenmiştir.

192. Bu gelişmeler sonucu, 1972 yılında 8 milyon dolar açıkla bağlanan, 1973 yılında da 484 milyon dolarlık artış gösteren cari işlemler, daha sonraki yıllarda büyük değerlere varan açıklarla kapanmıştır. (Tablo 55).

193. III. Planda beş yıllık dönem toplamı olarak, 1971 fiyatlarıyla, 747 milyon dolarlık cari işlemler açığı öngörülmüştür. Gerçekleşen cari işlemler açığı, cari fiyatlarla, 7 852 milyon dolar düzeyinde oluşmuştur.

194. Cari işlemlerde belli bir dengeyi sağlayabilmek amacıyla, plan döneminde uluslararası para piyasalarından, Dövizle Çevrilebilir Mevduat Hesabından kısa süreli borçlanmalara gidilmiş; rezervlerde önemli azalmalar ortaya çıkmıştır.

3. SERMAYE HAREKETLERİ :

(1) Dış Krediler

195. Önceki planlarda, özellikle de III. Planda işçi gelirleriyle turizm gelirlerinin, tavizli kredilerle birlikte, yeterli ve düzenli bir kaynak olarak görülemeyeceği belirlenmiştir. Buna karşılık dışsattımın artırılmasına ve çeşitlendirilmesine önem verilmesi temel ilke olarak benimsenmiş; ancak gerçekleştirmeler bu yönde olmamış, kısa ve orta süreli borçlanmalarla dışa bağıllık sürmüştür.

196. 1973 - 1977 yılları arasında 1.431 milyon dolar proje kredisi kullanılmıştır. Bu kredilerin 156 milyon dolarlık bölümü OECD Konsorsiyumu dışı kaynaklardan sağlanmıştır.

197. Dış ticaret ile cari işlemler açıklarının büyük boyutlara varması karşısında, sınırlı IMF kaynakları yanında, Dövizle Çevrilebilir Mevduat Hesabı ve uluslararası para piyasaları kaymaklarına başvurulmuş; banker kredilerinden de yararlanılmıştır. Tüm bu kaynaklar yanında, Mal Karşılığı Dışalım ile Kabul Kredili Dışalım gibi kısa vadeli düzenlemelerle dışalımın gerçekleştirilmesine çalışılması, büyük bir borç birikimine neden olmuştur.

198. Böylelikle, 1977 yılı sonunda dövizle ödenmesi gereken dış borçlar, 4409,9 milyon doları fiilen kullanılmış. 2 755,0 milyon doları da henüz kullanılmayan borç olarak toplam 7 164,9 milyon dolara varmıştır. Bunların 3 070,0 milyon dolar olan ödenmesi gereken faizleri de eklendiğinde, toplam 10 234,9 milyon dolar olmaktadır.

199. Bu borçlar dışında Dövizle Çevrilebilir Mevduat Hesabına giren yaklaşık 2,0 milyar borç yanında, Mal Karşılığı Dışalım için yaklaşık 1,1 milyar dolar, Kabul Kredili Dışalım için de 500 milyon dolar borç, toplam 3,6 milyar dolar kısa süreli borçlanmalar arasında yer almaktadır.

(2) Yabancı Sermaye :

200. III. Plan döneminde 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası çerçevesinde çalışan firmaların sayısı giderek azalmış, buna karşılık yabancı firmaların getirmelerine izin verilen sermaye miktarı artmıştır. 1973'te 118 olan firma sayısı 1977 yılı sonunda 100'e düşmüş, yurda girişine izin verilen yabancı sermaye miktarı ise 1973 yılında 2 069 milyon lira iken 1977'de 2 481 milyon liraya yükselmiştir.

201. III. Plan döneminde özel yabancı sermaye gerek firma sayısı, gerek toplam sermaye miktarı açısından imalat sanayiinde yoğunlaşmıştır. 1977 sonuna göre imalat sanayiinde faaliyette bulunan 87 firma için getirilmesine izin verilmiş bulunan yabancı

sermaye tutarı 2 191 milyon liradır. (1) Bu tutar tarımda 1,0 milyon lira, madencilikte 20,0 milyon lira, hizmetler sektöründe ise 268,3 milyon uradır. 1977 yılında toplam yabancı sermayenin yüzde 88,4'ü imalat "sanayiinde, yüzde 10,8'i hizmetlerde yüzde 0,8'i madencilikte bulunmaktadır.

202. imalat sanayii içinde özel yabancı sermayenin durumu incelendiğinde firma sayısı açısından kimya sektörü, sermaye yoğunluğu açısından taşıt araçları sektörü başta gelmektedir. Bu iki sektörü sermaye yoğunluğu açısından elektrikli makine ve elektronik, lastik ve gıda, içki, tütün sektörleri izlemektedir.

203. III. Plan döneminde firmalardaki yabancı sermaye paylan da azalmıştır. İmalat sanayiinde 1973 yılında yüzde 45,2 olan yabancı sermaye payı 1977 yılında yüzde 40,5'e düşmüştür. Tarım ve madencilik alanında bir değişme olmamış, hizmetler sektöründe 1973 yılında yüzde 45,4 olan yabancı sermaye payı 1977 yılında yüzde 29,9'a düşmüştür. Sektörlere ve ülkelere göre yabancı sermaye dağılımı verilmiştir. (Ek Tablo : 31,32,33)

III. AET VE KİBİ İLE İLİŞKİLER

1. TÜRKİYE - AET İLİŞKİLERİ

204. Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında, ortaklığa geçiş dönemi koşullarını belirleyen Katma Protokol, III. Plan döneminin ilk yılında 1973'de yürürlüğe girmiştir. Ancak, bir yandan Genel Preferanslar Sisteminin uygulamaya konulması, öte yandan AET'nin Akdeniz ülkelerine ve Üçüncü Dünya ülkelerine dönük politikası Türkiye'nin sağlamayı umduğu ayrıcalığı ve yararları ortadan kaldırmıştır.

205. III. Plan Türkiye'nin belirli bir hız ve biçimde sınaileşmesi için Türkiye - AET ilişkilerine esneklik getirilmesini öngörmüş, ancak söz konusu esneklik sağlanmadığında n Türkiye – AET ilişkilerindeki sorunlar ağırlaşarak sürmüş ve ilişkiler III. Plan dönemi sonunda düğümlemiştir.

206. 1971 yılında Katma Protokolün ticari hükümlerini yürürlüğe koyan Geçici Anlaşma ile AET'ye karşı 12 yıllık listede yüzde 10, 22 yıllık listede yüzde 5 olarak başlatılan gümrük indirimleri 1976 yılında ikinci kez aynı oranlarda artırılmıştır. Böylece Türkiye, ciddi bir ödemeler dengesi sorunu ile karşı karşıya bulunduğu halde, dışalımını AET'ye karşı daha da serbestleştirmiştir. Ayrıca, Türkiye 1974 yılında AET lehine kontenjanlar açmış ve bu kontenjanları 1976 yılında Katma Protokol hükümlerine göre, toplam olarak yüzde 10 ve her maddenin kontenjanında da yüzde 5 oranında artış sağlanacak biçimde artırmıştır. Bunun yanında, konsolide liberasyon listesi artırılmıştır. Katma Protokol, Türkiye'nin 1977 yılında 1970 yılı gümrüklerini AET'nin Ortak Gümrük Tarifesine (OGT) uydurması için ilk indirimi yapmasını öngörmektedir. Ancak, içinde bulunduğu ödemeler dengesi darboğazı nedeniyle, Tür-

(1) Gelen yabancı sermaye Türk şirketlere ilişkin yasa uyarınca Türk Lirası olarak kaydedildiği ve aynı sermayeyi de içerdiği, ayrıca 1977 yılına kadar farklı döviz kurlarıyla değerlendirilmesi gereken birikimli bir sonuç olduğu için dolar ile ifade edilememiştir.

kiye, Katma Protokolün OGT'ye uyum yükümlülüğünü 1977 yılında gerçekleştiremiştir. 1978 yılında yapılması öngörülen üçüncü gümrük vergisi indirimlerini de aynı nedenlerle uygulamamıştır.

207. Türkiye - AET ilişkileri düzenlenirken, Topluluk tekstil üretimini, Türkiye'nin rekabet olanağına sahip olduğu en önemli bir sektörde korumuş bulunmaktadır. III. Plan döneminde Topluluk tekstil sektöründeki bunalım nedeniyle Türkiye'ye karşı olan yükümlülüklerini kısıtlamış, böylece tekstildeki koruma düzeyini uygulamada daha da artırmıştır. Topluluk, tekstil dışalımını çeşitli olanaklardan yararlanarak kısıtladığı gibi, bu önlemlerini Türkiye'nin pamuk ipliği dışatımındaki vergi iadesi oranının düşürülmesi, asgari dışatım fiyatının yüksek tutulması gibi önlemlerle de desteklemiştir. Ayrıca, dışalımını 1976 yılı düzeyinde dondurmayı ve Hükümetler dışında özel düzenlemeler yapılmasını öngörmüştür.

208. Türk işçilerinin serbest dolaşımı ve sosyal güvenliği Topluluğun çeşitli güçlükler çıkardığı ve yükümlülüklerini yerine getirmede öteki konulardır.

209. III. Plan döneminin AET ilişkileri açısından en belirgin özelliği Topluluğun başka ülkelerle olan ilişkilerini giderek geliştirmesi ve Türkiye'ye tanımış olduğu tarım ve sanayi ürünleri tavizlerini bu ülkelere de tanınmasıdır. Öyle ki, III. Plan döneminde Türkiye'nin Topluluk pazarlarında ayrıcalıklı durumu kalmamış, Topluluğun Türkiye'deki ayrıcalıklı durumu ise artarak korunmuştur.

210. Türkiye - AET ilişkileri Türkiye'nin dışatımının artmasına katkıda bulunmamış; buna karşılık AET'ye karşı gümrük vergilerinin indirilmesi, AET'ye tanınan kontenjanların artırılması ve dışalımın görece serbestleştirilmesi Türkiye'nin dışalımını artırmıştır. Türkiye'nin AET'ye olan dış ticaret açığı başka ülkelere olan dış ticaret açığından daha büyük hızla artmıştır (Tablo 49). Gümrük vergilerinin indirilmesi ve dışalımın libere edilmesi ise sanayiin korunmasını olanaksız kılmaktadır.

2. KALKINMA İÇİN BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ (KİBİ = RCD) İLE İLİŞKİLER :

211. KİBİ çalışmaları, bugüne kadar KİBİ Bakanlar Konseyinde zaman zaman alınan kararlar doğrultusunda yürütülen işlemler niteliğinde olmuş, yasal bir çerçeveden yoksun kalmıştır. Bu çerçeveyi oluşturan İzmir Anlaşması 1977 tarihinde Dışişleri Bakanları düzeyinde imzalanmış, Türkiye ve Pakistan Hükümetlerince de onaylanmıştır.

212. KİBİ çerçevesinde bugüne dek imzalanan iki temel anlaşma, ortak girişimler sisteminin işletilmesi ve çok taraflı ödemelerin yapılmasına ilişkindir. Henüz KİBİ ülkelerinin tümü için bağlayıcı bir ticaret anlaşması yürürlükte değildir ve KİBİ ülkeleri arasındaki ticaret son 10 yılda önemli bir ilerleme göstermemiştir. İmzalanması beklenen KİBİ Ticaret Protokolünde başkangıçta 15'er malda ülkelerin birbirine yüzde 10 gümrük indirimi tanınması öngörülmüştür. İzmir Anlaşmasına göre, Ticaret Protokolünün uygulanması ile on yıl içinde bir serbest ticaret bölgesi kurulmasına çalışılacaktır.

213. III. Plan döneminde KİBİ ülkeleriyle ortaklaşa kurulacak sanayi projeleri alanında önemli sayılacak bir ilerleme olmamıştır. Demiryolu ulaştırması, haberleşme, turizm, teknik işbirliği ve kültür alanlarındaki işbirliğinde ise sınırlı gelişmeler vardır.

TABLO : 55 — Ödemeler Dengesi Gerçekleşmeleri

(Cari, fiyatlarla, Milyon Dolar)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977
I. CAR İŞLEMLER						
A. Dış Ticaret						
1. Dışsatım (FOB)	885	1.317	1.532	1.401	1.960	1.753
	— 1.563	— 2.086	— 3.777	— 4.739	— 5.128	— 5.796
Dış Ticaret Dengesi	— 678	— 769	— 2.245	— 3.338	— 3.168	— 4.043
B. Görünmeyen işlemler						
1. Dış Borç Faiz ödemesi	— 62	— 59	— 102	— 124	— 217	— 360
2. Turizm ve Dış Seyahat	44	78	42	46	— 28	— 64
3. İşçi Gelirleri	740	1.183	1.426	1.312	983	982
4. Kâr Transferleri	— 35	— 35	— 71	— 36	— 84	— 116
5. Proje Kredileri Hizmet Ödemesi	— 35	— 24	— 17	— 15	— 15	— 60
6. Diğer Görünmeyenler	— 12	92	222	252	213	224
Görünmeyen işlemler Dengesi	640	1.235	1.500	1.435	852	606
C. Enfrastrüktür ve Off-shore Gelirleri	30	18	27	23	15	12
Cari işlemler Dengesi	— 8	484	— 718	— 1.880	— 2.301	— 3.425
H. SERMAYE HAREKETLERİ						
1. Dış Borç Anapara ödemesi	— 235	— 107	— 156	— 118	— 119	— 214
2. TL Gıda Dışalım	18	—	—	—	—	—
3. özel Yabancı Sermaye	43	27	88	153	27	67
4. Proje Kredileri	222	328	237	382	485	499
5. Bedelsiz Dışalım	39	50	58	98	136	102
6. Program Kredileri	73	135	32	5	6	3
Sermaye Hareketleri Dengesi	160	433	259	520	535	457
Genel Denge	152	917	— 459	— 1.360	— 1.766	— 2.968
III. REZERV HAREKETLERİ (+ Azalış)	— 564	— 728	431	417	112	551
IV. ÖZEL ÇEKİŞ HAKLARINDAN KULLANMA	— 18	—	— 8	301	149	14
V. KISA vç ORTA SÜRELİ SERMAYE HAR.	413	— 224	60	666	1.520	2.328
VI. NET HATA ve NOKSAN	17	35	— 24	— 24	— 15	75

Kaynak : Maliye Bakanlığı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL GELİŞME VE YERLEŞME

I. BÖLGESEL GELİŞME :

214. İçinde buldukları ekonomik gelişme aşamalarına göre, bölgelerin sorunları ve gelişme öncelikleri farklılıklar göstermektedir. Başka bölgelere oranla gelişmiş ve hızla gelişmekte olan bölgelerde, gelişmenin ulusal plan hedef ve amaçları doğrultusunda sürekliliğini sağlamak, düzensiz kentleşmeyi ve arazi kullanımını disiplin altına almak, sanayi - altyapı ilişkilerini düzenlemek önem kazanmaktadır. Geri kalmış bölgelerde ise amaç, gelişme sürecini başlatmak ve sürekli kılmaktır.

215. Sektör programlarının bölgelerin gelişme sorun ve amaçlarına uygun olarak farklılaştırılması, bölge ölçeğinde planlama ve yatırımcı kuruluşlar arasında yatay eşgüdümü zorunlu kılmaktadır. Planlı dönemde gerek bölgesel planlama yapacak, gerek yatay eşgüdümü sağlayacak örgütlenme ve kurumlaşma, yeterli yönetsel ve teknik güçle oluşturulmamış, deneme niteliğindeki birkaç örnek dışında bölgesel gelişme planları hazırlanamamıştır. Yapılmış olan bölgesel planların uygulamalarında belirli uygulama düzeni ve araçları geliştirilmediği için çeşitli güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu planlar bölgelerin ve sektörlerin bütününe kapsamadığı için bölgelerarası karşılaştırmalar yapılamamış, sonuç ve önerilerinin ulusal ölçüt ve öncelikler açısından değerlendirilmesi, plana ve yıllık programlara alınması mümkün olmamıştır.

216. Bunun sonucu olarak bölgelerarası dengesizlik artmıştır. Nitekim, on ve daha çok işçi çalıştıran imalat sanayii işyerlerinin 1977 yılındaki sektörel dağılımında en büyük payı Marmara bölgesi almaktadır. Özel dokuma, kimya, madeni eşya ve makine imalat ile otomotiv işyerlerinin en az yarısının İstanbul'da bulunduğu gözlenmektedir. (Tablo 56)

217. İmalat sanayii işyerlerinin bu dağılımına bağlı olarak imalat sanayii katma değerinin bölgesel dağılımı da farklılaşmaktadır. 1968 yılında imalat sanayii katma değerinin yüzde 57,9'unu yaratan Ege ve Marmara Bölgesi 1974 yılında yüzde 66,5'ini yaratırken, kişi başına imalat sanayii katma değeri de 1 278 liradan 2 078 liraya yükselmiştir. Oysa aynı süre içinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun toplam içindeki payı yüzde 5,5'den yüzde 3,5'e ve kişi başına düşen katma değer de 191 liradan 181 liraya düşmüş bulunmaktadır.. (Tablo 57).

218. Refahı sağlamaya yönelik hizmet yatırımlarının da bölgelerarası dağılımı, bölgelerarası dengesizliklerin saptanmasında önemli bir ölçüt olmaktadır. III. Plan döneminde kentsel ve kırsal kamu altyapı hizmet yatırımlarından en az pay alan bölgeler Karadeniz ve Akdeniz bölgeleri olmakta, Ege ve Marmara ile İç Anadolu bölgeleri diğer bölgelere göre en yüksek payları almaktadırlar.

219. En yüksek nüfuslu bölgeler Ege ve Marmara bölgeleridir. Bunları İç Anadolu Bölgesi izlemektedir. Kentli nüfusu en çok olan bölge yine Ege ve Marmara'dır. Onu İç Anadolu ve Akdeniz bölgeleri izlemekle birlikte, aralarındaki fark bir öncekinin yüzde 50'si dolayında azalarak gitmektedir. Ege ve Marmara, Akdeniz ve İç Anadolu bölgeleri en çok göç alan bölgeler olup, Ege ve Marmara bölgelerinde İstanbul

TABLO : 56 — İmalat Sanayiinde 10 ve Daha Çok İşçi Çalıştıran Büyük İşyerlerinin Bölgesel Dağılımı, (1977)

Sektör Bölge	Gıda İçki Tütün		Dokuma		Orman Ürünleri		Kağıt		Kimya		Taş Toprak		Mad. Eşya Makine		Otomotiv		Diğer		TOPLAM	
	D	Ö	D	Ö	D	Ö	D	Ö	D	Ö	D	Ö	D	Ö	D	Ö	D	Ö	D	Ö
	Marmara	28	211	5	192	4	25	2	67	7	75	3	40	—	31	6	115	—	1	55
Ege	7	62	4	116	1	14	1	12	2	16	4	55	—	18	2	37	—	2	21	332
Akdeniz	12	91	9	97	6	18	1	10	3	33	1	31	1	11	9	51	—	—	42	342
Güneydoğu Doğu	10	32	2	36	—	—	—	4	1	27	2	2	—	4	2	9	—	—	17	114
İç Anadolu	17	31	3	4	1	—	—	1	2	3	3	10	1	3	4	4	—	—	31	56
Karadeniz	16	101	11	22	5	9	—	7	—	15	4	40	1	15	7	75	—	—	44	284
İstanbul	57	138	4	16	19	35	2	6	1	27	5	57	4	47	8	30	—	—	100	356
İzmir	12	248	5	517	—	57	5	89	1	448	1	87	1	155	9	684	—	61	34	2346
Ankara	9	145	3	85	1	23	1	19	1	59	—	30	—	22	2	175	—	5	17	563
TOPLAM	13	147	—	11	5	22	6	42	3	21	2	27	3	25	13	116	1	4	46	415
TOPLAM	181	1206	46	1096	42	203	18	257	21	724	25	379	11	331	62	1296	1	73	407	5565

*Kaynak : DİE.
D: Devlet
Ö: Özel*

ve İzmir ile çevreleri, Akdeniz'de Adana, Gaziantep ve İçel yöresi, İç Anadolu'da Ankara göçün yoğunlaştığı odak noktalar olmaktadır. En çok göç veren bölgeler ise Karadeniz ve Doğu Anadolu'dur. 1960 = 1975 döneminde kentleşme oranında yine Ege ve Marmara bölgesi yüzde 63,4 ile başta gelmektedir. Onu yüzde 43,8 ile İç Anadolu ve yüzde 40,7 ile Akdeniz bölgesi izlemektedir. Ege ve Marmara'nın gelişmişlik durumuna karşılık, İç Anadolu'nun kentleşme oranı Ankara dolayısıyla yükselmekte, Ankara dışarda bırakıldığında İç Anadolu'nun kentleşme oranı da oldukça düşmektedir. Akdeniz Bölgesi ise sürekli ve hızlı bir nüfus artışı ve kentleşme olgusu içindedir.

TABLO : 57 — Bölgelere Göre Kişi Babına İmalat Sanayii Katma Değeri

Bölgeler	1 9 6 8		1 9 7 4		(1968 fiyatlarıyla)	
	Nüfus (000 Kişi)	K.Değer (Milyon TL.)	K.D./ Nüfus (TL.)	Nüfus (000 Kişi)	K. Değer (Milyon TL.)	K.D./ Nüfus (TL.)
Ege ve Marmara	9 265,7	11 850,2	1 278	11 079,7	23 027,3	2 078
İç Anadolu	7 901,3	1 750,4	222	9 169,0	2 388,7	261
Karadeniz	5 800,0	3 353,3	578	6 316,7	3 767,5	596
Akdeniz	5 027,2	2 382,7	474	6 038,8	4 238,8	702
Doğu Anadolu	5 845,4	1 115,8	191	6 772,9	1 222,9	181
Toplam	33 839,6	20 452,4	604	39 377,1	34 645,2	880

Kaynak : DİE

220. Bu gelişmeler gelirin bölgeler arasında dağılımına yansımaktadır. Toplam hane halkının yüzde 14,7'si Doğu Anadolu'da yaşadığı halde gelirin yalnızca yüzde 9,9'unu elde etmektedir. İzmir ve İstanbul'un gelir payları (yüzde 37,7) hane halkı payının (yüzde 33,7) üstündedir. Toplam hanelerin yüzde 8,5'inin bulunduğu İstanbul gelirin yüzde 13,9'unu almaktadır. Bu durumda, Ege - Marmara bölgesinin gelir payı hane halkı payının üzerine çıkabilmektedir (Tablo 58). Bölgelerin kendi içlerindeki gelir dengesizliklerine bakıldığında Akdeniz bölgesinin en bozuk gelir dağılımına sahip olduğu görülmektedir. Bunu Karadeniz Bölgesi izlemektedir. Gelirin en dengeli dağıldığı bölge Ege - Marmara Bölgesi olmaktadır.

TABLO : 58 — Hane Halkının ve Toplam Gelirin Bazı Bölgelere ve Üç Büyük İle Göre Dağılımı, 1973

Bölgeler	Hane halkı Sayısı	Hane halkı yüzdesi	Toplam gelir (Milyon TL.)	Toplam gelir yüzdesi
Bölge 1 İç Anadolu	1 206 475	17,5	30 725	18,0
Bölge 2 Karadeniz	999 702	14,5	26 830	15,8
Bölge 3 Ege - Marmara	1 611 696	23,3	35 524	20,8
Bölge 4 Akdeniz	1 046 734	15,2	22 398	13,2
Bölge 5 Doğu Anadolu	1 010 482	14,7	16 839	9,9
Bölge 6 Ankara	302 820	4,4	9 233	5,4
Bölge 7 İstanbul	587 871	8,5	23 613	13,9
Bölge 8 İzmir	129 341	1,9	5 108	3,0
Toplam : Türkiye	6 895 122	100,0	170 269	100,0

Kaynak : DPT, «Gelir Dağılımı, 1973» 1976

221. Gelir dağılımının çeşitli nüfus büyüklüklerini gösteren yerleşim birimlerine (tabakalar) göre bakıldığında, Ankara, İstanbul ve İzmir'den oluşan birinci tabakada toplam hanelerin yüzde 14,8'inin bulunduğu, toplam gelirin yüzde 22,3'ünün, üç büyük kentte dağıldığı gözlenmektedir. Öte yandan nüfusu 2 000'den az olan yerleşim birimlerinde yaşayanlar toplam hanelerin yüzde 56,5'ini oluştururken toplam gelirden aldıkları pay yüzde 48,8'dir. Gelirin en dengesiz dağıldığı tabaka, 2 000 ve daha az nüfuslu yerleşim birimleridir. Toprak dağılımındaki dengesizlik bunun temel nedenidir. En dengeli dağılım 2 000 - 15 000 nüfuslu yerleşim birimlerinde izlenmektedir. (Tablo 59).

222. Bölgelerarası dengesizlik I. Plandan bu yana bir sorun olarak ele alınmış ve dengesizliğin giderilmesi için her üç plan döneminde de çeşitli politikaların uygulanması öngörülmüştür. Ancak önerilen tüm politikalara ve harcanan çabalara karşılık bölgelerarası dengesizlik giderek artmıştır. Kalkınmada öncelikli yöreleri oluşturan 40 ilin 1963 yılında imalat sanayii katma değerindeki payı yüzde 13,3 iken, bu oran 1974 yılında yüzde 7,3'e düşmüştür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 18 ilin 1963 yılında imalat sanayii katma değerindeki payı yüzde 7,8 iken, bu oran 1974 yılında yüzde 4,0'a düşmüştür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaratılan imalat sanayii katma değerinin 1963 yılında yüzde 34,3'ünü, 1974 yılında ise yüzde 42,3'ünü Batman Rafinerisi tek başına üretmiştir. Öte yandan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi dışındaki bütün bölgeler gelirden nüfus oranlarına yakın bir pay alırlarken, hane halkı toplamının yüzde 14,7'sine sahip Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin gelirin yüzde 9,9'unu aldıkları görülmüştür.

223. Üç Plan döneminde geri kalmış bölgelerin kamu yatırımlarından giderek daha az pay almasının yanı sıra özel kesimin de bu bölgelere yönlendirilememesi dengesizliğin artmasının önemli nedenlerinden biri olmuştur.

TABLO : 59 — Tabakalara Göre Toplam Hane Halkının ve Toplam Gelirin Dağılımı, 1973

Tabakalar	Hane halkı sayısı	Hane halkı yüzdesi	Toplam gelir (Milyon TL.)	Toplam gelir yüzdesi
1. Ankara - istanbul - izmir	1 020 033	14,8	37 954	22,3
2. 100 00 + Nüfus	567 496	8,2	15 218	8,9
3. 100 000 - 50 000 »	310 687	4,5	7 800	4,6
4. 50 000 - 25 000 »	377 500	5,5	9 828	5,8
5. 25 000 - 15 000 »	374 563	5,4	9 297	5,4
6. 15 000- 2 000 »	346 333	5,0	7 084	4,2
7. 2 000- az »	3 898 499	56,5	83 090	48,8
TOPLAM	6 895 111	100,0	170 271	100,0

Kaynak : DPT, «Gelir Dağılımı 1973», 1976.

224. I. Plan döneminde kamu yatırımlarından kalkınmada Öncelikli Yörelerin aldığı pay yüzde 34,7, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin aldığı pay ise yüzde 19,6'dır. Ancak bu yatırımların sektörel dağılımına bakıldığında, büyük bir bölümünün hizmet yatırımlarından oluştuğu görülmektedir. Üretken yatırımlardan alınan pay ise nüfus payının altında kalmaktadır. 11 Plan döneminde geri kalmış bölgelerin kamu yatırımlarından aldığı pay I. Plan dönemine oranla düşerek, Kalkınmada Öncelikli Yöreler için yüzde 28,6, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri için yüzde 17,1 olmuştur. Bu dönemin bir başka özelliği de, geri kalmış bölgelerin, diğer sektörlerle oranla, tarım sektöründen aldığı yüksek paydır. Buna karşılık özellikle sanayi yatırımlarından alınan pay çok düşük olmuştur. III. Plan döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kamu yatırımlarından aldığı pay daha da düşmüş, Kalkınmada Öncelikli Yörelerin payı ise biraz artış göstermekle birlikte yine de bu yörelerin nüfus payı olan yüzde 40'ın çok altında kalmış, ayrıca Doğu ve Güneydoğunun sanayi yatırımlarından aldığı pay yüzde 10,5 gibi çok düşük bir düzeyde kalmıştır.

225. Uygulamada bu bölgelerin kamu yatırımlarından aldıkları pay program tahsislerine göre daha da düşüktür. Bu durum, kamu yatırımlarının gerçekleştirme oranlarının az gelişmiş bölgelere oranla daha düşük olmasından ileri gelmektedir. Gerçekleşme oranlarındaki bu düşüklük, Artırma, Eksiltme ve İhale Yasasındaki aksaklıklar, becerili eleman eksikliği, inşaat mevsimi kısalığı gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

II. YERLEŞME :

1. KENTLEŞME :

226. 1950'lerden beri Türkiye'de süregelen kentleşme, toplumsal değişimi vurgulayan süreçlerden biridir.

227. Gerek kentsel, gerek kırsal nüfus, Türkiye nüfusuna koşturarak rakamsal artışlar göstermekle birlikte, kentli nüfusun artış hızından yüksek olduğundan kentleşme oranı sürekli yükselmektedir. Kentleşme hızı 1960 - 1975 arasındaki beşer yıllık dönemlerde, sırasıyla, yüzde 5,7, 6,2 ve 5,9 olmuştur. 1960 yılında 7,3 milyon olan kentli nüfus 1975'de 17,2 milyona ulaşmış, yüzde 26,3 olan kentleşme oranı, yüzde 42,7'ye çıkmıştır.

228. 1965 - 1970 döneminde en çok göç alan il İstanbul olmuştur. Net göç oranı yüzde 20,7'dir. Ankara (yüzde 12,2), İzmir (yüzde 8,3), Edirne (yüzde 7,7), Kocaeli (yüzde 5,5), Zonguldak (yüzde 1,4) İstanbul'u izlemektedir.

229. 1965 - 1970 dönemindeki göç hareketinin yüzde 22,0'ı İstanbul'a, yüzde 11,3'ü Ankara'ya, yüzde 7,1'i İzmir'e yönelmiştir. Nüfusu 100 000'in üstünde olan ikinci derecede büyük kentler üç büyük kenti izlemiştir.

230. Nüfusu 10 000 - 50 000 arasındaki kentlerin toplam kentli nüfus içindeki oransal önemi giderek azalmakta, 50 000 - 100 000 nüfuslu kentler kararsız bir gelişim göstermekte, 100 000 - 500 000 nüfuslu kentler grubunda ise görece hızlı bir gelişme izlenmektedir. En yüksek gelişme 500 000'den çok nüfuslu kentler grubunda görülmektedir.

231. Sınaileşme olgusu il ölçeğinde irdelendiğinde, 1968 yılında cari fiyatlarla toplam 20 milyar lira olan İmalat S anayii katma değerinin 1974'te 1968 fiyatlarıyla 34 milyar liraya çıktığı görülmektedir. Türkiye'nin en çok sınaileşmiş ili olan İstanbul'un GSYİH'sı Türkiye GSYİH'sının 1974'te yüzde 20,6'sı, 1975'te yüzde 20,2'si, 1976'da yüzde 19,5'idir. Tarım sektörü dışında safi yurt içi hâsılanın İstanbul/Türkiye oranı yüzde 27 dolayındadır. Bu oran İstanbul ilinin Türkiye ekonomisindeki ağırlığını ortaya koymaktadır.

232. III. Plan döneminde de, kentleşme politikalarının yönlendirilmesinde yetersiz kalınmış, kurumsal düzenlemelere gidilememiştir. Kent topraklarının kötüye kullanılan özel mülkiyete konu olması, kentleşme politikasının temel araçlarından biri olan imar planlarının hazırlanma ve uygulanmasındaki sorunların çözümünü ve toplum yakarı ilkesini içeren tüm mekânsal düzenleme girişimlerini yetersiz bırakmaktadır.

233. Üst düzeyde alınan yatırım kararlarının mekân boyutunun önceden kestirilemeyeşi, tutarlılığının ve bütünlüğünün sağlanamayışı, imar planlarının tüm planlama çalışmalarından soyutlanarak ele alınmasına neden olmaktadır.

234. İmar planları,- var olan yapılarıyla, kentlerin sorunlarına yanıt getirmekten, mekânsal gelişmeyi düzenlemekten uzak, başka bir deyimle büyük ölçüde, oluşmuş düzensiz gelişmeyi yasallaştırmaktan başka bir işlev göremez durumdadırlar.

235. İmar planları, tek tip, seçeneksiz ve esneklikten uzak bir yapıda üretilmekte, ekonomik ve toplumsal koşulların hızla değişmesine karşın durağan bir yapı göstermeleri, kısa sürede geçerliliklerini yitirmelerine neden olmaktadır.

236. Özellikle, son yıllarda giderek sayıları artan yerel imar planları da, ülke çapında fiziksel planlama kararlarının olmayışı nedeniyle, bir bütünlük içinde değerlendirilmemekte ve çelişik durumlar ortaya çıkmaktadır.

237. İmar planı çalışmalarına temel olan harita, tapu ve kadastro alanında, III. Plan döneminde, tapulamada yüzde 59, kadastroda yüzde 57, standart topografik haritada yüzde 56 ve kent durum haritalarında yüzde 165'lik oranlarda gerçek-

leşme olmuştur. II. Plan dönemine göre tapulama ve kadastrada yüzde 19, kent durum haritasında yüzde 60 artış sağlanmış; standart topografik harita çalışmalarında yüzde 18 düşme olmuştur. Öte yandan yürürlükteki yasalarda varolan boşlukların kapatılması, eşgüdüm ve işbirliğinin oluşturulması, eşörneklik sağlanması, yenileme işleri, sabit nokta ve sınır güvenliğinin sağlanması, yinelemelerin önlenmesi gerçekleştirilememiştir. Yasal ve teknik bilgilerin derlenmesi ve değişikliklerin izlenmesi konusu giderek büyüyen bir sorun olmaya devam etmiştir.

238. Kamu kesiminin konut yapımında çok yetersiz kalması, arzın talebi karşılayacak düzeyde olmaması ve konut fiyatlarının yüksekliği, özellikle kente yeni göç eden nüfusun barınma gereksinmesinin karşılanmasını gecekondulaşmaya bırakmıştır. Büyük kentlerin çevresi gecekondularla kuşaklarıyla sarılmış bulunmakta, nüfusun yüzde 50'den çoğu gecekondularda oturmaktadır. Bu tür bir kentleşme altyapı, ve hizmet gereksinmelerini artırmakta, kentsel altyapı yatırımlarına ayrılabilen kamu fonlarının sınırlılığı ise kentsel nüfusun altyapı gereksinmelerinin karşılanmasına olanak vermemektedir.

239. Toplam kamu yatırımları içinde III. Plan döneminde içmesuyu, kanalizasyon ve elektrifikasyon yatırımları oldukça düşük paylara sahiptir.

240. III. Plan döneminin sonunda belirlenen içmesuyu ve kanalizasyon fiziksel hedeflerine ulaşılmasına karşın sektördeki hizmetlerin birleştirilmesi, eşgüdümü ve ikilemelerin önlenmesi gibi darboğazlar giderilememiştir. Nüfusa göre belirli yerleşim birimlerine götürülecek hizmetleri saptayan yasalardaki eksiklikler süregelmektedir.

241. Yapımı uzun süre alan ve çeşitli aşamaları kapsayan büyük içmesuyu projelerinin çalışmaları devam etmiş ve hizmetin götürüldüğü yerlerde kişi başına düşen su kullanım miktarları artırılmıştır. Plan dönemi içinde çeşitli yıllarda başlanan 429 içmesuyu projesinden 196 adedi İller Bankası tarafından bitirilmiş ve yaklaşık 3,5 milyon kişiye içmesuyu hizmeti sağlanmıştır.

242. Kalabalıklaşan yerleşim birimlerinin su talebi giderek artmaktadır. Bu nedenle, gerek büyük kentlerde, gerek küçük yerleşim birimlerinde belirli bir nüfusu ve gelecekteki gelişimi hedef alınarak planlanan ve yapılan tesisler çok kısa bir süre içinde yetersiz duruma gelmektedir.

243. Nüfusu 3 000 den büyük 1 024 Belediyeden 341 'nin içmesuyu tesisleri yeterli, 621'indeki yetersiz durumdadır. 62'sinin ise içmesuyu tesisi bulunmamaktadır.

244. Çevre kirlenmesine neden olan artık madde miktarındaki çoğalma nedeniyle suyun getirildiği yerlerde, su ile birlikte kanalizasyonun da ele alınması zorunludur. İller Bankası aracılığıyla ele alınan belediye kanalizasyonlarının inşaatlarına II. Plan döneminde başlanılmış ve 1972 yılına kadar toplam 26 proje programa alınmıştır. 1977 yılı sonunda programdaki, devam eden kanalizasyon projeleri toplam 110 olmuş ve bu dönem içinde 4 tesis bitirilmiştir.

245. İzlenegelen petrole ve özel taşıma dayalı ulaşım politikası kentlere de yansımakta, kent içi ulaşım ve trafik sorunları özellikle büyük kentlerde giderek yoğunlaşmaktadır.

TABLO : 60 — Planlı Dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Diğer Bölgelere Göre Kiyi Bayına Düsen Program Yatırımları (1)

Sektörler	Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi (TL.)								
	(18 İl)			Diğer Bölgeler (49 İl)			TÜRKİYE		
	I. Plan Dönemi	II. Plan Dönemi	III. Plan Dönemi	I. Plan Dönemi	II. Plan Dönemi	III. Plan Dönemi	I. Plan Dönemi	II. Plan Dönemi	III. Plan Dönemi
Tarım	95	173	291	118	129	305	113	137	303
Sanayi	298	637	1515	305	768	3002	304	743	2722
Hizmetler	324	441	1511	261	525	1767	273	509	1719
Toplam	717	1251	3317	684	1422	5074	690	1389	4744

Kaynak : DPT.

(1) Birkaç ili kapsadığı için dağıtılamayan ve «muhtelif yatırımlar» olarak adlandırılan yatırımlar dışarda tutulmuştur.

*TABLO : 61 — Planlı Dönemde Sektörlere ve Yörelere Göre Kişi Başına
Düşen Program Yatırımları (1)*

(TL.)

Yörelere	Kalkınmada Öncelikli Yörelere (40 İl)			Diğer İller (27 İl)			TÜRKİYE		
	I. Plan Dönemi	II. Plan Dönemi	III. Plan Dönemi	I. Plan Dönemi	II. Plan Dönemi	III. Plan Dönemi	I. Plan Dönemi	II. Plan Dönemi	III. Plan Dönemi
Tarım	90	130	283	132	142	317	113	137	303
Sanayi	211	440	2115	377	970	3148	304	743	2722
Hizmetler	244	360	1338	296	621	1987	273	509	1719
Toplam	545	930	3736	805	1733	5452	690	1389	4744

Kaynak : DPT.

(1) Birkaç ili kapsadığı için dağıtılamayan ve «muhtelif yatırımlar» olarak adlandırılan yatırımlar dışarda tutulmuştur.

246. Kentsel alanlarda, doğal ve tarihi çevre devamlı olarak yıkıntıya uğramakta, yeşil alanlar geliştirilememekte, kent nüfusunun dinlenme gereksinimi karşılanamamaktadır.

2. BELEDİYELER :

247. 1976 yılı itibariyle, 1688 belediyenin 67'si il merkezi, 554'ü ilçe, 377'si bucak ve geri kalan 690'ı kasaba ve köylerde kurulmuştur. Türkiye'de belediyelerde yaşayan nüfusun, tüm nüfusa oranı, 1935'te yüzde 25,44 idi. Giderek artan bu oran 1975'te yüzde 53.76 olmuştur.

TABLO : 62 — Türkiye'de Belediyeler ve Belediyeli Nüfus, 1975

Nüfus Büyüklikleri	Belediye sayısı	Küme nüfus (Bin kişi)	Kümenin Ortalama belediye büyüklüğü (Bin kişi)	Kümenin toplam belediyeli nüfusa oranı (Yüzde)	Kümü- latif oranı (Yüzde)
500 binden çok	3	4 869	1 623.0	22.5	22.5
100 - 500 bin	21	4 344	206.8	20.1	42.6
75 - 100 bin	6	524	87.3	2.4	45.0
50 - 75 bin	18	1 428	79.3	6.7	51.7
25 - 50 bin	66	2 587	39.2	12.0	63.7
10 - 25 bin	155	2 807	18.1	13.0	76.7
10 binden az	1 385	5 026	3.6	23.3	100.0
Toplam	1 654	21 585	13.0	100.0	—

Kaynak : Türk İdareciler Derneği

248. Türkiye'deki belediye sınırları içinde yaşayan nüfusun yarısından çoğu, nüfusu 50 binin üstünde olan 48 kentte yaşamaktadır. Bu nüfusun hemen yarısı da üç büyük kentte (İstanbul, Ankara, İzmir) yoğunlaşmıştır. Toplam belediye nüfusunun dörtte birden azı da, nüfusu 10 binin altında kalan 1 385 kasaba (ya da köyde) bulunmaktadır.

249. Bu gelişmeler karşısında il yönetimi ve kentlerde yönetim çerçevesini belirleyen küçük üretici ilişkilerinden hareket eden, sınaileşme - kentleşme sürecinin gerisinde kalan ve yerel yönetimlerin merkezi yönetim karşısında güçsüzlüklerinin nedeni olan 1930'ların belediye modeli, işlevlerini göremez durumdadır. Ayrıca metropoliten alanlara özge bir yönetim biçimi ve altyapı organizasyonu gereksinmesi belirginleşmiş; etkin bir yönetime ve kaynak yaratıcı, tüketiciyi koruyan, kentin biçimlenmesinde söz sahibi bir belediye yapısına kavuşulamamıştır. Belediyelerin özerkliklerinin sağlanmasında, merkezi yönetime parasal bağımlılıkları, yeterli öz kaynaklardan yoksunluk, belediyelerin kararları, eylem ve işlemleri, organları ve görevlileri üzerindeki

vesayet yetkileri başlıca darboğazlar olma niteliğini korumuşlar, imar planı hazırlama sürecinde yine merkezi idarenin vesayeti söz konusudur. Belediyelerin bu konudaki etkinlikleri çok sınırlıdır. Belediye örgütünün kurulmasında 2 000 nüfus alt sınırı yapay yerleşmelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. III. Plan döneminde 75 milyon lira harcanarak 346 belediyenin imar planı yapılmıştır. 1978 yılı sonunda çok azı kısmen uygulanabilir, 1 400 imar planı yapılmış olacaktır, özellikle metropoliten alanlarda, nazım plan çalışmaları gerek üst ölçeklerde, gerek belediyelerin planlama yaklaşımlarıyla organik bağlar kuramamış, metropole özgü bir yönetim örgütünün yokluğu ise bu konuda başlıca darboğaz olmuştur. İmar ve İskân Bakanlığına bağlı bu kamu planlama büroları, yerinde plan yapmakla birlikte, örgütsel yetersizlikleri, yetkilerinin kısıtlı oluşu ve henüz plan üretememiş olmaları nedeniyle danışma birimleri durumuna dönüşmüşlerdir. Metropollerdeki sağlıklı ve hızlı gelişmeler, planların uygulanabilirliğini kısa sürede ortadan kaldırmaktadır. Kentin biçiminin belirlenmesinde, gecekondulaşma ve sınırlanmış alanlar belirleyici öğeler olmuştur.

3. KIRSAL YERLEŞME :

250. Kırsal alanda 36 115 köy bulunmaktadır. Köylere bağlı olan mahalle, mezra, kom, oba, divan, çiftlik, iskele ve istasyon gibi küçük nüfuslu yerleşme birimleri ile birlikte tüm kırsal alan yerleşme sayısı 86 000 ni aşmaktadır.

251. Kırsal yerleşmelerin ortalama nüfus büyüklüğü giderek artmış, 1975'te 650'ye erişmiştir. Özellikle nüfusu 200 - 500 arasındaki köy sayısı ve burada yaşayan nüfus artmaktadır. 1950'de nüfusu 500'ün üzerindeki köy sayısının toplam içinde oranı yüzde 30 iken, 1975'te yüzde 57'ye, nüfus ise gene aynı dönemde yüzde 45'ten yüzde 74'e çıkmıştır. Bu olumlu gelişmeye karşın köy ortalama nüfusları küçük, köyler dağınıktır.

252. Bu tür küçük yerleşim birimlerine yönelik çalışmalar, konunun ekonomik, toplumsal ve fiziksel boyutlarını bir arada kapsamayan yüzeysel program ve projelere dayalı olarak yürütülmektedir. Konuya bu açıdan yaklaşım, üretken yatırımları ve kırsal alanın gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Kırsal yerleşmeler ticaret ve hizmet işlevleri açısından 1922 üst kademe merkeze bağlıdırlar. Tüm kırsal alan yerleşmelerini etkileyen ve onları denetleyen bu üst kademe merkezlerin yüzde 30'u (578 adet) il ve ilçe merkezleri gibi denetim işlevleri gören yerleşme merkezleri, yüzde 70'i (1 344 adet) ise daha çok köy ve bucak merkezi niteliğinde olup çevre köylere hizmet sunan kırsal yerleşmelerdir.

253. Bu üst kademe kırsal yerleşme merkezlerinin 4S7'si (yüzde 36) ticaret ve hizmetler, 262'si (yüzde 20) yalnız ticaret, 595'i (yüzde 44) ise eğitim, sağlık gibi hizmet merkezi işlevi görmektedirler. Bu merkezler kendi aralarında ve köylerle kademeli bir yapı oluşturmaktadırlar.

254. Kırsal alandaki köy yerleşmelerinin ortalama nüfusları 650 iken üst kademe kırsal merkezlerin nüfusları bunun 2 - 4 katı daha çok olmaktadır. Buna bağlı olarak da bu yerleşmelerde bulunan tesisler sayısı ve çeşit olarak büyük farklılıklar göstermektedir. Köylerde ortalama 5 çeşit ve toplam 10 adet tesis sayısı izlenirken, yalnız ticaret ya da hizmet işlevi gören merkezlerde tesis çeşitliliği 15'i, tesis sayısı ise 35'i

bulmaktadır. Ticaret ve hizmet merkezi işlevleri taşıyan köy ve bucak merkezlerinde ise ortalama merkez nüfusu 2 600, tesis çeşitliliği 27, tesis sayısı ise 106'yı bulmaktadır.

255. Kırsal alanda yer alan bu üst kademe merkezlerin hem sayıca, hem nitelik açısından yetersiz oluşuna karşın, kırsal yerleşmelerin çok sayıda birimden oluşan dağınık dokusu, kırsal alanlara götürülen hizmetler arasında eşgüdümü güçleştirmekte, yaşam koşullarını iyileştirmede kullanılacak olanakları sınırlayarak yatırımların etkinliğini azaltmaktadır.

256. Kırsal yörelerde içmesuyu yetersiz olan 19 834 ve içmesuyu olmayan 11 091, toplam 36 931 yerleşim birimi vardır. Suyu yetersiz ya da olmayan nüfus ise yaklaşık 9,5 milyon kişidir.

257. Kırsal yörelere içmesuyu götürme çalışmaları sonucu 3 791 ünitesi geliştirme ve yenileme yatırımı olmak üzere, 16 907 üniteye su götürülmüş ve böylece üç plan dönemi sonunda su götürülen toplam ünite sayısı 46 361 olmuştur.

4. ÇEVRE SORUNLARI :

258. Genellikle insan yerleşmeleri, sanayi ve tarım uğraşları sonucu doğal çevrenin kirlenmesi - toprak, su, hava kirliliği ve ekolojik dengenin bozularak canlı yaşamın tehlikeye düşmesi olarak kendini gösteren çevre sorunlarının sınaileşme ve kalkınmadan soyutlamaksızın çözümü III. Planda anapolitika olarak kabul edilmiştir. 1973 - 1977 döneminde çevre sorunları konusunda kamuoyu bilinçlenmesi oluşmuş, sorunlar tanımlanmıştır. Bugün Türkiye'de insan yerleşmeleri, sanayi ve tarım nedeni ile meydana gelen çevre kirliliği genel olarak bilinmektedir. Ancak bu kirlilikle mücadelede ekonomik ve toplumsal yapıya en uygun yöntemlerin neler olduğu ekolojik havzaların bu kirliliği emebilme ve kendini yenileyebilme kapasiteleri bilinmemektedir. Ekolojik havzalara göre farklılaşan çevre standartları da geliştirilememiştir. Çözüm önerileri ve önlemlerde sağlıklı kararlara götürebilecek ölçütler olmadığı için uygulamalarda değişik yaklaşımlar, kararsızlıklar görülmektedir.

259. Bugün Türkiye'de ileri toplumlarda rastlanan çevre kirliliği görülmekle birlikte, yaygın olan geleneksel kesimdeki su, kanalizasyon sorunu, gecekondu bölgelerindeki kötü barınma koşulları, toprak ve orman erozyonudur. Bunların yanı sıra doğal kaynakların uzun dönemde toplum yararına kullanımlara yönlendirilmemesi de önemli çevre sorunları yaratmaktadır.

(a) Su Kirlenmesi.

260. Kara Kaynaklı Suların Kirlenmesi : (Doğal ve yapay göller, akarsu ve yeraltı suları) Hızlı kentleşme ile oluşan yerleşme birimlerinde yetersiz altyapı tesisleri nedeni ile sağlığa zararlı ölçüde su kirlenmesi sorunu meydana gelmektedir. Ayrıca, sanayilerin atıklarını arıtmadan doğrudan çevre sularına bırakmaları da su kirliliğini önemli ölçüde artırmaktadır. Kent ve sanayi atıkları ile çok fazla kirlenen çayların başında Ankara ve çevresinde Hatip, İncesu, Kütahya - Eskişehir çevresinde Porsuk, Simav, Bursa - Balıkesir çevresinde Nilüfer Çayı, gelmektedir. Ayrıca deniz ürünleri ile içmesuyu kaynağı olan, dinlenme amacıyla ve tuz, soda vb. maden üretiminde kendisinden yararlanan göllerin de anakullanım amaçlarına ters düşecek bi-

çimde kirlendiği saptanmıştır. Özellikle Tuz Gölü, Sapanca, Çekmece Gölleri bu durumdadır.

261. Deniz Kirlenmesi : Türkiye kıyıları rüzgarlara açık olduğu için, kirlenmiş yüzey suları ve akıntılarla çok etkilenmek te, kıyılardaki girintiler de kirliliğin birikmesine neden olmaktadır. Türkiye, Akdeniz petrol trafiğinin yüzde 10'unun yer aldığı deniz ulaştırma hatları üzerindedir. Karadeniz ülkeleri, kuzey petrolünü Akdeniz'e aktarmak için İstanbul ve Çanakkale Boğazını kullanmak durumundadır. Bu, boğazlar trafiğinin yüzde 30'unu oluşturmaktadır. Diğer yüzde 70 trafiği oluşturan gemilerin de artıklarım kıyılara bıraktığı gözönüne alınırsa, Türk yetkililerce gemilerin denetiminin önemi artmaktadır. Karadeniz ve Akdeniz'deki boş tankerler, çevredeki ülkelerin ağır önlemler almaları nedeni ile tanklarını Türkiye karasularında yıkamakta ve sintine suyunu denize akıtmaktadırlar. Böylece Kilyos, İzmit Körfezi, Şile, Boğazlar, Ege ve Akdeniz kıyıları sık sık petrol ve petrol yanürünleri ile kirlenmektedir. Türkiye, bu konuda ilk önlem olarak Akdeniz'in korunması ile ilgili Barselona Antlaşmasına katılmıştır. Denizler, karalardan kent kalanizasyonu, çöp ve sanayi artıkları ile de kirlenmektedir. Deniz kirliliğinin önemli derecede arttığı yöreler Marmara Bölgesi özellikle İstanbul, Boğazlar, Haliç, - İzmit, Gemlik Körfezleri ile İzmir Körfezi ve çevresi, Antalya Limanı, İskenderun Körfezi ile Samsun Limanıdır.

262. Su kirlenmesini önlemeye yönelik yasal düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte uygulamada işlerliği sağlanamamaktadır.

(b) Hava Kirlenmesi.

263. Türkiye'de hava kirliliği yaygın bir sorun değildir; kentleşme ve sınaileşme nedeni ile yöresel olarak görülür. Kentleşmeden doğan hava kirlenmesi; kent yoğunluklarının artması, topografik ve meteorolojik koşullara göre kentin yanlış yerleşimi, yanlış parselasyon, düşük nitelikli yakıtlar ve yanlış yakma teknikleri, yeşil alan azlığı, taşıtların artması, çöplerin zararsız hale getirilememesi sonucu oluşmaktadır. Sanayiden doğan hava kirliliği sanayiın yanlış seçimi ve atık gazların temizlenmeden bırakılması ile oluşmaktadır. Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir, Adana, Kayseri ve Gaziantep'te yerleşmenin; İstanbul, İzmit, Kütahya, Murgul, Çorum ve Bandırma'da sanayiın meydana getirdiği hava kirliliği vardır.

(c) Toprak Erozyonu ve Kirlenmesi.

264. Türkiye'de toprakla ilgili çevre sorunlarının en önemlisi toprak aşınmasıdır. Bitki örtüsü, toprak, iklim, topografya, jeolojik yapı toprak aşınmasını etkilemektedir. Arazinin topografya bakımından çok eğilimli, aşırı otlatma, orman arazisinde tarla açılması, yangınlar, çoğu yerlerin aşınmaya karşı direnci az topraklardan oluşması sonucu aşınma giderek artmıştır. Ülkenin tümünde aşınma durumunu saptayan bir inceleme yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar Anadolu yüzeyinin yüzde 50 - 60 aktif aşınmaya uğramakta olduğunu göstermektedir. Bugün kaynak yetersizliği yanında tarım arazisi kadastrosu ve orman kadastrosu tamamlanmamış olduğu için ağaçlandırmalar istenen hızla yürümektedir.

265. İnsan uğraşları sonucu toprağın doğal, fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik yapısının planlanan kullanılma amacına aykırı düşecek biçimde bozulması,

toprağın kirlenmesidir. Arazinin, kullanım amaçlarına göre uzun dönemli bir planlama yapılmadan kullanılması toprak kirliliğinin yaygınlaşmasını kolaylaştırır. Türkiye'de toprak kirlenmeleri yerel olarak başlamıştır. Doğu Marmara, Eskişehir, Antalya, Çukurova, Simav toprağın doğrudan doğruya kirlendiği bölgelerdir. Büyük kentlerin çevresinde toprak kirlenmesi artmaktadır. Bunların bir kısmı tarım, bir kısmı sanayi, bir kısmı da her iki faaliyetle birlikte ortaya çıkmaktadır. Keçiözü, Murğul, Samsun ve Kütahya'da hava kirliliğinden oluşan toprak kirlenmesi vardır.

266. Kentlerin plansız büyümesi, verimli tarım topraklarının sınırlanması ve insan yerleşmesi amacı ile kullanılmasına neden olmaktadır. Sanayinin bazı yerlerdeki yanlış yer seçimi ile birlikte toprağa bıraktıkları atıklar toprak kirliliği yaratmaktadır. İstanbul - İzmir yolunda, İzmir, Bursa, Çukurova bölgesinde, sanayinin yarattığı toprak kirliliği vardır.

267. Tarımdaki toprak kirliliğinin bir başka nedeni ise tarım teknikleri, tarım ilaçları, gübrelemede yanlış ürün türü seçimidir.

(d) Gürültü.

268. Motorlu trafik araçlarının yoğun olduğu büyük kentlerdeki trafik gürültüsü ile, kentlerin içinde ve yakın çevresinde oluşan gürültü, kentte yaşayanlar açısından olduğu kadar çalışanların beden ve ruh sağlığı bakımından da giderek önem kazanmaya başlamıştır.

(e) Dinlenme Yerleri.

269. Ulusal ve uluslararası düzeyde önemli olan doğal, kültürel ve dinlenme kaynaklarının korunabilmesi ve halk yararına kullanılabilmesi için çalışmalar 1958 yılından beri süregelmektedir. Bugün 14 ulusal park, 190 orman içi dinlenme yeri bu amaçla ayrılmış durumdadır.

j

BEŞİNCİ BÖLÜM

EKONOMİNİN YÖNETİMİ VE KURUMSAL YAPI

I. KAMU MALİYESİ

1. KAMU GELİR VE HARCAMALARI :

270. III. Planda, 1976 fiyatlarıyla, toplam 858,2 milyar lira gelir sağlanacağı öngörülmüşken vergi ve faktör gelirlerinde beklenen gelişmelerin gerçekleşmemesi nedeniyle toplam kamu gelirleri ancak 734,8 milyar lira düzeyinde kalmıştır. Toplam gelirlerin yüzde 19,1'ini oluşturması beklenen faktör gelirlerinin payı yüzde 7,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, amaçlanan faktör gelirlerinin ancak yüzde 34,6'sına ulaşıldığını göstermektedir. (Tablo : 63)

271. Plan dönemi için 911,7 milyar lira olarak öngörülmüş olan toplam kamu harcamaları, yıldan yıla büyük dalgalanmalar göstermesine karşın hedefleri aşarak 921,6 milyar lira olarak gerçekleşmiştir. Bu gerçekleşmede sabit sermaye yatırımla-

rındaki geri kalmalara karşılık transfer harcamalarındaki artışlar etkili olmuştur. Cari harcamalarda ise öngörülen hedeflere büyük ölçüde yaklaşmıştır. Cari, yatırım ve transfer harcamaları için gerçekleşme oranları, sırasıyla, yüzde 99,3, yüzde 91,1 ve yüzde 138,1'dir. Yatırım harcamaları içinde sabit sermaye yatırımları yüzde 82,0 oranı ile en düşük gerçekleşme gösteren harcama kalemini oluşturmuştur. (Tablo : 63)

272. Toplam gelirler - harcamalar dengesi, bir başka deyimle ek finansman gereği 1976 fiyatlarıyla 53,5 milyar lira öngörülmüşken 186,8 milyar lira olarak gerçekleşmiştir.

(1) *Kamu Gelirleri.*

273. III. Planda, toplam kamu gelirlerinde yılda ortalama yüzde 11,6 artış olması öngörülmüş, gerçekleşme yüzde 6,3 olmuştur. Bu gelişmeyi özellikle vergi gelirlerindeki gelişmeler etkilemiştir. Toplam vergi gelirlerinin yılda ortalama yüzde 13,0 artması öngörülmüş, ancak yüzde 10,3 olarak gerçekleşmiştir.

274. Dolaysız vergilerde yüzde 15,2 olarak öngörülen yıllık ortalama artış oranı yüzde 16,6 olarak gerçekleştirilirken, dolaylı vergiler öngörülen ölçüde artırılmamıştır. Dolaylı vergilerin III. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 11,7 oranında artırılması hedef alındığı halde, gerçekleşme yılda ortalama yüzde 4,7 oranında olmuş; toplam vergi hedeflerine ulaşamamasını dolaylı vergi hedeflerindeki geri

TABLO : 63 — *Kamu Gelir ve Harcamaları*

(1976 fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	III. Plan 1977 hedefi	Yüzde dağılım	1977 Ger- çekleşme	Yüzde dağılım	Gerçekleş- me yüzdesi
A. Toplam gelirler	858,2	100,0	734,8	100,0	85,6
1. Vergi gelirleri	635,0	74,0	574,6	78,2	90,9
2. Vergi dışı gelirler	33,4	3,9	33,4	4,6	100,0
3. Faktör gelirleri	164,1	19,1	56,8	7,7	34,6
4. Sosyal fonlar	— 1,7	— 2,0	42,2	5,7	—
5. Dış borçlanma	27,4	3,2	27,8	3,8	101,5
B. Toplam harcamalar	911,7	100,0	921,6	100,0	101,1
1. Cari harcamalar	386,3	42,4	383,6	41,6	99,3
2. Yatırım harcamaları	399,3	43,8	363,8	39,5	91,1
a. Sabit sermaye	390,0	42,8	319,6	34,7	82,0
b. Stok değişimi	9,4	1,0	44,2	4,8	470,2
3. Transfer harcamaları	126,1	13,8	174,2	18,9	138,1
C. Ek finansman gereği	53,5	—	186,8	—	349,2

Kaynak : DPT.

kalma etkilemiştir. Servet vergilerinde (1) Planın yıllık ortalama yüzde 7,6 artış hedefine karşılık yüzde 12,4 oranında gerçekleşme sağlanmıştır. Bu verginin, toplam vergiler içindeki payı düşük olduğundan, hedefin aşılması toplamı önemli ölçüde etkilemiştir. Vergi dışı normal gelirlerin yüzde 0,6 azalması, faktör gelirlerinin ise yüzde 20,5 artması öngörülmüşken vergi dışı normal gelirler hedefe uygun gelişerek yüzde 0,6 oranında azalmış, ancak faktör gelirleri yüzde 24,0 oranında gerileyerek öngörülenin tersine bir gelişme göstermiştir. Buna karşılık sosyal fonlarda beklenenin ötesinde çok hızlı bir gelişme olmuş, 1972'deki yaklaşık 4,0 milyar lira düzeyinden, yılda ortalama yüzde 17,1 bir artışla, 1977'de 8,8 milyar liraya varmıştır. Bu gelişmeye, Sosyal Sigortalar ve Emekli Sandığına bağlı işçi ve memurlarda beklenen düzeyde emekliliğin gerçekleşmemesine karşılık personel sayısında, keseneğe esas olan ücretlerde ve maaşlardaki artışlar ile kesinti oranlarındaki yükselişler neden olmuştur. Dış borçlanmada ise yılda ortalama yüzde 13,0 bir azalma beklenirken, ancak yüzde 6,7 oranında bir azalma sağlanabilmiştir. Bununla birlikte "Planın beş yıllık toplam dış borçlanma hedefi mutlak değer olarak gerçekleştirilmiştir. (Tablo : 64, 65)

275. Kamu gelirlerinin III. Plan hedeflerine göre gerçekleşme oranlarını veren Tablo 66'dan toplam vergilerdeki mutlak gerçekleştirmeleri etkileyen temel etmenin, özellikle, vergiler içinde önemli ağırlığı bulunan dolaylı vergilerdeki hedeften geri kalmalar olduğu görülmektedir. Nitekim, beş yıllık sürede dolaysız vergi hedeflerinde yüzde 99,7, servet vergi hedeflerinde yüzde 110,8 gerçekleşme sağlanırken, bu oran dolaylı vergilerde yüzde 82,1 olmuştur. Ayrıca, faktör gelirlerindeki hedeflerden önemli ölçüdeki geri kalma gelir hedeflerine ulaşamamasında bir başka etmendir.

276. Toplam kamu gelirleri içinde çeşitli gelirlerin; vergi gelirleri içinde dolaylı, dolaysız vergiler ile servet vergilerinin, GSMH içinde kamu gelirlerinin payları, III. Plan hedefleri ile gerçekleştirmeler olarak Tablo 67 - 69'da verilmiştir. Toplam vergilerin toplam kamu gelirleri içindeki payı Planda öngörülenden yüksek gerçekleşmiş, dolaylı vergilerin payı ise Planda öngörülenin gerisinde kalmıştır. Dolaysız vergilerin ve servet vergilerinin payının artmasıyla dolaylı vergilerin payının öngörülenin gerisinde kalmasına karşın, Planda yüzde 74,0 olarak öngörülen toplam vergilerin toplam kamu gelirleri içindeki payı yüzde 78,2'ye çıkmıştır. (Tablo : 68) Dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı Planda yüzde 42,4 öngörülmüşken, yüzde 46,7; dolaylı vergilerin payı yüzde 54,2 öngörülmüşken, yüzde 49,2; servet vergilerinin, payı ise yüzde 3,4 öngörülmüşken, yüzde 4,1 olarak gerçekleşmiştir. Dolaylı vergilerdeki düşük gerçekleşmenin nedeni spesifik nitelikli vergilerin fiyat artışlarını izleyememiş olması yanında dışalım fiyatlarındaki artışların ekonomiye yansımalarını azaltmak için dışalım vergilerine uygulanan bağışıklık ve istisnalardır. Öte yandan, faktör gelirlerinin payı Planda öngörülenden düşük, vergi dışı normal gelirlerin ve sosyal fonların payı ise yüksek gerçekleşmiştir.

277. Kamu gelirlerinin GSMH'ya oranlarında izlenen gelişmeler Tablo 69'da verilmiştir. III. Planda toplam kamu gelirlerinin GSMH'ya oranınının 1972'de yüzde

(1) Dolaysız vergi niteliği taşıyan servet vergilerinde III. Plan hedefleri, teknik nedenlerle ayırılarak saptandığı için değerlendirmelerde bu ayırım esas alınmıştır.

TABLO : 64 — Planlanan Kamu Gelir Hedefleri

(1976 Fiyatlarıyla, Milyon TL)

	1972	1973	1974	1975	1 976	1977	1973-77 Toplam	Ortalama Yüzde Artış
1. Vergiler	86 905	98 652	110 212	124 746	141 325	160 046	634 981	13,0
Dolaysız	34 206	40 558	46 342	52 572	60 431	69 440	269 343	15,2
Dolaylı	49 110	54 711	60 055	67 990	76 218	85 438	344 412	11,7
Servet	3 589	3 383	3 815	4 184	4 676	5 168	21 226	7,6
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	8 329	5 529	5 880	6 548	7 354	8 083	33 394	—0,6
3. Faktör Gelirleri	16 410	22 785	28 939	33 561	36 969	41 844	164 098	20,5
4. Sosyal Fonlar	3 980	2 083	2 131	192	— 1 548	— 4 521	— 1 663	—
Toplam	115 624	129 049	147 162	165 047	1 8 4 1 00	205 452	830 810	12,2
Yıllık Yüzde Artış	—	11,6	14,0	12,2	11,5	11,6	—	—
5. Dış Borçlanma	6 914	8 615	6 375	4 996	4 135	3 445	27 416	—13,0
Genel Toplam	122 538	137 664	153 537	170 043	188 235	208 897	858 376	11,6
Yıllık Yüzde Artış	—	12,3	11,3	10,7	10,7	11,0	—	—

Kaynak : DPT.

TABLO : 65 — Kamu Gelirleri Gerçekleşmeleri

(1976 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1973 -77 Toplam	Yılda Ortalama Yüzde Artış
1. Vergiler	86 905	94 908	92 734	115 216	129 726	142 069	574 653	10,3
Dolaysız	34 206	39 386	42 092	52 947	60 139	73 930	268 494	16,6
Dolaylı	49 110	51 504	46 854	58 041	64 528	61 710	282 637	4,7
Servet	3 589	4 018	3 788	4 228	5 059	6 429	23 522	12,4
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	8 329	9 244	6 224	5 543	6 320	6 118	33 449	-6,0
3. Faktör Gelirleri	16 410	17 482	13 330	14 223	7 640	4 171	56 846	-24,0
4. Sosyal Fonlar	3 980	5 273	6 956	10 474	10 675	8 781	42 159	17,1
Toplam	115 624	126 907	119 244	145 456	154 361	161 139	707 107	6,9
Yıllık Yüzde Artış	—	9,7	-6,1	21,9	6,1	4,4	—	—
5. Dış Borçlanma	6 914	6 940	3 022	4 855	8 066	4 880	27 763	-6,7
Genel Toplam	122 538	133 847	122 266	150 311	162 427	166 019	734 870	6,3
Yıllık Yüzde Artış	—	9,2	-8,7	23,0	8,1	2,2	—	—

Kaynak : DPT.

24,1'den 1977'de yüzde 28,7'ye çıkarılması öngörülmüş, bu oran yüzde 23,8 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO : 66 — Kamu Gelirlerinin Gerçekleşme Oranları

(Yüzde)
(1976 fiyatlarıyla)

	1973	1974	1975	1976	1977	1973-1977 Toplam
1. Vergiler	96,2	84,1	92,4	91,8	88,8	90,5
Dolaysız	97,1	90,8	100,7	99,5	106,5	99,7
Dolaylı	94,1	78,0	85,3	84,7	72,2	82,1
Servet	118,8	99,3	101,1	108,2	124,4	110,8
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	167,2	105,9	84,6	85,9	75,7	100,2
3. Faktör Gelirleri	76,7	46,0	42,4	20,7	10,0	34,6
4. Sosyal Fonlar	253,1	326,4	—	—	—	—
5. Dış Borçlanma	80,6	47,4	97,2	195,1	141,6	101,3
TOPLAM	97,2	79,6	88,4	86,3	79,5	85,6

Kaynak : DPT

TABLO : 67 — Kamu Gelirlerinin Yüzde Dağılımı

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	Toplam
PLAN							
1. Vergiler	70,9	71,7	71,8	73,4	75,1	76,6	74,0
— Dolaysız	27,9	29,5	30,2	30,9	32,1	33,2	31,4
— Dolaylı	40,1	39,7	39,1	40,0	40,5	40,9	40,1
— Servet	2,9	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
2. Vergi Dışı Normal	6,8	4,0	3,8	3,9	3,9	3,9	3,9
3. Faktör Gelirleri	3,4	16,6	18,8	19,7	19,6	20,0	19,1
4. Sosyal Fonlar	3,3	1,5	1,4	0,1	-0,9	-2,1	-2,7
5. Dış Borçlanma	5,6	6,3	4,2	2,9	2,3	1,6	3,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
GERÇEKLEŞME							
1. Vergiler	70,9	70,9	75,8	76,6	79,8	85,6	78,2
— Dolaysız	27,9	29,4	34,4	35,2	37,0	44,5	36,5
— Dolaylı	40,1	38,5	38,3	38,6	39,7	37,2	38,5
— Servet	2,9	3,0	3,1	2,8	3,1	3,9	3,2
2. Vergi Dışı Normal	6,8	6,9	5,1	3,7	3,9	3,7	4,6
3. Faktör Gelirleri	13,4	13,1	10,9	9,5	4,7	2,5	7,7
4. Sosyal Fonlar	3,3	3,9	5,7	7,0	6,6	5,3	5,7
5. Dış Borçlanma	5,6	5,2	2,5	5,0	5,0	2,9	3,8
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT

TABLO : 68 — Vergi Gelirlerinin Dağılımı

(Yüzde)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1972 - 1977 Ortalaması
PLAN							
Dolaysız	39,4	41,1	42,0	42,1	42,8	43,4	42,4
Dolaylı	56,5	55,5	54,5	54,5	53,9	53,4	54,2
Servet	4,1	3,4	3,5	3,4	3,3	3,2	3,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
GERÇEKLEŞME							
Dolaysız	39,4	41,5	45,4	45,9	46,4	52,0	46,7
Dolaylı	56,5	54,3	50,5	50,4	49,7	43,5	49,2
Servet	4,1	4,2	4,1	3,7	3,9	4,5	4,1
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT

(2) Kamu Harcamaları :

278. III. Planda, 1976 fiyatlarıyla, cari harcamaların yaklaşık olarak 386,3 milyar lira, yatırım harcamalarının 399,3 milyar lira, transfer harcamalarının ise 126,1 milyar lira olması öngörülmüştür. Gerçekleşmeler ise sırasıyla, 383,6, 363,8 ve 174,2 milyar lira olmuştur. Bu gelişmelerle harcama hedefleri cari harcamalarda yüzde 99,3, yatırım harcamalarında yüzde 91,1, transfer harcamalarında yüzde 138,1 oranlarında gerçekleşmiştir. (Tablo : 63) Transfer harcamalarında hedeflerin üzerindeki artışlar, bir yandan Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile yerel yönetimlerin gelirlerinin yetmezliğinin, öte yandan kamulaştırma ve özellikle belediye borçları ile emekli ikramiyeleri gibi diğer transferlerde izlenen politikaların sonucudur. (Tablo : 70 - 71)

279. III. Plan döneminde toplam harcamalar içindeki cari, yatırım ve transfer harcamalarının payları sırasıyla, yüzde 42,4, yüzde 43,8 ve yüzde 13,8 olarak öngörülmüştür. Gerçekleşmeler, sırasıyla, yüzde 41,6, yüzde 39,5 ve yüzde 18,9 olmuştur. (Tablo 72)

(3) Kamu Kesimi Ek Finansman Gereği :

280. III. Plan döneminde, yıllara göre, 1976 fiyatlarıyla, kamu kesimi ek finansman gereği Tablo 73'de gösterilmiştir. III. Plan dönemi için toplam 53,4 milyar lira ek finansman gereği saptanmış, uygulamada yaklaşık 186,8 milyar lira ek finansmana gerek duyulmuştur. Planda öngörülen harcama hedefleri gerçekleştirilirken gelir hedeflerine ulaşamaması ek finansman gereğinin bu ölçüde büyümesindeki temel nedendir. Söz konusu finansman gereği bir ölçüde iç borçlanma ve aşırı parasal genişlemeye yol açacak biçimde Merkez Bankası kaynaklarından karşılanmıştır.

TABLO : 69 — Kamu Gelirlerinin GSMH'ya Oranları

	(Yuzde)					
	1972	1973	1974	1975	1976	1977
PLAN						
1. Vergiler	17,1	18,1	18,9	19,9	21,0	22,0
— Dolaysız	6,7	7,4	7,9	8,4	9,0	9,6
— Dolaylı	9,6	10,0	10,3	10,8	11,3	11,8
— Servet	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7
2. Vergi Dışı Normal	1,6	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1
3. Faktör Gelirleri	3,2	4,2	5,0	5,4	5,5	5,8
4. Sosyal Fonlar	0,8	0,3	0,4	—	-0,3	0,6
5. Dış Borçlanma	1,4	1,6	1,1	0,8	0,6	0,5
TOPLAM	24,1	25,2	26,3	27,1	27,9	28,7
GERÇEKLEŞME						
1. Vergiler	17,1	17,7	16,1	18,5	19,4	20,4
— Dolaysız	6,7	7,3	7,3	8,5	9,0	10,6
— Dolaylı	9,6	9,6	8,1	9,3	9,6	8,9
— Servet	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9
2. Vergi Dışı Normal	1,6	1,7	1,1	0,9	0,9	0,9
3. Faktör Gelirleri	3,2	3,3	2,3	2,3	1,1	0,6
4. Sosyal Fonlar	0,8	1,0	1,2	1,7	1,6	1,3
5. Dış Borçlanma	1,4	1,3	0,5	0,8	1,2	0,7
TOPLAM	24,1	24,9	21,2	24,2	24,2	23,8

Kaynak : DPT

Tablo 70: Planlanan Kamu Harcamaları

(1976 fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1973-77 Toplam
Cari Harcamalar	60 196	63 969	69 858	76 493	83 863	92 090	386 273
Yatırım Harcamaları	42 721	63 203	70 979	79 446	88 355	97 363	399 346
Sabit Sermaye	39 379	61 972	69 502	77 600	86 140	94 779	389 993
Stok Değişimi	3 342	1 231	1 477	1 846	2 215	2 584	9 353
Transfer Harcamaları	29 229	23 088	24 331	25 201	26 056	27 455	126 131
İç Borç	2 724	2 653	2 673	2 737	3 332	3 431	14 826
Dış Borç	5 357	6 618	4 859	4 341	3 997	3 962	23 777
Diğerleri	21 148	13 817	16 799	18 123	18 727	20 062	92 162
TOPLAM	132 146	150 260	165 168	181 140	198 274	216 908	911 750

Kaynak : ÜBYKP

TABLO : 71 — Kamu Harcamaları Gerçekleşmeleri

(1976 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1973-77 Toplam	Yıllık Ortalama Yüzde Artış
Cari Harcamalar	60 196	64 400	62 484	73 353	84 615	98 765	383 617	10,4
Yatırım Harcamaları	42 721	46 846	63 649	79 021	83 753	90 498	363 767	16,2
Sabit Sermaye	39 379	44 028	50 166	65 046	75 227	85 145	319 612	16,7
Stok Değişimi	3 342	2 818	13 483	13 975	8 526	5 353	44 155	10,0
Transfer Harcamaları	29 229	35 176	28 330	36 484	35 177	39 068	174 235	6,0
İç Borç	2 724	2 321	2 180	2 378	2 270	2 800	11 949	0,5
Dış Borç	5 357	3 798	3 950	3 118	2 611	3 355	16 832	—8,9
Diğerleri	21 148	29 057	22 200	30 988	30 296	32 913	145 454	9,2
TOPLAM	132 146	146 422	154 463	188 858	203 545	228 331	921 619	11,6

Kaynak : DPT

TABLO : 72 — Kamu Harcamalarının Dağılımı

(Yüzde)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1973 - 1977 Ortalaması
PLAN							
Cari harcamalar	45,6	42,6	42,3	42,2	42,3	42,5	42,4
Yatırım harcamaları	32,3	42,0	43,0	43,9	44,6	44,9	43,8
Transfer harcamaları	22,1	15,4	14,7	13,9	13,1	12,6	13,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
GERÇEKLEŞME							
Cari harcamalar	45,6	44,0	40,5	38,8	41,6	43,3	41,6
Yatırım harcamaları	32,3	32,0	41,2	41,9	41,1	39,6	39,5
Transfer harcamaları	22,1	24,0	18,3	19,3	17,3	17,1	18,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT

281. Kamu kesimi ek finansman gereğinin GSMH'ya oranı Tablo 74'de verilmiştir. III. Planda toplam harcamaların, toplam giderlerin ve ek finansman gereğinin beş yıllık toplamalarının GSMH içindeki payları, sırasıyla, yüzde 28,9, yüzde 27,2 ve 1,7 olarak öngörüldüğü halde, bu paylar yüzde 29,7, yüzde 23,7 ve yüzde 6,0 olarak gerçekleşmiştir.

(4) Konsolide Bütçe :

282. III. Plan döneminde, 1976 yılı fiyatlarıyla, konsolide bütçe harcamaları yılda ortalama yüzde 11,5 oranında artarken, toplam gelirlerin artışı yüzde 9,4 oranında kalmıştır. Gelirlerin, harcamalardaki artış hızına ulaşamaması nedeniyle bütçe açıkları özellikle III. Plan döneminin son yıllarında büyük boyutlara ulaşmıştır. (Tablo 75, 76).

283. Konsolide bütçe harcamalarında en büyük artış yüzde 20,8 oranıyla yatırım harcamalarında gözlenmiştir. Cari harcamalar yüzde 12,0, transfer harcamaları ise yüzde 6,1 oranında artış göstermiştir. III. Plan döneminde toplam harcamaların yüzde 49,9'unun cari, yüzde 20,2'sini yatırım, yüzde 29,9'unu ise transfer harcamaları oluşturmuştur.

284. Toplam konsolide bütçe gelirlerinin yüzde 81,9'unu oluşturan vergi gelirleri yılda ortalama yüzde 9,9 oranında artış göstermiştir. Vergi dışı normal gelirlerde bir gerileme gözlenirken, özel gelirler ve fonlar kalemi yılda ortalama yüzde 44,3, iç borçlanma yüzde 3,6, net katma bütçe gelirleri ise yüzde 2,5 oranında artmıştır.

TABLO : 73 — Kamu Kesimi Ek Finansman Gereği (1976 Fiyatlarıyla, Milyon TL)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1973- 1977
PLAN :							
Toplam harcama	132 146	150 260	165 168	181	198 274	216 908	911 750
Toplam gelir	122 538	137 664	153 537	170	188 235	208 897	858 376
Ek finansman gereği	9 608	12 596	11 631	11 097	10 039	6 011	53 374
GERÇEKLEŞME :							
Toplam harcama	132 146	146 422	154 463	188	203 545	228 331	921 619
Toplam gelir	122 538	133 847	122 266	150	162 427	166 019	734 870
Temin edilen	9 608	12 575	32 197	38 547	41 118	62 312	186 749
İç borçlanma	8 460	5 000	5 175	10 667	13 088	12 104	46 034
Diğerleri	1 148	7 575	27 022	27 880	28 030	50 208	140 715

Kaynak : DPT

TABLO : 74 — Kamu Kesimi Ek Finansman Gereğinin GSMH'ya Oranı (Yüzde)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1973- 1977
PLAN :							
Toplam harcama	25,9	27,6	28,3	28,9	29,4	29,9	28,9
Toplam Gelir	24,1	25,3	26,3	27,1	27,9	28,7	27,2
Ek finansman gereği	1,9	2,3	2,0	1,8	1,5	1,1	1,7
GERÇEKLEŞME :							
Toplam harcama	25,9	27,3	26,8	30,4	30,4	32,8	29,7
Toplam gelir	24,1	24,9	21,2	24,2	24,2	23,8	23,7
Temin edilen finansman	1,9	2,3	5,6	6,2	6,1	8,9	6,0

Kaynak : DPT

TABLO : 75 — Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri

(1976 fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	Toplam	Yılda ortalama yüzde artış
HARCAMALAR	110 826	113 199	107 290.	135 017	156 967	190 718	703 191	11,5
Cari	52 228	57 375	56 103	66 670	78 631	92 181	350 970	12,0
Yatırım	16 204	17 872	22 572	26 629	33 609	41 640	142 322	20,8
Transfer	42 394	37 952	28 615	41 718	44 727	56 897	209 909	6,1
GELİRLER	110 505	108 849	101 935	135 320	153 439	173 245	672 788	9,4
Vergi	84 437	90 004	87 925	110 336	127 055	135 623	550 943	9,9
Vergi dışı normal gelirler	11 504	6 134	5 163	11 347	10 669	11 190	44 503	—
Özel gelirler ve fonlar	3 365	5 280	1 335	654	2 018	13 229	22 516	44,3
İç borçlanma	8 460	5 001	4 863	8 693	10 974	10 099	39 630	3,6
Net katma bütçe	2 739	2 430	2 649	4 290	2 723	3 104	15 196	2,5

Kaynak : DPT

TABLO : 76 — Konsolide Bütçe Gelir ve Harcamalarının Yüzde Dağılımı

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	Toplam
HARCAMALAR	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Cari	46,1	50,5	53,3	50,1	50,1	48,4	49,9
Yatırım	15,8	15,7	19,9	19,0	21,4	21,8	20,2
Transfer	38,1	33,8	26,8	30,9	28,5	29,8	29,9
GELİRLER	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Vergi	76,4	82,7	86,3	81,5	82,8	78,3	81,9
Vergi dışı N. G.	10,4	5,6	5,1	8,4	7,0	6,5	6,6
Özel Gelirler ve Fonlar	3,0	4,9	1,3	0,5	1,3	7,6	3,3
İç Borçlanma	7,7	4,6	4,8	6,4	7,2	5,8	5,9
Net Katma Bütçe	2,5	2,2	2,5	3,2	1,7	1,8	2,3

(5) *Kamu İktisadi Teşebbüsleri:*

285. III. Plan döneminde Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) artırılan yatırım ve işletmecilik görevlerine koşut olarak yaratacakları kaynakların da artırılması öngörülmüştür, Ancak, uygulamada KİT'ler, yatırım ve üretim hedeflerine ulaşamamış ve öngörülen kaynakları yaratamamışlardır. Gerçekte yatırım, üretim ve kaynak yaratma konulan birbiriyle doğrudan ve dolaylı bağlantı içindedirler; bunlardan birindeki aksama ya da geri kalma ötekilerini de önemli ölçüde etkilemektedir.

286. İlerideki bölümlerde ayrıntılarıyla belirtilen yapısal ve yönetsel bozuklukları giderecek önlemlerin alınmaması yanında diğer amaçların verimlilikten üstün tutulması sonucunda verimlilik giderek düşmüş ve bu durum III. Plan döneminde KİT'nin kaynak yaratma olanaklarını sınırlayan en önemli etmen olmuştur.

287. KİT'nin istihdam yaratma işlevi verimliliği önemli ölçüde azaltacak biçimde yerine getirilmiş ve istihdam, gereklerinin çok üzerinde genişletilmiştir. KİT'nin kısa dönem yanında uzun dönemde kaynak yaratma potansiyelini olumsuz yönde etkileyecek toplumsal ve politik tercihler de yapılmıştır. Ayrıca, sınırlı kaynakların çok sayıda projeye yayılması sonucunda yatırımların üretime geçme ve kaynak yaratma süreleri uzamıştır.

288. III. Plan döneminde fiyat artışlarını kontrol altına almak için bu kurumların verimliliğini artırıcı önlemlerin alınması yerine fiyatlarının baskı altında tutulması yoluna gidilmiştir. Bu yaklaşım, piyasada zaman zaman ikincil fiyatların oluşması ve kurumların aşırı parasal genişlemeye yol açar biçimde finanse edilmesi nedeniyle fiyat artışlarını sınırlamada yeterince başarılı olamadığı gibi KİT'nin mali yapılarını bozmuş, kaynak yaratmalarını önlemiştir.

(6) *Yerel Yönetimler ve Döner Sermayeler :*

289. Yerel yönetimlere yeni mali olanaklar sağlayacak yasal düzenlemeler III. Plan döneminde de gerçekleştirilmemiş, bu yönetimler Planda öngörülen gelir ve harcama hedeflerine ulaşamamıştır. Yerel yönetim yatırımları Plan hedeflerinin önemli ölçüde altında gerçekleşirken yerel yönetimler, personel giderlerini karşılayabilmek için sürekli olarak Hazineye ve KİT'ne borçlanmak zorunda kalmışlardır.

290. Döner sermayeli idarelerin faktör gelirleri ve yatırımları hızlı bir gelişme göstererek Plan hedeflerinin üstünde gerçekleşmiştir.

2. *KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ:*

291. Kamu harcanabilir gelirinin, sabit fiyatlarla, 1972'deki yaklaşık 102,6 milyar lira düzeyinden 1977'de 189,2 milyar liraya çıkması hedef alınmışken, vergi gelirleri, vergi dışı normal gelirler, faktör gelirleri, sosyal fonlar, cari transferler ve dış faiz ödemelerindeki beklenmeyen gelişmeler sonucu 142,1 milyar lira olarak gerçekleşmiştir. Bu büyüklük, Plan hedeflerine göre 1977 yılında yüzde 24,9 oranında geri kalmayı

ifade etmektedir. Tüm plan dönemi için geri kalma oranı yüzde 16,6'dır. Buna karşılık cari gider gerçekleştirmeleri hedeflere büyük ölçüde yaklaşmıştır. Kamu tasarruflarında ise Plan hedeflerinden geri kalma yüzde 30,4 oranındadır.: Bu durum sonuçta diğer nedenlerle birlikte kamu sabit sermaye yatırımlarının Plan hedeflerine göre yüzde 18,4 oranında geri kalmasına yol açmıştır. Böylece kamu kesimi yatırım - tasarruf farkı, beş yıllık dönem olarak, Plan hedefini üç kat kadar aşmıştır. (Tablo 77, 78).

3. KAMU YATIRIM - TASARRUF DENGESİ :

292. Plan dönemi için yılda ortalama yüzde 18,0 olarak öngörülen kamu tasarrufları artışı gerçekleştirilememiştir.

Buna karşılık yüzde 17,9 olarak hedef alınan toplam kamu yatırımlarının yıllık artış hızı yüzde 16,2 olarak gerçekleşmiştir. Kamu tasarruf - yatırım farkı bu gelişmeler sonucunda 1972'de 351 milyon lira iken, 1977'de 47,2 milyar liraya yükselmiştir.

II. PARA, BANKALAR VE KREDİ KURUMLARI :

1. PARA ARZI :

293. Türkiye ekonomisinde mali sistem, tasarrufları özendirilerek kalkınmada öncelik taşıyan alanlara yöneltecek bir yapıda ve işleyişte değildir. Bu durumda ekonomik ve toplumsal kalkınmanın gerektirdiği kaynakları sağlama ve yöneltme görevi büyük ölçüde kamu kesimi tarafından yüklenilmektedir. Kamu kesiminin ekonomik ve toplumsal alandaki yükümlülükleri ölçüsünde reel kaynak sağlamada karşılaştığı güçlükler, bu kesimin Merkez Bankası kredilerine ve böylece enflasyonist kaynaklara dayaklıgım artırmaktadır.

294. III. Plan döneminde kamu kaynaklarının öngörülen ölçülerde artırılmaması nedeniyle, ekonomik ve toplumsal görevlerin yürütülmesinden sorumlu kamu kurumlarına Bütçeden yapılması gereken transfer ödemelerinin yeterince ve süresinde gerçekleştirilememesi Merkez Bankası kredilerinin geri dönüşünü güçleştirmiştir. Bu kredilerin büyük ölçüde ekonomide mal ve hizmet arzına yol açmayan, sübvansiyon niteliğindeki ödemeler için kullanılması ve kredilerin geri dönemeyerek para arzını sürekli genişletmesi, ekonomide mal ve hizmet arzını aşan bir parasal genişleme ile sonuçlanmaktadır.

295. Ayrıca kamu kesiminin kredi taleplerinin baskısı altında kalan Merkez Bankası, banka kredilerini reeskont yoluyla düzenleyici esnek bir politika izleyenlenmektedir. Kaldı ki emisyonadaki aşırı genişlemeler ve bunun bankalar sistemine dönüşü bankaların kaynaklarını artırarak Merkez Bankası kredilerine gereksinimlerini azaltmaktadır. Bu durum bankaların kaynak dağıtımındaki bağımsızlıklarını artırarak kredileri gerekli alanlara yöneltmeyi güçleştirmektedir.

296. III. Plan döneminde, gelir artışları ile ekonominin parasallaşma gereklerini aşan genişlemeler gösteren para arzındaki artış başlıca Merkez Bankası Parası (Rezerve

TABLO : 77 — Kamu Kesimi Genel Dengesi - Plan Hedefleri

(1976 fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977
1. VERGİLER	83 316	95 269	106 397	120 562	136 649	154 878
a) Dolaysız	34 206	40 558	46 342	52 572	60 431	69 440
b) Dolaylı	49 110	54 711	60 055	67 990	76 218	85 438
2. Vergi dışı normal gelirler	8 329	5 529	5 880	6 548	7 354	7 083
3. Faktör gelirleri	16 410	22 785	28 939	33 561	36 969	41 844
4. Sosyal fonlar	3 980	2 083	2 131	192	— 1 548	— 521
5. (Cari transferler)	— 8 041	— 7 707	— 8 087	— 8 479	— 8 888	— 9 258
6. (Dış faizler)	— 1 428	— 2 256	— 2 151	— 1 958	— 1 861	— 1 819
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	102 566	115 703	133 109	150 426	168 675	189 207
II. CARİ GİDERLER	60 196	63 969	69 858	76 493	83 863	92 090
III. KAMU TASARRUFU	42 370	51 734	63 251	73 933	84 212	97 117
IV. YATIRIMLAR	42 721	63 203	70 979	79 446	88 355	97 363
a) Sabit sermaye	39 379	61 972	69 502	77 600	86 140	94 779
b) Stok değişimi	3 342	D 231	1 477	1 846	2 215	2 584
V. TASARRUF - YATIRIM FARKI	— 351	— 11 460	— 7 728	— 5 373	— 3 543	— 246
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	— 6 049	— 266	— 568	— 989	— 726	— 539
1. Servet vergileri	3 589	3 383	3 815	4 184	4 676	5 168
2. (Diğer transferler)	— 6 448	— 696	— 1 208	— 1 742	— 1 720	— 652
3. (Kamulaştırma)	— 3 190	— 2 953	— 3 175	— 3 431	— 3 682	— 3 977
VII. KASA - BANKA BORÇLARI	6 400	11 735	8 296	6 502	4 269	— 293
1. Kasa - banka değişimi	— 2 041	— 206	— 2 178	— 2 513	— 2 575	— 4 356
2. Dış borçlanma (Net)	a 557	1 998	1 516	655	138	— 517
3. Ek finansman gereği (Net)	6 884	9 943	8 958	8 360	6 707	4 580

Kaynak : DPT

TABLO : 78 — Kamu Kesimi Genel Dengesi (Gerçekleşme)

(1976 fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977
1. VERGİLER	83 316	90 890	88 946	110 988	124 667	135 640
a) Dolaysız	34 206	39 386	42 092	52 947	60 139	73 930
b) Dolaylı	49 110	51 504	46 854	58 041	64 528	61 710
2. Vergi dışı normal gelirler	8 329	9 244	6 224	5 543	6 320	6 118
3. Faktör gelirleri	16 410	17 482	13 330	14 223	7 640	4 171
4. Sosyal fonlar	3 980	5 273	6 956	10 474	10 675	8 781
5. (Cari transferler)	— 8 041	— 9 354	— 7 260	— 9 120	— 8 924	— 11 246
6. (Dış faizler)	— 1 428	— 1 375	— 1 229	— 1 162	— 1 234	— 1 372
i) KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	102 566	112 160	106 967	130 946	139 144	142 092
ii) CARİ GİDERLER	60 196	64 400	62 484	73 353	84 615	98 765
iii) KAMU TASARRUFU	42 370	47 760	44 483	57 593	54 529	43 327
iv) YATIRIMLAR	42 721	46 846	63 649	79 021	83 753	90 498
a) Sabit sermaye	39 379	44 028	50 166	65 046	75 227	85 145
b) Stok değişimi	3 342	2 818	12 483	13 975	8 526	5 353
v) TASARRUF - YATIRIM FARKI	— 351	914	— 19 166	— 21 428	— 29 224	— 47 171
vi) SERMAYE TRANSFERLERİ	— 6 049	— 13 471	— 4 532	— 7 910	— 9 782	— 8 639
1. Servet vergileri	3 589	4 018	3 788	4 228	5 059	6 429
2. (Diğer transferler)	— 6 448	— 10 696	— 4 420	— 8 577	— 7 888	— 6 500
3. (Kamulaştırma)	— 3 190	— 6 793	— 3 900	— 3 561	— 6 953	— 8 568
vii) KASA - BANKA/BORÇLANMA	6 400	12 557	23 698	29 338	39 006	55 810
1. Kasa - banka değişimi	— 2 041	— 839	— 5 391	— 8 568	— 5 297	— 5 227
2. Dış borçlanma (Net)	1 557	3 142	— 928	1 737	5 455	1 525
Ek finansman gereği (Net)	6 884	10 254	30 017	36 169	38 848	59 512

Kaynak : DPT

TABLO : 79 — III. Plan Döneminde Başlıca Parasal Büyüklükler

(Aralık sonları itibarıyla Milyon TL.)

	1972		1973		1974		1975		1976		1977	
	Artış	Artış	Artış	Artış	Artış	Artış	Artış	Artış	Artış	Artış	Artış	
Emisyon Hacmi	20.055	3.023	25.332	5.277	32.860	7.528	40.938	8.078	52.061	11.123	77.881	25.820
Altın ve Döviz Mevcudu (Brüt)	18.367	7.897	28.556	10.190	22.303	—	14.961	— 7.342	15.991	1.030	9.742	— 6.249
Para Arzı	53.253	9.666	70.528	17.275	90.045	19.517	118.470	28.425	151.505	33.035	210.64	59.137
— Bilfiil Tedavül Eden Para	15.978	2.061	20.700	4.722	26.151	5.451	32.905	6.754	42.466	9.561	62.953	20.487
— Tevdiat Parası	37.275	7.605	49.828	12.553	63.894	14.066	85.565	21.671	109.039	23.474	147.68	38.650
Merkez Bankası Kredileri (1)	20.184	3.261	28.536	8.352	52.400	23.864	65.825	13.425	110.294	44.469	188.84	78.547
— Dolaysız	13.541	1.702	13.767	226	28.572	14.805	39.599	11.027	68.966	29.367	126.64	57.679
— Dolaylı	6.643	1.559	14.769	8.126	23.828	9.059	26.226	2.398	41.328	15.102	62.196	20.868
Banka Kredileri	55.993	13.159	75.068	19.075	95.749	20.681	138.953	43.204	183.762	44.809	231.47	47.714
Net Kredi Hacmi	69.534	14.861	88.835	19.301	124.321	35.486	178.552	54.231	252.728	74.176	358.12	105.393
Mevduat	62.994	14.518	80.392	17.398	99.068	18.676	132.374	33.306	162.845	30.471	213.261	50.416
— Vadeli	19.640	5.532	22.307	2.667	27.070	4.763	33.962	6.892	38.474	4.512	45.164	6.690
— Vadesiz	43.354	8.986	58.085	14.731	71.998	13.913	98.412	26.414	124.371	25.959	168.09	43.726
Orta Vadeli Kredi (Merkez Bank.)	496	348	2.792	2.296	3.556	764	2.415	— 1.141	4311	1.896	5.583	1.272

Kaynak : TC Merkez. Bankası

(1) Mevduat karşılıklarından, gübre finansmanı için Ziraat Bankası aracılığıyla «Zirai Finansman» adıyla verilen krediler Dolaylı, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yatırım ve işletme kredisi gereksinimlerinin karşılanması için «Chel Finansman» adıyla verilmiş olan krediler ile Dolaysız krediler arasında gösterilmiştir.

Money) artışlarından kaynaklanmış, banka parasının etkisini gösteren para çoğaltanının katkısı sınırlı kalmıştır. (Tablo : 81)

297. 1973 yılında Merkez Bankası Parasındaki artış esas olarak özel kredilerin (bankalara açılan reeskont kredileri ve avansların) etkisini yansıtmış, kısmen de Net Dış İşlemlerden (1) (esas olarak işçi döviz girişlerinden) kaynaklanmıştır. İşçi döviz ve diğer döviz gelirlerindeki olumlu gelişmelerin Merkez Bankası Parası ve dolayısıyla para arzı üzerindeki artırıcı etkisi, döviz rezervlerinin artması ile tasfiyesine başlanılan Döviz Çevrilebilir Mevduat Hesaplarının (DÇM) azaltıcı etkisiyle bir ölçüde giderilmiş ve dolayısıyla dış işlemlerden kaynaklanan artırıcı etkiler sınırlı kalmıştır.

TABLO : 80 — III. Plan Döneminde Başlıca Parasal Büyüklüklerin Yüzde Değişmeleri

	1973	1974	-1975	1976	1977
	Aralık	Aralık	Aralık	Aralık	Aralık
— Emisyon hacmi	26,3	29,7	24,6	27,2	49,6
— Altın döviz mevcudu	55,5	—21,9	—32,9	6,9	—39,1
— Para arzı	32,4	27,7	31,6	27,9	39,0
— Bilfiil, tedavül eden para	29,6	26,3	25,8	29,1	48,2
— Tevdiat parası	33,7	28,2	33,9	27,4	35,5
— MB. kredileri	41,4	83,6	25,6	67,6	71,2
Dolaysız	1,7	107,5	38,6	74,2	83,6
Dolaylı	122,3	61,3	10,1	57,6	50,5
— Banka kredileri	34,1	27,5	45,1	32,3	26,0
— Net kredi hacmi	27,8	40,0	33,6	41,5	41,7
— Mevduat	27,6	23,2	33,6	23,0	31,0
Vadeli	13,6	21,4	25,5	13,3	17,4
Vadesiz	34,0	24,0	36,7	26,4	35,2
Orta vadeli kredi	—	27,4	—32,0	78,5	29,5

298. 1974 yılından başlayarak döviz rezervlerindeki azalmanın, Merkez Bankası Parasını azaltıcı etkisi, bir yandan dışalım akreditif bedellerinin döviz tahsisi yapılmadan bekletilmesi ile artırılırken, öte yandan DÇM girişlerinin '1975 yılından başlayarak yeniden özendirilmesi ile hafifletilmiştir.

299. 1974 yılından başlayan dış ekonomik ilişkilerden doğan işlemlerin Merkez Bankası Parasını daraltıcı etki yapması, TC Merkez Bankasına yurt içi kredileri artırmak yönünde geniş bir olanak vermiş ve bu olanak, kamu ekonomik kesiminin finansman açığını kapatmada kullanılmıştır. Kamu ekonomik kesiminin kaynak gereksinimlerinin, açık finansman yoluyla karşılanması, özellikle 1977 yılında Merkez Bankası Parası ve böylece para arzının büyük ölçüde sığramasına yol açmıştır.

(1) Net dış işlemlerin tanımı Tablo : 81'deki dipnotta açıklanmıştır.

300. III. Plan döneminde para arzı artışları üzerindeki etkisi sınırlı olduğu belirlenen para çoğaltanı, temelde halkın nakit tutma eğilimi ile mevduat munzam karşılık oranlarındaki hareketleri yansıtmıştır. Halkın nakit tutma eğilimi, 1973 - 1975 döneminde düşerek para çoğaltanını artırıcı bir etmen olmuş, ancak giderek hızlanan enflasyon ortamında paradan kaçış eğiliminin güçlenmesiyle, 1976 ve özellikle 1977 yıllarında artış göstermesi para çoğaltanını düşürücü yönde etkilemiştir. Mevduat munzam karşılık oranları ise 1973 yılında yapılan artırıma karşın, para çoğaltanının büyümesine engel olamamış, bankaların likidite sıkıntısı içine girdikleri 1976 yılında ise yükümlülüklerin yerine getirilmemiş olması nedeniyle fiili oran düşerek, nakit tercih eğiliminin artmasına karşın para çoğaltanının büyümesine yol açmıştır. Eylül 1977'de parasal konjonktür gözönünde bulundurularak artırılan mevduat munzam karşılık oranları ile yükümlülüklerini yerine getirmeyen bankalara uygulanacak cezai faiz oranlarının yükseltilmesi para çoğaltanının düşmesinde rol oynayan başlıca etmen olmuştur.

301. Emisyon, III. Plan döneminin ilk yılında altın ve döviz mevcutları ile özel sektöre açılan reeskont kredilerine, daha sonra da özellikle Merkez Bankası kamu kredilerine bağlı olarak hızlı bir artış göstermiştir.

302. Planlı dönemde kamu kesiminin Merkez Bankasına net borçlanmasının emisyonu artırıcı etkisinin en az olduğu yıl, Hazinenin ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Merkez Bankasından kaynak taleplerinin sınırlı kaldığı 1973 yılıdır. III. Plan döneminde, 1973 yılı, Kamu iktisadi Teşebbüslerinin faktör gelirlerinin olumlu geliştiği ve finansmanlarının tasarruflarla sağlandığı tek yıldır. Bu yılda mevduat ve kredi faiz oranlarının ve paralel olarak reeskont hadlerinin düşürülmesi yanında kamu kredilerinin artmamış olması özel kesimin Merkez Bankasından sağladığı kredilerin yükselmesine yol açmıştır. Kamu kesiminin kredi talebinin çok sınırlı kalmasına karşılık altın ve döviz rezervlerinin yüksekliği ve bankalar kesiminin kredi taleplerinin genişlemesi, karşılık oranlarının yükseltilmesine karşın 1973 yılında emisyonun hızla artmasına yol açmıştır. 1974 yılında, faiz oranlarının düşürülmesinin para ve kredi genişlemesine yol açtığı görülmesi üzerine faiz oranları ve reeskont hadleri yeniden yükseltilmiştir.

303. 1973 yılından sonra gerek Hazinenin, gerek Tekel ve Kamu iktisadi Teşebbüslerinin Merkez Bankasına net borçlanmalarındaki artış, emisyonu aşın ölçüde yükselten baskılarını artırarak sürdürmüştür. Bunda, Kamu iktisadi Teşebbüslerinin işletme açıklarının ve yatırım yükümlülüklerinin artmasına karşılık programlarda öngörülen finansman kaynaklarının gerçekleşmemesi, bazı temel mal fiyatlarının birim maliyetin altında saptanması sonucu doğan görev zararlarının ve taban fiyatlardaki artışlara karşılık ilgili kurumların alımlardan doğan zararlarının Hazinece yeterince karşılanamaması nedeniyle kredilerin geri dönmemesi; taban fiyat uygulamasının genişlemesi ile tarımsal ürünlerde zaman zaman beliren dışalım tıkanıklıklarına bağlı olarak stok finansmanı gereklerinin artması etkili olmuştur.

304. 1973'den sonra Merkez Bankası kredileri artarken döviz rezervlerinin giderek azalması ekonomideki likiditenin emisyon yoluyla daha fazla artmasını doğrudan ve dolaylı olarak önleyici bir etmen olmuştur.

TABLO : 81 — III. Plan Döneminde Merkez Bankası Parası (Rezerve Money)

	(Milyon TL.)					
	1972	1973	1974	1975	1976	1977
MERKEZ BANKASI PARASI	35.974	45.693	58.446	77.105	93.141	137.272
— Emisyon + Ufak Para	20.460	25.782	33.357	41.532	52.831	78.764
— Mevduat Munzam Karşılıkları	12.027	16.275	19.920	28.425	34.876	51.367
— Bankalar Mevduatı	2.674	2.276	3.30	5.816	4.354	5.015
— Diğer Mevduat	813	1.360	1.864	1.332	1.080	2.126
DIŞ VARLIKLAR	20.618	30.715	24.003	17.425	23.172	16.190
— Altın	1.844	2.049	2.049	2.049	2.049	2.087
— Konvertibl Döviz	16.665	26.685	20.405	13.672	15.983	12.273
— Diğer Döviz	2.109	1.981	1.549	1.704	5.140	1.830
DIŞ YÜKÜMLÜLÜKLER	13.847	17.481	20.210	33.823	68.491	77.778
— DÇM Borçları	6.474	3.149	2.007	14.987	29.380	38.089
— Kambiyo Mevduatı	—	—	—	—	7.680	11.044
— Döviz Alacaklıları (Overdraft)	143	178	151	760	2.041	4.618
— Vadesi Geçmiş Döviz Borçları (Arear)	6.804	13.549	17.213	16.491	26.269	16.638
— Diğer Döviz	426	605	839	1.585	3.121	7.389
NFT DIŞ AKTİFLER	+ 6.771	+ 13.234	+ 3.793	— 16.398	— 45.319	— 61.588
— Transfer Bekleyen İthalat Bedelleri ve İthalat Teminatları	— 1.369	— 1.227	— 978	— 1.923	— 11.499	— 46.532
— DÇM Hesapları (TL. net)	6.474	3.104	1.857	14.980	29.288	32.158
— Kur Ayarlaması Faktörü	521	495	469	443	4.426	17.422
NET DIŞ İŞLEMLER HESABI	+ 12.397	+ 15.606	+ 5.141	— 2.898	— 23.104	— 58.540
KAMU KREDİLERİ	18.675	18.928	33.761	55.141	85.387	143.018
— Hazine	7.469	7.844	12.484	16.761	21.739	45.178
— Tekel	1.750	2.259	2.270	2.180	7.000	15.150
				(4.450)	(9.270)	(17.420)

TABLO : 81'in (Devamı)

— TMO	3.350	2.700	6.700	6.000	12.200	18.575
				(12.000)	(18.200)	(24.575)
— İDT	830	849	1.097	1.435	7.092	13.478
				(3.535)	(9.192)	(15.578)
— DYB - Bütçe Kanunu	—	—	—	6.050	14.641	27.922
— Özel Finansman	—	—	5.934	7.069	7.069	7.069
— Konsolide Krediler	5.276	5.276	5.276	15.646	15.646	15.646
				(5.276)	(5.276)	(5.276)
ÖZEL KREDİLER	6.522	14.650	23.706	30.108	44.392	65.393
— Tarım Satış Kooperatifleri	1.314	3.855	11.155	11.971	13.320	21.225
				(13.733)	(15.082)	(22.987)
— Tarım Kredi Kooperatifleri	1.918	2.441	2.885	724	2.299	3.262
				(2.907)	(4.482)	(5.445)
— Diğer Tarım Kredileri	81	134	330	203	418	701
— Zirai Finansman	650	650	650	4.000	6.400	6.400
— Reeskont ve Avans	2.512	7.125	8.316	9.129	16.194	26.023
— Tahvil ve Avans	47	445	370	136	1.816	3.837
— Konsolide Krediler	—	—	—	3.945	3.945	3.945
DİĞER NET	—1.620	3.491	—4.162	—5.246	—13.534	—12.599

Kaynak : TC Merkez Bankası.

Notlar : 1. Döviz Çevrilebilir Mevduat karşılığı TL. hesapları, ithalat karşılığı ve teminatları ile devalüasyon faktörü, dış âlem ile ilişkilerden kaynaklandığından, Net Dış İşlemler Hesabı sütununda gösterilmiştir. Döviz olarak net durum Net Dış Aktifler sütununda görülmektedir.

2. Parantez içindeki rakamlar, 1975 yılında yapılan, bazı kamu borçlarının komolidasyonu işleminin bilanço kalemlerine yansıtılmamış durumunu göstermektedir.

2. BANKA KAYNAKLARI VE KULLANIMLARI :

(a) Mevduat :

305. III. Plan döneminde emisyonun, buna bağlı olarak bilfiil tedavül eden paranın hızlı yükselişine karşın özellikle fiyatlardaki artışların sürekli olduğu kanısının giderek yerleşmesi bankalara mevduat yatırma eğilimini azaltmıştır.

306. 1970 yılında bir yıldan fazla vadeli mevduata verilen faizin farklı ve yüksek olarak saptanması vadeli mevduata yönelişi artırmıştır. Ancak 1973 yılında mevduat faizlerinin genel olarak düşürülmesine koşut olarak vadeli mevduat faizlerinin de azaltılması, vadeli mevduatın artış hızını yavaşlatmıştır. 1974'de mevduat faizlerinin yeniden yükseltilmesi sonucunda bu konuda görece bir iyileşme sağlanmışsa da fiyatlardaki hızlı artışlar ayrıca tahvil ve hisse senetleri satışlardaki gelişmeler vadeli mevduatın artış hızını yavaşlatmıştır. Vadesiz mevduatın daha hızlı gelişmesi sonucunda banka kaynakları içinde vadeli mevduatın payı azalmıştır. (Tablo 82).

307. III. Plan döneminde ticari mevduatın artış hızı, diğer mevduat türlerine göre önemli bir artış göstermiş ve bu tür mevduatın oransal payı yükselmiştir. Bu durum, bankaların kârlılıklarını artırmak amacıyla mevduat blokajı yapmalarının ve bu tür mevduatı yapay olarak şişirmelerinin sonucudur.

(b) Diğer Kaynaklar :

308. Döviz darboğazı sorununu çözmeyi amaçlayan DÇM Hesaplarının Türk lirası karşılıklarının bankalar için kaynak oluşturması, İÜ. Plan dönemi başında bankaları ekonomi döviz darboğazında olmamasına karşın, DÇM Hesaplarını artırmaya yönelmiş, 1972 yılında bu hesaplarda önemli bir sıçrama gerçekleşmiştir. Ancak bu kaynağın ekonomide kaynak tahsisinde yarattığı olumsuzlukları gidermek için 1973 ve 1974 yıllarında DÇM Hesaplarını özendirici uygulamalara sınırlamalar getirilmiştir. 1974'den sonra döviz darboğazının yeniden sorun olmaya başlaması ile yeni özendirici önlemler alınmış, DÇM girişleri önemli ölçüde artmıştır. DÇM'nin 1975'den sonra banka kaynaklarının artışına doğrudan katkısı yüzde 20'yi aşmıştır. Ayrıca bankaların bu kanaldan artan kaynaklarıyla verdikleri kredilerin mevduata dönüşmesi bankalara dolaylı kaynak artışı da sağlamıştır. DÇM'nin banka kaynaklarına katkısı bu tür mevduatın geri ödemelerinin artmasıyla 1977 yılında azalmaya başlamıştır.

309. DÇM ve bankalar mevduatının önemli artışlar gösterdiği yıllarda, bankaların Merkez Bankasından kaynak talepleri çok sınırlı kalmıştır. Buna karşılık DÇM'nin özendirilmediği yıllarda, geri ödemeler nedeniyle, kaynaklardaki azalışlara bağlı olarak bankaların Merkez Bankası avanslarına başvuru artmıştır.

(c) Banka Kredileri ve Dağılımı :

310. 1972 yılında gerek mevduatın önemli ölçüde artması, gerek DÇM uygulamasının önemlice kaynak yaratmasıyla banka kredileri büyük artış göstermiş, 1973 yılında artış daha da hızlanmıştır. 1974 yılının olağanüstü siyasi koşullarında mevduat artış hızının yavaşlaması ile alınan önlemlere karşın kredi artışları yavaşlamıştır. 1975 yılında bankaların Merkez Bankası dışındaki kaynaklarında oluşan büyük artış banka

TABLO : 82 – III. Plan Döneminde Bankalardaki Mevduat ve Türlerine Göre Dağılım

(Milyon TL.)

	1972		1973				1974				1975				1976				1977			
	Yıl sonu	Yüzde dağılım	Yıl Sonu	Yüzde dağılım	Yıllık artış	Artış endeksi	Yıl sonu	Yüzde dağılım	Yıllık artış	Artış endeksi	Yıl sonu	Yüzde dağılım	Yıllık artış	Artış endeksi	Yıl sonu	Yüzde dağılım	Yıllık artış	Artış endeksi	Yıl Sonu	Yüzde dağılım	Yıllık artış	Artış endeksi
Mevduat Toplamı	62994	1000	80392	100,0	17358	128	99068	100,0	18676	123	132374	100,0	33306	134	162845	100,0	30471	123	213261	100,0	50416	123
Vadesiz	43354	68,8	58085	72,3	14731	134	71998	72,7	13 913	124	98412	74,3	26414	137	124371	76,4	25959	126	168097	78,8	43	135
Vadeli	19640	31,2	22307	27,7	2 667	114	27070	27,3	4763	121	33962	25,7	6892	125	38474	25,6	4512	113	45 164	21,2	726	117
Resmi Mevduat	7913	12,6	10498	13,0	2585	133	11 628	11,7	1 130	111	17134	12,9	5506	147	20079	12,3	2945	117	26080	12,2	6001	130
Vadesiz	6524	82,4	8999	85,7	2475	138	9536	82,0	537	106	13547	79,1	4011	142	15 799	78,7	2252	117	21 197	81,3	5398	134
Vadeli	1389	7,6	1 499	14,3	110	108	2092	18,0	593	140	3587	20,9	1495	171	4280	21,3	693	119	4883	18,7	603	114
Ticari Mevduat	12978	20,6	16216	20,2	3238	125	22836	23,2	6630	141	32374	24,5	9538	142	45357	27,9	12983	140	63930	30,0	18573	141
Vadesiz	11901	91,7	16030	98,8	4129	135	22631	99,1	6601	141	32095	99,1	9464	142	44977	99,2	12882	140	63027	98,6	18050	140
Vadeli	1077	8,3	186	1,2	— 891	17	205	0,9	19	110	279	0,9	74	136	380	0,8	101	136	903	1,4	523	238
Tasarruf Mevduatı	42103	66,8	53678	66,8	11 575	127	64604	65,2	11 926	120	82866	62,6	18262	128	97409	59,8	14542	118	123251	57,8	25842	127
Vadesiz	24929	59,2	33056	61,6	8127	133	39831	61,7	6775	120	52770	63,7	12939	132	63595	65,3	10825	121	83873	68,1	20278	132
Vadeli	17174	40,8	20622	38,4	3448	120	24773	38,3	4151	120	30096,	36,3	5323	121	33814	34,7	3718	112	39378	31,9	5564	116

Kaynak : TC Merkez Bankası

kredilerinin yüzde 45'e ulaşan oranda yükselmesine neden olmuştur. 1976'da ise Merkez Bankası kaynağının geniş ölçüde kullanılmasına, DÇM artışlarının sürmesine karşın mevduat artışlarının yavaşlamasıyla banka kredileri yine önemli ölçüde, ama daha yavaş artmıştır. 1977 yılında mevduatın ve Merkez Bankası kredilerinin artışına karşın yıl sonuna doğru daraltıcı para politikası izlemek üzere karşılıkların yükseltilmiş olması ve DÇM artışlarının banka kaynaklarına katkısının azalmasıyla, kredilerin artış hızı yavaşlamıştır.

311. II. Plan döneminden başlayarak toplam banka kredileri içinde giderek payı azalan ihtisas kredilerinin ağırlığı III. Plan döneminde artma eğilimine girmiş, ancak DÇM net girişlerinin yüksek olduğu 1975 ve 1976 yıllarında diğer kredilerin daha hızlı gelişmesiyle bu eğilim korunamamıştır, ihtisas kredilerinin kaynağının önemli bölümünü Merkez Bankası kaynakları oluşturmuştur. Bu krediler içinde Merkez Bankasından kaynaklanan kredilerin payı artış göstermiştir. (Tablo : 83)

312. Kamunun mevduat toplayan TC Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası, Türkiye Emlak Kredi Bankasını kapsayan ihtisas bankaları genellikle özel kesim bankaları ile yarışacak esnekliğe sahip bulunmadıklarından kaynaklarını görevlerinin gerektirdiği ölçüde artıramamışlardır. Kaynakları diğer bankalarla eşit maliyetlerle edinmelerine karşın, düşük fiyatlarla ödünç vermek durumunda kalmaları, bundan doğan görev zararlarının Hazine tarafından yeterince ve zamanında ödenememesi, kendilerine ihtisas alanları dışında da görevler yüklenmesi bu bankaları kaynak kayıplarına uğratmış, ihtisas alanları içinde kredileme güçlerini azaltmıştır.

313. Kamu görevlerini yerine getirmenin yanında, 440 sayılı Yasa uyarınca kârlılık anlayışı içinde de çalışmak zorunda olmaları, mevduat toplayan ihtisas bankalarını ticari kredilere yönelten bir etmen olmuştur.

314. II. Plan döneminden başlayarak sanayinin artan kaynak gereksinimleri için banka sisteminin kaynaklarını kullandırma konusunda çabalara girişilmiştir.

315. 1970 yılında 1211 sayılı Yeni Merkez Bankası Yasasıyla, banka para politikasının temel araçlarını kullanmada görece bir hareket özgürlüğüne kavuşturulmuş, sanayie yöneltilen orta vadeli banka kaynaklarının artırılması amaçlanmış, bankaya ve müstakrize faiz farkı ödenmesi uygulamasının kapsamı genişletilmiştir. Ancak bu uygulama işlerlik kazanamamıştır.-

316. 1973 yılında kredi faizlerinin farklılaştırılarak faiz farkı iadelerinin yalnız müstakrize yapılması uygulaması kredileri yönlendirmeleri konusunda önemli bir değişikliktir. Ayrıca, 1974 yılında genel faiz oranları değiştirilirken orta vadeli kredi faizlerinin görece çekiciliği artırılarak uygulamaya etkinlik kazandırılmaya çalışılmıştır.

317. Yeni Merkez Bankası Yasasıyla Bankaya verilen orta ve uzun vadeli senetleri reeskonta kabul etmek yetkisi 1971 yılından başlayarak fiilen kullanılmaya başlanmıştır. 1976 yılı sonunda bu yoldan bankalara sağlanan kaynak toplam banka kredilerinin yüzde 2'si dolayında olmuştur.

TABLO : 83 — Banka Kredilerinin Kaynaklarına Göre Dağılımı ve Yüzde Payları

	1973		1974		1975		1976		1977 (1)	
	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde
Banka kredileri	75 068	100,0	95 749	100,0	138 953	100,	183 762	100,0	231 476	100,0
— Kendi kaynaklarından	16 936	(71,6)	21 189	(59,6)	29 866	(63,6)	34 686	(62,5)	41 281	(57,2)
— Merkez Bankası kaynaklarından	6 717	(28,4)	14 385	(40,4)	17 087	(36,4)	20 816	(37,5)	30 930	(42,8)
İhtisas kredileri	23 653	31,5	35 574	37,2	46 953	33,8	55 502	30,2	72 211	31,2
Genel krediler	51 415	68,5	60 175	62,8	92 000	66,2	128 260	69,8	159 240	68,8
— Kendi kaynaklarından	44 013	(85,6)	51 382	(85,4)	82 916	(90,1)	110 204	85,9	130 429	(81,9)
— Merkez Bankası kaynaklarından	7 402	(14,4)	8 793	(14,6)	9 084	(9,9)	18 056	14,1	28 811	(18,1)

Kaynak : TC Merkez Bankası.

Not : Veriler 1975 yılında yapılan konsolidasyon işlemi dikkate alınarak düzeltilmiştir.

(1) Geçici bilgilere dayanılarak saptanmıştır.

318. III. Plan döneminde bankaların orta vadeli kredilerin kaynağı olan mevduat karşılıkları, önce yüzde 5'e daha sonra sıfıra indirilerek, 1976 yılında bankaların kaynak büyüklükleri gözönünde tutularak orta vadeli kredilere tahsis yükümlülükleri yüzde 10 ve yüzde 20 olarak yeniden saptanmıştır.

319. Merkez Bankasına kredi dağılımını yönlendirme konusunda yasal görev verilmesine karşın bankanın yaptırımdaki etkinliği sınırlı kalmıştır. III. Plan döneminde hızla gelişen DÇM hesaplarının bankaların kaynaklarını artırması, bankaların Merkez Bankası kredilerinden yararlanma gereklerini azalttığı gibi, kamu kesiminin kredi gereksiniminin yükselmesi bankaların Merkez Bankası kredilerinden yararlanma olanaklarını da görece azaltmıştır. Ayrıca III. Plan dönemindeki enflasyonist ortam ve yetersiz vergilendirme, özellikle üretken olmayan spekülasyon faaliyetleri, üretken alanlardan daha yüksek kredi fiyatı ödeyebilecek bir kârlılık düzeyine erişirmiştir. Bankaların yeterince denetlenememesi ve denetim sonuçlarının yeterince değerlendirilememesiyle birlikte bu durum kredilerin üretken alanlar dışına yönelişini artırmıştır.

320. Üç Plan dönemi aşıldığı halde banka kredilerinin sektörlere dağılımı konusundaki bilgilerin güvenilirliği sınırlı kalmıştır. III. Plan döneminde Tablo 84'de verilen sektörel dağılıma göre hemen tüm sektörlerde banka kredileri, II. Plan döneminden daha hızlı artışlar göstermiştir, ilk iki plan döneminde toplam krediler içinde önemli ölçüde artış eğiliminde bulunan sanayi ve madencilik sektörleri payları III. Plan döneminde azalmış, buna karşılık dağıtım ve hizmetler ile amacı belirli olmayan kredilere yapılan tahsislerin payı giderek artmıştır. Öte yandan tarım sektörüne ayrılan kredilerin payında azalma izlenmektedir. Kredi artışları içinde sanayi ve madencilik sektörüne açılan kredi artışları III. Plan döneminde azalmış, tarım kredilerindeki artış yerini korurken, dağıtım, hizmetler ve sektörlere dağıtılmayan kredilerin, kredi artışlarındaki payları yükselmiştir. (Tablo : 85)

321. III. Plan döneminde öncelik verilen sektörlerin orta vadeli kredi gereksinimlerini karşılamak için bankalara plasmanlarının belirli bölümlerini bu alanlara ayırma uygulaması ile bu tür krediler izlenmeye başlanmıştır. Uygulamanın başladığı 1972 yılından sonra, olağanüstü bir yıl olan 1974'deki düşüşü izleyen 1975 yılında toplam banka kredilerindeki artış içinde bu tür kredilerin payı yükselme eğilimine girmiştir. Ancak 1976 yılında tahsis limitinin artırılmış olmasına karşın, bu tür kredi artışlarının, toplam kredi artışları içindeki payı azalmaya başlamıştır.

322. İhtisas bankalarının orta vadeli kredilerindeki artışlar kamu bankalarının Merkez Bankası kredilerinden, özel bankaların ise dış kredilerden yararlanma olanaklarına dayalı olarak gelişmiştir. Diğer bankaların orta vadeli kredilerinin görece payındaki azalmalar ise ekonomide spekülasyon ortamının gelişmesi sonucu banka kaynaklarının bu alanlara yönelmesiyle ilgilidir.

3. KURUMSAL YAPIDA GELİŞMELER :

323. III. Plan döneminde sermaye piyasası önceki dönemlere göre önemli gelişme göstermiştir. Buna karşın bankalar mali sisteme yönelen gönüllü tasarrufların büyük bölümünü toplayan ve kullandıran kurumlar olmayı sürdürmüşlerdir. Ayrıca, örgütlü para ve sermaye piyasalarında uygulanan düşük ve denetimli faiz rejimi, düzen-

lenemeyen ve denetlenemeyen serbest yasal örgütsüz piyasanın güçlenmesine katkıda bulunmuştur.

324. II. Plandan başlayarak tasarrufların çok sayıda bankaya dağılıp kaynak kullanımında etkinliğin azalmaması için, yeni ve devamlı artış olanağına sahip kaynaklar bulmaksızın yeni kredi kuruluşlarına gidilmemesi ilkesi benimsenmiştir. III. Plan döneminde, Planda öngörülen amaçla kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) ile bu dönemde gelişen Avrupa para piyasalarından yararlanmak amacıyla uluslararası bankacılık yapmak üzere yabancı ortaklık halinde oluşturulan Arap - Türk Bankası dışında banka kurulmamış, bir yabancı banka ile bir bölge bankasının tasfiyelerine geçilmiştir. Öte yandan mevduat toplayan bankaların şube sayılarındaki artma sürmüştür, özellikle ticari bankaların şube sayılarındaki artış daha hızlı olmuştur.

325. Ayrıca, 13 özel banka, sermaye piyasasını geliştirmek, çok ortaklı şirketlerin sermayesine katılmak ve halka hisse senetleri satışına aracılık etmek üzere Yatırım Finansman Anonim Şirketi kurmuşlardır.

326. III. Plan döneminde sermayenin orta ve uzun vadeli kredi gereksinimi için vazgeçilemeyecek bir etmen olan yatırım bankacılığı yeterince geliştirilememiş, bu alanda kurulan DESİYAB etkin bir kredi kurumu durumuna gelememiştir. Sanayinin yatırım ve işletme kredisi gereksiniminin karşılanmasındaki darboğaz, ticari bankaların orta vadeli kredilere yönlendirilmesi için çeşitli araçların uygulanması yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. Ancak yatırım bankacılığının temel işlevini oluşturan proje değerlendirmeye dayalı kaynak ayırımı, gerekli örgütlenmeyi yeterince gerçekleştiremeyen ticari bankalarca etkinlikle yerine getirilememiştir.

327. Kredi gereksinimi olanların güçsüzlüğü nedeniyle riski yüksek faaliyet alanlarının finansman gereklerini karşılamak görevini üstlenmiş bulunan ihtisas bankalarının gerçek tasarruflardan yeterli ölçüde kaynak edinmeleri sağlanamamış ve bu kaynaklar gereğince yönlendirilememiştir. Bu bankalar banka sistemi içindeki yerlerini korumak amacıyla görece kârlılığı yüksek ticari kredilere giderek artan oranda kaynak ayırımına yönelmişlerdir. Bu durum ihtisas kredilerinin daha çok emisyon kaynağına dayalı finansman yollarından karşılanmasını etkileyen bir etmen olmuştur.

328. III. Plan dönemi, bankaların dış piyasalar ile ilişkilerinin yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. DÇM hesapları ile faizli Döviz Hesapları uygulamasına hız verilmesiyle birlikte, dünya para ve kambiyo piyasalarına yatınlıkları artan bankalar, bu piyasadaki gelişmeleri yakından izlemeye ve olanakları değerlendirmeye yönelmişlerdir.

4. SERMAYE PİYASASINDA GELİŞMELER :

329. II. Plan döneminde sermaye piyasasında başlayan gelişme III. Plan döneminde daha da hız kazanmıştır. 1211 sayılı Merkez Bankası Yasası uyarınca Haziran 1970'de özel kesim tahvillerinin faiz ve satış koşulları ilk kez Banka tarafından saptanmaya başlanmıştır. Özel kesim tahvillerinin faiz ve satış koşullarının vadeli mevduat ve Devlet iç istikraz tahvilleri gibi rakip mali aktifleri aleyhine geliştiği durumlarda tasarrufların bu tahvillere yönelişleri artmıştır. (Tablo : 86)

330. 1975 yılında döviz pozisyonu tutma yetkisinin verilmesiyle birlikte bankaların kambiyo işlemlerine aracılık etme olanakları genişlemiştir. Döviz alış ve satış kurları arasındaki farklardan, vergi yasalarının tanıdığı bazı avantajlardan hariçteki

muhabir bankalarda tutulan dövizlerden sağlanan faiz gelirlerinden, arbitraj işlemlerinden ve yurt dışında bulundurulmuş dövizlerin DÇM olarak yurda getirilmesinden doğan kazançlardan kaynaklanan kambiyo kârlarındaki artış, bankaları bu alanda çekici olanakları değerlendirmeye yöneltmiştir. Ancak 1977 ve 1978 yılında yapılan mevzuat değişiklikleri ile hemen her türlü dışalım ödemeleri için TC Merkez Bankasından kuvertür sağlama yükümlülüğünün getirilmesi ve dışarda oturan kişilerin DÇM hesabı açtırma olanaklarının daraltılması, kambiyo gelirlerini azaltıcı yönde etki yapacak etmenler olmuştur.

331. III. Plan döneminde, 7129 sayılı Bankalar Yasasında öngörülen kredi olanaklarından yararlanmak amacıyla özel sektör holdingleri bankaların sahipliğini elde etme çabalarını yoğunlaştırmışlardır. Bu durum, sınırlı sayıdaki kişi ve grupların, halkın tasarruflarını kullanarak ekonomide bir kısım fizik kapasitelere sahip olmalarına ya da egemenliklerini artırmalarına yol açmıştır. Bu uygulama ekonominin istenen yönde geliştirilmesine engeller yarattığı gibi gelir dağılımı açısından da sakıncalar getirmiştir.

332. 1976 yılındaki düzenleme ile özel kesimin tahvil çıkarması Merkez Bankası iznine bağlanarak kaynak tahsisinde kamu denetimine göreli olanak sağlanmıştır. Özel tahvil piyasasından yararlanmada hatırlı şirketlerin payı büyük olmaktadır. Özel tahvillerde giderek gelişen ikinci piyasanın günün koşullarına cevap vermeyen 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Yasası ile denetlenmesi ve disipline edilmesi olanaksızlaşmıştır.

333. III. Plan döneminde Hazine İç İstikraz Tahvilleri satışları, özellikle satış süresinin uzatılarak, itibari değer altında satış olanağının getirildiği 1974 yılından başlayarak hızlanmış; daha önemli olarak bankalar, tasarrufçu kuruluşlar ve özel şirketler dışında, özel tasarruf sahipleri tarafından alınan tahvillerin toplam satışları içindeki payı yükselmiştir. (Tablo : 87)

334. TC Merkez Bankası Yasasıyla Bankaya tahvil piyasasını düzenleme yetkisi verilmiş olduğu halde, hisse senetleri konusunda böyle bir yetkisi bulunmamaktadır. Bu bakımdan hisse senetleri piyasasını kaynak dağılımında sektörel öncelikleri gözeterek düzenlemek olanağı bulunmamaktadır. Kaldı ki hisse senetlerinin borsaya kote edilmesinde zorunluluk olmayışı, hisse senetleri çıkarımını ve satışlarını izlemeyi olanaksız kılmıştır.

III. FİYATLAR :

1. FİYATLAR GENEL DÜZEYİNDEKİ GELİŞMELER :

335. II. Plan döneminde toptan eşya fiyatlarındaki yıllık ortalama artış yüzde 10,1 dolayında iken, III. Plan döneminde artış oranı yüzde 19,8'e yükselmiştir. (Tablo 88).

336. Geçinme endekslerinde de, toptan eşya fiyatlarına koşut bir gelişme izlenmektedir. II. Plan döneminde Ankara ve İstanbul geçinme endekslerindeki yıllık ortalama artış, sırasıyla, yüzde 11,6 ve 10,5 iken; III. Plan döneminde yüzde 17,8 ve yüzde 20,4 olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır. (Tablo : 88)

*TABLO : 84 — III. Plan Döneminde Banka Kredilerinin Dağılımı
(Yıl Sonlarına Göre)*

	Milyon TL.						Yüzde Dağılım					
	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1972	1973	1974	1975	1976	1977
ÜRETİM SEKTÖRÜ	25.637	33.017	41.461	52.872	71.770	93.370	45.8	44.0	43.3	38.0	39.1	40.3
Sanayi	16.399	21.067	26.995	34.879	46.985	60.802	29.3	28.1	28.2	25.1	25.6	26.3
Sanayi Bankaları	2.788	3.763	4.253	5.232	6.385	8.499	5.0	5.0	4.4	3.8	3.5	3.7
Diğer Bankalar	13.611	17.304	22.742	29.647	40.600	52.303	24.3	23.1	23.8	21.3	22.1	22.6
Madencilik - Diğer Bank.	572	716	981	664	1.533	1.812	1.0	1.0	1.0	0.5	0.8	0.8
Tarım	7.128	9.262	10.952	13.319	16.959	21.240	12.7	12.3	11.4	9.6	9.3	9.2
Tarım Kredi Koop.	2.426	2.739	2.955	3.236	4.148	5.203	4.3	3.6	3.1	2.3	2.3	2.3
Diğer Üreticiler	4.702	6.523	7.997	10.083	12.811	16.037	8.4	8.7	8.3	7.3	7.0	6.9
Küçük Sanat. Esnaf.	1.538	1.972	2.533	3.940	6.293	9.516	2.8	2.6	2.7	2.8	3.4	4.1
KONUT BAYINDIRLIK	6.164	7.180	7.262	9.798	14.332	18.981	11.0	9.5	7.6	7.0	7.8	8.2
Konut İnşaatı	1.727	1.884	2.017	2.225	2.533	3.140	3.1	2.5	2.1	1.6	1.4	1.4
Mahalli İdareler	2.635	2.954	3.404	4.494	4.953	6.500	4.7	3.9	3.6	3.2	2.7	2.8
Afetler İçin	813	998	1.069	1.185	1.394	1.561	1.4	1.3	1.1	0.8	0.7	0.7
Diğer İnşaat	989	1.354	772	1.894	5.452	7.780	1.8	1.8	0.8	1.4	3.0	3.4
KAMU MALİ SEKTÖRÜ	5	61	36	1	1	1	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0

*TABLO : 84 — III. Plan Döneminde Banka Kredilerinin Dağılımı
(Yıl Sonlarına Göre) (Devam)*

	Milyon TL.						Yüzde Dağılım					
	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1972	1973	1974	1975	1976	1977
DAĞITIM SEKTÖRÜ	15.635	20.539	31.946	48.236	56.885	68.142	27.9	27.4	33.4	34.8	30.9	29.4
Dışsattım	5.858	9.088	18.042	27.464	29.177	34.653	10.5	12.1	18.8	19.8	15.8	15.0
Tarım Satış Koop.	3.420	5.957	34.868	21.799	22.530	27.895	6.1	7.9	15.5	15.7	12.2	12.1
Diğer Dışsattım Kr.	2.438	3.131	3.174	5.665	6.647	6.758	4.4	4.2	3.3	4.1	3.6	2.9
Turizm	174	203	563	518	717	977	0.3	0.3	0.6	0.4	0.4	0.4
Dışalım	3.748	4.230	4.009	6.236	8.610	9.125	6.7	5.6	4.2	4.5	4.7	3.9
İç Ticaret	5.855	7.018	9.332	14.018	18.381	23.387	10.4	9.4	9.8	10.1	10.0	10.1
SEKTÖRE DAĞITILAMAYAN	8.552	14.271	15.044	28.116	40.774	50.983	15.3	19.0	15.7	20.2	22.2	22.0
25 Binden Az	1.653	1.914	2.088	2.437	2.432	2.898	3.0	2.5	2.2	1.8	1.3	1.3
İpotekli Ticari Kre.	506	576	599	740	937	1.030	0.9	0.8	0.6	0.5	0.5	0.4
Diğerleri	6.393	11.781	12.357	24.939	37.405	47.055	11.4	15.7	12.9	17.9	20.4	20.3
KREDİLER TOPLAMI	55.993	75.068	95.749	138.953	183.762	231.476	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak : TC Merkez Bankası.

TABLO : 85 — Plan Dönemlerine Göre Banka Kredilerinin Artışlarının Sektörel Dağılımı

	I. Plan Dönemi		II. Plan Dönemi		III. Plan Dönemi	
	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde
ÜRETİM SEKTÖRÜ	6 164	47.39	15 618	47.87	67 733	38.59
Sanayi	3 104	23.87	11 448	35.09	44 403	25.30
Sanayi Bankaları	709	5.45	1 745	5.35	5 711	3.25
Diğer Bankalar	2 395	18.42	9 703	29.74	38 692	22.05
Madencilik - Diğer Bankalar	155	1.19	402	1.23	1 240	.71
Tarım	2 503	19.24	2 815	8.62	14 112	8.04
Tarım Kredi	880	6.77	1 092	3.34	2 777	1.58
Diğer Ür.	1 623	12.47	1 723	5.28	11 335	6.46
Küçük Sanat	402	3.09	953	2.92	7 978	4.54
KONUT BAYINDIRLIK	1 121	8.62	2 779	8.52	12 817	7.30
Konut İnşaatı	558	4.30	46	.14	1 413	.81
Mahalli İdareler	336	2.58	1 331	4.09	3 865	2.20
Afetler	155	1.19	650	1.99	748	.42
Diğer İnşaat	72	.55	752	2.30	6 791	3.87
KAMU MALİ SEKTÖRÜ	3	.02	17	.05	4	
DAĞITIM	3 370	25.91	9 717	29.78	52 507	29.93
Dışsatım	1 468	11.29	3 390	10.39	28 795	16.41
T. S. K.	1 059	8.14	1 991	6.10	24 475	13.95
Diğer Dışsatım	409	3.14	1 399	4.29	4 320	2.46
Turizm	10	.08	160	.49	803	.46
Dışalım	762	5.86	2 152	6.59	5 377	3.06
İçticaret	1 130	8.68	4 015	12.31	17 532	10.00
SEKT. DAĞITILAMAYAN	2 348	18.06	4 528	13.88	42 431	24.18
25 Binden Az	610	4.69	349	1.08	1 245	.71
İpotekli Ticari Kredi	89	.69	313	.96	524	.30
Diğerleri	1 649	12.68	3 866	11.84	40 662	23.17
KREDİLER TOPLAMI	13 006	100.00	32 625	100.00	175 482	100.00

Kaynak : TC Merkez Bankası :

337. Para - kredi, maliye ve iç - dış ticaret politikalarının birbiriyle tutarlı bir bütün olarak uygulanmasında başarı kazamamış ve fiyatlarda istikrar sağlanamamıştır.

338. Türkiye ekonomisi 1970'lerin başından bu yana gittikçe hızlanan enflasyon sürecine girmiştir. 1970 yılında yapılan devalüasyon belirginleşen bir maliyet ve talep baskını getirmiş, bunda yürürlüğe giren Devlet Memurları Yasası da etkili olmuştur. Devalüasyonun ve olumlu dış konjonktürün sağladığı döviz gelirleri artışı uygun bir para ve maliye politikasıyla denetlenemediğinden para arzındaki artışlar fiyatlara yansımıştır. Ayrıca özel kesim için genişletici para - kredi politikası izlenmesi fiyat artışlarını 1971 'den başlayarak hızlandırmıştır.

339. Uluslararası ekonomik düzenin sarsılması sonucu hızlanan dünya enflasyonunun da Türkiye'deki fiyat artışlarına etkisi olmuştur (Tablo 89). Ancak dünya konjonktürünün iç fiyatlara etkisi esas olarak 1973 sonunda petrol fiyatlarındaki artıştan sonra başlamış ve bu artışların gelişmiş ülkelerin dışsatım fiyatlarına yansımaları sonunda daha da hızlanmıştır.

340. III. Plan döneminin ilk iki yılında birikmiş döviz rezervlerinin verdiği güvenle dış alımların kolaylaştırılması bir ölçüde fiyatların denetlenmesine olanak vermiştir. Ancak dönemin son yıllarındaki rezerv azalışları ve olumsuz dış satım konjonktürüne karşılık artan dışalım fiyatları sonucu ekonominin zorunlu dışalım gereklerinin karşılanamaması söz konusu olmuştur.

341. Dışalığa karşı korunan sektörlerin uygun finansman koşullarının da desteğinde, gerçekleştirdikleri fiyat artırımlarının enflasyonu hızlandırıcı etkileri de azımsanamaz. Kaldı ki, dış alım kısıntıları, fiyatlarını serbestçe saptama olanağı bulunan sektör ve kesimlerin fiyat artışlarına önemli ölçüde katkıda bulunmalarına yol açmıştır. Döviz kıtlığı ve dövizin pahalı yollardan sağlanması bir yandan düşük kapasite kul-

TABLO : 86 — III. Plan Döneminde Kamu ve Özel Kesim Tahvil Çıkarımları

Yıllar	Kamu Kesimi			Özel Kesim	Genel Toplam	(Milyon TL.) Genel Toplam İçinde	
	DYB	Hazine	Toplam			Kamunun payı yüzde	Özelin payı yüzde
1972	950	4.000	4.950	275,5	5.225,5	94,7	5,3
1973	2.900	4.000	6.900	648,9	7.548,9	91,4	8,6
1974	3.697	6.000	9.697	619,0	10.316,0	94,0	60
1975	4.000	9.000	13.000	1.430,3	14.430,3	90,1	9,9
1976	8.500	12.000	20.500	1.726,0	22.226,0	92,3	7,7
1977	20.000	19.500	39.500	1.581,9	41.081,9	96,1	3,9

TABLO : 87 — III.. Plan Döneminde Hazine İç İstikraz Tahvillerinin Satın Alanlara Göre Dağılımı ve Oranları

(Milyon TL.)

Yıllar	Bankalar	Yüzde Payı	Tasarrufçu Kuruluşlar	Yüzde Payı	Özel Şirketler	Yüzde Payı	Tasarruf Sahipleri	Yüzde Payı	Satılmayan	Yüzde Payı	Toplam	Yüzde Toplam
1972	1.907,0	48	1.296,2	32	156,3	4	640,5	16	—	—	4.000	100
1973	597,2	15	1.376,3	34	131,3	3	826,6	21	1.068,6	27	4.000	100
1974	521,3	9	2.263,9	38	94,9	1	1.662,6	28	1.457,3	24	6.000 (1)	100
1975	2.898,0	32	3.357,3	38	152,7	2	2.396,2	27	95,8	1	9.000 (1)	100
1976	5.632,8	47	839,2	7	352,1	3	5.175,9	43	—	—	12.000 (1)	100
1977	6.589,0	34	5.198,7	27	1.150,3	6	6.561,9	33	—	—	19.500 *(1)	100

Kaynak : TC Merkez Bankası

(1) Rakamlar itibari değeri göstermektedir.

() Geçici*

lanımı ve arz yetersizliklerini ortaya çıkarmış, öte yandan maliyetlerin artmasına neden olmuştur. Ayrıca küçük devalüasyonlara bağlı olarak da maliyet enflasyonu hızlanmıştır. Bunlara ek olarak fiyat artışlarının sürekli olduğu konusundaki beklentiler, mal ve hizmet arzının artırılmamasından güç almıştır.

342. III. Plan dönemi boyunca kamu tüketim harcamalarının yüksek oranda artışlar kaydetmesi, kamu kesiminin büyük kaynak açıklarıyla karşılaşması, kamu yatırımlarının gerçekleşme süresinin uzaması da arz ve talep dengesini bozarak enflasyona katkıda bulunan etmenler arasında yer almıştır. Kamu kesimince üretilen mal ve hizmetlerin fiyat artırımlarından genellikle kaçınılması fiyat artışlarını önlemede başarılı olamamıştır. Kamu üretken kesimi, genel olarak etkinliğinin azalması sonucunda, enflasyonist baskıları frenleyici bir işlev görememiştir.

343. Dağıtımın örgütlenmesindeki bozukluk ve aksaklıklar, yaygın spekülasyon kazanç olanakları ve sanayide kâr oranlarının aşırı yüksekliğine yol açan tekelleşmeler, III. Plan döneminde enflasyondan doğan sorunları daha da artırmıştır.

TABLO : 88 — Fiyat Endekslerinde Yüzde Artışlar (1)

	Toptan eşya fiyatları endeksi (1963=100)			Ankara geçinme endeksi		İstanbul geçinme endeksi	
	Genel endeks	Gıda maddeleri ve yemler	Sanayi hammadde ve yarı mamulleri	Genel	Gıda	Genel	Gıda
1968	3,2	1,9	5,4	4,1	4,9	6,2	5,1
1969	7,2	8,1	5,9	5,7	4,5	4,8	5,6
1970	6,7	3,2	12,5	11,8	10,5	7,9	7,2
1971	15,9	14,2	18,6	21,8	17,0	19,0	16,1
1972	18,0	15,2	22,1	15,3	12,5	15,4	15,8
1968 - 1972	10,1	8,4	12,7	11,6	9,8	10,5	9,9
1973	20,5	21,5	19,0	15,8	15,7	14,0	14,7
1974	29,9	35,6	21,8	15,4	14,1	23,9	22,3
1975	10,1	17,2	- 1,2	19,0	20,3	21,2	27,1
1976	15,6	15,0	16,6	16,4	19,7	17,4	21,3
1977	24,1	22,8	26,4	22,5	22,6	26,0	23,2
1973 - 1977	19,8	22,2	16,1	17,8	18,4	20,4	21,6

Kaynak : Ticaret Bakanlığı.

(1) Yıl ortası büyüklükleri.

TABLO : 89 — Bazı Ülke Gruplarının Fiyat Artış Endeksleri (1)

Yıllar	OECD (Toplam)	OECD (Avrupa)	AET	Türkiye
1972	100,0	100,0	100,0	100,0
1973	107,5	107,7	107,3	121,9
1974	120,6	119,6	118,6	155,8
1975	134,2	136,5	135,8	181,3
1976	144,5	149,6	148,4	212,2
1977	155,1	164,0	161,7	246,6

Kaynak : OECD.

344. Fiyat denetiminin etkinlikle yapılamayışı ve tüketicilerin kooperatifler yapısında örgütlenemeyişleri nedeniyle de fiyatlar düzenlenememiştir. Böylece artan enflasyon ve oluşan ikili fiyat yapısı toplumsal refahı ve ekonomiyi giderek daha olumsuz yönde etkilemiştir.

2. TARIMDA DEVLET DESTEĞİ DÜZENLEMELERİ :

345. Planlı dönemde tarımsal üretim belirgin bir artış göstererek 1978'de 1963'teki düzeyinin birbuçuk katına çıkmıştır. Tarım sektöründe, Devlet düzenlemesi ve desteği, altyapının geliştirilmesi özellikle sulamanın yaygınlaştırılması modern girdi kullanımını özendirerek sübvansiyonlu fiyat ve kredi uygulamaları, ürün fiyatı desteklemeleri olarak belirlemektedir.

346. Tarımda gerek işletmeler gerek yöreler açısından Devlet tarafından sağlanan desteklerden yararlanmada farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin; 1976 yılında toplam tarım işletmelerinin yüzde 88,5'i tüketilen toplam gübrenin yüzde 54,2'sini kullanırken, yüzde 11,5'inin yüzde 45,8'ini kullanmıştır. Bu durum 1976 yılı için 6,0 milyar lira dolayındaki gübre fiyatı sübvansiyonundan tarım işletmelerinin farklı ölçülerde yararlanmaları sonucunu doğurmuştur. Ayrıca, kimyasal gübre fiyatının görece düşüklüğü, bazı ürünlerde ve bazı alanlarda gereğinden çok gübre kullanımına, böylece savurganlığa yol açmıştır.

347. Küçük tarımsal işletmelerin üretim ve gelir düzeylerinin düştüğü nedeniyle üretimi artırmak için ayırabilecekleri kaynaklar sınırlıdır. Öte yandan var olan kredi sistemi daha çok büyük ve yeterli işletmelere olanak sağlamaktadır.

348. Tarım işletmelerinin makineleşmesinde kurulu kooperatif yapısının ortaklaşa kullanma yöntemlerine elvermemesi nedeniyle küçük tarım işletmeleri makine gücünden ya yüksek kira bedelleriyle yararlanabilmekte ya da sınırlı kaynaklarını uzun dönemli borçlanmaya bağlayarak ve atıl kapasite yaratarak makineleşmektedirler. Küçük tarım işletmelerinin makineleşmesindeki güçlük «işletmesiz traktör sahip-

(1) GSMH veya GSYİH zımni fiyat indirgeyicileri, Türkiye için GSYİH zımni fiyat indirgeyicisi alınmıştır.

liği» veya «topraksız traktör işletmeciliği» gibi bir olguyu ortaya çıkarmakta; traktör kiralamanın ayrı bir «iş» durumuna ve traktörle toprak işlemenin ayrı bir «traktör işletmesi ortaklığı» durumuna geldiği gözlenmektedir.

349. Devletin tarımı düzenleme araçlarından biri olan fiyat destekleme politikaları, ürün yapısını ve toplam üretimi ekonominin iç ve dış talepleri doğrultusunda yönlendirmek, işletmelerinin çıkarları doğrultusunda işleyen bir pazarlamayı gerçekleştirmek gibi ekonomik; çiftçi gelirlerinin belirli bir düzeyin altına düşmesini engellemek, özellikle küçük ve orta işletmeleri desteklemek, tüketiciyi korumak gibi sosyal amaçlara yöneliktir. Ancak uygulama bu amaçları tüm olarak sağlayamamış, üretim birleşimini ve gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemiştir.

350. III. Plan döneminde destekleme fiyatlarının üreticiyi iç ve dış talebe uyumlu seçimler yapacak, toprakların verimli kullanımını gerçekleştirecek bir yönlendirme aracı olarak başka araçlarla birlikte etkinlikle kullanılması sağlanamamıştır.

351. Bu dönemde destekleme fiyatlarının (Tablo 90) üreticiye yüksek kârlılık sağladığı durumlarda, üretim alanları, örneğin tütün, çay ve fındıkta olduğu gibi, doğal yetiştirme yöreleri dışına taşmış, böylece ürün fazlalıkları ortaya çıkmıştır. Buna karşılık yağlı tohumlar, çeltik, arpa vb. ürünlerin üretimi, uygulanan destekleme fiyatlarının görece yetersizliğinin de etkisiyle yeterince artırılamamış, bazı ürünlerin iç talebinin dışalımını karşılanması zorunlu olmuştur.

352. Destekleme alımı ve fiyat uygulamasına, yüksek ve düşük dış konjonktür dönemlerini dengeleyecek; üreticinin gelir istikrarını, Devlete ağır yükler getirilmeksizin koruyacak bir yöntem III. Plan döneminde de geliştirilmemiştir. Yüksek dış konjonktürü izleyen düşük fiyat dönemlerinde, üreticinin önceki gelir düzeyini koruma kaygısı ile dünya fiyatına göre yüksek fiyatla destekleme alımı yapılması stok birikmelerine ve finansman sorunlarına yol açmıştır. Aşırı ve sürekli stok birikmelerinin gelir artışı ve parasal genişleme yaratmasına karşılık, talebi bulunan mal ya da hizmet yaratmamış olması, genel fiyat düzeyinde yükselişlere dolaylı katkıda bulunmuştur. Bu durum, söz konusu tarım ürünlerinin dışarıya konu olan sanayi ürünlerinin girdisi olduğu durumlarda dış rekabeti de olumsuz etkilemiştir.

353. Öte yandan, işletmeler büyüdükçe pazarlanan miktarların artmasıyla, Devlet tarafından yapılan fiyat desteğinden yararlanma tutarı artmakta, ayrıca iç tüketim de konu olan buğday gibi ürünlerde destek fiyatından, bu ürünleri kısmen de pazardan almak durumunda bulunan kendine yetersiz işletmeler olumsuz etkilenmektedirler.

354. Tarımda kredilendirmede Devlet desteğine aracı olan TC Ziraat Bankasının kredilerinin özellikle üretime yönelik bölümünün yetersizliği yanında dağılımındaki dengesizlik de açıktır. 1976 yılında, Bankaca doğrudan üreticiye sunulan toplam kredinin yüzde 22,6'sı kredi alan işletmelerin yüzde 68,9'unu oluşturan tarım işletmelerine verilirken, yüzde 77,4'ü kredi alan işletmelerin yüzde 31,1'ine verilmiştir. Kaldı ki anılan ilk gruba verilen kredilerin yüzde 72,6'sı da 5 000 lira ve daha az tutarda, etkinliği tartışılabilir kredilerden oluşmaktadır. Ayrıca, Ziraat Bankasınca doğrudan verilen kredilerden yararlanma olanağı olmayan küçük işletmelerin yararlandıkları Tarım Kredi Kooperatiflerinin kredi dağıtımında da aynı dengesizlik görül-

TABLO : 90 — III.. Plan Döneminde Tarımsal Ürünlerin Destekleme Fiyatları ve Yüzde Artışları

	1972	1973	1974	1975	1978	1977	1978	1973	1974	1975	1976	1977	1973-1977
	(Ks/Kg.)					(Yüzde Değişim)							
1. Buğday (1)	99	120	212	234	258	286	325	21,2	76,7	10,4	10,3	10,9	23,6
2 Arpa (1)	80	»5	164	176	187	198	265	18,8	72,6	7,3	6,3	5,9	19,9
3. Çavdar (1)	74	89	157	167	177	190	140	20,3	76,4	6,4	5,9	7,3	26,3
4 Pamuk (Ege)	375	600	800	800	1025	1075	1375	60,0	333	—	28,1	4,9	23,4
5 Tütün (2)	1168	1321	2315	3129	3913	4.439	5060	13,1	75,2	35,2	25,1	13,4	30,6
6 Çay	400	450	625	750	850	1000	1200	12,5	38,9	20,0	13,3	17,6	20,1
7 Şeker Pancarı	20	30	40	50	58	62T	80	50,0	33,3	25,0	16,0	6,9	25,4
8 Ayçiçeği	220	250	375	550	575	650	850	13,6	50,0	46,7	4,5	13,0	24,2
9 Fındık	850	970	1350	1400	1450	1650	2150	14,1	39,2	3,7	3,6	13,8	14,2
10. Antep Fıstığı	1300	1800	2500	2650	—	—	5500	38,5	38,9	6,0	—	—	—
11. Kuru İncir	260	420	550	600	700	800	-1050	61,5	31,0	9,1	16,7	14,3	25,2
12. Çekirdeksiz Kuru Üzüm	292	700	1000	1000	1050	1200	1750	139,7	42,9	—	5,0	14,3	32,7
13. Çekirdekli Kuru Üzüm	250	600	650	675	750	750	1000	140,0	8,3	3,8	1,1	—	24,6
14. Zeytin Yağı	870	—	1750	1750	1800	2300	3000	—	—	—	2,9	27,8	21,5
15. Yapağı (3)	2784	3200	5000	5000	5000	5500	6500	14,9	56,3	—	—	10,0	14,6
16. Tiftik (4)	3180	3816	—	7000	8000	11500	19000	20,0	—	—	14,3	43,8	29,3
17. Canlı Hayvan (5)			1 178	1588	2046	2619	3148	—	—	34,8	28,8	28,0	—
18. Yaş Koza			6000	7000	8000	10000	12500	—	—	16,7	14,3	25,0	—
19. Gül Çiçeği			—	—	800		1100	—	—	—	—	—	—

mektedir. Toprak değer birimi, kredi dağılımında adaletsizliğin bir başka yönünü oluşturmaktadır.

355. TC Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri kredilerinin küçük çiftçiye erişememesi ya da etkin kullanmayı sağlayacak örgütlenme biçiminin olmayışı nedeniyle tarım işletmelerinin yandan çoğu yüksek faizle kredi sağlayan tefeciye ya da ürünü cari fiyatın çok altında bir fiyatla kapatan aracıya bağımlı olmaktadır. Böylece TC Ziraat Bankası aracılığıyla sağlanmalk istenen Devlet desteği ancak belirli güçteki üreticiye hizmet etmekte, işletmeler küçüldükçe örgütlenmemiş kredi kaynaklarına bağımlılık oranı daha da artmaktadır.

IV. KAMU GİRİŞİMCİLİĞİ :

356. Sayıca artmış ve ilişki biçimi olarak yaygınlaşmış olan kamu girişimciliği, döner sermayeli işletmeler, kamudan sermaye desteği gören kooperatif ve üst. birlikleri ile yerel yönetimler tarafından yapılan girişimler dışında 240 kuruluşu kapsamaktadır... Bunlardan 40 işletmeci ve tasarrufçu kuruluş kamu iktisadi teşebbüsleri çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

357. Kamu girişimleri başlangıçta tek bir yasal çerçeve içinde kapsanırken, sonradan yapılan ortaklıklar .ve iştirakler sonucu statüleri birbirinden farklı, plan disiplini dışında irili ufaklı kuruluşlar durumuna gelmiştir. 440 sayılı Yasa ile bunlardan ancak 57'si kapsanabilmiştir.

358. Kamu girişimlerinin, katma bütçeli ve döner sermayeli işletmeler dışındaki kuruluşların 1977 yılı nominal sermayeleri toplam 148 milyara; bağlı değerlerinin defter kıymeti 200 milyara ve bugünkü cari fiyatlarla değeri yaklaşık 2 trilyona çıkmıştır. 1977 yılı sonundaki satış hâsılatları toplamı ise bu miktarlarla oransal beklenen değerlerin altında kalmıştır. Kamu girişimleri içinde önemli yer tutan 28 işletmeci İktisadi Devlet Teşekkülü ve benzeri kuruluşun net zararları son yıllarda giderek artmaya başlamış ve 1973 yılında 354 milyon lira net kâr ederlerken, 1977 yılında 8,9 milyar lira net zarar etmişlerdir.

359. Kamu girişimlerinin Türk ekonomisi içindeki yeri ve önemi III. Plan döneminde giderek artmış ve planlı kalkınmanın temel araçlarından biri olma durumunu korumuştur. Sanayi sektöründe uğraş gösteren 40 Kamu İktisadi Teşebbüsünün bu sektörün katma değerine katkıları 1973 yılında yüzde 26,0'dan, 1977 yılında yüzde 29,7'ye yükselmiş, III. Plan dönemi ortalaması ise yüzde 28,6 olmuştur. GSMH içindeki paylar ise 1973 yılında yüzde 6,6'dan 1977 yılında yüzde 7,8'e çıkmıştır.

(Tablo 91).

360. Kamu girişimleri 1977 yılı sonuna göre, sanayiın temel girdileri olan hammadde ve enerji maddelerinin büyük bölümünü, bazı temel mal ve hizmetlerin tümünü veya önemli tutarını, temel tüketim mallarından bazılarının bir bölümünü üretmekte, tahıl alım ve satımında önemli bir rol oynamakta, tarım, konut ve küçük sanat kredilerinin hemen tümünü sağlamaktadır. (Tablo 92).

361. Kamu, girişimciliğinin önemli bir bölümünü oluşturan KİT'ler I. Plan döneminde toplam kamu yatırımlarının yüzde 34,8'ini, II. Plan döneminde yüzde 43,8'ini, III. Plan döneminde de yüzde 50,0'sini gerçekleştirmiştir. (Tablo 93).

362. Toplam kamu sanayi yatırımları içinde Kamu iktisadi Teşebbüslerinin payı I. Plan döneminde yüzde 76,7, II. Plan döneminde yüzde 79,2 iken III. Plan döneminde yüzde 83,6'ya yükselmiştir.

TABLO : 91 — Kitlerin GSMH'ya Katkısı

(Cari Faktör Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

Yıllar	GSMH (F.F.) (1)	İşletmeci KİT'lerin Katma Değ. (2)	KİT'in Payı (3) (2/1)	Sanayi Katma Değeri (4)	Sanayi	KİT'in Katma Değeri (5)	KİT'in Payı (6) (5/4)
					Sek.		
1973	279.989	19.391	6,9	53.372		13.880	26,0
1974	387.124	27.116	7,0	76.710		20.574	26,8
1975	484.980	35.858	7,4	93.531		26.155	28,0
1976	605.739	48.416	8,0	114.978		34.440	30,0
1977	784.352	61.145	7,8	148.014		43.910	29,7
1973 - 1977	2.542.184	191.926	7,5	486.605		138.959	28,6

Kaynak : DPT.

TABLO : 92 — Kitlerin Üretim ve Satış Hâsılatı

(Cari fiyatlarla, Milyar TL.)

Yıllar	Üretim	Yüzde Artış	G.S.Sat. Has.	Yüzde Artış
1973	36,9	---	45,4	---
1974	57,6	56,1	71,5	57,5
1975	72,7	26,2	92,9	29,9
1976	97,7	34,4	127,1	36,8
1977	128,2	31,2	170,2	33,9

Kaynak : DPT ve Maliye Bakanlığı

363. Kamu iktisadi Teşebbüslerinde etkinlik ve verimliliği üst düzeye çıkarmaya, kaynak yaratma olanaklarını artırmaya, bu teşebbüslere teknoloji birikimini, uyarlamasını ve üretimini gerçekleştirecek ve kendi kendilerini yenileyecek bir yapı ve işleyiş kazandırmaya yönelik yeniden düzenleme çalışmalarına III. Plan döneminde geçilememiştir.

364. Sanayi sektöründe çalışan KİT'ler 1977 yılında bu sektörün katma değeri içinde yaklaşık yüzde 10 oranında bir paya sahip bulunmaktadır. Ancak, önemli bir bölümünün satış fiyatlarının genellikle siyasal nedenlerle düşük tutulması sonucunda kârlılıkları düştüğü için GSYİH içindeki payları gerçekte olandan daha düşük görülmektedir.

365. Kamu girişimleri, genellikle KİT'ler, yetersiz sermaye tutarları ile faaliyetlerini sürdürmekte, sermaye artırımları zaman almakta ve bu nedenle borç yükleri giderek artmaktadır. Kamu girişimlerinde; kamunun ekonomiye müdahaleciliğini belirleyecek yeterli ve devamlı bir statünün bulunmaması, bunlar üzerindeki dış müdahalenin gereğinden çok olması; ürettikleri her türlü mal ve hizmet fiyatlarının baskı altında tutulması; yetenekli yönetici kadroların, çeşitli nedenlerle oluşturulamamış olması; yöneticilerinin atama ve görevden alma durumlarında farklı statülerin ve güvencelerin bulunması ve siyasal nedenlerle sık sık değiştirilmeleri, kamu girişimlerinin ekonomiye kapasitelerinin altında katkıda bulunmalarına yol açmıştır.

366. I. Plan döneminde tüm KİT yatırımları içinde imalat sanayi yatırımlarının payı yüzde 31,4 iken, bu pay II. Plan döneminde yüzde 47,9'a yükselmiş ve III. Plan döneminde ise yüzde 44,2 olarak gerçekleşmiştir. Madencilik sektörü yatırımlarının Kamu İktisadi Teşebbüslerinin toplam yatırımları içindeki payı, I. Plan döneminde görece yüksek (Yüzde 19,7) olmasına karşılık II. ve III. Plan dönemlerinde yüzde 8,8 ve 10,3 olarak gerçekleşmiştir. Enerji sektörüne yapılan yatırımların payında ise düzenli bir artış görülmektedir. Hizmetler sektörüne yapılan yatırımların payı ise, I. Plan dönemine göre azalma göstermiştir. (Tablo : 94, 95).

367. Kamu İktisadi Teşebbüslerinde 1973 yılında 425 862 kişi istihdam edilirken, bu sayı 1977 yılında 646 157 kişiye yükselmiştir. Yurt içi sivil istihdama katkısı 1973 yılında yüzde 3,1 iken, 1977 yılında yüzde 4,3'e tarım dışı sivil istihdama katkıları da yüzde 8,7'den yüzde 10,6'ya çıkmıştır. Öte yandan, kamu girişimciliği kapsamına giren teşebbüslerde ise 1977 yılı sonuna göre yaklaşık 558 598'i işçi 332 667'si memur olmak üzere toplam 891 265 kişi istihdam edilmiştir. Bu sayıdaki personel 1977 yılındaki toplam tarım dışı sivil istihdamın yüzde 15,8'ini oluşturmuştur.

368. III. Plan dönemi içinde, özellikle son yıllarında, bazı Kamu İktisadi Teşebbüslerinde gereğinden çok işçi alımı olmuştur. Çeşitli nedenlerle demir - çelik sektöründeki fabrikalarda büyük boyutlara varan bu durum, önemli işletme sorunları yaratmıştır.

369. Kamu girişimleri kapsamına giren girişimler birbirlerine ve özel şirketlere yaygın ve dağınık bir biçimde iştirakte bulunmuşlardır. 1977 yılına göre kamu payı yüzde 50'den çok olan 77 şirkete kamu iştirak hisseleri toplamı 18,9 milyar ura; kamu payı yüzde 50'den az olan 111 şirkette 1,7 milyar liradır. Kamu girişimlerinin 87'sin-de dolaylı ve dolaysız olarak kamunun gerçek payı yüzde 100,38'inde yüzde 80 ila yüzde 100 ve 111 kuruluşta ise-yüzde 50'nin altındadır.

370. Kamu girişimlerine bugün 14 tür dış denetim uygulanmakta, ancak bu kadar çok denetime karşın ekonomik denetim yapılamamaktadır. Yüksek Denetleme Kurulu kamu girişimlerinin denetiminde yetersiz kalmakta, yalnızca 80'ini denetleyebilmektedir. Kamu girişimi kapsamındaki kuruluşlardan 118'i ile döner sermayeli işletmelerin tümü plan disiplini ve anlayışının dışında bulunmaktadır.

371. Ayrıca, kamu girişimciliği kapsamında olmayan, büyük ölçüde kamu fonlarını kullanarak alım - satım ve yatırım faaliyetlerini sürdüren, ancak plan disiplini dışında kalan kooperatif birlikleri her türlü denetimden uzak bir biçimde faaliyetlerini III. Plan döneminde de sürdürmüşlerdir.

372. III. Plan döneminde Kamu İktisadi Teşebbüsleri kaynak - ödeme farklarında önemli artışlar izlenmiştir. KİT faktör gelirlerinin yetersiz kalması sonucu kuruluşların finansman gereksinimleri için Bütçe ve Merkez Bankası kaynaklarına artan ölçüde başvurmak zorunluluğu doğmuştur.

373. Kamu girişimciliğinin ekonomide ulaştıkları çok önemli boyutlara rağmen, bu kuruluşların gereğince yönetimini sağlayacak yetenekli bir kadronun bir sistem ve süreklilik içinde yetiştirilmesi sağlanamamıştır.

V. TARIMDA KOOPERATİFLEŞME :

374. Planlı dönemde tarımsal amaçlı kooperatif sayısında gözlenen nicel artışa karşın, kooperatiflerin ritel yönden geliştiklerini söylemek olanaksızdır. Bundan da öte kooperatiflerin küçük üretici ve düşük gelir gruplarına hizmet sunmada başarısız

TABLO : 93 — I., II. ve III. Plan Dönemlerinde Kamu Sabit Sermaye Yatırımları İçinde Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yeri

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL.)

Yıllar	Kamu iktisadı	Toplam Kamu	Y ü z d e
1963	1 591	4 754	33,5
1964	1 831	5 427	33,7
1965	2 115	6 080	34,8
1966	2 928	7 855	37,3
1967	3 057	9 004	34,0
TOPLAM	11 522	33 120	34,8
1968	3 839	11 156	34,4
1969	4 810	12 763	37,7
1970	6 173	14 442	42,7
1971	7 247	16 229	44,7
1972	10 673	20 202	52,8
TOPLAM	32 742	74 792	43,8
1973	12 879	25 078	51,4
1974	17 070	35 039	48,7
1975	28 369	53 788	52,7
1976	37 992	75 227	50,5
1977	51 089	105 910	48,2
TOPLAM	147 399	295 042	50,0

TABLO : 94 — Planlı Dönemde Kamu ve Kit Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL.)

	I. Plan Dönemi 1963-1967				II. Plan Dönemi 1968-1972				III. Plan Dönemi 1973-1977			
	KİT		KAMU		KİT		KAMU		KİT		KAMU	
	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde
Tarım	112,5	1,0	6 110,0	18,4	123,2	0,4	9 681,0	15,0	888,0	0,6	30 935,0	10,4
Madencilik	2 267,3	19,7	2 589,0	7,8	2 885,8	8,8	3 691,0	4,9	15 198,0	10,3	19 849,0	6,7
İthalat	3 617,0	31,4	4 089,0	12,3	15 673,7	47,9	16 579,0	12,2	65 208,0	44,2	70 072,0	23,6
Enerji	2 076,1	18,0	3 736,0	11,3	6 147,1	18,8	10 917,0	14,6	29 753,0	20,2	41 814,0	14,1
Hizmetler	3 449,1	29,9	16 637,0	50,2	7 907,2	24,1	33 896,0	45,3	36 352,0	24,7	134 201,0	45,2
TOPLAM	11 522,0	100,0	33 161,0	100,0	32 742,0	100,0	74 764,0	100,0	147 399,0	100,0	296 871,0	100,0

Kaynak : DPT.

*TABLO : 95 —I., II. ve III. Plan Dönemlerinde Kamu ve KİT Yatırımlarının
Sektör el Dağılımları*

	(Yüzde)											
	1963		1967		1968		1972		1973		1977	
	KİT	KAMU	KİT	KAMU	KİT	KAMU	KİT	KAMU	KİT	KAMU	KİT	KAMU
Tarım	1,9	16,1	0,5	17,8	0,9	17,7	0,2	9,7	0,4	9,3	0,9	11,6
Madencilik	17,1	6,6	15,8	6,4	10,0	4,5	8,1	5,4	9,4	6,3	10,7	6,9
İmalât	27,2	10,2	38,8	14,4	41,2	15,6	53,3	29,3	44,4	23,8	43,2	22,6
Enerji	17,5	8,9	16,2	12,4	18,8	13,8	14,1	13,3	14,4	13,1	21,6	14,9
Hizmetler	36,3	58,2	28,7	49,0	29,1	48,4	24,3	42,3	31,4	47,5	23,6	44,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT.

kaldıkları, bu gruplarla çıkar çelişkisi içinde olan başka toplum kesimlerinin egemenliğinde ve onların çıkarları doğrultusunda hizmet üreten bir yapı ve işleyiş biçimi kazandıkları gözlemlenmektedir. Ancak, kooperatiflerin tabanlarında gözlenen ekonomik ve toplumsal bilinçlenme, kooperatiflerin, sosyo - ekonomik yapının ve ortaklarının istemleri doğrultusunda yapısal düzenlenmesine olanak yaratması açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

375. Türkiye'de kooperatifçilik hareketine yön veren politika, ilke ve yöntemleri saptamak, kooperatifleri oluşturmak, yaygınlaştırmak, parasal ve teknik yardım sağlamak gibi kamu işlevleri, değişik kamu kuruluşlarına dağıtılmıştır. Bu durum, kooperatifçilik hareketine yön verecek modelin ve politikaların saptanmadığı bir ortamda, aralarında eşgüdüm sağlanamayan kamu kuruluşlarının uygulamalarında da büyük farklılıklar ve çelişkiler ortaya çıkarmaktadır.

376. Kooperatiflerin mekansal dağılımı, kooperatif çalışmalarının verimliliğini olanaksız kılacak bir yapıya dönüşmüştür. Sınırlı kooperatif yatırımları, gereksiz ve verimsiz alanlara yönlendirilmektedir. Kooperatiflerin uygulamaya koyduğu yatırım projeleri, çoğunlukla, ortaklarının kooperatiften beklediğini vermeyecek nitelikte, küçük ölçekte yatırıma konu olan, hammadde üretimi ile ilintisiz, ortaklardan çok kooperatif yönetimine egemen olmuş grupların çıkarına dönük olarak gelişmiştir.

377. Kooperatiflerin ve kooperatifleşmenin yetişmiş insangücü gereksinimini karşılayacak, kooperatif ortak ve yöneticilerini bilinçlendirecek ve kooperatif teknikleri konusunda yetiştirecek etkili ve yaygın eğitim programları uygulanamamaktadır.

378. Tarım sektöründeki kooperatiflerin büyük bölümü, tarım işletmelerinin işledikleri toprak varlığı açısından verimliliğini artırmaya uygun olduğu varsayımına dayalı olarak oluşturulan ve üretimi işletme bazında artırmak amacına yönelik

TABLO : 95 (a) — Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerle İlgili Sayısal Gelişmeler (1965 - 1976)

Kooperatifler	Kooperatif sayısı		Ortak sayısı	
	1965	1976	1965	1976
Tarım Kredi	1 734	2 055	1 091 182	1 316 027
Tarım Satış	209	658	153 413	330 416
Köy Kalkınma	686 (1)	8 320	5 000	967 000
Pancar ekicileri	18 (2)	20	830 000	442 500
Toprak - Su	40	1 312	2 000	77 800
Çay Kooperatifi	8	78	18 000	39 750
Hayvancılık Kooperatifi	—	353	—	37 400
Balıkçılık	49	245	6 000	22 150
Orman Köy Kalkınma	—	595	1 000	3 000
T. T. Reformu	—	4	—	1 027

Kaynak : Türk Kooperatifçilik Kurumu.

(1) 1968

(2) 1967

hizmet kooperatifleridir. Bu yaklaşımın doğal sonucu olarak kooperatifler, işletmelerin kredi, pazarlama vb. sorunlarına yine işletme düzeyinde ve birbirleriyle ilişkisi olmayan tek amaçlı bir çok kooperatifle çözümler getirmeye çalışmaktadır. Tarım işletmelerinin büyük bir çoğunluğunun, işledikleri toprak varlığı açısından, kredi, makine, girdi, insangücü ve toprak arasındaki optimal dengeyi kurmaya elvermeyen küçük ve cüce işletmelerden oluşması, kooperatiflerin sunduğu hizmetlere karşın verimli ve etkin çalışmalarını sağlamaktan uzaktır. Ancak, uygun genişlikte toprağı işleyen orta ve büyük boy tarım işletmeleri, kooperatif hizmetlerinden, sınırlı da olsa, yüksek düzeyde yararlanmakta ve kooperatifler giderek anılan işletmelerin egemenliğinde ve onlara hizmet sunan örgütler biçimine dönüşmektedir.

VI. ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER :

379. III. Plan döneminde, kamu ve özel kesim yanında, kamu fonlarını ya da halkın tasarruflarını kullanan kurum, dernek ve vakıf gibi tüzelkişilerin girişimleri «üçüncü sektör» olarak tanımlanmış ve ekonomik girişimcilikte bulunmaları öngörülmüştür. Ancak bu konuda yeterince girişime bulunulmamış ve bir gelişme sağlanamamıştır.

380. Türkiye'de, son 10 - 12 yıl içinde, gelir düzeyindeki artışlar, küçük bölgesel girişim koşullarının olgunlaşması, yurt dışında çalışan işçilerin tasarrufları yoluyla yaygın ve çok ortaklı halk girişimciliği ortaya çıkmıştır. II. Plan döneminde başlayan bu gelişme, belirli bir potansiyel yaratmasına karşın, girişimcilerin bilgi ve beceri eksiklikleri ve kamunun bu konuda yeterince hazırlıklı bulunmaması sonucu, bütünlendirici bir yaklaşımdan yoksun kalmıştır. III. Plan dönemi içinde küçük tasarrufları, özellikle işçi tasarruflarını yönlendirmek için kurulan DESİYAB'da örgütlenmesini yeterince tamamlayamamış, kesime katkısı sınırlı kalmıştır.

381. Çok ortaklı şirketlerin karşılaştıkları en önemli sorun, seçilen konuya oranla eksik sermayeyle işe başlanması olmuştur. Çok ortaklı şirketlerde yatırım için teşvik belgesi verilirken yatırımın yüzde 40'ı kadar özkaynak aranması, kredi sağlanması aşamasında sermaye yetersizliğinden ötürü yeterli kredi kullanılamamasına yol açmış; sık sık sermaye artırımlarına gidilmesi ise, zaman yitirmeye neden olmuş ve girişimlerin güvenilirliğini olumsuz yönde etkilemiştir.

382. Son 10 - 12 yıl içinde, saptanabilen 300 dolayındaki çok ortaklı halk girişimi de, konuya salt siyasal ya da yurt dışındaki işçilerin tasarruflarının ülkeye aktarılması açısından bakılması nedeniyle büyük ölçüde başarısızlığa uğramıştır. Bunların yaklaşık yüzde 70'i yer ve konu olarak yanlış işe başlamış ya da kötüye kullanılarak yeterince başarılı olmamışlardır. Bu girişimlerden projelendirme, uygulama ya da yatırım aşamasında bulunanlar ile bitmiş durumda olanların büyük çoğunluğu bile yatırım ya da işletme faaliyetlerini sürdürecektir finansman olanağı bulamamışlar ve sağlıklı bir yönetim yapısına kavuşamamışlardır. Ayrıca, bu tür girişimlerin sınai planlaması, proje geliştirmesi, Özendirme, denetim ve kredi politikaları açısından yerleri de açıklıkla ve sağlıklı bir yaklaşımla saptanamamış olması uygulamaları önemli ölçüde aksatmıştır.

383. III. Plan dönemi içinde, üçüncü sektörü farklı bir çerçevede ele alan anlayış yetersiz kalmış beklenen destek ve özendirmeler sağlanamamıştır. Bu tür eko-

nomik girişimciliğe; sınırlı tasarruf sahibi olan halkın, işçi ve örgütlerinin, yurt dışında çalışanların ve yöresel tasarruf birleşmelerinin yeni bir boyut olarak girmesi ile üçüncü sektör anlayışı değişmiş ve kapsamı genişlemiştir.

ALTINCI BÖLÜM

YAŞAM DÜZEYİNDE GELİŞMELER

I. ÇALIŞMA SORUNLARI :

384. Türkiye'de çalışmaya ilişkin yasalar kapsamına giren işçilerin çalışmaya yönelik sorunları belli bir çözüme ulaşmıştır. Bu yasa kapsamı içindeki işçi sayısı yurt içi istihdamın düşük bir oranını oluşturmaktadır. 1972 yılında yüzde 11,2 olan bu oran 1977 yılında yüzde 12,9'a yükselmiştir. Öte yandan 657 sayılı Devlet Memurları Yasasına bağlı olarak çalışan memurların toplam istihdam içindeki oranı 1972 yılında yüzde 4,3 iken 1977 yılında yüzde 7,7 olmuştur (1). Gerek iş Yasasına gerek Devlet Memurları Yasasına bağlı olarak çalışanların tüm yurt içi istihdam içindeki oranı 1972 yılında yüzde 15,5 dolaylarında iken bu oran 1977 yılında yüzde 20,6'ya çıkmıştır. Çalışma koşullarının yasalarla düzenlenemediği ücretliler grubu sürekli ve geçici tarım işçileri, esnaf ve sanatkârların yanında çalışanlar ile çırak konumunda olanlardan oluşmaktadır. Bu grup III. Plan dönemi başında tüm ücretlilerin yüzde 46'sını oluştururken dönem sonunda bu oran 36,0 olmuştur. (Tablo 95 b).

385. III. Plan döneminde tüm ücretlilerin çalışma yasaları kapsamına alınmasına yönelik girişimler yeterli sonuç vermemiştir. Esnaf ve sanatkârlar yanında çalışan çırakların günümüzdeki durumunu pekiştiren yeni çıraklar yasası da bu grubun sorunlarını çözmede yetersiz kalmaktadır.

386. Aynı dönemde Sosyal Sigortalar Kurumunca sigortalı işçilerin sigortaya esas (2) ücretine göre hesaplanan cari ücretler kamu kesiminde yüzde 366, özel kesimde yüzde 311! artmıştır. Genel ortalama cari işçi ücretlerinin artışı III. Plan döneminde yüzde 335'tir. Plan dönemi başında kamu kesimindeki ortalama gerçek ücret 48,7 liradır. Gerçek ücretin Plan dönemi sonundaki düzeyi ise yüzde 48,7 artış ile kamu kesimi için 72,4 liraya çıkmıştır. Artış hızı yıllık olarak yüzde 8,3'tür. Aynı dönemde özel kesimde gerçek ücret Plan dönemi başında 41,4 lira, dönem sonunda da 52,3 liradır. Dönemdeki toplam artış yüzde 26,0'dır. Artışın yıllık ortalaması yüzde 4,8'dir. Genelde tüm işçilerin gerçek ücreti Plan dönemi başında 43,8 lira ve dönem sonunda da 59,5 liradır. Bu, Plan dönemi içinde yüzde 36 ve yılda ortalama yüzde 6,3 oranında bir artışı göstermektedir. (Tablo 96).

- (1) 1977 yılında memurlara KİT ve mahalli idarelerde memur olarak çalışanlar da eklenmiştir.
- (2) Sigortaya esas ücret iş akdine göre sigortalıya ödenen günlük, haftalık veya aylık esas ücretlerden başka kıdem ve üretime bağlı primler, fazla mesai ücretleri gibi ücret niteliğindeki ödemeleri brüt olarak içerir.

TABLO : 95 (b) — Çalışan Nüfus ve Ücretliler (1)

(Bin Kişi)

Yıllar	Yurt içi İstihdam (1)	Tarım Dışı İstihdam (2)	İş Kanunu Bağlı Çalışan ve Memurlar (3)	Tarım İşçisi ve Esnaf Sanatkâr ücretliler (4)	Toplam ücretliler (3)+(4)=(5)	(5)/(1)	(5)/(2)	(3)/(5)
						(6)	(7)	(8)
1972	14.447	5.140	2.160	1.850	4.010	27,8	78,0	53,9
1973	14.743	5.353	2.272	1.905	4.177	26,3	78,0	54,4
1974	14.982	5.556	2.416	1.936	4.352	29,1	78,3	55,5
1975	15.198	5.735	2.545	1 989	4.534	29,8	79,1	56,1
1976	15.240	5.960	2.725	1.998	4.723	31,0	79,2	57,7
1977	15.256	6,156	3,145 (2)	1.775	4.920	32,2	79,9	63,9

Kaynak : DPT.

(1) Ordu dahil.

(2) KİT ve mahalli idarelerde memur olarak çalışanlar dahil.

387. Türkiye'de 900'e yakın sendikada toplanmış olan sendikalı işçi sayısı hızla artmaktadır. Ancak iş yasalarının birden çok sendikaya üye olma hakkını tanımış olması gerçek sendikalı işçi sayısını saptamada engeller çıkarmaktadır. 1977 yılında sendikalı işçilerin 3,7 milyon dolaylarında olduğu sanılmakla birlikte, birden çok sendikaya üye olanları da içerdiğinden gerçekçi olmayan, yüksek bir düzeyi yansıtmaktadır.

388. Sosyal Sigortalar Kurumu istatistikleri ve yapılan toplu sözleşmeler yaklaşık 2 milyon işçinin sendikalı olduğunu göstermektedir. Buna göre yurt içi istihdam içinde 1977 yılında sendikalı işçi oranı yüzde 3'tür. Mevcut işçi sendikalarının yoğunlaştığı işkolları, yapı - inşaat, ticaret - büro, metal işleme, genel işler, otel - lokanta ve gıda iş kollarıdır.

TABLO : 96 — Kamu ve Özel Kesimde Ortalama Sigortalı Günlük Ücretler

Yıllar	Cari ücret (Kamu- özel) ortalama	Yıllık yüzde artış	Endeks	Gerçek ücret (1) (Kamu- özel) ortalama	Yıllık yüzde artış	Endeks
1972						
Kamu	48,7	—	100,0	48,7	—	100,0
Özel	41,4	—	100,0	41,4	—	100,0
Ortalama	43,8	—	100,0	43,8	—	100,0
1973						
Kamu	61,3	25,9	125,9	52,6	8,0	108,0
Özel	50,9	22,9	122,9	43,7	5,6	105,6
Ortalama	54,4	24,2	124,2	46,7	6,6	106,6
1974						
Kamu	76,8	25,3	157,7	55,5	5,5	113,9
Özel	63,5	24,8	153,4	45,9	5,0	110,9
Ortalama	68,3	25,6	155,9	49,4	5,8	112,8
1975						
Kamu	98,3	28,0	201,9	59,1	6,5	121,4
Özel	78,7	23,9	190,1	47,4	3,3	114,5
Ortalama	85,6	25,3	195,4	51,5	4,3	117,6
1976						
Kamu	132,2	34,5	271,5	69,0	16,8	141,7
Özel	105,9	34,6	255,8	55,3	16,7	133,6
Ortalama	115,3	34,7	263,2	60,2	16,9	137,4
1977						
Kamu	178,2	34,8	365,9	72,4	4,9	149,0
Özel	128,7	21,5	310,9	52,3	5,4	126,0
Ortalama	146,5	27,1	334,5	59,5	1,2	136,0

Kaynak : Sosyal Sigortalar Kurumu.

(1) Gerçek ücretlerin hesaplanmasında Ankara Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmış, 1977 = 100 alınmıştır.

TABLO : 97 — Toplu Sözleşmelerdeki Gelişmeler

Yıllar	Toplu Sözleşme Sayısı			Sözleşmenin Kapsadığı İşçi Sayısı			Sözleşmenin Kapsadığı İşyeri Sayısı		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
1972	443	1.160	1.603	278.017	148.428	426.445	1.789	1.879	3.668
1973	551	1.370	1.921	249.901	193.389	443.290	4.211	2.098	6.309
1974	594	1.130	1.724	427.300	174.479	601.779	1.880	2.443	4.323
1975	297	1.596	1.893	91.316	209.002	300.318	1.051	3.877	4.928
1976 (*)	917	1.491	240.8	220.956	255.426	476.382	2.087	3.156	5.243
1977 (*)	653	1.520	2.173	304.537	109.550	414.087	2.312	5.440	7.752

Kaynak : Çalışma Bakanlığı.

(*) Geçici.

389. Üçüncü Plan döneminde işveren sendikalarının sayısı da artmıştır. 1977 yılında 120 sendikada toplanmış bulunan işverenlerin sayısı 11 bin dolayındadır.

390. Son yıllarda kamu kuruluşlarının İşveren sendikalarına üye olması bazı sorunlar yaratmaya başlamıştır.

391. Türkiye'de sendikal hareketin en önemli ürünü toplu pazarlık ve onun sonunda oluşan toplu sözleşmelerdir. Türkiye'de yaklaşık 1 milyon işçi toplu pazarlık hakkını kullanarak toplu sözleşme yapabilmektedir. (Tablo 97). Sendikalı işçilerin sayısının 2 milyon dolaylarında olduğu düşünülürse, yaklaşık yarısının toplu pazarlık hakkından ve onun getirdiği toplu sözleşme düzeninden yararlandığı görülmektedir.

392. Grevle sonuçlanan uyuşmazlıklara bakıldığında grev süresinin en uzun olduğu işletmelerin ortalama otuz işçi çalıştıran yerler olduğu görülmektedir. Öte yandan uluslararası karşılaştırma yapıldığında, sendikaların güçlü olduğu ülkelerde bir işçinin ortalama olarak grevde bulunduğu gün sayısı Türkiye'ye oranla çok düşüktür. Bunun temel nedenleri, özellikle küçük işletmelerde pazarlık süresinin ve uyuşmazlık döneminin uzun sürmesidir. (Tablo 98).

TABLO : 98 — Grevler, Kaybolan İşgücü

Yıllar	Grev sayısı	Greve katılan işçi sayısı	Grev süresi (Gün)	Kaybolan işgücü
1972	48	14 879	2 297	659 362
1973	55	12 286	2 209	671 135
1974	110	25 546	4 104	1 109 401
1975	116	13 708	5 601	668 797
1976	58	7 240	3 691	325 830
1977	59	15 682	3 652	1 397 124

Kaynak: Çalışma Bakanlığı.

393. İşçi - memur ayrımı sorunu III. Plan döneminde de sürmüştür. Memurların sendikal özgürlüklerden yoksun oluşları, gerçek (reel) ücretler bakımından işçilerden daha geride kalmalarına yol açmıştır. Öte yandan, birbiri ardına çıkarılan yasalar kamu kesiminde işçi - memur ayrımını daha da güçleştirmiş bu durum git-tikçe artan bir huzursuzluk kaynağı olmuştur.

394. işçilerin istihdam güvencesi yetersizdir. Yürürlükteki İş Yasasına göre işçiler öznel değerlendirmeler sonucu ya da sendikalaşma girişimleriyle ilgili olarak işten çıkartabilmektedir. Ayrıca, kıdem tazminatlarının ödeniş biçiminde, işyerlerinin kapanması durumunda kıdem tazminatlarının alınmasında beliren güçlükler gibi aksaklıklar bulunmaktadır.

395. işçi ve ailesinin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmesine yetecek geliri sağlaması gereken en az ücret, gerek ilgili komisyonun çalışma yöntemi ve kullandığı ölçüler, gerek uygulamadaki aksaklıklar nedeniyle yeterli olmamaktadır.

396. Tarım - İş Yasasının çıkmamış olması, tarım işçilerinin büyük bir bölümünün zorunlu ekonomik gereksinmelerini sağlayamamalarında ve toplumsal güvenceden yoksun bırakılmalarında etken olmuştur.

397. Yurt dışında çalışan işçilerin sorunları ise giderek yeni boyutlar kazanmaktadır. Ancak Plan dönemi içinde bu sorunların çözümü için gerekli önlemlerin alınması yeterince gerçekleştirilememiştir. 1973 yılından sonra göç alan ülkelerdeki ekonomik bunalım sonucu yabancı işçi çalıştıran ülkeler yeni işçi almak yerine işçilerin kendi toplumlarına katılmalarını sağlayıcı politikalara ağırlık vermişlerdir. Örneğin, Federal Almanya'da yabancı işçilerin oturma izinleri kolaylaştırılmış, beş yıl Almanya'da oturanlara süresiz oturma izni, sekiz yıl oturanlara süresiz oturma hakkı tanınmıştır.

398. Bu gelişmeler karşısında göç alan ülkelerin loşa sürede yeni işçi isteğinde bulunmak yerine işgücü gereksinmelerini varolan işgücü stokundan, doğmuş ve doğacak çocuklarından karşılamaları beklenmektedir.

399. İşçi çocuklarının eğitimi sorun olmaya devam etmektedir. Dil sorunu nedeniyle çocuklar ülkenin normal eğitim programını izleyememektedirler. 0-6 yaş grubu çocukların dil öğrenmeleri için yeterli önlem alınmamıştır. Kreş ve yuvalardan işçi çocuklarının yararlanma oranı düşüktür. Kitap ve dergi dağıtımındaki yetersizlik nedeniyle işçi çocukları bu araçlardan da yararlanamamaktadırlar. Özellikle Federal Almanya'da zorunlu eğitim yaşını (6-15) doldurarak örgün eğitim dışına çıkmış ve eğitim almamış çocukların işe girme şansı bulunmamaktadır. Sayıları 45 000'e ulaşan bu nitelikteki gençler için özel «mesleki eğitim» verilmesi gerekmektedir.

400. Yurt dışında çalışan işçilerin yurt dışındaki tasarruflarından Türkiye'de bulunan yakınlarına yapacakları yardımları ve işçilerden isteyenlerin yurda dönüşlerinde konut ve küçük sanat işletmesi sahibi olmalarını özendirmek amacıyla çıkarılan «Yurt dışında Çalışan İşçilere Konut ve Küçük Sanat Kredisi Açılması ve Ödünç Para Verilmesi» hakkındaki 499 sayılı Kanun ise beklenen yararı sağlamamıştır.

401. Yurt dışında çalışan vatandaşların Türkiye'deki emeklilik mevzuatına göre emekli olmalarını sağlamak amacıyla «Yurt Dışında Çalışan Türk Vatandaşlarının Çalışma Sürelerinin Sosyal Güvenlik Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun» 1978 yılında çıkarılmıştır.

II - TOPLUMSAL GÜVENLİK :

402. Türkiye'de toplumsal güvenlik kurumu olarak nitelenen kurumların hemen tümü değişik ölçülere varan değişik kapsamlarda uygulama yapan sigorta kurumları niteliğini taşımaktadır.

403. III. Plan döneminde, 1973'te 3,3 milyon olan toplumsal sigorta programlarından yararlananlar sayısı 1977 yılında 4,4 milyon kişiye ulaşmıştır. 1977 yılında bu sigortalıların 2,2 milyonu SSK'ya, 1,2 milyonu TC Emekli Sandığına, 962.103'ü Bağ - Kur'a ve 62.244'ü özel banka sandıkları ve sigorta şirketlerine bağlı durumdadır. (Tablo 99).

404. Toplam toplumsal sigortalılar sayısında, III. Plan döneminde, gerek sigortalı kişilerin 15 - 64 yaş grubuna gerek işgücüne oranlarında yükselmeler izlenmekte ise de bu gelişmeler III. Plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır. III. Planda toplumsal sigortalıların işgücünün yüzde 38,0'ını kapsaması öngörülmüş, buna karşılık, 1977 yılında toplumsal sigortalı kişilerin işgücü içindeki payı yüzde 29,4 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, 15 - 64 yaş grubundaki nüfus içinde sigortalıların oranı III. Plan dönemi başında yüzde 15,8 iken, 1977 yılında yüzde 18,6'ya ulaşmıştır.

405. III. Plan döneminde toplumsal sigorta programından yararlananların, kendisi ile birlikte bakmakla yükümlü bulunduğu kişi sayısının artmasına bağlı olarak toplam nüfus içindeki payı giderek artmıştır.

406. Tarım dışı sektörlerde çalışanların 1973 yılında yüzde 61,9'u, 1977 yılında ise yüzde 71,3'ü toplumsal sigorta kapsamına alınmıştır. Tarım dışı sektörlerde toplumsal güvenlik yeterince yaygınlaşmamıştır. Bağ - Kur yasal açıdan sigortalanabilecek nitelikleri taşıyan gruptan ancak yüzde 60,0'ını sigortalayabilmiştir. Tarımda iş sözleşmesi ile ücret karşılığı çalışanlar, ev hizmetlerinde çalışan kadınlar Plan dönemi sonunda toplumsal sigortalar kapsamına alınmışsa da, uygulamada önemli aksaklıklar görülmektedir. Muhtarların toplumsal güvenliklerine ilişkin bir yasal düzenleme de aynı dönemde yapılmıştır. Öte yandan, kaçak işçi çalıştırma uygulaması süregelmektedir.

407. III. Plan döneminde, toplumsal sigorta çalışmalarını yürüten sigorta kurumlarında sigorta hakları ve yardımın niteliği ve miktar yönünden farklı ilkeler uygulanmaktadır. Örneğin, prim kesintilerinde, emeklilik, dul, yetim ve sağlık sigortalarında farklılık bulunmaktadır. Sınaileşme sürecine uygun olarak etkin işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alınması ve bazı kurumlarda başlanmış olan iş güvenliğinin yaygınlaştırılması konusu önemini sürdürmektedir. Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlı olan sigortalıların uğradıkları iş kazaları ve meslek hastalıkları sayısı 1973 yılında 177 201 iken, 1977 yılında 200 323'e ulaşmıştır, iş kazası ve meslek hastalığının en yüksek olduğu sektörlerin kömür madenciliği, inşaat, metal anasanyii ve kimya sanayiinde olduğu saptanmıştır.

Ölümlerle sonuçlanan iş kazası ve meslek hastalıklarının yüzde 36,0'ının inşaat ve yüzde 25,0'ünün kömür madenciliğinde olduğu görülmektedir. Özellikle sürekli iş göremezlik ve ölümlerle sonuçlanan iş kazalarında artış gözlenmektedir. Bağ - Kur sigortalısı olan esnaf ve sanatkârlar iş kazası ve meslek hastalığı olasılığı ile karşı karşıya bulunmaktadır. İş kazaları ve meslek hastalıkları sigorta programının bu grup için de uygulanması gerekmektedir.

408. Tüm toplumsal sigorta kurumlarının 1973 yılında 12,1 milyar lira olan prim gelirleri ve 13,6 milyar liralık olan toplam gelirleri 1977 yılında, yükselerek sırasıyla, 42,6 milyar ve 49,5 milyar lira olmuştur.

409. Aynı kuruluşların 1973 yılında 9,9 milyar lira olan giderleri, 1977 yılında 32,8 milyar liraya ulaşmıştır. Toplumsal sigorta kuruluşlarının 1973 yılında toplam giderleri toplam gelirlerinin yüzde 72,6'sı iken, 1977 yılında bu oran yüzde 66,4 olmuştur. Öte yandan toplumsal sigorta kuruluşlarının toplam gelirleri içinde prim gelirlerinin oranı 1973'te yüzde 88,7 ve 1977'de yüzde 86,1 olmuştur.

410. Sosyal Sigortalar Kurumunun toplam giderlerinin prim gelirlerine oranı 1973'te yüzde 80 iken bu oran giderek azalmış 1975'te yüzde 70'e, 1977 yılında ise yüzde 68'e düşmüştür. Bu durum Sosyal Sigortalar Kurumunun yüksek prim temeline dayandığını göstermektedir.

411. Türkiye'de toplumsal güvenlik sistemi içinde zorunlu tasarruf olarak oluşan prim gelirleri önemli büyüklüklere ulaşmaktadır. (Tablo 101), III. Plan dönemi için toplumsal sigortalar kurumları prim fonlarının yurt içi tasarruflara oranını göstermektedir. Toplumsal güvenlik kapsamının artışına koşut olarak sürekli artış gösteren toplumsal güvenlik prim fonlarının yurt içi tasarruflara oranı 1973 yılında yüzde 19,4 iken, 1977 yılında yüzde 29,7 olmuştur. Bu miktara özel banka sandıkları ve özel toplumsal sigorta şirketleri tarafından elde edilen 1,5 milyar lira kadar prim fonu eklendiğinde, toplumsal güvenlik fonlarının tasarruflara oranı yüzde 29,7 olmaktadır.

TABLO : 99 — Türkiye'de Toplumsal Sigorta Programından Yararlananlar

Yıllar	Sos. Sigorta Kurumuna Bağlı Olanlar	T. C. Emekli Sandığına Bağlı Olanlar	BAĞKUR'a Bağlı Olanlar	Banka San. Özel Reasürans Şirketlerine Bağlı Olanlar	Toplam Sigortahlar	Sigortalılar Yıllık Artış Endeksi 1972 = 100	Sos. Sigortalı Nüfusun 15-64 Yaş Gurubuna Oranı Yüzde	Sos. Sigortalı Nüfusun İsgücü. Oranı Yüzde
1973	1.649	850	775	40	3.314	125,6	15,8	23,0
1974	1.800	870	825	45	3.540	134,2	16,4	24,4
1975	1.825	900	850	48	3.623	137,3	16,3	24,8
1976	2.017	1.145	885	57	4.104	155,6	17,9	27,9
1977	2.191	1.175	962	62	4.390	166,4	18,6	29,4

(Bin kişi)

Kaynak: SSK, T.C. Emekli Sandığı, BAĞKUR, DPT

TABLO : 100 — Yıllara Göre SSK Toplam Plasmanları ve Plasman Gelirlerinin Gelişimi

(Milyon TL.)

Yıllar	Toplam plasmanlar (Birikimli)	Toplam plasman gelirleri	Plasman gelirlerinin toplam plasmanlara oranı (Yüzde)
1973	16.956,4	897,0	5,29
1974	21.564,6	1.255,6	5,82

1975	27.829,8	1.721,6	6,19
1976	41.299,7	2.612,5	6,32
1977	55.531,7	3.946,7	7,10

Kaynak : Sosyal Sigortalar Kurumu.

TABLO : 101 – Toplam Toplumsal Güvenlik Prim Fonlarının Yurt İçi Tasarruflar İçindeki Yeri ve Yıllara Göre Gelişimi

(Cari fiyatlar - Milyon TL.)

Yıllar	Yurt içi tasarruf	Prim gelirleri (1)	Prim gelirlerinin yurt içi tasarruflara oranı	Yurt içi tasarrufların artışı (Genel End.)	Prim gelirlerindeki artış (Genel End.)
1972	44.061	8.910	18,6	100,0	100,0
1973	62,515	12.119	19,4	141,9	136,0
1974	74.401	16,626	22,3	168,9	186,6
1975	95.108	25.081	26,4	215,9	281,5
1976	118.042	31.330	26,5	267,9	351,6
1977	148.774	42.677	28,7	337,7	479,0

(1) TC Emekli Sandığı, SSK, BAĞ - KUR.

412. Tablo 102, Tablo 103 ve Tablo 104, sırasıyla, SSK, TC Emekli Sandığı ve BAĞ - KUR plasmanlarının dağılımını III. Plan dönemi için vermektedir. Tabloların incelenmesinden görüleceği gibi, plasmanlar içinde tahvil alımı büyük ağırlık taşımaktadır.

TABLO : 102 — Sosyal Sigortalar Kurumu Plasmanlarının Yıllara Göre Dağılımı (1973 - 1977)

Yıllar	Banka mevduatı	Tahvil alımı	İşçi konut kredisi	İnşaat ve diğer	Gayrimenkul alımı
1973	11,5	55,2	17,8	3,6	11,9
1974	11,3	56,9	18,8	3,2	9,8
1975	13,8	56,0	18,7	2,8	8,7
1976	14,1	59,6	16,2	2,1	8,0
1977	11,7	61,5	15,8	1,9	9,1

Kaynak : Sosyal Sigortalar Kurumu.

Yalnızca, 1977 yılında TC Emekli Sandığının aldığı tahvil ve tasarruf bonusu oranında bir düşüş gözlenmektedir. Bu da, banka mevduatı ve kasalardaki toplam miktarın artmasına neden olmuştur. Tahvil alımının toplumsal güvenlik kurumlarının kuruluş yasalarında öngörülen (Örneğin SSK plasmanlarının yüzde 40'ını tahvil alımına ayırabilir) sınırı aşmış olduğu gözlenmektedir. Öte yandan sosyal amaçlı yatırımlara şimdiye kadar sınırlı kaynak ayrılabilen Türkiye'de bu fonların toplumsal güvenlik sistemini kapsam ve tesis yönünden destekleyici biçimde kullanımı sağlanamamıştır.

413. Varolan toplumsal güvenlik kuruluşlarınca uygulanan programların iyileştirilmesi ve tanınan hakların yükseltilmesi amacıyla ek zorunlu sigorta programları getirme eğitimi ile, 1961 yılında ilk defa 205 sayılı Yasa ile Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) kurulmuştur.

TABLO : 103 — TC Emekli Sandığı Plasmanlarının Yıllara Göre Dağılımı

(Yüzde)

Yıllar	Banka mevduatı	Tahvil alımı	İkraz	Hisseli yatırım	Gayrimenkul
1973	25,6	46,0	3,7	13,2	11,5
1974	16,3	46,7	15,5	11,6	9,9
1975	29,8	50,2	4,4	8,1	7,5
1976	14,3	60,2	12,2	7,1	6,2
1977	40,5	39,0	13,2	2,4	4,9

Kaynak : TC Emekli Sandığı.

TABLO : 104 — Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Plasmanlarının Yıllara Göre Dağılımı

(Yüzde)

Yıllar	Banka mevduatı	Alımı	İşletme tesis toplu işyeri, konut kredisi	Gayrimenkul
1973	57,0	22,5	20,5	—
1974	77,2	12,0	10,8	—
1975	62,2	14,7	23,1	—
1976	55,0	18,0	25,0	2,0

Kaynak : BAĞ - KUR.

414. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda Devlet memurlarının konut, dinlenme ve diğer sosyal gereksinmelerini karşılamak için Memur Yardımlaşma Kurumu (MEYAK) kurulması öngörülmüş ve 1970 yılından başlayarak Devlet memurlarından yüzde 5 oranında zorunlu prim kesilmesine başlanmıştır. MEYAK, III. Plan döneminde çalışmaya geçmemiş ve kesilen primler bu doğrultuda kullanılmamıştır.

415. Bu doğrultuda III. Plan döneminde, örgütlenmiş işçiler için İşçi Yardımlaşma Kurumu kurulması yönünde çalışmalar da başlatılmıştır.

416. III. Plan döneminde Türkiye'de sosyal hizmet ve sosyal yardım amacı ile Devlet kurumlarının, yarı resmi ve gönüllü kuruluşların hizmet götürdüğü, ancak bu hizmetlerin bugünkü koşullar içinde dağınık ve birbiririden kopuk olduğu görülmek-

tedir. Uygulamalar genel olarak değerlendirildiğinde, gerek Devletin, gerek gönüllü kuruluşların götürdüğü hizmetlerin hem nitelik hem nicelik açısından gereksinmeyi karşılamaktan uzak olduğu görülmektedir.

417. Halen çeşitli sosyal sigorta ve sosyal hizmet programlarından yararlanarak yaşlılık, emeklilik, malullük, dul, yetim aylığı ve diğer ödenekleri alanlarla bakım altında olanlara verilmeye çalışılan sosyal hizmetler ve sosyal yardım programlarının kapsamı ise, toplumsal sigorta programlarına göre çok sınırlı kalmaktadır. Bu konuda etkin hizmet programlarının yurt düzeyine yaygınlaştırılmaması nedeniyle hizmetten yararlananların sayısı çok küçüktür. Devletin anayasal görevi gereği kamu kaynaklarından ayırması gereken fonlar, özel ilgili grupların etkin biçimde kapsammasında yetersiz kalmıştır.

418. Oysa, sınaileşme ve kentleşme sonucu geleneksel yapı değişikliklerinin yerine geçecek, çalışan annelerin çocuklarına hizmet verecek gün'düz bakımevleri gibi sosyal hizmet kurumlarına gereksinme gittikçe artmaktadır.

419. 1977 yılında 0 - 6 yaş grubunda korunmaya gereksinme duyan, 1,5 milyon çocuk bulunmasına karşın, götürülen hizmet ancak 21 bakımevinde 3.030 çocuğu kapsayabilmiştir. 7 - 18 yaş grubunda bulunan 2,2 milyon çocuk korunma, bakılma, yerleştirilme gereksinimi duyarken, 1977 yılında 93 yetiştirme yurdunda bakılan çocuk sayısı ancak 15.002'dir.

420. 1975 ders yılında 0 - 19 yaş grubunda bulunup da gözleri göremeyenlere götürülen hizmet 4 kurumda 586 öğrenciyi kapsamaktadır. Oysa, bu programdan yararlanmak durumunda olanların sayısı yaklaşık 40.000 dolaylarındadır.

421. Duyma yeteneği olmayanlara götürülen programlar ise 13 kurumda toplam 2.454 kişiyi kapsamaktadır. Türkiye'de 0-19 yaş grubunda bu hizmetlerden yararlanmak durumunda olanlar iise 46.450 kişidir. Bu alanda hizmetin kapsamı çok sınırlı olduğu gibi niteliği de yetersiz kalmaktadır. Geri zekâlı çocuklarla ilgili olarak 1977 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca açılması düşünülen tesis 500 çocuğa gerekli bakım olanağı sağlayacaktır. 1977'de eğitilebilir geri zekâlı çocuklarla ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlı alt özel sınıflarda toplam 8.747 öğrenci eğitilmektedir.

422. Türkiye'deki yetişkin sakatlara ve yaşlı bakım ve rehabilitasyonuna yönelik çalışmalar, bu konuda açılan kurumların yetersizliği nedeniyle istenen düzeye ulaşmamıştır. 1977 yılında 65 ve daha yukarı yaş grubunda bulunanların toplam nüfusa oranı yüzde 4.5'tir. Bu gruptaki 1.9 milyon kişiden 494.280'inin uluslararası göstergelere göre bakıma ve rehabilitasyona gereksinimi vardır.

423. III. Plan döneminde 65 yaşını doldurmuş yaşlılarla, muhtaç ve sakatlara maaş bağlanmasını öngören yasa 1977 yılında yürürlüğe girmiş ve 780.000 vatandaş bu yasadan yararlanma olanağı bulmuştur. Ancak bu Yasanın uygulanması sırasında giderilmesi gereken bazı aksaklıklar belirmiştir.

424. Vatani hizmet tertibinden aylık alanların durumlarında iyileştirme sağlama-ya yönelik düzenleme 1978 yılında süreli bir biçime kavuşturulmuştur.

425. Sanatçıların toplumsal güvenlik kapsamına alınması da 1978 yılında sağlanmıştır.

426. 1978 yılında beliren bir başka gelişme de MEYAK kesintilerinden doğan fonların yüzde 25'e kadar varan bir bölümünün konut harcamaları için kullanılması olanağının yetki tasarısı ile sağlanmasıdır.

III. - SAĞLIK (1)

427. Sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda her üç planda da yer alan ilke, koruyucu hekimlik hizmetlerine ağırlık verilmesi olmuştur.

428. 1963 yılında uygulanmasına başlanan sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi programında, halkın giderek artan sağlık hizmeti talebini karşılayabilmek için getirilen ıcoruyucu ve iyileştirici aşamalı hizmet birimlerinin, sağlık hizmetlerinin birbirini tamamlayan iki ögesi olarak eie alınması ve bu hizmetlerin bir bütün olarak küçük yerleşme birimlerinde tek bir ekip tarafından yürütülmesi öngörülmüştür. Ancak uygulama, üç plan dönemi asılmasına karşın özerlikle sağlık personelinin gelişmiş illerde yoğunlaşması sonucu, küçük yerleşme birimlerine personel sağlamada karşılaşılan güçlükler nedeniyle istenen biçimde gelişmemiştir.

429. Çevre sağlığı, ana - çocuk sağlığı, halkın sağlık eğitimi gibi koruyucu ve temel sağlık hizmetlerinin sosyalleştirme programı içinde bütünleştirilmesine karşın, değişik birimlerce bağımsız olarak yürütülmesi hizmetin etkinliğini sınırlamakta, böylece iyileştirici hizmetlere olan aşırı talebin de sınırlanması mümkün olamamaktadır.

430. Yatak sayılarındaki önemli gelişmelere karşılık, yatakların iller arasındaki dağılımındaki dengesizlik süregelmektedir. (Tablo 105).

431. Çeşitli kuruluşlar tarafından dağınık biçimde yürütülmekte olan bu hizmetlerin birleştirilmesi yolundaki çabaların sonuca ulaştırılamaması, yaratılan yatak kapasitesinden tam olarak yararlanılamamasına, yurt çapında bir personel ve yatak dağılımı politikasının başarılı bir biçimde uygulanamamasına neden olmaktadır.

432. Ülkedeki sağlık personelinin sayıca yetersiz olması ve yurt düzeyine dengesiz dağılımı, hizmetten beklenen gelişmeyi engellemektedir. Toplam hekim sayısının illere göre dağılımında, gelişmiş iller lehine olan dengesizlik sürmektedir.

433. Yatak sayılarındaki artışlar farklı olmuş, yerel amaçlı yataklar Plan hedefinin üstünde gerçekleşirken, tıp hizmetlerinin uzmanlaşma bölümlerinde öngörülen artış sağlanamamıştır.

434. Toplumun yerel sağlık düzeyini yükseltmenin yanı sıra, çevre sağlığı koşullarını iyileştirmek ve halkı bulaşıcı hastalıklardan korumak yönündeki çabaların artırılması, ortaya çıkan salgın hastalıklar nedeniyle önemini korumaktadır.

435. Beslenme hizmetleri ve gıda kontrolü konusunda çeşitli kuruluşlarca yapılan çalışmalar bir sonuca ulaştırılamamıştır. Yetersiz ve dengesiz beslenme sorunu, özellikle ana ve çocuk sağlığı açısından ağırlık kazanmaktadır.

436. Personel, cihaz ve teknik olanaklardaki yetersizlikler nedeniyle, İlaç kontrolü konusunda müstahzar yapımı etkin bir denetim altına alınamamış ve yapılan denetimler nitelik ve nicelik yönünden sınırlı kalmıştır.

437. 1978 yılında kamu kesiminde çalışan hekimlerin çalışma koşullarını ve sorumluluklarını belirleyen Tam Gün Çalışma Yasasının yürürlüğe girmesi sağlık alanında önemli bir gelişme olmuştur. Yasanın etkin bir şekilde uygulanması özellikle yataklı

(1) ///. Plan döneminin ayrıntılı değerlendirilmesi 1638... paragraflarda yapılmıştır.

tedavi kurumlarında, hekim eksikliğinden doğan düşük kapasite kullanımına çözüm getirebilecektir.

TABLO : 105 — Hasta Yataklarının İller Arasında Dağılımı

(1977 Yılı)

Yatak Sayısı Onbin Kişi	İl Sayısı	İl Adı
1 — 10	15	Adıyaman, Bingöl, Bitlis, Çankırı, Gümüşhane, Hakkâri, Yozgat, Kahramanmaraş, Kırşehir, Mardin, Muş, Niğde, Siirt, Sinop, Urfa,
11 — 20	31	Adana, Afyon, Ağrı, Antalya, Artvin, Aydın, Bilecik, Bolu, Burdur, Çorum, Denizli, Edirne, Gaziantep, Giresun, Hatay, İçel, Kars, Kırklareli, Konya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu Rize, Sakarya, Samsun, Sivas, Tokat, Tunceli, Van.
21 — 30	12	Amasya, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Diyarbakır, Erzin- can, Kayseri, Kastamonu, Kütahya, Trabzon, Uşak, Zon- guldak.
31 — 40	4	Erzurum, İzmir, Kocaeli, Tekirdağ.
41 — 50	2	Ankara, Eskişehir.
50 +	3	Elazığ, İsparta, İstanbul.

Kaynak : Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.

IV. KONUT (1)

438. Konut ve arsa sorunu temelde bir barınma sorunu olmakla birlikte, farklı sosyal, yapılar, sınıflar ve kentleşme sürecinde izlenen yaklaşımlar, teknolojik düzeydeki farklılıklar, sorunun çözümünde farklı boyutlar oluşturmuştur.

439. Planlı dönemde tüm yatırımlar içindeki payı yaklaşık yüzde 20,0'yi tutan konut yatırımlarına ve getirilen politikalara karşın, yıllık konut açığı büyümüş ve gecekondulu tipi konut sayısı giderek artmıştır.

440. Kırsal alandan kentsel alana göç edenlerin sayısının çokluğu ve bunların gelirlerinin düşüklüğü, özellikle kentlerin çevresinde kolay inşa edilen, düşük kaliteli konut yapımını ve kentin düzensiz büyümesine neden olan, belediye hizmetlerini artıran gecekondulu sorununu giderek büyük ve karmaşık bir sorun biçimine getirmiştir. (Tablo : 106)

441. III. Plan döneminde kamu ve kamu kaynaklı finansman kurumları tarafından toplam 173 296 birim konut üretilmiştir. Öte yandan kamu görevlilerinin barınma gereksinimlerini karşılamak üzere III. Plan döneminde konut sektörüne ayrılan yatırımlardan kamu tarafından üretilen birim konut sayısı 6 570 olmuştur. (Tablo : 107)

(1) III. Plan döneminin ayrıntılı değerlendirilmesi 1685 paragraflarda yapılmıştır.

TABLO : 106 — Konut Gereksinme, Üretim ve Açığı (I)

(Birim : Daire)

	1973		1974		1975		1976		1977	
	Gerçekleşme Tahmini	Yüzde	Gerçekleşme Tahmini	Yüzde	Gerçekleşme Tahmini	Yüzde	Gerçekleşme Tahmini	Yüzde	Gerçekleşme Tahmini	Yüzde
Gereksinme	213 200	100,0	231 200	100,0	242 200	100,0	260 200	100,0	273 200	100,0
Üretim	194 918	91,4	161 047	69,6	381 685	75,0	224 553	86,0	216 128	79,1
Açık	18 282	8,6	70 153	30,4	60 515	25,0	35 617	14,0	57 072	20,9

Kaynak : DİE.

(1) Alman inşaat ruhsatlarına göre hesaplanmıştır.

TABLO : 107 — Konut Üretimi

(Birim : Daire)

Yıllar	Koop. Uygulamaları	TEY ve Nüve Konut Sayısı	Kiralık Mülk Konut Sayısı	Geri, Kalmış Yörelerde Halk Konutu Sayısı	Koope-ratif Konut Sayısı	Konut Sayısı	Yapı Ta-sarruf Hesabı	Koop. ve Toplu Konut Yap.Kur.	Banka Kay-naklarından Kullandırılan Kredilerden Yararlan-lanlar Toplamı
									Toplamı
1973	15 500	—	—	—	306	19 550	3 605	3 013	17 244
1974	2 987	—	—	—	209	8 497	2 532	5 804	17 292
1975	2 350	3 775	—	—	292	17 393	1 275	2 890	14 116
1976	4 190	—	5 810	2 104	210	11 904	838	5 697	15 927
1977	2 919	—	8 760	3 560	223	11 481	741	5 401	15 883

Kaynak : İmar ve İskân Bakanlığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, T. Emlâk Kredi Bankası.

442. III. Plan döneminde kentte toplam ruhsatlı konut üretimi, konut arz ve talebi arasındaki açığı kapatacak bir artış göstermemiştir. III. Plan döneminde üretilmesi hedeflenen 1,2 milyon birime karşılık 978 361 birim konut üretilmiş, konut açığı gecekondu ile kapatılmıştır. Bu dönemde konutların ortalama maliyetinde önemli artışlar olmuştur.

443. Ankara, İstanbul ve İzmir kentlerinde III. Plan döneminde yapılan ruhsatlı konutlar toplam konutların yüzde 35,0'ini oluşturmuştur. Genel olarak konut maliyetleri de ruhsatlı kent konut maliyetlerine koşut olarak yüksek bir artış göstermiştir.

444. Yapı kooperatifleri sayısında son yıllarda belirgin bir artış olmamıştır. Planlı dönemde hane halklarının konut gereksinimlerinin karşılanmasında konut kooperatifçiliği öngörülmüş olmakla birlikte, uygulamada karşılaşılan darboğazlar nedeniyle kooperatif modeli yaygınlaştınamamıştır. 1975 yılı içinde üretilen 181 685 birim konutun ancak yüzde 7'si kooperatifler aracılığıyla sağlanabilmiştir. III. Plan döneminde toplu yerleşim ve toplu konut üretim anlayışı içinde yeni bir yerleşme alanının ele alınarak sosyal tesisleri ve altyapısı ile birlikte bir bütün olarak üretime açılması ve işletilmesine olanak veren kuruluş ve sistemler geliştirilememiştir.

445- İmar planı değişikliklerine koşut olarak ekonomik ömrünü tamamlamadan yıkılan kent konutları kaynak kullanımını üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

TABLO : 108 — Toplam Ruhsatlı Kent Konutları

	1973	1974	1975	1976	1977
Birim Sayısı (Daire)	194.918	161.047	181.685	224.583	216.128
Endeks	100,0	82,6	93,2	115,2	110,8
Ortalama Alan (m ²)					
Ev	91,0	90,7	93,2	94,2	95,9
Apt.	102,5	102,1	103,1	101,5	104,6
Genel	99,0	98,5	100,1	99,7	102,5
Endeks	100,0	99,4	101,1	100,7	103,5

Kaynak : DİE

446. Konutların hâne halkı kolaylıklarına sahipliliği oranı üç büyük kentte düşme göstermiş, kırsal konutlarda artış olmakla birlikte kırsal ailelerin bu kolaylıklardan yararlanmaları yetersiz kalmıştır.

447. Ruhsatlı kent konutu üretiminde önemli bir artış olmamıştır. Kentlerde görülen kira artışının başlıca nedenlerinden biri olan bu durum konut sorununu dar gelirli gruplar için daha da güç duruma sokmuştur. Kentlerde yaşayanlar, ücretlerinin yüzde 25-50 arasındaki bir oranını konut kirası olarak ayırmak durumundadırlar. Böylece, başka gereksinimler için harcanabilecek aile fonları sınırlanmakta, emeğin fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı gelişimini engelleyen olumsuz bir etki yaratılmaktadır.

448. Hızla büyüyen kentlerde su, elektrik, yol, gaz ve kanalizasyon gibi altyapı donatımları tüm kentsel yerleşme alanlarına götürülememektedir. Kırsal yerleşmelerde altyapıya ilişkin yatırımların artışı çok sınırlıdır. Ayrıca kır konutlarının yapımında tek-

noloji ve yapı malzemesi değişimi çok az olmaktadır. Bunun sonucu kır konutlarının çoğunluğu çağdaş barınma koşullarının ötesindedir. Deprem kuşağının üzerinde olan Türkiye'de her yıl büyük kayıplara neden olmaktadır.

449. Konut sektöründe düşük gelirlilerin özelliklerine uygun bir finansman sistemi geliştirilememiş, küçük tasarrufların konut sektörüne kanalize edilmesi sağlanamamıştır. Yapı tasarruf sistemi gerektiği biçimde kurulup işletilememiştir.

449/a Konut konusunda üretim faaliyetleri gerektiği biçimde organize olmamıştır. Konut piyasası toplu konut unsurlarını taşımayan yapıp satma sistemi içinde çalışmaktadır.

449/b Ülkemizde, özellikle büyük kentlerde arsa maliyetleri konut maliyetlerinin yüzde 50'sine ulaşan boyutlara varmıştır. Üçüncü plan döneminde kent içinde ve kent gelişme alanlarında kamunun arsa stoku yapması olgusu gerçekleştirilememiş arsa spekülasyonu bütün hızıyla devam etmiştir.

V. EĞİTİM, KÜLTÜR, GENÇLİK VE SPOR :

1. EĞİTİM (1)

450. Toplumun daha ileri bir yaşam düzeyine erişmesinde önemli bir yeri olan eğitimin, Türk toplumundaki gelişime yapıcı bir katkıda bulunması çeşitli yönleriyle sınırlı kalmıştır.

451. Türkiye'deki ekonomik gelişme ve bunun oluşturduğu toplumsal yapı temel bir dış etken olarak eğitim sistemini geniş ölçüde biçimlendirmekte ve yönlendirmektedir. Eğitim sistemi, gerek sosyal adaletin sağlanmasında, gerek kalkınmanın gerektirdiği nitelikte ve nicelikte insan gücü yetiştirmede bir araç olarak yetersiz kalmıştır.

452 Geçmişte eğitime ayrılan kaynakların sınırlı olabilmesi, sosyal adaleti ve fırsat eşitliğini gerçekleştirecek bir araç olarak kullanılmaması ve eğitim içeriğinin ekonominin ve toplumun değişen koşullarına uyacak biçimde geliştirilememesi gibi sınırlamalar III. Plan döneminde de eğitimin tüm toplum kesimlerine dengeli ve verimli bir biçimde yaygınlaştırılmasını engellemeye devam etmiştir.

453. Bu olgu okul öncesi eğitimden başlayarak üniversitelere girişe kadar bulunan özel eğitim kurumları ve özel dershanelerdeki artışla kanıtlanmaktadır. Ortaokul ve lise düzeyinde devlet okullarında başarı oranı yüzde 70'in altında iken, kolejler ve özel okullarda bu oran yüzde 90'm üzerindedir. Yükseköğretime geçişte paralı eğitim görme, kurslara katılma, baba mesleği ve geliri başarı sağlayıcı etkenlerdir. Yükseköğrenim sınavlarına girebilme umudu bir çiftçi çocuğu için 1 iken, işçi çocuğu için 2,8, esnaf sanatkâr çocukları için 4,7, serbest meslekle uğraşanların çocukları için 6,9, memur çocukları için 8,4, tüccar çocukları için 9,9 ve sanayici çocukları için 34,3'tür. (2)

454. 1975 yılında okuma - yazma bilenlerin oranı yüzde 62, 1977 - 1978 öğretim yılında ilkökul çağında olup okuma olanağı bulanların oranı yüzde 87,5'tir. Buna göre okul çağındaki bir milyon çocuk okuma olanağından yoksun bulunmaktadır. Ayrıca,

(1) III. Plan döneminin ayrıntılı değerlendirilmesi 1556 paragraflarda yapılmıştır.

(2) DPT, «Yükseköğrenime Başvuran Öğrenciler Sosyo Ekonomik Çözümleme.» Ekim 1976 - Ankara.

ilköğretimde yüzde 87,5 olarak görülen okullaşma oranı da bölgeler ve kız -erkek öğrenciler açısından büyük farklılıklar göstermektedir.

455. Kır kesiminde ilkokuldan ortaöğretime geçiş, yüzde 25 dolaylarındadır. Oysa bu oran kentlerde yüzde 75'i aşmaktadır. Okul sayılarında III. Plan döneminde yüzde 7,2'lik bir artış olmasına karşın okulsuz köy sayısı 3 116'dır.

456. Özellikle doğu bölgelerimizde altyapı tesislerinin yetersiz, köy birimlerinin ufak ve çok dağınık olması, okullaşmada öngörülen artış hızına ulaşmayı güçleştirmektedir.

457. III. Plan döneminde de okullarda ikili, üçlü öğretim yapılması sonucu oluşan nitelik düşüklüğü giderilememiş, kaynak yetersizliğine bağlı olarak yatırımların gecikmesi nedeniyle ek fizik kapasite yaratılamamıştır. İlköğretimde II. Plan hedefi olan yüzde 100 okullaşma oranına III. Plan döneminde de ulaşamamıştır. Derslik ve okul sayılarındaki yetersizlik ve öğretmen dağılımındaki dengesizliğin yanı sıra ilkokul programlarının temel eğitimin amaçlarına göre geliştirilmeyişi, araç ve gereç eksiklikleri nitelik gelişmesini yetersiz kılmıştır.

458. Ortaöğretim kademesinde III. Plan döneminde plansız okul açma eğilimi belirginleşmiştir. Bu dönemde ortaokul sayısında yüzde 51,1 oranı ile çok hızlı bir artış gerçekleşmiştir. Buna karşın okullaşma oranında öngörülen hedefe ulaşamamıştır. Okul sayısındaki yüzde 51,1 oranındaki artışla öğrenci sayısında ancak yüzde 18,3 oranında artış sağlanmıştır. Öğretmen sorunu ise ne nitel, ne nicel yönleriyle çözülebilmştir.

459. Liselerde okullaşma oranı III. Plan döneminde yüzde 11,2'den yüzde 14,6'ya çıkarak, Plan hedefini aşmıştır. Mesleki ve teknik öğretim istenen düzeyde gelişemezken, liseler istenenin üstünde bir öğrenci sayısına erişmişlerdir. Liselerin çoğunluğunun kapasitelerinin üstündeki sayıda öğrenci ile öğrenim yapmaları öğretimin niteliğini olumsuz yönde etkilemiştir.

460. Programsız açılan okullar, fizik kapasitesinin yeterli olmayışı nedeniyle artan ikili öğretim, nitelik ve dağılım yönünden öğretmen dengesizliği, öğretmen açığının bazı illerde önemli boyutlara ulaşması öğretimin niteliğinde bölgelerarası ve aynı bölgede kır - kent arasında farklılaşmaya yol açmaktadır.

461. Öte yandan, öğretmenlerin istihdam koşulları, ekonomik ve sosyal sorunları, öğretmen mesleğine katılımı, dolayısıyla niteliği düşürmektedir. Her kademe de esasen yetersiz olan öğretmenlerin bölgelerarası ve kır - kent dengesiz dağılımı geri kalmış-yörelere ve kırsal bölgelerde eğitim standardının daha da düşmesine yol açmaktadır. Öğretmen sayısındaki yetersizliğin yanı sıra öğretmen yetiştiren kurumların niteliği de giderek düşmektedir.

462. Yükseköğretimde de aynı yetersizlik süregelmekte, ekonomik ve toplumsal gereksinimlere uygun elemanlar yerine aynı türde elemanlar yetiştirilmektedir. YAY - KUR okullarında istihdam alanında yeri belirlenemeyen önlisans uygulamasına geçilmiş ve yükseköğrenimin içeriği ve niteliği belirsiz bir duruma gelmiştir.

463. Yükseköğretim kurumlarının sağladığı eğitim olanakları sayısal yetersizliğin yanı sıra ülkenin insangücü gereksinimleri açısından tutarsız, kurumlararası dağılım açısından dengesiz bir görünüm içindedir. Yükseköğretim kurumları sosyal, ekonomik

ve kültürel amaçlara ve işlevlerine uygun bir yapı ve içerik düzeyine kavuşturulamamış, farklı kurumlar arasında birlik, bütünlük ve eşdeğerlik sağlanamamıştır. Yükseköğretim kurumları ve kademeleri arasında amaç ve işlevlerine uygun program ve standartların bulunmaması, yeni kurum ve dalların ortaya çıkmasıyla hızlı bir biçimde genişleyen yükseköğretimin giderek daha karmaşıklaşmasına neden olmaktadır.

464. Öte yandan, örgün eğitim dışında kalan geniş yığınların eğitim eksikliklerini giderici, onların değişen toplumsal koşullara uymalarını sağlayıcı, kentleşmenin endüstrileşmenin ve tarımda modernleşmenin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatılmalarına yönelik kapsamlı yaygın eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi gerçekleştirilememiştir.

2. KÜLTÜR :

465. Türkiye, coğrafi konumunun da sonucu olarak tarihsel gelişim içinde yüzyıllar boyu çeşitli kültürlerin birbiri üzerine dönüştüğü zengin bir kültür hazinesine sahiptir.

466. Demokratikleşme sürecinde kültürün geliştirilmesi ve toplum kesimlerine yayılmasının, toplumun gelişmesinde ve çağdaşlaşmasında önemli etkileri vardır. Kültürel gelişme, teknolojik, bilimsel ve toplumsal gelişmelerden soyutlanamaz.

467. Coğrafi bölgeler ve toplumun çeşitli kesimleri arasında görülen ekonomik ve sosyal dengesizlikler kültürel alana da yansımakta, gelir grupları arasında önemli kültür farklılıklarına ve toplumsal sorunlara yol açmaktadır.

468. III. Plan döneminde, kültürel alanda yaratma, koruma, tanıtma, yayma, eğitim ve araştırma çalışmalarında nicel bazı artışlar dışında, nitelik açısından geçmiş plan dönemlerinden farklı bir uygulama sağlanamadığı gibi ulusal kültürümüzü evrensel boyutlara ulaştıracak yeni yaklaşımların ve atılımların gerçekleştirilemediği gözlenmektedir.

469. III. Plan yıllık programlarında öngörülmüş olan; ve yeni kurumsal düzenlemelere gidilmesi gibi genel nitelikteki önlemlerin uygulanmaması nedeniyle değişik kültürel etkinlikler ve araçlar konusunda beklenen gelişmelerin gerçekleşmesi de kısıtlı kalmıştır.

470. Anayasanın sağladığı, düşünce özgürlüklerinin zaman zaman askıya alınması sonucu düşünce özgürlüklerinin kısıtlanması toplumun yaratıcı gücünün baskı altında tutulması, kitap toplatılması ve yasaklanması kültürel gelişmeyi ve çağdaşlaşmayı sınırlandıran bir ortam yaratmıştır.

471. III. Plan dönemi başında Türkiye'de 15 olan radyo verici sayısı 1977 yılında 20'ye yükselmiştir. Bunun dışında «Türkiye'nin Sesi Radyosu» aracılığı ile 4 verici de yurt dışına yayın yapmaktadır. 1970 yılında mevcut ruhsatlı radyo alıcı sayısı 3 136 498 iken 1977 yılında toplam ruhsatlı radyo alıcı sayısı 4 260 563'e yükselmiştir.

472. Aynı dönemde hızla gelişen televizyon verici sayısı 1976 sonlarında 26, yardımcı verici sayısı ise 37'ye yükselmiştir. 1971'de 101 916 olan ruhsatlı televizyon alıcı sayısı, 1977'de 2 271 781'e yükselmiştir. 1977 yılında ortalama 10 kişiye bir televizyon alıcısı düşmektedir.

473. Kâğıt fiyatlarına uygulanan zamlar nedeniyle kitap yayını yıldan yıla düşüş gösterirken, gazetelerin indirimli kâğıt fiyatlarından yararlanmaları, gazete ve magazin yayınının yıldan yıla artmasına neden olmuştur. (Tablo 109)

TABLO : 109 – Türkiye’deki Kitap, Gazete ve Dergi Yayınlarındaki Gelişme

Konular		1973	1974	1975	1976
		Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Genel	A :	848	663	485	510
	B :	1.357	1.243	1.277
Felsefe	A :	105	107	152	147
	B :	4	5	6
Din	A :	239	308	317	337
	B :	16	19	15
Sosyal	A :	1.848	1.894	2.091	1.977
	B :	521	653	672
Dil	A :	378	164	214	152
	B :	5	4	5
Nazari	A :	495	505	531	400
	B :	29	30	32
Uygulamalı	A :	1.292	1.133	1.065	956
	B :	197	216	216
Güzel Sanatlar	A :	433	421	309	316
	B :	107	118	121
Spor	A :	1.373	1.176	1.100	1.039
	B :	82	59	54
Edebiyat	A :	468	512	381	486
	B :	13	15	15
Tarih = Coğrafya	A :	7.479	5.883	6.645	6.320
	B :	2.331	2.362	2.413
Toplam	A :	7.479	5.883	6.645	6.320
	B :	2.331	2.362	2.413

Kaynak : DİE

474. Yerli yazarların tiyatro alanında ulusal kültüre katkılarını özendirme açısından 1971 - 1976 yılları arasında Devlet Tiyatrolarında sahneye konulan oyunların yüzde 41,9'u telif yüzde 58,1'i ise çeviri niteliğindedir. Öte yandan telif oyun sayısının daha az olmasına karşın, bu oyunları izleyenlerin daha çok olduğu görülmektedir. (Tablo 110)

475. Büyük kentlerde yoğunlaşan Devlet Tiyatroları hizmetlerinin yurt düzeyinde yayılmasını sağlayacak çalışmalar çok kısıtlı kalmaktadır. Beş yıllık dönemde turnedeki gösteri sayısı, Devlet Tiyatrolarının toplam gösteri sayısının yüzde 5,4'ünü oluşturmaktadır. Aynı dönemde turnedeki izleyici sayısı, toplam izleyici sayısının yüzde 13,4'ünü oluşturmaktadır. Bu bulgular turne çalışmalarının çok yetersiz kaldığını göstermektedir.

476. Yerel yönetimlere bağlı tiyatrolarla özel tiyatrolar, hiç bir devlet desteği görmemelerine karşın daha başarılı yoğun bir tiyatro çalışmasını sürdürmüşlerdir. Devletin giderek sayıları azalan bu kuruluşları destekleyici girişimlerde bulunması gerekmektedir.

477. Devlet Opera ve Balesi büyük oranda yabancı eserlere yer vermekte, yerli yapımlar 5 yılda oynatılan eserlerin sadece yüzde 8'ini oluşturmaktadır. Temsil başına ortalama 301 seyirci düşmekte, oturma kapasitesinin az bir bölümü kullanılmaktadır. Devlet Opera ve Balesinin 1973 - 1977'deki genel durumu Tablo III'de görülmektedir.

478. Televizyonun yaygınlaştırılması, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de sinema sanatını etkilemiş, sinemaya olan ilgi azalmıştır. Bu ilgisizlik, Türk filmciliğinde itici bir rol oynamış, yapımcıları daha nitelikli filmler yapmaya yöneltmiştir.

479. Milli Kütüphanenin, III. Planda öngörüldüğü biçimde modern kütüphaneciliğin gereklerine uygun bir konuma kavuşturulması gerçekleştirilmemiş ve geleneksel yapısı sürdürülmüştür. Bu yüzden, okuyucuların yararlanması da sınırlı kalmıştır.

480. Çocuk ve halk kitaplıkları sayısı ve bu kitaplıklardaki kitap sayısında görülen gelişmeye karşın, en yaygın kültür hizmetleri arasında sayılan kitaplıkların yurt düzeyinde dengeli dağılımı sağlanamamıştır. Ayrıca kitaplıkların daha canlı birer kültür - evi durumuna getirilmesi açısından yeni düzenlemeler gerçekleştirilememiştir. Kitaplıklara alınacak yayınların saptanması açısından, çağdaş ölçütler getirilememiştir.

481. Tarihi anıtlar, sanat yapıtları, ören ve diğer kültürel kalıntıların yıkılmasının, yok edilmesinin ve yurt dışına kaçırılmasının önlenmesi ve koruma geliştirilmesine ilişkin girişimler sınırlı kalmıştır. Bunun temel nedenlerinden biri bu hizmetleri yürüten kuruluşların eşgüdüm halinde çalışamamalarıdır.

482. Kişisel yaratıcılığın ve özendirme en çok önem kazandığı dallardan biri olan plastik sanatlar alanında, sanatçı ve yaratıcıların yetiştirilmelerinin, yeteneklerini ortaya koymalarını sağlayacak eğitim olanaklarının ve araçlarının Devletçe geliştirilmesi III. Planda öngörülmüştür. Ancak sanatçı ve yaratıcıların özendirilmesi ve kendilerini geliştirmeleri için örgüt ve eğitim olanakları sağlanmamış, yetenekli çocukların yararlanacağı eğitim ve özendirme koşullarının geliştirilmesi konusunda süregelen uygulamalara son Plan döneminde yeni bir katkı getirilmemiştir.

483. Müzik alanında eğitim ve araştırma yapmakla görevli Devlet Konservatuarları bugünkü durumuyla ülkenin sanatçı ve icracı gereksinimlerini karşılamada nitelik ve nitelik açısından yetersiz kalmaktadır.

TABLO : 110 — Devlet Tiyatrolarında Oynanan Oyun, Seans ve İzleyici Sayısı

Yıllar	Oynanan oyun sayısı			Seans sayısı			İzleyici sayısı		
	Telif	Çeviri	Toplam	Telif	Çeviri	Toplam	Telif	Çeviri	Toplam
1971 - 72	13	18	31	939	651	1.590	265.683	167.910	433.593
1972 - 73	12	21	33	774	613	1.387	203.879	155.887	359.766
1973 - 74	18	13	31	1.077-	455	1.532	265.127	108.479	373.606
1974 - 75	12	22	34	540	936	1.476	123.315	187.626	310.941
1975 - 76	7	12	19	692	854	1.546	142.128	180.143	322.271
Toplam	62	86	148	4.022	3.509	-7.531	1.000.132	800.045	1.800.177

Kaynak : D. İ. E., Kültür Bakanlığı.

TABLO : 111 — Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü ile İlgili Sayılar

Sezon	Sahne sayısı	Temsil edilen opera - operet ve		Seyirci sayısı
		bale sayısı	Temsil sayısı	
1972 - 73	2	28	320	99.077
1973 - 74	2	23	259	73.347
1974 - 75	2	28	265	74.841
1975 - 76	2	22	245	74.326
1976 - 77	2	18	175	59.011

Kaynak : Kültür Bakanlığı.

TABLO : 112 — Müzelerde Mevcut Yapıt ve Ziyaretçi Sayısı

Yıllar	Müze sayısı	Eser sayısı	Ziyaretçi (Bin kişi)	Hâsılat (Milyon TL.)
1973	87	1.563.785	5.399,2	15,9
1974	90	1.628.620	4.939,3	19,9
1975	90	1.776.969	4.884,2	22,8
1976	93	1.818.887	5.156,1	24,9
1977	94	—	5.718,8	26,7

Kaynak : Kültür Bakanlığı.

484. Her türlü ulusal ve evrensel halk ve sanat müziğinin eğitimi, araştırılması ve icrası konusunda örgütlenme ve kurumsal gelişme yetersiz kalmış; bu alanda sorumluluk yüklenecek bir kurum ya da kuruluş oluşturulamamıştır.

485. Çok sayıda kuruluşa dağılmış olan halk bilimi alanındaki faaliyetler, bu alandaki kaynakların etkin ve eşgüdümlü kullanımını önlemektedir.

486. III. Plan da ve yıllık programlarda öngörülen folklor envanterini gerçekleştirmek ve derleme faaliyetlerini etkin bir biçimde sürdürmede, Milli Folklor Araştırma Dairesi bugünkü yapısı ile yetersiz kalmaktadır.

487. Kültür şenlikleri ülkenin kültür yaşamında yeni sayılabilecek bir olgudur. Bu tür kültürel etkinliklerin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi, sanatçılarla halkın, çağdaş kültürle yerel kültürlerin bütünleşmesinde, çeşitli yörelerin kültür etkinliklerinin ortaya çıkarılmasında ve kültür olaylarına yaygın katılımın sağlanmasında ve kültürün yayılmasında önemli yararlar sağlayacaktır. Ancak, gerek yerel yönetimlerce, gerek çeşitli kuruluşlarca düzenlenen bu tip şenliklerin çoğunluğunun toplumsal etkinlik yönünden yeterli düzeye ulaştığı söylenemez.

3. GENÇLİK SORUNLARI:

488. Gençlik kesimi olarak tanımlanan 12-24 yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranı 1965 yılında yüzde 24,1 iken 1975 yılında yüzde 27,4 olmuştun 1978 yılı sonunda ise yüzde 28,2'ye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Giderek azalmakla birlikte genç nüfusun yaklaşık yüzde 55,0'ı kırsal alanda yaşamaktadır. Ancak genç çağ nüfusu, iş ve eğitim olanaklarının göreceli olarak çok olduğu, gelişmişlik düzeyi yüksek büyük kentlerde yoğunlaşma eğilimindedir.

489. İktisaden aktif olan toplam genç nüfusun, aktif nüfusa oranı 1965'de yüzde 27,9, 1970'de 28,8, 1975'de ise yüzde 28,3'dür. Öte yandan iktisaden aktif olan genç nüfusun, toplam 12-24 yaş grubuna oranı ise, sayım yıllarına göre giderek azalmaktadır. 1965'te yüzde 72,0, 1970'de 63,4 olan bu oran, 1975'de yüzde 57,9'a düşmüş bulunmaktadır (Tablo 113).

490. Kentlerde eğitim ve öğretim olanaklarının artması, sanayide ücretlerin ve kent yaşamının çekiciliği vb. nedenler, kırsal alanlarda genç yaş grubundaki iktisaden aktif olanların sayıca azalmalarına neden olmaktadır.

491. Genç yaş grubundaki kadın - erkek işçilerin, çalışma alanları ve koşulları, çocuk işçi çalıştırma yasağı, gece çalıştırma yasağı, ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırma yasağı, yer ve su altında çalıştırma yasağı gibi belirli yasal düzenlemelere karşın, uygulamada yeterli ve etkili bir denetim sistemi kurulamamıştır.

TABLO : 113 — 12-24 Yaş Grubunda İktisaden Faal Olanlar

	(Bin Kişi)		
	1965	1970	1975
İktisaden faal nüfus toplamı	13 538	14 534	16 349
15-24 yaş grubu toplamı	5 254	6 595	8 000
İktisaden faal Kadın	1 521	1 683	1 794
olan 15-24 yaş Erkek	2 262	2 501	2 837
grubu toplamı Toplam	3 783	4 184	4 631
İktisaden faal genç nüfusun, toplam İktisaden faal nüfusa oranı	27,9	28,8	28,3
İktisaden faal genç nüfusun, toplam 15-24 yaş grubu oranı	72,0	63,4	57,9

Kaynak : DİE

492. Öte yandan tarım kesimindeki genç işçilerin toplumsal güvenliği, iş kazası ve meslek hastalıkları konularında da kamuca bir hizmet sunulamamıştır.

493. 12 - 24 yaş grubunda, okuma - yazma bilmeyeni erin oranının azalmasına karşın, 1975 nüfus sayımına göre bu kesimin yüzde 19,1'i hâlâ okuma - yazma bilmemektedir. Kadınlarda okuma - yazma bilmeyenler oranı erkeklere göre daha fazladır.

494. Okuyan gençlik kesiminin, özellikle yüksek öğrenimdeki gençliğin en önemli sorunlarından biri de barınmadır. Bu alanda kamu. Silahlı Kuvvetler, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, il özel idareleri, belediyeler, vakıf ve derneklerin yanı sıra özel

kurum ve kuruluşlar da hizmet sunmaktadır. Ancak, kamu kesimindeki çeşitli kuruluş yurtlarında olduğu gibi tüm öğrenci yurtlarında ücret ve hizmetler önemli farklılıklar göstermektedir.

495. Kamuya ait yurtlarda büyük sayılara varan boş yatak kapasitesi bulunmaktadır. Boş yatak kapasitesinin giderek arttığı ve bu açığın özellikle erkek öğrencilerin barındığı yurtlarda bulunduğu gözlenmektedir.

496. Yükseköğrenim gençliğinden, dar gelirli olanların tümünün öğrenim kredisinden yararlandırılması sağlanamamıştır. Ayrıca, belirlenen öğrenim kredisi de yeterli olmaktan uzaktır. Verilen öğrenim kredisinin bir bölümünün de barınma ücreti olarak geri alınması öğrencileri daha zor durumda bırakmaktadır. (Tablo : 114)

TABLO : 114 — Yükseköğrenimdeki Öğrenci Sayısı ve Öğrenim Kredisinde Gelişmeler

Öğrenim yılları	Yükseköğre- nimdeki öğrenci sayısı	Kredi için başvuranlar	Kurumca tahsis edilenler	Kredi alan kü- mülatif öğrenci sayısı	Kredi alan öğ- rencilerin, top- lam yüksek- öğrenim öğrencilerine oranı
1962 — 66	389 569	33 238	9 886	24 710	6,3
1967 — 72	854 437	55 995	16 135	94 683	11,1
1973	172 075	11 744	11 645	31 587	18,4
1974	185 285	16 893	16 893	45 415	24,5
1975	218 934	32 511	30 189	69 963	32,0
1976	287 154	31 314	28 475	92 744	32,3
1977	347 239	47 838	30 350	123 094	35,4

Kaynak : Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü

4. SPOR :

497. Üçüncü Plan döneminde, beden eğitimi ve sporun toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılmasına ilişkin ilke ve önlemler getirilmesine karşın, dönem içinde yeterli gelişmeler sağlanamamış ve kitle sporuna dönük tesislerin yaygınlaşması sınırlı kalmıştır.

498. Profesyonel futbol ve seyir sporları, uygulamada önceliğini ve ağırlığını korumaya devam etmiştir.

499. Temelde sporcu kaynağı çeşitli düzeylerdeki eğitim kurumları ve spor kulüpleridir. Ancak, Türkiye'de eğitim kurumları sporcu yetiştirmede yeterli bir kaynak olamamıştır. Okullarda beden eğitimi ve spor faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve yeterli bir düzeye ulaştırılması sağlanamamıştır.

500. Spor kulüpleri toplumun tüm kesimlerinin spor yapmalarına olanak sağlamak için kurulmaları gerekirken, tersine, küçük bir azınlığın spor yaptığı, büyük bir kitlenin de seyirci olarak ilgilendiği kuruluşlar biçiminde gelişmişlerdir.

501. III. Planda ve programlarda belirtilmesine karşın, kamu kuruluşlarına dayalı profesyonel kulüplerin amatörlüğe dönüştürülmesi gerçekleştirilememiştir. Profesyonel spor faaliyetlerinde bulunan amatör kulüplerin şirketleşmeleri sağlanamamıştır. Okullarda ve kamu kuruluşlarındaki spor saha ve tesislerinin ortak kullanımı gerçekleştirilememiştir.

SONUÇ :

Yukardaki bölümlerde III. Plan döneminde makro düzeyde ve sektörlerde ortaya çıkan tüm gelişmelerle hedef, denge ve politikaların gerçekleşme durumları ve sonuçları ayrıntılarıyla saptanmış bulunmaktadır. Bu sonuçlar IV. Planın hedef, denge ve politikalarına ışık tutmakta ve gelecek dönemin tarihsel ve nesnel niteliklerini ortaya koymaktadır.

III. Plan döneminde gerek ortalama büyüme hızı, gerek GSYİH'nin yapısı ile ilgili olarak öngörülen hedeflere tam olarak ulaşılamamıştır. Ekonomik ve toplumsal yapıda öngörülen köklü değişikliklerde gerçekleştirilememiştir.

III. Planın bu temel hedefinde geri kalmanın önemli nedenlerinden biri iç tasarrufların ve sabit sermaye yatırımlarının beklenen düzeyde gerçekleşmemiş olmasıdır. Özellikle, marjinal tasarruf oranında diğer Plan dönemlerine göre, çok önemli bir düşme ile karşılaşmıştır.

İç kaynaklar açısından bu dönemde ağırlık kazanan bir sorun da, Planın temel araçlarından biri olan KiT'lerde artan finansman gereklerinin sağlıklı kaynaklardan sağlanamaması ve Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmuş olmasıdır.

Tasarruf ve yatırım faaliyetlerinin sağlıklı bir ekonomik ortamda yürütülebilmesini ve geliştirilmesini olumsuz yönde etkileyen enflasyonist eğilimler, iç ve dış etkenlerle Planlı dönemin başlarından itibaren gittikçe yaygınlaşmış, hızlanmış ve ekonomik yapıyla bütünleşmiştir. Ekonomik karar birimlerinde enflasyonun sürekli bir olgu olarak devam edeceği kanısı yerleşmiştir.

III. Plan döneminin özellikle ikinci yarısında ekonomiyi baskı altına alan en önemli konu dış para ve enerji darboğazına dayalı olarak üretimin aksaması ve kapasite kullanımının düşmesi olmuştur.

Başta enerji, ulaşım ve haberleşme sistemleri olmak üzere tüm alt yapı tesisleri ekonominin ve toplumsal yaşamdaki canlılığın gereklerini karşılayabilecek biçimde geliştirilememiştir.

Dışalım fiyatlarında ortaya çıkan aşırı artışlara karşın ödemeler dengesini düzenli bir uyuma götürecek sınırlayıcı önlemlerin zamanında ve kapsamlı biçimde alınmaması bu sorunun ertelenmiş olması, rezervlerin eritilmesine, daha sonra da kısa vadeli dış borçların büyük ölçüde artmasına yol açmıştır.

Özellikle III. Plan döneminin son yılında, bir yandan ekonominin sağlıklı bir işlerliğe kavuşturulması gereğinin belirgin ve ertelenemez duruma gelişi, öbür yandan dış kredi olanaklarının azalması nedeniyle dış ödeme güçlükleri büyük ölçüde artmış, en zorunlu dışalım yanında bazı dış ödemelerin yerine getirilmesinde de zaman zaman büyük güçlüklerle karşılaşmıştır.

İstihdam hacmindeki gelişmelere rağmen işsizlik azaltılamamış, giderek artmış, yurtiçi işgücü fazlası büyümüştür.

EK : 1 — Sektör Katma Değerlerinin GSMH ve GSYİH İçindeki Payları

(1976 Fiyatlarıyla)

	GSMH İçindeki Payları						GSYİH İçindeki Payları					
	1973	1974	1975	1978	1977	III. Plan Hedefi (1977)	1973	1974	1975	1976	1977	III. Plan Hedefi (1977)
Tarım	29,0	29,4	29,9	29,6	23,0	26,8	24,9	25,6	26,3	26,3	25,2	23,1
Sanayi	19,1	19,0	19,1	19,3	20,3	22,1	16,5	16,6	16,7	17,2	18,3	18,9
— Madencilik	1,1	1,2	1,3	1,3	1,3	1,5	1,0	1,1	1,1	1,1	1,5	1,3
— İmalât	16,7	16,4	16,3	16,5	15,7	18,9	14,4	14,3	14,3	14,6	15,1	16,2
— Enerji	1,3	1,4	1,5	1,6	1,9	1,7	1,2	1,2	1,3	1,4	1,7	1,4
Hizmetler	51,9	51,5	51,0	51,0	51,7	51,1	44,7	45,0	44,8	45,3	46,5	43,3
GSYİH (F.F)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	86,0	87,1	87,0	88,7	90,0	35,3
GSMH (PF)							100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(Cari Faktör Fiyatlarıyla)

	GSYİH İçindeki Payları					GSMH İçindeki Payları				
	1973	1974	1975	1976	1977	1973	1974	1975	1976	1977
Tarım	27,5	28,5	29,1	28,6	28,2	23,6	24,7	25,4	20,3	25,3
Sanayi	20,1	20,3	20,0	19,3	19,1	17,2	18,2	17,4	17,1	17,1
— Madencilik	1,4	1,4	1,3	1,2	1,3	1,2	1,2	1,1	1,1	1,6
— İmalât	17,4	17,9	17,0	16,5	15,6	14,9	15,5	14,9	14,6	13,9
— Enerji	1,3	1,5	1,7	1,6	1,8	1,1	1,3	1,4	1,4	1,6
Hizmetler	52,4	50,7	50,9	51,1	52,7	44,9	43,9	44,6	45,3	47,2
GSYİH (FF)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	85,7	86,8	87,4	88,7	89,6
GSMH (PF)						100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DİE

EK : 2 — Çeşitli Ülkelerde Tarım, Sanayi ve Hizmetlerin GSYİH'ya Oranları
(Cari Üretici Fiyatlarıyla)

	Türkiye	Yunanistan	Portekiz	Meksika	Japonya	İtalya	İran
Tarım	29	17	15	11	5	9	12
Sanayi	20	21	35	28	38	33	53
Hizmetler	51	62	50	61	57	58	35
GSYİH	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak : U. N. «Yearbook of National Accounts Statistics 1975»

EK : 3 — Çeşitli Ekonomilerde imalat Sanayi Üretiminin Bileşimi

	1972	1977 (1)	Gelişmiş ekonomiler	Gelişmekte olan ekonomiler	Asya (Japonya ve İsrail hariç)	Orta ve Güney Amerika	Merkezden planlanan ekonomiler
Tüketim	53,2	49,0	22,8	33,6	49,2	38,0	24,9
Ara	33,9	37,7	35,3	41,9	33,8	34,9	26,7
Yatırım	12,9	13,3	41,9	24,5	17,0	27,1	48,4

Kaynak : UNIDO, «Statistical Yearbook, 1975»

EK : 4 — 1972 - 1977 Yılları Arasında Türk İşçilerinin Ülkelere Göre Dağılımı
(Bin kişi)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977
F. Almanya	528,0	605,0	570,0	522,3	520,0	514,0
Fransa	27,0	40,0	45,0	43,2	42,0	41,5
Avusturya	19,6	20,4	30,7	26,4	26,0	28,0
İsviçre	9,5	11,1	15,6	17,0	16,2	16,0
Hollanda	29,9	32,7	37,4	39,0	38,7	39,0
Belçika	16,4	17,1	18,7	20,3	19,2	18,0
Avustralya	10,0	11,3	12,0	12,0	14,0	14,0
Libya	1,2	2,4	3,8	5,0	7,5	12,5
Danimarka	2,5	3,0	4,5	5,2	5,0	6,0
İsveç	3,5	4,4	5,2	5,0	4,8	4,8
Diğerleri	12,5	15,0	15,5	15,0	14,5	17,0
Toplam	660,1	766,8	758,4	710,7	707,9	710,8

Kaynak: Çalışma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme tahmini.

EK. : 5 — İktisadi Faal Nüfusun Sektörel Eğitim Yapısı

(Yüzde)

	Okur Yazar Olmayan		Bitirmeyen		İlkokul		Orta Okul ve Dengi		Lise ve Dengi		Yüksek Okul Üniversite		Bilinmeyen		Toplam	
	1970	1975	1970	1973	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975
Tarım	59,0	51,6	12,1	10,3	27,4	36,6	0,5	0,9	0,2	0,4	0,2	0,1	0,6	0,1	100,0	100,0
Madencilik	25,8	21,6	17,5	14,7	49,1	50,0	3,0	5,3	2,2	6,0	1,5	2,3	0,9	0,1	100,0	100,0
İmalat	17,6	12,4	10,9	6,8	60,6	68,6	4,9	6,3	3,7	4,5	1,2	1,2	1,1	0,2	100,0	100,0
Elektrik - Gaz - Su	11,8	2,4	9,4	4,3	52,8	62,3	8,5	6,7	11,8	17,0	4,4	6,1	1,3	1,2	100,0	100,0
İnşaat Bayındırlık	25,7	18,0	17,1	12,9	51,1	59,0	2,8	4,8	1,7	2,9	0,9	2,1	0,7	0,3	100,0	100,0
Ticaret	15,2	13,6	13,3	9,6	56,9	61,9	7,9	8,6	3,9	4,1	1,4	1,9	0,9	0,3	100,0	100,0
Ulaştırma, Haberleşme	9,7	6,2	8,5	4,8	65,3	73,7	9,7	9,3	4,5	4,8	1,0	1,1	0,9	0,1	100,0	100,0
Mali Kurum ve Sigortalar	2,4	2,4	2,7	1,7	24,4	23,5	19,2	17,6	30,0	31,1	19,6	21,8	1,7	1,9	100,0	100,0
Toplam Hizmetler	9,1	6,7	7,1	3,6	47,1	4,6	9,7	11,1	17,7	23,2	7,9	8,4	1,4	1,0	100,0	100,0
Diğer	29,7	17,5	11,9	7,5	44,3	55,6	4,7	6,6	4,0	6,1	2,4	3,4	3,0	3,3	100,0	100,0
Toplam	44,9	37,1	11,5	8,9	35,7	43,9	2,7	3,7	2,9	4,3	1,4	1,7	0,8	0,4	100,0	100,0

Kaynak. : D. İ. E.

İktisaden faal nüfusun eğitim yapısında çeşitli eğitim kademeleri açısından dengeli bir gelişme sağlanamaması III ncü Plan döneminde de büyüyen bir sorun olmaya devam etmiştir.

Hızlı ve düzensiz kentleşme olgusu, geleneksel belediye örgütlerinin ve yerel finansman olanaklarının kentlerin artan gereksinimleri karşısındaki yetersizliğinden doğan sorunları büyütüştür. Kentlerin özellikle konut, toplu taşıt ve güvenlik sorunlarının çözümü devletin önemli ölçekte girişimine gerek gösteren boyutlara ulaşmıştır.

EK : 6 — Tüketim Harcamalarında Gelişmeler

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)

	1972	Yüzde Payı	1977	Yüzde Payı	1977 Endeksi (1972=100)
1. Tarım Ürünleri	36,4	21,6	116,9	19,9	321
2. Gıda Sanayii	35,5	21,0	128,8	21,9	363
3. İçki ve Tütün	6,5	3,8	18,0	3,1	277
4. Dokuma ve Giyim	14,5	8,6	59,9	9,7	392
5. Basım Sanayii	0,4	0,3	1,1	0,2	275
6. Deri ve Mamulleri	2,1	1,3	6,7	1,3	319
7. Kimya Sanayii	3,4	2,0	11,9	2,0	350
8. Dayanıklı Tüketim Malları	5,5	3,2	21,4	3,6	389
9. Enerji (Konut İçin)	11,3	6,7	16,1	2,7	142
10. Hizmet ve Diğerleri	53,2	31,5	210,7	35,7	396
Toplam Özel Tüketim	168,8	100,0	588,8	100,0	349

Kaynak : DİE.

EK : 7 — Tüketim Harcamalarında Gelişmeler

(1976 Yılı Fiyatlarıyla Milyar TL.)

	1972	Yüzde payı	1977	Yüzde payı	1977 Endeksi (1972=100)
1. Tarım Ürünleri	84,2	23,2	96,8	19,7	115
2. Gıda Sanayii	79,7	21,9	106,6	21,8	134
3. İçki ve Tütün	9,4	2,6	14,9	3,1	158
4. Dokuma ve Giyim	29,1	8,0	47,1	9,6	162
5. Basım Sanayii	0,6	0,2	0,9	0,2	150
6. Deri ve Mamulleri	4,3	1,2	6,7	1,4	156
7. Kimya Sanayii	7,4	2,0	9,9	2,0	134
8. Dayanıklı Tüketim Malları	8,4	2,3	17,7	3,6	211
9. Enerji (Konut için)	11,8	3,2	13,3	2,7	113
10. Hizmet ve Diğerleri	128,6	35,4	176,0	35,9	137
Toplam Özel Tüketim	363,5	100,0	490,0	100,0	135

Kaynak : DİE.

EK : 8 — Bazı Dayanıklı Tüketim Mallarının Üretiminde Gelişmeler

	(Bin Adet)					
	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Düdüklü Tencere	200	149	160	210	233	211
Ev Tipi Çamaşır Makinesi	103	92	127	163	207	151
Ev Tipi Buzdolabı	235	294	340	410	549	214
Ev Tipi Dikiş Makinesi	153	196	183	121	132	150
Televizyon Alıcısı		138	368	571	618	684
Transistörlü Radyo	212	186	210	167	160	113
Cereyanlı Radyo	51	95	75	75	—	17
Elektrik Süpürgesi	50	72	96	113	136	167
Otomobil	30	47	60	67	63	58
Motosiklet	17	22	20	28	36	30
Bisiklet	55	69	85	97	84	74

Kaynak : DİE.

EK : 9 — Kaynaklar - Harcamalar Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL.)

	1962	1963	1964	1965	1965	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
GSMH(p.f.)	57593	66801	71313	76726	91419	101481	112493	124393	147776	192602	240809	303829	427098	335771	670038	864034
Dış Açık	2205	2943	981	684	1422	1020	1998	1920	1956	1635	112	—6594	10066	27729	37950	60690
Toplam Kaynaklar	59798	69744	72294	77110	92841	102307	114491	126819	149732	191237	240921	303235	437164	563500	707988	924724
Toplam Yatırımlar	8339	11314	11827	12748	17217	18734	22456	25158	29233	35951	44173	55921	84557	122837	155992	209464
Sabit Sermaye Yatırımları	7539	9664	10277	11548	14714	16854	20256	23608	27342	32203	40373	53416	72965	106703	145965	199724
— Kamu	3689	4754	5427	6118	7855	9004	11158	12763	14442	16203	20200	25078	35039	53788	75227	107739
— Özel	3850	4910	4850	3430	6859	7850	9100	10845	12900	16000	20373	—28338	37926	52915	70739	91985
Stok Değişimleri	800	1650	1550	1200	2503	1900	2200	1550	1911	3748	3600	2505	11592	16134	10026	9740
— Kamu		850	390	350	1140	800	800	390	180	1248	1580	1627	9992	12034	8526	6640
— Özel		800	1160	850	1363	1100	1400	1360	1725	2500	2020	878	1600	4100	1500	3100
Toplam Tüketim	51459	58430	60467	64662	75624	83753	92035	101661	120479	158236	196740	247314	352607	440663	551996	715260
— Kamu	6550	7421	6325	9255	10498	11966	13065	14750	17653	24922	27950	36316	47000	63885	84615	120000
— Özel	44909	51009	52142	55407	65126	71787	78970	86911	102826	133364	16798	210493	305607	376778	467381	595260
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	6134	8371	10846	12064	15795	17728	20458	23232	27297	34316	44061	62315	74491	95103	118042	148774

Kaynak : DPT.

EK : 10 — Kaynaklar - Harcamalar

(1876 Fiyatlarıyla, milyon TL.)

KAYNAKLAR	1972		1973		1974		1975		1976		1977		1973-1977 Toplamı	
	Plan	Gerçek	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.
1) GSMH (p. F)	509.323	509.323	544.845	536.701	583.554	576.340	626.900	622.205	674.326	670.038	726.650	696.540	3.156.275	3.101.824
2) Dış Tasarruflar	132	132	5.931	— 8.019	5.513	11.864	5.045	31.020	4.799	37.950	4.479	56.100	25.767	128.915
3) Toplam Kaynak	509.455	509.455	560.776	528.682	589.067	588.204	631.945	653.225	679.125	707.988	731.129	752.640	3.182.042	3.230.739
HARCAMALAR														
1) Yatırımlar	85.715	85.715	111.318	96.068	125.518	119.431	141.466	147.254	159.212	155.992	179.171	163.839	716.685	682.584
Sabit Sermaye	78.101	78.101	107.872	91.729	121.457	103.783	136.667	128.517	153.551	145.935	172.280	155.986	691.827	625.985
Stok	7.614	7.614	3.446	4.339	4.061	15.643	4.799	18.737	5.661	10.026	6.891	7.853	24.859	56.598
2) Tüketim	423.740	423.740	439.458	432.614	463.549	468.773	490.479	505.971	519.913	551.996	551.958	538.803	2.405.357	2.548.155
Kamu	60.193	60.190	63.969	64.400	69.858	62.484	76.493	73.353	83.863	84.615	92.090	98.765	386.273	383.617
Özel	363.544	363.544	375.489	368.214	393.691	406.239	413.986	432.618	436.050	467.381	459.868	490.036	2.079.084	2.164.538
3) Toplam Harca.	509.455	509.455	550.776	528.682	589.067	588.204	631.945	653.225	679.125	707.983	731.129	752.640	3.182.042	3.230.739

Kaynak : D. P. T.

EK : 11 — GSMH'nin Yüzdesi Olarak Kaynaklar - Harcamalar

(1976 Fiyatlarıyla)

KAYNAKLAR	1972		1973		1974		1975		1976		1977		1973-1977	Toplamı
	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.
1) GSMH (p. F.)	100,00	100,0	100,0	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
2) Dış Tasarruflar	0,03	0,03	1,09	—1,49	0,94	2,06	0,81	4,99	0,71	5,60	0,62	8,05	0,82	4,16
3) Toplam Kaynak.	100,03	100,03	101,09	98,51	100,94	102,06	100,81	104,99	100,71	105,66	100,62	108,05	100,82	104,16
HARCAMALAR														
1) Yatırımlar	16,83	16,33	20,43	17,90	23,51	20,72	22,57	23,67	23,61	23,28	24,60	23,52	22,71	22,01
Sabit Sermaye	15,33	15,33	19,80	17,09	20,81	18,01	21,80	20,66	22,77	21,78	23,71	22,39	21,92	20,18
Stok	1,50	1,50	0,63	0,81	0,70	2,71	0,77	3,01	0,84	1,50	0,95	1,13	0,79	1,83
2) Tüketim	83,20	83,20	80,66	80,61	79,43	81,34	78,24	81,32	77,10	82,38	75,96	84,53	78,11	82,15
Kamu	11,82	11,82	11,74	12,00	11,97	10,81	12,20	11,79	12,44	12,63	12,67	14,18	12,24	12,37
Özel	71,38	71,33	63,92	68,61	67,46	70,50	66,04	69,53	64,66	69,75	63,29	70,35	65,87	69,78
3) Toplam Harca.	100,03	100,08	101,09	93,51	100,94	102,06	100,81	104,99	100,71	105,66	100,62	108,05	100,82	104,16

EK : 12 — Yatırım Tasarruf Dengesi

(1976 Fiyatlarıyla, milyon TL.)

	1972		1973		1974		1975		1976		1977		1973-1977 Toplamı		Gerçek. Oranı %
	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	
TASARRUFLAR															
I. Toplam Yurtiçi															
Tasarruflar	85.583	85.583	105.387	104.087	120.005	107.567	136.421	116.234	154.413	118.042	174.692	107.739	690.918	553.669	80,1
Özel	43.213	43.213	53.653	56.327	56.754	63.084	62.488	58.641	69.601	63.513	77.575	64.412	320.071	305.977	95,6
Kamu	42.370	42.370	51.734	47.760	63.251	44.433	73.933	57.593	84.812	54.529	97.117	43.327	370.847	247.692	66,8
II. Dış Tasarruflar	132	132	5.931	—8.019	5.513	11.864	5.045	31.020	4.799	37.950	4.479	56.100	25.767	128.915	500,3
Toplam Tasar.	85.715	85.715	111.318	96.068	125.518	119.431	141.466	147.254	159.212	155.992	179.171	163.839	716.685	682.584	95,2
YATIRIMLAR															
I. Sabit Sermaye															
Yatırımları	78.101	78.101	107.872	91.729	121.457	103.788	136.667	128.517	153.551	145.966	172.280	155.986	691.827	625.986	90,5
Özel	38.722	38.722	45.900	47.701	51.955	53.622	59.067	63.471	67.411	70.739	77.501	70.841	301.334	306.374	101,5
Kamu	39.379	39.373	61.972	44.028	69.502	50.166	77.600	65.046	86.140	75.227	94.779	85.145	389.993	319.612	82,0
II. Stok Değişmesi	7.614	7.614	3.446	4.339	4.061	15.643	4.799	18.737	5.661	10.026	6.891	7.853	24.858	56.598	227,7
Özel	4.272	4.272	2.215	1.521	2.584	2.160	2.953	4.762	3.446	1.500	4.307	2.500	15.505	12.443	80,3
Kamu	3.342	3.342	1.231	2.818	1.477	13.483	1.846	13.975	2.215	8.526	2.584	5.353	9.353	44.155	472,1
Toplam Yatırımlar	85.715	85.715	111.318	96.068	125.518	119.431	141.466	147.254	159.212	155.992	179.171	163.839	716.685	682.584	95,2

Kaynak : D. P. T.

EK: 13 – GSMH'nin Yüzdesi Olarak Yatırımlar ve Tasarruflar

EK 13 : GSMH'nin Yü.

(1976 Piyatlarıyla)

TASARRUFLAR	1972		1973		1974		1975		1976		1977		1973-1977 Toplamı	
	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek	Plan	Gerçek	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.	Plan	Gerçek.
I. Toplam Yurtiçi														
Tasarruflar	16,80	16,30	19,34	19,39	20,57	18,66	21,76	18,68	22,90	17,62	24,04	15,47	21,89	17,85
Özel	8,48	8,13	9,85	10,52	9,73	10,35	9,97	9,42	10,32	9,48	10,68	9,25	10,14	9,86
Kamu	8,32	8,32	9,49	8,89	10,84	7,71	11,79	9,26	12,53	8,14	13,36	6,22	11,75	7,69
II. Dış Tasarruflar	0,03	0,03	1,09	— 1,49	0,94	2,06	0,81	4,99	0,71	5,66	0,62	8,05	0,82	4,16
Toplam Tasarruf	16,83	16,83	20,43	17,90	21,51	20,72	20,43	17,90	21,51	20,72	24,66	23,52	22,71	22,01
YATIRIMLAR														
I. Sabit Sermaye Yatırımları	15,33	15,33	19,80	17,09	20,81	10,01	21,80	20,66	22,77	21,78	23,71	22,39	21,92	20,18
Özel	7,60	7,60	8,43	8,89	8,90	9,30	9,42	10,20	10,00	10,56	10,67	10,17	9,56	9,88
Kamu	7,73	7,73	11,37	8,20	11,91	8,71	12,38	10,46	12,77	11,23	13,04	12,22	12,36	10,30
II. Stok Değişmeleri	1,50	1,50	0,63	0,81	0,70	2,71	0,77	3,01	0,84	1,50	0,95	1,13	0,79	1,82
Özel	0,84	0,84	0,41	0,28	0,44	0,37	0,47	0,76	0,51	0,22	0,59	0,36	0,49	0,40
Kamu	0,66	0,66	0,22	0,53	0,26	2,34	0,30	2,25	0,33	1,28	0,36	0,77	0,30	1,42
Top. Yatırımlar	16,83	16,83	20,43	17,90	21,51	20,72	22,57	23,67	23,61	23,28	24,66	23,52	22,71	22,01

EK : 14 — Tasarruf - Yatırım İlişkisi

(1976 fiyatları ile Milyon TL.)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1973 - 77 Toplamı
1. Toplam yatırımlar (Sabit sermaye + stok)	85.715	96.068	119.431	147.254	155.992	163.839	682.584
2. Toplam yurt içi tasarruflar	85.583	104.087	107.567	116.234	118.042	107.739	553,669
2.1. Kamu tasarrufları	42.370	47.760	44.483	57.593	54.529	43.327	247.692
2.2. Özel tasarruflar	43.213	56.327	63.084	58.641	63.513	64.412	305,977
3. Dış tasarruflar	132	—8.019	11.864	31.020	37.950	56.100	128.915
4. Yatırımların iç tasarruflardan karşılanan bölümü (Yüzde)	99,85	108,35	90,07	78,93	75,67	65,76	81,11
4.1. Yatırımların kamu tasarruflarından karşılanan bölümü (Yüzde)	49,43	49,71	37,25	39,11	31,95	26,44	36,29
4.2. Yatırımların özel tasarruflardan karşılanan bölümü (Yüzde)	50,42	58,64	52,82	39,82	40,72	39,32	41,82
5. Yatırımların dış tasarruflardan karşılanan bölümü (Yüzde)	0,15	—8,35	9,93	21,07	24,33	34,24	18,89
6. Toplam kamu yatırımları	42.721	46.846	63.649	79.021	83.753	90.498	363.767
7. Toplam özel yatırımlar	42.994	49.222	55.782	68.233	72.239	73.341	318.817
8. Kamu tasarruf - Yatırım farkı	—351	914	-19.166	-21.428	—29.221	-17.171	—116.075
9. Özel tasarruf - Yatırım farkı	219	7.105	7.302	—9.592	-8.726	—8.929	—12.840
10 Dış tasarruflar (8 ve 9'un neti)	132	—8.019	11.864	31.020	37.950	56.100	128.915

Kaynak: DPT.

EK : 15 — Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları, (1963 - 1967)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL.)

Sektörler	1963			1964			1965			1966			1967		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	768,0	576,9	1344,91	1039,4	560,0	1599,4	1267,3	600,0	1867,3	1429,9	600,0	2229,9	1605,5	995,1	2600,6
Madencilik	313,0	84,9	397,9	354,4	230,0	584,4	592,3	210,0	802,3	750,2	200,1	950,3	580,2	194,1	774,3
İmalat Sanayi	485,1	1820,0	2305,1	645,8	1370,0	2015,8	664,6	1300,0	1964,6	993,0	1600,1	2593,1	1299,6	2134,0	3433,6
Enerji	425,1	4,0	429,1	608,6	30,0	638,6	691,0	25,0	716,0	894,6	25,0	919,6	1115,8	65,0	1180,8
Ulaştırma	1332,5	200,1	1532,6	1173,8	300,1	1473,9	1244,1	450,0	1694,1	1709,6	700,0	2409,6	2004,2	782,0	2786,2
Turizm	23,5	40,0	63,5	32,3	60,0	92,3	44,3	120,0	164,3	66,3	180,0	246,3	60,9	190,0	250,9
Konut	158,7	2160,0	2318,7	191,5	2100,0	2291,5	185,7	2500,0	2685,7	292,6	3024,0	3316,6	364,6	3140,1	3504,7
Eğitim	611,4	8,0	619,4	801,5	10,0	811,5	751,6	15,0	766,6	871,1	14,9	886,0	999,5	13,0	1012,5
Sağlık	111,2	6,0	117,2	174,6	10,0	184,6	215,2	10,0	225,2	257,4	14,9	272,3	287,1	11,9	299,0
Diğer Hizmetler	525,5	10,0	535,5	405,3	180,1	585,4	462,3	200,0	662,3	590,2	300,0	890,2	686,2	325,0	1011,2
TOPLAM	4754,0	4909,9	9663,9	5427,2	4850,2	10277,4	6118,4	5430,0	11548,4	7854,9	6859,0	14713,9	9003,0	7850,2	16853,8

Kaynak: D.P.T.

EK : 16 — Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları, (1968 - 1972)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL.)

Sektörler	1968			1969			1970			1971			1972		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	1974,0	1100,0	3074,0	1944,2	1200,1	3144,3	1956,3	1150,0	3106,3	1849,0	1456,4	3306,2	1958,2	2277,8	4236,0
Madencilik	500,4	119,4	609,8	540,3	150,0	690,3	725,5	180,0	905,5	843,5	222,9	1066,4	1081,3	263,1	1344,4
İmalat Sanayi	1748,3	2600,0	4348,2	2363,4	3100,0	5463,4	2864,5	3890,2	6754,7	3674,4	4850,9	8524,4	5929,2	6728,1	12657,3
Enerji	1542,5	150,1	1692,6	1944,5	175,0	2119,5	2487,9	150,0	2637,9	2255,5	181,0	2436,5	2685,1	200,0	2885,1
Ulaştırma	2348,7	950,0	3293,7	2626,1	1300,1	3926,2	3054,1	1450,0	4504,1	3791,0	1803,0	5594,0	4796,7	2585,5	7382,2
Turizm	161,0	300,1	461,1	159,3	350,1	509,4	181,9	385,0	566,9	222,3	423,6	645,9	192,8	443,0	615,8
Konut	403,2	3475,2	3878,4	539,1	4099,8	4638,9	654,3	5144,9	5799,2	603,9	6380,0	6983,9	471,9	7125,0	7596,9
Eğitim	1278,8	30,0	1308,8	1175,4	35,0	1210,4	1172,2	35,0	1207,2	1365,5	28,7	1394,2	1280,2	35,0	1315,2
Sağlık	333,2	24,9	358,1	375,1	35,0	410,1	365,1	35,0	400,1	400,8	42,9	443,7	497,9	50,0	547,9
Diğer Hizmetler	836,6	350,0	1186,6	1047,2	400,0	1447,2	923,9	480,0	1403,9	1155,8	611,5	1767,3	1305,2	664,5	1969,7
Kalkınma Fonu	29,8	—	29,8	48,7	—	48,7	56,3	—	56,3	40,0	—	40,0	2,2	—	2,2
TOPLAM	11156,4	9099,7	20256,1	12763,3	10845,1	23608,4	14442,0	12900,1	27342,1	16202,5	16000,0	32202,5	20200,7	20372,0	40572,7

Kaynak : D.P.T

EK : 17 — Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları, (1973 - 1977)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL.)

Sektörler	1973			1974			1975			1976			1977		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	2328,0	4057,0	6385,0	3452,0	4540,0	7992,0	4936,0	6009,0	10945,0	7849,0	12106,0	19955,0	12370,0	12981,0	25351,0
Madencilik	1580,0	200,0	1780,0	2231,0	252,0	2483,0	3195,0	300,0	3495,0	5531,0	318,0	5849,0	7312,0	370,0	7682,0
İmalat Sanayi	5966,0	9600,0	15566,0	7651,0	14447,0	22098,0	15030,0	17235,0	32265,0	17421,0	20717,0	38138,0	24034,0	25470,0	49504,0
Enerji	3290,0	180,0	3470,0	4739,0	200,0	4939,0	6682,0	250,0	6932,0	11296,0	175,0	11471,0	15807,0	250,0	16057,0
Ulaştırma	6615,0	3561,0	10176,0	9332,0	5067,0	14399,0	12922,0	9200,0	22122,0	17903,0	13319,0	31222,0	26616,0	19989,0	46605,0
Turizm	347,0	530,0	877,0	324,0	557,0	881,0	374,0	545,0	919,0	554,0	610,0	1164,0	903,0	625,0	1528,0
Konut	405,0	9360,0	9765,0	552,0	11622,0	12174,0	1387,0	17800,0	19187,0	1688,0	21352,0	23040,0	2522,0	29400,0	31922,0
Eğitim	1810,0	40,0	1850,0	2508,0	100,0	2608,0	3472,0	80,0	3552,0	4737,0	180,0	4917,0	5371,0	220,0	5591,0
Sağlık	504,0	60,0	564,0	807,0	50,0	857,0	1071,0	74,0	1145,0	1637,0	90,0	1727,0	1936,0	80,0	2016,0
Diğer Hizmetler	2233,0	750,0	2983,0	3443,0	1091,0	4534,0	4719,0	1422,0	6141,0	6611,0	1872,0	8483,0	10868,0	2600,0	13468,0
TOPLAM	25078,0	28338,0	53416,0	35039,0	37926,0	72965,0	53788,0	52915,0	106703,0	75227,0	70739,0	145966,0	107739,0	91985,0	199724,0

Kaynak: D.P.T.

EK : 18 — Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları, (1963 - 1967)

(1976 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

Sektörler	1963			1964			1965			1966			1967			I. Plan Dönemi		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	3 093	1 879	4 972	3 977	1 754	5 731	4 547	1 590	6 137	4 882	1 573	6 455	4 903	2 543	7 451	21 407	9 339	30 746
Madencilik	1 254	340	1 594	1 346	874	2 220	2 132	756	2 883	2 605	695	3 300	1 876	628	2 504	9 213	3 293	12 506
İmalat	2 016	7 561	9 577	2 556	5 422	7 978	2 439	4 775	7 214	3 477	5 602	9 079	4 357	7 154	11 511	14 845	30 514	45 359
Enerji	1 916	18	1 934	2 576	127	2 703	2 763	100	2 863	3 085	87	3 172	3 650	212	3 862	13 990	544	14 534
Ulaştırma	5 330	810	6 140	4 545	1 106	5 651	4 519	1 524	6 043	6 002	2 048	8 050	6 422	2 275	8 697	26 818	7 763	34 581
Turizm	95	163	258	110	211	371	167	451	618	234	634	868	201	627	828	827	2 116	2 943
Konut	635	8 644	9 279	732	8 029	8 761	665	8 950	9 615	998	10 318	11 311	1 125	9 684	10 809	4 155	45 625	49 780
Eğitim	2 495	33	2 528	3 131	39	3 173	2 701	53	2 756	2 986	51	3 037	3 141	41	3 182	14 459	217	14 676
Sağlık	459	26	485	693	39	732	771	36	807	879	51	910	913	37	950	3 715	189	3 904
Diğer Hizmetler	2 165	41	2 206	1 592	708	2 300	1 675	725	2 400	1 992	1 013	3 005	2 165	1 026	3 191	9 589	3 513	13 102
TOPLAM	19 458	19 515	38 973	21 281	18 339	39 620	22 381	18 960	41 341	27 140	22 072	49 212	28 758	24 227	52 985	19 018	103 113	222 131

Kaynak : D.P.T

EK : 19 — Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları, (1963 - 1967)

(1976 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)
I. Plan Dönemi

Sektörler	1963			1964			1965			1966			1967					
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	15,90	9,63	12,76	18,69	9,57	14,46	20,32	8,39	14,84	17,99	7,13	13,12	17,07	10,50	14,06	17,99	9,06	13,84
Madencilik	6,44	1,74	4,09	6,32	4,77	5,60	9,53	3,99	6,99	9,60	3,15	6,71	6,52	2,59	4,73	7,74	2,19	5,63
İmalat	10,36	38,75	24,57	12,01	29,57	20,14	10,90	25,18	17,45	12,81	25,38	13,45	15,15	29,53	21,73	12,47	29,59	20,42
Enerji	9,85	0,09	4,96	12,10	0,69	6,82	12,34	0,53	6,93	11,37	0,39	6,45	12,69	0,68	7,29	11,75	0,53	6,54
Ulaştırma	27,39	4,15	15,75	21,36	6,03	14,26	20,19	8,04	14,62	22,11	9,23	16,36	22,34	9,39	16,41	22,54	7,53	15,57
Turizm	0,49	0,84	0,61	0,61	1,31	0,94	0,75	2,38	1,49	0,86	2,87	1,76	0,70	2,59	1,56	0,69	2,05	1,32
Konut	3,26	44,27	23,81	3,44	43,78	22,11	2,97	47,20	23,26	3,68	46,75	22,99	3,91	39,97	20,40	3,49	44,25	22,41
Eğitim	12,82	0,17	6,49	14,73	0,21	8,01	12,08	0,28	6,67	11,00	0,23	6,17	10,92	0,17	6,01	12,15	0,21	6,61
Sağlık	2,36	0,13	1,25	3,26	0,21	1,85	3,44	0,19	1,95	3,24	0,23	1,89	3,17	0,13	1,79	3,12	0,13	1,76
Diğer Hizmetler	11,13	0,21	5,66	7,48	3,86	5,81	7,48	3,82	5,80	7,34	4,59	6,10	7,53	4,23	6,02	8,06	3,41	5,90
TOPLAM	100,0	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,0	100,00	100,0	100,00	100,00	100,00	100,00	100,0	100,00	100,00	100,00	100,0

Kaynak: D.P.T.

EK : 20 — Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları, (1968 - 1972)

(1976 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)
II. Plan Dönemi

Sektörler	1968			1969			1970			1971			1972					
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	5776	2829	8605	5338	3041	8379	5114	2758	7872	4156	2674	6830	3842	3841	7683	24226	15143	39369
Madencilik	1575	375	1950	1629	452	2081	2078	515	2593	1859	491	2350	2183	531	2714	9324	2364	11688
İmalat	5769	8579	14348	7493	9828	17321	8031	10977	19008	8186	10	18994	11731	13312	25043	41210	53504	94714
Enerji	4941	481	5422	5998	539	6537	7421	448	7869	5775	463	6238	5319	398	5737	29474	2329	31803
Ulaştırma	7320	2734	10054	7376	3682	11053	7890	3733	11673	7934	2982	10916	8985	4023	13003	39505	17204	56709
Turizm	507	946	1451	477	1048	1525	510	1081	1591	537	1022	1559	391	897	1288	2422	4994	7416
Konut	1195	10296	11491	1512	11	13007	1738	13664	15402	1391	14702	16093	947	14293	15240	6703	64450	71233
Eğitim	3881	92	3976	3401	102	3503	3237	97	3334	3077	64	3141	2522	69	2591	15121	424	16545
Sağlık	1030	77	1107	1113	104	1217	1041	100	1141	880	94	974	961	97	1058	5025	472	5497
Diğer Hizmetler	2558	1070	3628	3069	1172	4241	2556	1328	3884	2492	1318	3510	2474	1201	3735	13149	6149	19293
Kalkınma Fonu	98	—	98	154	—	154	159	—	159	89	—	89	4	—	4	504	—	504
TOPLAM	34653	27479	62132	37560	31463	69023	39775	34751	74526	36376	24618	70994	39379	38722	78101	187743	167033	54776

Kaynak : D.P.T

EK : 21 — Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları, (1968 - 1972)

(1976 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)
II. Plan Dönemi

Sektörler	1968			1969			1970			1971			1972			Kamu	Özel	Toplam
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam			
Tarım	16.67	10.3	13.85	14.21	9.67	12.14	12.86	7.93	10.57	11.43	7.72	9.62	9.76	9.92	9.84	12.90	9.07	11.10
Madencilik	4.55	1.36	3.14	4.34	1.44	3.02	5.22	1.43	3.48	5.11	1.4	3.31	5.54	1.37	3.47	4.97	1.42	3.29
İmalat	16.65	31.22	23.09	19.05	31.24	25.10	20.19	31.59	25.51	22.50	31.23	26.75	29.79	34.38	32.06	21.95	32.03	26.70
Enerji	14.26	1.75	8.73	15.97	1.71	9.47	18.66	1.29	10.56	15.88	1.34	8.79	13.56	1.03	7.35	15.70	1.39	8.96
Ulaştırma	21.12	9.05	16.18	19.64	11.70	16.02	19.84	10.89	15.66	21.81	8.61	1538	22.82	10.39	16.66	21.04	10.30	15.98
Turizm	1.46	3.44	2.34	1.27	3.33	2.21	1.28	3.11	2.13	1.48	2.95	2.20	0.99	2.32	1.65	1.29	2.99	2.09
Konut	3.45	37.48	18.49	4.03	36.53	18.84	4.37	39.32	20.67	3.82	42.47	22.67	2.40	36.91	19.51	3.61	38.59	20.08
Eğitim	11.21	0.33	6.40	9.05	0.32	5.08	8.14	0.28	4.47	8.46	0.18	4.42	6.40	0.17	3.32	8.59	0.25	4.66
Sağlık	2.97	0.28	1.78	2.96	0.33	1.76	2.62	0.29	1.53	2.42	0.27	1.37	2.45	0.25	1.35	2.68	0.28	1.55
Diğer Hizmetler	7.38	3.89	5.84	8.17	3.73	6.14	6.43	3.82	5.21	6.85	3.81	5.37	6.28	3.26	4.78	7.00	3.68	5.44
Kalkınma Fonu	0.28	—	0.16	0.41	—	0.22	0.39	—	0.21	0.24	—	0.12	0.01	—	0.01	0.27	—	0.15
TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Kaynak: D.P.T.

EK : 22 — Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları, (1973 - 1977)

(1976 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)
III. Plan Dönemi

Sektörler	1973			1974			1975			1976			1977			Kamu	Özel	Toplam
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam			
Tarım	4 055	6 126	10 181	4 910	6 105	11 015	5 977	7 073	13 050	7 849	12 106	19 955	9 532	10 305	19 837	32 323	41 715	74 038
Madencilik	2 889	366	3 255	3 189	360	3 549	3 782	355	4 137	5 531	318	5 841	5 946	301	6 247	21 337	1 700	23 037
İmalat	10 481	16 866	27 347	11 050	20 865	31 915	18 127	20 828	38 955	17 421	20 717	38 138	19 625	20 796	40 421	76 704	100 072	176 776
Enerji	6 078	333	6 411	7 001	295	7 296	7 862	295	8 177	11 296	175	11 471	12 662	200	12 862	44 919	1 298	46 217
Ulaştırma	11 339	4 850	16 189	13 019	6 682	19 701	15 838	10 097	25 935	17 903	13 319	31 222	21 251	14 450	35 701	79 350	49 398	128 748
Turizm	626	957	1 583	468	805	1 273	475	692	1 167	554	610	1 164	643	445	1 088	2 766	3 509	6 275
Konut	725	16 762	17 487	795	16 737	17 532	1 732	22 231	23 963	1 688	21 352	23 040	1 904	22 192	24 096	6 844	99 274	106 118
Eğitim	3 192	71	3 263	3 645	145	3 790	4 235	98	4 333	4 737	180	4 917	4 064	166	4 230	19 873	660	20 533
Sağlık	873	104	977	1 181	73	1 254	1 275	88	1 363	1 637	90	1 727	1 469	61	1 530	6 435	416	6 851
Diğer Hizmetler	3 770	1 266	5 036	4 908	1 555	6 463	5 723	1 714	7 437	6 611	1 872	8 483	8 049	1 925	9 974	29 061	8 332	37 393
TOPLAM	44 028	47 701	91 729	50 166	53 622	103 788	65 046	63 471	128 517	75 227	70 739	145 966	85 145	70 841	155 986	319 612	306 374	625 986

Kaynak : D.P.T

EK : 23 — Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları, (1973 - 1977)

(1976 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

Sektörler	1973			1974			1975			1976			1977			III. Plan Dönemi		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	9,21	12,84	11,10	9,79	11,19	10,61	9,19	11,14	10,15	10,43	17,11	13,67	11,20	14,55	12,72	10,11	13,62	11,83
Madencilik	6,56	0,77	3,55	6,16	0,67	3,12	5,81	0,56	3,22	7,35	0,45	4,01	6,98	0,42	4,00	6,68	0,55	3,68
İmalat	23,81	35,36	29,81	22,03	38,91	30,75	27,87	32,82	30,31	23,16	29,29	26,13	23,05	29,36	25,91	24,00	32,66	28,24
Enerji	13,81	0,70	6,99	13,96	0,55	7,03	12,12	0,46	6,36	15,02	0,25	7,86	14,87	0,28	8,25	14,05	0,42	7,38
Ulaştırma	25,75	10,17	17,65	25,95	12,46	18,98	24,35	15,91	20,18	23,80	18,83	21,39	24,96	20,40	22,89	24,83	16,12	20,57
Turizm	1,42	2,01	1,72	0,93	1,50	1,23	0,73	1,09	0,91	0,74	0,86	0,80	0,75	0,63	0,70	0,87	1,15	1,00
Konut	1,65	35,14	19,06	1,58	31,21	36,89	2,66	35,03	18,65	2,24	30,18	15,78	2,24	31,33	15,45	2,14	32,40	16,95
Eğitim	7,25	0,15	3,56	7,27	0,27	3,65	6,51	0,15	3,37	6,30	0,25	3,37	4,77	0,23	2,71	6,22	0,22	3,28
Sağlık	1,98	0,22	1,07	2,35	0,14	1,21	1,96	0,11	1,06	2,17	0,13	1,18	1,73	0,08	0,98	2,01	0,14	1,10
Diğer Hizmetler	8,56	2,65	5,49	9,78	2,90	6,23	8,80	2,70	5,79	8,79	2,65	5,81	9,45	2,72	6,39	9,09	2,72	5,97
TOPLAM	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

EK : 24 — Proje Demetinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1978 Yılına Göre)

(Milyon TL.)

Bütçe Türleri	Proje Sayısı	Toplam tutarı	1977 sonuna kadar harca-	1978 yılı ödeneği	1978 Gerçek	IV. Plan	
						miktar	Yüzde
Genel ve Katma Bütçeli Daireler	5.524	656.227	83.948	68.062	55.070	517.209	54,0
Döner Sermayeli İdaeler	158	17.311	270	3.475	2.560	14.481	1,5
Kamu İktisadi Teşebbüsleri (1)	3.664	567.599	84.610	77.138	56.850	426.139	44,5
Genel Toplam	9.346	1.241.137	168.828	148.675	114.480	957.829	100,0

Kaynak: DPT.

(1) İller Bankası dahil.

EK : 25 — 1978 Yılı Proje Demetinin Sektörel Dağılımı

(Milyon TL)

Sektör	Proje Sayısı	Proje Tutarı (1)	Toplam İçinde Yüz. (27,7)	1977 Sonu Gerçekleş. (2)	1978 Ödeneği (3)	Gerçek Yüz-desi (25)	Dördüncü Plan Dönemine Kalan		Yüzde Dağılımı
							(2) + (3) (4)	(1) — (4) (5)	
TARIM	1.078	156.343	12,6	16.704	15.616	21	32.350	123.993	13,4
MADENCİLİK	227	60.694	4,9	8.178	13.543	19	21.721	38.973	4,2
İMALÂT	(1.140)	(343.614)	(27,7)	(53.114)	(33.818)	(25)	(86.932)	(256.682)	(27,8)
GIDA	410	29.692	2,4	3.433	2.876	29	6.309	23.383	2,5
İÇKİ	46	1.165	—	168	171	17	139	826	—
TÜTÜN	124	9.653	0,8	1.087	1.616	21	2.703	6.860	0,7
DOKUMA VE GİYİM	44	4.499	0,4	1.428	826	26	2.254	2.245	0,2
ORMAN ÜRÜNLERİ	24	1.185	0,1	200	317	11	517	868	—
KAĞIT	30	33.019	2,7	5.300	2.642	45	7.942	25.097	2,7
BASIM	12	132	—	33	42	44	75	57	—
DERİCİLİK	15	589	—	130	225	17	355	234	—
LASTİK PLASTİK.	1	3.167	0,1	—	500	14	500	2.667	0,3
GÜBRE	29	37.821	3,0	4.119	1.687	7	5.826	31.995	3,5
PETROKİMYA	24	22.750	1,8	3.405	3.050	54	6.455	16.295	1,8
DİĞER KİMYA	42	7.945	0,6	631	1.001	31	1.632	6.313	0,7
PETROL ÜRÜNLERİ	48	37.941	3,0	12.760	3.970	32	16.730	21.214	2,3
SERAMİK	8	509	—	169	26	100	195	314	—
ÇİMENTO	40	15.266	1,2	1.640	1.788	12	3.428	11.838	1,3
PIŞMIÇ KILDEN GEREÇLER	23	352	—	74	75	24	149	203	—
DEMİR ÇELİK	31	70.235	5,7	15.734	4.750	26	20.484	49.751	5,4
DEMİR DIŞI METALLER	28	9.842	0,8	1.304	270	41	1.574	8.268	0,9
MADENİ EŞYA	7	6.084	0,5	379	257	8	636	5.418	0,6
MAKİNE İMALAT	31	13.592	1,1	461	3.859	5	4.320	9.272	—
TARIM ALETLERİ	11	2.954	0,3	205	952	5	1.157	1.797	0,2

EK : 25 — 1978 Yılı Proje Demetinin Sektörel Dağılımı (Devam)

(Milyon TL)

Sektör	Proje Sayısı	Proje Tutarı (1)	Toplam İçinde Yüz. (2)	1977 Sonu Gerçekleş. (3)	1978 Ödeneği (4)	Gerçek Yüzdesi (5)	1978 Ödeneği Haz . Sonu		Dördüncü Plan Dönemine Kalan	
							(2) + (3) (6)	(1) — (4) (7)	Yüzde Dağılımı (8)	
ELEKTRİK MAKINALARI	26	8.064	0,7	107	828	9	935	7.129	0,8	
TAŞIT İMALATI	61	23.421	21,9	199	1.609	12	1.808	21.613	2,3	
KÜÇÜK SANAYİ	16	100	—	16	70	—	86	14	—	
TEKNOLOJİK ARAŞTIRMA	7	3.446	0,3	92	389	15	481	2.965	0,3	
MESLEK BİLİM ÖLÇÜ	2	62	—	18	15	8	33	28	—	
ENERJİ	705	291.409	23,5	26.834	31.566	22	58.400	233.009	25,2	
ULAŞTIRMA	1.173	255.021	20,5	38.433	27.379	21	65.812	189.208	20,5	
TURİZM	417	10.462	0,8	1.840	1.368	16	3.208	7.254	0,8	
KONUT	233	12.460	1	2.344	2.376	32	4.720	7.740	0,8	
EĞİTİM	1.386	21.292	1,7	5.144	8.542	19	13.606	7.606	0,8	
SAĞLIK	270	10.094	0,8	1.877	3.230	20	5.107	4.987	0,5	
DİĞER HİZMETLER	(2.717)	(79.748)	(6,4)	(14.359)	(10.720)	(21)	(25.082)	(54.666)	(5,9)	
İÇMESUYU	519	46.081	3,7	9.576	5.027	23	14.603	31.478	3,4	
KANALİZASYON	135	14.703	1,2	1.598	940	36	2.538	12.165	1,3	
DİĞERLERİ	2.063	18.964	1,5	3.185	4.756	13	7.941	11.023	1,2	
TOPLAM	9.346	1.241.137		168.828	148.190	21	317.019	924.118	100,0	

Kaynak: D.P.T.

EK : 26 — 1975 Yılı Proje Demedinin Karakteristiklerine Göre Dağılımı

(Milyon TL.)

Karakteristik	Proje Sayısı	Dış Tutarı	Toplam Tutarı	Toplam İçinde Yüzde
Etüt Proje	876	857	13.429	1,1
İdame - Yenileme	223	1.356	5.979	0,5
Araştırma - Geliştirme	140	896	11.113	0,9
Taşıt Alımı	190	1.491	7.245	0,6
Makine - Teçhizat	462	21.053	48.787	3,9
Bina İnşaatı	3.529	1.989	71.579	5,8
Sulama ve Drenaj	339	4.301	142.619	11,5
Arazi Islahı	33	—	567	—
Hayvancılık	43	22	451	—
Ormancılık	131	910	21.725	1,8
Arama - Sondaj	68	3.131	13.609	1,1
Maden Dekapaj ve İstihracı	47	13.338	31.576	2,5
Maden Zenginleştirme	10	2.400	6.981	0,6
Petrol Üretimi	5	431	1.818	0,2
Sanayi Tesisleri	359	108.030	276.500	22,3
Sanayi Tesisleri Tevsii	78	14.401	36.770	3,0
Termik Santral	14	55.830	97.929	7,9
Hidrolik Santral	42	58.576	130.863	10,5
Nükleer Enerji	1	7.671	11.836	1,0
ENH - Fider ve TM	303	5.676	29.272	2,4
Koy Elektrifikasyonu	4	500	1.976	0,2
Devlet ve İl Yolları	487	—	38.895	3,1
Köy Yolları	5	—	32.116	2,6
Otoyol - Turistik Şehir İçi Geç.	38	10	21.054	1,7
Bitümlü Kaplama	59	—	29.420	2,4
Demiryolu - Sinyalizasyonu	27	5.328	23.877	1,9
Telekomünikasyon	21	3.989	16.778	1,4
Gemi Yapımı ve Alımı	32	4.361	9.913	0,8
Liman	76	291	4.537	0,4
Hava Alanı	15	1.074	5.574	0,5
Radyo - TV - Radyolink Sistem	74	876	2.225	0,2
Telefon Santral ve Makineleri	14	4.090	16.224	1,3
İçme Suyu	481	5	9.142	0,8
Kanalizasyon	103	202	15.403	1,2
Harita - Tapu - Kadastro	551	—	925	0,1
Diğerleri	556	7.533	52.433	4,2
Toplam	9.346	330.616	1.241.137	

Kaynak : DPT.

	<i>EK: 27 — Dışalım Gerçekleşmeleri</i>						<i>(Cari Fiyatlarla, Bin Dolar)</i>
	1972	1973	1974	1975	1976	1977	Yıllık Ortalama Artış Hızı %
I. Tarım Ürünleri	607.417	831.968	851.958	792.630	1.254.408	1.041.401	11,4
1. Bitkisel Ürünler	566.102	772.629	776.545	733.880	1.174.073	988.318	11,8
a) Hububat ve Baklagiller	36.101	64.174	22.434	28.183	70.589	120.436	27,2
b) Meyveler ve Sebzeler	197.362	258.917	291.541	275.430	375.228	439.968	17,4
— Fındık	116.513	121.686	173.203	154.075	203.161	251.034	16,6
— Kuru Üzüm	30.450	56.659	53.905	45.527	52.629	74.966	19,7
— Diğerleri	50.399	80.572	64.433	75.828	119.488	113.968	17,7
c) Endüstri Bitkileri	332.579	449.538	562.570	430.267	728.215	427.914	5,2
— Pamuk (Ham)	191.324	305.830	235.303	225.224	434.245	210.060	1,9
— Tütün	130.883	132.875	204.476	183.213	251.291	175.819	6,1
— Diğerleri	10.372	10.833	27.791	21.830	42.679	42.035	32,3
2. Hayvancılık ve Su Ürünleri	26.249	52.047	70.909	53.962	74.986	48.770	13,2
3. Orman Ürünleri	5.066	7.292	4.412	4.788	5.349	4.813	-3,2
II. Madencilik ve Taşocakçılığı	35.091	41.714	79.83 1	105. 565	110.016	125.851	29,1
III. Sanayi Ürünleri	242.461	443.400	600.392	502.879	595.790	585.774	19,3
1. Gıda - İçki Sanayi	87.373	149.111	130.418	116.658	86.758	136.206	9,3
2. Dokuma Sanayi	54.844	105.640	147.846	132.477	272.691	259.843	36,5
3. Orman Ürünleri Sanayi	4.868	8.045	21.181	9.055	5.620	267	-44,1
4. Den ve Kösele Sanayii	21.540	45.259	73.901	64.885	59.895	52.004	19,3
5. Kimya Sanayii	11.155	19.640	36.292	37.718	46.741	36.359	26,6
6. Petrol Ürünleri Sanayii	22.303	48.898	85.891	36.052	16.162	7	—
7. Çimento Sanayii	15.163	14.751	7.991	24.215	16.299	9.179	-9,6
8. Cam - Seramik Sanayii	3.689	6.625	12.537	17.874	20.884	27.447	49,4
9. Demirden Başka Metaller	11.229	22.284	38.100	12.682	16.888	20.059	12,3
10. Madeni Eşya Makine Sanayii	4.083	8.637	16.109	13.922	16.454	14.020	28,0
11. Elektrik Makine Sanayii	881	1.524	1.003	806	1.097	3.024	28,0
12. Diğer Sanayi Ürünleri	5.333	12.986	29.123	36.535	36.297	27.359	38,7
Genel Toplam	884.969	1.317.082	1.582.181	1.401.074	1.960.214	1.751.026	14,6

Kaynak: DİE.

(Cari Fiyatlarla Bin Dolar)

EK : 28 — Başlıca Mallar Dışalımı

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	Yıllık Ortalama Yüzde Artış
1. Makine Sanayii Ürünleri	394.399	506.480	644.292	998.727	1.090.084	1.082.627	22.2
— Motorlar	53.785	64.977	77.015	117.784	136.681	121.562	17.7
— Toprak Makineleri	14.094	29.984	39.333	99.270	129.825	164.235	63.4
— Dokuma Makineleri	46.440	102.054	143.602	158.007	129.239	22.462	13.5
— Maden Makineleri	27.604	25.688	33.945	60.166	69.469	91.784	27.2
— Diğer Makineler ve Parçalar	252.386	283.777	350.397	563.500	624.870	682.584	22.0
2. Taşıt Sanayii Ürünleri	111.647	173.639	204.561	360.161	570.209	522.639	36.2
— Traktörler	7.070	21.032	16.802	82.295	191.737	201.216	95.4
— Binek Otomobilleri	10.046	18.415	29.614	47.797	67.628	31.432	25.6
— Kamyonlar	444	2.749	5.136	5.812	27.003	7.154	74.4
— Damperler	4.197	2.094	3.406	10.467	29.236	13.084	25.5
— Diğer Araç ve Parçalar	9.135	18.869	23.715	35.117	36.424	43.918	36.9
— Şasi ve Karoseri Aksamı	80.755	110.480	125.888	178.673	218.181	225.835	22.8
3. Elektrikli Alet ve Cihazlar	122.793	146.115	183.615	278.302	278.415	295.776	19.2
4. Demir - Çelik Ürünleri	147.738	247.462	530.971	679.764	546.919	693.163	36.2
5. Ham Petrol ve Akaryakıt	154.915	221.501	762.857	811.489	1.125.674	1.470.379	56.8
6. Organik Kimyasal Maddeler	77.543	114.571	167.933	218.774	274.173	279.647	29.2
7. Organik Olmayan Kimyasal Maddeler	35.778	45.373	65.452	145.922	112.904	88.779	19.9
8. Suni Plastik Maddeler	32.445	41.800	79.978	90.618	103.567	155.484	36.8
9. Gübreler	62.202	100.549	101.264	48.356	98.775	214.474	28.1
10. Diğer Maddeler	423.094	488.725	1.036.636	1.106.445	927.927	993.309	18.6
GENEL TOPLAM	1.562.554	2.086.215	3.777.559	4.738.558	5.128.647	5.796.277	30.0

Kaynak : DİE.

EK : 29 — Dışarıda Plan Hedefleri ve Gerçekleşmeler

	Yatırım malları		Ara malları		Tüketim malları		Toplam	
	Hedef	Gerçek.	Hedef	Gerçek.	Hedef	Gerçek.	Hedef	Gerçek.
	Gerçekleşme : Cari fiyatlarla Hedefler : 1971 fiyatlarıyla (Milyon Dolar)							
1972	450,0	782,7	775,0	707,1	90,0	72,8	1 315,0	1 562,6
1973	490,0	1 002,8	845,0	993,0	95,0	90,4	1 430,0	2 086,2
1974	530,0	1 289,0	902,0	2 331,5	100,0	157,1	1 532,0	3 777,6
1975	575,0	1 961,1	952,0	2 574,3	110,0	203,2	1 637,0	4 738,6
1976	625,0	2 239,3	1 004,0	2 732,9	120,0	156,4	1 749,0	5 128,6
1977	680,0	2 255,1	1 040,0	3 363,2	130,0	178,0	1 850,0	5 796,3
Yıllık ortalama artış (yüzde) 8,6		23,4	6,1	36,5	7,6	19,6	7,0	30,0

Kaynak : DPT. DİE.

EK : 30 — Dışarının Kaynaklara Göre Dağılımı

	(Cari fiyatlarla, Milyon Dolar)					
	1972	1973	1974	1975	1976	1977
1. Liberasyon	708,1	1 148,7	2 524,1	2 918,8	3 319,9	4 062,9
2. Tahsisli ithal malları	412,5	478,4	697,1	1 162,9	1 143,1	1 161,3
3. Anlaşmalı ülkeler Program ithalatı	100,3	78,0	222,3	161,3	91,1	63,1
4. Enfrastrüktür	1 220,9	1 705,1	3 443,5	4 243,0	4 554,1	5 287,3
5. Özel yabancı sermaye	9,9	21,1	23,7	38,7	16,1	39,1
6. Proje kredileri	28,0	14,6	15,7	141,7	24,2	43,6
7. Bedelsiz dışalım	248,8	295,2	235,8	215,9	398,3	309,9
8. Diğerleri	54,7	49,9	57,8	98,2	135,5	102,3
Toplam	0,3	0,3	1,1	1,1	0,4	14,1
	1 562,6	2 086,2	3 777,6	4 738,6	5 128,6	5 796,3

Kaynak : DİE.

EK : 31 — 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan Yararlanan Firmaların Sektörel Dağılımı

SEKTÖRLER

	Firma Sayısı	1973 Sonu İtibariyle İzin Verilen	Toplam Sermaye İçindeki Yab.Ser. Payı %	Firma Sayısı	1974 Sonu İtibariyle İzin Verilen Yab.Ser	Toplam Sermaye İçindeki Yab.Ser. Payı %	Firma Sayısı	1975 Sonu İtibariyle İzin Verilen	Toplam Sermaye İçindeki Yab.Ser. Payı %	Firma Sayısı	1976 Sonu İtibariyle İzin Verilen	Toplam Sermaye İçindeki Yab. Ser. Payı %	Firma sayısı	1977 Sonu İtibariyle İzin Verilen Yab. Ser.	Toplam Sermaye İçindeki Yab. Ser. Payı %
I. İMALAT SANAYİİ															
— Gıda içki. Tütün	9	137 147	59.0	8	136 522	64.5	9	148 294	57.8	9	148 294	57.8	9	148 294	7.8
— Dokuma ve Giyin	3	21 451	73.8	3	21 451	73.8	3	21 451	73.8	3	21 451	73.8	3	21 451	73.8
— Kâğıt	1	48 717	57.4	1	48 717	57.4	1	48 717	56,0	1	48 717	36.0	1	48 717	58.0
— Lastik	3	222 480	58.8	3	222 480	58.8	3	222 430	58.8	3	222 480	58.8	3	222 480	58.8
— Plastik İşleme	1	3 841	38.9	1	3 841	38.9	1	3 841	38.9	1	3 841	38.9	1	3 041	38.9
— Kimya	28	321 078	55.0	26	299 152	53.4	25	297 720	54,3	24	294 660	54.3	23	465 360	47.7
— Cam	1	46 000	20.0	1	46 000	20.0	1	45 544	13.0	1	45 544	13.0	1	45 544	13.0
— Taşıt Araçları	8	384 765	39.7	8	384 765	39.7	8	508 465	37.8	8	675 665	39.2	8	675 664	39.2
— Madeni Eşya	9	67 437	25.6	11	85 520	23.2	11	85 520	23.2	11	85 520	23.2	10	99 523	18.2
— Makin İmalat	7	118 849	47.6	6	88 771	38.9	6	55 772	42.8	6	55 894	42.9	5	55 102	43.0
— Tarım Alet ve Mak.	4	67 309	32.3	4	67 309	32.3	4	74 318	27,1	4	74 318	27.1	3	64 120	26.5
— Elektrik Makina ve Elektronik	16	238 577	57.9	14	261 084	57.3	16	310 864	54,6	17	315 683	54.1	17	315 683	53.5
— Çimento-Çimentodan Gereçler	3	45 092	30.1	3	45 092	30.1	3	54 692	27.3	2	32 000	20.0	1	24 000	30.0
— Ambalaj	1	1 050	50.0	1	1 050	50.0	1	1 050	50.0	1	1 050	50.0	1	1 050	50.0
— Yapı Malzemeleri	1	600	5.0	1	600	5.0	1	600	5.0	1	600	5.0	1	600	5.0
TOPLAM :	99	1 724 393	45.2	91	1 712 354	43.9	93	1 879.328	41.2	92	2 025 718	41.3	27	2 191 430	40.5
II. TARIM	1	1 020	51.0	1	1 020	51.0	1	1 020	51.0	1	1 020	51.0	1	1 020	51.0
III. MADEN	3	23 427	92.7	2	24 030	95.9	2	24 030	95.9	1	20 000	100.0	1	20 000	100.0
IV. HİZMETLER															
— Turizm	9	276 070	59.8	8	186 070	59.7	7	213 070	57.2	7	213 070	54.6	6	210 370	47.0
— Bankacılık	2	24 835	12.2	2	24 835	12.2	2	51 637	11.9	2	51 637	11.9	2	51 637	11.9
— Araştırma Müh. ve Müş. Hizmet.	5	8 075	37.2	4	7 825	38.2	3	6 625	37.9	2	4 000	40.0	2	4 000	40.0
— Ulaştırma	3	11 299	57.9	1	2 250	50.0	1	2 250	50.0	1	2 250	50.0	1	2 260	50.0
— Mağazacılık	—	—	—	1	4 550	50.6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM :	19	320 279	45.4	16	225 530	41.1	13	273 582	33.0	12	270 957	32.3	11	268 257	20.9
GENEL TOPLAM :	118	2 069 119	45,5	110	1 962 934	43.9	109	2 177 960	40.2	106	2 317 695	40.2	100	2 480 707	39.2

Kaynak: Ticaret Bakanlığı.

*EK : 32 — 1973 x 1977 Döneminde Türkiye'de Yabancı Sermayenin
Sektörlere Göre Oransal Dağılımı (Verilen izinler)*

	1973		1974		1975		1976		1977	
	Miktar (1000TL.)	Yüzde	Miktar (1000TL.)	Yüzde	Miktar (1000TL.)	Yüzde	Miktar (1000TL.)	Yüzde	Miktar (1000TL.)	Yüzde
İmalât Sanayii	1 724 393	83,34	1 712 354	87,24	1 879 328	86,29	2 025 718	87,40	2 191 430	88,34
Tarım	1 020	0,05	1 020	0,05	1 020	0,05	1 020	0,05	1 020	0,04
Madencilik	23 427	1,13	24 030	1,22	24 030	1,10	20 000	0,86	20 000	0,61
Hizmetler	320 279	15,48	225 530	11,49	273 582	12,56	270 957	11,69	268 257	10,81
TOPLAM	2 069 119	100,00	1 962 934	100,00	2 177 960	100,00	2 317 695	100,00	2 480 707	100,00

Kaynak : Ticaret Bakanlığı

EK : 33 — 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan Yararlanan Firmaların Ülkelere Göre Dağılımı

(Yıl Sonu İtibariyle)
1000 TL.

ÜLKELER	1973			1974			1975			1976			1977		
	Firma a Sayısı	İzin Verilen Yab. Ser.	Toplam içindeki Payı %	Firma Sayısı	İzin Verilen Yab. Ser.	Toplam içindeki Payı %	Firma Sayısı	İzin Verilen Yab. Ser.	Toplam içindeki Payı %	Firma Sayısı	İzin Verilen Yab. Ser.	Toplam içindeki Payı %	Firma Sayısı	İzin Verilen Yab. Ser.	Toplam içindeki Payı %
ALMAKTA	24	330.675	16,0	23	290.947	15,3	24	326.762	15,0	24	328.956	14,2	24	328.956	13,3
ABD	20	326.561	15,8	20	336.146	17,1	20	396.001	18,2	20	396.001	17,1	20	398.654	16,1
AVUSTURYA	8	34.528	1,7	7	32.906	1,7	6	31.219	1,4	6	31.341	1,4	5	30543	1,2
PANAMA	1	90.000	4,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
HOLLANDA	5	76.736	3,7	6	76.924	3,9	5	77.668	3,5	4	54.976	2,4	4	54.976	2,2
DANİMARKA	5	83.617	4,0	5	83.617	4,3	5	88.618	4,1	5	88.617	3,8	5	88.617	3,6
FRANSA	10	249.716	12,1	8	215.446	11,0	8	241.936	11,1	8	409.136	17,6	6	408.439	16,5
HOLLANDA	6	105.036	5,1	5	102.707	5,2	6	122.507	5,6	6	122.507	5,3	6	122.507	4,9
İNGİLTERE	5	45.088	2,2	5	46.571	2,4	5	62.170	2,8	4	58.141	2,5	4	58.141	2,3
İSVEÇ	2	1.460	0,1	1	600	0,03	2	5.500	0,2	2	5.500	0,2	2	5.500	0,2
İSVİÇRE	18	253.871	12,3	16	294.776	15,0	13	247.364	11,4	12	244.304	10,5	11	243.453	9,8
İTALYA	5	303.206	9,8	5	193.256	9,9	6	289.056	13,3	6	269.056	12,5	6	280.056	11,6
JAPONYA	1	80.000	3,9	1	80.000	4,1	1	80.000	3,7	1	80.000	3,5	1	80.000	3,2
KANADA	1	29.935	1,4	1	29.896	1,5	1	51.000	2,3	1	51.000	2,2	1	51.000	2,1
KUVEYT	1	64.800	3,4	1	64.800	3,3	1	64.800	3,0	1	64.800	2,8	1	240.000	9,7
VENEZÜELLA	1	4.500	0,2	1	4.500	0,2	1	4.500	0,2	1	4.600	0,2	—	—	—
KARMA	5	88.850	4,3	6	100.903	5,1	5	88.860	4,0	5	88.860	2,8	4	80.860	3,3
TOPLAM	118	2.069.119	100,0	110	1.962.934	100,0	109	2.177.960	100,0	106	2.317.695	100,0	100	2.480.707	100,0

KAYNAK: Ticaret Bakanlığı

EK : 34 — Bölgelere Göre Nüfus, Kentli Nüfus, Kentleşme Oranı ve Kentleşme Hızı (1960-1975)

(000)

BÖLGELER	Ege -Marmara				İç Anadolu				Akdeniz				Karadeniz				Doğu Anadolu				TÜRKİYE			
	Yıllar	Nüfus	Kentli Nüfus	Kent- leşme Oranı	Kent- leşme Hızı	Nüfus	Kentli Nüfus	Kent- leşme Oranı	Kent- leşme Hızı	Nüfus	Kentli Nüfus	Kent- leşme Oranı	Kent- leşme Hızı	Nüfus	Kentli Nüfus	Kent- leşme Oranı	Kent- leşme Hızı	Nüfus	Kentli Nüfus	Kent- leşme Oranı	Kent- leşme Hızı	Nüfus	Kentli Nüfus	Kent- leşme Oranı
1960	7560	3492	46,2	—	6495	1622	25,0	—	4034	878	21,8	—	4951	608	12,3	—	4713	673	14,3	—	27755	7305	26,3	—
1965	8528	4091	48,0	3,4	7357	2187	29,7	6,0	4616	1366	29,6	7,8	5509	745	14,5	4,5	5380	947	17,6	7,1	31391	9383	29,9	5,7
1970	9823	5361	54,6	6,2	8292	2973	35,9	6,3	5320	1860	35,0	6,2	5990	1137	19,0	6,3	6178	1409	22,8	6,3	35605	12761	35,8	6,7
1975	11425	7243	63,4	7,0	9358	4100	43,8	7,6	6233	2534	40,7	7,2	6400	1432	22,4	5,2	6930	1865	26,9	6,5	40198	17176	42,7	5,9

Kaynak: DİE

EK : 35 — Nüfus Gruplarına Göre 1970 – 1975 Yılları Arası Kentli Nüfus Dağılımı

Nüfus Gurupları	10.000 – 50.000			50.000 – 100.000			100.000 – 500.000			500.000 Fazla			TOPLAM		
	Yerleşme sayısı	Grup toplam nüfusu	Grup nüfusu/Türkiye kentli nüfusu (Yüz)	Yerleşme sayısı	Grup toplam nüfusu	Grup nüfusu/Türkiye kentli nüfusu (Yüz)	Yerleşme sayısı	Grup toplam nüfusu	Grup nüfusu/Türkiye kentli nüfusu (Yüz)	Yerleşme sayısı	Grup toplam nüfusu	Grup nüfusu/Türkiye kentli nüfusu (Yüz)	Yerleşme sayısı	Grup toplam nüfusu	Grup nüfusu/Türkiye kentli nüfusu (Yüz)
1965	168	3.392.580	36,3	18	1.241.750	13,3	12	2.060.038	22,1	2	2.648.638	28,3	200	9.343.006	29,9
1970	221	4.436.195	34,8	21	1.411.153	11,1	19	2.988.022	23,5	3	3.889.391	30,5	264	12.734.761	35,8
1975	230	4.719.067	27,9	24	1.640.860	9,7	24	4.741.139	28,1	3	5.792.485	34,3	281	16.893.551	42,0

Kaynak : DİE.

EK : 36 — Kamu Gelirleri Gerçekleşmeleri (Cari Fiyatlarla - Milyon TL.)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1973-1977 Topla.	Yılda Ortalama Yüzde Artış
	1. Vergiler	41986	54191	68030	98422	129726	174731	525100
— Dolaysız	16526	22489	30879	45230	60139	90927	249664	40,6
— Dolaylı	23726	29408	34372	49580	64528	75897	253785	26,2
— Servet	1734	2294	2779	3612	5059	7907	21651	35,5
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	4024	5278	4566	4735	6320	7525	28424	13,3
3. Faktör Gelirleri	7928	9982	9779	12150	7640	5130	44681	- 8,3
4. Sosyal Fonlar	1923	3011	5103	8947	10675	10800	38536	41,2
5. Toplam	55861	72462	87478	124254	154361	198186	636741	28,8
6. Yıllık Yüzde Artış		29,7	20,7	42,0	24,2	28,4		-
7. Dış Borçlanma	3340	3963	2217	4147	8066	6002	24395	12,4
8. Genel Toplam	59201	76425	89695	128401	162427	204188	661136	28,1
9. Yıllık Yüzde Artış		29,1	17,4	43,2	26,5	25,7		-

Kaynak: D.P.T., Maliye Bakanlığı

EK : 37 — Kamu Harcamaları Gerçekleşmeleri

(Cari fiyatlarla, Milyon TL.)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	Yılda ortalama yüzde artış
Cari harcamalar	27 950	36 816	47 000	63 885	84 615	120 000	33,8
Yatırım harcamaları	21 781	26 705	45 031	65 822	83 753	114 379	39,3
— Sabit sermaye	20 201	25 078	35 039	53 788	75 227	107 739	39,8
— Stok değişimi	1 580	1 627	9 992	12 034	8 526	6 640	33,3
Transfer harcamaları	14 093	20 100	20 800	31 183	35 177	48 080	27,8
— İç borç	1 288	1 340	1 615	2 048	2 270	3 473	21,9
— Dış borç	2 588	2 169	2 898	2 663	2 611	4 127	9,8
— Diğerleri	10 217	16 591	16 287	26 472	30 296	40 480	31,7
TOPLAM	63 824	83 621	112 831	160 890	203 545	282 459	34,6

Kaynak : DPT

EK : 38 — Kamu Kesimi Ek Finansman Gereği Gerçekleşmeleri

(Cari fiyatlarla, Milyon TL.)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	Yılda ortalama yüzde artış
1. Toplam harcama	53 824	83 621	112 831	160 890	203 545	282 459	34,6
2. Toplam gelir	19 201	76 425	89 695	128 401	162 427	204 188	28,1
3. Finansman ihtiyacı	4 623	7 196	23 136	32 489	41 118	78 271	76,1
— İç istikraz tahvilleri	4 000	2 887	3 834	9 185	13 088	15 014	30,3
— Diğerleri	623	4 309	19 302	23 304	28 030	63 257	152,0

Kaynak : DPT

EK : 39 — Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri

	(Cari fiyatlarla, Milyon TL.)					
	1972	1973	1974	1975	1976	1977
HARCAMALAR	52.606	64.889	79.171	116.008	156.967	235.269
Cari	24.250	32.800	42.200	58.065	78.631	112.000
Yatırım	8.312	10,180	15.766	22.020	33.609	52.690
Transfer	20.044	21.909	21.205	35.923	44.727	70.579
GELİRLER	52.247	62.837	75.539	116.522	153.439	200.137
Vergi	39.922	51.958	65.157	95.009	127.055	168.236
Vergi dışı normal gelir	5,439	3.541	3.826	9.771	10.669	13.881
özel gelirler	1.591	3.048	989	563	2.018	1.641
İç borç	4.000	2.887	3.604	7.485	10.974	12.528
Net katma bütçe	1.295	1.403	1.963	3.694	2.723	3.851

Kaynak, DPT, Maliye Bakanlığı

EK : 40 — Kamu Kesimi Genel Dengesi (Gerçekleşme)

(Cari Fiyatlarla Milyon TL.)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977
1. Vergiler	40 252	51 897	65 251	94 810	120 667	166 824
a. Dolaysız	16 526	22 489	30 879	45 230	60 139	90 927
b. Dolaylı	23 726	29 408	34 372	49 580	64 528	75 897
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	4 024	5 278	4 566	4 735	6 320	7 525
3. Faktör Gelirleri	7 928	9 982	9 779	12 150	7 640	5 130
4. Sosyal Fonlar	1 923	3 011	5 103	8 947	10 675	10 800
5. (Cari Transferler)	— 3 885	— 5 341	— 5 326	— 7 791	— 8 924	— 13 831
6. (Dış Faizler)	690	— 785	— 902	— 993	— 1 234	— 1 688
I. KAMU HARCANABİLİR GE- LİRİ	49 552	64 042	78 471	111 858	139 144	174 760
II. CARİ GİDERLER	— 27 950	— 36 816	— 47 000	— 63 885	— 84 615	— 120 000
III. KAMU TASARRUFU	21 602	27 226	31 471	47 973	54 529	54 760
IV. YATIRIMLAR	21 781	— 26 705	— 45 031	— 65 822	— 83 753	— 114 379
a. Sabit Sermaye	20 201.	25 078	35 039	53 788	75 227	107 739
b. Stok Değişimi	1 580	1 627	9 992	12 034	8 526	6 640
V. TASARRUF - YATIRIM FARKI	— 179	521	— 13 560	— 17 849	— 29 224	— 59 619
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	— 2 922	— 7 692	— 3 325	— 6 757	— 9 782	— 10 625
1. Servet Vergileri	1 734	2 294	2 779	3 612	5 059	7 907
2. (Diğer Transferler)	— 3 115	— 6 107	— 3 243	— 7 327	— 7 888	— 7 994
3. (Kamulaştırma)	— 1 541	— 3 879	— 2 861	— 3 042	— 6 953	— 10 538
VII. KASA - BANKA/BORÇLANMA	3 101	7 171	16 885	24 606	39 006	70 244
1. Kasa - Banka Değişimi	— 986	— 479	— 3 955	— 7 319	— 5 297	— 6 429
2. Dış Borçlanma (Net)	752	1 794	— 681	1 484	5 455	1 875
3. İç Borçlanma (Net)	3 335	5 856	21 521	30 441	38 848	74 798

Kaynak : DPT.

EK : 41 — III. Plan Döneminde Para Çoğaltanını Etkileyen Faktörler

	1972	1973	1974	1975	1976	1977
(1) Bilfiil tedavüldeki para	15.978	20.700	26.151	32.905	42.466	62.953
(2) Vadesiz ticari mevduat	11.901	16.030	22.631	32.095	44.977	63.027
(3) Vadesiz tasarruf mevduatı	24.929	33.056	39.831	52.770	63.595	83.873
(4) (2) + (3) = mevduat toplamı	36.830	49.086	62.462	84.865	108.572	146.900
(5) Mevduat munzam karşılıkları	12.027	16.275	19.920	28.425	34.876	51.367
(6) Bankalar mevduatı (Merkez Bankasında)	2.674	2.276	3.305	5.816	4.354	5.015
(7) Banka kasalarındaki para	4.432	5.082	7.206	8.627	10.365	15.811
(8) Diğer mevduat (Merkez Bankasında)	813	1.360	1.864	1.332	1.080	2.126
(9) (1) 4- (4) = Para arzı (*)	52.808	69.786	88.613	117.770	151.038	209.853
(10) Merkez Bankası parası	35.974	45.693	58.446	77.105	93.141	137.272
h oranı : (1)/(4) = Halkın nakit tercih eğilimi	.434	.422	.419	.388	.391	.429
k oranı : (5)/(4) Fiili mevduat munzam karşılık oranı	.327	.332	.319	.335	.321	.350
d oranı : (6 + 7)/(4) = Bankaların likidite oranı	.194	.150	.168	.170	.136	.142
t oranı : (8)/(4) = Kamu mevduatı oranı	.022	.028	.030	.016	.010	.015
m oranı : $\frac{b + 1}{b+k+d+t} = \frac{\text{Para arzı}}{\text{Merkez Bankası parası}}$	1.47	1.53	1.52	1.53	1.62	1.53

Kaynak : TC. Merkez Bankası, DPT

(*) Para arzı, TC Merkez Bankasındaki serbest tevdiatı içermediğinden büyüklükler Tablo 71'dekinden farklıdır.

EK : 42 — III. Plan Döneminde Emisyon Hacmini Belirleyen Faktörler (Milyon TL)

	1 9 7 2	1 9 7 3	1 9 7 4	1 9 7 5	1 9 7 6	1 9 7 7
Emisyon Hacmi	20055	25332	32860	40938	52061	77881
I. Artırıcı Faktörler	54468	69627	87 141	121094	191222	284901
1. Altın, Döviz Mevcudu	18366	28 556	22303	14961	15991	9742
2. Krediler	20104	28536	52400	65825	110294	188 841
— Kamu Kredileri	13968	14462	29666	39663	69846	127391
Hazine Kısa Vadeli Avansı	7469	7843	12 404	16761	21739	45178
Tekel ve KIT Hammadde						
Mahsul Alımı	6236	6384	11040	9615	26293	47203
KİT-Mevduat	—					
Karşılıklarından			5934	7069	7069	7069
KIT-DYB Aracılığıyla	—	—	—	6050	14641	27922
Diğer (Bankalar						
Tasfiye Fonu	263	235	208	168	105	19
— Özel Krediler	6216	14074	22734	26162	40447	61450
Tarım Kredileri	1999	2 574	3215	927	2717	3964
Ziraat Finansman	650	650	650	4000	6400	6400
Sanayi Kredileri	535	1204	1534	3094	6682	14732
Küçük Sanat	399	421	341	441	1202	2351
Tarım Satış Kooperatifleri	1314	3855	11155	11971	13320	21225
İhracat Kredileri	684	1841	1119	2162	3380	3536
Orta Vadeli Krediler						
(Tarım Dışı)	496	2753	3324	2278	4124	5491
Diğer Krediler	139	776	1396	1289	2622	3751
3. Diğer Aktif Hesaplar	15918	12535	12438	40308	64938	86361
Konvertibl TL. Borçluları	6474	3104	1857	14980	29292	35848
İtfaya Tabi Hesaplar	6316	6267	6217	20482	24440	37415
Diğer	3128	3164	4364	4846	11206	13 098
II. Azaltıcı Faktörler	34413	44295	54281	80156	139 161	207 063
1. Mevduat	16663	20955	26120	36927	44738	62937
Mevduat Karşılıkları	12027	16275	19920	28425	34876	51367
Bankalar Mevduatı	2 074	2276	3305	5816	4354	5015
Resmî Mevduat	1335	1424	1210	1 680	2274	3035
Milletlerarası Müess	33	30	28	27	2387	2387
Diğer	594	450	1657	979	847	1132
2. Diğer Pasif Hesaplar	17750	23340	28161	43229	94423	144126
İthalât Depozitoları	1369	1227	978	1923	11499	46532
Provizyon Hesapları	6804	13549	17214	14987	26269	16638
Konvertibl TL. Karş. Döv. Al.	6474	3149	2007	16491	29380	38089
Diğer	3103	5415	7962	9828	41668	39 640

Kaynak : T. C. Merkez Bankası

EK : 41 — Bazı Önemli Mallarda Kamu Üretiminin Plan Dönemlerinde Gelişmeleri

	1962		1967		1972		1977		1978 (Program)	
	Kuruluş üretimi (Bin ton)	Toplam üretim göre yüzde	Kuruluş üretimi (Bin ton)	Toplam üretim göre yüzde	Kuruluş üretimi (Bin ton)	Toplam üretim göre yüzde	Kuruluş üretimi (Bin ton)	Toplam üretim göre yüzde	Kuruluş üretimi (Bin ton)	Toplam üretim göre yüzde
Elektrik Enerjisi (Gwh) (1)	1570.4	44.2	2970.9	482	9124.4	81.5	17237.4	84.2	18522.0	83.5
Linyit (2)	1867.0	62.7	2928.0	85.6	4786.0	65.8	8288.0	63.8	10443.0	65.3
Taş Kömürü (2)	3818.0	98.1	5031.0	100.0	4641.0	100.0	4405.0	100.0	4800.0	100.0
Krom Cevheri (3)	179.5	41.3	215.9	26.5	210.7	30.6	227.0	39.4	220.0	36.7
Bor Tuzları (3)	30.9	27.1	76.0	14.7	238.5	38.3	343.9	44.7	505.2	53.1
Kükürt (3) + (6)	18.5	100.0	25.0	100.0	28.8	100.0	44.0	100.0	52.0	100.0
Blister Bakır «1» (3) + (4)	25.7	100.0	25.4	100.0	17.1	100.0	31.4	100.0	36.1	100.0
Ham Petrol (5)	511.0	86.3	989.0	36.3	943.0	27.8	1074.0	39.6	1080.0	36.0
Beyaz Ürün (5) + (6)	611.2	35.3	1051.1	37.1	3384.5	60.2	5680.1	76.2	6521.0	80.2
Siyah ürün (5) + (6)	683.1	61.2	1028.1	41.5	2889.3	56.7	4817.2	68.2	4902.5	65.1
Petrokimya «2» (7)	—	—	—	—	30.9	100.0	141.1	100.0	125.5	100.0
Gübre «3» (8) + (18)	100.0	60.9	149.8	41.5	717.4	50.5	993.4	37.3	2179.3	60.8
Vasıflı Çelik (9)	14.3	—	35.2	—	38.6	55.1	38.0	37.3	40.0	36.0
Sıvı Çelik «4» (10) + (11)	242.6	98.6	1001.3	87.0	1448.9	83.3	1407.6	74.0	1866.0	61.0
Kok «4» (10) + (11)	530.6	100.0	1145.0	100.0	1279.2	100.0	1655.8	100.0	2229.3	100.0
Demir Cevheri (10)	500.1	64.7	752.2	49.2	919.5	46.2	1258.0	36.1	2105.0	39.2
Kağıt (12)	81.6	80.6	108.6	89.5	259.6	84.2	339.3	70.8	333.0	64.9
Refrakter Malzeme (13)	20.3	100.0	28.6	62.0	41.8	59.5	70.1	57.8	78.9	51.8
Yünlü Dokuma (Bin Metre) (13)	4288.0	18.6	5153.0	19.1	4705.0	14.3	5877.0	11.1	6095.0	10.9
Pamuklu Dokuma (Bin Metre) (13)	159195.0	29.9	188705.0	25.4	224197.0	23.2	181812.0	14.0	215268.0	15.9
Çimento (14)	879.0	37.4	2341.0	54.9	3606.0	42.8	4751.0	34.4	6200.0	38.9
Seker (15)	389.7	100.0	727.9	100.0	746.5	100.0	995.4	100.0	1275.0	100.0
Süt (16)	—	—	—	—	18.9	3.1	22.2	2.1	31.5	2.7
Et «5» (17)	12.6	6.7	26.6	14.5	44.7	16.7	82.2	17.3	90.0	18.0

Kaynak : DİE

(1) TEK (1970 yılından sonra)

(2) TKİ

(3) ETİBANK

(4) KBt

(5) TPAO

(6) TÜPRAŞ

(7) PETKİM

(8) AZOT SANAYİİ

(9) MKEK

(10) TDÇF

(11) ERDOMİR

(12) SEKA

(13) SÜMERBANK

(14) ÇİMENTO SANAYİİ

(15) ŞEKER FAB. TAŞ

(16) SEK

(17) EBK

(18) İGSAŞ

«1» 1977 yılından önce sadece ETİBANK

«2» Sadece önemli petrokimya ürünleri

«3» 1977 yılından önce sadece AZOT SANAYİİ

«4» 1962 yılında sadece TDÇF

«5» Mezbağa + Kombina

EK : 44 — Seçilmiş İşkollarında Ortalama Sigortalı Günlük Cari (1)

İşkolu	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Kömür Madenciliği	33.36	48.69	53.11	96.42	104.42	138.83
Gıda Maddeleri Sanayii	37.26	45.86	70.46	82.62	116.87	159.72
İçki Sanayii	47.28	58.96	77.51	92.51	137.73	182.95
Tütün Sanayii	3582	64.34	77.63	9536	125.15	184.06
Dokuma Sanayii	40.76	66.02	57.27	6581	121.87	148.66
Kundura, diğer giyecek eşya ve hazır dokuma eşya imalatı	30.84	38.40	52.92	61.78	86.26	111.14
Ağaç ve mantar mamulleri	30.14	35.16	49.15	63.27	86.55	115.19
Mobilya ve tesisat imalatı	29.08	35.35	50.80	64.50	86.31	112.12
Kâğıt ve kâğıttan eşya imalatı	53.51	76.92	77.40	123.88	168.05	226.63
Matbaacılık, neşriyatçılık ve ilgili işler	50.28	55.91	73.44	87.09	111.90	137.60
Deri ve deriden eşya imalatı	34.04	41.88	54.40	67.67	111.26	147.13
Kimyevi madde ve mamulleri imalatı	59.40	63.59	83.89	103.83	132.47	183.49
Petrol ve kömür müştaklar sanayii	76.80	96.58	95.11	15092	158.76	228.48
Metaldan başka madeni eşya imalatı	40.88	54.44	67.00	86.23	121.99	160.87
Anametal sanayileri	6794	6814	98.41	11650	161.86	203.49
Metal eşya imalatı (makine hariç)	44.91	52.06	66.39	87.38	109.76	148.22
Makine- imalatı (elektrik makineleri hariç)	48.87	55.48	68.48	103.85	118.83	117.36
Elektrik makineleri, aletler ve malzemeleri imalatı	54.85	60.22	73.72	95.23	123.20	168.35
Nakil araçları imalatı	65.05	76.65	92.00	125.80	148.63	179.41
İnşaat	41.71	48.10	64.51	77.15	106.89	126.60
Elektrik havagazı ve buharlı ısıtma	42.73	58.31	67.73	77.53	105.96	144.13
Su ve sıhhi hizmetler	35.16	43.34	59.28	52.13	11.401	170.74
toptan ve perakende ticaret	43.35	50,39	78.60	74.77	96.76	120.18
Bankalar ve diğer mali kurumlar	40.73	47.87	64.32	75.52	95.70	144.02
Ulaştırma	52.54	62.08	74.33	123.97	117.55	165.36
Devlet hizmetleri	32.81	39.39	56.08	72.72	102.50	142.03

Kaynak : SSK.

(1) a) SSK, prim belgelerinde ücretler her yılın Eylül ayı başına göredir.

b) SSK, prim belgelerindeki ücretlere aynı menfaatlerle kanuni ikramiyeler, doğum ve ölüm yardımları, çocuk zamları gibi toplumsal amaçlarla ödenen paralar dahil değildir.

EK : 45 — Toplumsal Sigortalılar - İstihdam ilişkisi (1)

(1.000 kişi)

Yıllar	Toplumsal Sigortalılar (000) kişi	Toplumsal Sigortalılar artış endeksi 1972—100	Tarımdışı sektörde istihdam (000) kişi (1)	Tarımdışı sektörlerde istihdam artış endeksi 1972=100	Toplumsal sigortalıların tarımdışı sektörlerde istihdam oranı (Yüz.)	Toplam (tarım + tarımdışı yurtiçi) istihdam (15 + yaş) (000 kişi) (1)	Toplumsal sigortalıların toplam yurtiçi istihdamına oranı (15 + yaş) (yüzde)
1973	3.314	125,2	5.353	104,1	61,9	14.743	22,5
1974	3540	133,7	5.556	108,1	63,7	14.982	23,6
1975	3623	136,8	5.735	111,6	63,2	15.198	23,8
1976	4104	155,0	5.960	115,9	68,9	15.240	26,9
1977	4.390	168,88	6156	119,8	71,3	15.256	28,8

Kaynak : DPT

(1) Silahlı Kuvvetler dahil.

EK : 46 — Toplumsal Sigorta Kuruluşları Mali Durumu

Yıllar	T.C.Emekli Sandığı			Sosyal Sigortalar			BAĞKUR			(000) (Cari Fiyatlarla) Sosyal Sigorta Örgütleri Top.		
	Prim Gelirler	Toplam Gelirler	Toplam Giderler	Prim Gelirler	Toplam Gelirler	Toplam Giderler	Prim Gelirler	Toplam Gelirler	Toplam Giderler	Prim Gelirler	Gelirler	Giderler
1973	5.006.996	5.478.000	4.769.325	6.423.000	7.462.000	5.134.355	689.274	720.925	10.843	12.119.270	13.660.925	3.915.023
1974	7.111.700	7.765.174	5.050.923	8.819.978	10.320.000	6.710.079	694.723	794.876	21.133	16.626.401	13.880.050	11.782.140
1975	10.702.311	11.502.000	6.462.000	13.702.665	15.783.344	9.307.877	676.532	852.556	32.316	25.081.500	28.137.900	15.802.193
1976	10.351.717	11.652.829	9.041.081	20.232.000	23.496.305	11.929.316	747.154	1.011.796	68.905	31.330.871	36.160.930	21.039.303
1977	13.456.241	14.698.148	12.809.181	28.224.399	33.300.209	19.256.058	907.052	1.550.150	812.844	42.677.692	49.548.507	32.878.083

Kaynak : DPT - SSK, Emekli Sandığı, BAĞKUR

(1) Toplam Gelirler, prim Gelirler ile faiz, temettü, tahvil itfası ve diğer gelir ve tahsilatı içermektedir.

(2) Toplam giderler kanuni giderleri içermektedir

(3) SSK Toplam giderleri içine ayrıca sağlık tesisleri giderleri de dahil edilmiştir.

EK : 47 — Çeşitli toplumsal Güvenlik Programlarından Yararlananlar (1) (Kişi)

İlgili Toplumsal Güvenlik Örgütü	Yıllar					
	1972	1973	1974	1975	1976	1977
TC Emekli Sandığından (2)	322.547	336.370	361.956	379.874	409.282	860.179 (3)
Sosyal Sigortalar Kurumundan	167.861	194.154	211.465	242.000	293.500	349.869
Esnaf - ve Sanatkârlar ve diğer bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumundan (BAĞ - KUR)		1.524	2.308	3.340	4.649	27.047 (4)
Banka Sandıkları ve özel sigorta kuruluşlarından	2.500	2.700	3.000	3.400	4.500	5.040
Sosyal hizmet programları çerçevesinde çeşitli tesislerde (Yaşlı Evi, Çocuk Yurdu v.b.) bakılanlar	21.100	23.700	24.000	25.000	29.000	30.934
	514.008	558.448	602.729	653.614	740.931	1.273.069

Kaynak : SSK. DAĞ - KUR, TC Emekli Sandığı

(1) Halen çeşitli toplumsal sigorta ve toplumsal hizmet programları çerçevesinde yaşlılık, emeklilik, malullük, dul, yetim aylığı alanlar, sosyal hizmet tesislerinde bakılanlar.

(2) Vazife, Harp Malulleri, dul ,yetim aylığı alanlar, muhtaç ana babalar, Vatani Hizmet Madalya, Şeref aylığı alanların tümü kapsamaktadır.

(3) 422 451 kişi bu yıldan itibaren 65 yaş Yasasından yararlanmaktadır.

(4) Bağ - Kur genel kurul raporundan alınmıştır.

EK. : 48 — Program Türlerinin Saat ve Yüzde Dağılımı

Program Yılı Türü	1973		1974		1975		Saat	Yüzde	Saat	Yüzde
	Saat	Yüzde	Saat	Yüzde	Saat	Yüzde	1976		1977	
Kültür - eğitim	200	16,8	303	19,3	173	6,8	163,2	6,46	239	11,79
Tiyatro	57	4,8	42	2,7	80	3,1	39,48	1,56	72,56	3,58
Çocuk	77	6,5	109	6,9	161	6,3	194,7	7,71	151,68	7,49
Müzik - eğlence	208	17,5	151	9,6	443	17,5	795	31,5	446,5	22,03
Haber	216	18,2	278	17,7	493	19,5	288,68	11,44	321	15,84
Spor	69	5,8	66	4,2	273	10,9	207	8,2	300,85	14,85
Haber programı ve diğerleri	361	30,4	624	39,6	912	35,9	835,9	33,11	494,5	24,41
Toplam	1 188	100,0	1 573	100,0	2 544	100,0	2 524	100,0	2 026	100,0

Kaynak : TRT Kurumu

EK : 49 — Kamu Girişimleri

(Döner sermayeli kuruluşlar, kooperatifler ve üst kuruluşları ve yerel yönetim girişimleri dahil değildir.)

1. Katma Bütçeli Kuruluşlar :

Tekel Gn. Md.

Devlet Üretim Çiftlikleri Gn. Md.

Orman Gn. Md.

Devlet Hava Meydanları İşletmesi Gn. Md.

Karayolları Gn. Md.

Devlet Su İşleri Gn. Md.

Vakıflar Gn. Md. Petrol

İşleri Gn. Md. Beden

Terbiyesi Gn. Md.

2. Özel Yasa İle Kurulmuş Teşekküller :

Atatürk Orman Çiftliği

Basın İlan Kurumu

Atom Enerjisi Gn. Sek.

Elektrik İşleri Etüt İdaresi

Maden Teknik Arama Enstitüsü

Türkiye Bilimsel Araştırma Kurumu

Milli Produktivite Merkezi

Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü,

Türk Standartları Enstitüsü

Bağ - Kur

Sosyal Sigortalar Kurumu

TC Emekli Sandığı

İller Bankası

İş ve İşçi Bulma Kurumu

Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu

Milli Piyango İdaresi

T. Radyo - Televizyon Kurumu

İhracatı Geliştirme Merkezi

3. İktisadi Devlet Teşekkülleri :

Sümerbank

Etibank

T. Ziraat Kurumu

Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu

Türkiye Demir - Çelik İşletmesi Gn. Md.

TC Ziraat Bankası

T. Selüloz ve Kâğıt İşletmesi Gn. Md.

Petrol Ofisi

Devlet Malzeme Ofisi

TC Devlet Demiryolları

F. : 13

Türkiye Kömür İşletmesi Gn. Md.
 Posta - Telgraf - Telefon Gn. Md.
 Türkiye Elektrik Kurumu
 Devlet Yatırım Bankası
 Çay Kurumu
 Süt Endüstrisi Kurumu
 Et ve Balık Kurumu
 Toprak Mahsulleri Ofisi
 TUSAŞ

4. Kamu Payı Yüzde 50'den Çok Olan Anonim Ortaklıklar ve Şirketler :

Türkiye Petrolleri A.O.
 Denizcilik Bankası A.O.
 Türk Hava Yolları A.O.
 Türkiye Emlak - Kredi Bankası A.O.
 Türkiye Vakıflar Bankası
 D. B. Deniz Nakliyat A.O.
 Abant Bolu ve Çevresi Turizm A.Ş.
 Adıyaman Pamuklu Dokuma A.Ş.
 Afyon Çimento San. A.Ş.
 Adaş Akaryakıt Dağıtım A.Ş.
 Aksaray Azmi Milli T.A. Ş.
 Anadolu Bankası A.Ş.
 Ankara Çimento San. A.Ş.
 Ankara İmar Ltd. Ş.
 Antalya Mezbaha ve Soğuk Hava Ltd. Ş.:
 Antalya Pamuklu Dokuma San. T.A.Ş.
 Azot San. A.Ş.
 Balıkesir Çimento San. T.A.Ş.
 Balıkesir Pamuklu Dokuma T.A.Ş.
 Balıkesir Soğuk Depoculuk Ltd. Ş.:
 Bartın Çimento San. T.A.Ş.
 Belpet Akaryakıt Ltd. Ş.
 Bergama Pamuk ipliği ve Dokuma A.Ş.
 Bingöl Yem Süt ve Besicilik A.Ş.
 Bolu Süt San. ve Tic. A.Ş.
 Botaş, Boru Petrol Taşımacılığı A.Ş.
 Bursa Soğuk Depoculuk Ltd. Ş.
 Ceyhan San. ve Tic. A.Ş.
 Çimhol, Çimente ve Mamulleri A.Ş.
 Çorum Çimento San. A.Ş.
 Ditaş, Deniz İşletmeciliği A.Ş.
 DESİYAB, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.Ş.
 Doğanşehir Süt Ürünleri A.Ş.
 Dostel Alüminyum Sülfat San. A.Ş.

Çukurova Çimento San.A.Ş.
 Emek İnşaat Ltd. Ş.
 Elazığ Çimento San. A.Ş.
 Emek Turistik Tesisler Ltd. Ş.
 Ereğli Demir - Çelik Eb. T.A.Ş.
 Gaziantep Çimento San. T.A.Ş.
 Gerkonsan, Gerede Çelik Konstrüksiyon A.Ş.
 GİMA, Gıda ve İhtiyaç Mad. T.A.Ş.
 Güneş Matbaacılık T.A.Ş.
 Güneş Sigorta A.Ş.
 Güneydoğu San. A.Ş.
 Güven Sigorta A.Ş.
 İGAŞ, İstanbul Gübre San. A.Ş.
 İpraş, İstanbul Petrol Refinerisi A.Ş.
 İstanbul İmar Ltd. Ş.
 Isıltaş, Petrol Ürünleri Pazarlama A.Ş.
 Karadeniz Bakır İşi. A.Ş.
 Karaman İplik ve Dokuma A.Ş.
 Keban Holding A.Ş.
 Manisa Pamuklu Mensucat A.Ş.
 Nevşehir Pamuklu Dokuma A.Ş.
 Niğde Çimento San. A.Ş.
 Mitaş, Madeni İnşaat A.Ş.
 Konya Süt San. A.Ş.
 Petkim Kauçuk A.Ş.
 Petkim Petrokimya A.Ş.
 Petlas Petkim Lastik A.Ş.
 Ray Sigorta A.Ş.
 Söke Çimento San. A.Ş.
 Simel Su İnşaat Makine Ltd. Ş.
 Taksim Otelcilik A.Ş.
 Taksan, Takım Tezgâhları San. A.Ş.
 Temsan, Elektromekanik San. A.Ş.
 Teztaş Elektronik San. A.Ş.
 Tımlö, T. İnşaat ve Malzeme Ltd. Ş.
 Tümosan, Türk Motor San. A.Ş.
 Tusaş Türk Uçak San. A.Ş.
 Tümaş Türk Mühendislik ve Müşavirlik A.Ş.
 TC Turizm Bankası A.Ş.
 Trakya Çimento San. A.Ş.
 Türüdye Çimento San. A.Ş.
 Türkiye Halk Bankası A.Ş.
 Türkiye Şeker Fb. A.Ş.
 Türkiye Yapağı Tiftik A.Ş.

Uçak Servisi A.Ş.
 Ülfet Gıda ve Sabun San. A.Ş.
 Yeşilova Halı İpliği A.Ş.
 Yurttaş, Yurt Ürünleri San. A.Ş.
 Yem San. A.Ş.

5. Döner Sermaye İle Çalışan Genel Bütçeli Bazı Kuruluşlar :

Veteriner işleri Gn. Md.
 Ziraat işleri Gn. Md.
 Zirai Mücadele Gn. Md.
 Başbakanlık Basımevi
 Afet işleri Gn. Md.
 Orman Ürünleri San. Gn. Md.

EK 50 ve 51'e İLİŞKİN AÇIKLAMA :

III. Plan Hedeflerinin Düzeltilmesi ve Ekonomik Büyüklüklerin Sabit Fiyatlara Dönüştürülmesi :

1972 yılı gerçekleşme, tahminlerine göre saptanan III. Plan hedeflerinin 1972 yılı kesinleşen gerçekleştirmelerinin tahminlerden farklılık göstermesi nedeniyle düzeltilmesi gerekmiştir.

III. Planın gerek makroekonomik, gerek sektörel üretim hedefleri, 1972 gerçekleştirmelerine göre düzeltilmiş; düzeltme işleminde hedef yılı ve baz- yılı büyüklüğü arasındaki mutlak fark, 1972 gerçekleşme değerine eklenmiş ve düzeltilmiş plan hedefine ulaşılmıştır. Sektör programlarında ise, 1977 hedefi marjinal fiziki üretimde planın öngördüğü artışın 1972 yılı gerçekleşmesine eklenmesiyle elde edilmiştir.

III. Plan değerlendirilmesinde düzeltilmiş Plan hedefleri kullanılmıştır. Ancak bazı temel mallardaki üretim hedefleri III. Planda hedef alınan miktarlarıyla revize edilmeden, İkinci Kesimde verilmiştir.

III. Planın makroekonomik hedefleri revize edilirken, fiyat düzeyi ayarlaması şöyle yapılmıştır :

(1) GSMH'daki marjinal artış hedefinin ve tüm yatırımların, mutlak değeri, GSMH zımnî deflatörüyle ilişkilendirilmiştir.

(2) Tüketim hedefleri, kalıntı olarak hesaplanmıştır.

Geçmiş dönemin gerçekleşen yatırımları sabit fiyatlara çevrilirken yatırım deflatörlerinin ilgili altkâlemi kullanılmıştır. (Ek 50).

Makroekonomik büyüklüklerin gerçekleşme değerlerinin sabit fiyatlara çevrilmesinde Ek 51'de verilen ilgili deflatör kullanılmıştır. Kamu Maliyesine ilişkin değerler GSMH zımnî deflatörüyle, tüketim büyüklükleri ise GSMH ve yatırım deflatörlerinden türetilen zımnî* deflatörle sabit fiyatlara çevrilmiştir.

EK : 50 — Sektörel Yatırım Deflatörleri (1976 = 100)

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978 (*)
I. Grup inşaat (Altyapı)	50,68	56,79	69,86	81,87	100,00	131,05	173,27
II. Grup inşaat (Bina)	49,85	55,84	69,44	80,07	100,00	132,48	170,99
Tarım (Özel)	59,30	66,23	74,36	84,96	100,00	125,97	150,61
Tarım (Kamu)	50,96	57,41	70,30	82,58	100,00	129,78	170,68
Madencilik	49,53	54,69	69,97	84,47	100,00	122,99	160,06
Enerji	50,29	54,13	67,69	84,78	100,00	124,84	149,99
İmalat sanayii	50,54	56,92	69,24	82,75	100,00	122,47	151,20
Ulaştırma (Özel)	64,28	73,43	75,83	91,12	100,00	138,33	193,32
Ulaştırma (Kamu)	53,39	58,34	71,68	81,59	100,00	125,24	156,74
Turizm	49,38	55,39	69,19	78,81	100,00	140,33	178,98
Konut	49,85	55,84	69,44	80,07	100,00	132,48	170,99
Sağlık	51,81	57,75	68,31	84,02	100,00	131,82	170,84
Eğitim	50,75	56,71	68,80	81,98	100,00	132,15	167,79
Diğer hizmetler	52,74	59,23	70,15	82,98	100,00	139,03	176,32

(*) İlk altı aylık verilere göre.

EK : 51 — GSYİH, Dış Alem Geliri, GSMH Zımnî Deflatörleri

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978 (*)
GSYİH (Cari Faktör Fiyatlarıyla) (Milyon TL.)	206 519,6	265 661,4	369 772,4	468 382,4	594 690,6	774 425,9	1 045 283,0
GSYİH (1968 yılı fiyatlarıyla)	129 682,9	135 048,8	146 868,5	159 938,0	173 900,2	183 332,2	191 503,4
GSYİH Zımnî Deflatörü 1968 = 100	159,25	169,72	251,77	292,85	341,97	422,42	545,83
GSYİH Zımnî Deflatörü 1976 = 100	46,57	57,53	73,62	85,64	100,00	132,53	159,61
GSYİH Zımnî Deflatörü 1978 = 100	29,18	36,04	46,13	53,65	62,65	77,39	100,00
Dış Alem Geliri (Cari faktör fiyat.) (Milyon TL.)	8 694,4	14 328,0	17 351,3	16 597,7	11 046,8	9 926,0	7 163,7
Dış Alem Geliri (1968 yılı fiyat.) (Milyon TL.)	4 413,6	6 029,1	4 775,6	3 622,6	2 543,9	1 781,4	871,9
Dış Alem Geliri Zımnî Deflatörü 1968=100	196,99	237,65	363,33	458,17	434,33	557,20	821,62
Dış Alem Geliri Zımnî Deflatörü 1976=100	45,35	54,72	83,65	105,49	100,00	128,29	189,17
Dış Alem Geliri Zımnî Deflatörü 1978=100	23,97	28,93	44,22	55,76	52,86	67,82	100,00
GSMH (Alıcı fiyatlarıyla) (Milyon TL.)	240 809,2	309 829,4	427 097,5	535 771,0	670 037,8	864 033,5	1 132 506,3
GSMH (1968 yılı alıcı fiyatlarıyla) (Milyon TL.)	148 476,5	156 457,6	168 012,9	181 383,3	195 327,5	203 053,4	208 557,8
GSMH Zımnî Deflatörü 1968=100	162,19	198,03	254,21	295,38	343,03	425,52	543,02
GSMH Zımnî Deflatörü 1976=100	47,28	57,73	74,11	86,11	100,00	124,05	458,30
GSMH Zımnî Deflatörü 1978=100					63,17	78,36	100,00

(*) Beş aylık verilere göre.

İKİNCİ KESİM

EKONOMİK VE TOPLUMSAL HEDEFLER VE POLİTİKALAR

GİRİŞ :

502. III. Beş Yıllık Plan dönemi Türk toplumu için, geçmiş dönemlerin birikiminin yanısıra, büyüyen ve çeşitlenen sorunların oluşturduğu önemli deneyimlerle geçmiştir. Daha önceki dönemlere göre çeşitliliği, boyutları ve etkileri bakımından oldukça zengin olan bu deneyimleri değerlendirmek ve bunların sonuçlarından yararlanmak, IV. Planın hareket noktası olmaktadır.

503. III. Plan döneminde Dünya koşullarında da önemli değişiklikler olmuştur. III. Plan döneminin sonunda bir yandan Türkiye'nin gelişme özelliklerinin, bir yandan dünya koşullarındaki değişmelerin yarattığı sorunlar güncel nitelikleri büyüyerek ortaya çıkmıştır. III. Plan dönemi sonunda Türkiye'nin çeşitlenen ve çoğalan sorunları temel niteliklerini koruyarak büyük boyutlara ulaşmıştır. IV. Plan döneminde, sorunların güncel yönlerine çözümler sağlarken, temel niteliklerini gözden kaçırmamak ve gelişme hedeflerinin sürekliliğine özen göstermek gerekmektedir.

504. IV. Plan döneminde Türkiye'nin yeni bir gelişme aşamasına erişmesi, bu temel yaklaşımla gerçekleştirilecektir.

505. Türkiye'de gelişmenin yakın geçmişteki seyri, bazı ekonomik ve toplumsal sorunların çözümlere kavuşarak, bazılarının ise ertelenerek bugüne geldiğini göstermektedir. III. Planda ekonomide belirli bir yapısal değişikliğin gerçekleştirilmesi amaçlanmış, buna ulaşamamakla birlikte, gerçekleştirilen çözümler vazgeçilen ya da ertelenenlere göre daha az olmuştur.

506. III. Plan döneminin belirgin niteliklerinden biri, başta altyapı olmak üzere, ekonominin önemli darboğazlara girmesidir. Bu dönemde, yatırımlarda zaman zaman dağınıklık, gecikmeler, üretimde ve dış satımda düşmeler ile enerji bunalımları görülmüştür. IV. Plan döneminde temel darboğazları önlemek, gidermek ve kaynakların rasyonel kullanımını sağlamak esastır.

507. III. Planın amaçlarından biri, sanayiinin ekonomideki payının büyümesi ve bunun sanayide olduğu kadar toplumda da yapısal bir değişmeyi uyaracak boyuta erişebilmesi idi. III. Plan döneminde bu yönde gelişmeler olmuş, ancak bunlar sanayide yapı değişikliğini gerçekleştirecek ölçüye ve niteliğe varmamıştır. Böylelikle, planlı dönemde daha önceden önem kazanmış ve III. Planda özellikle vurgulanmış olan bu amaç, IV. Plan dönemine, yeni bir çerçeve içinde, önemi ve önceliği artarak aktarılmış olmaktadır.

508. III. Plan dönemi sanayie iç ticaret hadleri yoluyla kaynak aktarılamadığını, kaynak kullanımında sanayinin başka kanallara yöneldiğini ve kendi birikimiyle gelişmeye başladığını göstermektedir. Bu gelişme, III. Plan döneminde sanayideki örgütlenme yapısının olduğu kadar, para ve banka sisteminin önemini de giderek

büyük ölçüde artırmış ve IV. Plan döneminde para idaresi, bankalar sistemi ve gelişmenin finansmanına ilişkin sorunlara öncelik kazandırmış bulunmaktadır.

509. III. Plan döneminde sermaye birikiminin kaynaklarına ilişkin bir başka gelişme, iç tasarrufların belirgin bir eğilim gösterecek biçimde düşüştür. Özellikle, dünya ekonomik bunalımının 1974'ten sonra Türkiye üzerinde etkilerinin daha belirli biçimde görülmeye başlamasıyla birlikte, mali sistemin üretim yapısından doğan yeni gereksinimleri karşılayamadığı ve tasarruf yaratacak biçimde işleyemediği ortaya çıkmış, sistemin bu yetersizlikleri giderek büyümüştür. Tasarrufların, yatırım gereksinimlerini karşılayacak biçimde ve ölçekte oluşturulması ve bunun sürekli bir eğilim niteliği kazanması, IV. Plan döneminde ekonomi politikalarının başarısı ve plan hedeflerinin gerçekleştirilmesi için temel olmaktadır.

510. III. Plan döneminin değerlendirilmesi, mali sistemin üretim yapısı ile uyumlu bir gelişkinliğe erişememesi hâlinde, ekonomiye kaynak sağlama ve bunları yöneltme işlevlerinin büyük ölçüde aksadığını bunun sonucu olarak ekortomide kamu kesiminin yükümlülüklerinin arttığını, ancak veriminin düştüğünü göstermektedir. III. Plan döneminde kamu kesimi, artan yükümlülükleri ölçüsünde reel kaynak sağlayamamış ve ekonomi sürekli bir biçimde mal ve hizmet arzını aşan bir para arzının sorunları içinde işlemeye yönelmiştir. IV. Plan döneminde, kaynak yaratma sorumluluklarının artışı oranında, kamu kesiminin katkısını sürekli kılacak düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

511. III. Plan döneminde, kamu kesiminin yükümlülüklerinin artışına paralel olarak, kuruluşların yatırım, yürütme ve gerçekleştirme güçleri yeterince geliştirilememiş, buna rağmen, bu kuruluşlar olanaklarını aşan görevler üstlenmişlerdir. III. Plan döneminin bu deneyimleri, bugünkü koşullarda Türkiye'de hiç bir birikimin ihmal edilmemesi gerektiğini ve IV. Plan döneminde özellikle kamu kesiminin üretim ve finansman yapısının bütüncül bir yaklaşımla düzenlenmesinin ve yeniden örgütlenmesinin ertelenemez bir zorunduk olduğunu göstermektedir.

512. 1970'lerde ve özellikle III. Plan dönemindeki deneyimleri doğru değerlendirmek, IV. Plan hedefleri ve politikalarını başarılı biçimde saptamak ve yürütebilmek bakımından çok önemlidir. Türkiye, 1970'lerin başlangıcında yüksek bir dış fiyat konjoktürü ile eşanlı bir devalüasyonun avantajlarına sahip olmuş, zaman geçtikçe ve yüksek dış konjoktür kısa sürede dünya çapında ekonomik bunalıma dönüşükten ve avantajlar silindikten sonra yeni politika arayışları içine girmiştir. III. Plan dönemi sonuna kadar yeni politikalar oluşturulamamıştır. Ancak ekonominin büyüme hızını kısa bir süre için yüksek düzeyde tutma yolunun kısa vadeli dış borçlanmada aranması >ve böylece dünya bunalımının Türkiye ekonomisindeki etkilerine karşı önlemler getirilecek yerde bu etkilerin bir süre yapay yollardan ertelenmesi, sorunların giderek ağırlaşmasına ve ekonominin darboğazlara sürüklenmesine yol açmıştır. Bunalıma karşı planlı bir ekonomide alınması gereken önlemlerin oluşturulamaması ise, dış ilişkilere kadar yansıyan daraltıcı etkiler yapmıştır.

513. IV. Plan dönemi başlangıcında Türkiye, önceki dönemlere göre oldukça farklı dünya koşulları karşısındadır. Uluslararası para sisteminin süreklilik kazanan ama çözüm bulamayan sorunları, Türkiye gibi ülkelerin dış borç sorunlarına gide-

rek daha çok yansımaya, kaynak tahsislerini ve özellikle gelişme politikalarını önemli ölçüde etkilemeye başlamıştır. Türkiye, 1977 yılında bu koşullar içinde geçirmiş ve aynı koşullarla 1978 yılına girmiştir. Bu koşullarda kur ayarlamaları, devalüasyon, istikrar ve dış ticaret önlemleri gibi etkili uygulamalar bile, normal süre içinde etkin ve kalıcı sonuçlar vermemiştir. Ayrıca III. Plan döneminde reel olarak aşırı sayılacak bir dış alım artışı görülmemesine rağmen, yükselen dünya fiyatları etkisiyle Türkiye'nin dış ticaret hadlerinde belirgin bir bozulma olmuştur. Bu durum, IV. Plan döneminde dünya koşullarının geniş bir bakışla değerlendirilmesini, üretim hedefleri ve gelişme politikaları bakımından ülkenin avantajlarını kısa sürede artıracak politika seçeneklerinin saptanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan, IV. Plan döneminde üretim programlarının gerçekleşmesini sağlamak üzere, dış ekonomik ilişkilerinin düzenlenmesi ve yürütülmesi büyük önem kazanmaktadır. Özellikle, dışa bağımlılığın kritik noktalarından birini oluşturan ve IV. Plan döneminde üretim hedefleri ve politikaları bakımından önemi artan ara mallarının yeterince sağlanabilmesi, plan uygulaması ve dış ekonomik ilişkiler arasındaki uyumla geniş ölçüde ilgili olacaktır.

514. III. Plan döneminde büyüyen ve IV. Plana ilişkin kararlar ve politikaların oluşturulmasında önemini sürdüreceği olan konulardan biri fiyat yapısı ve fiyat artışlarıdır. III. Plan döneminde yıllık fiyat artışları ortalaması daha önceki dönemlere göre yükselmiş ve bu yükselme eğilimi süreklilik kazanmıştır. Bunun yanı sıra, ekonomide ikili fiyatların oluşumu da, III. Plan döneminde güçlenen bir eğilim haline gelmiştir. IV. Plan döneminin ekonomik kararları, başında, geniş ölçüde fiyatlara ve enflasyona ilişkin sorunların doğru tanımlanmasına bağlı görülmektedir.

515.. 1970'li yılların ilk bölümünde Türkiye yüksek dünya konjonktüründen etkilenmiş, aynı zamanda da yararlanmıştı. Bu dönemde döviz girişleri ve rezerv birikimi artmış, hatta bu durumun iç fiyatları yükselten etkileri olmuş ve iç fiyat artışlarıyla mücadelede dışalım politikasından yararlanmıştı. Ancak, dünya konjonktürü tersine döndükten sonra, rezervlerin eridiği, döviz yokluğunun kısa vadeli dış borçlanmayla kapatıldığı bir dönem başlamış ve bu dönemde ekonomide mali sistemin üretim yapısının gereksinimlerini karşılayamadığı ortaya çıkmış, kaynak yaratacak bir yapıya sahip olmamasına rağmen, kamu kesiminin görevleri ağırlaşmıştır. Bu koşullarda, fiyat yükselişleri karşısında dış alım politikasının da, hatta döviz kuru politikasının da bir işlerliği kalmamıştır. Bu dönemde giderek çeşitli kanallardan beslenen enflasyon, bir çeşit «teşvik sistemi» biçiminde ekonomide kaynak tahsislerini ve üretim yapısını geniş ölçüde etkisi altına almıştır. Bu etkiler, sadece fiyat yükselişleri biçiminde olmamıştır. Dışalım kısıntılarıyla ortaya çıkan kısmi bir koruma ortamında, fiyatlarını serbestçe saptayabilen kesimler, fiyat artışlarını hızlandırmaları yanında, rantların önemli bir fiyat unsuru haline gelmesine ve ekonomide ikili bir fiyat yapısının oluşmasına neden olmuşlardır.

516. IV. Plan döneminde, fiyat artışlarının yapısal niteliğe bürünme eğilimini ve enflasyonun etkili bir teşvik sistemi olarak işleyişini durdurmak ve kaynak tahsislerinde gelişme önceliklerinin ölçütlerini egemen kılmak zorunludur. Bu zorunluluk, sektörel kaynak tahsislerini gerçekleştirebilmenin ötesinde, toplum yönetiminin gi-

derek önem kazanan bir konusu haline gelen gelir - fiyat ilişkisi yönünden de ortaya çıkmaktadır. IV. Plan döneminde ekonominin yönetimi ile toplum yönetimini birbirinden ayırmaz kılan temel sorunlardan biri burada yatmaktadır.

517. III. Plan döneminde plan uygulama alınının giderek daraldığı ve plan düşüncesinin yozlaşmaya yöneldiği görülmüştür. Bu dönemin değişik dünya koşullarında geçirilen deneyimlerinden sonra, IV. Plan döneminde plan düşüncesinin yeni bir boyut kazanması ve plan uygulamasının yaygınlaşması zorunlu olmaktadır. Bu zorunluluk, politikaların ve uygulamanın tutarlığı yönünden olduğu kadar, bunun da ötesinde, çözüm bekleyen sorunların çoğalmış, çeşitlenmiş ve bu yoldaki kararların çapının büyümüş olmasından ileri gelmektedir. Ayrıca ülkenin eriştiği gelişme aşamasında «zaman» kavramının önemi artmıştır.

518. Türkiye'de planlı dönemde proje kavramı gelişmiş birçok alanda proje bolluğu ve çeşitlilik doğmuştur. Buna karşın, proje ve projecilik darboğaza girerek önemi artan bir sorun olmuştur. Bunun yanısıra özellikle 1970'lerin ikinci yarısında plan uygulamasında aksamalar artmış ve kamu yatırımlarının gerçekleşme ve kapasite kullanımı oranlarında sürekli düşüşler olmuştur. Yine aynı yıllarda, bazı alanlarda teknik eleman yetersizliği kamunun büyük sorunu haline gelmiştir.

519. III. Plan döneminde ekonomideki değişikliklere paralel olarak büyüyen istihdam sorununun toplumsal yönü de giderek önem kazanmıştır. Gençleşen ve kendini yenileyen bir nüfus yapısına sahip Türk toplumunda, değerlendirilecek kaynakların en önemlisi insan gücüdür. Bu ekonomide atılımlar yapma yönünden olduğu gibi, yeni toplumsal politikalar oluşturabilme yönünden de, ülkenin en değerli kaynağıdır. Bu bakımdan IV. Plan döneminde, istihdam sorununa, sadece işsizliği azaltma biçiminde değil çağdaş işbölümünü ve ulusal değerleri başarıyla bağdaştıran çözümlerle yaklaşmak ertelenmez bir zorunluluk olmaktadır.

520. IV. Plan döneminde büyük ölçekte ele alınması gereken sorunlardan biri ekonomik coğrafyanın değiştirilmesi olmaktadır. Bugün erişilen aşamada gelişmenin sürdürülebilmesi, ülkenin sahip olduğu kaynakların gereğince, zaman yitirmeksizin değerlendirilmesine -bağlı görülmektedir. Bu bakımdan, son yıllarda kamu yatırımlarından aldığı pay giderek düşen Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun gelişme sorununun başlıbaşına bir ekonomik ve toplumsal amaç olduğu kadar, ekonomik coğrafyayı değiştirecek, ülkenin gelişmesine bütünlük ve hız kazandıracak biçimde ve boyutta ele almak, IV. Plan döneminin temel işlevlerinden biri olmaktadır.

521. III. Plan döneminde, ülkedeki kurumsal yapının, çağdaş normlara uygun bir gelişme sürecinin gerekleri karşısında giderek yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu durum, gelişmenin sürdürülebilmesini olduğu kadar, daha uzun bir perspektifte karşılaşılabilecek gelişme sorunlarının öngörülmesini de sağlayacak bir kurumsal yapının IV. Plan döneminde oluşturulmasını gerektirmektedir. IV. Plan, ekonomide ve toplumda, hedefler kadar politikalara da önem kazandıran ve toplumun gelişme ufkunu geniş tutan bir yönetimle gerçekleştirilecektir.

522. IV. Plan'ın ekonomik ve toplumsal hedefleri, IV. Plan dönemini, gelişmenin bütünlüğü ilkesine göre Türkiye'nin bugün karşılaştığı ekonomik ve toplumsal sorunlara gerçekçi çözümlerin getirileceği, yatırımların hızlandırılacağı, döviz gelirlerinde artışların sağlanacağı ve toplumsal adaletin yaygınlaştırılacağı bir dönem yapmak üzere, sorunları ve bunalım etkenlerini ortadan kaldırmayı ve ekonomiye orta ve uzun vadede sağlıklı bir gelişme yolunda yeni atılımlar yapabilecek gücü ve hızı kazandırmayı öncelikle gözetilen Strateji'den kaynaklanarak belirlenmiş bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK HEDEFLER VE DENGELER (1)

I. GAYRISAFİ MİLLİ HÂSILA VE ÜRETİM HEDEFLERİ :

523. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (IV. Plan) döneminde Gayrisafi Yurt içi Hâsıla (GSYİH) nın piyasa fiyatlarıyla yüzde 8,2 oranında artarak 1978 yılında 1140,2 milyar liradan 1983 yılında 1693,3 milyar liraya yükselmesi hedef alınmıştır. Gayrisafi Milli Hâsıla (GSMH) ise piyasa fiyatlarıyla yüzde 8,0 oranında artarak 1978 yılında 1145,2 milyar l iradan 1983 yılında 1682,6 milyar liraya ulaşacaktır. 1978 yılında 5,0 milyar lira olan Dış Âlem Faktör Gelirleri, özellikle dış borç faiz ödemelerinin artması ve giderlerin gelirleri aşması nedeniyle 1983'de eksi 10,7 milyar lira olacaktır.

524. IV. Plan döneminde GSMH'daki piyasa fiyatlarıyla 537,4 milyar liralık artış sonucu kişi başına gelir 1978'de 26 796 liradan 1983'de 35 275 liraya çıkacak ve kişi başına GSMH yılda ortalama yüzde 5,7 oranında artacaktır.

1. GAYRISAFİ YURTIÇİ HÂSILANIN YAPISI

525. IV. Plan döneminde tarım sektörü katma değerinin piyasa fiyatlarıyla yılda ortalama yüzde 5,3, sanayi sektörünün yüzde 9,9, hizmetler sektörünün ise yüzde 8,5 oranında artması öngörülmüştür. Bu artışlar sonucu piyasa fiyatlarıyla GSYİH'da sanayiın payı 1978'de yüzde 29,5'den 1983'de yüzde 31,8'e yükselecek, tarımın payı 1978'de yüzde 22,2'den 1983'de yüzde 19,4'e düşecektir. Hizmetler sektörünün payı ise 1978'de yüzde 48,3 iken 1983'de 48,8 olacaktır. 1979 - 1983 döneminde tarım sektörünün GSYİH artışına katkısı yüzde 13,5 sanayi sektörünün ise yüzde 36,5 olacaktır. (Tablo 115).

(1) Bu bölümde verilen ve değer olarak ifade edilen rakamlar, tersi belirtilmedikçe, 1978 yılı fiyatlarıdır.

2. ÜRETİMİN YAPISI :

526. IV. Plan döneminde gayrisafî tarımsal üretimin yıllık ortalama artış hızının yüzde 5,5 olması öngörülmüştür. Tarımın alt sektörlerinden bitkisel üretim, hayvancılık ve su ürünleri, ormancılık üretimlerinin sırasıyla yılda ortalama yüzde 5,0, yüzde 6,2 ve yüzde 7,4 hızlarıyla artması hedef alınmıştır. Bu hedeflere bağlı olarak, tarım sektörünün toplam üretim içindeki payı 1978 yılında yüzde 20,4'den 1983 yılında yüzde 17,1'e düşecek, toplam tarımsal üretim içinde bitkisel üretimin payı azalırken, hayvancılık ve ormancılık üretimlerinin payı artacaktır. (Tablo 116).

527. 1979 - 1983 döneminde toplam sanayi üretiminin yılda ortalama yüzde 11,7 oranında artması hedef alınmıştır. Sanayinin alt sektörlerinden madencilik üretiminin yılda ortalama yüzde 16,0 imalat sanayii üretiminin yüzde 11,4, enerji üretiminin ise yüzde 13,9, oranında artması öngörülmüştür. Böylece sanayi, sektörünün toplam üretim içindeki payı 1978'de yüzde 41,2'den 1983'de yüzde 45,9'a yükselecektir.

TABLO : 115 — Sektörel Katma Değerler ve Artış Hızları

(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

Sektörler	1978		1983		Yıllık Ortalama yüzde artış	Marjinal Artış	
	Değer	GSYİH'ya oranı	Değer	GSYİH'ya oranı		Değer	GSYİH artışına oranı
Tarım	253,1	22,2	328,0	19,4	5,3	74,9	13,5
Sanayi	336,4	29,5	538,1	31,8	9,9	201,7	36,5
Hizmetler	550,7	48,3	827,2	48,8	8,5	276,5	50,0
GSYİH (p. f)	1 140,2	100,0	1 693,3	100,0	8,2	553,1	100,0
Dış âlem faktör gelirleri	5,0	0,4	— 10,7	— 0,6	—	— 15,7	— 2,8
GSMH (p. f.)	1 145,2	100,4	1 682,6	99,4	8,0	537,4	97,2

528. Saniyede yapısal bir değişimi ve dönüşümü gerçekleştirme amacına yönelik olarak imalat sanayii içinde ara ve yatırım malları üreten sanayiler öncelikle geliştirilecektir. Bu nedenle ara ve yatırım malları üretimi artışlarının (sırasıyla yüzde 12,6 ve yüzde 15,2) tüketim malları üretimi artış hızından (yüzde 8,4) daha yüksek olması öngörülmektedir.

529. Bu gelişmeler sonucunda imalat sanayii içinde tüketim malları üretiminin payı 1978 yılında yüzde 42,1'den 1983 yılında yüzde 36,8'e düşerken, ara ve yatırım malları üretimlerinin payı 1978'de yüzde 57,9'dan 1983'te yüzde 63,2'ye yükselecektir. (Tablo 1.16).

TABLO : 116 — Üretimin Sektörel Dağılımı (1)

(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

Sektörler	1978 Üretim Değeri	Yüzde Dağılımı		1983 Üretim Değeri	Yüzde Dağılımı		Yıllık Ortalama Yüzde Artış
		Sektör İçi	Sektörler Arası		Sektör İçi	Sektörler Arası	
TARIM	382,8	100,0	20,4	501,3	100,0	17,1	5,5
Bitkisel üretim	236,8	61,9		302,6	60,4		5,0
Hayvancılık ve Su ürünleri	130,5	34,1		176,6	35,2		6,2
Ormancılık ürünleri	15,5	4,0		22,1	4,4		7,4
SANAYİ	775,4		41,2	1 347,9		45,9	11,7
Madencilik	36,3		(1,9)	76,4		(2,6)	16,0
İmalat Sanayii	715,9	100,0	(38,1)	1 226,9	100,0	41,8	11,4
— Tüketim Malları	301,6	42,0		452,0	36,8		8,4
— Ara Malları	293,8	41,1		531,0	43,3		12,6
— Yatırım Malları	120,5	16,8		243,9	19,9		15,2
Enerji	23,3		(1,2)	44,6		(1,5)	13,9
HİZMETLER	721,9		38,4	1 088,1		37,0	8,6
TOPLAM GAYRİSAFİ ÜRETİM	1 880,1		100,0	2 937,3		100,0	9,3

(1) DİE'nün Ulusal Muhasebe Sistemi'ne uygun olarak hesaplanan değerler.

II. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

1. KAYNAKLAR

530. Toplam kaynaklar piyasa fiyatlarıyla gayri safi milli hâsıla ve dış tasarruflardan oluşmaktadır. 1978 yılında 40,0 milyar lira düzeyinde olan dış tasarrufların IV. Plan dönemi içinde bir miktar artması beklenmekle beraber 1983 yılında 33,7 milyar lira düzeyine düşürülebileceği hesaplanmıştır. Piyasa fiyatlarıyla GSMH ise yılda ortalama yüzde 8,0 artarak 1978 yılında 1 145,2 milyar lira iken 1983 yılında 1 682,6 milyar lira olacaktır. Böylece, 1978 yılında 1 185,2 milyar lira olan toplam kaynaklar 1983 yılında 1 716,3 milyar liraya yükselecektir. (Tablo 117).

2. HARCAMALAR :

(1) Yatırım Harcamaları :

531. IV. Planda öngörülen hedeflere ulaşabilmek için 1978 yılında 228,1 milyar lira olan toplam yatırımların yüzde 12,5 dolayında artarak 1983 yılında 410,5 milyar lira düzeyine çıkması gerekmektedir. Böylece beş yılda yapılacak toplam yatırım tutan 1 647,7 milyar lira olacaktır. Bu büyüklüğün 1 575,8 milyar lirası sabit sermaye yatırımlarından ve arta kalan 71,9 milyar lirası ise stok artışlarından oluşmaktadır. Öngörülen yatırımlar gerçekleştiğinde toplam yatırımların GSMH içerisindeki payı 1978'de yüzde 19,9 iken, 1983'te yüzde 24,4'e yükselecek ve GSMH beş yılda toplam olarak yüzde 46,9 dolayında artmış olacaktır. (Tablo 117, 118, 119)

(2) Tüketim Harcamaları :

532. 1978 yılında GSMH'nin yüzde 83,6'sını oluşturan toplam tüketim harcamalarının, IV. Planın son yılında GSMH'nin yüzde 77,6'sına düşürülmesi hedef alınmıştır. Böylelikle tüketimin mutlak değerinde bir düşme değil tasarruf hedefleri ile tutarlı olarak tüketim harcamalarının GSMH içindeki payının düşürülmesi söz konusu olmaktadır. IV. Plan hedeflerinin gerçekleşebilmesi için kamu tüketimi yıllık ortalama artış hızının yüzde 9,5, özel tüketim artış hızının ise sağlıklı tüketim yönelişleri ile yüzde 5,7 dolayında tutulması zorunlu olmaktadır. Böylece toplam tüketimin yılda ortalama yüzde 6,4 dolayında artması beklenmektedir. (Tablo 120).

533. Özel tüketim harcamalarında talebin tarımsal ürünlerden tarım dışı sektörlerin ürünlerine doğru kayması IV. Plan döneminde de sürecektir. Nitekim toplam özel tüketim harcamaları yılda ortalama yüzde 5,7 dolayında artması beklenirken, tarımsal ürünler tüketiminin yüzde 4,8 oranında artacağı öngörülmektedir. Öte yandan gıda sanayii, dokuma ve giyim sektörlerine yönelik tüketim harcamalarında ise, sırasıyla yüzde 5,9, ve yüzde 6,1 dolayında artış öngörülmüştür. (Tablo 121) Toplam özel tüketim harcamaları 1978 yılında 788,2 milyar lira iken 1983 yılında 1 039,6 milyar lira olmaktadır. Böylelikle kişi başına özel tüketim 18 500 liradan, IV. Plan dönemi sonunda, 21 900 liraya yükselecektir. Toplam özel tüketim harcamalarının ise GSMH içerisindeki payının 1978'de yüzde 68,8 iken 1983'te yüzde 61,8'e düşmesi öngörülmüştür. (Tablo 120).

TABLO : 117 — Ekonominin Genel Dengesi

(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	Ortalama yüzde artış	
							Beş Yıllık	Yıllık
I. KAYNAKLAR :								
(1) GSYİH (p. f.)	1 140,2	1 217,5	1 309,0	1 420,9	1 550,5	1 693,3	48,5	8,2
(2) Net dış âlem faktör gelirleri	5,0	4,7	0,3	— 3,0	— 6,6	— 10,7
(3) GSMH (p. f.)	1 145,2	1 222,2	1 309,3	1 417,9	1 543,9	1 682,6	46,9	8,0
(4) Dış tasarruflar	40,0	39,6	42,9	43,0	39,8	33,7	— 15,8	— 3,4
(5) Toplam yurt içi tasarruflar	188,1	214,5	246,4	283,6	327,4	376,8	100,0	14,9
(6) Toplam kaynaklar	1	1 261,8	1 352,2	1 460,9	1 583,7	1 716,3	44,8	7,7
II. HARCAMALAR								
(1) Yatırımlar	228,1	254,1	289,3	326,6	367,2	410,5	80,0	12,5
— Sabit sermaye	225,0	252,0	279,8	310,6	346,6	386,8	71,9	11,4
— Stok değişmesi	3 1	2,1	9,5	16,0	20,6	23,7	664,5	50,2
(2) Tüketim	957,1	1 007,7	1 062,9	1 134,3	1 216,5	1 305,8	36,4	6,4
— Kamu tüketimi	168,9	182,5	198,9	218,3	241,1	266,2	57,6	9,5
— Özel tüketim	788,2	825,2	864,0	916,0	975,4	1 039,6	31,9	5,7
III. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ:								
(1) Kamu harcanabilir geliri	245,3	274,2	310,9	351,9	400,7	455,9	85,9	13,2
(2) Kamu tasarrufu	76,4	91,7	112,0	133,6	159,6	189,7	148,3	19,9
(3) Kamu tüketimi	168,9	182,5	198,9	218,3	241,1	266,2	57,6	9,5
IV. ÖZEL HARCANABİLİR GELİR :								
(1) Özel harcanabilir gelir	899,9	948,0	998,4	1 066,0	1 143,2	1 226,7	36,3	6,4
(2) Özel tasarruflar	111,7	122,8	134,4	150,0	167,8	187,1	67,5	10,9
(3) Özel tüketim	788,2	825,2	864,0	916,0	975,4	1 039,6	31,9	5,7

TABLO : 118 — Temel Makroekonomik Büyüklüklerde Yüzde Değişmeler

	1979	1980	1981	1982	Ortalama yüzde artış		
					1983	Beş Yıllık	Yıllık
I - KAYNAKLAR :							
(1) GSYİH (p. f.)	6,8	7,5	8,5	9,1	9,2	48,5	8,2
(2) Net dış âlem faktör geliri	— 6,0	— 93,6
(3) GSMH (p. f.)	6,7	7,1	8,3	8,9	9,0	46,9	8,0
(4) Dış tasarruflar	— 1,0	8,3	0,2	— 7,4	— 15,3	— 15,8	— 3,5
(5) Toplam yurt içi tasarruflar	14,0	14,9	15,1	15,4	15,1	100,3	14,9
(6) Toplam kaynaklar	6,5	7,2	8,0	8,4	8,4	44,8	7,7
II - HARCAMALAR :							
(1) Yatırımlar	11,4	13,9	12,9	12,4	11,8	80,0	12,5
— Sabit sermaye	12,0	11,0	11,0	11,6	11,6	71,9	11,4
— Stok değişmesi	— 32,3	352,4	68,4	28,8	15,0	664,5	50,2
(2) Tüketim	5,1	5,5	6,7	7,2	7,3	36,4	6,4
— Kamu tüketimi	8,1	9,0	9,8	10,4	10,4	57,6	9,5
— Özel tüketim	4,7	4,7	6,0	6,5	6,6	31,9	5,7
III - KAMU HARCANABİLİR GELİRİ							
(1) Kamu harcanabilir geliri	11,8	13,4	13,2	13,9	13,8	85,9	13,2
(2) Kamu tasarrufu	20,0	22,1	19,3	19,5	18,9	148,3	19,9
(3) Kamu tüketimi	8,1	9,0	9,8	10,4	10,4	57,6	9,5
IV - ÖZEL HARCANABİLİR GELİR							
(1) Özel harcanabilir gelir	5,3	5,3	6,8	7,2	7,3	36,3	6,4
(2) Özel tasarruflar	9,9	9,4	11,6	11,9	11,5	67,5	10,9
(3) Özel tüketim	4,7	4,7	6,0	6,5	6,6	31,9	5,7

TABLO : 119 — GSMH'nin Yüzdesi Olarak Temel Makroekonomik Büyüklükler

	1978	1979	1980	1981	1982	1983
I. KAYNAKLAR						
(1) GSYİH (P.f.)	99,6	99,6	100,0	100,2	100,4	100,6
(2) Net Dış Alem Faktör Geliri	0,4	0,4	0,0	— 0,2	— 0,4	— 0,6
(3) GSMH (P.f.)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
(4) Dış Tasarruflar	3,5	3,2	3,3	3,0	2,6	2,0
(5) Toplam Yurt İçi Tasarrufları	16,4	17,6	18,8	20,0	21,2	22,4
(6) Toplam Kaynaklar	103,5	103,2	103,3	103,0	102,6	102,0
II. HARCAMALAR						
(1) Yatırımlar	19,9	20,8	22,1	23,0	23,8	24,4
— Sabit Sermaye	19,7	20,6	21,4	21,9	22,5	23,0
— Stok Değişmesi	0,2	0,2	0,7	1,1	1,3	1,4
(2) Tüketim	83,6	82,4	81,2	80,0	78,8	77,6
— Kamu Tüketimi	14,7	14,9	15,2	15,4	15,6	15,8
— Özel Tüketim	68,8	67,5	66,0	64,6	63,2	61,8
III. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ						
(1) Kamu Harcanabilir Geliri	21,4	22,4	23,8	24,8	26,0	27,1
(2) Kamu Tasarrufu	6,7	7,5	8,6	9,4	10,3	11,3
(3) Kamu Tüketimi	14,7	14,9	15,2	15,4	15,6	15,8
IV. ÖZEL HARCANABİLİR GELİR						
(1) Özel Harcanabilir Gelir	78,6	77,6	76,3	75,2	74,0	72,9
(2) Özel Tasarruflar	9,8	10,0	10,3	10,6	10,9	11,1
(3) Özel Tüketim	68,8	67,5	66,0	64,6	63,2	61,8

III. YATIRIM - TASARRUF DENGESİ:

1. YATIRIMLAR:

534. IV. Plan döneminde gerçekleştirilecek sabit sermaye yatırımlarının toplamı 1 575,8 milyar liradır. Bu büyüklüğün 898,3 milyar lirasının kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmesi hedef alınmıştır. III. Plan döneminde olduğu gibi IV. Plan döneminde de kamu kesiminin, kaynak gereksinimi fazla olan büyük ölçekli, imalat sanayii, enerji ve alt yapı yatırımlarını gerçekleştirilmesi gerekecektir. Bu nedenle IV. Plan döneminde toplam sabit sermaye yatırımları içinde kamu kesiminin payı yüzde 57,0 dolayında olacaktır. Çok ortaklı halk girişimlerini ve kooperatifleri de içeren özel kesim tarafından gerçekleştirilmesi beklenen yatırım büyüklüğü ise 677,5 milyar liradır. (Tablo 122).

535. IV. Plan döneminde özel kesim sabit sermaye yatırımları 108,0 milyar liradan 163,0 milyar liraya, kamu kesimi yatırımları ise 117,0 milyar liradan 223,8 milyar liraya yükselecektir. Böylece, 1978 yılında 225,0 milyar lira olarak gerçekleşmesi beklenen sabit sermaye yatırımları 1983 yılında 386,8 milyar liraya ulaşacaktır.

536. IV. Plan dönemi toplam sabit sermaye yatırımlarının sektörel payları incelendiğinde sırasıyla, imalat sanayii (yüzde 27,4), ulaştırma (yüzde 16,3), konut (yüzde 14,6), tarım (yüzde 12,2) ve enerji (yüzde 10,6) sektörlerinin paylarının en yüksek olduğu görülmektedir. (Tablo 123).

537. III. Plan dönemi sabit sermaye yatırımları gerçekleştirmeleri baz alındığında IV. Plan döneminde görece olarak en büyük yatırım artışları sırasıyla madencilik, enerji, eğitim ve sağlık sektörlerinde olacaktır. Ekonominin karşılaştığı enerji darboğazının aşılması ve birincil enerji kaynakları ile sınırlı hammaddeler arzının artırılması gereği, madencilik ve enerji sektörlerinde büyük bir yatırım hamlesini zorunlu kılmaktadır. Eğitim ve toplum sağlığı alanında benimsenen ve çağdaş bir toplum yapısına ulaşmanın gereği olan hedefler ise III. Plandakine oranla daha büyük kaynak tahsislerini gerektirmiştir.

TABLO : 120 — IV. Plan Döneminde Tüketim Harcamaları

(1978 fiyatlarıyla. Milyar TL.)

	1978		1983		Ortalama yıllık artış yüzde
	Değer	GSMH içindeki payı yüzde	Değer	GSMH içindeki payı yüzde	
Özel tüketim	788,2	68,8	1 039,6	61,8	5,7
Kamu tüketimi	168,8	14,7	266,2	15,8	9,5
Toplam tüketim	957,1	83,6	1 305,6	77,6	6,4
GSMH	1 145,2	100,0	1 682,3	100,0	8,0

TABLO : 121 — Dördüncü Plan Döneminde Özel Tüketim Harcamaları

	(1978 fiyatlarıyla, Milyar TL.)					
	1978		1983		Ortalama yüzde artış	
	Değer	Yüzde payı	Değer	Yüzde payı	Beş Yıllık	Yıllık
Tarımsal ürünler	201,2	25,5	254,4	24,5	20,4	4,3
Madencilik	2,2	0,3	3,0	0,3	36,4	6,4
Gıda sanayii ürünleri	107,7	13,7	143,3	13,8	33,1	5,9
Dokuma ve giyim	59,4	7,5	79,3	7,7	34,3	6,1
Diğer sınai ürünler	127,7	16,2	180,7	17,4	41,5	7,2
Elektrik, gaz ve su	3,4	1,1	14,3	1,4	70,2	11,2
Ulaştırma	73,1	9,3	96,1	9,2	31,4	5,6
Haberleşme	4,1	0,5	5,4	0,5	31,7	5,7
Diğer hizmetler	194,8	24,7	248,3	23,9	27,5	5,0
İthalat	9,6	1,2	14,3	1,3	48,9	8,3
Toplam	788,2	100,0	1 039,6	100,0	31,9	5,7

2. TASARRUFLAR :

538. IV. Plan döneminde öngörülen yatırım düzeyini gerçekleştirmek ve toplam iç tasarrufları artırabilmek için marjinal tasarruf oranının yüzde 35,1 dolayında gerçekleşmesi zorunludur. Bir başka deyişle gelecek beş yılda yaratılacak ek gelirin yüzde 35,1'inin tasarruf edilmesi öngörülmüştür.

539. IV. Plan döneminde özel kesimin toplam olarak 48,1 milyar lira tasarruf fazlası vermesi, kamu tasarruflarının kamu yatırımlarının gerekli kıldığı düzeyin 247,1 milyar lira altında gerçekleşmesi söz konusudur. -Bu nedenle dönem toplamı olarak 199,0 milyar lira kadar toplam iç tasarruf yatırım farkı doğacaktır. Bu fark, dış tasarruflar kullanılarak karşılanacaktır. (Tablo 122).

540. Öte yandan, iç tasarrufların GSMH içindeki payı 1978'de yüzde 16,4 iken, 1983'te yüzde 22,4'e çıkacak dış tasarrufların payı ise yüzde 3,5'ten yüzde 2,0'a düşecektir.

TABLO : 122 — Tasarruf Yanırmı Dengesi

(1978 Fiyatlarıyla, Milyar)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	Beş Yıllık Toplam
I. TOPLAM TASARRUFLAR	228,1	254,1	289,3	326,6	367,2	410,5	1647,7
II. TOPLAM YATIRIMLAR	228,1	254,1	289,3	326,6	367,2	410,5	1 647,7
Kamu	121,5	140,3	164,3	186,4	208,9	233,8	933,7
Özel	106,6	113,8	125,0	140,2	158,3	176,7	714,0
(1) Sabit Sermaye Yatırımları	225,0	252,0	279,8	310,6	346,6	386,8	1 575,8
Kamu	117,0	139,0	158,8	177,4	199,3	223,8	898,3
Özel	108,0	113,0	121,0	133,2	147,3	163,0	677,5
(2) Stok Değişmeleri	3,1	2,1	9,5	16,0	20,6	23,7	71,9
Kamu	4,5	1,3	5,5	9,0	9,6	10,0	35,4
Özel	— 1,4	0,8	4,0	7,0	11,0	13,7	36,5
Özel Tasarruf - Yatırım Farkı	5,1	9,0	9,4	9,8	9,5	10,4	48,1
Kamu Tasarruf - Yatırım Farkı	—45,1	— 48,6	— 52,3	— 52,8	— 49,3	— 44,1	— 247,1
Toplam Tasarruf - Yatırım Farkı	—40,0	— 39,6	— 42,9	— 43,0	— 39,8	— 33,7	— 199,0
Kamu Sabit Yatırımı /Toplam Sabit Yatırım	52,0	55,2	56,8	57,1	57,5	57,9	57,0

TABLO : 123 — Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları

1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL.

Sektörler	III. Plan Dönemi (Gerçekleşme)				IV. Plan Dönemi (Hedef)				Endeks III. Plan Döne- mi 100)
	Kamu	Özel	Toplam	Yüzde Pay	Kamu	Özel	Toplam	Pay	
Tarım	55,2	62,8	118,0	11,6	93,4	98,2	191,6	12,2	162,4
Madencilik	34,2	2,7	36,9	3,6	87,0	9,3	96,3	6,1	261,0
İmalat	116,0	151,3	267,3	26,3	199,4	232,9	432,3	27,4	161,7
Enerji	67,4	1,9	69,3	6,8	164,8	2,0	166,8	10,6	240,7
Ulaştırma	124,4	95,5	219,9	21,6	171,3	85,5	256,8	16,3	116,8
Turizm	4,9	6,3	11,2	1,1	8,8	9,5	18,3	1,2	163,4
Konut	11,7	169,7	181,4	17,9	15,0	214,9	229,9	14,6	126,7
Eğitim	33,4	1,1	34,5	3,4	74,0	1,6	75,6	4,8	219,1
Sağlık	11,0	0,7	11,7	1,2	20,6	0,9	21,5	1,4	183,8
Diğer Hizmetler	51,2	14,7	65,9	6,5	64,0	22,7	86,7	5,5	131,6
TOPLAM	509,4	506,7	1016,1	100,0	898,3	677,5	1575,8	100,0	155,1

IV. FİNANSMAN DENGESİ :

1. KAMU KESİMİNİN FİNANSMANI:

(1) Kamu Gelirleri :

a) Gelir Hedefleri :

541. IV. Plan döneminde gerçekleştirilmesi öngörülen büyüme hızının gerektirdiği harcamalar, bu dönemde toplam kamu gelirlerinin yılda ortalama yüzde 12.1 artırılmasını zorunlu kılmaktadır. Plan dönemi başında 314,6 milyar lira olarak tahmin edilen toplam gelirler, dönem sonunda 556,6 milyar liraya ulaştırılacaktır. Bu hedefin saptanmasında vergi gelirlerindeki artış ile faktör gelirlerinde öngörülen artışın önemli etkisi olmuştur. Özellikle faktör gelirlerinin yılda ortalama yüzde 31,2 hızla artarak 1978'deki 19,5 milyar lira düzeyinden 1983'te 76,0 milyar liraya çıkarılması hedef alınmaktadır. (Tablo 124).

542. IV. Plan döneminde vergi dışı normal gelirlerin yıllık ortalama- yüzde 7,2 artırılması öngörülürken, sosyal fonların 1978'de 9.1 milyar liradan 1983'te eksi 3.0 milyar liraya düşmesi beklenmektedir. Sosyal fonlardan beklenen bu düşme son yıllarda çalışanlara sağlanan yeni hakların gerektirdiği harcamalar sonucudur.

543- Plan dönemi başında 31,2 milyar lira olan dış borç kullanımı, yıllık ortalama yüzde 9,4 bir hızla artarak 1983'te 48,8 milyar liraya ulaşacaktır. Plan dönemi için toplam dış borç kullanımı 203,3 milyar lira olacaktır.

b.) Gelirin Yapısı :

544. IV. Plan döneminde toplam gelirlerin yüzde 77,2'sini vergi gelirleri, yüzde 11,6'sını faktör gelirleri, yüzde 2,1'ini vergi dışı normal gelirler ve sosyal fonlar, yüzde 9,1'ini ise dış borçlanma oluşturacaktır. Vergi gelirlerinin yüzde 50,4'ü dolaysız vergilerden, yüzde 48,5'i dolaylı vergilerden ve yüzde 1,1'i servet vergilerinden sağlanacaktır. (Tablo 124, 125).

545. Vergi gelirlerinin GSMH'ya oranı 1978'de yüzde 21,7 iken 1983'te yüzde 25,3'e çıkacaktır. Dış borçlanmanın GSMH'ya oranının ise aynı yıllarda sırasıyla yüzde 2,7 ve yüzde 2,9 olması beklenmektedir.

(2) Kamu Harcamaları :

a.) Harcama Hedefleri :

546. IV. Plan döneminde toplam 2 497,8 milyar lira harcama yapılacaktır. 1978'de 345,5 milyar lira olan toplam harcamalar yılda ortalama yüzde 12,5 artışla 1983'te 622,8 milyar liraya varacaktır. Aynı dönemde cari harcamalar yıllık ortalama yüzde 9,5 artışla 266,2 milyar liraya, yatırım harcamaları yüzde 14,0 artışla 233,8 milyar liraya, transfer harcamaları ise yüzde 17,4 artışla 122,8 milyar liraya ulaşacaktır. (Tablo 126).

b.) Harcamaların Yapısı :

547. Plan dönemi toplam harcamalarının yüzde 44,3'ünü cari harcamalar, yüzde 37,4'ünü yatırım harcamaları, yüzde 18,3'ünü ise transfer harcamaları oluşturacaktır. (Tablo 126).

548. Toplam harcamaların GSMH'ya oranı, 1978 yılındaki yüzde 30,2 düzeyinden, 1983 yılında yüzde 37,0'a çıkacaktır. Aynı yıllarda cari harcamalar yüzde 14,7'den yüzde 15,8'e; yatırım harcamaları yüzde 10,6'dan yüzde 13,9'a. transfer harcamaları ise yüzde 4,8'den yüzde 7,3'e çıkacaktır.

(3) *Kamu Kesimi Ek Finansman Gereği :*

549. IV. Plan dönemi kamu kesimi ek finansman gereği iç borçlanma dışında 108,8 milyar liradır. Planın başlangıç yılında 13,1 milyar lira olan finansman gereği, yılda ortalama yüzde 11,1 artarak. 1983'te 22,2 milyar liraya ulaşacaktır. (Tablo 127).

(4) *Kamu Kesimi Genel Dengesi :*

550. Tablo 14'te görüleceği gibi kamu harcanabilir geliri 1978 yılında 245,3 milyar lira iken 1983'te, yılda ortalama yüzde 13,2 artışla 455,9 milyar liraya çıkacaktır. Buna karşılık cari giderlerde yılda ortalama yüzde 9,5 oranında artış öngörülmektedir. Bu durumda, kamu tasarruflarının yılda ortalama yüzde 19,9 artışla 189,7 milyar lira olması amaçlanmıştır. Diğer taraftan kamu sabit sermaye yatırımlarının, yılda ortalama yüzde 13,8 bir hızla artarak 1978'deki 117,0 milyar lira düzeyinden, 1983'te 223,8 milyar liraya çıkarılması öngörülmektedir. Sonuçta kamu tasarruf - yatırım farkı küçük bir değişimle, 1978'de eksi 45,1 milyar liradan 1983'te eksi 44,1 milyar liraya düşmektedir. Ancak Plan döneminin ara yıllarında kamu kesiminin tasarruf açığında bir artış söz konusudur.

551. Öngörülen toplam kamu kesimi dengesinin gerçekleşmesinde özellikle faktör gelirleri ve vergi gelirlerinin etkileri olacaktır. Bu konulardaki hedeflerden sapma IV. Planın ek finansman gereğini artıracaktır.

(5) *Yerel Yönetimler Genel Dengesi:*

552. Yerel yönetimler genel dengesinde beklenen gelişmeler Tablo 15'te verilmektedir. Harcanabilir gelirden, cari giderlerde ve tasarruflarda yılda ortalama yüzde 13,0 dolayında artış öngörülmektedir. Buna karşılık, yerel yönetim yatırımlarında yüzde 14,4 artış beklenmektedir. Yatırım - tasarruf farkı genel bütçeden karşılanacaktır.

(6) *Kamu Girişimciliği :*

553. IV. Plan döneminde kamu girişimciliği, kamu girişimlerinin bütünlüğü ve etkinliğini artırıcı bir biçimde ele alınmaktadır. İleri işletmecilik ilkelerine göre çalışarak kaynak yaratacak ve sağlıklı bir finansman yapısına kavuşturulması esas alınacak olan kamu girişimlerinin kurumsal değişikliğine yönelik çalışmalar, IV. Plan döneminin başında tamamlanarak belirli bir zamanlama içinde uygulamaya konulacaktır.

554. Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) kamu girişimciliği içinde en büyük yeri olan kuruluşlardır. Bu nedenle, aşağıdaki sayısal hedeflerde kamu girişimciliği finansmanı ile ilgili olarak, bugün KİT statüsünde olan kuruluşlar esas alınmıştır. IV. Plan dönemi içinde kamu girişimciliğinin kurumsal yapısı bütünüyle ortaya çıktıktan sonra gerekli düzenlemeler yapılarak kamu girişimciliği finansman dengesi yeniden kurulacaktır.

TABLO : 124 — Kamu Kesimi Gelir Hedefleri

	1978	Yüzde Pay	1979	Yüzde Pay	1980	Yüzde Pay	1981	Yüzde Pay	1982	Yüzde Pay	1983	Yüzde Pay	IV. Plan Toplamı	Yüzde Pay	Yıllık Ortalama Yüzde Artış
1. Vergiler	248,0	78,8	273,1	78,7	302,4	77,6	338,0	77,4	378,9	76,8	425,2	76,4	1717,6	77,2	11,4
Dolaysız	126,0	40,0	134,1	38,6	150,2	33,5	159,8	38,9	192,7	39,1	218,9	39,3	863,7	38,9	11,7
Dolaylı	119,3	37,9	136,0	39,2	148,9	38,2	164,5	37,7	182,1	36,9	201,8	36,3	833,3	37,5	11,1
Servet	2,7	0,9	3,0	0,9	3,3	0,9	3,7	0,8	4,1	0,8	4,5	0,8	18,6	0,8	10,8
2. Vergi Dışı	6,8	2,2	7,2	2,1	7,8	2,0	8,3	1,9	9,0	1,8	9,6	1,7	41,9	1,9	7,2
3. Faktör Gelirleri	19,5	6,2	28,2	8,1	40,4	10,1	49,3	11,3	62,3	12,7	76,0	13,6	257,0	11,6	31,2
4. Sosyal Fonlar	9,1	2,9	4,8	1,4	2,2	0,5	0,9	0,2	—	— 0,2	— 0,3	— 0,5	3,6	0,2	—
Toplam	233,	90,1	313,3	90,3	352,8	90,5	396,	90,8	1,3	91,1	507,8	91,2	2020,1	90,9	12,4
5. Dış Borçlanma	31,2	9,9	33,5	9,7	36,9	9,5	40,0	9,2	43,8	8,9	48,8	— 8,8	203,3	9,1	9,4
TOPLAM	314,6	100,0	347,1	100,0	389,7	100,0	436,8	100,0	493,3	100,0	556,6	100,0	2223,4	100,0	12,1

TABLO : 125 - Vergi Gelirlerinin Yüzde Dağılımı

	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Dolaysız	50.8	49.1	49.7	50.2	50.9	-51.5
Dolaylı	48.1	49.8	49.2	48.7	48.0	47.4
Servet	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABLO 126 — Kamu Kesimi Harcama Hedefleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

Harcama Kalemleri	1978	Yüzde	1979	Yüzde	1980	Yüzde	1981	Yüzde	1982	Yüzde	1983	Yüzde	IV. Plan	Yüzde	Yıllık Or-
		Pay		Pay		Pay		Pay		Pay		Pay	Toplamı	Pay	talama Yüz-
Carî harcamalar	168,9	48,9	182,5	47,1	198,9	45,0	218,3	44,1	241,1	43,4	266,2	42,7	1 107,0	44,3	9,5
Yatırım harcamaları	121,5	35,2	140,3	36,2	164,3	37,6	186,4	37,7	208,0	37,6	233,8	37,6	933,7	37,4	14,0
Transfer harcamaları (1)	55,1	15,9	64,9	16,7	73,4	16,8	90,0	18,2	106,0	19,0	122,8	11,7	457,1	18,3	17,4
TOPLAM	345,5	100,0	387,7	100,0	436,6	100,0	494,7	100,0	556,0	100,0	622,8	100,0	2 497,8	100,0	12,5

(1) Nakit artışını (Kasa/Banka değişimini) de kapsamaktadır.

TABLO : 127 — Kamu Kesimi Ek Finansman Gereği

(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	IV. Plan	Yıllık Orta-
							Toplamı	lama Yüzde
								Artış
1 . Toplam harca-								
malar (1)	345,5	387,7	436,6	494,7	556,0	622,8	2 497,8	12,5
1. Toplam gelirler (2)	332,4	367,2	414,8	473,7	532,7	600,6	2 389,0	12,6
Ek finansman gereği	13,1	20,5	21,8	21,0	23,3	22,2	108,8	11,1

(1) Nakit artışını da kapsamaktadır.

(2) İç borçlanma dahildir.

TABLO : 128 – Kamu Kesimi Genel Dengesi

	(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL.)					
	1978	1979	1980	1981	1982	1983
1. VERGİLER	245,3	270,1	299,1	334,3	374,8	420,7
a. Dolaysız	125,0	134,1	150,2	169,8	192,7	218,9
b. Dolaylı	119,3	136,0	148,9	164,5	182,1	201,8
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	6,8	7,2	7,8	8,3	9,0	9,6
3. Faktör Gelirleri	19,5	23,2	40,4	49,6	62,8	76,0
4. Sosyal Fonlar	9,1	1,8	2,2	0,9	— 1,3	— 3,0
5. Cari Transferler	— 31,5	— 31,9	— 33,8	— 35,7	— 38,6	— 41,2
6. Dış Faizler	— 3,9	— 4,2	— 4,8	— 5,5	— 6,0	— 6,2
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	245,3	274,2	310,0	351,9	400,7	455,9
II. CARİ GİDERLER	168,9	182,5	198,9	218,3	241,1	266,2
III. KAMU TASARRUFU	76,4	91,7	112,0	133,6	159,6	189,7
IV. YATIRIMLAR	121,5	140,3	164,3	186,4	208,9	233,8
a. Sabit Sermaye	117,0	133,0	158,8	177,4	199,3	223,8
b. Stok Değişimi	4,5	1,3	5,5	9,0	9,6	10,0
V. TASARRUF - YATIRIM FARKI	— 45,1	— 48,6	— 52,3	— 52,8	— 49,3	— 44,1
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	— 9,0	— 10,2	— 11,5	— 12,5	— 13,7	— 14,8
1. Servet Vergileri	2,7	3,0	3,3	3,7	4,1	4,5
2. Diğer Transferler	— 5,5	— 5,9	— 6,4	— 6,9	— 7,5	— 8,1
3. Kamulaştırma ve Sabit Değer Artışı	— 6,2	— 7,3	— 8,4	— 9,3	— 10,3	— 11,2
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	41,0	38,3	42,0	44,3	39,7	36,7
1. KasarBanka Değişimi	2,9	— 1,0	— 2,5	— 3,6	— 4,7	— 5,7
2. Dış Borç Ödemeği	— 7,2	— 10,1	— 11,0	— 20,0	— 26,9	— 35,4
3. Dış Borç Kullanımı	31,2	33,8	36,9	40,0	43,8	48,8
4. İçBorç-Alacak İlişkisi (Net)	14,1	15,6	18,6	27,9	27,5	29,0
VIII. FİNANSMAN GEREĞİ	13,1	20,5	21,8	21,0	23,3	22,2

TABLO : 129 — Yerel Yönetimler Genel Dengesi
(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	1978	1983	Yıllık Ortalama Yüzde Artış
1. Vergiler	11.6	23.1	14.8
— Dolaysız	5.2	8.0	9.0
— Dolaylı	6.4	15.1	18.7
2. Vergi dışı gelirler	1.6	2.2	6.6
3. Faktör gelirleri	1.1	38	28.1
4. Cari transferler	1.0	— 0.6	—
Harcanabilir gelir	15.3	28.5	13.3
Cari giderler	— 10.6	— 19.7	13.2
Tasarruf	4.7	8.8	13.4
Yatırımlar	7.4	14.5	14.4
Tasarruf -Yatırım farkı	— 2.7	— 5.7	16.2

555. KİT'in Plan dönemi harcanabilir geliri özellikle cari transferlerdeki ve faktör gelirlerindeki gelişmelerin sonucu yılda ortalama yüzde 11,0 bir artışla 1983'te 61,3 milyar liraya varacaktır. (Tablo 130). Bunun yüzde 83,7'si işletmeciler kuruluşa ait olacaktır. Söz konusu gelişmede önemli payı olan faktör gelirlerinin yıllık ortalama yüzde 37,1 artışla 1978'deki 11,9 milyar lirabk düzeyinden 1983'te 57,8 milyar liraya ulaştırılması hedef alınmıştır. Bu yıldaki faktör gelirlerinin yüzde 85,8'i işletmeciler kuruluşlar tarafından yaratılacaktır. Bunun için gerekli politikalar ilgili bölümde öngörülmüştür.

556. Cari transferlerde bir gerileme olması beklenmektedir. 1978'de 19,7 milyar lira olan cari transferler yılda ortalama yüzde 4,8 bir azalma ile 1983'te 15,4 milyar liraya düşecektir. Bu hedef öngörülen işletmeciler kuruluşların görev zararının azaltılması politikasından kaynaklanmaktadır.

557. Faktör gelirlerindeki hızlı artışa bağlı olarak işletmeciler KİT'nin harcanabilir geliri Plan döneminde artış gösterecektir. Buna karşılık tasarrufçu kuruluşların harcanabilir gelirleri sosyal fonlardaki gerilemenin sonucu olarak giderek azalacaktır.

558. Plan döneminde KİT toplam yatırımlarında yılda ortalama yüzde 17,8, sabit sermaye yatırımlarında yüzde 17,9, stoklarda ise yüzde 17,5 oranında artış öngörülmüştür. Sabit sermaye yatırımları 1978'de 52,0 milyar lira iken 1983'te 118,3 milyar lira olacak, bunun yüzde 99,2'si işletmeciler kuruluşlarca gerçekleştirilecektir.

559. Öngörülen sabit sermaye yatırımları sonucu KİT tasarruf yatırım farkı 1978'de 20,0 milyar lira iken yıllık ortalama yüzde 27,3 hızla artarak 1983'te yaklaşık 67,0 milyar liraya çıkmaktadır.

TABLO : 130 — IV. Plan Dönemi Kamu İktisadi Teşebbüsleri Dengesi

(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	1 9 7 8			1 9 8 3		
	İşletmeci	Tasarrufçu	Toplam	İşletmeci	Tasarrufçu	Toplam
1. Vergiler	— 3 000	— 346	— 3 346	— 5 796	— 925	— 6 721
2. Vergi Dışı Ödemeler	— 750	— 96	— 846	— 1 760	— 281	— 2 041
3. Faktör Gelirleri	7 014	4 877	11 891	49 525	8 230	57 755
4. Sosyal Fonlar	—	9 087	9 087	—	— 3 037	— 3 037
5. Cari Transferler	19 299	360	19 659	9 350	6 021	15 371
6. KİT HARCANABİLİR GELİRİ (KİT TASARRUFU)	22 563	13 882	36 445	51 319	10 008	61 327
7. YATIRIMLAR	—56 048	— 420	—56 468	—127 346	— 954	—128 300
a) Sabit Sermaye	—51 580	— 420	—52 000	—117 346	— 954	—118 303
b) Stok Değişimi	— 4 468	—	— 4 468	—10 000	—	— 10 000
8. TASARRUF - YATIRIM FARKI	—33 485	13 462	—20 023	—76 027	9 054	—66 973
9. Sermaye Transferleri	30 094	— 9 082	21 012	23 229	— 2 074	21 155
a) Sabit Değer Artışı	— 894	— 567	— 1 461	— 3 119	— 1 574	— 4 693
b) Diğer Transferler	30 988	— 8 515	22 473	26 148	—	25 848
10. KASA/BANKA/BORÇ-LANMA	— 4 984	— 4 380	— 9 364	34 298	— 6 980	27 318-
a) Kasa - Banka Değişimi	2 955	— 2 547	408	— S 700	—	— 5 700
b) Dış Borç Ödemesi	— 2 884	—	— 2 884	—23 298	—	—23 298
c) Dış Borç Kullanımı	25 625	—	25 625	35 375	—	35 375
d) İç Borç Alacak İlişkisi (Net)	—30 680	— 1 833	—32 513	27 921	— 6 980	20 941
FİNANSMAN GEREĞİ	8 375	—	S 375	18 500	—	18 500

2- ÖZEL KESİMİN FİNANSMANI (1)

560. IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 10,6 artış göstererek, 714,0 milyar lira dolayında olması beklenen özel kesim toplam yatırımlarının finansman kaynakları Tablo 17'de gösterilmiştir. IV. Plan dönemi için özel marjinal tasarruf eğiliminin yüzde 23,1 dolayında olacağı tahmin edilmekte ve özel kesim tasarruflarının yılda ortalama yüzde 10,9 oranında artarak 1983 yılında 187,1 milyar lira dolaylarına ulaşacağı hesaplanmaktadır.

561. 1979 - 1983 döneminde kamu kesiminden özel kesime net sermaye transferi yılda ortalama yüzde 18,6 artarak 1983'te 29,8 milyar liraya ulaşmaktadır. Dış âlemden ve kamu kesiminden net sermaye transferleri kamu kesimine ikraza giderek artan bir biçimde olanak verecek şekilde gelişmesini sağlayacaktır.

V. SEKTÖR PROGRAMLARININ GENEL GÖRÜNÜŞÜ (1)

562. Tarım, madencilik, enerji ve imalat sanayi sektörleri itibariyle önemli mallarda III. Plan dönemi üretim hedefleri ve gerçekleştirmeleri ile IV. Plan dönemi için öngörülen üretim miktarları tablo 132'de verilmektedir.

TABLO : 131 — Özel Kesimin Finansmanı

(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	1978	1983	Yıllık ortalama yüzde artış
Özel Yatırımlar	106,6	176,7	10,6
Özel Tasarruflar	111,7	187,1	10,9
Özel Tasarruf - Yatırım Farkı (Özel Kesimin Mali Tasarrufu)	5,1	10,4	15,3
Sermaye Transferleri (Net)	28,7	52,1	12,7
— Dış Alemden Sermaye Transferi (Net)	16,0	22,3	— 6,9
— Kamu Kesiminden Sermaye Transferi (3)	15,4	34,3	17,4
— Kamu Kesiminden Sermaye Transferi (4)	— 2,7	— 4,5	10,8
Özel Nakdi Tasarruflar	33,8	62,5	13,1
Kamu Kesimine İkraz	17,8	44,0	19,5

(1) Özel kesim kapsamına, kamu girişimleri dışında kalan özel girişimler ile hanehalkları girmektedir.

(2) Sektör programları tüm ayrıntılarıyla 3. ve 4. kesimlerde yer almaktadır. Burada makro ölçekte kısa bir değerlendirme yapmakla yetinilmiştir.

(3) Kamu kesiminden özel kesime sermaye transferi, kamulaştırma, iç borçların itfası e diğer sermaye transferlerini kapsamaktadır.

(4) Özel kesimden kamu kesimine sermaye transferi, servet vergileri ödemeleridir.

1. TARIM :

563. IV. Plan döneminde tarım sektörü üretimi yılda ortalama yüzde 5,5 gelecektir, tarımsal üretimi oluşturan alt sektörlerden bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri ve orman ürünlerinde yıllık üretim artış hızı, sırasıyla, yüzde 5,0, yüzde 6,2, yüzde 7,7 ve yüzde 7,4 olacaktır.

564. Bitkisel üretimin en önemli alt kalemini oluşturan hububatta üretim değeri yılda ortalama yüzde 3,6 gelecektir. Buğday üretim tahminleri ekiliş alanlarının azalacağı ve verim artışı sağlanacağı varsayımına dayanmaktadır. Arpa ve mısır üretimi, alan ve verim artışlarıyla sağlanacaktır. Baklagiller üretimi bitkisel üretim ortalamasının üzerinde bir hızla gelecektir. Protein yönünden zengin insan besini ve dışsatım ürünü olan, aynı zamanda toprak yapısını düzeltici yönü bulunan baklagillerin, kurak alanlardaki nadas arazilerinde ekim sırasına alınması, nadasa bırakılan arazilerin daha ekonomik kullanılmasını sağlayacaktır.

565. Sanayi bitkileri içinde önemli yeri bulunan şeker pancarı ve tütün üretiminin iç ve dış talebi karşılayacak düzeyde tutulması öngörülmüştür. Pamukta üretim artışına sulama ve gübrelemenin yaygınlaştırılması ile ulaşılabilecektir. Öte yandan, bitkisel ağ iç talebinin karşılanması, yağlı tohumlar üretiminin yılda ortalama yüzde 8,3 gibi yüksek bir hızla artırılması ve bu amaçla yağlı tohum üretiminin özellikle Orta ve Güneydoğu Anadolu'da yaygınlaştırılması ile gerçekleştirilebilir.

566. Hayvancılıkta kırmızı et üretiminin yılda ortalama yüzde 5,3 artması öngörülmüştür. Tavuk eti üretiminin yılda ortalama yüzde 12,1 oranında artışı, hayvansal protein talebinin karşılanmasına önemli katkıda bulunacaktır. Tüm olarak et üretimindeki artış oranı yılda ortalama yüzde 6,2'dir.

567. Ormancılık sektörü üretiminde sanayi sektörünün taleplerine dönük üretim yapılması ve yakacak odun kullanımının azaltılması amaçlanmıştır. (Tablo 133).

568. Tarım sektörü dışsatım ve dışalım hedefleri Tablo 134'te verilmiştir. 1978 yılında 22,0 milyar lira olan tarım sektörü dışsatımı yılda ortalama yüzde 7,2 oranında artarak 1983 yılında 31,2 milyar liraya ulaşacaktır. Bununla birlikte tarım sektörü dışsatımının toplam dışsatım içinde 1978 yılında yüzde 38,3 olan payı 1983 yılında yüzde 23,1'e düşecektir.

569. 1978 yılında 1,2 milyar lira olan tarım sektörü dışalımını ise yılda ortalama yüzde 8,9 oranında artarak 1983 yılında 1,8 milyar liraya ulaşacaktır.

570. IV. Plan döneminde tarım sektörüne 191,6 milyar lira sabit sermaye yatırımı yapılacaktır. Bu miktarın yüzde 29,2'si su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi, yüzde 38,0'ı tarımsal traktör, makine - ekipman yatırımları olacaktır. Tarım sektörüne yapılacak toplam sabit sermaye yatırımlarının yüzde 12,1'i ise ormancılık ve su ürünleri alt sektörlerinde gerçekleştirilecektir. (Tablo 135).

571. Bu dönemde gerçekleştirilecek toplam sabit sermaye yatırımlarının yüzde 48,7'si kamu kesimi tarafından yapılacaktır; geri kalan yüzde 51,3'ünün ise özel kesim tarafından yapılması beklenmektedir. Kamu kesimi yatırımlarının yüzde 55,2'si su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine yönelik yatırımlar olacaktır. Özel kesim yatırımlarının yüzde 66,3'ünü tarımsal makine ve gereçlerin oluşturması öngörülmektedir.

TABLO : 132 — Önemli Mallarda Üretim Gerçekleşme ve Hedefleri

MALLAR	Birim	Gerçekleşmeler		III. Plan Hedefleri ¹	1978 (4)	1983 (5)
		1972 (1)	1977 (2)			
TARIM	Bin Ton	10 980,0	14 985,0	12 000,0	15 000,0	17 000,0
Pamuk	Bin Ton	544,0	575,0	650,0	525,0	675,0
Şeker Pancarı	Bin Ton	5 896,0	9 000,0	6 700,0	9 700,0	13 200,0
Ayçiçeği	Bin Ton	560,0	460,0	650,0	550,0	800,0
Narenciye	Bin Ton	603,0	967,0	771,0	979,0	1 305,0
Et (Tavuk Dahil)	Bin Ton	713,4	979,7	910,0	1 043,2	1 487,0
Süt	Bin Ton	3 619,5	4 800,0	4 429,5	5 069,8	6 945,0
Yakacak Odun	Mil. M ³	6,2	8,7	10,0	10,8	15,0
Su Ürünleri	Bin Ton	210,0	300,0	300,0	320,0	464,0
MADENCİLİK	Bin Ton	2 159,0	3 422,1	5 500,0	4 100,0	12 630,0
Ham Petrol	Bin Ton	3 388,0	2 713,0	5 000,0	2 685,3	6 000,0
Bakır Cevheri (% 1.3 Cu)	Bin Ton	1 776,7	1 763,7	4 846,2	1 950,0	7 000,0
Tas Kömürü	Bin Ton	4 649,9	4 405,1	5 200,0	4 500,0	6 000,0
Linyit	Bin Ton	7 271,3	13 000,0	19 150,0	15 000,0	51 555,0
Bor Tuzları (Satılabilir)	Bin Ton	429,4	738,6	830,0	887,3	980,0
Krom (%48 Cr ₂ O ₃)	Bin Ton	573,7	576,0	1 482,3	600,0	600,0
Alümina	Bin Ton	—	170,0	250,0	160,0	200,0
ENERJİ	Mil. GW	11 242,0	21 056,0	20 330,0	22 150,0	42 400,0
İMALAT	Bin Ton	746,5	995,4	950,0	1 057,0	1 467,0
Bitkisel Yağ	Bin Ton	578,3	646,0	714,0	605,2	928,0
Sanayi Yemi	Bin Ton	350,0	1 200,0	519,0	1 400,0	2 250,0
Pamuklu Dokuma	Bin Ton	965,0	1 300,0	1 160,0	1 350,0	1 900,0
Yünlü Dokuma	Bin Ton	33,0	53,0	46,0	55,0	75,0
Kereste	Bin m ³	2 900,0	3 850,0	4 320,0	3 850,0	5 520,0
Kağıt	Bin Ton	308,4	479,5	570,4	512,7	844,2
Soda	Bin Ton	—	107,8	150,0	130,0	274,7
Sudkostik	Bin Ton	35,6	50,1	126,0	67,5	184,7
Sülfürik Asit (% 100)	Bin Ton	176,1	211,4	1 227,0	490,9	1 250,0
Azotlu Gübre (N)	Bin Ton	143,6	198,5	339,3	398,9	891,6
Fosforlu Gübre (P ₂ O ₅)	Bin Ton	132,6	309,2	471,2	373,1	798,3
Karbon Siyahı	Bin Ton	—	15,8	30,0	15,0	30,0
Polivinil Klorür	Bin Ton	17,9	37,3	52,0	49,9	127,0
Polietilen	Bin Ton	12,4	25,2	28,5	25,0	160,0
Sentetik Elyaf (İplik Hariç)	Bin Ton	20,2	63,9	44,8	82,4	141,5
Sentetik Kauçuk	Bin Ton	—	21,4	18,5	41,4	45,7
Çimento	Bin Ton	8 425,0	13 832,0	13,0	15 625,0	26 852,0
Refraktar Malzemesi	Bin Ton	70,3	121,3	189,0	152,3	483,6
Ham Çelik (Sıvı Çelik)	Bin Ton	1 481,0	1 901,7	4 560,0	3 057,0	9 386,0
Özel Çelik	Bin Ton	72,0	102,0	343,0	111,0	493,0
Pik Döküm	Bin Ton	219,0	348,0	344,0	393,0	837,0
Blister Bakır	Bin Ton	20,0	32,2	55,0	34,3	85,3
Çinko (Ham)	Bin Ton	—	17,7	—	20,0	50,0
Alüminyum (Ham)	Bin Ton	—	51,3	100,0	32,4	60,0
Traktör	Bin Ton	23,4	29,9	35,0	25,0	80,0
Kamyon	Bin Adet	9,0	20,9	18,1	14,0	29,3
Otobüs	Bin Adet	1,0	1,5	3,3	1,2	4,8
Otomobil	Bin Adet	29,6	58,3	50,0	41,0	62,5

Kaynak : DPT

(1) Revize edilmemiş hedef

572. Tarım sektöründe nüfusun dengeli beslenmesi, sanayiın desteklenmesi, dışsattımın artırılması ve çeşitlendirilmesi gözönüne alarak talebin yurt içi üretimle karşılanması amaçlanmıştır.

573. İşletilebilir toprakların sınırına yaklaşılması nedeniyle, üretimin bu amaca uygun bir hızla artırılabilmesi, üreticilerin örgütlenmesini, kaynakların dengeli ve akılcı kullanımını, kredi, fiyat ve destekleme politikalarının düzenlenmesini, tarım teknolojisinin çağdaştırılmasını ve yaygınlaştırılmasını, pazarlamanın geliştirilmesini gerektirmektedir. Böylece oluşacak üretim yapısı ve düzeyi, tarımdaki işsizlik ile tarım içi/tarım dışı gelir dengesizliklerinin hızla azaltılmasına da katkıda bulunacaktır.

TABLO : 133 — Tarımsal Üretimin Gelişimi

	(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)		
	1978	1983	Yıllık Ört. Yüzde Artış
TARIMSAL ÜRETİM TOPLAMI	382 798	501 339	5,5
1) BİTKİSEL ÜRÜNLER	236 775	302 627	5,0
Hububat	69 227	82 541	3,6
Bakliyat	8 149	12 661	9,2
Sanayi Bitkileri ve Yumru Bitkiler	51 974	60 407	3,1
Yağlı Tohumlar	9 381	13 999	8,3
Meyveler	58 050	78 277	6,2
Sebzeler	20 474	27 968	6,4
Yan Ürünler	19 520	26 774	6,5
2) HAYVANCILIK	127 972	172 898	6,2
Kırmızı Et	55 836	72 161	5,3
Tavuk Eti	7 820	13 866	12,1
Süt	38 024	52 090	6,5
Yumurta	7 063	9 743	6,7
Yapağı, Tiftik - Kıl	7 699	8 905	3,0
Diğerleri (1)	11 530	16 133	6,9
3) SU ÜRÜNLERİ	2 560	3 712	7,7
4) ORMANCILIK	15 491	22 102	7,4
Tomruk	10 866	15 745	7,7
Tel ve Maden Direği	1 283	1 535	3,7
Kâğıt Odunu	1 330	2 233	10,9
Diğer Yapacak Ödün	833	1 423	11,3
Yakacak Odun	829	796	—0,8
İkinci Ürünler	230	255	2,1

(1) DİE ulusal muhasebe sistemi ile uyum sağlayacak düzeltmeler yapıldıktan

sonra aide edilen değer.

TABLO : 134 — Tarım Sektörü Dış Ticareti

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL)

	DIŞSATIM		DIŞALIM	
	1978	1983	1978	1983
Bitkisel ürünler	20 429,0	29 063,0	50,0	230,0
Hayvancılık	1 196,3	1 490,0	1 076,0	1 500,0
Orman Ürünleri	151,0	156,0	31,0	41,0
Su Ürünleri	235,0	457,0	—	—
Toplam	22 011,3	31 166,0	1 157,0	1 771,0

574. Yörelere uygun ürün türleri ile teknolojilerin seçilmesi ve bunların yaygınlaştırılmasında kamu kuruluşlarının üreticilere etkili ve verimli hizmet götüreceği bir çalışma düzeyine kavuşturulması esastır. Üretime yön vermede temel kurumsal araçlardan biri olarak kooperatifleşmeden yaygın ve etkin biçimde yararlanılacaktır.

575. Dengeli beslenme ve sınırlanmanın gerekleri uzun dönemde tarımın yapısında da değişiklik gerektirmekte, tarımsal ürünlerin bileşiminde hayvansal ürünler ve orman ürünlerinin payı artması zorunlu olmaktadır. Tarımsal üretimde öngörülen yapı değişikliği, arazi kullanımında da değişimleri gerektirmektedir. Bir kısım kuru tarım arazisinin mera ve ormana, funda - çalılık niteliğinde bulunan işlenebilir arazilerin bağ bahçe ürünlerine dönüştürülmesi uzun dönemde ekonomik açıdan önem kazanacaktır.

TABLO : 135 — Dördüncü Plan Dönemi Tarım Sektörü Yatırımları

(1978; Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	III. Plan Dönemi		IV. Plan Dönemi	
	Plan Hedefi	Gerçekleşme	Plan Hedefi	Oranı
Su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi (1)	55 415	39 800	66 000	34,4
Tarımsal traktör makine- ekipman	43 430	56 250	72 750	38,0
Diğer tarım ve hayvancılık yatırımları	14 815	10 324	29 750	15,5
Ormancılık (1)	12 040	9 825	19 700	10,3
Su Ürünleri (1)	3 000	1 838	3 400	1,8
Toplam	128 700	118 037	191 600	100,0

576. Toprak verimliliğinin artırılması için sulama ile toprak koruma ve iyileştirmeye yönelik çalışmalar sektör içindeki ağırlık kazanacak, küçük su kaynaklarının geliştirilmesi yurt düzeyine yaygınlaştırılacaktır. İşletmeye açılmış sulama projelerinde ve-

(1) Makineler dahildir.

rimli kullanım yolu ile fiilen sulunan alanların artırılmasına önem verilecek, uygulamada üreticilerin katkısı sağlanacaktır.

577. IV. Plan döneminde devanı eden sulama projelerine ağırlık verilecek, yeni iş hacmi devam eden projelerin bitişini geciktirmeyecek düzeyde tutulacaktır. Çalışmalar Aşağı Fırat havzasında yoğunlaştırılacak ve bu proje tümleşik bir gelişme projesi olarak yürütülecektir.

578. Sulama sistemlerinde yağmurlama borulu sistemler gibi su tasarrufu sağlayan teknikler, özellikle su kaynağının sınırlı olduğu yerlerde öncelik kazanacaktır.

579. Ekili - dikili alanda plan döneminde ortaya çıkacak değişmeler nadas ve tahıl alanlarının azalması, buna karşılık sanayi bitkileri, bağ bahçe, bakliyat ve özellikle yem bitkileri ekim alanlarının artması yönünde olacaktır. Halen yem bitkileri ekim alanları büyük ölçüde yetersizdir. Bir yandan yem bitkilerinin ekim sırasına alınması ve nadas arazilerde yem bitkisi üretimine yönelinmesi, öte yandan tabii meraların verim gücünün artırılması ve kullanımın düzenlenmesi yem açığının kapatılması açısından önem taşımaktadır.

580. Hayvancılıkta, hayvan sayılarının çoğaltılmasından çok birim hayvan başına verimin artırılması ve yerli ırkların melezleme ile yüksek verimli kültür ırklarına dönüştürülmesi temel ilkeler olacaktır. Et ve süt üretimi yönünden daha ekonomik olan sığırcılık, çevre koşullarının uygun olduğu yörelerde özendirilerek geliştirilecek, kılkeçi sayıları azaltılacak, merinos koyunu sayılarının artırılması için özel projeler uygulanacaktır. Erken kuzu ve dana kesimini önleme çabaları ile besicilik projeleri, plan dönemi içinde sürdürülecektir. Kamu kuruluşlarının hayvancılığa ilişkin araştırmalarında pratiğin yakın gereksinmelerine dönük konulara ağırlık verilecektir.

581. Su ürünlerinin yaklaşık olarak yüzde 80'ini sağlayan Karadenizde stok saptama, değerlendirme ve pazar araştırmaları yapılacak; iç suların özelleklerine uygun balık türleri saptanıp üretim özendirilecektir.

2. MADENCİLİK :

582. Madencilikte metalürji sanyai gereksinmelerinin yeterince karşılanabilmesi için metal madenler üretiminin yılda ortalama 18,3 hızla artması öngörülmüştür. Üretimin özellikle demir cevheri, bakır ve bakırlı piritle kurşun ve manganezde hızla gelişmesi hedef alınmıştır. Metal madenlerden özellikle demir, kurşun, bakır ve çinkoda konsantre üretimine büyük öncelik verilecektir.

583. Sanayi hammaddelerinin üretim artışı yılda ortalama yüzde 14,2 olacak, özellikle kükürt, fosfat kayası, manyezit, kayatuzu, diatomit dolomit ve bentonit üretiminin gelişmesi ortalamanın üzerinde olacaktır.

584. IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 17,0 oranında artması öngö-len birincil enerji kaynaklarında en hızlı üretim gerçekleşmesi linyitte görülecektir. Linyit üretim değeri 1978'de 12,5 milyar liradan (15 milyon Ton) 1983'te 31,8 milyar liraya (51,6 Milyon Ton) çıkarılacaktır. Birinci enerji kaynakları açısından en büyük açığın olduğu ham petrolde üretimin IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 17,4 oranında artarak 1983'te 6 milyon tona ulaşması hedef alınmıştır. (Tablo 136).

585. Madencilik sektörü dışsatımı IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 2,8 oranında azalarak 1978 yılında 3,6 milyar ika iken 1983 yılında 2,6 milyar liraya düşecektir. (Tablo 137). Bu dönemde madencilik ürünlerinin cevher olarak değil,

işlen-

TABLO : 136 — Madencilik Üretim Hedefleri

(1978 Fiyatları ile, Milyon TL.)

Başlıca Ürünler	1 9 7 8	1 9 8 3	Yılda ortalama yüzde artış
METAL MADENLER	3 971,0	9 195,1	18,3
Cevherler :			
Demir (% 52 Fe)	1 435,0	4 420,5	25,2
Bakır ve Bakırlı Pirit (% 1,3 Cu)	390,0	1 400,0	29,1
Kurşunlu Çinko (% 3,83 Zn + % 3,84 Pb)	418,8	500,1	3,6
Kurşun (% 3,84 Pb)	496,0	1 371,2	22,6
Krom (% 48 Cr ₂ O ₃)	817,7	817,8	—
Diğerleri	413,5	685,5	10,6
Zenginleştirilmiş Cevherler : «1»	(3 764,1)	(8 208,4)	(16,9)
Sinter Demir «2»	936,0	1 200,0	5,1
Alümina	604,6	755,8	4,6
Bakır Konsantre (% 18 Cu)	690,0	3 000,0	34,2
Pirit Konsantre (% 45 S)	18,0	472,5	92,2
Çinko Konsantre (Oksitli + Sülfürlü)	1 106,2	1 953,1	12,0
Kurşun Konsantre	165,0	385,0	18,5
Wotfram Konsantre (% 65 WO ₃)	244,3	442,0	12,6
sanayi hammaddele!	3 407,9	6 617,1	14,2
Kükürt (Saf)	105,7	422,8	32,0
Fosfat (% 30 P ₂ O ₅)	60,7	741,8	65,0
Manyezit (Tüvenan)	655,2	1 807,1	22,5
Bor Tuzlan	1 295,0	1 430,4	2,0
Kaya Tuzu	64,0	158,0	19,8
Sodyum Sülfat	119,0	189,0	9,7
Barit (Öğütülmüş)	193,0	255,1	5,7
Asbest (Tüvenan)	62,0	121,7	14,4
Dolamıt (Ayıklanmış)	326,0	860,5	21,4
Bentonit	76,6	200,0	21,2
Diğerleri	450,7	747,8	10,7
TAŞOCAKÇILIĞI ÜRÜNLERİ	4 369,0	6 761,8	9,1
Kireçtaşı	551,7	989,8	12,4
Perlit (Tasnif edilmiş)	21,4	76,4	29,0
Mermer	183,0	273,0	8,3
Diğerleri	3 612,9	5 422,6	8,5
BİRİNCİL ENERJİ KAYNAKLARI	24 585,9	53 860,1	17,0
Taş Kömürü (Satılabilir)	5 557,6	7 410,1	5,9
Linyit (Satılabilir)	12 450,0	31 750,0	20,6
Ham petrol	6 578,3	14 700,0	17,4
TOPLAM	36 333,8	76 434,1	16,0

«1» Toplama dahil değildir.

«2» Tümleşik tesis dışı pelet ve sinter zenginleştirilmiş cevher üretimini kapsamamaktadır.

miş sanayi ürünleri olarak dışa satılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle sanayi hammaddeleri dışsatımının yılda ortalama yüzde 11,0 oranında azalması öngörülmektedir. IV. Plan döneminde metal madenler dışsatımının yılda ortalama yüzde 1,3, taşocakçılığı ve inşaat malzemeleri dışsatımının ise yılda ortalama yüzde 55,3 oranında artırılması hedef alınmıştır.

586. Madencilik sektörü toplam dışalımını IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 14,6 artarak, 1983 yılında 65,8 milyar liraya ulaşacaktır. 1978 yılında madencilik sektörü dışalımının yüzde 97,1'ini oluşturan birincil enerji kaynakları dışalımını yılda ortalama yüzde 13,5 oranında artarak 1983 yılında madencilik sektörü dışalımının yüzde 92,3'ünü oluşturacaktır.

TABLO : 137 — Madencilik Sektörü Dış Ticareti

(1978 Fiyatları ile, Milyon TL.)

	DIŞSATIM		DIŞALIM	
	1978	1983	1978	1983
Metal Madenleri	960,5	1 022,5	354,1	2 308,1
Sanayi Hammaddeleri	2 022,5	1 115,8	625,4	2 740,2
Taşocakçılığı	52,4	473,1	—	—
Birincil Enerji Kaynakları	—	—	32 230,0	60 721,9
TOPLAM	3 015,4	2 611,4	33 209,5	65 770,2

587. IV. Plan dönemi için madencilik sektörüne toplam 96,3 milyar lira yatırım yapılması öngörülmüştür. (Tablo 138). Bu miktarın, yaklaşık yüzde 10'u arama yatırımlarına, yüzde 90'ı işletme yatırımlarına ayrılacaktır. Madencilik sektörü toplam yatırımı içinde en yüksek payı birincil enerji kaynakları (kömür yüzde 46,2, petrol yüzde 32,0) almaktadır.

588. Ülkenin, jeolojik yapısı çeşitli, oldukça yaygın ve değerlendirilebilir maden kaynaklarının varlığını ortaya koymaktadır. Madencilik sektöründe temel ilke; var olduğu umulan potansiyelin öncelikle ortaya çıkarılması, tükenbilirlik özellikleri de gözönüne alınarak en rasyonel üretim yöntemleri ile değerlendirilmesinin sağlanmasıdır.

589. Geçmiş Plan dönemlerinde madencilik sektöründe öngörülen hedeflere ulaşamamıştır. Bu geri kalmayı gidermek için maden rezervlerinin zaman boyutu içinde, değişik fiziksel ve kimyasal yapıları tüm kesimlerini optimal düzeyde değerlendirecek üretim süreci, etkin olarak uygulanacaktır. İstikşaf, arama, çıkarma ve zenginleştirme yatırımları plan hedefleriyle uyum içinde gerçekleştirilecek ve sınırlama sürecinin doğal kaynaklara yönelik hammadde gereksinimlerini yeterince karşılayabilecek ölçekte ve nitelikte olması sağlanacaktır.

590. Madencilik sektöründe, belli başlı ağırlık noktaları sanayi için temel girdisi olan metal madenler, gübre hammaddeleri, taşkömürü ve Linyit üretimindedir. Metal madenleri üretimi, sektör ortalamasının üzerinde bir hızla artırılabilecek ve ülke talebini büyük ölçüde karşılar duruma getirilecektir. Ayrıca cevher zenginleştirme ve konsantrasyon yatırımlarına hız verilecektir.

TABLO : 138 — IV. Plan Dönemi Madencilik Sektörü Yatırımları

(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	IV. Plan Dönemi Yatırımları	Yüzde Pay
Metal Madenler	16 000	16,6
Demir Cevheri	9 000	9,3
Demir dışı Metaller	7 000	7,3
Sanayi Hammaddeleri	5 000	5,2
Birincil Enerji Kaynaklar:	75 300	78,2
Kömür	44 500	46,2
Petrol	30 800	32,0
TOPIAM	96 300	100.0

591. Hızla artmakta olan enerji gereksinmesinin giderek daha büyük oranda ülke kaynakları ile karşılanması, birincil enerji kaynakları üretim hedeflerinin saptanmasında temel ilke olarak benimsenmiştir. Bu kesimden en büyük aşama linyit rezervlerinin değerlendirilmesinde gerçekleştirilecek, taşkömüründe ise Zonguldak havzasının uzun dönemli amenajmanı öncelikli bir proje olarak yürütülecektir.

592. Petrolün enerji hammaddesi olarak tüketimi kısıtlanarak ara malları sanayinin hammaddesi olarak kullanımına öncelik verilecek, jeolojik rezerv olarak var olduğu tahmin edilen ham petrol rezervlerinin ulusal çıkarlar doğrultusunda bulunması, çıkarılması ve işletilmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

3. İMALÂT SANAYİİ :

593. İmalat sanayii üretimi IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 11.4 oranında artarak 715,9 milyar liradan 1 226 milyar liraya ulaşacaktır. 1978 imalat sanayii üretiminin yüzde 42,1'ini oluşturan tüketim malları sanayii payının 1983'te yüzde 36,8'e düşürülmesi öngörülmüşken, 1978'de yüzde 16,8'lik paya sahip yatırım ve dayanıklı tüketim mallarının 1983'te yüzde 19,9'a ve yüzde 41,0'lık aramallanım yüzde 43,3'e çıkarılması hedef alınmıştır. (Tablo 140).

594. Tüketim malları alt sektörlerinde, yıllık ortalama üretim artış hızına yakın gelişmeler söz konusu iken, ara mallarında lastik, petrokimya, cam, gübre, demir - çelik, demir - dışı metaller sanayileri artış hızları aramalları ortalamasının üzerindedir. (Tablo 139) yatırım ve dayanıklı tüketim mallarında ise yıllık ortalama üretim artış hızını aşan gelişmeler madeni eşya, elektriksiz ve elektrikli makineler, tarım alet ve makineleri, demiryolu taşıtları imalâtı ve gemi inşaatında görülecektir. Bu grupta ulusal savunmanın gerektirdiği bazı önemli araç ve gereçlerin yurtiçinde üretimi de dikkate alınmıştır.

TABLO : 139 — İmalat Sanayii Alt Sektörleri Üretim Tahminleri

(1973 Fiyatları ile, Milyon TL.)

Alt Sektör	1978	1983	IV. Plan Yıllık
			Ortalama Yüzde Artışlar
Genellikle Tüketim Malları Üreten Sanayiler	(301 648,7)	(451 957,5)	(8,4)
Gıda	158 986,0	232 135,6	7,9
İçki	11 604,3	15 624,3	6,1
Tütün	31 589,4	47 624,6	8,6
Dokuma ve Giyim	99 169,0	156 573,0	9,5
Genellikle Ara Malları Üreten Sanayiler	(293 824,3)	(531 056,5)	(12,6)
Orman Ürünleri	37 544,0	58 678,0	9,3
Kâğıt	10 448,5	16 676,5	9,8
Basım	12 042,9	16 653,9	6,7
Deri ve Mamulleri	15 632,7	27 572,3	12,0
Lastik	8 260,0	15 500,0	13,4
Plastik	6 600,0	10 400,0	9,5
Kimya	36 545,5	59 292,9	10,2
Petro - Kimya	18 018,7	36 652,0	15,3
Petrol Ürünleri	55 559,0	99 570,0	12,4
Gübre	5 362,6	13 020,3	17,3
Çimento	12 247,7	21 460,1	11,9
Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler	9 560,1	16 388,8	11,4
Cam	6 129,9	11 673,6	13,8
Seramik	3 756,4	6 738,5	12,4
Demir - Çelik	38 953,0	83 445,0	16,5
Demir Dışı Metaller	16 658,3	37 334,6	17,5
Yatırım ve Dayanıklı Tüketim Malları Üreten Sanayiler	(120 452,8)	(243 896,2)	(15,2)
Madeni Eşya	30 670,0	60 000,0	14,4
Makine İmalatı	18 300,0	39 000,0	16,3
Tarım Alet ve Makineleri	9 050,0	22 400,0	19,9
Elektrikli Makineler	15 324,0	32 868,0	16,5
Elektronik	7 500,0	14 000,0	13,3
Karayolu Taşıtları	30 725,0	56 313,0	12,9
Demiryolu Taşıtları	2 963,1	7 090,2	19,1
Gemi İnşa	4 408,7	9 500,0	16,6
Uçak Sanayii	814,0	1 450,0	12,2
Meslek Bilim ve Kontrol Aletleri	698,0	1 275,0	12,8
İMALAT SANAYİİ TOPLAMI	715 925,8	1 226 910,2	11,4

Not : Gıda, tütün, deri, demir - çelik ve gübre sanayilerinde DİE ulusal muhasebe sistemi ile uyum sağlayacak düzeltmeler yapılmıştır.

TABLO : 140 — İmalat Sanayii Üretiminin Yapısı

	(Yüzde)			
	1978		1983	
GENELLİKLE TÜKETİM MALLARI				
ÜRETEN SANAYİLER TOPLAMI	(42,1)	(100,0)	(36,8)	(100,0)
Gıda	22,2	52,7	18,9	51,4
İçki	1,6	3,8	1,2	3,5
Tütün	4,4	10,5	3,9	10,5
Dokuma ve Giyim	13,9	33,0	12,8	34,6
GENELLİKLE ARA MALLARI ÜRE-				
TEN SANAYİLER TOPLAMI	(41,0)	(100,00)	(43,3)	(100,0)
Orman Ürünleri	5,2	12,8	4,8	11,1
Kâğıt	1,5	3,6	1,4	3,1
Basım	1,7	4,1	1,4	3,1
Deri ve Kösele	2,2	5,3	2,2	5,2
Lâstik	1,2	2,8	1,3	2,9
Plâstik	0,9	2,2	0,8	2,0
Kimya	5,1	12,4	4,8	11,2
Petro - Kimya	2,5	6,1	3,0	6,9
Petrol Ürünleri	7,8	18,9	8,1	18,7
Gübre	0,8	2,0	1,1	2,5
Çimento	1,7	4,2	1,8	4,0
Pişmiş Kilden ve Çimentodan Gereçler	1,3	3,2	1,3	3,1
Cam	0,9	2,1	1,0	2,2
Seramik	0,5	1,3	0,5	1,3
Demir - Çelik	5,4	13,3	6,8	15,7
Demir Dışı Metaller	2,3	5,7	3,0	7,0
YATIRIM VE DAYANIKLI TÜKETİM				
MALLARI SANAYİİ TOPLAMI	(16,8)	(100,0)	(19,9)	(100,0)
Madeni Eşya	4,3	25,4	4,9	24,6
Makine İmalat	2,6	15,2	3,2	16,0
Tarım Alet ve Makineleri	1,3	7,5	1,8	9,2
Elektrik Makineleri	2,1	12,7	2,7	13,5
Elektronik	1,0	6,2	1,1	5,7
Karayolu Taşıtları	4,3	25,5	4,6	23,1
Demiryolu Taşıtları	0,4	2,5	0,6	2,9
Gemi İnşa	0,6	3,7	0,8	3,9
Uçak Sanayii	0,1	0,7	0,1	0,6
Meslek Biiim ve Kontrol Aletleri	0,1	0,6	0,1	0,5
İMALAT SANAYİİ TOPLAMI	100,0		100,0	

595. IV. Plan döneminde gıda sektörü üretimi yılda ortalama yüzde 7,9 dolayında artırılabacaktır. Plan dönemi boyunca üretimde en önemli artışlar süt mamulleri, karma yemler, et ve mamulleri, su ürünleri mamulleri, şeker ve şekerli mamullerde görülecektir.

596. IV. Plan döneminde dokuma ve giyim sektöründe iç ve dış talepte beklenen gelişmeler, belirli mal gruplarında, özellikle örme eşya, suni, sentetik ve ipekli dokuma el dokuma ve makine halısı, keten, kendir vb. elyaftan dokuma ve tafting, keçe ve kilimde hızlı bir üretim artıcını zorunlu kılmaktadır.

597. Deri ve deri işleme sanayiinde, deri giyim eşyası ve saraciye üretimi sektör ortalamasının üzerinde bir hızla yılda ortalama yüzde 17,3 ve yüzde 18,0 artarak yurt içi talebi karşılamanın yanısıra dışarıya da yönelecektir.

598. VI. Plan döneminde lastik sanayiinde üretim artışı, özellikle kamyon, otobüs, traktör ve greyder gibi ağır araçların lastiklerinde görülecek ve plan dönemi içinde devreye giren kapasitelerin de yardımı ile bazı mal gruplarında oluşacak üretim fazlası dışarıya satılacaktır.

599. Kimya sanayiinde soda, sud kostik, tuz, klor, bor bileşikleri, afyon alkaloidleri, antibiyotikler, boyar maddeler ve viskonda önemli gelişmeler olacaktır.

600. Petrokimya sanayii üretimi, özellikle Aliğa kompleksinin devreye girmesiyle yılda ortalama yüzde 15,3 artacak ve bu sektörde dışalım gereği büyük ölçüde azalacaktır.

601. Canı sanayii üretiminde, aynı zamanda dışarıya olanağı bulunan düz cam, ev eşyası ve sınav kaplar ile yurt içi talebi hızla gelişen çift cam ve emniyet camlarında önemli artışlar görülecektir.

602. IV. Plan döneminde gübre üretimi yılda ortalama yüzde 17,3 oranında artırılabacaktır. Bu dönemde amonyum nitrat, amonyum sülfat ve kompoze gübre tesisleri devreye girecektir.

603. Demir - Çelik sektöründe uzun ürünler üretimi yılda ortalama yüzde 13,2, yassı ürünler üretimi yılda ortalama yüzde 15,8, diğer ürünler üretimi yılda ortalama yüzde 25,4 artacaktır. Demiryolu malzemeleri, levhalar, soğuk ve sıcak saçlar, vasıflı ve özel çeliklerle dikişsiz boruda üretim, yılda ortalama yüzde 16,5 olan sektör ortalama gelişme hızının üzerinde gelişecektir.

604. Demir dışı metaller sektörü üretiminin IV. Plan - döneminde yılda ortalama yüzde 17,5 oranında artması öngörülmüştür. Artış hızı yarı ürünler içinde yüzde 18,1, ürünler için yüzde 17,2'dir. IV. Plan dönemi için, yüzde 54,6 ile kadmiyum başta olmak üzere antimonunda yüzde 40,9, ham kurşun yüzde 34,4, bakır ürünlerinde yüzde 23,8 gibi oldukça yüksek üretim gelişme hedeflerinin saptanması sanayinin temel metal girdilerini sağlayabilmek açısından önemli ve zorunludur.

" 605. Elektrikli ve elektriksiz makineler sanayiinde öngörülen üretim artışlarını sağlamak büyük ölçüde kamu kesiminin bu alandaki, projelerinin üretime geçmesine bağlıdır. Türbin alternatör grupları, içten yanmalı stasyon motorlar, gemi ve lokomotif dizelleri, metal ve ağaç işleyen makineler bu sektörlerin kritik önemde mallardır. Tarım makinelerinde, özellikle traktör imalatında en az 100 000 adetlik bir kapasite üretimde bulunacak, yurt içi talep yerli üretimle karşılandığı gibi dışarıya da geçilecektir.

606. Demiryolu taşıtlarında yük ve yolcu vagonu üretimi, sırasıyla, yılda ortalama yüzde 26,2 ve yüzde 38,0 artarak, bu sanayii dalındaki üretim artışının ağırlık merkezini oluşturacaklardır. Bunun yanında elektrikli anahat lokomotifleri ile dizel manevra lokomotiflerinin üretimlerine gidilecek, elektrikli dizi imalatı artırılacaktır.

607. Yeni gemiler inşaatında üretim düzeyindeki artış yüzde 16,6 olacak ve 1983 yılında 300 bin Dwt çeşitli tip ve tonajda gemi inşa edilmesi hedef alınacaktır.

608. İmalat sanayii üretiminin oransal bileşimi ve bazı önemli mallarda fiziksel hedefler. Tablo 132 ve 140'da verilmiştir.

609. İmalat sanayii dışalım ve dışsatım hedefleri sektörler itibariyle Tablo 141'de verilmiştir. Basit işlem görmüş tarıma dayak ürünler de dahil olmak üzere sanayi ürünleri dışsatım değeri 1973'de 32,5 milyar lira (Toplam dışsatımın yüzde 56,5'i) iken yılda ortalama yüzde 25,5 oranında artarak 101.2 milyar liraya (Toplam dışsatımın yüzde 75'01) yükselecektir.

610. 1978 yılında 80,0 milyar lira olarak gerçekleşmesi beklenen imalat sanayii dışalımının IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 8,4. büyüyerek 1983 yılında 119,9 milyar liraya ulaşması beklenmektedir. IV. Plan dönemi başında toplam dışalımın yüzde 69,8'i olan imalat sanayii dışalımının payı azalarak 1983 yılında yüzde 63,5'e düşecektir.

611. İmalat sanayii yatırımlarının dökümü Tablo 142'de verilmektedir. Genellikle tüketim malı üreten sanayilerin yatırım payında önemli bir daralma olacaktır. Özellikle gıda ve dokuma - giyim sanayilerinde yatırım hedefleri saptanırken, kurulu ve yeni kurulacak kapasitelerin daha verimli kullanılması öngörülmüştür.

612. Genellikle ara malı üreten sanayilerden kâğıt, petrokimya ve demir - çelikte devam etmekte olan projelerin yükü, yatırım tahsislerinin III. Plan dönemi hedef ve gerçekleştirmelerinin üstünde saptanmasına neden olmuştur.

613. Yatırım ve dayanıklı tüketim malları sanayilerinde IV. Plan dönemi için öngörülen yatırım payları genellikle III. Plan gerçekleştirmelerinin üzerindedir. IV. Plan dönemi, yatırım malları sanayilerinde daha sonraki plan dönemlerinde gerçekleştirilecek bir atılımın başlangıcı olma durumundadır.

614. Sanayide köklü bir dönüşümü gerçekleştirmek için imalat sanayiine ayrılan kaynakların büyük ölçüde yatırım ve ara malları üreten sektörlerce dışsatım potansiyeli olan sanayilere yöneltilmesi gerekmektedir. Bu nedenle IV. Plan döneminde ileri bir sınai yapının özünü oluşturan makine imalat, metalürji, elektronik ve kimya sanayilerimle elektrik enerjisi üretimine özellikle öncelik verilecektir,

615. Dış pazarlarda rekabet olanaklarının ve bütün ekonomik kesimlerde verimliliğin artırılabilmesi için dünyadaki teknolojik gelişmeler izlenecek, ileri teknolojilerin seçilmesi, kendi kendini sürdürür ve geliştirir nitelikte olması ve en etkin biçimde kullanılması planlanacaktır. Dış rekabete açık alanlarda teknolojinin darboğaz olmasına özen gösterilecektir.

616. IV. Plan döneminde amaç, sanayie giderek kendi teknolojisini üreten ve dış pazarlarda rekabet edebilen bir kimlik kazandırma çabalarının başlatılmasıdır. Bu nedenle, imalat sanayiinde üretim birimleri, yanında kalite ve teknolojinin iyileştirilmesi ve üretilmesine yönelik, sanayi ile organik bir ilişki içinde ve üretime dönük bir biçimde teknolojik araştırma ve geliştirme birimlerinin geliştirilmesi amaçlanacaktır.

617. Amaçlanan sınıai yapının gerçekleştirilmesi ve sanayiin ülke çapında yaygınlaştırılması için özendirme önlemleri yatırımcının kararını sektör, altsektör ve mekân bazında etkileyici özellik kazandırılarak uygulanacaktır.

TABLO : 141 — İmalat Sanayii Dış Ticareti

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon Lira)

İMALAT SANAYİİ SEKTÖRLERİ	DIŞSATIM		DIŞALIM	
	1978	1983	1978	1983
İMALAT SANAYİİ TOPLAMI	(32.471,0)	(101.222,6)	(80.042,1)	(119.889,3)
Gıda Sanayii	11.494,0	21.671,8	1.541,0	2.963,6
İçki Sanayii	235,6	650,0	32,1	4,7
Tütün Mamulleri Sanayii	6.038,8	8.000,0	—	—
Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii	6.501,0	19.002,3	1.000,0	1.500,0
Orman Ürünleri İşletme Sanayii	60,0	600,0	10,0	30,0
Kâğıt Sanayii	—	252,5	1.487,7	378,4
Basım Sanayii	9,1	28,0	154,0	190,0
Deri ve Deri Mamulleri Sanayii	1.534,7	7.426,0	47,6	206,0
Lastik Sanayii	1,0	1.539,0	575,5	—
Plastik İşleme Sanayii	60,0	300,0	30,0	150,0
Kimya Sanayii	732,2	5.101,0	9.844,7	19.201,0
Petro - Kimya Sanayii	778,4	3.586,7	5.213,9	3.417,6
Petrol Ürünleri Sanayii	1.204,0	4.838,6	7.785,5	2.168,3
Gübre Sanayii	—	—	5.404,9	9.317,1
Çimento Sanayii	601,3	1.922,0	—	—
Pişmiş Kilden ve Çimentodan Ger. Sanayii	16,9	850,0	229,7	98,6
Cam Sanayii	630,8	2.405,2	100,5	12,1
Seramik Sanayii	86,5	382,0	86,8	28,8
Demir Çelik Sanayii	490,3	5.615,8	9.164,0	7.545,0
Demir Dışı Metaller Sanayii	747,0	2.533,2	1.965,0	5.554,6
Madenî Eşya Sanayii	266,0	1.500,0	3.376,0	7.000,0
Makine İmalat Sanayii	375,0	3.193,0	14.900,0	33.350,0
Tarım, Aletleri ve Makineleri San.	15,0	2.305,0	2.800,0	2.100,0
Elektrik Makine ve Gereçleri San.	26,0	335,0	3.500,0	6.050,0
Elektronik Sanayii	75,0	550,0	2.500,0	4.200,0
Karayolları Tanıtları İmalat San.	247,0	4.602,0	5.681,0	9.010,0
Demiryolları Taşıtları İmalat San.	104,5	1.069,5	700,0	1.500,0
Gemi İnşa Sanayii	127,1	700,0	463,6	675,0
Uçak Sanayii	2,8	50,0	390,6	98,0
Ölçü Aletleri Sanayii	11,0	214,0	1.057,0	3.140,0

TABLO : 142 — İmalat Sanayii Yatırımları

SEKTÖRLER	(1978 Fiyatlarıyla, Milyon İL)					
	Plan hedefi		III. Plan dönemi		IV. Plan dönemi	
	Değer	yüzde pay	Gerçekleşme	Değer	yüzde pay	Plan hedefi
	Değer	yüzde pay	Değer	yüzde pay	Değer	yüzde pay
Tüketim malları	56 628	16,6	71 636	26,8	55 000	12,7
Gıda	18 993	5,5	27 167	10,2	21 100	4,9
İçki	1 950	0,6	2 017	0,7	2 200	0,5
Tütün	1 560	0,5	3 910	1,5	7 000	1,6
Dokuma - giyim	34 125	10,0	38 542	14,4	24 700	5,7
Ara malları	210 132	61,4	160 270	60,0	308 900	71,5
Orman ürünleri	4 875	1,4	4 581	1,7	7 000	1,6
Kâğıt	16 575	4,9	10 330	3,9	27 000	6,2
Basım	1 365	0,4	1 632	0,6	2 100	0,5
Deri - Kösele	2 730	0,8	2 042	0,8	5 500	1,3
Lâstik	2 730	0,8	5 191	1,9	4 200	1,0
Plâstik	1 560	0,5	1 656	0,6	1 000	0,2
Kimya	15 015	4,4	13 590	5,1	12 800	3,0
Gübre	18 213	5,3	8 929	3,3	19 500	4,5
Petrokimya	18 135	5,3	15 272	5,7	42 200	9,8
Petrol ürünleri	26 325	7,7	24 094	9,0	16 300	3,8
Çimento	8 034	2,4	10 819	4,1	21 500	5,0
Pişmiş Kil ve Çim. Gerç.San.	1 872	0,5	4 748	1,8	5 300	1,2
Seramik	1 053	0,3	2 065	0,8	2 500	0,6
Cam	2 535	0,7	2 163	0,8	2 200	0,5
Demir - Çelik	60 060	17,6	40 386	15,1	112 600	26,0
Demir dışı metaller	29 055	8,5	12 772	4,8	27 200	6,3
Yatırım malları	75 270	22,0	35 430	13,2	68 400	15,8
Madeni Eşya	15 990	4,7	6 223	2,3	15 000	3,5
Elektriksiz makineler	26 130	7,6	8 714	3,2	21 000	4,9
Tarım alet ve makineleri	6 045	1,8	2 426	0,9	7 700	1,8
Elektrikli makineler ve elektronik	11 895	3,5	6 331	2,4	9 500	2,2
Karayolu taşıtları	4 212	1,2	5 484	2,0	4 600	1,0
Demiryolu taşıtları	1 170	0,3	995	0,4	3 400	0,8
Denizyolu taşıtları	3 978	1,2	3 907	1,5	5 500	1,3
Diğer taşıt araçları			176	0,1	1 000	0,2
Diğerleri	5 850	1,7	1 174	0,4	700	0,1
TOPLAM	342 030	100,0	267 336	100,0	432 300	100,0

618. IV. Planda sınılaşme amacının yanı sıra, sanayiın yurt düzeyine yayılması, ülkenin ekonpmik coğrafyasının değiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolunun hızla sınılaşmesine büyük önem verilecektir.

619. Yurt içi ve yurt dışı pazarlamanın gerektirdiği çeşitli, kalite ve miktarda ürün sağlayabilmek için tarımsal üretim kooperatifleri ile bütünleşmiş gıda sanayii komplekslerinin oluşturulması gıda ve içki sanayilerinde temel ilke olacaktır. IV. Plan' da öngörülen dışsatımın gerçekleştirilmesi salt ürün fazlasıyla değil, böyle bir örgütlenme ile gerçekleştirilebilecektir. Şeker sanayii yatırımlarında kapasite artırımlarına çay sanayii yatırımlarında teknoloji iyileştirme ve tamamlama yatırımlarına önem ve öncelik verilecektir. Bitkisel yağ açığı plan dönemi sonunda kapanmış olacaktır. Tütün sanayiinde teknolojinin iyileştirilmesi, var olan tesislerin modernizasyonu ve optimal büyüklüklere ulaşması önem ve öncelik kazanacaktır.

620. Hazır giyim üretim ve dışsatımında darboğaz niteliği taşıyan hazır giyim yan sanayii ürünlerinin üretimi özendirilecektir. Sektörde ara mallardan daha çok dokuma, halı, hazır giyim ve örme eşya gibi nihai malların dışsatımı amaçlanacaktır.

621. Orman ürünleri sanayilerinde optimum kapasite, entegrasyon, ileri teknoloji ve çağdaş işletmecilik koşulları aranacak, ileri düzeyde işlem görmüş ürünlerin dışsatımı amaçlanacaktır.

622. Kâğıt sanayiinde kurulu ve kurulacak tesislerin mekanik orman ürünleri tesisleriyle entegre olması sağlanacaktır.

623. Deri ve deri mamulleri sanayii tesislerinin düzenli yerleşme bölgelerinde toplanmasına çalışılacak; ham, yarı mamul ve mamul deri dışsatımı yerine deri ayakkabı ve hazır giyim dışsatımı amaçlanacaktır.

624. Lâstik sanayiinde yeni kapasiteler yaratılmasına gidilmeden önce var olan ve üretime geçmesi beklenen tesislerin tam kapasiteyle kullanılması esas tutulacaktır.

625. Kimya sanayiinde hızla artan talep birçok ürünün ekonomik ölçekteki tesislerde yurt içinde üretilmesine olanak verecek ölçülere varmıştır. Dönem içinde temel kimyasal madde sanayiilerinin ve organik - anorganik kimya komplekslerinin kurulmasına geçilecektir. Sudkostik, boyar maddeler, selofan, viskon ve ilaç aktif maddelerinin artan üretimi yanında bor bileşikleri, sodyum sülfat, afyon alkaloidleri ve müstahzar ilaçta dışsatım potansiyeli değerlendirilecektir.

626. Petrol ürünlerinin sanayi hammaddesi olarak kullanılması ve tüketiminde tasarruf sağlanması temel ilkedir.

627. Gübre sanayiinde kapasite kullanım oranının artırılmasına büyük önem verilecek, bu sanayiın girdilerinin yerli hammaddeye dayalı olarak yurt içinde sağlanması esas olacaktır.

628. Çimento sanayiinde sınır ve kıyı fabrikaları dışsatıma yöneltilecek, küçük kapasitelerin tevsiine öncelik verilecek, yeni fabrikaların büyük kapasiteli tek fırın/ bölgesel öğütme ve paketleme esasına göre kurulması sağlanacaktır. Çimento fabrikalarının kuruluşunda kazanılan bilgi birikimi değerlendirilerek fabrikalardaki makine gereksinimi ve mühendislik hizmetleri daha geniş ölçüde yurt içi kaynaklardan karşılanacaktır.

629. Refrakter malzeme üretimi geliştirilecek, Plan dönemi içinde sinter manyezit dışsattımından manyezit esaslı refrakter tuğla dışsattımına geçilecektir. Prefabrik beton elemanlarının, özellikle endüstriyel yapılarda, çelik konstrüksiyonu ikâmesi özendirilecektir.

630. Cam sanayiinde var olan kapasitenin en verimli biçimde kullanılması ve dışsattıma dönük ekonomik ölçekte yeni tesislerin kurulması hedef alınacaktır.

631. Seramik sanayiinde öncelik, dışsattım potansiyeli bulunan yer ve duvar döşemeleri ile sağlık gereçleri ve elektroporselende olacaktır.

632. Demir – Çelik tesislerinin kapasitelerinin tam kullanımları ve yüksek verimle çalışmaları sağlanacaktır. İleri teknolojiye dayalı tümleşik tesislerin kurulması ve ölçek ekonomilerinden gereğince yararlanılması, dünyadaki gelişmeler doğrultusunda, ekonomik gereklere uygun teknoloji yenilenmeleri desteklenecektir.

633. Demir dışı metaller sektöründe nihai ürün dışalımının yapılmaması amaçlanmıştır. Üretim artışında öncelikle var olan tesislerin tam kapasitede çalıştırılması esas alınacaktır. IV. Plan döneminde bakır, çinko, kurşun; alüminyum, ferro-silisyum, ferro-manganez ve tümüyle dışsattıma yönelik olan yüksek karbonlu ferro-krom üretimine öncelik verilecektir. Metal sanayii projelerinin maden sanayii işletmelerini de kapsayacak şekilde tümleşik projeler olarak ele alınması sağlanacaktır.

634. Madeni eşya sektöründe çelik yapı ve konstrüksiyon dışalımının kısa sürede ikame edilmesi ve dışsattımın geliştirilmesi esastır.

635. Elektriksiz ve elektrikli makine yatırımlarında ve yeni mamul üretimlerinde zorunluluklar dışında yerli mühendislik bilgisi ve tasarım gücünün kullanılması temel ilke olacaktır. Kamu kesiminin bu daldaki faaliyetleri, öncelik sırasına göre, bir zamanlamaya bağlanacak, atıl kapasitelerden ve uygulama gecikmelerinden sakınılacaktır.

636. Otomotiv sanayilerinde ve özellikle komple traktör, kamyon, otobüs ve binek taşıtlarında dışsattım olanakları değerlendirilecek, otomotiv yan sanayiinde ileri teknoloji kullanan ve ekonomik ölçeklerde kurulu yeni yatırımların veya tevsi yatırımlarının dışsattıma yöneltilmesine çalışılacaktır.

637. Gemi inşa sanayiinin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması, yeni kapasitelerin büyük bölümünün dışsattıma yönelik olması hedef alınmıştır. Bu hedefi gerçekleştirmek üzere tersanelerin ihtisaslaşması özendirilecektir.

638. Yeterli bilgi birikimi, eğitim olanakları ve kalifiye işgücünün bulunduğu bu sektör, gemi dizel motorları sanayiinde IV. Plan döneminde kurulmasıyla önemli bir atılım yapabilecektir.

639. Demiryolu taşıtları imalatı ile bakım ve onarım faaliyeti, önemli ölçüde artması öngörülen demiryolu ulaştırma hizmetini aksamadan karşılayacak biçimde şebeke ölçeğinde yeniden düzenlenecek, yolcu ve yük vagonu dışsattımına ağırlık verilecektir.

4. ENERJİ :

640. IV. Plan döneminde toplam enerji üretiminin, petrol eşdeğeri olarak yılda ortalama 11,6 oranında artması hedef alınmıştır. Bu şekilde IV. Plan dönemi sonunda toplam enerji tüketiminin yaklaşık yüzde 53'ü kadarı ulusal birinci enerji kaynaklarından üretilen enerji ile karşılanabilecektir. IV. Plan döneminde elektrik enerjisi üretim tesislerinin kapasitesine 5 007 Mw güç ve 23068 Gwh ortalama enerji eklenecektir. Böylece, alınabilir güç 9657 Mw'a, ortalama enerji 46500 Mwh'ya, güvenilir enerji 42466 Gwh'ya çıkacaktır. Yurt içi tesislerin üretimi 1978'de 22150 Gwh dolayında iken. yüzde 13,9 artışla 1983 yılında 42400 Gwh'ya yükselecektir.

641. Elektrik enerjisi dışalımı yılda ortalama yüzde 30,1 artarak 1978'de 344 milyon liradan 1983 yılında 1,268 milyar liraya ulaşacaktır.

642. IV. Plan döneminde elektrik enerjisi sektörüne 166,8 milyar lira yatırım yapılması öngörülmektedir.

643H Enerji talebinin karşılanmasında özkaynaklardan yararlanılması esastır. Dışardan enerji alımından çok kaynağa yönelme ilkesi benimsenecektir. Bilinen enerji kaynaklarının ülke kalkınmasını destekleyecek biçimde rezervleriyle orantılı ekonomik işletme koşullarına ulaşması sağlanacaktır. Kullanılan yatırım mallarının yurt içinde üretimi, enerjide öz yeterliliğin bir parçası olarak düşünülecek ve bu alanda sanayi üretimin geliştirilmesine öncelik verilecektir.. Üretim ve dağıtımda teknolojik gelişmeler yakından izlenerek ülke koşullarına uyarlanması sağlanacak ve 21. yüzyılın enerji kaynağını oluşturacak klasik olmayan teknolojilere ve öncelikle nükleer teknolojiye geçiş çabaları yoğunlaştırılacaktır.

5. HİZMETLER :

(1) Ulaştırma - Haberleşme :

644. Demiryolu iç hatlar yolcu ve yük taşınması artış hedefleri, sırasıyla, yılda ortalama yüzde 14,3 ve yüzde 20,1 dir.

645. Denizyolu iç hatlar yolcu ve yük taşınmalarında öngörülen yıllık ortalama artışlar ise, sırasıyla, yüzde 11,7 ve yüzde 15,05 dir.

646. Deniz ticaret filosunun beş yılda toplam 800 bin Dwt artarak 1983 yılında 2600 bin Dwt'a ulaşması planlanmıştır.

647. Özellikle sanayi yük taşınmalarının demiryolu ve denizyoluna kaydırılması sonucu, karayolu iç hatlar yük taşınmasında yılda ortalama yüzde 8,2, yolcu taşınmasında yüzde 7,2 gibi sektör ortalamasının altında artışlar kaydedilecektir.

648. Böylece, karayolları taşımacılığının iç hatlar yük taşınmasında 1977'de yüzde 78,7 olan payının 1983 yılında yüzde 66,4'e düşmesi buna karşılık demiryolu taşımacılığı payının ise yüzde 13,9'dan yüzde 22,7'ye, denizyolu taşımacılığı payının ise yüzde 9,5'den yüzde 10,7'ye yükselmesi öngörülmektedir.

649. 1977 sonunda 851 bin olan telefon abone sayısı 1983'de 1 860 bine, 3 822 olan teleks abone sayısı 13 822'ye 1 489 bin şehir içi telefon şebekesi 2 290 bine erişecektir.

650. IV. Plan döneminde ulaştırma sektöründe 230,6 milyar lira yatırım yapılması öngörülmektedir. Ulaştırma sektöründe yapılacak yatırımların yüzde 62,9'u kamu sektöründe gerçekleştirilecektir. Kamu sektörü yatırımlarının yüzde 46,9'u karayollarına yüzde 39,01 demiryolları ulaştırmasına ayrılacaktır.

651. Haberleşme sektörüne IV. Plan döneminde yapılması öngörülen sabit sermaye yatırımı 25,6 milyar liradır.

652. IV. Plan döneminde petrol fiyatlarındaki hızlı artış ve enerji darboğazı nedeniyle ulaştırma hizmetlerinin, yakıt tüketimi en az ve ülke koşullarına en uygun taşıma sistemleriyle karşılanması temel ilkedir. Bu amaçla demiryolu ve deniz ulaştırması ile bu ulaşım birimlerinin gerektirdiği altyapıya öncelik verilecektir. Taşıma hizmetlerine olan talebin, özellikle sanayi sektörü talebinin, fazla kapasite yaratılmadan zamanında ve güvenilir bir biçimde karşılanması esastır. Boru hatları ulaşımın sahip olduğu potansiyel bu dönemde önemle değerlendirilecektir.

653. Demiryollarının, özellikle sanayinin talebini, karşılayabilmesi için proje çalışmaları, taşıma talebine ilişkin planlar da içerecek bir paket proje olarak gerçekleştirilecektir.

654. Denizyolu taşımasında, görevli kamu kuruluşlarının çağdaş işletmecilik anlayışına uygun bir yapıya kavuşması sağlanacak, yeni liman kapasiteleri yaratılacaktır.

655. Havayolu taşımacılığında, işletmecilik ve hizmet düzeyinin yükseltilmesine ağırlık verilecektir. Gerekli hat ve trafik etüdü yapılarak ekonomik olmayan hatlarda çalışan uçakların daha çok potansiyel gösteren hatlara kaydırılması ve var olan filonun daha verimli kullanılması sağlanacaktır.

656. Haberleşme hizmetleri, sınırlama ve hizmetler sektöründe darboğazlara yol açmayan bir hızla karşılanacak ve uluslararası haberleşme olanakları yeni teknolojilerden yararlanılarak gerçekleştirilecektir.

657. Posta maddelerinin dağıtımında hız ve verimi artırmak amaç olacak ve bu hizmetlerin görülmesinde modernizasyona gidilecektir.

658. Yurt içi ve yurt dışı genel telgraf hizmetlerinde modern teknolojinin gerektirdiği otomasyona geçilecek, şehirlerarası telefon haberleşmesinde ise otomatik sistemin uygulanması hızlandırılacaktır. Kırsal bölge telekomünikasyon hizmetlerine ağırlık verilecektir.

(2) *Turizm :*

659. Türkiye'ye gelen yabancı sayısının yılda ortalama yüzde 10,5 artarak 1978'de 1 900 bin kişiden 1983'de 3 123 bine yükseleceği tahmin edilmektedir. Ülke dışına çıkan vatandaş sayısında ise yılda ortalama yüzde 3,7'lik artış öngörülmüştür. IV. Plan döneminde yaklaşık 55 bin turistik yatak kapasitesi ile girilmiş bulunmaktadır. Turistik yatak kapasitesine Plan döneminde yaklaşık 40 bin yatak eklenecektir.

660. Bu olumlu gelişmeler sonucu 1978 yılında 65,0 milyon dolar olacağı beklenen turizm net gelirlerinin IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 48,4 oranında artarak 1983 yılında 468 milyon dolara yükselmesi öngörülmektedir.

661. IV. Plan döneminde turizm sektöründe öngörülen kapasite artışını sağlamak için 18,3 milyar liralık yatırım yapılacaktır. Bu dönemde konaklama tesisleri yatırımlarının turizmde öncelikli yörelere yoğunlaştırılması ve kitle turizmi gereklerine uygun tesisler kurulması esas alınacaktır.

662. Deniz, göl ve nehir kıyılarının toplum yararına kullanılması sağlanacaktır. Turistik kullanım özelliğinin bozulmaması için ikincil konut yapımını önleyici yasal düzenlemelere ilişkin çalışmalar plan dönemi içinde sonuçlandırılacaktır. Kamu kuruluşlarına ait kamplar ve dinlenme tesisleri dış turizme açılacak ve bunlardan daha geniş kitlelerin yararlanması gerçekleştirilecektir.

663. Halen turizm sektöründe düşük kapasite ile çalıştırılan ya da hazır olduğu halde işletmeye açılmayan turistik tesislerin dış turizme açılması yolları aranacaktır.

664. Turizm alanında kamunun etkinliği artırılacak, özel kesim, yabancı sermaye ve küçük tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi özendirilecektir.

665. Yatırım aşamasında en az 500 yataklı koşulu ile yabancı yatırımlar, sermaye paylarına bakılmaksızın özendirilecek, işletme aşamasında önemli ölçüde döviz girdisi sağlayacak yabancı işletmecilerin ülkedeki turistik tesisleri işletmesine izin verilecektir.

(3) Kamu Hizmetleri :

666. Kamu hizmetlerinin kalkınmanın gereği olarak, Anayasanın kişilere tanıdığı toplumsal ve ekonomik haklarla en iyi şekilde bağdaşmasını sağlamak esastır. Tüm kamu kuruluşları «Hizmet» ve «Kamu yararı» anlayışlarını bu kurala uyumlu kılacaklar, kamu hizmetleri hakça ucuz ve hızlı bir nitelikte vatandaşa ulaştırılacaktır.

667. Metropoller, kentler ve topluca yaşanan bölgelerin kanalizasyon ve içme suyu hizmetlerinin, toplumun geniş kesimlerine ulaştırılması temel ilke olacaktır. Altyapı planlaması, gelecekteki gelişme potansiyeli gözönüne alınarak yapılacak, yeni oluşan kentlerin planlanmasında merkezi ısıtma olanakları araştırılacaktır.

VI. ÖDEMELER DENGESİ HEDEFLERİ :

668. Dördüncü Plan döneminde ödemeler dengesi hedefleri belirlenirken;

— Dış ekonomik: ilişkilerin çok yönlü olarak geliştirileceği,

— Dışsattım, turizm ve görünmeyen işlemlerden sağlanan döviz gelirlerinin artırılmasına ve dışsattımın çeşitlendirilmesine büyük önem verileceği,

— Sınaileşme çabalarına uygun nitelik ve nicelikte dışalım gereksinmelerinin karşılanacağı,

— Sağlıklı ve uygun koşullarla bir borçlanma politikasının uygulanacağı, gözönünde tutulmuştur.

1. DIŞSATIM VE YAPISI :

669. Dışsatım hedeflerinin saptanmasında geçmiş dönemlerdeki gelişmeler ve geleneksel dışsatım ürünlerinin dış talebi yanında, potansiyel dışsatım olanakları da değerlendirilmiş, IV. Plan döneminde üretime geçecek olan tesislerin dışa satılabilir ürün fazlaları dikkate alınmıştır. Uzun dönemli ticaret anlaşmalarının, belirli mallarda sürekli bir dışsatım artışına olanak vereceği düşünülerek dışsatım konusu olan hammaddelerde üretim, yurt içi kullanım ve dışsatım miktarları arasında denge sağlanmasına özen gösterilmiştir.

670. IV. Plan döneminde dışsatımın yılda ortalama yüzde 18,6 oranında artırılması öngörülmüştür. Bu artış hızı Türkiye'nin onbeş yıllık planlı dönemde erişmiş bulunduğu dışsatım artış hızından (sabit fiyatlarla yılda ortalama yüzde 6,7, cari fiyatlarla yılda ortalama yüzde 12,1) yüksektir. (1) Ancak büyümenin sınırlanmasını getireceği yeni olanaklar, 1978 yılında alınmış ve Plan döneminde alınacak özendirme önlemleri, Türkiye'nin dışsatım girişimciliğindeki bilgi ve beceri birikimi ve dünya ekonomisinin büyük bir bunalıma sürüklenmemesi varsayımları ile, bu hedefleri erişilebilir kılmaktadır. 1978 yılında 2.300 milyon dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilen dışsatım, 1983 yılında 5.400 milyon dolara yükselecek ve IV. Plan döneminde toplam olarak 19.550 milyon dolarlık dışsatım yapılacaktır. 1978 yılında alınan önlemlerle ilk 9 ayda dışsatımın yüzde 20'nin üzerinde artış göstermesi, Türkiye'nin dışsatım alanındaki potansiyelinin bir kanıtıdır.

671. IV. Plan döneminde toplam dışsatımın artırılmasının yanı sıra, dışsatım yapısında da sınıai ürünler lehine bir gelişme sağlanması amaçlanmaktadır. Toplam dışsatımın artırılması, sanayi ürünleri dışsatımının tarım ürünlerinden daha hızlı gelişmesi ve sanayi ürünleri dışsatımında ara ve yatırım malları dışsatım payının yükseltilmesi ile sağlanabilecektir. (Tablo : 143)

672. Tarım sektörünün toplam dışsatım içindeki payı 1978 yılında yüzde 64,0 iken- IV. Plan döneminde azalarak, 1983'te yüzde 36,7'ye düşmesi öngörülmektedir. Bu dönemde tarım ürünleri dışsatımı yılda ortalama yüzde 6,1 oranında artacaktır. Madencilik sektörü dışsatımı ise yılda ortalama yüzde 2,8 oranında azalarak, 1978'de toplam dışsatım içinde yüzde 5,2 olan payı 1983'te yüzde 1,9'a düşecektir. IV. Plan döneminde madencilik sektörü dışsatımının azalma nedeni, bu dönemde madencilik ürünlerinin cevher olarak değil, işlenmiş sanayi mamulleri halinde dışa satılmasının amaçlanmasıdır.

673. IV. Planda imalat sanayii dışsatımında büyük bir artış öngörülmektedir. İmalat sanayii toplam dışsatımı yılda ortalama yüzde 36,1 oranında artarak, toplam dışsatım içinde 1978 yılında yüzde 30,8 olan payı 1983'te yüzde 61,4'e yükselecektir.

(1) 75 Yıllık dönemin başlangıç ve bitim yılları için üç yıllık hareketli ortalamalarla bulunan dışsatım rakamları kullanılmıştır,

(2) Tütün, işlenmiş sebze ve meyve dışsatımı tarım sektörü içinde düşünülmüştür.

(2) imalat sanayii ürünleri dışsatımı içinde ara malları ile yatırım malları üreten sektörlerdeki dışsatımın artırılması amaçlanmaktadır. Bu alt gruplardaki dışsatımın yıllık ortalama artış hızı sırasıyla yüzde 40,5 ve yüzde 63,4 ile ortalama Mnai ürün dışsatım artış hızından yüksektir. Böylece, 1978 yılında toplam dışsatım içinde payı yüzde 9,3 olan ara malları dışsatımının payı 1983'te 21,7'ye, yine 1978'de toplam dışsatım içindeki payı yüzde 2,2 olan yatırım ve dayanıklı tüketim malları dışsatımının payı 1983'te yüzde 10,8'e yükselmiş olacaktır.

674. Sınai ürünler dışsatımına mutlak değerce en büyük katkıların sırasıyla dokuma ve giyim (500,1 milyon dolar), gıda (357,7 milyon dolar), makine imalatı (204,3 milyon dolar), demir ve çelik (205,0 milyon dolar), taşıt araçları (212,8 milyon dolar), kimya (174,7 milyon dolar), petrol ürünleri (145,3 milyon dolar), petrokimya (112,4 milyon dolar), madeni eşya (49,4 milyon dolar), çimento ve çimentodan gereçler (86,1 milyon dolar), cam ve seramik (82,8 milyon dolar) sanayilerinden gelmesi öngörül-

TABLO : 143 — IV. Plan Döneminde Dışsatımın Sektörel Gelişimi

(Milyon dolar)

	1978		1983		Yılda Ortalama yüzde artış
I. TARIM KESİMİ	1 471,0	(64,0)	1 981,6	(36,7)	6,1
1) Bitkisel üretim	1 407,8		1 897,5		6,2
a. Hububat ve Bak.	324,7		546,3		11,0
b. Meyveler ve Seb.	417,2		563,3		6,2
c. Sanayi bitkileri	634,1		734,8		3,0
d. Tohumlar	8,3		16,2		14,3
e. Diğer bitkiler	23,5		36,9		9,4
2) Hayvancılık ve su ürünleri	57,2		77,9		6,4
3) Ormancılık	6,0		6,2		0,7
II. MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIK KESİMİ	120,6	(5,2)	104,4	(1,9)	— 2,8
1) Demir Cev. Dışı Met. Cev. çıkarımı	38,4		40,9		1,3
2) Metalik olmayan Mad. çıkarımı	80,1		44,6		- 11,1
3) Taşocakçılığı	2,1		18,9		55,2
III. İMALAT SANAYİİ	708,4	(30,8)	3 314,0	(61,4)	36,1
1) Genellikle tüketim malı Nit. olanlar	444,1	(19,3)	1 559,1	(28,9)	28,6
a. Gıda, içki sanayii	120,3		478,0		11,8
b. Dokuma, giyim sanayii	260,0		760,1		23,9
c. Orman ürünleri sanayii	2,4		24,0		58,5
d. Deri kösele İşl.	61,4		297,0		37,1

TABLO : 143 — IV. Plan Döneminde Dışsattımın Sektörel Gelişimi (Devam)

					Yılda Ortalama Yüzde artış
	1978		1983		
2) Genellikle ara malı niteliğinde olanlar	214,4	(9,3)	1 174,1	(21,7)	40,5
a. Kâğıt - Basım	0,4		11,2		94,7
b. Lastik - plastik	2,4		73,6		98,3
c. Kimya	29,3		204,0		47,4
d. Petro -Kimya	31,1		143,5		35,8
e. Petrol ürünleri	48,2		193,5		32,0
f. Çimento ve çimentodan gereçler	24,8		110,9		34,9
g. Cam - seramik	28,7		111,5		31,2
h. Demir - Çelik	19,6		224,6		62,9
i. Demir dışı metaller sanayii	29,9		101,3		27,6
3) Yatırım ve dayanıklı tüketim malı niteliğinde olanlar	49,9	(2,2)	580,8	(10,8)	63,4
a. Madeni eşya sanayii	10,6		60,0		41,4
b. Makine imalat, tarım alet ve Mak.	15,6		219,9		69,8
c. Elektronik ve elektrikli cihazlar	4,0		35,4		54,7
d. Kara ve demiryolları taşıtları	14,1		226,9		74,3
e. Gemi ve uçak sanayii	5,2		30,0		42,0
f. Diğer imalat sanayii	0,4		8,6		84,7
TOPLAM	2 300,0	(100,0)	5 400,0	(100,0)	18,6

muştur. Anılan sanayi dallarından; demir - çelik, petrol ürünleri ve petro-kimyada bazı mal gruplarındaki ürün fazlalarının dışsattımı sözkonusu olduğu için, bu faaliyet alanlarında halen uygulanmakta olan projelerin aksatılmadan yürütülmesi ve/veya mevcut tesislerdeki verimliliğin artırılması büyük önem kazanmaktadır. Makine imalat ve taşıt sanayilerinde ise traktör ve diğer otomotiv sanayii ürünleri ile demiryolu taşıtlarının dışsattımı ağırlık taşıyacaktır.

2. DIŞALIM :

675. 1978 yılında yaklaşık 4.500 milyon dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilen dışalımın yılda ortalama yüzde 10,5 oranında artarak 1983 yılında 7.400 milyon dolara ulaşacağı öngörülmektedir. Böylece IV. Plan döneminde toplam olarak 30.750 milyon dolarlık dışalım yapılmış olacaktır. III. Plan döneminde cari fiyatlarla 21.526 milyon dolar, 1976 fiyatlarıyla 22.531 milyon dolarlık dışalım gerçekleştirilmiştir.

676. Dışalımın 1978 ve 1983 yıllarındaki tüketim, ara ve yatırım malları arasındaki dağılımı Tablo 144'te verilmektedir. IV. Plan döneminde tüketim malları dışalımının yılda ortalama yüzde 6,9, aramalı dışalımının yüzde 9,1, yatırım malları dışalımının ise yüzde 15,4 oranında artması öngörülmektedir. Tüketim malları dışalımının toplam dışalım içindeki payı yüzde 5,4 iken 1983'te yüzde 4,6 olacaktır. Ara malları dışalımının toplam dışalım içindeki payı 1978'de yüzde 73,3'ten 1983'te yüzde 68,9'a düşerken, yatırım malları dışalımının payı 1978'de yüzde 21,3'ten 1983'te yüzde 26,5'e yükselecektir.

TABLO : 144 — Dışalımın İşlevsel Dağılımı

(1978 fiyatlarıyla, Milyon Dolar)

	1978	Yüzde pay	1983	Yüzde pay	Yıllık ortalama yüzde artış
Tüketim malları	243	5,4	340	4,6	6,9
Aramaları	3 299	73,3	5 100	68,9	9,1
Yatırım malları	958	21,3	1 960	26,5	15,4
Toplam	4 500	100,0	7 400	100,0	10,5

677. 1978 yılında döviz darboğazı nedeniyle dışalım oldukça düşük bir düzeyde gerçekleşecektir. Bu nedenle ekonomideki hammadde yokluğundan doğan eksik kapasite kullanımını önleyebilmek için gerçekleşecek olan dışalımın büyük bir oranının aramalları ayrılması zorunludur. Öte yandan, 1978 yılında, IV. Plan dönemine oranla daha düşük bir büyüme hızı öngörüldüğünden yatırım malları dışalımı payının göreceli olarak daha düşük gerçekleşeceği anlaşılmaktadır. IV. Plan dönemi sonunda ise aramalları gerçekleştirilecek ikame ve ekonominin daha yüksek bir büyüme oranını gerçekleştirmesi nedeniyle aramalları toplam dışalım içindeki payı düşecek, yatırım mallarının payı artacaktır.

3. GÖRÜNMEYEN İŞLEMLER :

(1) Turizm

678, 1978'de alınan önlemler sonucunda turizmin bir gelir kaynağı olma niteliğine kavuşturulması sağlanmış ve bu gelişimin IV. Plan döneminde de sürdürülmesi amaçlanmıştır. Turizmden, 1978 yılında 65,0 milyon dolarlık gelir sağlanacağı, bu gelirin 1983 yılında 468 milyon dolara yükseleceği hesaplanmıştır.

(2) *İşçi Gelirleri*

679. Batı ekonomilerindeki durgunluğun plan dönemi içinde giderek etkisini yitireceği kabul edilerek ve yurt dışına giden, yurda dönen işçi sayılarında meydana gelen gelişmeler ve özendirme önlemleri alınacağı gözönünde tutularak işçi gelirlerinin plan döneminde 915 milyon dolardan 1 200 milyon dolara yükseleceği beklenmektedir.

(3) *Diğer görünmeyenler*

680. Plan döneminde, kâr transferlerinin ve proje kredileri hizmet ödemesinin artacağı, bu arada transit taşımacılığı ve navlun gelirlerindeki artışın etkisi ile «Diğer görünmeyenlerin ve mühendislik - müteahhitlik hizmetlerinin döviz gelirlerine olan katkısının hızla yükseleceği tahmin edilmektedir. Türkiye'nin kısa ve uzun vadeli borç faizlerinin yükü ise 1983'te 1,399 milyon dolara yükselecektir.

681. Bu gelişmeler sonucu, 1978 yılında 600 milyon dolar fazla vereceği tahmin edilen görünmeyen kalemler dengesinin 1983 yılında 650 milyon dolar fazla vermesi beklenmektedir,

682. Cari işlemler açığı ise, 1979'da 1.585 milyon dolar düzeyinden, 1983'te 1.350 milyon dolara düşecektir. (Tablo 145)

4. *SERMAYE HAREKETLERİ :*

683. IV. Plan döneminin daha başlangıçta karşılaştığı sorun, büyük değerlere varan kısa süreli borçlanmaların konsolide edilmesi ve ödemelerin daha ileriki yıllara aktarılmasıdır. Bu sorun, 1978'de bir ölçüde çözülmüştür.

684. Döviz gelirlerini artırma, döviz harcamalarını geliştirme ve sınıileşme hedeflerinin zorunlu kılacağı etkili bir denetimle gerçekleştirme yolundaki çabalara karşın, Türkiye'nin 1979 - 1983 döneminde toplam 15,2 milyar dolar düzeyinde dış kaynak gereksinimi olacağı anlaşılmaktadır. Bu kaynağın yaklaşık 7,0 milyar doları plan dönemi içinde vadesi gelecek olan dış borç anapara taksitlerini ödemek için kullanılacak, 8,0 milyar doları cari işlemler açığını karşılayacak, 0,2 milyar doları ise rezerv artışı için gerekecektir.

685. Dış kaynağın özel yabancı sermaye proje kredisi ve bedelsiz dışalım yolu ile karşılanacağı umulan kısımları sırasıyla 1,4, 5,5 ve 0,3 milyar dolar çevresindedir. Dolayısıyla IV. Planın orta ve uzun vadeli program kredisi ihtiyacı 8,0 milyar dolara yakındır. Önemli bir gelişme potansiyeline sahip olan ve borçlanma kabiliyetini sürdüren bir ülke olarak Türkiye'nin, bilinçli bir borçlanma politikası izleme koşulu ile, bu miktarda dış kaynak sağlama olasılığı yüksek görülmektedir.

TABLO : 145 — Ödemeler Dengesi

(Milyon Dolar)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983
I. Cari işlemler						
A) Dış Ticaret						
1. Dışsatım (FOB)	2 300	2 750	3 200	3 750	4 450	5 400
2. Dışalım (CIF)	— 4 500	— 5 000	— 5 550	— 6 100	— 6 700	— 7 400
DIŞ TİCARET DENGESİ	— 2 200	— 2 250	— 2 350	— 2 350	— 2 250	— 2 000
B) Görünmeyen Kalemler						
1. Dış Borç Faiz Ödemeleri	— 615	—	— 1 000	— 1	— 1 210	— 1 399
2. Turizm ve Dış Seyahat	65	127	173	250	373	468
3. İşçi Gelirleri	915	1 100	1 150	1 150	1 150	1 200
4. Kâr Transferleri	- 70	—	—	—	—	— 160
5. Proje Kredileri	—	—	—	—	—	—
Hizmet ödeme-	— 30	42	48	60	63	— 69
6. Diğer Görünmeyenler	335	350	450	500	550	610
C) Görünmeyen Kalemler Dengesi	600	665	635	630	660	650
CARI İŞLEMLER DENGESİ	— 1 600	— 1	— 1 715	— 1	— 1 590	— 1 350
II. SERMAYE HAREKETLERİ						
1. Dış Borç Ödemeleri	—	—	— 965	— 1 200	— 1 900	— 2 200
2. Özel Yabancı Sermaye	40	80	150	250	400	500
3. Proje Kredileri	400	800	950	1 103	1 250	1 400
4. Bedelsiz Dışalım	100	100	50	50	50	50
5. Program Kredileri	1 800	1 400	1 550	1 540	1 850	1 680
SERMAYE HAREKETLE-	1 600	1 590	1 735	1 740	1 650	1 430
III. REZERV HAREKETLERİ (+ Azalışı)	—	— 5	— 20	— 20	— 60	— 80

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL GELİŞMELER VE HEDEFLER

I. NÜFUS VE YAPISI

686. Nüfusun temel öğelerinin geçirdiği değişmelere ve gelecekteki sosyo - ekonomik gelişmelere dayalı olarak nüfusun IV. Plan ve uzun dönemli perspektif yıllarındaki büyüklüğüne ve yapısına ilişkin projeksiyon çalışmalarının temelini doğum, ölüm ve göçlerin gelecekteki eğilimine ilişkin varsayımlar oluşturmaktadır. Plan çalışmalarında kullanılan tahmin şu özellikleri taşımaktadır :

687. Ülkenin en gelişmiş yöresinin halen sahip olduğu doğurganlık düzeyine ve sınıaleşmenin etkisini içeren bir çözümlenmeye dayalı olarak 1995 - 2000 yılı için toplam doğurganlık oranının 2,67 olması esas alınmıştır. Bu hedefe ulaşacak yönde bir değişimin varlığı kabul edilmiştir.

688. 1970 - 1975 döneminde erkekler için 55,88, kadınlar için de 59,99 olan ortalama yaşam umudunun IV. Plan dönemi sonunda sırasıyla 58,27'ye ve 62,79'a yükselmesi beklenmektedir.

689. Göçlerin, dış ülkelere bağımlı olması sonucu önceden tahmindeki güçlükler nedeniyle nüfus tahminlerinde yurt dışı göçler kapsam dışında tutulmuştur.

690. Öte yandan, nüfus sorunu, karşılıklı etkileşim içinde olan demografik faktörler ile toplumsal ve ekonomik faktörler arasındaki dengenin bozulması sonucu ortaya çıkan sorunların tümünü kapsadığından, nüfus politikası, IV. Plan döneminde, tüm toplumsal ve ekonomik politikaların bir türevi olarak ele alınacaktır.

TABLO : 146 — Demografik Hızlar ve Nüfus Projeksiyonu (Sayım tarihleri)

	1975 -1980		1980 - 1985		1985-1990	
	1975 (bin)	1980 (binde)	1980 (bin)	1985 (binde)	1985 (bin)	1990 (binde)
Doğal nüfus artış hızı		22,2		22,7		21,6
Doğum hızı		32,2		31,6		29,5
Ölüm hızı		10,0		8,9		7,8
Nüfus	40.197,6		44.909,8		50.307,3	56.053,5

II. İSTİHDAM VE YAPISI :

691. 1978'de yüzde 67 olan işgücüne katılma oranının, 1950'den beri görülen yumuşak azalma eğilimini sürdürerek, 1983'te yüzde 63'e ineceği varsayımına göre, 1978'de 16,4 milyon kişi olan sivil işgücü arzı, 1983'te 17,5 milyona çıkacaktır.

692. Aynı dönemde, toplam sivil işgücü talebi 14,8 milyon kişiden, yaklaşık 16,5 milyona yükselecektir. Böylece tarımsal gizli işsizler dışındaki işsiz sayısı 1978'de 1,6 milyon kişiden 1983'te 1,1 milyona düşecektir.

TABLO : 147 — Nüfusun Üç Anayaş Grubu Arasında Dağılımı, (1979 - 1983)

	1979		1980		1981		1982		(Sayım tarihi) (Bin) 1983	
	Nüfus	Yüzde	Nüfus	Yüzde	Nüfus	Yüzde	Nüfus	Yüzde	Nüfus	Yüzde
Erkek										
0 — 14	8 498	38,2	8 566	37,7	8 678	37,4	8 846	37,2	9 036	37,1
15 — 64	12 838	57,6	13 204	58,0	13 572	58,4	13 940	58,7	14 308	58,8
65 +	940	4,2	981	4,3	984	4,2	985	4,1	985	4,1
Toplam	22 276	100,0	22 751	100,0	23 234	100,0	23 771	100,0	24 329	100,0
Kadın										
0 — 14	8 343	38,5	8 405	37,9	8 507	37,5	8 664	37,4	8 843	37,2
15 — 64	12 303	56,7	12 681	57,3	13 057	57,7	13 430	57,9	13 803	58,0
65 +	1 050	4,8	1 073	4,8	1 081	4,8	1 089	4,7	1 099	4,8
Toplam	21 696	100,0	22 159	100,0	22 645	100,0	23 183	100,0	23 745	100,0
Kadın + Erkek										
0 — 14	16 841	38,3	16 971	37,8	17 185	37,5	17 510	37,3	17 879	37,2
15 — 64	25 141	57,2	25 885	57,6	26 629	58,0	27 370	58,3	28 111	58,5
65 +	1 990	4,5	2 054	4,6	2 065	4,5	2 074	4,4	2 084	4,3
Genel Toplam	43 972	100,0	44 910	100,0	45 879	100,0	46 954	100,0	48 074	100,0

693. Öte yandan, 1978'de 720 bin kişiden oluşan tarımdaki gizli işsiz sayısının, köykent uygulamasının da etkisiyle, 1983'te 620 bine düşmesi beklenmektedir. Böylece, tarım ve tarım dışındaki işsizler toplamı 1978'de 2,3 milyon kişiden 1983'de 1,7 milyona düşmüş olacaktır.

694. 1978 yılında yüzde 13,9 olan işgücü fazlası oranının 1983'te yüzde 9,7 olması hedef alınmıştır.

III. İNSANGÜCÜ :

695. İnsangücü planlaması, her kademedede insangücünün nicelik ve nitelik olarak uzun dönemde, arz ve gereksinme açısından dengeli bir biçimde sağlanmasını amaçlamaktadır. (1)

696. III. Plan dönemi için insangücü gereksinmesi Gayri Safi Milli Hâsıladaki gerçekleştirmelere göre düzeltilmiştir. Ayrıca IV. Plan dönemi için verilen gereksinme tahminleri, kalkınma hızı ile diğer toplumsal ve ekonomik değişkenler dikkate alınarak hesaplanmıştır.

697. İnsangücü arzının hesaplanmasında ise, bugünkü eğitim kurumlarının tam kapasite ile kullanımı esas olarak alınmıştır.

698. Dördüncü Plan dönemi teknik insangücü arzındaki gelişmeler ve gereksinim tablo 150'de, sağlık alanındaki insangücü arzı ve gereksinimi ise tablo 151'de verilmiştir.

TABLO : 148 — Türkiye'nin istihdam Durumu

	(Ekimin son haftası) (15 ve + yaş) (E + K) (BİN kişi)	
	1978	1983
I. Toplam sivil işgücü arzı	16.411	17.535
II. Toplam sivil işgücü talebi	14.845	16.457
III. Tarımsal işgücü fazlası hariç, kır ve kent kesimlerindeki işgücü fazlası	1.566	1.078
IV. Tarımsal işgücü fazlası	720	620
V. Türkiye'deki yurt içi İşgücü fazlası	2.286	1.698 (+)
VI. Yurt içi işgücü fazlası oranı (Yüzde)	13,9	9,7 (*)

(1) Bu dengenin bir ya da iki plan dönemi içinde sağlanması, eğilim yatırımlarının olgunlaşma süresinin plan dönemlerini aşması ve eğitim sisteminin değişen insangücü gereksinmesine kısa sürede ayak uyduracak esneklikle olmaması nedeniyle hemen hemen olanaksız olmaktadır.

(*) 1983 yılında 730 bin kişiden oluşacağı tahmin edilen yurt dışı emek stoku eklenildiğinde Türkiye'nin yurt içi ve yurt dışı işgücü fazlası toplamının 2 428 bin kişi, oranının da yüzde 13,9 olacağı tahmin edilmektedir.

699. IV. Plan döneminde üretim ve yatırımlarda öngörülen hızlı artışlar sonucu 1983 yılında yüksek nitelikli teknik insangücü gereksiniminin 147.500'e yükseleceği ve bugünkü arz kaynaklarına göre arz noksanının 27.900 olacağı tahmin edilmektedir. Bu açığın, mevcut yükseköğretim kurumlarının tam kapasite ile kullanılmaları ve yeni kurulmakta olanların Plan dönemi içinde devreye girmeleriyle kısmen kapatılması olanağı vardır. IV. Plan döneminde elektrik, maden, makine ve harita mühendislerinin yetiştirilmesine ağırlık verilecektir.

700. IV. Plan dönemi sonunda orta nitelikli teknik insangücü gereksiniminin 262.400 olacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda insangücü piramidinin yapısındaki dengesizliğin bir ölçüde giderilmesi için 118.300 orta nitelikli teknik insangücü yetiştirilmesi zorunlu olmaktadır. Orta nitelikli teknik insangücünde meydana gelecek açığın kapatılabilmesi için eğitim yatırımlarında bu tür insangücü yetiştiren kurumlara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Orta nitelikli insangücünün yeterli bir düzeyde sağlanamaması durumunda ise, yüksek ve orta nitelikli insangücü arasında tamamlayıcı ilişkinin kurulamaması ve yüksek nitelikli insangücünün orta nitelikli insangücü yerine kullanılması gibi sorunlar ve bu tür yanlış uygulamaların mal ve hizmet üretimine olan olumsuz etkileri sürececektir. IV. Plan dönemi sonunda insangücü piramidinin eskisine oranla daha tutarlı bir yapıya kavuşturulabilmesi amacıyla bugün için 1,2 dolaylarında olan genel teknisyen/mühendis oranının 1983 yılında 1,8 dolaylarına yükseltilmesi hedef alınmıştır.

IV. SOSYAL FİZİK HEDEFLER (EĞİTİM, SAĞLIK, KONUT) (1)

701. 1977 - 1978 öğretim yılında Temel Eğitim 1. Kademe (İlkokullar) yüzde 87,5 Temel Eğitim 2. Kademe (ortaokullar) yüzde 39,8 Ortaöğretimde yüzde 24,6 ve yükseköğretimde yüzde 10,1 olan okullaşma oranlarının 1983 - 1984 öğretim yılında, sırasıyla, yüzde 100, yüzde 60, yüzde 37 ve yüzde 15 olması hedef alınmıştır.

702. Eğitim sistemi bu hedeflere dayalı olarak yeni bir içerik ve kurumsal yapıya kavuşturulacaktır.

703. IV. Plan döneminde sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi programı, bütün yurttan uygulamaya konulacak şekilde ele alınacaktır. Ayrıca, uzun dönemde onbin kişiye 40 yatak hedefine ulaşabilmek için IV. Plan döneminde yataklı tedavi kurumlarında mevcut ve yapılmakta olan hastane yataklarına ek olarak 15.355 yatak yapılması gerçekleştirilecektir. Yatırımların öncelik sırası illerde genel hastane ve doğum evleri için saptanan gelişmişlik düzeyi dikkate alınarak belirlenecektir.

C) *Eğitim, sağlık ve konuta ilişkin ayrıntılı bilgiler 1556..., 1638..., ve 1685.... pr.larda yer aldığından, burada özet bilgi vermekle yetinilmiştir.*

TABLO : 149 - Sektörlere Göre İstihdam

	(Ekimin son haftası)	
	(15 ve + yaş)	
	(E + K)	
	(Bin kişi)	
	1978	1983
Tarım	9 085	9 000
Sanayi	1 906	2 412
— Madencilik	159	244
— imalat	1 653	2 031
— Enerji su ve havagazi	94	137
İnşaat	549	759
Ulaştırma	506	661
Ticaret	639	770
Banka, sigorta ve gayrimenkul sahipliği	196	264
Hizmetler (Lokanta ve oteller dahil)	1 964	2 591
Toplam Sivil İşgücü Talebi	14 845	16 457

704. Kent konut gereksinmesi, nüfus artışı ve ailelerin küçülme eğiliminden doğan konut gereksinmesi ve yenileme faktöründen doğan konut gereksinmesi olarak hesaplanmıştır. Buna göre, IV. Plan döneminde demografik nedenlerle 1 240 465, yenilemeden ötürü de 464 600, toplam 1 705 065 kent konut gereksinmesi olacaktır. Kır toplam yenileme gereksinmesi ise 375 000'dir.

V. KENTLEŞME :

705. IV. Plan dönemindeki kentleşme hızının yılda ortalama yüzde 6,3 dolayında olacağı öngörülmektedir. 1980 yılında toplam kent ve kır nüfusları eşitlenecek, 1985'te ise toplam nüfusun yüzde 58'ini kentli nüfus oluşturacaktır. 1975 - 1985 yılları arasında 10 000 - 50 000 grubundaki kentler görece önemlerini giderek yitireceklerdir. Kente göç olgusu büyük kentler ve metropoller yönünde yoğunlaşacağından 500 000 + kentler grubunda yüksek nüfus birikimi olacaktır. 10 000 - 50 000 nüfus grubunda gerileme, 50 000 - 100 000 nüfus grubunda durgunluk olacaktır.

706. IV. Plan döneminde, yenilenmesi gereken 378, yeni 75, toplam 453 belde-nin imar planı yapılacak, bunun için 200 milyon lira harcanacaktır.

707. İçmesuyu ve kanalizasyon yatırımlarına IV. Plan döneminde 36,1 milyar lira ayrılmıştır. Bu olanak ile toplam 18 adet büyük su projesine girilerek yaklaşık 11 milyon nüfusa hizmet götürülmesi, belediye fenni tesisleri olarak yaklaşık 12 milyon nüfusa hizmet edecek su projelerinin ele alınması ve kırsal alanda 31 000 yapım, 10 000 yenileme olmak üzere toplam 22 milyon nüfusa hizmet sağlayacak birimlerin yapımı sağlanacaktır.

TABLO : 150 — Teknik İnsangücü Arz ve Geresinim Tahminleri

Meslek grupları	1978		1983	
	Arz	Gereksinim	Arz ⁽¹⁾	Gereksinim
Mimarlar	9 500	5 580	13 590	11 080
İnşaat mühendisleri	21 565	13 290	27 465	28 580
Makine mühendisleri	15 990	13 810	21 650	31 940
Ekletrik mühendisleri	7 120	9 965	11 890	18 400
Maden ve metalürji Mühen.	2 470	3 580	4 450	7 425
Kimya mühendisleri	8 320	5 170	10 570	13 95 S
Harita Müh. Topograf, Kartograf	1 450	2 180	1 930	4 950
Ziraat mühendisleri	8 000	7 325	11 310	14 390
Orman mühendisleri	3 775	3 505	4 710	5 150
Veterinerler	2 750	3 300	3 590	4 250
Diğer mühendisler	4 950	6 625	8 500	7 345
İnşaat teknisyeni	14 400	13 500	19 400	27 400
Makine teknisyeni	17 850	35 340	27 250	81 700
Elektrik teknisyeni	17 080	24 295	27 665	44 860
Maden izabe teknisyeni	1 560	4 675	2 870	9 700
Teknik ressam	11 300	7 450	13 930	15 670
Kimya teknisyeni, laborant	14 100	14 595	19 525	39 300
Tarım teknisyeni	10 450	8 290	12 950	16 250
Orman teknisyeni	1 250	3 950	1 250	5 800
Hayvan sağlık memuru	1 720	3 250	2 750	4 175
Diğer teknisyenler	12 500	15 740	16 500	17 500

(¹) Kurulma kararı alınan ve kurulmakta olan üniversite, akademi ve yüksekokul kapasiteleri arzın hesaplanmasında dikkate alınmamıştır. III. Plan dönemi sonuna kadar ortaöğretimde uygulanan eğitim düzeninin IV. Plan dönemini de etkileyeceği varsayılmıştır.

TABLO : 151 — Sağlık İnsangücü Gereksinimi, 1983

Meslek grupları	Arz ⁽¹⁾	Gereksinim ⁽²⁾
Doktor	30 525	35 500
Diş doktoru	8 760	7 300
Eczacı	14 475	5 800
Hemşire	38 100	55 750
Sağlık teknisyeni	13 015	13 350
Köy ebesi	17 750	13 600

(¹) Kurulma kararı verilen ve kurulmakta olan tıp fakülteleri kapasiteleri arzın hesaplanmasında dikkate alınmamıştır.

(²) Sağlık insangücü gereksinimleri, Plan döneminde yaratılacak ek yatak kapasitesi ile sosyalizasyon hizmetlerinin kapsamında öngörülen hedefler dikkate alınarak hesaplanmıştır.

VI. KOOPERATİFLEŞME :

708. III. Plan döneminde kooperatifleşmede amaçlanan düzeye ulaşılammıştır. IV. Planda etkin ve demokratik kooperatifleşmeye önem verilecektir. Kooperatifler tarım, sanayi ve hizmetler kesiminde etkin rol oynayacaklardır. Tarımda bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri vb. faaliyetler için 4,0 milyar liralık sabit yatırımın kooperatifler eliyle yapılması öngörülmektedir, imalat sanayiinde kooperatifler aracılığıyla gıda, orman ürünleri, el dokuma halıcılığı ve tarımsal araç ve gereçler sektörlerine yatırım yapılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla kooperatiflerin kırsal kesimde yapacakları yatırım tutan yaklaşık 8,0 milyar liradır. Ayrıca, kooperatiflerden yurt içi ve yurt dışı pazarlamada da yararlanılacaktır. Bu tür hizmetlerin üretimi için IV. Plan döneminde 3,0 milyar liralık yatırım yapılacaktır. Kooperatiflerce yapılacak yatırımlar ilgili sektörler için de düşünülmüştür. Kamu kesimi tarafından kooperatiflere yapılacak sermaye transferleri de kamu kesimi genel dengesinde gözönüne alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ PLANIN TEMEL POLİTİKALARI

I. GİRİŞ :

709. Türkiye'nin gelecek beş yılı için belirlenen amaçlar ve hedefler, önceki bölümlerde ele alınmıştır. Amaç ve hedefler, toplumdaki üretim güçlerinin nitelik ve nicelikçe geçmiş dönemlerdekini aşan bir hızda gelişmesiyle ve öylelikle refahı yaygınlaştırarak demokrasinin yaygınlaştığı çağdaş topluma yönelerek gerçekleşebilecektir. IV. Plana egemen olan temel yaklaşım, bugünün sorunlarına çözümler bulurken ekonomik ve toplumsal gelişmenin hızını yavaşlatmamak, aynı zamanda, hızlı büyüme ve gelişme ile eşanlı yeni sorunlara çözüm aramaya şimdiden hazır olmaktır.

710. Gelişme politikaları, tutarlı ve birbirlerini tamamlayacak biçimde tasarlandıkları ve uygulandıkları zaman başarı sağlarlar,; Doğal olarak, bu politikaların gerisinde, hareket ortamını oluşturan bazı temel varsayımlar, siyasal ve toplumsal tercihler vardır. Planlı dönemde ekonomi politikaları açısından bunların en önemlileri, gelir ve kaynak dağılımı mekanizmaları ve üretim araçlarının denetimi ile ilgili olmuştur.

711. Planlı dönemde ekonomide kaynak dağılımı piyasa mekanizması ile plan mekanizmasının birlikte işlemesiyle gerçekleştirilmiştir. Ekonomik faaliyetlerin artması ve bunlar arasındaki bağlaşmanın sıklaşmasıyla, plan dönemi boyunca piyasa meka-

TABLO 152 — Kentli Nüfusun Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı

Nüfus Grupla	10 000 – 50 000			50 000 – 100 000			100 000 – 500 000			500 000 +			TOPLAM		
	Yerleşme Sayısı	Grup Toplam Nüfusu	Grup Nüfusu/ Türkiye Kentli Nüfusu Yüzde	Yerleşme Sayısı	Grup Toplam Nüfusu	Grup Nüfusu/ Türkiye Kentli Nüfusu Yüzde	Yerleşme Sayısı	Grup Toplam Nüfusu	Grup Nüfusu/ Türkiye Kentli Nüfusu Yüzde	Yerleşme Sayısı	Grup Toplam Nüfusu	Grup Nüfusu/ Türkiye Kentli Nüfusu Yüzde	Yerleşme Sayısı	Grup Toplam Nüfusu	Grup Nüfusu/ Türkiye Kentli Nüfusu Yüzde
1975	230	4.719.067	27,9	24	1.640.860	9,7	24	4.741.159	28,1	3	5.792.485	34,3	281	16.893.551	42,0
1980	261	5.390.825	24,2	37	2.499.189	11,2	31	6.649.865	29,9	4	7.690.790	34,6	333	22.239.669	49,41
1985	278	5.784.654	19,8	53	3.620.111	12,4	39	8.443.133	29,0	7	11.319.820	38,8	377	29.168.338	57,7

nizması önemli bir gelişkinliğe ve güce erişmiştir. Bu süre boyunca plan mekanizmasının piyasaları yönlendirmede etkenliği ise giderek azalmış, kaynak tahsisleri zaman zaman önemli ölçülerde ve artan bir biçimde planlarda öngörülen hedeflerden uzaklaşmıştır.

712. IV. Planın politikaları, kaynak tahsisi konusuna açıklık ve çözüm getiren nitelikte olacaktır. Yalnızca nihai mal ve hizmetlerde değil, üretim faktörlerinin dağılımında da başta döviz olmak üzere, kıt kaynakları en iyi biçimde kullanmaya olanak veren plan mekanizmasından daha çok yararlanabilmek büyük önem taşıyacaktır. Ekonominin bugün içinde bulunduğu koşullarda, Anayasanın «Planlı kalkınma» ilkesinin sağladığı en büyük avantaj böyle bir karar alma düzeninlen yararlanabilmek olmaktadır.

713. Böyle bir karar düzeni sayesinde üretim faktörleri ile nihai ürünleri plan hedeflerine göre tahsis edecek bir piyasa işlevinin ağırlık kazanması gerçekleştirilecektir.

714. IV. Plan döneminin ekonomik karar alma düzenine en özgün ve önemli katkısı, sermaye piyasaları ve dış ekonomik ilişkiler politikalarının gelişme hedefleri doğrultusunda yönlendirilmesi olacaktır.

715. Üç plan dönemi boyunca kamu kesimince izlenen politikalar, plan ve programlar çerçevesinde piyasa mekanizmalarını geliştirmiş, ekonominin hatta toplumsal kesimlerin alanları, giderek para ekonomisine katılmış, buna koşut olarak bankalar sistemi de ileri ölçüde gelişmiş, temel ekonomik kararları etkileyebilir duruma gelmiştir.

716. Planlı dönem boyunca emredici planların ve buradan kaynaklanan politikaların 15 yıl öncesine göre gerçekleşebilme olanaklarında önemli değişiklikler olmuştur. IV. Plan döneminin başlangıcında ülkenin kıt kaynaklarını gelişme hedefleri doğrultusunda tahsis işlevimi etkinlikle sürdürebilmek için, öncelikle para - sermaye piyasasını yönlendirecek bk temel politika oluşturma aşamasına varılmıştır.

717. Planlı dönemde karma ekonomide ulusal para - banka sisteminin denetimini Merkez Bankası ve kamu bankaları yolu ile gerçekleştirmeye çalışılmıştır. III. Plan döneminde daha belirgin biçimde ortaya çıkan bir husus ise dış ticaretin ve yabancı para - sermaye ilişkilerinin gelişmesi ölçüsünde ulusal para sisteminin tanımlanması ve kontrol edilmesinin güçleştiğidir. Türkiye'nin 1970'li yıllarda yaşadığı deneyler, bunun somut kanıtı olmuştur. Dış ilişkilerin ve finansman gereklerinin artışı oranında yerli ve yabancı paraların ve piyasaların bütünleşme eğilimi artmıştır. Bu ortamda, özellikle dış ticaretin rasyonel biçimde denetimi için oluşturulacak bazı araçlar ve politikalar para - banka sisteminin denetimi için de gerekli ve tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

718. Kaynak kıtlığının en önemli sorun durumuna geldiği IV. Plan döneminde plan program ve projelerin finansmanı ve yönlendirilmesi bakımından olduğu gibi, dış ticaret ve bankacılık kesimlerinde elde edilen yüksek kârların toplum yararına ekonomiye döndürülmesi ve tüm plan ve politikaların başarısı açısından bu denetim büyük önem taşımaktadır. Böylece, IV. Plan döneminin en Önemli ekonomi politikası, para - banka sistemini yönlendirmeye ilişkin politikası olmaktadır. Bu

dönemde,

piyasalara işlerlik kazandırmak ve aynı zamanda piyasaların kaynak savurganlığın önlemek için, para - banka sisteminin ve dış ticaretin plan disiplini içinde ele alınması zorunludur.

719. IV. Planda bankalar sisteminin yönlendirilmesinin başlıca araçları, yatırılabilir fonların yatırım ve kalkınma bankaları aracılığı ile yatırımlara yönltilmesi, Merkez Bankasının bankalar sistemi üzerindeki etkinliğini artıracak tüm uygulamaların ve değişikliklerin gerçekleştirilmesi ve kamu bankacılığının geliştirilmesi olacaktır. Dış ticaretin denetiminde temel politika araçları ise dış satımın özendirilmesi, bu alandaki faaliyetlerin eşgüdümünü sağlaması, kurumlaşma ve haberleşme yetersizliklerini gidermesi öngörülen Dış Ticaret Kurumu ve ona bağlı olarak oluşturulacak. İhracat Bankası ile Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, DPT ve Merkez Bankası işbirliği ile yönetilecek bir döviz bütçesi uygulamasıdır.

720. Kamu girişimlerinin üretimi doğruca Plan direktifleri ile belirlenecektir. IV. Planla, ekonomide üretimin artırılmasında ve çeşitlendirilmesinde kamu girişimlerinin üretim güçlerini geliştirmek büyük önem kazanacaktır. Üretimde para kredi sistemi yoluyla yaratılan özendirici ve caydırıcı etkiler ise Planın yol gösterici yönünü oluşturacaktır.

721. 111. Plan döneminde belirgin biçimde görüldüğü gibi, kamu girişimlerine ilişkin üretim politikalarının bu kuruluşlara ek toplumsal maliyetler yüklemesi, finansman sıkıntıları ve örgüt yapılarında bozukluklar yaratması, Hazine ve Merkez Bankası kanalıyla topluma bir ölçüde enflasyon biçiminde yansımakta, bu durum devletin altyapı ve toplumsal refah harcamalarını önemli ölçüde sınırlamaktadır. Öte yandan planlı dönemin ilk yıllarında belirli bir atıl kapasiteye sahip olan altyapı tesisleri, ekonomik gelişmenin gerisinde kalarak darboğaz durumuna gelmiştir. Planın temel yaklaşımlarından biri bu darboğazları uzun dönemli bir yaklaşımla ele alarak, bunlarla uyumlu bir yatırım politikası izlemektir.

722. III. Plan döneminde kamu girişimlerinin üstlendiği üretim ve yatırım görevlerinin yanı sıra, çeşitli kesimlere yapılan transferler sorunları büyütüştür. IV. Plan döneminde kamu girişimciliği, bir sistem olarak yeniden düzenlenecektir. Yeniden düzenleme, her kamu teşebbüsünün kendi başına düzenlenmesi yerine, belirli teşebbüsleri temel ekonomik ölçülere (pazar, hammadde ve üretim süreçlerindeki benzeşmeler, yoğunlaşma ve sektörlerarası bağışlaşma, vb.) göre birleştirerek, yatay ve dikey bir birleşme şeması içinde ve «Sektör kurumları» biçiminde örgütlemelerle gerçekleştirilecektir.

723. Böyle bir yapının en önemli ögesi, «Sektör kurumları» nı yatırım ve işletme süreçlerinde finanse edecek bankaların varlığıdır. Bir para ekonomisinde herhangi bir politikanın uygulanabilmesi için bu politikaları finanse edecek kaynak ve kurumların var olması gerekir. Bu bakımdan, bugünkü kamu ticari bankalarının, kamu «Sektör kurumları» nın ticari bankaları olarak çalışması gereklidir. Bu bankalar, kendi iç ve dış kaynaklarını «Mevduatlarını» yaratmakta serbest olacaklar, kredi yaratmakta, basta ilgili oldukları sektör kurumuna ve benzer faaliyetlere açılacaklardır. Kamu bankacılığının niteliği bu çerçevede içinde bugün uygulanmakta olan kamu bankacılığından daha değişik ve kaynak yaratmaya dönük olacaktır. Mevduat güçlüğüle-

riyle karşılaşan, özel sektöre kredi verirken öz kuruluş ve üretim alanlarına yabancı kalan ve hepsinin üstünde Merkez Bankası ile ilişkilerinde ağırlıklarını hissettiremeyen kamu bankaları, özel bankalarla eşit olanaklarla ve esneklik kazanarak içte ve dışta banka işlemlerini geliştireceklerdir. Yeni düzende Devlet Yatırım Bankası da geliştirilerek kamu girişimciliği sisteminin Yatırım Bankası olmaya devam edecektir.

II. TASARRUF VE FİNANSMAN POLİTİKALARI :

PARA - KREDİ POLİTİKALARI :

724. Parasal arz ve talep dengesinin korunması amacıyla, para arzı büyüklüğünü reel mal ve hizmet artışı, ekonominin parasallaşma gerekleri ile yapısal nedenlerden ya da doğrudan doğruya maliyet artışlarından kaynaklanan fiyat artışları ile uyumlu bir düzeyde tutmak esas olacaktır.

725. Merkez Bankası kaynaklarının kamu kesiminin finansman açıklarının karşılanmasında daha az oranda kullanılması sağlanacak ve bu kesimin ekonomik açıdan daha sağlıklı finansman kaynaklarına kavuşturulması esas olacaktır.

726. Genel faiz politikası,

- (i) Tasarrufları örgütlü mali sisteme yöneltme,
- (ii) Kalkınmanın gerektirdiği alanlarda yatırım yapmayı özendirme,
- (iii) Fiyat artışlarından kaçınma gibi amaçlar arasında bir uzlaşma sağlayıcı biçimde esnek ve etkin bir araç olarak kullanılacaktır.

727. Her türlü mevduat ve tahvil faizleri ile taksitli satış yapan kurumların uyguladıkları faiz oranları, Planın öngördüğü ilkelerle uyumlu kaynak akımını sağlayacak biçimde farklılaştırılacaktır.

728. IV. Plan döneminde, kârlılığı Plan amaç ve hedeflerine göre düzenleyen esnek bir özendirme politikası izlenecektir. Bu politikanın bir bölümü olarak kredilendirmede selektif uygulamaya olanak veren faiz ve reeskont farklılaştırmaları, faiz farkı iadeleri, mevduat munzam karşılık oranı farklılaştırmaları gibi araçlar, faaliyet alanlarının risk, kârlılık durumları ile finansmanda karşılaşılan darboğazlar gözönünde tutularak, uyum içinde ve etkinlikle kullanılacaktır.

729. Banka kredilerinin yönlendirilmesinde temel ilkeler, belirlenen sektörel üretim ve yatırım hedeflerinin kredi gereklerinin yeterli ölçüde sağlanması, bu kredilerin etkinlikle ve yöreler ile gelir grupları açısından dengeli gelişmeyi gözeterek biçimde kullanılmasıdır. Bu ilkeler çerçevesinde bankacılık sistemine, tasarrufları planlanan ekonomik ve toplumsal hedeflere yöneltecek yapı ve işleyiş kazandırılacaktır.

730. Kredilerin yönlendirilmesinde kredi dağılımının daha sağlıklı ve ayrıntılı biçimde irdelenmesine olanak verecek istatistik bilgilerin toplanması, ayrıca ekonomik sektörlerin kredi gereksinimlerini ortaya koyacak araştırmaların yapılması önem taşımaktadır. IV. Plan döneminde ilgili kamu kuruluşları bu konuyu ağırlıkla ve bütünlük içinde ele alacaklardır.

731. Kredilerin nitelik ve nicelik olarak, ayrıca gelir grupları ve yörelere göre, Plan hedefleri ve amaçlarını gerçekleştirecek biçimde yönlendirmede kamu ihtisas bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları etkin bir araç olarak kullanılacaktır. Bu

bankaların çalışma alanları içinde eticilik kazanmaları için gerekli yeniden örgütlenmeler yapılacak; iç ve dış tasarruflardan artan ölçüde yararlanmaları temel yaklaşım olacaktır.

732. Kamu ihtisas bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının kaynaklarını artırmak amacıyla bir yandan faiz rejimi mevduat kaynağına dayanmayan kalkınma ve yatırım bankalarına fon aktaracak bir biçimde düzenlenirken, öte yandan mevduat kaynağına dayak bankalardan kamu ihtisas ile yatırım ve kalkınma bankalarına idari kararlarla ek kaynak transferinde bulunulacaktır.

733. Kamu ihtisas bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının, üstlenecekleri işlevlerin gerektirdiği yeterlilikle proje hizmeti ve yatırım Öncülüğü yapabilecek teknik kapasitelere kavuşmaları sağlanacaktır. Diğer bankaların da kredilerini öngörülen alanlara yöneltmelerini sağlamak için caydırıcı ya da özendirici araçlar etkinlikle kullanılacaktır.

734. Özel kişisel tasarrufların, öncelikli alanlarda girişimde bulunacak çok ortaklı şirketlere ve kooperatiflere yöneltilmesine özen gösterilecektir. Fonları mali aracı kurumlara yöneltici önlemler, bu örgütlenmelerin gelişmesini sağlayıcı diğer önlemleri destekleyecek ve onlara işlerlik kazandıracak biçimde kullanılacaktır.

735. 7129 sayılı Bankalar Yasasında, sınırlı sayıdaki kişi ya da sermaye gruplarının banka kaynaklarına egemenliğinden doğan sorunları giderecek; banka kaynaklarının Plan hedef ve amaçlarına yöneltilmelerini sağlayacak; kalkınma ve yatırım bankaları da dahil tüm bankalar üzerinde bankacılık muameleleri ve kaynaklarının yönlendirilmesi açılarından kamu denetiminin etkinleştirilmesine olanak verecek değişiklikler yapılacaktır.

736. Merkez Bankasının orta vadeli reeskont kaynağının kalkınma ve ihtisas bankalarınınca kullanılması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

737. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin, diğer kamu kuruluşlarının ve yarı zorunlu tasarruf niteliğindeki toplumsal güvenlik kurumlarının, ayrıca kamu vakıfları mevduatlarının mevduat toplayan kamu ihtisas bankalarına yatırılması zorunlu tutulacaktır. Sektör kurumları biçiminde örgütlenecek olan işletmeciler kamu iktisadi teşebbüslerinin, vadeli ve vadesiz mevduatının bu sektör kurumları ile organik bir ilişki içinde çalışacak olan kamu ticari bankalarına yatırılması genel bir kural olacaktır.

738. Bugünkü uygulamada çiftçiyi büyük ölçüde kişisel olarak kredileyen TC Ziraat Bankasına küçük üreticileri örgütleyen, tarımsal ürünlerin üretiminden değerlendirilmesine ve pazarlamasına kadar işlev yüklenen, üretken kooperatifleşmeyi özendirilen bir yapı kazandıracaktır. Banka, bu tür kooperatiflerin ya da kooperatif gruplarının, planlanan hedeflere ve ilkelere uygun olmak koşuluyla, üretim girdilerinin üretiminden tarımsal ürünlerin işlenmesine ve pazarlanmasına kadar uzanan ortaklıklar biçimindeki tarım dışı üretim ve yatırım faaliyetlerini de kredilendirecektir. Bankanın ucan Kreuınerı oncsııue tarımla ilgili ticarete yönlendirilecek, bu konuda da öngörülen yapıdaki kooperatiflere öncelik tanınacaktır.

739. Tarım sektöründe bugün esas olarak Merkez Bankası ve TC Ziraat Bankası kaynakları ile yürütülen fiyat destekleme politikasının kısmen sektörün kendi kaynağına dayalı bir finansman yapısına kavuşması ilke olacaktır. Bu model içinde,

dünya fiyatının gelirin artış eğilimi üzerinde gelişmesi durumunda aradaki farkın bir fona aktarılması, fiyatların bu eğilimin altında gelişmesi durumunda ise fondan üreticiye ödeme yapılması yöntemi uygulanacaktır. Böylece dış ticarete konu olan ürünlerin dünya fiyatlarındaki dalgalanmalar nedeniyle üreticinin zarara uğraması önlenecek ve gelirine istikrar kazandıracaktır.

740. Tarım üreticisinin doğal koşullardan doğan gelir istikrarsızlığını üreticinin kendi tasarruflarıyla giderecek tarım ürün sigortasının, Plan dönemi içinde yasallaşmasına çalışılacaktır. Uygulama tarımda gönüllü ve demokratik kooperatifleşme ile birlikte geliştirilecektir.

741. IV. Plan döneminde, konut talebinin karşılanmasında Türkiye Emlâk Kredi Bankasının etkinliğini artırmak amacıyla, bugüne değin özellikle düşük gelir düzeyindeki kişilerin konut talebini karşılamada yetersizliği görülen yapı tasarrufu sistemini, toplu, sosyal konutlarla ilişkilendirmek yönünde etkin düzenlemeler yapılmasına çalışılacaktır.

742. Bugün daha çok, çeşitli küçük üreticileri kredilendirmekte olan T. Halk Bankasının olanaklarının, bu üreticilerin niteliklerini ve kendi finansman durumunu gözönünde tutan bir plan çerçevesinde tarım kesimi dışındaki üretim kooperatiflerinin kısa vadeli kredi gereksinimlerini karşılamaya yöneltmesi esas olacaktır.

743. Banka, esnaf ve sanatkârın üretim faaliyetlerini geliştirici atılımlarını destekleyen ve ekonomik ve teknolojik değişimin gerektirdiği durumlarda meslek ve sanat dalını değiştirmesini kolaylaştıran bir kredi politikası izleyecektir.

744. Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) sanayiın yurt düzeyinde çok ortaklı şirketler aracılığıyla yaygınlaştırılarak yöreler ve gelir grupları arasındaki dengesizliklerin giderilmesinde ayrıca yurt dışında çalışan yurttaşların tasarruflarını yurt içinde değerlendirmede araç olarak kullanılacaktır. DESİYAB, Planda ve yıllık programlarda verilen hedeflere uygun ve kârlı yatırım alanlarını saptayıp projelendirerek ve yönetici yetiştirmede gerekli hizmetleri yaparak çok ortaklı şirketlerle yurt dışında çalışan işçilere öncü ve yol gösterici olacak, bu şirketlerin finansman gereksinimlerine, sermayelerine katılma ya da kredilendirme yoluyla katkıda bulunacaktır. DESİYAB'ın yönetiminde işçilerin etkinliği artırılacaktır.

745. DESİYAB'm kaynaklarını, ticari bankalardan orta ve uzun vadeli kredilerde kullanılmak üzere yapılacak transferler, yurt içinde ve dışında tahvil satışları ile Bütçe Fonları oluşturacaktır. DESİYAB, kooperatiflerin de katıldığı yaygın halk girişimlerinin finansmanında TC Ziraat Bankası ile işbirliği içinde çalışacaktır.

746. Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının yurt içinde ticaret bankalarından, yurt dışında uluslararası para piyasalarından borçlanmasını engelleyen vergi yasalarında değişiklikler yapılarak banka kaynakları içinde tavizli kredilerin payının giderek azalması sağlanacak, Bankalar Yasasında yapılacak değişikliklerle, bu kuruluşun bankacılık işlemleri ve kaynak yöneltmesi açılarından kamu denetimine tabi olması gerçekleştirilecektir.

747. Mevcut kamu ticari bankalarının uzmanlık alanları ayrıntılı olarak tanımlanacak ve bu bankaların kredileri, öncelikle ilişkili oldukları sektör kurumlarına ve bunun yanında uzmanlık alanlarındaki diğer girişimlere, Planda öngörülen sektörel yapıya uyumlu olarak yöneltilecektir.

748. Sermayesi, Hazine, diğer kamu ihtisas ve ticaret bankaları ile Türkiye Sınai Kalkınma Bankası tarafından sağlanmak ve başlıca;

- (i) Dışsatım pazarlarının ayrıntılı ve sürekli olarak değerlendirilmesi,
- (ii) Yurt içinde dışa satılabilir mal ve hizmetlerin belirlenmesi ve üreticiler ile dış alıcılar arasındaki haberleşmenin sağlanması,
- (iii) Dışsatıcıya kısa ve orta vadeli döviz ve Türk Lirası kredisi sağlanması,
- (iv) Dışsatıcının proje bazında finanse edilmesi,
- (v) Dışsatım Sigortacılığı gibi görevleri yerine getirmek üzere Kamu İktisadi Teşebbüsü statüsünde bir Dışsatım Bankası kurulacaktır.

749. İhracatı Geliştirme Merkezi (İGEME) bu bankanın haberalma ve değerlendirme servislerinin çekirdeğini oluşturacaktır.

750. 730 no.'lu paragrafta yer alan önlem gereğince tüm sektörlerin kredi gereksinimlerini ortaya koyacak araştırmaların yapılmasından sonra, bu gereksinimlerin sermaye piyasasından karşılanacak bölümleri konusunda açık tercihlere gidilecek, bu piyasaların yönlendirilmelerini ve disipline edilmesini sağlayacak yasal düzenlemeler yapılacaktır.

751. Sigortacılığın, ülkenin gelişmişlik düzeyinin belirlediği çerçevede öncelik kazanan alanlarda özendirilmesi ve yaygınlaştırılması esas alınacaktır. Sigortacılığın özellikle dış ödemeler dengesine giderek olumlu katkıda bulunması ve bu katkının artırılması için gerekli yasal düzenlemeler yapılacak, olanaklar hazırlanacaktır. Sigorta fonlarının, hem sigortalıların haklarını saklı tutacak hem de kalkınmanın gereklerine uygun düşecek biçimde kullanılması temel ilke olacaktır.

752. Reasürans tekeli devletleştirilerek sigortacılığın gelişmişlik düzeyi ve sigortacılığı geliştirme ilkeleri gözönünde tutularak yeniden düzenlenecektir. Sigortalıların konservasyon kapasitelerinin artırılmasını ülke içi reasürans kapasitesinin en yüksek ölçüde kullanımını sağlayacak önlemler alınacak, yurt dışında yapılan sigortalıların ülke içinde yapılması için gerekli koşullar hazırlanacaktır.

2. MALİYE POLİTİKASI :

753. IV. Plan döneminde uygulanacak maliye politikasının amacı, uzun dönemde Planın öngördüğü kaynak artışlarını sağlamak, ekonomik etkinlikleri Planın önceliklerine göre yönlendirmek ve gelir dağılımını iyileştirmek; kısa dönemde ise ekonominin genel dengesini korumaktır.

754. Gelir dağılımındaki dengesizlikleri ve vergilemedeki adaletsizlikleri gidermek, değişmez gelirliiler üzerindeki vergi yükünü hafifletmek, vergi kayıp ve kaçakçılığını önlemek, kamu harcamalarını - sağlıklı kaynaklara dayandırmak, vergi sistemine gerekli esnekliği kazandırmak, yerel yönetimleri kendi öz kaynaklarına kavuşturmak ve gelir yönetimini yeniden düzenlemek, vergi politikasında gözetilecek temel esaslar olacaktır.

755. Bu amaç ve esaslara yönelik olarak, ilk aşamada, hazırlanan ve TBMM'nde bulunan «Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı» nm kısa sürede yasalaşmasına çalışılacaktır.

756. Vergi Tasarısının sağlayacağı olanaklardan da yararlanılarak, Plan döneminde, kalkınmanın gerektirdiği kaynak artışının, sağlanması, ekonomik etkinliklerin yönlendirilmesi, vergi yükümlülüğündeki, gelir dağılımındaki ve toplumsal güvenlikteki dengesizliklerin giderilmesi amacıyla;

(i) Vergi yargısının etkinliği artırılarak, zaman alıcı kademeleşme azaltılacak ve bağımsız vergi yargısının kurulmasına ilişkin çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

(ii) Vergi denetimine özellikle kapsam ve yöntem yönünden ağırlık kazandırılacaktır.

(iii) Vergi yönetimi var olan koşullar ve gelişmeler gözetilerek yeniden düzenlenecek, bilgi işleme çalışmaları yoğunlaştırılarak sürdürülecek ve tamamlanacaktır.

(iv) Mali danışmanlık kurumunun kurulması ve yükümlülerin eğitime önem verilecektir.

757. Gelir üzerinden alınan vergilerde, gelirin kazanıldığı yıl içinde ödenmesini sağlayacak düzenlemelere gidilecektir.

758. Servet ve servet transferi vergilerinin mali ve toplumsal işlevlerine koşut ve öteki vergilerin otokontrol aracı olarak etkin bir biçimde uygulanması amacı ile çözümler getirilecektir.

759. Gelirlerin yeterince vergilendirilemediği tarım kesimi için yeni hakça ve etkili çözümler araştırılacaktır.

760. Katma Değer Vergisine geçiş çalışmalarının ilk aşamasını gider vergileri sistemi tabanının geliştirilmesi ve vergi denetiminin etkinleştirilmesi oluşturacaktır. Yürürlükteki Gider Vergileri sisteminin sınırlama hedeflerine erişmeyi güçleştiren, görece fiyat yapışım çarpıtıcı etkilerinin giderilmesi öncelikle gözetilecektir.

761. Dışalım vergileri, mali ve koruyucu niteliklerine uygun olarak sınırlamayı hızlandıracak, dışa bağımlılığı azaltacak, dış pazarlara daha kolay ve güçlü çıkabilmeyi sağlayacak yönde yeniden gözden geçirilecektir. Özellikle 474 sayılı Yasa ile, bağış yoluyla gelen eşyaya ilişkin vergi bağışıklığı ve geçici kabul rejiminin uygulamadan doğan sakıncalı yönleri giderilecek, gümrük idarelerinin daha etkin çalışması için gerekli önlemler alınacaktır.

762. Mal ve hizmetlerden alınan vergiler daha çok lüks tüketimi kapsayacak, maliyet enflasyonuna yol açmayacak ve dışsatımı özendirerek biçimde yeniden düzenlenecektir.

763. Yerel yönetimler temel işlevlerini görebilmelerini sağlayacak kendi öz kaynaklarına kavuşturulacak, böylece vergilerden çeşitli kamu idare ve kuruluşlarına pay verilmesi uygulaması sınırlandırılacaktır.

764. Vergi istisna ve bağışıklıkları yeniden gözden geçirilecek, ekonomik mali geçerliliği kalmamış olanların yürürlükten kaldırılması sağlanacaktır.

765. Vergi yasalarında gelir esnekliğini sağlama açısından, ölçü esasına göre vergilendirme yerine, vergi tekniğinin olanakları ölçüsünde, değer esasına göre vergilendirme temel ilke olacaktır.

766. Kamu alacaklarının ertelenmesi ve taksitlendirilmesi nesnel ölçütlere bağlanacak ve yükümlülerce bu yolun sürekli bir ek finansman kaynağı olarak kullanılması önlenecektir.

767. Devlet mallarının ve özellikle taşınmaz malların yönetim ve denetiminde gerekli etkenlik sağlanacaktır.

768. Kamulaştırmada doğan sorunların çözümü amacıyla gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

769. Kamu tüketimini disiplin altına alan, Plan ve yıllık programlarda öngörülen kaynak dağılımına olanak veren bir bütçe uygulamasına gidilecektir.

770. Kamu yönetiminde, iş verimini ve etkinliğini artırıcı, gelir dengesizliğini giderici bir personel ve gelir politikası izlenecektir.

771. Enflasyonist baskıların arttığı dönemlerde kolayca durdurulabilecek daha az öncelikli giderleri saptamaya, kamu harcamalarında Plan hedeflerinin gerçekleştirilmesini geciktirmeden hızla değişiklik yapmaya olanak veren bir öncelik sistemi geliştirilecektir.

772. Kamu harcamalarında her düzeyde savurganlığı giderici önlemler alınacaktır. Özellikle araç ve gereç kullanımında savurganlığı önlemek ve verimi artırmak amacıyla kamu kuruluşları arasında işbirliği ve dayanışına gerçekleştirilerek kamu araç ve gereçlerinin tam kapasiteyle ve ortaklaşa kullanımı sağlanacaktır.

773. «Ekonomik ve Mali Önlemler Hakkında Yetki Kanunu» ile bazı maddelerinin değiştirilmesi öngörülen Genel Muhasebe Kanunu ve Artırma, Eksiltme ve İhale Kanununa dönük ilk çalışmalar kısa sürede sonuçlandırılacak, bu yasaların, gelişmenin gereklerine uygun biçimde yeniden düzenlenmesi gerçekleştirilecektir.

774. Bütçe Yasalarıyla Maliye Bakanlığına ödenek artırılmasıyla ilgili olarak verilen yetkilerin 91 sayılı Yasa gereğince Yüksek Planlama Kurulu kararı alınarak kullanılması sağlanacak, bütçe uygulamaları daha sade ve etkin duruma getirilecektir.

775. Gerçekçi bir bütçe hazırlamaya olanak vermeyen ve yasama organının denetimini kısıtlayan fon mekanizması gibi uygulamaların bütçede en aza indirilmesine çalışılacaktır.

776. Yatırım uygulamasında sorunlara yol açan mali yıl/takvim yılı ağırlığının giderilmesi amacıyla gerekli yasa düzenlemelerin yapılmasına çalışılacaktır.

777. KiT'lerin öncelikle verimliliklerini arttırarak maliyetlerini en aza indirmeleri esastır. Ayrıca, bu girişimlerin fiyat politikaları planın üretim, tüketim ve bölüşüm hedefleriyle uyumlu ve sermaye birikimini gerçekleştirecek biçimde saptanacak ve ekonomik büyüme için gerekli kaynakların sağlanması gerçekleştirilecektir.

778. Kamu girişimlerinde oluşan zararların ilgili yasalarda öngörülen zamanlarda ödenmesi sağlanacaktır.

3. TASARRUF POLİTİKASI :

779. Tasarrufları özendirme politikasının amacı toplam tasarrufları ve toplam içinde verimsiz; yatırımlar yerine mali tasarrufların payını artırmak, ayrıca mali tasarrufların daha az likit aktiflere yönelmesini sağlamaktır.

780. Planın öngördüğü tasarruf hacmine ve bileşimine ulaşabilmek amacıyla, bir yandan, dışalım ve iç üretim yapısının gereksiz tüketim artışı yaratmamasına özen

gösterilecek, öte yandan aşın tüketim eğilimi ve spekülasyon fırsatları oluşturan iç pazarlama yöntemlerinin düzenlenmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

781. Dayanıklı tüketim malları piyasalarında uygulanmakta olan luedili satış sistemlerinin iç tüketimi gereksiz ölçüde artırmaması için önlemler geliştirilecektir.

782. Halkın tüketim olanaklarını, üretimdeki artışla destekleyerek sürekli yükseltmek ve daha sağlıklı bir tüketim kalıbı geliştirmek temel ilkedir.

783. Yurt dışında çalışan işçilerin tasarruflarını değerlendirmek amacıyla,

(i) işçilerin dış bankalardaki tasarruflarını Türkiye'ye getirilebilmek için gerekli yasal ve örgütsel değişiklikler uygulamaya konulacak, Hazine adına ve geliri Kamu İktisadi Teşebbüslerinin üretken yatırımlarının dış finansmanında kullanılmak üzere, yabancı para karşılığı tahvil çıkarması sağlanacaktır.

(ii) işçi gelirlerinin rasyonel kullanımı ve kârlı yatırımlara yöneltilecek değerlendirilmesi için kamu tarafından gerekli yardım, önderlik ve ayrıcalıklı sistem uygulama olana'klan araştırılacaktır.

784. Özel kesimde kurumsal tasarrufların artırılmasını sağlamak üzere sermaye piyasası geliştirilecek; gönüllü tasarrufların artırılmasını ve taşınır değerlere yatırılmasını özendirmek için, küçük tasarruf sahiplerinin hak ve çıkarlarını koruyan düzenlemelere gidilecektir.

785. Taşınmaz malların ve özellikle kentsel arazinin spekülatif amaçlarla kullanılmasını caydırmak üzere Emlak Vergisi, Emlak Alım Vergisi ve Gayrimenkul Kıymet Artışı Vergisi yasalarında değişikliklerin yapılmasına çalışılacaktır.

III. DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER POLİTİKASI :

1. TEMEL İLKELER :

786. IV. Plan döneminde Türkiye, çok yönlü bir uluslararası ekonomik işbirliği içinde dış ekonomik ilişkilerinde tutarlı, bilinçli, ülke yararına ve dışa bağımlılığı azaltma yönünde bir tutum izlemek durumundadır. Dışalım girdilerine ve dış finansmana çok bağlı olan Türkiye ekonomisinde yatırım ve üretimi yönlendirmenin başlıca aracı döviz tahsisleridir. Bu nedenle, sınıışme ve dış ticaret politikalarının birbirleriyle tutarlı ve uyumlu bir bütün olarak yürütülmesi zorunlu olmaktadır.

787. Uluslararası ticaret para ve kredi düzenlerinin gelişmekte olan ülkelerin yararına işleyecek biçimde değiştirilmesi, çok uluslu şirketlerin çalışmalarının ülke yararına denetlenebilmesi, teknoloji transferinin gelişmekte olan ülkelere kolaylıkla aktarılması ve gelişmekte olan ülkeler arasında işbirliği olanaklarının geliştirilmesi yönünde çaba gösterilmesi Türkiye'nin IV. Plan döneminde benimsemiş olduğu ilkelerdir.

788. Türkiye'nin ödemeler dengesi sorunları ve sınıışme gereksinimi dış ekonomik ilişkilerinden en kısa sürede, en üst düzeyde yararlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, Türkiye 1978 yılında ikili ilişkilere büyük hız vermiştir. Bir yandan varolan ilişkilerin yeniden canlanması, öte yandan etkin bir izleme ile alınabilecek sonuçların hızlandırılması ve yeni ilişki biçimleri aranması IV. Plan döneminde de izlenecek ilkelerdir. Bu ilkelerin gerçekleştirilmesi için;

(i) Türkiye'nin IV. Plan döneminde üreteceği ürünler ve gerçekleştireceği yatırımlarla bunların teknolojileri açısından incelemeler yapılacak ve Türkiye'nin çeşitli ülkelerle sanayi işbirliği olanakları araştırılacaktır. Türkiye'nin yararlarını en üst düzeye çıkarabilmek için çeşitli ülkelerin Türkiye ile belirli bir alandaki işbirliği konusunda eşit yarışma koşullarına sahip olması gerçekleştirilecektir.

(ii) Dünya pazarlarında rahatça alıcı bulan ürünler dışındaki tarım ve özellikle sanayi ürünleri dışsatımı için uzun dönemli ticaret anlaşmaları yapılmasına gidilecektir. Bu anlaşmalarla ekonominin temel girdilerinin uzun dönemli olarak, karşılığında döviz ödenmeden sağlanmasına çalışılacaktır.

2. DIŞSATIM POLİTİKASI :

789. IV. Plan döneminde öncekilere oranla yüksek düzeyde saptanan dışsatım hedeflerinin gerçekleştirilmesi özel çaba gerektirecektir. Dışsatım olanakları sınırlı bulunan geleneksel tarım ürünleri yanında sanayi ürünleri dışsatımına ve bu tür malların çeşitlendirilmesine tüm kesimler ve ilgili kuruluşlar tarafından önem verilecek bu konuda gerekli önlemler alınacaktır. Dışsatım ile ilgili işlemler karmaşık bir düzenden kurtarılarak kolaylıkla uygulanabilir bir yapıya kavuşturulacaktır. Bu amaçla :

(i) Yıllık programlar ve dış ticaret rejimi ile dışsatımı yasaklanacak mallar dışındaki tüm malların dışsatımı serbest bırakılacaktır.

(ii) Dışsatımcı olabilmek için dışsatım birliklerine üye olma zorunluluğu kaldırılacaktır.

(iii) Miktar, fiyat ve kalite denetimi dışında hiç bir denetim yapılmayacak, yapılacak denetimde dışalımıcının sipariş belgisi esas alınacak, fiyat denetiminde yurtiçi fiyatlar ile dış ülkelerdeki dışalım fiyatları gözönünde tutulacaktır.

(iv) Yeni dışsatım sisteminin uygulanabilmesi amacıyla gerekli yasal önlemler alınacak, gümrüklerde dışsatım ürününün kalite açısından denetiminde uzmanlaşmış kadrolar oluşturulacaktır.

(v) Dışsatımda bürokratik işlemleri azaltmak amacıyla Merkez Bankası ve gümrük denetimi dışındaki tüm başvuruların kaldırılması esas olacak, liman - antrepo ve ulaşım sistemlerinin etkin eşgüdümü sağlanacaktır.

(vi) Mevcut ve potansiyel dışsatım mallarının, özellikle sanayi ürünlerinin yurt dışında tanıtılmasını sağlamak üzere her türlü araçtan, özellikle fuar ve sergilerden yararlanılacak; bazı ürünlerin dışalıcılara kararlı düzeyde arzını sağlamak üzere yurt dışında depolama olanakları geliştirilecektir.

(vii) Dışsatımla ilgili yönetsel işlemler kolaylaştırılıp çabuklaştırılacak ve tek merkezde toplanacaktır.

(viii) IV. Plan döneminde ihracatçı sanayicilere kendi ihtiyaçları için yapılacak döviz tahsislerinin erişilen ihracat düzeyi ile ilişkilendirilmesi sağlanacaktır.

790. Dışsatım hedeflerinin gerçekleştirilmesinde örgüt sorunları yanında pazarlama ve dışsatım planlaması üzerinde de özenle durulacak, dünya pazarlarına dışsatım potansiyeli olan mallarda üretim planlamasına gidilecektir. Türkiye'nin yeni pazarlara girmesini sağlamak, dışa satılan ürünlerini çeşitlendirmek, dışsatımda sını

ürünlerin payını artırmak amacıyla belirli maddelerde uzun dönemli bağlantılar yapılacaktır.

791. Tarım kesimindeki üretici kooperatiflerinin, kurulması öngörülen Tarım Ürünleri Destekleme Kurumu aracılığı ile dışsatıma yönelmesi sağlanacak, kamu kuruluşları için yıllık programlarda zorunlu dışsatım hedefleri saptanacaktır. Dışsatım konusu malların pazarlamasını kolaylaştırmak için yurt dışında kurulacak pazarlama örgütleri net döviz girdilerini artırmak koşulu ile özendirilecektir.

792. Türkiye'nin coğrafi konumunun sağladığı avantaj ile sermayesi görece bol ülkeler ve doğal kaynakları ile pazar potansiyeli olan ülkelerin avantajları Türkiye sınırları içinde birleştirecek yollar aranacak ve özendirilecek; bölge ülkelerinin gereksinmelerine dönük olarak sanayi, tarım ve hayvancılık alanlarında ortak girişimler ve yatırımlar gerçekleştirilecektir.

793. Dışsatım ürünlerinde, fiyatların dış pazarlarda yarışabilir nitelikte bulunmasına özen gösterilecek; yarışabilirliğin yeterli olmadığı alanlarda ya da dönemlerde devlet desteği ve özendirme önlemleri alınacaktır. Sdektif biçimde kullanılacak bu destekler, dışsatımda vergi iadesi, ucuz girdi, uzun vadeli ve düşük faizli kredi, geçici dışalım kolaylıkları vb. biçimlerinde oluşturulacaktır.

794. Yasa dışı kanallara yönelen dışsatım gelirlerinin resmi kanallara yönlendirilmesi sorunu, sınırlararası büyük fiyat farklarının giderilmesi gibi ekonomik, mali ve örgütsel önlemlerle çözülecek, ayrıca sınır koruma hizmetleri de etkinleştirilecektir.

795. Dışsatıma güvenilirlik ve süreklilik kazandıracak standartlaştırma çalışmaları hızlandırılacak ve yaygınlaştırılacaktır.

796. Dışsatım Sigortası Yasası yoluyla sinai mal dışsatımı özendirilecektir.

3. DIŞALIM POLİTİKASI :

797. Dışalım politikası, döviz harcamalarında tasarrufu öngören, kıt döviz olanaklarını en etkin biçimde değerlendiren, gelişmekte olan sanayileri belirli süreler için koruyan, dışsatıma dönük üretimin zorunlu gereksinmelerini karşılayan bir nitelikte oluşturulacaktır.

798. Döviz sıkıntısı içinde bulunan ekonomide «döviz bütçesi» ya da «döviz planlaması», kalkınma planlarını, programlarını ve bütçeleri gerçekleştirilmede bir araç olarak kullanılacaktır. Dış ödemelerin dengeye getirilmesi sorunu, fiyat mekanizmasının yanı sıra gerekli düzenlemelerle çözüme bağlanacaktır. Bunun için dış ticareti düzenlemek, döviz gelirlerini ekonomik faaliyetlerin öncelik ve ağırlık sırasına göre dağıtmak, döviz politikasının ilkelerini saptamak üzere DPT, Maliye Bakanlığı ve Merkez Bankasından oluşacak sürekli bir çalışma grubu görevlendirilecektir. Bu grup, ekonominin genel dengesini dikkate alan çalışmalar yapacak ve tüm yatırımcı, üretici ve tüketici kuruluşların döviz isteklerini Plan ve programlardaki hedeflere ve önceliklere göre sıralayacak ve zamanlayacaktır.

799. Lüks mal dışalımını önleyebilmek, yerli sanayii koruyabilmek için dışalım üsteleri ve bedelsiz dışalım sistemi sürekli gözden geçirilecektir.

800. Yatırım malı dışalımının finansmanında proje kredilerinden yararlanma olanaklarının ve dış finansmandaki payının artırılmasına ve sağlanan kredilerde kullanımların hızlandırılmasına çaba gösterilecektir,

801. Zorunlu malların dışaıımdaki aksamaları giderebilmek amacıyla uzun dönemli ticaret anlaşmaları *bir* araç olarak kullanılacaktır.

4. GÖRÜNMEYEN İŞLEMLER

802. IV. Plan döneminde Görünmeyen işlemler gelirlerinin artırılması özel bir önem taşımaktadır. Bu nedenle turizm harcamalarının plan ve programlarda öngörülen düzeyde tutulması yönünde önlemler sürdürülecektir. Turizm gelirlerinin artırılması amacıyla kitle turizmine yönelik çabalar yoğunlaştırılacaktır.

803. Hizmet dışıyatımı özendirilecek, yurtdışında taahhüt hizmetlerine girişmede karşılaşılan sorunların çözümü hızlandırılarak diğer ülkelerle ortak şirket ve özellikle ortak girişimler desteklenecektir.

804. Taşımacılığın Türk araçlarıyla yapılması özendirilerek navlun gelirleri yükseltilecektir.

5. DIŞ KREDİ VE BORÇLAR

805. Dış Kaynak sağlanmasında olanaklar ölçüsünde orta ve uzun dönemde borçlanmalara gidilecek, uzun vadeli kredilerin faiz ve geri ödeme koşullarının saptanmasında ödemeler dengesine yükünün düşük düzeyde tutulmasına özen gösterilecektir.

806. IV. Plan döneminin dış finansmanında dış para piyasalarından yararlanmak için Türk bankalarının bilgi ve becerilerini artırarak dışa açılmaları özendirilecek, ayrıca Plan ilke ve önceliklerine göre proje kredileri kullanımını olanakları değerlendirilecektir.

6. TÜRKİYE - AET İLİŞKİLERİ

807. Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkiler, Türkiye'nin kalkınma ve sınaileşmesini engellemeyici, destekleyici yönde yeniden düzenlenecektir. Türkiye - AET ilişkilerinin IV. Plan hedefleri ve politikaları ile uyum içinde olması esastır.

808. Türkiye, bu dönemde, Türkiye - AET ilişkilerinde görülen ve yeni üyelerin katılmasıyla daha da artacak olan taviz aşınmasının - giderilmesine, tarım ve sanayi ürünlerinde Türkiye'ye tanınacak tavizlerin üye olmayan diğer ülkelere oranla daha yüksek olmasına ve öyle kalmasına, sanayi ürünleri dışıyatımına Topluluk tarafından engel çıkarılmayacağına ilişkin güvence sağlanmasına çaba gösterecektir. Ayrıca, AET'nin Türkiye'ye istihdam konusunda yardımcı olmasına, Türk işçilerinin Türkiye'de yapacakları yatırımlarda çalıştıkları ülkelerdeki kredi olanaklarından yararlanmalarına, belirli durumlarda Türk işçilerinin sosyal haklarının Türkiye'ye aktarılmasına, mali yardım uygulamasının etkinlik ve hız kazanmasına çalışılacaktır. IV. Plan ilkeleri ve politikaları çerçevesinde, üçüncü ülkelere yönelik ya da onlarla birlikte Türkiye'de ortak yatırımlar yapılmasına gidilecektir.

809. Türkiye - AET ilişkilerinin yukarıda değinilen ilkeler çerçevesinde geliştirilmesi için;

(i) Türkiye'nin yükümlülükleri bir süre dondurulacaktır.

(ii) Türkiye'nin yükümlülüklerinin dondurulduğu sürede, tarım, sanayi ürünleri, iş gücü ve mali yardım konularında Türkiye'ye sağlanacak tavizler incelenerek, AET'nin Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunların çözümüne ve Türkiye'nin kalkınmasına katkısı ortaklık nihai hedefi de gözden ırak tutulmadan değerlendirilecektir. Söz konusu dönemde ayrıca, Türkiye - AET ilişkilerinde Türkiye'nin sınılaşme ve dış ekonomik ilişkiler politikalarıyla çelişkili olan noktaları gidermek, Türkiye - AET ilişkilerini sağlam bir temele oturtmak üzere gerekli değışiklikler ve Türkiye - AET ilişkilerinin alacağı biçim saptanacaktır.

(iii) Türkiye'nin AET'ye önereceği yatırım projelerine Topluluğun katkısı, gerek kredi, gerek ortaklık biçiminde sağlanmaya çalışılacak, ayrıca koşullar elverdiğinde üçüncü ülkelerin de katıldığı ekonomik, teknolojik ve mali işbirliği olanakları üzerinde durulacaktır.

(iv) Türkiye'nin Topluluğa «Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Haikkındaki 1173 sayılı Kanuna» uygun olarak muhatap olması ve böylece pazarlık gücünün en üst düzeyde kullanılması gerçekleştirilecektir.

7. KALKINMA İÇİN BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ (KİBİ)

810- KİBİ (RCD) çerçevesinde üye ülkelerin halklarını birbirine bağlayan ve işbirliği için sağlam bir temel oluşturan kültürel ve tarihi bağların bölgenin ortak çıkarları yolunda daha güçlendirilmesi amacıyla ticaret, sanayi, ulaştırma (kara, deniz, hava), haberleşme alanlarında yürütölmekte olan çalışmalar, İzmir Antlaşmasında belirtilen ilkeler ışığında IV. Plan hedeflerine uygun olarak geliştirilecektir,

811. İzmir Antlaşmasının onaylanması gerçekleştirilecek ve bu Antlaşma ile ölkeler, KİBİ örgütüne aralarında ekonomik, teknik ve kültürel işbirliğini sağlayacak bir nitelik kazandıracaklardır^

812. Antlaşmadaki ilkeler dikkate alınarak KİBİ ölkeleri ile olan dış ticarete tarife içi ve tarife dışı engeller karşılıklı ve anlaşmalı olarak azaltılacak; uzun dönemde bir KİBİ Serbest Ticaret Bölgesi kurulmasına ilişkin önlemler alınacaktır. Ortak amaçlı projeleri gerçekleştirmek yoluyla sanayide işbirliği gerçekleştirilecektir. Antlaşma çerçevesinde ele alınacak projelerin özendirilmesi ve finansmanı için bir KİBİ Yatırım ve Kalkınma Bankasının kurulması, bölge içi turizmin geliştirilmesi, bölgede yeterli posta, telefon, telgraf ve teleks hizmetlerinin ve ulaştırma sisteminin sağlanması çeşitli alanlarda karşılıklı teknik yardım amacıyla yeterli bir Teknik İşbirliği Programının uygulanması, bölgenin artan teknik personel gereksinmesini karşılamak için gereğinde bölge çapında öğretim ve eğitim kuruluşlarında ortak programlar, uygulanması, kültürel işbirliğinin özendirilmesi ve bütün KİBİ çalışmalarının Kalkınma Planı ve Yıllık Programlar çerçevesinde eşgüdümünün sağlanması için gereken çalışmalar yapılacaktır.

8. YABANCI SERMAYE POLİTİKASI

813. IV. Plan döneminde uygulanacak yabancı sermaye politikasında yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ve Türkiye ekonomisine katkısını artırmak amacı gözetilmiştir.

814. Bu amaçla bugüne değin izlenen yöntemlerden farklı olarak, Türk ekonomisinde, yabancı sermaye ve teknolojiyen yararlanmanın gerekli olduğu saptanan konular için ilgili üretimi yatırımcı kuruluşların yabancı firmalarla doğrudan ilişki kurmaları kolaylaştırılacak ve özendirilecektir. Yabancı sermaye uygulaması IV. Plan döneminde 6224 sayılı Yasa çerçevesinde yürütülecek, bürokratik işlemlerin en aza indirilerek hızlı karar almanın sağlanabilmesi için Yasanın uygulamaya ilişkin ilkelere, hazırlanacak bir yönetmelikle, açıklık getirilecek ve Planla birlikte uygulamaya konacaktır.

815. Aşağıda belirlenen ilkeler bu dönemde 6224 sayılı Yasa çerçevesinde yürütülecek yabancı sermaye politikasının temelini oluşturacak ve bu ilkelere uygun girişimler özendirilecektir.

816. Yabancı sermayeli yatırımlarda, ileri teknoloji getirme koşulu aranacaktır. Ayrıca bu teknolojiye zaman içinde oluşacak gelişmelerin izlenip uygulamaya konmasına olanak verecek bir sistemin firma bünyesinde geliştirilmesine özen gösterilecek ve yerli ortaklardan bu konuda etkin çabalar beklenecektir.

817. Yurtiçi tasarruf açığına olumlu katkıda bulunabilmek ve kısıtlı kredi kaynaklarını zorlamamak için yabancı sermayeli yatırımların finansmanında "büyük ölçüde" sermaye (öz kaynak) kullanımına ağırlık verilecektir. Bu koşul yeni yatırımlar kadar tevsi yatırımlarında da aranacaktır.

818. Ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunabilmek amacıyla verilecek izinlerde, belirli büyüklükte dışsatım koşulu getirilecektir. Bu nedenle proje önerilerinde üretim kapasitesi saptanırken yurt dışı talep en az yurt içi talep ölçüsünde gözönünde tutulacaktır. Yurt dışı talebin karşılanması amacıyla, dünya pazarlarında rekabet olanağı bulunan büyük ölçekli ve ileri teknoloji kullanan yatırımlar temel alınacaktır.

819. Aynı şekilde gerek ödemeler dengesine olumlu katkı gerek dışa bağımlılığın azaltılması yönünden, verilecek izinlerde üretimde yerli katkı oranının yüksek olması ve giderek artması koşulu aranacaktır.

820. Varolan yabancı sermayeli firmaların çalışmaları değerlendirilirken, firma sorunları ve gerekleri öncelikle gözönüne alınacaktır. Bunun yanında uluslararası ekonomik gelişmeler ile ekonominin koşullarına daha iyi uyum sağlayacak yeni düzenlemeler de zaman zaman firmalarla görüşülecektir.

821. Yabancı sermayeli kuruluşların yapacakları gayri maddi hak ödemelerinin ilkeleri izin kararlarında saptanacaktır. Söz konusu ödemelerin hesaplanmasında yerli ortak payı baz alınacak ve ödemeler belirli sürelerle sınırlandırılacaktır.

822. 6224 sayılı Yasa kapsamındaki firmalarda yabancı ortağın sahip olacağı pay için izin aşamasında herhangi bir üst sınır uygulanmayacaktır.. Ancak yabancı sermaye payına düşük olması bir tercih nedenidir.

823. Turizm sektöründe, öncelikle fiziksel planları kesinleşmiş bölgelerde, kitle turizmine ve dış turizme dönük nitelik taşıyan büyük ölçekli yatırımlar yabancı sermaye politikası çerçevesinde özendirilecektir.

824. 6224 sayılı Yasa çerçevesinde maden çıkarma ve cevher zenginleştirmesine dönük çalışmalarda yabancı sermayeli kuruluşlara izin verilmeyecektir.

825. İlaç sanayiinde «yeni» yabancı sermaye girişimlerine izin verilmeyecektir. Yabancı sermayeli «mevcut» ilaç sanayilerinin ilaç aktif maddeleri üretimine geçmelerini ve bunların dışsatıma yönelmelerini sağlayacak yeni düzenlemelere gidilecektir.

826. Yabancı sermayeli firmaların yatırım malı, hammadde ve ara malı dışalım-larına ön fiyat denetimi uygulanacaktır.

827. 6224 sayılı Yasa çerçevesindeki kuruluşların 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Mevzuatı İçinde kâr amacı güden faaliyette bulunmalarına izin verilmeyecektir.

828. İzin kararnamesi çıkan 6224 sayılı Yasa kapsamındaki yatırımların, kararname koşullarına uygun biçimde ve zamanında gerçekleştirilmesi için girişimcilerin her türlü özemi göstermeleri sağlanacak, izin koşullarında değişiklik isteyerek yatırım geciktirmeleri önlenecektir.

IV. YATIRIM POLİTİKALARI

1. GENEL ESASLAR

829. IV. Plan döneminde uygulanacak yatırım politikalarında yatırım mallarının giderek ağırlık kazandığı bir sınai yapı oluşturmaya yönelik ekonomik gelişmenin sağlanması, enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve üretiminin artırılması, tarımda verimliliğin yükseltilmesi, dışsatımda hızlı bir artış sağlanması gibi ekonomik önceliklerin, kalkınmanın coğrafi olarak dengeli biçimde gerçekleştirilmesi ve diğer toplumsal önceliklerle uyumlu olarak gözönünde tutulması esastır.

830. IV. Plan döneminde yatırım politikaları, fiyat mekanizmasının kaynak dağılımını Plan önceliklerine yönlendirmede karşılaşılan yetersizliklerini giderici bir araç olarak kullanılacaktır. Bu amaçla, bir yandan öncelikli sektörlerdeki kamu yatırımlarına ivedilik tanınacak, öte yandan özendirme ve yönlendirme araçlarına da özel yatırımlara yön. verilecektir.

831. Başta enerji üretim ve iletim tesisleri olmak üzere altyapının geliştirilmesini amaçlayan yatırımlar ile sanayide kapasitenin tam kullanımına ve verim artışına dönük yatırımlar, IV. Plan döneminde öncelikle hızlandırılarak tamamlanacak; böylece ekonomide kurulu üretim ve hizmet kapasitesinin en üst düzeyde değerlendirilmesi sağlanacaktır. IV. Plan döneminde devam eden yatırımların projelerinde öngörülen sürelerde tamamlanmasına büyük önem verilecektir.

832. Plan hedeflerini etkileyecek önem ve büyüklükteki projeler önceden belirlenecek, bunların uygulamaya konması ve gerçekleştirilmesf dikkatle izlenecektir. Kamu projelerimin seçiminde bu ilke özellikle gözetilecek, proje hazırlanması ve seçimi aşamalarında karar mekanizmasının etkin çalışması sağlanacaktır.

833. Kamu kesiminin, özellikle Kamu iktisadi Teşebbüslerinin verimliliği ve Plan hedeflerini gerçekleştirmedeki etkinliği artırılarak, bu kuruluşların yatırımları büyük ölçekli, tümleşik, çağdaş teknolojileri içeren sanayilere yöneltilecektir.

834. Kalkınma Planı çerçevesindeki kamu projelerinin seçiminde DPTnin yapacağı ekonomik değerlendirmenin temel olması sürdürülecek, özel kesim projelerinin özendirilmesi ve yönlendirilmesinde ve özendirme araçlarından yararlandırılmasında görev alan bütün kamu kuruluşlarının, kamu ve özel kredi kurumlarının ekonomik değerlendirmelerinde yıllık programlarda belirlenecek ilkelere uyumları gözönüne alınacaktır..

835. İmalat sanayii IV. Plan döneminde de toplam yatırımlar içinde en büyük payı almaya devam edecektir. III. Plan dönemi gerçekleştirmeleri gözönüne alındığında yatırım ve ara malları sektörlerinin üretim kapasitesinin artırılması öncelik kazanmaktadır.

836. Komşu ülkelere satılabilecek nitelikteki mal üretimini amaçlayan projelerin bu ülkelere yakın bölgelerde ve yörelerde gerçekleştirilmesi sağlanacak, öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun gelişmesi bu yoldan da hızlandırılacaktır. Bu bölgelerde sanayi altyapısını oluşturan yatırımlara ağırlık verilecektir.

837. Savunma araçları, silah ve gereçleri imalatı geliştirilecek; bu imalat teknoloji üretir, yeni yatırım olanakları açar nitelikte olacaktır. Ekonomik ve teknolojik olanaklarımızı aşan savunma sanayilerinin öncelikle Türkiye'nin üye olduğu ortak güvenlik sistemleri içinde işbirliği yaparak, ya da ortak yapıma dayalı olarak geliştirilmesine çalışılacaktır. Savunma yapısı ile ekonomik yapıyı birbirini destekler kılmak için savunma amaçlı sınıai yatırımların genel sınıaileşme çabalarıyla uyumlu olmasına, dışsatım ve ekonominin güçlenmesine katkıda bulunmasına özen gösterilecektir.

838. Yatırım programlarının hazırlanması ve uygulanmasında ilke, Plan dönemi ve sonrası için öngörülen fiziki üretim hedeflerinin gerçekleştirilmesini sağlayacak kapasitelerin yaratılmasıdır. Yıllık yatırım dilimleri, yıllık programlarda konjonktür şartları ve uygulamada ortaya çıkacak fırsatlar Plan disiplini içinde değerlendirilerek düzenlenecektir. Ancak bu düzenlemeler yapılırken, gecikmeleri olumsuz etkiler yaratan ve sınıaileşme açısından büyük önem taşıyan temel altyapı ve sanayi projelerinin yıllık yatırım tahsisleri azaltılmayacaktır.

2. SEKTÖREL POLİTİKALAR

839. Tarımda verim ve üretim artışının hızlandırılması amacıyla tarımsal makine ve ekipman ile sulanan alanları ve ekilebilir toprakları genişletici, toprak aşınmasını önleyici yatırımlara öncelik verilecektir. Aşağı Fırat Projesi çok amaçlı bir gelişme projesi olarak hızlandırılacaktır. Dışsatımaya yönelik sanayie hammadde sağlayan üretim kollarındaki yatırım olanakları önemle gözetilecektir.

840. Madencilik sektöründe öncelikle işletmeye yönelik yatırımlara ağırlık verilecektir. Özellikle enerji sektörünün kömür gereksimini ve sanayi sektörünün önemli hammadde girdi gereksimini karşılamaya yönelik yatırımların gerçekleştirilmesine özen gösterilecektir.

841. Ekonominin petrol açısından dışa bağımlılığını azaltabilmek amacıyla, karada ve denizde petrol aramalarının hızlandırılmasına işler durumdaki kuyuların verimliliğinin artırılmasına yönelik yatırımlara ağırlık verilecektir.

842. İmalat sanayii yatırımlarından ulusal ekonominin özyeterliliğini ve gücünü artırmak amacı ile makine imalat, metalürji, elektronik ve kimya sanayilerine öncelik verilecektir. Genellikle tüketim malı üreten sanayilerdeki yatırımlarda öncelikler dışsatıma yönelik ve üretimde darboğaz giderici nitelikte olacaktır. Ara malları üreten sanayilerde yatırım öncelikleri ise doğal kaynakların değerlendirilmesine yönelik, optimum kapasiteli ve ileri teknoloji kullanan projelere verilecektir. Elektro - mekanik ve diğer enerji üretim, nakil ve kontrol sanayilerinin hızla kurulması ve üretime geçişi sağlanacaktır.

843. Yatırım malları üreten sanayilerde sağlanacak gelişmeler büyük öncelik taşımaktadır. Plan döneminde ekonomide yapısal değişiklik sağlamak, yüksek bir gelir ve üretim düzeyine erişmek amacıyla yatırım malları üreten sanayilerin kurulması ve geliştirilmesi esas olacaktır.

844. Elektrik enerjisi üretiminde su ve kömür kaynakları en yüksek düzeyde değerlendirilecek ve böylece petrole dayalı enerji üretiminin oranı giderek azaltılacaktır.

Enerji yatırımlarında, yerli enerji kaynaklarına dayalı üretim birimlerinin kurulmasına öncelik verilecektir. Nükleer enerji santralleri yapımı ve nükleer enerji girdisinin kendi doğal kaynaklarımızdan sağlanmasını amaçlayan çalışmalar hızlandırılacaktır. Geneldeki sorunları çözmek ve özellikle hızlı sınıileşmede darboğaz olan enerji iletimindeki yetersizlikleri gidermek amacıyla enerji iletim hatlarının yapımı hızlandırılacaktır. Köy elektrifikasyonu çalışmalarına hızla devam edilecek, küçük sulardan enerji üretim olanakları değerlendirilecektir.

845. Alt yapının, ekonominin büyümesini engelleyen yetersizliklerini giderici bir yatırım politikası izlenecektir. Ulaştırma hizmetlerinde kırsal kesim yerleşim birimlerinin gereksinimleri ile ulusal sanayinin gereklerini ekonomiye en çok katkıyı sağlayacak düzeyde karşılayacak yatırımlara öncelik verilecektir. Kitle taşımacılığına yönelik yatırımlara hız kazandırılacaktır. Ülkenin uluslararası ticarete daha kolaylıkla açılmasını sağlayabilecek nitelikteki ulaştırma projeleri önemle gözetilecektir. Deniz ticaret filosu yeterli düzeye eriştirilecektir.

846. Turizm sektöründe yatırımlar kitle turizminin kısa sürede ve büyük ölçüde gelişmesine olanak verecek turizm Öncelik yörelerinde yoğunlaştırılacak, fiziksel planlaması tamamlanmış yörelerde turistik komplekslerin yapımına öncelik tanınacaktır.

3. TEKNOLOJİ POLİTİKASI

847. IV. Plan döneminde teknoloji politikası, sanayi, istihdam ve yatırım politikalarıyla bir bütün olarak ele alınacak, bazı sanayi sektörlerine giderek kendi teknolojisini üreten ve geliştiren bir kimlik kazandırılacaktır.

848. Sanayiinin iteri düzeylere ulaşacak bir gelişmişliğe varabilmesi amacıyla, araştırma ve geliştirme çalışmalarının üretime dönük ve sanayi ile organik bir ilişki içinde geliştirilmesi, bu amaçla araştırma ve geliştirme harcamalarına daha büyük kaynakların ayrılması sağlanacaktır.

849. Kamu kuruluşlarının, bilim ve öğretim kurumlarının ve özel kuruluşlarla bilimsel - teknolojik araştırma ve geliştirme alanındaki çalışmaları arasında Plan hedefleri doğrultusunda verimli bir işbirliği sağlanacaktır. Teknoloji politikası, teknoloji üretiminde ve transferinde ağırlıkları ve öncelikleri sektör esasına göre saptayan, hedeflerin gerçekleşmesi için eğitimden istihdama, para ve gümrük politikalarına değin çok boyutlu önlemleri ve mekanizmaları hazırlayan bir karar ve örgütlenme süreci içinde düzenlenecektir.

850. Teknoloji transferleri ve özümsemesinin IV. Plan döneminde hızlı bir tempo içinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunun için, bugüne kadar kritik sektörlerde ileri teknolojilerin transferinde kamu girişimlerinin sahip olduğu ağırlık gözönünde tutulacak ve etkin bir denetim düzeni ve yeni mevzuat çalışmalarıyla, dıştan alınacak en ileri ve denenmiş teknolojilerden geniş biçimde yararlanmaya özen gösterilecektir.

851. Türkiye'nin teknoloji üretiminde geçireceği evreleri gözönünde tutan ileri teknolojilerin özümsemesine olanak veren bir «sınai fikri mülkiyet hakları» yasası çıkarılacak ve bu yasanın uluslararası bazı anlaşmalarla etkisinin azaltılması önlenecektir.

852. Teknoloji transferinde «paket teknoloji» dışalımından dolayısıyla anahtar teslimi proje ihalelerinden kaçınılacak, «teknolojiyi açma» olarak tanımlanan «gereken bölümün transferi» yöntemine ağırlık verilecektir. Böylece, yurt içindeki teknoloji ve teknik yetenek birikiminden olanak ölçüsünde yararlanılacak, transfer anlaşmalarının gerçekten yurt içinde bulunmayan ve gereksinilen bir teknoloji getirmesine, dışsatımı kısıtlayıcı olmamasına özen gösterilecektir. Sermaye mali dışalımında da aynı koşullar aranacaktır.

853. Öte yandan, dünyada var olan teknolojinin yeterince tanınmasını amaçlayan teknolojik enformasyon hizmeti ayrıntılı ve teknik düzeyde geliştirilecek, bunun için çeşitli ülkeler ve uluslararası kuruluşlara ait teknolojik enformasyon merkezleriyle yakın ilişkiler kurulacak, söz konusu hizmetlerin gerçekleşmesinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile TÜBİTAK -TÜRDOK'un önderliğinden yararlanılacaktır.

854. Mevcut ve yeni teknolojilerle kaliteli ürün ve hizmet üretimini sağlamak üzere kuruluşlarda entegre kalite kontrol tekniklerinin kullanılmasının başlatılması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi temel alınacaktır. Bu amaçla, mevzuatın günün koşullarına göre değiştirilerek zorunlu uygulamadaki standartların denetimini yapacak bakanlık örgütlerinin kurulması ve var olanların geliştirilmesi, denetimin modern kalite kontrol bilincinin oluşmasına ve gelişmesine yardımcı olacak yönde etkinleştirilmesi, kalite belgelendirme işlemlerinin tüketicinin korunmasını sağlayacak biçimde ve aynı ilkelere göre yapılması, ulusal kalite kontrol sisteminin kurularak, sistemde yer alan kuruluşların çalışmalarının etkinliğinin artırılması ve eksik görülen yeni kuruluşların oluşması gerçekleştirilecektir.

855. Sanayide fabrika içi kalite kontrol bilincinin geliştirilmesi için eğitim, öğretim ve danışmanlık olanakları sağlanacaktır.

856. Belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış olan Türkiye'nin uluslararası işbirliğinden ve teknik yardımdan yalnızca tek yönlü yararlanan bir ülke olmadığı, teknik işbirliğine katkıda bulunma aşamasına geldiği gözönünde tutularak ve özellikle

gelişme yolundaki ülkelere teknik yardım sağlayarak çeşitli alanlardaki ilişkilerin geliştirilmesi ilkedir,

857. Uluslararası işbirliğine katılma ve katkıda bulunmak için gerekli planlamanın, programlamanın yapılması ve ilgili kuruluşların eşgüdümlü, etkin ve bilinçli olarak çalışabilecek bir biçimde düzenlenmesi gerçekleştirilecektir.

858. Türkiye'nin gelişme yolundaki ülkelerle ilişkilerini geliştirme amacıyla, ikili ilişkiler çerçevesinde olduğu gibi uluslararası kuruluşlarda ve bu kuruluşların sağladığı teknik yardım projeleri çerçevesinde Türk uzmanların daha çok ve daha geniş olanaklarla istihdamına yönelik düzenlemeler sonuçlandırılacak, Devlet Planlama Teşkilatındaki mevcut birim bünyesinde yürütülen proje genişletilerek yaygınlaştırılacaktır.

859. Dış kaynaklardan sağlanan teknik yardımların kullanılmasında, çeşitli alanlardaki kalkınma çabalarını olumlu yönde etkileyen, yurt içinde var olan olanaklarla gerçekleştirilmesi güç olan, somut amaç ve sonuçlara yönelen ve kendi içinde bir bütün olan proje ve programların desteklenmesine Plan hedefleri doğrultusunda öncelik verilecektir.

860. Dış eğitim olanaklarının kullanılmasında, kişiye dönük uygulamalar yerine kısa sürede belirgin bilgi, beceri ve tekniklerin öğrenilmesini amaçlayan, hizmete dönük uygulamalar ilke alınacaktır,

4. İSTİHDAM POLİTİKASI

861. Türkiye'nin giderek büyümüş olan ve bugün en önemli sorunlardan biri haline gelen istihdam sorununa, IV. Plan döneminde gerçekçi çözümler getirmek temel ilkedir.

862. IV. Plan döneminde, teknoloji ve sanayi politikalarıyla uyumlu ve tutarlı bir istihdam politikası geliştirilecektir.

863. Bu amaçla, istihdam ve ücret politikalarında insangücünün yerinde ve verimli biçimde çalıştırılması, insangücünün sektörler ve bölgeler arası dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi öncelikle gözönünde bulundurulacaktır.

864. İşgücünün üretim sürecine girmeden ve üretim süreci içerisinde sürekli olarak eğitilmesine büyük önem ve öncelik verilecektir. Kısa dönemde olduğu gibi uzun dönem hedefleri açısından da üretim sürecinin en önemli kademelerinden biri olan orta nitelikli teknik insangücünün yetiştirilmesi için özel programlar, kurumlaşmalar ve özendirmeleri geliştirilecektir.

865. Nitelikli insangücü gereksinimi duyulan bölgelerde ve hizmet alanlarında belirli sürede hizmet verme ilkesine göre, bölgelerarası yetişkin insangücü dengesizliğini azaltacak, özellikle yükseköğrenim mezunlarının zorunlu çalışmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılacaktır.

866. Toplumsal ve siyasal baskılarla kamu işyerlerinde ortaya çıkan ve ekonomik rasyonelliğe ters düşen kadro şişkinlikleri önlenecektir.

867. Genel olarak ekonominin canlılığa kavuşması, özel olarak da sanayiinin tam kapasiteye ve yatırımların programlanan düzeylere ulaşması temel çarelerdir. Ancak, Türkiye'de istihdam sorununun kentlerde açık işsizlik biçiminde ortaya çıktığı

gözönünde tutularak, yine kentlerde çok acil çözümler bekleyen altyapı, imar ve bayındırlık çalışmalarına bu amaçla büyük öncelik verilecektir.

868. Genellikle, niteliksiz ve orta nitelikli işçi kullanan sanayilere ve hizmet faaliyetlerine ait yatırımlar bu tür işgücü arzının yoğun bulunduğu bölgelerde özendirilecektir.

869. Kentlerde, özellikle, kamu hizmetlerinin bir çeşit «hizmet sektörü gizli işsizliği» yaratan şişkinliğinin önlenmesi amaçlanacak ve bunun yerine, vardiya sayısının ve kapasite kullanımının artırılması sağlanacaktır.

870. Tarımdaki gizli işsizlik sorununun kesin çözümü IV. Plan dönemini aşmaktadır. Tarımda oluşan ve mevsimlik olarak kente yöneldiği görülen gizli işsizliğin giderilmesi amacıyla, sermaye - yoğun teknolojilere geçmenin ekonomik açıdan gerekli olduğu durumlarda bu gereğe uyulmakla birlikte, kırlık bölgelerde ve kentlerde emek yoğun özel kalkınma projeleri ve programlar gerçekleştirilecektir.

871. İş ve İşçi Bulma Kurumu; yerel ölçekten kaynaklanan en son verilere dayalı olarak, ülkenin üretim sürecinde yoğunlaşan ekonomik ve teknolojik değişme ve gelişmeleri algılayabilecek, üretim sürecinin güncel ve gelecekteki insangücü gereksinmelerini tanımlayabilecek, işgücü piyasasının bütününde etkin, teknik bir örgütsel yapıya kavuşturulacaktır.

5. ÖZENDİRME VE YÖNLENDİRME POLİTİKASI

872. Özendirme ve yönlendirme politikasının amacı öngörülen ekonomik yapının gerçekleşmesinde ve sanayiın yurt düzeyine yaygınlaştırılmasında girişimcinin kararını Plan öncelikleri ile uyumlu olarak ürün ve mekân bazında yönlendirmektir.

873. Geçmiş Plan döneminde kullanılan özendirme ve yönlendirme araçları IV. Plan döneminde daha selektif olarak, üretim dalı, kapasitesi, teknolojisi, sermaye sahipliği ve ödemeler dengesine katkısına ve yer seçimine göre etkili ölçülerde farklılaştırılarak uygulanacaktır. Yatırımların yurt düzeyine dağılımını yönlendirmek amacı ile özendirme araçlarına yörelere göre ağırlık verilecek; yurt içi ve yurt dışı tasarrufların öncelikli yatırımlara yönelmesini sağlamak üzere örgütlü, düzenli ve yaygın halk girişimleri ile kooperatiflere yararlanacakları özendirme araçları ve yararlanma dereceleri açısından ayrıcalıklar tanınacaktır.

874. Özendirme araçlarının selektif biçimde uygulanmasında yatırım politikaları ile ilgili bölümlerde belirlenen ilkeler gözetilecektir. Yıllık programlarla uygulanacak araçlar yeniden gözden geçirildiğinde, yapılması öngörülen değişikliklerin belirsizlikleri ve yatırım risklerini gereksiz yere artırmayacak bir biçimde giderek gerçekleştirilmesi temel olacaktır.

875. Özel girişimin sanayi yatırımlarına yönelmesi özendirilecek ve Plan amaç ve kurallarına uygun sanayi yatırımları yapanlara güvenceler sağlanacaktır. Sanayi ve hizmet alanlarındaki girişimlerin yer seçiminde verimli tarım alanlarının kullanılmasına özellikle dikkat edilecektir. Kamu veya Özel Sektörce yapılacak, yeri ve niteliği itibarıyla önemli, üç ve dış güvenliği ilgilendiren tesislerin projelendirme aşamasında yer seçimi kararı verilirken, topyekûn savunma ve milli seferberlik gerekleri de dikkate alınacaktır.

876. Özendirme konusuna ilişkin mevzuat tek bir yasa içinde toplanarak birbirini tamamlayan bir özendirme sistemi kurulacak ve sistemin planlanan ve programlanan gelişme yönlerine göre bir bütün olarak düzenlenmesine gidilecektir. Uygulama ilkeleri yıllık programlarda belirtilecektir.

877. Dışsattım özendirme politikasının amacı kamu kesiminin, özel kesim ve halk girişimlerinin dışsattımını düzenli biçimde artırmak ve üretici kooperatif ve birliklerinin dışsattım olanaklarını genişletip etkinleştirmektir.

878. Dışsattımda alıcıların istemlerine uygun nitelik ve nicelikte ürün çeşitlendirilmesine yönelik üretim yapan birimlerin özendirilmesine, iç ve dış kaynakların yönlendirilmesi açısından ağırlık verilecektir.

6. ORGANİZE SANAYİ SİTELERİNE, KÜÇÜK SANAYİ VE EL SANATLARINA İLİŞKİN POLİTİKALAR :

879. Organize sanayi siteleri üe ilgili kuruluş işlemlerini yönetmek, bu merkezlerde uygulanacak olan işletmeciliğin ortak ilkelerini saptayarak gerekli denetimleri yapmak ve yaptırmak, merkezlerin çeşitli sorunlarını çözmek ve bu amaçla gerekli eşgüdüm ve işbirliğini sağlamak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının sorumluluğu altında gerçekleştirilecektir.

880. Organize sanayi sitelerinin sınaileşme çabalarında yatay ya da dikey bütünleşmeyi sağlayıcı bir anlayışla kurulmaları sağlanacaktır.

881. Organize sanayi sitelerinin altyapı gereksinmelerinin görev alanlarına göre ilgili kamu kurumlarınca karşılanması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Bu altyapı desteği, uygun koşullarla bir geri ödeme planına bağlanacaktır.

882. Küçük sanayiinin üç alt kesimini (küçük sanayi/esnaf ve sanatkârlar/el sanatları) oluşturan etkinliklerin temel niteliklerini tanımlama çalışması IV. Plan döneminin ilk yılında başlatılacaktır. Tanımlamanın bundan önce çeşitli yasalarda yapılan ve halen geçerli olan değişik tanımlamaların yerine geçmesini sağlayıcı yasal düzenlemeler öncelikle gerçekleştirilecektir.

883. Küçük sanayi siteleri yapımı, bir yandan var olan kapasitenin rasyonel yerleşim, gelişim, üretim ve depolama gereksinmelerini karşılayacak, öte yandan var olan küçük sanayicilerin birleşmeleri, ortak üretime geçmelerine yönelik benzer yeni birimlerin kurulmasına ve gelişmesine olanak sağlayacak nitelikte bir program çerçevesinde yürütülecektir.

884. Küçük sanayi işletmelerinin kişisel işletme düzeyinde kalmanın sorunları ve belirsizliklerine karşı işkolu düzeyinde kooperatifler ya da şirketler biçiminde gelişmeleri özendirilecektir. Teknolojideki ve ekonomideki değişmelere uyumları sağlanacaktır.

885. Küçük sanayi işletmelerinin gerek hammadde alım ve dışalım gereksinmelerinin sağlanmasının, gerek üretilen ürünlerin satışının aralarında kuracakları kooperatifler yoluyla gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

886. Küçük sanayi işletmelerinin eğitim, araştırma, deneme ve benzeri konularda, teknik bilgi veren her düzeydeki eğitim ve araştırma kuruluşları ile işbirliği yapmaları, onların teknik kapasite ve personelinden bir ücret karşılığı yararlanma-

ları sağlanacaktır. Küçük sanayide çalışan teknisyenlerin proje bazında bir çalışmanın yürütülmesi koşuluyla, bu kurumlarda özel eğitimden geçirilmesi olanakları geliştirilecektir.

887. Esnaf ve sanatkârlar ile küçük sanayi işletmelerinin özellikle nitelik ve fiyat konularında bütün üyelerini içine alan meslek örgütleri yoluyla kendi kendilerini etkin bir biçimde denetlemeleri sağlanacaktır.

888. Esnaf ve sanatkârlığa girişte devletin ve meslek örgütlerinin işbirliğiyle, meslek öncesi eğitim ve denetim kursları düzenlenecektir.

889. Küçük sanayi ürünlerinin ve el sanatlarının yurt içi ve yurt dışı pazarlamasına yardımcı olmak üzere fuar ve sergilere katılacak, ayrıca geçici, gezici ve sürekli sergilerin ve satış merkezlerinin düzenli olarak açılması sağlanacaktır.

890. El sanatlarının ulusal değer ve özelliklerini ortaya çıkarmaya ve yaşatmaya yönelik yurdun bütün yerleşim merkezlerini kapsayan, konu bazında bir araştırma ve envanter çalışması yapılacaktır.

V. FİYAT, ÜCRET VE TİCARET POLİTİKASI :

1. FİYAT POLİTİKASI :

891. IV. Plan döneminde fiyat politikasının temel ilkeleri, gelişme hedefleri ile uyumlu olarak (i) genel fiyat düzeyinde istikrarı olanaklar ölçüsünde korumak (ii) fiyatlar sisteminin üretim, talep ve kaynak dağılımını düzenleme işlevlerinden yararlanmak (iii) görelî fiyatlardaki çarpıklıkları düzeltmek amacı ile piyasalarda fiyat oluşumunu denetlemek ve teknelci eğilimleri önlemektir.

892. Genel fiyat istikrarını talep yönünden bozucu eğilimlerin önlenmesi ve toplam arz-talep dengesinin fiyatlarda aşırı yükselişlere yol açmadan sağlanması gerçekleştirilecektir. Bu amaçla para - kredi, maliye, iç - dış ticaret politikalarının uyumlu kullanımı sağlanacaktır.

893. IV. Plan döneminde fiyat artışlarını önlemek için üretim kapasitesinin en üst düzeyde kullanımı gerçekleştirilecek, temel mallar ve zorunlu tüketim malları üretimine dönük yatırımların öngörülen sürelerde tamamlanması sağlanacak, bu türden mallara kaynak tahsisinde öncelik tanınacaktır.

894. Talebi kısılmak istenmeyen ve fiyatlarının maliyet enflasyonunu uyaracak biçimde artması uygun bulunmayan temel üretim mallarının yanı sıra zorunlu tüketim mallarında özendirici önlemlerden ve kamu girişimciliğinden yararlanılmak suretiyle arz yetersizliklerinin ve fiyat yükselişlerinin önlenmesine çalışılacaktır. Ayrıca, bu alanda Belediyeler Yasasında öngörülen işlevlere işlerlik kazandırılacaktır.

895. Görelî fiyat yapısını ve fiyatlar genel düzeyini belirlemede büyük etkisi olan belirli sayıda temel sanayi malın fiyatları kamu kesimince saptanacak ve denetlenecektir. Bu konuda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına yetki veren 3003 sayılı Yasanın etkin biçimde uygulanması sağlanacaktır. Temel malların dağıtım aşamasında oluşan spekülâtif kârlar etkin bir denetim mekanizmasıyla önlenecektir.

896. Piyasa düzenindeki organizasyon bozuklukları ve özellikle dış ticaret kısıtlamalarına bağlı olarak ortaya çıkan rantların kamuya dönüşmesi sağlanacaktır. 474

sayılı Yasanın gümrük indirimi konusunda hükümete verdiği yetkilerin selektif olarak çok az sayıda mal için uygulanması esas olacaktır.

897. Ticaret Bakanlığınca dışalım malları önfiyat denetim sisteminin, temel mallarda ve temel malların üretimi için gerekli dışalım girdilerinde etkin biçimde uygulanması sağlanacaktır.

898. Kamu sektörünün ürettiği mal ve hizmetlerde fiyatlar, genel ilke olarak Planın öngördüğü üretim yapısı, tüketim kalıpları ve bölüşüm politikaları ile uyumlu bir görelî fiyat yapısı oluşturacak ve sermaye birikimini gerçekleştirecek biçimde işçi örgütlerinin önerileri de dikkate alınarak saptanacaktır. Dağıtımın kamu kuruluşları ya da nihai tüketicilerin oluşturdukları birlik ve kooperatifler eliyle yapılmadığı durumlarda, ikinci piyasanın oluşmasına ne-den olacak düşük fiyat uygulamasından kaçınılacaktır.

899. Temel nitelikteki yatırım ve ücret mallarının sağlanması, dağıtım ve döviz tahsisleri ilgili kuruluşların katılacağı bir karar, eşgüdüm ve uygulama düzeniyle gerçekleştirilecektir.

900. Kira denetimine ilişkin yasal önlemler alınırken kentsel arsa üretimi ve konut yapımına yönelik düzenlemelerde gerçekleştirilecektir.

2. ÜCRET POLİTİKASI :

901. Uygulanacak ücret politikasının temeli eşit işe eşit ücret ilkesinin gerçekleştirilmesi olacaktır.

902. Plan döneminde izlenecek ücret ve fiyat politikaları çalışanların katkısıyla saptanacaktır.

903. Gerçek ücretlerin artırılması amacıyla zorunlu tüketim mallarındaki fiyat artışlarının önlenmesi, bu mallarda verimliliğin ve üretimin artırılması ve mevcut kapasitelerin etkin kullanımı, piyasaların işlerliği sağlanacaktır. Bu amaçla ayrıca toplu konut yapımı, toplu taşımacılık, sağlık hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.

904. IV. Plan hedeflerini gerçekleştirmek ve kamu kesiminin etkinliğini sağlamak için nitelikli işgücü istihdamına olanak sağlayan bir ücret politikası uygulanacaktır.

3. TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKASI :

905. Tarımda tarımsal üretim hedeflerini gerçekleştirecek, dar ve orta gelirli üreticileri kayıran bir destekleme politikası izlenecektir. Fiyat desteklemesi kapsamına girecek tarımsal ürünler, tarımsal üretim planının gerekleri gözönünde tutularak, her program yılı için yeniden saptanacaktır. Destekleme fiyatları ürünlerin özelliğine göre ekimden veya hasattan önce açıklanacaktır.

906. Tarımsal destekleme politikası üretim planlamasının temeli olarak değerlendirilecektir.

907. Tarımsal destekleme politikası uygulamasında fiyat ve müdahale alımlarının yanı sıra, tarımsal eğitim, tarımsal örgütlenme ve teknolojik gelişme olanaklarının artırılması ucuz ve yeterli girdi ile düşük faizli kredi sağlanması gibi fiyat dışı destekleme araçlarına da ağırlık verilecektir.

908. Fiyat saptanmasında, normalin üzerindeki fiyat artırımlarının, bir yandan enflasyonu besleme etkisi, öte yandan da gelir dağılımını, desteğe muhtaç küçük üretici aleyhine, büyük çiftçi lehine etkilemesi gözönünde tutulacaktır.

909. Dışsatım konusu ürünlerin alını fiyatlarının saptanmasında dünya fiyatları da gözönünde bulundurulacaktır.

910. Üretici gelirlerinin üretimdeki ve dünya piyasalarındaki dalgalanmalardan olumsuz yönde etkilenmesini önleyici bir destekleme politikası izlenecek ve bu amaçla bir fon kurulacaktır.

911. Destekleme alımlarının finansmanında açık finansmana gidilmemesi ve destekleme politikası uygulaması ile ekonomide enflasyonist baskılar yaratılmaması ilkedir.

912. Tarımsal desteklemenin finansmanı, ilke olarak, kurulması öngörülen Tarım Ürünleri Destekleme Kurumu ve TMO tarafından sağlanacaktır. Tekel, Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ ve Et - Balık Kurumu aracılığı ile uygulanan destekleme programları IV. Plan döneminde bu kuruluşlar aracılığı ile sürdürülecektir.

913. Destekleme alımlarında bulunan tüm kuruluşların finansman gereksinmelerinin karşılanmasında öz kaynak katkısının artırılması sağlanacaktır.

914. Tarım kesimindeki kamu girişimlerinin etkinlik alanlarına giren üreticilerle ve üretici kooperatifleriyle doğrudan üretim sözleşmesi yapmalarını sağlayan uygulamaya ağırlık ve yaygınlık getirilecektir.

4. TİCARET POLİTİKASI

915. İhticaret kanallarının, dışsatımı ve iç talebi, hizmet açısından gereksiz aşamalara yer vermeksizin uygun zaman ve yerde karşılayacak biçimde düzenlenmesi ve geliştirilmesi ilke olacaktır.

916. Aracı hizmet kuruluşlarının ekonomik büyüklüğün altına düşmesini ve hizmetin pahalılaşmasını önlemek amacıyla kredi, sigorta, depolama ve ulaşım hizmetlerinde kolaylıklar daha çok geniş tabanda örgütlenmiş kuruluşlara sağlanacaktır.

917. Üretici ve tüketici arasına gereksiz kademelerin girmesini ve spekülatif fiyat hareketlerini önlemek amacıyla üretici ve tüketicinin geniş örgütler çerçevesinde ilişkileri özendirilecektir. Bu arada üretici, tüketici ve esnaf kooperatiflerinden, KİT'den, bunlar arasında geliştirilecek işbirliğinden ve özellikle yerel yönetimlerin olanaklarından yararlanılacaktır. Yerel yönetimlerin, temel gıda maddelerinin üretim ve dağıtımında etkinliği artırılacaktır.

918. Toplum yararının gerektirdiği durumlarda kamu kuruluşları ve kooperatifler doğrudan ya da dolaylı olarak ticaret hizmetleri alanında girişimlerde bulunabilecekler ve ticaret kanallarının iyi işlemlerini önleyen etmenleri düzenleyici önlemler alacaklardır.

919. İç piyasayı paylaşma, fiyat ve kalite konusunda tüketici aleyhine birleşme, kaliteyi düşürme ve dış ticaret kısıtlamalarına bağlı olarak ortaya çıkan teknelci eğilimler gibi tüketici yararını zedeleyen uygulamaları etkin bir şekilde denetlemek üzere gerekli yasal düzenlemeler getirilecektir.

920. Ticaret Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlıkları belirleyecekleri mallarda tüketiciyi, korumak amacıyla kalite ve fiyat denetimi yapacak ve sonuçları

kamuoyuna duyuracaklardır. Tüm ambalajlı tüketim mallarının ambalajları ve etiketlerinde perakende satış fiyatı ve miktarı belirlenecek, uygulama yerel yönetimlerce günün koşullarına uygun yasal yaptırımlarla etkin biçimde denetlenecektir.

921. Lüks mal ve hizmetlerin tüketimini kısıtlamak, tüketim kalıplarının koşullandırılmasını önlemek amacıyla reklam uygulamaları mali-, ekonomik ve yasal önlemlerle denetim altına alınacaktır.

Bu amaçla reklam giderlerinin gelir ve kurumlar vergisi matrahından düşülmesi yönünde gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

922. Tahsisli temel malların dağıtımında Plan ve Yıllık Programlarda öngörülen sektörel yatırım ve üretim hedefleri gözetilecektir.

VI. ÇALIŞMA VE YAŞAM DÜZEYİNE İLİŞKİN POLİTİKALAR

1. ÇALIŞMA YASAMI

923. Çalışanların milli gelirden hakça bir pay almalarını sağlayacak düzenlemeleri yapmak, çalışanlardan toplu sözleşmeli ve sendikalı çalışma koşullarına kavuşmamış, çoğunluğu bu haklardan yararlandırmak temel ilkedir.

924. Vergi yasalarında yapılacak düzenlemeler ile ücretler üzerindeki ağır vergi yükü hafifletilecektir.

925. Ücretlerin saptanmasında «eşit işe eşit ücret» ilkesi temel alınacaktır.

926. İşçilerle kamu görevlilerinin ekonomik haklarını ve toplumsal güvenliklerini düzenleyen yasal çerçevedeki farklılığın giderilmesi sağlanacaktır.

927. Memurların ve emeklilerin yaşam koşullarının geliştirilmesine yönelik önlemler alınacak, bu arada Kamu görevlilerinin yükselme ve yetenekleri açısından demokratik kurullar oluşturularak Memur Yardımlaşma Kurumunun yönetiminin Kamu görevlileri tarafından üstlenilmesi sağlanacaktır.

928. Toplu sözleşme ve grev hakları, Anayasa çerçevesinde, toplumsal gereksinimlere, demokratik gelişmenin gereklerine ve kamu görevinin özellikleri de gözönünde tutularak çalışanların yararına uygun bir biçimde genişletilecektir.

929. İş Yasasında kapsam genişletici ve istihdam güvencesini artırıcı değişiklikler yapılacak; İş Yasasının gerekli maddeleri bu doğrultuda değiştirilecektir.

930. İşçi ve çırakların eğitimi yeni bir yasayla düzenlenecektir.

931. Kıdem Tazminatı Fonu Yasa Tasarısı, İşsizlik Sigortası Yasasıyla birlikte çıkarılacaktır.

932. Tarım sektöründe tarım işçilerinin çalışma hak ve koşullarını düzenleyecek Tarım - İş Yasası çıkarılacaktır.

933. Toplu sözleşme yapma yetkisi konusundaki anlaşmazlıkların başka yoldan çözülemediği durumlarda işçilerin yetkili sendikayı oylarıyla belirlemesini sağlayacak yasal düzenleme yapılacaktır.

934. İşçilerin kamu kesimi ile halk kesiminde, işyeri ve işletme düzeyinde, yönetime ve sorumluluğa etkin bir biçimde katılımını sağlayan bir çalışma düzeni kurulacaktır.

935. İşçi sağlığı ve işyeri güvenliği hizmetlerinin günün koşullarına ve ülke gerçeklerine uygun biçimde yaygınlaştırılmasına, var olan örgütün güçlendirilmesi ve

gelişmesi yönündeki çalışmalara hız kazandırılacaktır. İşçi sağlığı ve işyeri güvenliği açısından var olan işyerlerinde gerekli önlemlerin alınması özendirilecektir.

936. Ekonomik ve toplumsal yardımlarda bütünlük sağlanacak ve bu yardımların asgari normlarının uygunluğu saptanacaktır.

937. Kamu kesimindeki kuruluşlar, toplu sözleşmelerini bağlamada, karşılaştıkları sorunları çözmeye yönelik ortak bir birim kuracaklar, şimdiye değin ilişkide buldukları özel kuruluşlarla ilişkilerini keseceklerdir.

938. Yurt dışında çalışan işçilerin karşılaştıkları sorunlara etkin çözümler getirmek amacıyla;

939. Çalıştıkları ülkelerde karşılaştıkları sorunların giderilmesine, çalıştıkları ülke hükümetlerinin ve yerel yönetimlerinin daha etkin biçimde katılmalarını sağlayacak girişimlerde bulunulacaktır.

940. Türkiye ile ilişkilerini sürdürmede karşılaştıkları güçlükleri (PTT, gümrük kapıları, vb.) giderici önlemler alınacaktır.

941. Çocuklarının Türk kültürünü en iyi biçimde alabilmeleri için yurt içinde ve dışında özel programlar düzenlenecektir.

942. Devlet eliyle, «yurtta konut» edinmeleri sağlanacaktır.

943. Tasarrufları, Devlet güvencesi altındaki şirketlere ortak olmaları sağlanarak değerlendirilecektir.

2. TOPLUMSAL GÜVENLİK

944. Toplumsal güvenlik politikasının temel hedefi, kalkınmanın yüklerinin ve nimetlerinin topluma hakça ve dengeli biçimde yansımaları, toplumsal gelişme ve değişimin, Anayasada öngörülen sosyal devlet ve sosyal adalet ilkesine uygun olarak gerçekleştirilmesidir. Toplumsal gelişme ile ekonomik büyümenin birlikte ve dengeli olarak yürütülmesi temel ilkedir.

945. Tarım kesiminde ücretle çalışanların ve küçük tarım üreticilerinin, kooperatifleşme hareketiyle bütünleşerek toplumsal güvenliğe kavuşturulması birlikte ele alınacaktır.

946. Mevcut toplumsal güvenlik kurumlarının, içerdikleri bazı özel durumlar korunmakla birlikte, kullandıkları toplumsal güvenlik normlarında ve kurumsallaşmalarında ortak ilkelere sahip olmaları için gerekli standartlaştırma sağlanacaktır.

947. Toplumsal güvenlik kurumlarının ellerindeki mali olanakları daha etkin bir biçimde kullanabilmelerini sağlamak amacı ile bugünkü aktüarya sistemleri gözden geçirilecek, günün gerekleri ile uyumlu hale getirilmesi gerçekleştirilecektir.

948. Var olan kamu toplumsal güvenlik kurumlarının daha etkin ve yaygın bir hizmet götürebilmesinin sağlanması amacı ile bu kurumlardaki ana iştirakçilerin kurumların karar alma sürecine geniş oranda katılmaları için zorunlu düzenlemeler yapılacaktır.

949. Toplumsal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılmasının yanı sıra, yaşlı, sakat, kimsesizler, korunmaya muhtaç çocuklar, toplumsal sorunları olan gençler, geri zekâlılar ve diğer engelli gruplara sosyal hizmet ve sosyal yardımların götürülmesi, bu amaçla huzurevi, kreş, rehabilitasyon ve diğer toplumsal hizmet tesislerinin

kurulması ve geliştirilmesi, bu hizmetleri tek elde toplayacak bir sosyal hizmetler kurumunun kurulmasıyla sağlanacaktır.

950. Özel ve kamu kesimi kuruluşları, belirlenecek süre içinde, çalışanların kreş ve yuva gereksinimlerini yasaların saptadığı biçimde karşılayacaklardır., Uygulamanın işlerliği kamu denetimi ile izlenecektir.

(i) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, kendi programları çerçevesinde kreş ve huzurevleri, Milli Eğitim Bakanlığı çocuk bakım yurtları yatırımlarını sürdürecektir, devam eden ve programa alınacak yatırımların hızla bitirilmesi ve hizmete girmesi için gereken önlemler alınacaktır.

(ii) Özel girişimlerin özellikle huzurevi ve benzeri sosyal tesisler açmaları özendirilecektir.

3. KÜLTÜR

951. Kültür hizmetlerinin bölgeler arası dengesiz dağılımını ortadan kaldırmak; çeşitli yörelerin ve değişik toplum kadarının, kültürel uğraşlardan en üst düzeyde yararlanmasında ve katılımında eşitliği ve toplumsallaşmayı sağlamak temel ilkedir.

952. Yöresel ve ulusal kültürün gelişmesine ve bir evrenselleşme süreci içerisinde, yörelere ve toplum katlarına yabancılaşmamasına özen gösterilecektir.

953. Kültürde istenen düzeye en az ekonomik yüküyle varılması için pahalı ve gösterişli yapıtlarla gösteriler yerine; toplumun en geniş ölçüde katılımının sağlandığı ucuz ama etkin, yaygın ve işlevsel yapıtlarla onların sergilenmesine ağırlık verilecektir.

954. Çağdaş kültür araçlarının en etkinlerinden biri olan televizyon ve sinemada, kültür ürünlerinin özgürce yaratılmasını engelleyen yasaların yeniden gözden geçirilmesi, araç ve hammadde açısından dışa bağımlılığın en aza indirilmesi Türk film sanatının ve sanayiinin sağlıklı biçimde ve kısa sürede geliştirilmesine ve dünyaya açılması yolundaki girişimler gerçekleştirilecektir.

955. Kütüphanecilik, sadece kitap koruma ve isteyene vermek biçimindeki bir hizmet anlayışından kurtarılarak, okumayı özendirici ve yaygınlaştırıcı bir hizmet biçimine dönüştürülecektir.

956. Halk bilimiyle ilgili çalışmalar salt derleyiciliğe dayanan bir araştırma niteliğinden çıkartılacak; bu yapıtlardan tüm toplum katlarının çağdaş bir üretim ve yaratmada yararlanabilecekleri bir biçime dönüştürülecektir.

957. Tiyatro alanında belirli kentlerde toplanmış olan gösteriler yaygınlaştırılacak; gezici tiyatro toplulukları oluşturulacağı gibi devlet tiyatrosu sanatçılarının öncülüğünde, ülkenin değişik yörelerinde amatör ve akçalı çalışmalar yapan özel topluluklar desteklenecektir.

958. Yerel yönetimlerin tiyatro, kütüphane, kültürevi ve benzeri konularda, kültür faaliyetlerinde etkin olmaları özendirilecektir.

959. Türkiye'de, basın ve yayın işinin ekonomik yönden getirdiği yeni sorunlar Devletin özgün kültür ve sanat yapıtlarının basımını desteklemesini zorunlu kıldığından, kâğıt fiyat politikası bu anlamda yeniden düzenlenecektir. Dördüncü Plan döneminde, bilimsel, kültürel ve sanat yapıtlarının basımından dağıtımına kadar özendirici önlemlerin alınması sağlanacaktır.

960. Yabancı basın, nitelikli bilimsel, teknik, yazın ve sanat yapıtlarının dışalım-ları kolaylaştırılacaktır.

961. Halk kültür evlerinin yurt düzeyinde yaygınlaştırılmasında, yörelerdeki halk eğitim merkezleri ile diğer olanaklardan yararlanılacak; bu amaçla Milli Eğitim Ba-kanlığı ile, bir program çerçevesinde işbirliğine gitmeleri sağlanacaktır.

962. Müziğe yönelik araç ve gereçlerin yurt içinde üretimi sağlanacaktır.

963. Ülkemizin temel ve öncelikli bir kültür sorunu olan tarihsel kültür kalıtının korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi için, ekonomik ve toplumsal yararlılık ilkesinden ayrılmadan, bunların korunması, çağdaş yaşam içerisinde işlevsellik kazan-dırılması, kültür erozyonunun önlenmesi ve bunları gerçekleştirmek üzere gerekli yasal örgütsel ve parasal önlemlerin alınması yolunda etkin çalışmalar yapılacaktır.

964. Eski eser kaçakçılığının önlenmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

965. Dördüncü Plan döneminde var olan akademiler kapasite, yaratıcılık ve çağdaş sanat ürünlerini üretme ve yayma açısından geliştirilecektir.

966. Türk toplumunun tarihsel gelişim süreci içindeki kültürel yaratılarını yeni kuşaklara sergileyecek ve toplumsal yaşamı tüm yanları ile yansıtacak bir ulusal müze-nin oluşturulması gerçekleştirilecektir.

967. Ulusal müziğin değerlendirilmesi için halk değerlerinin, çağdaş yöntemler-le, bilimsel araştırmalarla ve sanatsal deneylerle geliştirilmesine çalışılacak; Cumhur-başkanlığı ve diğer devlet senfoni orkestraları bu yönde geliştirilecek, iç ve dış gezilerle çağdaş Türk müziğini tanıtmaya ve yaymaya için gerekli önlemler alınacaktır.

968. Halkın beğenisinden kaynaklanan ve bugüne kadar belirli bir devlet desteği görmeden gelişen Türk sanat ve halk müziği üzerinde ısrarla durulacak, bu müziğin diğer türden müziklerin etkisinden kurtarılarak geliştirilmesi konusunda girişimler ya-pılacaktır. Bu arada geleneksel Türk müziği konusundaki bilimsel çalışmalara etkenlik kazandırılacaktır.

969. Uluslararası kültür ilişkilerinde Türkiye'nin daha etkin bir yere ulaşabil-mesi için kültürümüzü gerçek boyutlara ve yaratıcılık yönü ile tanıtmaya dışa dönük bir «Kültür Politikası» oluşturulacaktır.

970. Anadolu ve Türk uygarlıklarına ilişkin yazma ve basma tüm belgelerin bir merkezde toplanması amacıyla bir «Ulusal Kültür Arşivi» oluşturulacak, Ulusal mü-ze içinde yer alması sağlanacaktır.

971. Tüm toplumda sanat beğenisinin yükseltilmesine çalışılırken, sanat alanın-da olağanüstü yeteneği saptanan çocuklara ve gençlere, Devletçe eğitim olanakları sağ-lanacaktır.

972. Özerk radyo ve televizyonun olanakları genişletilecek, Türk dilinin ve kül-türünün dünyaya yaygınlaşmasına katkısı sağlanacaktır. Sinema alanının düzenlen-me-i için gerekli yasal ve örgütsel çalışmalar tamamlanacaktır.

4. DİN VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ :

973. Toplumun bütünlüğünü ve manevi gücünü korumaya destek olmada, her alanda gelişme çağdaşlaşmada etken olacak nitelikteki, demokrasinin, düşünce öz-gürlüğü kadar ayrılmaz bir parçası olan din ve inanç özgürlüğünün sağlanması, her

din ve mezhepten yurttaşlar arasında kardeşlik duygularının ve dayanışmanın sağlanması, dinin ve inancın baskı altına alınmaması temel ilkedir.

974. Din görevlilerinin yeterli düzeyde ve çağdaş eğitim görmeleri, özellikle kalkınmaya katkısı olacak biçimde meslek içi eğitim verilmesi, meslek içi eğitimi başarıyla tamamlayanlara yükselme olanağının tanınması sağlanacaktır.

975. Din yayınlarının, toplumu aydınlatma görevini en iyi biçimde yerine getirmesine ve halka ulaştırılmasına yönelik önlemler alınacaktır.

976. Köylerde ve yetersiz gelirli yörelerde cami yapımına devlet yardımcı olacaktır.

977. Köy camilerinin boş kadroları giderilecektir.

978. Köy yönetimlerinde atanmış olan köy imamlarının toplumsal güvenceleri sağlanacaktır.

5. GENÇLİK SORUNLARI :

979. Toplumun dinamik kesimini oluşturan gençliğin öğrenim ve beslenme, sağlık, barınma, istihdam ve çalışma sorunları bir bütünlük içinde ele alınacaktır.

980. Gençlerin okul içinde ve boş zamanlarında spor, kültür, sanat, folklor gibi ilgi duydukları alanlarda çalışmalarını sağlanacaktır.

981. Büyük ve küçük sanayide çalışan ve toplumun önemli bir kesimini oluşturan gençliğin sorunları, fırsat eşitliği temeline göre düzenlenecek olan çok yönlü programlarla ve öncelikle çözüme bağlanacaktır.

982. Öğrenimdeki gençlik kesiminin beden ve ruh sağlığı hizmetlerinden yeterince yararlanabilmesi gerçekleştirilecektir.

983. Yükseköğrenim gençliğinin barınma gereksimini karşılamak amacıyla, yurt sayısı ve kapasitesi artırılacak ve kamuya ait yurtlarda bulunan yatak kapasitesinin tam kullanımı için gerekli önlemler alınacaktır.

984. Yükseköğrenim gençliğine verilen kredi günün ekonomik koşullarına uydurulacaktır.

985. Gençliğin ulusal ve uluslararası turizm etkinliklerine daha geniş ölçüde katılabilmesini sağlayacak düzenlemeler getirilecektir.

986. Gençlerin üniversite yönetimine ve toplumsal kalkınma çalışmalarına etkin biçimde katılmaları sağlanacaktır.

987. Gençliğin toplu bulunduğu çalışma, eğitim ve yerleşme merkezlerinde dinlenme ve eğlence olanakları artırılacaktır.

6. SPOR :

988. Ekonomik ve toplumsal kalkınmanın temel ögesi olan insanın beden ve ruh sağlığını geliştirmek üzere, sporun bir seyir ve gösteri aracı olmaktan çok okullardan başlayarak örgütlü ve bilimsel bir biçimde kitlelere yayılması temel ilkedir.

989. Beden eğitimi ve sporun küçük yaşlardan başlayarak, toplumun bütün kesimlerine yayılması sağlanacaktır. Tüm spor dallarında ve her yaş kademesinde sağlıklı ve başarılı sporcu yetiştirmek amacıyla, bölgelerin özelliklerine göre, temel spor dallarında «spor eğitimi plan ve programları» yapılacak ve ulusal düzeyde yürütülecektir.

990. Eğitim kurumlarının spor faaliyetlerine katılmada etkili bir araç olması nedeniyle, öncelikle okul içi beden eğitimi ve spor faaliyetlerine gereken önem verilecek ve geliştirilmesi için etkili önlemler alınacaktır. Eğitim kurumlarına ve kamu kuruluşlarına ait spor tesis ve salonları hizmet dışı zamanlarda açık tutulacak, okul içi ve okul dışı gençlerin yararlanması sağlanacaktır.

991. Spor yatırımlarında, geniş halk kitlelerinin yararlandırılması konusuna ağırlık verilecektir. Bu amaçla, spor ve saha tesislerinin kurulmasında çok amaçlılık ilkesi gözönünde tutulacak, bu tür yatırımların gençlerin yoğun olarak buldukları yükseköğretim kurumlarına yönlendirilmesi sağlanacaktır.

992. Kamu eliyle yapılmış ve yapılacak olan spor tesislerinin spor kulüplerine kiralanması konusu yeniden ele alınacak ve bu tesislerin kısa süreli ve günün fiyatlarıyla kiralanması sağlanacaktır.

993. Profesyonel futbol şubeleri olan amatör spor kulüplerinin kuruluş ve işleyişleri yeniden incelenecek, uygulamada görülen aksaklıklar giderilecek, profesyonelliğin amatör sporu engelleyici bir etmen olması önlenecektir. Ayrıca, amatör spor kulüplerinin profesyonel spor faaliyetlerinde bulunan şubelerinin dernek statüsünden çıkarılarak, şirketleşmeleri sağlanacaktır.

994. Gerekli girişimlerle, amatör spor kulüplerinin amatör faaliyetleri desteklenecektir. Kamu kuruluşlarına dayalı profesyonel futbol kulüplerinin amatörlüğe dönüşmesi sağlanacaktır.

995. Spor araç ve gereçlerinin, uluslararası standartlara uygun olarak, yurt içinde üretimi özendirilecektir.

996. Toplu işyerlerinde ve yerleşme merkezlerinde spor merkezlerinin kurulmasına ve her yaşta spor olanaklarının geliştirilmesine önem verilecektir.

997. Sporcuların toplumsal güvenlik kapsamına alınmalarına yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.

VII. KÖYLÜYE YÖNELİK POLİTİKALAR :

998. Toplum kesimleri arasındaki gelir dağılımını iyileştirmek; tarımsal gelişmeyle köylünün kalkınmasını bir tutarak ve tarımdan sanayi toplumuna köylünün katkısıyla sağlıklı bir geçişi sağlamak; köylünün kalkınma olanaklarını, üretim gücünü ve gelirini artırmak; kırsal alanda gelişmeyi hızlandırmak ve yaşama düzeyini yükseltmek üzere.

- Etkili bir toprak reformu,
- Demokratik kooperatifleşme,
- Köylüye dönük devlet düzenlemesi ve desteği,
- Köykentler yoluyla yeni bir üretim düzeninin kurulması, araç olarak kullanılacaktır,

1. TOPRAK REFORMU :

999. Tarımdaki toprak ve gelir adaletsizliğini gidererek toplumsal adaleti sağlamayı ve köylüyü topraksızlıktan kurtararak toprağa ve daha yüksek gelire kavuşturarak ve daha bağımsızlaştırarak ekonomik olduğu kadar siyasal bakımdan da

güçlendirmeyi gözeterek, demokratik hukuk devleti ve Anayasa kuralları çerçevesinde etkili bir toprak reformu yasası hazırlanarak yasallaştırılacak ve toprak - insan ilişkileri yeniden düzenlenecektir.

1000. Toprak reformu yurt düzeyinde ve öncelikle toprak dağılımının adaletsiz olduğu yörelerde hızla gerçekleştirilerek, geçimi toprağa bağlı herkesin kendi toprağını işlemesi ve tarımda ileri teknolojiye dayalı çiftçilik yapabilmesi sağlanacaktır.

1001. Yaygın, güçlü ve demokratik bir kooperatifçilik hareketi toprak reformu ile içice gerçekleştirilecektir. Böylece, kendi toprağına kavuşan köylülerin üretim ve pazarlama için araçlarını, gereçlerini ucuza edinebilmeleri, ileri tarım teknolojilerinden ortaklaşa yararlanabilmeleri, artan gelirlerini üretken yatırımlara yöneltebilmeleri sağlanacaktır.

1002. Büyük - topraklılığın bir ekonomik, toplumsal ve siyasal baskı aracı olmasını önlemek için, Anayasa kuralı doğrultusunda, en çok toprak genişliği belirlenecek ve bunun üstündeki topraklar kamulaştırılacaktır.

1003. Öncelikle toprak dağılımının adaletsiz olduğu yörelerde reform amacıyla toprağı kendileri işlemeyenlerin belirli büyüklüğün üzerindeki tarım toprakları kamulaştırılacaktır.

1004. Topraksız olan ya da yeter toprağı bulunmayan köylüleri toprağına ve daha yüksek gelire kavuşturmak için Devlete ait toprakların kamulaştırılanlarla birlikte kısa sürede bedelsiz kullanıma verilmesi ve dağıtılması sağlanacaktır.

1005. Devlet, toprak reformu ile birlikte, toprağın verimini artırmak için gerekli altyapıyı, kamu hizmetlerini, teknolojik olanakları ve sulama ile dağıtılabılır toprak birimlerinin çoğaltılmasını da sağlayacaktır.

1006. Toprak reformunu bütün olarak hızlandırmanın, yaygınlaştırmanın gereğı olduğu kadar, demokrasinin de temel kuralı olarak, reform sürecinin her aşamasında köylünün uygulamaya katılması sağlanacaktır.

1007. Toprak reformu gereğince dağıtım yapıncaya kadar, öncelikle reform uygulaması yapılan bütün bölgelerde, 1757 sayılı Yasa uyarınca kamulaştırılan topraklarda da, Devlete ait topraklardan başlayarak, yurt düzeyinde tüm devlete ait öteki topraklardan, orman niteliğini yitirmiş olup da yasa uyarınca orman rejimi dışına çıkarılacak topraklardan, topraksız ve az topraklı köylüler yararlandırılacaktır. Bu topraklarda köylülerin hızla üretime geçmeleri, kooperatifleşme hareketi ile bütünleşmeleri sağlanacak, Devlet, yoğun devlet desteğı ile bunlara katkıda bulunacaktır.

1008. Tarım topraklarının Anayasa uyarınca toplum yararına kullanılmasında, alım ve satımlarında Devlet denetimi sağlanacak ve yüksek verimli, tarıma elverişli toprakların tarım dışı kullanımlar için niteliğinin değiştirilmesi önlenecektir. Kamu tarım topraklarının korunması ve çoğaltılması sağlanacaktır.

2. KOOPERATİFLEŞME :

1009. Kooperatifleşme, tarımda ve kırsal alanda gelişmenin temel araçlarından biri olarak yaygınlaştırılıp etkinleştirilecektir.

1010. Tarımda, üretimden başlayarak, kredilerde ve her türlü girdilerde, ürün değerlendirilmesinde iç ve dış pazarlamada ve tüketimde güçlü, etkin ve demokratik gönüllü kooperatifçilik özendirilecek ve etkinleştirilecektir.

1011. Köylülerin güçlü kooperatifler, kooperatif birlikleri, üst örgütleri ya da ortak kuruluşlar kurmaları desteklenecek ve ürünlerinden sağlanan gelirlerin aracıya gitmesi önlenecek, büyük ölçüde kendilerine kalması sağlanacaktır.

1012. Tarım işletmelerinin, üretim ve tüketim gereklerini doğrudan sağlamaları, başta traktör, gübre, tarım ilaçları, tohumluk olmak üzere tüm gereksinimlerini üretici kooperatifler yoluyla elde edebilmeleri ve tüm ürünlerini aracısız iç ve dış satımlara ulaştırabilmeleri sağlanacaktır.

1013. Dar ve orta gelirli tarım işletmelerinin ileri tarım teknolojilerinden yaygın ve etkin olarak yararlanmalarını sağlayarak verimliliği ve toplam üretimi artırmak; çiftçinin üretim girdilerinin sağlanması ve ürünlerinin pazarlanmasında gelir kaybetmesini önlemek için tarımsal amaçlı demokratik üretim kooperatifleri başlıca araç olarak özendirilecek, desteklenecek ve yaygınlaştırılacaktır.

1014. Köylülerin artan gelirlerini kooperatifler ve başka ortak girişimler yoluyla tarımsal ve sınai yatırımlarda değerlendirmeleri Devletçe, kredi ve karşılıksız yardım ile desteklenecektir.

1015. TC Ziraat Bankası, Plan dönemi için öngörülen kredilendirme politikası ve hizmet anlayışı ile amaçlanan 'kooperatifleşmeyi gerçekleştirmede etkin ve yönlendirici bir rol oynayacaktır.

1016. Kooperatiflerle, üst kuruluşlarının ve üreticilerin taşınmaz mal karşılığı aranmaksızın, arazi büyüklüğü söz konusu olmaksızın, üretim değeri ya da proje karşılığında işletme ve yatırım kredileri alabilmeleri sağlanacaktır.

1017. Kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının üretken yatırım girişimleri, merkezi düzeyde kurulacak bir proje ofisi ile teknik yönden desteklenecek ve yönlendirilecektir. Proje ofisi, kooperatif üst kuruluşları ile tarım alanındaki kamu kuruluşlarının olanaklarından yararlanılarak oluşturulacaktır.

1018. Kooperatifleşen dar ve orta gelirli küçük üreticilerin tarım teknolojilerinden ve traktör, biçer - döğür, mibzer v.b. araçlardan birlikte yararlanmasına olanak sağlayan, makine parkları, onarım atelyeleri, ürün değerlendirme tezgâhları oluşturmaları; anılan kooperatiflerin, gönüllülük ilkesine dayalı olarak ve ortaklarının mülkiyet haklarını koruyarak büyük ölçekli, toplu üretime geçme girişimleri özendirilecek ve desteklenecektir. Devlet Üretim Çiftlikleri bu yönde öncülük edici ve kooperatifleri destekleyici biçimde uygulamalara yönelecektir.

1019. Üretim kooperatifleri ve üst kuruluşları ile tüketici ya da esnaf kooperatifleri ve bunların üst kuruluşları arasında bağlantı ve işbirliği kurulacaktır.

1020. Tarımla, hayvancılıkla, balıkçılıkla ve ormancılıkla ilgili devlet desteklemeleri, yatırımları ve yardımları, kooperatifleşmiş dar ve orta gelirli üreticilere dönük biçimde uygulanacaktır.

1021. Tarım alanındaki kamu kuruluşları girdiler ve makine donatını ile gönüllü kooperatifleşmeyi destekleyeceklerdir.

1022. Devlet üretim çiftlikleri, tarım araştırma merkezleri, haralar ve öteki kuruluşlar daha verimli üretim yöntemlerinin ve teknolojilerin geliştirilmesine öncülük edeceklerdir. Bu amaçla Devlet Üretim Çiftlikleri öncelikle kooperatifleşen çiftçilere

dönük tarımsal eğitim olanaklarını yaygın ve sürekli biçimde sağlayacaklardır. Ayrıca, kooperatifleşen üreticilere, tarımsal girdi sağlanmasında, üretim planlamasında üretime dönük araç ve gereç gereksinmelerinin karşılanmasında, ürünlerinin değerlendirilmesinde ve pazarlanmasında Devlet desteğinin önemli araçları olarak değerlendirilecektir.

3. TARIMDA KÖYLÜYE DÖNÜK DEVLET DÜZENLEMESİ VE DESTEĞİ :

1023. Tarımda üretimi artırıcı ekonomik, toplumsal ve teknolojik çözümlerin, tarımın ödemeler dengesine katkısının artırılması, nüfusun daha dengeli beslenmesi ve tarımın sanayiin hammadde gereksinmelerini karşılaması yanı sıra küçük ve orta tarım işletmelerinin ileri tarım teknolojilerinden geniş ölçüde yararlanmaları sağlanacaktır.

1024. Tarımsal destekleme politikaları, tarımsal üretimin, demokratik ve özendirici yöntemlere dayalı planlanmasını, üretimin ekonominin istemi doğrultusunda yönlendirilmesini, tarımdaki gelir dağılımının dar ve orta gelirli tarım işletmelerinden yana iyileştirilmesini sağlayıcı bir içeriğe kavuşturulacaktır.

1025. Tarımsal destekleme politikaları ile, fiyat ve yeterli girdi, kredi, tarımsal örgütlenme ve teknolojik gelişme gibi fiyat dışı destek, araçlarının birlikte ve tutarla bir biçimde kullanılması ile verimliliğin artırılması ve ekonomik gelişmeye uygun bir üretim desenine ulaşılması gerçekleştirilecektir.

1026. Devlet desteğine alınan ürünler için bir üretim planlaması yapılacak; çiftçilerin hangi alanda üretime ağırlık verirse daha çok yarar sağlayabilecekleri önceden duyurulacaktır.

1027. Tarımsal kredileme düzeni tarımsal üretimin artırılmasına gerçek anlamda katkı sağlayıcı, toprak dağılımındaki dengesizliğin olumsuz etkilerinden arındırılmış, orta ve özellikle küçük tarım işletmelerinin ve onların oluşturacakları kooperatiflerin yararlanma gücünü artırıcı, büyük işletmelerin kredi taleplerini olumlu önlemlerle düzenleyici yeni bir yapı ve işleyişe kavuşturulacaktır.;

1028. Mera, yaylak, kışlak ve otlakların kullanımındaki adaletsizlikler giderilerek, eşitçe ve ortaklaşa kullanıma olanak verecek yeni bir yapısal düzenlemeye gidilecektir. Bu yapısal düzenleme toprak reformu ve kooperatifleşme ile bütünleştirilecektir.

1029. Tarımda toprağı işleyenlerin suyu kullanması, sulama yatırımlarından yararlanma ve geri ödemeler eşitlik ilkelerine göre yeniden düzenlenecektir.

1030. Üreticiler, kooperatifleşme hareketiyle bağlantılı olarak tarım ürün sigortasına ve toplumsal sigortaya kavuşturulacaktır.

1031. Hayvancılık ile balıkçılık, verimi ve geçinenlerin gelirini artıran, üretimden iç ve dış pazarlamaya ve hayvansal ürünlere dayalı sanayiin kurulmasına kadar birbirini tamamlayan, tümleşik projelere dayalı olarak geliştirilecektir. Bu amaçla üretici köylülerin kooperatifleşmeleri özendirilecektir. Üretici kooperatiflerin Et ve Balık Kurumu, yerel yönetim birimleri, tüketim kooperatifleriyle anılan amaçlar içinde ortak girişimleri desteklenecektir.

1032. Orman varlığının değerlendirilmesi, orman ürünlerinin pazarlanması, taşımacılık, orman ürünleri sanayiinin kurulması ve geliştirilmesi amacıyla orman köylülerince kurulan kooperatifler desteklenecektir.

1033. Orman kooperatifleri, ormanın korunması, gözetimi, geliştirilmesi ve ağaçlandırılmasında, orman köyleri ile Devlet işbirliğini sağlayan araç olarak kullanılacaklardır.

4. KIRSAL YERLEŞİM DÜZENİ :

1034. Kırsal alanda; toprak reformu, tarımda kooperatifleşme, tarımda Devlet düzenlemesi ve desteği ile köylünün ekonomik ve toplumsal gelişmesi, gelişmenin bütünlüğü ilkelerine göre yönlendirilecek; altyapıların yoğunlaştığı, köylünün dağınık gücünü birleştirebildiği, örgütlediği, tarımda sınılaştığı, tarımsal artığı üretken yatırımlara yönelttiği, geçimi için yeni iş alanlarını yarattığı, köylülerin benimseyeceği bir işbirliği, kamu hizmeti ve örgütlenme merkezi biçiminde kurulacak olan köykentler aynı zamanda bu gelişmenin ekonomik boyutunu oluşturacaktır.

1035. Yeni yerleşim merkezleri olmaktan çok, etkin gelişme ve hizmet merkezleri olacak olan köykentler ile kooperatifleşme arasında sıkı bir bağlantı kurulacaktır.

1036. Toprak reformu yörelerinde kooperatifleşme ile bağlantılı köykentlerin kurulmasına hız verilecek, topraklandırılan köylülerin köylerinin gerekli hizmetlerden, altyapılardan ve tarım teknolojilerinden ortaklaşa ve düşük maliyetle yararlanmalarına, gelir artışlarını ortaklaşa kurabilecekleri tarımsal sanayi ya da başka sanayi kuruluşlarına aktarmalarına olanak sağlanacaktır.

1037. Köylerin elektriğe, yola ve suya kavuşması öncelikle ele alınacaktır. Gerekli altyapıların ve kamu hizmetlerinin köylülere buldukları yerlerde yeterli düzeyde ulaşması köykentler düzenlemesiyle hızlandırılacaktır.

1038. Kırsal alanda tarıma dayalı sanayi yatırımları ve ileri teknolojiye dayalı tarım için gerekli altyapılar sağlanacaktır.

1039. Tarıma dayalı sanayi yatırımları, köykentler yoluyla kırsal alanda, tarıma, hayvancılığa ve ormancılığa dayalı sanayilerden başlanarak geliştirilecektir. Kooperatifçilik ve halk girişimleri bu yönde desteklenecektir.

1040. IV. Plan döneminde, göçerlerin iskân, ekonomik ve sosyal sorunları bir bütünlük içinde ele alınarak çözümlenecektir.

VII. BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI :

1. BÖLGESEL GELİŞME :

1041. Ekonominin bütünleşmesi, sektörler ve bölgelerarası bağların güçlenmesine, mal, hizmet ve insan akımlarının yoğunlaşmasına bağlı olduğundan, birbirlerine bağlı ve aralarında belirli toplumsal ve ekonomik işbölümü olan yerleşme merkezleri sistemiyle, pazarlama düzeninin gerçekleşmesini içeren bir mekân örgütlenmesi amaçlanacaktır.

1042. Ülkenin ekonomik coğrafyasında, özellikle bazı bölgelerin görece olarak geri kalması yönünde ortaya çıkan sorunların giderilmesinde tüm olanaklar kullanılacak ve planlama kararlarının mekânla bütünleştirilmesi sağlanacaktır.

1043. Hizmetler, altyapı ve sanayinin ülke mekânında dağılım politikalarının saptanışı, bu tesislerin yer seçimi kararlarının alınışı, mahalli yatırım girişimlerinin

yönlendirilmesi ve özendirilmesi Devlet Planlama Teşkilatınca mekân bazında değerlendirilecektir. Bu değerlendirme için gerekli kurumsal yapı gerçekleştirilecektir.

1044. Özendirme önlemleri sanayinin bölgelerarası dengesiz dağılımını giderecek yönde kullanılacaktır. Buna göre özendirme sistemi, mal ve mekân bazında kademeleştirilecek, alınacak önlemler bölgeler için farklılaştırılacaktır.

1045. Ülkenin gelişmesinde bütünlüğü de amaçlayan bu bölgesel çalışmaların her aşamasında çeşitli kamu kuruluşları ile özel kesim arasında işbirliği sağlanacak, DPT merkezde ve yörelerde çalışmaları yönlendirici, birleştirici olma görevini taşıyacaktır.

1046. Geri kalmış bölgelerdeki yerel sermayenin bu bölgelerdeki kaynakları ve yatırım olanaklarını değerlendirerek bu bölgelerin kalkınmasında aktif rol oynayıcı bir yapıya kavuşturulması için gerekli önlemler alınacaktır.

2. KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER :

1047. Geri kalmış bölgelerin, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin hızla gelişmesini sağlamak amacıyla, bu bölgelere ait sorunlar bir bölge gelişme anlayışı çerçevesinde de topluca ele alınacak gelişmeyi başlatacak ve gelişmenin temel unsuru olacak büyük projelerin hazırlanması ve mevcutların hızla uygulanmaları birer itici güç olarak değerlendirilecektir. Saptanan gelişme projelerinin yıllık programlarla uygulamaya sokulması sağlanacaktır.

Bu bölgelerde ortaya çıkan çok amaçlı gelişme projelerinin gerçekleşmesi Devlet Planlama Teşkilatının sorumluluğunda ilgili kamu kuruluşları arasında gerekli eşgüdüm sağlanarak gerçekleştirilecektir.

1048. Bu bölgelerde yapılacak yatırımların konu ve büyüklük seçiminde, dış pazarlar açısından taşıdığı coğrafi konum özellikleri dikkate alınacaktır.

1049. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin tarım kesiminde mevcut potansiyelden en üst düzeyde yararlanılması, mevcut ve gelecekteki önemli somut projelerin işlerliği, ekonomik ve toplumsal yararın istenilen ölçekte sağlanması ve toplumsal yapıda gerekli değişikliklerin gerçekleştirilmesi için toprak - insan ilişkisinin düzenlenmesi bir ön koşuldur. Bu amaçla kamu arazisinin kullanımına ilişkin yasalarda değişiklik yapılacaktır.

1050. Doğu Anadolu Bölgesinde hayvancılığı geliştirebilmek ve bunu bölge kalkınmasının itici gücü olarak kullanmak üzere, bölge hayvancılığının tüm yönlerini kapsayan ve sorunların birbirleriyle ilişkilerini gözeterek, bu konuda görevli kamu örgütleri arasında gerekli eşgüdümü esas alan ve hayvancılığı ilgili sanayilerle birlikte düşünen geniş kapsamlı proje çalışması, Planın ilk yılı içinde tamamlanacaktır. IV. Plan ikeleri ve hedefleri çerçevesinde uygulamaya konulacak bu projelerin eşgüdüm gereksinimi etkin bir şekilde Devlet Planlama Teşkilatınca karşılanacaktır.

1051. Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin birbirleriyle ve ülkenin öteki bölgeleriyle bütünleşme düzeylerini artırmak için bölgesel merkezlerarası ulaşım zamanını kısaltıcı bir ulaşım ağının oluşturulmasına Plan dönemi içinde başlanacaktır. Ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu arasındaki yol bağlantıları iyileştirilecektir.

1052. Aşağı Fırat Projesinin Güneydoğu Anadolu Bölgesi için çok amaçlı bir gelişme projesi şeklinde ele alınarak geliştirilip hızlandırılması DPT sorumluluğunda ilgili kamu kuruluşlarının katılımıyla gerçekleştirilecektir. Plan dönemi içinde gerekli proje çalışmaları tamamlanacak, bu iş için gerekli örgütlenme sağlanarak söz konusu proje plan dönemleriyle uyumlu orta vadeli programlar halinde uygulanacaktır.

1053. Geri kalmış yörelerdeki yatırım projelerinin finansmanını ve bu bölgelerdeki kalkınma çabalarının özendirilmesi, yönlendirilmesi ve desteklenmesini sağlamak üzere DESİYAB öncelikle Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bölge şubeleri açacaktır.

1054. Kamu üretken yatırımlarından geri kalmış bölgelere düşen pay, bölgelerin potansiyelleri gözönünde tutularak, ulusal ekonomiye de büyük katkı sağlayacak ve sürükleyici ekonomik odakların kurulmasına olanak verecek biçimde artırılacaktır. Azalma eğilimine IV. Plan döneminde son verilerek, bu bölgelere yöresel karakterdeki toplam yatırımlardan düşecek payın, Türkiye ortalamasından (yüzde on) kadar yüksek tutulması ve genel yatırımlarda da bu bölgelerin gelişme hızlarının önemli ölçüde yükseltilmesi gözetilecektir.

1055. Geri kalmış bölgelerdeki kamu yatırımlarının gecikmesinin önemli nedenlerinden anaınşaat girdilerinin zamanında sağlanamaması, inşaat mevsimi kısalığı, nitelikli personel eksikliği gibi sorunları gidermek üzere bu bölgelere özgü önlemler alınacak ve ihale uygulamalarının aksayan yönleri düzeltililecektir.

1056. Kalkınmada öncelikli yöreler için belirlenecek gelişme olanakları, sektör gelişme hedeflerine göre hazırlanan ulusal plan uygulamasında çeşitli projeler arasında seçimler yapmayı ve bu projelerin birlikte ele alınmasını sağlayacak nitelikte olacak; ülke ekonomik coğrafyasını geri kalmış yöreler, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri lehine geliştirmeyi sağlamak amacı ile sanayinin kalkınmada öncelikli yörelere götürülmesine ağırlık verilerek gerekli önlemler alınacaktır.

1057. Kalkınmada Öncelikli Yöreler Destekleme Fonu, ulusal plan tercihlerine göre yatırım programına girmemiş, ancak o yıl içinde görülen gelişmelerin zorunlu kıldığı bazı yatırımların yürütülmesini sağlamak, kamu kuruluşlarının yatırım projelerinin uygulanmasında ortaya çıkan darboğazları gidermek, yöresel kaynakları değerlendirmeyi amaçlayan özel girişimlerin kuruluş ve işletme aşamasındaki sorunlarının çözüme yardımcı olmak amacıyla kullanılacaktır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin maden potansiyelini daha etkin bir şekilde değerlendirmek için Devlet Planlama Teşkilatının koordinatörlüğünde ilgili kamu kuruluşlarının katkısıyla gerekli kaynak ve proje çalışmaları yapılacak, bu projeler IV. Beş Yıllık Plan ilkeleri ve hedefleri çerçevesinde uygulamaya konulacaktır.

IX. KENTLEŞME VE BELEDİYELER :

1. KENTLEŞME :

1058. Dördüncü Plan Döneminde de büyük kentlerin ve metropollerin ülkenin dengeli kalkınmasında ekonomik ve sosyal etkilerini artırarak sürdürecekleri ve bu etkilerini çevrelerinin ekonomik ve toplumsal gelişmesine de yaygınlaştıracakları göz-

önünde tutulacaktır. Bu amaçla, kentleri yaşanabilir kılmak ve kent halkının asgari gereksinmelerini karşılayabilmek temel ilkedir.

1059. Projelerin kuruluş yeri seçiminde, özellikle metropollerde, nazım planlara uyulacaktır.

1060. Önemli sanayi ve büyük altyapı projelerinin planlandığı ve yapıldığı alanlarda ortaya çıkacak yerleşme ve kentleşme sorunları bütüncül bir yaklaşım içinde ele alınacaktır. Gerektiğinde yeni merkezlerin oluşturulmasında aynı yöntem izlenecektir.

1061. Kamu arazilerinin kadastro, tapu ve tescil işlerini en kısa ve ivedi yoldan sonuçlandıracak yasal düzenleme getirilecektir.

1062. Spekülatif kazanç aracı olmaktan çıkarmak üzere kentsel arsa üretimi artırılacak, arsa kullanımı kamu denetimine bağlanacaktır. Kamu arsalarının çeşitli kuruluşlara tahsisinde uzun vadeli kullanma hakkı devredilecektir. Arsa altyapı olanakları artırılarak kentleşmeyi yönlendirmede araç olarak kullanılacaktır. Kamu karar ve uygulamalarıyla yaratılan değer artışlarının kamuya dönüşümünü sağlayacak yasal düzenlemeler yapılacaktır.

1063. Kent çevresindeki kamu arazilerinin korunması ile imar nizamına tabi alanlardaki inşaatların denetimini sağlayacak örgütlenme güçlendirilecektir.

1064. Yerleşme merkezlerinin düzenlenmesinde, sınırlaşmanın mekâna yayılmasında doğal ve tarihi çevre korunacaktır.

1065. Ekonominin gelişmesi sırasında arazi kullanımı taleplerinin ve rekabetin en yüksek olduğu deniz ve göl kenarları, büyük kentlerin yakın çevresi, gelişme aksları gibi yerlerde kaynakların korunması ve etkin kullanılmasını sağlamak için kent üstü ölçeklerde arazi kullanma planları yapılacaktır.

2. KENT ALTYAPISI :

(1) İmar Planları :

1066. Kentlerin imar planı yapımında, tarımsal amaçlı kullanıma ya da dinlence gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik arazilerin bu niteliklerinin bozulmasına yol açacak girişimlere olanak tanınmayacak, ülke çapında verilmiş arazi kullanım kararlarına bağlılık sağlanacaktır.

1067. Kent arazileri üzerinde yapılan spekülasyonu önlemek amacıyla, kentlerin gelişme alanlarının uygulama imar planları, belediyelerin katkısıyla nitelik ve nicelik bakımından yeterli arsa oluşturulacak biçimde düzenlenecektir.

1068. Kentlerin öncelikle imar anaplanları (nazım plan) ve uygulama imar planları yapılarak arazi kullanım kararları kesinleştirilecek, imar planları uygulaması gereksinimlere göre yerel yönetimlerle eşgüdüm içinde gerçekleştirilecektir.

1069. Kentlerin ve kasabaların gelişme potansiyeline uygun, kısa sürede uygulanabilir nitelikte planlar hazırlanacaktır.

1070. Küçük beldelerin imar planı yapımı ve araziye aplikasyonu bir arada düşünülerek yeni bir planlama uygulama yöntemi geliştirilecektir.

1071. İmar planının düzenlenmesine esas olan durum haritalarına kadastral boyut kazandırılacaktır. Bu amaçla, Kadastro Gn. Md. ile durum haritası yapan kuruluşlar birlikte çalışacaklardır.

1072. Onay için gerekli mercilere sunulan planların (ya da değişik bölümleri) kısa sürede karara bağlanmasına yönelik önlemler alınacak, gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

(2) İçmesuyu ve Kanalizasyon :

1073. Su hakları tasarısı ve tatlı su kaynaklarının kirlenmeye karşı korunması ile ilgili yasalar hazırlanacaktır.

1074. Ünite tanımı yasalaştırılacak ve kuruluşlar arasındaki ikilemeler önlenecektir.

1075. İçmesuyu ve kanalizasyon konularında yeterli ve yetişmiş teknik eleman sağlanması için eğitim olanaklarının genişletilmesine gidilecektir.

1076. İmar planı bulunmayan ya da yeni imar planları yapılan yerlerdeki imar planlarının içmesuyu, kanalizasyon ve elektrik planları ile birlikte yapılmasını sağlayan bir süreç geliştirilecektir. Bununla ilgili idari ve yasal düzenlemelere gidilecektir.

(3) Kent İçi Taşın :

1077. Kent içi taşın projeleri öncelikle ele alınacak ve özendirilecektir. Belediyelerin, var olan yurt içi potansiyel ile birikimden de yararlanarak otobüs ve benzeri taşıtlarla donanımlarını sağlamaları özendirilecektir.

1078. Gerekli malzeme, donatım ve mühendislik hizmetlerinin yurt içi olanaklarla karşılanacağı Ankara, İstanbul metroları ya da hafif metroları için kesin projeler yapıp, IV. Plan döneminde inşaatlarına başlanacaktır.

1079. Özel otobüs yolunun yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

1080. Özel otoların kentlerde yarattığı trafik ve otopark sorunları, oto sahiplerinin doğrudan katılacağı mali bir düzenleme ile çözüme kavuşturulacaktır.

3. BELEDİYELELER :

1081. Belediyelerin kendine yeterli, üretken, kaynak yaratıcı, birlikçi, üreticiyi ve tüketiciyi koruyan halk denetiminin etkinlik kazandığı bir yönetim biçimi ve birimi şeklinde geliştirilmesi için.

i. İşlevleri yeniden ve geniş bir çerçevede tanımlanacaktır.

ii. Mevcut mali olanakları, özellikle özkaynakları geliştirilecektir.

1082. Kentsel yerleşmelerin niteliklerine göre yerel yönetim biçimlerinde farklılaşmalara gidilirken, özellikle metropoliten alanlarda kendilerine özge yerel yönetim birimleri kurmaları sağlanacaktır.

1083. Belediyelerin altyapı hizmetleri karşılığında alacağı ücret ve resimler için, Anayasaya uygun yeni esaslar getirilecektir.

1084. Metropoliten planlama ve örgüt alanı içindeki altyapı hizmetleri arasındaki eşgüdüm, kurulacak metropoliten yönetim örgütlerinin temel işlevleri arasında olacaktır.

1085. Merkezi yönetimin çeşitli düzeylerdeki birimleri ile teknik birimleri ve diğer belediyeler arasında etkili işbirliği yöntemleri geliştirilecektir.

1086. Belediyelerin tek tek çözemedikleri hizmet sorunlarını birleşerek çözebilmeleri, üreticiyi ve tüketiciyi koruyabilmeleri ve piyasaya müdahale edebilmeleri üretken ve kaynak yaratıcı niteliğe kavuşabilmeleri amacıyla aralarında birlik kurmaları özendirilecektir.

4. ÇEVRE SORUNLARI :

1087. Çevre sorunlarının toplumsal değişim süreci ile birlikte çözüme kavuşturulması temel ilkedir.

1088. Sınaileşme, tarımda modernleşme, kentleşme sürecinde çevre unsuru dikkate alınacak, sorunun yaratılmadan önlenme aşamasında çözüme kavuşturulmasına ağırlık verilecektir. Böylece, doğanın ve doğal kaynakların kullanımında ve korunmasında rasyonellik sağlanacak, uzun dönemde geriye dönülmez çevre sorunları yaratılmayacaktır.

1089. Mevcut çevre sorunlarını giderici yaklaşımlarda ise, alternatif çözüm önerilen dikkate alınarak sosyo - ekonomik ve ekolojik yapıya en uygun çözümler seçilecektir. Çevre sorunlarını gidermeye yönelik önlemler yöresel ortamın özelliklerine göre yapılacaktır, insan sağlığı için yakın tehlike yaratan yörelerle ilgili çevre projeleri öncelikle uygulamaya konulacaktır.

Ankara'nın hava -kirliliğine çözüm getirici projeler hazırlanarak, yapılabiliirliği olanlar plan döneminde Uygulamaya konacaktır.

İstanbul Haliç'in rehabilitasyonu ile İzmit Körfezi'nin çevre sorunları bakımından, uluslararası işbirliği olanakları da dikkate alınarak, yeniden düzenlemelerine yönelik çalışmalara etkinliM) kazandırılacaktır.

1090. Arazi kullanım planlan olmayan durumlarda, yörelerin ekolojik özellikleri ve çevreyi koruma önlemleri dikkate alınacaktır.

1091. Yerel çevre politika ve uygulama kararlarının oluşumunda gerekli bilgi birikimini sağlamak üzere yerel yönetimle merkezi yönetim arasında iletişim ağı kurulacak, kararların yerel yönetimlere doğru kaydırılmasına ağırlık verilecektir.

Çevre sorunları konusunda çalışan vakıf, dernek ve benzeri gönüllü kuruluşların plan doğrultusundaki faaliyetleri desteklenecek ve özendirilecektir.

1092. Tarihi çevrenin ve önemli savaş alanlarının, kırsal ve kentsel dinlence bölgelerinin saptanması, korunması ve ulusal tarihi parklar çerçevesinde iç ve dış turizme yönelik olarak değerlendirilmesi çalışmalarına hız verilecektir.

1093. Büyük kentlerin yoksun bulunduğu yeşil alanlar ve halkalar kısa sürede çoğaltılacak ve halkın yararlanmasına sunulacaktır.

1094. Uluslararası düzeydeki yasal, bilimsel ve teknolojik gelişmeler yakından izlenerek, bölgemizi ilgilendiren konularda etkin tutum takınılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL VE YÖNETSEL POLİTİKALAR

1. KAMU YÖNETİMİNİN YENİDEN DÜZENLENMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ :

1. DURUM :

1095. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ana yönetsel yapı oluşturulurken merkez ve taşra yönetim birim ve kademeleri o günün koşullarına uygun olarak merkeziyetçi bir yaklaşımla saptanmış, siyasal ve ekonomik güçler bu çerçevede denetlenmiştir.

1096. Zamanla nüfus artışı, değişen ekonomik ve toplumsal yapı ile birlikte demokratikleşme sürecindeki gelişmeler ekonomik ve toplumsal etkinliklerin ulusal sınırların ötesine geçmesi, toplumda yeni ve etkili başka karar merkezleri oluşturmuştur.

1097. Gelişme sürecinin bugünkü aşamasında, ekonomik yönetim ile kamu yönetiminin eşleştirilmesi, bir bütünsellik içinde ele alınması giderek büyük önem kazanmaktadır. Oysa mevcut yapı buna gereğince olanak tanımamakta; ekonomik yönetimin gereksinimleri kamu yönetiminin kurulu boyutlarını aşmaktadır.

1098. Özellikle bazı altyapı tesislerinin yapımı ve işletilmesindeki teknoloji ve ölçek gerekleri bölge çapında örgütlenmeyi zorunlu kılmaktadır. Öte yandan kırsal kesimin kalkınmasına yönelik daha küçük ölçekli hizmet ve yatırımların ise en etkin biçimde ilçe düzeyinde yürütülebileceği gözlenmektedir.

1099. Ülkenin bugünkü gelişme aşamasında ekonomik yönetim açısından temel kademeler merkez, bölge ve ilçe olarak belirlemekte, il ise merkezi yönetimin taşradaki ana genel yönetim kademesi niteliğini sürdürmektedir.

1100. Sorunların yerel ölçekten bölge ölçeğine çıkması ile vali, kaymakam ve belediye başkanlarının toplumsal ve ekonomik faaliyetleri yürütme ve denetlemeleri merkez ve taşra birimleri arasındaki işbirliği, eşgüdümün yürütülmesi doğal olarak sınırlanmaktadır.

1101. Bu olgunun diğer bir sonucu da; yerel yönetimlere halkın katılımını sağlamayı amaçlayan İl Genel Meclisleri ile Belediye Meclislerinin, bugünkü yapıları ile bu görevi »gereğince yerine getirememeleri iki Meclis arasında gerekli işbirliği ve eşgüdümün zayıf kalmasıdır. Bu meclislerin, toplumun ve ekonominin tüm kesimlerini gerçek güç dengeleri çerçevesinde yeterince yansıtmaması bunun temel nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

2. PLANLI DÖNEMDE GELİŞMELER VE SORUNLAR :

1102. Planlı kalkınma çabalarının başarıya ulaşmasında kamu yönetiminin daha etkin ve verimli olmasının taşıdığı büyük önem, bugüne kadar yürürlüğe konan üç planda da belirtilmiş, ancak geçen süre içinde yapılan çalışmalar istenilen düzeye ulaşamamıştır.

1103. Bu dönem içinde önce MEHTAP Raporu diye anılan «Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi Raporu» hazırlanmış, bunun Merkezi Yönetimin Taşra Örgütü ve Yerel Yönetimlerle ilgili çalışmalar izlemiştir. Bu çalışmalarla belirtilen öne-

riler daha da somutlaştırmak için Devlet Planlama Teşkilatında «İdareyi ve idari Metotlar Yeniden Düzenleme Komisyonu» kurulmuş, komisyon çalışma sonuçlarını Hükümet sunmuştur.

1104. 1971 yılında «İdari Reform Danışma Kurulu» kurulmuş ve «İdarenin Yeniden Düzenlenmesi; ilkeler ve öneriler» adını taşıyan raporu hazırlamıştır. Bu raporda yer alan yasal ve yönetsel düzenleme önerilerinden benimsenenler Üçüncü Beş Yıllık Plana ve yıllık programlara yansıtılmış, bu önerilere dayalı olarak bazı ana konularda casarlar hazırlanmış ise de yasalaşamamıştır.

1105. Üçüncü Planda ve Yıllık Programlarda yer alan Kamu Yönetiminin yeniden düzenlenmesine ve iyileştirilmesine ilişkin politika ve önerilerin uygulanması gerçekleştirilememiştir.

1106. Hızla gelişen, çağdaş, karmaşık ve dışa açık bir toplumdaki sosyal Devlet düzeninde kamu yönetiminin işlevleri eskiye göre çok artmıştır ve hızla artmaktadır. Bu işlevlerin büyük bir kesimi, merkezin, daha çok taşrada birbirine tam olarak uymayan bölgelere göre örgütlenmiş teknik birimlerinde yoğunlaşırken, nüfusun yarıdan fazlasının toplandığı kentlerin yönetimi yetki eksikliği, kaynaksızlık ve işlevsizlikten varlıklarını yitirmekte, merkezi yönetim ise bu boşlukları zamanında dolduramamaktadır.

1107. Merkezi yönetim, işlevlerin çoğunu zamanla kendi bünyesinde toplamaktan ötürü genişlemiş ve etkinliği azalmıştır. Merkezi Yönetim stratejik kararlar alan ve kararların uygulanmasını genelde denetleyen bir büyük mekanizmadır. Planlı dönemdeki gelişmeler yüzölçümüyle Avrupa'nın ikinci, nüfusuyla 6. ülkesi olan Türkiye'nin ayrıntın bir merkezi karar düzeniyle yönetilmesinin çok güç olduğunu göstermektedir.

1108. Yeniden düzenleme tekniklerinin Kamu Kuruluşlarınca yeterince bilinmemesi, kamu yöneticilerinin buna gereken önemi vermemeleri ve yeniden düzenleme çalışmalarında temel politika ve ilkeleri saptayacak, kuruluşlara yol gösterecek, aralarında eşgüdüm ve işbirliği sağlayacak bir merkezi organın oluşturulamayışı, Planlı dönemde öngörülen politika ve önlemlerin uygulanmasını, yetersiz kılan başlıca nedenler olmuştur.

1109. Dönemin bir özelliği de, Köy İşleri ve Kooperatifler, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Orman, Sosyal Güvenlik, Gençlik ve Spor ve Kültür bakanlıklarının kuruluşlarının tamamlanmamış ve bu yolda gerekli örgütlenme yasalarının hazırlanmamış oluşudur.

1110. Bu arada bazı bakanlıklarda, özellikle Maliye, İçişleri, İmar ve İskân, Gıda - Tarım ve Hayvancılık, Bayındırlık, Sağlık ve Sosyal Yardım bakanlıklarında yeniden düzenleme ile ilgili çalışmalar yapılmış, fakat bu çalışmaların sonuçları yeterince uygulamaya geçirilememiştir.

657 sayılı Devlet Memurları Yasası yürürlüğe konulmuş, uygulamada ortaya çıkan aksaklıkları düzeltmek amacıyla yapılan pek çok değişikliklerle, yasa büsbütün sistemsiz bir görünüm kazanmıştır.

1111. Kamu yönetiminin işleyişinde destek hizmetlerinden gereği gibi yararlanılmamıştır. Belge, arşiv, dokümantasyon, araç gereçlerinin bakım ve onarımı, muhasebe gibi hizmetlerle önemleri ölçüsünde ilgilenilmemiştir. Bu hizmetlerle ilgili birimler ve-

rimsiz ve eşgüdümsüz çalışmaktadır. Bazı kuruluşlarda, özellikle üniversite ve hastanelerde, destek hizmetleri meslek personeli tarafından yürütülmekte, bu durum yetişmiş insangücünün yerinde kullanılmaması sonucunu doğurmaktadır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

Genel :

1112. IV. Plan döneminde kamu yönetiminin, toplumun demokratikleşme süreci içinde ve ekonomik gelişmelerle uyumlu bir şekilde iyileştirilmesi ve etkinleştirilmesi hedef alınacak, sorunun uzun dönemli niteliği bu çözümlemede gözönünde tutulacaktır.

1113. Yemden düzenleme çalışmalarının hareket noktası, kamu yönetiminin işlevlerini yeniden tanımlamak ve bu işlevleri yönetim birimleri ve kademeleri arasında uyumlu bir biçimde dağıtmak olacaktır.

1114. Yönetim birimlerinin yeniden kademelendirilmesi yapılırken; Türkiye'nin ulaştığı ekonomik ve toplumsal yapıya uygun olarak ve coğrafi özellikler gözetilerek işlevler tanımlanacak ve işlevlerin hangi kademe ve birimlerce üstlenileceği belirlenecektir.

1115. Yeniden düzenleme çalışmalarında yönetsel yapının tüm olarak gözden geçirilmesi, temel politikalara göre çalışmaların yönlendirilmesi, eşgüdüm sağlanması, ortak sorunlarla işbirliği ve araştırmaların düzenlenmesi, kurumlara bu yönde teknik yardımların sağlanması, çalışmaların izlenmesi, değerlendirilmesi, yapılmamış hizmetlerin saptanması görevlerinin daha etkin biçimde yerine getirilmesini sağlamak amacıyla Devlet Personel Dairesi, «Merkezi kamu yönetimini geliştirme birimi» niteliğini de kazanacak biçimde yeniden düzenlenecektir. Bu düzenleme gerçekleştirilinceye kadar kamu yönetimini yeniden- düzenlemeye ilişkin çalışmalar Devlet Planlama Teşkilatının sorumluluğunda ve Devlet Personel Dairesinin yakın işbirliği ile yürütülecektir.

1116. Merkezi yönetimin bölge ve il düzeyinde örgütlenmesi belirli ilkelere bağlanarak, bugünkü bölge kuruluşları arasında merkez ve alan bakımından gerekli tutarlılığın sağlanması ve planlı kalkınma çabalarının etkinleştirilmesinde merkezi yönetimin yöresel düzeydeki birimlerinin planlama, programlama ve uygulamadaki eşgüdümünün gerçekleşmesi için yönetsel düzenlemeler yapılacaktır.

Merkezi Yönetim :

1117. Bakanlar Kurulu çalışmalarını kolaylaştırmak amacıyla bir «İçtüzük» hazırlanacak bu çerçevede oluşturulacak bir Bakanlar Kurulu Sekreterliği gerekli karar tasarımlarını hazırlamak, bunlarla ilgili belgeleri derleyerek üyelerin önceden haberli olarak toplantılara katılmalarını sağlamak gibi hizmetleri yerine getirecektir.

1118. IV. Plan döneminde, öncelikle tüm bakanlıklar ve ilgili örgütlerinin kendi yasaları ile çalışır duruma gelmeleri sağlanacaktır. Bu çalışma düzeninde, Bakanlıklar, Genel Müdürlükler ve yönetim birimlerinin az sayıda ve kritik önemde işlevler üzerine eğilmeleri ve çağdaş işbölümünün gereklerine uygun olarak uzmanlaşmaları sağlanacaktır. Özellikle Merkezi Örgütü oluşturan Bakanlıkların ve taşra birimlerinin görev, yetki ve sorumluluklara! belirleyecek bir çerçeve Yasa, bir araştırmaya dayalı olarak dü-

zenlenecektir. Bu arada, karar alma, planlama, iletişim, izleme, denetleme, işbirliği ve eşgüdüm gibi işlevlerin yerine getirilmesinde çağdaş yönetim teknikleri kullanılacaktır.

1119. Temel işlevleri kamu hizmeti olduğu halde kamu iktisadi teşebbüsü statüsünde olan kuruluşlar genel yönetim bünyesine alınacak, yaptıkları görev kamu hizmeti olmadığı halde genel yönetim bünyesinde olan kuruluşların ise kamu girişimciliğine dönüştürülmeleri sağlanacaktır.

1120. Merkezi yönetimin yurt dışındaki örgütlenmesi gözden geçirilecek, zorunlu görülmeyen birimler (temsilcilikler) kaldırılacak, zorunlu görülenlerde de fonksiyonel bütünleşme sağlanacaktır.

1121. Kamu kuruluşları nüfus, tapu, gümrük gibi doğrudan halka hizmet konularında; gereksiz yazışmadan kurtarılarak hızlı, verimli, etkin çalışan birimler haline getirilecektir. Bu tür konulardaki mevzuat ve bunların uygulama düzeni basitleştirilerek halkın bilgisine sunulacak ve kamu kuruluşlarında halkla ilişkiler konusuna özel bir önem verilmesi sağlanacaktır.

1122. Kamu Yönetiminin kalkınmanın gerekleri ile uyumlu etkin ve ekonomik bir işlerliğe kavuşturulmasında diğer bir önemli öge, çağdaş ve demokratik yöntemlerle örgütlenecek nitelikli personelin varlığına bağlıdır. Bu nedenle; personel rejimi yeniden gözden geçirilecek, gerekli düzenlemeler yapılarak nitelikli personelin kamu yönetiminde kalıcılığını özendirici önlemler, tüm kamu görevlilerinin yararlanacağı sosyal ve ekonomik tedbirlerle birlikte alınacaktır.

1123. Kamu görevlilerinin atama, yer değiştirme ile yatay ve dikey yükselmelerini içeren özlük işlemlerinde, objektif ölçütlere göre düzenlenmiş kurallar uygulanacaktır.

1124. İşçi - memur ayırımı sorunu, ücret sistemi ve çalışma koşulları, «çalışanların bütünlüğü», «emeğin eşit değerlendirilmesi» ilkeleri gözönünde tutularak incelenecek ve çözüme bağlanacaktır. Ülkedeki emek piyasasının koşulları içinde iyi eleman bulabilme, yetiştirme ve hizmette tutabilme olanaklarının Devlete de tanınmasını amaçlayacak aşamalı çalışmaların yapılması ve kamu görevlilerine özgü belli bir sorumluluk düzeyinin altında yapay bir nitelik kazanan işçi - memur ayırımının belirgin bir görev kategorisi dışında zamanla giderilmesi sağlanacaktır.

1125. Kamu personeli sayısının gereksiz yere artması önlenerek, kamu kuruluşları arasında hizmet gereklerine göre personel kaydırılması olanakları araştırılacaktır. Kamu görevlilerinin yurt düzeyindeki çeşitli görevlere dengeli olarak dağılımı sağlanacaktır.

1126. Kamu yöneticilerinin çağdaş yönetimi ve yöntemlerini bilen ve bu bilgileri uygulamaya aktarabilecek nitelikte eğitilmeleri için merkezi düzeyde gerekli önlemler alınacak, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü bu işlevi yerine getirebilecek biçimde yeniden düzenlenecektir. Bu konuda başka eğitim kuruluşlarından yararlanılacaktır. Ayrıca meslek personelinin hizmet içi eğitim konusunda özendirici önlemler alınacaktır. Belli konularda yetiştirilen personelin bu alanlar dışında çalıştırılmasından sakınılacaktır.

1127. Plan ve programların tam olarak uygulanmasını sağlamak, amacıyla, plan ve programlarla verilen hedef ve görevleri, karar alma ve uygulama aşamalarında ge-

ciktiren, yavaşlatan yetkilileri sorumlu kılacak biçimde mevzuatta gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Merkezi Yönetimin Taşra Yönetim Kademeleri :

1128. Bugün bu kademeler ü, ilçe ve bucaklardır. İl örgütlen, ekonomik ve teknik işlevlerini zamanla merkezin gelişen teknik ve ekonomik örgütlerine bırakma durumunda kalmışlardır.

1129. İl düzeyinde yetki ve görev karşılıklarının ve dağılımlarının önlenmesi ve yönetim bütünlüğünün sağlanması amacıyla Valilik yetkileri ve İl Genel Meclisinin sorumlulukları açıklıkla belirlenecek, il koordinasyon kurulları çalışmaları yeniden düzenlenecektir. Ayrıca, il düzeyindeki koordinasyon çalışmalarına belediye yöneticilerinin katkıları sağlanacaktır.

1130. İlçeler, ekonomik ve yönetsel birimler olarak bir işlevselliğe kavuşacaktır. Sağlıklı gelişmeyi sağlamada temel birim niteliği taşıdığı gözlenen ilçe, toplumdaki bütün dinamik kesimlerin temsil edilebileceği bir yönetim düzenine kavuşturularak hizmet ve yatırımların götürülmesinde etkin bir araç haline getirilecek, ayrıca geleneksel bucak yönetimi köykenlerin oluşturacağı bir ekonomik yapı içinde yeniden değerlendirilecektir.

Merkezin Teknik ve Ekonomik Örgütleri :

1131. Ülkenin ulaştığı gelişme aşamasında, il düzeyinin yönetsel niteliğine karşılık, ekonomik ve toplumsal kararlar ve uygulamaların büyüyen çapı ile orantılı olarak bölge düzeyinin önemi artmaktadır. Kamu kuruluşlarının ülke düzeyinde yaygınlaşan etkinlikleri, önümüzdeki dönemde ekonomik coğrafyanın planlı ve akılcı bir biçimde düzenlenmesini ve öylelikle kamu yönetiminin önemli bir gereksinmesinin karşılanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan, bir yandan kamu girişimciliğinin kaynak yaratmaya yönelmesi ve «sektör kurumları» biçiminde örgütlenmesi, bir yandan da kamu yönetiminde ekonomik bölge ilkesine göre örgütlenmenin ve uyumlu bir koordinasyon düzeninin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu amaçla, gerekli çalışmalar yapılacak, öncelikle yerel düzeydeki teknik ve ekonomik örgütlerin sınırlarının eşleştirilmesi amaçlanacaktır.

1132. Plan ve programlar çerçevesindeki stratejik kararların zaman yitirmeksizin izlenmesi ve sorunların merkezde değil yerinde çözülmesi sağlanacaktır. Kararların büyük Ölçekte alınmasıyla sağlanacak rasyonelizasyon, bölgede alt düzeydeki ekonomik ve yönetsel birimlerin bütünleşmesiyle tamamlanacaktır. IV. Plan döneminde merkezin teknik ve ekonomik kuruluşlarının, kamu yönetiminin bütünlüğü doğrultusunda işlev kazanması için yürütülecek çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

Yerel Yönetimler :

1133. Yerel yönetimlerin görev, kaynak, personel gibi geleneksel sorunlarının çözülerek Anayasanın 112. maddesi uyarınca «Yönetimin Bütünlüğü» ilkesi içinde çalışmaları ve kendilerine verilmiş görevlerin yerine getirilmesi amacıyla yönelik olarak demokratik, halkçı, birlikçi, bütünlükçü bir yaklaşımla üretici ve kaynak yaratıcı bir niteliğe kavuşturulmaları sağlanacaktır.

1134. Giderek sınai bir toplum niteliği alan Türkiye'de ekonomik yaşam kentlerde odaklaşmakta, kentler milli gelirin büyük bir bölümünün yaratıldığı mekân olmaktadır. Bu bakımdan, kent belediyelerinin daha geniş ekonomik ve toplumsal işlevler ve yetkilerle donatılması, bu amaçla kentin öz kaynaklarının harekete geçirilmesi gerekmektedir.

1135. IV. Plan döneminde yerel yönetimlere görevleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanacak, kaynakların merkezi yönetim ile yerel yönetimler ve yerel yönetimlerin kendi aralarında görevlere uygun bölüşürnünü sağlayacak bir mali denkleştirme düzeni kurulacak, özellikle yerel yönetimlere yasal paylarının tam olarak ve zamanında verilmesi sağlanacaktır.

1136. Yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynaklarının sağlanmasında, öz kaynaklarının geliştirilmesi ve kaynakların etkinlikle, gelişmenin hedef ve ilkelerine uygun olarak kullanılması temel ilke alınacaktır.

1137. Büyük kent belediye yönetiminin kurulması gerçekleştirilecek, belediyelerin, ekonomik etkinliklere daha aktif biçimde katılması ve ekonomik araçları kullanma olanağına kavuşturulmasıyla da belediye gelirlerinin artması sağlanacaktır.

1138. Yerel yönetimlerin birlikler oluşturmaları özendirilecek, görülmekte olan hizmetlerin yapısına uygun örgütlenme biçimleri geliştirilecek, bunlara ilişkin kuruluş işlemleri basitleştirilecektir.

II. KAMU GİRİŞİMCİLİĞİ :

I. DURUM VE SORUNLAR :

1139. Son yıllarda sanayi sektörü katma değerinin, başta, bugünkü işleyiş şekli içinde yaklaşık yüzde 30'unu yaratan Kamu İktisadi Teşebbüsleri olmak üzere önemli bir bölümünü oluşturan kamu girişimciliği gerek Cumhuriyetin kuruluşundan gerek planlı döneme geçilen 1960'lı yılların başından bu yana, ekonomik faaliyetler içinde, dolaysız ve dolaylı katkıları ile giderek artan bir işleve sahip olmuşlardır. Anayasanın 41 nci maddesi ile «İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek» amacı ve «... Milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ...» ve kalkınma planlarının hazırlanması görevinin Devlete verilmiş olması, bugünkü üretim ilişkileri ve ekonomik yapı nedeniyle, Devletin bu görevi yeterince gerçekleştirmede, kamu girişimciliğini daha da etkin olarak sürdürmesini gerektirmektedir.

1140. Devletin, doğrudan ekonomik girişimde bulunmasını gerektiren koşullar sonucu 1934 yılında Sümerbankın kuruluşu ile başlatılan sanayide kamu girişimciliği, soarakı yıllarda giderek gelişmiş, çeşitli sektörlerde değişik yapılar altında temel mal ve hizmetlerin büyük bölümünü üretir durumuna gelmiş ve özel sektörle birlikte faaliyet gösterdikleri bir karma ekonomik düzen oluşturulmuştur. Kamu girişimciliğinin, bu ekonomik düzende, çok önemli bir işlevi olmuş ve gelişen ekonomik faaliyetler içinde Devletin, hem faaliyet alanları hem boyutları açısından giderek daha yaygın görevler üstlenmesi gereği doğmuştur.

1141. Kamu girişimi, ekonomik amaç için kamunun tahsis ettiği kaynakları kullanarak bir bedel karşılığında mal ve hizmet üreten; Devletin sermaye, yönetim,

ya da denetim açısından doğrudan ya da dolaylı egemen ya da söz sahibi olduğu kuruluşlardır. Bunlar yasal ve uygulamadaki durum açısından şu gruplara ayrılabilirler; (i) Katma bütçeli daireler (10 adet) (Üniversiteler hariç); (ü) Özel yasa ile kurulmuş daireler (18 adet), (İÜ) İktisadi Devlet Teşekkülleri (15 adet), (iv) Kamu payı yüzde 50'nin üzerindeki şirketler ve ortaklıklar (83 adet). Döner sermayeli kuruluşlar ve yerel yönetimlerin ekonomik girişimleri ile kamudan önemli ölçüde sermaye desteği gören kooperatifler ve kooperatif birlikleri de kamu girişimciliğinin diğer uzantılarını oluşturmaktadır. Bunlar dışında kamu kesimi irili ufaklı 111 şirketin sermayesine yüzde elliden az oranlarda katılmıştır.

1142. 1938 yılında çıkarılan 3460 sayılı Teşkilat, 3656 ve 3659 sayılı Personel yasaları ve aynı yıllarda kurulan Umumi Murakabe Heyeti ile kamu girişimciliğinin özünü oluşturan İktisadi Devlet Teşekküllerine, kendi içinde uyumlu ve tutarlı olan kurumsal bir çerçeve sağlanmıştır.

1143. 1955 yılından başlayarak bu teşekküller kendi aralarında ve özel kesim ile bazı hallerde Hazineyi ve/veya yabancı sermayeyi ortak ederek, Türk Ticaret Kanununa göre anonim ve limitet şirketler kurmaya başlamışlardır. Böylelikle sermaye yapısı, yasal dayanağı personel rejimi, denetim biçimi, üst yöneticilerin atama biçimi ve yatırımlarının yıllık program disiplini çerçevesinde yürütülmesi açısından birbirinden farklı irili ufaklı kuruluşlar oluşmuştur.

1144. 1934 - 1955 yılları arasında 13 İktisadi Devlet Teşekkülü kurulmuş iken, 1955 - 1978 döneminde bu yapıda 6 teşekkül kurulmuş, ancak bunların 4'ü diğer İktisadi Devlet Teşekküllerinin ilgi alanından çıkarılan görevler ve işletmelerden oluşturulmuştur. Aynı dönemde Türk Ticaret Kanunu çerçevesinde ise, kamu iştiraki 194 şirket kurulmuştur.

1145. Bugüne kadar belirlenen çerçeve içinde kamu girişimciliğini içeren döner sermayeli kuruluşlar, yerel yönetim girişimleri ve kamudan sermaye desteği gören kooperatifler dışındaki 240 kuruluştan 87'sinde gerçek kamu payı yüzde 100, 38'inde ise yüzde 80 ile yüzde 100 arasındadır. 111 kuruluşta ise gerçek kamu payı yüzde 50'nin altındadır.

1146. Sanayileşme sürecindeki gelişmeler paralelinde kamu kuruluşları ile kamunun iştirak halinde olduğu kuruluşların ekonomiye katkısı giderek artmış, özellikle temel mal ve hizmetleri üretir hale gelen KiT'ler, ülke üretim sürecinin odak noktaları olma durumunu korumuştur.

1147. 1977 yılında ülkenin toplam taş kömürü, kok, blister bakır, petrokimya ürünleri ve şeker üretiminin yüzde 100'ünü, elektrik enerjisinin yüzde 84,2'sini, linyit kömürünün yüzde 63,8'ini, sıvı çeliğin yüzde 74,1'ini, kâğıt ürünlerinin yüzde 70,8'ini, beyaz petrol ürünlerinin yüzde 76,2'sini, siyah petrol ürünlerinin yüzde 68,2' sini, refrakter malzemelerinin yüzde 57,8'ini kamu işletmecisi kuruluşları üretmiştir. Genelde, sanayiın temel girdileri olan hammadde ve enerjinin büyük kısmını, bazı temel ara ve yatırım mallarının ise tümünü veya önemli bölümünü kamuya ait veya kamunun iştiraki olan kuruluşlar tarafından üretildiği bilinmektedir.

1148. İleri teknolojili büyük ölçekli entegre tesisleri içeren yatırımlarla temel sektörlerde giderek daha güçlü bir yapıya ulaşan kamu girişimciliği, ülkenin mevcut 1978 yılı proje paketinde çok önemli bölümleri üstlenmiş bulunmaktadır.

1149. Kamu kuruluşları için değişik zamanlarda yapılan çalışmalara karşın, bunların çeşitli yasalara ve Türk Ticaret Kanununa göre yönetilmeleri yerine tek bir çerçeve içinde toplanması başlanmamıştır. 440 ve 23 sayılı yasalar kamu girişimlerinin ancak 57'sini kapsayabilmektedir. Oysa bunlar dışında, kamu katılma payı yüzde 50'den fazla olan 24 kuruluş Ticaret Kanununa göre, bir kuruluş da özel yasaya göre kurulmuş bulunmaktadır. (Tablo 154).

1150. Aynı piyasa koşullarında farklı yasal yapı ve örgütlenme biçimi ile, ekonomik faaliyette bulunan kamu kuruluşları, yeterli işletmecilik anlayışına gelememiş ve ortak bir bakış açısından yönetilememişlerdir.

1151. Kamu kuruluşlarının yönetim ve işletmecilik faaliyetleri açısından çeşitli Bakanlıklara bağlı ve ilgili olmaları değişik müdahalelerle karşılanmalarına yol açmış, belirli bir bakış açısı ile olayları değerlendirmelerini ve tutarlı kararlar almalarını sağlayacak eşgüdümü olanaksız kılmıştır.

1152. Kamu girişimlerinde yöneticiler, atanma ve görevden alınma durumlarında farklı statüler ve güvencelerle karşı karşıya bulunmaktadır. Ayrıca, bu kurumlarda yeterli bir ekonomik denetimin uygulanamaması sonucu üst yöneticilerin değiştirilmesinde nesnel ölçülere göre hareket edilmemesine, çok kereler öznel değerlendirmelerin geçerli olmasına neden olmakta; üst yöneticilerin sık sık değişmesi de kurumlarda sorunlar yaratmaktadır.

1153. Yasal dayanakları büyük farklılıklar gösteren kamu kuruluş ve iştiraklerinde uygulanan personel rejimleri de birbirinden önemli ayrılıklar içermektedir. Bu kurumlarda, döner sermayeli kuruluşlar, yerel yönetim girişimleri ve kamunun sermaye katkısı sağladığı kooperatifler hariç olmak kaydıyla, 1977 sonuna göre yaklaşık 560 bin işçi, 333 bini de memur ve teknik elemanlardan oluşmak üzere, toplam 893 bin personel çalışmaktadır.

1154. 1955 yılına kadar 3656 ve 3659 sayılı Personel Yasasına göre yönetilen kamu kuruluşlarında, ticari şirketlerin kurulması ile, bu tutarlılık bozulmuş ve daha sonraki yıllarda, burada çalışanların, işçiler hariç, personel yasaları içine alınma çalışmaları (1958 ve 1970 yıllarında) istenen sonucu vermemiştir. Bugün için kamu kuruluşlarında çalışanlar arasında personel rejimi açısından büyük farklılıklar bulunmakta ve bu durum bir taraftan personel kaymasına ve kaybına neden olurken, diğer yünden eşit işe eşit ücret ilkesinin gereğince uygulanamamasına neden olmaktadır. Ayrıca özel kesimin sürekli olarak kamu kesimindeki yetişmiş elemanı alması da, kamudan özel kesime değer - kaynak aktarımının bir başka boyutunu oluşturmakta; kamunun yeterli personel sağlama açısından önemli bir diğer darboğazına neden olmaktadır. (Tablo 155).

1155. Bu kurumların bir bölümünde en yüksek yönetim ve denetim kademesi olan yönetim kurulları üyeliğine seçilme de nesnel ölçütlerin getirilmemiş olması da sorunlar yaratmaktadır.

1156. Bunun dışında, kamu kuruluş ve iştiraklerinde çalışan personel sayısının bazı işletmelere göre yüksekliği yanında; memur ve işçi oranlarında da benzer kuruluşlara göre dengesizlikler vardır.

TABLO : 153 — Kamu Girişimlerinin Ayırım ve Ana Karakteristikleri

	Kuruluş Sayısı	Kuruluşlardaki Birim Sayısı Toplamı	Kuruluşların Nominal Sermaye Toplamı (Milyon TL.)	Kuruluşlardaki Gerçek Kamu Payı		Kuruluşların Bağlı Değerleri Toplamı (Milyon TL.)
				Top. Tut (Mil.L)	Ortalama (%)	
Katma Bütçeli Kuruluşlar (5) (Üniversiteler Hariç)	10	540			100.00
Kamu İktisadi Teşebbüsleri (DPT'ce İzlenen KİT'ler)	(40)	(3 198)	(148 179)	(140302)	98.50	(147830)
Özel Yasalı Kuruluşlar (6)	4	279	69 410 (1)	69 410(1)	100.00	5 425
İktisadi Devlet Teşekkülleri (7)	18	1952	61 493	61 493	100.00	106 694
Anonim Ortaklıklar	6	506	7 500	7 337	97.83	19 325
Anonim Şirketler (0)	12	461	9 770	8 062	82.47	16 386
Özel Yasalı Diğer Kuruluşlar (6)	14	213	1041 (2)	1 041(2)	100.00	3 351
Kamu Payı %50'den Fazla Olan Diğer Şirketler (9)	65	124	6 744	6 364	94.37	23 121
Kamu Payı % 50'den Az Şirketler (10)	111	494	6 149	1 635	27.40	12 983
	240	4572(3)	162 113(4)	155 392	95.85	187 285

(1) Sosyal Sigortalar Kurumu ve Emekli Sandığı fonları nominal sermaye kabul edilmiştir.

(2) 10 kuruluşun nominal sermayesi yoktur.

(3) Döner sermayeli kuruluşlar, yerel yönetim girişimleri ve kamudan sermaye katkısı olan kooperatifler ile birlikleri dahil edilmiştir.

(4) Katma bütçeli kuruluşlar hariçtir.

(5) Tekel maddeleri, tahıl, hayvancılık, bitkisel yağ menba ve meyve suları, alt-yapı tesisleri yapımı, orman ürünleri, hava meydanları işletmeciliği, eğitim hizmetleri, işyeri işletmeciliği, eski eserleri koruma hizmeti.

(6) Tarım ve hayvancılık ürünleri, sigorta, sağlık ve emeklilik hizmetleri, nükleer araştırma, enerji ve maden sektörü etütleri, eğitim hizmetleri, standart geliştirme, çeşitli alanlarda araştırma ve yayın, proje, plan ve harita yapımı, kredi verme, tahsis ve plasman, iş ve işçi bulma, piyangoculuk hizmeti.

(7) Hayvan ürünleri, gıda maddeleri demir - çelik, demir dışı metaller, madeni eşya ve makine sanayileri, haberleşme ve karayolu ulaştırmacılığı, enerji üretimi, petrol ürünleri, dokumacılık, halıcılık, viskon ve suni ipek, deri kundura, suni tahta, çimento, madencilik.

(8) Deniz yolu ve hava yolu taşımacılığı, petrol ürünleri, bankacılık, konut yapımı, turizm işletmeciliği.

(9) Madencilik, bitkisel yağlar, şeker, gübre, yem, demir çelik, demir dışı metaller, dokumacılık, makine sanayi, petrol, petrokimya, lastik, deniz yolu taşımacılığı, gemi yapımı, bankacılık, sigortacılık, inşaat matbaacılık.

(10) Hayvansal ve bitkisel gıda maddeleri, gübre, yem, çimento, cam, seramik, madencilik, makine imalatı, demir - çelik, tekstil, bankacılık sigortacılık, demir dışı metaller, taşımacılık, matbaacılık, linyit işletmeciliği.

1157. Kamu kuruluşlarının temel mal ve hizmet niteliğinde bulunan bir kısım ürün fiyatları hükümetler tarafından toplumsal yararlar nedeniyle maliyetlerinin ve piyasa fiyatlarının altında saptanmakta ve yasa gereği fiyat farklarının görev zararı olarak Hazine tarafından karşılanması sağlanmaktadır. Ancak kritik mallar için olması gereken bu uygulamanın yaygınlaşması bir yandan girişimleri rasyonel çalışma bakımından çaba göstermemeye itmekte, öte yandan zamanında alınamayan görev zararı karşılıkları nedeniyle finansman darboğazına girmektedirler.

1158. Kamu girişimleri, genellikle yetersiz sermaye miktarı ile faaliyetlerini sürdürmekte, sermaye artırımını işi çok zaman almakta ve bu nedenle bozulan özkaynak/yabancı kaynak oranı hem ticari işlemler açısından zorluklar yaratmakta hem de borç yükünün artmasına neden olmaktadır. Ayrıca bağlı değerlerin gerekli şekilde süreli olarak yeniden değerlendirilememesi de, kurumlarda işletmecilik ve mali açılardan yetersizliklere neden olmaktadır.

1159. Kamu girişimlerinin yaygın ve dağınık biçimde iştiraklerde bulunmaları kaynak kaybına ve denetimden uzak bir sistemin gelişmesine yol açmıştır. Kamunun birbirine olan katılma paylarının bir kısmı ise genel olarak küçük ve dağınık, faaliyet alanları ve amaçlarıyla ilgisizdir. Özel kesime olan iştirakler ise gereğince izletmemekte ve iştirakçilik bir hibe ya da karşılıksız finansman kaynağı gibi çalıştırılmaktadır.

1160. Kamu girişimlerinin bir bölümünde tek düzen muhasebe sistemi uygulanırken, büyük bir bölümünde ise başka muhasebe sistemleri uygulanmaktadır. Tek düzen muhasebe sistemi uygulayan kuruluşlarda ise uygulama değişik biçimlerde olmaktadır. Muhasebe sistemlerinin işletme ve yatırım faaliyetlerini ayırtedecek biçimde düzenlenmemesi harcamaları izlemeyi zorlaştırmakta mali denetimi etkisiz kılmaktadır.

1161. Kamu girişimlerinin çoğunda üretilen mal ve hizmetlerin iç ve dış pazarlaması araçların elinde bulunmakta, dış piyasaların, izlenmesi ve zamanında mal arzının sağlanması kuruluşlardaki pazarlamaya yönelik örgütlenmelerin yetersizliği nedeniyle önemli bir sorunu oluşturmaktadır.

2. İLKELE VE POLİTİKALAR :

1162. IV. Plan döneminde kamu girişimciliğinin mevcut potansiyelinin en üst düzeyde değerlendirilmesi plan disiplini ve hedefleri çerçevesinde hızla geliştirilmesini sağlayacak yasal, kurumsal ve ekonomik yapıya en kısa sürede kavuşturulması sağlanacaktır.

1163. Kamu girişimlerinin kendini yaşatan, ve geliştiren ekonomik kuruluşlar olarak yeni ve etkin bir örgütlenme yapısına kavuşturulmaları, IV. Planın gündemine öncelikle gelmektedir. Bu girişimler sermaye birikimini hızlandırmak, istihdam yaratmak, teknoloji üretmek, üretim ve dışsattım hedeflerini gerçekleştirebilmek dengeli sanayileşmeye ve sanayinin yurt sathına daha sağlıklı bir şekilde yayılmasını sağlamak için daha az sayıda, büyük ve güçlü birimlere dönüştürülecek ve kendilerine ait finansman kuruluşlarını (bankalarını) kısa sürede oluşturmaları sağlanacaktır. Bu amaçla, kamu girişimciliği kapsamı içinde kabul edilen işletmecilik kuruluşların, işlev, yatay

TABLO : 154 – Kamu Girişimlerinin Sermaye Yapısı ve Yasal Dayanağı Bakımından Ayırımı (1)

Girişim Ana Grupları	Kuruluş sayısı	Kuruluşlara bağlı birim sayısı	Gerçek Kamu Payına Göre Ayırım					Yasal Dayanağına Göre Ayırım						
			Yüzde 100 kamu payı	Yüzde 80-100 Kamu payı	Yüzde 50-80 Kamu payı	Yüzde 20-50 Kamu payı	Yüzde 20'den az Kamu payı	Bütçe Yasası	440 ve 468 sayılı yasalar	23 sayılı yasa	Özel yasalı	Türk Ticaret Kanunu	TTL ve YDK	Kooperatifler yasası
Katma Bütçeli Kuruluşlar (Üniversiteler hariç)	10	543	10	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—
Kamu İktisadi Teşebbüsleri (DPT'ca izlenenler KİTler)	(40)	(3 198)	(21)	(17)	(1)	—	—	—	(30)	—	(7)	(1)	(2)	—
Özel Yasalı Kuruluşlar	4	279	3(2)	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—
İktisadi Devlet Teşebbüsleri	18	1 952	18	—	—	—	—	—	18	—	—	—	—	—
Anonim Ortaklıklar	6	506	—	5	1	—	—	—	3	—	3	—	—	—
Yüzde 50'den fazla olan şirketler	12	461	—	12	—	—	—	—	9	—	—	1	2	—
Özel Yasalı Diğer Kuruluşlar	14	216	12(2)	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—
Yüzde 50'den fazla Kamu payı olan diğer Şirketler	65	124	44	21	—	—	—	—	0	19	1	24	13	—
Yüzde 50'den az Kamu payı olan Şirketler	111	494	—	—	—	78	33	—	—	—	—	107	2	1
TOPLAM	240	4 572	87	38	1	78	33	10	38	19	22	132	17	1

(1) Döner sermayeli kuruluşlar; yerel yönetim girişimleri ile Kamudan sermaye katkısı olan kooperatifler ile birlikleri dahil edilmemiştir.

(2) SSK, BAĞKUR ve TSE'nin durumu belli değildir.

TABLO : 155 — Kamu Girişimlerinin (*) Personel Rejimi ve Üst Yöneticilerin Atanması Bakımından Ayırımı

Girişim Ana Grubu	Personel Rejimine Göre Ayırım (Memurlar için)										Üst Yöneticilerin Atanmasına Göre Ayırım					
	Kuruluşlarda Çalışan Sayısı Topl.			Personel Yasasına Bağlı Çalışanlar		Sözleşmeli Çalışanlar		Toplu Sözleşmeli Çalışanlar		Akademik Personel						
	Kuruluş Sayısı	Memur	İşçi	Kuruluş Sayısı	Memur Sayısı	Kuruluş Sayısı	Memur Sayısı	Kuruluş Sayısı	Memur Sayısı	Kuruluş Sayısı	Memur Sayısı					
Katma Bütçeli Kuruluşlar (Üniversiteler Hariç)	10	51 271	131 612 (1)	10	51 264	3	7	—	—	—	—	4	2	4	—	—
Kamu İktisadi Teşebbüsleri (DPT'ce İzlenen KİT'ler)	(40)	(228 786)	(344 326)	(35)	(201 687)	(17)	(2 747)	(6)	(24 352)	—	—	(33)	—	(5)	(2)	—
Özel Yasalı Kurulular	4	23 630	27 356	4	22 763	2	867	—	—	—	—	4	—	—	—	—
İktisadi Devlet Teşebbüsleri	18	154 139	274 857 (2)	18	153 723	9	436	—	—	—	—	18	—	—	—	—
Anonim Ortaklıklar (Örgüt Yasası olanı)	6	32 296	9 294 (3)	3	9 000	3	344	5	22 950	—	—	6	—	—	—	—
Şirketler Kamu Payı % 50'den Az	12	18 701	32 819	10	16 201	3	1 100	1	1 400	—	—	5	—	5	2	—
Özel Yasalı Diğer Kuruluşlar	14	9 014	15 633 (4)	10	6 791	6	86	4	318	2	1 819	2	—	6	—	4
Kamu Payı yüzde 50'den fazla olan diğer şirketler	65	9 872	26 849	30	1 542	15	5 071	19	3 179	—	—	1	2	—	39	23
Kamu payı yüzde 50'den az olan şirketler	111	33 724	40 178	—	—	—	—	99 (5)	33 721	—	—	—	—	—	10(6)	95(6)
TOPLAM	240	332 667	558 538	85	261 254	41	7 911	128	61 573	2	1 819	10	4	15	51	124

(*) Döner sermayeli kuruluşlar, yerel yönetim girişimleri ve kamudan sermaye katkısı olan kooperatifler ile birlikleri dahil edilmemiştir.

(1) 33 680 geçici işçi; (2) 47 469 geçici işçi; (3) 108 geçici işçi; (4) 11 019 geçici işçi; (5) 12 kuruluş burada gösterilmemiştir. (6) 6 kuruluş gözönünde tutulmamıştır.

TABLO : 156 — Kamu Girişimi Gruplarının Denetimsel Ayırımı (3)

Girişim Ana Grupları	Kuruluş Sayısı	Bakanlık ve Sayıştay	Bakanlık ve Genel Kurul	Bakanlık, Sayıştay ve TBMM	Ana Kuruluş ve Genel Kurul	Bakanlık Y. Denetleme Kurulu ve TBMM	Bakan	Ana Kuruluş	Ana Kuruluş ve Yük. Denet. Kurulu	Özel Yasaya Göre Kendi Gn. Kurulu	T. T. K. Genel Kurulu	Bakanlık ve TBMM	G. Kurul ve Yük. D. Kurulu	Genel Kurul ve Bakanlık Murakıbbı	Bakanlık. Gn. Kurul YDK ve Murakıplar
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
Katma Bütçeli Kuruluşlar (Üniversiteler Hariç)	10	8	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Kamu İktisadi Teşebbüsleri (DPT'ce İzlenen KİT'ler)	(40)	(—)	(1)	(—)	(—)	(36)	(—)	(—)	(—)	(—)	(1)	(—)	(1)	(—)	(1)
Özel Yasalı Kuruluşlar	4	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1
İktisadi Devlet Teşebbüsleri	18	—	—	—	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Anonim Ortaklıklar (Örgüt Yasası olan) şirketler (1)	6	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—
(Kamu Payı % 50'den fazla)	12	—	—	—	—	11	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Özel Yasalı Diğer Kuruluşlar	14	2	—	1	—	6	1	—	—	2	—	1	—	1	—
Kamu Payı yüzde 50'den fazla olan diğer şirketler(1)	65	—	—	—	3	2	—	8	32	—	12	—	1	—	—
Kamu payı yüzde 50'den az olan şirketler (2)	111	—	—	—	15	—	—	—	—	—	92	—	—	—	—
TOPLAM	240	10	1	1	1	44	3	8	32	2	105	1	2	1	1

Not:

(1) 6 Kuruluşun denetim durumu saptanamamıştır.

(2) 4 Kuruluşun denetim durumu saptanamamıştır.

(3) Döner sermayeli kuruluşlar, yerel yönetim girişimleri ve kamudan sermaye katkısı alan kooperatifler ile birlikleri dahil edilmemiştir.

TABLO : 157 — Kamu Girişimlerinin Plan Disiplini ile İlişkileri (2)

Kamu girişimleri grupları	Kuruluş sayısı	Doğrudan plan kapsamına girenler	Dolaylı plan kapsamına girenler	Plan disiplini dışında kalanlar
Katma bütçeli kuruluşlar	10	10	—	—
Kamu iktisadi teşebbüsleri (DPT tarafından izlenen KİT'ler)	(40)	(40)	(—)	(—)
Özel yasalı kuruluşlar	4	4	—	—
iktisadi Devlet Teşekkülleri	18	18	—	—
Yasası olan anonim ortaklıkları	6	6	—	—
Kamu payı % 50'den fazla şirketler	12	12	—	—
Özel yasalı diğer kuruluşlar	14	7	1	6
Kamu payı yüzde 50'den fazla diğer şirketler	65	7(1)	39 (1)	17(1)
Kamu payı yüzde 50'den az şirketler	111	—	16	95
TOPLAM	240	64	56	118

(1) 2 şirketin durumu saptanamamıştır.

(2) Döner sermayeli kuruluşlar, yerci yönetim girişimleri ve kamuda sermaye katkısı olan kooperatifler ile birlikleri dahil edilmemiştir.

ve dikey bütünleşme, birbirlerini tamamlama ve ölçek ekonomileri ölçütlerine göre «Sektör Kurumu» çatısı altında bir araya getirilerek, yeniden örgütlenmeleri temel ilke olacaktır. Böylelikle birbirinden farklı kuruluş, örgütlenme, yönetim, denetim ve personel yasalarına bağlı, plan uygulaması ve disiplini açısından değişik yaklaşımlara konu olan kamu girişimlerinin, aynı ilkeler, normlar ve yasalar çerçevesinde, plan disiplini uygulaması içinde çalışır duruma gelmeleri hedef alınacaktır.

1164. Bu çerçevede Tümosan, Temsan, Taksan, Testaş ve Gerkonsan öncelikle KİT statüsüne dönüştürülecekler; sektör kurumları çerçevesinde yapılacak düzenlemelerle yeni yapıya kavuşturulacaklardır.

1165. «Sektör Kurumları» altında örgütlenilecek tüm kamu kuruluşlarının, plan disiplini ve hedefleri çerçevesinde, yürütecekleri işletme ve yatırım çalışmalarından doğacak ek finansman gereksinimlerinin yıllık kamu dengesi ve finansman programları içeriğinde yeterince karşılanması sağlanacaktır.

1166. «Sektör Kurumlarının» işletme kredisi gereksiniminin karşılanması için kamu kredi kurumlarında gerekli düzenlemeler yapılacak, belirli kamu ticari bankaları bu amaca yönlendirilecektir. Öncelikle mevcut kamu bankalarında uzun dönemde sektör kurumlarının kendi bünyelerinde geliştirecekleri kurumlarla bu gereksinimlerini daha sağlıklı bir şekilde karşılamaları hedef alınacaktır. Ayrıca bu kuruluşların tahvil satışları yoluyla sermaye piyasasından yararlanmaları sağlanacaktır.

1167. Devlet Yatırım Bankası yatırım faaliyetlerinde kamu girişimciliğinin tüm ek finansman gereksinimini karşılamayı hedef alacaktır.

(a) Kamu girişimciliğinde belirlenen ilkeler çerçevesinde yapılacak düzenlemenin gerektirdiği yasal, kurumsal ve diğer önlemlere ilişkin yasa hazırlama, mevzuat değişikliği yapma, yeniden kurumsal düzenleme ve örgütlenme çalışmaları en kısa sürede Devlet Planlama Teşkilatının eşgüdümünde, ilgili bakanlık ve kuruluşlarla birlikte oluşturulacak bir komisyon tarafından hazırlanacak sektör kurumlarının kamu yönetimiyle sektör kurumlarını oluşturan kuruluşlarla ilişkisi' IV. Plan döneminde uygulamaya geçilecektir.

(b) Katma bütçeli ve özel yasalı kuruluşlardan ekonomik faaliyette bulunanlar, iktisadî Devlet Teşekkülleri ve sermayesinde kamu payı yüzde 50'den fazla olan ortaklıklar oluşturulacak, kamu «Sektör Kurum» lan bünyesinde yeniden örgütlenecektir.

(c) Kamu katılma payı yüzde 50'den az olan şirketlerden temel ve kritik mal ve hizmet üreten kamu ile bütünleşmesinde yarar görülen bazı şirketlerin de, karşılıklı uzlaşma ile, sektör kurumlarına dahil edilmesi amaçlanacaktır.

(d) «Sektör Kurumları»nın gerektiğinde yaygın halk girişimciliği, tarım kredi ve köy kalkınma kooperatifleri birlikleri ile belirli sektörlerde ileri teknolojilerin aktarımı amacıyla yabancı kuruluşlarla ortaklıklar kurabileceklerdir. Ayrıca, üretim sürecinin veya teknolojinin gereği olarak, yerel yönetimlerle, yeni bir yapıya kavuşturulacak olan Tarım Satış Kooperatifleri Merkez Birliklerinin iştirakleri ile ve sosyal güvenlik kurumları ile kamu yararını artırıcı nitelikli ortaklık ilişkilerine girebileceklerdir.

(e) «Sektör Kurumları» yapısı genel hatlarıyla oluşturulduktan sonra uygulamada; makine sanayii, demir - çelik sanayii, demir dışı metalürji ve toprak sanayii gibi temel alanlara ve banka sahibi kamu kuruluşlarının alanlarına öncelik verilecektir,

(f) «Sektör Kurumları», yatay ve dikey bütünleşme ile birbirlerini tamamlayan genel müdürlükler, onların altında müessese, fabrika veya işletmeler olarak örgütleneceklerdir. Sektör kurumları içinde bütünleştirilen kamu girişimlerinin tüm hisseleri, sektör kurumunun tüzelkişiliğinde kamu tarafından üstlenilecektir.

(g) «Sektör Kurumlarının» bu ilkeler ve politikalarla uyumlu olarak, yürürlükte bulunan yasalar üzerinde en az değişikliği gereksindirecek çözümler ve düzenlemeler ile hızla oluşturulması sağlanacaktır. Sektör kurumları kapsamına girecek olan kamu girişimlerinin, bağlı olacağı genel müdürlüğe, dolayısıyla ilgili sektör kurumuna devredilmesi konusundaki çalışmalar en kısa sürede yapılacaktır.

1168. Kamu girişimciliğinde, özellikle «Sektör Kurumlarında» çalışan tüm personelin aynı statü altında çalışmalarına olanak sağlayacak ve yetişkin personelin özel kesime kaymasını önleyecek, eşit işe eşit ücret öngören, 657 sayılı Yasa yerimi alacak yeni bir personel yasası ve ilgili mevzuat çalışmaları en kısa sürede tamamlanacaktır.

1169. «Sektör Kurumları» nda çalışanların yönetime ve işletmelerin sorumluluklarına, verimli bir çalışma ortamı yaratacak biçimde belirli düzeyde katılmalarını sağlayacak yasalar ve/veya düzenlemeler en kısa sürede çıkartılacaktır.

1170. «Sektör Kurumlarının» girdi fiyatları ile ürettikleri temel mal ve hizmetler fiyatlarının; sanayimizin dışa açılmasını, iç ve dış tekellerle rekabet etmesini sağlayacak düzeylerde olması için yöntemler geliştirilecektir.

1171. «Sektör kurumlarında» işletme çalışmalarının etkinliğini saptamak amacıyla; verimlilik, maliyet, üretkenlik, kalite, finansman ve benzeri konularda özdenetim önem verilecektir. Denetim aygıtının, işletmenin olanaklarını aşması halinde işletme bu konuda uzman kuruluşlarla işbirliğine gidecektir, izlenen muhasebe sistemleri en etkin denetimi ve özellikle yatırım ile işletme uygulamalarını ayrı ayrı izlemeyi sağlayacak içeriğe kavuşturulacaktır.

1172. «Sektör Kurumları» arasındaki işbirliği eşgüdüm ve ileticim uygulama işlerliği olan bir çözüme bağlanacaktır. Bu amaçla kamu girişimleri arasında, sözü edilen biçimde, özellikle finansman, planlama, işgücü ve malzeme transferi, projecilik, yapımçılık, işletmecilik, bilgi akımı ve denetim alanlarındaki işbirliği etkinleştirilecektir.

1173. Uygulamanın verdiği olanaklar çerçevesinde, işçi ve çırak eğitimi ile işyerinde eğitim; yöneticilerin günün bilini ve teknik gelişmeleri ile ilgili bilgi ve becerilerinin gelişmesini sağlayıcı eğitim uygulamaları sektör kurumlarında yeterli düzeye çıkarılacaktır.

1174. «Sektör Kurumları» m zorlama yorumlarla görev alanları dışına çıkararak ve kalkınma plan ve programları ile üstlendikleri görevleri aksatan ya da durduran siyasal, mali, yönetsel ve ekonomik karışmalar kesinlikle önleneyecektir. Özellikle üst kademe yöneticilerinin haklı ve gerçek bir nedeni olmaksızın sık ve gereksiz atamalarla görevlerinden alınmalarını için objektif bir sistem uygulanacaktır.

1175. «Sektör Kurumları» plan ve programlarla üstlenecekleri etüt - proje, yatırım ve işletme görevlerini gereğince yerine getirmek, bu amaçla gerekli kurum içi düzenlemelere gitmek, denetim yöntemlerini geliştirmek için gerekli önlemleri alacak-

lardır. Devlet Yatırım Bankasına ve dış kredi kurumlarına kredi için sunacakları projelerin zamanında, yeterince ayrıntıda hazırlanmış olmasını sağlayacaklardır.

1176. «Sektör Kurumlan» araştırma - geliştirme ve etüt - proje çalışmalarına çağdaş teknolojinin izlenerek yurt koşulları ve gereksinimlerine göre uyumun sağlanmasına özel önem vereceklerdir. Kendi bünyelerinde oluşturacakları araştırma - geliştirme birimleri ile kendi alanlarında teknoloji üretimine yöneleceklerdir.

1177. Sermayesinde kamu katılma payı yüzde 50'den az olan kamu girişimlerinden uygun görülenlerde kamu payının, ekonomik koşullarla DESİYAB çerçevesinde «Yaygın Halk Girişimciliği» kesimine devri için olanaklar araştırılacaktır. Devirde yurt dışında veya ilgili şirkette çalışan işçilere öncelik hakkı tanınacaktır.

1178. Mevcut kamu girişimlerinden sektör kurumlan bünyesinde yer almayacak veya yaygın halk girişimciliğine devredilmeyecek olanlardan hangilerinin statülerinin aynen korunacağı, hangilerinin genel veya katma bütçeli kuruluşlar arasına katılacağı ve bunun ilkeleri en kısa sürede saptanarak uygulamaya konulacaktır.

III. YAYGIN HALK GİRİŞİMCİLİĞİ :

1. PLANLI DÖNEMDE GELİŞMELER VE SORUNLAR :

1179. III. Plan döneminde, kamu ve özel kesim yanında, kamu fonlarını veya halkın tasarruflarını kullanan kurum, dernek ve vakıf gibi tüzelkişilerin girişimleri üçüncü sektör olarak tanımlanmış ve ekonomik girişimcilik yapmaları öngörülmüştür. Ancak bu konuda yeterince girişimlerde bulunulmamış ve önemli bir gelişme sağlanamamıştır.

1180. Türkiye'de, son 10-12 yıl içinde, gerek gelir düzeyindeki artışlar gerek küçük bölgesel girişim koşullarının olgunlaşması ve gereksede yurt dışında çalışan işçilerin tasarrufları yoluyla yaygın ve çok ortaklı halk girişimciliği ortaya çıkmıştır. II. Plan döneminde başlayan bu gelişme, kalkınma açısından belirli bir potansiyel yaratmasına karşın, girişimcilerin bilgi ve beceri eksiklikleri ve kamunun bu konuda yeterince hazırlıklı bulunmaması, sonucu, bu alanda bütünleştirici bir yaklaşımdan yoksun kalmıştır. III. Plan dönemi içinde küçük tasarrufları, özellikle işçi tasarruflarını yönlendirmek için kurulan DESİYAB da örgütlenmesini yeterince tamamlayamamış, kesime katkısı çok sınırlı düzeyde kalmıştır.

1181. Çok ortaklı şirketlerin, karşılaştıkları en önemli sorun, seçilen konuya oranla eksik sermaye ve yetersiz bilgi ile işe başlanması olmuştur. Çok ortaklı şirketlerde yatırım için teşvik belgesi verilirken yatırımın yüzde 40'ı kadar öz kaynak aranması, kredi sağlanması aşamasında sermaye yetersizliği nedeniyle yeterli kredi kullanılmamasına yol açmış; sık sık sermaye artırımlarına gidilmesi ise zaman kaybına neden olmuş girişimlerin güvenilirliğini olumsuz yönde etkilemiştir.

1182. Son 10-12 yıl içinde, saptanabilen 300 dolayındaki çok ortaklı halk girişimleri de; konuya salt politik açıdan ya da yurt dışındaki işçilerin tasarruflarının yurt içinde aktarılmasında araç olması açısından bakılması nedeniyle, büyük ölçüde başarısızlığa uğramıştır. Bunların yaklaşık yüzde 70'i yer ve konu olarak yanlış işe başlamış veya kötüye kullanarak yeterince başarılı olamamışlardır. Bu girişimlerden uygulama aşamasında veya bitmiş durumda olanların büyük çoğunluğu,

içinde buldukları ciddi finansman sorunları nedenleri ile yatırım ve işletme çalışmalarını sürdürmemeye durumundadırlar. Çoğunun yönetim açısından sağlıklı bir yapıya sahip olmamaları da bu olgunun diğer nedenini oluşturmaktadır. Ayrıca bu tür girişimlerin sınai planlaması, proje geliştirmesi, teşvik, denetim ve kredi politikaları açısından gerçek yerinin açıklıkla ve sağlıklı bir yaklaşımla saptanmamış olması III. Plan dönemi uygulamalarını önemli düzeyde aksatmıştır.

1183. III. Plan dönemi içinde, bu kesimi farklı bir çerçeve içinde ele alan anlayış yetersiz kalmıştır. Bu tür ekonomik girişimcilğe; sınırlı tasarruf sahibi olan halkın, işçi ve örgütlerinin, yurt dışında çalışanların ve yöresel tasarruf birleşmelerinin yeni bir boyut olarak girmesiyle anlayış değişmiş ve kapsamı genişlemiştir.

2. İLKELE VE POLİTİKALAR :

1184. Ekonominin işleyişine ve yönetimine, demokratik ölçüler içinde, çalışanların ve küçük tasarruf sahiplerinin yaygın olarak katılmasını; sınırlı olan kaynakların küçük tasarruflar yoluyla, özellikle bölgesel ve yerel yatırımlara yöneltilerek değerlendirilmesini yerel ve bölgesel doğal kaynakların ve işgücü potansiyellerinin gelişme sürecine daha etkin ve rasyonel bir şekilde katkıda bulunmalarını sağlamak amacıyla çok ortaklı şirket niteliğinde yaygın halk girişimciliğinin kamunun yönlendirici desteği altında hızla geliştirilmesi amaçlanacaktır.

1184. (a) Böylelikle, bir yandan temel ana ve yatırım malı sektörlerinin kamu öncülüğünde ileri teknolojileri içeren entegre tesislerle hızla geliştirilmeleri hedef alınırken; diğer yandan yaygın halk girişimciliğinin katkısı ile bu sektörleri ve tesisleri tamamlayıcı sınai yapının bütünleşmesini, üretimin gerçek toplum gereksinimlerine dönük olmasını sağlayıcı yatırımlar gerçekleştirilecektir.

1184. (b) Yaygın halk girişimciliğine, üretim yapısı ve ilişkileri içinde ekonomik bir boyut kazandıracak olan gücün kaynağını temelde; küçük tasarruf sahibi olan halk, çalışanlar ve çalışanların oluşturduğu örgütler, yurt dışında çalışan işçiler, kooperatifler ve kooperatif üst birlikleri, yerel yönetimler fonları oluşturacaktır.

1184. (c) Sektör kurumları çerçevesinde yeniden örgütlenilecek olan kamu girişimleri ise, kanunun etkinliğini artırıcı nitelikte çok zorunlu durumlarla sınırlı olmak kaydıyla yaygın halk girişimciliği kesimine sermaye iştirakinde ve teknik yardımda bulunabilirler.

1185. Yaygın halk girişimciliği yatırımlarının ek finansman gereksinimlerini yeterince ve düzenli bir şekilde karşılanabilmesi görevi, tümüyle bu amaca yönlendirilerek güçlendirilecek olan Devlet Sınai İşçi ve Yatırım Bankası (DESİYAB) tarafından üstlenilecektir. DESİYAB bu amaçla gerektiğinde oluşturulacak çok ortaklı şirketlerin sermayelerine, belirli süreler için katılabilecektir.

1186. Yaygın halk girişimciliği kesiminde; yatırım fikirlerinin belirlenmesi, projecilik ve yatırım uygulama çalışmalarının yürütülmesi bu kesimin Yatırım ve Kalkınma Bankası olan (DESİYAB) tarafından, çekirdek bir örgütlenme ile özel ve kamu kesiminde varolan kaynakların en iyi bir biçimde harekete geçirilmesi şeklinde yapılacaktır.

1187. Yaygın halk girişimciliğinin harekete geçirilerek plan hedeflerine yöneltilmesinde etken olacak DESİYAB, kendi etrafında oluşturacağı projecilik ve yatırımcılık örgütü ile, bu kesimin örgütlenmiş girişimcilerine ulaşacak :

- i — Girişimcilik konularının belirlenmesi,
- ii — Gerekli yapılabirlik etütlerinin hazırlanması,
- iii — Projelerin hazırlanması veya hazırlattırılmasının sağlanması,
- iv — Yatırımın en uygun bir biçimde yapılmasında gerekli tüm girişimlerde yardımcı olunması,
- v — Tesislerin işletmeye alınmasında ortaya çıkabilecek tüm sorunlara yardımcı olunması,

gibi konuların çözümlenmesi yönünde gerekli örgütlenmeyi ve hizmeti sağlayacaktır.

1188. Yaygın halk girişimciliğinin mühendislik asarım ve danışmanlık hizmetleri gereksinimini sağlıklı bir şekilde karşılayabilmek amacıyla, DESİYAB öncülüğünde bir şirket oluşturulacaktır.

1189. DESİYAB, yaygın halk girişimciliğini örgütleyip gerekli finansman imkânı sağlaması ve bu sektör için Kalkınma bankacılığı» görevini yerine getirebilmesi için gerekli olan fonları; kamu kesiminden alacağı kredi veya avans şeklindeki yardımlar, tahvil ve hisse senedi satışları ve gerektiğinde hazine kefaletiyle yerli ve yabancı mali kurumlardan sağlanacak krediler yoluyla sağlayacak; sağladığı fonları kalkınma ve yatırım bankacılığının ilkelerine göre, proje bazında değerlendirecektir.

1190. Halen, yaygın halk girişimciliği anlayışında kurulmuş olup yatırım ve işletme aşamasında bulunan ancak, projecilik, işletmecilik ve finansman açısından sorunları olan girişimlere ekonomik ölçütler ve projecilik ölçütleri dikkate alınarak, DESİYAB tarafından gerekli teknik ve mali yardımlar sağlanacaktır. DESİYAB, saptanacak belirli ölçütlere göre bu tür girişimciler için ayrılacak fonu kullanarak, bugüne kadar harcanan kaynakların ekonomiye yararlı olması için önlemler alacak, bu tesislerin üretime geçmesini sağlayacaktır.

1191. Yaygın halk girişimleri, yatırım ve işletmeye alma sonrası gereksinimleri olan işletme finansmanını, normal bankacılık hizmetleri çerçevesinde, özellikle bu amaca yöneltilecek kamu ticari bankası ile diğer özel bankalardan sağlayacaklardır.

1192. Yaygın halk girişimciliğinin, Plan hedefleri doğrultusunda ve ekonomik ölçütler çerçevesinde kendi aralarında yatay ve dikey bütünleşmeye gitmeleri" özendirilecektir.

1193. Yaygın halk girişimciliğinin gücünü ve dinamiğini oluşturacak değişik girişimci grupların örgütlenmeyi doğrudan kendilerinin yapması, örgütlenmede sermaye paylarının sınırlı tutulması, tasarruf sahiplerinin ve çalışanların yönetimde ve örgütün ekonomik faaliyetleri içinde görev almaları temel alınacaktır.

1194. Bu kesimin örgütlenmesinde ve girişimin yapılmasında ilgili Bakanlık, DPT, bu kesimin yatırım ve kalkınma bankası olan DESİYAB, yerel yöneticiler ve ilgili kamu girişimci kuruluşları yöneticileri gerekli ilgiyi göstermede ve plan hedefleri ile bütünleştirici çalışmada bulunmada yardımcı olacaklardır.

1195. Bugün için kamu işletmelerinin elinde bulunan, kamu payları yüzde 50'nin altında plan ve kamu girişimciliğinin yeniden düzenlenmesi çerçevesinde saptanan,

kamunun iştirak halinde bulunduğu işletmelerin paylarının da, DESİYAB kanalı ile yaygın halk girişimciliğine açuma olanakları araştırılacaktır.

1196. Yaygın halk girişimciliği niteliğindeki yatırımlara sağlanacak ayrıcalıklı özendirme olanakları, şirketlerin sermaye yapılarında oluşacak değişikliklerle, bu niteliklerini kaybetmeleri halinde kaldırılacaktır.

1197. Yaygın halk girişimciliğinde çalışanların yönetime ve işletmelerin sorumluluklarına, verimli bir çalışma ortamı yaratacak biçimde katılmaları sağlanacaktır.

IV. VAKIF GİRİŞİMLERİ :

1. GENEL DURUM VE SORUNLAR :

1198. Yurttaşlar arasında toplumsal yardım ve dayanışmanın örneği ve en eski hukuk olgularından biri olan Vakıf Kurumu, tarih boyunca ekonomik ve sosyal yönden topluma azımsanmayacak katkılarda bulunmuştur.

1199. Toplumsal nitelikli bazı kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi amaçları ile kurulan vakıflar, bugün özellikle sermayeleri ve yatırımları ile de ekonomide ayrı bir önem kazanmışlardır. Anayasamızla benimsenmiş olan «Ulusal Dayanışma» ve «Toplumsal Adalet» ilkelerine koşut olarak, daha fazla gelişme ve hizmet etme olanaklarına kavuşturulmaları için zaman içinde yeni düzenlemelere konu olan Vakıf girişimleri, 1967 yılında yürürlüğe giren 903 sayılı Yasa uyarınca ve «Kamunun yasal yükünü azaltıcı yönde görev üstlenmeleri» koşuluyla vergi bağışıklığından yararlandırılmışlardır.

1200. Bu gelişme üzerine birçok dernek 903 sayılı Yasanın biçimsel koşulunu yerine getirerek vergi bağışıklığından yararlanma istemlerini yoğunlaştırmışlardır. Bu uygulamada varlıkları, gelirleri ve yatırımları açısından ağırlığı «Askeri amaçlı vakıflar» oluşturmuş, 34 sosyal amaçlı vakfın 1975 yılındaki yaklaşık yıllık net gelir toplamı olan 25 milyon TL.'sına karşın, askeri amaçlı vakıflar 520 milyon TL.'sı gelir elde etmişlerdir.

1201. 903 sayılı Yasaya göre vergi bağışıklığından yararlanmış olan Vakıfların 1977 yılı geliri 1 milyar dolayında olup, giderleri ise bu sayının ancak % 10'unu oluşturmaktadır. Bu % 10'un yarısının da cari giderler olduğu gözönünde tutulursa bazı vakıf girişimlerinin çalışma amaçları dışına kaydığı ve bunun da vergi kayıplarına yol açtığı ortaya çıkmaktadır.

1202. 903 sayılı Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra kurulan ya da vakıf biçimine dönüşen kuruluşların ne yönde gelişme gösterdikleri, özellikle vergi bağışıklığından yararlandırılanların temel amaçları doğrultusunda kamu hizmeti yükünü ne ölçüde paylaştıkları saptanamamış ve Hazinesinin bu yolla uğradığı vergi kaybı açısından irdelenmesi gerçekleştirilememiş bir önceki sorunun da başlıca nedenlerinden olan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Maliye Bakanlığınca yapılması gerekli olan denetimler belirli zaman aralıkları ile ayrıntılı olarak yapılamadığı gözlenmiştir.

1203. Vakıf amaçlarını yönlendirici ve aynı amaçlı olanları güçlü bir bütünlüğe kavuşturucu düzenlemelerin yokluğu bu alandaki sağlıksız görünümün diğer bir nedeni olmuştur.

1204. Vergi bağışlığı almış vakıf girişimlerinin, amaçları doğrultusundaki giderlerinin sınırlı olduğu, yürürlükteki 1066 sayılı Tüzüğe karşın bugünkü varlıklarının gelirlerini büyütmek için «menkul kıymet» alımına ağırlık verdikleri, böylece kuruluş amaçlarını gerçekleştirecek giderlerden kaçındığı saptanmıştır. Bu konuda girişimleri yönlendirici mevzuatın yokluğu, örneğin vakıfların amaçlarının projelendirilerek, değerlendirilmesinin ve izlenmesinin yapılamamış olması başlıca eksik olarak gözlenmektedir.

2. İLKELEER VE POLİTİKALAR :

1205. 903 Sayılı Yasa ve 1G66 Sayılı Tüzük, Vakıf girişimlerine vergi bağışıklığı açısından yeniden gözden geçirilecek, bu konudaki özendirici uygulamalar, ancak Anayasanın «sosyal devlet» ilkesinin kamuya yükümlendiği görevlerle ve ulusal kültürümüzle çelişmeyen, sosyo-ekonomik koşullara uygun, güçlü vakıf birliklerinin oluşmasını sağlayacak doğrultuda yönlendirilecektir.

1206. Yeni Vakıf girişimlerine Vergi bağışıklığı, Yıllık Programlarda saptanacak alt sektör ve hizmet alanlarında faaliyet gösterecekler tanınacak, kurulu Vakıfların çalışma alanları ayrıntıları ile irdelenerek, uygun görülecek alanlardan sapma yapanların vergi bağışıklıkları kaldırılacaktır.

1207. Vakıflar Genel Müdürlüğü, vergi bağışıklığı alan vakıfları, işleyiş düzenlerini kamu hizmeti yükünü azaltma durumlarını ve gelirlerinin kullanım şeklini de kapsayacak biçimde her yıl ayrıntılı olarak denetleyecek, bu amaçla, ilgili kuruluş yeterli denetim personeli ile güçlendirilecektir.

V. MÜHENDİSLİK - TASARIM HİZMETLERİNİN DÜZENLENMESİ :

1. DURUM :

1208. Sanayileşme süreci içinde - etüt - proje, mühendislik tasarımcılık hizmetlerine olan gereksinim giderek artmakta, yurt içi teknik bilgi ve deneyim birikiminin bu alanda en etkin biçimde kullanımı gerekmektedir. Buna karşın etüt-proje hizmetlerine gerek kamu gerekse özel kesimde yeterince önem verilmemiştir.

1209. Etüt-proje hizmetleri için ayrılan kaynakların yetersizliği yanında günümüze dek kamu için mühendislik hizmetlerinin sağlanması izlenen yöntemler de beklenen başarıya ulaşmamıştır.

1210. Yatırımcı kamu kuruluşlarının kendi bünyeleri içinde proje birimleri oluşturmaları, kamu kuruluşlarının ortaklık yolu ile özel mühendislik - danışmanlık firmaları kurmaları veya kamunun mühendislik hizmetlerini özel ve yabancı firmalara yaptırması gibi üç seçeneğin çerçevesinde sağlanan mühendislik hizmetlerinde teknik eleman potansiyelinden gereğince yararlanamama ve uzmanlaşmada yetersizlik görülmüştür. Hizmetleri üstlenen birimlerin dağılımından dolayı teknik hizmetleri destekleyici olanakların yeterince gelişmemesi,, teknik hizmet niteliğini düşürmüş, aynı doğrultuda teknik bilgi (knowhow) birikimini olumsuz yönde etkilemiştir.

2. İLKELEER VE POLİTİKALAR :

1211. Sanayide, temel ara ve yatırım mallarına dönük ve giderek kendi teknolojisini geliştiren bir yapıyı gerçekleştirmekle sorumlu kamu yatırımcı kuruluşların belirli mühendislik ve tasarım hizmetlerini üstlenmek amacıyla IV. Plan döneminin ilk yılı içinde kamu sektörü mühendislik birimleri oluşturulacaktır.

1212. Enerji dışında kalan sektörlerden öncelikle bilgi birikiminin ve yetişmiş teknik eleman potansiyelinin en üst düzeyde olanlarından başlamak üzere sanayi tesislerine ilişkin yatırım projelerinin mühendislik ve tasarım hizmetleri ile bunlara ilişkin danışmanlık hizmetleri gereksinimi bu birim tarafından karşılanacaktır.

1213. Kamu sektörü mühendislik birimleri, ilgili kamu iktisadi teşebbüslerinin ortak olacağı bir kamu kuruluşu niteliğinde oluşturulacaktır. Ancak, birimlerde yeterli sayıda nitelikli personelin çalıştırılabilmesi, dinamik bir çalışma düzeni oluşturulması özendirilecektir.

1214. Kurulması öngörülen kamu sektörü mühendislik birimlerinin proje çalışmalarından başlangıç noktası öncelikle Devlet Planlama Teşkilatınca programa alınması öngörülen ve birimlerin çalışma kapsamına giren ve birimler tarafından talep edilen yatırım projelerinin kesin yapılabilirlik etütlerinin hazırlanması olacaktır. Yapılabilirlik etüdü, ön proje ve uygulama projelerinin hazırlanması birimlerin tasarım hizmeti olarak temel görevi olacaktır. Mühendislik birimleri ilgili sanayi dallarında paket projelerin hazırlanmasını da hedef alacaktır.

1215. ilgili kamu yatırım kuruluşlarının işbirliği ve istemi ile yatırımın çeşitli safhalarında danışmanlık görevinin üstlenilmesi, kamu kesimi için ortak proje arşivi geliştirilmesi, mühendislik ve proje standartlarının oluşturulması ve iyileştirilmesi, yurt dışı ilgili yayınların sürekli izlenmesi ve çevirilerinin yapılması, birimlerin diğer temel sorumluluk alanlarını oluşturacaktır.

1216. Kamu sektörü mühendislik birimleri gerek araştırma ve çözümleme gerek arşiv düzenleme için en ileri biçimde donatılacak, ayrıca mühendislik birimleri kendi alanına giren diğer kuruluşların laboratuvar, atelye ve bilgisayarlarından yararlanacaktır. Yaratıcı mühendislik yeteneklerinin geliştirilmesi amacı ile projecilik ve tasarım eğitimi, temel araştırmalar ve işyerinde eğitim konularında üniversiteler, TÜBİTAK ve ilgili, yatırımcı kuruluşlarla yönlendirici işbirliği yapacaktır.

1217. Kamu sektörü mühendislik birimleri gelişmesi doğrultusunda yurt dışına açılmayı hedef alacaktır ve belirli konularda gelişme göstermiş özel kesim proje yapıcılığının, hizmet alanında tekelleşmenin oluşumuna neden olmadan verimli ölçüğe erişmelerinde, belirli alanlarda uzmanlaşmalarında ve yurt dışı yapıcılığına yönelmelerinde gerekli desteği sağlayacaktır.

1218. Kurum, yurt içi teknik bilgi (know-how) birikiminin yetersiz görüldüğü konularda; teknoloji aktarması ve özümsemesinin sağlandığı ölçüde, ilgili yetenekli dış proje ve mühendislik kuruluşları ile işbirliği yapacak, gerektiğinde ortaklıklara girebilecektir.

Yurt dışı teknoloji transferlerini gerektiren kamu kesimince gerçekleştirilemeyecek proje ve mühendislik hizmetlerinin ihalesi doğrudan doğruya yeterliliğini belge-

lemiş yerli firmalarca yapılacaktır. Ancak çok özel ve yurt içi olanakların elvermediği durumlarda «anahtar teslimi» proje ve mühendislik dış alımı yoluna gidilecektir.

1219. Mühendislik birimlerinin üstlendiği çalışma alanına giren konulara ilişkin kamu yatırımcı kuruluşların mühendislik-tasarım hizmetleri gereksinimi öncelikle bu birimlerden sağlanacaktır. Bilimler olanakları çerçevesinde diğer kamu kuruluşlarının kooperatif örgütlerinin ve yaygın halk girişimciliği çerçevesinde oluşturulan çok ortaklı şirketlerin de mühendislik, danışmanlık hizmetlerini yükümlenebilecektir.

1220. Kurulması öngörülen kamu sektörü mühendislik birimleri ilgili kamu kuruluşları ile, özellikle bu kuruluşların bünyelerinde hızla geliştirilecek araştırma-geliştirme birimleriyle, çok yakın ilişkiler içinde çalışacak belirli bir zamanlama içinde bu birimler faaliyet alanı ile en yakından ilgili sektör kurumu ile organik bütünleşmeye gidecek, diğer sektör kurumlarında kendi bünyelerinde benzeri mühendislik tasarım birimleri oluşturmaları hedef alınacaktır.

1221. Enerji sektörüne yönelik kamu kuruluşları, mühendislik ve tasarım hizmetleri gereksinimlerini birimlerin talebi ve işbirliği ile Elektrik İşleri Etüt İdaresini esas alan yeni bir düzenleme çerçevesinde karşılayacaklardır. Elektrik İşleri Etüt İdaresi, yurt içi teknik bilgi (know-how) birikiminin yetersiz görüldüğü alanlarda ülkeye teknoloji aktarmasını sağlayabilmek ve üstlendiği görevleri daha etkin bir şekilde yürütmek amacıyla gerektiğinde dış proje ve mühendislik kuruluşları ile işbirliği yapacak, ortaklıklara girebilecek, yurt dışında çalışan yüklenici firmalara gerekli mühendislik ve tasarım hizmetleri yapabilecektir.

VI. HUKUK DÜZENİ VE PLANLI KALKINMA :

1. GENEL DURUM VE SORUNLAR :

1222. Planlı kalkınmayla birlikte Türk toplumunun yapısında meydana gelen gelişmeler ve bunun doğurduğu ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar hukuk alanında yeni düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Hukuk, toplum hareketlerini yakından izlemek, toplumdaki yenileşmelere cevap vermek zorundadır. Bu nedenle hukuk kuralları, toplumun eğilimlerini karşılayabilme niteliğini kaybetmemeli ve anlaşılabilir olmalıdır. Ancak geçmiş uzun dönemde, hukuk düzeni ile kalkınma süreci arasında bütünleşme sağlanamamış, mevzuata, kalkınma hedeflerini özel ve geçerli öğeler haline sokacak araç olma niteliği kazandırılmamıştır.

1223. Bu ilişki içinde mevzuatın günün koşullarına uyumunun sağlanması, hukuk kurallarına işlerlik kazandırılması yasa koyucunun kalkınma ilkelerine öncelik vermesi, uygulayıcıların da mevzuat hedeflerini bilmeleri ve bunları savunmaları; hukuk eğitimine kadar uzanan düzenleme ve iyileştirmelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır.

1224. Anayasanın öngördüğü ilkeler doğrultusunda, ekonomik kalkınmanın sağlanması ve planlama ile saptanan toplumsal hedeflere ulaşabilmesi için, ekonomik uygulamaların vazgeçilmez araçları olan hukuk kurallarında bir ayıklama yapılması, gerekiyorsa değiştirilmesi, yenilerinin konulması ve sistematize edilmesi günümüzde ivedi ve zorunlu hale gelmiştir. Hukuk sisteminin kalkınma süreci ile bütünleştirilmesi sağlanırken ekonomik yaşamın kendine özgü dinamikleriyle hukukun bağlayıcılık ve araç olmak nitelikleri, uygulamada doğal olarak çeşitli sorunlar yaratmıştır. Bu sorun-

lar her iki alandaki sağlıksız gelişmelerden, ekonomi ve hukukun birbirini bütünleyici rollerinin kalkınma ilkeleri ışığında yeterince düzenlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

1225. Kamu hukuku ve özel hukuk alanlarında yeni kurumların ve yöntemlerin getirilmesi, varolanlardan elverişli olmayanların değiştirilmesi amacıyla hazırlanan yasa tasarı ve tekliflerinin; uzun dönemli ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınma politikalarını saptayan kalkınma planlarına uygun olması, 77 sayılı «Uzun Vadeli Planın Yürürlüğe Konulması ve Bütünlüğünün Korunması Hakkında Kanun» ile güvenceye bağlanmış ve planın bütünlüğü korunmaya çalışılmış ise de uygulama bu yönde gelişmemiştir. Ayrıca belirtilen amaçlar açısından kalkınma planlarının uygulanmasına engel olucu, saptırıcı ve geciktirici işlevleri olan mevzuat üzerinde yeterince durulmamış ve bu tür hükümler ayıklanıp yeniden düzelenememiştir.

1226. Mevzuat konusunda gerek kurumsal gerekse bütün kurumları ilgilendiren sorunların en önemlisi mevzuatın çokluğu ve karışıklığıdır.

1227. Türk mevzuatının sayı çokluğu ve isim çeşitliliği sorunu, önemini sürdürmektedir. Halen imparatorluk döneminde yürürlüğe konulan bazı yasalar bugün yürürlükte. Cumhuriyet döneminde üç ayrı seri numarası altında yayımlanan ve sayıları 10 bini aşan yasalardan bir bölümü genel, soyut, sürekli hükümleri kapsamamakta, önemli bir bölümü ise yürürlükteki yasaları değiştirmekte veya kaldırmaktadır.

1228. Hukuksal yaptırım gücü ve sıralaması yönünden yasalardan sonra gelen ve düzenleyici tasarruflar arasında daha çok yararlanılması gereken tüzüklerin, son yıllarda hukuk alanındaki yerinin daraldığı görülmektedir. Buna karşılık Anayasanın 113 ncü maddesi ile kamu idarelerine verilmiş olan yönetmelik çıkarma yetkisinin, bu idarelerce yoğun bir biçimde kullanılması sonucu, özellikle son 15 yılda, ülkemizde yönetmelik enflasyonu yaratılmasına, buna bağlı olarak kurallar arasında büyük çapta tutarsızlık ve çelişkiler doğmasına, düzenleyici tasarrufların standartlarının saptırılmasına yol açılmıştır.

1229. Pozitif hukuk normu koyma yetkisi, Parlamento, Bakanlar Kurulu ve idareler tarafından kullanılırken, kural gereksinmesi, gereksinilen kuralın niteliği, niceliği ve yetersizliği, kural koyma tekniği, amaç birliğinin sağlanması, kural koymanın zamanlanması gibi uygulamada önemli sonuçlar doğuran konularda, organlararası yeterli eşgüdüm sağlandığı söylenemez. Bunların sonucu olarak ülkemizde mevzuat yığılmasına yol açılmış aynı amaca yönelik ya da aynı hizmet alanını düzenleyen kurallar arasında çelişkiler yaratılmıştır. Hukuk kuralları, hizmetin daha kolay ve disiplinli görülmesini sağlayan araçlar olması gerekirken, plan uygulamasını da içeren bir çok mali ve yönetsel işlemlerde sorunlara neden olmuştur.

1230. Öte yandan konulan kural, genellikle bir başka hukuk kuralı konulması gereğini beraberinde getirmektedir. Başka deyişle, konulan hukuk kuralı, hukuka rağmen hukuku engellemektedir. Kural konulması ya da değiştirilmesindeki bu genel görünümün doğal sonucu olarak, plan uygulaması ve toplum yönetimi aksamakta, olay veya idemin süresi uzamakta, toplumsal maliyetler artmakta, amaçlar saptamakta, haklar geç sağlanmakta, hizmetin etkinliği ve verimi düşmektedir.

2. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1231. Kalkınma ile hukuk düzeni arasındaki ilişkiler esas alınarak mevzuatla ilgili planlama, uygulama, koordinasyon ve denetim hizmetleriyle birlikte mevzuatın hazırlanması, ayıklanması, derlenmesi ve basım ve dağıtım hizmetlerini yürütmek üzere Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Dairesi ile Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğünü de içine alan Başbakanlığa bağlı bir «Merkezi Mevzuat Birimi» kurulacaktır. Birim çalışmalarını, Danıştay, Adalet, İçişleri Maliye bakanlıkları ile DPT ve Hukuk fakülteleri, Barolar Birliği gibi mevzuatın hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kuruluşların yardımı ile yürütecektir. Birim, ayrıca bakanlık ve kamu kuruluşlarının hukuk müşavirlikleri arasında mevzuat konusunda bir eşgüdüm merkezi olacaktır.

1232. Anayasanın ve planlı kalkınmanın öngördüğü hukuk düzenini sağlamak amacıyla merkezi mevzuat birimi, mevzuatın yönetimiyle ilgili olarak :

a) imparatorluk döneminden kalan ve halen yürürlüklerini koruyan yasalarla düzenleyici idari metinler saptanacak ve bunların yerine yeni yasa ve metinler hızla hazırlanacaktır.

b) Yasaların yürürlük durumları ele alınarak, yürürlükte olmayan yasalar saptanacak ve yeni çıkarılacak yasaların yürürlükteki mevzuat hükümlerinden hangilerini kaldırdığı, hangileriyle ilişkili olduğu açık bir biçimde belirlenecektir.

c) Yasaların ve diğer yönetsel metinlerin hazırlanması ile ilgili idari yöntemler standart hale getirilecektir.

d) Bakanlık ve kamu yönetimlerinde çıkarılmış düzenleyici idari metinler ayıklanacak belirtilen standartlara göre yeniden düzenlenecektir.

e) Yasalarda ve düzenleyici idari metinlerde isimlendirme, bölümlendirme, değişikliklerin sunulması, ek madde, geçici madde, yürürlük hükümleri, yürütmeye ait hükümler kurumsaştırılacak ve standart hale getirilecektir.

f) Yürürlükteki yasalar saptanacak yeni sisteme göre yeniden numaralandırılacak ve yasa, tüzük ve yönetmelikler için konu ve kavram endeksi hazırlanacaktır.

g) Mevzuat üreten organlar arasında ve idare ile Millet Meclisi ve C. Senatosu Kanunlar Müdürlüğü arasında merkezi mevzuat birimince bilgi akımı sağlanacaktır.

h) Yüksek yargı organları içtihadı birleştirme kararlarından geçerliği olanlar saptanarak belirli seriler haline getirilecek, yayımlanması sağlanacaktır.

i) Merkezi mevzuat birimi bünyesinde hukuk enformatiği hizmetlerini yürütecek bir ünite kurulacaktır.

j) Hangi konuların yasa ile hangilerinin idari metinlerle düzenleneceği hususu Anayasa, ülke gereksinimleri ve gerçekleri açısından açıklığa kavuşturulacak ve tüzüklerle düzenleme alanı genişletilecektir.

1233. Norm koyma, yasa hazırlama ve mevzuat konulan hukuk öğreniminde bağımsız bir konu olarak ele alınacak, lisans ve yüksek lisans düzeyinde öğretim yapılacaktır.

1234. Ekonomi ve hukuk düzenine yeni kurumların ve yöntemlerin getirilmesi ya da bugünkülerin değiştirilerek işlerlik kazanması için üzerinde çalışılan yasa tasarıları ve önerilerinin kalkınma planlarının bütünlüğünü koruyacak biçimde hazırlanması sağlanacaktır. Bu amaçla, ekonomik, sosyal ve kültürel politika ve önlemleri

içeren yasa tasarıları, Bakanlar Kuruluna sunulmadan önce ve gerektiğinde tasarıların görüşüldüğü öteki aşamalarda ilgili bakanlıklarla birlikte Devlet Planlama Teşkilatının görüşü alınacaktır.

VII. UYGULAMANIN İZLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ :

MERKEZİ DÜZEYDE İZLEME :

1235. Tutarlı, etkin ve hızlı bir plan uygulamasını gerçekleştirmek için, sektörler, alt sektörler ve kuruluşlar bazında işletme ve yatırım faaliyetleri ile plan ve programlarca öngörülen politika ve önlemlerin, uygulanması sürekli olarak etkin bir şekilde izlenecek, çıkması olasılığı darboğazlar ile plan ve program hedeflerinden sapmalar saptanacak, bunları giderici önlemler zamanında alınacaktır.

1236. Plan ve programların hazırlanması ve uygulanmasında, karar merkezleri ve uygulayıcılar arasında direktif ve bilgi akımının hızlandırılması ve güvenilirlik ölçüsünün artırılması için kuruluşların gerek kendi içlerinde ve birbirleri arasında, gerek kuruluşlarla Devlet Planlama Teşkilatı arasındaki bilgi ve haber akımı yöntemleri ve araçları dinamik bir sisteme kavuşturulacak ve saptanacak ilkelere tüm kuruluşlarca uyulacaktır.

1237. İzleme ve değerlendirme, tüm kuruluşların kendi içlerinde, üst kademenin alt kademelerin uygulamasını izleyip değerlendirmesi biçiminde, bütün kademelerde yapılacaktır.

1238. Yatırımlarla üretim, stok, pazarlama ve verimlilik gibi temel işletmecilik öğelerinin ve bunları yönlendiren önlemlerin izlenmesi ve değerlendirilmesinde, planlı dönemin gereklerine uygun, kuruluşlara dönük, bilimsel etkinlikte, hızlı bilgi alışverişine olanak veren, yatırımların fiziksel gerçekleştirmelerini de saptayacak, bir yöntem geliştirilecektir. Ayrıca, izleme raporu sistemi yeniden gözden geçirilerek, daha ayrıntıda ve gerçekçi, anında değerlendirmeye olanak verecek düzenlemeler yapılacaktır.

1239. Yıllık programların uygulamasında zamanlamanın bozulmamasını ve yatırım uygulamalarında daha etkin denetimi sağlamak için önemli projelerde yatırımların kritik yol ve benzeri diğer gelişmiş yöntemlerle izlenmesi sağlanacak bu yöntemlerin verilerinin uygulamayı gerçekçi şekilde yansıtması, verilerdeki değişmelerin izlemeye zamanında yansıtılması gerçekleştirilecektir.

1240. İşletme ve yatırım çalışmalarına ilişkin dönem raporları, tüm kuruluşlarda en uçtaki uygulayıcı birim tarafından hazırlanacak ve üst kademelere verilecektir. Merkezdeki ve taşradaki uygulayıcı birimlerden gelen dönem raporları kuruluşların Araştırma Planlama ve Koordinasyon Birimleri tarafından değerlendirilecek ve kuruluşun tümü için hazırlanacak dönemi raporu irdelenmesi ve eşgüdüm işlemlerini yerine getirebilmesi için Devlet Planlama Teşkilatına iletilecektir.

1241. Dönem raporlarında her yatırım projesinin yıllık programlara uygunluğu ve uygulama durumu değerlendirilecektir. Raporlarda ayrıca uygulamada karşılaşılan

güçlükler, sorunlar ve darboğazlar ile bunların giderilmesi için alınması önerilen önlemler yer alacaktır.

1242. Yıllık programlarda özel bir izleme ve değerlendirmeye alınması öngörülen yatırım projelerinin uygulanması, ayrıntılı aylık izleme raporları ile gerçekleştirilecektir.

1243. Devlet Planlama Teşkilatınca yatırım ve işletme uygulamalarının yerinde izlenmesine ve Koordinasyon toplantılarının, sorunların çıktığı yerlerde yapılmasına özel bir önem verilecek; bu şekilde raporlara dayanılarak yapılan değerlendirme sonuçlarının, uygulama yerindeki gelişmelerle tutarlılığı denetlenecektir.

1244. Yıllık programlara konulan önlemlerin gerçek bir sorunu çözücü somut sonuçlar verici nitelikte oluşturulmasını sağlamak için, kuruluşlar dönem içinde Plan ilkeleri ile uyumlu olan önlem önerilerini, gerekçeli olarak Devlet Planlama Teşkilatına bildireceklerdir. Önerilerde her bir önleme neden gereksinme duyulduğu, uygulanmasından hangi yararların sağlanacağı, önlemlerin nasıl bir zamanlama içinde uygulamaya konulacağı açıkça belirlenecektir.

1245. Kuruluşlar, uygulamakla sorumlu oldukları her önlemlerle ilgili olarak yapacakları çalışmaları, ayrıntılı bir biçimde ve zamanlamasını da birlikte içeren «Önlem Uygulama Programı» hazırlayarak, program dönemi başında Devlet Planlama Teşkilatına göndereceklerdir. Kuruluşlarca hazırlanarak üç ayda bir Devlet Planlama Teşkilatına gönderilecek önlem izleme, raporları, «Önlem Uygulama Programı»na göre değerlendirilecek ve sonuçlar ilgili kuruluşlara bildirilecek, hazırlanacak üçer aylık uygulama raporları Yüksek Planlama Kumluna sunulacaktır.

1246. İşbirliği ve eşgüdüm sorunlarının öncelikle, uygulamadan sorumlu kademeler düzeyinde çözümüne çalışılacaktır. Bu amaçla işbirliği ve eşgüdüm ile görevli birim ve temsilcilere gerekli yetkiler devredilecek, temsilcilerin sağlıklı ve kesin resmi görüşle toplantılara katılmaları sağlanacaktır. Kuruluşlar, kendi aralarında başlattıkları işbirliği ve eşgüdüm çalışmalarının belirli bir aşamasında ve gerekli görülen durumlarda Devlet Planlama Teşkilatına başvuralacaklardır. Bu aşamada eşgüdüm Devlet Planlama Teşkilatı tarafından sağlanacaktır. Kuruluşlar kendileri ile aynı bakanlığa bağlı olan kuruluşlarla aralarında doğan eşgüdüm sorunlarını öncelikle Bakanlık kanalıyla çözümleme yolunu arayacaklardır.

1247. Bakanlıklarda, Katma Bütçeli Yönetimlerde ve KİT'lerde kurulmuş bulunan Araştırma Plan ve Koordinasyon birimleri daha etkin bir duruma getirilecektir. Bu düzenlemede, APK Birimlerinin kuruluş içindeki yeri saptanacak, olanak ölçüsünde karar organının yanında yer almasına ve birimlerde görevlendirileceklerin nitelikli personel olmasına özen gösterilecektir. Bu çerçevede bu ünitelerde çalışanların sürekli olarak eğitimlerini sağlayıcı önlemler alınacak ve bu birimler DPT ile sıkı işbirliği içinde bulunacaklardır.

2. BÖLGE VE İL DÜZEYİNDE İZLEME :

1248. Büyüyen ölçekleri ile kamu yatırım projeleri ve işletmelerinin uygulamada karşılaştıkları sorunları ve eşgüdüm gereksinimleri giderek artmakta, çok kere il boyutlarını aşmaktadır. Uygulamanın somutta merkez dışında bölge kuruluşları veya yerel işyeri yöneticileri tarafından yürütülmesi nedeniyle bölge ve işyeri düzeyinde izleme büyük önem kazanmaktadır. Bu nedenle Dördüncü Plan döneminde plan uygulamasının bölge ve il düzeyinde izlenmesine daha büyük ağırlık verilecek, bu amaçla Bölge ve İl Koordinasyon Kurullarından da yararlanılacaktır.

1249. Bölge Koordinasyon Kurulları, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından saptanacak bölgesel kuruluşların yoğunlaştığı il merkezlerinde, bölge içinde kalan illerin valileri, belediye üst yöneticileri ve bölgesel kuruluşların birinci derecedeki yetkililerinin katılmasıyla toplantının yapıldığı ilin valisinin başkanlığında en az üç ayda bir toplanacaktır. Devlet Planlama Teşkilatı bu çalışmalara etkin bir şekilde mahallinde katılacak ve gerekli eşgüdümün sağlanmasına yardımcı olacaktır.

1250. Dördüncü Plan Döneminde yeni düzenlemelerle görevlerini sürdürecektir olan İl Koordinasyon Kurulları en az üç ayda bir ve ayrıca gereksinme halinde valinin başkanlığında toplanacak, Kurulla İl içinde yatırımı bulunan bütün il, bölge ve merkezi kademe yatırımcı kuruluşları ile belediyelerin üst düzeydeki yetkilileri katılacaktır.

1251. Valiler olağan denetim ve gözetim görevlerini yerine getirirken plan ve program uygulamasını da izleyecek ve değerlendirecektir. Valiler bu konuda İl Koordinasyon Kurullarından da yararlanacak, il içinde yatırımı bulunan bölgesel kuruluşlar gerekli bilgileri zamanında ve sürekli olarak İl Koordinasyon Kurullarına göndereceklerdir.

1252. Yeni kurulacak Bölge Koordinasyon Kurulları ile diğer plan dönemlerinde de görevlerini sürdürmüş olan İl Koordinasyon Kurullarının daha etkili ve verimli duruma getirilmesi için; görev, yetki ve sorumlulukları ile işleyiş düzenleri, ayrıca valinin bölge kuruluşları ve il sistemi dışında kalan merkezin taşra örgütleri ile plan-program uygulamasına ilişkin yetkileri bir düzenleme ile belirginleştirilecektir.

1253. Vali ve İl Koordinasyon Kurullarının plan ve program uygulamasına ilişkin görevlerini gereğince yerine getirebilmeleri, Bölge Koordinasyon Kurullarına sağlıklı veri üretilebilmesi için illerde uzman ve nitelikli personelden oluşan, doğrudan valiyeye bağlı bir danışmanlık birimi oluşturulacaktır.

1254. Bölge ve il içindeki tüm yatırımların etkili, verimli ve gerçekçi bir biçimde izlenebilmesi, uygulamadaki gelişmelerin ve darboğazların zamanında görülmesi ve çözüm yolları aranması için bölge ve ilde yatırımı olan kuruluşların taşra örgütlerince Bölge ve İl Koordinasyon kurullarına üç ayda bir «İş programı ve izleme raporu» verilecektir.

1255. Üçüncü Plan döneminde uygulanan «İl Mahalli İdareler Planlaması» çerçevesinde Devlet Planlama Teşkilatı ve Yerel Yönetim Bakanlığınca «İl Özel İda-

relerine Yardım» ödeneklerinden desteklenmiş olan yatırım projeleri ile bundan böyle il içinde bulunan yerel yönetim birimleri ve birliklerinin tek tek hazırlayacakları beş yıllık planlarının o yıla ilişkin bölümü İl Koordinasyon Kurullarınca yakından izlenecek, gerçekleştirme durumlarını toplu olarak gösteren 6 aylık dönem raporları hazırlattırılarak valiliklerce Yerel Yönetim Bakanlığına ve Devlet Planlama Teşkilatına gönderilecektir.

1256. Yerel yönetimleri oluşturan İl Özel İdareleri, belediyeler, köyler ve bunların biraraya gelerek oluşturdukları Yerel Yönetim Birlikleri yasalar ya da kuruluş tüzükleriyle kendilerine verilen görevleri gerçekleştirmeye ve özkaynaklarını geliştirmeye yönelik yatırımları kapsayan beş yıllık planlar hazırlayacaklardır. Bu planların hazırlanmasında, Devlet Planlama Teşkilatının bölge düzeyinde görevlendireceği kişilerle, valiye bağlı olarak oluşturulacak danışmanlık birimleri yerel yönetimlere yardımcı olacaklardır,

1257. Yerel Yönetim Planları ilgili karar organlarınca onaylandıktan sonra yürürlüğe girecek, yıllık uygulama programı ve bu programın gerçekleştirme durumunu gösteren 6 aylık dönem raporları belirtilen zamanlarda İl ve Bölge Koordinasyon Kurullarına gönderilecektir.

1258. İl özel idareleri, il içinde yerel halk katkısı ve diğer yerel yönetimlerin ortaklığı ile gerçekleştirilebilecek ekonomik yatırım projelerini destekleyip eşgüdüm sağlayacak nitelikte yeniden düzenlenecek, kırsal kesimin kalkınmasına yönelik yatırımların temel kalkınma birimi olan ilçe düzeyinde etkin bir biçimde yürütülmesine ilişkin gerekli önlemler alınacaktır.

3. İLKELE VE POLİTİKALAR :

1259. IV. Planın temel uygulama aracı olan yıllık programların her yönü ile plan ilke, politika; önlem ve hedefleri ile tam bir uyum içinde olması sağlanacaktır.

1260. Bu çerçevede hazırlanacak yıllık programlar ekonominin yıllık genel hedef ve dengeleri, yıllık kamu kesimi genel dengesi, konsolide bütçe dengesi, KİT yatırım ve finansman dengesi, ödemeler dengesi, döviz bütçesi dengesi, mal ve gerektiğinde kuruluş bazında sektörel kapasite kullanımı, üretim, dış ticaret ve diğer hedefleri, teknoloji politikaları ve diğer sektörel politikalar ve alınması gerekli, önlemler, kamu yatırım programının ayrıntıları, diğer ekonomik ve sosyal politikalar, özel sektörü özendirme ve yönlendirme ilkeleri, yabancı sermaye ve dış ekonomik ilişkiler politikaları, kurumsal ve hukuksal düzenleme politikaları ile uygulama ilkelerini içerecektir.

1261. Temel ara ve yatırım malları sektörlerine ait üretim, kapasite kullanımı, teknoloji, verimlilik, stok, dış ticaret ve diğer hedefler yıllık programlarda, ölçek, zaman ve yer boyutlarıyla ayrıntılı olarak yer alacak; temel mal ve hizmet üreten kamu girişimlerine bu konularda somut hedefler verilmesine özen gösterilecektir.

1262. Temel ara ve yatırım malı sanayileri ile madencilik ve enerji sektörlerinde; uzun dönemli sektörel gelişme sürecinin plan ilke ve politikaları ile uyumlu bir yapıda gelişmesini yönlendirmek için bu sanayi dallarında sektör ve alt sektörlerle ilişkin anaplanlar yapılması sağlanacaktır.

1263. Özellikle öncelikli sektörlerde hızla geliştirilecek olan anaplanlar, bu sektörlerde girdi, çıktı, kapasite, teknoloji, iç bağımlılık, genel veya bölgesel talep, ürün çeşitlendirmesi, altyapı ve diğer öğeleri proje bazında, sektörün ve ekonominin bütünlüğünü gözeterek, irdeleyerek, IV. Planın hedef ve politikalarının uzantısı anlamında alternatif çözümleri önermeyi amaçlayacaktır. Anaplanlar dinamik bir içerikle hazırlanacak, plan uygulamasındaki gelişmeler çerçevesinde sık sık irdelenerek yenilenecektir.

1264. Yatırım uygulamalarının kamu yararına gerçekleşmesini sağlayacak etkin kamu denetimi için gerekli yasal ve örgütsel düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

1265. Ülke ölçeğinde tutarlı bir uygulamayı gerçekleştirmek için, finanse edildiği sektöre bakılmaksızın benzer yatırımların ayrı denetiminden geçmesi sağlanacaktır.

1266. Uygun yatırım alanlarının araştırılması ve belirlenmesi, yatırım yapan ve ekonominin çeşitli sektörlerine ilişkin olarak araştırma ve değerlendirmelerle uğraşan tüm kurumların temel görevi olacaktır. Bu nedenle ilgili kurumlar, plan hedeflerine ve yurdumuzun ekonomik gereksinmelerine çözüm olabilecek uygun yatırım alanlarının belirlenmesi amacıyla sürekli araştırmalar yapacak ve sonuçlarını ilgililere duyuracaktır.

1267. Tüm yatırımcı kuruluşlar, ilke olarak Devlet Planlama Teşkilatı tarafından seçilen ve belirtilen uygun yatırım alanlarında, ilgili buldukları sektörlerde, genel planlama açısından değerlendirmeye olanak verecek ayrıntıda ön proje araştırmalarına girişeceklerdir. Hazırlanan ön projeler yıllık programlarda belirtilen dönemlerde Devlet Planlama Teşkilatına iletilecektir. Değerlendirmeye ve seçime olanak verecek çok sayıda seçenekli ön projeler hazırlayabilmek için, yatırımcı kuruluşlar konuya gereken önemi verecekler ve proje hazırlama tekniklerini bilen yeter sayıda uzman elemanı istihdam ederek araştırma geliştirme çalışmalarını sürdürecektir.

1268. Yatırımcı kamu kuruluşları yatırım kararının alınmasından başlayarak, yer seçimi, arsa sağlanması, kamulaştırma, tasarıma temel olacak verilerin belirlenmesi tasarının, uygulama ve uygulamanın denetimi aşamalarının zamanlamasında konunun önemiyle orantılı olarak davranacaklar, bir aşamanın bir öncekinin önüne geçmemesine özen göstereceklerdir.

1269. Kamu kuruluşları yatırım projelerinin sağlıklı bir planlamaya ve uygulamaya olanak verecek doğrultuda hazırlanması için gerekli önlemleri alacaklar; maliyet tahminleri ve termin planlamasının gerçekçi bir şekilde yapılması amaç edinilecek, projelerde yer alan bilgilerin gerçek verilere dayalı olarak hazırlanması yönünde gerekli çaba gösterilecektir. Özellikle projelerin mali yönü, iç ve dış finansman kurumlarının yeterli değerlendirmelerine olanak verecek biçimde hazırlanacaktır.

1270. Plan ve programlara girmiş, yatırım projelerinin uygulama öncesi önemli hizmet aşamalarından biri ihale belgelerinin hazırlanmasıdır. Yatırımcı kuruluşların hazırlayacakları belgelerdeki bilgilerin, uygulama için gerekli tam bir değerlendirmeye olanak verecek ayrıntı ve kapsamda olmasına özen gösterilecek, ihale belgelerinde, kurulmak istenen kapasite veya büyüklük, üretim tekniği, kuruluş yeri, ayrıntılı yerleşme planları, zamanlama tablosu, girdi nitelikleri, fiyat listesi, genel ihale koşulları, teklif verme kuralları gibi konular açıkça belirtilecektir.

1271. Yatırım projelerinin belirli bir sürede ve öngörülen maliyet sınırları içerisinde gerçekleştirilmelerini sağlayacak yönetsel yapıyı oluşturmada temel ilke işletme faaliyetinin sürekliliğine karşın yatırım faaliyetinin süre sınırlılığını dikkate almak olacaktır. Bu ilke doğrultusunda; KiT'lerde işletme ve yatırım faaliyetleri kesinlikle ayrılarak yatırımcı birimlerin dinamik bir yapı içinde örgütlenmeleri sağlanacak, birden fazla kuruluşu ve dış kredi ilişkilerini kapsayan büyük ölçekli yatırımlar için ilgili yatırımcı kuruluşlar bünyesinde proje yönetim ve eşgüdüm birimleri kurulacaktır.

1272. Yatırımların ve işletmelerin yürütülmesinde üst düzeydeki teknik elemanlar nitelikli teknisyenlerle desteklenecek bu düzeydeki teknisyenlerin yetiştirilmesine ve işyeri eğitimine özen gösterilecek, teknik eleman piramidinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, teknik elemanların gerek kuruluşlar arasında gerek merkez ve bölge örgütleri arasında dengeli bir çerçevede dağıtılması sağlanacaktır.

1273. Yapı üretim sürecinin tümü için belirleyici olan gereksinimin saptanması, tasarım ve maliyet belirlenmesi aşamalarına gereken önem verilecek, bu aşamaların yeterli teknik kadrolarla gerçekleştirilmesi için önlemler alınacaktır.

1274. Yıllık programlarda yer alan yatırım projelerinin gerektirdiği iç ve dış finansman gereksiniminin yılı içinde ve zamanında karşılanması için Maliye Bakanlığınca yeterli önlemler alınacaktır.

1275. Kamu kuruluşlarının yapacakları dışalılarda işlemleri azaltıcı ve hızlandırıcı önlemlerin neler olabileceği bir araştırmaya dayalı olarak saptanacak ve gerekli düzenlemeler belirli bir esneklik çerçevesinde uygulamaya aktarılacaktır.

1276. Dış kredi temini ve kulkumundaki ilişkilerin yürütülmesi ve proje sahibi kuruluşlarla kredi veren arasındaki eşgüdümün sağlanması, Devlet Planlama Teşkilatı eşgüdümünde Maliye Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Devlet Yatırım Bankası, DESİYAB ve ilgili kuruluşların ortak çalışmaları ile yürütülecektir.

1277. Dış proje kredi anlaşmalarında, Türkiye'de yürürlükteki yasalarda çelişki yaratacak hükümlerin yer almamasına özen gösterilecek, projecilik alanında ülke içi teknik kapasitenin kullanılması ve geliştirilmesi olanaklarını kısıtlayan kredi anlaşmalarından olanaklar ölçüsünde kaçınılacaktır.

1278. Yatırımcı kuruluşlar; programlarında yer alan projelere, yeterince hammadde, insan ve makine gücü ayıracaklardır. Bu arada bir yatırım projesinin ürünü diğer bir proje ile yakından ilgili ise bu projeler bir bütün olarak düşünülecek, gerekli işbirliği ve eşgüdüm etkin bir biçimde sağlanacaktır.

1279. Kalkınma planlarının tutarlılığını ve uygulanabilirliğini sağlayan sağlıklı ve güvenilir bilgiler ve diğer bilimsel veriler, ilgili kuruluşlarca derlenerek hızlı ve sağlıklı karar alınmasını sağlamak amacıyla ilgili yönetim kademelerine ve Devlet Planlama Teşkilatına aktarılacaktır.

1280. Bu çerçevede Devlet İstatistik Enstitüsü çalışmalarını yalnız veri üretimine değil, aynı zamanda kullanımına veriler üzerinde belirli düzeyde araştırma ve çözümleme yapılmasına da yönlendirecektir. Bu enstitü bünyesinde en kısa sürede bir veri bankası kurulması sağlanacaktır.

1281. Yıllık programların eki elan «Yatırım Projeleri Listesi» ile «İcra Planı» en geç takvim yılı başında yayınlanacak; proje ve maliyet talimini çalışmalarının temelini oluşturan, DPT ve diğer ilgili kuruluşların da katkısı ile Bayındırlık Bakanlığınca hazırlanacak olan birim fiyat listeleri ve rayiçler de Bütçe Yasası ile aynı tarihte yürürlüğe konulacaktır.

1282. Yıllık programlarda öngörülen yatırımlar kuruluşların «Yıllık iş programları» ile yürütülecektir. Kurulukların ayrıntılı iş programları; proje listelerinin yayınlanmasını izleyen ay içinde ilgili Bakanlığın onayına sunulacak DPT'ne ve iş yerlerine gönderilecek ve böylece yıllık programların uygulamasına hızla geçilebilme olanağı sağlanacaktır. Her aşamada denetim ve değerlendirme yapılmasına ve ortaya çıkabilecek darboğazları giderecek önlemlerin alınmasına olanak sağlamak üzere alt uygulama kademelerinde daha ayrıntılı olarak düzenlenecek iş programları, Bakanlık, Genel Müdürlük, Bölge Müdürlüğü ve İl düzeyinde bütünleştirilecektir.

1283. Çeşitli kuruluşlarca yürütülmesi gereken stratejik nitelikteki büyük projeler için Devlet Planlama Teşkilatının eşgüdümünde ilgili kuruluşların işbirliği ile «Koordineii uygulama programı» hazırlanacaktır. Bu programların yıllık dilimleri yıllık programlarda da yer alacaktır. Kuruluşlar ayrıca, Planda belirtilen hedef ve öncelikleri temel alan «Beş yıllık çalışma programı» düzenleyeceklerdir. Yatırımcı kuruluşlarda çalışma programı, proje düzeyinde ve her yıl yıllık programa paralel olarak bir yıl ileriye gidecek şekilde hareketli olarak hazırlanacaktır. Proje düzeyinde çalışma programı, projelerin maliyetini, baklama ve bitiş yıllarını, yıllara göre yapılması gereken giderleri, finansman biçimini ve eşgüdüm gereksinimini kapsayacaktır.

ÜÇÜNCÜ KESİM

**BİRİNCİL ÜRETİM, ALTYAPI VE
HİZMETLER**

BİRİNCİ BÖLÜM

T A R I M

I. TARIM SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ (1) :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1284. III. Plan döneminde tarım üretiminin yılda ortalama yüzde 4,5 oranında artması hedef alınmış, büyüme yüzde 4,2 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 158). Bununla birlikte mutlak değer olarak 1977 yılı için öngörülen üretim düzeyine ulaşılmıştır. Plan döneminde bazı yılların koşulları buğday ve bitkisel yağ dışalımını gerektirmişse de tarımsal ürünler için talebinin karşılanmasında sürekli bir darboğazla karşılaşmamıştır. Toplam tarım ürünleri dışsattımında plan hedefine erişilememiştir.

1285. Kimyasal gübre, üstün nitelikli tohum, sulama, makineleşme gibi verim artırıcı girdilerin yaygınlaşmasındaki gelişmeler IV. Plan dönemi sonu için öngörülen hedeflerle birlikte Tablo 159'da görülmektedir. Özellikle kimyasal gübre kullanımı traktör miktarında belirgin artışlar olmuş ve III. Plan hedefleri aşılmıştır. Hayvan hastalıkları ile savaşta belirli aşamalar kaydedilmiş, ıslah çalışmaları hızlandırılmıştır.

1286. Sulama alanlarında tarla içi gelişme hizmetlerine çiftçilerin katkısı beklenen ölçüde sağlanamamış, tarla içi yapılan ve tarımsal geliştirme çalışmaları, anayasa yapılarının gerisinde kalmaya devam etmiştir.

1287. III. Plan döneminde tarım sektöründe yapılan yatırım toplamı, Planda öngörülenden yüzde 8,3 oranında daha düşük gerçekleşmiştir. Traktör, makine - gereç yatırımlarında Plan hedefleri yüzde 29,5 oranında aşılmıştır. Bu artış, öngörülen traktör hedefinin büyük ölçüde aşılmasından ileri gelmiş, ancak mevcut traktör parkının optimal kullanımı gerçekleştirilememiştir.

1288. Su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi, ormancılık, su ürünleri ve diğer tarım ve hayvancılık yatırımlarında gerçekleştirilen Plan hedefinin gerisinde kalmıştır. Toprak düzeni değişikliğini öngören toprak reformu uygulamalarına III. Plan döneminde başlanmıştır, ancak reform amaçlanan hedeflere yöneltilenmiştir. Tarımsal gelişmenin hızlandırılmasında ve teknolojinin yaygınlaştırılmasında kamu yönetimi,

(1) Tarım sektörü; toprak – su kaynakları, bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri, ormancılık alt dallarına ayrılarak incelenmiştir. Bu bölümde sektör toplu olarak sunulmuş, bilgiler çoğunlukla genel yönleriyle belirtilmiştir. Ayrıntılar alt bölümlerde yer almıştır.

TABLO : 158 — Planlı Dönemde Tarımsal Üretim Artış Hızları

	I. Plan Dönemi 1962 / 1967 Yıllık ortalama artış (Y ü z d e)		II. Plan Dönemi 1967 / 1972 Yıllık ortalama artış (Y ü z d e)		III. Plan Dönemi 1972 / 1977 Yıllık ortalama artış (Y ü z d e)	
	Hedef	Gerçekleşme	Hedef	Gerçekleşme	Hedef	Gerçekleşme
1 . Bitkisel ürünler	4,4	4,3	4,4	3,9	4,0	3,7
2. Hayvancılık ürünleri	5,6	2,6	4,8	4,0	4,9	4,7
3. Orman ürünleri	6,7	7,0	6,9	6,4	9,1	6,0
4. Su ürünleri	23,0	6,0	9,1	6,3	8,1	7,4
TOPLAM TARIM ÜRETİMİ	4,7	4,0	4,7	4,0	4,5	4,2

TABLO : 159 — Önemli Verim Artırıcı Girdiler ve Makineleşmede Gelişmeler

	Birim	1962	1967	1972	1977	1983
Kimyasal	Bin					
Gübre Kul.	Ton	295	1 535	3 284	6 577	12 325
Sulanan	Bin					
Alanlar	Hektar	1 300	1 540	2 041	2 587	3 250
Bıçer döver parkı	Adet	6 072	7 840	9 029	20 286 (1)	23 500
Traktör P.	Adet	43 747	74 932	135 726	325 225(2)	584 000
Mibzer P.	Adet	55 135	84 220	100 857	139 824	200 000

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü.

(1) Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı talimini 8 007'dir.

(2) Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tahmini 376 635'ir.

üreticilere etkin hizmet götürecek yapıya kavuşturulamamıştır. Fiyat desteklemeleri, belirli bir ürün desenini oluşturmak üzere, iç ve dış sunu ve istemi dengeleyecek bir anlayış içinde kullanılmamıştır.

2. HEDEFLER :

1289. IV. Plan döneminde tarımsal ürünlerin yurt içi talebi yılda ortalama yüzde 5,1 oranında artacağı talimin edilmiştir. (Tablo 160) Yurt içi talep genellikle yurt içi üretimle karşılanacak, ancak öngörülen üretim hedeflerinin gerçekleşmesine bağlı olarak, pirinç ve yağlı tohum talebinin karşılanabilmesi için dışalım gereği ortaya çıkabilecektir,

1290. 1979 - 1983 döneminde tarımsal ürünler dışsatımının yılda ortalama yüzde 7,2 oranında artırılması hedef alınmıştır. (Tablo 161). Bitkisel ürünler dışsatımının çeşitlendirilmesi açısından geleneksel dışsatım ürünleri dışındaki ürünlere yönelmeye ağırlık verilmiştir. Canlı hayvan ve yapağı dışsatımı iç talepteki gelişmelere bağlı olacaktır. İlke olarak işlenmemiş orman ürünleri dışsatımı öngörülmemiştir. Özellikle, yurt içinde tüketilmeyen su ürünleri dışsatımı sürdürülecektir.

1291. Tarımsal üretim yılda ortalama yüzde 5,3 oranında artırılabilecektir. (Tablo 162). Bu ölçüde bir gelişmenin sağlanması için, tarımın tüm altkollarında teknolojik gelişme ve modernleşme çabalarının sürdürülmesi önem taşımaktadır. Bitkisel üretimdeki gelişmeler; ürünler arası görelî fiyat ilişkileri, kimyasal gübre kullanımı, sulama, makineleşme, tarımsal mücadele uygulamaları ve çalışmalarının etkinliğine bağlı olacaktır. Yem üretiminin ve bileşiminin düzenlenerek artırılması, besi uygulamaları, hayvan ıslahının hızlandırılması, hastalık ve zararlılar ile savaş çalışmalarının yoğunlaştırılması üretim hedeflerine ulaşabilme açısından zorunludur. Yaygın kooperatifçilik ile üretim - pazarlama ilişkilerinin sanayiye yönelik olarak düzenlenmesine gerek vardır. Orman ürünleri üretimindeki gelişme; makineleşme

ve orman yolları yapımının hızlandırılmasına, orman - sanayi ilişkilerinin düzenlenmesine bağlı olacaktır. Kıyı ötesi balıkçılığa yönelme, iç sular balıkçılığının geliştirilmesi, avlanma zaman ve tekniklerinin düzenlenmesi, depolama, taşıma ve pazarlama olanaklarının geliştirilmesi, su kirlenmelerinin önlenmesi, su ürünleri üretim hedeflerine ulaşılmasında önemli etkenler olarak görülmektedir.

TABLO : 160 — IV. Plan Dönemi Tarımsal Ürünler Yurt İçi Talep Tahminleri
(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

Mallar	1972	1977	Yıllık ortalama yüzde artış	1978	1983	Yıllık ortalama yüzde artış
Bitkisel Ürünler	164 427	192 972	3,3	199 392	248 768	4,5
Hayvansal Ürünler	119 828	151 351	4,8	157 816	206 270	5,5
Orman Ürünleri	10 351	13 589	5,6	15 371	21 987	7,4
Su Ürünleri	1 624	2 352	7,7	2 536	3 665	7,7
TOPLAM TARIM	296 230	360 264	4,0	375 115	480 690	5,1

TABLO : 161 — IV. Plan Dönemi Tarım Sektörü Dışsatım Tahminleri
(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.) (FOB)

Mallar	1972	1977	Yıllık ortalama yüzde artış	1978	1983	Yıllık ortalama yüzde artış
Bitkisel Ürünler	12 351	11 611	— 1,2	20 429	29 063	7,3
Hayvancılık Ürünleri	1 248	888	— 6,6	1 196	1 490	4,5
Orman Ürünleri	166	171	0,6	151	156	0,6
Su Ürünleri	548	470	— 2,9	235	457	14,2
TOPLAM TARIM	14 313	33 140	— 1,7	22 011	31 166	7,2

1292. IV. Plan döneminde damızlık ve tohumluk dışalımını sürdürülecektir. 1978 yılında 1157 milyon lira olan tarımsal dışalım, ortalama yüzde 8,9 artarak 1983'te 1 771 milyon liraya yükselecektir. Dışalımın yüzde 85,0'ım damızlık hayvanlar ve merinos yapağısı oluşturacaktır. (Tablo 163).

TABLO : 162 — IV. Plan Dönemi Tarımsal Üretim Hedefleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

Mallar	1972	1977	III. Plan yıllık	III. Plan	Yıllık	1978	1983	IV. Plan
			ortalama	hedefi	ortalama			Yıllık
			yüzde	1977	yüzde			ortalama
			artış		artış			yüzde
								artış
Bitkisel Ürünler	194 222	232 839	3,7	235 955	4,0	236 775	302 627	5,0
Hayvancılık Ürünler	119 797	150 702	4,7	152 058	4,9	157 930	206 260	5,5
Orman Ürünleri	10 852	14 529	6,0	16 763	9,1	15 491	22 102	7,4
Su Ürünleri	1 680	2 400	7,4	2 480	8,1	2 560	3 712	7,7
TOPLAM TARIM	326 551	400 470	4,2	407 256	4,5	412 762	534 701	5,3

1293. Bu dönemde tarım sektörüne 191,6 milyar lira sabit sermaye yatırım yapılacaktır. Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 48,7'sini, özel kesim ise yüzde 51,3'ünü gerçekleştirecektir. Kamu yatırımlarının yüzde 60,0'ı su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine ayrılmıştır. Özel kesim yatırımlarının yüzde 74,1'ini tarımsal makine ve gereçler oluşturacaktır (Tablo 164).

1294. Su ve toprak kaynakları yatırımlarında, önceki yıllarda anayapıları tamamlanmış projelerin etkinliğini artırıcı yatırımlarla kurak yörelerde küçük su ve yeraltı su kaynaklarını geliştirecek yatırımlara ve gölet yatırımlarına ağırlık verilecektir. Ormancılık yatırımlarında ağaçlandırma, suni gençleştirme ve orman yolları yapımı öncelik olacaktır. Su ürünlerinde balıkçı liman ve barınakları ile araştırma ve balıklandırma yatırımlarına öncelik verilecektir.

TABLO : 163 — IV. Plan Dönemi Tarım Sektörü Dışalım Tahminleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.) (CİF)

Mallar	1972	1977	Yıllık ortalama yüzde artış	1978		Yıllık ortalama yüzde artış
				1978	1983	
Bitkisel Ürünler	182	38	26,9	50	230	35,7
Hayvancılık Ürünleri	1 280	1 526	3,6	1 076	1 500	6,9
Orman Ürünleri	6	186	—	31	41	5,7
TOPLAM TARIM	1 468	1 750	3,6	1 157	1 771	8,9

TABLO : 164 — IV. Plan Dönemi Tarım Sektörü Yatırımları

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	III. Plan Dönemi		IV. Plan Dönemi	
	Plan Hedefi	Gerçekleşme	Plan Hedefi	Gerçekleşme
Su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi (1)	55 415	39 800	66 000	34,4
Tarımsal traktör makine - ekipman	43 430	56 250	72 750	38,8
Diğer tarım ve hayvancılık yatırımları	14 815	10 324	29 750	15,5
Ormancılık (1)	12 040	9 825	19 700	10,3
Su ürünleri (1)	3 000	1 838	3 400	1,8
	128 700	118 037	191 600	100,0

(1) Makineler dahildir.

1295. Tarımsal ürünlerin kişi başına tüketim miktarlarının 1983 yılında ulaşması öngörülen düzeyi Tablo 165'te verilmiştir. Kişi başına buğday tüketiminde olası düşme dışında öteki bütün tarımsal ürünlerin tüketimlerinde artış olacaktır. Özellikle hayvansal ürünler tüketimleri ndeki artışın daha çok olacağı tahmin edilmektedir.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1296. (1) Tarımdaki gelişmeyi plan hedefleriyle tutarlı düzeyde sürdürebilmek için, tarımsal üretimde verimliliğin artırılması, kalitenin yükseltilmesi, tarımın hava koşullarına bağlılığını en aza indirecek teknolojilerin yaygınlaştırılması, kurumsal yapının düzenlenmesi esas alınacak, dengeli beslenme açısından iç talebin gerektirdiği ürünler ile dışsatım potansiyeli olan ürünlerin üretimine öncelik verilecektir. Gıda maddeleri arzının, ekonomide bu mallara bağlı olarak enflasyonist baskıların doğmasını önleyecek düzeyde tutulması gözetilecektir.

TABLO : 165 — Kişi Başına Tarımsal Ürünler Tüketimi

TARIMSAL ÜRÜNLER	(Yıl/Kg.)		
	1972	1977	1983
A. HUBUBAT			
Buğday		200,0	195,0
Pirinç		4,3	5,2
Diğer hububat		25,2	23,5
B. BAKLİYAT		11,3	13,2
C. PATATES		47,2	51,3
D. MEYVE - SEBZE		252,2	311,8
Narenciye		17,2	18,9
Üzüm		18,0	21,3
Diğer meyveler		38,4	48,3
Diğer tarla ürünleri		86,0	100,2
Sebzeler		92,3	123,1
E. TOPLAM ET (1)	18,5	22,3	28,4
Kırmızı et	15,1	17,88	21,80
Tavuk	3,4	4,38	6,60
F. SÜT (1)	96,6	113,50	140,7
G. YUMURTA	339	4,33	5,43
H. BALIK	5,50	7,00	9,40
Kişi başına günde hayvansal protein tüketimi (gr.)	22,5	27,0	32,0

(1) Et, süt ve balık miktarları bu ürünlerin mamulleri eşdeğerlerini içermektedir.

(2) Tarımda verimliliğin artırılması için sulama ve toprak koruma yatırımlarına ağırlık verilecek; şu ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi, öncelikle kurak bölgelerde olmak üzere, artırılabilecek; küçük su kaynaklarının geliştirilmesi yurt düzeyine yaygınlaştırılacaktır. Başta gübre olmak üzere modern girdi kullanımı, toprak işleme, ekim alet ve makinelerinin kullanılması desteklenerek makine - gereç dengesi kurulacaktır.

(3) Demokratik hukuk devleti ve Anayasa kuralları çerçevesinde yapılacak olan toprak reformu yaygın bir kooperatifleşme ile birlikte gerçekleştirilecek ve toprak - insan ilişkileri yeniden düzenlenecektir. Kamulaştırma, gereğinde orman kapsamı dışına çıkarma, savunma gereksinimlerine aynian topraklardan uygun bölümleri tarımsal topraklara katma, Hazine elindeki toprakları dağıtma yollarıyla ekilebilir toprakların genişletilmesi ve düzenlenmesi, altyapı, ucuz girdi sağlama ve ürünlerin değerlendirilmesi gibi temel hizmetleri de kapsayan bir anlayış ve bütünlük içinde ele alınacaktır.

(4) Devlet Üretim Çiftlikleri mal varlıklarını en üst düzeyde kullanarak çevrelerine daha etkili hizmet götürecektir; tohumluk, damızlık, fidan sağlayacak teknolojinin yaygınlaştırılmasını hızlandıracak ve yörelerinde oluşturulacak kooperatifleri makine - gereç yönünden destekleyeceklerdir.

(5) Kamu ve savunma hizmetleri için ayrılan topraklarda, asıl kullanım amacıyla çelişmeyecek biçimde, tarım ve hayvancılık yapılacaktır. Tarıma elverişli verimli toprakların kentleşmesi, sanayi alanlarına dönüşmesi gibi amaç dışı kullanımlarını önleyici yasal düzenlemeler getirilecektir.

(6) Tarımsal hedeflerin gerçekleştirilmesinde temel araç, üretim planlamasına olanak verecek ve kırsal kesimde hakça bir düzenin oluşturulmasına önemli katkısı olacak kooperatifleşmedir. Tarımsal girdilerin sağlanmasından pazarlamasına kadar tüm tarımsal faaliyetlerin etkinlikle gerçekleştirilmesini sağlayacak; modern girdilerin, makine - gereç ve teknik bilginin yaygın kullanılmasını gerçekleştirecek çok ortaklı, gönüllü, güçlü üretim kooperatifleri ile üst örgütleri planlama sürecinin etkin bir aracı olacaklardır.

(7) Fiziki üretim hedeflerini ve en uygun bitki desenini gerçekleştirecek ölçek büyüklüğünü sağlayacak bu tür bir kooperatifleşme yoluyla etkinleştirilecek tarımsal planlama, kır ve kent girişimini uyumlaştıracak, üretim ve verim artışını gerçekleştirecek, toplumun dengeli beslenmesini sağlayacak, sınai gelişmeyi hızlandıracak ve dışsatımı artıracaktır.

(8) Tarımda kamu eliyle sağlanan hizmetlerden yararlanmada kooperatifleşmiş üreticilere öncelik tanınacak, modern girdi kullanımı ve sulama kooperatifleri eliyle yaygınlaştırılacaktır.

(9) Tarımsal destekleme politikası, tarımsal planlamanın etkin bir aracı olarak kullanılacaktır. Fiyat yoluyla desteklenen tarımsal ürünlerin fiyatlarının saptanmasında, destek konusu ürünlerin birbirleriyle ve destek konusu olmayan tarımsal ve sınai ürünlerle olan görece fiyat ilişkileri gözetilecektir. Görece fiyatlar, iç talebi karşılamada yetersiz kalan ürünlerin üretimini artıracak yönde kullanılacaktır. Dışsatım konusu ürünlerin alım fiyatlarının saptanmasında dünya fiyatları da gözönünde tutulacaktır. Fiyat desteklemelerinden beklenen sonuçların alınabilmesi için, fiyatların, ürünlerin

özelliğine göre, ekimden veya hasattan önce belirlenmesine çalışılacaktır. Destekleme alımı yapacak kuruluşların gerektiğinde üreticilerle önceden bağlantı yapmalarını sağlayacak olanaklar geliştirilecektir. Dünya fiyatlarında beklenenin ötesinde gelişmelerin üretici gelirinde yaratabileceği aşırı dalgalanmaları gidermede Devletin yükünü en aza indiren; olumlu gelişmelerden üreticinin yararlanmasını sağlayan; dünya fiyatlarındaki olumsuz gelişmelere karşın üreticinin gelirini azaltmamak kaygısıyla fiyatların arz fazlasına yol açabilecek biçimde yüksek tutulmasını gerektirmeyen bir istikrar fonunun kurularak işletilmesi gerçekleştirilecek, ayrıca, tarımda kooperatifleşme üe bağlantılı olarak tarım sigortasına gidilecektir. Tarımsal destekleme politikası uygulamasında, ucuz girdi, kredi, tarımsal yayım ve eğitim sağlama; tarımsal örgütlenmeyi özendirme; teknolojik gelişme olanaklarını artırma ve yaygınlaştırma gibi fiyat dışı destekleme araçlarından da yararlanılacaktır.

(10) Kredilemedeki başlıca güvenceyi kooperatiflerin projelerine ve üretim değerlerine dayandıran bir uygulama geliştirilecektir. Tarımsal kredileme, tarımın modernleşmesine gerçek anlamda katkı sağlayıcı bir yapı ve işleyiş düzenine kavuşturulacaktır. Aynı kredi, kontrolü kredi, belirli proje uygulamalarına yönelik krediler gibi yollarla kredilerin üretime etkisi artırılacak ve bu etki sürekli olarak değerlendirilecektir. Kredilerin, başlıca ürünler gözetilerek, önceliklere göre dağıtımı her yıl programlarda belirlenecek, dışsatımında önemli artışlar beklenen ürünler ile iş talebi karşılanamayan ürünlere öncelik verilecektir,

(11) Pazarlama olanaklarını geliştirmek amacıyla, aracı kademelerin en aza indirilmesini sağlayan üretici ve tüketici kooperatifleri ile birliklerin olanakları genişletilip etkinleştirilecektir. Pazarlama sisteminin iyileştirilmesi yönündeki girişimler, üretim bölgelerinde ve pazarlama zinciri içinde gerekli yerlerde ürünlerin niteliğine göre gereksinimi karşılayacak depolama birimlerinin kurulması desteklenecektir.

(12) Tarımda kamu eliyle sağlanan hizmetlerden yararlanmada kooperatifleşmiş küçük çiftçilere öncelik tanınacaktır. Küçük çiftçinin gelirini yükseltecek projelerin geliştirilmesine ve uygulanmasına ağırlık verilecektir,,

(13) Tarımda modern teknik bilgini yayılması amacıyla yürütülen yayım hizmetleri, ürün önceliklerine göre, projelere bağlı olarak düzenlenecek, uygulama sürekli izlenecek ve değerlendirilecektir, il ve üçe yayım örgütleri, her yıl belirlenecek alanlarda yoğun uygulama yapacak ve bu alanlarda yayım hizmetleri ile tohumluk, fidan, damızlık, yem, gübre, ilaç, makine, araç - gereç, kredi gibi girdi ve üretim araçları tahsisine öncelik verilecektir,

(14) Tarımsal makine ve gereçlerin daha verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla, özellikle traktör, biçerdöver ve harmaa makinesi gibi büyük kapasiteli makinelerin ortak kullanılmasını özendirilecektir,

(15) Tarımsal makineleşmenin gereği olarak, her düzeyde yetişkin insangücünün sağlanmasına olanak verecek meslek içi öğretim ve eğitim, ilgili üniversitelerle işbirliği yapılarak düzenlenecektir.

(16) Yörelerin koşullarına uygun gereç tiplerinin geliştirilmesi, ilgili üniversitelerle işbirliği yapılarak gerçekleştirilecek, geliştirilen tiplerin üretimleri özendirilerek üretimde kamu denetimi sağlanacaktır.

(17) Araştırma konuları, bulguların uygulamaya aktarılması, ile üretimi sürekli artırıcı nitelikte ve yörelerin sorunlarına yönelik olarak seçilecek, bulgular değerlendirilerek üreticilere sürekli bilgi akımını sağlamak için araştırma - yayım - çiftçi ilişkisi etkili olarak kurulacaktır.

(18) Tarımsal üretimin yönlendirilmesi ve uygun teknolojilerin yaygınlaştırılarak gelişmenin hızlandırılması, önemli bir araç olan kamu yönetiminin, üreticilere etkili hizmet götüreceği düzey ve yapıya ulaştırılmasını gerektirmektedir. Bu amaca ulaşabilmek için, tarıma yönelik hizmetlerdeki dağınıklığın toplulaştırılması yönünde örgütsel düzenlemeler yapılacaktır.

(19) Tarımsal ürünlerin dışsıtım amacıyla standardizasyon ve kalite kontrolü ile zirai karantina hizmetlerinin Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca yürütülmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

II. TOPRAK VE SU KAYNAKLARI:

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1297. Türkiye'de, 1977 yılında, 77 milyon hektar olan toprak kaynaklarının 27,7 milyon hektarı «İşlenen araziler» olarak tanımlanmıştır, 20,2 milyon hektar ormanlardan, 25,0 milyon hektar çayır ve meralardan oluşmaktadır. (Tablo 166) Bu dağılım, toprakların en uygun kullanım biçimini yansıtmamaktadır. Toprak kaynaklarının tanınması ve daha iyi kullanma planlarının yapılması amacı ile sürdürülen çalışmalar belirli aşamaya ulaşmış, toprak kaynaklarının genel anlamda ortaya çıkarılmasına ilişkin 1/800 000 ve 1/100 000 - 1/200 000 ölçekli toprak haritaları tamamlanmıştır. Bu etütlerle toprakların illere göre kullanma biçimleri arazi sınıfları ve sulanabilirlik durumları ile erozyon, drenaj, taşlılık, tuzluluk ve alkalilik sorunları saptanmıştır.

1298. Türkiye'de birim alandan elde edilen ürün ileri teknolojiye tarım yapan ülkelere göre düşüktür. Bunda teknoloji ve girdi kullanımının etkisi olduğu gibi yanlış kullanma sonucu, toprak, su ve bitki, arasındaki doğal dengenin bozulmasının, bitki örtüsünün azalmasının, yağışların düzensizleşmesinin ve toprakların önemli bir bölümünün erozyona uğramasının ve çoraklaşmasının büyük payı vardır.

1299. Yapılan ölçümlere göre, yıllık kullanılabilir su potansiyeli, 9,4 milyar m³'ü yeraltı suyu olmak üzere, toplam 104,0 milyar m³'tür.

1300. Çeşitli sektörlerin su talebinin hızla artması, su kaynaklarının birçok bölge ve yerde sınırlı olması, bu kaynakların daha rasyonel kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Su kaynaklarının tahsisini ve kullanımını düzenleyen bir yasanın olmayışı, su planlaması ve kullanımı açısından dağınıklığa yol açmaktadır. Tüketilebilir su potansiyeli ile su talebi ülke ölçeğinde daha uzun süre kaplanabilecektir. Sorun, su potansiyelinin istenilen zaman ve yerde kullanılabilir duruma getirilmesidir.

1301. III. Plan dönemi sonunda, 8,6 milyon hektar olarak saptanan sulanabilir alanların yüzde 30'unda sulama şebekesi gerçekleştirilmiştir. 1977 yılı sonunda kamu sulamaları şebeke alanı 1,5 milyon hektara ulaşmıştır. (Tablo 167) 1978 yılında da 105 000 hektar sulama şebekesinin eklenmesi beklenmektedir.

1302. Sulaması halk tarafından gerçekleştirilen alanların ise 950 bin hektar dolayında olduğu sanılmaktadır. Kamu sulama şebekelerinde sulamaya açılan alanın 1963'te yüzde 49'u fiilen sulanırken bu oran 1976'da yüzde 70'e yükselmiştir.

TABLO : 166 — Arazi Kullanma Biçimi

(1977)

	(Bin Hektar)
İşlenen Araziler	27 699
Kum Tarım	25 113
Nadash Kuru Tarım	16
Nadassız Kuru Tarım	8.321
Sulu Tarım	2 586
Çayır - Mera Arazileri	25 014
Çayır	644
Mera	24 370
Orman	20 200
Meskûn Araziler	569
Diğer Araziler	3 212
Sazlık - Bataklık	49
Çıplak Kayalar	2 931
Irmak Yatakları ve Molozlar	192
Kumullar	40
Su Yüzleri	1 102
Toplam :	77 796

TABLO : 167 — Kamu Sulama Şebeke Alanındaki Gelişmeler

(Hektar)

Yıllar	Büyük Su İşleri	Küçük Su İşleri	Toplam Sulama
1962 Sonu	103 357	73 463	176 727
I. Plan Sonu	340 786	224 512	565 298
II. Plan Sonu	566 573	408 901	975 474
1973	25 760	52 500	78 260
1974	53 423	45 100	98 523
1975	73 620	41 619	115 239
1976	72 144	47 300	119 444
1977	78 200	55 400	133 600
III. Plan Sonu	869 720	650 820	1 520 540

1303. Sulanan alanlarda sulamaya başlamadan öncekine göre üretim değeri artışı 1976 fiyatları ile 1968'de 7.586 lira 1972'de 14.765 lira 1976'da 15.381 lira olmuştur. Sulama alanlarında istenilen düzeyde gelişme sağlandığında, üretim değeri artışı

25.753 lira/hektara kadar çıkabilecektir. Sulama alanlarında elde edilen gelir, sulama öncesi duruma göre Anadolu Bölgesinde 4, Akdeniz Bölgesinde 3,9 ve Ege Bölgesinde 2,4 kat yükselmektedir.

1304. Sulama projelerinin, su kaynağından üretime kadar uzanan bir bütün olarak ele alınması zorunludur. Ancak uygulamada anayasa yapılarının tamamlayıcı hizmet ve tarımsal geliştirme çalışmalarından önde gitmesi sorunu sürmektedir. Sulama geliştirme hizmetlerine çiftçilerin katkısı da istenilen ölçüde sağlanamamıştır.

1305. Su kaynaklarının ve yağış ve yağış rejiminin düzenlenmesinde de önemi olan baraj ve sulama sistemleri yapımında yeterli düzeye ulaşılamamıştır.

1306. Su yapıları ile ilgili inşaat teknolojisinde sağlanan ilerlemeler ve kazanılan deneyimlerle uluslararası düzeyde olan büyük inşaatlar bile yerli teknik güçle yapılabilir duruma gelmiştir. Ancak finansman programlarının gerçekleştirilememesi, tecrübeli teknik elemanların sürekli istihdamının sağlanamaması gibi sorunlar nedeni ile yapım süreleri çok uzun olmaktadır.

1307. Toprak - su - bitki arasında bozulan dengenin yeniden kurulması, su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine yönelik III. Plan hedefleri ve gerçekleştirmeler Tablo 168'de verilmiştir.

TABLO : 168 — Sulama ve Toprak Korumada Gelişmeler

(Hektar)

	III. Plan hedefi	Gerçekleşme	Gerçekleşme yüzdesi
Kamu Sulama Şebekesi	650 000	545 066	83,9
Tarla içi Geliştirme	285 000	177 490	62,3
Taşkın Kotuma	155 000	167 940	108,3
Toprak Koruma	98 000	61 144	62,4
Drenaj ve Arazi Islahı	101 000	49 300	48,8

2. HEDEFLER

1308. Toprak kaynaklanılan uygun kullanımını, sağlamak üzere işlenen arazi içinde sulu tarım alanları artırılacaktır. Uzun dönemde ulaşılması öngörülen hedefler Tablo 169'da, sektörlere göre su kullanımı ise Tablo 170'de verilmiştir.

TABLO : 169 — Uzun Dönemde Arazi Kullanımı Hedefleri

(Bin Hek.)

Kullanma	1977	Yüzde dağılım	Dönüşüm sonrası	Yüzde dağılım
Kuru Tarım	25 113	34,4	15 995	21,9
Sulu Tarım	2 586	3,5	8 628	11,8
Mera	24 370	33,4	25 887	35,5
Çayır	644	0,9	852	1,2
Orman	20 000	27,7	21 551	29,6
Toplam	72 913	100,0	72 913	100,0

TABLO : 170 — Sektörlere Göre Su Tüketimi ve 1983 Talep Tahmini

	(Milyar M ³)		
	1972	1977	1983
Tarım	12,8	173	21,8
Hizmetler	1,6	2,0	2,9
Sanayi	1,2	2,1	3,2
Toplam	15,6	21,6	27,9

1309. Yerüstü su kaynaklarının düzenlenerek potansiyelin kullanılabilir duruma getirilmesi için uzun dönemde yaklaşık yeni 500 irili ufaklı barajın devreye sokulması ve çok sayıda gölet yapımı gerekmektedir.

1310. IV. Plan döneminde, bir yandan mevcut sulama şebekelerinin iyileştirilmesi sağlanırken, öte yandan 650 000 hektar alanda yeni sulama şebekesi yapılması ve IV. Plan dönemi sonunda fiilen sulama oranının yüzde 77'ye yükselmesi hedef alınmıştır (Tablo 171). Uzun dönemde, devlet sulama şebekeleriyle fiilen sulanan alanların oranının ise yüzde 85'e erişmesi planlanmıştır.

1311. IV. Plan döneminde 9,2 milyar m³ ek su depolaması yapılması hedef alınmıştır. (1)

Sulama hedeflerine erişilmesi sonucunda, sulanan alanlarda oluşacak bitki deseni Tablo 172'de verilmiştir.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1312. (1) IV. Plan döneminde toprak kullanım planlamasına geçilecektir. Ayrıntılı (1/25 000, 1/5 000) toprak etütlerine belirli bir program çerçevesinde başlanacaktır. Toprakların kullanım amaçlarını ve politikasını belirleyen yasal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

(2) Toprak koruma ve havza ıslahı çalışmalarını düzenleyen havza ıslah yasası düzenlenecektir.

(3) Su kaynaklarının genel anlamda planlanması, çeşitli kullanma önceliklerinin saptanması kamuca yapılacak, bu görevin belirli bir kamu kuruluşunda toplanması için gerekli su hakları yasası düzenlenecektir.

(4) Su ve toprak kaynaklarının entegre bir biçimde yönetilmesi, projelerin etkinliğinin artırılması için planlama, projelendirme ve uygulama aşamalarında ilgili kuruluşların ve kooperatiflerin işbirliği sağlanacaktır, işletmeye açılmış projelerin verimliliğinin artırılmasına önem verilecektir,

(5) Verimli tarım alanlarının özellikle sulama alanlarının sanayi arazisine dönüşmesine engel olunacak, enerji iletim hatları ve trafo postalarının zorunlu olarak yerleşeceği alanlar bu kural dışında tutulacak, sanayi su kullanımını denetlenecektir.

(1) *Karakaya ve Menzelet depolamaları dışında.*

(6) Kamunun sulama ile ilgili tüm tesisleri hakça ve etkin bir geri ödeme düzenine kavuşturulacaktır. Bu amaçla gerekli yasa çıkartılacaktır.

(7) Devam eden sulama projelerine öncelik verilecektir. Özellikle Aşağı Fırat Havzasındaki çalışmalar, toprak reformu çalışmalarına koşut olarak yoğunlaştırılacak, Aşağı Fırat Sulama Projesi çok amaçlı, entegre bir gelişme projesi olarak yürütülecek ve hızlandırılacaktır. Küçük su kaynaklarının geliştirilmesi ve gölet yapımı özellikle Orta Anadolu'da ve diğer kurak yörelerde yaygınlaştırılacaktır.

(8) Sulama sistemlerinde tasarrufu sağlayan teknikler yaygınlaştırılacak, özellikle su kaynağının sınırlı olduğu yerlere öncelik verilecektir.

(9) Büyük su projelerinin ve havza gelişme planlarının hazırlanmasında projenin ekonomik ve toplumsal etkileri yanında çevresel etkileri de dikkâte alınacak, uzun dönemde çevre dengesini bozmayacak seçenekli çözümler araştırılacaktır.

III. BİTKİSEL ÜRETİM :

1. PLANLI DÖNEMDE GELİŞMELER :

1313. Planlı dönemde modern girdi kullanımı, makineleşme ve sulamanın yaygınlaşması tarımda verimliliği önemli ölçüde olumlu yönde etkilemiştir. 1961 - 1963 ile 1974 - 1976 döneminde, nadas hariç, tarım arazilerinde yıllık ortalama yüzde 0,9 oranında artış olmuştur. Öte yandan aynı dönemde üretimde elde edilen yılda ortalama yüzde 3,3 oranındaki gelişmenin büyük bir bölümü teknoloji düzeyinin yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması sonucu oluşan verimlilik artışıdır. (1) Teknolojik gelişmenin etkinliği, başta sanayi bitkileri olmak üzere hububat ve meyvelerde belirgin olarak izlenebilmektedir.

1314. III. Plan döneminde, yıllık ortalama bitkisel üretim artış hızı yüzde 3,7 oranında gerçekleşmiştir. Mal grupları itibariyle yağlı tohumlar ve meyve üretimi, Plan hedeflerinin gerisinde kalmış, hububat ve sanayi bitkilerinde üretim hedefleri aşılmış, bakliyat ve sebze üretiminde Plan hedeflerine yaklaşmıştır. III. Plan döneminde bitkisel üretim Plan hedefleri ve gerçekleştirmeleri Tablo 173'de gösterilmiştir.

1315. Buğday üretimi İli. Plan döneminde öngörülen hedefi aşmıştır. Arpa, mısır ve çeltik üretimlerinde Plan hedeflerine ulaşamamıştır. Arpa ve mısırdaki yüksek verimli tohumluk sağlanamaması ve görelî fiyat yapısının gereğince düzenlenmemesi hedeften geri kalmanın başlıca nedenleri arasındadır. Sınai ve yumru bitkilerden şeker pancarı, tütün ve patates üretiminde Plan hedefi aşılmış, pamuk, ayçiçeği üretim hedefine ulaşamamıştır. Aynı alanlarda ekilen ürünlerin görelî fiyat üstünlüğü nedeniyle ayçiçeği ve diğer yağlı tohumlar üretimi Orta Anadolu ve geçit bölgelerinde yaygınlaşmamıştır. Dünya fiyatlarındaki dalgalanmaların üretici fiyatlarını sınırlaması ve dönem içinde çı'kan hastalık ve zararlıların kontrolünün zaman alması sonucu, pamuk üretimindeki azalmaya bağlı olarak çiğit üretimi düşmüştür. Bu durum büyük ölçüde bitkisel yağ dışahmını gerekli kılmıştır.

(1) 1948 - 1950 ile 1961 - 1963 döneminde tarımsal arazi yıllık ortalama artış oranı yüzde 3,7; yıllık ortalama üretim artış oranı yüzde 5,3 düzeyinde gerçekleşmiş olup teknoloji düzeyine bağlanabilecek fark yüzde 1,6'dır.

TABLO : 171 — IV. Plan Döneminde Toprak ve Su Kaynaklarının Geliştirilmesine ilişkin Hedefler

	(Hektar)
Sulamalar (1)	650 000
— Büyük Su İşleri	350 000
— Küçük Su İşleri	300 000
Sulama Geliştirme	470 000
Taşkın Koruma	110 000
Taşkın Koruma ve Rusubat Kontrol	35 000
Drenaj ve Kurutma	70 000
Drenaj ve Toprak Islahı	70 000
Toprak Koruma ve Havza Islahı	80 000

TABLO : 172 — Sulama Alanlarında Bitki Deseni

	(Bin Hektar)			
	Alan	1975 Yüzde Pay	Alan	1983 Yüzde Pay
Hububat	585	25,1	780	24,0
Buğday	350	15,0	420	12,9
Çeltik	70	3,0	50	2,4
Mısır	140	6,0	250	7,7
Diğerleri	25	1,1	30	1,0
Baikliyat - Yem	325	13,9	450	13,9
Sanayi Bitkileri	980	42,0	1 410	43,4
Pamuk	560	24,0	780	24,0
Şeker Pancarı	161	6,9	280	8,6
Ayçiçeği	164	7,0	250	7,7
Diğerleri	95	4,1	100	3,1
Meyveler	140	6,0	160	4,9
Narenciye	52	2,2	70	2,1
Diğerleri	88	3,8	90	2,8
Sebzeler	303	13,0	450	13,8
Toplam	2 333	100,0	3 250	100,0

(1) Özel sulamalar dışarıda tutulmuştur.

TABLO : 173 — Bitkisel Üretimde Gelişmeler ve IV. Plan Hedefleri

Miktar : 1 000 Ton
Değer : Milyon TL.
1978 Yılı Fiyatlarıyla

	1972		1977		Yıllık Ortalama Yüzde Artış	III. Plan Hedefi		Yıllık Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yıllık Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
HUBUBAT	17 482	52 516	22 531	68 993	5,6	20 613	62 528	3,6	22 697	69 227	27 035	82 541	3,6
Buğday (1)	10 980	34 587	14 985	47 203	6,4	12 480	39 312	2,6	15 000	47 250	17 000	53 550	2,5
Arpa	3 725	8 940	4 750	11 400	5,0	4 725	11 340	4,9	4 700	11 280	6 250	15 000	5,9
Mısır	1 030	3 664	1 265	4 500	4,2	1 430	5 085	6,8	1 300	4 624	1 800	6 403	6,7
Çeltik	186	1 997	277	2 974	8,3	301	3 231	10,1	285	3 103	400	4 295	6,7
Diğerleri	1 561	3 328	1 254	2 921	-2,5	1 677	3 560	1,4	1 412	2 970	1 585	3 293	2,1
BAKLİYAT	605	6 938	803	8 238	3,5	857	8 767	4,8	806	8 149	1 267	12 661	9,2
SANAYİ VE YUM- RU BİTKİLERİ													
Pamuk	9 451	39 082	13 580	50 052	5,1	11 378	46 798	3,7	14 199	51 974	19 092	60 407	3,1
Tütün	544	14 960	575	15 812	1,1	679	18 672	4,5	525	14 438	675	18 563	5,1
Söker Pancarı	180	9 900	250	13 750	6,8	200	11 000	2,1	300	16 500	240	13 200	-4,4
Patates	5 896	4 717	9 000	7 200	8,8	7 096	5 677	3,8	9 700	7 760	13 200	10 560	6,4
Diğerleri	2 200	6 600	2 800	8 400	4,9	2 600	7 800	3,4	2 700	8 100	3 600	10 800	5,9
	631	2 905	955	4 890	11,0	809	3 649	4,7	974	5 176	1 377	7 284	7,1

YAĞLI TOHUM-													
LAR	1 535	8 912	1 513	8 629	-0,6	1,963	11 381	5,0	1 546	9 381	2 165	13 999	8,3
Ayçiçeği	560	4 760	460	3 910	-3,9	730	6 205	5,4	550	4 675	800	6 800	7,8
Çiğit	870	2 566	920	2 714	1,1	1 090	3 215	4,6	840	2 478	1 080	3 186	5,2
Diğerleri	105	1 600	133	3 005	4,6	143	1 975	4,3	156	2 228	285	4 013	12,5
MEYVELER	11 189	57 105	11 489	58 610	0,5	13 184	67 530	3,4	11 558	58 050	15 672	78 277	6,2
Narenciye	603	2 279	967	3 655	9,9	771	2 912	5,0	979	3 700	1 305	4 903	5,8
Üzüm	3 434	15 436	3 180	14 294	=1,5	4 134	18 583	3,8	2 800	12 586	3 800	17 081	6,3
Elma	850	5 049	900	5 346	1,1	1 050	6 237	4,3	850	5 049	1 400	8 316	10,5
Fındık	190	3 420	290	5 220	8,8	270	4 860	7,3	270	4 860	370	6 660	6,5
Zeytin	1 019	10 341	404	4 100	-16,6	1 139	11 559	2,3	800	8 118	750	7 611	-1,2
Çay	217	2 604	395	4 740	12,7	227	2 724	0,9	400	4 800	420	5 040	1,0
Diğerleri	4 876	17 976	5 362	21 255	3,4	5 593	20 655	2,8	5 459	18 937	7 627	28 666	8,6
SEBZELER	5 397	16 126	6 340	18 944	3,3	6 497	19 413	3,8	6 852	20 474	9 360	27 968	6,4
YAN													
ÜRÜNLER (2)	—	13 543	—	19 368	7,4	—	19 538	7,6	—	19 520	—	26 774	6,5
TOPLAM	—	194 222	—	232 839	3,7	—	235 955	4,0	—	236 775	—	302 627	5,0

1. DİE Tahminlerinden yüzde 10 eksiktir.

2. Saman, mer'a otlak vb.

TABLO : 174 — Bitkisel Ürünler Dışsatımı

Birim : 1978 yıl fiyatları FOB

Miktar : 1 000 ton

Değer : Milyon TL.

M A L L A R	1972		1977		III. Plan yıllık artış (yüzde)	1978		1983		IV. Plan yıllık (yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
HUBUBAT	344	1 118	749	2 428	16,8	2 077	6 821	3 304	10 798	9,6
Buğday	288	950	591	1 950	15,5	2 000	6 600	3 000	9 900	8,5
Arpa	44	132	135	406	25,2	15	45	200	602	—
Diğerleri	12	36	23	72	14,9	62	176	104	296	11,0
BAKLİYAT	65	935	126	1 224	5,5	134	1 296	256	2 860	17,2
Nohut	26	468	25	450	— 0,8	26	468	60	1 080	18,2
Mercimek	5	42	59	497	—	65	547	110	926	11,1
Diğerleri	30	425	42	277	— 8,3	44	281	86	854	25,0
SANAYİ VE YUMRU BİTKİLER	305	8 943	226	5 638	— 8,8	382	9 813	578	10 370	1,1
Pamuk	297	8 910	177	5 310	— 9,8	310	9 300	290	8 700	— 1,3
Patates	5	17	28	97	41,8	35	118	150	507	33,9
Kuru Soğan	2	8	11	37	35,8	20	68	100	339	37,8
Diğerleri	1	8	10	194	—	17	327	38	824	20,3
YAĞLI TOHUMLAR	6	171	7	156	— 1,9	10	207	18	404	14,3
MEYVELER	121	998	183	1 607	10,0	186	1 704	390	707	16,8
Narenciye	99	722	139	997	6,7	133	952	245	752	13,0
Elma	—	4	23	269	—	25	293	70	819	22,8
Üzüm	14	140	6	64	14,5	8	80	20	200	20,1
Diğerleri	8	132	15	277	16,0	20	379	55	936	—
DİĞERLERİ	—	186	—	558	24,6	—	588	—	924	9,5
Toplam	—	12 351	—	11 611	— 1,2	—	20 429	—	29 063	7,3

1326. Meyve üretiminde öngörülen üretim hedefine ulaşamamış, özellikle üzüm üretiminde öngörülen gelişme sağlanamamış, bağ alanlarında gerileme olmuştur. Zeytin üretiminde yıllık dalgalanmalar süregelmiş, III. Plan dönemi için öngörülen üretim hedefi aşılmıştır. Sebze üretiminde Plan hedeflerine yaklaşmıştır.

1327. Baklagil ve yem bitkileri ekim alanları ve üretiminde artışlar olmasına karşın kaliteli 'kaba yem' açığı sürmüştür. Halen tarım arazilerinin yaklaşık yüzde ikisinde kaliteli kaba yem, bitkileri üretilmektedir. Yem bitkilerinin ekim sırasına alınması ve özellikle hızla azalan nadas arazilerin bu ürünlerin ekimine yönlendirilmesi sağlanamamıştır.

1328. Buğday alanlarının hedef alınan ölçüde azaltılmaması; baklagiller, hayvan yemi ve yağlı tohumlar üretiminin artınılamaması, meyve - sebze üretiminin dışsatıma yönelik olarak gerçekleştirilememesi; mer'alann iliyeştirilerek 'kullanımının düzenlenememesi; tohumculuğun geliştirilememesi, pazarlamanın örgütlenmesindeki yetersizlikler önemli sorunlar olarak süregelmektedir.

1329. III. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 2,8 oranında artması öngörülen bitkisel ürünler dışsatım hedefine ulaşamamış ve dönem sonunda yüzde 1,2 oranında azalma olmuştur. Geri kalmanın başlıca nedeni pamuk dışsatımındaki azalmadır. Hububat, bakliyat ve meyve dışsatımında Plan hedefleri aşılmıştır. Plan ve Yıllık Programlarda öngörülmemiş olmasına karşın, 1972 ve 1973 yıllarında 602 bin ton buğday dışsatımı gerçekleşmiş; ancak 1973 yılının olumsuz hava koşulları büyük ölçüde buğday dışsatımını gerektirmiştir. (1) III. Planın son yıllarında üretimin yurt içi talebin üzerinde gerçekleşmesi sonucu buğday dışsatım olanakları yeniden ortaya çıkmıştır. Pazarlama araçlarındaki gelişmeler özellikle narenciye dışsatımını olumlu yönde etkilemiştir. (Tablo 174). Çeltik üretiminde iç talebin karşılanması esas alınarak planlanan hedefe ulaşamaması önemli ölçüde pirinç dışsatımını gerektirmiştir.

TABLO : 175 — Başlıca Tarımsal Ürünler Verimleri ve Hedefleri

ÜRÜNLER	1972 yılı			1977 yılı		1983 yılı	
	Birim	Verim	Endeks	Verim	Endeks	Verim	Endeks
Rıñđav	Kg/Ha	1 258	100,0	1 594	126,7	2 000	158,9
Arpa	»	1 472	100,0	1 813	1123,2	2 083	141,5
Mısır	»	1 669	100,0	2 108	126,3	2 571	154,1
Çeltik	»	3 987	100,0	4 776	119,8	5 000	125,4
Patates	»	12 571	100,0	15 555	123,7	17 142	236,4
Şeker pancarı	»	39 447	100,0	35 960	91,2	36 667	93,0
Ayçiçeği	»	1 131!	100,0	1 230	108,8	1 403	124,0
Pamuk (Kutlu)	»	1 906	100,0	1 973	103,5	2 000	104,9
Tütün (Yaprak)		510	100,0	925	181,4	960	188,2

1330. 1972 - 1977 yılları arasında başlıca tarımsal ürünlerin verimlerindeki gelişmeler Tablo 175'de verilmiştir.

1331. III. Plan dönemi içinde tarımsal girdilerin kullanımındaki gelişme ise Tablo 176'da verilmektedir. Bu dönemde nadas hariç ekili dikili alanların yaklaşık

(1) III. Plan döneminde 1 638 000 ton buğday dışsatımı yapılmıştır.

TABLO : 176 — Tarımsal Girdi Kullanımının Gelişimi ve Hedefleri

TARIMSAL GİRDİLER	Birim	1972 Yılı		1977 Yılı		1983 Hedefi	
		Miktar	Endeks	Miktar	Endeks	Miktar	Endeks
1. Kimyasal gübreler (1)	Kg/Ha	34,5	100,0	65,0	188,4	112,0	324,6
(saf madde)							
i. Azotlu gübreler (1)	»	19,5	100,0	33,3	170,8	63,0	323,1
(saf madde)							
ii. Fosforlu gübre (1)	»	15,0	100,0	31,7	211,3	49,0	326,7
(Saf madde)							
2. Traktör (2)	Adet/ 100 Ha	0,48	100,0	1,17	243,8	2,10	437,5
3. Sulanan alanların toplam tarım arazisi içinde yüzde payı	%	7,2	100,0	9,3	129,2	11,70	162,5
4. Tarımsal teknik insangücü							
i. Ziraat mühendisi	adam/ 100 Ha	0.024	100,0	0.029 (3)	120,8	0.040	166,7
ii Ziraat teknisyeni	adam /1 00 Ha	0.021	100,0	0.037 (3)	176,2	0.047	223,8

(1) Çayır, mera ve nadas arazisi dışında.

(2) Nadas arazisi kapsamak ta, çayır, mera arazisi dışarda tutulmuştur.

(3) 1978 yılı içindir.

yüzde 43,0 gübrelenmiştir. Gübre ve hammaddesi dünya fiyatlarında ortaya çıkan dalgalanmalara karşın, gübre kullanımı hedefi yüzde 17,2 oranında aşılmıştır. Traktör parkına 253 000 adet traktör eklenmiş ve hedefin üstünde bir gerçekleşme sağlanmıştır. Ancak, traktör talebi yerli üretimle karşılanamamış ve dışarıda sağlanan kolaylıklar sonucu çok sayıda ve değişik tipte traktör dışalımına gidilmiştir. Ayrıca, hızla artan traktör parkının tarımda tam kapasiteyle kullanımı gerçekleşmemiş, ulaştırma ve taşıma hizmetlerinde traktörden yararlanma oranı artmıştır.

1332. Teknolojik gelişmenin göstergesi olabilecek temel girdilerin kullanım miktarları ile verimde planlı dönemdeki gelişmeler, kısmen benzer ülkelerdeki oluşumla birlikte Tablo 177'de verilmiştir.

2. HEDEFLER :

1333. IV. Plan döneminde bitkisel ürünlere yönelik iç talebin yılda ortalama yüzde 4.5 artacağı tahmin edilmektedir. (Tablo 178).

1334. Bu dönemde bitkisel ürün dışsattımının yılda ortalama 7,3 artırılması öngörülmektedir. (Tablo 174) Dışsattım tahminlerinde dış pazarlarda ortaya çıkacak gelişmelerle birlikte iç üretim olanakları gözönünde bulundurulmuştur, iç talebin üzerinde üretim sağlanabileceği gözönüne alınarak hububat dışsattımı öngörülmüştür. Bakliyat dışsattımı Plan döneminde sürdürülecek, yılda ortalama yüzde 17,2 oranında artış sağlanacaktır. Sanayi bitkilerinde en büyük ağırlığı olan pamuk dışsattımında dış talep yönünden bir tıkanıklık olmayacağı tahmin edilmiştir. Ancak, dokuma sanayinin gelişmesi sonucunda dışsattımın nihai ürünlere doğru kayması ile pamuk dışsattımı sınırlanacaktır. Plan döneminde patates ve kuru soğan dışsattımında önemli artışlar beklenmektedir.

1335. Üretim ve pazarlamada örgütlenme, pazarlama sistemindeki gelişmeler, dış pazarlarda yerleşme çabalarının başarıya ulaşması, dış pazar isteklerine uygun standart ve miktarlarda ürün göndermenin sağlanabilmesi meyve ve sebze dışsattım hedeflerine ulaşmada etkili olacaktır. Önemli ölçüde gelişme gösteren narenciye dışsattımının sürdürülebilmesi iç üretimin artırılmasına bağlıdır.

1336. IV. Plan döneminde toplam talebi karşılamak için bitkisel üretim yılda ortalama yüzde 5,0 oranında artırılacaktır. (Tablo 173). Buğday üretim tahminleri; ekim alanlarının azalmasına karşılık verim artışları sağlayacağı varsayımına dayanmaktadır. Verim artışlarında yeni ekim teknikleri, gübre ve üstün vasıflı tohumluk kullanımı, hastalık ve zararlılarla savaşın yaygınlaştırılması, üreticilerin kooperatifler aracılığıyla eğitilmeleri etkili olacaktır. Halen yüzde 46.0'ı gübrelenen buğday alanının 1983 yılında yüzde 82.9'unun gübrelenmesi hedef alınmıştır. Arpa ve mısır üretimindeki artış ise alan ve verim artışları ile sağlanabilecektir.

1337. Baklagiller üretiminin yılda ortalama yüzde 9.2 oranında artırılması öngörülmüştür. Protein yönünden zengin bir gıda ve dışsattım ürünü olan, aynı zamanda toprak yapısını iyileştirici özelliği bulunan baklagillerin, nadas arazilerinde ekim sırasına alınması, nadasa bırakılan arazilerin daha ekonomik kullanılmalarını sağlayacaktır. Nadas arazilerden yararlanma, tarıma ayrılacak toprakların sınırına ulaşılması nedeniyle büyük önem taşımaktadır.

TABLO : 177 — Başlıca Bitkisel Ürünlerde Verim Karşılaştırması

ÜRÜNLER	Verim	Verim	TÜRKİYE		YUGOSLAVY		İTALYA		FRANSA		İSTANBUL		İRAN	
	1962	1967	Verim +	Endeks	Verim	Endeks	Verim	Endeks	Verim	Endek	Verim	Endeks	Verim	Endeks
Buğday	975	1.125	1.327	100,0	2.977	224,3	2.604	196,2	4.336	326,8	1.437	108,3	920	69,9
Arpa	1 250	1.394	1.386	100,0	2.133	154,3	2.452	176,9	3.650	263,3	1.812	130,7	772	5,66
Mısır	1 199	1.556	1.893	100,0	3.669	193,3	5.779	304,5	4.757	250,6	3.873	204,1	1.333	70,2
Çeltik	3395	3.888	4.046	100,0	4.528	111,9	5.535	136,8	4.757	102,7	6.118	151,2	3.535	83,6
Patates	10.976	11.733	12.810	100,0	9.751	76,1	16.411	128,1	23.365	182,4	13.786	107,6	9.979	77,9
Çeker Pancarı	21.719	35.122	32.051	100,0	40.027	124,9	39.698	123,9	40.430	126,1	29.564	92,2	23.917	74,6
Ayçiçeği	733	1.070	1.106	100,0	1.609	145,5	1.979	178,9	1.785	161,4	585	52,9	673	60,8
Pamuk (Kütlü)	989	1.469	1.944	100,0	875	45,0	564	29,0	—	—	1.646	84,7	1.715	88,2
Domates	—	—	26.865	100,0	11.356	42,3	30.931	110,1	25.035	96,9	28.638	106,7	9.697	36,1
Tütün (Yaprak)	601	637	728	100,0	1.100	151,1	1.896	260,4	2.459	337,8	1.569	215,5	1.027	141,1

Kaynak : DPT, DİE Tarım İstatistikleri Özeti (1375) FAO Production Yearbook (1975)

NOT : Ters belirtilmedikçe verimler (1913 + 1974 + 1975 +) yılları ortalamasıdır.

1338. Pamuk üretimi sulama ve gübrelemenin yaygınlaştırılmasına bağlı olarak yılda ortalama yüzde 5,1 oranında artırılabilir. Şekerpancarı üretimi şeker talebini karşılayacak düzeyde öngörülmüştür. Tütün üretiminin iç ve dış talebi aşmayacak düzeyde tutulması için ekim alanlarında sınırlamalara gidilmesi esas alınmıştır. Patates üretiminde yılda ortalama yüzde 5,9 oranında öngörülen artış, depolama ve pazarlama olanaklarındaki gelişmelerle, hastalıklardan arınmış tohumluk üretiminin yükseltilmesine bağlı olacaktır.

1339. Bitkisel yağ yurt içi talebinin karşılanabilmesi için yağlı tohumlar üretiminin yılda ortalama yüzde 8,3 oranında artırılması hedef alınmıştır. Bu hedefi gerçekleştirmek amacıyla, üretimin özellikle Orta ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygınlaştırılması, şeker pancarı bölgelerindeki olanaklardan yararlanılarak, ayrıca verimi ve yağ oranı yüksek tohumluk sağlanarak ayçiçeğinde üretimin artırılması öngörülmektedir. Bunların yanında, soya üretiminin yaygınlaştırılması; yerfıstığının pamuk bölgelerinde ekim sırasına alınması, Orta ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine uyabilecek yağlı tohumlara yönelinerek bitkisel yağ üretiminde ayçiçeğine bağlılığın azaltılması esas alınmaktadır.

1340. Meyve ve sebze üretiminin sırasıyla yılda ortalama yüzde 6,2 ve 6,4 oranında artırılması hedef alınmıştır. Taze meyve ve sebzenin iç ve dış pazarlamasının kooperatif ve anonim şirketler biçiminde düzenlenmesi üretici ve tüketici yararları açısından önem taşımaktadır. Özellikle dışsatımda, satıcıların kendi aralarındaki rekabeti önlemek ve aynı pazarlara giren diğer ülkelere karşı güçlü bir rekabete girebilmelerini sağlamak için aralarında örgütlenmeleri yurt dışına düzenli ve sürekli mal arzının sağlanmasında etkili olacaktır.

1341. Yem üretimi büyük ölçüde yetersizdir. Yem açığının kapatılması için kaba yem üretiminde yılda ortalama yüzde 6,5 ve yüksek verimli hayvancılığın gereği olarak; yonca, korunga üretiminde yılda ortalama yüzde 17,2 oranında artış öngörülmüştür. Yem bitkileri üretim hedefine ulaşmada ekim sırasına alma, nadas arazilerden yararlanma önem taşımaktadır. Ayrıca doğal meraların verim gücünün artırılması da zorunludur.

1342. IV. Plan döneminde bitkisel ürünler dışalımını genellikle tohumlar oluşturacaktır. (Tablo 179).

1343. IV. Plan dönemi için öngörülen kimyasal gübre kullanımı Tablo 180'de gösterilmiştir. 1983 yılında nadas hariç, toplam ekili dikili alanların yüzde 68,7'si gübrelenmiş olacaktır. Üretimle ilgili olarak arazi kullanımı dengesi Tablo 181'de verilmiştir.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR:

1344. (1) Başta dışsatımı artırılabilecek ürünler olmak üzere tüm bitkisel ürünlerin yüksek verimli standart türlerinin geliştirilmesine ilişkin tohumluk araştırma, üretme, dağıtım, kontrol sistemi, tümüyle etkili bir tohumluk endüstrisi oluşturulması anlayışı içinde gözden geçirilecektir. Tohumlukların teknik gereklere uygun süreler

TABLO : 178 – Bitkisel Ürünler Yurt İçi Talebi (1)

MALLAR	1972		1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
HUBUBAT		46 598		53 788	2,9		54 726	—	64 058	3,2
Buğday	9 350	29 452	10 528	33 163	2,4	10 740	33 832	11 710	36 886	1,8
Arpa	3 532	8 447	4 425	10 620	4,6	4 495	10 788	5 801	13 920	5,2
Mısır	989	3 583	1 214	4 398	4,2	1 248	4 439	1 728	6 146	6,7
Çeltik	179	1 922	265	2 145	8,2	273	2 931	384	4 123	7,1
Diğerleri	—	3 164	—	2 762	—2,3	—	2 736	—	2 983	1,8
BAKLİYAT	573	6 000	659	6 901	2,9	646	6 762	959	9 603	7,3
SANAYİ VE YUMRU BİTKİLERİ		29 574		39 879	6,2		43 569	—	48 576	2,0
Pamuk	247	6 793	300	8 250	4,0	304	8 360	385	10 588	4,8
Tütün	180	9 900	250	13 750	6,8	300	16 500	240	13 200	—4,4
Şeker Pancarı	5 890	4 717	9 000	7 200	8,8	9 700	7 760	13 200	10 560	6,4
Patetes	1 865	5 595	2 352	7 056	4,7	2 260	6 672	2 910	8 730	5,5
Dijerleri	—	2 569	—	3 623	7,1	—	4 277	—	5 498	5,1
YAĞLI TOHURLAR		8 549		8 273	—0,1		8 902		13 101	8,0
Ayçiçeği	543	4 615	446	3 791	—3,4	526	4 471	767	6 520	7,8
Çiğit	844	2 489	892	2 631	1,1	115	2 403	1 048	3 092	5,2
Diğerleri	—	1 445	—	1 851	5,1	—	2 028	—	3 489	11,5
MEYVELER		48 877		50 555	0,7		50 558	—	66 026	5,5
Narenciye	462	1 710	762	2 848	10,7	778	2 912	969	3 579	4,2
Üzüm	2 733	12 286	2 540	11 418	—1,5	2 223	10 015	3 040	13 665	6,4
Elma	630	4 039	760	4 514	2,3	715	4 247	1 148	6 819	9,9
Fındık	181	3 258	271	4 878	8,4	262	4 709	334	6 012	5,0
Zeytin	994	10 085	394	3 998	—16,5	781	7 926	735	7 459	—1,2
Diğerleri	—	17 498	—	22 899	5,5	—	20 749	—	28 492	6,5
SEBZELER	3 777	11 286	4 755	14 208	4,7	5 137	15 355	7 020	20 976	6,4
YAN ÜRÜNLER	—	13 543	—	19 368	7,4	—	19 520	—	26 428	6,3
TOPLAM	—	164 427	—	192 972	3,3	—	199 392	—	248 768	4,5

(1) Yurt içi talep; zayıf, ihracat ve stok hariç; tohumluk, hayvan yemi, sanayide ara malı olarak değerlendirilen ve nihai olarak tüketilen miktarları kapsamaktadır.

TABLO : 179 — IV. Plan Dönemi Bitkisel Üretim Dışsatımı

Birim : 1978 Yılı fiyatları
Değer : Milyon TL.

Mallar	1972	1977	III.	IV.		
			Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978	1983	
Bitkisel ürünler	183	38	— 26,9	50	230	35,7

İçinde mutlaka değiştirilmesi ilkesi özenle uygulanacaktır. Dünyada geliştirilmiş yüksek verimli ve nitelikli çeşitler yakından izlenerek, benimsenmelerin en kısa sürelerde çiftçiye ulaşması sağlanacaktır.

(2) Meyveciliğin özellikle dışsatım ve sanayinin gereksinmelerine yönelik olarak geliştirilmesi için uzun dönemli anaplanlar yapılacak ve bu planları gerçekleştirmek için elverişli alanlarda uygulanmak üzere projeler hazırlanacaktır.

(3) Bitkisel üretimde verimi etkileyen, yabancı maddelerden arınmış ve standart ürün elde etmek açısından önem taşıyan iyi tohum yatağı hazırlanması, tarımda teknolojinin yaygın olarak geliştirilmesi ilkesi çerçevesinde sağlanacaktır. Makineleşme de bu konu özellikle gözönünde bulundurulacaktır.

(4) Çayır ve meraların yaygın şekilde iyileştirilebilmesi için kullanımının düzenlenmesi yönünden gerekli önlemler alınacak, yem bitkilerinin yaygın olarak ekim sırasına alınması desteklenerek üretim artırılabilecektir.

(5) Dışsatımda kararlılık ve çeşitlendirme sağlama açısından geleneksel dışsatım ürünleri dışındaki bakliyat, meyve - sebze, soğan, patates gibi ürünlere yönelme esas olacak; bu ürünlerde dışa satılabilir fazla yaratmak için gerekli önlemler alınarak, sürekli yeni pazarlar sağlanacaktır.

(6) Yağlı tohumlarda kendine yeterlilik politikası izlenecek, ekim alanlarının yaygınlaştırılması özendirilecektir. Bu amaca ulaşmada verimi ve yağ oranı yüksek, hastalıklara dayanıklı, bölgesel koşullara uygun tohumluk sağlanması öncelikle ele alınacaktır.

(7) Yaş meyve ve sebzelerin kalitesinde ve görünüşünde olumsuz bir değişim olmaksızın; zamanında, istenen biçim ve boyda pazarlanmasını sağlayan tesisler; paketleme evleri, muhafaza yerleri ve taşıma araçları desteklenecektir.

(8) IV. Plan döneminde hedef alınan kimyasal gübre kullanımına ulaşabilmek için T. Ziraî Donatım Kurumu, ilgili başka kamu kuruluşlarının da katkısıyla mevcut iç ve dış tedarik ile dağıtım sistemini etkinleştirerek sürdürecektir, tek fiyat sistemi uygulaması sürdürülecektir. Gübre kullanımını daha etkinleştirmek amacıyla başvuruya yer bırakmadan tarla ölçeğinde toprak tahlilleri yapılmasına olanak verecek örgütlenme biçimi yaygınlaştırılacaktır.

(9) Tarım ürünleri hastalıkları ile toplu mücadelede, ürün türüne göre ele alınan bölgenin tümünün kapsanması kooperatifler ve birlikler aracılığı ile gerçekleştirilecek, özellikle meyve ve sebzeciliğin yoğun olduğu alanlarda toplu mücadele sağla-

nacaktır. Devlet, çiftçilerin örgütlenmesinde önderlik ederek hizmetlerin etkinleştirilmesi ve yönlendirilmesi için teknik yardım yapacaktır.

TABLO : 180 — Gübre Kullanımı

	1978			1983		
	Saf Madde (1 000 Ton)		Gübreleme Oranı Yüzde (1) (3)	Saf Madde (1 000 Ton)		Gübreleme Oranı Yüzde (1) (6)
	Azotlu Gübre (1)	Fosfatlı Gübre (2)		Azotlu Gübre (4)	Fosfatlı Gübre (5)	
Hububat	491,3	397,4	44,6	810,3	663,7	68,5
Buğday	407,5	327,1	46,0	662,8	522,2	82,9
Arpa	33,2	29,8	25,0	60,0	72,0	40,0
Mısır	37,0	26,9	74,0	65,5	45,9	93,0
Çeltik	4,8	3,6	100,0	7,2	5,6	100,0
Diğerleri	8,0	10,0	20,0	14,8	18,0	35,0
Baklagiller	5,4	6,0	25,0	22,0	26,4	70,0
Sanayi ve Bitkisel						
Yağlı Tohumlar	149,2	113,1	76,8	242,1	163,7	87,0
Pamuk	60,7	43,9	96,0	92,6	59,9	96,0
Şeker Pancarı	30,8	22,4	100,0	46,8	28,8	100,0
Patates	13,8	10,7	85,0	24,0	19,0	95,0
Ayçiçeği	30,3	26,7	80,0	50,4	40,3	88,0
Diğerleri	13,6	9,4	40,0	28,3	15,7	63,0
Meyveler	70,2	52,3	37,5	166,8	103,0	52,0
Narenciye	8,4	5,6	100,0	11,2	7,0	100,0
Çay	10,6	—	100,0	16,3	—	100,0
Zeytin	13,2	13,2	40,0	25,0	19,7	50,0
Bağ	16,1	13,8	30,0	32,0	24,0	50,0
Diğerleri	23,9	19,7	35,0	82,3	52,3	50,0
Sebzeler	37,6	25,2	60,0	63,4	42,2	80,0
Yem Bitkileri	11,3	18,0	50,0	35,4	53,0	69,4
GENEL TOPLAM	756,0	612,0	47,2	1 340,0	1 052,0	68,7

(1) Gübrelenen alanın ekili alana oranı 1983 yılında % 21 N; % 18 P₂O₅; % 50 K₂O üzerinden 6 380 000 ton Azotlu, 5 845 000 ton Fosforlu, 100 000 ton Potaslı olmak üzere toplam 12 325 000 ton gübre kullanılacaktır.

TABLO : 181 — Arazi Kullanım Dengesi (1)

	(Bin Hektar)		
	1976	1978	1983
Hububat	13 581	13 707	13 188
Buğday	9 250	9 400	8 500
Arpa	2 635	2 650	3 000
Mısır	600	600	700
Çeltik	54	60	80
Diğer tarla bitkileri	1 042	997	908
Baklagiller (2)	471	536	630
Endüstri bitkileri yağlı tohumlar	1 973	2 127	2 650
Pamuk	581	700	900
Şeker Pancarı	248	280	360
Patetes	187	180	210
Ayçiçeği	445	445	570
Diğerleri	512	522	610
Meyveler	2 841	2 950	3 300
Narenciye	53	56	70
Çay	52	53	62
Zeytin	810	823	875
Bağ	768	770	800
Diğerleri	1 158	1 248	1 493
Sebzeler (3)	619	600	660
Yem bitkileri (4)	293	450	850
TOPLAM	19 778	20 370	21 278
Nadas	7 922	7 400	6 500
GENEL TOPLAM	27 700	27 770	27 778

IV. HAYVANCILIK :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1345. Türkiye doğal koşulları ve mera varlığı yönünden hayvancılığa elverişli potansiyele sahiptir. Artan nüfusun yarattığı talep, toplumun sağlıklı ve dengeli beslenmesi için hayvansal protein üretiminin artırılması gereği ve hayvansal ürünlerin dışsattım potansiyelinin bulunması, hayvancılığın önemini artırmıştır. Sayısal yönden zengin ve çeşitli hayva varlığına karşın kalıtsal olarak soyları iyileştirilmemiş dü-

(1) DİE istatistikleri esas alınmıştır; 1978 tahminidir.

(2) Hayvan yemi olarak değerlendirilen bakliyat dışarda tutulmuştur.

(3) Bostan kapsamaktadır.

(4) Fiğ ve burçak kapsamaktadır.

şük verimli yerli ırkların büyük çoğunluğu oluşturması, Anadolunun coğrafi özellikleri nedeni ile çok çeşitli bulaşıcı ve salgın hastalıkların tehdidi altında bulunması, çayır - mera alanlarının tarıma açılması yanında yem bitkileri üretiminin geliştirilememiş olması, elde kalan meraların düzensiz kullanımı ve yem açığının bulunması, bu kesime yöneltilen kamu yatırım ve hizmetlerinin bugüne kadar yetersiz düzeyde kalması IV. Plan dönemine girerken hayvancılığın gelişmesinde karşılaşılan sorunların başlıcalarıdır.

1346. III. Plan döneminde doğal ve yapay tohumlama yolu ile, yerli soyların yüksek verimli kültür soylarına dönüştürülmesi, teknolojik ve biyolojik koşulların sınırlılığı içinde sürdürülmüştür. 1972 yılında sığırların yüzde 9,3'nü saf ve melez kültür soyları oluştururken bu oran 1977 yılında yüzde 13,3 düzeyine ulaşabilmiştir. Dışalımda ikame sağlaması nedeniyle geliştirilmesi zorunlu bulunan merinosculukta, uygulanan fiyat politikası ve yetiştiricilerin isteksizliği nedeniyle hedeflere varılamamıştır. Kültür soylarından üretilebilen damızlık inek sayısı ise yılda 9 000 gibi yetersiz bir düzeydedir, ilgili kamu kuruluşlarının yeterli düzeyde örgütlenememiş ve donatılamamış olması, hayvancılığın gelişmesinde darboğaz olmayı sürdürmüştür.

1347. Hayvan soylarının iyileştirilerek verimlerinin artırılması temel politikasının yanında, yerli soylardan daha verimli olanlarının seleksiyonla araştırılması ve bunların çoğaltılarak yetiştiricilere damızlık olarak verilmesi, dönem içinde ilgili kamu kuruluşlarınca sürdürülmüş, ancak kalıtsal sınırların elverdiği verim artışlarının sağlanabilmesi, büyük ölçüde yeterli ve dengeli beslenme faktörüne bağlı kalmıştır. Ülke hayvancılığında önemli bir yem kaynağı olan çayır - meralar tarıma açılma sınırına ulaşmış, çayır - meraların kullanımındaki düzensizlik, bakım ve iyileştirilmesindeki yetersizlikler dönem içinde süregelmiştir. Yem bitkileri üretiminin geliştirilmesi hedeflerine ulaşamamış, yem bitkileri üretim alanı toplam tarımsal alanın yüzde 1,7'si kadar küçük bir bölümünde gelişme gösterebilmiştir. Sanayi artıklarının yem üretiminde kullanımı dönem içinde olumlu gelişmeler göstermiş, 1972 yılında toplam yem tüketimi içinde yoğun yemlerin payı yüzde 17,7 iken bu oran 1977 yılında yüzde 20,8 düzeyine ulaşmıştır.

1348. Besicili k yöntemlerinin geliştirilmesi yoluyla üretimin artırılmasına dönem içinde sürdürülmüştür. Özellikle kamu kuruluşlarınca yönlendirilen besicilik projelerinin olumlu etkileri ile besiciliğin bir meslek ve kazanç alanı olarak halk elinde gelişmesine yardımcı olunmuştur.

1349. Türkiye'nin Doğu ve Güney Doğu komşularından bulaşan, şap ve veba gibi tehlikeli salgınların disiplin altına alınması sağlanmış, Trakya tampon bölgesi durumuna getirilerek bu hastalıkların yayılması önlenmiştir. Ekzojen salgınların önlenmesi amacı ile Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin tampon bölgesi haline dönüştürülmesi çalışmaları dönem içinde sonuçlandırılmamıştır. Yerleşik hastalıklarla savaşta başarı sınırlı kalmış, insan sağlığı yönünden de önem taşıyan bazı yetiştirme hastalıklarının köklü savaşı yapılamamıştır. Hastalıkların teşhisi, tedavisi, bulaşma ve yayılmalarının önlenmesi amacı ile kırkyedi çeşit ağı, serum ve biyolojik madde üretimi dönem içinde gerçekleştirilmiş, şap ve kuduz aşısı - üretiminde yeterli düzeye ulaşamamıştır. Gittikçe önem kazanan bazı hastalıklar için aşı üretimine henüz ge-

çilememiştir. Verim düşüklükleri yaratan ve Anadolu'da yaygın bulunan paraziter hastalıklarla savaşta yetersizlikler süregelmiştir. Hastalık alanlarının tümünü kapsayan ve sistematik biçimde aşılmasını sağlayan önleyici aşılama programları uygulanması sınırlı kalmıştır.

1350. Bu dönemde, özendirilen tavukçulukta olumlu gelişmeler sağlanmıştır. Ancak gerek et tavukçuluğu gerek yumurta tavukçuluğunda işletmelerin gereksinim duyduğu ana damızlıkların yurt içi üretimle karşılanması dönem içinde sağlanamadığından, ana damızlıkların dışalım zorunluğu sürmüştür.

1351. III. Plan döneminde hayvancılık üretimindeki gerçekleştirmeler Tablo 182' de verilmiştir. 1973 kurak yılının olumsuz etkilerine karşın bu dönemde yıllık ortalama gelişme hızı yüzde 4,7 olarak gerçekleşmiştir. 1972 yılında kişi başına ortalama et tüketimi (tavuk dahil) 18,5 kg., süt tüketimi 96,6 kg., yumurta tüketimi 3,6 kg. iken 1977 yılında ette 22,0 kg., sütte 113,5 kg., yumurtada 4,3 kg. düzeyine ulaşmıştır. (Tablo 165).

2. HEDEFLER :

1352. IV. Plan dönemi için hayvancılıkla ilgili hedefler saptanmasında, nüfus ve gelir artışlarının yaratacağı talep artışlarının iç üretimle karşılanması, daha dengeli bir beslenme düzeyine ulaşılması, hayvancılıkla uğraşan gerice yörelerde gelir artışı sağlanarak refahın yaygınlaştırılması esas alınmıştır. Hayvan - yem dengesinin sağlanabilmesi; kültür bitkisi yem tarımının geliştirilmesine, çayır - meraların gereğince bakımı, korunması ve iyileştirilmesine, özellikle düzenli kullanımına bağlı bulunmaktadır. Hayvan sayılarının artırılması yerine genotip ve fenotip verimliliklerin artırılması esas alınmıştır.

1353. Hayvan ürünleri yurt içi talebinin yılda ortalama yüzde 5,5 oranında artacağı tahmin edilmiştir. (Tablo 183).

1354. Canlı hayvan kaçakçılığının yerine geçmek amacı ile ve zorunlu durumlardaki sınırlı dışsatım dışında bu dönemde canlı hayvan dışsatımı beklenmemektedir.

1355. Yerli dokuma sanayiinin gereksinme duyduğu merinos yapağısı ile üstün verimli damızlık dışalımını sürdürülecektir. (Tablo 184). Hayvansal ürünler dışsatım tahminleri Tablo 185'de verilmiştir. IV. Plan döneminde hayvancılık üretim tahminleri ise Tablo 182'de yer almıştır. Üretim artışı için yılda ortalama yüzde 5,5 oranı gerekli ve ulaşılabilir görülmüştür.

1356. Et üretiminin yılda ortalama yüzde 6,2 oranında gelişme göstermesi, özellikle tavuk eti üretiminin yılda yüzde 12,1 oranında artışı ile hayvansal protein talebinin karşılanmasına önemli katkıda bulunması beklenmektedir. Yem üretim ve gereksinimi tahminleri Tablo 186'da belirlenmiştir.

1357. Hayvancılık ürünlerine ilişkin fiziki dengeler Tablo 187'de verilmiştir.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1358. (1) Çayır - mera ve diğer yem kaynakları dikkate alınarak, hayvan sayılarının artırılması yerine verimli soyların çoğaltılması yolu ile birim hayvan başına et, süt v.b. hayvansal ürün veriminin artırılması temel ilke olacaktır.

TABLO : 182 – Hayvancılık Üretimi

Miktar : 1000 Ton
Değer : Milyon TL

Mallar	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	III. Plan Hedefi 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		MÜctar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Toplam Et	713,4	44.479	979,7	60.013	6,2	958,9	58.406	5,6	1 043,2	63.656	1 487,0	86.027	6,2
Kırmızı Et	585,6	39.439	794,3	52.774	5,9	769,9	51.018	5,3	843,4	55.836	1.127,8	72.161	5,1
Tavuk Eti	127,8	5.040	185,4	7.269	7,6	189,0	7.379	7,9	199,8	7.820	359,2	13.366	12,1
Süt	3.619,5	27.146	4.800,0	36.000	5,8	4.671,4	35.036	5,2	5.039,8	38.024	6.945,3	52.090	6,5
Yumurta	135,5	4.930	183,2	6.661	6,2	211,2	7.681	9,3	194,3	7.063	263,0	9.743	6,7
Yapak -Tiftik -Kıl	72,7	6.164	88,8	7.452	3,9	88,8	7.688	4,5	91,5	7.699	98,7	8.905	3,0
Diğerleri		37.078		40.546	1,3		43.256	3,1	—	41.454		49.494	3,6
Toplam		119.797		150.702	4,7		152.058	4,9	—	157.936		206.260	5,5

TABLO : 183 – Hayvancılık Yurt İçi Talep Tahmini

1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Bin Ton.
Değer : Milyon TL .

Mallar	1972		1977		Yılda ortalama yüzde art.	1978		1983		Yılda ortalama yüzde Art.
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Toplam et	703,9	43.694	974,0	59.532	6,4	1.035,7	62.990,0	1.479,0	85.427,2	6,3
Kırmızı et	576,1	38.654	788,6	52.263	6,2	835,9	55.175,6	1.119,8	71.561,0	5,4
Tavuk eti	127,8	5.040	185,4	7.269	7,6	199,8	7.820,4	359,2	13.866,2	12,1
Süt	1.619,5	27.146	4.800,0	36.000	5,8	5.069,8	38.023,9	6.945,3	52.090,0	6,5
Yumurta	135,5	4.930	183,2	6.661	6,2	194,2	7.063,3	267,9	9.743,4	6,7
Yapağı - tiftik - kıl	81,8	6.962	10,5	8.593	4,3	98,3	8.204,7	106,7	9.405,6	2,8
Diğerleri		37.096		40.565			41.528,4		49.603,8	
Toplam		119.828		151.351			57.816,1		206.270	5,5

TABLO : 184 — Hayvancılık Dışsalımı

Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.

Mallar	1972		1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Damızlık hayvan		16,3		43,1	21,5		74,0		190,0	20,6
Merinos - kıl	12,2	1.242,4	14,9	1.478,6	3,5	10,0	999,0	13,0	1.300,0	5,4
Diğerleri		21,0		4,7	—25,9		3,0		10,0	27,2
Toplam		1,279,7		1.526,4	3,6		1.076,0		1.500,0	6,9

TABLO : 185 — Hayvancılık Dışsatım Tahmini (1)

1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	1972 Gerçekleşme		1977 Gerçekleşme		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983 Tahmin		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Canlı Hayvan Eşdeğeri Et	9,5	785,2	5,7	510,8	—8,2	7,5	660,2	8,0	600,0	—1,9
Bal	—	—	0,08	3,9	—	0,1	4,6	0,5	25,0	40,0
İpek Böceği Koşası	—	—	0,1	16,4	—	0,2	28,0	0,4	56,0	14,9
Tiftik - Kıl	3,1	434,5	2,2	338,3	—5,3	3,2	493,5	5,0	800,0	10,1
Diğerleri		19,4		8,2	—		10,0		9,0	—2,1
T O P L A M		1.248,1		877,6	—6,6		1.196,3		1.490,0	4,5

(1) Et, bağırsak ve deri dışsatımı gıda ve deri kösele sektöründe gösterilmiştir.

(2) Yerli ırkların yüksek verimli kültür ırklarına dönüştürülmesinde öncelikle melezi eme yöntemi uygulanacaktır.

Melezleme çalışmaları yanında, yerli ırklardan potansiyel gösterenlerin üstün nitelikleri kamu kuruluşlarınca araştırılarak çoğaltılacak ve yetiştiricilere ulaştırılacaktır.

TABLO : 186 — Yem Üretimi ve Gereksinimi

Mallar	1 9 7 8		1 9 8 3		Yıllık artış yüzdesi
	TDN (1) 000 Ton	Dağılım yüzdesi	TDN (1) 1000 Ton	Dağılım yüzdesi	
Yoğun yemler (2)	6.225	21,0	7,735	22,6	4,4
Kaba yemler (3)	23.315	79,0	26.500	77,4	3,1
Toplam yem	29.540	100,0	34.235	100,0	3,3
Toplam yem gereksinimi (4)	32.141		35,842		
Yem açığı (5)	— 2601		— 1.607		

(3) Yetiştiricilerin gereksinme duyduğu yüksek verimli damızlıkların karşılanmasından kamu kurumları sorumlu olacak, karşılanmayan damızlık talepleri için dışalım yoluna gidilecektir.

(4) Kamu kurumlarının kültür ırkı ve yerli damızlık üretim kapasiteleri artırılacaktır. Kamu kurumlarınca karşılanamayan damızlık taleplerinin dışalımında yetiştirici lehine kolaylıklar getirilecektir.

(5) Melezleme çalışmalarında, yapay tohumlama yöntemine öncelik verilecek, dönem sonunda yurt düzeyinde daha yaygın boyutlarda uygulanması gerçekleştirilecektir. Doğal tohumlama altyapı yetersizliği v.b. nedenlerle ancak yapay tohumlama hizmetinin yapılmadığı yörelerde sürdürülecektir-

(6) Var olan ve üretilen kültür ırkların soy kütüklerinin tutulması sistemli bir yöntemle bağlanacaktır.

Yapay tohumlama hizmetlerinin geliştirilebilmesi ve soy kütüğü sisteminin kurulabilmesi için kamu kesiminde örgütlenme yetersizlikleri giderilecek ve hizmetin gerektirdiği araç, gereç donanımı sağlanacaktır.

(1) TDN : Toplam hazmolabilir besin maddeleri.

(2) Yoğun yemler; tahılları, baklagilleri, kepekleri ve küspeleri kapsamaktadır.

(3) Kaba yemler; çayır, mera, saman, ot, anız, nadas ve diğer artıkları kapsamaktadır. Kaba yem miktarında IV. Plan dönemindeki yıllık artış oranı yüzde 6,5'tir..

(4) Yem gereksinimi; hayvanların yaşama, büyüme, gebelik ve verim paylarına göre saptanmıştır.

(5) 1983 yılındaki yem açığının; çayır - meraları iyileştirilmesine hız verilmesi, yem tarımının özendirilmesi ve özellikle projeli hayvancılık işletmelerinin yem tarımı yapma koşuluna bağlanarak kredilendirilmeleri ile giderilebileceği beklenmektedir.

(7) Yem üretiminin artırılması, yemden daha fazla yararlanmayı sağlayacak yöntemlerin geliştirilmesi ve hijyenik koşulların iyileştirilmesi önemle ele alınacaktır. Özellikle sanayi yemi üretiminin artırılması ve kullanımının yaygınlaştırılması için sübvansiyon yönteminden yararlanılacaktır.

(8) Çayır - meraların korunması, bakımı, iyileştirilmesi ve düzenli kullanımını sağlayacak önlemler etkinlikle uygulanacaktır. Çayır, mera, otlak ve yaylalardan yöre hayvancılarının hakça ve eşitçe yararlanmasını sağlayacak, belli kişi ve zümrelerin sömürsünü giderecek idari önlemler hemen uygulanacak ve gerekli yasal düzenlemeler sonuçlandırılacaktır.

(9) Besicilik uygulaması, genişletilerek sürdürülecek, erken yavru kesimini önleyici önlemler alınacaktır. Projeye dayalı ve çeşitli kamu kuruluşlarınca yönlendirilen besi işletmelerinin yaygınlaştırılması sürdürülecek ve bu işletmeler; daha iyi koşullarda yem girdisi ve kredi gereksinimi sağlanması, pazarlama sorunlarının giderilmesi önlemleri ile özendirilecektir. Besi kredilerinin amacına uygun kullanımı sağlanacaktır.

(10) Koruyucu aşılama ve ilaçlamalara ağırlık verilecek ve belli programlar çerçevesinde sistematik aşılama yöntemi geliştirilecektir. Epidemik ve pandemilerin zamanında disipline edilebilmesi için mücadele hizmetlerinin etkinliği artırılacaktır. Bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadelede görevli kamu birimlerinin hareket ve haberleşme olanakları iyileştirilecek, aşı ve serum üretimi yeni gereksinimleri karşılayacak düzeye çıkarılacaktır. Hastalıkların yurt dışından bulaşmalarını önleme amacı ile Trakya Tampon bölgesindeki benzer, birer tampon bölge Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da oluşturulacaktır.

(11) Canlı hayvan kaçakçılığının önlenmesi ve komşu ülke taleplerinin yasal yoldan et ve mamulleri dışsatımı ile karşılanması yönteminin özendirilmesi amacı ile sosyo - ekonomik, idari ve yasal önlemler oluşturulacak ve dönem içinde uygulamaya konulacaktır.

(12) Gelir düzeyleri düşük ve gerice yörelerdeki, özellikle Doğu ve Güneydoğu'daki halkın uğraşı alanı olan hayvancılık her yönü ile desteklenecek, kalkınmanın köylüden başlatılması amacına ulaşmada hayvancılığın geliştirilmesi geçerli ve güvenilir bir yöntem olarak kullanılacaktır. Potansiyel gösteren yörelerde arıcılığın ve ipek böcekçiliğinin geliştirilmesi için yaygın hizmetleri etkinleştirilecek, üreticilerin teknik bilgi ve yönlendirilme gereksinimi ilgili kamu kuruluşlarınca karşılanacaktır.

(13) Et ve süt üretimi yönünden daha ekonomik olan sığırcılık çevre koşullarının uygun olduğu yörelerde geliştirilecektir. Jersey, montafon ve holstein projeleri dönem içinde genişletilerek ve yenileri eklenerek özenle sürdürülecektir. Merinos koyunu sayılarının artırılması için özel projeler uygulanacaktır.

(14) Et ve yumurtaya dönük kültür tavukçuluğunun gelişmesi desteklenecek, anadamların yurt içi üretimi sağlanacak, bu kesimin gereksinime duyduğu aşı, serum ve teknik bilgi ilgili kamu kuruluşlarınca karşılanacaktır.

(15) Kamu kurumlarınca yürütülen hayvancılığa ilişkin araştırmalarda, pratiğin yakın gereksinimlerine öncelik verilecek ve araştırma sonuçlarının uygulamaya konulması için etkin bir yaygın sistemi kurulacaktır.

(16) Hayvancılıkta temel politika, ilke ve önlemlerin en etken biçimde gerçekleştirilmesini sağlamak amacı ile, bu sektöre yönelen, soy iyileştirme, hastalıklarla savaş, yem kaynaklarını geliştirme, pazarlama, kredi, destekleme v.b. kamusal görevlerin; birbirlerini bütünleyici, ikilem ve görev boşluklarını giderici bir eşgüdüm içinde yürütülmesi için örgütsel düzenlemeler yapılacaktır.

(17) Hayvancılık işletmelerinin kredi gereksiniminin daha uygun koşullarla ve yeterli ölçüde sağlanmasına önem verilecek, uygulamada sektörün politika ve ilkelerine uyumun gerçekleştirilebilmesi için örgütsel önlemler alınacaktır.

(18) Hayvancılığın temel kamusal görevlerini yürüten kuruluş ve kurumların çeşitli düzeydeki teknik eleman gereksinimlerinin yeterli ölçüde karşılanması sağlanacaktır.

(19) Hayvan yetiştiricilerinin ortak çıkarlarını korumak üzere örgütlenmeleri özellikle kooperatifleşmeleri desteklenecektir. Hayvancılık sigorta sisteminin kurulması, özellikle kültür ırkları için yaygın bir uygulamaya geçilmesi sağlanacaktır.

V. SU ÜRÜNLERİ :

I. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1359. Türkiye'nin geniş doğal olanakları ve önemli potansiyeli olmasına karşın açık deniz balıkçılığı gelişmemiştir; balıkçılık geleneksel kıyı ve sahil balıkçılığı biçiminde süregelmektedir. III. Plan döneminde hedeflerin gerisinde kalmış, su ürünleri üretim yılda ortalama yüzde 7,4 artmıştır. (Tablo : 188).

1360. III. Plan döneminde 1380 sayılı Yasanın uygulanması ve örgütlenme çabaları sürdürülmüşse de balıkçılığın ilerlemesi yönünde yeterince etkili olunamamıştır. Kamu hizmetlerinde eşgüdüm sağlanamaması, araştırmalara yeteri kadar önem verilmemesi, kredilerin azlığı, üniversitelerde su ürünleri eğitiminin yetersizliği, balıkçı kooperatiflerinin günün gereksinimlerini karşılayacak biçimde örgütlenmemesi, pazarlama sorunları, değerlendirme çalışmaları ile pazarlama arasındaki dengesizlik balıkçılığın gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca hammadde sağlanmasındaki zorluklar, balıkçıların toplumsal güvenceden yoksun oluşu barınakların yetersizliği, dondurma tekniği ve soğuk hava zincirinin gelişmemiş olması sorunu ağırlaştırmaktadır.

1361. Göl alanı ve akarsular yönünden önemli ölçüde iç su balıkçılığı potansiyeli yararlanılmamış, yapılan üretim doruk düzeyde bulunmasına karşı kalmıştır.

1362. Kıyı ve sahil balıkçılığı ve bu esaslar üzerine kiraya verilen dalyan voli yerleri, nehir ağzları, lagünler ve göller ekolojik ve ekonomik açıdan balıkçılığın gelişmesine engel olmaktadır.

1363. Su ürünleri dışsatımdaki düşüşün başlıca nedenleri üretimin yetersizliği, iç talepteki artış, dışsatımda önemli yer tutan palamut, torik, uskumru gibi balık stoklarının büyük ölçüde azalması nedeni ile çok az avlanır duruma gelmesidir. Yurt içinde tüketilmeyen tatlı su balıkları (kerevit), kara yumuşakçası (salyangoz), kurbağa ve sünger dışsatımı ise artış göstermiştir.

TABLO : 187- Hayvansal Ürünler Fiziki Dengesi

1978 Yılı Fiyatları
Miktar: Bin Ton
Değer: Milyon TL

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Art.	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Art.
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Et	713,4	44 479	979,7	60 063	6,2	1 043,2	63 656	1 487,0	86 027	6,2
(Tavuk Dahil)	9,5	785	5,7	511	-8,2	7,5	660	8,0	600	-1,9
Kontrolsuz Kesim	433,4	27 022	487,9	29 902	2,0	523,7	31 902	009,0	35 232	2,0
Gıda Sanayiine	270,5	16 672	436,1	29 630	12,2	512,0	31 004	870,0	50 195	10,1
Toplam Arz	3 619,5	27 146	4 800,0	36 000	5,8	5 070,0	38 024	6 945 3	52 090	6,5
Kırsal Süt Kullanım	2 449,5	18 371	3 090,0	23 175	4,8	3 054,0	22 906	3 286,3	24 647	1,5
Gıda Sanayii										
Girdisi	1 170,0	8 775	1 710,0	12 825	7,9	2 016,0	15 119	3 659,0	27 443	12,7
Üretim	72,0	6 164	88,8	7 452	3,9	91,5	7 699	98,7	8 906	3,0
Dışalım	12,2	1 242	14,9	1 479	3,6	10,0	999	13,0	1 300	5,4
Yapağı- Toplam Arz	84,9	7 406	103,7	8 931	3,8	101,5	8 698	111,7	10 206	3,2
Tiftik Dışsatım	3,1	444	2,2	338	-5,3	3,2	693	5,0	800	2,9
Kıl (3) Kırsal Kulla.	5,7	412	5,3	445	1,6	5,2	438	5,0	450	0,5
Dokuma San.	76,1	6 480	96,2	8 148	4,7	96,3	7 767	101,7	8 956	2,9

TABLO : 188 – Su Ürünleri Gelişmeleri ve Plan Hedefleri

Miktar: 1000 Ton
Değer : Milyon TL.
1978 Yılı Fiyatlarıyla

MALLAR	1972		1977		Yılda Orta- lama Yüzde	III. Plan Hedefi		Yılda Orta- lama Yüzde	1978		1983		Yılda Orta- lama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
İç Talep	203,0	1 624	294,0	2 352	7,7	—	—	—	317,0	2 536	458,1	3 665	7,7
Dış satım	7,0	548	6,0	470	-2,9	—	—	—	3,0	235	5,9	457	14,2
Üretim	210,0	1 680	300,0	2 400	7,4	310,0	2 480	8,1	320,0	2 560	464,0	3 712	7,7

2. HEDEFLER :

1364. Su ürünlerinin yaklaşık yüzde 80'ini sağlayan Karadeniz'de, önemli balık türlerinden özellikle hamsi ve istavritten başlayarak stokların saptanması ve durumlarının üç yıl süre izlenmesi, bu izlemelerin süreklilik kazanması, doğal ve yapay yetiştiricilikte stokların zenginleştirilmesi, üretimde bu bölgede ulaşılabilecek sınırların saptanmasına yardımcı olacak, ayrıca bu bölgedeki ilgili personel rasyonel balıkçılık işletmesine yeterli duruma getirilecektir.

1365. Karadeniz Bölgesinden başlanarak üretimin, kalitesi bozulmadan tüketiciye ulaştırılması için yeterli bir sistem kurulacaktır.

1366. Su ürünleri yurt içi talebinin IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 7,7 oranında artması beklenmektedir. Su ürünleri yurt içi talebinin artması depolama, taşıma ve pazarlama olana'klarındaki gelişmelerle yurt ölçüsünde tüketim alışkanlığının geliştirilmesine bağlı olacaktır. Et, tavuk eti ve balık görelî fiyat ilişkileri balık tüketimini etkileyecektir. Dönem sonunda yurt içi talebin yüzde 69,0'ının taze, yüzde 7,0'ının konserve ve yüzde 24,0'ının tuzlu ürün olarak karşılanacağı tahmin edilmektedir.

1367. Plan dönemi boyunca su ürünleri üretiminin yılda ortalama yüzde 7,7 oranında artması hedef alınmıştır. Üretim hedeflerine ulaşılabilmesi kıyı ötesi balıkçılığın özellikle açık deniz balıkçılığına yönelme olanaklarının bulunmasına bağlıdır. Çabuk soğutma, soğuk hava zinciri ile iç ve dış pazarlamanın düzenlenmesi üretimi artıracaktır.

1368. Göllerin ve akarsuların uygun türlerle balıklandırılmaları, verimlerinin artırılması bu alanlardan gereğince yararlanma yönünden önem taşımaktadır. Kültür balıkçılığı için yetiştirme ve pazarlama yönlerinden gerekli desteklerin sağlanması, üreticiliğin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında etkili olacaktır.

1369. III. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 2,9 oranında azalan dışsatım IV. Plan döneminde yüzde 14,2 oranında artacaktır. Dışsatımın, yurt içinde tüketimine alışık olunmayan türlerde yoğunlaşacağı beklenmektedir.

1370. IV. Plan döneminde su ürünleri dışalımını öngörülmemiştir.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1371. (1) Su ürünleri üreticiliği, özellikle açık deniz balıkçılığı gerekli araç - gereç sağlanarak özendirilecek; depolama, ulaştırma, pazarlama, değerlendirme, çabuk dondurma ve soğuk zincirin geliştirilmesi için kooperatiflere gerekli destek sağlanacaktır.

(2) Avlanan balık ve öteki su ürünlerinin, dışsatım başta olmak üzere her çeşit değerlendirilmesini ve özellikle gıda olamayan ya da tüketimden artan balıkların balık unu sanayii yoluyla işlenmesini ya da işlenmeden dışsatımını sağlayacak projeler özel kesim ve balıkçı kooperatifleri eliyle uygulanacaktır.

(3) Avlanma potansiyelini artırmak için iç sularda ve denizlerde balıklandırma çalışmaları hızlandırılacaktır. Kültür balıkçılığının yaygınlaştırılması için gerekli destek sağlanacaktır.

(4) Su ürünleri stoklarının korunması için avcılık süre ve yöntemlerine getirilen sınırlamaları izleyecek koruma - denetim hizmetleri güçlendirilecektir.

(5) Su ürünleri stoklarının saptanmasına, denizler ve iç sulara ilişkin bilgi toplanmasına önem verilecektir, iç suların özelliklerine uygun balık türlerinin saptanıp üretilmesine çalışılacaktır.

(6) Çeşitli kamu kuruluşlarına dağılmış bulunan su ürünleri (balıkçılık) faaliyetleri ve yetkileri tek örgüt altında üst düzeyde yeniden düzenlenecektir. Su ürünleri politikasının yürütülmesinde kamu kuruluşları arasında etkin bir eşgüdüm gerçekleştirilecektir.

(7) Su ürünleri alanında eğitim yapan kuruluşlar, bu alanda gereksinim duyulan yetişmiş insangücünü karşılayacak düzeye kavuşturulacaktır.

(8) Su ürünleri kooperatiflerinin örgütlenmeleri sağlanacaktır, iç sularda avlanma araçlarının gelişimine, özellikle av yöntemleri, motorlar ve çekek yerlerinin güvenlik sağlanacaktır. geliştirilmesine önem verilecek, gerekli akaryakıt deposu ile balıkçıya diğer toplumsal

(9) Doğal göllerde balıklara gıda olan organizmalar saptanacak, bunların az olduğu göllerde artırılması sağlanacak; ayrıca suni gübreleme ile de üretim artırılabilecektir.

(10) Sünger avcılığı ile süngerin işlenmesi ve değerlendirilmesi özendirilecektir.

(11) Su ürünleri stoklarının korunması ve insan sağlığı açılarından büyük önem taşıyan, 1380 sayılı Yasanın suların kirlenmesini önleyici hükümlerinin uygulanması titizlikle izlenecektir.

(12) Su ürünleri politikasının deniz hukukuna ve kıta sahanlığına ilişkin çalışmalarda öncelikle gözetilmesine çalışılacaktır.

(13) Dalyan, voli, yerleri, nehir ağızları doğal veya yapay lagünler, göl ve göletlerin kullanımlarının, ekolojik ve ekonomik açıdan, balıkçılığımızın gelişmesine en uygun olacak şekilde, yasal düzenlemesi yapılacaktır.

VI. ORMANCILIK :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1372. Doğa kaynakları içinde 20,2 milyon hektar olan orman alanlarında insan orman ilişkileri sonucu bozulan doğal dengeyi yeniden kurmak, orman ürünleri sanayininin uzun dönemli odun talebini karşılamak ve orman varlığını geliştirmek amacıyla III. Plan döneminde 134 905 hektar ağaçlandırma yapılmıştır. Böylece, 12,0 milyon hektar alan ağaçlandırılması gereken alanın ancak 444 287 hektarında ağaçlandırma çalışması yapılmış olmaktadır.

1373. Toprakların erozyon yoluyla yok olmasını bu yolla barajların ekonomik ömürlerinin kısalmalarını önlemek, ayrıca tarım alanlarıyla bazı yerleşme merkezlerini taşkınlarla karşı korumak amacıyla yönelik erozyon kontrolü ve mera ıslahı çalışmalarına Plan döneminde devam edilmiş, 29 635 hektar alanda erozyonu önleme faaliyeti ve 13 925 hektar alanda da mera ıslahı çalışması yapılmıştır,

1374. Orman – insan ilişkilerinin düzenlenmesi, kişilerin ormana ve ağaçlandırma alanlarına olumsuz etkilerinin azaltılması ve bazı orman köylüsünün mülkiyet haklarının korunması amacıyla yönelik kadaströ çalışmalarına devam edilerek 2 827 bin hektarlık alanda faaliyet gösterilmiştir. Ancak bu miktarın 1 428 bin hektarı yeni alan çalışmasını içermekte, geriye kalan kısmı daha önce sınırlandırılması tamamlanmış

TABLO : 189 — Ormanlık Sektörü Üretiminde Gelişmeler

Miktar : Bin m³

Değer : Milyon TL (1978 fiyatlarıyla)

MALLAR	1972		1977		Yıllık Ortalama Yüzde Artış	III. Plan hedefi		Yıllık Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yıllık Ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Tomruk	4 331	7 550	6 000	10 470	6,7	6 671	11 642	9,0	6 210	10 836	9 000	15 705	7,7
Tel direk	39	98	168	420	33,0	149	373	30,6	210	525	210	525	0,0
Maden direk	472	596	453	572	— 1,0	822	1 038	11,7	600	758	800	1 010	5,9
Kâğıt odunu	659	911	1 074	1 020	2,3	1 629	1 578	11,2	1 400	1 330	2 350	2 233	10,9
Lif ve yonga odunu	—	—	454	150	—	—	—	—	1 000	330	2 000	660	14,9
Diğer sanayi odunu	394	330	552	463	7,0	859	719	16,9	600	503	910	763	8,7
Yapacak odun top.	6 195	9 493	8 701	13 995	6,6	10 130	15 320	10,0	10 020	14 282	15 270	20 896	7,9
Yakacak odunu	15 700	1 020	16 359	1 063	0,6	14 762	959	— 1,2	12 250	829	12 250	796	— 0,8
İkincil ürünler	—	339	—	371	1,6	—	484	7,4	—	380	—	410	1,5
TOPLAM	—	10 852	—	14 529	6,0	—	16 763	9,1	—	15 491	—	22 102	7,4

alanlarda sınır düzeltmelerini kapsamaktadır. Böylece Plan dönemi sonunda 4,0 milyon hektar alanda sınırlandırma çalışmaları tamamlanabilmiştir.

1375. Üçüncü Plan döneminde, toplam 19 648 Km. yeni yol ve 4 812 Km. stabilize orman yolu çalışması tamamlanmıştır. Böylece tüm orman kaynağı potansiyelinin değerlendirilmesinde gereksinim duyulan 144 500 Km. orman yolunun 72 825 Km.'si Plan dönemi sonuna kadar tamamlanmış olmaktadır. Yılın büyük bir kısmında hizmet görebilecek stabilize orman yolu uzunluğu ise Plan dönemi sonunda 8 219 Km.'ye ulaşmıştır.

1376. Ormanların ekonomik ve silvikültürel esaslara göre planlanmasını amaçlayan amenajman çalışmalarına devam edilerek, III. Plan döneminde 1 795 000 hektar alanın planlanması yapılmıştır. Ancak gerçekleşme, Plan hedefinin yüzde 60'ı kadar olmuştur. Ormancılık üretim planlamasının, ülke ve bölge ölçeğinde sağlıklı bir biçimde yapılamaması ve uygulamadaki geri kalmalar, IV. Plan döneminde ağırlığını hissettirecektir.

1377. III. Plan döneminde orman köylüsünün sosyo - ekonomik durumunu iyileştirmek için 1 007 orman köy kalkınma kooperatifi kurulmuştur. Ayrıca 143 ilçenin 4 959 orman köyünü kapsayan ilçe planları düzenlenmiş, 52 ilçenin 1 945 köyünde etüt - envanter çalışmaları tamamlanmıştır. 20 ilçenin 876 köyünde ise etüt - envanter çalışmaları devam etmektedir.

1378. Planlı dönemde orman yangınları ile mücadelede yapılan çalışmalar ve alınan önlemler yetersiz kalmıştır. I. Plan döneminde 2 544, II. Plan döneminde 2 982, III. Plan döneminde de 5 105 orman yangını meydana gelmiştir. Çıkan yangınlarda I. Plan döneminde 35 576 hektar, II. Plan döneminde 53 358 hektar ve III. Plan döneminde 97 508 hektar orman varlığı yok olmuştur.

1379. III. Plan, ormancılık üretiminde yüzde 9,3 artış öngörülmüş, gelişme ise yüzde 6,0 dolayında kalmıştır. (Tablo 189). Ayrıca yakacak odun tüketimini etkileyen alternatif enerji maddelerinin istenen miktar, zaman ve uygun fiyat düzeyinde sağlanamaması sonucu, toplam odun üretiminde, yapacak odun payı olarak hedef alınan yüzde 52,0 yerine yüzde 33,0 oranında gelişme sağlanmıştır. Yakacak odun olarak kullanılan kısım, odun kullanımının hâlâ yüzde 67,0'sini kapsamaktadır.

2. HEDEFLER :

1380. Yakacak odun ve ikincil ürünleri de içeren sektör ürünleri yurt içi talebi, yılda ortalama yüzde 7,4 artacaktır. (Tablo' 190). Odunda hammadde dışsatımı yapılmayacak, ikincil ürün dışsatımından yılda ortalama 150 milyon lira dolayında gelir sağlanacaktır. (Tablo 191).

1381. Sektörün üretim artışı yılda ortalama yüzde 7,4 olacaktır. (Tablo 189). Orman ürünleri talebinin yurt içi üretimle karşılanması temel ilke olduğundan, ancak Türkiye'de yetişmeyen ve bazı kullanımlar için gerekli olabilecek ağaç türleri ile bazı ikincil ürünler dışalım konusu olacaktır. (Tablo 192).

1382. Ormancılık sektöründe, IV. Plan döneminde 19,7 milyar lira yatırım yapılması öngörülmüştür. Fiziki hedeflerin gerçekleştirilmesinde ortaya çıkacak kay-

TABLO : 190 — Ormanlık Sektörü Yurt İçi Talebinde Gelişmeler

Miktar: Bin m3

Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla)

MALLAR	1972		1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Tomruk	4 176	7 287	5 623	9 812	6,1	6 213	10 866	9 004	15 745	7,7
Tel Direk	54	135	116	290	16,5	210	525	210	525	0,0
Maden Direk	490	619	522	659	1,3	600	758	800	1 010	5,9
Kağıt Odunu	732	695	1 042	990	7,3	1 400	1 330	2 350	2 233	10,9
Lif ve Yonga Odunu	—	—	420	139	—	1 000	330	2 000	660	14,9
Diğer Sanayi Odunu	471	395	490	411	0,8	600	503	910	763	8,7
Yapacak Odun Top. (1)	5 923	9 131	8 213	12 301	6,1	10 023	14 312	15 274	20 936	7,9
Yakacak Odun	15 700	1 020	16 359	1 063	0,8	12 750	829	12 250	790	— 0,8
İkinci Ürün	—	200	—	225	2,4	—	230	—	255	2,1
TOPLAM		10 35 1	—	13 589	5,6		15 371		21 337	7,4

(1) Yapacak odun talep tahminleri, hammaddeyi işleyen sektörlerce saptanmıştır.

nak açığının kapatılmasında, ordu ve eğitim kurumlarının işgücü ve kapasite olanaklarından yararlanmayı amaçlayan bir program uygulanacaktır.

1383. Dördüncü Plan döneminde, sektörün gerek uzun dönem orman ürünleri arz - talep dengesine yaklaşımı sağlamak ve gerekse bu alanlardaki diğer sosyo - ekonomik sorunların dolaylı ve dolaysız etkilerini azaltma yönünden Tablo 193'deki faaliyetler planlanmış bulunmaktadır.

TABLO: 191 - Ormanlık Sektörü Dışatımları

Miktar: Bin m³
Değer: Milyon TL.
1978 FOB Fiyatlarıyla

Ürün	1972		1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Tomruk	12,0	25,5	10,7	23,0	-2,0	—	—	—	—	—
İkincil ürün	—	140,0	—	147,0	1,1	—	151,0	—	156,0	0,6
TOPLAM	—	165,5	—	170,9	0,6	—	151,0	—	156,0	0,6

TABLO: 192 - Ormanlık Sektörü Dışalımları

Miktar: Bin m³
Değer: Milyon TL.
1978 CIF Fiyatlarıyla

Ürün	1972		1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Tomruk	1,2	4,6	48,0	184,0	109,2	3,0	30,0	4,0	40,0	5,9
İkincil	—	1,0	—	2,0	14,9	—	1,0	—	1,0	0,0
TOPLAM	—	5,6	—	186,0	124,1	—	31,0	—	41,0	5,9

TABLO: 193 - IV. Plan Dönemi Ormanlık Sektörü Fizik Hedefleri

	1979	1980	1981	1982	1983	Toplam
1. Üretim Yolu (Bin km.)	6,2	6,2	6,2	6,2	6,2	31,0
2. Koruma Yolu (Bin km.)	0,6	0,8	1,0	1,2	1,4	5,0
3. Stabilize Yol (Bin km.) (1)	2,5	2,6	2,7	2,8	2,9	13,5
4. Amenajman (Mil. Ha.)	2,1	2,3	2,3	2,3	2,3	11,3
5. Sınıflandırma (Mil. Ha.)	2,7	2,5	2,5	2,3	3,0	13,0
6. Ağaçlandırma (Bin Ha.) (2)	75,0	91,0	107,5	122,	142,	538,5
7. Erozyon Kont. (Bin Ha.)	12,4	13,7	16,8	18,8	19,0	80,7
8. Mera ıslahı (Bin Ha.)	18,0	21,0	24,0	25,0	26,0	114,0

(1) Faaliyet, kayın odunu üretiminin sağlandığı Batı Karadeniz Bölgesinde yoğunlaştırılacaktır.

(2) Yıllar itibarıyla 2 500 Ha. özel sektör ağaçlandırması dahildir.

1384. Toplam 49 500 km. uzunlukta sürdürülecek yol faaliyetleri ile 11,3 milyon hektar alanda yapılacak amenâjman çalışmaları ve 13,0 milyon hektarda yapılacak sınırlandırma faaliyetleri (Tablo 193) sektörün işletmecilik ve koruma hizmetlerinin asgari koşullarda gerçekleştirilmesini amaçlayan altyapı çalışmalarını oluşturmaktadır. Özellikle bu faaliyetlerde ve sektörece öngörülen makineleşmede herhangi bir gecikme ya da darboğaz, 1990'larda oluşacağı düşünülen arz açığının, 1980'lerden başlayarak ağırlığını duyuracağını göstermektedir.

1385. Yılda ortalama 100.000 hektar dolayında planlanan ağaçlandırmalardan elde edilecek odun hâsılası, mevcut yurt içi arz ile birlikte, 2020'lerde kişi başına odun tüketimi 1977'deki 0,20 m³'den 0,40 m³, dolaylarına getirecektir. Ancak bu sayı da, 1975 Avrupa tüketim ortalamasının 3/7'si kadar altında kalmaktadır. Öngörülen bu ağaçlandırma miktarına karşın, 1990'lardan başlayarak odun hammaddesinde bir arz açığının meydana geleceği, bu miktarın planlı dönemdeki kişi başına tüketim eğiliminin sürmesi durumunda, 2020'lerde 8 milyon m³'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. 2020 yıllarını hedef alan talep çalışmaları 1975 Avrupa standartlarına göre yönlendirildiğinde, arz açığının 23 milyon m³ dolayında olacağı saptanmıştır. 2000'lerde doğacak bu arz açığını kapatmak için düşünülebilecek dışalım olanakları da, o dönemde Avrupada başgöstermesi beklenen odun hammaddesi darboğazı nedeniyle kısıtlanmış olacaktır. Sorunun bu derece büyük, çözüm seçeneklerinin de son derece sınırlı olması nedeniyle, küçük çapta odun hammaddesi kullanabilen lif + Yonga ve SEKA tesislerinin bu taleplerini karşılayıcı, hızlı büyüyen tür plantasyonlarına ağırlık verilecektir. Ayrıca orman köylüsünün sosyal refah düzeyini yükseltici çabalara 16 129 kırsal yerleşim merkezinde sürdürülecek etüt - proje çalışmalarıyla devam edilecektir. Eğitim kurumları ile ordunun bu faaliyetlere katkısı sağlanacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1386. (1) Orman - insan ilişkilerinde, doğal dengenin korunması ve iyileştirilmesi, halkın bu kaynaklardan çok yönlü yararlanması çeşitli üretim potansiyellerinin kısa ve uzun dönemde değerlendirilmesi esas alınacaktır.

(2) Ağaçlandırma çalışmaları, orman ürünleri sanayiinin yer ve zaman içindeki talepleri, enerji sektörünün gelişen talepleri, nüfus artışı ile kentleşmenin yarattığı orman içi dinlenme gereksinimleri, ekolojik denge ve uygunluk ilkeleri doğrultusunda yürütülecektir.

(3) Ağaçlandırma çalışmaları orman ürünleri sanayiinde ve enerji sektöründe uzun dönemde doğacak odun gereksinmelerinin karşılanabilmesi için, ekolojik koşulların uygun olduğu yörelerde ve özellikle hızlı büyüyen türlerde yoğunlaştırılacak «enerji ormanı plantasyonları» tesis olanakları araştırılarak pilot çalışmalara başlanacaktır.

(4) Amenajman plan süresi biten orman alanlarında, üretimi aksatmamak, dikili ağaç, varlığını en iyi biçimde işletmek ve orman arazisini potansiyel verim gücünde değerlendirmek amacıyla ağaç türlerine göre saptanan yeni idare sürelerine göre yeni planlar, bitimi izleyen yılda uygulanabilecek şekilde öncelikle hazırlanacaktır.

(5) İşletmecilik faaliyetlerinde, maliyeti düşürücü, ormancılık tekniğine uygun toplu üretim yöntemlerine yönelirken, üretim girdilerini ve özellikle makine parkını optimal kapasitede kullanmayı sağlamak için, mevsimlik işler yerine, tam yıl çalışmayı amaçlayan çabalar hızlandırılacaktır. Bu durumu sağlayıcı gerekli altyapı ve personel eğitimi öncelikle geliştirilecektir.

(6) Ülkede doğal dinlence potansiyeline sahip ormanlarda, iç ve dış turizmi özendirmek için dinlence alanlarının belirlenmesi yönündeki çalışmalar hızlandırılacak ve uygulamaya geçilecektir.

(7) Orman yangınlarıyla mücadelede etkinliği artırmak ve mevcut ormanlar ve yeni tesis edilmiş ağaçlandırmalardaki saha emniyetini artırmak için, tüm Türkiye ormanlarını kapsayacak yangın emniyet yolları, emniyet şeritleri ve kontrollü yakma tekniklerini içerecek planlar hazırlanacak, yapılacak pilot çalışmalarla uygulamaya geçilecektir.

(8) Orman köylüsünün yaşam düzeyini yükseltmek ve korunmasında etkinliğini artırmak için Devlet - orman - köylü ilişkilerinde sorun yaratan orman mülkiyetinin belirsizliği ilgili tüm kuruluşlarla işbirliği yapılarak düzenlenecektir.

(9) IV. Plan döneminde odun dışsatımı yapılmayacaktır. Ormancılık üretimi, sektör ürünlerine olan talebe koşut olarak, arz açığı yaratmayacak şekilde düzenlenecektir.

(10) Plan döneminde hedeflerin gerçekleştirilmesinde ortaya çıkacak kaynak açığının kapatılmasında ordu ve eğitim kurumlarının işgücü ve kapasite olanaklarından yararlanmayı amaçlayan bir program uygulanacaktır.

(11) Orman yol ağı ile il ve ilçe şebekesi yapım ve bakımında ilgili kuruluşlar arasında etkin bir eşgüdüm gerçekleştirilecektir.

(12) Orman köylüsünün sosyal refah düzeyini yükseltici faaliyetlere, kırsal yerleşim merkezlerinde sürdürülecek etüt - proje çalışmalarlarıyla devam edilecek; orman işletmeciliğinde ve orman ürünlerinin değerlendirilmesinde orman köylülerince kurulan kooperatiflerin etkinliği artırılabilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

MADENCİLİK

I. MADENCİLİK

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1387. Türkiye, dünya maden ve hammadde rezervlerinin yaklaşık yüzde 0,3'üne sahiptir. Petrol ve taşkömürü dışarda tutulduğunda bu oran yüzde 2,0'a yaklaşmaktadır. Oysa Türkiye'de kişi başına üretim dünya ortalamasının ancak üçte biri düzeyindedir.

1388. III. Plan döneminde özellikle, dünya rezervlerinin yarısından çoğunun ülkemizde bulunduğu madenlerden bor tuzları ve lületaşıyla birlikte önemli miktarda rezervlere sahip olduğumuz kromit, manyezit, mermer, perlit, barit, antimuan ve zımpara taşı üretiminde ülkemiz; cevher hazırlama, mamul ürüne dönüştürme ve pa-

zarlama faaliyetlerine gereken önemin verilmemesi nedeniyle dünya piyasalarında etkin rol oynayamamıştır.

1389. Türkiye'nin 1977 yılına göre başlıca madenlerinin rezerv miktarları Tablo 194'de verilmiştir. Özellikle sanayi gereksinim duyduğu hammaddelerin ve enerji kaynaklarının rezervleri, projeye bağlı yapılabirlik raporlarının gerektirdiği niteliklerde, yeterli ölçülerde ve belirli bir program doğrultusunda artırılamamışlardır. Rezervlere ilişkin bilgi noksanlığı, yeni tesis kurmada ve kurulu olanların kapasite altı çalışmalarında en büyük darboğazı oluşturmuştur.

1390. Dünya maden talebi yılda ortalama yüzde 8,0'luk bir artış göstermektedir. Sanayileşmiş ülkelerin çoğunluğu maden gereksinimlerini büyük ölçüde geliştirmekte olan ülkelere dışalım yoluyla karşılamaktadırlar. Sanayileşmenin yaygınlaştırılması, ulaştırma olanaklarının geliştirilmesi yeni doğal kaynakların işletmeye açılmasını sağlamıştır. Bazı maden türlerindeki tükenme yeni kaynakların araştırılmasına yol açmış, deniz dibi ve kıta sahanlığındaki kaynaklardan yararlanmaya yönelinmiştir.

1391. Dünya madencilik faaliyetlerinde etkin bir tekel ve oligopol düzeni varlığını sürdürmekte, özellikle; krom, fosfat, barit ve bor tuzlarında açıkça görüldüğü gibi, bu etkenlik geliştirmekte olan ülkelerin zararına olmaktadır. Diğer yandan, artık birer hammadde üreticisi olmaktan kurtulmaya kararlı görünen gelişme yolundaki ülkeler ise, doğal kaynaklarına sahip olmak için bilinçli cabalar harcamaktadırlar. Böylece dünya madencilik ticaretinde, zenginleştirilmiş veya ürüne dönüştürülmüş madenlerin ticaretinin payı giderek yükselmektedir.

1392. Dünya enerji gereksiniminin çok büyük kısmı fosil yakıtlarla karşılanmaktadır. Nükleer santraller ile ilgili çeşitli sorunlar ve petrol rezervlerinin geleceğine ilişkin karamsarlık, kömürün yeniden büyük önem kazanmasına neden olmuştur. Bu nedenle dünyada çok yaygın olan linyit yatakları ile şimdiye değin değerlendirilmemiş sınırlı ölçüdeki taşkömürü yataklarında büyük ölçekli yatırımlara girişilmiştir.

1393. Üçüncü Plan döneminde madencilik sektörü üretiminde görece olarak yüksek hedefler öngörülmüştür. Metal madenlerin yılda ortalama yüzde 22,6, metal dışı madenlerin yüzde 13,5, birincil enerji kaynaklarının ise yüzde 13,1 olmak üzere tüm madencilik sektörü üretiminin yüzde 14,3 oranında büyümesi hedef alınmıştır. (Tablo 195).

1394. Madencilik sektöründe, ekonominin bütünü açısından ortaya çıkan geri kalmanın, sanayi gereksinim duyduğu hammaddelerin önemli ölçüde yurt içinden karşılanamamasının ve hedeflerin önemli ölçüde altında kalınmasının temel nedenleri, III. Plan döneminde öngörülen kurumsal önlemlerin gerçekleştirilmemiş olması, kamu işletmelerindeki verimliliğin öngörülen düzeylere çıkamaması ve önemli bazı kamu yatırımlarının gecikmesidir. Maden Yasası ve bu Yasayı yürütmekle birinci derecede sorumlu olan Maden Dairesinin yeniden düzenlenmesi ise gerçekleşmemiştir. Ruh-sat spekülasyonunu önleyici, aramaları denetleyici sistemler uygulamaya konulamamış; Maden Tetkik Arama Enstitüsünce projeye bağlı yapılabirlik raporuna yönelik verilememiş, arzulanan koordinasyon ve etkin çalışma düzeyine ulaşamamıştır.

1395. İlgili yasal düzenlemelerin yapılamaması sonucu, bu dönemde III. Planda öngörülen linyit ve stratejik madenlerin Devlet eliyle işletilmesi ilkesi, bor tuzlarındaki

TABLO : 194 — Türkiye'nin Bilinen Cevher Kaynakları

Maden Cinsi	Görünür ve Muhtemel	Mümkün	Toplam	(Ton)
				Ortalama tenör
				(Yüzde)
A. Metal Madenleri				
1. Bakır (1)	140.861.732	16.683.000	154.544.732	1, 70 Cu
2. Kurşun-Çinko (1)	44.290.456	5.050.369	49.340.825	1. 65 pb, 6,00 Zn
3. Demir (1)	1.083.738.024	11.316.539	1.095.054.613	23, 43 Fe
4. Diyasporit (D)	28.284.500	—	26.234.500	58,82 Al ₂ O ₃
5. Boksit (1)	45.864.872	4.302.887	50.167.759	58,31 Al ₂ O ₃
6. Civa (1)	4.031.978	765.812	4.797.790	0,27 Hg
7. Antimuan (1)	136.350	100.000	236.250	8,50 Sb
8. Tungsten fi)	14.748.058	70.000	14818.058	0,514 W ₂ O ₃
9. Krom (2)	17518.000	23,60 Cr ₂ O ₃
10. Manganez (2)	19.080.000	30,30 Mn
11. Altın (2)	3	Metal
12. Gümüş (2)	3.000Metal
B. Sanayi Hammaddeleri				
1. Manyezit (1)	22.457.123	13.428.000	35.885.123	46,29 MgO
2. Bor Tuzu (2)	155.089.000	27,43 B ₂ O ₃
3. Fosfat (2)	165.000.000	10-21 P ₂ O ₅
4. Kükürt (2)	1.900.000	15-94 S
5. Barit (2)	20.763.000	69,5-94 Ba SO ₄
6. Asbest (2)	4.917.000	Krizotil Asfibol
7. Tuğla-Kirtmit Hammad. (2)	109.845.000	Tuğla-Kiremit için
8. Perlit (2)	2.629.460.000	İyi-Orta kalite
9. Mermer (2)	1.579.066.000	İyi kalite
10. Fluorit (2)	178.000	35-85 Ca F ₂
11. Tuz (2)	271.000.000	Na Cl
12. Jips (2)	1.800.000.000	
13. Bentonit (2)	646.356.000	
14. Zımpara (2)	1.872.000	43,5-75,8 Al ₂ O ₃
15. Talk (2)	300.000	İyi kalite
16. Kuvarsit, Kuvars Kumu (2)	310.800.000	Muhtelif Kalite
17. Diatomit (2)	65.320.000	İyi Kalite
18. Alunit (2)	6.400.000	Orta Kalite
19. Feldispat (2)	110.000	—
20. Kil (2)	3.490.000	Bağlama Şamat Kili
21. Kil (2)	1.260.000	Refrakter
22. Kil (2)	91.000.000	Muhtelif Kalite
23. Kaolen (2)	3.937.000	—
24. Kireçtaşı (2)	1.433.574.000	—
25. Dolomit (2)	420.140.000	—
26. Lületaş (2)	1.200.000	İyi Kalite
C. Birinci Enerji Kaynakları				
1. Taşkömürü (2)	471.387.000	4.000-7.000 Kcal/kg
2. Linyit (2)	5.931.259.000	1.000-5700 Kcal/kg
3. Eütümlü Şist (2)	280.000.000	1.000 Kcal/kg
4. Asfaltit	35.925.000	3.000-6.000 Kcal/ kg
5. Uranyum	3.529	U ₃ O ₈ Eşdeğeri
6. Toryum	380.000	ThO ₂ Eşdeğeri
7. Petrol	51.000.000	

(1) Varlıkları belirlenmiş, işletilebilirlikleri değerlendirme çalışmaları tamamlanarak saptanmış madenler.

{2} Rezerv ve potansiyel ayrımı için değerlendirme çalışmaları tamamlanmış madenler.

TABLO : 195 — III. Plan Döneminde Madencilik Üretimindeki Gelişmeler

Ana Mallar	Gerçekleşme 1977		III. Plan Hedefi 1977		Gerçekleşme 1977		III. Plan Ortalama Plan Hedefi	Yıllık Artış Gerçek- leşen
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer		
Demir Cevheri (1)	1 124	756,0	5 064	3 407,1	7 780	1 197,7	35,1	9,6
Bakır Cevheri (2)	120	720,0	350	2 100,0	110	660,0	23,9	— 1,7
Krom Cevheri (1)	275	781,4	444	1 262,1	278	785,0	10,1	0,1
Bor Tuzlan (3)	429	626,7	784	1 159,1	739	1 078,0	13,1	11,5
Taş Kömürü (3)	4 650	5 742,6	5 050	6 248,4	4 405	5 450,4	1,7	— 1,0
Linyit (3)	7 271	6 035,2	19 921	16 534,7	13 000	10 790,0	24,3	12,3
Ham Petrol	3 388	8 300,6	5 888	14 425,6	2 713	6 646,9	11,7	— 4,3
Metal Madenleri Top.		2 836,7		7 860,2		3 552,3	22,6	4,6
Metal Dışı Madenleri Top.		4 472,3		8 423,9		7 002,7	13,5	9,4
Birincil Enerji Kaynakları Top.		30 078,4		37 208,7		22 887,3	13,1	2,7
MADENCİLİK ÜRETİM TOP.		27 387,4		53 492,8		33 442,3	14,3	4,1

1 Yüzde 100 metal içeriği

2 Konsantre

3 Satılabilir.

Not : Birincil Enerji Kaynaklarında mal bazında fiyatlandırma ağırlıklar değiştiği için III. Plan Yıllık Ortalama Artış hedefini farklılaştırmıştır. Bu farklılaşma madencilik toplam hedefini de etkilememektedir.

TABLO: 196 – Madencilik Genel Tablosu

Miktar: Bin Ton
Değer: Milyon TL.
(1978 Fiyatlarıyla)
Dışsatım : FOB
Dışalım : CİF

	1972		1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
YURT İÇİ TALEP TOPLAMI	(158 143,6)	(44 565,0)	(232 453,0)	(62 058,3)	(6,9)	(261 296,6)	(67436,7)	(447 085,7)	(147 010,5)	(16,9)
Metal Madenler	5 514,1	2 109,3	8 016,3	3 511,6	10,7	18 458,3	3 562,2	26 319,0	10 297,0	23,7
Sanayi Hammaddeleri	1 650,0	1 122,9	3 203,3	2 104,0	13,4	3 875,9	2 560,3	10 330,0	8 254,1	26,4
Taşocakçılığı ve İnşaat Malzemeleri	123 105,3	2 720,1	188 799,2	4 004,4	8,0	203 377,4	4 324,3	315 191,7	6 657,6	9,0
Birincil Enerji Kaynakları	22 874,2	38 612,7	32 434,2	52 438,3	6,3	35 585,0	56 988,8	95 245,0	121 801,8	16,4
ÜRETİM TOPLAMI	(151 125,5)	(27 387,4)	(220 117,0)	(334423)	(4,1)	(238 864,4)	(36 333,8)	(410 69,8)	(76 434,1)	(16,0)
Metal Madenler	5 660,2	2836,7	7 493,7	3 552,3	4,6	8 495,4	3 971,0	23 751,0	9 195,1	18,3
Sanayi Hammaddeleri	2 030,8	1 732,7	3 642,8	2 954,5	11,3	4 717,3	3 407,3	3 978,6	6 617,1	14,3
Taşocakçılığı ve İnşaat Malzemeleri	120 135,3	2 739,5	188 862,4	4 048,2	8,1	203 466,2	4 369,0	315 407,2	6 761,3	9,1
Birincil Enerji Kaynakları	15 309,2	20 018,4	20 118,1	22 887,3	2,7	22 185,0	24 585,9	62 555,0	53 860,1	17,4
DIŞSATIM TOPLAMI	(1 118,4)	(2 118,9)	(1 117,4)	(3581,1)	(11,1)	(1 548,4)	(3 015,4)	(1 647,6)	(2 611,4)	(2,8)
Metal Madenler	471,8	909,3	583,6	1 422,3	9,4	450,0	960,5	615,0	1022,3	1,3
Sanayi Hammaddeleri	620,2	1 188,0	1 071,4	2 100,7	12,1	1 030,5	2002,3	858,0	1 115,8	— 11,0
Taşocakçılığı ve İnşaat Malzemeleri	26,4	21,6	62,4	533	21,9	67,9	52,4	174,6	473,1	55,3
DIŞALIM TOPLAMI	(8 652,6)	(20 460,9)	(14 193,9)	(32 051,3)	(9,4)	(14 016,4)	(33 209,5)	(31 495,6)	(65 770,2)	14,6
Metal Madenler	309,5	399,3	894,2	727,5	13,7	262,5	354,1	3 638,0	2 308,1	45,5
Sanayi Hammaddeleri	373,8	572,6	775,0	1 097,3	13,9	433,9	625,4	2 012,6	2 740,3	34,4
Birincil Enerji Kaynakları	7 969,3	19 509,0	12 524,7	30 227,0	9,2	13 320,0	32 230,0	25 845,0	60 721,9	13,5

sınırlı uygulama dışında gerçekleşmemiş, sektörün bazı alt bölümlerinde işletmeciliğin ulusal kalmasını öngören temel ilke uygulanamamıştır.

1396. Sektörde kredi ve finansman sorunları çözülememiş, dışalım - satım örgütleri yeterince güçlendirilememiş, dolayısıyla sektörün milli gelire ve ödemeler dengesine katkısı hedef alınan düzeye ulaşamamıştır.

1397. Bu nedenlerle, genel olarak, III. Plan döneminde doğal kaynaklar gereğince değerlendirilememiş ve sektörde öngörülen aşama gerçekleştirilememiştir.

1398. III. Plan döneminde madencilik sektörü üretiminde gelişmeler Tablo 195'de sektörün alt bölümleri ve ürünlerine ait üretim miktarları ve değerleri ise Tablo 196 ve 197'de verilmiştir.

1399. III. Plan üretim hedeflerine göre yüzde 54,8 oranında düşük gerçekleşme görülen metal madenlerde, özellikle demir cevheri üretiminde beklenen gelişmeler sağlanamamıştır., Divriği Pelet ve Sinterleme tesislerinin Plan döneminde işletmeye alınmaması demir çelik sanayiinde yüksek fırın verimlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Özel kesimin geri teknolojiyi içeren verimsiz tesisleri üzerinde makro düzeyde belirli üretim programlaması ve denetimi yapılamaması kaynakların gereğince değerlendirilmesini önlemiş, dışalım gereksinmesi yaratmıştır.

1400. Krom üretimi plan hedeflerinin ancak yüzde 62,2 oranında gerçekleşmiş, Ferro - krom tesisleri tam kapasitede üretim yapamadığından büyük miktarda da işlenmemiş olarak dışarı satılması durumu ortaya çıkmıştır.

1401. Manganez üretiminde ise, artan yurt içi talebe karşın önemli bir gelişme olmamıştır^ özellikle gelişmiş ülkelerdeki tüketim alanı büyük ölçüde daraldığı için civa üretimi düşerken yurt içi stokları yükselmiştir.

1402. Balar (konsantre üretiminde yurt içi metal talebini - karşılamak üzere planlanan konsantre tesislerinin zamanında bitirilememesi, mevcutların işletme sorunları nedeniyle tam kapasitede üretim yapamamaları ve istenilen nitelikte ve miktarda cevher sağlanamaması nedeniyle, III. Plan hedefleri ancak yüzde 31,4 oranında gerçekleşmiştir.

1403. Buna karşın, III.; Plan döneminde, ilk alümina ve zenginleştirilmiş volfram cevheri üretimi gerçekleştirilmiş, oksitli çinko ve kurşunlu çinko cevher üretiminde çinko metal tesisinin işletmeye alınmasına koşul olarak önemli gelişmeler izlenmiştir. Boksit ve antimuan cevherinde ise, yurt içi talebi karşılamaya yeterli üretim sağlanmıştır,

1404. IIL Plan dönemi son yılında sektörün hemen hemen tüm mallarında tam kapasitede üretim sağlanamamıştır^ Düşük kapasite kullanımında başlıca etmen işletme sonullarının etkin yaklaşımlarla zamanında çözülememiş olması ve hammad- denin zamanında, yeterli nitelikte sağlanamamasıdır.

1405. Metal dışı madenlerde ve özellikle sanayi hammaddelerinde, önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak özellikle (kükürt ve asbestte iç talebin büyük ölçüde dışalım ile karşılanması gereği doğmuştur.

1406. Bu dönemde ilk kez fosfat kayası üretimi gerçekleştirilmiş, ancak hızla gelişen yurt içi talebi karşılamaya yönelik rezervlerin tesbiti ve buna dayalı projelerin

geliştirilmesindeki gecikmelerin önüne geçilememiştir. Bor tuzlarında ise III. Plan hedefine yaklaşılmış, ihracatta öğütülmüş barite ağırlık verilmesi ilkesi ise gerçekleştirilememiştir.

1407. Bazik refrakter tuğlası üretiminin geliştirilememesi manyezit üretimini etkilemiş, sinter manyezitin yurt içinde değerlendirilmesi yerine ihracına devam olunmuştur.

1408. Döküm kumu, bentonit, şiferton, sodyum sülfat, kaya tuzu ve alunit, III. Plan döneminde önemli üretim artışının, sanayi hammaddeleri ortalamasının üzerinde büyümenin gerçekleştirildiği diğer ürünlerdir.

1409. III. Plan döneminde çimento hammaddeleri üretimi, çimento üretiminin paralelinde yılda ortalama yüzde 8,6'lık bir büyüme gösterirken, inşaat malzemelerinde yıllık büyüme hızı yüzde 8,0 olarak gerçekleşmiştir.

1410. Zengin mermer ve perlit kaynaklarının değerlendirilmesi, işlenmiş ürün olarak ihracatının artırılması doğrultusundaki girişimlerden yeterince sonuç alınamamıştır; ancak mermer üretiminde yıllık ortalama yüzde 19,8 gibi yüksek bir büyüme hızına ulaşılmıştır.

1411. Birincil enerji kaynaklarında, üretim hedeflerinden büyük ölçüde geri kalışın temel nedeni özellikle ham petrol üretiminde hedeflere ulaşılamamasıdır. 6 milyon ton dolaylarında saptanan 1977 yılı üretim hedefine karşılık gerçekleşme 2,7 milyon tondur.

1412. Taş kömürü üretiminde III. Plan hedefinin gerisinde kalınmış; rasyonel ve verimli bir üretim için gerekli yatırımlar gerçekleştirilemediğinden, toplam üretimde önemli bir aşama sağlanamamıştır. Ayrıca, uzun dönemde üretim artışına yönelik gerekli etütler ve hazırlıklar da yeterince yapılamamıştır.; Zonguldak Havzası Master Planı projesinin hazırlanmaması, havzada potansiyelin varlığına karşın tevsi projesi uygulanmasına olanak vermemiştir.

1413. Linyit üretimi, kamu sektöründe 1972 yılına göre 1977 yılında yüzde 75,0 artış göstermiş, ancak toplam üretim içinde kamu kesimi payı değişmemiştir. Özellikle özel sektör elindeki yataklardan optimal düzeyde üretim yapılmaması üretimin potansiyele oranla beklenen miktarda artışını engellemiştir. Bu yatakların verimli kullanılmaması da üretim kayıplarına yol açmış, ayrıca yatak verimliliğini önemli ölçüde düşürmüştür.;

1414. Planlı dönemde, metal madenler yurt içi talebinin yılda ortalama yüzde 22,3, metal dışı madenlerin yüzde 13,7, birincil enerji kaynaklarının ise yüzde 10,8 olmak üzere toplam sektör talebinin yüzde 13,4 artması öngörülmüştür. Buna karşın, metal dışı madenlerde gerçekleşme ve talep artış hızı yılda ortalama yüzde 9,7, metal madenlerde yüzde 10,7, birincil enerji kaynaklarında ise yüzde 6,3 olmuştur. Böylelikle m₃ Plan döneminde madencilik sektöründe talep, toplam yüzde 6,9 oranında artarak hedefin büyük ölçüde gerisinde kalmıştır.; Talebin büyük ölçüde düşük gerçekleşmesinin başlıca nedenleri, üretim hedeflerinin gerisinde kalınması ve bu ürünleri girdi olarak kullanan sanayilerin yatırımlarında görülen gecikmeler olmuştur. (Tablo 198)

1415. Planlı dönemde, yeni metalürji tesislerinin kurulması, nedeniyle, özellikle çinko, kromit ve demir cevheri yurt içi talebinde önemli artışlar olmuştur. Belirli sanayilerin hızlı gelişmesi ile, sanayi hammaddesinin yurt içi talebi yüzde 13,4 oranında bir artış göstermiştir. Gübre sanayiinin gereksinimine

TABLO : 197 — Madencilik Üretim Hedefleri

Miktar : Bin Ton

Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla)

ÜRÜNLER	1972		1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
METAL MADENLER	(5 660,2)	(2 836,7)	(7493,7)	(3 552,3)	(4,6)	(8 495, 4)	(3 971,0)	(23 751,0)	(9 195,1)	(18,3)
Cevher :										
Demir (% 52 Fe)	2 159,0	755,7	3 422,1	1 197,7	9,6	4 100,0	1 435,0	12 630,0	4 420,5	25,2
Boksit (Silis Modülü - 8)	320,3	59,1	404,2	74,6	4,8	413,9	76,4	760,0	140,2	12,9
Bakır ve Bakirli Pirit (% 1,3 Cu)	1 776,7	355,3	1 763,1	352,7	— 0,1	1 950,0	390,0	7 000,0	1 400,0	29,1
Oksitli Çinko (% 31,4 Zn)	41,1	30,8	120,0	90,0	23,9	140,0	105,0	250,0	187,5	12,3
Kurşunlu Çinko (% 8,83 Zn + % 3,84 Pb)	73,9	46,1	626,6	391,7	53,4	670,0	418,8	800,0	500,1	3,6
Kurşun (% 3,84 Pb)	339,0	542,4	270,0	432,0	— 4,5	310,0	496,0	857,0	1 371,2	22,6
Civa (% 0,2 Hg)	298,0	194,6	87,6	57,2	— 21,7	94,2	61,5	—	—	—
Antunuan (% 4 Sb 2 S3)	66,6	63,7	111,4	106,5	10,8	121,0	115,6	140,0	133,8	3,0
Manganez (% 46 Mn)	12,4	7,6	19,3	11,9	9,4	6,0	3,7	20,0	12,3	27,2
Demirli Manganez (% 35 Mn)	—	—	50,0	23,7	—	50,0	23,7	72,0	34,1	7,6
Krom (% 48 Cr2 O3)	573,3	781,4	576,0	785,0	0,1	600,0	817,7	600,0	817,8	0,0
Wolfram (% 0,47 WO3)	—	—	42,8	29,3	—	40,3	27,6	560,0	140,0	38,4
Diğerleri	—	—	—	—	—	—	—	62,0	37,6	—
Zenginleştirilmiş Cevher : (1)			(1 722,3)	(3 339,2)	—	(1 772,5)	(3 764,1)	(3 778,0)	(8 208,4)	(16,9)
Sinter Demir			1 170,9	936,0	—	1 170,0	936,0	1 500,0	1 200,0	5,1
Alimüna			170,3	643,5	—	160,0	604,6	200,0	755,8	4,6
Bakır Konsantre (%18 Cu)			110,0	660,0	—	115,0	690,0	500,0	3 000,0	34,2
Pirit Konsantre (% 45 S)			24,5	11,0	—	40,0	18,0	1 050,0	472,5	92,2
Çinko Konsantre (% 50 Zn, Oksitli)			70,0	315,0	—	85,0	382,5	140,0	630,0	10,5
Çinko Konsantre (% 30 Zn, Sülfürlü)			156,6	657,7	—	172,3	723,7	315,0	1 323,1	12,8
Kurşun Konsantre			20,0	110,0	—	30,0	165,0	70,0	385,0	18,5
Volfram Konsantre (% 65 WO3) (TON)			23	6,0	—	186,5	244,3	2 983,0	442,0	12,6
SANAYİ HAMMADDELERİ	(2 020,8)	(1 732,7)	(3 642,8)	(2 954,5)	(11,3)	(4717,8)	(3407,9)	(8 958,6)	(6 617,1)	(14,2)
Kükürt (Saf)	27,0	142,7	20,0	105,7	— 5,8	20,0	105,7	100,0	528,5	38,0
Fosfat (* 30 P ₂ O ₅)	—	—	24,6	15,2	—	56,2	60,7	1 180,0	422,8	32,0
Manyezit (Tüvenan)	334,6	435,0	500,5	650,7	8,4	504,0	655,2	1 390,0	1 807,1	22,5
Bor Tuzlan (Konsantre)	429,4	626,7	738,6	1 078,0	11,5	687,3	1 295,0	980,0	1 430,4	2,0
Kaya Tuzu	41,9	8,4	262,9	52,6	44,3	320,0	64,0	790,0	158,0	19,8
Alunit	—	—	20,0	10,0	—	24,0	12,0	40,0	20,0	10,8
Sodyum Sülfat	30,2	42,3	77,0	167,8	20,6	85,0	119,0	135,0	189,0	9,7
Barit (Ögütülmüş)	65,9	56,0	201,0	171,0	25,0	227,0	193,0	300,0	255,1	5,7
Diatomit	4,0	1,7	9,0	3,9	18,1	10,0	4,3	36,0	15,5	29,2
Asbest (Tüvenan)	4,9	6,5	37,5	48,5	49,5	47,9	62,0	94,0	121,7	14,4
Talk	20,0	15,7	41,0	32,0	15,3	51,0	40,0	92,0	72,2	12,5
Flüorit	2,3	3,2	5,2	7,2	17,6	5,7	7,9	8,3	11,5	7,8
Solestit	—	—	—	—	—	0,6	0,1	10,0	1,5	—
Vollastonit	4,3	4,3	5,0	5,0	3,1	6,0	6,0	12,0	12,0	14,9
Diston	0,3	0,3	—	—	—	—	—	0,7	0,7	—
Zımpara Taşı (Ayıklanmış)	99,8	12,4	66,4	22,2	— 7,3	80,0	26,0	115,6	37,8	7,8

TABLO : 197 — Madencilik Üretim Hedefleri (Devam) Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla)

ÜRÜNLER	1972		1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Lüle Taşı (Bin Adet) (2)	242,0	36,3	455,8	68,4	13,5	510,0	76,5	600,0	90,1	3,3
Şiferton	17,1	4,7	75,0	20,6	34,4	81,4	22,4	158,0	43,5	14,2
Kıl (Refraktör ve Seramik)	169,7	29,3	269,6	46,6	9,7	301,4	52,1	505,0	87,3	10,9
Kaolin	86,3	31,1	128,0	46,0	8,1	140,1	50,4	218,7	78,7	9,3
Feldspat	45,9	13,0	75,2	21,3	10,4	85,6	24,2	126,9	35,9	8,2
Kuvars	5,2	1,6	8,0	2,4	8,4	9,0	2,7	18,0	5,4	14,9
Kuvarsit	82,4	10,3	155,0	19,4	13,5	170,0	21,3	243,0	31,1	7,9
Kuvars Kumu	230,0	34,0	272,0	40,2	3,4	277,2	41,0	475,0	70,3	11,4
Döküm Kumu	20,0	5,1	95,0	24,0	36,3	107,2	27,1	200,0	50,6	13,3
Dolamit (Ayrılmış)	259,4	152,4	480,0	281,9	13,1	555,0	326,0	1 465,0	860,5	21,4
Grafit (Doğal)	—	—	—	—	—	—	—	0,4	3,6	—
Bentonit	18,2	18,2	58,0	58,0	26,1	76,6	76,6	200,0	200,0	21,2
Diğerleri (3)	22,0	21,5	16,3	15,9	—5,9	37,6	36,7	60,0	80,1	87,0
TAŞOCAKÇILIĞI VE İNŞAAT MALZ.LERİ	(128 135,3)	(2 739,6)	(188 662,4)	(4 048,2)	(8,1)	(203 466,2)	(4 369,0)	(315407,2)	(6 761,8)	(9,1)
Kireçtaşı	12 900,0	322,5	19 121,0	478,0	8,2	22 069,0	551,7	39 590,0	989,8	12,4
Tras	70,0	2,1	150,0	4,5	16,5	175,0	5,3	342,0	10,4	14,4
Çimento Kili ve Marn	3 200,0	80,0	5 054,0	126,4	9,6	5 883,0	147,2	9 676,0	241,9	10,4
Alçı Taşı	605,0	127,0	930,0	195,3	9,0	1 062,5	223,1	1 695,0	355,9	9,8
Perlit (Tasnif Edilmiş)	29,0	12,2	52,2	21,9	12,4	51,0	21,4	182,0	76,4	29,0
Mermer (Blok) (4)	48,0	72,0	118,6	177,9	19,8	122,0	183,0	182,0	273,0	8,3
(Oniks)	9,5	34,3	6,6	23,9	—7,0	7,2	26,0	10,2	36,8	7,2
Yapı Taşları (4)	46 692,7	1 073,9	59 860,0	1 376,8	5,1	62 840,0	1 445,3	80 200,0	1 844,6	5,0
Kum —Çakıl- Mıcır (5)	52 380,0	890,5	86 220,0	1 465,7	10,5	92 607,0	1 575,7	155 830,0	2 649,1	11,0
Tuğla ve Kiremit Toprağı	12 201,1	125,1	17 350,0	177,8	7,3	18 564,5	190,3	27 700,0	283,9	8,3
BİRİNCİL ENERJİ KAYNAKLARI	(15 300,2)	(20 078,4)	(20 118,1)	(22 881,3)	(2,7)	(22 185,0)	(24 585,9)	(63 555,0)	(53 860,1)	(17,0)
Taş Kömürü [Satılabilir]	4 649,9	5 742,6	4 405,1	5 430,4	—1,0	4 500,0	5 557,6	6 000,0	7 410,1	5,9
Linyit (Satılabilir)	7 271,3	6 035,2	13 000,0	10 790,0	12,3	15 000,0	12 450,0	51 555,0	31 750,0	20,6
Ham Petrol	3 388,0	8 300,6	2 713,0	6 646,3	—4,3	2 685,0	6 578,3	6 000,0	14 700,0	17,4
TOPLAM	151 125,5	27 337,4	220 117,0	33 442,3	4,1	233 864,4	36 333,8	411 671,8	76 434,1	16,0

(1) Toplama Dahil Değildir.

(2) Pamuklu Pipo Taşı Eşdeğeri, Miktar Toplama Dahil Değildir.

(3) Boya Toprakları, Tabii Soda, Tebeşir, Mika, Yan Kıymetli Süs Taşları v.b.

(4) 1 m³ = 2,0 Ton

(5) 1 m³ = 1,8 Ton

TABLO : 198 — Madencilik Yurt İçi Talep Tahminleri *Miktar : Bin Ton*
Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla)

ÜRÜNLER	1972		1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış (10,7)	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış (23,7)
	Miktar (5 514,1)	Değer (2 109,3)	Miktar (8016,3)	Değer (3 511,6)		Miktar (18 458,3)	Değer (3 562,2)	Miktar (27199,0)	Değer (10 297,0)	
METAL MADENLER										
Cevher :										
Demir (% 52 Fe)	2271,0	794,0	4 038,8	1 431,1	12,5	4 300,0	1 505,0	17 140,0	5 999,0	31,9
Boksit (Silis Modülü - 8)	320,3	59,1	404,2	74,6	4,8	400,0	73,8	460,0	84,9	2,8
Bakır ve Bakırlı Pirit (% 1,3 Cu)	2 187,3	437,5	1 763,6	352,7	— 4,2	1 950,0	390,0	7 000,0	1 400,0	29,1
Oksitli Çinko (% 31,4 Zn)	—	—	117,5	88,1	—	140,0	105,0	250,0	187,5	12,3
Kurşunlu Çinko (% 8,83 Zn + % 3,84 Pb)	52,8	33,0	618,2	601,0	78,7	670,0	418,8	800,0	500,1	3,6
Kurşun (% 3,84 Pb)	339,0	542,4	270,0	432,0	— 4,4	310,0	496,0	857,0	1 371,2	22,6
Cıva (% 0,2 Hg)	208,0	194,5	294,0	163,1	— 3,5	329,7	215,2	—	—	—
Antunuan (% 4 Sb 2 S3)	12,5	11,9	109,0	104,7	54,6	121,0	115,6	140,0	133,8	3,0
Manganez (% 46 Mn)	12,4	7,6	5,0	3,1	— 16,4	7,3	4,5	20,0	12,3	22,3
Demirli Manganez (% 35 Mn)	—	—	50,0	23,7	—	50,0	23,7	72,0	34,1	7,5
Krom (% 48 Cr2 O3)	20,8	23,4	93,3	127,2	35,0	139,1	189,6	390,0	531,6	22,9
Diğerleri			201,3	110,3		41,2	25,0	70,0	42,5	11,2
Zenginleştirilmiş Cevher : (1)			(1 697,2)	(3 322,6)		(1 787,3)	(3 503,8)	(3 450,0)	(6 932,7)	(14,6)
Sinter Demir			1 176,0	940,8		1 170,0	936,0	1 500,0	1 200,0	5,1
Alimüna			103,0	339,2		60,0	226,7	140,0	529,0	18,5
Bakır Konsantre (%18 Cu)			160,0	960,0		180,0	1080,0	490,0	2 940,0	22,2
Pirit Konsantre (% 45 S)			24,5	11,0		100,0	44,9	910,0	408,6	55,5
Çinko Konsantre (% 50 Zn, Oksitli)			66,0	297,0		85,0	382,5	140,0	630,0	10,5
Çinko Konsantre (% 30 Zn, Sülfürlü)			152,2	639,3		172,3	723,7	200,0	840,1	3,0
Kurşun Konsantre			15,5	85,3		20,0	110,0	70,0	385,0	28,5
SANAYİ HAMMADDELERİ	(1650,0)	(1 122,9)	(3 203,3)	(2 104,0)	(13,4)	(3 875,9)	(2 560,8)	(9 640,0)	(8 254,1)	(26,4)
Kükürt (Saf)	27,0	142,7	50,0	264,3	13,1	60,0	317,1	307,0	1 622,5	38,6
Fosfat (* 30 P 2O5)	317,4	196,2	663,6	410,2	15,9	937,6	610,5	2 260,0	3 397,1	18,0
Manyezit (Tüvenan)	107,0	139,1	192,5	250,3	12,5	215,6	280,3	1390,0	1 807,1	45,2
Bor Tuzlan (Konsantre)	88,8	129,6	123,6	173,0	6,0	151,9	221,7	780,0	1 138,4	38,7
Kaya Tuzu	41,9	8,4	285,0	57,0	46,7	343,0	68,6	790,0	158,0	18,2
Alunit	—	—	20,2	10,0	—	24,0	12,0	40,0	20,0	10,8
Sodyum Sülfat	30,2	42,3	77,0	107,8	20,6	85,0	119,0	135,0	139,0	9,7
Barit (Öğütülmüş)	5,0	4,3	6,0	5,1	3,5	7,0	6,0	16,8	14,4	19,1
Diatomit	4,0	1,7	9,2	4,0	18,7	10,0	4,3	36,0	15,5	29,2
Asbest (Tüvenan)	38,0	49,2	75,7	98,0	14,8	87,4	113,1	130,0	168,3	8,3
Talk	20,0	15,7	41,0	32,0	15,3	51,0	40,0	92,0	72,2	12,5
Flüorit	4,7	6,5	5,2	7,2	2,1	5,7	7,9	8,3	11,5	7,8
Vollastonit	4,3	4,3	5,0	5,0	3,1	6,0	6,0	12,0	12,0	14,9
Diston	0,3	0,3	—	—	—	—	—	0,7	0,7	—
Zımpara Taşı (Ayıklanmış)	4,0	1,3	8,0	2,6	14,9	10,0	3,3	25,6	8,5	20,8
Lületaş (1000 Adet) (3)	132,0	19,3	223,0	48,5	19,6	362,5	54,4	400,0	60,0	2,0
Şiferton	17,1	4,7	75,0	20,6	34,4	81,4	22,4	158,0	43,5	14,2
Kil (Refrakter + Seramik)	169,7	29,3	269,6	46,6	9,7	301,4	52,1	505,0	87,3	10,9

TABLO : 198 — Madencilik Yurt İçi Talep Tahminleri (Devam) *Miktar : Bin Ton*
Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla)

ÜRÜNLER	1972		1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Kaolin	78,5	28,2	128,0	46,0	10,3	140,1	50,4	218,7	78,7	9,3
Feldspat	45,9	13,0	75,2	21,3	10,4	85,6	24,2	126,9	35,9	8,2
Kuars	5,2	1,6	8,0	2,4	8,4	9,0	2,7	18,0	5,4	14,9
Kuarsit	82,4	10,3	155,0	19,4	13,5	170,0	21,3	248,0	31,1	7,9
Kuars Kumu	230,0	34,0	272,0	40,2	3,4	277,2	41,0	475,0	70,3	11,4
Döküm Kumu	20,0	5,1	95,0	24,0	36,3	107,2	27,1	192,0	48,5	12,3
Dolomit (Ayrılmış)	259,4	152,4	480,0	281,9	13,1	555,0	326,0	1 465,0	860,5	21,4
Grafit (Doğal)	0,4	7,5	0,4	7,5	0,0	0,6	11,2	0,8	14,9	5,9
Bentonit	17,7	17,7	54,6	54,6	25,0	61,6	61,6	130,0	130,0	16,1
Diğerleri (4)	31,1	57,7	28,5	64,5	2,3	42,6	56,5	79,2	152,8	22,0
TAŞOCAKÇILIĞI VE İNŞAAT										
MALZEMELERİ	(128 105,3)	(2 720,1)	(188 799,2)	(4 004,4)	(8,0)	(203 377,4)	(4 324,9)	(315 191,7)	(6 657,6)	(9,0)
Kireçtaşı	12 900,0	322,5	19 119,0	478,0	8,2	22 039,0	551,0	39 540,0	988,5	12,4
Traz	70,0	2,1	150,0	4,5	16,5	175,0	5,3	342,0	10,4	14,4
Çimento Kili ve Marn	3 200,0	80,0	5 054,0	126,4	9,6	5 888,0	147,2	9 676,0	241,9	10,4
Alcı Taşı	605,0	127,0	930,0	195,3	9,0	1 062,5	223,1	1 695,0	355,9	9,8
Perlit (Tasnif Edilmiş)	1,5	0,6	5,0	2,1	28,5	6,0	2,5	41,5	17,3	47,2
Mermer (Blok) (5)	47,5	71,3	106,0	159,0	17,4	110,0	165,0	160,0	240,0	7,8
(Oniks)	7,5	27,1	5,2	18,8	-7,1	5,4	19,5	7,2	26,0	5,9
Yapı Taşları (6)	45 692,7	1 073,9	59 860,0	1 376,8	5,1	62 840,0	1 445,3	80 200,0	1 844,6	5,0
Kum -Çakıl- Mıcır	52 380,0	890,5	86 220,0	1 465,7	10,5	92 687,0	1 575,7	155 830,0	2 649,1	10,9
Tuğla ve Kremit Toprağı	12 201,1	125,1	17 350,0	177,8	7,3	18 564,5	190,3	27 700,0	283,9	8,3
BİRİNCİL ENERJİ KAYNAKLARI	(22 874,2)	(38 612,7)	(32 434,2)	(52 438,3)	(6,3)	(35 585,0)	(56 988,8)	(95 900,0)	(121)	(16,4)
Taş Kömürü (Satılabilir)	4 649,9	5 742,6	4 909,9	6 063,8	1,1	5 200,0	6 845,5	8 800,0 (8)	13 084,8	13,8
Linyit (Satılabilir) (7)	7 271,3	6 035,2	13 000,0	10 790,0	12,3	15 000,0	12 450,0	58 400,0	38 402,0	25,8
Ham Petrol	10 953,0	26 834,9	14 524,3	35 584,5	5,8	15 385,0	37693,3	28 700,0	70 315,0	13,3
TOPLAM	158 143,6	44 565,0	332 453,0	62 058,3	6,9	261 296,6	67 436,7	447 930,7	147 010,5	16,9

- (1) Toplama Dahil Değildir.
- (2) Yaklaşık olarak %35 oranında Lif Asbeste eşdeğerdir.
- (3) Pamuklu Pipo Taşı Eşdeğeri, Miktar Toplama Dahil Değildir.
- (4) Tebeşir, Trablus, Üstübeç Toprağı, Mozaik Taşı ve Molozu, Boya Toprakları.
- (5) 1 m³ = 2,0 Ton
- (6) 1 m³ = 1,8 Ton
- (7) Asfaltit dahil, potansiyel talebi göstermektedir.
- (8) İşletme stoklarını da içermektedir.

bağlı olarak fosfat yurt içi talebi yılda ortalama yüzde 15,9 artmış, ayrıca, kaya tuzu yüzde 46,7, şiferton yüzde 34,4; döküm kumu ise yüzde 36,3'lük artışlarla sanayi hammaddeleri yurt dışı talep artışı ortalamasının üzerinde gelişme göstermişlerdir. Giderek artmakta olan enerji gereksinimi, linyit yurt içi talebinin yaklaşık 7,3 milyon tondan 13,0 milyon tona çıkmasına neden olurken, ham petrolde yıllık ortalama artış yüzde 5,8 düzeyinde kalmıştır.

1416. III. Plan döneminde Madencilik Sektörü dışsatımı beklenen düzeyde olmamıştır. Metal madenler dışsatımı plan hedeflerini aşmıştır. Metal dışı madenlerde bor tuzları ve barit dışsatımında önemli gelişmeler sağlanırken, dış pazarlamanın ve cevher işleme tesislerinin yetersizliği mermer, perlit ve zımpara taşı dışsatımını kısıtlayan etmenler olmuştur. (Tablo 199)

1417. III. Plan dönemi son yılında madencilik sektörü dışalım tahmini büyük ölçüde aşılmıştır. Toplam 1977 yılı dışalımının yüzde 90,2'sini oluşturan ham petrol dışında fosfat kayası, asbest, demir cevheri ve kükürt dışalımlarda büyük payı olan ürünlerdir. Ancak, dışalımların tahmini ile gerçekleştirmeleri arasındaki farkın yüzde 95,0'ini hampetrol dışalımını oluşturmuştur. (Tablo 200)

1418. III. Plan döneminde, sanayi gereksinimi olan hammaddelerin yurt içinden önemli ölçüde karşılanması sağlanamamıştır. III. Plan hedeflerinden «Maden Kanununun değiştirilmesi» ve «Petrol Kanununun değiştirilmesi» gerçekleşmemiş, «Maden kaynaklarının işletilmesinde yerli sanayi talebinin karşılanmasına ağırlık verilmesi», «Yerli enerji kaynaklarından öncelikle yararlanılması», «Uzun dönemde sanayileşmenin gelişmesine uyumlu olarak maden aramalarına ağırlık verilmesi», «Metal dışı maden talebinin yerli kaynaklarından karşılanması» ve öncelikle, bilinen rezervlerin işletmeye açılması ve hızla tevsi edilmesi» ilkelerinin uygulamasında önemli adımlar atılamamıştır. 1978 yılında TBMM'den geçerek yasalanan «Devletçe işletilecek Madenler Hakkında Kanun», «Demir ve kömür üretiminin kamu kesiminin öncülüğünde geliştirilmesi» ilkesinin uygulanabilmesi için önemli bir adım olmuştur.

2. HEDEFLER :

1419. IV. Plan döneminde taşocakçılığı ve inşaat malzemeleri dışındaki kesimlerde izlenecek hızlı talep artışı, özellikle metal madenlerdeki yılda ortalama yüzde 23,7'lik ve sanayi hammaddelerindeki yüzde 26,4'lük artış nedeniyle madencilik sektörü yurt içi talebinin yılda ortalama yüzde 16,9 gibi yüksek bir hızla artması beklenmektedir. (Tablo 198) Plan döneminde talebin yurt içi üretimle en yüksek düzeyde karşılanması amaçlanmıştır.

1420. Metalürji sanayiinde beklenen üretim artışı, bu sanayiinin hammaddelerini oluşturan metal madenlerde iç talebin hızla artmasına yol açarken; demir cevheri yurt içi talebi yılda ortalama yüzde 31,9 bakır ve bakırlı pirit yüzde 29,1, kurşun yüzde 22,6 manganez ise yüzde 22,3 artacaktır. Buna koşut olarak, cevher kayıplarını azaltmaya madenlerin daha iyi değerlendirilmesini sağlamaya metallurji sanayiinde verimliliği artırmaya yönelik zenginleştirilmiş metal madenler yurt içi talebi de yılda ortalama yüzde 14,6 hızla artacaktır.

TABLO : 199 — Madencilik Dışsattım Tahminleri

Miktar : Bin Ton

Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla)

ÜRÜNLER	1972		1977		Yılda Ortalama Yüzde	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
METAL MADENLERİ	(471,8)	(909,3)	(583,6)	(1442,2)	(9,4)	(450,0)	(960,5)	(615,0)	(1 022,5)	(1,3)
Boksit	150,0	43,5	—	—	—	50,0	14,5	300,0	87,0	43,1
Alümina	—	—	72,2	193,6	—	50,0	137,5	—	—	—
Çinko Cevher	1,3	1,8	9,4	9,4	39,2	—	—	—	—	—
Çinko Konsantre	14,9	55,9	8,4	31,5	— 10,8	—	—	115,0	430,5	—
Kurşunlu Çinko Cevheri	11,4	18,2	8,4	13,4	— 5,9	—	—	—	—	—
Kurşun Konsantre	—	—	4,5	25,7	—	—	—	—	—	—
Antimuan	3,3	115,5	1,8	63,0	— 11,4	—	—	—	—	—
Manganez	—	—	14,3	7,4	—	—	—	—	—	—
Krom	285,2	658,8	464,6	1 073,2	10,3	350,0	808,5	200,0	505,0	— 9,0
Diğerleri	5,2	15,6	—	—	—	—	—	—	—	—
SANAYİ HAMMADDELERİ	(620,2)	(1 188,0)	(1071,4)	(2 100,7)	(12,1)	(1 030,5)	(2 002,5)	(858,0)	(1 115,8)	— (11,0)
Manyezit (Sinter)	74,1	345,3	71,1	331,3	— 0,8	70,0	326,2	—	—	—
Bor Tuzları	322,4	716,1	651,1	1 446,8	15,1	600,0	1 332,5	200,0	444,0	— 19,7
Barit	38,2	64,9	154,9	263,3	32,3	170,0	289,0	280,0	476,0	10,5
Solestik	—	—	—	—	—	0,6	0,1	10,0	1,5	71,9
Zımparataşı (Ayıklanmış)	75,0	37,2	60,4	29,9	— 4,3	40,0	19,8	90,0	44,6	17,4
Lüle Taşı (Bin Adet)	110,0	23,7	132,8	28,6	3,8	147,9	31,8	200,0	43,0	6,2
Döküm Kumu	—	—	—	—	—	—	—	8,0	1,7	—
Bentonit	0,5	0,8	0,5	0,8	0,0	2,0	3,0	70,0	105,0	103,1
TAŞOCAKÇILIĞI VE İNŞAAT MALZ.LERİ	(26,4)	(21,6)	(62,4)	(58,2)	(21,9)	(67,9)	(52,4)	(174,6)	(473,1)	(55,3)
Kireç (Sönmüş)	—	—	1,1	2,0	—	0,5	0,9	11,6	21,5	88,6
Perlit	23,8	11,9	47,2	23,6	14,7	45,0	22,5	140,0	70,0	25,5
Mermer (Blok)	0,6	1,3	12,7	26,7	83,0	11,0	23,1	20,0	42,0	12,7
Levha (Bin m ²)	—	—	—	—	—	—	—	1090	327,0	—
Oniks	2,0	8,4	1,4	5,9	— 6,8	1,4	5,9	3,0	12,6	16,4
TOPLAM	{ 1 118,4)	(2 118,9)	(1 117,4)	(3 581,1)	(11,1)	(1 548,4)	(3 015,4)	(1 647,6)	(2 611,4)	(— 2,8)

TABLO : 200 — Madencilik Dışalım Tahminleri

Miktar : Bin Ton

Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla)

ÜRÜNLER	1972		1977		Yılda Ortalama Yüzde	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
METAL MADENLERİ	(309,5)	(399,3)	(894,2)	(727,5)	(12,7)	(262,5)	(354,1)	(4 520,0)	(2 308,1)	(45,5)
Demir (% 52 Fe)	280,0	140,0	666,7	333,4	19,0	200,0	100,0	4 510,0	2 256,1	86,5
Bakır ve Bakırlı Demir Pirit.	5,6	2,5	197,5	86,3	103,1	40,0	17,5	—	—	—
Bakır Konsantre	21,3	2 39,6	25,4	281,3	3,3	20,0	225,0	—	—	—
Manganez	—	—	0,8	2,5	—	1,3	4,1	—	—	—
Titanyum	2,6	17,2	3,2	21,2	4,3	1,0	6,6	—	—	—
Diğerleri	—	—	0,6	2,8	—	0,2	0,9	10,0	52,0	125,1
SANAYİ HAMMADDELERİ	(373,8)	(572,6)	(775,0)	(1 097,3)	(13,9)	(433,9)	(625,4)	(1 363,4)	(2 740,2)	(134,4)
Kükürt (Saf)	—	—	26,2	107,5	—	33,0	135,4	227,0	931,4	47,1
Fosfat	352,7	358,0	642,8	650,1	12,7	300,0	304,5	1 060,0	1 071,9	28,6
Tuz	—	—	76,9	40,6	—	86,3	21,8	—	—	—
Asbest (Lif)	11,6	170,9	16,5	243,0	7,3	9,0	132,6	36,0	530,3	31,9
Grafit	0,4	7,5	0,4	7,5	0,0	0,6	11,2	0,4	7,5	— 7,7
Diğerleri	9,1	36,2	12,2	48,0	6,1	5,0	19,9	40,0	199,1	58,5
BİRİNCİL ENERJİ										
KAYNAKLARI	(7 969,3)	(19 509,0)	(12 524,7)	(30 227,0)	(9,2)	(13 320,0)	(32 230,0)	(25 500,0)	(60 721,9)	(13,5)
Taş Kömürü	—	—	713,4	1 312,7	—	620,0	1 140,0	2 800,0	5 151,9	35,2
Ham Petrol	7 969,3	19 509,0	11 811,3	28 914,3	(8,2)	12 700,0	31 090,0	22 700,0	55 570,0	12,3
T O P L A M	(8 652,6)	(20 480,9)	(14 193,9)	(32 051,8)	(9,4)	(14 016,4)	(33 209,5)	(31 383,4)	(65 770,2)	(14,6)

1421. Sanayi hammaddeleri yurt içi talebinin, imalat sanayiinde beklenen gelişmelere koşut olarak yılda ortalama yüzde 26,4 artması ve özellikle kükürt, sentez manyezit, bor tuzları ve diatomit'te iç talebin bu oranın da üzerinde bir hızla gelişmesi beklenmektedir.

1422. Birincil enerji kaynaklarında yurt içi talebin yılda ortalama yüzde 16,4'lük bir artış göstermesi, yurt içi linyit talebinin yılda ortalama yüzde 25,3 artarken, ham petrolde artışın yüzde 13,3'de, taşkömüründe ise yüzde 13,8'de kalması beklenmektedir. (Tablo 198)

1423. 1978 yılına göre yaklaşık 4 kat artacağı tahmin edilen 1983 yılı yurt içi linyit talebinin yüzde 64,0'ını termik santraller, yüzde 22,0'ını ısınma - ısıtma, yüzde 14,0'ını sanayi ve ulaştırma gereksinimi oluşturacaktır.

1424. IV. Plan döneminde öncelikle ülke sanayiinin gereksinmelerinin karşılanması ve madenlerin ürün olarak dışsattımına ağırlık verilmesi nedenleriyle madencilik sektörü dışsattımı yılda ortalama 2,8 oranında düşecektir. Metal madenler dışsattımı yılda ortalama yüzde 1,3, taşocakçılığı ve inşaat malzemelerinin yüzde 55,3 oranında artması, sanayi hammaddeleri dışsattımının ise yılda ortalama yüzde 11,0 oranında azalması öngörülmektedir. Dışsattım 1983 yılında yaklaşık 2,6 milyar lira tutarına ulaşacaktır. (Tablo : 199)

1425. Metal madenlerden boksit, krom ve çinko konsantre, önemli dışsattım mallarını oluştururken, ferrokrom dışsattımına yönelinmesi nedeniyle, 1983 yılı krom cevheri dışsattımının 1978'e oranla yılda ortalama yüzde 9,0 azalması beklenmektedir.

1426. Metal dışı madenlerde ise mermerin önemli dışsattım ürünlerinden biri haline gelmesi beklenirken; bor tuzları (kolemanit, boraks 46, boraks 65), perlit, bentonit, barit, lüle taşı ve zımparanın diğer önemli dışsattım mallarını oluşturacağı tahmin edilmektedir. Kaynakların yurt içi refrakter tuğlası üretimine yönlendirilmesi nedeniyle 1982 yılından itibaren her türlü manyezit ihracatı durdurulacaktır.

1427. IV. Plan döneminde, sanayi hammaddeleri gereksiniminin yerli kaynaklardan yeterince karşılanması amacıyla, madencilik sektörü üretiminde, yapılacak atılımlar ile, madencilik üretiminin yüzde 16,0 artması hedef alınmıştır. Metalürji sanayi gereksinmelerinin yeterince karşılanabilmesi için metal madenler üretiminin yılda ortalama 18,3 hızla artarak, IV. Plan dönemi sonunda 1978'deki düzeyinin yaklaşık 2,31 katına çıkması öngörülmüştür. Üretim özellikle demir cevheri, bakır ve bakırlı piritler, kurşun ve manganezde hızla gelişmesi hedef alınmıştır. Demir cevheri üretiminin 1978 yılına oranla 1983 yılına değin yaklaşık 3 katı artırılarak demir - çelik sanayiinin talebini büyük ölçüde karşılaması öngörülmüştür. Şimdiye dek yurt dışındaki işlemlerle değerlendirilen sülfürlü çinko cevherleri kurulacak konsantrasyon tesislerinde işlenecek, çinko konsantresi üretimi giderek artarak iç talebi tümüyle karşılayacak düzeye çıkarılacaktır.

1428. IV. Plan döneminde kurşun cevheri üretimi 2,8 katı artırılırken, kurşun konsantre üretiminin yıllık ortalama yüzde 18,5 hızla artması öngörülmüştür. Benzer şekilde, bakır metalürjisinde beklenen gelişmelerle uyumlu olarak bakır ve bakırlı piritler üretiminin 3,6 katı artırılması, öngörülen hedeflere göre kurulacak konsantre tesisleri ile IV. Plan döneminde konsantre bakır üretiminin yılda ortalama yüzde 34,2 konsantre pirit üretiminin ise yüzde 92,2 artması beklenmektedir.

1429. Ayrıca Plan döneminde, manganez üretimi 3,3 katı artırılabacak, ilk sarı pasta üretimi gerçekleştirilecek ve boksit ile alümina üretimi alüminyum sanayiinin gereksinimleri doğrultusunda geliştirilecektir. Bunlara karşın krom cevheri yerine giderek daha yüksek oranda ferro - krom ihracı hedef alınacağından, kaynakların tükenmesini önlemek için 1983 yılına değin, krom üretimi aynı düzeyde sürdürülecektir.

1430. IV. Plan döneminde yıllık ortalama yüzde 14,2'lik bir artış hızı göstermesi hedef alınan sanayi hammaddelerinde, özellikle, kükürt, fosfat kayası, manyezit, kaya tuzu, diatomit, dolomit ve bentonit üretiminin daha hızlı gelişmesi öngörülmüştür.

1431. Gübre sanayiinin hammadde gereksinimlerinin yeterince karşılanabilmesi için, Plan döneminde kükürt üretiminin 4 kat artırılması öngörülürken, fosfat kayası üretiminin yıllık ortalama yüzde 65,0'lık bir hızla gelişerek, 1983 yılına değin 12,2 katı büyümesi hedef alınmıştır. Tuvenan manyezit üretimi, yurt içi talep paralelinde yılda ortalama yüzde 22,5 oranında artırılırken; kaya tuzu, alunit, barit talk, şiferton, döküm kumu, lif asbest, dolomit, bentonit ve diatomit üretiminin hızla artırılması hedef alınmıştır.

1432. IV. Plan döneminde, çimento hammaddeleri talebinin, çimento sanayiinin gereksinimleriyle uyumlu olarak yıllık ortalama yüzde 11,5'lik inşaat malzemelerinin ise altyapı ve bina inşaatları gereksinimlerine koşut olarak yüzde 8,5'lik bir hızla artırılması hedef alınmıştır. Perlit üretiminin 1983 yılına değin, 1978 yılına oranla 3,6, mermer üretiminin ise 1,5 katı artırılması öngörülmüştür.

1433. IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 17,0 artması öngörülen birincil enerji kaynaklarında en hızlı üretim gelişmesi linyitte olacaktır. Özellikle Plan döneminde işletmeye alınacak olan termik santrallerin gereksinmesini yeterince karşılayabilmek için linyit üretimi 2,6 katı artırılarak 1983'de yaklaşık 51,6 milyon tona çıkarılacaktır. Taş kömüründe ise ağırlığın Zonguldak Havzası potansiyelinin uzun dönemli geliştirilmesine, verimliliğin artırılmasına ve kalitenin iyileştirilmesine olanak verilmesine karşın üretimde yıllık ortalama artış hızı yüzde 5,9 dolaylarında kalacaktır.

1434. Birincil enerji kaynakları açısından en büyük açığın olduğu ham petrolde ise, IV. Plan döneminde üretimin yılda ortalama 17,4 artarak 1983'te 6 milyon tona ulaşması hedef alınmıştır. Bu amaçla, bu dönemde yeni arama sondajları yapılması, saptanmış kaynakların ikincil üretim yöntemleri de kullanılarak, artan petrol fiyatlarına bağımlı olarak değişen makro kârlılık kriterlerine göre yeterince değerlendirilmesi öngörülmüştür. IV. Plan döneminde Madencilik Sektöründe öngörülen üretim hedefleri ayrıntılı olarak Tablo 197'de verilmiştir.

1435. IV. Plan döneminde toplam madencilik sektörü dışalımının yılda ortalama yüzde 14,6 oranında artarak, 1983 yılında, 1978 fiyatları ile yaklaşık 65,8 milyar TL,'na çıkması beklenmektedir. Birincil enerji kaynakları dışalımının yılda ortalama yüzde 13,5 artarak 1983 yılında toplam sektör dışalımının yüzde 92,3'ünü oluşturacağı tahmin edilmektedir. Bu dönemde taşkömürü dışalımlarının artarak 2,8 milyon tona ulaşması beklenmektedir. Böylece, 1983 yılı toplam madencilik ithalatının yüzde 84,5'u ham petrolden ve yüzde 7,8'i taşkömüründen oluşacaktır.

1436. Önemli bölümü fosfat kayası olmak üzere kükürt ve asbestten oluşması beklenen sanayi hammaddeleri ithalatının Dördüncü Plan döneminde yüzde 34,4 hızla artacağı tahmin edilmektedir. (Tablo : 200)

1437. IV. Plan dönemi Madencilik Sektörü yatırımlarının 93,6 milyar lira olması öngörülmüştür. Bu miktarın yaklaşık yüzde 10,0'ı arama yatırımlarına, yüzde 90,0'ı ise işletme yatırımlarına ayrılmıştır. (Tablo : 201)

1438. Arama yatırımlarında ağırlık yaklaşık olarak yüzde 20 pay ile petrolde ve yüzde 20 ile kömürdedir. Bunları yüzde 15 ile demir, yüzde 10 - 15 ile bakır, çinko, kurşun izlemektedir.

1439. İşletme yatırımlarının yaklaşık yüzde 17'sini metal madenleri, yüzde 4'ünü sanayi hammaddeleri, yüzde 1'ini taşocakçılığı ve inşaat malzemeleri kapsamaktadır.

1440. IV. Plan döneminde demir cevheri işletmeciliğine 9,0 milyar liralık yatırım yapılması öngörülmektedir.

1441. Bu dönemde Adana - Attepe,-Sivas - Dumluca. Malatya - Deveci (Limonitler), Balıkesir B. Eymir, Adana İnniktepe olmak üzere tüm direkt şarjlı kaynakların en kısa sürede kullanılabilir hale getirilmesini ve halen işler durumda bulunanların optimal düzeye çıkarılmasını sağlayacak yatırım uygulamalarına geçilecektir.

*TABLO : 201 — IV. Plan Dönemi Madencilik Sektörü Yatırımları
(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)*

IV. Plan Dönemi Yatırımları	
Metal Madenler	16 000
Demir Cevheri	9 000
Demirdışı Metaller	7 000
Sanayi Hammaddeleri	5 000
Birincil Enerji Kaynakları	75 300
Kömür	44 500
Petrol	30 800
Toplam	96 300

1442. Zenginleştirilmesi gerekli kaynaklara yöneltilecek yatırımlardan; Sivas Divriği Bingöl - Avnik - Mişkel düşük tenörlü yataklarının plan döneminde; Malatya - Hasançelebi; Sivas Othikilise, Malatya - Hekimhan - Deveci (Sideritler), Sakarya - Çamdağ ve diğer düşük tenörlü demir cevheri kaynaklarının ise ileriki yıllarda üretime geçirilmesi sağlanacaktır.

1443. Demirdışı metal maden işletmeciliği için öngörülen 7,0 TL.'lık milyar yatırımın yüzde 46,0'sı cevher çıkarımına, yüzde 54,0'ü ise zenginleştirme tesislerine ayrılacaktır. Boksitte Seydişehir Boksit işletmesinin tevsii tamamlanacak; piritli bakır cevherinde Aşıköy, Kutlular, İsrail Madeni projeleri gerçekleştirilecek, Siirt - Madenköy, Kırklareli - Demirköy projelerine başlanacak, piritte Sinkot projesi, Çayeli Bakır - Çinko - Kurşun projesi, Çinkur oksitli ve kurşunlu çinko tevsii projesi tamamlanacak; Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu manganez cevheri yatakları değerlendirilecektir.

1444. Metal madenleri zenginleştirilmiş cevher yatırımlarından Aliimina tevsii, Espiye, Küre, Aşıköy, Çayeli, Kutlular, İsrail Madeni bakır ve pirit konsantre tesisleri, Çinkur tesisleri tevsii, Doğu Karadeniz çinko ve kurşun konsantre tesisleri IV. Plan döneminde gerçekleştirilecektir.

1445. IV. Plan döneminde metaldışı madenlerde yaklaşık 5,0 milyon TL. yatırımı öngörülmüştür. Kamu kesimi sanayi hammaddeleri yatırımlarında fosfat kayası, bor tuzları, perlit, kükürt, manyezit, kaya tuzu, asbest, dolomit ve bentonit, büyük payı oluşturacaklardır. Çok dağınık ve çeşitli projeyi içerecek taşocakçılığı ve inşaat malzemeleri yatırımlarında ise mermer ve perlite ağırlık verilecek; Marmara Adası mermeri yataklarının kamu öncülüğünde geliştirilmesi sağlanacak; kaliteli beton üretimi için agrega hazırlama tesislerine yaygınlık kazandırılacaktır.

1446. Birincil enerji kaynakları toplam yatırımlarının yüzde 40,9'unu petrol yatırımları, yüzde 59,1'ini de kömür yatırımları kapsamaktadır.

1447. Kömüre ayrılan yaklaşık 44,5 milyar TL. yatırım ile, ilgili kamu kuruluşunun elinde bulunan yataklarla beraber diğer tüm yataklarında optimal maksimum kapasitelerde üretime alınması öngörülmüştür.

1448. IV. Plan döneminde, taşkömüründe Zonguldak Havzası Tevsii projesi önemli ölçüde geliştirilecek: linyitte Tunçbilek, Soma, Seyitömer, Afşin Elbistan (A), Alpagut - Dodurga, Beypazarı işletmeleri Tevsii, Muğla - Yatağan - Sivas - Kangal Bursa - Orhaneli, Van - Erciş - Yozgat - Sorgun, Erzurum - Balkaya, Erzurum - Oltu, Erzurum - İspir Konya - Beyşehir ve Siirt - Sımak asfaltitleri projeleri tamamlanacaktır. Afşin - Elbistan (B) ve (C), Tekirdağ - Saray, Muğla - Milas, Muğla - Tınaz, Muğla - Hüsamlar ve Çanakkale - Çan projeleri geliştirilecek, yatırımları sürdürülecektir.

1449. Petrolde öngörülen yaklaşık 30,8 milyar TL.'lık yatırım ile kara ve denizlerde yeni bulunacak kaynaklar yanında mevcut, kuyuların ikincil yöntemlerle değerlendirilmesi de sağlanacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1450. (1) Kamunun ülke maden işletmeciliğindeki denetim ve etkinliği artırılacak; Anayasanın 130 ncu maddesine uygun bir anlayışla; linyit, demir cevheri, bor tuzları, taşkömürü, fosfat kayası, manyezit, manganez, krom, radyoaktif mineraller ve volfram madeni yatakları ile bakır, çinko ve kurşun yataklarının kamu kuruluşları tarafından işletilmesi esas alınacaktır.

(2) Madencilik işletmeciliğinin milli kalması temel ilkedir. Özel kesimin sorumluluğunda yürütülecek maden işletmeciliğinin plan ilke ve politikaları doğrultusunda gelişebilmesi özendirilecektir.

(3) Maden rezervlerinin ülke yararına en iyi biçimde değerlendirilebilmesi için; istikşaf, arama, istihraç ve zenginleştirme yatırımlarının plan hedeflerini gerçekleştirmek ve sanayi gereksinmelerini karşılayabilecek ölçekte, nitelik ve zamanlama içinde yapılması sağlanacaktır. Ayrıca denizaltı doğal kaynaklarının araştırılması ve değerlendirilmesine ağırlık verilecektir.

(4) Metal dışı madenler üretiminin, ülke gereksinmesini yeterince karşılayabilecek düzeye çıkarılması amaçlanacak, fosfat kayasında bu düzeye en geç 1987 yılında ulaşılması, kükürt ve asbestte ise dışa bağımlılığın hızla azaltılması hedef alınacaktır. Kamunun, sanayi hammaddelerinden özellikle mermer, asbest, barit, diatomit, bentonit, zıpmara taşı, döküm kumu, tabii grafit ve perlit üretiminin geliştirilerek, modern teknolojiyi içeren optimal Ölçekli tesislerle konsantre, zenginleştirilmiş veya işlenmiş ürünlere yönelmesi sağlanacaktır.

(5) Enerji üretiminde kullanılan kaynaklardan en ileri düzeyde yararlanılması, tüm yurt içi ve yurt dışı olanakların, bu konudaki en gelişmiş teknolojiler uygulanarak, ülke çıkarları doğrultusunda, değerlendirilmesi amaçlanacaktır.

(6) Metal madenleri, sanayi, çimento ve inşaat hammaddeleri, kömür, tuz ve maden suyu doğal kaynaklarının işletilmesine ilişkin yürürlükteki tüm yasalar ile Maden Kanunu ve Taşocakları Mevzuatı yerine geçmek üzere, rezervlerin ülke yararları açısından, zaman boyutu içinde en verimli şekilde değerlendirilmesini sağlayacak tek bir yasa hazırlanacaktır. Yasa ile kamu kesimine düşen görevlere ve özel kesimin sorumluluklarına açıklık getirilecektir.

(7) Arama ruhsatı verilmesinde Kamuya öncelik hakkı tanınacak, ruhsat spekülasyonunun önlenmesi için arama ruhsatları mali ve teknik teminata bağlanacak arama dönemindeki çalışmalar Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığınca onaylanacak termin programına göre denetlenecektir. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından elde edilecek arama bulgularının tümünün ilgili kamu kuruluşları tarafından değerlendirilmesine olanak tanınacaktır.

(8) Tüm maden işletmeleri, plan hedefleri ve rezervlerin niteliklerine göre saptanacak, üretim programları, işletme şartnameleri, uygulama raporları ve diğer benzeri denetim araçları aracılığıyla, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının yakın gözetimi altına alınacak; işletme şartnamesi ülke ekonomisine ve maden potansiyeline göre günün koşullarına uygun olarak ilgili Bakanlıkça değiştirilebilecektir.

(9) Özel girişimcilerin yükümlülüğündeki işletme haklarının, maden siciline geçmiş şartname ve sözleşmelerinde işletme için öngörülen sermaye miktarlarının; planla tutarlı yeni üretim hedeflerini, zamanlamasını, ürünlerin niteliksel açıdan geliştirilmesini ve zenginleştirilmesini gerçekleştirebilecek düzeye çıkarılması; işletmecinin bunlara ilişkin gerekli yatırım taahhüdünde bulunması, aksi halde işletme hakkı izninin iptali sağlanacaktır.

(10) Öncelikle ulusal sanayiin hammadde gereksinimini yurt içi kaynaklardan karşılamak amacı ile yeraltı kaynakları potansiyelinin güvenilir şekilde belirlenmesi ve değerlendirilmesine ağırlık verilecektir. Tüm ülke bakır cevheri, pirit cevheri ve bakırsız pirit kaynakları saptanacak değerlendirilecek ve bunların sülfirik asit üretimine yönlendirilmesinin belirli bir örgütlenme ile yapılması sağlanacaktır.

(11) Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, petrol dışındaki maden aramalarını, Planın madencilik sektörü üretim hedeflerine ulaşılmasını sağlayacak düzeyde etkinleştirecek; prospeksiyon, detay arama, rezerv saptama ve teknolojik araştırma safhalarındaki faaliyetlerini işletmeye elverişli maden bulmak yönünden geliştirecek; rezervi sapt-

tanmış madenlerin, ekonomik ve teknik maden işletme projelerine haz olacak ayrıntılı yapılabirlik raporlarının hazırlanmasını ilke alacaktır.

(12) Doğal kaynakların işletilmesinde, kaynak sömürü ve savurganlığına yer verilmenden madenlerin az bulunurluk ve tükenibilirlik özellikleri gözönünde tutularak, rezervlerin, değişik fiziksel ve kimyasal yapılarından, üretim zorlamasına gitmeden bir bütün olarak optimal düzeyde yararlanılmasına yönelik, yeni teknolojik gelişmeleri de içeren üretim yöntemleri kullanılacaktır.

(13) Dıştan alınan ve dışa satılan- madenlerin nicelik ve niceliksel denetiminin, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü öncülüğünde ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı sorumluluğunda gereğince yürütülmesi sağlanacaktır.

(14) Ham cevher ya da konsantre yerine, nihai ürün ya da gereğinde ileri aşamada zenginleştirilmiş maden dışsatımına yönelinecektir. Ancak manyezitin 1982 yılından itibaren sinter manyezit olarak da dışa satılması yasaklanacak, refrakter tuğlası üretimine yönelinecektir.

(15) Demir çelik sanayiinin hızla artacak olan demir cevheri gereksinmesi uzun dönemde tümüyle yurt içi olanaklarla karşılanacak, Hasancelebi, Deveci Sideritleri, Bingöl - Avnik, Çamdağ, Otlukilise ve diğer düşük tenörlü cevherlerin zenginleştirilmesi için gerekli arama ve teknoloji geliştirme çalışmaları ile işletme yatırımlarının hızla yapılabilmesi sağlanacaktır.

(16) Gübre Sanayi uzun dönemli pirit ve fosfat kayası gereksinmesinin tümüyle yurt içinden karşılanması amaçlanacak, özellikle Aşağı Dicle, Aşağı Fırat ve Bitlis Masifi Bölgelerindeki fosfat kaynaklarının etüt, arama ve teknoloji çalışmaları hızla tamamlanarak, işletme yatırımlarına geçilmesi sağlanacaktır.

(17) Nükleer enerjideki gelişme potansiyeli gözönünde tutularak ülke radyoaktif mineral kaynaklarının, en kısa sürede saptanması için istikşaf, arama ve teknoloji çalışmalarına hız verilecek, tüm fosfat yataklarının uranyum açısından da değerlendirilmesine çalışılacaktır.

(18) Geçen Plan dönemleri uygulaması ve IV. Plan hedefleri gözönüne alınarak kömür ve petrol, demir, manganez, kükürt, fosfat, krom, bakır, manyezit, asbest aramalarına bütünü içinde gerekli ağırlık verilecektir.

(19) Tüketim alanı daralan civanın üretimi, iç ve dış talebe uyumlu olarak planlanacaktır.

(20) Taşkömürü üretimi, yeni koşul ve gereksinmelere göre geliştirilecek, Zonguldak Havzası için «Geliştirme Anaplanı» hazırlanacaktır.

(21) Ülke gereksiniminin herhangi bir darboğazla karşı karşıya kalınmaksızın karşılanabilmesi için, özellikle stratejik madenlerde, cevherlerin ekonomik ölçülerde stoklanması sağlanacaktır.

(22) Koklaşabilir taşkömürü üretiminin bütünüyle demir - çelik sektörüne tahsisi sağlanacak; bu sektörün hızla artacak olan metalurjik.kok talebinin, son teknolojik gelişmelerden yararlanarak, diğer yurt içi 'kömür kaynaklarında değerlendirilmesi ile karşılanmasına çalışılacaktır.

(23) Tüketim alanlarının gerektirdiği niteliklere uyumlu olarak linyit üretiminin dağılımı ve rezervlerin korunması açısından belirli bir ısı eşdeğerin üstünde olan linyitlerin ısınma - ısıtmaya ayrılması, düşük kalorili kömürlerin büyük ölçüde sanayide kullanımını sağlamak amacıyla teknolojik araştırmalara önem verilmesi, ticari olmayan yakıtların uzun dönemde tümüyle ikamesinin amaçlanması, genelde sektöre gerekli ağırlık ve öncelik verilmesi ilke alınacaktır.

(24) Enerji sektörü gereksiniminin karşılanmasına gerekli öncelik verilirken, kömür asileştirme tesisleri projeleri buzlandırılarak sanayi gereksinimini yeterli nicelik ve nitelikte karşılamak üzere önlemler alınacak, kömüre dayalı sanayide teknolojik gelişmelerden en yüksek ölçüde yararlanarak düşük ısı eşdeğerde kömür kullanımı gerçekleştirilecektir. Linyitlerin biriktelenerek niteliklerinin yanma için uygun hale getirilmesi, bu arada ortaya çıkabilecek gazlardan yararlanılması araştırılarak entegre sistemler geliştirilecektir. Bitümlü şistlerin termik santrallarda kullanımı ve termik santral küllerinin, ekonomiye katkı sağlayacak şekilde kısa sürede değerlendirilmesi gerçekleştirilecektir.

(25) Enerji ve sanayi hammaddesi olarak dünyada ve özellikle bazı komşu ülkelerde önemli gelişmeler gösteren doğal gazın, ekonomisi ve yararlan dikkate alınarak, IV. Plan döneminde ülke sanayiinde kullanılması olanakları aranacaktır.

(26) Jeolojik rezerv, olarak önemli ölçüde varlığı tahmin edilen ham petrol rezervlerinin ulusal çıkarlar doğrultusunda bulunması, çıkartılması ve işletilmesi için gerekli tüm çalışmalar yapılacaktır.

(27) Mevcut yabancı petrol şirketlerinin ellerinde bulunan petrol alanlarını geliştirmeleri ve arama yatırımlarını hızlandırmaları için gerekli önlemler alınacaktır. Bu şirketlerin ham petrol ve petrol ürünlerini pazarlama faaliyetlerine koşut olarak arama ve ham petrol çıkartma işlemlerine yöneltilmeleri sağlanacak ham petrol üretmeyen yabancı şirketlerin petrol ürünlerini pazarlamasını kısıtlayıcı yasal önlemler getirilecek, pazarlama ve ham petrol çıkarımı konusunda ulusal yararları uygun ölçüler belirlenecektir.

(28) Maden işletmeciliğinde, üretimi aksatmayacak şekilde çevre korunmasını sağlamaya ve üst örtü toprağını değerlendirmeye yönelik tedbirler alınacak ilgili tüm kurulaşlararası eşgüdüm sağlanacaktır.

(29) inşaat malzemeleri kaynaklarının saptanması ve geliştirilmesi için gerekli arama ve yatırım programları geliştirilecektir. Kaliteli beton üretimi için agrega hazırlama tesislerine yaygınlık kazandırılacaktır.

(30) Teknolojinin elverdiği ölçüde özellikle demir cevheri olmak üzere madenlerin hidrolik basınçlı boru sistemleri ile taşınabilmesi, yeni zenginleştirme tesislerinin bora taşımacılığı şebekeleri ile bir bütün olarak planlanması ele alınacaktır.

(31) Şeker, gübre, çimento, v.b. sanayi dallarında yeni kurulacak tesislerin enerji hammaddesi ihtiyaçlarının fuel oil yerine linyit kullanılması ile karşılanması esas olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

E N E R J İ

I. ENERJİ :

1. PLANLI DÖNEMDE GELİŞMELER :

1451. Planlı dönem süresince enerji sektöründeki gelişme, kalkınmanın gereksinim duyduğu ölçü ve kalitede enerjiyi zamanında sağlamada yetersiz kalmıştır. Planlarda öngörülen fiziki hedeflere ulaşamamış, başta elektrik enerjisi olmak üzere enerji sektörü giderek ülke ekonomisinde darboğaz yaratan bir sektör durumuna gelmiştir.

1452. Türkiye'nin birincil enerji kaynakları rezervleri Tablo : 202'de verilmiştir. Birincil enerji kaynaklarının bugün için bilinen rezervlerine göre; linyit kömürü ve hidrolik en önemli enerji kaynağı durumundadır. Ancak bu kaynakların bilinen rezervlerinden gereğince yararlanılamamış ve rezervlerin artırılmasında yeterli gelişmeler sağlanamamıştır.

1453. Planlı dönemde kişi başına birincil enerji tüketimi 1962 yılında petrol eşdeğeri olarak 432 Kg. iken, Üçüncü Plan dönemi sonunda yaklaşık 798 Kg.'a ulaşmıştır. Ancak bütün çabalara karşın yurt içi üretim olanakları yeterince geliştirilemediğinden, enerji talebi istenilen düzeyde karşılanamamış ve sürekli olarak baskı altında tutulmuştur. Öte yandan ticari olmayan yakıtların ticari yakıtlarla ikamesi, üretime bağlı olarak yeterince sağlanamamıştır.

TABLO : 202 — Türkiye'nin Bilinen Birincil Enerji Kaynakları
Rezerv Durumu, 1977

Enerji Kaynakları	Görünür	Muhtemel	(Bin Ton)	
			Mümkün	Toplam
Taş Kömürü	186 154	285 233	904 609	1 375 996
Linyit	3 923 505	1 728 124	279 630	5 931 259
Kamu Sektörü	2 696 486	1 518 734	89 000	4 304 220
Özel Sektör	1 227 019	209 390	190 630	1 627 039
Hidrolik (Gwh) (1)	74 000	—	—	74 000
Hampetrol	57 000	—	690 000 (3)	750 000
Asfaltit	17 535	18 390	16 300	52 225
Bitümler (2)	280 000	—	—	5 000 000
Nükleer Enerji Kaynakları				
Tabii Uranyum	—	—	—	4
Toryum	—	—	—	380

(1) Yeniden değerlendirilen hidrolik kaynaklar ile (Doğu Karadeniz Bölgesi) hidrolik potansiyel daha da artacaktır.

(2) Jeolojik araştırma safhasıdır.

(3) Jeolojik etütlere göre tahmin edilen minimum mümkün rezerv.

1454. Ülkenin hızla artan petrol talebine karşın yerli üretimde bir artış sağlanamamış, III. Plan döneminde yeni sahalar açılmaması ve eski sahalarının verimlerinin azalması gibi nedenlerle petrol üretiminde düşüşler olmuştur. Hızla artan talebin yanında, 1973 yılından itibaren, petrol fiyatlarının yaklaşık dört kat artmasının da etkisiyle hampetrol dışalımını ülke ekonomisinin büyük bir sorunu durumuna gelmiştir.

1455. III. Plan döneminde hidrolik enerji kullanımında Keban Santralının devreye girmesiyle bir sıçrama sağlanmışsa da toplam enerji üretimi içindeki payı yüzde 12,8 dolayında kalmıştır. Buna karşın linyit üretiminde planlanan atılım gerçekleştirilememiştir. III. Plan dönemi boyunca ülkenin birincil enerji kaynakları tüketim yapısı içinde, bilinen ulusal enerji kaynaklarının kullanım payında izlenen azalma durdurulamamıştır. Bu konuda, olumlu bir gelişmeyi sağlayacak etkin önlemler alınmadığından bu azalma süregelmiştir. Bu dönemde toplam enerji tüketimi içinde ticari enerji kaynaklarının payı yüzde 80'e çıkmış, 1977 yılında ticari enerji tüketimi içinde ise petrol ürünleri tüketimi yüzde 65,2 ile önemli bir düzeye ulaşmıştır. (Tablo 203).

1456. Planlı dönemler boyunca yeterince geliştirilemeyen ulusal enerji kaynaklarından yapılan toplam enerji üretimi artış hızı giderek azalırken, tüketim hızı artmıştır. 1977 yılı sonunda, artan enerji talebinin ancak yarısı ulusal kaynaklardan üretilen enerji ürünleri ile karşılanabilmiştir. (Tablo 204)-.

1457. III. Plan döneminde, ortaya çıkan petrol bunalımı nedeniyle büyük önem kazanan enerji arzının karşılanmasında, gerekli ve yeterli tasarruf önlemleri de uygulamaya konamamıştır. Türkiye'de enerji tüketimi henüz yeterli düzeyde bulunmamakla birlikte, enerjinin her alanda tasarruflu ve rasyonel kullanımı sağlanamamıştır.

1458. ikincil enerji kaynaklarından kok üretimi, Üçüncü Plan dönemi içinde işletmeye giren Üçüncü Demir - Çelik tesislerinin gereksinime koşut bir artış göstermiştir. (Tablo 205) Artan talebin yurt içi taşkömürü üretim olanaklarıyla karşılanmaması taşkömürü dışalımını zorunlu kılmıştır. Havagazı üretimindeki artış sınırlı kalmış, buna karşılık petrol kaynaklı fuel - oil ve LPG kullanımındaki artış süregelmiştir.

1459. III. Plan döneminin ilk iki yılında elektrik enerjisi üretimindeki artış hızı yavaş olmuş, ancak Keban Hidrolik Santralının işletmeye girmesinden sonra, 1975 yılından başlayarak son üç yılda üretim artışları ortalama yüzde 15,0 düzeyine yükselmiştir. Üçüncü Plan dönemi içinde Bulgaristan'la enerji bağlantısı gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan'dan alınan enerji ile birlikte, ülkede 1977 yılı toplam brüt elektrik enerji arzı Plan hedefini aşarak 21 056 Gwh olmuştur. Böylece Üçüncü Plan döneminde yılda ortalama yüzde 13,3 oranında elektrik enerjisi artışı sağlanmış olmaktadır. 1962 yılında 118 Kwh olan kişi başına elektrik enerjisi kullanımı 1977 yılında ise yaklaşık 510 Kwh değerine ulaşmıştır. (Tablo : 206).

1460. Elektrik enerjisinin üretim kaynaklarına göre dağılımı yıldan yıla büyük değişimler göstermiş, ancak Keban Hidroelektrik Santralının etkisiyle hidrolik enerji lehine bir dönüşüm sağlanmıştır. Akaryakıtın toplam elektrik üretimindeki payı,

TABLO : 203 – Birincil Enerji Tüketimi ve Kaynakların Oranları

Anamallar	Miktar : Bin Ton (Petrol Eşdeğeri Olarak)																			
	1962			1967			1972			1977			1978			1983			IV. Plan Ortalama Yüzde Artış	
Miktar	Toplam yüzde Dağılım	Grup Yüzde Dağılım	Miktar	Toplam yüzde Dağılım	Grup Yüzde Dağılım	Miktar	Toplam yüzde Dağılım	Grup Yüzde Dağılım	Miktar	Toplam yüzde Dağılım	Grup Yüzde Dağılım	Miktar	Toplam yüzde Dağılım	Grup Yüzde Dağılım	Miktar	Toplam yüzde Dağılım	Grup Yüzde Dağılım	Miktar		Toplam yüzde Dağılım
Taşkömürü	2.430	19,5	37,1	2.776	16,6	26,5	2.837	12,2	17,0	2.995	8,9	11,1	3.172	9,0	11,2	6.063	11,0	12,1	13,8	
Linyit (1)	1.001	8,0	15,3	1.395	8,3	23,3	2.253	9,7	13,5	4.150	12,3	15,3	4.500	12,8	15,8	11.476	20,8	23,0	20,6	
Petrol Ürünleri	2.834	22,7	43,3	5.718	34,3	54,5	10.826	46,7	65,0	17.668	52,3	65,2	18.300	52,2	64,4	28.426	51,6	56,9	9,3	
Hidrolik Enerji	281	2,2	4,3	595	3,6	5,7	802	3,4	4,8	2.148	6,4	7,9	2.310	6,6	8,1	3.435	6,2	6,9	6,3	
Elektrik Enerjisi Dışalımı	—	—	—	—	—	—	—	—	—	123	0,4	0,5	150	0,4	0,5	550	1,0	1,1	29,7	
Toplam Ticari Enerji	6.546	52,4	100,0	10.484	62,8	100,0	16.646	71,8	100,0	27.084	80,3	100,0	28.432	81,0	100,0	49.952	90,6	100,0	11,9	
Odun	3.916	31,4	65,9	3.849	23,1	62,0	4.051	17,5	62,1	4.300	12,7	64,4	4.272	12,2	64,2	2.850	5,2	55,3	—7,8	
Hayvan ve Bitki Artıkları	2.028	16,2	34,1	2.359	14,1	38,0	2.477	10,7	37,9	2.380	7,0	35,6	2.380	6,8	36,8	2.300	4,2	44,7	—0,7	
Toplam Ticari Olmayan Enerji	5.944	47,6	100,0	6.208	37,2	100,0	6.528	28,2	100,0	6.680	19,7	100,0	6.652	19,0	100,0	5.150	9,4	100,0	—5,0	
GENEL TOPLAM	12.490	100,0	—	16.692	100,0	—	23.174	100,0	—	33.764	100,0	—	35.084	—	—	55.102	100,0	—	9,4	

(1) Asfaltit tüketimi linyit tüketimi içinde gösterilmiştir, linyitte fiyatların kalori eşdeğerleri ile uyumlu olduğu varsayılmıştır.

hidrolik ve linyitin paylarındaki artışlara bağlı olarak 1977 yılında yüzde 33,4 düze-- yine inmiştir. (Tablo : 207) 1977 yılı sonunda Türkiye elektrik üretim tesislerinin kurulu gücü 4 556 MW'a ulaşmış, bunun 4 466 MW'nı enterkonnekte sisteme bağlı santraller oluşturmuştur. Kurulu gücün 3 587 MW'lık bölümü (yaklaşık yüzde 80'i) Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) tarafından, 325,8 MW'ı da imtiyazlı şirketlerce işletilmiştir.

1461. Keban hidroelektrik santralının işletmeye girmesiyle Türkiye ulusal enterkonnekte sisteminin anagerilimi 380 KV. olmuş ve 380 KV'luk iletim hatlarının uzunluğu 2 529 km. yi bulmuştur. Ulusal sistem Van, Hakkâri dışındaki bütün il merkezlerine ulaşmıştır. Halen 64 il ile birlikte 1 423 belediye kasaba bu sistemden beslenmektedir. 1977 yılı sonunda ülkede elektriği olmayan 101 belediye yerleşim birimi bulunmaktadır. Bunların tesisleri, proje yapım aşamasındadır.

1462. III. Plan döneminde öngörülen 5 000 köyün elektrikleştirilmesi hedefi aşılarak 1977 yılı sonunda 6 683 köye elektrik götürülmüştür. Üçüncü Plan dönemi sonunda tüm köylerin yüzde 32'si olan 11 159 köy elektriğe kavuşmuştur.

1463. Elektrik enerjisi yatırımları ilk iki plan döneminde sırasıyla yüzde 63 ve yüzde 92 olarak gerçekleşmiştir. Üçüncü Plan döneminde de plan hedeflerine göre yüzde 90 oranında bir gerçekleştirme sağlanmıştır. Ancak parasal düzeyde sağlanan gerçekleştirmelere fiziki düzeyde ulaşamamıştır.

1464. Elektrik üretimi ile ilgili fiziki boyutların büyük değerlere çıkması, çeşitli teknik aşamaların gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Sermaye yoğun bir yapıya sahip olan elektrik enerjisi sektöründe, yüksek düzeydeki talep artışının karşılanması için her yıl giderek artan yüklü bir yatırım faaliyetinin sürdürülmesi zorunlu olmuştur. Bu nedenle sektörün karşılaştığı sorunların çoğunluğu yatırımla ilişkilidir. Yoğun teknoloji gerektiren yatırım mallarının ve özellikle ağır elektrome-kanik sanayiinin henüz ülkede kurulmamış olması nedeniyle dışalım gerekmiş, bu ise dış finansman gereğinin boyutlarını büyütülmüştür. Genel olarak sektörün en büyük sorunu dış finansman da dahil olmak üzere parasal gereklerinin zamanında karşılanamaması olmuştur.

TABLO : 204 — Birincil Enerji Üretim ve Tüketim Dengesi

Miktar : Bin Ton
(Petrol eşdeğeri olarak)

Yıllar	Toplam enerji tüketimi	Yılda ortalama yüzde artış	Toplam enerji üretimi	Yılda ortalama yüzde artış	Üretimin tüketimi karşılama yüzdesi
1962	12 490	6,0	7 956	9,2	63,6
1967	16 692	6,9	12 387	3,1	74,2
1972	23 174	7,7	14 438	3,1	62,3
1977	33 641	—	16 836	—	50,0
1978	35 084	9,4	16 794	11,6	47,9
1983	55 102	—	29 '130	—	52,9

TABLO : 205 — Kok ve Havagazı Üretimleri

	Kok : Bin Ton Havagazı : Milyon M ³			
	1962	1967	1972	1977
Metalürjik kok	311,4	991,9	1 207,0	1 643
Teshin koku	478,8	386,0	323,0	350
Toplam kok	790,2	1 377,9	1 530,0	1 993
Havagazı	85,0	108,4	121,8	136

TABLO : 206 — Elektrik Enerjisi Üretimi ve Puant Gücü Gerçekleme Değerleri

Yıl	MW	P U A N T G Ü Ç Ortalama Yıllık Artış			E N E R J İ Ortalama Yıllık Artış		Plan Hedefleri (Gwh)	Kişi Başına Elektrik Tüketimi (Kwh)
		Miktar (MW)	Yüzde	Mil. (Gwh)	Miktar (Gwh)	Yüzde		
1962	725	—	—	3 560	—	—	—	118
1967	1 241	103	11,4	6 217	531	11,8	6 540	195
1972	1 951	710		11 242	1 005	12,6	11 850	310
1977	3 376	1 425	11,6	21 056 (1)	1 963	13,3	20 330	510

TABLO : 207 — Elektrik Enerjisinin Üretim Kaynaklarına Göre Dağılımı

	1962		1967		1972		1977	
	Gwh	Yüzde	Gwh	Yüzde	Gwh	Yüzde	Gwh	Yüzde
Taşkömürü	1.520	42,7	1.102	17,7	1.432	12,7	1.266	6,2
Linyit	600	16,8	1.021	16,4	1.489	13,3	3.606	17,5
Akaryakıt	271	7,6	1.539	24,8	4.941	43,9	6.882	33,4
Diğer yakıtlar	45	1,3	173	2,8	175	1,6	218	1,1
Hidrolik	1.124	31,6	2.382	38,3	3.204	28,5	8.592	41,8
Toplam	3.560	100,0	6.217	100,0	11.242	100,0	20.564	190,0

1465. Yatırımla ilişkisi olan, diğer bir sorun birincil enerji kaynakları içinde ülkede görece bol olarak bulunduğu bilinen linyit rezervlerinin elektrik enerjisi üretimine yöneltilmesi ve ısınma - ısıtma için yoğun bir biçimde işletilmesinde ortaya çıkan yasal durum olmuştur. Özel kişilerin işletme imtiyazında bulunan bir çok sahaların elektrik üretiminde kullanılabilmesi için gerekli yasal önlemlerin Üçüncü Plan dönemi içinde öngörülmesine karşın alınamamış olmaları, bu kesimdeki program hedeflerinin gerisinde kalınmasına neden olmuştur. Ancak, 1978 yılı içinde çıkartılan «Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Yasa» ile özellikle elektrik üretimi ve ısınma - ısıtma için gerekli linyit yataklarının kamu kesimi tarafından işletilmesi olanağı doğmuş bulunmaktadır. Elektrik üretiminin zamanında, yeterli ve istenilen

nitelikte sağlanamamasının bir önemli nedeni de planlanan üretim tesislerinin zamanında devreye sokulmaması olmuştur. (Tablo 208)

1466. Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımıyla ilgili fiziki boyutların büyümesiyle birlikte gerek yatırım aşamasında, gerekse işletmede büyük sayıda gereksinim duyulan tecrübeli ve yetenekli teknik personelin bulunması, yetiştirilmesi ve tutulması sektörün önemli bir sorunu olmuştur. Ulaşılan teknik aşamalarda elektrik enerjisi ile ilgili çalışmaların güvenli bir şekilde sürdürülmesi ancak uzman elemanlarla sağlanabilecek hale gelmiştir. Öte yandan çeşitli düzeyde teknik yöneticilerin bulunması, yetiştirilmesi ve sektör içinde tutulması ayrı bir sorun durumundadır.

2. HEDEFLER :

1467. IV. Plan döneminde birincil enerji tüketiminin yılda ortalama yüzde 9,4 artacağı beklenmektedir. (Tablo 203). Birincil enerji türleri için sektörel düzeyde yapılan ve Tablo 209'da verilen talep tahminleri, ayrıca petrol eşdeğerine çevrilme yoluyla bulunan toplam enerji tüketimi açısından da irdelenmiş ve özellikle toplam enerji tüketimi ile GSMH tahminleri arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur.

1468. IV. Plan döneminde beklenen enerji tüketim artışının büyük ölçüde, elektrik santrallerinin devreye girmesi nedeniyle linyitten ve demir çelik tesislerinin artan üretimlerine koşut olarak taş kömüründen sağlanacağı hesaplanmıştır. Birincil

TABLO : 208 - İnşaatı Devam Eden Başlıca Elektrik Üretim Tesislerinin Programa Giriş ve Gerçekleşme Durumları

	Programa alınışta			Son Durum		Üretim	
	Kurulu güç MW	Başlama tarihi	Bitiş tarihi	Kurulu güç M W	Bitiş tanhı	Ort. Gwh	Güv. Gwh
1 — Hidrolik santraller							
Oymapınar	240	1967	1972	540	1982	1.620	412
Aslantaş	85	1969	1974	138	1981	769	360
Hasan Uğurlu	400	1968	1973	250	1979	900	820
Köklüce	30	1973	1979	90	1980	584	576
Karakaya	1.500	1971	1977	1.800	1983-85	7.354	6.029
Toplam	2.255			2.818		11.027	8.197
2 — Termik santraller							
Çayırhan	150	1974	1977	300	1931	1.800	1.800
Afşin - Elbistan (A)	600	1972	1977	1.360	1980-82	7.800	7.800
Kangal	150	1974	1978	300	1982	1.800	1.800
Y.Çatalağzı	150	1974	1978	150	1932	900	900
Yatağan	300	1975	1978	420	1980	2.520	2.520
Soma (B)	150	1972	1976	330	1980	1.980	1.980
Toplam	1.500			2.860		16.800	16.800
TOPLAM	3.755			5.678		27.827	24.997

TABLO : 209 — Birincil Enerji Tüketimi ve Hedefleri (Orijinal Birimler)

Miktar : Bin Ton
Hidrolik enerji : Gwh.

Anamallar			I. Plan			II. Plan			III. Plan			IV. Plan
	1962	1967	ortalaması	1972	yüzde artış	ortalaması	1977	yüzde artış	ortalaması	1978	1983	ortalaması
Taşkömürü	3 953	4 550	2,7	4 650	0,4	4 910	1,1	5 200	8 800	13,8		
Linyit	3 337	4 634	6,8	7 271	9,4	13 000	12,3	15 000	51 555	28,0		
Petrol ürünleri	2 699	5 446	15,1	10 311	13,6	16 827	10,3	17 429	27 074	9,3		
Hidrolik	1 124	2 382	16,2	3 204	6,1	8 592	21,8	9 240	13 739	8,3		
Odun (1)	13 052	12 831	— 0,3	13 503	1,0	14 350	0,8	14 240	9 500	— 7,8		
Hayvan ve bitki artıkları	8 818	10 258	3,0	10 769	1,0	10 380	— 0,7	10 348	10 000	— 0,7		

(1) Yakacak odun ve ikincil ürünlere ilişkin veriler 1978 yılında Türkiye bazında yapılan dolaylı talep çalışmaları sonuçlarına göre kesinleşecektir.

enerji kaynaklarının tüketimi içinde 1983 yılında yüzde 51,6 ile yine en büyük payı petrol ürünleri oluştururken; taşkömürü, linyit ve hidrolik kaynakları enerji tüketimindeki artışlar sonucu, 1977 yılına göre bu payın gerilemesi öngörülmüştür. Toplam enerji tüketimi içinde IV. Plan döneminde ticari olmayan enerji türlerinde belirgin bir azalmanın olması beklenmektedir. (Tablo 203).

1469. Birincil enerji türlerinden taşkömürüne olan gereksinim, demir çelik sanayii ile doğrudan ilgili olmaktadır. Ham petrolün büyük oranda dışalım ile karşılanması ve dünya fiyatlarının sürekli artış eğilimi göstermesi enerji talebinde bazı yapısal değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Öte yandan, petrol fiyatlarında yapılan büyük artışların başlattığı enerji krizi, dünya petrol rezervlerinde beklenen azalma ile gelecek yıllarda yeni boyutlara erişebilecektir.

1470. İkincil enerji kaynakları talebinde yıllık ortalama artış oranlarının kok için yüzde 11,3, havagazı için yüzde 6,5 ve elektrik için yüzde 14,4 olacağı tahmin edilmektedir. (Tablo 210).

1471. IV. Plan döneminde ülke enerji kaynaklarının yurt içi talebi karşılayacak düzeyde olmaması nedeniyle, sektörde dışsatım sözkonusu değildir.

1472. IV. Plan döneminde özellikle Üçüncü. Plan döneminde büyük boyutlara ulaşan petrol talebinin, ülke kalkınmasında darboğaz yaratmayacak şekilde, öncelikle tasarruf ve ikame olanaklarının değerlendirilmesi zorunlu olmaktadır. Petrol araştırmalarının hızlandırılması yanında alternatif kaynakların ve güneş enerjisinin kullanımı için araştırma ve geliştirilme çalışmaları ayrıca büyük önem kazanmaktadır. Ülkede varolan enerji açığının kapatılmasında en büyük katkının linyitten gelmesi öngörülmektedir. Bu nedenle, Dördüncü Plan döneminde linyit üretiminde büyük bir atılım yapılması hedef alınmıştır (Tablo 211 - 212). Öte yandan, linyit talebi büyük oranda, belirli bir bölümü gerçekleştirme aşamasına girmiş olan çok sayıda planlanmış linyit santrallerine bağlı olmaktadır.

1473. IV. Plan döneminde birincil enerji kaynaklarından yapılacak üretimin yılda ortalama yüzde 11,6 artması öngörülmüştür. Genel enerji üretimindeki bu gelişmede en önemli rolü, yılda yüzde 28,0'lık artış ile linyit üretimi oynayacaktır. Bu gelişme sonunda linyit üretimi 1983 yılında toplam enerji üretimi içinde yüzde 39,4 ile en önemli payı oluşturacaktır. Bunun ve ticari olmayan enerji kaynakları

TABLO : 210 — IV. Plan Dönemi İkincil Enerji Üretimi

Anamallar	Birim	1978	1983	IV. Plan dönemi ortalama yüzde artış
Kok (1)	Bin ton	2 500	4 273	11,3
Havagazı	Milyon m ³	124	170	6,5
Elektrik enerjisi	Gwh	22 750	44 600	14,4
Puvant güç	MW	3 800	7 600	14,9

(1) Metalürjide kullanılan.

TABLO : 211 — Birincil Enerji Üretimi ve Hedefleri (Orijinal Birimler)

			Yılda		Yılda		Yılda		Yılda	
	1962	1967	ortalama	ortalama	ortalama	ortalama	ortalama	ortalama	ortalama	ortalama
			yüzde	yüzde	yüzde	yüzde	yüzde	yüzde	yüzde	yüzde
Anamallar	1962	1967	artış	1972	artış	1977	artış	1978	1983	yüzde artış
Taşkömürü	3 893	5 030	5,3	4 650	— 1,6	4 405	— 1,1	4 500	6 000	5,9
Linyit	3 149	4 763	3,6	7 271	8,8	13 000	12,3	15 000	51 555	28,0
Petrol ürünleri	595	2 752	35,8	3 388	23,1	2 713	— 4,3	2 685	6 000	17,4
Hidrolik	1 124	2 382	16,2	3 204	6,1	8 592	21,8	9 240	13 739	8,3
Odun (1)	5 666	6 817	3,8	8 372	4,2	8 719	0,8	6 800	6 530	— 0,8
Hayvan ve bitki artıkları	8 818	10 258	3,1	10 769	1,0	10 380	— 0,7	10 348	10 000	— 0,7

(1) Yakacak odun ve ikincil ürünleri ile ilgili bilgiler 1978 yılında Türkiye bazında yapılan ayrıntılı talep çalışmaları sonuçlarına göre kesinleşecektir.

üretiminde değişmeyen düzeydeki üretim sonucu, ticari enerji kaynakları üretiminin, toplam enerji üretiminin yüzde 85,4'ünü oluşturması beklenmektedir. Hampetrol üretiminde yüzde 17,4 oranında bir artış hedef alınmasına karşın, toplam enerji üretimi içindeki payı azalarak yüzde 22 dolaylarına düşecektir. (Tablo 212).

1474. III. Plan döneminde yapımına başlanan elektrik santrallerinin çeşitli aşamalarında ortaya çıkan gecikmeler nedeniyle IV. Plan döneminde elektrik enerjisi talebinin yedeksiz karşılanması zorunlu olduğu doğmuştur.

1475. Van ilinin 1979 Hakkâri ilinin de 1980 yılında sisteme bağlanması ile ulusal enterkonnekte sistem tüm ülkeyi kapsamış olacaktır. IV. Plan döneminde, iletim sistemiyle ilgili yatırımlar, daha çok enterkonnekte sisteminin yeni bağlantılarıyla güçlendirilmesi ve kurulma aşamasındaki santralleri sisteme bağlayan hatların yapımı yönünde yoğunlaşacaktır. Analetim hatlarına koşut olarak, hızla artan köy elektrifikasyonu ve kentleşme nedeniyle daha düşük gerilimlerdeki iletim ve dağıtım hatları yapımı da yoğunluk kazanacaktır. Ülkenin coğrafi koşulları 1 MW'lık bir gücün tüketiciye taşınması için 8 km. lik iletim hattı ile 2,5 MVA gücünde trafo merkezinin yapımını gerektirmektedir. Böylece, 1977 yılı sonunda ülkede varolan 32 000 km. lik iletim şebekesi 1983 yılı sonunda 50 000 km. yi aşacaktır.

1476. IV. Plan dönemi sonunda, dönem içinde işletmeye açılacak elektrik enerjisi üretim tesislerinin kapasitesi 5 007 MW kurulu güç ve 23 068 Gwh ortalama enerji eklenmesiyle, toplam kurulu güç 9 657 MW'a, ortalama, enerji 46 500 Gw, ve firm enerji 49 466 Gwh'a çıkacaktır. (1)

1477. IV. Plan döneminde gerekli olan enerjinin sağlanabilmesi için dışalımını yapılacak olan enerji türlerine ilişkin tahminler Tablo 213'te verilmiştir. Bu dönem boyunca da enerji dışalımında en büyük payı hampetrol ve petrol ürünleri olacaktır, ikinci olarak, taşkömüründe beklenen 5,2 milyar lira dolayındaki dışalım gelmektedir.

1478. IV. Plan döneminde Bulgaristan bağlantısından ve tesis aşamasındaki Sovyetler Birliği bağlantısından yapılacak elektrik enerjisi dışalımı yılda yaklaşık 2 200 Gvvh. olacaktır.

1479. Birincil enerji kaynaklarından kömür ve petrol üretimi için yapılan yatırımlar Planın madencilik ve petrol ürünleri ile ilgili bölümlerinde ele alınmıştır. Bu bölümde elektrik enerjisi üretimine ilişkin yatırımlar belirlenmiştir. IV. Plan döneminde, elektrik enerjisi sektöründe yapılmakta olan ve yapılması planlanan tesislerle, daha sonraki dönemlerde işletmeye alınmak üzere kurulmasına başlanacak tesisler için gerekli yatırım 166,8 milyar liradır. (Tablo 214)

1480. IV. Plan döneminde üretim, iletim ve dağıtım tesislerini gerçekleştirme yanında elektriksiz tüm beledi yeli yerleşme alanları ile 12 500 köyün de elektrikleştirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca belediyeli yerlerin dağıtım sistemlerini geliştirecek ve iyileştirilecektir. İlk nükleer santralin yapım çalışmaları da bu dönemde ayrılan yatırımlar ile sürdürülecektir.

(1) 1983 yılı sonunda devreye girecek olan Karakaya 1, 2, 3'ün katkısı, yukarıda verilen güç ve enerji rakamlarına dahil değildir.

TABLO : 212 – Birincil Enerji Tüketimi ve Kaynakların Oranları

Anamallar	Miktar : Bin Ton (Petrol Eşdeğeri Olarak)																		
	1962			1967			1972			1977			1978			1983			IV.Plan Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Toplam içinde yüzde dağılımı	Grup içi yüzde dağılımı	Miktar	Toplam içinde yüzde dağılımı	Grup içi yüzde dağılımı	Miktar	Toplam içinde yüzde dağılımı	Grup içi yüzde dağılımı	Miktar	Toplam içinde yüzde dağılımı	Grup içi yüzde dağılımı	Miktar	Toplam içinde yüzde dağılımı	Grup içi yüzde dağılımı	Miktar	Toplam içinde yüzde dağılımı	Grup içi yüzde dağılımı	
Taşkömürü	2.375	29,8	56,0	3.068	24,8	38,4	2.837	19,6	30,0	2.687	16,0	22,7	2.745	16,3	22,2	3.660	12,6	14,7	5,9
Linyit (1)	947	11,9	22,4	1.479	11,5	17,9	2.253	15,6	33,1	4.150	24,7	35,1	4.500	26,8	36,4	11.476	39,4	46,1	20,6
Ham Petrol	625	7,9	14,8	2.890	23,3	36,2	3.557	24,6	37,6	2.848	16,9	24,1	2.819	16,8	22,8	6.300	21,6	25,3	17,4
Hidrolik	281	3,5	6,6	596	4,8	7,5	802	5,6	8,5	2.148	12,8	18,2	2.310	13,8	18,7	3.435	11,8	13,9	8,3
Toplam Ticari Enerji	4.228	53,1	100,0	7.983	64,4	100,0	9.449	65,4	100,0	11.833	70,3	100,0	12.374	73,7	100,0	24.871	85,4	100,0	15,0
Odun	1.700	21,4	45,9	2.045	16,5	46,4	2.512	17,4	50,4	2.616	15,5	52,4	2.040	12,1	46,2	1.959	6,7	46,0	-0,8
Hayvan ve Bitki Artıkları	2.028	25,5	54,4	2.359	19,0	53,6	2.477	17,2	49,6	2.387	14,1	47,6	2.380	14,2	53,8	2.300	7,9	54,0	-0,7
Toplam Ticari Olmayan Enerji	3.728	46,9	100,0	4.404	35,6	100,0	4.988	34,6	100,0	5.003	29,7	100,0	4.420	26,3	100,0	4.259	14,6	100,0	-0,7
GENEL TOPLAM	7.956	100,0		12.387	100,0		14.438	100,0		16.836	100,0		16.794	100,0		29.130	100,0		11,6

(1) Asfaltit üretimi linyit üretimi içine dahil edilmiştir.

TABLO : 213 — Enerji Kaynakları Dışalımları

Birim: 1978 Yılı Fiyatları

Miktar : 1000 Ton

Değer : Milyon TL.

	1972		1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Ana Mallar										
Taş Kömürü	—	—	713	1.313	—	620	1.140	2.800	5.152	35,2
Kok Kömürü	10	28	28	76	22,1	30	81	—	—	—
Ham Petrol	7.969	19.509	11.811	28.914	8,2	12.700	31.090	22.700	55.570	12,3
Petrol Ürünleri	60	122	2.439	6.673	—	2.875	7.502	351	1.382	—
- Benzin	—	—	24	144	—	100	590	—	—	—
- Motorin	—	—	1.161	3.601	—	590	1.829	62	192	—36,3
- Fuel-oil	57	113	1.043	2.061	78,	1.814	3.583	—	—	—
- LPG	—	—	210	867	—	303	1.252	289	1.190	—1,0
- Diğerleri (1)	3	9	—	—	—	68	248	—	—	—
Elektrik Gwh.	—	—	492	282	—	600	344	2.200	1.261	30,1
Toplam		19.659		37.258	13,6		40.157		63.372	9,6

(1) Nafta dışarıda tutulmuştur.

Köy elektrifikasyonunda lokal enerji kaynaklarından özellikle küçük hidro elektrik santrallerinden yararlanma biçimine önem verilecek ve bu santrallerin komple yerli imalatına teşvik ve öncelik tanınacaktır.

1481. Enerji sektöründe Üçüncü Plan döneminde yapımına başlanan ve Dördüncü Plan döneminde tamamlanarak işletmeye girmesi gereken tesisler, işletmeler, termik ve hidrolik santral birimleri Tablo 215'te gösterilmiştir. Tablo ayrıca yapımı IV. Plan döneminde başlayacak ancak V. Plan döneminin gereksinimlerini karşılayacak olan üretim tesislerini de içermektedir.

TABLO : 214 — IV. Plan Dönemi Elektrik Enerjisi Yatırımları

(1978 Fiyatları ile, Milyon TL.)

Yatırım ayrımı	Yatırım tutarı
Etüt Proje	5.000
Üretim Tesisleri	115.000
İletim Tesisleri	20.000
Dağıtım Tesisleri ve Şebekeler	20.800
Santral ve Şebeke İdame Yatırımları	6.000
TOPLAM	166.800

1482. Enerji sektöründe bir üretim tesisinin gerçekleştirilmesi için 5 - 8 yıl gibi uzun bir süreye gerek duyulması nedeniyle yatırımlar en az 10 yıllık bir dönem için belirlenmektedir. Gelecek on yıl , için saptanan enerji talebinin karşılanması ancak planlanan üretim tesislerinin Tablo 215'te gösterilen yıllarda işletmeye alınmalarıyla sağlanabilecektir. Öte yandan, gelecek plan dönemlerinin gereksinimlerini karşılamak üzere Dördüncü Plan döneminde etütleri bitirilen yeni hidrolik santrallerin yapımına başlanacak ve saptanacak «Anapalanj» çerçevesinde ikinci nükleer santralin etütleri ile yer seçimi sonuçlandırılacaktır. Afşin - Elbistan sahasının tümüyle değerlendirilmesi için projenin yeni kademeleri tesis aşamasına getirilecektir.

3, İLKELE VE POLİTİKALAR :

1483. (1) Enerji talebinin, yurt içi kaynaklardan karşılanması enerji politikasının esas ilkesi olacaktır.

(2) Sanayileşmenin ve yükselen yaşama düzeyinin gerektirdiği enerjinin zamanında, kararlı ve güvenilir bir şekilde sağlanması için yatırım programlarına alınan enerji tesislerinin başta finansman olmak üzere tüm sorunları öncelik ve ivedilikle çözüme kavuşturulacaktır.

(3) Ulusal enerji kaynaklarının bilinen rezervleri işletmeciliğe esas olacak; geliştirilecek ve yeni rezervlerin bulunmasına belirli programlar içinde hız verilecektir. Yeni enerji kaynaklarından yararlanılabilmesi için gerekli araştırmalara devam edilecektir.

(4) Bilinen enerji kaynaklarının ülke kalkınmasını destekleyecek şekilde rezervleriyle bağlantılı ve ekonomik işletme koşullarına ulaşması sağlanacaktır. Elektrik üretimi ve ısınma – ısıtma için stratejik önem taşıyan linyit yatakları, kamu eliyle işletilecektir. Koklaşabilir taş kömürünün ısınma – ısıtma amacıyla kullanılmasına son verilecektir.

(5) Enerji üretimi, iletimi ve dağıtımında kullanılan tüm yatırım mallarının yurt içinde üretimine ve bu alanda imalat sanayiinin kurulmasına öncelik tanınacaktır.

(6) Enerji üretim ve dağıtımında teknolojik gelişmeler yakından izlenerek ülke koşullarına uyarlanması sağlanacak, nükleer teknolojiye geçiş çabaları yoğunlaştırılacaktır.

Enerji üretiminde öncelikle özkaynaklardan yararlanılacaktır. Termik/hidrolik dengesinin, hidrolik üretim kaynakları yönünde gelişmesine özen gösterilecektir.

(7) Nükleer enerji tesislerine, gerekli hammaddenin ulusal kaynaklardan sağlanabilmesi için olanaklı nükleer enerji rezervinin kesin potansiyelinin nitelikleriyle birlikte saptanması ve nükleer teknolojinin geliştirilmesinde ilgili kuruluşlar eşgüdüm içinde çalışmalarını sürdürecektir.

(8) Uzun dönemli enerji programı hazırlanması konusunda daha önce yapılmış çalışmalar, Dördüncü Plan hedefleri ve gelişmeler gözönünde tutularak yenilenecektir.

(9) Enerji tüketiminin her aşamasında tasarruflu ve rasyonel kullanım ilkeine uyularak gerekli önlemler alınacaktır.

(10) Tüm enerji hammaddelerinin ülke çapında fiyat eşleştirmesi yapılarak, bunların bölgeler arasında aynı fiyat düzeyinde satılması sağlanacaktır.

(11) TEK ve EİE İdaresi kuruluş yasalarında gerekli iyileştirme ve düzenlemeler yapılacak ve EİE İdaresinin bağımsız bir enerji araştırma ve projelendirme kurumu haline gelmesi için gerekli düzenlemeler getirilecektir.

(12) Ülke nüfusunun tümünün elektriğe kavuşturulması amacıyla elektrik enerjisinin üretimi ve ülke yüzeyine iletilmesi TEK yasası doğrultusunda tüm ülke ihtiyacını karşılayacak biçimde bir kamu hizmeti olarak yürütülecektir. Bölge ülkeleriyle elektrik enerjisi alış veriş dengeli olarak yaygınlaştırılıp artırılacaktır.

TABLO : 215 — Yapım Aşamasındaki Elektrik Üretim Tesisleri

Santral	Kurulu güç MW	İşletmeye giriş yılı	Üretim	
			Ort. GWh	Güv. GWh
TERMİK SANTRALLAR				
KOMBİNE ÇEVİRİM	60	1980	180	180
OTOPRODÜKTÖR				
SANT.	37	1979	185	185
JEOTERMAL	15	1981	90	90
SOMA-B	330	1980	1980	1980
YATAĞAN	420	1980	2520	2520
AFŞİN - ELBİSTAN-A	1 360	1980—82	7800	7800
ÇAYIRHAN	300	1981	1800	1800
Y.ÇATALAĞZI	150	1982	900	900
KANGAL	300	1982	1800	1800
ORHANELİ	200	1982	1200	1200
OTOPRODÜKTÖR				
SANT.	140	1982	700	700
ESKİYEN ÜNİTELER	(-169)	1982	—	—
ÇAN	600	1984—86	3600	3600
NÜKLEER	600	1985	4200	4200
AFŞİN - ELBİSTAN-B	1 200	1985—86	7800	7800
TOPLAM	5 543		34755	34755
HİDROLİK SANTRALLAR				
DOĞANKENT-B	38	1980	157	0
HASAN UĞURLU	250	1979	900	820
SUAT UĞURLU	46	1980	273	206
ASLANTAŞ	138	1981	569	360
KEBAN	720	1980—81	1678	632
KÖKLÜCE	90	1982	584	576
ADIGÜZEL	42	1981	280	150
OYMAPINAR	540	1982	1620	412
KAR AKAYA 1-2-3	900	1983	5354	5354
KARAKAYA 4-5-6	900	1984—85	2000	675
ALTINKAYA	700	1986—87	1632	1236
Y. KARABABA	2 400	1986—88	8795	7500
TOPLAM	6 764		23842	17921
GENEL TOPLAM	12 307		58597	52676

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ALTYAPI VE TURİZM

I. ULAŞTIRMA :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1484. III. Plan dönemine girerken, ulaştırma sektörünün amaçlanan sanayileşme ile doğacak hizmet talebini karşılayacak biçimde vs yönde geliştirilmesi ilkesi temel alınmıştır. Ancak Plan dönemi sonunda, sanayileşmenin yarattığı ulaşım talebi ile ulaştırma hizmetleri arasında gerekli düzeyde organik bir bağlantı kurulamamıştır. Özellikle büyük sanayi projelerinin yaratacağı ulaşım talebi proje çalışmaları aşamasında dikkate alınmadığından alt sistemlerde darboğazlar ortaya çıkmıştır. Altyapıdaki bu yetersizlik ekonominin yapılaşma olumsuz etkiler yanında verim düşüşlerine de yol açmaktadır.

1485. III. Plan döneminde şehirlerarası yolcu taşımada yılda ortalama yüzde 11,6 dolayında bir artış ile karayolu taşımada en hızlı artış yılda ortalama yüzde 15,9 ile havayolu taşımada görülmüştür. Denizyolu ile şehirlerarası yolcu taşımada yılda ortalama yüzde 9,9 oranında artarken, demiryolunda yüzde 4,3 azalma olmuştur. (Tablo 216). Böylelikle karayolu taşımacılığının toplam şehirlerarası yolcu taşımadaki payı yüzde 95,7 olarak gerçekleşmiştir.

1486. Dış hatlar yolcu taşımada Plan hedeflerinin üzerinde gerçekleşmiş, bunun 88,7'si havayolu ile yapılmıştır. Denizyolu ile yapılan taşımalar plan tahminlerinin altında kalmıştır. Bu konudaki karayolu taşımacılığına ilişkin veriler fazla güvenilir değildir. (Tablo 217).

1487. III. Plan dönemi sonunda karayolu taşımacılığının toplam şehirlerarası yük taşımacılığındaki payı yüzde 76,4'tür. Dönem içinde yük taşımada görülen artışın hemen tümü karayolu taşımada kaymıştır. (Tablo 218).

1488. Dış hatlarda taşınan yükün hemen tümü denizyolu ile taşınmış, planda öngörülen yıllık ortalama yüzde 17,4 artış hedefine karşılık, yüzde 24,6 oranında bir artış sağlanmıştır. (Tablo 219).

1489. III. Plan döneminde, karayolu ulaştırması taşıt parkında öngörülen yıllık ortalama yüzde 10,0'lık artış hedefine karşılık gerçekleşme yüzde 20,2 olmuştur. Yük taşımada ilgili taşıt parkındaki artış plan tahminleri ile uyum gösterirken, artan binek otomobili üretimi nedeniyle taşıt parkı plan tahminlerinin üzerinde yılda ortalama yüzde 24,6 oranında olarak gerçekleşmiştir. (Tablo 220). Bu hızlı gelişme sonucu, özellikle kent içi yollarda kapasite ve park yeri yetersizliği çoğalmış, karayolu ulaşımının dış ödemeler dengesindeki olumsuz etkisi artmıştır.

1490. Demiryolu şehirlerarası yolcu taşıma kapasitesinde binde 7 artış sağlanmasına karşın (Tablo 221) taşınan yolcu sayısı yüzde 4,3 azalmıştır. (Tablo 222) Şehirlerarası yük taşımada ise, öngörülenin ve II. Planda gerçekleştirilen düzeyin gerisinde kalmıştır.

TABLO : 216 — Üçüncü Plan Döneminde Şehirlerarası Yolcu Taşımada Gelişmeler

Anamallar	Gerçekleşme 1972	III. Plan hedefi 1977	Gerçekleşme 1977	(Milyon yolcu Km.)	
				Yılda ortalama yüzde artış Plan hedefi	Gerçekleşen
Karayolu	47 365	114 165	82 141	19,2	11,6
Demiryolu	2 911	3 077	2 362	1,1	— 4,3
Denizyolu	387	368	241	— 1,0	9,9
Havayolu	512	1 250	1 073,4	19,5	15,9
TOPLAM	51 175	118 860	85 817,4	18,4	10,9

TABLO : 217 — Üçüncü Plan Döneminde Dış Hatlar Yolcu Taşımada Gelişmeler

Anamallar	Gerçekleşme 1972	III. Plan hedefi 1977	Gerçekleşme 1977	(Milyon yolcu Km.)	
				Yılda ortalama yüzde artış Plan hedefi	Gerçekleşen
Karayolu	120	167	150	6,8	4,6
Denizyolu	461	486	103,1	1,1	—25,2
Havayolu	999,8	2 013,8	1 987,4	15,0	14,7
TOPLAM	1 580,8	2 666,8	2 240,5	11,0	7,2

TABLO : 218 — III. Plan Döneminde Şehirlerarası Yük Taşımada Gelişmeler

Anamallar	Gerçekleşme 1972	III. Plan hedefi 1977	Gerçekleşme 1977	(Milyon Ton X km.)	
				Yılda ortalama yüzde artış Plan hedefi	Gerçekleşen
Karayolu	17 714	52 514	35 100	24,3	14,6
Demiryolu	6 739	10 215	6 367 (2)	8,7	— 1,2
Denizyolu	2 948 (1)	8 187	4 397,2 (1)	22,7	8,3
Havayolu	42	43,2	83,9	0,6	14,8
TOPLAM	27 443	70 959,2	45 948,1	20,9	10,9

(1) Yalnız kamu sektörünce yapılan taşımaları kapsar.

(2) İdari taşımalar hariçtir.

1491. Deniz taşıtlarının kuru yük ve akaryakıt taşıma kapasitelerinde dönem içinde önemli artışlar sağlanmış, kamu taşımalarının payı da yükselmiştir. (Tablo 223). Ancak denizyolu ile şehirlerarası yolcu ve yük taşımının toplam içindeki payı düşmüştür. (Tablo 216 - 218).

TABLO : 219 — III. Plan Döneminde Dış Hatlar Yük Taşımada Gelişmeler

Anamallar	Gerçekl	III. Plan hedefi 1977	Gerçekleşme 1977	(Milyon Ton X km.) Yılda ortalama yüzde artış	
				Plan hedefi	Gerçekleşen
Karayolu	46,5	75,1	90,0	10,1	14,1
Denizyolu	11 872	26 646	35 465	17,6	24,7
Havayolu	91,4	92,9	184,8	0,3	15,1
TOPLAM	12 009,9	26 814	35 739,8	17,4	24,6

TABLO : 220 — III. Plan Döneminde Karayolu Taşıt Parkında Gelişmeler

Anamallar	Gerçekleşme	III. Plan hedefi 1977	Gerçekleşme 1977	(Adet) Yılda ortalama yüzde artış	
				Plan hedefi	Gerçekleşen
Kamyon - kamyonet	141 716	221 794	302 043	9,4	16,3
Otobüs - minibüs	44 063	67 617	79 924	8,9	12,6
Binek otomobil	187 272	310 065	556 887	10,6	24,6
TOPLAM	373 051	594 476	938 854	10,0	20,2

TABLO : 221 — III. Plan Döneminde Şehirlerarası Çalışan Taşıtların Yolcu Taşıma Kapasitelerinde Gelişmeler

(Milyon Yolcu X Km.)

Anamallar	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda Ortalama
			Yüzde Artış
Karayolu	80 900	134 920	10,8
Demiryolu	6 534	6 748	0,7
Denizyolu	522	559	1,4
Havayolu	720	1 546	16,5
TOPLAM	88 676	143 773	10,2

1492. Havayolu taşımasında ise koltuk kapasitesi Plan tahminlerinin üzerinde gerçekleşmiştir. Dış hatlar yolcu taşımasında plan tahminleri aşılrken, iç hatlarda bu tahminlerin gerisinde kalınmıştır.

1493. III. Plan döneminde yatırım hedefleri önemli ölçüde aşılmış olmakla birlikte, yıllık programlardaki kaynak tahsislerinin plan hedeflerini aştığı, ancak gerçekleşen yatırımların program ödeneklerinin altında kaldığı da gözlenmektedir. Dönem boyunca alt sistemler arasında yatırımların dağılımı incelendiğinde, karayolu ulaşımına plan hedeflerinin üzerinde, demiryolu ulaşımına ise altında kaynak ayrıldığı görülmektedir. Planda karayolu ulaştırmasına yönelen kamu yatırımlarının bu sektörde yapılan toplam kamu yatırımların yüzde 40,0'ı dolayında olması amaçlanmış, uygulama yüzde 62,0 olarak gerçekleşmiştir.

1494. Türkiye, III. Plan döneminde, öngörülmeven bir transit trafiğine yol verme durumunda kalmıştır. Bu ek transit yükü liman ve karayolu kapasitelerinde darboğaz yaratmış, bu nedenle bazı yeni altyapı ve düzenleme gereksinimleri ortaya çıkmıştır.

1495. Trafik sorunu giderek ağırlık kazanmakta, «Karayolu Taşımacılığı» ve «Trafik» yasa tasarılarının kesinleşmemiş olması önemli bir darboğaz olmaya devam etmektedir.

TABLO : 222 — Üçüncü Plan Döneminde Şehirlerarası Çalışan Taşıtların Yük Taşıma Kapasitelerinde Gelişmeler (Milyon Ton X Km.)

Anamallar	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış
Karayolu	32 125	58 420	12,7
Demiryolu	15 038	18 425	4,2
Denizyolu (1)	24 272	30 400	23,5
Havayolu	79,3	155,5	14,4
TOPLAM	71 514,3	107 400,5	8,4

1496. Sektörün kendine özgü işletme ve kullanmaya ilişkin sorunları III. Plan döneminde de devam etmiş ve oluşturulan kapasite ile ülke ekonomisine daha çok katkıda bulunması gerçekleştirilememiştir. Alt sistemlerin birbirlerinin gelişmesini önleyecek biçimde hizmet sunmaları, her alt sistemin kendi niteliklerine uygun yükleri kendi niteliklerine uygun uzaklıklara taşıması sağlanamamış, sistemlerarası işbirliği ve denge etken bir düzeye çıkarılamamıştır. Ayrıca, örgütsel karmaşıklık, işletme bozuklukları, planlama ve araştırmadan yoksun olarak yapılan işler ve son yıllarda kamu kesimindeki yetenekli personel sayısının azalması gibi sorunlar, sektördeki kapasitenin verimli bir şekilde kullanılmasını önlemektedir.

(1) DB Deniz Nak. + Denizcilik Bankasıncı saptanan kapasiteler.

2. HEDEFLER :

1497. IV. Plan döneminde taşıma hizmetlerinin, sanayi gereksinimlerini karşılayacak, yerleşme ve sanayi merkezleri arasındaki ilişkileri güçlendirecek ve dışa bağımlılığı en aza indirecek biçimde yönlendirilmesi mevcut ve eklenecek alt yapının en ekonomik biçimde kullanılması, kapasite kullanım oranlarının artırılması esas olacaktır.

1498. Alt sistemlerin, birbirlerini engellemeyen, hizmetin etkinliğini artıran bir ulaşım ağı oluşturacak şekilde gelişmesinin sağlanması amaçtır.

1499. Demiryolu iç hatlar yolcu taşımasının yılda ortalama yüzde 14,3 artarak dönem sonunda 1978'e göre iki katına yükseltilmesi, iç hatlar yük taşımasının ise yılda ortalama yüzde 20,1 artırılması hedef alınmıştır. (Tablo 223).

1500. Denizyolu iç hatlar yolcu ve yük taşımalarında öngörülen yıllık ortalama artışlar ise sırasıyla yüzde 11,7 ve 15,0'dır.

1501. Deniz ticaret filosunun beş yılda 800.000 DWT artırılarak 1983 yılında 2 600000 DWT'a ulaştırılması ve navlun giderlerinin de dış ödemelerin azaltılması hedef alınmıştır.

1502. Şehirlerarası yük taşımasında 1977'de yüzde 76,4 olan karayollarının payının 1983'te yüzde 66,4'e düşürülmesi; 1977'de sırasıyla yüzde 13,9 ve 9,5 olan demiryolu ve denizyolu ulaştırıcılığının paylarının ise yüzde 22,7 ve yüzde 10,7'ye yükseltilmesi öngörülmüştür. Öncelikle kitle taşımalarında büyük ölçüde demiryolu ulaşımı ile karşılanması için gerekli düzenlemeler yapılacak, konteyner taşımalarına yönelinecektir.

1503. Karayolu taşımasında, otobüs ile yolcu taşımasının toplam karayolu taşımasındaki payının artırılması esas tutulmuştur. Belediyelerin otobüsle taşımadaki sorunlarının etkinlikle çözümlenmesi zorunludur.

1504. IV. Plan döneminde 230,6 milyar liralık yatırım tutarı ile III. Plan döneminden devralman ve çok sayıda projeyi içeren proje stokunun tamamlanması öncelikle ele alınacak, özellikle sanayileşmenin ortaya çıkarabileceği çok zorunlu yeni taleplerin, temel ilkelerle uyumlu, az sayıda alt yapı ve işletme projeleri ile karşılanması esas alınacaktır.

1505. IV. Plan döneminde yatırımların alt sektörler itibarıyla dağılımı Tablo 224'te verilmiştir. III. Plan döneminde kamunun ulaştırma yatırımlarının yüzde 60,0'ı karayollarına, yüzde 17,2'si demiryollarına ayrılmışken, bu dönemde yüzde 46,9'unun karayollarına, 39,0'unun demiryolları ulaştırmasına ayrılarak demiryolu ulaştırmasına ağırlık kazandırılması öngörülmüştür. Kamu yatırımları içinde deniz ve havayolu ulaştırması yatırımlarının payının azalmasına karşın, öngörülen hizmet düzeyi kamu kesiminin hizmet kapasitesinin daha etkin kullanımıyla karşılanacaktır.

1506. Demiryolları alt sektöründe Söğütlüçeşme istasyonu tadilatı ve Tecer - Kangal demiryolu yapımı plan döneminde tamamlanacaktır. Mevcut demiryolu alt yapısının iyileştirilmesi esas alınacaktır.

1507. Bu dönemde, havalandırılmalı ve soğuk havalı vagonlar ile toz cevher taşımacılığına yönelik yük vagonları imaline ağırlık verilecektir. Ayrıca kentiçi raylı kitle yolcu taşıması için gerekli araç ve gereçlerin tasarım ve projelendirilmesine öncelik tanınacaktır.

TABLO : 223 – Ulaştırma Sektörü Hizmetlerinde Dördüncü Plan Hedefleri

Değer: Milyon TL
(1977 Yılı Cari, Diğer Yıllar 1973 Fiyatları ile)

Alt Sektörler	BİRİM	1977		1978		1983		Yıllık Ortalama % Artış (1978-83)
		Miktar	Üretim Değer	Miktar	Üretim Değer	Miktar	Üretim Değer	
I KARAYOLU ULAŞIMI			80 951		119 438		175 216	8,0
— Yolcu taşıma (İç hatlar)	Milyon Yolcu X km	115 592		124 400		180 000		7,7
— Yük taşıma (İç hatlar)	Milyon Ton X km	35 100		38 609		57 330		8,2
— Taşıt parkı	Adet	938 854		1 009 350		1 406		6,9
II DEMİRYOLU ULAŞIMI			4 701		6 331		15 441	19,5
— Yolcu taşıma (İç hatlar)	Milyon Yolcu X km	4 954		5 364		10 454		14,3
— Yük taşıma (İç hatlar)	Milyon Ton X km	6 367		7 798		19 500		20,1
— Diesel Lokomotif	Adet	2 70		325		570		11,9
— Yolcu Vagonları	Adet	1 065		1 077		1 282		3,5
— Yük Vagonları	Adet	17 781		19 035		29 780		9,4
III DENİZYOLU ULAŞIMI			3 929		5 133		9 732	13,6
— Yolcu taşıma (İç hatlar)	Milyon Yolcu X km	1 138,5		1 256		2 184		11,7
— Yük taşıma (İç hatlar)	Milyon Ton X km	4 397,2		4 580		9 210		15,0
— Yük taşıma (Dış hatlar)	Milyon Ton X km	47 151,0		54 853		92 250		11,0
— Ticaret Filosu Tonajı	-----	1 699 910		1 800 000		2 600 000		7,6
IV HAVA YOLU ULAŞIMI			3 084		4 002		5 571	6,8
— Yolcu taşıma (İç hatlar)	Milyon Yolcu X km	1 073,4		811,4		1 254		9,1
— Yolcu taşıma (Dış hatlar)	Milyon Yolcu X km	1 987,4		1 744		2 296		5,7
			92 665		134 904		205 966	8,8

Not : İç hat taşımaları kent içi ve kent dışı taşımaları kapsamaktadır.

TABLO : 224 – 1978 – 1983 Dönemi Ulaştırma Sektörü Yatırımları

	Kamu	Yüzde dağılım	Özel	Yüzde dağılım	Milyar TL. 1978 fiyatları ile	
					Toplam	Toplamın yüzdesi olarak
1. — Karayolu ulaştırması	68,0	46,9	72,0	84,0	140,0	60,7
2. — Demiryolu ulaştırması	56,6	39,0	—	—	56,6	24,6
3. — Denizyolu ulaştırması	10,2	7,0	13,3	15,6	23,5	10,2
4. — Havayolları ulaştırması	6,3	4,3	0,2	0,4	6,5	2,8
5. — Boru Hatları ulaştırması (1)	1,0	2,8	—	—	4,0	1,7
Toplam	145,1	100,0	85,5	100,0	230,6	100,0

TABLO : 225- IV. Plan Dönemi Karayolları Altyapısı Fizik Hedefleri

	Yol yapım ve onarımı (Km.)	Kaplama Yapımı (Km.)
Devlet yolu	6.550	9.400
İl yolu	5.100	15.000
Köy yolu	25.000	25.000
Toplam	36.750	49.400

TABLO : 226 — Karayolu Taşıt Parkı

Birim : Adet

	1977	1978	1983	1978 – 83
	Gerçek	Gerçek T.		Yıllık ortalama Yüz. artış
Otomobil	556.887	601.887	831.887	6,7
Otobüs	28.168	29.668	45.163	8,8
Kamyon	183.426	197.520	274.026	6,7
Minibüs	51.756	57.155	83.106	7,3
Kamyonet	118.617	122.717	171.110	7,0
Toplam	938.854	1.009.354	1.406.297	6,9

TABLO : 227 — Demiryolu Taşıtları

Birim : Adet

	1977	1978	1983	1978 - 83
	Gerçek	Gerçek T.		Yıllık ortalama Yüz. artış
Dizel anahat lokomotifleri	270	320	620	18,1
Elektrik anahat lokomotifleri	18	18	88	37,1
Dizel manevra lokomotifleri	72	72	152	16,2
Elektrikli dizi	30	35	130	---
Yolcu vagonu	1.065	1.077	1.415	5,8
Yük vagonu	17.781	19.035	29.081	10,3

(1) Yalnız petrol hatlarına ilişkin yatırımları kapsamaktadır.

1508. Liman inşaatlarında, Haydarpaşa limanının ikinci mol eklemesinin tamamlanması Hopa, Mersin, İskenderun, Antalya, Trabzon, Samsun, İzmir, Derince ve Bandırma limanlarında sürdürülmekte olan inşaatlar, ilaveler ve diğer işlerin bu dönemde tamamlanması sağlanacaktır.

1509. Yeşilköy hava limanının yeni terminal ünitesi bitirilecek; Gaziantep, Adana, Esenboğa, İzmir - Kaklıç, Erzincan, Kars, Van, Trabzon ve Malatya hava ajanlarında sürdürülmekte olan terminal, elektrik, elektronik ve pist çalışmaları tamamlanacaktır.

1510. Plan döneminde Devlet ve il yollarında, geçit vermeyen ve kaplamasız yol kalmaması, köy yollarında ise yeni yol ve kaplama yapımı yanında fiziki standartların da yükseltilmesi hedef alınmıştır. Bu dönemde yapılacak yol ve kaplama uzunlukları Tablo 225'te verilmiştir. Köy yolları yapımında 1978 yılında başlanan «Köye Ulaşım Projesi (KÜP)» uygulaması sürdürülecek bu alanda mevcut, makine parkının ve işgücünün etkin biçimde hizmet görmesi sağlanacaktır.

1511. Öngörülen hizmet düzeylerini gerçekleştirmek için gerekli taşıt parkları ile deniz ticaret filosuna ilişkin büyüklükler Tablo 226 - 228,'de verilmiştir.

*TABLO : 228 — Deniz Ticaret Filosu
(300 Grostondan büyük)*

C i n s i	1977	1978	1983
Yük gemisi (DWT).	1.073.886	1.168.886	1.769.000
Tanker gemisi (DWT).	598.763	618.763	792.000
Yolcu gemisi (DWT).	27.261	27.261	39.000
Şehir içi yolcu araba vapuru (Groston)	63.475	68.475	80.000
Toplam (DWT)	1.699.910	1.814.910	2.600.000

Not : Kentiçi yolcu ve araba vapurları tonajı toplama katılmamıştır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1512. (1) IV. Plan döneminde, toplumsal gelişmenin ve sanayi gereksinimlerini karşılamak, yerleşme ve sanayi merkezleri arasındaki ilişkileri güçlendirmek, enerji darboğazının ve petrol fiyatlarındaki hızlı artışların ortaya çıkardığı sorunları çözmek üzere, taşıma hizmetlerinin, yakıt tüketimi en az ve ülke koşullarına en uygun taşıma sistemleri ile karşılanmasını sağlayacak, plan hedef ve ilkeleriyle tutarlı bir politika izlenecektir. Bu amaçla, sanayi yük taşımalarının demiryolu ve deniz yolu ulaşımına kaydırılması, kitle taşımacılığına yönelmesi ve sektördeki dışa bağımlılığın en aza indirilmesi için gerekli önlemler alınacak, demiryolu ve deniz ulaştırması ile boru hattı taşımalarına ve bu ulaşım biçimlerinin gerektirdiği altyapıya öncelik verilecektir. Boru hatları ulaşımının taşıdığı potansiyel önemle değerlendirilecektir.

(2) Alt sistemlerin, birbirlerini engellemeyen, hizmetin etkinliğini artıran, bir ulaşım ağı oluşturacak şekilde gelişmesinin sağlanması amaçtır.

(3) Taşıma hizmetlerine olan talebin, özellikle sanayi sektörü talebinin, fazla kapasite yaratılarak kaynak kaybına yol açmadan zamanında ve güvenilir bir biçimde karşılanması esastır.

(4) Ulaştırma sistemlerinde taşımanın gerçek maliyeti saptanacak, tarifeler gerek bu maliyetler, gerek alt sistemlerin karşılıklı ilişkileri ve etkileri gözönünde tutularak düzenlenecek ve izlenecek ulaştırma politikasının etkin bir yönlendirme aracı olarak kullanılacaktır.

(5) Devam eden yatırımların olanaklı görülen en kısa süre içinde tamamlanması sağlanacak, yeni yatırımlar kısa zamanda üretime katılacak biçimde planlanacaktır. Köy ve orman yolları yapımında ortak amaçlı yollar saptanarak sorumlu kuruluşlar arasında ikilemeleri önleyecek eşgüdüm sağlanacaktır.

(6) Bu alandaki yatırımlar, ulaşım alt sistemlerinin dengeli gelişmesini ve etkin bir ulaşım ağı oluşturulmasını gözeterek biçim ve öncelikle ele alınacaktır. Gerek ulaşım altyapısının tanımlanan nitelikleri, gerek ülke kalkınmasının, özellikle sanayi yapısının ulaşacağı boyutlar ve altyapı yatırımlarının olgunlaşma süresinin genellikle uzun olduğu gözönüne alınarak bu sektörde dönem içinde büyük ve entegre proje anlayışının geliştirilmesine özen gösterilecektir.

(7) Karayolu altyapısının geliştirilmesinde kırsal kesimdeki yerleşim merkezlerinin gereksinimlerine ağırlık verilecektir.

(8) İmar planları, ulaşım ve trafik planları ile birlikte hazırlanacak kent içi ulaşımında kuruluşların görev, yetki ve sorumlulukları belirlenecektir. Kentiçi ve kentlerarası trafik sorununun ulaştığı boyutlar dikkate alınarak, trafiğin trafik sorununun ulaştığı boyutlar dikkate alınarak güvenli bir biçimde akışını sağlamak için gerekli trafik yasaları hızla yürürlüğe konulacak, yönetim ve denetim düzenlemeleri yapılacaktır.

(9) Yüksek kapasiteli yük ve yolcu taşıma sistemlerine ağırlık verilmesini sağlayacak özendirici ve yasal önlemler alınacaktır. Kentlerarası taşımalarda özellikle yük taşımalarında büyük ve güvenilir ortaklıklar ve örgütlenme özendirilecek, bu alanda kamu denetimi sağlanacaktır.

(10) Kent içi ulaşım sorunu, kitle taşımacılığını gerçekleştirmeye yönelik olarak çözümlenecek ve kurulacak ortaklık ve örgütler daha ekonomik bk taşımayı sağlayacak olanaklardan yararlandırılacaktır.

Kent içi ulaşımında taşıtların öncelikleri saptanacaktır.

(11) Ulaştırma politikasının düzenlenmesinde ülkenin coğrafi konumunun yaratabileceği olanaklar özenle değerlendirilecektir. Transit taşımalarının ülke ekonomisine katkıları ve getirdiği yükler ayrıntılı olarak saptanacak, ulusal çıkarlara en uygun ilke ve politikalar seçilerek uygulanacaktır. Ülkenin uluslararası geçiş yolu olarak kazandığı önem kalkınmayı hızlandıracak ve dış ödeme gücüne katkıda bulunacak biçimde değerlendirilecektir.

(12) Ulaşım güvenliğini artırıcı eğitim, denetim ve mühendislik hizmetleri geliştirilecek ve bu konuya dönük yatırımlara öncelik verilecektir, özellikle, önemi git-

derek artan anaakslardaki trafik güvenliği sorununa hızlı ve etkili çözümler getirilecektir. Hizmet arzı ve talebi arasında denge kurarak, en ekonomik ve güven verici taşımayı sağlayacak yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılacaktır.

(13) Demiryollarının özellikle sanayie dönük artan talebi, yerinde ve zamanında karşılayabilmesi için bu alandaki yatırımlara, yeniden düzenleme ve modernizasyon çalışmalarına ağırlık verilecektir. Demiryollarının talebe uyumlu gelişme göstermesi için proje çalışmaları, taşıma talebini de içerecek bir bütün olarak gerçekleştirilecektir.

(14) Demiryolu, denizyolu ve havayolu alanlarında hizmet gören kamu kuruluşlarının hedef alınan hizmet düzeylerini ve çağdaş işletmecilik koşullarını gerçekleştirebilmesi için bu kuruluştaki yapısal düzenlemelere gidilecek ve idari, hukuki, mali önlemler alınacaktır.

Denizcilik Bankası T.A.O ve D.B Deniz Nakliyat TAŞ'nin «Gemi İnşa Sanayiinin ve Deniz Ticaretinin Gelişmesini» amaçlayan 7/9245 sayılı Kararnamede öngörüldüğü şekilde yeniden örgütlenmesi dönem içinde tamamlanacaktır.

(15) Yeni liman kapasitelerinin yaratılmasında, dışalım ve dışsatımı hızlandırmadaki etkinliği, deniz taşımacılığının özellikleri, yöresel yolcu ve yük potansiyeli, transit trafiği dünya limanlarının konjonktürü gözönüne alınacak; gerektiğinde transit trafiği ve gemi onarım tersanelerini de içerecek bölge kompleksleri oluşturulacaktır. Organize sanayi bölgeleri bölge kompleksleri arasındaki ilişkiler güçlendirilecektir.

(16) Havayollarında, mevcut hatlar içinde işletmecilik ve hizmet düzeyinin yükseltilmesine ağırlık verilecektir. Ekonomik olmayan hatlarda çalışan uçakların daha çok potansiyel gösteren hatlara kaydırılması ve mevcut filonun daha verimli kullanılması gerçekleştirilecektir.

(17) Hava alan ve limanlarının gerekli elektronik aygıtlarla donatılması bu Plan dönemi içinde tamamlanarak, her türlü hava koşullarında aksamadan işleyen bir hava ulaşım sisteminin gerçekleşmesi sağlanacaktır.

(18) Hava alan ve limanlarında görev yapan çeşitli kamu ve özel kuruluşların, alan işletmeciliği için zorunlu olan uyumlu çalışmayı sağlayacak yönde yeniden düzenlenmeleri gerçekleştirilecektir. Bu kuruluşlara bağlı personelin, tek bir alan yönetiminin yetki ve sorumluluğu altında görev yapmasını sağlayacak gerekli yasa, ilgili kuruluşlarca hazırlanarak Meclislere gönderilecektir. Hava ulaştırması hizmetlerinin düzen ve denetim içinde yürütülmesi amacı ile «Seyrüsefer» ve «Mania» tasarılarının da yasalaşmasına çalışılacaktır.

(19) Uçuşa elverişlilik belgesi veren ve yasalarla verilmiş görevleri üstlenen, Ulaştırma Bakanlığına bağlı «Hava Ulaştırması Genel Müdürlüğünün» sivil havacılıkla ilgili görevlerin günün koşullarına uygun düzeyde ve gereğince yerine getirebilmesini sağlamak amacıyla geliştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi öngörülmektedir,

(20) Türk Hava Yollarının uçak filosu Planda öngörülenlere ek dış kaynaklar sağlandığı takdirde geliştirilecektir.

II. HABERLEŞME :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1513. III. Plan döneminde, haberleşme sektörü ile ilgili öngörülen ilke ve hedefler beklenen ölçüde gerçekleşmemiş, posta ve telgraf haberleşmesinde belirli bir darboğazla karşılaşılmasında karşılık, telefon ve teleks haberleşmesinde darboğaz ve gecikmeler sürekli bir nitelik kazanmıştır.

1514. III Planda 1977 yılı sonunda ulaşılması öngörülen 960 bin toplam telefon abone adedi hedefi 851 bin; 1.040 bin telefon santral kapasitesi hedefi 984,3 bin; 1.676 bin şehir içi telefon şebekesi tesisi hedefi 1.489 bin olarak, programlanan miktarların altında gerçekleşmiş ve böylece telefon bekleyenlerin sayısı 1977 yılı sonunda 1,3 milyona yaklaşmıştır. Yine 1977 yılı sonunda 6.500 adet olması öngörülen teleks abone sayısı 3.800 olarak gerçekleşmiş ve teleks bekleyenler sayısı 8.300'e ulaşmıştır. Telefon ve teleks adedinde hedeflere ulaşamaması sonucunda, yurt içi ve yurt dışı telefon ve teleks konuşmaları ile bu konudaki hizmet üretimleri de plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır.

1515. Telefon ve teleks sahibi olabilmenin uzun zaman alması; belirli zamanlarda kent içi; kentlerarası ve uluslararası konuşmalarda güçlükler, arıza ve kesintilerle karşılaşılması; telekomünikasyon projelerinin zamanında tamamlanamaması; finansman ve yetenekli teknik personel sağlanamaması gibi güçlükler ve darboğazlar III. Plan döneminde de anasorunlar olarak ağırlıklarını sürdürmüşlerdir.

2. HEDEFLER :

1516. IV. Plan döneminde telefon abonelerinin yaklaşık yüzde 70,0'inin kent içi ve kentlerarası otomatik konuşma olanağına kavuşturulması hedef alınmıştır. Plan döneminin ilk yıllarında uydu telekomünikasyon yer istasyonunun işletmeye girmesi, mevcut radyolinkler ve denizaltı kablo bağlantıları seçenekleriyle birlikte uluslararası ve kıtalararası telefon ve teleks haberleşmesinde daha geniş olanaklar sağlanacaktır.

1517. IV. Plan dönemi sonunda telefon hat sayısının yılda ortalama yüzde 10,9'luk artış ile yaklaşık 1,9 milyona ulaşması öngörülmüştür. Teleks abone sayısının 10.000 artarak 13,800'e kent içi şebekesinin 2,3 milyona erişmesi hedef alınmıştır.

1518. IV. Plan döneminde haberleşme sektörüne 25,6 milyar lira sabit sermaye yatırımı yapılacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1519. (1) Haberleşme hizmetleri, sanayi ve hizmetler sektöründe darboğazlara yol açmayan bir hızla karşılanacak ve uluslararası haberleşme olanakları yeni teknolojilerden yararlanarak geliştirilecektir.

(2) Posta maddelerinin dağıtımında hız ve verimi artırmak amaç olacak ve bu hizmetlerin görülmesinde çağdaşlaşmaya gidilecektir.

(3) İnşa edilecek yeni sosyal toplu konutlarda her daireye ayrı telefon bağlamak yerine, toplu konutun tümüne hizmet getirecek santral yöntemini gerçekleştirmeye yönelik araştırmalar yapılacak ve bu sistemi özendirecek önlemler alınacaktır.

(4) Telefon esas postalarında otomasyona gidilecek, kentlerarası telefon haberleşmesinde ise otomatik sistemin uygulanması hızlandırılacaktır.

(5) Kırsal bölge telekomünikasyon hizmetlerine ağırlık verilecektir.

(6) Aboneden aboneye kentlerarası otomatik aramanın yaygınlaştırılmasına devam edilirken, genel telefonların da bu amaç ile kullanılabilir biçimde düzenlenmesine geçilecek, genel telefonların yaygınlaştırılması ve kentlerarası transit santrallerin kurulması konusuna gerekli ağırlık verilecektir.

(7) Çok santralli kentlerde santrallerarası bağlantılarda ekonomi sağlamak amacıyla mültipleks cihazların kullanılması yaygınlaştırılacak, kent içi şebekelerde gaz kontrollü kablo sisteminin geniş şekilde kullanılma olanakları işletme ve ekonomi yönünden araştırılacaktır.

(8) Kentlerarası anagüzergâh bağlantılarında, hava hattı kuranportör sistemlerinden geniş kapasiteli radyo-link sistemlerine geçişe devam edilecek ve bu işlemler hızlandırılıp yaygınlaştırılacaktır.

(9) Prensipal şebeke ile lokal şebekeler arasında teknik ve kapasiteye yönelik uyum sağlanacak ve daha çok aboneye telefon sağlama yoluna gidilecektir.

(10) Haberleşme ve televizyon hizmetlerinin yurt düzeyine yayılmasını sağlayan radyo-link sistemleri PTT Genel Müdürlüğü tarafından kurulup işletilecektir.

III. RADYO - TELEViZYON :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1520. III. Plan döneminde radyo ve televizyon hizmetlerinde önemli gelişmeler sağlanmış, Planda öngörülen fiziki hedeflere varılmış, bazı konularda ise bu hedefler aşılmıştır. Türkiye radyoları için sağlanması öngörülen 1 360 kw'lık ek güç 1920 kw olarak gerçekleşmiş ve toplam güç 4635 kw'a yükselmiştir. Toplam yıllık radyo yayın saatinin 123.900 saate ulaşması öngörülmüş, 1977 sonunda 133.400 saate ulaşılmıştır. Böylece nüfusun yüzde 87,5'i ve ülke alanının yüzde 79'u iyi radyo dinlenebilir bir şekilde kapsanmış olmaktadır.

1521. Komşu ülkelerin uzun ve orta dalga frekans bandında kurmuş oldukları büyük güçteki radyo istasyonları nedeniyle, son yıllarda özellikle geceleri dinleme alanlarında büyük daralmalar görülmekte; sonuç olarak Türk radyo istasyonlarını iyi dinlemek bakımından sorunlar ortaya çıkmaktadır^

1522. 1977 yılı sonunda, nüfusun yüzde 81 'i televizyon yayınları ile kapsanmış bulunmaktadır. Böylece, III. Planda uzun dönem gelişme hedefleri içinde yer alan, 1980 yılında nüfusun yüzde 82,0'inin televizyon yayın alanı içinde kalması ilkesi öngörülen süreden önce gerçekleşmiş ve aşılmış olmaktadır.

1523- 1977 yılı sonunda toplam gücü 1415 kw olan 26 adet ana verici ve toplam güçleri 2190 W olan 32 adet yardımcı verici ile ülkenin, alan olarak yüzde 60'ı televizyon yayınları ile kapsanmış bulunmaktadır.

1524. Dışalım zorlukları, finansman, yetenekli teknik personel sağlanamaması ve eğitim güçlükleri gibi darboğazlar anasorunlar olarak devam etmiştir.

2. HEDEFLER :

1525. Uzun dönemde radyo ve televizyon hizmetlerine olan talebin artacağı gözönünde bulundurularak talebi karşılayabilmek için IV. Plan döneminde, ülkenin her yanında, üçüncü radyo yayınının iyi dinlenebilmesini sağlayacak FM radyolarının geliştirilmesine ağırlık verilecek ve toplam 1020 kw gücünde 26 istasyon hizmete girecektir.

1526. Çevredeki uzun ve orta dalga radyolarının giderek güçlenmesi, belirli zamanlarda Türkiye radyolarının iyi dinlenebilmesini etkilediğinden 1800 - 2000 kw gücünde dört yeni radyo istasyonunun kurulması gerçekleşecektir.

1527. Kurulacak verici istasyonlar ile ülkenin tümünün televizyon yayınları ile kapsanması gerçekleştirilecektir.

1528. Bu dönemde radyo ve televizyon hizmetleri için 600 milyon liralık yatırım yapılacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1529. (1) Radyo ve televizyon hizmetleri yurt düzeyinde yaygınlaştırılacak, daha iyi bir dinleme ve görüntü sağlanması gerçekleştirilecektir. IV. Plan dönemi sonunda yurdun tümü televizyon yayınları ile kapsanmış olacaktır.

(2) Haberleşme hizmetleriyle birlikte televizyon yayınlarının da yurt düzeyine ulaştırılmasını sağlayan radyo-link sistemleri PTT Genel Müdürlüğü tarafından kurulup işletilecektir. Bu nedenle TRT Genel Müdürlüğü, PTT Genel Müdürlüğü ile sıkı bir işbirliğine giderek, televizyon yayınlarının yaygınlaştırılması için sürekli eşgüdüm sağlayacaktır.

(3) IV. Plan döneminde ana amaçlar daha iyi yayın kalitesine ulaşılması, ülkenin tümünün televizyon yayınları ile kapsanması olacaktır. Ancak, televizyonda açık yükseköğretime, çeşitli düzeyde yaygın eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesine katkıda bulunmak ve başka amaçla kullanılmamak koşuluyla TRT tarafından ikinci kanal televizyon tesisleri kurulup işletilecektir.

(4) Radyo ve televizyon hizmetleri alanında yetenekli teknik personel yetiştirmek için hizmet içi eğitime ağırlık verilecektir.

IV. İNŞAAT :

1. DURUM :

1530. inşaat harcamalarının tüm yatırımlar içindeki payının genelde yüzde 50'nin üzerinde olmasına karşın, sektörde, rasyonelleşmeye yönelik örgütlenmenin yetersiz oluşu, görevli kamu ve özel kuruluşlar arasında eşgüdümün sağlanamamış olması sektörün plan disiplininin dışında gelişmesine neden olmuş; inşaat uygulamasındaki gelişmeler özellikle kamu yatırımlarının maliyetlerini ve gerçekleştirme sürelerini olumsuz yönde etkilemiştir.

1531. İnşaat sektöründe proje hizmetleri yeterince gelişmemiştir. Nitelikli personeli toplayacak ve yönlendirecek kurumsal yapı oluşturulamadığından önemli düzeydeki bilgi ve deneyin birikimi değerlendirilmemiş, hizmet dışı satımının söz konusu ola-

bileceği alanlarda dışa bağımlı kalınmıştır. Özellikle sınav yapılarında; gerek projelendirme gerek yapım aşamalarında dışa bağımlılık gözlenmiştir.

1532. Kamu yapım gücünün işlerliğini etkinleştirecek düzenlemeler plan döneminde yasalaştırılmamıştır. Özellikle 2490, 1050 ve 527 sayılı yasalarda, uygulamada esnekliği, ekonomiyi ve çabukluğu sağlayıcı iyileştirmeler gerçekleştirilememiştir. Kamunun toplam inşaat harcamalarındaki ihale yoluyla yapılan işlerin oranı giderek azalır, emanet yoluyla yapılanların artmasına rağmen emanet yapımıcılık henüz yeterli düzeye ulaşamamıştır. (Tablo 229). Özellikle altyapı yatırımları ile sos-yo - ekonomik açıdan gerice yörelerdeki yatırımların emanet inşaat yöntemi ile yürütülmesindeki yararlar yeterince değerlendirilmemiştir. Emanet inşaat yapım, yönetim ve denetim usullerinin gelişen koşullar çerçevesinde iyileştirilmesi gerçekleştirilmediğinden uygulamada yeterince verim sağlanamamıştır.

TABLO : 229 — Belirli Kuruluşların Emanet Yapımıcılıktaki Gelişmeleri

a. Kuruluş emanet inşaat harcamalarının toplam emanet inşaat harcamalarına oranı. (1)

(Yüzde)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
DSİ	12,6	17,6	8,0	16,2	19,1	24,3
TCK	45,7	48,3	53,6	44,3	41,4	35,8
YSE	30,2	25,8	28,8	28,5	28,3	27,9
İller Bankası	2,0	1,7	1,5	2,4	3,8	2,8

b. Kuruluş emanet inşaat harcamalarının kuruluşun toplam inşaat harcamalarına oranı. (1)

(Yüzde)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
DSİ	21,9	35,0	15,1	36,0	64,4	74,9
TCK	84,7	91,7	93,5	94,2	90,9	88,0
YSE	64,5	65,1	84,7	84,8	85,0	85,0
İller Bankası	30,8	23,5	18,4	22,3	38,7	29,5

1533. Kamu yapım gücünün yetersizliği yanında özel yapımçı kuruluşlarda da yeterince gelişme ve ihtisaslaşma sağlanamamıştır. Buna karşısın büyük yatırımlar giderek kredi olanakları güçlü az sayıda firma tarafından yürütülmektedir. Nitekim, Tablo 230'dan izlendiği gibi 1970 - 1975 döneminde ihale tutarı 20 milyar liranın üzerindeki kamu inşaat yatırımlarının yüzde 25'ini en büyük 5 firma, yüzde 50'sini ise en büyük 20 firma yükümlenmiştir.

1534. Özellikle son beş yılda oluşan bu durum kamu ihalelerinde eksiltme oranlarının azalmasıdaki temel nedenler arasındadır.

(1) Tabloda değerlendirilen kuruluşların inşaat yatırımları toplamı, ülke toplam inşaat yatırımlarının yaklaşık yüzde 50'si kadardır.

1535. III. Plan döneminde mühendislik ve müteahhitlik hizmetleri konusunda başlayan dışa açılma yeterli düzeye çıkarılamamış, uygulamada oluşan sorunlar çözümlenememiş, projelendirme ve yapım hizmetleri dışsatımı ile inşaat malzemeleri dışsatımı arasında gerekli bütünlük sağlanamamıştır.

1536. Proje ve yapım aşamalarında etkili bir denetim sisteminden yoksun olan özel kesim inşaatlarında malzeme ve yapım kalitesinde yeterli düzeylere ulaşılamamış, uygulamada büyük farklılıklar oluşmuş, özellikle gerice yörelerde yapım kalitesinin düşük olduğu gözlenmiştir.

1537. İnşaat yatırımlarının gerçekleştirilmesinde Kamu kesimi makine parklarından yeterince yararlanılmamıştır. (Tablo 231) Makine parklarının kendi içlerinde bütünlüğü sağlanmadan, çok sayıda kuruluşa dağılmış olması yatırımların yürütülmesi için gerekli olan makinelerin zamanında, yerinde ve yeterince sağlanamamasına, dolayısıyla yatırımların aksamasına neden olmuştur. Her kuruluşun ve çoğu kez bu kuruluşlara bağlı bölge müdürlüklerinin kendilerine ait makine parklarının işletilmesinde bağımsız hareket etmesi, toplam makine parkı çeşitliliğini artırmış, kapasite kullanımını sınırlamış, bakım, onarım, servis ve işletme hizmetlerinin pahalı ve verimsiz bir şekilde yürütülmesine neden olmuştur .

1538. Kamu kesiminde etüt - proje ve yapım ile doğrudan ilişkili teknik personelin yeterince özendirilmemesi, gerekli sorumluluk ve yetkiyle donatılmamaları; bunların önemli bir bölümünün meslek dışı görevlere yönelmelerine ve idari kadrolara kaymalarına neden olmuştur. Yeterli tekniker ve teknisyen kadrosu bulunmadığından verimli üretim için gerekli personel piramidi oluşturulamamıştır.

1539. Geleneksel yapım tekniklerinin egemen olduğu inşaat sektöründe sanayileşme yetersiz düzeyde kalmıştır. Niteliksiz insangücü açısından geniş istihdam olanakları sağlanmasına karşın işgücü verimliliği düşük kalmış, yapım gücü gerekli etkinliğe ulaşamamıştır. Yeni yapım teknolojileri sınırlı olarak büyük kentler çevresinde uygulanmış, özellikle inşaat mevsiminin kısa olduğu gerice yörelerde yapım gücüne etkinlik kazandıracak araç ve gereçlerden yeterince yararlanılamamıştır.

2. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1540. (1) Kamu yapım gücünün etkinleştirilmesi; görevli kamu kuruluşları arasında öncelikle bölge düzeyinde eşgüdüm sağlanması, makine parkı kullanımının rasyonelleştirilmesi amacıyla gerekli kurumsal düzenlemeler yapılacak, özellikle inşaat süreleri sınırlı gerice yörelerdeki yatırımların öngörülen zamanlamada bitirilmesi amaçlanacaktır.

(2) Kamu inşaatlarına ilişkin etüt ve proje hizmetlerinin olanaklar ölçüsünde tümünün yurt içinden sağlanması hedef alınacaktır. Bu amaçla; kamu kesimi etüt proje birimleri güçlendirilecek, sınai yapıların projelendirilmesinde kamu yatırımcı kuruluşlarına merkezi düzeyde destek olmak üzere bir mühendislik kurumu kurulacaktır.

(3) Kamu yapım gücüne işlerlik, hız ve ekonomi sağlamak üzere yapı işlerinin emanet yöntemi ile gerçekleştirilmesi yaygınlaştırılacaktır. Bu amaçla, ilgili kamu kuruluşlarında güçlü emanet yapım örgütleri oluşturulacaktır. Özellikle gerice yörelerdeki yatırımların hızlandırılması amacıyla ilgili yapım kuruluşları değerlendirilerek; bu

TABLO : 230 — 1970 - 1975 Döneminde Kamu ihalelerini Yüklenen Müteahhitlerin İş Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması (1)

Değişik büyüklükteki müteahhitlerce yükümlenen işin toplamının toplam ihalelere oranı (yüzde)	İşi yüklenen firma adedi
2,2	29
10,1	59
7,1	26
5,9	16
7,1	15
4,6	8
1,3	2
2,3	3
3,5	4
4,9	5
25,6	15
11,1	4
14,3	1
Toplam	187

TABLO : 231 — Kamu Makine Parkı Kapasitesi (2)

Makine cinsi	Toplam adet	Toplam kapayue
Dozer	2 321	406 175 HP
Traktör	2 321	278 520 HP
Grayder	1 947	233 640 HP
Ekskavatör	636	636 Cu. Yd.
Skreyper	759	11 385 Cu. Yd.
Loder	1 188	1 782 Cu. Yd.
Vinç	404	3 232 Ton
Silindir	701	7 010 Ton
Konkasör	717	7 170 M ³ /Saat
Kompresör	1 725	431 250 CFM

(1) İhale tutarı 20 milyon liradan çok olan işler kapsamıştır.

(2) DLHİ, DSİ, Etibank, İmar İsk. Bak., Orman Bak., Petkim., SEKA, Sümerbank, TCDD, TCK, TEK, TOPRAKSU, TPAO, YSE Çimento Sanayii MSB ve belediyelere ait temel nitelikli genel inşaat makinelerinin 1975 durumunu yansıtmaktadır.

yörelerdeki kamu inşaatlarının önemli bölümünü üstlenecek etkin bir kamu yapım gücünün oluşturulması sağlanacaktır.

(4) Katı kalıpları nedeniyle kamu ihalelerinde gereksiz maliyet artışlarına yol açan 2490 sayılı Yasa günün koşullarına göre iyileştirilecek, pazarlık usulü ihale olanaklarını geliştirmeye emanet yapımcılığı yaygınlaştırmaya yönelik gerekli değişiklikler yapılacaktır.

(5) Kamu yatırımlarını üstlenen müteahhit firmaların belirli yapım kollarında uzmanlaşmaları desteklenecek, kredi düzenindeki iyileştirmelerle olumlu bir rekabet ortamının oluşturulması sağlanacaktır.

(6) Yurt dışı projecilik ve müteahhitlik hizmetlerinde ülke döviz gelirlerini artırıcı doğrultuda, özendirici ve çalışanlara güven verici düzenlemeler yapılacak; uygulamada bu ilkelere uyumluluğu denetleyici bir sistem geliştirilecektir, inşaat malzemelerinde dışsatım hedeflerine ulaşabilmek amacıyla müteahhitlik hizmetleri malzeme dışsatımı ile birlikte ele alınacaktır.

(7) Bayındırlık Bakanlığı; Yerel Yönetim Bakanlığı ve ilgili meslek odaları ile işbirliği yaparak kamu yatırımları yamsıra özel kesim inşaatlarının da en etkin fiziki denetim yöntemlerini geliştirecek; Bayındırlık müdürlükleri ve belediyeler bu esaslar çerçevesinde derhal uygulamaya geçeceklerdir.

(8) Kademeli olarak inşaat makinelerinin ülke düzeyinde optimal kullanımını sağlamak esastır. Bu amaçla; kamu kesimi parkları, yatırımlarının yurt düzeyindeki dağılımına uygun biçimde koordine edilecek; özel kesim makine parklarının rasyonel kullanımı için özendirici önlemler alınacaktır. Atıl kapasiteyi önlemek, yedek parça stoklarının rasyonel kullanımı ve personelin uzmanlaşmasını sağlamak amacıyla kamu kesimi bakım ve onarım atölyeleri aşamalı olarak birleştirilecektir. Uygulamaya seçilecek belirli bölgelerde aynı bakanlığa bağlı kuruluşlarda başlanacaktır.

(9) Kamu kesiminde proje ve şantiye çalışmaları özendirilecek bu amaçla ücret politikası etkin bir araç olarak kullanılacaktır. Tekniker ve teknisyen sayısının artırılmasına çalışılacak, teknik personel piramidi verimli çalışma gereklerine göre düzenlenecektir. İnşaat sektöründe teknik personelin uzmanlık alanlarında en verimli bir şekilde kullanımı hedef alınacaktır.

(10) Yatırım uygulamalarının en önemli girdilerinden olan yapı malzemelerinde ülkenin doğal, kaynakları değerlendirilecek, yerel koşullarla uyumlu üretim süreci ve malzeme standardizasyonuna gidilmesi sağlanacaktır.

(11) İnşaat sektöründe sanayileşmenin, yapı malzemeleri üretimiyle bütünleşmesi gerekmektedir. Bu ilke doğrultusunda; ülkenin koşullarına ve perlit gibi doğal kaynaklarına uygun prefabrikasyon teknolojisi seçilerek yapım gücünün artırılması ve inşaat süresinin kısaltılması hedef alınacaktır. Bu amaçla açık şantiye tesislerinde de sınıai üretim süreçleri uygulamasına geçilmesi, yapım gücünün modern araç, gereç ve yeni teknolojiler ile donatımı sağlanacaktır. Sanayileşme sürecinde sağlanacak gelişmeler çerçevesinde inşaat sektöründeki mevsimlik istihdamın bir bölümünün sürekli istihdama dönüştürülmesine özen gösterilecektir.

(12) İnşaat çeşitli kullanımlara göre mekân özelliklerinin, boyut ve malzemelerin standartlaşması için gerekli araştırmalar yapılacak aynı amaca yönelmiş olmasına karşın farklı kurumlarca yürütülen araştırmaların eşgüdümü sağlanacaktır.

(13) Kamu inşaat ihalelerinde gerçekçi maliyet tahminlerinin yapılmasını sağlayacak genel veriler ekonominin bütünlüğü ilkesi çerçevesinde her yıl, ilgili Bakanlıklar, Kamu Kuruluşları ve Devlet Planlama Teşkilâtının katkısı ile saptanacaktır.

V. HARİTA - TAPU VE KADASTRO :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1541. III. Plan hedeflerine göre tapulamada yüzde 59, kadastroda yüzde 57, standart topografik haritada yüzde 76 ve şehir durum haritasında yüzde 164,6 gerçekleşme olmuştur. İkinci Plan dönemine göre tapulama ve kadastroda yüzde 19, şehir durum haritasında yüzde 60 üretim artışı elde edilmiş; standart topografik haritada yüzde 18 üretim düşüşü olmuştur. (Tablo 232). Öte yandan mevzuat açıklarının kapatılması, koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması, standardizasyon yenileme işleri, sabit nokta ve sınır emniyetinin sağlanması, mükerrerliğin önlenmesi sağlanamamıştır. Hukuki ve teknik arşiv ve değişikliklerin izlenmesi konusu giderek büyüyen bir sorun olmaya devam etmiştir.

1542. Arazi kullanım planlaması ve taşınmaz malların değerlendirilmesine yurt çapında geniş ölçüde başlanamamış olması, sahillerde ve kentsel alanlarda arsa spekülasyonlarının ve düzensiz yerleşimin giderek önlenemez duruma gelmesine neden olmuş, taşınmaz mallardan alınan harç ve vergileri olumsuz yönde etkilemiştir. Tapu-suzluk ve arazi değerlendirilmesi yapılamamış olması küçük çiftçi ve esnafın kredi olanaklarını da sınırlandırmıştır.

2. HEDEFLER :

1543. Dördüncü Plan döneminde öngörülen hizmet hedeflerini gerçekleştirmek için yaklaşık 1,3 milyar lira harcanacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1544. (1) Harita, tapu ve kadastro faaliyetlerini etkinleştirecek yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

(2) Kuruluşların özel ihtiyaçlarına uygun harita üretimi yerine çok amaçlı baz haritalar kısa sürede ve sıkı bir işbirliği içinde sağlanacaktır.

(3) Teknik uygulamalara dönük olarak üretilen ya da geliştirilen planlar ve özellikle imar planları için kadastro haritaları baz alınacaktır.

(4) Harita ve kadastro ile ilgili standart yapımı hızlandırılacak ve zorunlu olarak uygulanmaları sağlanacaktır. Özellikle planlanacak yörelerde kamusal arazinin harita ve kadastro işlerinin öncelikle tamamlanması için yasal önlemler alınacaktır.

(5) Araştırma - geliştirme konularına ağırlık verilecek üniversite, akademi ve diğer bilim kurumları ile uygulayıcı kuruluşlar arasında sıkı işbirliği sağlanacaktır.

TABLO : 232 — Harita, Tapu - Kadastro Sektörü Talep ve Üretimi

Hizmet Dalı	Birim	Toplam İhtiyaç	1972 Sonuna Kadar Gerçekleştirilen		III. Plan Dönemi (1972 – 1977)			1978 Yılı Hedefi	1978 Sonunda Kümülatif Gerçekleşme. Topl. İhtiyaca Oranı %
			Miktar	Toplam İhtiyaç Oranı %	Hedef	Miktar	Gerçekleşme Oranı %		
Tapulama	Hektar	41 000 000	11 493 100	28,0	8 000 000	4 726 400	59,1	1 000 000	39,5
Kadastro	Parsel	5 000 000	1 650 028	33,0	920 000	527 773	57,3	150 000	43,5
Standard Topografik Harita (STH)	Hektar	50 000 000	13 845 800	27,7	9 000 000	6 859 900	76,2	815 000	41,4
Şehir Durum Haritası	Belde	Değişken	1 759	—	500	823 (m)	164,6	100	—
Yenilemeler									
Tapulama	Hektar	6 000 000	—	—	1 500 000	—	0,0	—	—
Kadastro	Hektar	280 000	—	—	40 000	—	0,0	—	—
ST Harita	Hektar	4 000 000	—	—	1 000 000	—	0,0	—	—
Ş. Durum Haritası	Belde	450			150	—	0,0	—	—

Kaynak: Tapu-Kad., Harita, İller Bankası Gn. Md.'leri, MTK ÖİK Raporu,

(m) Bu sayıya ek haritalarla, program dışı yapılan işler dahildir.

(mm) I. ve II. Plan dönemlerinde yenileme öngörülmemiştir.

(6) Arazilerin en uygun kullanımını sağlamak amacıyla yurt çapında arazi kullanım planlamasına başlanacak; yöresel fiziki planlamalar arazi kullanım kararlarına uygun olarak düzenlenecektir.

(7) Harita bilgi ve belgelerinin gizliliği, uygulamanın gerektirdiği esnekliği sağlayacak biçimde yeniden düzenlenecek, Harita Genel Müdürlüğünün sivil amaçlı faaliyetlere katkı ve desteği sağlanacaktır.

(8) Fotogrametri yöntemi ile harita yapımı yaygınlaştırılacaktır. Standart topografik harita yapımının artırılması için her türlü önlem alınacaktır.

(9) Harita ve kadastronun teknik değerini ve uygulama olanağını yitirdiği yerlerde harita ve kadastronun her yönüyle yenilenebilmesine, arazi düzenlemesine ve birleşmesine olanak verecek yasal önlemler getirilecektir.

(10) 766 sayılı Tapulama Kanunu, 2613 sayılı Kadastro ve Tapu Tahriri Kanunu ile 2644 sayılı Tapu Kanununu birleştirecek ve diğer ilgili mevzuatla olan çelişkileri giderecek yeni bir Kadastro Kanunu çıkarılacaktır. Parsellerin, miras vb. yollarla ekonomik olmayan bölünmelerini önleyici ve özellikle planlamalar gereği yapılacak kadastro ve tapulama işlerinde plan uygulamalarına geçilinceye kadar tüm ifraz işlemlerinin durdurulmasını sağlayıcı mevzuat getirilecektir.

(11) Arazi kullanım kararlarının da ışığı altında taşınmaz malların değerlendirilmesi yapılarak vergi kaybı önlenecektir.

(12) Ülke nirengi ağının yenilenmesi ve nivelman ağının sıklaştırılmasına Öncelik ve ağırlık verilecek, haritalar niteliğine ve alanın büyüklüğüne bakılmaksızın ülke nirengi ve nivelman ağına doğrudan ya da dolaylı olarak bağlanacaktır.

(12) Orman kadastro çalışmaları ile kamulaştırma ve sınırlandırma haritalarının kadastro tekniğine ve yürürlükteki yönetmelik ve standartlara uygun olarak yapılması sağlanacaktır.

TABLO : 233 — Dördüncü Beş Yıllık Plan Dönemi HTK Sektörü Üretim Hedefleri

Hizmet dalı	Birim	1979- 1983 Dönemi toplamı
Tapulama	Hektar	8 500 000
Kadastro	Hektar	600 000
ST Harita	Hektar	9 100 000
Durum Haritası	Hektar	450 000
Yenilemeler :		
Tapulama	Hektar	1 300 000
Kadastro	Hektar	40 000
ST Harita	Hektar	1 000 000
Durum Haritası	Hektar	50 000

Not : Durum haritaları, Kadastro ve Tapulama haritaları ile birlikte ve müştereken üretilecektir.

VI. TURİZM :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1545. 1973 yılında başlayan ekonomik durgunluk ve petrol bunalımı, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de turizm hareketlerini sınırlamış bunun sonucu olarak III. Plan döneminde turizm gelirleri istenen düzeye ulaşamamıştır. 1973te yüzde 13,0 olan turizm gelirlerinin dışsattım gelirlerine oranı 1977'de yüzde 12 olmuştur. (Tablo 234). Turizm gelir-gider dengesi 1976 yılından başlayarak açık vermiştir. Dış turizm giderlerinde alınan önlemlerle 1978 yılında dengenin olumlu yönde gelişeceği, bu yolla turizmin ödemeler dengesine katkıda bulunacağı beklenmektedir.

1546. Türkiye'ye gelen yabancılar sayısında yüzde 14,3'lük bir artışla dünya ortalaması üstünde gelişme sağlanmasına karşın, 2,3 milyon olan Plan hedefine ulaşılmamış ve 1,7 milyon kişide kalmıştır. Yurt dışına çıkan vatandaşlar sayısı ise Plan hedefini aşmış, yılda yüzde 4,6 artarak 1977 yılında 1,5 milyon kişiye ulaşmıştır. (Tablo 235).

TABLO : 234 — III. Plan Donemi Dışsattım ite Turizm Gelirlerinin, Dışalım ile Turizm Giderlerinin Karşılaştırılması

	Mal dışsattımı (000 \$)	Turizm gelirleri (000 \$)	Turizm gelir- leri/Mal dış- sattımı oranı	Dışalım (000 \$)	Turizm gi- derleri (000 \$)	Turizm gi- derleri/Dış- alım oranı
			Yüzde			Yüzde
1973	1 317 082	171 479	13,0	2 086 215	93 005	4,5
1974	1 532 182	193 684	12,6	3 777 559	151 997	4,0
1975	1 401 075	200 861	14,3	4 738 558	154 954	3,3
1976	1 960 214	180 456	9,2	5 123 647	207 893	4,1
1977	1 753 026	204 877	11,7	5 796 277	268 528	4,6

TABLO : 235 — Amaçlarına Göre Türkiye'ye Gelen Yabancılar ile Yurt Dışına Çıkan Vatandaş Sayıları ve Plan Hedefleri

Yıllar	Türkiye'ye gelen yabancılar				Toplam	Plan hedefi
	Turistler	Günübirlikçiler	Diğerleri			
1962	189 482	-	9 359	198 841	-	-
1967	337 572	175 507	60 976	574 055	415 000	
1972	540 861	397 991	32 567	953 419	1 435 000	
1977	1 141 416	450 000	70 000	1 661 416	2 026 000	

Yıllar	Yurt dışına çıkan vatandaşlar				Toplam	Plan hedefi
	Turizm	Hac	Çalışma	Diğer		
1962	25 960	5 635	7 535	8 405	47 535	-
1967	56 198	10 544	57 382	6 016	130 140	225 000
1972	82 751	33 011	670 361	16 512	802 635	672 000
1977	550 000	100 000	750 000	145 800	1 545 800	1 238 000

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı

(1) Bu sayıya günübirlikçiler dahildir.

TABLO : 236 — III. Plan Döneminde Turizm Gelir ve Giderleri

Yıllar	Yurda gelen yabancı sayısı	Yurt dışına çıkan vatandaşlar	Turizm Gelirleri (000 Dolar)	Turizm Giderleri (000 Dolar)	Yurda giren Yabancı başına döviz harcaması (Dolar)	Yurt dışına çıkan vatandaş başına döviz harcaması (Dolar)
1972	953 419	802 635	103 725	59 333	84,2	57,2
1973	1 338 206	943 741	171 479	93 005	128,1	98,5
1974	1 110 298	1 186 228	193 684	151 997	174,4	128,1
1975	1 540 904	1 397 425	200 861	154 954	130,3	110,8
1976	1 675 846	1 412 391	180 456	207 893	107,6	147,2
1977	1 661 416	1 545 800	204 877	268 528	123,3	173,7

1547. III. Plan döneminde yabancı turist başına döviz harcaması yılda yüzde 8 oranında artarak 123,3 dolar olmuş, buna karşılık yurt dışına çıkan vatandaş başına döviz harcaması yılda yüzde 25 dolayında artarak 173,7 dolara ulaşmıştır. (Tablo 236)

1548. Aynı dönemde konaklama kapasitesi de plan hedeflerine ulaşamamış, belgeli tesislerde yatak adedi yılda ortalama yüzde 10,2 oranında artarak 50 379'a ulaşmıştır.

1549. Buraya kadar sıralanan olumsuz gelişmelerin sonunda dış seyahat gelirlerinde de beklenen gelişme sağlanamamıştır. 1972 yılında 103,7 milyon dolar olan turizm gelirleri 1977 yılında 204,9 milyona ulaşmıştır. Yıllık artış oranı düzde 14,6'dır. Dış turizm gelirlerinde hedefe ulaşmadaki yetersiz gelişmeye karşılık, dış turizm giderleri beklenenden daha hızlı artmıştır. 1972 yılında 59,3 milyon dolar olan turizm giderleri yılda yüzde 35,2 oranında artarak 1977 yılında 268,6 milyona ulaşmıştır. (Tablo 237)

1550. Bu dönemde iç turizm hacmi 4 milyon kişi dolayına ulaşmıştır. Yatak kapasitesindeki yetersizlik ve turizm tesislerindeki fiyatların yüksekliği iç talebi yurt dışında tatil geçirmeye özendiren nedenlerin başında gelmiştir.

2. HEDEFLER:

1551. Turizm gelirlerinde yılda ortalama yüzde 23,0, turizm giderlerinde de ortalama yüzde 4,1 artış öngörülmüş, IV. Plan dönemi sonunda 468 milyon dolarlık net döviz geliri sağlanması planlanmıştır. (Tablo 238).

1552. IV. Plan dönemi sonunda ülkeye gelen yabancı sayısı 13 942 bin kişiye, turizm gelirleri ise 2 418 milyon dolara ulaşacaktır. Aynı dönemde ülke dışına çıkan vatandaş sayısının 8 935 bin kişide, turizm giderleri toplamının da 1,027 milyon dolarda tutulması öngörülmüştür.

1553. Bu plan döneminde belgeli tesislerin kapasitesinde 40 000 yataklık bir artış sağlanarak 1983'te 95 000 yatağa ulaşılması planlanmıştır.

Öngörülen bu kapasiteyi gerçekleştirmek için toplam olarak 18,3 milyar liralık yatırım yapılacaktır. Bunun 9,5 milyar liralık kısmının özel kesim 8,8 milyar liralık kısmının da kamu tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

1554. IV. Plan döneminde konaklama tesisleri yatırımlarının turizmde öncelikli yörelerde yoğunlaştırılması ve kitle turizmi gereklerine uygun tesisler kurulması esas alınmıştır. Bu dönemde fiziksel planlama çalışmaları ile birlikte bu çalışmaların istenilen yönde ve sürede sonuçlanmasını da sağlamak üzere «Organize Turizm Bölgeleri» nin geliştirilmesine başlanacaktır.

TABLO : 237 — III. Plan Döneminde Turizm ve Dış Seyahat Gelir ve Giderlerinde Gelişmeler

	Gerçekleşme 1972	III. Plan Hedefi	Gerçekleşme 1977	III. Plan Yıllık Ortalama Artış	
				Plan Hedefi	Gerçekleşen
1. Gelirler					
Turistler	99,5	178,5	201,8	12,3	15,1
Diğerleri	4,2	36,8	3,1	54,4	-6,0
Toplam	103,7	215,3	204,9	15,7	14,6
2. Giderler					
Turistler	36,3		249,3		47,0
Diğerleri	23,0		19,3		1,7
Toplam	59,3	105,9	268,6	12,3	35,2
3. Net	44,4	109,4	-63,7	19,8	

TABLO : 238 — IV. Plan Dönemi Turizm Gelir - Giderleri, Yurda Gelen Yabancı Sayısı Yurt Dışına Çıkan Vatandaş Sayısı Hedefleri (+)

Yıllar	Yurda Gelen Yabancı Sayısı	Turizm Gelirleri (000 Dolar)	Yurt dışına çıkan vatandaş sayısı	Turizm Giderleri (000 Dolar)	— Net + (000 Dolar)
1977	1 661 416	204 877	1 545 800	268 528	— 63 651
1978	1 910 600	248 400	1 592 200	183 100	+ 65 300
1979	2 178 100	315 800	1 640 000	188 600	+ 127 200
1989	2 461 300	369 200	1 708 800	196 500	+ 172 700
1981	2 756 600	454 800	1 780 600	204 800	+ 250 000
1982	3 087 700	586 650	1 860 700	214 000	+ 372 650
1983	3 458 300	691 600	1 944 500	223 600	+ 468 000
1979 - 1983					
Toplamı	13 942 000	2 418 050	8 934 600	1 027 500	+ 1 390 530

(+) 1977 yılında ülkeye gelen yabancı başına 123,3 dolar olan harcamanın 1983'de 200,0 dolara çıkarılacağı 1977'de 173,7 olan yurt dışına çıkan vatandaş harcamasının IV. Plan döneminde 115,0 dolara düşürüleceği varsayılmıştır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1555. (1) Sektörün işleyişi öncelikle kitle turizmi ilkesine göre düzenlenecektir. Kitle turizmi, özellikle turistik önceliği olan yörelerde, ülkenin altyapı ve turistik üst yapısına koşut olarak geliştirilecek; altyapı ve turistik üst yapı kitle turizminin gereklerini karşılayacak düzeye gelinceye kadar bireysel turizm ile kitle turizmi birarada değerlendirilecektir.

(2) Turizm yatırım ve işletmeciliğinde kamunun etkinliği artırılacak; özel kesim, yabancı sermaye ve küçük tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi özendirilecektir. Bu yolla özellikle konaklama kapasitesinin artırılmasına çalışılacaktır.

(3) Uluslararası optimal büyüklüklerin altında olmamak koşulu ile yabancı turizm yatırımcılarının yatırımları, sermaye paylarına bakılmaksızın özendirilecektir.

İşletme aşamasında önemli ölçüde döviz girdisi sağlayacak yabancı işletmelerin ülkedeki turistik tesisleri işletmesine izin verilecektir.

Yabancı uyruklu personel çalıştırılmasında kolaylıklar getirilecektir.

(4) Kamu kuruluşlarına ait kamplar, dinlenme tesisleri ve turistik yörelerdeki eğitim tesislerindeki yatak kapasitelerinin tek merkezden yönetimi ve bu tesislerden daha geniş kitlelerin yararlanması sağlanacaktır. Nitelikleri dış turizme açılmaya uygun olanların kapsam içinde yönetilmesi öncelikle ele alınacaktır. Bu kampların iç turizme dönük kullanımlarında kâr amacı gütmeyen işletmeleri sağlanacak; yeni kurulma hali dışında, kuruluş bütçelerinden işletme maliyetlerini ve idame yatırımı gereklerini karşılamak üzere herhangi bir yardım yapılmayacaktır.

(5) Tek bir merkez tarafından yönetilen ve denetlenen yatak kapasitesinin etkin bir biçimde pazarlanabilmesini sağlamak amacıyla TC. Turizm Bankası AŞ, Türk Hava Yolları ve Devlet Hava Meydanları ve Limanlar Genel Müdürlükleri arasında işbirliği yapılacak; mevsim içi uçak filosunun artırılması ile «charter» seferleri düzenlenecek; sefer fiyatlarının saptanmasında Turizm ve Tanıtma Bakanlığının görüşü alınacaktır.

(6) Çalışanların, dinlenme ve tatil gereksinimini karşılamak için gerekli önlemler alınacaktır.

(7) Deniz, göl ve nehir kıyılarının kamu yararlarına kullanılmasını sağlamak, ikinci konut yapımını önlemek amacıyla yasal düzenlemelere ilişkin çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

(8) Her turiste ve günübirlikçilere, Türkiye'de kalacağı gün başına, önceden belirlenecek miktarlarda döviz bozdurma zorunluluğu getirilecektir.

(9) Bireysel, dış turizmin gereksinimleri gözönünde bulundurularak anagüzer-gâhlar üzerinde belirli aralıklarla servis çekirdekleri oluşturulacak ve bunların Turizm ve Tanıtma Bakanlığının sürekli denetimi altında işlerliği sağlanacaktır.

(10) Yılın belirli aylarında yığılma gösteren talebin dengeli dağılımını sağlamak amacıyla yönlendirici önlemler alınacak ve gerekli yatırımlar yapılacaktır.

(11) Giriş kapılarındaki yığılmaları önlemek amacıyla her türlü önlem alınacak, turist ve işçi geçiş işlemleri kolaylaştırılacaktır.

(12) IV. Planın genel ve mesleki eğitim ilkeleri çerçevesinde turizm eğitimi politikası yeniden gözden geçirilerek ülke gereksinimini karşılayacak biçimde yönlendirilecektir.

dirilecek ve ilgili kuruluşlar arasındaki eşgüdüm Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca sağlanacaktır.

(13) IV. Planda saptanan politikalara ilişkin veri toplama ilkelerine uygun olarak, turizm istatistikleri geliştirilecek ve gerekli eşgüdüm sağlanacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM

I. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1556. Sosyal adaleti, toplumsal ve ekonomik gelişmeyi sağlamada etken bir araç olması gereken eğitim, ülkemizde bu işlevi kendi dışındaki sınırlamalar ve sistemin kendi iç yapısından doğan sınırlamalar nedeniyle yerine getirememektedir.

1557. Ülkemizdeki ekonomik gelişme ve bunun oluşturduğu toplumsal yapı temel bir dış etken olarak eğitim sistemini şekillendirmektedir.

1558. Eğitim sisteminin kendi iç yapısından gelen sınırlamalar, eğitimin tüm bireylere dengeli ve verimli bir biçimde yaygınlaştırılmasını engellemekte, bu sınırlamalar eğitime ayrılan kaynakların sosyal adaleti ve fırsat eşitliğini gerçekleştirecek şekilde dengeli kullanılmaması ve eğitim içeriğinin toplumun değişen koşullarına uyacak biçimde geliştirilememesi şeklinde somutlaşmaktadır.

1559. Artan öğrenci sayısını karşılamak için yeni fizik kapasite yaratılmasında gecikmeler, mahalli binalarda yetersiz koşullarda açılan okullar, öğretmenlerin yurt düzeyindeki dengesiz dağılımı, eğitimin standardını ilkokuldan başlayarak etkilemekte ve bu nitelik düşüklüğü eğitimin tüm kademelerini belirgin bir şekilde etkilemektedir.

1560. Öğretmenlerin istihdam koşulları, ekonomik, sosyal ve politik güvence noksanlığı, giderek öğretmen mesleğine katılımı, dolayısıyla niteliği etkilemektedir. Her kademede esasen yetersiz sayıda olan öğretmenlerin bölgelerarası ve kırsal - kent arasında dengesiz dağılımı, geri kalmış yörelerde ve kırsal bölgelerde eğitiminin standardının daha da düşmesine yol açmaktadır.

1561. Eğitim sisteminin içeriği, istihdam koşulları ve teknolojik yapıyla uyumlu değildir. Tüm sanayileşme çabalarına karşın, örneğin lise düzeyinde gelişme, teknik alanlardan çok genel alanlarda olmaktadır. Orta düzeydeki teknik eğitime olan toplumsal talebin hızla artmasına karşın, pahalı bir eğitim olan teknik eğitime ayrılan kaynakların planlanan sürede hizmet sunmasını sağlayacak önlemler alınmamıştır. Öte yandan yapımı kolay olan ya da yatırım gerektirmeyen tahsisli ve kiralık binalarda açılan genel liseler, imam - hatip ve ticaret liselerinde plan hedeflerini aşan kapasite artışı meydana gelmiştir. Teknik okullarda verilen eğitimin içeriği modernleşen sanayi gerektirdiği düzeyde olmadığı gibi, geleneksel yapıyla da tutarlı değildir ve kendi eğitim ilkelerine uygun araçlardan yoksundur. Öte yandan çıraklık yasası ile getirilen ve gerek geleneksel gerek modern sanayi tek bir yapı içinde kapsamaya yönelik önlemler bu tutarsızlığı daha da artırmaktadır.

1562. İlk kademelerden başlayarak böylece oluşan eğitim sistemi, yükseköğretimde de aynı yetersizlikte süregelmekte, teknoloji uygulayan ve teknoloji üreten ayrı

düzeyde elemanlar yerine üniversiteler, akademiler, yükseköğretim kurumları aynı türde elemanlar yetiştirilmektedir. YAY - KUR okullarında istihdam alanında yeri belirlenemeyen önlisans uygulamasına geçilmiş ve yükseköğremin içeriği ve niteliği belirsiz bir duruma gelmiştir.

1563. Öte yandan, tüm kademelerde eğitimin, ezberciliğe dayanan kişiliği geliştirmekten çok kalıplaştırmaya iten, çoğu kez gereksiz, kuru bilgiler yığılmasından oluşan içeriği süregelmektedir.

1564. Bu genel görünüm çerçevesinde eğitim sisteminin kademelere göre gösterdiği gelişim, aşağıdaki biçimde oluşmuştur.

1. TEMEL EĞİTİM :

a) Okul Öncesi Eğitim :

1565. Okul öncesi eğitimin gelişmesi, üç plan döneminde, gerek kaynakların sınırlılığı, gerek bu eğitim alanına yeterince eğinilmemesi nedeniyle yeterli düzeyde olmamıştır. İlkokulların bünyesinde açılan anasınıfların sayısı 1973 - 1974 öğretim yılında 245'den 1977 - 1978 öğretim yılında 984'e çıkmış olmasına karşın, bağımsız anaokulu sayısı, aynı dönemde 8'den 11'e yükselebilmektedir.

1566. 11 anaokulunda 1977 - 1978 öğretim yılında 60 öğretmen ve 1135 öğrenci, ilkokullara bağlı 984 anasınıfında ise 1087 öğretmen ve 17986 öğrenci ve kız meslek liselerine bağlı 275 uygulama anaokulunda ise 575 öğretmen ve 5782 öğrenci bulunmaktadır.

1567. Kreş ve çocuk yuvalarının gelişimi ise yeterli düzeyde olmamış özel anaokulları sayısı 1976 - 1977 öğretim yılında 137'ye çıkmıştır. 3 - 6 yaş grubundaki çocukların ancak yüzde 1,1'i okul öncesi eğitimden yararlanmaktadır.

TABLO : 239 — Temel Eğitim I. Kademe (İlköğretimde) İkinci ve Üçüncü Plan

Hedeflerinin Gerçekleşme Durumu

Yıllar	Plan hedefleri		Gerçekleşme			
	Çağ nüfusu (7-12 yaş)	Toplam öğrenci	Okullaşma oranı (Yüzde)	Çağ nüfusu (7-12 yaş)	Toplam öğrenci (*)	Okullaşma oranı (Yüzde)
1970-1971	5.720	5.400	94	5.992	4.992	83,3
1975 -1976	5.988	5.689	97	6.109	5.320	87,1
1977-1978	6.242	6.242	100	6.147	5.384	87,5

Kaynak : DPT, MEB.

(*) 1975 - 1976 yılında azınlık ve yabancı ilkokullarındaki öğrenci sayısı 5 823, özel ilkokullardaki öğrenci sayısı ise 18 522'dir.

b) Temel Eğitim I, Kademe (ilkokullar):

1568. İlköğretimde ikinci Plan dönemi sonunda yüzde 100 olması öngörülen, okullaşma hedefine Üçüncü Plan dönemi sonunda da erişilememiştir. 1977 - 1978 öğretim yılında okullaşma oranı yüzde 87,5 toplam öğrenci sayısı ise 5 334 000 olmuştur. (Tablo 239).

1569. Üçüncü Plan döneminde okul sayılarında yüzde -7,2'lik bir artış olmuş, 1973 - 1974 öğretim yılında 40 610 olan faal ilkokul sayısı 1977 - 1978 öğretim yılında 43 526'ya yükselmiştir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde kırsal kesimde alt-yapı tesislerinin yetersizliği ve köylerin dağınık olması nedeniyle okullaşma hızında öngörülen artış sağlanamamıştır.

1570. 1970 ve 1975 sayım yıllarında nüfus gruplarına göre okulsuz köy sayıları tablo 240'da görülmektedir. 1975 yılında ilkokuldan yoksun 3 116 köyden 14'ünün nüfusu 1 001 ve daha fazla olan köylerdir.

TABLO : 240 — 1970 ve 1975 Yıllarında Nüfus Gruplarına Göre Okulsuz Köy Sayıları

	Okulsuz			
	Köy sayısı (a)		köy sayıları (b)	
	1970	1975	1970	1975
1 - 250	8 812	8 348	3 258	2 371
251 - 500	13 042	12 540	1 144	620
501 - 1 000	10 183	10 243	244	111
1 001 ve daha faz.	4 333	4 983	16	14
Toplam	36 370	36 114	4 662	3 116

Kaynak : Milli Eğitim Bakanlığı

1571. 1977 - 1978 öğretim yılında mevcut derslik sayısı 124.715'dir. Bu dersliklerin 118.680'i planlı, 6 045'i ise geçici binalarda bulunmaktadır.

1572. Gerekli yatırımların zamanında yapılmaması, ilkokul yapımında fiyat artışı nedeniyle maliyetlerin standartları aşmış olması ve özel idare ödeneklerinin yetersizliği sonucu kırsal kesimde büyük kentlere paralel olarak ikili ve üçlü. öğretim giderek artmıştır (Tablo 241).

1573. 1974 - 1975 öğretim yılında faal 41 060 ilkokuldan 15 828'i bir derslikli, 20 786'sı 2 - 5 derslikli 3 121'i 6 - 10 derslikli 1 158'li 11 - 20 derslikli 138'i ise 20 ve daha fazla dersliklidir.

1574. Üçüncü Plan dönemi başında 157 696 olan öğretmen sayısı 5 yılda yüzde 14,4 lük bir artışla 180 511'e ulaşmıştır. Birinci ve ikinci Plan dönemlerinde öğretmen

(a) Köy sayısı muhtarlık birimini göstermektedir.

(b) 1977 - 1978 öğretim yılında nüfusu 250'den yukarı olan okulsuz köy sayısı ise 887'dir.

TABLO : 241 — Öğretim Şekillerine Göre Faal İlkokullar

Yıllar	İl ve İlçe Merkezleri				Bucak ve Köylerde			
	Normal	İkili	Üçlü	Toplam	Normal	İkili	Üçlü	Toplam
1968 - 1969	1 383	1 754	34	3 171	28 253	4 083	22	32 358
1970 - 1971	1 266	2 179	50	3 495	27 287	7 528	22	34 837
1974 - 1975	999	2 602	149	3 750	27 052	10 212	46	37 310

Kaynak : DPT, MEB.

dağılımında görülen bölgelerarası dengesizlik Üçüncü Plan döneminde de devam etmiştir. Örneğin 1977 - '978 öğretim yılında bölgelerarası dengesiz öğretmen dağılımı nedeniyle bazı illerimizde fazla öğretmen olmasına karşın 13 ilimizde toplam 1774 öğretmen açığı bulunmaktadır. Üçüncü Plan döneminde ilköğretimde öğretmen sorunu nicelik yönünden dengesiz dağılım dışında çözülmüş görünmektedir.

1575. Genel öğrenci / öğretmen oranında Üçüncü Plan döneminde bir gelişme sağlanmakla birlikte (1973 - 74: 33,9; 1977 - 1978 - 29,7) bu oranın illere göre ve kır-kent arasındaki dengesizliği devam etmiştir.

1576. Belirli ölçüde cıcel gelişmeler olmasına karşılık nitel gelişmelerin yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Bunun başlıca nedenleri ilköğretimde yeni fizik kapasite yaratılmasında sınırlılık, derslik ve okul sayılarındaki yetersizlik, öğretmen dağılımındaki dengesizliğin yanı sıra ilkokul programlarının temel eğitimin amaçlarına uygun şekilde geliştirilmemiş olması, araç ve gereç eksiklikleridir. Bölgelerarası ve kır-kent arasındaki nitelik farklılık devam etmiş örneğin yabancı dille öğretim yapan okullara girebilen öğrencilerin orant kent lebine gelişme göstermiştir. Kırsal kesimde ise, her hangi bir ortaöğretim kurumuna devam edemeyen ilkokul mezunu, birkaç yıl sonra ancak okuma yazma bilir duruma gelir olmuştur.

c) Temel Eğitim II. Kademe (Ortaokullar):

1577. Ortaokul okullaşma oranları, Üçüncü Plan döneminde öngörülen hedeflerin gerisinde kalmıştır. 1973 1974 öğretim yılında bu oran yüzde 34 dolayında olmuş, yeni kayıt hedefleri ise gerçekleşmemiştir. 1973 - 1978 yılları arasında ortaokul sayısındaki artış yüzde 51.1 olduğu halde öğrenci sayılarındaki artış yüzde 18,3 dolayında olmuştur. Tablo 243'te Temel Eğitim II. kademesinde Üçüncü Plan hedeflerinin gerçekleşme durumu görülmektedir.

1578. Üçüncü Plan döneminde de sürdürülen dengesiz ve düzensiz okul açma politikası sonucu bazı bölgelerde ikili öğretim artarken, özellikle kırsal bölgelerde 1 veya 2 öğretmenle açılan ortaokullarda atıl kapasite yaratılarak eğitimin niteliği düşürülmüştür.

1579. 1976 - 1977 öğretim yılında 2.256 ortaokulun 483'ü il ve ilçe merkezlerinde, 628'i bucaklarda, 1145'i ise kasaba ve köylerde bulunmaktadır.

TABLO : 242 — 1974 - 1975 Öğretim Yılında Seçilmiş Bazı İllere Göre Öğrenci Öğretmen Oranları

İli	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci /Öğretmen Oranı
Ağrı	37 624	839	44
Urfa	66 862	1 548	43
Mardin	57 252	1 389	41
Van	35 315	909	39
Yozgat	75 640	1 982	32
Ankara	333 236	10 404	32
Artvin	31 517	11 577	20
Edime	70 988	2 114	19
Bilecik	14 806	834	18
Türkiye Toplamı	5 354 600	159 162	33,6

Kaynak : DPT, MEB

1580. Ortaokullarda öğretmen sorunu gerek nitel gerek nicel yönleriyle çözülememiştir. Dengesiz öğretmen dağılımı, birkaç öğretmen, ve 'az sayıda öğrencisi bulunan ortaokullarda lise kısıntılarının açılması öğretimin niteliğini düşündürmektedir.

1581. Programsız açılan ortaokullar, fizik kapasitenin yeterli düzeyde olmayışı Bedenleriyle artan ikili öğretim, nitelik ve dağılım yönünden öğretmen dengesizliği, öğretmen açığının 'bazı inerde dikkat çekici boyutlara ulaşması öğretimin niteliğinde bölgeîerarası ve aynı bölgede ıkır-kent arasında farklılaşmaya yol açmaktadır.

2. GENEL ORTAÖĞRETİM (LİSELER) :

1582. Üçüncü Plan döneminde genel liselerin önemli bir bölümünün kapasitelerinin üstünde öğrenci ile öğrenim yapmaları sonucu öğretimin niteliği olumsuz yönde etkilenmiştir. Birkaç öğretmenli ortaokullarda lise açma uygulaması giderek yaygınlaşmıştır.

1583. Üçüncü Plan döneminde Birinci Plan dönemi başına göre genel ortaöğretim ve mesleki, teknik ortaöğretimde okuyan öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranında önemli bk değişiklik olmamıştır. 1963 yılında genel lise oranı yüzde 62 iken 1978 sonunda yüzde 60 olmuştur. Oysa Üçüncü Plan dönemi sonunda bu oranların, genel öğretim için yüzde 45, mesleki ve teknik öğretim için yüzde 55 olması öngörülmüş anca'k gelişme mesleki ve teknik öğretim doğrultusunda değil genel liseler doğrultusunda olmuştur. Bu durumda öğrenciler en küçük yerleşme birimlerine kadar açılan genel liseleri tercih etmekte, üniversiteye girişte lise mezunlarının tüm fakülte

TABLO : 243 — Temel Eğitim II. Kademedeki Hedefler ve Gerçekleşmeler

Yıllar	Plan Hedefleri				Gerçekleşme				(1973 - 1978)
	Çağ Nüfusu (13-15 Yaş) (1)	Toplam Öğrenci (2)	Okullaşma		Çağ Nüfusu (13-15 Yaş) (5)	Toplam Öğrenci (X) (6)	Okullaşma		İlk Kayıt Gerçekleşme Farkı (4) - (8) (9)
			Oranı (Yüzde) (3)	İlk Kayıt (4)			Oranı Yüzde (7)	İlk Kayıt (8)	
1973 - 1974	2.642,2	1.170,5	44,3	356	2.642,2	893,9	33,8	289,1	— 66,9
1974 - 1975	2.692,3	1.208,8	44,9	376	2.692,3	899,1	33,4	315,1	— 60,9
1975 - 1976	2.743,3	1.261,9	46,0	399	2.910,0	996,0	34,2	321,4	— 77,6
1976 - 1977	2.792,8	1.343,3	48,1	410	3.005,0	1.012,1	33,7	366,0	— 44,0
1977 - 1978	2.843,0	1.441,4	50,7	423	3.034,0	1.057,7	34,9	—	—

Kaynak : DPT, MEB

(X) 1976 - 1977 Öğretim yılında, özel ortaokullarla azınlık ve yabancı ortaokullarındaki öğrenci sayısı toplamı 23.064'tür.

TABLO : 244 — Genel Liselerde Toplam Öğrenci ve Okullaşma Oranları
(1973 - 1978)

Yıllar	Hedefler			Gerçekleşme		
	Çağ nüfusu (16 -18 yaş) (1)	Toplam öğrenci (2)	Okullaşma oranı yüzde (3)	Çağ nüfusu (4)	Toplam Öğrenci (5)	Okullaşma oranı yüzde (6)
1973 - 1974	2.471,9	3 02,2	13,2	2.471,9	277,0	11,2
1974 - 1975	2.525,7	338,4	13,4	2.525,7	310,6	12,3
1975 - 1976	2.579,0	345,0	13,4	2.713,0	353,3	12,5
1976 - 1977	2.631,1	352,6	13,4	2.845,0	372,4	13,0
1977 - 1978	2.681,8	359,4	13,4	2.902,0	425,1	14,6

Kaynak : DPT, MEB.

ve yüksekokullara kabul edilmesi öğrencileri genel ortaöğretim yapmaya yönlendirmektedir.

1584. 1977 - 1978 öğretim yılında 714'ü iki devreli olan toplam 871 lisenin 185'i il merkezlerinde, 591'i ilçelerde, 56'sı bucaklarda, 39'u ise kasaba ve köylerde dir. (Tablo 245).

1585. Üçüncü Plan döneminde genel ortaöğretimde öğrenci sayılarındaki gelişme yüzde 26,6 olmasına karşın öğretmen oranındaki artış yüzde 37,6 olmuştur. Bir öğretmene düşen öğrenci sayısı gelişimi incelendiğinde oranın az bir düşüş gösterdiği gözlenmektedir. 1963 - 1964 öğretim yılında 38 olan öğrenci/öğretmen oranı Üçüncü Plan dönemi sonunda 34 olmuştur.

1586. Yeni açılan okulların öğretmen gereksinimlerinin yeterince karşılanamaması, var olan bölgelerarası dengesiz öğretmen dağılımını daha geniş boyutlara ulaştırmış, özellikle doğu ve kuzeydoğu illerindeki öğretmen açığı artmıştır.

1587. Liselerde öğrenci sayılarının hedeflerin üzerinde gelişmesi ve buna dayalı olarak fizik kapasite gereksinimlerinin eksikliği, öğretmenlerin sayı ve nitelik yönünden yetersizliği Üçüncü Plan döneminde de devam etmiş, verilen bilgiler yükseköğretim için yeterli düzeyde olmamıştır. Lise mezunları arasında yükseköğretime geçişte gerek bölgeler ve yerleşme yerleri, gerek cinsiyet, gelir düzeyi, baba mesleği, ve okul türü açısından açık bir fırsat eşitsizliği hızla artmıştır.

TABLO : 245 — Üçüncü Plan Döneminde Genel Ortaöğretimde Sayısal Gelişme

Yıllar	Ortaokul Sayısı			Öğrenci Sayısı	Lise Sayısı (a)			Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı Lise + Ortaokul
	Bağımsız Ortaokul	Liselere Bağlı	Toplam		Tek Devreli	İki Devreli	Toplam		
1973 - 1974	1 647	477	2 124	893 930	117	477	594	227 010	30 605
1974 - 1975	1 789	511	2 300	899 137	130	511	641	310 680	32 351
1975 - 1976	2 009	583	2 592	996 020	150	583	733	353 345	37 839
1976 - 1977	2 256	651	2 907	1 012 091	139	651	790	372 492	36 020
1977 - 1978	2 497	714	3 211	1 057 756	157	714	871	425 180	42 132

Kaynak : Milli Eğitim Bakanlığı

(a) 1976 - 1977 öğretim yılında 53'ü Türk, 12'si azınlık, 13'ü yabancı olmak üzere toplam 78 özel lisede 1979 öğretmen görev yapmaktadır. Öğrenci sayıları ise sırasıyla 13 350, 808 ve 3 696 olmak üzere toplam 17 854'dür.

3. MESLEKİ VE TEKNİK ÖĞRETİM :

1588. Ortaokul ve lise düzeyinde öğretim yapan okullardan oluşan örgün mesleki ve teknik ortaöğretimin, I. devresinde 1973 - 1974 öğretim yılında 48.830 olan öğrenci sayısı toplamı yüzde 201,7'lik bir artışla 1977 - 1978'de 147.490 olarak gerçek-miştir. Ancak bu sayısal gelişme içinde en büyük pay İmam Hatip ortaokullarına aittir. 1973 - 1974'te İmam Hatip okullarındaki Öğrenci sayısı toplamı 10.785 iken yüzde 904,5'lik artışla 1977 - 1978'de 108.345'e ulaşmıştır.

1539. Lise düzeyindeki mesleki ve teknik öğretim (II. Devre) öğrenci sayının çağ nüfusu içindeki oranı, genel liselerin oranından daha düşük düzeyde artmıştır. (Tablo 246)

TABLO : 246 — Okullaşma Oranlarındaki Gelişme

	(1973 - 1978)				
	1973	1974	1975	1976	1977
	1974	1975	1976	1977	1978
Mesleki ve teknik öğretim					
I. Devre	1,9	2,3	3,1	4,1	4,9
Mesleki ve teknik liseler	9,0	9,2	10,0	9,8	10,0
Genel liseler	11,2	12,3	12,5	13,0	14,6

Kaynak : DPT. MEB

1590. 1973 - 1974 ile 1976 - 1977 öğretim yılları arasında mesleki ve teknik liselerde toplam öğrenci sayısı bakımından plan hedeflerine ulaşılmış ve aşılmış olmakla birlikte (Tablo 247) : Bu sayısal gelişme beraberinde bir nitelik iyileşmesini getirmemiştir. 1977 - 1978 öğretim yılında da plan hedefinin gerisinde kalmıştır.

1591. 1973 - 1974 öğretim yılında okul sayısı 28, öğrenci sayısı toplamı 8 608 olan akşam mesleki ve teknik liselerinin 1977 - 1978'de okul sayısı 89, öğrenci toplamı ise 22.965 olmuştur.

a. Teknik Liseler :

1592. Üçüncü Planda, tüm teknisyen okulları ile fiziki olanağı ve öğretim kadrosu uygun sanat enstitülerinin 1973 - 1974 öğretim yılında ilk kayıt yapacak biçimde teknik liselere dönüştürüleceğinin öngörülmesine karşın, bu düzenleme plan dönemi içinde gerçekleştirilememiştir. Uygulama teknik lise ve endüstri meslek liseleri ayırımı biçiminde olmuştur. Teknik liselerin gelişmesi sınırlı tutulmuş, bu nedenle gelişme daha çok endüstri meslek liselerinde olmuştur. Öğretim süreleri dört yıl olan ve Üçüncü Plan dönemi sonunda 110 bin öğrencilik bir kapasiteye kavuşması öngörülen teknik liseler gelişme, Tablo 248'de görüldüğü biçimde gerçekleşmiştir.

TABLO : 247 — Mesleki ve Teknik Öğretim II. Devresinde Gelişme
(1973 - 1978)

Yıllar	Plan hedefi		Gerçekleşme			
	Çağ nüfusu (16 -18 yaş)	Toplam öğrenci	Okullaşma oranı (Yüzde)	Çağ nüfusu (16-18)	Toplam Öğrenci	Okullaşma oranı (Yüzde)
1973 - 1974	2.471,9	171,8	7,0	2.471,9	222,3	9,0
1974 - 1975	2.525,7	191,9	7,6	2.525,7	233,8	9,2
1975 - 1976	2.579,0	229,5	8,9	2.718,0	272,1	10,0
1976 - 1977	2.631,1	268,4	10,2	2.845,0	280,8	9,8
1977 - 1978	2.681,8	308,4	11,5	2.902,0	291,3	10,0

Kaynak : DPT

TABLO : 248 — Teknik Liselerde Gelişme
(1973 - 1978)

Yıllar	Okul sayısı	İlk kayıt	Toplam öğrenci	Mezun	Öğretmen sayısı
1973 - 1974	36	1.524	4.344	1.191	159
1974 - 1975	43	1.475	4.290	1.194	162
1975 - 1976	44	2.069	5.053	1.345	170
1976 - 1977	55	2.467	5.835	1.500	159
1977 - 1978	56	2.426	6.550		

Kaynak : Milli Eğitim Bakanlığı.

1593. İlk kayıt, toplam öğrenci ve mezun sayılarında plan hedeflerinin çok gerisinde kalan bir gelişme olurken öğretmen kaynağındaki yetersizlik, sanayi kesiminin talebi ve sağladığı olanakların fazlalığı dolayısıyla öğretmen sayısında bir azalma gözlenmektedir. 1973 - 1974 öğretim yılında teknik liselerde öğrenci/öğretmen oranı 27,3 iken, bu oran 1976 - 1977'de 36,7; 1977 - 1978'de ise 50 olmuştur. Teknik lise öğretim programlarının aynı zamanda yükseköğretime hazırlayıcı olması mezunlarla önemli bir kısmının yükseköğretime devam etmesine neden olmaktadır. 1975 - 1976'da mezun olanlar içinde yükseköğretime devam edenlerin oranı yüzde 45'tir.

b. Endüstri Meslek Liseleri :

1594. Teknik liselerdeki yetersiz gelişmeye karşı endüstri meslek liseleri daha hızlı bir gelişme göstermiştir (Tablo 249).

1595. Mezunlara endüstrinin talebinin ve sağlanan olanakların aynı düzeydeki diğer okul mezunlarına oranla daha yüksek olması, teknik lise ve endüstri meslek

TABLO : 249 — Endüstri Meslek Liselerinde Gelişme
(1973 - 1978)

Yıllar	Okul sayısı	İlk kayıt	Toplam öğrenci	Mezun	Öğretmen sayısı
1973 - 1974	141	26.759	68.658	17.542	3.556
1974 - 1975	145	28.627	73.000	19.792	3.777
1975 - 1976	152	38.955	90.849	22.795	4.093
1976 - 1977	161	35.549	95.511	25.000	4.340
1977 - 1978	178	35.419	99.388		4.579

Kaynak : Milli Eğitim Bakanlığı.

lisesi öğretim programlarının yükseköğretime hazırlayıcı niteliği de taşıması ve bazı yükseköğretim kurumlarının kontenjan ayırması gibi nedenlerle bu okullara talep hızla artmıştır. Ancak, teknik lise kapasiteleri gereken hızda artırılmamıştır.

1596. Hızlı talep artışı dolayısıyla öğrencilere gereken eğitim olanakları mevcut okulların kapasitelerinin zorlanmasıyla sağlanmıştır. Öğretim kadrosu ve donatımda gerekli nitelik ve nicelik gelişmesi sağlanmaksızın yaratılan kapasite eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Öğretmen kaynağındaki yetersizlik ve endüstrinin bu okulların öğretmenlere sağladığı daha iyi olanaklar nedeniyle, öğretmen sayısında yeterli gelişme olmamıştır. Öğrenci/öğretmen oranı 1973 - 1974'te 19,3 iken 1977 - 1978'de 21,7 olmuştur.

1597. 1975 - 1976 öğretim yılında 10 adet akşam endüstri meslek lisesi açılmıştır. 1977 - 1978'de bu okulların sayısı 39, yaratılan öğrenci kapasitesi 9.996 olup öğretmen sayıları toplamı 70'tir.

c. Kız Meslek Liseleri :

1598. Bağımsız kız sanat ortaokulları, bağlı kız sanat ortaokulları ve orta terzilik olculundan oluşan kız teknik öğretimin I. devresinde gelişme Tablo 250'de görüldüğü şekilde olmuştur.

TABLO : 250 — Kız. Teknik Öğretim I. Devre
(1973 - 1978)

Yıllar	Okul sayısı	İlk kayıt	Toplam öğrenci	Mezun	Öğretmen sayısı
1973 - 1974	182	8.446	23.385	4.942	136
1974 - 1975	192	8.965	23.487	6.316	133
1975 - 1976	197	9.796	25.610	6.579	112
1976 - 1977	199	9.674	26.676	7.036	123
1977 - 1978	203	9.709	26.965		118

Kaynak : Milli Eğitim Bakanlığı.

TABLO : 251 — Kız Meslek Liselerinde Gelişme (1973 - 1978)

Yıllar	İlk Kayıt			Toplam Öğrenci			Mezun			Öğretmen sayısı	
	Okul sayısı	Plan hedefi	Gerçekleşme	Fark	Plan hedefi	Gerçekleşme	Fark	Plan hedefi	Gerçekleşme		Fark
1973 - 1974	163	7.250	8.074	+ 824	18.600	19.174	+ 574	5.300	4.927	— 373	3.399
1974 - 1975	170	8.250	8.906	+ 656	20.750	22.081	+ 1.331	5.750	5.692	— 58	3.600
1975 - 1976	183	9.500	10.297	+ 797	23.500	26.155	+ 2.655	6.400	7.232	— 832	3.862
1976 - 1977	199	11.000	11.370	+ 370	27.150	29.493	+ 2.343	7.250	8.500	+ 1.250	4.307
1977 - 1978	211	12.500	12.034	— 466	31.150	32.097	+ 947	8.350	—	—	4.518

Kaynak : DPT. MEB.

1599. Kız teknik öğretimin II. devresinde (Kız Meslek Liselerinde) plan hedeflerine ulaşılmış olup, hedeflere uygun bir gelişme gerçekleşmiştir. (Tablo 251). Plan dönemi başı ile plan dönemi sonu dikkate alındığında, ilk kayıta yüzde 49, öğrenci sayısı toplamında ise yüzde 67,4'lük bir artış gözlenmektedir. Öğretmen sayısında yüzde 33'lük artışa karşın öğrenci/öğretmen oranı 1973 - 1974'te 5,7 iken 1977 - 1978'de 7.1 olmuştur.

1600. Planlı dönemdeki bu sayısal gelişmenin yanında nitelik iyileştirme çabaları sürdürülmüştür. Üretirce dönük yeni program geliştirme çalışmaları yapılmış ve hazırlanan programlar deneme şeklinde, kademeli olarak bazı okullarda uygulamaya konulmuştur. Ancak yeni hazırlanan programlar ile erkek teknik öğretim programları arasında ikilem yaratılmış, kıt olan öğretmen ve makine - teçhizat kaynağı olumsuz yönde etkilenmiştir.

d. Öğretmen Liseleri :

1601. öğretmen okulları Üçüncü Plan -döneminde temel eğitime sınıf Öğretmeni yetiştirmeye devam etmişlerdir. 7 yıllık ve 4 yıllık öğretmen liselerinde gelişme Tablo 252'ae görüldüğü şekilde olmuştur.

TABLO : 252 — Öğretmen Liselerinde Gelişme
(1973 - 1978)

Yıllar	Okul sayısı	İlk kayıt	Toplam öğrenci	Mezun	Öğretmen sayısı
1973 - 1974	89	6.813	63.293	11.067	2.771
1974 - 1975	89	11.154	58.570	24.589	2.922
1975 - 1976	89	15.197	53.162	14.240	2.702
1976 - 1977	89	13.397	39.773	3.804	2.720
1977 - 1978	89	4.854	32.241		1.833

Kaynak : Milli Eğitim Bakanlığı.

1602. Tabloda görüldüğü gibi okul sayısının plan dönemi boyunca aynı kalmasına karşın, 1975 - 1976 öğretim yılından itibaren ilk kayıt, toplam öğrenci, mezun ve öğretmen sayılarında bir azalma gözlenmektedir. Bu açık iki yıllık eğitim enstitülerindeki hızlı sayısal gelişmeden karşılanmaktadır. Nitekim öğretmen liselerinde açılan ve aynı mekânı paylaşarak öğretmen liselerinin öğrenci kapasitelerinin azalması sonucunu doğuran iki yıllık eğitim enstitülerinin sayısı 1975 - 1976'da 10 iken, 1976 - 1977'de 41 olmuş ve 1977 - 1978'de 49'a ulaşmıştır.

e. Ticaret Meslek Liseleri :

1603. Ticaret meslek liselerinin eğitim gereçlerine olan gereksinmelerin teknik liselere oranla daha az olması ve bu okulların büyük yatırım ve organizasyonu gerektirmeden geçici binalarda açılma kolaylığı plan dönemindeki sayısal gelişmenin önemli nedeni olmuştur. Bir diğer neden ise ticaret meslek lisesi mezunlarına olan talep

TABLO : 253 — Ticaret Meslek Liselerinde Gelişme (1973 - 1978)

Yıllar	İlk Kayıt				Toplam Öğrenci			Mezun			Öğretmen sayısı
	Okul sayısı	Plan hedefi	Gerçekleşme	Fark	Plan hedefi	Gerçekleşme	Fark	Plan hedefi	Gerçekleşme	Fark	
1973 - 1974	72	17.500	19.037	+ 1.537	38.000	42.017	+ 4.017	9.000	6.835	- 2.165	1.475
1974 - 1975	78	21.000	21.074	+ 74	48.000	49.810	+ 1.810	10.500	10.547	+ 47	1.310
1975 - 1976	96	25.000	29.709	+ 4.709	58.500	68.721	+ 10.221	13.000	14.420	+ 1.420	2.260
1976 - 1977	123	30.000	37.569	+ 7.569	70.000	79.220	+ 9.220	15.500	18.000	+ 2.500	2.467
1977 - 1978	139	35.000			85.000	80.489	- 4.511	18.500			3.466

Kaynak : DPT. MEB.

artışı ve bazı İ. T, 1. A. nin ayırdığı kontenjanlar dolayısıyla bu okullara talebin artmasıdır. Öğrenci/öğretmen oranı 28,5'ten 23,3'e düşmüş olup bir iyileşme gözlenmektedir. (Tablo 253).

f. İmam Hatip Liseleri :

1604. Mezunlarının istihdamında belli bir doygunluğa ulaşılmış olan bu okullarda sayısal gelişme hızlı olmuş ve plan hedefleri çok aşılmıştır. Eğitim araç ve gereçlerine gereksiniminin azlığı, tahsisli binalarda yatırım ve organizasyon bakımından okul açma kolaylığı, bu sayısal gelişmeyi hızlandıran nedenler olmuşlardır.

1605. Plan dönemi başında 71 olan okul sayısı (Bağımsız + Bağlı) plan dönemi sonunda 334'e ulaşmış olup, ilk kayıtlar yüzde 1311,8; öğrenci sayısı toplamı ise yüzde 904,6 oranında artmıştır. (Tablo 254).

1606. Okul sayısı 72'den 103'e çıkan imam - Hatip Liselerinde ilk kayıt artışı yüzde 8, öğrenci sayısı toplamı artışı ise yüzde 10 oranında gerçekleşmiştir. (Tablo 255).

1607. İmam Hatip Ortaokulları + İmam Hatip Liselerinde öğrenci/öğretmen oranı 1973 - 1974'te 24 iken 1977 - 1978'de 35,3 olmuştur.

g. Sağlık Okulları :

1608. Sağlık okullarının I. Devresinde, 1975 - 1976'dan itibaren okul sayısındaki azalmaya paralel olarak ilk kayıt ve öğrenci sayısı toplamı da azalmıştır. (Tablo 256).

TABLO : 254 — İmam – Hatip Okullarında (I.Devre) Gelişme

Yıllar	Okul sayısı	İlk kayıt	Toplam öğrenci	Mezun
1973 - 1974	71	3 258	10 785	3 175
1974 - 1975	101	19 034	24 091	2 149
1975 - 1976	171	33 318	51 724	2 003
1976 - 1977	248	40 817	84 784	9 465
1977 - 1978	334	45 999	108 345	

Kaynak : Milli Eğitim Bakanlığı.

1609. 1973 - 1974 yılından itibaren hemşirelik, sağlık memurluğu, laborantlık ve çevre sağlığı dallarında öğretimlerine devam eden Sağlık Meslek Liselerinde, sayısal gelişme okul sayısındaki artışa karşın yetersiz kalmış ve plan hedeflerinin çok gerisinde gerçekleşmiştir. (Tablo : 257)

1610. Bu okullar, ülkenin büyük bir gereksinime duyduğu sayı ve nitelikte yardımcı sağlık personeli yetiştirmede yetersiz kalmıştır.

h. Tarım Okulları :

1611. 1973 - 1974 öğretim yılında mevcut Ziraat Meslek Okulları, Tarım Meslek Liseleri ve I. Devreyi oluşturan Teknik Ziraat Ortaokulları ile Makinist Ortaokullarına dönüştürülmüştür. II. Devrede, Tarım Meslek Liselerinden başka Ev

TABLO : 255 — İmam Hatip Liselerinde (II. Devre) Gelişme (1973 - 1978)

Yıllar	İlk Kayıt			Toplam Öğrenci			Mezun			I. Devre + II.Devre Öğretmen sayısı
	Okul sayısı	Plan hedefi	Gerçek- leşme Fark	Plan hedefi	Gerçek- leşme Fark	Plan hedefi	Gerçek- leşme Fark	Plan hedefi	Gerçek- leşme Fark	
1973 - 1974	72	3.500	8.487 + 4.987	11.000	23.795 + 12.795	3.590	2.966 — 624	1.442		
1974 - 1975	72	3.500	8.105 + 4.605	12.500	24.809 + 12.309	4.460	4.695 + 235	1 460		
1975 - 1976	72	3.500	6.782 + 3.282	13.500	25.770 + 12.270	2.850	4.650 + 1.800	2.744		
1976 - 1977	73	3.500	6.854 + 3.354	14.000	25.800 + 11.800	2.850	5.508 + 2658	2.764		
1977 - 1978	103	3.500	9.167 + 5667	14.500	26.169 + 11.669	2.850	— —	3.808		

Kaynak : DPT. MEB.

TABLO : 256— Sağlık Okullarında (I.Devre) Gelişme (1973 – 1978)

Yıllar	Okul sayısı	İlk kayıt	Toplam öğrenci	Mezun
1973 - 1974	28	1 716	4 935	1 583
1974 - 1975	28	1 704	4 980	1 416
1975 - 1976	28	1 664	5 034	1 690
1976 - 1977	22	952	4 158	1 534
1977 - 1978	19	992	4 275	1 546

Kaynak : Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı

Ekonomisi Meslek Liseleri ve Hayvan Sağlık Memurları Okulları öğretimlerine devam etmişlerdir.

1612. Tarım okulları tarım alanındaki gelişmeleri izleyebilecek bir yapıdan uzak kalmış ve mezunları tarım işletmelerinde değil Devlet dairelerinde görev almaya devam etmiştir. Bütün tarım okulları tam kapasite ile kullanılmamakta olup, lise düzeyindeki bazı tarım okulları orta düzeye indirilerek bu okullarda statüsü tanımlanmamış insangücü yetiştirmeye devam edilmiştir. Öte yandan, tarım eğitiminin, eğitim sisteminin bütünlüğü içinde geliştirilerek ağırlık kazandırılması sağlanamamıştır.

1613. Tarım okullarının I. ve II. devrelerinin 3. Plan dönemindeki sayısal gelişmesi Tablo : 258'de görülmektedir. I., devreye ait okul sayısı ilk kayıt ve öğrenci sayısı toplamında gerçekleşen artışlar, yeni okul açmaktan çok lise düzeyindeki bazı tarım okullarının orta düzeye dönüştürülmesinden doğmuştur.

4. YÜKSEKÖĞRETİM :

1614. Yükseköğrenime olan talep Üçüncü Plan döneminde artan bir hızla baskısını artırmıştır. Yükseköğrenim kurumlarının bu talebi karşılayamamaları nedeniyle ortaöğretim mezunlarının büyük bir bölümü yükseköğrenim dışında kalmaktadır. Böylece bu kademe önünde büyük bir yığılma oluşmaktadır. (Tablo : 259)

1615. Öte yandan yükseköğrenime geçişte, paralı eğitim görme, kurslara katılma, baba mesleği ve geliri, başarı sağlayıcı etmenlerdir,. Yurt düzeyinde ortaöğretim kurumlarının nitelik farklılıkları nedeniyle üniversitelerarası seçme sınavları büyük ölçüde sosyal adaletsizliğe yol açmakta eğitim sisteminin başlangıcından beri zedelene eğitimdeki fırsat eşitliği ilkesi yukarıdaki etmenler sonucu özellikle yükseköğretimde ortadan kalkmaktadır.

1616. Büyük sosyal talep karşısında yükseköğretim kurumlarının sağladığı eğitim olanakları sayısal yetersizliğin yanısıra ülkenin insangücü gereksinimleri açısından tutarsız, kurumlar arası dağılım açısından dengesiz bir görünüm içindedir.

1617. Yükseköğretim kademesinde Üçüncü Plan dönemi başında mevcut olan yükseköğrenim kurumlarında kapasite geliştirmesi sağlanamamıştır. Özellikle özerk yükseköğretim kuruluşları çoğunlukla kapasitelerinin çok altında çalışmaya devam etmektedirler.

TABLO : 255 — Sağlık Meslek Liselerinde Gelişme (1973 - 1978)

Yıllar	İlk Kayıt				Toplam Öğrenci				Mezun		
	Okul sayısı	Plan hedefi	Gerçekleşme	Fark	Plan hedefi	Gerçekleşme	Fark	Plan hedefi	Gerçekleşme	Fark	
1973 - 1974	35	3.000	1.728	—1.272	8.900	6.809	— 2.091	1.600	1.545	— 55	
1974 - 1975	36	3.750	1.468	— 2.282	11.000	6.627	— 4.373	1.900	1.698	— 202	
1975 - 1976	41	4.500	2.176	— 2.324	13.600	7.034	— 6.566	2.700	1.756	— 944	
1976 - 1977	51	5.500	3.331	— 2.169	16.400	8.439	— 7.961	3.400	1.637	— 1.763	
1977 - 1978	53	6.750	3.675	— 3.075	20.000	15.746	— 4.264	4.000	1.401	— 2.599	

Kaynak : D.P.T., S.S.Y.B.

TABLO : 258 — Tarım Okullarında Gelişme (1973 - 1978)

Yıllar	Okul Sayısı		(I.Devre + II Devre) İlk Kayıt				Toplam Öğrenci		Mezun		Öğretmen Sayısı
	I. Devre	II. Devre	I. Devre	II. Devre	I. Devre	II. Devre	I. Devre	II. Devre			
1973 - 1974	—	50	—	1.333	—	3.559	—	1.135	364		
1974 - 1975	20	19	620	691	620	2.948	—	1.177	425		
1975 - 1976	32	19	916	735	1.727	2.621	—	1.150	360		
1970 - 1977	35	17	1 045	786	2.400	2.081	373	630	400		
1977 - 1978	35	19	1.259	990	3.069	2.446	825	701	122		

Kaynak : Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

1618. Bu arada kurulmasına başlanan ve kurulma kararı alınan yeni yükseköğrenim kurumlarıyla büyük ölçekte potansiyel bir kapasite yaratılmıştır. Ancak, genel liselerde görülen plansız ve düzensiz okul açma politikası, kurulmasına ballanmış kurumlar tamamlanmadan, yetersiz koşullarda ve öğretim üyesi bulunmayan yeni kurumların açılması kararı alınarak yükseköğretimde de sürdürülmektedir. Böylece, yükseköğretimde, ortaöğretimdekinden büyük boyutlara ulaşan sorunlar yaratılmıştır.

1619. Yükseköğretim kurumları sosyal, ekonomik ve kültürel amaçlara ve işlevlerine uygun bir yapı ve içerik düzeyine kavuşturulamamış, farklı kurumlar arasında birlik, bütünlük ve eşdeğerlik sağlanamamıştır.

1620. Yükseköğretim kurumlarının niteliksel gelişme yönünden geri kaldıkları ve özellikle özerk kuruluşların kendi kendilerini eleştirme, denetleme, eğitim standardını kalkınmanın gerektirdiği düzeye yükseltme çalışmalarının yetersiz olduğu görülmektedir.

1621. Plan hedeflerini ve eğitim standartlarını düşünmeksizin yalnızca yükseköğretime olan talebin baskısını hafifletmek amacıyla, gerekli ön hazırlıklar tamamlanmadan ve koşullara uygunluğu sağlanmadan girişilen önlisans ve açık yükseköğretim özellikle Yay - Kur uygulamaları yeni ve önemli boyutlara ulaşan sorunlar yaratmaktan öte bir sonuç vermemiştir.

1622. Yükseköğretimde toplam öğrenci sayısı Tablo 260'da görüldüğü üzere ikinci Plan döneminde 39.492 artış, Üçüncü Plan döneminde ise 61.240 artış göstermiştir. Ancak, Yüksekokullardaki öğrenci sayısı üniversitelerde olduğundan daha hızlı yükselmiştir. İkinci Plan dönemi başı ile Üçüncü Plan dönemi sonu arasında üniversitelerde öğrenci sayısı yüzde 62,8 artarken aynı dönemde yüksekokullardaki öğrenci sayısı yüzde 249,1 artış göstermiştir. Yüksekokullarda görülen artışın önemli bir bölümü 1976 - 77 ve 1977 - 78 yıllarında özellikle eğitim enstitülerince sağlanmıştır, 1977 - 78 öğretim yılında yükseköğretime yapılan ilk kayıtların yüzde 59,9'u 2 ve 3 yıllık eğitim enstitülerince gerçekleştirilmiştir.

TABLO : 259 — Yükseköğretime Talep ve Sağlanan Yeni Kayıtlar

Yıllar	ÜSYM sınavına başvuran (1)	Yüksek- öğretime Yeni kayıt (2)	Yüzde (2)/(1) (3)
1974 - 1975	229 994	59 247	25,7
1975 - 1976	281 273	57 197	20,3
1976 - 1977	316 341	58 292	18,4
1977-1978	357 511	36 546 (1) 122 940 (2)	10,2 (1) 34,4 (2)
1978 - 1979	373 864	37 000 (3)	9,9 (3)

Kaynak : DPT.

(1) Eğitim enstitüleri hariç

(2) Eğitim enstitüleri dahil

(3) Tahmin; eğitim enstitüleri hariç

TABLO : 260 — Yükseköğretimde Toplam Öğrenci Sayısında Gelişme

Kurumlar	1968-1969	1972-1973	1973 - 1974	1977 - 1978
Üniversiteler	70 405	75 118	78 377	114 641
Yüksekokul ve akademiler	66 634	98 413	107 622	232 598
Toplam	137 039	173 531	185 999	347 239

Kaynak : DPT.

TABLO : 261 — Yükseköğretimde Toplam Öğretmen Sayısında Gelişme

Kurumlar	1968-1969	1973 - 1974	1976 - 1977
Üniversiteler	5 841	8 332	10 617
Yüksekokul ve akade.	4 065	5 561	6 990
Toplam	9 906	13 893	17 607

Kaynak : DPT.

1623. Yükseköğretimde 1977 - 78 öğretim yılında okullaşma oranı yüzde 10,1 olarak gerçekleşmiş ve Üçüncü Plan hedefi aşılmıştır.

1624. Yükseköğretimde öğretmen sayısında belirli bir gelişme olmakla beraber, öğrenci sayılarındaki gelişmeyle birlikte değerlendirilmesinde bu gelişmenin yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Üniversitelerde 1968-1969'da 12,1 ve 1976-1977'de 10,3 olan öğrenci/öğretmen oranında az da olsa bir gelişme gözlenmektedir. Yüksekokullarda ise, öğrenci/öğretmen oranında olumsuz bir gelişme ile, 1968 - 69'da 16,4 olan oran 1976 - 77'de 22,3 olmuştur.

1625. öte yandan, yeni açılan fakülte, akademi ve yüksekokullarda öğretim üyesi açığı sorunu ciddi boyutlara ulaşmıştır. Doktora yapmış asistanların düzenli bir biçimde kullanılmaması, 1416 sayılı Yasa uyarınca MEB'liği hesabına öğretim elemanı yetiştirmek amacıyla yurt dışına gönderilen elemanların dönüşlerinde görevlendirilmelerinin etkili ve düzenli bir yönetime bağlanmamış olması öğretim üyesi sorununu olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Soruna yeterince eğilmeyen yükseköğretim kurumları, öğretim elemanı yetiştirme konusunda geçerli bir sistem geliştirmemişlerdir.

1626. Gerek eğitimin niteliğini artırıcı, gerekse öğretim kadrosunun en uygun düzenlemelerle kullanılmasına ve eğitimin düzenlenmesinde daha geniş katılımın sağlanmasına olanak veren bölüm sistemine tümüyle geçilememiştir.

1627. Yükseköğretim kurumları ve kademeleri arasında amaç ve işlevlerine uygun program ve standartların bulunmaması, yeni kurum ve dalların ortaya çıkmasıyla hızlı bir biçimde genişleyen yükseköğretimin giderek daha karmaşıklaşmasına neden olmaktadır.

5. YAYGIM EĞİTİM :

1628. Birinci ve İkinci Planlarda belirli bir sistem çerçevesinde ele alınmayan yaygın eğitime, Üçüncü Planda bir sistem bütünlüğü kazandırılması amaçlanmıştır. Ancak çeşitli yaygın eğitim etkinliklerinde bulunan kurumları arasında öngörülen eşgüdüm sağlanamamıştır. Çeşitli bakanlık ve kuruluşlarca nitel ve nicel yönleriyle günün gereklerine cevap vermeyen ve birbirini bütünlemeyen yaygın eğitim çalışmaları süregelmektedir.

1629. Yaygın eğitimin önemli bir ögesi olan işbaşı ve hizmet içi eğitim etkinliklerinin üretim birimleri tarafından kurulacak meslek ihtisas merkezleri yoluyla düzenlenmesi için Üçüncü Planda öngörülen gelişmeler gerçekleştirilememiştir. Bu yönde yapılan belirli çalışmalar, öncelikle program ve içerik ağırlıklı olması gerekirken kaynak israfına yol açacak biçimde fizik kapasite yaratılması olarak ele alınmıştır.

1630. Yaygın eğitim, olgunlaşma süresinin kısa olması, değişen koşullara ve gereksinmelere kısa sürede cevap vermesi, düzenlenmesindeki esneklik ve maliyetinin düşük olması nedeniyle önem kazanmaktadır. Ancak, bugüne değin yaygın eğitim etkinlikleri bu özellikleri tersine işleyen bir yaklaşımla uygulanmıştır.

1631. Gerek mesleki - teknik, gerek genel yaygın eğitim etkinliklerinin düzenlenmesinde birbirinden kopuk yeni kurum ve örgütler yaratılması, program ve içerik geliştirilmesine ağırlık verilerek esnek bir düzenleme getirilmemesi yaygın eğitimin işlevliliği ve yararını sınırlamaktadır.

1632. Öte yandan, örgün eğitim dışında kalan geniş yığınların eğitim eksikliklerini giderici, onların değişen toplumsal koşullara uymalarını sağlayıcı, kentleşmenin, endüstrileşmenin ve tarımda ileri teknolojinin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatılmalarına yönelik kapsamlı bir yaygın eğitim sisteminin düzenlenmesi gereği ağırlığını karmaktadır.

II. HEDEFLER :

1633. Dördüncü Plan döneminde eğitim kademelerinde okul çağı nüfus, toplam öğrenci ve okullaşma oranı hedefleri Tablo 262'de verilmektedir. Öngörülen sayısal gelişmenin gerçekleşmesinde mesleki - teknik eğitime ağırlık verilecektir.

1634. Yardımcı sağlık personeli yetiştirmeye yönelik Sağlık Meslek Liselerinde gelişme' hedefleri Tablo 263'de verilmiştir.

1635. Dördüncü Plan Döneminde eğitime ayrılan ödenekler ve eğitim kademeleri arasındaki dağılımı Tablo 264'de gösterilmektedir.

1636. Bu dönemde toplam eğitim yatırımlarının yüzde 33'ü temel eğitime, yüzde 22,4'ü ortaöğretime, yüzde 17,5'i yükseköğretime, yüzde 3,3'ü yaygın eğitime, yüzde 3,9'u kültüre ve yüzde 2,9'u gençlik ve spor yatırımlarına ayrılacaktır.

III. İLKELER VE POLİTİKALAR:

1637. (1) Eğitim sisteminin bireyin fizik ve toplumsal çevresini geliştirme yeteneğini verecek ve toplumun daha ileri bir gelişme aşamasına götürülmesinde etmen olacak biçimde yeniden düzenlenmesi esas olacaktır. Eğitim programlarının içeriği Laik, özgürlükçü, demokratik rejim ve Anayasada tayin edilmiş olan Devletin niteliklerine dayatılarak bu amaca yöneltilecektir.

TABLO : 262 — Eğitim Kademelerinde Toplam Öğrenci Sayılan ve Okullaşma Oranı Hedefleri

(Bin Kişi)

Yıllar	Temel Eğitim I. Kademe			Temel Eğitim II. Kademe			Ortaöğretim			Yükseköğretim		
	Çağ Nüfusu (7-12)	Toplam Öğrenci	Okullaşma Oranı (Yüzde)	Çağ Nüfusu (13-15)	Toplam öğrenci	Okullaşma Oranı (Yüzde)	Çağ Nüfusu (16- 18)	Toplam Öğrenci	Okullaşma Oranı (Yüzde)	Çağ Nüfusu (19-22)	Toplam öğrenci	Okullaşma Oranı (Yüzde)
1979 - 1980	6.348	5.651	89,0	3.035	1.310	43,1	2.994	779	26,0	3.713	385	10,4
1980- 1981	6.520	5.939	91,2	3.020	1.424	47,1	3.023	848	28,0	3.808	427	11,2
1981 - 1982	6.688	6.242	93,3	3.010	1.548	51,4	3.031	923	30,5	3.882	474	12,2
1982-1983	6.839	6.560	96,0	3.033	1.683	55,5	3.024	1.005	33,2	3.940	526	13,4
1983 - 1984	6.938	6.938	100,0	3.103	1.862	60,0	3.008	1.113	37,0	3.958	598	15,0

Kaynak : DPT

TABLO : 263 — Sağlık Meslek Liselerinde Gelişme, (1979 - 1984)

Yıllar	İlk Kayıt	Toplam	
		Öğrenci	Mezun
1979 - 1980	8.125	24.500	4.000
1980 - 1981	9.375	29.800	6.000
1981 - 1982	10.800	34.600	6.000
1982 - 1983	12.450	41.000	6.500
1983 - 1984	14.350	48.000	7.500

Kaynak : DPT

TABLO : 164 — Eğitimde Toplam Yatırımlar

(1978 Fiyatlarıyla)
(Milyon TL.)

Konular	Dördüncü Plan Hedefi
Okul Öncesi eğitim	500,0
Temel Eğitim 1. Kademe	18 000,0
Temel Eğitim 2. Kademe	7 000,0
Ortaöğretim	17 000,0
Yaygın Eğitim	2 500,0
Yuksekeğitim	13 250,0
Kültür	2 500,0,
Gençlik ve Spor	2 250,0
Üçüncü Plan Döneminden Kalan projeler	11 000,0
Toplam (Kamu)	74 000,0
Özel	1 600,0
GENEL TOPLAM	75 600,0

(2) Eğitim sistemi diğer sistemlerle bir bütünlük içinde ele alınarak, teknolojik ve ekonomik yapıyla tutarlı bir kurumsal yapıya kavuşturulacaktır. Bu amaçla kır ve kent dokusunun nüfus, ekonomik ve kültürel özellikleri eğitim sisteminin geliştirilmesinde önemle dikkate alınacaktır.

(3) Eğitim tüm yaşamı içeren bir süreç oluşu nedeniyle, bir bütün olarak ele alınacaktır. Bu amaçla örgün ve yaygın eğitim birbirini tamamlayacak biçimde geliştirilecek, eğitim sistemi içindeki kademeler arasındaki kopukluk giderilecektir.

(4) Ekonomik ve toplumsal alanlarda alınacak diğer önlemlere paralel olarak eğitim sisteminde yapılacak düzenlemelerle eğitimin artan hızla ticari meta haline dönüşmesini engellemek, olanak eşitliğini sağlamak temel ilkelere dendir.

(5) Tüm kademelerde, eğitimin, ezberciliğe dayanan, kişiliği geliştirmekten çok kahplaştırmaya iten, çoğu kez gereksiz kuru bilgiler yığınyından oluşan içeriğinin değıştirilmesi sağlanacaktır.

(6) Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere eğitimle ilgili tüm örgütlerin eğitimde öngörülen gelişmeleri etkili olarak uygulayacak ve yurt düzeyine yayacak biçimde yeniden düzenlemeleri sağlanacaktır.

(7) Yeni bir kurumsal yapıya kavuşturulacak olan eğitim sisteminde, plan disiplini dışında okul açma uygulaması önlenecek, teknik eğitime yönelik okulların açılmasına, sanayi gelişmesi doğrultusunda ve bölgeler arası dengeyi gözetecek biçimde öncelik verilecektir.

1. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM :

(1) En çok kentleşmiş yörelerden başlamak üzere özellikle gecekondu ve işçi çocukları hedef alınarak geliştirilecek olan okul öncesi eğitimi pilot uygulamaları ele alınacaktır. Okul öncesi eğitimi, pilot uygulama sonuçlarına göre ve yapılacak yeni düzenlemelerle eğitim sisteminin rasyonel bir yapıya kavuşturulmasından sonra sistemin bütünlüğü dikkate alınarak yaygınlaştırılacaktır. Sistemin geliştirilmesinde mevcut kapasitelerden yararlanılması esas olacaktır.

2. TEMEL EĞİTİM I. KADEME (İLKOKUL) :

(1) Çağ nüfusunun tümünü kapsayacak olan Temel Eğitim I. Kademe Plan döneminde kırsal - kent, cinsiyet ve bölgelerarası dengesizliğin ortaya çıkardığı farklılıkları giderecek bir yapıya kavuşturulacaktır. Bu kademe derslik/öğrenci ve öğretmen/öğrenci oranında ve araç gereç standartlarında nicel ve nitel gelişme sağlanacaktır. Üçlü eğitimin en azından ikili öğrenime dönüştürülmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

IV. Plan döneminde okulsuz köylerin tümünün okula kavuşturulması ya da bu yörelerdeki çocukların okuma olanağı elde edebilmeleri için, yıllık programlarda özel önlemler getirilecek ve uygulanacaktır.

(2) Bir sınıfta 60'ın üstünde öğrenciyle üçlü ve ikili öğrenim yapılan, kentleşme hızının yüksek olduğu büyük kentlerde, arsa sağlanması konusuna belediyelerce öncelik verilecektir. Bu amaçla imar planlarında gerekli değişikliklerin yapılması sağlanacaktır.

(3) Bu kademe kitap giderleri devlet tarafından karşılanacaktır. Ayrıca, köylere ve gecekonduya hizmet götüren ilkokullardan başlanacak öğrencilerin eğitim araç - gereç ve kırtasiye gereksinmesi devlet tarafından karşılanacaktır.

(4) İlkokul yapım sürecini hızlandırmak üzere, yapım sistemi üzerinde yeni düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

3. TEMEL EĞİTİM II. KADEME (ORTAOKUL) :

(1) Bu kademe IV. Plan dönemi sonunda çağ nüfusunun yüzde 60'ının kapsanmasını sağlayacak fizik kapasite yaratılmasının yanı sıra, eğitimin işlerliğini artıracak içerik düzenlemelerinin yapılmasına ağırlık verilecektir.

(2) Bu kademedен sonra bir üst eğitime devam etmeyen öğrencilerin istihdam sürecine daha etkin bir biçimde katılmalarını sağlamak üzere yöresel özellikleri dikkate alan uygulamalı bilgilerin verilmesi sağlanacaktır. III. Plan döneminde yapımına başlanan Temel Eğitim 2. Kademe okullarına ve işliklerine bu çerçevede işlerlik kazandırılacak, özellikle kırsal kesimdeki okullarda tarım, hayvancılık, kooperatifçilik v.b. konuların işlenmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

(3) Bu kademedede ele alınacak uygulamalı derslerin okul ölçeğinde düzenlenmesinde M.E.B. nin yerel örgütlerinin etkin bir biçimde katılımlarının sağlanması için merkezi ve yerel örgütler arasındaki işbölümü yeniden düzenlenecek, yerel örgütlere gerekli yetki devrinin sağlanması kısa sürede gerçekleştirilecektir,

(4) Yatılı bölge okullarının tanı kapasite ile kullanımını sağlayıcı gerekli önlemler alınacak ve bu kademedede gerek paralı gerek parasız yatılılık olanakları kalkınmada öncelikli yörelere ağırlık verilerek artırılacaktır.

(5) Temel Eğitimin her iki kademesinin süreleri, bu kademelerin amaçları ve bu amaçlara yönelik olarak program içerikleri yeniden incelenecek; ikinci kademenin (Genel) ve (Meslek ve Teknik) olarak işlevsel bir yapıya olan gereksinimi ekonomik yapı içinde araştırılacak, gerekli görülecek olan örgütsel ve yapısal değişiklikler için yasal önlemler getirilecektir.

4. ORTAÖĞRETİM :

(1) Ortaöğretimde mesleki ve teknik öğretime ağırlık kazandırılması temel ilkedir. Ortaöğretim sistemi, fizik olanakların ve öğretmenlerin en verimli biçimde kullanılmasını gerçekleştirecek, öğrencilerin üretim sürecine daha etkin olarak katılmalarını sağlayacak, yükseköğrenim önündeki yığılmalara yol açan etmenlerden ortaöğretim sisteminden kaynaklananların düzeltileceği bir içerik ve kurumsal yapıya kavuşturulacaktır.

(2) Ticaret Meslek Liseleri ayrı okul türü olmaktan çıkartılacak, programlarının uygulanması genel liseler çerçevesinde ele alınarak mekânsal birlik ve bütünlük sağlanacaktır.

(3) Teknik liseler üretim sürecinin orta düzey insan gücü gereksinimine cevap verecek biçimde, endüstrinin gereksinim duyduğu alanlardaki programları içerecek ve bu amaçla hem kız hem erkek öğrencileri yetiştireceklerdir,

(4) Kız Meslek Liselerinde sürdürülmekte olan geleneksel programların yaygın eğitim programları çerçevesinde ele alınması sağlanacak, üretime yönelik olarak yeniden düzenlenecek programların teknik liseler bünyesinde uygulanması sağlanacaktır.

(5) Özellikle mesleki ve teknik eğitimde endüstri ile ilişkilerin, geliştirilmesine olanak verecek esnek program uygulaması gerçekleştirilecektir. Gerek örgün gerek yaygın programların geliştirilmesi ve uygulanmasında sanayi katkısının sağlanması, kamu yatırımcı ve işletmeciler kuruluşlarıyla işbirliğinin gerçekleştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Ayrıca iş alanında kazanılan bilgi ve becerilerinin eğitimde geçerli bir kredi sistemiyle değerlendirilmesi sağlanacaktır.

(6) Teknik ve meslek okulları döner sermayeleri eğitim ve üretimi birleştirecek biçimde uygulama sağlayacak, eğitimde yeni geliştirilecek programlar için araç - gereç

üretimine olanak verecek ve kaynak yaratıcı olmasını sağlayacak bir biçimde yeniden düzenlenecektir.

(7) Ortaöğretimde, mesleki ve teknik öğretime öncelik verilecek biçimde burs sistemi geliştirilecektir.

(8) Tüm öğretmenlerin yükseköğrenim kurumlarında yetiştirilmesi esastır. Ancak öğretmen yetiştiren yüksekokulların asıl kaynağı öğretmen liseleri olacaktır. Öğretmen liselerini bitirenler doğrudan iki yıl daha öğrenim görerek ilkokul öğretmeni olacaktır. Öğretmen lisesi mezunları diğer yükseköğretim kurumlarına da girebileceklerdir.

(9) Eğitim enstitülerinde oluşturulan kapasite dikkate alınarak, farklı eğitim kademelerinin öğretmen gereksinmesini karşılayabilecek esnek bir öğretmen yetiştirme sistemi geliştirilecek ve fazla kapasitenin diğer eğitim amaçlarına uygun olarak kullanımı sağlanacaktır.

(10) Öğretmenlerin eğitim sürecine daha verimli bir biçimde katkıda bulunabilmelerini sağlamak, öğretmenlik mesleğine katılımı özendirme amacıyla istihdam koşullarının iyileştirilmesi ve özellikle mesleki bilgi birikimlerini sürekli olarak yenileyebilmeleri sağlanacaktır.

(11) Mesleki - teknik öğretimdeki öğretmen darboğazını gidermek için bu alana öğretmen yetiştiren kaynaklar çoğaltılacak ve güçlendirilecektir. Bu amaçla teknik-öğretim yapan yükseköğrenim kurumlarından ve endüstride çalışan çeşitli düzeylerdeki teknik elemanlardan yararlanılması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

(12) Teknik liselerdeki meslek dersi öğretmenlerinin görevlerini eğitim sistemi içerisinde sürdürebilmelerini sağlayacak bir ücret sistemi geliştirilecektir,

(13) İmam - hatip okullarında öğretimin niteliğini iyileştirmek üzere bu okulların ders araç gereçleriyle ve nitelikli öğretmenlerle desteklenmesi sağlanacaktır.

(14) Sağlık Meslek Liselerinin sayı ve kapasiteleri artırılabilecektir. Yardımcı sağlık personelinin sağlık hizmetlerinin gerektirdiği nitelikte yetiştirilmesini sağlayıcı uygulamaya ağırlık veren eğitim programları geliştirilecektir.

(15) Halen eksik kapasite ile öğretimlerini sürdürmekte olan Tarım okullarında öğretim, modern tarımın özellikle tarımda mekanizasyonun gereklerine uygun şekilde düzenlenecektir. Eğitim sisteminde öğrenci akışı ve programların uygulanması yönlerinden bütünlük sağlamak, bu bütünlük çerçevesinde tarım eğitimi geliştirerek ağırlık kazandırmak ve atıl kapasiteyi değerlendirmek amacıyla tarım okullarının yeniden düzenlenmesi sağlanacaktır.

5. YÜKSEKÖĞRETİM:

(1) Üniversite ve yüksekokullardan oluşacak yükseköğretimin tüm nitelikleriyle bir bütünlük içinde ele alınarak düzenlenmesi temel ilkedir. Yükseköğretimin çağdaş özerklik anlayışı çerçevesinde planlı yaklaşım ve plan disiplinine uygun olarak geliştirilmesi ve yönlendirilmesi sağlanacaktır.

(2) Yükseköğretim kurumları işlevleri açısından ikilemleri giderecek ve kaynak israfını önleyecek biçimde, bütünlük ilkesi ve üniversite düzeyinde bölüm sistemine dayalı olarak kuramsal niteliklerine göre yeniden düzenlenecektir.

(3) Yükseköğretimde kurulmasına başlanmış kurumlar yeterli öğretim koşullarına kavuşturulmadan ve öğretim elemanları sağlanmadan yeni yükseköğretim kurumları açılmayacaktır.

(4) Yükseköğretim kurumları ve kademeleri arasında amaç ve işlevlerine uygun program ve standartların geliştirilmesini ve eşgüdümü sağlamak üzere üniversitelerarası Kurul bünyesinde yeterli yetkilerle donatılmış bir örgüt oluşturulacaktır.

(5) Ortaöğretimde ele alınacak yeni düzenlemeler çerçevesinde yükseköğretime girişte, ortaöğretim programlarını dikkate alan ve ders kredisi sistemine dayalı yeni bir yöntemin geliştirilmesi gerçekleştirilecektir.

(6) Yükseköğretimde kapasite artırılması için her kuruluştaki kapasite kullanım araştırması yapılarak mevcut kapasitenin rasyonel kullanımı sağlanacaktır.

(7) Yükseköğretim kurumlarının öğretim üyesi yetiştirilmesi konusuna ağırlık vererek özellikle yurt içinde doktora programlarının düzenlenmesine ilişkin etkili bir sistem geliştirilmesine yönelik gerekli önlemler alınacaktır. Öte yandan öğretim üyelerinden daha çok yararlanılmasını sağlamak üzere, doktoralı asistanlardan öğretim üyesi olarak yararlanılması, tam gün çalışma koşullarının uygulanması ve yeni yükseköğretim kurumlarının gereksinimine dönük bir rotasyon sisteminin düzenlenmesi için gerekli önlemler alınacaktır. Ayrıca yükseköğretimde öğretim üye kadrolarının tutarlı bir biçimde tahsisini, etkili ve dengeli dağıtımını sağlamak amacıyla yeni bir kadro düzenlemesi yapılacak, yeni kadro istemleri plan ve programlardaki yükseköğretim politikaları çerçevesinde değerlendirilecektir.

(8) Yükseköğretime olan büyük talebin oluşmasındaki etmenlerden biri olan yedek subaylık konusu yeniden ele alınacaktır. Bu amaçla, ordunun gereksinimini karşılayacak nitelik ve nicelikte elemanların seçimine olanak verecek yeni bir eleme sistemi geliştirilecektir.

(9) Eğitim teknolojilerinden eğitimin her kademesinde öncelikle eğitimin niteliğini yükseltmeye, eğitim kapasitesini artırmaya yönelik olarak yararlanılmasını sağlamak üzere araştırmalar yapılarak, ülke gereklerine uygun sonuçlar uygulamaya konulacaktır.

(10) Tüm yükseköğretim kurumlarının birinci sınıflarında Türkçe, yabancı dil ve kurumların özelliklerine göre temel bilimlerden gerekli konuların yer alacağı program uygulamaları gerçekleştirilecektir.

6. YAYGIN EĞİTİM :

(1) Yaygın eğitimin, örgün eğitimi tamamlayacak biçimde ve çeşitli yaygın eğitim faaliyetleri arasında eşgüdüm sağlayıcı program ve içerik düzenlemelerine ağırlık veren bir sistem bütünlüğü içinde geliştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

(2) Endüstriyel sanat okulları değişen üretim yapısının istemleri doğrultusunda eğitim faaliyetlerinde bulunabilecek ayrıca, yaygın ve örgün eğitim sistemleri arasında gerek kurumsal gerekse içerik olarak bütünlük sağlayıcı ve geçişlere olanak verecek esnek bir yapıda düzenleneceklerdir.

(3) Örgün - yaygın eğitim bütünlüğü sağlanırken istihdam alanında kazanılan beceri ve deneyimlerin okul içi eğitimle eş olarak değerlendirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

(4) İstihdam süreci içinde bulunan nitelikli elemanlardan özellikle teknik eğitimde eğitici personel olarak yararlanılmaları sağlanacaktır. Bu amaçla özellikle kamu yatırımcı ve işletmecilerle kuruluşlarıyla işbirliğinin gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

(5) Mesleki - Teknik yaygın eğitimi etkinliklerinin geliştirilmesinde istihdam koşullarını dikkate alan, iş analizlerine dayalı eğitim programları geliştirilecektir.

(6) Gezici köy kursları, ilgili kuruluşların işbirliği ile tarım sektöründe çalışanlara tarım, hayvancılık, tarım alet ve makineleri konularında eğitim yapacak bir içeriğe kavuşturulacaktır. Bu amaçla tarım okullarının olanaklarından yararlanılacaktır.

ALTINCI BÖLÜM

SAĞLIK

I. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1. SAĞLIK HİZMETLERİNİN SOSYALLEŞTİRİLMESİ :

1638. Toplum sağlığının her yönüyle gerçekleştirilmesi, sağlık hizmetlerinden herkesin eşit olarak yararlanması ve görevin Devlet eliyle yürütülmesi olarak tanımlanan sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesine 1963 yılında başlanmış ve kapsanan il sayısı, 1978 yılında, 46'ya yükselmiştir.

1639. Ancak, sağlık hizmetlerinin tek elden yönetimi, etken bir istihdam ve ücret politikası, sağlık eğitimi, v.b. sorunların giderilmesi gibi ön koşulların yerine getirilemeyişi, bu birimlerin işlerliğini engellemekte, hizmetin sınırlı bir biçimde gelişmesine neden olmaktadır.

1640. Değişik birimlerde bağımsız olarak yürütülen sağlık hizmetleri, sosyalleştirme programı içinde bütünleştirilmiştir. Uygulamadaki yavaşlama, bu hizmetlerin geri kalmasına yol açmakta, sağlık hizmetlerini özellikle kırsal yörelere, sağlık gereksinimlerini karşılayacak biçimde götürmek ve koruyucu hekimlik hizmetlerini yaygınlaştırarak tedavi edici (iyileştirici) hizmetlere olan aşırı talebi önlemek mümkün olmamaktadır.

1641. Planlı dönemde sağlık ocak ve evlerinin yapımında hedefler ile gerçekleştirmeler arasında önemli farklar izlenmektedir. Gerçekleşmelerdeki bu geri kalmalar yatırım olanaksızlıklarından değil, yapımı tamamlanan birimlere ilaç, sağlık malzemesi ve araç - gerecin verilmesindeki aksamalar, arsa sağlanması, altyapı, projelendirme, inşaat gibi programlama aşamalarının zamanlamasında ortaya çıkan darboğazlar dışında, özellikle personel sağlanmasında karşılaşılan güçlüklerin giderilememesi nedeniyle, programın gereken niteliğe kavuşmadan yaygınlaştırılmasının doğurabileceği sınırlar gözetilerek yavaşlatılmasından ileri gelmiştir.

1642. 1978 yılı başlarında uygulamanın götürüldüğü 37 il ve 5 eğitim bölgesinde mevcut 1.365 sağlık ocağı ve 5.268 sağlık evinde hizmet gören pratisyen hekim kadrolarının yüzde 36'sı, hemşire kadrolarının yüzde 45'i, sağlık memuru kadrolarının da yüzde 58'i dolu bulunmaktadır. Bu oranlar sağlık ocaklarında çalışan ebeler için yüzde 103, sağlık evlerinde hizmet gören ebeler için ise yüzde 72'dir.

2. YATAKLI TEDAVİ HİZMETLERİ :

1643. Üçüncü Plan, yatak sayılarının her ilde on bin kişiye 26 oranına çıkarılmasını hedef almıştır.

1644. 1977 sonunda toplam yatak sayısı 105.053'tür. Buna göre on bin kişiye 25 yatak düşmektedir. Programa alınan yatakların hizmete girmesiyle bu oran, 1978 yılında 25,4, 1979 yılında 27,6, 1980 yılında 28,3 ve 1981 yılında on bin kişiye 28,1 yatağa kadar yükselecek ve öngörülen süreden önce belirlenen hedefi aşacaktır.

1645. Plan hedefinin bu şekilde aşılması sağlık hizmetlerinde olumlu bir gelişme gibi görülmekte ise de, yatakların iller arasındaki dağılımı, mevcut dengesizliğin devam etmekte olduğunu göstermektedir. Bu gelişme, yatırım ve insangücü kaynaklarının yurt düzeyine dağılışı 'açısından koruyucu hizmetlerin aleyhine olmaktadır.

1646. Yatak sayılarındaki önemli gelişmelere karşılık, tedavi edici (iyileştirici) sağlık hizmetleri yine çok sayıda kurum tarafından, eskisi gibi dağınık bir şekilde yürütülmekte ve bu kuruluşlara bağlı tedavi kurumlarında birbirinden farklı yapı, personel, malzeme standartları ve ücret politikaları uygulanmaktadır. Üç Plan genel olarak, (MSB ve Üniversiteler dışındaki) yataklı tedavi kurumlarının tek elde toplanmasını ve tek bir sistem içinde yürütülmesini öngörmüş, ancak uygulama bu yönde olmamıştır. Bu nedenle yaratılan yatak kapasitesinden tam olarak yararlanılamamakta ve kamu kuruluşlarındaki ortalama yatak kullanımını düşük olmaktadır.

1647. Yataklı tedavi kurumlarının büyüklüklerine göre yapılan değerlendirmede, toplam tesislerin yüzde 70'inin 100 yataktan küçük olduğu izlenmektedir. Bu durum tedavi gücünün küçük ve etken olmayan birimlere bölünmüş olduğunu göstermektedir. İl merkezlerinde bulunan hastane yatak kapasiteleri 100 - 400 yatak arasında değişmekte, büyük çoğunluğu da 200 - 300 yataklı hastanelerden oluşmaktadır. Buna karşılık ilçe merkezlerinde belirli bir büyüklük olmadığı izlenmektedir. Mevcut tesislerin büyük çoğunluğu 10 - 15 yatak arasında değişen sağlık merkezleri olmaktadır.

TABLO : 265 — Yatakların Kurumlara Göre Dağılımı (1977)

Kuruluşlar	Yatak sayısı	Yüzde
SSYB	55.635	52,9
Üniversiteler	6.929	6,6
Belediyeler	2.329	2,2
Diğer Bakanlıklar	742	0,7
KİT	2.513	2,4
SSK	16.692	15,9
MSB	15.100	14,4
Özel Sektör	5.113	4,9
Toplam	105.053	100,0

Kaynak: SSYB

3. SAĞLIK - İNSANGÜCÜ :

1648. Tıptaki gelişmeler sonucu sağlık hizmeti yeni bir anlam kazanmış, bireyi tüm olarak ve çevresiyle birlikte ele alma yaklaşımı, kişilere yönelen hemen bütün hizmetlerde ekip çalışmasını zorunlu kılmıştır. Buna göre, ebeden pratisyen hekime, pratisyen hekimden uzman hekime uzanan hizmet halkasının, her kademede çalışan yeterli sayıda elemanın bulunduğu hizmet için eğitilmesi ve istihdam sorunlarının çözülmesiyle işlerlik kazanacağı bir gerçektir.

1649. Sağlık hizmetlerinin gelişmesinde, özellikle geri kalmış yörelere personel sağlanmasında karşılaşılan güçlükler, önemli bir sorun olma niteliğini korumaktadır. Toplam sağlık personeli sayısında gelişmeler elmasına karşılık, belirli illerde yoğunlaşmalar artarak devam etmektedir. Yürürlüğe giren ve amacını, sağlık personelinin çalışmalarının tümünü, ayrı bir gelir kaynağına gereksinme duymadan kamu hizmetinde kullanmaları ve hizmeti her kişiye ve yere, en iyi biçimde götürmek olan Sağlık Personelinin Tam Süre Çalışma Esaslarına Dair Kanun ile bu sorunun giderilmesinde önemli bir adım atılmış bulunmaktadır.

4. ÇEVRE SAĞLIĞI:

1650. Toplumun genel sağlık düzeyini yükseltme çabaları sürerken, sanayileşme ve demografik kentleşme sonucu çevre sağlığı sorunları da giderek önem kazanmaktadır.

1651. Bedensel, ruhsal ve sosyal iyilik hali olarak tanımlanan sağlık ile sadece fiziki faktörlere bağlı olmayan kimyasal ve biyolojik faktörlerin de dikkate alındığı çevre anlayışı, çevre sağlığından beklenen hizmetleri bulaşıcı hastalıkların ötesinde yaygınlaştırmıştır.

1652. Çözümü disiplinlerarası işbirliğini gerektiren bu hizmet, bugüne kadar, kamu kuruluşları arasında etkili bir koordinasyon sağlanamaması nedeniyle, önemini korumaktadır.

5. BESLENME SORUNLARI :

1653. Türkiye'de yer yer dengesiz, yetersiz ya da yanlış beslenmeye rastlanmaktadır. Nüfusun yüzde 17,5'unun yetersiz kalori tüketimi, yüzde 10'unun protein yetersizliği, yüzde 22,5'unun da protein yönünden dengesiz beslenme ile karşı karşıya olduğu saptanmıştır. Bu durumda dünya standartlarına göre, orta derecede bir beslenme sorununun varlığından söz edilebilir.

1654. Beslenmenin özel dikkat istediği doğum sırası ve küçük çocukluk yaşları, Türkiye'de beslenme sorunlarına en sık rastlanan devrelerdir. Okul öncesi çocuklar 0 - 5 yaş arasında yetersiz ve dengesiz beslenmeye bağlı olarak yüzde 20 oranında büyüme ve gelişme geriliklerine rastlanmaktadır. Çocuk ölümlerinin nedenlerinin yüzde 50'sinin beslenme bozuklukları olduğu söylenebilmektedir. Öte yandan, Türkiye'de kadının doğum öncesi ve sonrasının gerektirdiği özel bir beslenme ile desteklenememesi, bir halk sağlığı sorunu olarak ağırlık taşımaktadır.

1655. Kendi yiyecek gereksinmesinin tamamını üretebilen bir ülke olan Türkiye'de beslenme sorunlarının nedenlerinin başında gelir yetersizliği ve dağılımındaki dengesizlik, beslenme ve yiyeceğe ayrılan gelirin iyi beslenmek için en iyi şekilde nasıl kul-

lanılabileceği konusunda eğitimsizlik ve yiyecek maddelerinin ulaştırılma ve dağıtımında görülen yetersizlik gelmektedir. Bunun yanında, zaman zaman üretim yetersizlikleri ve piyasa koşullarının elverişli biçimde geliştirilememesinden doğan geçici darlıklar da mevcuttur.

1656. Beslenme kalıbı incelendiğinde, besin maddelerinin tüketimi Türkiye'de bazı özellikler göstermektedir. Bitkisel yiyecekler temel tüketim maddesidir; günlük kalori gereksinmesinin yüzde 60'ını sağlayan buğday bu grup içinde en büyük yeri tutmaktadır. Hayvan varlığı yeterli olmasına karşın, çeşitli hayvani yiyeceklerin, özellikle et ve sütün, yurt içi tüketime aktarılacak biçimde üretilmediği, genellikle iyi dağıtılmadığı piyasalarının iyi düzenlenemediği, bu nedenle tüketimlerinin de normalin altında olduğu görülmektedir.

1657. Yiyeceklerde kalite kontrolü insan sağlığı açısından önemlidir. Gıda kontrolü işlerinin çeşitli kamu kuruluşları arasında dağılmış olması, hizmetin yeterli düzeye gelmesini engellemektedir. Türkiye'de bu alanda pek çok kuruluş ve faaliyet olmasına karşın, yeterli ve ekonomik bir organizasyona ve gerekli standartların yaygınlaştırılmasına kavuşulamamıştır.

6. İLAÇ SORUNLARI :

1658. Türkiye'de ilaç ruhsat sayısının 20 binin üzerinde olduğu bilinmektedir. Üretilen ve piyasada sürüm olanağı bulan ilaç sayısı ise 4.200 dolayındadır.

1659. Üçüncü Plan döneminde yurt içi talep, tümüne yakın bölümüyle yerli üretimle karşılanmıştır. Ancak tüketimi az olan bazı yeni ilaç türlerinde dışalım süregelmiştir.

1660. İlaç denetimi konusunda başta gelen sorunlardan biri halen nitelikli «müstahzar» yapımının denetim altına almamayı ve «müstahzar» denetiminin yeterli nitelik ve nicelikte yapılamayıdır. Bu hizmetin yeterli bir biçimde yürütülememesinin nedeni, etkin bir örgüt ve nitelikli teknik insangücü yetersizliğidir.

7. ANA ÇOCUK SAĞLIĞI VE AİLE PLANLAMASI :

1661. Nüfusun genç oluşu, yanlış ve eksik beslenme sonucu ortaya çıkan hastalıklar, bebek ölüm oranlarının yüksekliği, çevre sağlığı koşullarının istenilen düzeyde olmaması gibi nedenlerle ana - çocuk sağlığı hizmetlerinin etkin bir biçimde yürütülmesi, önemli bir sorun olma niteliğini korumaktadır.

1662. Üç Plan, bu hizmetin, diğer sağlık hizmetlerinin, özellikle sosyalleştirme programı uygulamasının önemli bir bölümü olduğu görüşünden hareketle, etkinliğinin diğer programlardaki gelişmelerle artırılmasını amaçlamıştır. Ancak çeşitli nedenlerle sosyalleştirme uygulamasındaki yavaşlama, aile planlaması ve ana - çocuk sağlığı hizmetlerindeki gelişmenin de sınırlı kalmasına yol açmıştır.

8. İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞYERİ GÜVENLİĞİ :

1663. İşçi sağlığı ve işyeri güvenliği hizmetinde birinci derecede öncelik taşıyan öge «işyerlerindeki sağlık risklerinin ortadan kaldırılması» ya da «sürekli denetim altında bulundurulması» olmasına karşın, bu alanda beklenen gelişme sağlanamamıştır.

1664. Ulusal düzeyde bir işçi sağlığı ve işyeri güvenliği örgütü kurulması için gereken hazırlıkların Çalışma Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı eliyle yürütülmesini öngören önlem gerçekleştirilememiştir.

9. TEDAVİDE GEREKLİ KAN VE KAN ÜRÜNLERİ GEREKSİNİMESİNİN KARŞILANMASI :

1665. Ülke kan gereksinmesinin nereden ve nasıl karşılanacağına ilişkin genel ve yeterli bir yasa çıkarılmış değildir. Yürürlükteki mevzuat, sağlık hizmetlerinin bir Devlet hizmeti olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca yürütüleceğini, başka kuruluşlarca görülecek sağlık hizmetlerinin de Bakanlık tarafından denetleneceğini hükme bağlamıştır.

1666. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Tedavi Kurumları Genel Müdürlüğünde Kan Merkezleri Şubesi, Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsünde de bir kan ürünleri laboratuvarı vardır. Ayrıca, Bakanlığa bağlı 60'ı aşkın hastanenin döner sermayeli kan bankası bulunmaktadır. Bunlar yeterli olmadığı için, gereksinme duyulan kan öncelikle Kızılay Kan Merkezinden, hasta yakınlarından, ya da ücret karşılığı özel kan merkezleri ile vericilerden sağlanmaktadır. Kendi kan merkezleri olmayan Sosyal Sigortalar Kurumu ile öteki kamu kuruluşları ve özel hastaneler de aynı kaynaklardan kan gereksinmelerini karşılamaktadırlar.

10. SAĞLIK YATIRIMLARI:

1667. 1973 - 1977 yıllarını kapsayan dönemde, 1976 fiyatlarıyla 9,4 milyar TL, olarak öngörülen kamu sağlık yatırımları yüzde 69,2'lik bir oran ile 6,4 milyar TL. olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır.

1668. 1978 yılı Programına ek yatırım listesinde yer alan genel ve katma bütçeli kuruluşlar ile kamu iktisadi kuruluşlarına ait yatırım projelerinin toplam maliyeti 9,9 milyar TL. dir. Bu projeler için 1977 yılı sonuna kadar toplam 2,9 milyar TL. harcanmıştır. Buna göre İkinci ve Üçüncü Plan döneminden kalan projelerin tamamlanması için 1979 ve sonraki yıllarda 1978 fiyatlarıyla toplam 4,9 milyar TL. kaynak ayrılması gerekecektir.

11. SAĞLIK YAPILARI :

1669. Bugün sağlık yapılarında ve yatak kapasitelerinde görülen mekânsal yığılmalar, gerçekte hizmetteki yığılmaların fiziki yapıya yansımından başka bir şey değildir. Oysa, sağlık hizmetlerinin mekânsal örgütlenmesinin ilkeleri, 224 sayılı «Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi» hakkındaki Yasa ile belirlenmiştir. Öte yandan, Üçüncü Plan döneminde hazırlanan sağlık ana planı ile yataklı tedavi kurumlarının mekânsal dağılımı düzenlenmeye çalışılmıştır.

1670. Çeşitli kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen ve benzer sağlık hizmetlerini veren yapılar, bugünkü uygulamada, çok farklı özellikler göstermektedir. Bazı kuruluşlarda yapı gerçekleştirme hizmetleri hiçbir standart ile sınırlanmadan yürütülürken, bazı kuruluşların benimsediği standartlar da irdelenmeye gereksinme göstermektedir.

1671. Sağlık hizmeti anlayışında ve kullanılan donatımda hızlı ve önceden kestirilmesi çok güç olan gelişmeler, büyük değişim göstermektedir. Sağlık hizmetlerini barındıran yapıların hizmetteki değişmeye uyum yapacak nitelikte tasarlanmamış olmaları, yaratılan stoğun fonksiyonel olarak hızla eskimesine yol açmaktadır.

12. TEKNOLOJİK YAPI :

1672. Tıptaki gelişmelere uygun olarak ithal edilen teknolojinin çalıştırılması, bakımı ve onarımı için yeterli sayıda ve nitelikte eleman bulunamaması nedeniyle bu teknolojiyi kullanma olanakları sınırlı kalmakta ve sayılan işlerin tümü, teknolojinin ithal edildiği firmalar eliyle yürütülmektedir. Bu durum, ülke ekonomisi açısından büyük döviz kaybına yol açmakta ve buna ek olarak, teknolojik gelişmeler nedeniyle hızla eskiyen ve kullanılmayan makine yığınları ortaya çıkmaktadır.

II. HEDEFLER :

1673. Dördüncü Plan döneminde, sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi programı, bütün yurttta uygulamaya konulacak şekilde ele alınacaktır.

1674. Bu süre içinde, tek amaca yönelik birimler, çok yönlü hizmet birimlerine dönüştürülecek, böylece mevcut kaynaklardan etkin biçimde yararlanılması sağlanmış olacaktır.

1675. Sosyalleştirmenin bütün yurdu kapsamı gerçekleştirildikten sonra standartların yükseltilmesi hedef alınacaktır. Dar bölgede çok amaçlı hizmet verecek olan bu birimlerin kapsadığı nüfusun azaltılmasına ve çalışan personelin nitelik ve nicelik yönünden yeterli düzeye çıkarılmasına ağırlık verilecektir.

1676; Bu programın etkin bir kullanım ile herkesin yararlanacağı bir düzeye ulaştırılması, tedavi edici (iyileştirici) sağlık hizmetleri ile bir bütün olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, ilk aşamada, öngörülen düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, önemli olmaktadır.

1677. Bunun yanı sıra, yataklı tedavi kurumlarında kullanılan yatak ile kadro yatağı arasındaki farkın azaltılması ve yatak kullanma oranlarının yükseltilmesi yoluyla az yatırımla, daha çok yatak sunmak ilkesi gözetilecek ve hizmetin yeterince götürülemediği illere öncelik tanınacaktır. Yatırımların öncelik sırası illerde genel hastane ve doğum evleri için onbin kişiye en az 18,5 yatak ölçütüne göre saptanan gelişmişlik düzeyi dikkate alınarak belirlenecektir. (Tablo : 266)

1678. Buna göre, onbin kişiye 16 yatak olarak saptanan genel amaçlı yatalara, onbin kişiye 2,5 olarak belirlenen doğum yataklarının eklenmesiyle 1983 yılı nüfusuna göre bulunan gereksinim 15.355 yatak olmaktadır. Bu ise, 1979 yılı başlangıç olmak üzere programı her yıl 3.070 yatağın alınmasını plan dönemi sonunda hizmete girecek şekilde projelerin zamanlandırılması zorunlu kılmaktadır.

1679. Sınırlı kaynaklardan en çok yararı sağlayabilmek için, öncelikle genel amaçlı hastane ve doğumevi yataklarının artırılması amaç olduğuna göre, sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi programının yaygınlaştırılması ve illere göre amaçlanan dengeli yatak dağılımının sağlanması yanı sıra, bu yataklar dışında kalan ve gereksinim duyulan diğer yatak türleri için ulaşılması gereken sayısal hedefler, sağlık alandaki yeni düzenlemeler, gelişme ve talep dikkate alınarak uzun dönemli ve kalıcı bir çalışmayla yeniden saptanacak, bu hastanelerin yapımında bölgelerarası denge esas olacaktır.

TABLO : 266 — Genel Amaçlı Hastane ve Doğumevleri Yatak Gereksinimi

İller	Toplam Yatak (1)	Onbin kişiye düşen Yatak	Yatak Gereksinimi (2)
Hakkâri	60	3,7	— 255
Adıyaman	160	3,9	— 600
Kahramanmaraş	339	4,0	— 1.215
Mardin	270	4,3	— 880
Bingöl	130	5,0	— 350
Yozgat	330	6,1	— 670
Siirt	320	6,6	— 570
Urfa	540	8,0	— 570
Gümüşhane	265	8,8	— 290
Giresun	430	8,9	— 460
Bitlis	245	9,0	— 255
Çankırı	255	9,4	— 245
Van	455	9,4	— 435
Ordu	715	9,8	— 635
Niğde	545	10,0	— 455
Tunceli	175	10,3	— 140
Çorum	620	10,8	— 435
Hatay	1.127	11,0	— 780
Nevşehir	305	11,2	— 195
Muğla	500	11,3	— 315
Konya	1.892	11,7	— 1.105
Malatya	776	11,7	— 245
Afyon	745	12,2	— 400
Gaziantep	1.101	12,3	— 565
Kars	950	12,5	— 455
Tokat	865	12,7	— 395
Muş	410	13,2	— 165
Ağn	525	13,4	— 195
Artvin	310	13,4	— 115
Rize	500	14,2	— 150
Kırklareli	409	14,6	— 110
Manisa	1.409	14,8	— 350
İçel	1.402	15,0	— 320
Kırşehir	380	15,2	— 85
Sakarya	816	15,3	— 185
Kastamonu	665	15,8	— 115
Bolu	720	16,8	— 115
Denizli	1.043	16,8	— 105
Bilecik	220	16,9	— 20

İller	Toplam	Onbin ki-	Yatak	
	Yatak	şiye düşen	Gereksinimi	
	(1)	Yatak	(2)	
Aydın	1.117	16,9	—	105
Antalya	1.380	17,0	—	120
Amasya	615	17,5	—	35
Uşak	480	18,4	+	—
Zonguldak	1.855	19,1	+	60
Adana (*)	3.094	19,4	—	155
Elazığ	1.027	21,8	+	160
Samsun (*)	2.249	22,0	+	360
Tekirdağ	730	22,1	+	120
Sinop	600	22,2	+	100
Trabzon (*)	1.790	22,3	+	310
Kütahya	1.195	24,0	+	270
Balıkesir	2.015	24,5	+	500
Kayseri (*)	2.013	25,1	+	535
Kocaeli	1.630	25,4	+	430
izmir (*)	5.414	26,1	+	1.585
Diyarbakır (*)	2.045	27,2	+	1.660
Çanakkale	1.040	27,3	+	340
Erzincan	843	28,1	+	290
Sivas (*)	2.156	28,7	+	765
Bursa (*)	3.423	30,2	+	1.335
Ankara (*)	12.232	33,7	+	5.520
Erzurum (*)	2.773	33,8	+	1.255
istanbul (*)	19.164	33,8	+	8.695
Burdur	790	34,3	+	365
İsparta	1.200	35,2	+	555
Edirne (*)	1.490	40,2	+	805
Eskişehir (*)	2.899	54,6	+	1.920
Genel Toplam	101.383	21,0	+	28.085 Yatak (3)
			—	15.355 Yatak (4)

(*) Tıp Fakülteleri hastaneleri, genel amaçlı yataklar olarak dikkate alınmıştır.

(3) 1978 yılı yatırım programında yer alan projelerin hizmete girmesiyle ulaşılabilecek kapasite.

(2) Onbin kişiye 18,5 yatak ölçütüne göre.

(3) 24 il.

(4) 42 il.

1680. Ayrıca yapımı sürdürülen yatakların niteliklerinin geliştirilmesine ağırlık verilecek ve mevcutların daha verimli çalışmaları sağlanacaktır.

1681. Hedeflerin sayısal olarak saptanması, sağlık sorununun bu hedeflere ulaşılmasıyla çözüleceği anlamına gelmemelidir. Sorunun nitelik yönünden de değerlendirilmesi ve götürülen hizmetin sosyo - ekonomik yapıya uygun olarak biçimlendirilmesi gerekmektedir.

1682. Bugüne kadar olan uygulama, sosyalleştirme programının gereken düzenlemeler yapılarak yurt düzeyine yayılmasının en gerçekçi çözüm yolu olduğunu ortaya koymaktadır.

1683. IV. Plan dönemindeki toplam yatırım gereksinimi Tablo : 267'de izlenmektedir.

TABLO : 267 — Toplam Sağlık Yatırımları, (1979 - 1983)
(1978 Fiyatlarıyla)
(Milyon TL.)

Konular	IV. Plan Hedefi
Koruyucu Hizmetler	9 985
İyileştirici Hizmetler	9 900
Sosyal Hizmetler	1 615
Genel Toplam	21 500

III. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1684. Sağlık hizmetlerini eşit, sürekli ve etkili bir biçimde her kişiye ve yere ulaştırmak, böylece toplumun genel sağlık düzeyini yükseltmek temel ilkedir.

(1) Bu nedenle, sağlık alanındaki uygulamaların ayrı sistemler olduğu yargısından vazgeçilerek tek yönetim uygulamasına geçilmesi sağlanacaktır.

(2) Sağlık hizmetlerinin standardını yükseltmek için gerekli finansmanı sağlamak amacıyla gerekli yasal düzenleme yapılacak, sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi ve sağlık sigortaları kapsamı dışında kalan kişilerin sağlık gereksinimleri Devlet tarafından karşılanacaktır.

(3) Değişik birimlerde bağımsız olarak yürütülen koruyucu hizmetlerin tümü, sosyalleştirme programı içinde bütünleştirilmiştir. Buna göre, koruyucu hekimlik hizmetlerinin, uygulamadaki aksaklıkları giderecek biçimde getirilecek yeni düzenlemelerle geliştirilmesine ve etkin bir kullanım ile herkesin yararlanacağı düzeye ulaştırılmasına öncelik tanınacak, tedavi edici (iyileştirici) sağlık hizmetleri ile bir bütün olarak ele alınması gerçekleştirilecektir.

(4) Çevre sağlığı hizmetlerinde etkinliği sağlamak amacıyla merkezi yönetimin kendi içinde ve yerel yönetimle uyumlu çalışabilmesi için örgütsel düzenlemelere gi-

dilecek, yeterli sayıda yönetici, uzman ve teknisyenin yetiştirilmesine ve halkın bu konudaki eğitimine ağırlık verilecektir.

(5) Devletin ilaçlar üzerindeki denetimi, ithal edilen hammaddenin miktar, fiyat ve nitelik kontrolü ile başlatılacak, üretim ve tüketim aşamalarında Devletin etkinliğini artırıcı ve ilaç tüketimindeki savurganlığı önleyici düzenlemelere gidilecektir. Hayati önem taşıyan ve hayat kurtaran ilaçların piyasada devamlı bulundurulabilmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

(6) Devlet ilaç Kontrol Enstitüsü, yerli olarak üretilen ve ithal edilen ilaçların ve aktif maddelerin kontrollerini yapacak biçimde çalışacaktır.

(7) Kan alma işleminden, kan türevleri üretimine ve bunların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasına kadar olan aşamaları düzenleyen, bu konudaki ilke ve kuralları saptayan çalışmalara ağırlık verilecektir.

(8) İşçi sağlığı ve işyeri güvenliği hizmetlerinin günün koşullarına ve yurt gerçeklerine uygun biçimde yaygınlaştırılmasına, mevcut örgütlerin güçlendirilmesi ve gelişmesi yönündeki çalışmalara hız kazandırılacaktır.

(9) Teşhis ve tedavide kullanılan araç ve gereçlerin alınması, kullanılması ve sağlık sistemi içinde yaygınlaştırılması aşamalarında, benzeri kuruluşlar arasında eşgüdümü sağlayacak standartlaşmaya gidilecektir. Anılan araç ve gereçlerin kamu eliyle yeterli sayıda ve uygun standartlarda üretilmesi sağlanacaktır.

(10) Nüfusun yeterli ve dengeli beslenmesi için zorunlu olan temel besin maddelerinin üretimini özendirici ve yurt düzeyine dengeli dağıtımını yönlendirici düzenlemeler yapılacaktır.

(11) Ana - çocuk sağlığı hizmetlerinde, okul ve okul öncesi çağıdaki çocuklara yönelik beslenme programları, görülen eksik beslenmeye ve beslenme eğitimine ağırlık verecek biçimde yeniden düzenlenecek, 0-6 yaş arası çocukları beslemede zorluk çeken ailelere Devlet yardımı sağlanacaktır.

(12) Tam - süre çalışma yasasına etkinlik kazandırmak amacıyla, gerekli araç, gereç ve benzeri gereksinimlerin karşılanmasına çalışılarak, uygulama sonuçlarının değerlendirilmesine, gerekiyorsa yeni düzenlemeler getirilmesine ve önlemlerin süre geçirilmeden alınmasına ağırlık verilecektir.

(13) Ana sağlığına zarar verecek uygulamaların sona erdirilmesi amacıyla, aile planlaması programları, ana ve çocuk sağlığı hizmetleriyle birlikte, sosyalleştirme programı bütünlüğü içinde ele alınacaktır. Bu hizmetler sağlık ocak ve evlerinde yürütülecek, bu amaçla köysel bölgelerde çalışan köy ebelerinin işlevleri geliştirilecektir.

(14) Sağlık politikası ilkelerine uygun olarak sağlık personeli yetiştiren kurumlarda, öncelikle, toplum sağlığı konularına ağırlık verilecektir. Hekim yetiştirmede hekim kullanan kuruluşların ihtiyacı dikkate alınacak, bu maksatla Tıp Fakülteleri, hekim kullanan kurumlar ve mesleki kuruluş temsilcilerinden oluşan bir kurul oluşturularak, bu kurula gerekli yetkinin verilmesi sağlanacaktır.

YEDİNCİ BÖLÜM

KONUT

I. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1685. Hızlı bir nüfus artışı ve kentleşme süreci içinde olan ülkemizde göçlerin büyük dilimini büyük kentler almakta bunun doğal sonucu olarak konut açığı hızla artmakta ve kent çevreleri sağlıksız ve denetimsiz gecekondularla yerleşmeleriyle sarılmaktadır.

1686. Çevredeki kırsal yapı karakterindeki bu konut üretimi yanında ruhsatlı kent konutları kent içinde yıkıp yapma esasına dayanan, arsaların üzerinde oluşan rantlardan yararlanmayı önplanda tutan, kamunun altyapı maliyetlerini artıran bir yöntem içinde üretilmektedir.

1687. Gecekondular olgusu konut sorununun ayrılmaz bir parçasıdır ve ondan bağımsız olarak incelenebilme olanağı yoktur. Devamlı ve güvenilir iş bulamayan halk kitleleri tek sosyal güvenceyi gecekonduda bulmaktadırlar. Ortadan kalkması için onu meydana getiren değişkenlerin yani endüstrileşmemeye ve onun sonucu olarak düzensiz kentleşme ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin ortadan kalkması zorunlu olmaktadır.

1688. Konut sektöründe, arz ve talep arasındaki dengenin oluşumu tüketim mallarına oranla çok güç olmaktadır. Sınırlı kaynaklara sahip olan kişilerin konut piyasasında gerek nitelik, gerek konut fiyatları olarak fazla seçim olanağı yoktur. Bu gruplar kendilerine teklif edilen en düşük standartlı konutları kabullenmek zorundadır. Bu nedenle bu grupların minimum standartlı konutlarda yaşama sorumluluğu kamuya ait olmaktadır. Kamunun görevi ekonomik sosyal ve fiziki planları giderek artan konut taleplerini optimal ölçekte karşılayacak bir entegrasyon içinde yapmaktır.

1689. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kamu ve kamu kaynaklı finansman kurumları tarafından toplam 173.296 birim konut üretilmiş yaklaşık 12,5 milyar tutarında bir fon ayrılmıştır. (Tablo : 268) Bu yatırımın tüm yatırımlar içindeki payı ancak yüzde 6 dolaylarında olmaktadır. Öte yandan kamu tarafından çeşitli kamu kuruluşları görevlilerinin barınma gereksinimlerini karşılamak üzere Üçüncü Plan döneminde konut için öngörülen yatırımlardan 6.570 birim konut üretilmiş ve 1,1 milyar dolaylarında bir yatırım yapılmıştır. (Tablo : 269)

1690. Toplam ruhsatlı kent konut üretimi 1973 - 1977 yılları arasında konut arz ve talebi arasındaki açığı kapatacak biçimde bir artış göstermemiştir. Üçüncü Plan döneminde üretilmesi hedeflenen 1 220 bin birime karşılık beş yılda 978 361 birim konut üretilmiş açık, kent çevrelerinde gecekondularla kapatılmıştır. Konutların ortalama maliyeti ve m² maliyetinde belirgin artışlar olmuştur. Bayındırlık Bakanlığının fiyatlarıyla 1973'te kaloriferli konutlarda m² maliyeti 850 TL., kalorifersiz konutlarda 800 TL. iken 1974'te 1 350 TL. ve 1 200 TL., 1975'te 1 600 TL. ve 1 450 TL., '1976'da 1 860 TL. ve 1 650 TL., 1977'de 2 200 TL. ve 2 050 TL., 1978 yılında 3 500 TL. ve 3 200 TL. ya çıkmıştır. Öte yandan konutlarda ortalama alan 100 m² dolaylarında kalmıştır (Tablo : 108 Cilt 1).

*TABLO : 268 — Konut Üretimine Ayrılan Fonlar
(1973 - 1977)*

Yıllar	(Cari fiyatlar) (Milyon TL.)			
	İmar ve İskân Bakanlığı	Sosyal Sigortalar Kurumu	Türkiye Emlak Kredi Bankası	Toplam
1973	13,0	1 093,6	491,7	1 598,3
1974	21,4	657,2	483,0	1 161,5
1975	145,6	1 625,5	527,4	2 325,5
1976	449,0	2 085,5	524,1	3 058,5
1977	905,8	2 466,6	798,4	4 170,7
Toplam	1 534,8	7 955,4	2 824,6	12 314,5

Kaynak : İmar ve İskân Bakanlığı.

TABLO : 269 — Kamu Lojmanları (1) (1973 - 1977)

Yıllar	Yaratılan kapasite	Yatırım tutarı (Bin TL.)	Toplam kamu konut yatırımları içindeki yüzde payı
1973	2 185	114 326	41,4
1974	932	158 712	28,7
1975	1 139	210 037	31,1
1976	1 078	290 362	29,0
1977	1 236	381 217	16,7
Toplam	6 570	1 154 654	

Kaynak : DPT.

1691. Ankara, İstanbul ve İzmir kentlerinde 1973 - 1976 yılları arasında yapılan ruhsatlı konutlar toplam konutların yüzde 35'ini meydana getirmektedir. Maliyetlerde, toplam ruhsatlı kent konut maliyetlerine paralel olarak yüksek bir artış izlenmektedir.

1692. Yapı kooperatiflerinin 1969 - 1975 yılları arasındaki gelişimine bakıldığında kooperatif sayısında belirgin bir artış olmadığı görülmektedir. Planlı dönemde hane halklarının konut gereksinmelerinin karşılanmasında konut kooperatifçiliği öngörülmesiyle birlikte uygulamada karşılaşılan darboğazlar nedeniyle kooperatif modeli yaygınlaştırılmamıştır (Tablo 270). 1975 yılı içinde üretilen 181 685 birim konutun 164 836 birimi bireysel girişimler, 14 005 birimi yapı kooperatifleri

(1) *Yıllık programlarda konut sektöründe yer alan yatırımlar.*

*TABLO : 270 — Yapı Kooperatifleri Tarafından Yapılan Konutlar
(1969 - 1975)
(İnşaat Ruhsatnamelerine Göre)*

	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Kooperatif sayısı	195	346	356	421	451	220	137
Ev:							
Sayısı	1 726	1 672	1 947	2 340	3 847	3 661	1 379
Yüzölçümü (m ²)	175 463	238 716	212 038	278 125	512 186	299 720	185 624
Değer (000 TL.)	60 340	83 873	75 521	110 240	224 225	212 724	173 052
Daire sayısı	1 957	2 284	2 263	2 815	4 992	3 743	1 904
Apartman							
Sayısı	484	748	901	904	1 796	700	1 045
Yüzölçümü (m ²)	732 683	1 068 251	1 327 573	1 275 538	2 250 884	1 224 188	1 361 521
Değer (000 TL.)	310 842	467 032	639 376	632 005	1 257 561	2 042 984	1 529 362
Daire sayısı	6 320	9 370	12 298	11 462	20 515	10 223	12 101
Ev ve apartman daire sayısı	<u>Toplamı 8 277</u>	<u>11 654</u>	<u>14 561</u>	<u>14 277</u>	<u>25 507</u>	<u>13 966</u>	<u>14 005</u>

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

tarafından 797 birimi de kamu tarafından üretilmiştir. Böylece toplam üretimin ancak yüzde 7'si kooperatifler aracı ile sağlanabilmektedir. Konut sektöründe üretim girişimleri gerektiği biçimde organize olmamıştır. Konut piyasası toplu konut yapım unsurlarını taşımayan yapıp - satma sistemi içinde çalışmaktadır. Öte yandan konut piyasasında kurulan sistem gelişmiş, altyapı ve kentsel donatımı tamamlanmış alanlar içindeki imar parselleri üzerinde bina yapmak esasına dayandığından, toplu yerleşim ve toplu konut üretim anlayışı içinde yeni bir yerleşme alanının ele alınarak sosyal tesisleri altyapısı ile birlikte bir bütün olarak üretime açılması ve işletilmesine olanak veren kuruluş ve sistemler geliştirilememiştir.

1693. Konutlar altyapı donatımları bakımından ele alındığında kırsal ve kent kesimi farklı bir gelişme göstermiştir. 100 binin üzerindeki kentlerde elektrik ve su donatılarının kent altyapısının çözümlenmeyişi ve yetersizliği bu kentlerin kenar bölgelerinde hızla gelişen gecekondu sonucunda oranlar düşme göstermiş kasaba ve köylerde ise artış kaydetmiştir. Yerleşim yerlerine göre konutların altyapı durumu incelendiğinde de su donatımı 3 büyük kentte yüzde 77,7, 100 bin nüfuslu kentlerde yüzde 76,0, 50-100 bin nüfuslu kentlerde yüzde 41,8, 25 - 50 bin nüfuslu kentlerde yüzde 69,5, 10 - 25 bin nüfuslu kentlerde yüzde 64,5, 2 - 10 bin nüfuslu kentlerde yüzde 55,8, köylerde yüzde 10,5, Türkiye toplamı yüzde 37,2 olmaktadır. Elektrik donatımı sırasıyla yüzde 93,6, yüzde 90,1, yüzde 90,0, yüzde 84,3, yüzde 78,1, yüzde 71,3, yüzde 71,3, yüzde 20,2 ve Türkiye toplamı yüzde 49,3'tür.

1694. Konutların hane halkı kolaylıklarına sahipliği oranı üç büyük kentte düşme göstermiş, kırsal konutlarda artış olmakla birlikte kırsal ailelerin bu kolaylıklardan yararlanmaları yetersiz kalmıştır.

1695. Gelir dilimlerine göre hane halkı kolaylıkları incelendiğinde, konutun bu olanaklara sahipliği, ile gelir arasında doğru orantılı bir ilişki görülmektedir. Düşük gelir grubunda ayrı mutfak ve ayrı banyoya sahiplik oranı yüzde 17,8 ve yüzde 8,3 iken yüksek gelir grubunda bu oran yüzde 78,6, ve yüzde 67,4 olmaktadır.

1696. Yerleşme büyüklüklerine göre konutların oda sayıları değişmekle birlikte yapı kullanma izin kâğıtlarına göre 1975 yılında yeni ve ilave konutların büyük çoğunluğu 3 ve 4 odalıdır. Üç büyük kentte 3 ve 4 odaya sahiplik yüzde 80 dolaylarındadır. 5 ve daha fazla odası olan konutların oranı yüzde 8 civarındadır, öte yandan 1975 yılında ortalama konut başına 2,6 oda bulunmaktadır.

1697. Oda sayısı ile bunları kullanan nüfus arasındaki ilişki, diğer bir deyişle barınma yoğunluğu, kentleşmeyi belirleyen öğelerden biridir. Türkiye'de ortalama barınma yoğunluğu 1975 yılında yüzde 1 örnekleme sonuçlarına göre oda başına 2,1 kişidir. Kırsal alanlarda bu yoğunluk en yüksek düzeye ulaşmakta ve 3 büyük kente doğru azalmaktadır.

1698. Ülkemizde barınma yoğunluğu gelire göre değişmektedir. Örneğin düşük gelir gruplarında yüksek olan barınma yoğunluğu yüksek gelir gruplarında düşmektedir. Yüksek gelir gruplarında oturan konutun oda sayısı artarken aile üyesinin sayısı azalmaktadır. 1973 yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre, gelir gruplarına göre oturan konutun oda sayısına bakıldığında 25 bin TL. sınır altında geliri olanların yaşadığı konutlarda iki odaya sahiplik ilk sırada gelmektedir Buna karşılık

25 bin TL. sınır üzerindeki getir diliminde ise 3 ve 4 odaya sahip olan konutlar çoğunluktadır.

1699. Ülkemizde bütün yerleşmelerde konutların büyük çoğunluğu soba ile ısıtılmaktadır. Soba kullanma oranı 4 büyük kent ile kırsal alanlar dışındaki yerleşmelerde yaklaşık olarak yüzde 96 dolaylarındadır. 3 büyük kentteki konutların yüzde 10'u kaloriferle ısıtılmakta, Ankara'da bu oran yüzde 14'ü bulmaktadır.

1700. Kırsal alanlardaki konutların ısıtılmasında sobadan sonra ikinci sırayı yüzde 14 ile ocak almaktadır.

1701. Ülkemizde konutun barınma gereksinmesinden başka, tasarruf ve yatırım malı şeklinde görülmesi yanısıra, konut bir sosyal güvenlik aracıdır. Bu nedenle gelir dilimlerine göre ev sahipliğine baktığımızda düşük gelirliler ile yüksek gelirlilerin daha yüksek oranda konuta sahip oldukları görülmektedir.

1702. 1970 - 1975 dönemlerinde kira dilimlerine göre verilen kira miktarlarının yüzde dağılımına baktığımızda, kiraların 5 yıllık dönem içinde hızla yükseldiği görülmektedir. Örneğin 1970'de 200 TL. sından az kira verenlerin oranı yüzde 72 iken bu oran 1973'te yüzde 45'e ve 1975'te yüzde 20'ye düşmüştür.

1703. Nispi payı yüksek olan kiranın, hane halkı tüketimi içinde önemli bir yer tutarak, hane halkı gelirin ağır bir yük olduğu gibi aileler arasında gelir tüketimi ve tasarruf farklılaşmasını da önemli ölçüde artıran bir unsur olarak belirlemektedir.

1704. Hane halklarının gelirlerine göre ödedikleri kira miktarının, gelirleri içindeki yüzde dağılımı Tablo 271'de incelenmiştir.

1705. Yüksek gelir gruplarında gelirin yüzde 25'inden fazlası kiraya ayrılmazken 10 bin TL. sınır altında geliri olan hane halklarının yüzde 37'si gelirlerinin yüzde 25'inden fazlasını kiraya ayırmaktadır.

II. HEDEFLER :

I. KONUT GEREKSİNİMİ :

1706. Ülkemizde yüzde 2,5 nüfus artışı olmasına karşın son üç plan döneminde kentleşme hızı yüzde 6 dolaylarında olmuştur. Bu olgunun sonucu olarak kentsel konut gereksinimleri büyük artışlar göstermiştir.

1707. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde konut gereksinmesi 418 793 birim olarak saptanmış buna karşın beş yılda 348 420 birim konut üretilmiştir.

1708. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde gereksinme 900 000 birim olarak saptanmış, beş yılda 713 720 birim konut üretilmiştir. .

1709. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde 1 220 000 birim olarak saptanan gereksinmeye karşılık 978 361 birim konut üretilmiştir.

1710. Böylece üç beş yıllık plan döneminde 498 871 birim üretim açığı izlenmiş ve bu açık kent çevrelerini saran gecekondu ile kapatılmıştır.

1711. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kent konut gereksinmesi, nüfus artışı ve ailelerin küçülme eğiliminden doğan konut gereksinmesi ve yenileme faktöründen doğan konut gereksinmesi olarak hesaplanmıştır. Hane halkı büyüklüğünün her yıl yüzde bir küçüleceği ve kent toplam nüfusunun yüzde 93,2'sinin hane halkı şeklinde yaşayacağı varsayılmıştır.

TABLO : 171 — Hane Halklarının Gelirlerine Göre Ödedikleri Kira Miktarının, Gelirleri içindeki Yüzde Dağılımı

Gelir dilimleri	100 000	50 000	25 000	10 000	10 000	Toplam
	TL.	99 999 TL.	49 999 TL.	24 999 TL.	den az TL.	
Kira için gelirlerden ayrılan yüzde						
1 - 5	62,1	34,1	14,0	4,1	1,2	8,8
6 - 10	19,4	38,3	19,6	18,7	10,5	18,4
11 - 15	11,1	12,1	28,5	21,2	13,8	20,7
16 - 20	3,3	6,4	20,6	20,5	20,4	19,3
21 - 25	4,1	7,8	10,7	16,1	17,4	14,4
25 - 30	—	1,3	3,4	8,4	8,5	6,8
31 - 35	—	—	1,9	4,8	10,9	4,8
36 - 40	—	—	0,9	2,0	4,3	2,0
41 - 50	—	—	—	4,2	6,6	3,4
50 -	—	—	0,4	0,6	6,4	1,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : 1973 Hacettepe nüfus araştırması.

TABLO : 272 — 1979 - 1983 Yılları Arasında Ken Nüfus Artışı ve Ailelerin Küçülme Eğiliminden Doğacak Konut Gereksinmesi

Yıllar	Hane halkı şeklinde yaşayan nüfus (Milyon)	Hane halkı büyüklüğü	Hane halkı sayısı	Konut gereksinmesi
1978	18 640	5,04	3 698 412	—
1979	19 572	5,03	3 891 053	192 641
1980	20 690	5,02	4 121 513	230 460
1981	21 902	5,01	4 371 656	250 143
1982	23 206	5,00	4 641 200	269 544
1983	24 645	4,99	4 938 877	297 677

Kaynak: DPT.

Öte yandan, her yıl 75 000 birim olmak üzere, Dördüncü Beş Yıllık Plan döneminde toplam 375 000 kır konut yenilemesi gerekmektedir.

TABLO : 273 — Kent Toplam Konut Gereksinmesi, (1979 -1983)

Yıllar	Demografik değişikliklerden doğacak konut gereksinmesi	Yenileme gereksinmesi	Toplam gereksinme
1979	192 641	85 000	277 641
1980	230 460	89 000	319 460
1981	250 143	93 000	343 143
1982	269 544	98 000	367 544
1983	297 677	99 600	397 277
Toplam	1 240 465	464 600	1 705 065

2. DÖRDÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE KONUT, YATIRIM HEDEFLERİ:

TABLO : 274 — Toplam Konut Yatırımları (Milyon TL.)

A. Özel yatırımlar	214 900
B. Kamu yatırımları	15 000
1. Konut uygulamaları kamu katkısı	10 250
2. Köy konut uygulamaları	2 500
3. Diğer kamu konut yatırımları	2 250
Toplam :	229 900

III. İLKE VE POLİTİKALAR :

1712. 1. Kamuya ait taşınmaz mallar üzerinde devlet veya izni ile kamu tüzel kişilerinince yapılacak işgaller ve tahsis işlemleri dışında «zilyetlik», «kazandırıcı zaman aşımı» «imar», «ihraz» ve «işgal» yoluyla mülkiyet hakkı edinilemeyeceği ilkesinin sürdürülmesi amacıyla yasalarda zorunlu önlemler alınacaktır.

2. Kamuya ait arazi ve arsalar, imar planları uyarınca, sosyal konut yapımı için, konut üretiminde görev alacak kamu kredi kurum ve kuruluşlarına ve yerel yönetim birimlerine devren tahsis edilecek, ipotek engelinin ortadan kaldırılması yolunda zorunlu yasal düzenlemeler yapılacaktır.

3. Kentsel arsa kullanımının kamu yararı gözetecek biçimde etkin bir kanun düzenlemesi ve denetimi altında olması sağlanacak, kamu arazilerinin harita kadastro ve tapu işlerinin en kısa "zamanda sonuçlandırılmasına öncelik verilecek ve kentsel gelişme alanlarında uzun dönemde konut gereksinimini sağlamak üzere kentsel arsa üretimine öncelik verilecektir. Artan konut gereksinimini karşılamak, ailelerin ucuz niteükk ve sağlıklı konuta kavuşturulmasını sağlamak için gerekli kurumsal ve yasal - düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

4. Konut üretimi öncelikle dargelirli grupların konut gereksinmelerini karşılamaya dönük olarak kamu destek ve denetimi altında bu grupların sosyo - ekonomik özelliklerine uygun olarak gerçekleştirilecektir.

5. Gereksinmenin ulaştığı ölçeğin büyüklüğü karşısında sağlıklı bir konut çevresinin geleneksel tek tek üretim yöntemi ile gerçekleştirilmesi olanağı yoktur. Özellikle

kentlerde sosyal ve teknik altyapısıyla birlikte bir anda çok sayıda konutun üretilmesine olanak veren teknoloji ve örgütlenmelere gerek vardır. Öncelikle kentlerde tek tek üretim yerine toplu konut üretim yöntemi ile üretim gerçekleştirilecektir. Kamu kredilerinin de toplu konuta yöneltilmesi yolunda önlemler alınacaktır.

6. Kamu kaynaklı konut kredilerinin kullanılması ve değerlendirilmesi bir politika bütünlüğü içinde ve gerekli yeni kurumsal düzenlemeler çerçevesinde yapılacaktır. Bu kaynaklarla sınırlı bir ödeme gücü olan gereksinme sahiplerinin kooperatifler yoluyla konut edinmeleri desteklenecektir. Yerel yönetimler toplu konut kooperatifleşmesine öncelik yapma yolunda özendirilecektir.

7. Konut planlama ve uygulamasında konut üretimine ayrılacak ulusal kaynakları, asgari sağlık koşullarını, ailenin nitel ve nicel ayrılıklarını gözönünde tutan zaman içinde bir program uyarınca gelişmesi öngörülen dinamik ve çok yönlü yeni standart tanımları geliştirilecek, gereksiz alanları azaltacak uygun boyutlara indirgenmiş sosyal konut yapımı sağlanacaktır,

8. Konut üretiminin endüstrileşmesi ve teknoloji seçiminde geleneksel üretimle yarışabilecek maliyet, büyük önyatırımlar gerektirmeme, ülke kaynaklarını kullanma koşulları dikkate alınarak özendirilecektir.

9. Sosyal güvenlik kurumlarının ve kamu yardımlaşma kuruluşlarının konuta ayırdıkları fonların artırılması sağlanacak, T C Emekli Sandığının da konut üretiminde bulunması bu fonlardan yararlananların sayısında artış meydana getirecektir.

10. Kamu lojman politikası öncelikle gelişmekte olan yörelerde çalışan kamu görevlilerini barındırma politikası olarak yeniden düzenlenecektir.

11. Yerel yönetimlerin ve ilgili kamu kuruluşlarının desteği ile, gecekondu yörelerinde kentsel ve sosyal altyapı tesislerinin geliştirilmesi ve gecekondu yapılarının standartlarının yükseltilmesi programlanacaktır.

12. Hızlı kentleşme sürecinin en büyük kentlerde yarattığı konut sorununun gelişen ve büyüyen öteki kentlerde ortaya çıkmaması için, büyümeye aday kentlerin arsaları kısa zamanda kamunun ve yerel yöneticilerin denetim'ne alınacaktır.

13. Yurt dışındaki işçilerimizin tasarruflarını değerlendirmek ve konut gereksinmelerini karşılamak amacıyla gecekondu önleme bölgelerinde konut üretimi özendirilerek yaygınlaştırılacaktır.

14. Bir yandan yasal kira denetimi yolları etkinleştirilirken bir yandan da kentsel arsa üretimi ve konut yapımı hızla artırılarak kiraların düşük düzeyde tutulması sağlanacaktır.

15. Doğal yıkımlara ve özellikle depreme duyarlı yörelerde yeni yapılacak konutlarda özel standartların uygulanması ve mevcut yapıların dayanım gücünün artırılması yolunda çalışmalar yapılacaktır.

16. İmar ve Gecekondu Yasaları yeniden düzenlenerek, yalnız belediye sınırları içinde değil, tüm ülke ölçeğinde uygulanacak ve özellikle kamu arazileri üzerinde yapılan kaçak yapılar hakkında etkinliği ve ivediliği sağlayacak prosedür hükümlerinin yasalarda yer alması sağlanacaktır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KAMU HİZMETLERİ

I. İÇ GÜVENLİK HİZMETLERİ :

1. DURUM :

1713. Hızlı bir toplumsal değişme sürecine girmiş olan Türkiye'de kamu düzeni ve güvenliğini sağlamakla görevli emniyet örgütünün, çağdaş bir organik ve fonksiyonel yapıya sahip olmaması, nüfus, suç, işyükü artışı ve hizmet alanlarının genişlemesine karşın personel sayısının yetersiz kalması, istihdam edilen personelin nitelik yönünden istenilen düzeyde olmaması ve bu düzeyi yükseltme amacına yönelik hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim çalışmalarının ve olanaklarının yetersizliği, polisin suçlularla mücadelesinde etkinliğini, haberleşme ve hareket yeteneğini artıracak nitelikte, yeter sayıda modern araç ve gereçle donatılmamış olması, personelin daha etkin görev yapmasını sağlayacak bazı sosyal ve ekonomik önlemlerin alınmamış olması sayılabilir.

1714. Ayrıca geçen dönemde, emniyet ve jandarma örgütleri arasında gerek görev alanı, gerek görevin yapılışı sırasında etkin bir işbirliği ve eşgüdümün sağlanamadığı gözlenmiştir. Bu arada, haber alma çalışmaları ve bununla görevli kuruluşlar arasındaki işbirliğinin yetersizliği de çözüm bekleyen diğer önemli sorun olmuştur.

2. HEDEFLER :

1715. Dördüncü Beş Yıllık Plan dönemi içerisinde güvenlik hizmetleri alanında yapılması öngörülen yatırımlar toplamı 12,9 milyar TL. dolayında olacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1716. (1) İç güvenlik kuvvetlerinin demokratik hukuk devleti kuralları içinde etkinliği ve işbirliği sağlanacak, o amaçla bu kuvvetler Anayasa çerçevesinde gerekli yetki ve güvencelerle donatılacaktır.

(2) Emniyet örgütü, kendi alanındaki çağdaş düşünce ve uygulamaların ışığında yeniden düzenlenecek ve bunu sağlayacak yasal düzenlemelerin hızlı bir biçimde Yasama Organına sunulması sağlanacaktır.

(3) Örgüte yeterli sayıda ve nitelikte personel alınması belli bir sisteme bağlanacak, personelin hizmet öncesi ve içinde, hizmetin gereklerine uygun biçimde ve çağdaş yöntem, teknik ve araç - gereçlerinden yararlanarak eğitilmesi ve özellikle hizmet içi eğitimin sürekliliği gerçekleştirilecektir.

(4) İç güvenlik örgütlerinin etkinliğini artırmak için çağdaş teknik olanaklardan yararlandırılması ve hizmetlerin bilimselliğe kavuşturulması amaç edinilecek, gerek duyulan yörelerde gerekli örgütlenmelere gidilmesi (Anakomuta Kontrol ve Destek birimleri gibi) sağlanacaktır.

(5) İç güvenlik personelinin görevin gereğiyle uyumlu ve bölgelerin özellikleri de gözönünde tutularak yaşam koşullarını iyileştirecek sosyal ve ekonomik önlemler alınacaktır.

(6) Kaçakçılıkla mücadele, ilgili tüm kuruluşların katkısını sağlayacak, sınır ve kıyı bölgeleri halkının refahını gözeterek çok yönlü bir proje halinde ele alınarak yaygın ve etkin bir eşgüdüm altında yürütülecektir.

(7) Haber alma çalışmaları ve bununla görevli kuruluşlar arasındaki işbirliği, Anayasa ve Demokratik Hukuk Devleti kuralları içinde etkinleştirilecektir.

(8) Kent içi ve kentlerarası trafiğin güvenli bir biçimde akışını sağlamak için gerekli tüm Yasa, yönetim ve denetim düzenlemeleri yapılacaktır.

II. ADALET HİZMETLERİ :

1. GENEL DURUM VE SORUNLAR :

1717. Anayasanın öngördüğü hukuk ve sosyal refah devleti ilkeleri gereği olarak kalkınmanın toplum refahına yöneltilmesinde önemli bir araç olan hukukun bugüne değin, yeterince üzerinde durulmamıştır. Planlı kalkınmanın gerçekleşme süreci içinde toplumun yargı kuruluşlarına olan talebi giderek artmakta, kentleşme, endüstrileşme, nüfus artışı, iç göçler, sosyal hareketlilik ve teknolojik gelişmeler suçluluk oranlarında, suç türlerinde ve çekişme sayılarında artmalar meydana getirmektedir.

1718. Çevre sorunları, trafik sorunları ve tüketicinin korunması gibi gelişen ve sayıları artan sorun alanları da kişilerin yargı kurumlarına olan gereksinmelerini artırmaktadır. Bugünkü durumuyla ülkemizde mevcut yargı sistemlerinin kalkınma süreci ile yeterince uyum sağladığını ve bunu geliştirici nitelikte olduğunu öne sürmek güçtür. Bu nedendir ki, Türk yargı sistemi bir bütün olarak ele alınmak ve yargı kurum ve kuralları yönetim, işletim ve personel açılarından iyileştirilmek durumundadır.

1719. Yargı, Devleti temsil eden yargı organlarının hukuk düzenini korumaya ve kişiler arasındaki uyuşmazlıkları çözümlenmeye yönelik çalışmaları biçiminde tanımlanabilir. Ülkemizde yargı; Anayasa yargısı, Adli yargı, idari yargı, Mali yargı ve Askeri Yargıyı da kapsamaktadır.

1720. Planlı dönemde, hızlı, nitelikli, ekonomik ve adil bir yargı düzeninin sağlanabilmesi, gerekli kurumlar, kurallar, personel, araç ve gereç yönünden gereksinimler karşılanamadığından yeterli düzeyde gelişmemiştir.

1721. Adli yargı kuruluşları türleri itibarıyla Tablo 275'te verilmiştir. Kurulmasına hemen gerek duyulanlar ile önümüzdeki 5 yılı kapsayan gereksinme de sözkonusu tabloda ayrıca belirlenmiştir.

1722. Adli Yargı kuruluşlarında 3 471 hâkim, 1 906 savcı ve 11 906 yardımcı personel (Başkâtip, zabıt kâtipi, icra memuru, mübaşir) görevli bulunmaktadır.

1723. Türkiye'de bugün 633 cezaevi bulunmaktadır. Bunlardan 7 tanesi açık cezaevi, 14 tanesi yarı açık cezaevi olarak kurulmuştur. Kalan 613'ü ise kapalı cezaevi niteliğindedir. Ayrıca, 6 tane çocuk ıslahevi bulunmaktadır. Mevcut infaz ve ıslah kurumları kapasite olarak; çocuk ıslahevlerinde 800 hükümlü çocuk, yarı açık cezaevlerinde 3 200 hükümlü, açık cezaevlerinde 3 500 hükümlü, geriye kalan 613 kapalı

cezaevinde ise 43 810 hükümlü ve tutukluyu barındırabilecek şekilde yapılmıştır. Toplam kapasite 51 310 kişidir.

1724. Açık ve yarı açık cezaevleri ile çocuk ıslah evlerinde iş ve çalışma esaslarına göre kurulmuş iş yurdu atölyeleri bulunmaktadır. Büyük illerin .kapalı cezaevlerindeki 92 iş yurdunda i 500 hükümlü veya tutuklu çalışmaktadır, infaz kurumlarının açık ve yarı açık cezaevleri ve ıslahevleri için iş yurtlarının döner sermayeleri bulunmakta, sözkonusu kurumların araç ve gereç gereksinimleri döner sermayeden karşılanmaktadır,

1725. Günümüzün hızlı değişen koşulları ve dengesiz sosyo - ekonomik gelişme; suçluluk oranlarında, suç türlerinde ve bireyler arasında çekişme sayılarında giderek büyüyen oranlarda artışlara neden olmuştur.

1726. İlk hüküm mahkemelerinde; 1966 - 1976 yılları arasında iş hacmi; Ağır Ceza Mahkemelerinde % 41,8 toplu basın işlerinde % 227, Asliye Ceza işlerinde % 46, Asliye hukuk işlerinde % 42, iş mahkemelerinde % 353, İcra işlerinde de % 97 ve Cumhuriyet Savcılığında % 34 oranında artmış bulunmaktadır. Mevcut mahkeme ve personel sayısı, gereksinimleri karşılamaktan çok uzaktır.

1727. Her mahkemenin bir yıl içinde bakabileceği normal iş sayısı, yargı hizmetlerinin sağlıklı yürütülmesinin sağlanabilmesi açısından Adalet Bakanlığı ile Yüksek Hâkimler Kurulu tarafından şöyle saptanmış bulunmaktadır.

1728. Ağır Ceza 250, Asliye Ceza 500, Sulh Ceza 1 000, Trafik Mahkemeleri 4 000, Sorgu Hâkimlikleri 300, Ticaret Mahkemeleri 350, Asliye Hukuk 750, Sulh Hukuk 1 200, İş Mahkemeleri Münferit davalardan 400, Seri davalardan 700, İcra Hâkimlikleri Hukuk davalardan 500, Ceza davalardan 1 000 ve Tapulama Hâkimlikleri de 500 iş.

1729. Gelen iş sayısı belirtilen sayıların yüzde 50'sini aşması halinde yeni bir mahkeme kurulması yoluna gidilmektedir. Buna göre yeniden, her düzeyde toplam 311 mahkeme kurulması gerekmektedir.

1730. Ağır Ceza Mahkemelerine bir Başkan ve iki üyenin katılması sözkonusu olduğuna göre şu anda 363 hâkime, ileriye dönük 5 yıllık perspektifte ise 1 042 hâkime daha gereksinme duyulmaktadır.

1731. Öte yandan bu olumsuz gelişme doğal olarak Yargıtaya da büyük yükler getirmiş, Yargıtayda daire ve personel sayısının artırılması, 1803 sayılı Af Yasası ve Sulh Mahkemelerinin kararlarına ilişkin düzenlemeler dahi soruna çözüm olmamıştır.

1732. Mahkemelerin kurulmasına ilişkin tek bir çerçeve yasa bulunmaması yargı hizmetinin arzu edilen hız ve etkinlikle yürütülmesini engellemektedir.

1733. Ceza ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunları ile Ceza ve Medeni Kanun gibi Anakanunların, günümüzün'koşullarına uymayacak kadar eski hükümler taşıması, işlevlerinin abartılmış olması, Adli yargının etkin, hızlı ve ekonomik işlemlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

1734. Her ne kadar Medeni Kanun, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ceza Kanunu ve Ceza Usulü Muhakemeleri Kanununda, değişiklikler yapılmış ise de, bu gelişmenin bir bütünlük içinde olduğu söylenemez. Bu arada zaman zaman

TABLO : 275 — Adli Yargı Kuruluşları

Mahkemeler	Mevcut sayı	Hemen kurulması gereken	5 Senelik gereksinim
Ağır	161	26	102
Asliye Ceza (*)	374	52	126
Sulh Ceza (*)	125	(Bağımsız) +	
	133	60	164
Trafik	5	1	3
Ticaret	13	5	28
Asliye Hukuk (*)	452	43	136
Sulh Hukuk (*)	125	(Bağımsız) +	
	125	40	120
İş	51	16	28
İcra	22	30	131
Tapulama	101	30	—

(*) Ağır Ceza Merkezlerinde bulunanlar da dahil.

Yeni bir Medeni Kanun düzenlenmesi sözkonusu edilmiş, komisyonlar oluşturulmuş, uzun süre çalışan komisyonlarca hazırlanan metinler kanunlaşma olanağı bulamamıştır.

1735. Kuruluş kanunu bulunmadığından Adalet Bakanlığının amacı, örgüt yapısı, görev, yetki ve sorumlulukları, açık ve yeterli bir biçimde belirginleşmemiştir. Bakanlıkta ana görevler, yetkili Cumhuriyet Savcıları ve Hâkimler eliyle yürütülmeye çalışılmakta, mevcut örgüt biçimi, kuruluş amacına uygun düşmemektedir.

1736. Yargı sistemi içinde gerek hâkim ve savcılar, gerekse diğer yardımcı personel açısından meslek içi eğitime yeteri kadar önem verilmemiştir.

1737. Mahkeme binalarının nitelik ve nicelik yönünden yeterli olmaması, kira ile tutulan yerlerde adalet dağıtımı, araç ve gereç donatımında karşılaşılan zorluklar ve her mahkemede bütün kanunları, dergi ve hukuk kitaplarını içeren bir kitaplığın bulunmaması sorun olma durumunu sürdürmüştür.

1738. Adaletin tam olarak gerçekleşmesinde bilimsel katkısı çok önemli olan Adli Tıp Müessesesi, mali olanaksızlık nedeniyle, gerekli modern teknik araç ve gereçten yoksun olduğu gibi kuruluşun şubelerinde, personel boşluğu bulunmaktadır. Bu arada bir çok şubenin de kapalı olması sonucu işler incelenememekte, adalet dağıtımında sonucu etkileyen teknik bilgiler yargı mercilerine zamanında ulaşamamaktadır. Morg Müdürlüğü, Müşahade Müdürlüğü gibi Adli Tıp Kurumunun ana uzmanlık dalları doldurulamadığından dışardan atanan bilirkişilerce yapılan işlemler Devlete pahalıya mal olduğu gibi istenilen sonuç da elde edilememektedir.

1739. 4664 sayılı Adli Sicil Kanunu da günün gereksinimlerine cevap verememektedir. Son yıllarda gelen iş sayısının sürekli olarak artması sonucu, bunların sıraya konulması ve bülten halinde bastırılması gecikmiştir. Adli sicil belgesi tesisinin, insan gücüne dayalı olarak yapılması ve kadro azlığı nedeniyle 4 milyona yakın fişin işlemi yapılamamıştır.

1740. İdari Yargı Organı Danıştay, yoğun iş yükü ve davaların uzun süre çözümlenememesi sonucu, üst derece ve idari yargı sisteminde içtihat mahkemesi olma görevini yerine getirmemektedir.

1741. Danıştayın son 10 yıllık dönemindeki iş yükü aşağıdaki tablo 276'da verilmiştir.

TABLO : 276 — Danıştayın İş Yükü, 1968 - 1977

Yıl	Geçen yıldan devir	Yeni açılan	Toplam	Çıkan	Kalan
1968	36 774	32 502	69 276	34 223	34 953
1969	34 953	35 561	70 514	33 573	36 941
1970	30 941	43 940	80 881	35 750	45 131
1971	45 131	65 381	110 512	52 909	57 603
1972	57 603	44 615	103.318	49 433	52 795
1973	52 796	57 468	100 264	55 928	44 336
1974	44 336	42 119	86 455	44 367	42 088
1975	42 038	47 104	89 192	46 147	43 045
1976	44 045	51 303	94 348	47 613	46 647
1977	46 647	55 514	102 161	47 622	54 539

1742. Anayasanın 140 ncı maddesi ve 521 Sayılı Danıştay Kanununun 29/B maddesinde «Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları hakkında düşüncesini bildirmek» Danıştaya görev olarak verildiği halde idarece bundan yararlanma yoluna gidilmemektedir.

1743. Sayıştay kararlarının Anayasanın 127 nci maddesi doğrultusunda kesin olmasına karşın, Anayasa Mahkemesinin bir kararı gereğince Danıştayca yargı konusu yapılması, denetimin etkinliğini azaltıcı nitelikte görülmektedir.

2. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1744. (1) Hüküm mahkemeleri ile Yargıtay arasındaki davaları azaltmaya yönelik çalışmalar çerçevesinde Üst Mahkemeler kurulması ve Yargıtayın içtihat mahkemesi olarak görev yapması sağlanacaktır.

(2) Mahkemeler Kuruluş Kanunu, görev ve yetkilerin belirlenmesi için en kısa sürede çıkarılacaktır.

(3) Adli Yargı Örgütünün normal çalışma düzeyine getirilmesi için her işe yetki verilmesi kaldırılacak ve «tabii hâkim» ilkesine uygun düzenlemeler yapılacaktır.

(4) Hukuk mahkemelerinde davaların uzama ve çoğalma nedenlerinden biri olan Sulh - Asliye ayırımının kaldırılması ve davaların türü ve niteliğine göre yargılama usullerinin düzenlenmesi sağlanacaktır.

Tüm Asliye mahkemeleri üç hâkim yerine tek hakimli mahkeme haline getirilecektir.

(5) Anayasanın öngördüğü «Hâkimler Kanunu» çıkarılacak ve bu düzenlemede, görev, yetki ve sorumluluk, atama, görev yerlerinin değiştirilme usulleri, soruşturma, yargılama, disiplin ve özlük işlerine ait işlemler günün koşullarına göre belirlenecektir.

(6) Suçun önlenmesi ve suçlunun ıslahı amacını taşıyan ceza politikası yasası. Türk Ceza Kanununda sosyal yapıya ve ekonomik gelişmeye uyum sağlamak amacıyla;

(I) Kabahat niteliğindeki eylemlerin ceza mevzuatından çıkarılması,

(II) Kalkınma Planlarının öngördüğü ekonomik kamu düzeni aleyhine işlenen mali, ekonomik ve ticari suçlar için yeni düzenlemelere gidilerek etkin cezaların saptanması,

(III) Para cezaları sisteminin günün koşullarına göre etkili bir biçimde düzenlenmesi gerçekleştirilecektir.

(7) Toplumun değişen yapısına ve gereksinmelerine uyum sağlamak amacıyla Medeni Kanun tümüyle ele alınacak ve yeniden düzenlenecektir.

(8) Hukuk ve Ceza Usulü Muhakemeleri Kanunları dava sayısını azaltacak ve dava uzamalarını engelleyecek biçimde düzenlenecektir.

(9) Dar gelirli vatandaşların hak arama hürriyetini sağlamak amacıyla adli yardım sistemi geliştirilecektir.

(10) Hâkim ve Cumhuriyet Savcılarının meslek öncesi eğitiminde staj mahkemeleri kurulacak, meslek içi eğitim ve yetiştirilmeleri sağlanacaktır.

(11) Adalet Bakanlığı Merkez Kuruluş Kanunu ivedi olarak çıkarılacaktır. Adliye binaları ve cezaevlerinin uzun dönemde, çağın gerekleri ile uyumlu niteliklere kavuşturulması amaçlanacaktır.

(12) Hükümlü ve tutukluların cezaevindeki yaşam koşulları düzeltilecek, hükümlü - tutuklu ayırımı sağlanacak, durgun iş güçleri değerlendirilerek iş ve güç yöntemleri saptanacak ve patronaj sistemi kurulacaktır.

(13) İş esasına dayalı cezaevlerindeki döner sermayeler güçlendirilecek ve bunların üretiminin kamu eliyle değerlendirilmesi sağlanacaktır.

(14) Çocuk suçluların hukuki ve sosyal durumları incelenecek, Çocuk Mahkemelerinin kuruluşu, göre ve yargılama usulü hakkındaki tasarının ivedi olarak yasalaşması sağlanacaktır.

(15) Adli Tıp Kurumu tıbbi ve teknolojik gelişmeler göz önünde bulundurularak günün gereksinmelerini karşılayacak biçimde yeniden düzenlenecek, artan iş sayısı Tıp Fakültesi bulunan illerde şubeler açmak suretiyle yayılacaktır.

(16) Adli yargıya bağlanacak Adli Zabıta örgütünün kurulması yasallaştırılmaktadır.

(17) Çıkarılan Yasalar karşısında günün gereksinmelerine cevap veremez hale gelen adli sicil kanunu yeniden düzenlenecek, yığılımın kaldırılmasını sağlamak amacıyla mekanizasyon dönemine ivedi olarak geçilecek, adli sicil işlemlerinde ciddiyet, gizlilik, sürat ve güvenilirlik asıl olacaktır.

(18) Anayasanın 7 nci maddesi çerçevesi içinde bağımsız mahkeme niteliğinde olmayan, varlığını ve yetkisini çeşitli yasalardan alan kurumlar kaldırılacak,

yerine mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkim teminatı ilkelerine dayanan «Bölge idare Mahkemeleri» kurulacaktır.

(19) Büyük kitleleri ilgilendiren konularda çıkan uyuşmazlıklarda verilen yargı kararlarının sürekli ve yerleşik hal almasından sonra idarenin uyuşmazlığı sürdürmemesi sağlanacak, uzlaşma yönteminin kapsamı genişletilecektir,

(20) Uyuşmazlıkları mahkeme önüne gelmeden çözümlenecek yetkilerle donatılacak bir «Devlet Avukatlığı Kurumu» oluşturulacak, kurum etkinliğini ve sağlıklı çalışmasını öngören yöntem ve koşullara kavuşturulacaktır.

(21) Sayıştayın verimli ve etkin denetim ve yargılama yapabilecek bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır.

(22) Askeri yargının hızlı ve etkin bir biçimde uygulanmasına olanak verecek yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılacak, disiplin mahkemelerinde askeri hâkimlerin de görevlendirilmesi sağlanacaktır.

(23) Adli, idari ve askeri yargı kurumları arasında meydana gelen görev ve hüküm uyuşmazlıklarını çözümlenen Uyuşmazlık Mahkemesinin Yasası, Anayasa hükümleri çerçevesinde düzenlenecektir.

DÖRDÜNCÜ KESİM

İMALAT SANAYİİ

BİRİNCİ BÖLÜM

GENELLİKLE TÜKETİM MALI ÜRETEN SANAYİLER

I. GIDA SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1745. Tarımsal ürünleri işleyerek değerlendiren ve büyük ölçüde ticari işlem gören mallardan oluşan gıda sanayii üretimi, III. Plan döneminde, yılda ortalama yüzde 7,4 artış hedefini aşarak yüzde 8,3 oranında gelişmiştir.

1746. En büyük üretim artışı, yeni sanayii, et ve mamulleri, çay sanayii, un ve mamulleri, süt ve mamulleri sanayileri ürünlerinde olmuştur. (Tablo 277). Et ve mamulleri, süt ve mamulleri ve yem üretimindeki önemli gelişmeler, hayvansal protein kaynaklı ürünler talebindeki artış ile ilgilidir.

1747. Çay üretimindeki talebi aşan artışın nedeni ürüne verilen fiyatın görece yüksekliği, alım denetlemelerinin yetersizliği ve teknik gereklerin yerine getirilmesidir. Zeytinyağı üretim artış hızı 1976 yılı zeytin üretiminin iyi yıla rastlaması nedeniyle, yüzde 25,0'e erişmiştir. Bu artış hızı öteki bitkisel yağlar toplam üretiminde gerçekleşen yüzde 2,2 oranındaki azalışın etkisini gidererek toplam bitkisel yağlar üretiminin yılda ortalama yüzde 5,4 artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucu, zeytinyağının dışsatım konusu olması nedeniyle öteki bitkisel yağların dışardan satın alınması gerekmiştir.

1748. Planlı dönemde gıda maddeleri dışalımını kahve, kakao gibi geleneksel dışalım ürünleri ile sınırlı kalmıştır. Bu ürünlerin dışında bitkisel yağlar ve pirinçte dışalım yapılmış, bunun dışındaki ürünlerde talep yurt içi üretimle karşılanmıştır. (Tablo 278).

1749. Dışsatım, hedef alınan yüzde 5,4 oranının çok gerisinde kalarak yılda ortalama yüzde 1,6 hızla artmıştır. Dışsatım içinde en büyük payın, başta kuru meyveler olmak üzere, meyve - sebze işleme sanayii ürünlerinde olduğu görülmektedir. (Tablo 279).

1750. III. Plan döneminde, meyve suyu, salça ve karma yem sanayilerine yönelik yatırımların aşırı özendirilmesi sonucu öngörülen yatırım hedefi aşılmıştır.

2. HEDEFLER :

1751. IV. Plan döneminde süt ve mamulleri, karma yem, şeker ve şekerli mamuller, et ve mamulleri, su ürünleri mamulleri, meyve sebze işleme mamullerindeki önemli talep artışları, un ve mamulleri talebi artış hızında ise önemli ölçüde azalma sonucu yurt içi talebin yılda ortalama yüzde 7,5 artması beklenmektedir. (Tablo 280).

1752. Gıda sanayii ürünleri dışsatımı içinde meyve - sebze işleme sanayii ürünlerinin, özellikle de geleneksel dışsatım ürünleri olan fındık, çekirdeksiz kuru üzüm ve kuru incirin büyük oranı korumakla birlikte görece azalması; et ve mamulleri ile su ürünleri mamulleri dışsatım paylarının artması; konsantre salça, peynir, un ve mamulleri, konserve ve meyve suları dışsatımının gelişmesi öngörülmüştür. (Tablo 281).

TABLO : 277 — III. Plan Döneminde Gıda Sanayii Üretiminde Gelişmeler

Değer : Milyon TL.
1978 Yılı Fiyatları

Anamallar	Gerçekleşme 1972 değer	III. Plan Hedefi 1977 değer	Gerçekleşme 1977 değer	III. Plân ortalama Plan hedefi	Yıllık artış gerçekleşme
1. Et ve Mamulleri	21 916,0	35 454,0	45 526,2	10,1	15,7
2. Su Ürünleri Mam.	2 278,7	2 992,2	2 691,2	5,6	3,4
3. Süt ve Mamulleri	15 503,2	24 609,6	22 979,0	9,7	8,2
4. Un ve Unlu Mam.	56 810,1	86 804,5	84 670,3	8,8	8,3
5. Sebze - Meyve İşleme	20 951,0	32 356,0	30 405,0	9,1	7,7
6. Bitkisel Yağlar	16 363,3	22 389,9	21 327,9	6,5	5,4
7. Şeker ve Şekerli Mamulleri	16 471,9	22 394,8	22 087,5	6,3	6,0
8. Sanayi Yemi (Karma)	2 362,5	3 948,8	8 100,0	10,8	28,0
9. Çay	4 185,0	4 815,0	6 93,0	2,8	10,6
10. İşlenmiş Kahve	1 924,0	2 184,0	2 080,0	2,6	1,6
11. İşlenmiş Kakao	540,0	990,0	900,0	12,9	10,7
12. Diğerleri	11 343,6	4 466,0	6 571,8	— 17,0	— 11,4
TOPLAM	170 669,3	243 404,8	254 268,9	7,4	8,3

1753. Dışsatımın gelişmesi, uygun tür, kalite, miktar ve fiyatta sürekli ve güvenilir arzın sağlanabilmesine bağlıdır. Bunun için ileri teknoloji, optimum ölçek ve kapasitenin rasyonel kullanımı önem kazanmaktadır. Büyük dış talep potansiyelinden yararlanabilmek için, tarımsal üretim kooperatifleri ile bütünleşmiş gıda Kompleks Sanayilerinin oluşturulması gereklidir.

1754. Dışsatım konusu olan ürünlerin çeşitlendirilmesi ve artırılması, bir yandan dış pazar isteklerine uygun yurt içi ürün fazlasının yaratılmasına, öte yandan tarımsal ürünler destek fiyat politikası ile mamul dışsatım fiyatları ve özendirme politikaları arasındaki uyuma bağlı olacaktır.

1755. Üretim artışı yılda ortalama yüzde 7,9 olacaktır. (Tablo 282). Bu gelişme hızı için sektörde teknolojinin iyileştirilmesi, yapısal ve örgütsel yeniliklerin uygulanması yönünde bir politika izleneceği, tarımsal üretim hedeflerinde önemli sapmalar olmayacağı, talep yönünden bir güçlük karşılanmayacağı ve planlanmış yatırımlarda önemli gecikmeler ve aksamalar olmayacağı varsayılmıştır. Dönem boyunca üretimde en büyük artış hızının süt ve mamulleri, karma yem, et ve mamulleri, su ürünleri mamulleri şeker ve şekerli mamuller sanayilerinde olacağı tahmin edilmektedir. (Tablo 283).

1756. Türkiye'de üretilmeyen kahve, kakao, bazı baharat türleri vb. ürünler dışalım konusu olacak, bitkisel yağ talebi yurt içi üretimle karşılanacak, talep açığını kapatmak üzere pirinç dışardan satın alınacaktır. (Tablo : 284)

1757. Gıda Sanayii, kapasite kullanımındaki gelişmeler dikkate alınarak, 4 ncü Plan dönemi yatırımlarına; 3 ncü Plandan arta kalan, bitirilememiş yatırımlara, teknolojik iyileştirme ve tevsilere öncelik tanıyan bir anlayışla yaklaşılacaktır. Şeker Sanayii yatırımlarında teknolojik iyileştirme ve tamamlama yatırımlarına önem ve öncelik

TABLO : 278 — III. Plan Döneminde Gıda Sanayii Üretiminde Gelişmeler

1978 Yılı Fiyatları
Değer : Milyon TL.

Anamallar	Gerçekleşme 1972	III. Plan hedefi 1977	Gerçekleşme 1977	III. Plan ortalama Plan hedefi	Yıllık artış gerçekleşme
1. Kakao ve Kakao Yağı	72,0	282,0	104,0	31,3	7,6
2. Kahve	1 326,0	1 676,0	2 168,3	4,7	16,3
3. Bitkisel Yağlar	396,0	—	361,5	—	— 1,8
4. Pıritç	20,0	—	255,0	—	—
5. Baharat	15,5	—	38,8	—	20,1
6. Diğerleri	75,3	368,5	260,7	37,3	28,1
TOPLAM	1 904,8	2 326,5	3 188,3	34,0	10,8

TABLO : 279 — III. Plan Döneminde Gıda
Sanayii Dışsatımında Gelişmeler(1978 Yılı Fiyatlarıyla
Milyon TL. FOB)

Anamallar	1972 Gerçekleşme	1977 III. Plan hedefi	1977 Gerçekleşme	Yıllık ortalama ar Plan hedefi (Yüzde)	Gerçek- leşme (Yüzde)
1. Et ve Mamulleri	663,9	438,2	377,2	— 8,0	— 10,7
2. Su Ürünleri Mam.	274,7	399,3	459,2	7,7	10,8
3. Süt ve Mamulleri	38,5	373,5	9,6	57,5	— 24,5
4. Un ve Unlu Mam.	88,3	—	133,3	—	8,6
5. Sebze - Meyve İşleme	7 863,7	9 834,2	10 049,8	4,5	5,0
6. Bitkisel Yağlar	1 305,2	1 149,2	1 107,3	— 3,6	— 3,3
7. Şeker ve Şekerli Mamulleri	593,3	935,3	113,0	9,5	— 28,3
8. Sanayi Yemi (Karma)	67,5	—	7,5	—	— 35,6
9. Çay	506,6	—	142,8	—	— 22,4
10. Diğerleri	131,7	1 874,0	90,1	70,0	— 7,4
TOPLAM	11 533,4	14 994,7	12 489,8	5,4	1,6

TABLO : 280 — Yurt İçi Talep

(1978 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL.)

ANAMALLAR	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda Ortalama Yüz. Art.	1978	1983	Yılda Ortalama Yüz. Art.
1. Et ve Mamulleri	21 503,0	45 339,0	16,1	47 508,6	71 913,5	8,6
2. Su Ürünleri Mam.	2 067,0	2 361,0	2,7	2 505,0	3 747,5	8,4
3. Süt ve Mamulleri	15 459,2	22 967,0	8,2	25 556,5	50 765,0	14,7
4. un ve Mamulleri	56 776,0	84 989,5	8,4	88 758,6	112 623,9	4,8
5. Meyve, Sebze İşl. Mam.	12 715,9	19 331,3	8,7	20 719,5	29 407,5	7,3
6. Bitkisel Yağlar	16 298,3	19 052,7	3,1	19 777,5	26 524,9	6,1
7. Şeker ve Şekerli Mam.	16 212,7	22 153,9	6,4	23 092,7	35 719,1	9,1
8. İşlenmiş Çay	2 340,0	4 986,0	16,3	6 200,0	7 200,0	3,0
9. Sanayi Karma Yem	2 302,5	8 100,0	23,0	9 396,0	15 052,5	9,9
10. İşlenmiş Kahve	1 820,0	2 030,0	2,7	1 240,0	2 030,0	10,0
11. İşlenmiş Kakao	540,0	900,0	10,7	820,0	2 100,0	21,0
12. Diğerleri	11 309,6	6 419,8	— 0,5	5 710,0	2 672,6	— 14,5
SEKTÖR TOPLAMI	159 409,2	238 680,2	8,4	251 411,2	359 826,5	7,5

TABLO : 281 — Gıda Sanayii Dışsatımı

(1978 fiyatlarıyla, Milyon TL. FOB)

Mallar	1972	1977	Yılda Orta- lama Yüz- de Artış	1978	1983	Yılda Orta- lama Yüz- de Artış
	Gerçekleşme	Gerçekleşme		1978	1983	
1. Et ve Mamulleri	663,9	377,2	-10,7	380,7	4 955,0	65,0
2. Su Ürünleri Mamulleri	274,7	459,2	10,8	488,7	917,3	13,4
3. Süt ve Mamulleri	38,5	9,6	24,5	15,1	425,0	95,5
4. Un ve Mamulleri	88,3	133,3	8,6	139,2	428,4	25,0
5. Meyve Sebze İşleme	7 863,7	10 049,8	5,0	9 595,1	12 868,6	6,1
6. Bitkisel Yağlar ve Ma m.	1 305,2	1 107,3	3,3	475,0	1 020,0	16,5
7. Şeker ve Şekerli Mam.	593,3	113,0	-28,3	116,2	131,0	2,4
8. İşlenmiş Çay	506,6	142,8	-22,4	172,0	5 1 0,0	24,0
9. Sanayi Karma Yemi	67,5	7,5	-35,6	10,0	100,0	59,0
10. Diğerleri	131,7	90,1	-7,4	102,0	316,3	26,0
Sektör Toplamı	11 533,4	11 489,8	1,6	11 494,0	21 671,8	13,5

TABLO : 282 — Gıda Sanayii Üretimi

(1978 -Yılı Fiyatları ile Milyon TL)

Mallar	1972	1977	Yılda Orta- lama Yüz- de Artış	1978	1983	Yılda Orta- lama Yüz- de Artış
	Değer Gerçekleşme	Değer Gerçekleşme		Değer	Değer	
Et ve Mamulleri	21 916,0	45 526,2	15,7	47 694,3	75 111,7	9,5
Su Ürünleri Mamulleri	2 278,7	2 691,2	3,4	2 858,7	4 425,0	9,1
Süt ve Mamulleri	15 503,2	22 979,0	8,2	25 572,5	51 265,0	14,9
Un ve Mamulleri	56 830,1	84 670,3	8,3	88 321,0	111 670,2	5,0
Meyve Sebze İşleme	20 951,0	30 405,0	7,7	30 660,0	43 987,5	7,5
Bitkisel Yağlar ve Ma m.	16 363,3	21 327,9	5,4	19 145,3	28 324,9	8,1
Şeker ve Şekerli Mam.	16 471,9	22 087,5	6,0	23 176,2	35 076,6	9,1
İşlenmiş Çay	4 185,0	6 930,0	10,6	6 336,0	8 550,0	6,2
Sanayi Karma Yemi	2 362,5	8 100,0	28,0	9 450,0	15 187,5	10,0
İşlenmiş Kahve	1 924,0	2 080,0	1,6	1 560,0	1 950,0	4,6
İşlenmiş Kakao	540,0	900,0	10,7	900,0	2 100,0	18,5
Diğerleri	11 343,6	6 571,8	11,4	5 890,0	2 861,6	-13,5
Sektör Toplamı	170 669,3	254 268,9	8,3	261 564, 5	382 330,0	7,9

verilecektir. 4 ncü Plan döneminde üretim hedefini gerçekleştirmek amacıyla, var olan 18 şeker fabrikasından 11 tanesinin tevsii ve modernizasyonu yanında, yapımları, sürdürülecek yeni şeker fabrikalarıyla dönemin talepleriyle uyumlu bir zamanlama içinde yeterli üretim kapasitesine ulaşılacaktır. Gıda sanayii yatırımları tablo : 285'de verilmiştir.

1758. Çay Sanayiinde hasat yaygınlaştırması amacıyla yaş yaprak üretiminde yarı alanın nöbetli budanması, var olan ve programlanmış fabrikalar ile yeterli kapasiteye kavuşturulması ve bu kapasitenin rasyonel kullanımı hedef alınmıştır. Başka yeni çay fabrikaları yapılabilirlik çalışmaları tamamlandıkça V. Plan dönemi talebi ile uyumlu olarak yatırım programlarına alınacaktır.

TABLO : 283 — Başlıca Gıda Sanayii Ürünleri Üretiminde Fiziksel Gelişmeler

Birim : 1978 Yılı fiyatları
Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.

M A L L A R	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Pla n
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Tavuk Eti (Kom +Mezb.)	3,0	135,0	11,1	499,5	30,0	12,0	540,0	75,0	3 375,0	44,0
Kırmızı Et (Komb + Mezb.)	267,5	18 725,0	475,0	33 250,0	12,3	500,0	35 000,0	795,0	55 350,0	9,7
İşl. Balık ve Kabuklular	71,0	2 130,0	83,0	2 490,0	3,7	88,0	2 640,0	130,0	3900,0	8,1
Süt (Süt ve Mam. Eşdeğeri Süt.) (1)	1 109,5	15 503,2	1 709,8	22 979,0	8,2	2 015,9	25 572,5	3 658,8	51 265,0	14,9
Karataş Unu	3 425,0	12 813,7	2 310,0	8 662,5	— 8,0	1 890,0	7 087,0	850,0	3 187,5	— 15,0
Sanayi Unu	2 574,0	12 870,0	4 465,0	22 325,0	11,6	4 958,0	24 790,0	6 500,0	32 500,0	5,5
Bulgur	569,0	4 825,5	603,0	5 123,5	1,2	618,0	5 253,0	750,0	6 375,0	3,9
Pirinç	122,0	2 440,0	120,0	3 600,0	8,2	192,0	3 458,0	250,0	5 000,0	7,7
Meyve Sebze Konserveleri	36,8	1 012,0	52,0	1 430,0	7,2	59,0	1 475,0	90,0	2 250,0	8,8
Meyve Sebze Suları	38,0	760,0	55,0	1 100,0	7,1	60,0	1 200,0	175,0	3 500,0	24,0
Konsantre Salça	27,1	677,0	60,0	1 500,0	14,9	70,0	1 750,0	125,0	2 812,5	10,0
Çekirdeksiz Kuru Üzüm	115,0	2 300,0	120,0	2 520,0	1,8	125,0	2 625,0	150,0	3 150,0	3,8
İç Fındık	90,0	4 050,0	135,0	6 075,0	8,5	135,0	6 075,0	180,0	8 100,0	5,9
Zeytinyağı	51,5	1 854,0	160,0	5 760,0	25,0	58,0	2 088,0	140,0	5 040,0	19,3
Margarin	140,0	3 150,0	200,0	4 500,0	7,3	215,0	4 837,5	260,0	5 850,0	3,9
Yenen Rafine Diğer Bitkisel Yağlar	182,9	3 685,4	170,0	3 425,5	— 1,5	185,0	3 727,8	250,0	5 037,5	6,2
Şeker	746,5	5 669,6	995,4	7 565,0	0,0	1 052,0	7 995,3	1 467,0	11 149,2	6,9
Çay	46,5	4 185,0	77,0	6 330,0	10,6	70,4	6 336,0	95,0	8 550,0	6,2
Sanayi Yemi	350,0	2 362,5	1 200,0	8 100,0	28,0	1400,0	9 450,0	2 250,0	15 187,5	10,0

(1) Değerler mamul değerlerdir.

TABLO : 284 — Gıda Sanayii Dışalımı

Mallar	1972 Değer Gerçekleşme	1977 Değer Gerçekleşme	Yılda Orta- lama Artış (yüzde)	1978 Değer	1983 Değer	Yılda Orta- lama Artış (Milyon TL.)
Ham deri	56,8	147,5	21,0	150,8	631,4	33,1
Pirinç	20,0	255,0	66,4	180,0	300,0	10,8
Bitkisel yağlar	396,0	361,5	— 1,8	200,0	—	—
İşlenmiş kahve	1 326,0	2 168,3	10,3	854,4	1 523,2	12,2
Kakao ve yağı	72,0	104,0	— 7,6	80,0	320,0	32,0
Diğerleri	34,0	152,0	34,9	76,6	189,0	19,8
Sektör Toplamı	1 904,8	3 188,3	10,8	1 541,8	2 963,5	16,8

TABLO : 285 — IV. Plan Döneminde Gıda Sanayii Yatırımları
(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

Yatırım Alanları	Toplam
1. Et ve mamulleri	4 300,0
2. Su ürünleri mamulleri	750,0
3. Süt ve mamulleri	2 300,0
4. Un ve mamulleri	2 000,0
5. Meyve - sebze işleme mamulleri	1 800,0
6. Bitkisel yağlar	1 000,0
7. Şeker ve şekerli mamulleri	4 050,0
8. Çay ve mamulleri	1 650,0
9. Sanayi karma yemi	750,0
10. Soğuk - donmuş teknik	2 500,0
TOPLAM	21 100,0

1759. Toplam yatırım hedefleri içinde en büyük paylar, sırasıyla, et ve mamulleri, şeker ve şekerli mamuller, süt ve mamulleri ile soğuk - donmuş teknik yatırımlarına ayrılacaktır. Genellikle düşük kapasite ile çalışan diğer alt sektörlerde yatırımlar, daha rasyonel kapasite kullanımına dönük olacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1760. (1) Gıda Sanayiinde üretimin geliştirilmesi ve bu sanayinin hammadde gereksiniminin sürekli, uygun nitelikte ve yeterli miktarda sağlanması için hammadde üreticilerinin üretim ve dağıtım kooperatifleri çerçevesinde örgütlenmeleri desteklenecek, gıda alt sektör sanayicilerinin yapacakları yatırım girişimleri öncelikle üretici kooperatiflerle ortak girişimlerde bulunmaları durumunda özendirilecektir.

(2) İç ve dış pazarın tüketim eğilimlerine uygun meyve suyu yapılabilecek elma, üzüm ve portakal; konserve yapılabilecek şeftali türlerinin üretimi özendirilecektir.

(3) Gıda sanayii ürünlerinin üretim, pazarlama, ve kullanım süreçlerinde oluşan kayıpların önlenmesi, yeterli ve dengeli beslenmenin ekonomik tüketim kalıpları çerçevesi içinde gerçekleştirilmesinde kamuoyunun oluşturulması ve tüketim eğilimlerinin yönlendirilmesi amacı ile her türlü eğitim ve iletişim aracından yararlanılacaktır.

(4) Dış pazarın istediği nitelik, nicelik ve fiyattan sürekli ve güvenilir bir arzın sağlanması ve gerekli Pazar araştırmalarının yapılması amacıyla mal ve sektör düzeyinde kurulan üretici kooperatiflerinin de katılabileceği ihracatçı birlikleri kurulacak, üretici kooperatiflerinin ihracata yönelmeleri özendirilecektir.

(5) Meyve suyu, domates suyu ve pulpları ile konsantreleri dışsatımını geliştirmek amacıyla dökme (bulk) taşıma kap ve araçları özendirilecek ve alıcı ülkelerde dökme, depolama ve pazarlama tesislerinin kurulması desteklenecektir.

(6) Zeytinyağının perakende pazarlanabilir durumda dışsatımı için önlemler alınacak, bu yöndeki girişimlere gerekli destek sağlanacaktır.

(7) Kavrulmuş kurumeyve, çerez, bulgur, kırmızı biber ve bakliyatla kalibraj, geleneksel imalat tekniklerinin modernize edilmesi ve dışsatım olanaklarının artırılması desteklenecektir.

(8) Süt, et mamulleri, un ve ekmek sanayilerinde tüketici yararının korunması amacıyla yaygın halk ya da yerel yönetim girişimciliğinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması desteklenecektir.

(9) Et ve Balık Kurumu kombinalarında döküm mevsimleri esas alınmak üzere mevcut kesim, dondurma ve donmuş muhafaza birimleri optimal büyüklüklere ulaştırılacak ve yan ürün değerlendirme birimleri ile bütünleştirilecektir.

(10) Çay üretim kooperatiflerinin kendi çay fabrikalarını kurmaları ve Tekel dışında serbest olarak kendi çaylarını satmaları için yasal olanak sağlanacaktır.

(11) Çay sanayiinde mayıs baskınına hasat dönemine yaymak amacı ile primli kış budaması yaptırılacak ve yaş yaprak kayıpları ve mamul kalitesindeki aksaklıkları önleyici soldurma ve kurutma kapasitelerinde uyum sağlanacak; tasnif, harmanlama ve paketlenme kapasiteleri ambalajsız yığın depolamayı önleyecek düzeye getirilecektir.

(12) Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı çay üretim bölgesinde, tohum çaydan çelik çaya, tek tarımsal üründen bölgesel en uygun üretim bileşimi çerçevesinde çoklu tarımsal üretime dönüşümü gerçekleştirmek üzere, çay tarımını iyileştirme, bölgesel tarımı geliştirme amacına dönük bir proje geliştirecek ve plan döneminin ilk yılından başlamak üzere uygulayacaktır. Bu uygulama için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

(13) Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tüm karma yem girdilerinin yurt içinde rasyonel kullanımını sağlayıcı alım, depolama ve pazarlamayı düzenleyici örgütlenmeyi geliştirecektir. Ayrıca, özellikle kanatlı karma yemin önemli girdisi olan soya ununun yeterince karşılanması amacıyla mekanize soya fasulyesi üretimi, çok yönlü soya fasulyesi işlenmesi Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca hazırlanan tarımsal üretim planlaması içinde öncelikle gerçekleştirilecektir.

(14) Karma yem (sanayi yemi) üretimini artırmak, kullanımını yaygınlaştırmak, hayvan yetiştiricilerine daha ucuz yem girdisi sağlamak amacı ile karma yemlerde sübvansiyon politikası uygulanacaktır.

(15) Gıda kontrolü için Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığında çeşitli kuruluşlara dağıtılmış hizmet ve laboratuvarlar Gıda İşleri Genel Müdürlüğünde toplanacak, gıda sanayilerinin teknolojik ve kalite iyileştirmelerine yön verecek Türk Gıda kodeksinin hazırlanması ve uygulanması gerçekleştirilecektir.

(16) IV. Plan döneminde, bitirilmemiş yatırımların tamamlanmasına, teknolojik iyileştirme ve tevsi yatırımlarına öncelik verilecektir.

(17) Gıda sanayiinde sektör özendirmeleri; uygun yer, teknoloji, kapasitede tarım ve yan sanayi ilişkileri ile bütünleşmiş yeni projelere uygulanacaktır. Yanlış yer ve ölçekte kurulmuş bulunan tesisler; üretimi rasyonelleştirici, uygun yere nakil ve entegrasyonu sağlayıcı bir projeye bağlı olma koşulu ile desteklenecektir.

(18) Gıda ürünleri fiyatları, toplumsal refahı olumsuz yönde etkilememeleri için sıkı bir denetim altına alınacaktır. Yerel yönetimlerin gıda ürünleri üretim ve pazarlamasında aktif rol almaları gerçekleştirilerek, gıda malları arzının kararlı fiyatlarla sürekli olarak gerçekleştirilmesi ve yurt düzeyine dengeli dağıtımı sağlanacaktır.

(19) Tarımsal üretimdeki dalgalanmalardan etkilenen gıda sanayii ürünlerinde miktar ve fiyat kararsızlıklarını önlemek amacıyla Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ulusal Beslenme Programları hazırlayacak ve bu programlar çerçevesinde ulusal güvenlik gıda stok planlaması yapacaktır.

(20) Dışsattım gereksinimi dışında ambalajlamada teneke ve plastik kullanımının azaltılması amaçlanacak, geri dönüşü olan ambalajlama özendirilecektir.

(21) Dengeli beslenmeyi, süt ve mamulleri sanayiinin rasyonel kapasite kullanımını sağlamak amacıyla içine sütü talebi artırılabilecek, bu amaçla, öncelikle ilköğretim ve öncesi eğitim kurumlarında, hastaneler ve bakımevlerinde süt içilmesi Devletçe desteklenecektir.

(22) Gıda sanayi yatırımlarında dengeli beslenmeyi sağlayacak hayvansal protein kaynaklı üretim projelerine öncelik verilecektir. Bu amaçla üretim kooperatifleri, tüketici yararını koruyan yerel yönetim ve ilgili yatırımcı kamu ve özel girişimlerinin hammadde sağlamadan nihai tüketime kadar bütünlük sağlayan, yan ürünleri değerlendirilen projeleri özendirilecektir.

(23) Özellikle kamuya ait toplu beslenme yapılan yerlerde gıda kayıplarını önlemek, standart kalite ve düşük maliyetle servis yapmak ve gerekli beslenme koşullarına uyum sağlamak amacı ile beslenme uzmanları denetiminde hazır yemek fabrikaları, dağıtım ve kafeterya zincirinin kurulması gerçekleştirilecektir.

(24) Finansman gereği bütçeden karşılanmak üzere T. Şeker Fabrikaları AŞ pancar ekim disiplini içinde yonca, korunga, fiğ vb. yem bitkileri ile ayçiçeği, kolza vb. yağlı tohum üretimini, Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı *ils* işbirliği çerçevesinde, münavebeye sokacak, ürün alımı, depolanması, işlenmesi ve pazarlanmasını sağlayacak ve örgütleyecektir.

(25) Soğuk-donmuş zincirin geliştirilmesi ve teknolojisinin iyileştirilmesi ilgili araştırma, eğitim ve yatırım çalışmaları TÜBİTAK yapısında kurulacak «Türk Soğuk Tekniği Enstitüsü»nce yönlendirilecektir.

II. İÇKİ SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER:

1761. Planlı dönemde toplum sağlığı açısından içki tüketiminin düşük alkollü ve alkolsüz içkilere yönlendirilmesi temel ilke olarak benimsenmiştir.

1762. Ancak, III. Plan döneminde, düşük alkollü içici üretimindeki yıllık ortalama artış. Plan hedeflerinin çok gerisinde kalmış, yüksek alkollü içkilerde hedef aşılmış, sektörde toplam üretim yüzde 9,6 artış ile Plan hedefi olan 8,9'un üzerinde gerçekleşmiştir (Tablo 286).

1763. III. Plan döneminde şarap sanayiinde optimal büyüklüklerde olmamakla birlikte 29,0 milyon litrelik ek kapasite yaratılmıştır. Bununla birlikte özellikle dış pazara dönük modern küpaj, soğuk muhafaza ve şişeleme tesisleri kurulamamış, kapasiteden tam olarak yararlanılamamıştır. Özellikle özel kesim işyerlerinde düşük kapasitede üretim dikkati çekmektedir.

1764. Dışsatım yılda ortalama yüzde 0,2 oranında artmış (Tablo 287). Şarap dışsatımında miktar ve özellikle kalite yönünden beklenen gelişmeler gerçekleştirilememiştir. Şarabın çoğunlukla dökme olarak maliyetinin altında bir değerle dışsatımı, Tekelde sumaya, özel sektörde ve tarım satış kooperatifleri birliklerinde sirkeye dönüştürülerek bir anlamda değer kaybettirilmesi önlenememiştir. Viski dışalımını, deneme sonuçları olumlu olduğu halde, yurtiçi üretimi yeterince artırılamadığı için artan bir hızla sürmüş, dönem sonunda iki katına çıkmıştır. (Tablo 288).

1765. Şarap sanayinin geliştirilmesi, ekolojik nedenlerle tarım sektöründe yaygın ölçüde üreticiyi ilgilendiren üzümün değerlendirilmesinde toplumsal ve ekonomik hedefler açısından önem ve önceliğini korumaktadır. Yurtiçi ve yurtdışı talepler yönünden kaliteli şarap üretiminin var olan üzüm türleri, sanayi teknolojisi ve ölçekleri bakımından gerçekleştirilmesi olanaksız görülmektedir. İleri teknolojileri uygulayabilecek ve üzüm üreticileri ile uygun çeşit üretimi için uzun dönem sözleşme yapabilecek ekonomik büyüklükteki işletmelerin kurulması ve var olanların bu doğrultuda yönlendirilmesi ve özendirilmesi gerçekleştirilememiştir.

2. HEDEFLER :

1766. Yurtiçi alkollü içki talebinin yılda ortalama yüzde 6,0, alkolsüz içki talebinin ise yüzde 4,6 oranında artması beklenmektedir (Tablo 289). IV. Plan döneminde dışsatım yılda ortalama yüzde 11,9 oranında artacaktır. (Tablo 287). Plan döneminde dökme şarap ve votka dışsatımı yerine şişeli kalite şarap, rakı ve votka dışsatımına yönelmesi amaçlanmaktadır.

1767. Toplam alkollü içki üretimi yılda ortalama yüzde 6,4, toplara alkolsüz içki üretimi yılda ortalama yüzde 4,1 toplam üretim ise yüzde 6,1 oranında artacaktır. (Tablo 286 ve 290).

1763. 1977'de 32 milyon lira dolayında olan dışalım, yılda ortalama yüzde 31,9 oranında azalarak 1983 yılında 4,7 milyon lira olacaktır. (Tablo 288).

TABLO : 286 — III. Plan Döneminde İçki Sanayii Üretiminde Gelişmeler

1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.

Mallar	Gerçek-	Gerçek-	Yılda	III.	Yılda	1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.		Yılda
	leşme	leşme	ortalama	Plan	ortalama	1978	1983	ortalama
	1972	1977	yüzde	hedefi	yüzde			yüzde
			artış	1977	artış			artış
Düşük alkollü içkiler	1 747,2	2 487,8	7,3	4 067,4	18,4	2 818,8	4 663,0	10,6
Yüksek alkollü içkiler	3 521,4	6 362,1	12,6	4 591,0	5,4	6 701,5	8 301,3	4,4
Toplam alkollü içkiler	5 268,6	8 849,9	11,2	8 658,4	10,4	9 520,3	12 964,3	6,4
Gazozlar	1 133,5	1 549,0	3,1	1 486,5	2,1	1 589,0	1 925,0	3,9
Memba ve maden suları	40,0	85,0	16,3	65,0	10,1	95,0	135,0	7,3
Toplam alkolsüz içkiler	1 373,5	1 634,0	3,5	1 551,5	2,4	1 684,0	2 060,0	4,1
Malt	200,0	350,0	11,9	300,0	8,5	400,0	600,0	8,4
SEKTÖR TOPLAMI	6 842,1	10 833,9	9,6	10 509,9	8,9	11 604,3	15 624,3	6,1

TABLO : 287 — İçki Sanayii Dışsatımı

Birim : 1978 Yılı Fiyatları
Değer : Milyon TL.

	Gerçekleşme 1972 Değer	Gerçekleşme 1977 Değer	III. Plan Yıllık Artış (Yüzde)	1978 Değer	1983 Değer	IV. Plan Yıllık Artış (Yüzde)
MALLAR						
Düşük alkollü içkiler	68,1	41,9	—9,7	100,0	336,0	27,4
Yüksek alkollü içkiler	25,7	43,2	10,9	57,0	211,5	30,0
Toplam alkollü içkiler	93,8	85,1	— 1,8	157,0	547,5	23,4
Toplam alkolsüz içkiler	0,1	0,5	38,0	0,6	5,0	—
Malt	55,4	65,0	3,2	78,0	97,5	4,6
SEKTÖR TOPLAM	149,3	150,6	0,2	235,6	650,0	11,9

TABLO : 288 — İçki Sanayii Dışsalımı

Birim : 1978 Yılı Fiyatları
Değer : Milyon TL.

	Gerçekleşme 1972 Değer	Gerçekleşme 1977 Değer	III. Plan Yıllık Artış (Yüzde)	1978 Değer	1983 Değer	IV. Plan Yıllık Artış (Yüzde)
MALLAR						
Yüksek alkollü içkiler	14,4	27,7	14,0	27,4	—	—
Düşük alkollü içkiler	0,8	4,7	43,0	4,7	4,7	—
SEKTÖR TOPLAMI	15,2	32,4	16,2	32,1	4,7	— 31,9

1769. IV. Plan döneminde içki sanayiine 2,2 milyar lira sabit sermaye yatırımı yapılacaktır. Tekel Genel Müdürlüğü başlanmış bir bira fabrikasını ve mevcut şarap fabrikaları ile bütünleşen 30-50 milyon litre küpaj - soğuk dinlendirme ve şişeleme kapasiteli bir şarap pazarlama tesisini işletmeye alacaktır.

3. İLKELE VE POLİTİKALAR :

1770. (1) Hammadde üretiminden perakende pazarlamaya kadar bütünleşmiş, çağdaş teknolojinin gereklerine uyum sağlayacak iyileştirmelerle, şişeli kalite şarap üretimine öncelik verilecektir.

(2) Tekel Genel Müdürlüğü suma yapmak için şarap üretmeyecek; şarap ve bira üretiminde örnek, önder ve piyasa düzenleyici görev yükümlenecektir.

(3) Ekonomik ölçekte şarap fabrikalarının kurulması özendirilecektir.

(4) Kooperatifler çerçevesinde örgütlenmiş şaraplık üzüm üreticilerine teknik ve mali destek sağlanacaktır.

(5) Şarap üreticilerinin geliştirecekleri depolama, kalite iyileştirmesi soğutma ve şişeleme tesislerini kapsayan optimum büyüklükteki projeler özendirilecektir.

(6) Var olan yüksek alkollü içki tesislerinin iyileştirilmesi ve rasyonel kullanımı ile ürünlerin miktar artışı yanında kalite üstünlüğünün korunmasına da özen gösterilecektir.

(7) Alkollü içkilerin fiyatı, bu sektördeki görelî fiyat yapısı yüksek alkollü içkilerden alkolsüz ve düşük alkollü içkiler yöneline özendirilecek biçimde düzenlenecektir.

(8) Sağlık koşullarına uygun şişeleme tesisleri yoğun tüketim merkezlerinde kurulacak ve özendirilecektir.

(5) Memba ve maden suları işletmeciliği Yerei Yönelim Bakanlığına bağlı birimler ya da bu birimlerin katıldığı çok ortaklı yöresel girişimler eliyle yapılacak ve dış-satıma yönelik projeler özendirilecektir.

TABLO : 289 — İçki Sanayii Yurt İçi Talebi

1978 Fiyatları ile, Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972 Değer	Gerçekleşme 1977 Değer	III. Plan Yıllık Artış (Yüzde)	1978	1983	IV. Plan Yıllık Artış (Yüzde)
				Değer	Değer	
Düşük alkollü içkiler	1 549,1	2 286,6	8,1	2 489,0	3 901,6	9,4
Yüksek alkollü içkiler	3 428,1	5 791,5	11,0	6 052,2	7 539,3	4,5
Toplam alkollü içkiler	4 977,2	8 078,1	10,2	8 541,2	11 441,4	6,0
Gazozlar	1 333,5	1 549,0	3,1	1 589,0	1 925,0	3,9
Memba ve maden suları	40,0	85,0	16,3	95,0	131,0	6,6
Toplam alkolsüz içkiler	1 373,5	1 634,0	3,5	1 684,0	2 056,0	4,1
Malt	114,7	250,0	16,9	280,0	450,0	9,9
SEKTÖR TOPLAMI	6 465,4	9 962,1	8,5	10 505,2	13 947,4	5,8
Toplam alkollü içinde % Yüksek alkollü içki	16,9	18,3	1,6	17,7	14,0	— 4,5
K/B (15-65 Yaş) gr/yı yüksek alkollü iç. Tük.	1 489	2 161	7,6	2 173	2 288	1,0
K/B(15-65 Yaş) gr/yıl D. Alk. içki tüketimi	7 529	9 642	5,1	10 084	14 056	6,9

III. TÜTÜN MAMULLERİ SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1771. III. Plan döneminde yaprak tütün üretiminde, taban arazilerde üretim yapanlara verilen kredinin kaldırılması sonucu bir ölçüde miktar azalması ve kalite iyileştirmesi sağlanmıştır. Bununla birlikte dış talepte tüketim eğilimlerinin Burley ve Yi/gizii? tipi tütün oranlarını artıran, Sark tipi tütün oranlarını azaltan yaygın piyasa, propagandaları ile ilgili olarak yaprak tütün dış-satımında önemli ölçüde düşme görülmüştür. Yurt içi tütün mamulleri talebinde, özellikle teknik yetersizlikler nedeniyle, filtrelî sigara talebinin yeterince karşılanamayışı sonucu yaprak tütün kullanımı sınırlı dalmıştır. Bu nedenle IV. Plan dönemine yüksek bir stok düzeyi ile girilmektedir.

TABLO : 290 — İçki Sanayii Üretimi

Birim : 1978 Yılı Fiyatları
Miktar : 1 000 Litre
Diğer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan yıllık artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Bira	116 581,0	816,1	189 837,0	1 323,8	10,2	201 200,0	1 428,0	335 000,0	2 345,0	10,4
Şarap	40 170,0	931,1	50 000,0	1 159,0	4,5	60 000,0	1 390,8	100 000,0	2318,0	10,8
Düşük Alkollü İçkiler	156 751,0	1 742,2	239 837,0	2 487,8	7,3	261 200,0	2 818,8	435 000,0	4 663,0	10,6
Rakı	24 166,8	2 867,4	46 821,0	5 555,3	14,1	46 278,0	5 490,9	56 867,9	6 747,4	4,2
Votka	3 900,0	399,9	5 374,3	551,1	6,6	7 961,0	816,4	8 500,0	871,7	1,3
Viski	80,0	16,3	60,8	12,4	—5,2	150,0	30,5	1 000,0	203,5	46,0
Likörler	566,2	51,2	836,0	76,0	8,1	967,0	87,9	1 750,0	159,1	12,6
Kanyak	1 490,0	176,7	1 220,0	144,9	—4,0	2 150,0	255,0	2 500,0	296,5	3,1
Cin	104,6	9,6	243,3	22,4	18,5	225,0	20,8	250,0	23,1	2,1
Yüksek Alkollü İçkiler	30 307,6	3 521,4	54 555,4	6 362,1	12,6	57 731,0	6 701,5	71 367,9	8 301,3	4,4
Kolalı Gazoz	67 000,0	536,0	93 000,0	744,0	6,8	95 000,0	760,0	110 000,0	880,0	3,0
Meyveli Gazoz	44 000,0	352,0	50 000,0	400,0	2,6	53 000,0	424,0	80 000,0	640,0	8,6
Sade Gazoz	66 000,0	445,5	60 000,0	405,0	—1,7	60 000,0	405,0	60 000,0	405,0	—
Gazozlar	177 000,0	1 333,5	203 000,0	1 549,0	3,1	208 000,0	1 539,0	250 000,0	1 925,0	3,9
Menba – Maden Suları	40,0	85,0	16,3	95,0	135,0	7,3
Malt	20 000,0	200,0	35 000,0	350,0	11,9	40 000,0	400,0	60 000,0	600,0	8,4
SEKTÖR TOPLAMI		6 842, 1		10 833,9	9,6		11 604,3		15 624,3	6,1

TABLO : 291 — Üçüncü Plan Döneminde Tütün ve Mamulleri Sanayii Üretiminde Gelişmeler

1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.

M A L L A R	Gerçek- leşme 1972	Gerçek- leşme 1977	Yıllık ortalama yüzde artış	III. Plan hedefi 1977	Yıllık ortalama yüzde artış	1978	1983	Yıllık ortalama yüzde artış
İŞLENMİŞ YAPRAK TÜTÜN	7 176,6	10 287,0	7,5	7 354,8	0,5	13 608,0	17 099,1	4,7
TÜTÜN MAMULLERİ	10 601,0	19 478,0	12,9	14 718,5	6,7	25 003,5	39 870,5	9,8
SEKTÖR TOPLAMI	17 766,5	29 765,0	10,9	22 072,3	4,4	38 611,5	56 969,6	8,0
TOPLAM SİGARA İÇİNDE % FİLTRELİ	15,2	49,5		36,8		55,4	77,0	

1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu ile ilgili tüzük ve yönetmeliklerin uygulamasındaki gecikmeler, üretimin talebe uygun olarak yönlendirilmesini engellemektedir.

1772. Sigara üretimi III. Plan döneminde miktar olarak yılda ortalama yüzde 4,9 oranında artmıştır. Dönem boyunca en önemli üretim artışı yüzde 33,0 ile filtreli sigarada olmuş, üretimdeki artış hızına karşın talep yeterince karşılanamamıştır. «1977 yılında filtreli sigara imalatının toplam sigara imalatı içindeki payı, hedef alınan yüzde 36,8'i aşarak, yüzde 49,5'e ulaşmıştır. III. Plan döneminde mamul üretim kapasitesinde 20 000 ton/yıl artış gerçekleşmiştir. Üretim ve dışsatımdaki gelişmeler Tablo 291,292 ve 293'te verilmiştir.

2. HEDEFLER :

1773. Tablo 294'de yurt içi talep gelişmeleri ve tahminleri verilmiştir. Filtreli sigara talebinde görülen artış 15 - 65 yaş grubu ve tahminleri grubu tüketicilerin ve gelirlerinin artışı ve kentleşmede^ büyüme etkisi ile IV. Plan döneminde de etkisini koruyacaktır.

1774. Yıllık ortalama değer artış hızındaki gerileme filtreli sigara artış hızının düşmesi ile ilgilidir. Bununla birlikte kişi başına tüketim artış hızı, önceki plan döneminde yüzde 1,7 iken, bu dönemde yüzde 2,7'ye ulaşacaktır.

1775. Dışsatımda yılda ortalama yüzde 5,8'lik artış hedef alınmıştır. Bu hedefin gerçekleştirilmesinde tütün destekleme fiyat politikalarının iç ve dış talebe uyum sağlayacağı varsayılmıştır. (Tablo 293).

1776. Tablo 291 ve 292'de üretim hedefleri verilmiştir. Uzun dönemde üretimin, talebi karşılayacak düzeye getirilmesi hedef alınmıştır.

1777. Sigara sanayiinde 1885 - 1890 yıllarından kalan bazı fabrikaların genişlemeye ve gerekli yeni teçhizatın yerleştirilmesine uygun olmayışları sorun olmaya devam etmektedir. Bu nedenle bir yandan kurulu kapasitenin yenilenmesi, öte yandan yeni fabrikaların planlanması gereklidir. Bu amaçla, IV. Planda 1978 fiyatları ile sektör yatırım hedefi 400 milyon özel, 6,600 milyon lira kamu yatırımı olarak saptanmıştır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1778. (1) Tekel Genel Müdürlüğünün tütün ve içki işletmeleri bağımsız Kamu İktisadi Teşebbüslerine dönüştürülecektir.

(2) IV. Plan döneminde de, yurt içi talep yurt içi üretimle karşılanıncaya dek, mamul güvenlik stoku ile birlikte yurt içi talep açığının fason imalatla karşılanması sürdürülecek, ancak Plan dönemi sonunda fason imalat uygulamasına son verilecektir.

(3) Sigara paketlerine, sigaranın insan sağlığı üzerindeki zararlı etkilerini belirten bir uyarı yazısı konulacaktır.

(4) Uzun vadeli ulusal tütün politikasının saptanarak uygulamaya konabilmesini amaçlayan 1177 sayılı Tütün Tekeli Kanununun işleme duruma gelen hükümlerinin yeniden düzenlenmesi çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

TABLO : 292 - Tütün Mamulleri Sanayii Üretimi

Birim : 1978 yılı fiyatları

Miktar : 1 000 Ton

Defter : Milyon TL.

	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık Yüzdde
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
MALLAR										
Sigara	44,1	10 269,0	56,1	19 135,5	13,3	68,6	24 661,0	92,5	39 540,5	9,9
a) Filtreli	6,7	3 350,0	27,8	13 900,0	33,0	38,0	19 000,0	71,2	35 600,0	13,4
b) Filtresiz	37,4	6 919,0	28,3	5 235,5	—5,4	30,6	5 661,0	21,3	3 940,5	—7,0
Kıyılmış Tütün	2,97	297,0	3,0	300,0	0,3	3,0	300,0	2,8	280,0	—1,3
Muhtelif Tütün	0,14	35,0	0,17	42,5	3,9	0,17	42,5	0,2	50,0	3,3
Sektör Toplamı	47,3	10 601,0	59,3	19 478,0	12,9	71,7	25 003,5	95,5	39 870,5	9,8
TOPLAM SİGARA İÇİNDE FİLTRELİ % Sİ	15,2		49,5		26,5	55,4		77,0		6,8

TABLO : 293 — Tütün ve Mamulleri Sanayii Dışsatımı
1973 Fiyatlarıyla, Milyon TL.

MALLAR	1972 Gerçekleşme	1977 Gerçekleşme	III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978	1983	IV. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
İşlenmiş Yaprak Tütün	8.925,7	4.434,1	—13,2	6.038,6	7.971,4	5,8
Tütün Mamülleri	0,12	0,12	—	0,24	24,3	55,5
SEKTÖR TOPLAMI	8.925,8	4.434,2	— 13,2	6.038,8	8.000,0	5,8

TABLO : 294 — Tütün ve Mamulleri Sanayii Talep Tahminleri
1973 Fiyatlarıyla Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972 Değer	Gerçekleşme 1977 Değer	III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978 Değer	1983 Değer	IV. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
İşlenmiş Yaprak Tütün	4.485,6	5.802,8	5,3	7.022,1	9.345,0	5,9
Tütün Mamülleri	10.601,0	19.478,0	12,9	25.003,5	39.870,5	9,8
SEKTÖR TOPLAMI	15.086,6	25.280,8	10,9	32.025,6	49.215,5	9,0
K/B (15 - 65 yaş) Gr./yıl Sigara, Tütün	2.250	2.450	1,7	2.882	3.292	2,7

IV. DOKUMA VE GİYİM SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1779. Dokuma ve giyim sanayii, imalat sanayii içinde hızla gelişen ve III. Plan döneminde büyük dışsatım olanaklarına ulaşan sektörlerden biridir. III. Plan döneminde, sentetik (Muş ve tekstürize) ve İpek ipliği, pamuk ipliği lehine önemli değişimler olmuştur. Dokuma sanayiinde giderek artan oranlarda suni, sentetik ve ipek elyafının kullanılması, pamuklu, yünlü, suni sentetik ve ipekli dokuma ve örme eşyası gruplarının mal niteliğini ve kapsamını genişletmiştir. Tabu liflerin yerine kullanılan suni ve sentetik liflerin büyük ölçüde yurt içinde üretilmeye başlanması sektörün gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir.

1780. Sektörün en büyük mal grubu niteliğini koruyan pamuk ipliğinde 1977 yılı Donunda 3.003.850 adetlik bir iğ kapasitesine ulaşılmıştır. Plan dönemlerinde, pamuklu dokuma tezgâh sayısına göre kurulu kapasitede görülen artış, sırasıyla, yüzde 28,4 yüzde 37,6 ve yüzde 25,8'dir.

1781. III. Plan döneminde kamgam iplik kapasitesindeki artış yüzde 12,2 olurken, yerli yapağıya dayalı strayhgarn iplik kapasitesinde yüzde 38,5'lik bir gerileme görülmüştür. Toplam yünlü tezgâh sayısında her hangi bir artış olmamakla birlikte, daha modern teknolojinin kullanılması sonucu yünlü dokuma kapasitesinde III. Plan döneminde önemli artış olmuştur.

1782. 1977 yılı sonunda, 320.000 kamgarn ve 54.500 strayhgarn iğ olmak üzere yünlü sanayii toplam iğ sayısı 374.500 adet, tezgâh sayısı 5.000 adettir.

1783. III. Plan dönemi sonunda, pamuk ipliği üretimi 300 bin tona ulaşmış, pamuklu dokuma üretimi de 1.300,0 milyon metre olmuştur.

TABLO : 295 — Dokuma ve Giyim Sanayii Üretim Tahminleri

Birim : 1973 Yılı Fiyatları
Miktar: Ton
Değer : Milyon TL.

	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1977 ÜBYP Hedefi		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
DOKUMA													
1. Pamuk İpliği	210 000	12 306	300 000	21 682	12,0	352 000	20 627	10,9	390 000	22 854	525 000	30 765	6,1
2. Pamuklu Dokuma	965 000	20 670	1 300 000	27 846	8,2	1 230 300	26 346	5,0	1 350 000	23 917	1 900 000	40 698	7,0
3. Yün İpliği	35 000	5 664	47 000	7 308	5,2	48 000	7 470	5,6	47 000	7 630	60 000	9 745	5,0
4. Yünlü Dokuma	33 000	6 600	53 000	10 600	9,9	50 400	10 080	8,8	55 000	11 000	75 000	15 000	6,4
5. Suni Sentetik ve İpek İpliği	5 800	813	17 000	2 384	24,0	18 600	2 608	26,3	20 000	2 800	30 000	4 205	8,5
8. Suni Sent. ve İpekli Dokuma	74,9	3 205	130	5 564	11,7	135	5 846	12,8	300	12 840	700	23 960	18,4
7. Keten, Kendir. Jüt, Sisal İp.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Keten .Kendir. Jüt, Sisal Dokuma	6 502	1 172	7 800	1 405	3,7	8 002	1 359	3,0	8 500	1 532	13 000	2 345	8,9
9. Halı (el ve makine)	1 200	6 385	7 000	10 640	10,7	5 900	8 968	7,0	7 500	11 400	13 500	20 520	12,5
10. Tafting, Keçe, Kilim	8 500	2 587	13 000	3 960	8,9	14 300	4 352	11,0	14 500	4 415	21 000	6 390	7,7
11. Diğerleri	—	7 757	—	4 300	—11,1	—	6 857	—2,4	—	4 400	—	6 000	6,4
TOPLAM		48 196		64 315	5,9		94 513	14,4		74 504		120 893	10,2
HAZİR GIYİM													
12. Örme Eşya	8 100	2 200	12 500	3 450	9,4	15 200	4 460	13,6	13 500	3 730	30 000	8 280	17,2
13. Hazır Giyim ve Hazır Eşya	18 900	6 473	58 000	19 865	25,2	46 200	15 824	19,6	62 000	21 235	80 000	27 400	5,3
TOPLAM		8 673		23 315	21,9		19 984	18,2		24 965		35 680	7,4
GENEL TOPLAM		56 859		87 630,0	9,0		114 497	15,0		99 469		156 573	9,5

Not :

- a) Pamuklu, yünlü ve ipekli- dokuma miktarları bin metre, halı ve kilim bin m² olarak verilmiştir.
b) Pamuk, yün, ipek ve sisalipiliği değerleri toplama katılmamıştır.

1784. Dokuma ve giyim sektörü kapsamına giren tüm mallar için III. Planda öngörülen fiziki üretim hedefleri, alt sektörlerdeki gelişme, yurt içi talep ve dışsatım olanaklarının artmasından ötürü önemli ölçüde aşılmıştır. (Tablo 295)

1785. Üçüncü Plan döneminde, sektördeki en hızlı gelişme suni sentetik ve ipek ipliği ile suni sentetik ve ipekli dokuma sanayiinde izlenmiştir. Suni sentetik ve ipek ipliğinde yıllık ortalama artış yüzde 24,0, suni, sentetik ve ipekli dokumada yüzde 11,7 olarak gerçekleşmiştir.

1786. İkinci önemli gelişme, dışsatım olanaklarının beklenmedik ölçüde artması nedeniyle, başta pamuklu konfeksiyon mamulleri olmak üzere, hazır giyim ve mensucat-tan hazır eşyada görülmüş, yıllık ortalama artış yüzde 21,9'a ulaşmıştır.

1787. Önemli artışlar gösteren öteki mal grupları, yıllık ortalama artış yüzdesi olarak; tufting, keçe ve kilimde 8,9, el dokuma ve makine halısında 10,7 ve örme eşyada 9,4 olmuştur.

1788. En yavaş gelişmeyi ise yüzde 3,7'lik yıllık ortalama artışla keten, kendir, kenendir, jüt, sisal iplik ve dokuma ait sektörü göstermiştir. Jüt ve sisal elyafı ile kanaviçenin dışalımla karşılanması, yerli kendir ve keten elyafını işleyecek yeni yatırımlara dönemin ikinci yarısında başlanması, bu alt sektördeki gelişme hızını olumsuz yönde etkilemiştir.

1789. Sektörün toplam dışsattımında önemli artışlar olmuş, toplam sektör dışsattımı 1977'de 6.421,1 milyon liraya çıkmıştır. En önemli gelişme başta pamuk ipliği olmak üzere, sırasıyla, pamuklu dokuma, hazır giyim, mensucattan hazır eşya, halı ve kilim, örme eşya, suni, sentetik ve ipek ipliği ile dokumada görülmüştür. (Tablo 296).

1790. III. Plan dönemi sonunda çoğu dokuma olmak üzere 1.100 milyon lira tutarında dışalım yapılmıştır. (Tablo 297).

1791. Gelecekte Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi ülkelerin rekabetine açılma durumunda olan imalat sanayimizin en kritik sektörlerinden biri de dokuma ve giyim sanayii sektörüdür. Ayrıca Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (KİBİ)'ne üye ülkeler ile komşu ülkelerde yapılan yeni yatırımlar sonucu gelişen dokuma ve giyim sektörünün yaratmakta olduğu ve yaratacağı rekabetçi ortam ve etkiler, taşıdığı önem nedeniyle gözönünde tutulmak zorundadır. Bu nedenlerle, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Bölgesel İşbirliği örgütüne üye ülkelerin ve komşu ülkelerin dokuma ve giyim sanayilerinde ortaya çıkan gelişmelerin ülkemiz ve özellikle dokuma ve giyim sektörü açısından önemi büyüktür.

1792. 1962 -1974 döneminde AET üyesi ülkelerin pamuk ipliği ve pamuklu dokuma ürünlerine olan talebin büyük ölçüde dışalım ile karşılanması sonucunda üye ülkelerin pamuklu sanayilerinde iş ve tezgâh sayısında düşme izlenmiştir.

Sanayii kurulu kapasitesinde önemli artış görülmüştür, 1962 yılında 812.000 adet olan iş sayısı 1974'de 1.942.600 adete, 1962'de 17.630 adet olan tezgâh sayısı 1974'de 40.450 adete ulaşmıştır.

1793. Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye ülkelerin iş ve tezgâh sayılarındaki düşüşe koşut olarak, pamuk ipliği üzerinde Belçika, pamuklu dokuma üretiminde Fransa ve İtalya dışında, iplik ve dokuma üretim miktarlarında düşme görülmüştür. Belçika, Fransa ve İtalya'da üretimde herhangi bir düşüşün olmayışının nedenlerinden biri, daha otomatik iş ve tezgâhların yüksek verimle çalıştırılmasıdır.

1794. Aynı dönemde pamuk ipliği ve pamuklu dokuma tüketiminde İngiltere, Almanya ve Hollanda'da düşme görülür ve ülkemizde de 1968 - 1974 döneminde pamuk ipliği üretim ve tüketimi, kurulu kapasitedeki artışa koşut olarak sürekli artış gösterirken, pamuklu dokuma üretim ve tüketiminde aynı sürekli artış görülmemekle, dünya ekonomik bunalımı nedeniyle 1974 yılında bir duraklama ve düşme izlenmektedir.

1795. 1974 yılında, ülkemizde kişi başına pamuk ipliği üretim ve tüketim ile pamuklu dokuma üretimi AET üyesi ülkelerin ortalamasının üzerinde iken, kişi başına pamuklu dokuma miktarı aşırı düzeydedir. 1974 yılında AET üyesi ülkelerin ortalaması pamuk ipliği üretiminde 4,1 kg. iken ülkemizde 7.5 kg., pamuklu dokumada kişi basma üretim 3,3 kg. iken ülkemizde 3,6 kg.'dır. Kişi başına pamuklu dokuma tüketimi ise ülkemizde 3,6 kg. olup, bu rakam AET üyesi ülkelerin ortalaması ile aşırı düzeyde bulunmaktadır.

1796. 1974 yılında kurulu iğ ve tezgâh başına verimlilik açısından yapılan karşılaştırma kurulu iğ ve tezgâh sayılarına göre Türkiye'nin iğ başına verim açısından AET ortalamasının çok üzerinde, tezgâh başına verim açısından AET ülkeleri ortalamasının biraz akında olduğunu göstermiştir. 1974 yılında AET üyesi ülkelerde iğ başına verim 66,0 kg., tezgâh başına verim 3.456 kg. olmasına karşılık Türkiye'de sırasıyla, 147.2 ve 3.336 kg.'dır.

1797. Ülkemizde iş başına verimin AET üyesi ülkeler ortalamasının üzerinde, tezgâh başına verimin bu ülkeler ortalamasının altında oluşunun başlıca nedenleri ekonomik işletme büyüklükleri ve uygulanan teknolojilerdeki farklılıklardır. Geçmiş plan ve programlarda getirilen politika ve önlemlerle pamuk ipliği işletmeleri bir ölçüde ekonomik büyüklüğe ulaşırlarken, dokuma işletmeleri aynı gelişmeyi gösterememişlerdir. Mevcut dokuma tezgâhlarının yaklaşık yüzde 30'u ekonomik büyüklüğün altında olan küçük ve aile işletmelerinde çalıştırılmaktadır. AET ülkelerinde pamuklu dokuma üretiminde gelişmekte ve yaygınlaşmakta olan mekiksiz dokuma makineleri teknolojisi Türkiye'ye yeni yeni girmeye başlamıştır. Ekonomik yolla sağlam bez üretme gücüne sahip olan mekiksiz dokuma makineleri, genellikle, B. Almanya, Fransa, Hollanda ve Belçika'da kullanılmakta olup, henüz işçiliğin görece ucuz olduğu Türkiye'de ve Doğu ülkelerine girememiştir. Türkiye'de söz konusu yeni teknolojiye dayanan mekiksiz dokuma tezgâhlarından ancak 965 adet vardır. Bu nedenlerle, Türkiye'de tezgâh başına verim henüz AET üyesi ülkeler ortalamasına ulaşamamış durumdadır.

1798. Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye ülkelerin rekabetine bir ölçüde açılmış ve yakın gelecekte tamamen açılma durumunda bulunan Türk pamuklu sanayinin rekabet gücünü kısıtlayan birtakım faktörler geçerliliğini bugün de sürdürmektedir. İş ve tezgâh sayıları ile tanımlanan ekonomik işletme büyüklüğü, ürünlerin kalitesi ve türleri, uluslararası pazarlamada deneyim ve bilgi yetersizliği, alıcıya sunulan hizmetler düzeyinin doyurucu olmayışı, mal teslim ve teminindeki gecikmeler, taşıma ve gümrük işlemlerindeki güçlükler ve özellikle AET ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkelere izlenen koruma politikaları dış pazarlardaki rekabet gücünü zayıflatan etkenlerdir.

TABLO : 296 — Dokuma ve Giyim Sanayii Dışsatım Tahminleri

Birim : 1978 Yılı Fiyatları

M A L L A R	Gerçekleşme		Gerçekleşme		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık (Yüzde)
	1972		1977			Miktar	Değer	Miktar	Değer	
	Mi	Değer	Miktar	Değer						
DOKUMA :										
1. Pamuk İpliği	23 719	1 407,1	58 097	3 643,8	19,7	62 000	3 887,4	140 000	8 778,0	17,7
2. Pamuklu Dokuma	5 624	619,7	3 509	386,8	— 9,0	3 650	402,0	10 000	1 102,0	22,4
3. Yün İpliği	—	—	—	—	—	20	6,3	35	10,2	10,1
4. Yünlü Dokuma	63	40,9	2	1,3	—	5	3,2	34	22,1	47,2
5. Suni, Sentetik ve İpek İpliği	—	—	408	34,3	—	450	37,8	525	44,1	3,1
6. Suni, Sentetik ve İpekli Dokuma	21	3,5	119	20,3	43,0	170	29,0	535	91,2	25,7
7. Keten, Kendir, Jüt Sisal İpliği	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Keten, Kendir, Jüt Sisal Dokuma	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Halı (El ve Makina)	397	572,8	479	691,2	3,8	400	577,0	900	1 298,7	17,6
10. Tafting, Keçe, Kilim	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Diğerleri	—	103,4	—	167,7	10,1	—	26,1	—	250,0	57,1
TOPLAM		2 827,4		4 945,4	11,8	—	4 968,8	—	11 596,3	18,5
HAZIRGIYIM :										
12. Örme Eşya	40	9,9	391	96,8	—	600	148,2	8 000	1 980,0	67,9
13. Hazır Giyim	238	64,3	3 641	983,9	—	3 650	986,0	15 000	4 053,0	32,7
14. Mensucattan Hazır Eşya	896	246,0	1 438	395,0	9,9	1 450	398,0	5 000	1 373,0	28,1
TOPLAM		320,2		1 475,7	36,0		1 532,2		7 406,0	37,1
GENEL TOPLAM		3 147,6		6 421,1	15,3		6 501,0		19 002,3	23,9

TABLO : 297 — Dokuma ve Giyim Sanayii Dışalım Tahminleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

Mallar	Gerçek- leşme 1972	Gerçek- leşme 1977	Yılda ortalama yüzde artış	1978		Yılda ortalama yüzde artış
				1978	1983	
Dokuma	607	990	10,3	900	1 300	7,6
Hazır giyim	63	110	11,8	100	200	14,9
TOPLAM	670	1 100	10,4	1 000	1 500	8,5

2. HEDEFLER :

1799. IV. Plan döneminde alt sektörlerdeki, özellikle pamuk ipliği ve pamuklu dokuma üretimi arasındaki dengesizliğin giderilmesi üzerinde önemle durulacaktır. Pamuk ipliği alt sektöründeki atıl kapasite, iç ve dış talep artışları ile ortadan kaldırılincaya kadar, üretim kapasitesinin özendirilmemesi esas alınmıştır. Yatırımların planlanmasında bu amaç özellikle gözetilmiş, yeni pamuk ipliği tesisleri kurma yerine pamuklu dokuma, boya - apre, hazır giyim ve öteki alanlardaki tesislerin kurulması ile alt sektörlerin üretimleri arasında fiziksel dengenin sağlanması öngörülmüştür. Ayrıca pamuk üretim ve dışsattım hedeflerinin saptanmasında da pamuklu dokuma sanayiinin pamuk talebi gözönüne alınmıştır.

1800. IV. Plan döneminde önem sırasına göre el dokuma ve makine halısı, örme eşya, suni, sentetik ve ipekli dokuma, pamuk ipliği, tufting, keçe kilim ve pamuklu dokuma talebinde önemli artışlar öngörülmüştür.

1801. Böylece, yurt içi talebin dokuma sektöründe yılda ortalama yüzde 5,2, hazır giyim sektöründe yılda ortalama yüzde 2,6 ve toplam olarak yılda ortalama yüzde 4,6 artacağı beklenmektedir. (Tablo 298)

1802. Dışsattımın yılda ortalama yüzde 23,9 artarak 1983 yılında 19 002,3 milyon liraya ulaşması hedef alınmıştır. (Tablo 296)

1803. Dünya fiyatları ve katma değerleri daha düşük olan pamuk ipliği, yün ipliği, suni sentetik ve ipek ipliği, ham bez gibi yarı mamuller yerine fiyatları ve katma değerleri daha yüksek olan hazır giyim ve mensucattan hazır eşya, örme eşya, halı ve kilim gibi nihai ürünlerin dışsattımına önem ve Öncelik tanınmıştır.

1804. Geçmiş dönemlerde daha çok yurt içi talebi karşılamaya yönelen örme eşya dışsattımının artacağı tahmin edilmektedir. Dışsattımın bileşiminde öngörülen bu değişiklik, bir yandan sektörde daha çok sayıda kişinin istihdamına olanak sağlayacak, öte yandan, elde edilecek döviz gelirini önemli ölçüde artıracaktır.

1805. Plan döneminde iç ve dış talepte beklenen gelişmeler belirli mal gruplarında, özellikle örme eşya, yapay, sentetik, ve ipekli dokuma, el dokuma ve makine halısı, keten, kendir, kenevir, jüt, sisal iplik ve dokuma, tufting, keçe ve kilimde hızlı bir üretim artışını zorunlu kılmaktadır. Bugünkü durumda sözü edilen mallarda kurulu kapasitenin değerlendirilmesine karşın iç talebi ve öngörülen dışsattımı karşılayacak düzeyde bulunmamaktadır. Oysa, pamuk ipliği, yün ipliği, yünlü dokumada

TABLO : 298 — Dokuma ve Giyim Sanayii Yurt İçi Talep Tahminleri

Birim : 1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

M A L L A R	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
DOKUMA										
1. Pamuk İpliği	186 281	10 916	241 903	14 175,5	5,3	328 000	19 228,0	385 000	22 516,0	3,3
2. Pamuklu Dokuma	928 300	19 884	1 296	27 770,8	6,9	1 346 350	28 515,0	1 890 000	40 483,8	7,2
3. Yün İpliği	34 000	5 522	45 000	7 308	5,8	46 980	7 629,5	59 965	9 738,3	5,0
4. Yünlü Dokuma	33 000	6 600	52 998	10 600	9,9	54 995	10 996,8	73 966	14 793,2	6,1
5. Suni Sentetik ve İpek İpliği (Mus - Teksturize)	5 800	813	16 592	2 326	23,9	19 550	2 740,9	29 550	4 142,9	8,6
6. Keten Sent. ve İpek Do.	63	27	11	47	11,7	130	556,4	165	706,2	4,9
7. Keten, Kendir, Jüt, Sisal İpliği	7 444	518	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Keten, Kendir, Jüt, Sısal Dokuma	6 445	1 161	7 800	1 405	3,9	8 500	1 513,7	13 000	2 342,6	8,8
9. Halı (El ve Makine)	4 000	6 080	6 308,8	959,1	9,6	7 100	10 823,0	12 600	19 154,5	12,1
10. Tafting, Keçe, Kilim	8 500	2 587	13 000	3 960	8,9	14 500	4 413,8	21 000	6 392,4	7,7
11. Diğerleri	—	7 270	—	4 132	— 10,7	—	4 373,9	—	5 750,0	5,6
TOPLAM		44 127		57 505,8	5,4		69 535,2		89 662,7	5,2
HAZIR GIYİM										
12. Örme Eşya	8 060	2 225	12 109	3 343,3	8,5	12 900	3 581,8	22 000	6 074,2	11,1
13. Hazır Giyim ve Mensucattan Ha- zır Eşya	17 766	6 085	52 921	18 125,4	24,5	58 350	20 249,0	60 000	20 550,0	0,3
TOPLAM		8 310		21 468,4	21,0		23 432,8		26 624,2	2,6
GENEL TOPLAM		52 437		78 974,2	8,5		92 869,0		116 246,9	4,6

boş kapasite vardır ve kurulu kapasite tüm olarak değerlendirilememektedir. Plan döneminde artan iç ve dış talebe koşut olarak pamuk ipliği, yün ipliği ve yünlü dokuma üretiminin artırılması, yeni kapasite yaratmada kurulu kapasitenin tüm olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1806. IV. Plan döneminde dokuma ve giyim sanayii üretimi yılda ortalama yüzde 9,5 artacaktır. (Tablo 295)

1807. 1933 yılında 1.500 milyon liralık dışalım öngörülmüştür. (Tablo 297). Dışalım içinde, henüz yurt içinde yeterli miktar, kalite ve fiyatta üretilmeyen, fakat büyük bir dışsatım potansiyeline sahip bulunan hazır giyim sektörünün gerek duyduğu konfeksiyon yan sanayii (tela, vatka, astar, fermuar, dikiş ipliği, v.b.) ürünleri ile yurt içinde yeterli miktar ve kalitede yetiştirilemeyen jüt, sisal, yer almaktadır. Ka-naviçe ve jüt çuval dışalımında azalma olması beklenmektedir.

1808. IV. Plan döneminde, belirtilen üretim ve dışsatım hedeflerine ulaşabilmek için dokuma ve giyim sektörüne 24,7 milyar liralık yatırım yapılması öngörülmüştür. Bu tutarın hesaplanmasında sektörün alt gruplarında bulunan mevcut tesislerin yenileme, genişleme ve iyileştirme yatırımları yanında, boş kapasite sorunu bulunmayan faaliyet kollarında öngörülen üretim hedeflerine ulaşmak için eklenmesi gereken yeni kapasitelerin gerektirdiği yatırımlar gözönünde bulundurulmuştur.

1809. Bu dönemde kamu kesimi için öngörülen yatırımlarla öncelikle mevcut işletmelerin yenilenmesi, yeniden düzenlenmesi, üretimde uzmanlaşmaya yönelmesi ve küçük işletmelerin ekonomik büyüklüğe ulaştırılması sağlanacaktır. Kamu kesiminde el dokuma halıcılığı hazır giyim dalları dışında yeni tesislere girişilmemesi sağlanacak, öncelikle III. Plan döneminde programlanan yatırımların tamamlanmasına çalışılacaktır.

5. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1810. (1) Kamu kesimi yatırımları, öncelikle mevcut işletmelerin yenilenmesi-ne, yeniden düzenlenmesine, üretimde uzmanlaşmaya ve küçük işletmelerde ekono-mik ölçüğe ulaştırılmasına yöneltilecektir.

(2) Pamuk kesiminde el dokuma halıcılığı ve hazır giyim dalları dışında.yeni tesisler kurulmayacaktır,

(3) Pamuk ipliği alt sektöründeki kullanılmayan kapasite iç ve dış talep artışları ile ortadan kaldırılıncaya kadar, üretim kapasitesini artırıcı nitelikteki yeni bağımsız pamuk ipliği tesisleri özendirilmeyecektir.

(4) Yeni pamuk ipliği tesisleri kurma yerine pamuklu dokuma, boya - apre, hazır giyim ve öteki alanlarda tesisler kurulacak böylece alt sektörlerin üretimleri aranınca fiziksel denge sağlanacaktır.

(5) Pamuk ipliği, yün ipliği, suni - sentetik ve ipek ipliği, hambez gibi yarı mamuller yerine, fiyatları ve katma değerleri daha yüksek olan hazır giyim ve dokumadan hazır eşya, örme eşya, halı ve kilim gibi nihai ürünler dışsatımına öncelik verilerek özendirilecektir.

(6) Dokuma ve giyim sektörünü, makine ve donatım açısından dışa bağımlılıktan kurtarmak amacıyla Sümerbank MKEK ve özel şirketlerin uluslararası kalite ve

standartta tekstil makineleri üretimine yönelik projelerini özendirici, hızlandırıcı ve yurt içi üretim kapasitesini en kısa sürede artırıcı önlemler alınacaktır.

(7) Kama ve özel kesim tops üretim kapasitesini artırıcı yatırımlar özendirilecektir.

(8) Programlanan tops üretim tesisleri özellikle Sümerbank'ın tops işletmesi modernizasyonu ve kapasite artırımı projesi tamamlanıp tam kapasiteyle üretime geçinceye kadar gerekli tops yalnız Sümerbank tarafından geçici olarak dışalımla sağlanacaktır.

(9) Sanayicilerin dışarıya dönük üretimlerinde bir darboğaz niteliği taşıyan konfeksiyon yan sanayii ürünlerini yurt içinde üretecek yatırımlar özendirilecek, sanayiciler gereksinim duyduğu tela, astar, vatka, dikiş ipliği, fermuar, düğme, kopça vb. aksesuarların dışalımını kolaylaştırılacaktır.

(10) Dışarıya geliştirilmesi ve dışarıya firmaların kendi aralarında fiyat kırıcı rekabette bulunmalarını önlemek amacıyla, ulusal ölçekte örgütlenmeleri ve dışarıya topluca çıkılması sağlanacaktır.

(11) El dokuma halıcılığının geliştirilmesi ve dışarıya artırılması için Sümerbank yapısında geliştirilecek bir birim, finansman, kontrollü ve kaliteli üretim, teknik yardım ve rehberlik, eğitim, pazarlama ve dışarıya çalışmalarını tümüyle tek elden yürütecektir.

(12) Dokuma ve giyim sanayii ürünlerine AET piyasalarında uygulanan kısıtlamaların kaldırılması ve başka piyasalara kısa sürede ve yaygın biçimde girilebilmesi için yoğun çabalar harcanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

GENELLİKLE ARA MALİ ÜRETEN SANAYİLER

I. ORMAN SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1811. Sektörün üretiminin yılda ortalama yüzde 8,3 artması hedef alınmış, ancak gerçekleşme yüzde 7,5 oranında olmuştur. (Tablo 299). İnşaat sektöründe planlanan hedeflerin gerisinde kalmalara da bağlı olarak görülen yavaşlama, bu sanayie ara malı veren üretim kollarında da Plan hedefinin altında kalınmasına neden olmuştur. Üçüncü Planda ağırlık kazanması gerekli görülen yonga levha ve mobilya üretiminde olumlu bir hızlanma gerçekleşmiştir.

1812. III. Plan döneminde modern tesislerin kurulması, özellikle bıçkı sanayiinde çüce işletmelerin birleştirilerek rasyonel çalışan tesisler haline getirilmesi ilkelerinin gerçekleştirilmesinde yeterince etkili olunamamıştır. Ağaç malzeme kullanımında dayanıklılığı artırmak ve bu yolla ekonomi sağlayabilmek için empenye konusunda daha etkili önlemler alınması gereki ortaya çıkmıştır.

1813. İleri düzeyde işlem görmüş sektör mallarının dışarıya, öngörülen tesislerin çoğunluğunun Üçüncü Plan döneminde işletmeye alınmaması nedeniyle, istenilen hare-

ketliliğe kavuşmamış; başta mobilya olmak üzere, ileri işlem görmüş malların dışsattımını fiilen gerçekleştirmekte olan kuruluşların hammadde sağlanmasında karşılaştıkları güçlüklerin çözülmesi zorunluluğu ağırlık kazanmaya başlamıştır.

1814. Sektörün anağırdisini oluşturan odun hammaddesinde görülen fiyat artışları yanı sıra, tesislerin gerçekleşmesinde karşılaşılan güçlükler arz yetersizliği ve yüksek fiyat sorununu doğurmuştur. Bu nedenle, mamul çeşitleri de iç ve dış pazar talebi karşısında sınırlı kalmaktadır.

2. HEDEFLER :

1815. IV. Plan döneminde orman ürünleri yurt içi talebi yılda ortalama yüzde 9,1 oranında artacaktır. (Tablo 300).

1816. Hızla gelişen orman sanayi teknolojisi ürettiği yeni ürünlerle ağaç malzeme talebini canlı tutacak bir eğilim doğurmaktadır. Sektör ürünleri içinde ikame edilmesi gerekli görülen inşaat iskele ve kalplıklarında kullanılan kerestedir. Ancak levha sanayindeki üretim kapasitesi ve fiyat düzeyi bu yararlı ikamenin gelişmesine engel olmaktadır.

1817. Yakın çevremizde bazı ülkelerde başlatılmış bulunan büyük inşaat girişimleri, gelişmiş Avrupa ve Amerika ülkelerine oranla 'taşımacılık yönünden daha avantajlı olduğumuz standart yapı elemanları, bina içi donanımında kullanılan mobilya ve dekorasyon malzemeleri için önemli bir pazar oluşturmaktadır.

1818- Mobilya üretiminde kurulu kapasiteyi ileri teknolojiye uygun niteliğe kavuşturmak ve bu sanayi dalının başta yonga levha olmak üzere diğer darboğazlarını da gidermek suretiyle yakın bir gelecekte dış mobilya pazarlarına yerleşme gerçekleşmiş olacaktır. Orman ürünlerinde 1983 yılında 600 milyon liralık dışsattım hedef alınmıştır. (Tablo 301).

1819. Standart yapı elemanları dış talebinin karşılanmasında, bu sanayi dalına ara malzeme veren üretim kolları Plan dönemi içinde yeterli düzeye getirilecektir.

1820. Orman ürünleri üretiminin yılda ortalama yüzde 9,4 oranında artırılması hedef alınmıştır. (Tablo 299). Yurt içi ve yurt dışı taleplerin IV. Planda ulaştığı büyüklüklerin karşılanmasında yeni kurulacak kapasitelerin yanı sıra III. Plan döneminden devam eden yatırımların toplam talebi karşılamada önemli etkisi olacaktır. Sektör içi temel malzeme karakterinde bazı mamullerin üretimi için sadece kamu kesiminde III. Plan döneminde IV. Plan dönemine on üç adet yatırım projesi afa 'kalmaktadır. Özel kesimde özellikle yonga levha üretiminde ve mobilya sanayiinde önemli ölçüde yatırım Dördüncü Plan dönemine uzanmış bulunmaktadır.

1821. Sektör dışalımını çok düşük bir düzeyde ve dışsattıma dönük üretimi tamamlayıcı nitelikte öngörülmektedir. (Tablo 301).

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1822. (1) Orman ürünleri sanayinin hedef alınan gelişmesini sağlayıcı sanayi - hammadde ilişkileri yeniden ele alınarak kalite ve maliyet sorunlarını da çözecek üretim artışını sağlayacak düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

TABLO : 299 — Orman Sanayii Üretimi

(1971 Fiyatlarıyla Milyon TL.)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Artış (Yüzde)	III. Plan Hedefi 1977		Yılda Ortalama Artış (Yüzde)	1978		1983		Yılda Ortalama Artış (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Kereste (Bin m ³)	2 900,0	14 500,0	3 850,0	19 259,0	5,8	4 400,0	21 000,0	7,7	3 850,0	19 250,0	5 520,0	27 592,0	7,5
Doğrama (Bin m ²)	3 000,0	2 100,0	3 830,0	2 680,0	5,0	4 013,0	2 809,0	6,0	3 800,0	2 660,0	5 455,0	3 818,0	7,5
Parke (Bin m ²)	1 225,0	490,0	1 720,0	680,0	7,0	2 067,0	827,0	11,0	1 720,0	688,0	2 650,0	1 180,0	11,4
Ambalaj San. (Mil. Adet)	65,0	1 040,0	83,0	1 330,0	5,0	83,0	1 328,0	5,0	87,0	1392,0	116,0	1 856,0	6,0
Kontrplak (Bin m ³)	38,0	760,0	50,0	1 000,0	5,6	55,0	1 108,0	7,8	53,0	1 060,0	85,0	1700,0	9,9
Lif Levha (Bin Ton)	39,0	370,0	60,0	570,0	9,0	69,0	655,0	12,1	63,0	598,0	79,0	749,0	4,6
Yonga Levha (Bin Ton)	50,0	510,0	220,0	2 244,0	34,0	190,0	1 938,0	30,6	270,0	2 794,0	544,0	5 545,0	15,0
Mobilya (Bin Adet)	736,0	4 416,0	1 079,0	6 476,0	8,0	1 066,0	6 400,0	7,7	1 219,0	7 314,0	2 265,0	13 590,0	13,2
Kaplama (Bin m ²)	2 400,0	53,0	8 800,0	194,0	30,0	4 635,0	103,0	14,2	9 680,0	213,3	15 590,0	343,0	10,0
Lamine Levha (Bin m ²)	2 700,0	270,0	6 000,0	600,0	17,3	2 934,0	296,0	1,9	6 150,0	615,0	6 960,0	696,0	2,5
Diğerleri (Mil. TL.)	—	500,0	—	940,0	13,5	—	795,0	9,7	—	1 000,0	—	1 609,0	10,0
T O P L A M (Mil. TL.)	—	25 009,0	—	35 972,0	7,5	—	37 259,0	8,3	—	37 544,0	—	58 678,0	8,4

TABLO : 300 — Orman Sanayii Yurt İçi Talebi

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

MALLAR		Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
		Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Kereste	(Bin M ³)	2 842,0	14 210,0	3 849,0	19 245,0	6,2	3 848,0	19 240,0	5 520,0	27 592,0	7,5
Doğrama	(Bin M ²)	3 000,0	2 100,0	3 330,0	2 680,0	5,0	3 800,0	2 680,0	5 455,0	3 818,0	7,5
Parke	(Bin M ²)	1 162,0	465,0	1 715,0	686,0	8,1	1 715,0	686,0	2 900,0	1 161,0	11,1
A. Sandığı	(Mil. Adet)	64,0	1 024,0	82,0	1 312,0	5,1	85,0	1 360,0	113,0	1 820,0	5,9
Kontrplak	(Bin M ³)	38,0	760,0	50,0	1 000,0	5,6	53,0	1 060,0	85,0	1 700,0	9,9
Lif Levha	(Bin Ton)	39,0	370,0	60,0	570,0	9,0	63,0	598,0	79,0	749,0	4,6
Yonga Levha	(Bin Ton)	50,0	510,0	220,0	2 244,0	34,0	270,0	2 754,0	544,0	5 545,0	15,0
Mobilya "	(Bin Adet)	736,0	4 416,0	1 073,0	6 438,0	7,8	1 214,0	7 284,0	2 182,0	13 094,0	12,4
Kaplama	(Bin M ²)	2 400,0	53,0	8 800,0	194,0	30,0	9 680,0	213,0	15 590,0	343,0	10,0
Lamine Levha	(Bin M ²)	2 700,0	270,0	6 000,0	600,0	17,3	6 150,0	615,0	6 960,0	696,0	2,5
Diğerleri	(Mil. TL.)	—	498,0	—	935,0	13,4	—	995,0	—	1 459,0	8,0
TOPLAM	(Mil. TL.)		24 676,0		35 904,0	7,8		37 965,0		57 977,0	9,1

(2) Kamuya ait tüm kuruluşların, kamu girişimciliği içinde birleştirilerek yeniden düzenlenmesini sağlamak amacıyla, ulusal düzeyde, DPT koordinatörlüğünde bir planlama yapılarak, kamu kesiminde proje gerçekleşmesinde ve üretimde rasyonellik sağlanacaktır.

(3) DPT koordinatörlüğünde, Ulusal düzeyde orman ürünlerine yönelik planlama çalışması kısa sürede sonuçlandırılacaktır. Bu çalışmanın tamamlanmasına kadar, orman sanayiinde orman kooperatifleri ile ORÜS'ün desteklenmesi esas olacak, ilgili mühendislik ve kontrol çalışmaları ORÜS'ce gerçekleştirilecektir.

(4) Kooperatifler ve halk şirketleri tarafından kurulacak sanayi tesislerinin optimum kapasite, entegrasyon, ileri teknoloji, işletmecilik açısından çağdaş koşullara uyumu sağlanırken, iç ve dış talebin karşılanmasında darboğaz yaratılmamasına özen gösterilecektir.

TABLO : 301 — Orman Sanayii Dış Ticareti

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	Gerçekleşme 1972 Değer	Gerçekleşme 1977 Değer	Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978 Değer	1983 Değer	Yılda Ortalama Yüzde Artış
Dışsatım						
Mobilya (Bin Ad.)	—	30,0	—	35,0	400,0	62,8
Diğerleri	199,0	19,0	—	25,0	200,0	51,6
Toplam Dışsatım	199,0	49,0	— 24,4	60,0	600,0	58,5
Toplam Dışalım	—	24,0	—	10,0	30,0	24,6

(5) Odun hammaddesinin kullanımındaki savurganlığı gözönünde tutarak, odun ikâmesi ya da odun emprenyesi işlemine ağırlık verilecek ve bu konuda benzeri ülkelerde düzeyinde uygulama yapılması amaçlanacaktır.

(6) IV. Plan döneminde ileri düzeyde işlenmiş ürün dışsatımı özendirilecek bu ürünlere girdi veren temel malzeme üretimine ilişkin sorunların çözüme kavuşturulması sağlanacaktır.

(7) Standart yapı elemanların iç ve dış talebinin karşılanması amacıyla yurt içi üretimi yeterli düzeye getirilecek, dışsatım özendirilecektir. Özellikle dışsatıma konu olacak üretimde yüksek kaliteyi, sağlayıcı yan malzeme dışalımını kolaylaştırılacaktır.

(8) Kamu kesimince üretilen orman sanayi ürünlerinin kamuya ait satış yerlerinde pazarlamasını sağlayıcı önlemler alınacaktır.

II. KÂĞIT SANAYİİ:

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1823. Kâğıt sanayii üretimindeki artış yılda ortalama yüzde 9,2 olmuş, kurulmakta olan tesislerin devreye girmelerindeki gecikmelere de bağlı olarak, 561 900 ton olan üretim hedefinin gerisinde kalınarak 1977'de 479 446 tonluk bir üretim sağlanabilmiştir. (Tablo 302).

TABLO : 302 — Kâğıt Sanayii Üretimi

Miktar : Ton

Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatları)

MALLAR	1972 Gerçekleşme		1977 Gerçekleşme		Yılda ortalama yüzde artış	III. Plan Hedefi 1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Yazı tabı kâğıdı	47 200	1 416,0	73 949	2 218,5	9,4	135 200	4 056,0	23,4	86 000	2 580,0	102 900	3 087,0	3,6
Gazete kâğıdı	66 400	863,2	88 465	1 150,0	5,9	117 600	1 528,8	12,1	77 600	1 008,8	182 500	2 372,5	18,7
Sargılık kâğıt	67 600	1 149,2	65 458	1 112,8	-0,7	102 400	1 740,8	8,7	74 240	1 262,1	107 000	1 819,0	7,6
Kraft torba kâğıdı	38 400	844,8	41 564	914,4	1,6	40 900	899,8	1,3	40 348	887,7	94 000	2 068,0	18,4
Oluklu mukavva	40 000	720,0	111 665	2 010,0	22,8	60 300	1 085,4	8,6	123 974	2 231,5	174 000	3 132,0	7,0
Karton	47 500	997,5	96 144	2 019,0	15,2	104 100	3 845,1	31,0	103 802	2 284,8	180 000	3 780,0	10,6
Sigara kâğıdı ve özel kâğıtlar	1 300	143,0	2 201	242,1	11,1	1 400	154,0	1,5	1 760	193,6	3 800	418,0	16,6
TOPLAM	308 400	6 133,7	479 446	9 666,8	9,2	561 900	13 309,9	16,8	512 724	10 448,5	844 200	16 676,5	9,8

1824. Oluklu mukavva ve karton üretimindeki gelişme ortalamasının üzerinde olmuş, gazete kâğıdı ve kraft torba kâğıdı ise, tesislerin devreye girmesindeki gecikme nedeniyle hedefin gerisinde kalmıştır.

1825. Hammaddenin istenilen nitelikte ve düzenli olarak sağlanabilmesi için ilgili kuruluşlar arasında gerekli eşgüdüm geliştirilememiştir. Ayrıca kâğıt sanayiinde ülke koşullarına en uygun teknoloji seçimi, buna bağlı olarak da üretimde en üst düzeyde verimlilik sağlanabilmesi için, gerekli araştırma ve geliştirme çalışmalarının yürütülebileceği bir birim bugüne kadar kurulamamıştır.

2. HEDEFLER :

1826. Dördüncü Plan döneminde yurt içi talebin yılda ortalama yüzde 7,1 oranında artması beklenmektedir. (Tablo 303).

1827. Yurt içi talebin hızla artması ve Plan döneminde devreye girebilecek yeni tesislerin azlığı nedeniyle kâğıt sektöründe düzenli bir dışsatım beklenmemektedir. 1983 yılında ancak kraft torba kâğıdı ile kartonda dışsatım sözkonusu olacaktır. (Tablo 304).

1828. Planlanan üretim artışı yılda ortalama yüzde 9,8'dir. Gazete kâğıdında yüzde 18,7, kraft torba kâğıdında yüzde 18,4 ve sigara ile özel kâğıtlarda yüzde 16,6 artış öngörülmüştür. (Tablo 302).

1829. Tamamlanması öngörülen tesislerin devreye girmesiyle dışalım gereği yılda ortalama yüzde 23,9 azalacaktır. (Tablo 304).

1830. Dönem içinde 27 milyar lira yatırım yapılacak, böylece Balıkesir gazete kâğıdı ve Akdeniz kâğıt tesisleri ile devam etmekte olan yatırımlar tamamlanacak, sargılık kâğıt, oluklu mukavva ve kartonda yeni tesisler kurulacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1831. (1) Kâğıt hamuru ve kâğıt tesislerini de içine alan Ulusal düzeyde bir orman ürünleri endüstrisi planlama çalışması, plan dönemi içinde ve ivedilikle tamamlanacaktır.

Kâğıt ile mekanik orman ürünleri tesisleri için her düzeydeki entegrasyon bu planlama kapsamında düşünülecektir.

(2) Kurulacak kâğıt sanayii tesislerinin mekanik orman ürünleri tesisleri ile entegre olması olanakları araştırılacak, uygun görülen yerlerde entegrasyon sağlanacaktır.

(3) En uygun teknolojinin sağlanması amacıyla, eğitim dokümantasyon, araştırma çalışmaları hızlandırılacak sektör teknik bilgi yönünden dışa bağımlılıktan kurtarılacaktır.

(4) Eski ve kırpıntı kâğıdın kullanımı ve harmanlama oranlarının artırılması amacıyla üretici kuruluşlarca bir. örgüt kurulması gerçekleştirilecektir.

(5) Kâğıt sektörünün gelişebilmesi ve öz kaynak yaratabilmesi amacıyla kâğıt sanayiine kısmen uygulanan sübvansiyon eğitim ve kültür faaliyetlerini destekleyici yönde sürdürülecek ve tesislerin daha verimli çalışma olanakları araştırılacaktır.

(6) Lüks tüketime dönük, kağıt üretim ve tüketimi özendirilmeyecektir.

TABLO : 303 — Kâğıt Sanayii (Talep)

	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	Miktar Değer 1978		Ton Milyon TL. 1378 Fiyatları 1983		IV. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
MALLAR										
Yazı Tabı Kâğıdı	50 400	1 512,0	83 222	2 313,1	8,3	90 850	2 629,5	128 000	3 383,0	4,9
Gazete Kâğıdı	55 600	722,8	137 456	1 982,9	22,4	138 600	2 045,8	180 000	2 332,5	2,7
Sargılık Kâğıt	65 900	1 120,3	66 807	1 126,6	0,1	84 240	1 364,3	119 000	1 941,4	7,3
Kraft Torba Kâğıdı	39 300	864,6	52 275	1 032,2	3,6	55 348	1 052,7	81 000	1 938,0	13,0
Oluklu Mukavva	40 000	720,0	111 665	2 010,0	22,8	123 974	2 231,5	174 000	3 132,0	7,0
Karton	60 700	1 274,7	107 328	2 108,6	10,6	115 802	2 340,8	169 000	3 697,5	9,6
Sigara ve özel Kâğıtlar	2 500	267,8	2 762	300,6	2,4	2 510	271,6	3 800	418,0	9,0
TOPLAM	314 400	6 482,2	561 515	10 874,0	10,9	611 324	11 936,2	854 800	16 802,4	7,1

TABLO : 304 — Kâğıt Sanayii Dış Ticareti

Miktar : Ton
Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda ortalama yüzde Artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Dışalım										
Yazı Tabı Kâğıdı	4 700	47,9	9 273	94,6	14,6	4	49,5	25 100	256,0	38,9
Gazete Kâğıdı	17 800	302,6	48 991	832,9	22,5	61	1 037,0	—	—	—
Sargılık Kâğıt	4 400	44,9	1 349	13,8	—21,0	10	102,2	12 000	122,4	3,7
Kraft Torba Kâğıdı	6 400	70,4	10 756	118,3	11,0	15	165,0	—	—	—
Karton	6 000	48,0	11 334	90,7	13,5	7	56,0	—	—	—
Sigara ve özel Kâğıtlar	1 200	124,8	609	63,3	—12,7	750	78,0	—	—	—
TOPLAM DIŞALIM	40 500	638,6	82 312	1213,6	13,7	98	1487,7	37 100	378,4	—23,9
Dışsatım										
Gazete Kâğıdı	—	—	—	—	—	—	—	2 500	40,0	—
Kraft Torba Kağıdı	—	—	45	0,5	—	—	—	13 000	130,0	—
Karton	—	—	150	1,1	—	—	—	11 000	82,3	—
Sigara Kâğıdı ve özel Kağıtlar	—	—	48	4,8	—	—	—	—	—	—
TOPLAM DIŞSATIM	—	—	243	6,4	—	—	—	26 500	252,5	—

TABLO : 306 — Basım Sanayii Üretim Tahminleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

MALLAR	Gerçek- leşme	Gerçek- leşme	Yılda ortalama yüzde	III. Plan hedefi	Yılda ortalama yüzde			Yılda ortalama yüzde
	1972	1977	artış	1977	artış	1978	1983	artış
Gazete, kitap, dergi, broşür	1 051,6	6 197,9	43,0	2 572,0	13,7	6 613,2	9 145,4	6,7
Ambalaj baskıları	957,3	1 997,3	15,0	12 654,0	2,4	2 131,1	2 946,3	6,7
Reklam baskıları	309,3	1 139,6	30,0	232,0	-7,1	1 215,9	1 681,3	6,7
Formüler	330,0	794,2	19,2	163,0	-17,3	871,3	1 317,4	8,6
Basılı Eğ. Malz.	374,6	379,2	0,2	334,0	-8,6	380,5	413,9	1,7
Diğerleri	335,9	772,3	18,3	439,0	0,0	830,6	1 149,1	6,7
Toplam	3 359,2	11 236,5	27,4	6 449,0	30,1	12 042,9	16 653,9	6,7

TABLO : 307 — Basım Sanayii Talep Tahminleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

MALLAR	Gerçek- leşme	Gerçek- leşme	Yılda ortalama yüzde artış			Yılda ortalama yüzde artış
	1972	1977		1978	1983	
1. Gazete, kitap, dergi, broşür	1 116,9	6 221,4	41,0	6 636,0	9 158,6	6,7
2. Ambalaj baskıları	957,1	2 010,0	16,0	2 144,1	2 960,2	6,7
3. Reklam baskıları	311,6	1 140,6	30,0	1 216,9	1 682,8	6,7
4. Formüler	327,9	801,3	19,6	573,7	1 326,3	8,5
5. Basılı Eğ. malzemesi	447,9	458,1	0,4	462,7	515,9	2,2
6. Diğerleri	335,7	796,4	18,9	849,4	1 172,1	6,6
TOPLAM	3 497,1	11 427,8	26,8	12 187,8	16 815,9	6,6

TABLO : 308 — Basım Sanayii Dışalım Tahminleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

MALLAR	Gerçek- leşme	Gerçek- leşme	Yılda ortalama yüzde artış			Yılda ortalama yüzde artış
	1972	1977		1978	1983	
Gazete, kitap, dergi, broşür	91,2	28,0	-21,1	29,2	35,7	4,1
Ambalaj baskıları	0,4	13,5	—	14,0	16,8	3,7
Reklam baskıları	2,5	1,0	—	1,0	1,5	8,5
Formüler	—	7,1	—	7,4	8,9	3,7
Basılı Eğ. Malzemesi	45,5	79,6	11,8	82,7	103,2	4,5
Diğerleri	0,8	19,0	—	18,7	23,9	3,9
TOPLAM	140,4	148,2	1,1	154,0	190,0	4,3

III. BASIM SANAYİİ:

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1832. Kamu basımevleri özellikle Ankara ve İstanbul'da toplanmış olup kamu-nun kendi gereksinmesini karşılamaya dönük çalışmaktadır. Özel basımevleri ise daha çok Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana gibi büyük kentlerde yoğunlaşmış, küçük kentlerdeki gelişmeler yavaş olmuştur. Basım sanayiinde en hızlı büyüme gazete basımı ve ambalaj sanayii alanında olmuş, tipobaskı tekniği önemini korumuştur.

1833. III. Plan döneminde dıştan alınan makine ve teçhizatın yaklaşık yüzde 80,0'ı baskı makinelerinden yüzde 20,0'ı da dizgi - kalıp - klişe makinelerinden oluşmuştur. Böylece sanayinin baskı bölümünde fazla kapasite doğmuş, baskıya iş hazırlayan dizgi, kalıp, klişe gibi bölümlerinde de yetersiz bir gelişme ortaya çıkmıştır.

1834. III. Plan döneminde basım sanayii üretimindeki yıllık artış yüzde 27,4 olmuş, bu gelişme içinde en büyük payı yüzde 35,5'lik bir artışla gazete, kitap, dergi ve broşür basımı almıştır. (Tablo 305).

2. HEDEFLER :

1835. Basım sanayii yurt içi talebinin yılda ortalama yüzde 6,6 (Tablo 307), üretiminin de yüzde 6,7 (Tablo 306) artması öngörülmüştür. Çoğunluğu gazete, kitap ve dergiden oluşan dışsatımda ve büyük bir kısmı basılı eğitim malzemesinden oluşan dışalımdaki artışlar az olacaktır. (Tablo 308). Dördüncü Plan döneminde basım sanayine, 2,1 milyar lira dolayında sabit sermaye yatırımı yapılacaktır.

TABLO : 309 — Basım Sanayii Dışsatım Tahminleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

MALLAR	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda ortalama yüzde artış	1978	1983	Yılda ortalama yüzde artış
Gazete, kitap, dergi, broşür	11,2	4,5	— 16,4	6,4	22,5	28,9
Ambalaj baskıları	—	0,8	—	1,0	3,4	28,0
Reklam baskıları	0,3	—	—	—	—	—
Formüler	—	—	—	—	—	—
Basılı Eğitim Malzemesi	0,7	0,7	0,0	0,8	1,2	8,4
Diğerleri	0,4	0,9	17,7	0,9	0,9	,0
TOPLAM	12,6	0,9	—11,4	9,1	23,0	25,1

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1836. (1) Baskı ve dizgi ünitelerinde düşük; tertip ve cilt üniteleri ile diğer önemli parça ve malzemelerde yüksek vergi oranı ile mal dışalımını uygulamasına son verilecek, çeşitli ünitelerin vergi oranlarında uyum sağlanacaktır.

(2) Yurt dışında çalışan işçiler tarafından bedelsiz dışalım yolu ile getirilen eski basım makinelerinin ülkeye girişi önlenecektir.

(3) Basım sanayiinin ekonomik çalışmasını sağlayıcı her türlü önlem alınacaktır.

(4) Kâğıtta görelî fiyat yapısının kitap basımını caydırıcı yönde değişmesi ön-
lenecektir.

IV. DERİ VE DERİ MAMULLERİ SANAYİİ

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1837. III. Plan döneminde başta ham deri, yardımcı madde ve malzeme olmak üzere sektördeki sorunların çözümlenememesi nedeniyle deri ve deri mamullerindeki dışsatım yeterince artırılmamıştır.

1838. Konfeksiyon dışsatımını geliştirmek amacıyla 1972 yılında ham ve pikle deri dışsatımı lisansa bağlanmış, ayrıca deri mamullerinin dışsatımı da özendirilmiştir. Ancak, ham deri dışsatımının devam etmesi küçük baş ham deri fiyatlarının artmasına neden olmuştur. III. Planda öngörülen deri konfeksiyon üretimi hedefi ise aşılmıştır. (Tablo 310).

1839. Büyük baş mamul deri üretiminde yeterli ve kaliteli üretimin sağlanamamış olması, ayakkabı ve terlik üretiminde gelişmeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu üretim dalındaki küçük birimlerin teknolojik yetersizliklerinin de etkisiyle III. Plan döneminde ortalama 16,1 olarak öngörülen artış ancak yüzde 6,9 olarak gerçekleşmiştir.

1840. Hayvan hastalıkları, beslenme ve bakım ile ilgili sorunlar, hayvanların kesimi, yüzülmesi, derilerin korunması taşınma ve depolanmasındaki yetersizlikler ham deri kalitesini olumsuz yönde etkilemiştir.

1841. Kesimlerin kırsal alanlardan et kombinaları ve büyük mezbahalara büyük ölçüde kaydırılmaması nitelikli hammadde gereksiniminin yeterince karşılanamamasında etkili olmuştur.

2. HEDEFLER :

1842. Toplam yurt içi talebin yılda ortalama yüzde 11,9 artarak 1983 yılında 38,9 milyar liraya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ayakkabı ve deri konfeksiyon dışsatımına bağlı olarak talebin köselede yılda ortalama yüzde 23,7- vıdalada yüzde 17,6 küçük baş mamul deride ise yüzde 17,7 artması beklenmektedir. (Tablo 311).

1843. Deri ayakkabı ve konfeksiyonda dışsatımın artarak devam etmesi öngörülmüştür. Deri mamulleri toplam dışsatımı, yılda ortalama yüzde 37,1 artarak 1983'te 7426,0 milyon liraya ulaşacaktır. (Tablo 312).

1844. Dışsatımın artırılmasında, altyapı ve eğitilmiş işgücü gibi sorunların çözüleceği; teknik bilgiden yoksun, küçük ve ekonomik olarak güçsüz birimlerden oluşan tesislerin birleştirilmesine çalışılacağı; sanayinin gereksinimini karşılamada ham deri, yardımcı madde ve malzeme dışalımının zamanında ve yeterli miktarda yapılacağı kabul edilmiştir.

1845. Dördüncü Plan döneminde toplam sektör üretiminin yılda ortalama yüzde 14,3 artarak 46,1 milyar TL. na ulaşması öngörülmektedir. (Tablo 310).

1846. Öngörülen üretim artışının gerçekleşmesinde en önemli etken, ham deri ile yardımcı madde ve malzemenin nitelik ve nicelik bakımından sanayinin gereksinimini karşılamasıdır. Hayvan beslenmelerinin ve hijyenik bakımlarının iyileştirilmesi, kırsal kesimlerin azaltılması, mevcut ve kurulmakta olan et kombinaları

TABLO : 310 — Deri ve Deri Mamulleri Sanayii Üretim Tahminleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	III. Plan Hedefi		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
1. Küçük Baş Mamul Deri (Milyon Dm ²)	300,0	990,0	1 000,0	3 300,0	27,2	744,4	2 456,6	19,9	1 166,7	3 850,0	2 700,0	8 910,0	18,3
2. Büyük Baş Mamul Deri													
a) Vidala (Milyon Dm ²)	350,0	1 155,0	800,0	2 640,0	18,0	583,3	1 942,9	11,0	1 000,0	3 300,0	2 250,0	7 425,0	17,6
b) Kösele (Bin Ton)	5,7	427,5	8,0	600,0	7,0	9,2	690,0	10,1	10,0	750,0	29,0	2 175,0	23,7
3. Deri Giyim Eşyası Bin Parça	700,0	1 015,0	2 000,0	2 900,0	26,3	1 600,0	2 320,0	18,0	2 69,0	3 000,0	4 600,0	6 670,0	17,3
4. Deri Eşya (Saracıye)	—	263,9	—	612,5	18,3	—	124,9	— 13,9	—	722,7	—	1 653,3	18,0
5. Ayakkabı (Milyon Çift)	(43,4)	(7 700,1)	(55,2)	(10 759,1)	6,9	(57,2)	(11 727,0)	8,8	(60,3)	(12 025,0)	(89,6)	(19 249,0)	9,9
a) Deri Ayakkabı	18,5	5 550,0	28,0	8 400,0	8,6	—	—	—	31,8	9 550,0	54,0	16 200,0	11,1
b) Plastik Ayakkabı	10,2	918,0	11,0	990,0	1,5	—	—	—	11,0	990,0	9,9	891,0	— 2,1
c) Tekstil Ayakkabı	3,4	340,0	4,3	430,0	2,4	—	—	—	5,0	500,0	9,0	900,0	12,5
d) Lastik Ayakkabı	9,2	736,0	9,4	752,0	0,4	—	—	—	9,5	760,0	10,7	808,0	1,2
e) Terlikler	2,1	157,5	2,5	187,5	3,6	—	—	—	3,0	225,0	6,0	450,0	14,9
SEKTÖR TOPLAMI		11 552,9		20 812,0	12,5	—	19 243,4	10,7		23 647,7		46 082,3	14,3

TABLO : 311 — Deri ve Deri Mamulleri Sanayii Yurt İçi Talebi

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

M A L L A R	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü plan yıllık artışı (yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
1. K.Baş Mamul Deri (Milyon Dm ²)	284,6	939,4	969,6	3 199,8	27,8	1 200,0	3 960,0	2 700,0	8 910,0	17,7
2. B.Baş Mamul Deri										
a) Vidala (Milyon Dm ²)	350,0	1 155,0	800,0	2 640,0	18,0	1 000,0	3 300,0	2 250,0	7 425,0	17,6
b) Kösele (Bin Ton)	5,7	427,5	8,0	600,0	7,0	10,0	750,0	29,0	2 175,0	23,7
3. Deri Giyim Eşyası Bin Parça	324,0	470,0	1 107,0	1 605,0	27,8	918,0	1 331,0	1 265,0	1 835,0	6,6
4. Deri Eşya (Saraciye)	—	262,3	—	629,1	19,1	—	757,3	—	1 049,3	6,7
5. Ayakkabı (Milyon Çift)										
a) Deri Ayakkabı	18,5	5 548,2	28,0	8 398,1	8,6	31,9	9 580,0	48,2	14 469,0	8,6
b) Plastik Ayakkabı	10,2	918,0	11,0	990,0	1,5	11,0	990,0	9,9	891,0	—2,1
c) Tekstil Ayakkabı	3,4	340,0	4,3	430,0	2,4	5,0	500,0	9,0	900,0	12,5
d) Lastik Ayakkabı	9,2	736,0	9,4	752,0	0,4	9,5	760,0	10,7	808,0	1,2
e) Terlikler	2,0	151,9	2,4	183,7	3,9	2,9	217,3	5,3	400,0	13,0
SEKTÖR TOPLAMI		10 948,3		19 428,1	12,1		22 145,6		38 862,3	11,9

TABLO : 312 — Deri ve Deri Mamulleri Sanayii Dış Ticareti

	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda Orta- lama Yüz- de Artış	(1979 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)		
				1973	1983	Yılda Orta- lama Yüz- de Artış
Dışsatım						
K.. Baş Pikle Deri	30,4	87,5	23,5	—	—	—
Mamul Deriler	17,6	4,6	—	—	—	—
Deri Eşya	1,6	2,4	8,5	13,0	810,0	122,6
Deri Giyim Eşyası	534,0	994,3	13,2	1 270,0	4 685,0	29,8
Post ve Kürkler	2,6	8,1	25,6	—	—	—
Kürk Mamulleri	11,0	300,3	93,8	224,0	150,0	—7,7
Terlikler	5,6	3,8	—7,4	7,7	50,0	45,4
Ayakkabılar	1,8	2,5	6,8	20,0	1 731,0	144,1
Toplam Dışsatım	604,6	1 403,5	18,4	1 534,7	7 426,0	37,1
Dışalım						
Deri Eşya	—	5,6	—	12,6	30,0	18,9
Yardımcı -Madde Malzeme	—	13,4	—	35,0	176,0	38,1
Ayakkabı	—	0,6	—	—	—	—
Toplam Dışalım	—	19,6	—	47,6	206,0	34,0

ve mezbahaların gereği gibi çalışarak deri sanayiine kaliteli hammadde sağlaması temel ilke olarak benimsenmiştir.

1847. Deri eşya ve deri konfeksiyonda dış talebi gereğince karşılamada, yardımcı madde ve malzeme dışalımının giderek artacağı kabul edilmiştir. IV. Plan döneminde toplam sektör dışalımını yılda ortalama yüzde 34,0 artarak 206,0 milyon liraya ulaşacaktır. (Tablo : 312).

1848. Dördüncü Plan dönemi yatırımları deri ve deri mamulleri sanayiinde faaliyet gösteren işletmelerin (i) üretim teknolojisinin iyileştirilmesi, (ii) sektörün altyapı gereklerinin karşılanması, (iii) entegre deri işleme tesisleri, deri eşya ve deri konfeksiyon birimleri ile ayakkabı fabrikalarının kurulması amacıyla yönelik olacaktır. Dördüncü Plan döneminde deri mamulleri sanayiine 5,5 milyar TL. yatırım yapılacaktır. (Tablo 313).

3. İLKELER VE POLİTİKALAR : .

1849. (1) Hamderi kalitesinin iyileştirilmesine önem verilecektir.

(2) Deri ve deri mamulleri sanayii tesislerinin gelişmiş ve gelişme olanağı bulunan yörelerde toplanmasına çalışılacaktır.

(3) Sanayiinin sorunları üzerinde etkili bir eşgüdüm sağlayacak biçimde Dericilik Eğitim ve Araştırma Enstitüsü yeniden örgütlenecektir.

(4) Ham, pikle, yarı mamul, mamul deri ve av hayvanları postları dışsatımı yapılmayacaktır.

TABLO : 313 — Deri ve Deri Mamulleri Sanayii Yatırımları

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

Alt Sektörler	IV. Plan Hedefi
1. Deri İşleme Sanayii	3 080,0
2. Deri Konfeksiyon	840,0
3. Deri Eşya	220,0
4. Ayakkabı, Terlik	1 360,0
Toplam	5 500,0

(5) Ham derilerin standartlara uygun şekilde sınıflaması yapıldıktan sonra satılmasına özen gösterilecek, standartlar zorunlu hale getirilecektir.

(6) Hamderi borsasının çağdaş bir yapı ve işleyiş düzeninde kurulmasına ve işlemlerine öncelik verilecektir.

(7) Özellikle düşük vasıflı mal dışsatımından doğan dış pazar kayıplarını önlemek amacıyla, üretimin her aşamasında kalite kontrolünün düzenli bir şekilde yapılmasına özen gösterilecektir.

(8) Entegre deri işleme tesislerinin; deri konfeksiyon, deri eşya veya ayakkabı ünitelerini içerecek şekilde kurulması esas alınacaktır.

(9) Et ve Balık Kurumunun deri satışlarında dışsatıma yönelik kuruluşların gereksinimlerine öncelik verilecektir.

(10) Sektör ürünlerinin dışsatımı özellikle özendirilecektir.

V. LASTİK SANAYİİ:

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1850. Lastik sanayii üretiminin III. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 10,3 artması öngörülmüş, gerçekleşme yüzde 8,7 olmuştur. Sektörün başlıca mal grubu olan tekerlek lastiklerinde III. Plan hedeflerinin gerisinde kalınmış, diğer lastik eşya ve malzeme üretiminde yılda yüzde 6,0 olacağı öngörülen üretim artışı yılda ortalama yüzde 12,7'ye ulaşmıştır. (Tablo 314).

1851. 135 bin adet dış lastik ile başlayan tekerlek lastiği üretimi 1972 yılında 1,7 milyon, 1977 yılında da 2,5 milyon adede ulaşmıştır. Yine de otomotiv sanayiinde görülen gelişmeler sonucu artan yurt içi talebin karşılanmasında yerli üretim yeterli olamamış, III. Plan döneminin ilk yılında 73 bin dolayında olan dış lastik dışalımını 1977 yılında 1,5 milyon adedi binek lastiği olmak üzere toplam 2,2 milyon adede yükselmiştir. Öte yandan, artan yurt içi talep nedeniyle, tekerlek lastiği dışsatımı giderek yavaşlamış ve durmuştur. (Tablo 315).

1852. Motosiklet ve bisiklet lastikleri, güç aktarma kayışları ve çeşitli tip sanayi hortumları üretimindeki gelişme sonucu, bu ürün gruplarının yurt içi talebi büyük ölçüde yerli üretimle karşılanır duruma gelmiştir. Özellikle otomotiv sanayii girdisi olan lastik malzeme üretimi bu dönemde yaygınlaşmıştır.

TABLO : 314 — Lastik Sanayii Üretimi

	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Orta- lama Yüzde Artış	III. Plan Hedefi		Yılda Orta- lama Yüzde Artış	Miktar : Bin adet Değer : Milyon TL. 1978 Fiyatlarıyla				Yılda Orta- lama Yüzde Artış
									1978		1983		
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
MALLAR													
Binek Lastikleri	945,8	756,6	1 423,9	1 139,1	8,5	1 515,8	1 212,6	8,5	1 668,0	1 403,0	3 253,0	2 766,0	14,6
Kamyon, Otobüs Lastikleri	541,5	2 057,7	787,6	2 992,9	7,8	886,5	3 368,7	10,4	903,0	3 500,0	1 806,0	7 027,0	14,9
Traktör - Greyder Lastikleri	213,6	534,0	274,6	686,5	5,2	443,5	1 109,0	15,7	276,0	759,0	685,0	1 877,0	19,9
İç Lastikleri	1 191,7	238,3	1 633,9	326,8	6,5	2 266,7	433,3	13,7	1 846,0	438,0	3 581,0	880,0	15,1
Diğer Lastik Eşya	—	1 019,1	—	1 854,7	12,7	—	1 361,6	6,0	—	2160,0	—	2950,0	6,4
TOPLAM		4 605,7		7 000,0	8,7		7 505,2	10,3		8 260,0		15 500,0	13,4

TABLO : 315 — Lastik Sanayii Dışsatımı

Miktar : Bin adet
Değer : Milyon TL. (1978 fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Binek lastikleri	2,9	2,0	—	—	—	—	—	460,0	313,0	—
Kamyon ve otobüs las.	11,0	35,5	—	—	—	—	—	230,0	743,0	—
Traktör lastikleri	1,0	2,1	—	—	—	—	—	57,0	122,0	—
İç lastikler	14,5	2,5	—	—	—	—	—	230,0	39,0	—
Diğer lastik eşya		2,9	—	2,6	—	—	1,0	—	322,0	—
TOPLAM		45,0	—	2,6	—	—	1,0	—	1 539,0	—

1853. Lastik sanayii yurt içi talebinin Plan hedeflerinin üzerinde gerçekleşmesi, 1972 yılında 363,5 milyon lira olan dışalımın 1977 yılında 2 851,5 milyon liraya ulaşmasına neden olmuştur. Ancak, gereğinden fazla yapılan 1977 dışalımını kısmen 1978 yılı talebinin karşılanmasında kullanılmıştır. (Tablo 316).

2. HEDEFLER :

1854. IV. Plan döneminde yurt içi talebin yılda ortalama yüzde 9,5 oranında artması beklenmektedir. (Tablo 317).

1855. Otomotiv ve yol dışı tarım araçları sanayilerinin gelişmesine bağlı olarak artması beklenen tekerlek lastiği talebinin toplam yurt içi talepteki payının 1978 yılında yüzde 73,9'u oluştururken, 1983 yılında yüzde 80,8'e ulaşacağı tahmin edilmektedir.

1856. Tekerlek lastiği üretim kapasitelerinin artışına paralel olarak dışsatım olanlığının da artması beklenmektedir. 1983 yılında tekerlek lastiği toplam üretiminin yüzde 13,0'ünün dışsatımı öngörülmektedir. Binek lastikleri üretiminin yüzde 14,0'ı, Kamyon ı otobüs lastikleri üretiminin yüzde 13,0'ı, diğer lastik eşya üretiminin de yüzde 11,0'ı dışa satılacaktır. (Tablo 314-315).

1857. Dördüncü Plan döneminde sektör üretimi yılda ortalama yüzde 13,4 oranında artacaktır. (Tablo 314).

1858. Traktör üretimindeki artışla uyumlu olarak tarımsal amaçlı tekerlek lastiği üretimi yılda ortalama yüzde 19,9; tüketime dönük ve yan sanayi için gerekli lastik eşya üretimi yılda ortalama yüzde 6,4 artacaktır.

1859. Plan dönemi sonunda dışalığa gerek kalmayacaktır. (Tablo 316).

1860. Dördüncü Plan döneminde lastik sanayiine 4,2 milyar lira yatırım yapılacaktır. Dördüncü Plan döneminde, sanayide kullanılan diğer lastik malzemelerin de üretimine başlanacaktır. Yeni yatırımlar ile Dördüncü Plan dönemi sonunda dış lastik üretim kapasitesi yılda 5,8 milyon adet düzeyine erişmiş olacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1861. (1) Yurt içi talep ve giderek artan hammadde talebinin doğal kauçuk dışında kalan kısmı, yerli üretimle karşılanacaktır.

(2) Büyük tip tekerlek lastiği (traktör, kamyon ve iş makineleri lastikleri) üretimine ağırlık verilecektir.

(3) Uçak lastiklerinin de yurt içinde üretimini sağlayacak kamu tesisi hızla tamamlanacaktır. Bu yatırım tamamlanıp tam kapasite ile çalışır duruma gelmeden yeni kapasiteler yaratamamasına özen gösterilecek, bundan sonra ortaya çıkacak kapasite gereksinimlerinde mevcut tesislerin ürün tipleri ve iç - dış pazar olanakları gözönünde bulundurulacaktır.

(4) Traktör lastikleri, traktör dağıtımına koşut olarak geliştirilecek bir sistem içinde gerçek ihtiyaç sahiplerine dağıtılacaktır.

TABLO : 316 — Lastik Sanayii Dışalımı

Miktar : Bin adet

Değer : Milyon TL. (1978 fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Binek lastikleri	51,2	26,5	1 533,0	792,6	96,0	728,0	376,0	—	—	—
Kamyon ve otobüs lastikleri	6,5	11,2	397,0	686,8	61,3	16,0	28,0	—	—	—
Traktör ve greyder las.	14,1	47,8	223,0	755,7	70,0	4,0	13,5	—	—	—
İç lastikler	24,9	8,0	668,0	216,4	95,0	66,0	22,0	—	—	—
Diğer lastik eşya	—	270,0	—	400,0	8,2	—	136,0	—	—	—
TOPLAM	—	363,5	—	2 851,5	51,0	—	575,5	—	—	—

TABLO : 315 — Lastik Sanayii Dışsatımı

Miktar : Bin adet

Değer : Milyon TL. (1978 fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Binek lastikleri	994,1	781,1	2 956,9	1 931,7	19,9	2 396,0	1 779,0	2 793,0	2 793,0	9,4
Kamyon ve otobüs lastikleri	537,0	2 033,4	1 184,6	3 679,7	12,7	919,0	3 528,0	1 576,0	6 284,0	12,2
Traktör ve greyder lastikleri	226,7	579,7	497,6	1 442,2	20,0	280,0	772,5	628,0	1 755,0	17,8
İç lastikler	1 202,1	243,8	2 301,9	543,2	17,4	1 912,0	460,0	3 351,0	841,0	12,8
Diğer lastik eşya	—	1 286,2	—	2 252,1	11,9	—	2 295,0	—	2 628,0	2,7
TOPLAM	—	4 924,2	—	9 848,9	14,9	—	8 834,5	—	13 961,0	9,5

VI. PLASTİK SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1862. III. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 21,8 artması öngörülen plastik sanayii üretimi, yılda ortalama yüzde 16,7 artmıştır. (Tablo 318).

1863. Planlı dönemin başında, genellikle küçük ve dağınık işletmelerden oluşan plastik sektöründe, üçüncü Plan'ın son yıllarında, gelişmiş işletme yöntemleri ve yeni teknolojiler kullanımı yaygınlaşmış, dışarıya dönük kapasiteleri de içeren bir gelişme düzeyine ulaşılmıştır. Metal, cam, orman vb. sanayii ürünlerinin plastiklerle ikâmesindeki yaygınlaşmanın yanı sıra, iki ve daha çok işlem gerektiren yeni ürün çeşitlerinin yapımına yönelme de yurt içi talep artışında etkili olmuştur.

1864. Büyüme süreçlerini tamamlayan kuruluşların gelişme hedefleri ve yatırım yönelimleri, üretimde yeni tekniklere kayma eğilimi göstermektedir. Özellikle, bilgi ve sıkı kontrole dayanan polivinilklorür işleme teknolojisi, kompaund kullanımından polimer kullanımına yönelen bir gelişme göstermiştir.

1865. Yüksek yoğunlukta polietilen, polipropilen ve polistiren hammaddeleri yanı sıra son yıllarda ABS, melamin ve poliüretan kullanımı da yaygınlaşmıştır.

2. HEDEFLER :

1866. Dördüncü Plan hedeflerinin saptanmasında; (1) Hammaddesi yerli üretilen plastik türlerinde, özellikle ikame ve ara malı niteliğindeki ürünlerin kullanım alanlarının genişletilmesi, (n) Ürün kaitelerinin dünya pazarlarına açılmada sorun yaratmayacak düzeye çıkarılması, (in) Standardı saptanmış ürün tiplerinde standard uygulamalarının yaygınlaştırılması, (IV) sektörün emek yoğun niteliğini değiştirmeyecek, ancak mamul kalite ve fiyatlarını olumlu yönde etkileyecek düzeydeki ileri tek-

TABLO : 318 — Plastik Sanayiinde Üretim Gelişmeleri

Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla)

	Gerçekleşme 1972	III. Plan Hedefi 1977	Gerçekleşme 1977	III. Plan Ortalama Plan Hedefi	Yıllık Artış Gerçekleşen
İşlenmiş Plastik Ürünler	2 945,0	7 889,0	6 370,0	21,8	16,7

nolojilerin kullanılması, (V) kalite ve fiyat açısından haksız rekabeti giderici önlemlerin alınması; (VI) sektörün ürün çeşitliliğinin artırılmasında yerli hammadde kullanımına öncelik tanınacak biçimde ve aynı amaca yönelik mal gruplarında yerli girdi oranı yüksek olanların üretimini sağlayıcı yönde gelişmeyi özendirici yöntemlerin uygulanması esas alınmıştır.

1867. Tarımsal amaçlı plastik ürünlerin yurt içi talebinin giderek artması beklenmektedir. Tarımda sulama ve gübrelemenin yaygınlaşmasına bağlı olarak sert polivinil klorür su boruları, yağmurlama tesisleri, çeşitli hortumlar, gübre torbaları ve

özellikle seracılığın gelişimine bağlı olarak sera yapımında kullanılan plastik ürünlerde talep artmaya devam edecektir.

1868. Polivinil klorür yer, duvar kaplama örtü ve karoları yanı sıra temiz ve pis su boruları düz ve oluklu levhalar, ısı yalıtımı için polistiren köpük kullanımının inşaat yatırımlarındaki gelişmeye paralel, ancak bu gelişmeyi biraz geriden izleyerek artış göstereceği beklenmektedir.

1869. Taşıt yapımı ve dayanıklı tüketim malları sanayilerinin ara malı niteliğindeki, polivinil klorür, polistiren ve polivitilen plastik malzeme talebi, bu sanayilerdeki gelişim hızı ile artacaktır.

1870. Yılda ortalama yüzde 9,3 oranında artacağı beklenen yurt içi talebin tümüne yakın kısmı yurt içi üretimle karşılanacak, dışalımın yurt içi talebi karşılamadaki payı yüzde 1 dolayında kalacaktır.

1871. Sektörün başlıca ürün gruplarında Üçüncü Plan döneminde başlayan dışsattımın artarak devam etmesi öngörülmektedir. (Tablo 319).

TABLO : 319 — İşlenmiş Plastik Ürünler Gelişme Tablosu

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış			Yılda Ortalama Yüzde Artış
				1978	1983	
Yurt İçi Talep	2 967,0	6 430,0	16,7	6 570,0	10 250,0	9,3
Dışsattım	8,0	90,0	62,2	60,0	300,0	38,0
Üretim	2 945,0	6 370,0	16,7	6 600,0	10 400,0	9,5
Dışalım	30,0	150,0	38,0	30,0	150,0	38,0

1872. Plan döneminde sektöre 1,0 milyar TL. dolayında sabit sermaye yatırımı yapılacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1873.- (1) Plastik ürünlerin, ekonomik olduğu ölçüde tahta, seramik, cam, deri ve dokuma sanayi ürünleri ile ikame edilmesi özendirilecektir.

(2) Yeni yatırım ve genişlemelerde seçilecek ileri ve yeni teknolojilerin, kalite ve fiyatı olumlu yönde etkilemesi, ancak sektörün emek yoğun niteliğine olumsuz etki yapmaması amacıyla makine dışalımında ilgili kuruluşlarca gerekli özen gösterilecektir.

(3) Gıda maddeleri ambalajında kullanılan plastik malzeme türleri belirlenerek, uygulamada birlik sağlanacak biçimde gerekli tüzük ve standart değişiklikleri gerçekleştirilecektir.

(4) Plastik ürünlerin kalite kontrolü ve standart mal üretimi sağlayıcı çalışmalara Türk Standartlar Enstitüsünce öncelik verilecektir.

VII. KİMYA SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1874. Planlı dönemde kimya sektörü kapsamına giren bir çok maddenin yurt içinde üretilmesine başlanmıştır. Kimya sanayiinde III. Plan dönemi başında yurt içi talebin yüzde 74'ü yurt içi üretimle karşılanırken bu oran dönem sonunda yüzde 76'ya yükselmiştir. Organik kimya sanayiinin inorganik kimya sanayiine göre belirli gelişme düzeyine varamaması nedeniyle III. Plan döneminde ilaçlar, boyalar, boyar maddeler ve vernikler için çeşitli hammadde üretecek bir organik kimya kompleksinin kurulması öngörülmüştür. Ancak organik kimya sanayii için kurulması öngörülen tesisler, Plan döneminde bir üretim kompleksinin oluşturulamayışı ile gerçekleşmemiş ve bu durum kimya sektöründe en önemli sorun olarak varlığını sürdürmüştür. Araştırma çalışmaları, teknik bilgi yetersizliği ve teknoloji sorunları kimya sanayiinin gelişmesi ve ihracata yönlendirilmesini engelleyen başlıca etmenler olmuştur.

1875. Kimya sektörü üretiminin çoğunluğunu oluşturan ilaçlar, boyalar, sabun ve deterjan gibi ürünlerin üretimi Plan hedefini aşan bir gerçekleşme göstermiş; sudkostik, boraks, borik asit, boyar maddeler, viskon gibi bazı ürünlerde ise Plan hedeflerine ulaşamamıştır, III. Plan döneminde kimya sektörü üretimi yılda ortalama yüzde 11,6 artmış ve üretim hedefi yüzde 107,1 oranında gerçekleşmiştir. (Tablo 320).

1876. Kimya sanayiinde, tüketim malları üretimi toplam üretim içinde büyük bir yer tutmaktadır. Sabunlar, deterjanlar, kibrit, tıbbi ilaçlar ve kozmetikler 1972 yılı toplam üretim değerinin yüzde 58,0'ını oluştururken bu oran 1977 yılında yüzde 54,3 olarak gerçekleşmiştir. Öncelikle temel kimyasal maddeler üretecek organik ve inorganik kimya komplekslerinin, kurulamaması sonucu bu oran Üçüncü, Planda öngörülen düzeye indirilememiştir.

2. HEDEFLER :

1877. IV. Plan döneminde kimyasal ürünler ortalama talep artışının yüzde 10,0 oranında olması ve toplam yurt içi talebin 1978 fiyatları ile 73,4 milyar liraya yükselmesi beklenmektedir. (Tablo 321). Girdi olarak kullanıldıkları sanayilerin üretimine bağlı olarak tuz, karbon sülfür, boyar maddeler ve ilaç aktif maddeleri gibi birçok ara malı niteliğindeki kimyasal ürünlere olan talebin öngörülen ortalama artış hızının üzerinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

1878. IV. Plan dönemi başında yaklaşık 0,7 milyar lira olan dışsatımın yılda ortalama yüzde 50,0 artarak 5,1 milyar liraya ulaşması hedef alınmıştır. (Tablo 322). Kimyasal ürünler dışsatımında en büyük payı afyon alkaloidleri ve bor bileşiklerinin alarak bu iki mal grubunun tüm dışsatım içindeki payının dönem sonunda yüzde 81,2 olması beklenmektedir.

1879. 1978 yılında 36,5 milyar lira olup toplam üretimin yılda ortalama yüzde 10,2 oranında artarak 1983 yılında 59,3 milyar liraya ulaşması öngörülmektedir. Beklenen üretim artış hızının gerçekleştirilmesi için bu dönemde yapılması gereken yeni

ve tevsi yatırımlarının başında; soda, sudkostik, tuz, bor bileşikleri, afyon alkaloidleri, antibiyotikler, boyar maddeler, viskon ve selofan projeleri gelmektedir. (Tablo 320).

1880. IV. Plan döneminde Kimya Sanayii dışalımının yılda ortalama yüzde 14,3 artarak 9,8 milyar liradan 19,2 milyar liraya yükseleceği tahmin edilmektedir. (Tablo 323). Bu dönemde tevsi edilecek ve yeni üretime girecek tesislere bağlı olarak ithal ikamesi sağlanacak ve yurt içi talebin tümü yerli üretimle karşılanacak kimyasal ürünler soda, sodyum bikarbonat, sudkostik, alüminyum sülfat ve selofan gibi ara mallardır. IV. Plan dönemi sonunda kimyasal maddeler toplam talebinin yüzde 38,5'i dışalılarla karşılanacaktır.

1881. IV. Plan döneminde kimya sektöründe yapılacak toplam yatırım 12,8 milyar liraya ulaşacak ve bu yatırımla başlıca tuz, bor bileşikleri, soda, sudkostik, boyar maddeler, viskon, selofan, tarım ve tıbbi ilaç aktif maddeleri, ilaçlar, anakimyasal maddeler için yeni tesisler ve tevsiler ile afyon alkaloidleri projesi gerçekleştirilecektir.

1. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1882. (1) Araştırma Birimlerinde, kimya tesislerinde, veya kimya yatırımlarını yürüten kuruluşlarda kimya sanayiini geliştirmek, yeni teknolojileri yurt içi hammadde olanaklarını da gözönünde bulundurarak yurdumuz koşullarına uyumlu hale getirmek için gerekli çalışmaları yapacak araştırma üniteleri kurulacak ve geliştirilecektir.

(2) Halen üretilmeyen veya mevcut üretim kapasiteleri yeterli olmayan; dış-satım olanağı bulunan veya anahammaddeleri yerli üretilen temel organik veya inorganik kimyasal maddeler üretimi özendirilecektir.

(3) Alüminyum sülfat ve sodyum sülfatın yurt içinde daha yaygın kullanımını sağlamak amacıyla tüketici ile temas kurularak ürün tanıtılması yapılacak ve bu ürünlerin ihraç olanakları artırılacaktır.

(4) İhracata yönelik vales üretimini artırmak amacıyla iyi cins palamut dışsattımı yapılmayacak ve özellikle Batı Anadolu bölgesindeki palamut ağaçlarının kesimi önlenecektir.

(5) ilaç ve aktif maddelerin kalite ve çeşitliliğinin sınırlandırılmasına, miktar ve fiyatlarının saptanmasına ilişkin kamu hizmetlerinin etkin, sürekli olarak yapımına ve bu konudaki uygulamalara kesintisiz devam edilecektir.

(6) Organik kimyasal maddelerin, özellikle ilaç aktif maddelerinin yerli üretimini artırmak ve bu sanayilerin sağlıklı gelişimini sağlamak amacıyla Petkim Petrokimya Genel Müdürlüğüne yeni bir proje hazırlanacaktır.

(7) Sağlık Bakanlığınca kurulmakta olan Devlet İlaç Kontrol Enstitüsü, yerli üretilen ve ithal edilen tıbbi ve veteriner ilaçları ile bunların aktif maddelerinin tüm kontrollerini yapacak ve belli ilaçlar için kullanılacak kontrol yöntemlerini standartlaştıracak biçimde çalışmaya başlayacaktır. Bu enstitü, ilaç ve aktif maddeler üretiminde yeni teknolojileri izleme ve üreticilere gerektiğinde teknik bilgi sağlamada önderlik edecektir.

(8) İlaç aktif ve yardımcı maddeleri yapımına dönük yerli doğal kaynakların saptanması, kullanılması, pazarlanması ve bu konuda gerekli yatırımın gerçekleştirilmesi amacıyla yapılacak araştırma sonuçlarına göre kamu öncülüğünde bir tesis kurulması sağlanacaktır.

(9) ilaç ve aktif madde yapan kuruluşların teknik bilgi birikim ve üretim kapasitelerini tümüyle kullanabilmelerini, dışarıya ve araştırmaya yönelmelerini, özellikle tarım ilaçları yerli üretiminin yurt içi talebini karşılayacak düzeye ulaştırılmasını sağlamak amacıyla, mevcut darboğazlar giderilecektir.,

(10) Veteriner ilaçları sanayiini ilgilendiren mevzuat, sanayinin ve ilgili kamu kuruluşlarının gereksinimini karşılayacak biçimde yeniden gözden geçirilecektir.,

(11) Dokuma Sanayiinin boyar maddeler ihtiyacı, öncelikle kurulu kapasitelerin değerlendirilmesi suretiyle karşılanacaktır.

(12) Üretilen boyar maddelere ek olarak yeni tiplerin yurt içinde üretilmesi özendirilecektir.

(13) Kimya Sanayii ürünlerinin ve özellikle bor bileşiklerinin dış ülkelerde satışı kolaylaştırmak üzere Etibank'm pazarlama örgütü geliştirilecektir.

(14) Kademeli olarak bor cevheri ihracatı azaltılacak, işlenmiş bor ürünleri ihracatına ağırlık verilecektir.

(15) Yurt içinde üretimi olan sınav yağ asitleri dışalımını önlenecektir.

(16) Sınav yağlar standartları çıkarılacaktır,

(17) Dışarıya dönük krom bileşikleri üreten bir tesisin kurulması gerçekleştirilecektir.

(18) Yeni yeraltı tuz rezervleri saptanarak uzun dönem tuz üretim programı yapılacak ve halen Tekel Genel Müdürlüğünün elinde bulunan kaya tuzu yatakları Etibank tarafından işletilecektir.

(19) Kimya sanayinin yönlendirilmesinde önemli bir araç olarak işlev görebilecek ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kimya sanayi ile ilgili birimlerini toplayacak olan bir kamu kuruluşu oluşturulacaktır. Kuruluş, yurt içinde halen üretilmeyen ancak yeterli bulunmayan kimyasal maddelerle, dışarıya olanaklı ürünlerin üretimi konusunda sorumlu olacaktır.

(20) Alkolün benzine katılması konusu araştırılacak ve sonuç olumlu ise yeni alkol tesisleri projeleri hazırlanacaktır.

VIII. PETROKİMYA SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1883. III. Plan döneminde petrokimya sektörü üretim gelişme hızının yılda ortalama yüzde 30,2 olması amaçlanmıştır. Aliğa Petrokimya Tesisinin yapımına başlanmasındaki gecikme nedeniyle polipropilen, etilen oksit, etilen glikol, akrilonitril üretimlerinde öngörülen hedeflere ulaşamamıştır. Bununla birlikte, III. Plan döneminde üretimde yılda ortalama yüzde 23,4 gibi yüksek bir artış oranına erişilmiştir. (Tablo 324).

TABLO: 320 - Kimya Sanayii Üretiminde Gelişmeler Miktar :Ton
Değer : 1978 Fiyatlarıyla Milyon TL.

ANA MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda ortalama yüzde artış	Üçüncü Plan hedefi 1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Soda	—	—	107 789	425,0	—	150 000	591,5	—	130 000	512,6	274 720	1 152,0	17,6
Sodyum Bikarbonat	—	—	11 474	51,4	—	25 000	112,0	—	15 000	62,2	19 350	82,2	5,7
Sudkostik (300)	53 581	291,8	50 024	410,7	7,1	121 581	996,8	27,8	67 500	553,5	184 700	1 514,5	22,3
Klor	31 733	186,6	44 072	259,1	6,8	104 733	635,3	27,7	59 400	349,3	191 100	1 123,7	26,3
Sınai Gazlar (1.000 Nm ³)	13 400	143,4	50 400	539,3	30,4	19 000	209,7	7,8	55 440	593,2	39 300	955,5	10,0
Tuz	661 732	1 026,0	709 000	1 099,0	1,4	1 641 732	254,5	19,9	1 028 000	1 593,4	2 100 000	3 255,0	15,4
Alüminyum Sülfat	—	—	7 800	31,2	—	40 000	160,0	—	11 500	46,0	76 920	207,4	35,1
Sodyum Sülfat	10 500	29,6	35 700	87,2	27,8	81 000	197,8	50,5	44 350	108,3	82 300	176,0	10,2
Sodyum Bikromat	346	8,5	3 300	80,9	56,9	—	—	—	3 400	83,3	23 760	582,1	47,5
Teknik Amonyum Nitrat	11 936	179,0	20 856	312,8	11,8	14 436	216,5	3,8	21 300	319,5	36 570	548,6	11,4
Patlayıcı Maddeler	—	339,9	—	536,1	9,5	—	—	—	—	557,5	—	678,3	4,0
Karpit	12 128	123,6	12 530	127,7	4,0	31 120	317,2	20,7	15 200	154,9	24 620	251,0	10,1
Kibrit (Milyon Kutu)	1 063	425,2	1 640	656,0	9,1	2 323	529,2	4,4	1 710	688,0	2 350	940,0	6,5
Boyalar	1 289	185,9	1 980	285,5	9,0	2 279	328,7	12,0	2 170	312,9	4 000	576,7	13,0
Boyalar	34 301	1 157,2	52 710	2 544,9	17,1	53 746	1 753,1	8,6	57 540	2 797,0	93 560	4 593,3	10,4
Vernikler	4 850	436,5	9 780	880,2	15,1	5 540	498,6	2,6	10 600	954,0	16 750	1 507,5	9,6
Tiner	4 203	97,6	6 650	154,9	9,6	—	—	—	7 430	174,3	13 300	309,9	12,2
Matbaa Mürekkepleri	2 575	260,0	4 500	454,4	11,8	4 224	241,2	10,4	4 950	409,9	7 110	718,0	7,5
Sabunlar	118 700	4 696,9	135 000	5 341,9	2,6	136 830	5 414,2	2,6	140 500	5 559,6	166 120	6 573,4	3,4
Deterjanlar	55 000	1 634,9	138 500	4 116,9	20,3	112 400	3 341,1	20,2	142 150	4 225,4	233 130	6 927,7	10,4
Gliserin	520	39,0	890	66,8	11,4	—	—	—	950	71,3	3 670	275,3	31,0
Do n y ağı 1	740	20,4	21 000	577,5	95,2	9 240	254,1	65,6	21 500	591,3	28 140	773,9	5,5
Prina Yağı	6 000	68,6	22 400	256,0	30,1	10 200	116,6	11,1	14 000	160,0	29 580	342,6	16,4
Valeks	7 428	71,5	6 425	56,2	— 4,7	8 678	75,9	3,1	7 900	72,1	8 480	83,7	3,0
Gülyağı (Mil. TL.)	—	3,6	—	73,9	17,1	—	69,1	15,5	—	70,0	—	170,9	19,7
Meyan Balı	1 768	109,7	747	46,4	— 15,8	2 268	140,8	5,1	1 700	43,5	2 250	139,6	26,3

TABLO: 320 - Kimya Sanayii Üretiminde Gelişmeler (Devam)

Miktar :Ton

Değer : 1978 Fiyatlarıyla Milyon TL.

ANA MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda ortalama yüzde artış	Üçüncü Plan hedefi 1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Boraks Dekahidrat	25 238	150,9	28 480	172,6	2,7	55 838	336,3	17,3	30 000	181,5	42 000	258,9	7,4
Boraks Pertahidrat	—	—	1 836	13,8	—	—	—	—	4 390	33,5	180 000	1 365,0	109,9
Sodyum Perborat	—	—	1 836	13,8	—	12 000	270,3	—	18 000	385,8	20 000	434,8	2,4
Susuz Boraks	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60 000	535,5	—
Borik Asit	10 998	135,5	20 949	265,6	14,4	41 998	528,5	36,2	20 500	285,0	130 000	1 644,5	42,0
Nitrat Asiti	5 131	77,0	4 843	72,6	— 1,2	5 901	68,5	2,8	5 500	82,5	8 630	129,5	9,4
Klorür Asiti	10 800	33,7	17 812	53,0	9,5	14 800	45,6	9,4	21 200	63,4	36 100	112,8	12,2
Asetik Asit	1 250	33,0	1 400	36,9	2,3	2 010	53,1	9,9	1 875	49,5	3 940	103,9	16,0
Sitrik Asit	—	—	2 450	154,4	—	3 200	201,6	15,0	2 780	175,1	5 560	350,3	14,9
Etil Alkol (Milyon Lt.)	26,2	62,4	33,5	79,7	5,0	32,98	78,4	4,6	36,7	87,3	38,3	91,2	0,9
Karton Sülfür	770	7,7	930	9,3	3,8	2 770	27,	29,1	1 150	11,5	6 000	60,0	39,1
Reyon	225	11,3	—	—	—	3 225	197,5	77,2	—	—	—	—	—
Çinko Oksit	—	—	2 100	68,6	—	—	—	—	2 300	75,1	8 450	275,9	21,7
Viskon	885	42,0	3 935	186,9	34,8	8 885	421,9	58,6	5 000	237,5	12 440	590,9	20,0
Selofan	—	—	15 094	340,0	—	—	—	—	—	—	5 710	558,4	—
Tıbbi ve Veteriner ilaç													
Aktif Maddeler	—	112,3	—	1 047,5	56,3	—	2 011,3	—	—	1 221,9	—	1 880,5	9,0
Tıbbi ilaçlar	—	3 364,7	—	5 777,6	11,4	—	6 263,	13,3	—	6 901,2	—	8 307,4	3,8
Veteriner ilaçları	—	170,6	—	248,3	7,8	—	597,1	29,0	—	282,8	—	464,4	3,1
Tarım İlaç Aktif Mad.	4 516	64,1	4 500	63,9	— 0,1	4 516	64,1	0,0	5 250	74,6	16 060	228,1	25,0
Kozmetikler	—	813,9	—	1 733,3	16,3	—	—	—	—	1 926,0	—	2 864,1	8,3
Tarım İlaçları	44 143	1 016,5	48 000	1 105,3	1,7	54 843	1 262,9	4,4	50 000	1 151,7	58 260	1 341,6	3,2
Diğer Kimyasal Maddeler	—	1 102,7	—	1 557,4	7,1	—	1 400,7	4,9	—	2 166,8	—	3 236,4	8,4
TOPLAM	—	18 763,7	—	32 458,6	11,6	—	30 302,6	10,1	—	1 545,5	—	59 292,9	10,2

1884. III. Plan döneminin özellikle son yılında petrokimya sanayiinde hammadde, yardımcı madde ve yedek parçanın yeterince bulunamamasından kaynaklanan darboğazlar ortaya çıkmıştır.

1885. Petrokimya Sanayiinde en önemli sorunlar çok kısa sürede değişen teknolojinin izlenebilmesi ve hammaddelerin gerekli kalite ve miktarda sağlanabilmesidir. Dış pazarlara açılabilmenin ve rekabet edebilmenin en önde gelen koşulu maliyet ve nitelik yönünden belirli bir düzeye ulaşmaktadır. Bu koşulun yerine getirilebilmesinde en önemli darboğazlardan birisi de tesislerin gecikmeler olmaksızın tamamlanabilmesidir.

2. HEDEFLER :

1886. III. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 17,8 olan talep artışının IV. Plan döneminde yüzde 10,2 olacağı tahmin edilmektedir. (Tablo 325). III. Plan döneminde yeni kurulan bazı tesislerin yarattıkları petro - kimyasal ürün talebi nedeniyle artış hızının yüksek olduğu gözönünde tutularak, IV. Plan döneminde talep artış hızının yavaşlaması beklenmektedir.

1887. Petrokimya sanayiinde yeni tesisler devreye girdikçe üretim miktarı ile yurt içi talep arasındaki farkın dışarıya yöneltilmesine, pazar olanakları elverdiğince, çalışılacaktır. İkinci kompleksin tamamlanması ile bir kısım mallarda üretim fazlalıkları olacağı ve dışarıya satılabilecekleri düşünülmektedir. Böylelikle IV. Plan döneminde dışarıya yılda ortalama yüzde 35,7 artış olacağı tahmin edilmektedir. Bu tahminde pazar arama yönünde özel bir çaba harcanacağı varsayılmıştır.; (Tablo 326).

1888. IV. Plan dönemi içinde tamamlanarak Planın son yılında işletmeye geçmesi beklenen Aliğa kompleksi ile kurulmakta olan özel sektör tesislerinin üretim artışını yılda ortalama yüzde 15,3'e ulaştıracağı tahmin edilmektedir. (Tablo 327). Özellikle Aliğa kompleksinde kurulan ünitelerin rekabet edebilir kapasitelerde olması ve mevcut tesislerin çeşitli tevsilerle kapasitelerinin artırılması sonucu üretim maliyetlerinin de düşmesi beklenmektedir. IV. Plan döneminde devreye girecek tesislerle ülkemizde ilk kez polipropilen, etilen oksit, etilen glikol tri/per klor etilen ve akrilonitril üretimine başlanacaktır.

1889. Belirli kapasiteler devreye girene kadar yurt içi talep ile üretim arasındaki farkın dışarıya yoluyla karşılanacağı varsayılmaktadır. Özellikle Aliğa kompleksinin devreye girmesinin büyük ölçüde ikame sağlayacağı ve dışarıya yılda ortalama yüzde 8,1 azalacağı tahmin edilmektedir. (Tablo 328).

1890. Petrokimya sanayiine IV. Plan döneminde 42,2 milyar liralık yatırım yapılması planlanmıştır. Bu yatırımlarla Aliğa petrokimya kompleksinin tamamlanması, sentetik elyaf ve iplik tesislerinin tevsileri, çeşitli plastik yardımcı maddeleri üreten tesisler ile kompleks dışında bazı petrokimya tesislerinin gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

TABLO : 321 — Kimya Sanayii Yurt İçi Talep Tahminleri

Birim : 1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan yıllık artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan yıllık artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Soda	62 625	219,8	86 251	381,9	10,7	112 000	476,0	223 280	1 037,6	16,9
Sodyum Bikarbonat	8 993	21,8	8 784	46,0	16,2	13 000	58,1	15 550	70,3	3,9
Sudkostik	63 047	366,3	106 684	564,2	9,1	119 500	694,5	184 700	1 514,5	16,4
Klor	31 733	186,6	44 072	259,1	6,8	59 400	349,3	191 100	1 123,7	26,3
Sınai Gazlar (1000 Nm ³)	13 400	143,4	50 400	539,3	30,3	55 440	593,2	89 300	955,5	10,0
Tuz	661 732	1 0126,0	150 000	73,9	— 40,9	1 028 000	1 593,4	2100000	3 255,0	15,4
Alüminyum Sülfat	13 607	22,4	13 650	40,8	12,8	16 000	53,4	34 250	137,0	20,7
Sodyum Sülfat	10 500	25,6	35 700	87,2	27,8	44 350	108,3	59 410	154,1	6,0
Sodyum Bikromat	2 800	50,1	4 520	101,5	15,2	5 970	126,6	23 760	582,1	35,7
Teknik Amonyum Nitratil	936	179,0	20 856	312,8	11,8	21 300	319,5	36 570	548,6	11,4
Patlayıcı Maddeler	—	354,8	—	570,3	9,9	—	593,1	—	721,7	12,9
Karpit	12 128	123,6	12 530	127,7	0,7	15 200	154,9	15 200	194,7	4,7
Kibrit (Mil. Kutu)	1 063	425,2	1 640	656,0	9,1	1 720	688,0	2 350	940,0	6,4
Boraks Dekanitrat	7 640	49,7	11 864	77,1	9,2	15 000	95,3	23 100	150,2	9,5
Boraks Pentahidrat	—	—	—	—	—	2 390	18,5	10 000	90,0	37,2
Sodyum Perborat	4 117	107,0	10 635	276,5	20,9	13 500	321,6	12 750	331,5	1,0
Borik Asit	658	9,2	2 464	34,5	30,3	10 500	135,0	13 000	182,0	6,2
Nitrat Asiti	5 131	77,0	4 843	72,6	— 1,2	5 500	82,5	8 630	129,5	9,4
Klorür Asiti	10 800	33,7	15 157	47,4	7,0	18 300	57,2	36 100	112,8	14,6

TABLO : 321 — Kimya Sanayii Yurt İçi Talep Tahminleri (Devam)

Birim : 1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan yıllık artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan yıllık artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Asetik Asit	1 250	33,0	1 455	37,5	2,6	1 375	39,5	3 610	97,3	19,8
Okzalik Asit	284	4,7	175	2,0	— 9,2	190	3,1	330	5,5	12,2
Sitrik Asit	611	18,0	1 660	139,9	50,7	2 130	163,5	5 500	349,2	16,4
Etil Alkol (Milyon TL.)	26,2	62,4	33,5	79,7	5,0	367	87,3	383	91,2	0,9
Karbon Sülfür	770	7,7	930	9,3	3,8	1 150	11,5	6 000	60,0	39,2
Selofan	1 435	140,8	2 900	283,6	15,1	2 900	283,6	5 710	558,4	14,5
Viskon	9 990	283,1	6 295	250,6	— 2,4	11 000	399,4	31 100	1 038,3	21,2
Reyon	7 021	227,7	8 500	527,5	18,3	8 000	496,3	15 500	829,6	10,8
Boş Film ve Kağıtlar	—	267,6	—	342,8	5,1	—	310,2	—	558,2	12,5
Çinko Oksit	3 003	52,9	2 235	71,0	6,1	2 420	77,2	8 310	275,9	29,0
Titan Dioksit	2 206	37,2	2 975	50,2	6,1	2 950	49,8	6 500	109,6	17,1
Mongan Dioksit	474	9,7	690	14,1	7,8	720	14,7	2 950	60,3	32,6
Boyar Maddeler	5 818	1 085,7	6 340	1 261,1	— 35,0	6 570	1 283,4	11 660	2 265,9	12,0
Yağlı Boyalar	11 276	366,5	15 710	510,6	6,9	16 650	541,1	27 180	883,4	10,3
Selülozik Boyalar	3 222	257,8	5 415	434,5	11,1	6 040	483,2	10 300	824,0	11,3
Sentetik Boyalar	6 981	467,7	10 470	700,7	8,4	11 700	783,9	20 200	1 354,7	11,5
Emülsiyon Boyalar	11 003	473,1	17 830	766,7	10,2	19 470	837,2	29 900	1 285,7	9,0
Diğer Boyalar	2 127	96,3	2 173	162,6	11,0	4 030	175,9	6 400	276,0	9,4
Tiner	4 203	97,9	6 650	154,9	9,6	7 480	174,3	13 300	309,9	12,2

TABLO : 321 — Kimya Sanayii Yurt İçi Talep Tahminleri (Devam)

Birim : 1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan yıllık artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan yıllık artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Vernikler	5 417	459,3	11 055	931,5	15,2	11 800	1 002,3	18 210	1 567,5	9,4
Matbaa Mürekkepleri	2 942	297,1	4 525	456,9	9,0	4 975	502,4	1 180	725,1	7,6
Sabunlar	18 70,0	7 696,9	135 000	5 341,9	2,6	140 500	5 559,6	166 120	6 573,4	3,4
Deterjanlar	55 000	1 634,9	138 500	4 116,9	20,3	142 150	4 225,4	233 130	6 927,7	10,4
Don Yağı	27 661	373,1	28 681	678,1	12,7	28 900	688,2	41 140	1 129,3	10,4
Prina Yağı	6 000	68,0	22 400	256,0	30,1	14 000	160,0	29 980	342,6	16,5
Gliserin .	920	51,5	1 343	80,9	9,5	1 400	85,3	5 750	340,2	31,9
Sınaî Yağ Asitleri	7 620	200,5	30 653	819,9	32,5	31 500	849,9	36 600	1 060,9	4,5
Valeks	3 984	32,4	5 198	42,3	5,5	6 700	58,4	3 930	32,0	— 11,3
Veteriner ve Tıbbi ilâç Maddeleri		709,3		2 401,6	27,6		2 613,7		4 159,3	9,9
Tıbbi ilâçlar		3 375,8		5 781,8	11,4		6 937,6		8 285,5	3,6
Veteriner ilâçlar		170,6		248,3	7,8		282,6		464,4	10,4
Tarım ilâç Aktif Maddeleri		467,0		450,9	— 0,7		465,8		793,5	11,2
Tarım ilâçları		1 320,0		1 858,1	7,1		1 911,6		3 247,1	11,2
Koamatikler		813,9		1 733,3	16,3		1 926,0		2 864,1	8,3
Diğer Kimyasal Maddeler		3 368,5		5 752,2	11,3		5 550,0		11 414,5	15,5
TOPLAM		15 449,9		42 156,3	10,4		45 549,8		73 393,6	10,0

TABLO : 321 — Kimya Sanayii Dışsatım Tahminleri

Birim : 1978 Yılı Fiyatları

Miktar : Ton

Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Soda	—	—	22 030	45,0	—	18 000	36,6	56 100	114,4	25,6
Sodyum Bikarbonat	—	—	3 033	6,2	—	2 000	4,1	5 800	11,9	23,8
Alüminyum Sülfat	—	—	—	—	—	—	—	42 670	70,4	—
Sodyum Sülfat	—	—	—	—	—	—	—	22 890	30,9	—
Karpit	—	—	—	—	—	—	—	5 520	56,3	—
Boraks Dekahidrat	17 598	101,2	16 616	95,5	— 1,2	15 000	86,2	18 900	108,7	4,8
Boraks Fentahidrat	—	—	1 836	13,8	—	2 000	15,0	170 000	1 275,0	143,2
Susuz Boraks	—	—	—	—	—	—	—	60 000	535,5	—
Sodyum Perborat	—	—	4 459	63,5	—	4 500	64,2	7 250	103,3	10,0
Borik Asit	10 340	129,3	18 485	231,1	12,3	13 000	150,0	117 000	1 462,5	57,7
Klorür Asidi	—	—	2 655	5,6	—	2 900	6,2	—	—	—
Sitrik Asit	—	—	790	14,5	—	650	11,6	60	1,1	37,6
Asetik Asit	—	—	—	—	—	500	10,0	330	6,6	— 8,0
Valeks	3 444	39,1	1 227	13,9	— 13,7	1 200	13,7	4 550	51,7	30,4
Meyan Balı	1 768	109,7	747	46,4	— 15,8	700	43,5	2 250	139,6	26,2
Gülyağı	—	33,6	—	73,9	17,1	—	70,0	—	170,9	19,6
Tarım İlaçları	300	7,2	1 000	24,0	27,2	900	21,6	1 630	39,1	12,6
Tarım İlaç Ak Maddeleri	2 180	18,3	1 012	8,5	— 14,2	1 132	9,5	3 000	23,4	19,3
Tıbbî İlaçlar	—	21,3	—	31,3	8,0	—	20,0	—	166,1	52,7
Tıbbi ve Veteriner İlaç Aktif Mad. deleri	—	7,7	—	21,6	22,9	—	20,0	—	321,8	74,3
Diğer Kimyasal Maddeler	—	33,5	—	279,0	52,8	—	150,0	—	411,9	22,4
TOPLAM	—	500,9	—	973,8	14,2	—	672,2	—	5 101,1	50,0

TABLO : 323 — Kimya Sanayii Dışalımı

Birim : 1978 Yılı Fiyatları

Miktar : Ton

Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Soda	62 625	219,8	552	1,9	— 52,0	—	—	—	—	—
Sodyum Bikarbonat	8 993	21,8	348	0,8	— 48,4	—	—	—	—	—
Sud Kostik	27 466	74,5	56 000	153,5	15,6	52 000	141,0	—	—	—
Alüminyum Sülfat	13 607	22,4	5 850	9,6	— 15,6	4 500	7,4	—	—	—
Sodyum Bikromat	2 462	41,6	1 220	20,6	— 13,1	2 570	43,3	—	—	—
Patlayıcı Maddeler		14,9		34,2	18,1		35,6		43,4	4,0
Sodyum Ferborat	4 117	107,0	—	—	—	—	—	—	—	—
Okzalik Asit	284	4,7	175	2,9	— 9,2	190	3,1	330	5,5	21,1
Sitrik Asit	611	18,0	—	—	—	—	—	—	—	—
Selofan	1 435	140,2	2 900	283,6	15,1	2 900	283,6	—	—	—
Viskon	9 105	241,1	2 360	63,7	— 23,4	6 000	161,9	16 590	447,8	22,6
Reyon	6 796	216,4	8 500	527,5	19,5	8 000	496,3	13 370	829,6	10,8
Boş Film ve Kâğıtlar		267,6		342,8	5,1		310,2		558,2	12,5

TABLO : 323 — Kimya Sanayii Dışalımı (Devam)

Birim : 1978 Yılı Fiyatları

Miktar : Ton

Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Çinko Oksit	3 003	52,9	135	2,4	— 46,1	120	2,1	—	—	—
Titan Dioksit	2 206	37,2	2 975	50,2	6,2	2 950	49,8	6 500	109,6	17,1
Mangan Dioksit (Elektrolitik)	474	9,7	690	14,1	7,8	720	14,7	2 950	60,3	32,6
Boyar Maddeler	4 529	899,9	4 450	975,6	1,6	4 400	970,5	7 660	1 689,2	11,7
Diğer Boyalar	308	21,4	343	23,8	2,2	350	24,3	440	30,5	4,6
Vernikler	567	22,8	1 275	51,3	17,6	1 200	48,3	1 490	60,0	4,4
Matbaa mürekkepleri	367	37,1	25	2,5	— 41,7	25	2,5	70	7,1	23,2
Donyağı	26 921	352,7	7 681	100,6	— 22,2	7 400	96,9	27 130	355,4	29,7
Gliserin	400	12,5	453	14,1	5,1	450	14,0	2 080	64,9	35,9
Sınaî Yağ Asitleri	5 920	149,5	20 953	528,9	28,7	20 000	504,9	7 800	196,9	— 17,2
Tıbbi ve Veteriner ilâç Aktif Maddeleri		604,7		1 375,7	17,9		1 411,8		2 601,2	13,0
Tıbbi ilâçlar		32,4		55,1	11,2		56,4		144,2	20,6
Tarım ilâçları Ak. Md.		421,3		395,6	1,3		400,7		588,6	8,0
Tarım ilâçları		310,7		776,8	20,1		781,5		1 944,6	20,0
Diğer Kimyasal Maddeler		2 299,3		4 473,8	14,2		3 983,8		9 464,0	18,9
TOPLAM		6 654,0		10 362,5	9,3		9 844,7		19 201,0	14,5

TABLO : 324 — III. Plan Döneminde Petrokimya Sanayii Üretiminde Gelişmeler

Anamallar	Gerçekleşme 1972		III. Plan dönemi 1977		Gerçekleşme 1977		III. Plan yıllık ortalama	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Plan	Artış
							Hedefi	gerçekleşen
Benzen	10 758	53,0	20 758	103,8	11 035	55,2	14,0	0,5
Toluen	330	1,8	2 500	7,0	1 550	8,5	31,2	36,2
Ksilen	327	1,8	525	2,9	570	2,3	10,0	11,8
Polivinil klorür	17 925	412,3	49 925	1 148,3	37 773	868,8	22,7	16,1
Polietilen	12 413	285,5	26 463	614,9	25 194	579,5	16,5	15,2
Polistiren	—	—	15 000	375,0	13 059	365,7	—	—
Poliropilen	—	—	35 000	875,0	—	—	—	—
Plastikleştiriciler	8 443	194,2	24 241	557,6	14 000	322,6	23,4	10,6
Sentetik Kauçuklar	—	—	48 500	1 142,5	21 406	893,1	—	—
Ftalik Anhidrit	11 250	236,3	32 250	677,3	8 500	178,5	23,4	5,5
Karbon siyahı	—	—	30 000	750,0	15 808	395,2	—	—
Etilen oksit	—	—	7 000	175,0	—	—	—	—
Etilen Glikol	—	—	10 000	150,0	—	—	—	—

Miktar : Ton
1978 Yılı Fiyatları
Değer : Milyon TL.

TABLO : 324 — III. Plan Döneminde Petrokimya Sanayii Üretiminde Gelişmeler (Devam)

Miktar : Ton
1978 Yılı Fiyatları
Değer : Milyon TL.

Anamallar	Gerçekleşme 1972		III. Plan dönemi 1977		Gerçekleşme 1977		III. Plan yıllık ortalama	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Plan Hedefi	Artış gerçekleşen
Kaprolaktam	—	—	21 200	922,2	14 476	629,7	—	—
Akilonitril	—	—	12 800	166,4	—	—	—	—
Dimetil tereftalat	—	—	32 000	1 120,0	3 682	128,9	—	—
Dodesil benzen	42	0,7	10 000	170,0	11 246	191,2	—	—
Akrilik elyaf	6 227	311,4	20 577	1 048,9	34 623	1 731,2	27,4	41,0
Poliamid elyaf	2 186	137,7	3 977	250,5	3 800	239,4	12,7	11,7
Poliester elyaf	11 734	821,4	22 734	1 591,4	25 500	1 785,0	14,1	16,8
Poliamid iplik	9 216	921,6	17 587	1 758,7	9 491	949,1	13,7	0,5
Poliester iplik	3 554	284,3	8 354	668,3	18 000	1 440,1	13,6	38,3
Polivinil Asetat	9 172	275,2	15 772	473,0	17 000	510,0	13,1	13,1
Toplam	—	3 937,2	—	14 748,7	—	11 273,4	30,2	23,4

TABLO : 325 — Petrokimya Sanayii (Talep)

Birim : 1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Benzen	10 758	53.8	40 575	217.7	32.2	58 500	313.4	110 000	528.6	11.0
Toluen	8 505	40.1	15 630	74.4	13.2	16 400	78.5	23 000	111.2	7.2
Ksilen	4 200	28.0	23 583	159.0	41.5	33 000	222.6	120 000	650.0	23.9
Tri/Per Klor Etilen	2 032	21.8	2 443	26.3	3.8	4 200	45.2	7 500	82.5	12.3
Polivinil Klorür	33 856	619.4	76 691	1 374.7	17.3	84 000	1 590.6	136 000	3 038.0	13.9
Polietilen	36 923	653.2	106 654	1 801.6	22.5	108 000	1 820.0	174 000	3 890.0	16.4
Polistiren	13 323	210.5	23 450	529.9	20.3	25 000	565.8	40 000	815.0	7.6
Polipropilen	7 286	100.0	16 339	224.3	17.6	17 000	233.3	28 000	904.0	31.1
Polivinil Asetat	9 172	275.2	18 907	508.2	13.0	20 000	610.0	30 000	900.0	8.1
Plastikleştiriciler	8 443	194.2	14 000	322.0	10.6	15 000	345.0	24 000	552.0	9.9
Stiren - Butadien Kauçuğu	13 755	206.3	20 433	788.9	30.8	30 000	1 298.0	42 000	1 482.0	2.7
Cis - Polibutadien Kauçuğu	291	6.7	3 200	137.6	83.0	7 400	358.2	6 800	426.4	3.6
Ftalik Anhidrit	14 649	274.5	10 985	206.5	— 5.5	12 000	222.8	30 000	727.5	26.7
Stabilizatörler	834	36.7	1 769	39.9	19.6	1 927	102.1	3 981	211.0	15.6
Karbon Siyahı	3 000	54.1	22 703	519.3	57.2	26 745	586.4	46 000	1 038.0	12.1
Etilen Oksit	19 300	480.0	215	5.4	—	250	6.2	30 000	750.0	160.9
Etilen Glikol	5 854	73.2	19 298	241.2	26.9	21 000	262.5	51 000	765.0	23.9
Kaprolaktam	10 635	276.5	10 442	551.9	14.8	22 500	978.3	24 100	1 068.6	1.8
Akrilonitril	6 152	69.9	34 000	386.3	40.8	48 000	545.3	70 000	881.3	10.1
Dimetil Tereftalat	10 845	176.2	30 035	557.1	25.9	33 000	1 695.0	53 000	1 995.0	3.3
Dodesil Benzen	9 123	77.4	17 288	242.4	25.7	21 800	287.1	36 000	509.8	12.2
Akrilik Elvaf	12 127	547.4	42 224	2 035.3	30.0	46 000	2 320.0	62 000	3 180.0	6.5
Pollamid Elvaf	2 196	138.3	4 120	258.9	13.4	4 900	307.7	7 000	462.0	8.5
Poliester Elvaf	12 422	869.1	24 012	1 692.9	14.2	28 000	1 976.0	37 000	2 754.0	6.9
Poliamid İplik	8 381	812.4	14 969	1 283.3	9.6	18 000	1 542.6	25 000	2 227.0	7.6
Poliester İplik	4 081	319.6	13 313	1 461.0	35.5	18 500	1 480.0	28 000	2 274.0	9.0
Diğerleri		1 363.5		2 404.6	11.9	—	2 661.1	—	4 260.0	9.8
TOPLAM		7 982.6		18 100.3	17.8	—	22 454.2	—	36 482.9	10.2

TABLO : 326 — Petrokimya Sanayii (Dışsatım)

Birim : 1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Benzen	—	—	—	—	—	—	—	42 740	235,1	—
Ksilen	—	—	—	—	—	—	—	55 000	330,0	—
Polipropilen	—	—	—	—	—	—	—	17 000	221,0	—
Polivinil Asetat	—	—	175	3,5	—	1 000	20,0	—	—	—
Stiren - Butadien Kauçuğu	—	—	—	—	—	2 000	30,0	—	—	—
Cis - Polibutadien Kauçuğu	—	—	—	—	—	2 000	46,0	6 700	154,1	27,4
Ftalik Anhidrit	—	—	—	—	—	—	—	15 000	173,0	—
Kaprolaktam	—	—	5 360	112,6	—	—	—	900	18,9	—
Dimetil Tereftalat	—	—	—	—	—	27 000	405,0	7 000	105,0	— 23,7
Akrilik Elyaf	—	—	151	6,0	—	2 000	80,0	8 000	320,0	32,0
Poliamid Elyaf	—	—	—	—	—	—	—	7 000	420,0	—
Poliester Elyaf	172	10,7	1 515	93,9	54,4	2 000	124,0	20 500	1 271,0	59,3
Poliamid İplik	1 505	150,5	—	—	—	—	—	—	—	—
Poliester İplik	—	—	—	—	—	—	—	2 000	126,0	—
Diğerleri	—	30,5	—	71,5	18,6	—	73,4	—	273,1	30,1
TOPLAM	—	191,7	—	287,5	8,4	—	778,4	—	3 586,7	35,7

3. İLKELEER VE POLİTİKALAR :

1891. (1) Petrokimya komplekslerinin ekonomik olarak tesisinin gerektirdiği birimlerin (hammadde hazırlama, ara ürün, polimerizasyon ve son ürünler gibi) bir bütün olarak, optimal kapasitede kurulması ve geliştirilmesi sağlanacaktır.

(2) Petrokimya sanayiinin denetimsiz gelişimini düzenleyecek ve ürünlerin gereksiz kullanım alanlarını sınırlayacak önlemler alınacaktır.

IX. PETROL ÜRÜNLERİ SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1892. Petrol ürünleri üretiminin III. Plan döneminde yılda ortalama 12,4 artacağı öngörülmüş gerçekleşme yüzde 7,1 olmuştur. (Tablo 329). Dünya petrol bunalımı, içinde bulunulan dış ödemeler darboğazı, rafinerilerdeki tevsi ve darboğaz giderme yatırımlarının öngörülen sürede tamamlanamamış olması üretimde planlanan düzeye ulaşılmasını engellemiştir.

1893. Irak - Türkiye bampetrol boru hattı III. Plan döneminde tamamlanarak işletmeye açılmış, son yılların koşulları nedeniyle tam kapasiteye ulaşamamıştır.

1894. III. Planda ilke olarak yer alan petrol sanayiindeki dikey entegrasyon gerçekleştirilememiştir.

2. HEDEFLER :

1895. Petrol ürünleri talep tahminleri, petrolün enerji kaynağı olarak kullanımını en az düzeye indirmek ilkesinin ışığı altında yapılmış; 111. Plan döneminde, yılda ortalama yüzde 11,3 olan talep artış hızının IV. Plan döneminde yüzde 9,3'e düşürülmesi öngörülmüştür. (Tablo 330). Sektördeki öteki mallardan farklı olarak IV. Plan döneminde devreye girecek petrokimya ve gübre tesislerinin yaratacağı talep nedeniyle nafiadaki talep artış hızının yüzde 33,0 olması beklenmektedir.

1896. Dışsatımın yılda ortalama yüzde 32,0 oranında artması hedef alınmıştır. (Tablo 331).

1897. Yapımları sürdürülmekte olan tevsi ve darboğaz giderme yatırımlarının tamamlanması ile yurt içi rafineri -kapasitesi 1983'te 28,2 milyon tona, petrol ürünleri üretimi de yılda ortalama yüzde 12,4 artışla 27,7 milyon tona ulaşacaktır. (Tablo 329).

1898. Yeni tevsi ve darboğaz giderme yatırımlarının tamamlanarak devreye girmesi ile dışalım gereği yılda ortalama yüzde 22,5 azalarak 1983 yılında 563 500 tona inecektir. (Tablo 332).

1899. Dördüncü Plan döneminde 16,3 milyar lira yatırım yapılacaktır. Bu dönemde Orta Anadolu Rafinerisi, Aliğa ve İpraş tevsileri ile bazı darboğaz giderme projeleri gerçekleştirilecektir. Yatırım programlarının düzenlenmesinde petrol ürünleri ve petrokimya sanayileri arasındaki yapısal bağımlaşma gözönünde bulundurulacaktır.

TABLO : 327 — Petrokimya Sanayii Üretimi

Birim : 1978 Yılı Fiyatları

Miktar : Ton

Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Benzen	10 758	53.8	11 035	52.2	0.5	16 680	83.4	152 740	763.7	55.7
Toluen	330	1.8	1 550	8.5	36.4	2 090	11.5	4 300	23.7	15.6
Ksilen	327	1.8	570	3.2	12.2	725	4.1	175 000	980.0	—
Tri/Per Klor Etilen	—	—	—	—	—	—	—	7 500	82.5	—
Polivinil Klorür	17 925	412.3	37 773	868.8	16.1	49 867	1 146.9	127 000	2 921.0	200
Polietilen	12 413	285.5	25 194	579.5	15.2	25 000	575.0	160 000	3 680.0	45 0
Polistiren	—	—	13 059	365.7	—	14 000	392.0	15 000	420.0	1.4
Polipropilen	—	—	—	—	—	—	—	45 000	1 125.0	—
Polivinil Asetat	9 172	275.2	17 000	510.0	13.1	21 000	630.0	30 000	900.0	7.4
Plastikleştiriciler	8 443	194.2	14 000	322.0	10.6	15 000	345.0	24 000	552.0	9.9
Stiren - Butadien Kauçuğu	—	—	18 206	—	—	32 000	1 328.0	32 150	1 334.2	0.1
Cis - Polibutadien Kauçuğu	—	—	3 200	137.6	—	9 400	404.2	13 500	580.5	7.5
Ftalik Anhidrit	11 250	236.3	8 500	178.5	— 5.5	9 000	189.0	40 000	840.0	34.8
Stabilizatörler	500	26.5	1 598	84.7	26.1	1 927	102.1	3 981	211.0	15.6
Karbon Siyahı	—	—	15 808	395.2	—	15 000	375.0	30 000	750.0	14.9
Etilen Oksit	—	—	—	—	—	—	—	30 000	750.0	—
Etilen Glikol	—	—	—	—	—	—	—	51 000	765.0	—
Kaprolaktam	—	—	14 476	629.7	—	22 500	978.8	25 000	1 087.5	2.2
Akrilonitril	—	—	—	—	—	—	—	52 500	682.5	—
Dimetil Tereftalat	—	—	3 682	128.9	—	60 000	2 100.0	60 000	2 100.0	0.0
Dodesil Benzen	—	—	11 246	191.2	—	12 000	204.0	24 000	408.0	14.9
Akrilik Elyaf	6 227	311.4	34 623	1 731.2	40.9	48 000	2400.0	70 000	3 500.0	7.8
Pollamid Elyaf	2 186	137.7	3 800	239.4	11.7	4 400	277.2	14 000	882.0	26.1
Poliester Elyaf	11 734	821.4	25 500	1 785.0	16.8	30 000	2 100.0	57 500	4 025.0	13.9
Poliamid İplik	9 216	921.6	9 491	949.1	0.6	11 400	1 140.0	18 000	1 800.0	9.3
Poliester İplik	3 554	284.3	18 000	1 440.0	33.4	18 500	1 480.0	30 000	2 400.0	10.2
Diğerleri	—	876.0	—	1 564.7	12.3	—	1 752.5	—	3 086.4	12.0
TOPLAM	—	4839.8	—	12 923.6	21.7	—	18 018.7	—	36 652.0	15.3

TABLO : 328 — Petrokimya Sanayii (Dışatım)

Birim : 1978 Yılı Fiyatları

Miktar : Ton

Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Benzen	—	—	29 540	162.5	—	41 320	230.0	—	—	—
Toluen	8 175	38.3	14 080	65.9	11.5	14 310	67.0	18 700	87.5	5.5
Ksilen	3 873	26.2	23 012	155.8	42.8	32 275	218.5	—	—	—
Tri/Per Klor Etilen	2 032	21.8	2 443	26.3	3.8	4 200	45.2	—	—	—
Polivinil Klorür	15 931	207.1	38 918	505.9	19.6	34 133	443.7	9 000	117.0	— 23.4
Polietilen	24 510	367.7	81 470	1 222.1	27.2	83 000	1 245.0	14 000	210.0	— 30.0
Polistiren	13 322	210.5	10 391	164.2	— 4.8	11 000	173.8	25 000	305.0	17.9
Polipropilen	7 286	100.0	16 339	224.3	17.6	17 000	233.3	—	—	—
Polivinil Asetat	—	—	82	1.7	—	—	—	—	—	—
Stiren - Butadien Kauçuğu	13 755	206.3	2 227	33.4	— 30.5	—	—	9 850	147.8	—
Cis - Polibutadien Kauçuğu	291	6.7	—	—	—	—	—	—	—	—
Ftalik Anhidrit	3 399	38.2	2 485	28.0	— 6.0	3 000	33.8	—	—	—
Stabilizatörler	334	10.2	171	5.2	— 12.6	—	—	—	—	—
Karbon Sivahı	3 006	54.1	6 835	124.1	18.1	11 745	211.4	16 000	288.0	6.4
Etilen Oksit	19 300	400.0	215	5.4	—	250	6.2	—	—	—
Etilen Glikol	5 853	73.2	19 298	241.2	26.9	21 000	262.5	—	—	—
Kaprolaktam	10 635	276.5	1 326	34.5	34.0	—	—	—	—	—
Akrilonitril	6 152	69.9	34 000	380.3	40.8	48 000	545.3	17 500	198.8	— 18.3
Dimetil Tereftalat	10 845	175.2	26 353	428.2	19.5	—	—	—	—	—
Dodesil Benzen	9 123	77.4	6 042	51.2	— 7.9	9 000	83.1	12 000	101.8	4.2
Akrilik Elvaf	5 900	235.0	7 752	310.1	5.6	—	—	—	—	—
Pollamid Elvaf	10	0.6	320	19.5	100.6	500	30.5	—	—	—
Poliester Elvaf	860	58.4	27	1.8	— 43.9	—	—	—	—	—
Poliamid İplik	670	40.9	5 478	334.2	52.2	6 600	402.6	7 000	427.0	1.2
Poliester İplik	528	35.3	313	21.0	— 9.9	—	—	—	—	—
Diğerleri	—	523.0	—	911.4	11.8	—	082.0	—	1 444.7	8.1
TOPLAM	—	3 334,5	—	5 464,2	10,4	—	5 213,9	—	3 417,6	— 8.1

TABLO: 329 – Petrol Ürünleri Üretimi

Değer : 1978 Fiyatlarıyla Milyon TL.
Miktar :Ton

ANA MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda ortalama yüzde artış	Üçüncü Plan hedefi 1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
LPG	334 000	1 102,2	386 377	1 275,0	2,9	694 000	2 290,2	15,8	576 000	1 900,3	1 054 000	3 478,2	12,8
Benzin	1 487 000	10 706,4	2 333 527	16 801,4	9,4	2 487 000	17 906,4	10,8	2 177 000	15 674,0	3 633 000	26 157,6	10,8
Nafta	214 000	642,0	362 326	1 087,0	11,1	784 000	2 352,0	29,7	397 000	1 191,0	1 414 000	4 242,0	28,9
Jet Yakıtı	230 000	1 081,0	193 036	907,3	—3,5	430 000	1 786,0	10,6	501 000	2 355,0	971 000	4 563,7	14,1
Gazyağı	489 000	1 858,2	596 161	2 265,4	4,0	664 000	2 523,2	6,3	485 000	1 843,0	888 000	3 374,4	12,9
Motorin	2 607 000	11 210,0	3 383 377	14 548,5	5,3	4 957 000	21 315,0	13,7	4 110 000	17 673,0	7 071 000	80 405,3	11,5
Solvant	11 000	37,4	28 812	98,0	21,3	21 000	71,4	13,8	26 000	88,4	31 000	105,4	3,6
Fuel-Oil	4 879 000	10 245,9	6 423 780	13 489,9	5,6	7 759 000	16 293,9	9,7	5 886 000	12 360,6	10 759 000	22 593,9	12,8
Asfalt	216 000	820,8	379 094	1 440,6	11,9	386 000	1 466,8	12,3	360 000	1 368,0	693 000	2 633,4	14,0
Madeni Yağ	—	—	163 215	1 135,2	—	230 000	1 599,7	—	152 000	1 057,2	277 000	1 926,5	12,8
Rafineri Yakıt Gazı	251 000	—	178 387	—	—	391 000	—	—	180 000	—	910 000	—	—
Diğerleri	—	—	5 894	18,9	—	—	—	—	15 000	48,0	28 000	89,6	13,3
TOPLAM	10 718 000	37 703,9	14 434 381	53 067,2	7,1	18 803 000	67 604,6	12,4	14 865 000	55 559,0	27 729 000	99 570,0	12,4

TABLO : 330 – Petrol Ürünleri Talebi

Miktar : Ton

Değer : Milyon TL. (1978 Yılı Fiyatlarıyla)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
LPG	336 000	1 108,8	687 959	2 270,3	15,4	879 000	3 152,6	1 342 500	4 668,0	8,2
Benzin	1 250 000	9 030,0	2 300 000	16 560,0	13,0	2 277 000	16 264,0	3 425 000	25 117,6	9,1
Nafta	143 000	429,0	300 000	900,0	15,9	397 000	1 191,0	1 614 000	4 943,0	33,0
Jet Yakıtı	141 000	662,7	193 000	907,1	6,4	200 000	1 151,0	338 000	2 031,7	12,0
Gazyağı	505 000	1 919,0	595 000	2 261,0	3,3	549 000	2 079,4	640 000	2 481,6	3,6
Motorin	2 495 000	10 728,5	4 500 000	19 350,0	12,5	4 700 000	19 502,0	7 133 000	30 597,5	9,4
Solvant	11 000	37,4	25 000	85,0	17,9	26 000	88,4	31 000	105,4	3,6
Fuel-Oil	4 852 000	10 189,2	7 470 000	15 687,0	9,0	7 700 000	15 943,3	10 659 000	22 409,9	7,1
Asfalt	206 000	782,8	350 000	1 330,0	11,2	360 000	1 368,0	620 000	2 443,6	12,3
Madeni Yağ	135 000	891,0	230 000	1 610,0	12,6	195 000	1 341,0	290 000	2 012,3	8,5
Rafineri Yakıt Gazı	251 000	—	178 387	—	—	180 000	—	910 000	—	—
Diğerleri	6 000	18,0	18 000	54,0	24,6	19 000	60,0	28 000	89,6	8,4
TOPLAM	10 311 000	35 766,4	16 817 346	61 014,4	11,3	17 482 000	62 140,7	27 030 500	96 900,2	9,3

TABLO : 331 — Petrol Ürünleri Dışsatımı

Miktar: Ton

Değer : Milyon TL. (1978 fiyatlarıyla)

Mallar	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Benzin	319 000	1 595,0	—	—	—	—	—	208 000	1 040,0	—
Nafta	97 000	291,0	—	—	—	—	—	—	—	—
Jet yakıtı	71 000	284,0	—	—	—	301 000	1 204,0	633 000	2 532,0	16,0
Gazyağı	—	—	—	—	—	—	—	248 000	892,8	—
Motorin	237 000	687,3	—	—	—	—	—	—	—	—
Fuel - Oil	154 000	283,4	—	—	—	—	—	100 000	184,0	—
Asfalt	—	—	—	—	—	—	—	73 000	189,8	—
Toplam	878 000	3 140,7	—	—	—	301 000	1 204,0	1 262 000	4 838,6	32,0

TABLO 332 — Petrol Ürünleri Dışsalımı

Miktar : Ton

Değer : Milyon TL (1978 fiyatlarıyla)

Mallar	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
LPG	—	—	210 209	867,1	—	303 000	1 251,8	288 500	1 189,8	— 1,0
Benzin	—	—	24 465	144,3	—	100 000	590,0	—	—	—
Nafta	—	—	—	—	—	—	—	200 000	701,0	—
Gazyağı	—	—	—	—	—	64 000	236,4	—	—	—
Motorin	—	—	1 161 439	3 600,5	—	590 000	1 829,0	62 000	192,2	— 36,3
Fuel - Oil	57 000	112,6	1 043 328	2 060,6	78,9	1 814 000	3 582,7	—	—	—
Madeni yağ	135 000	391,0	36 514	241,0	— 23,0	43 000	283,8	13 000	85,8	— 23,3
Diğerleri	3 000	9,0	—	—	—	4 000	12,0	—	—	—
Toplam	195 000	1 012,6	2 475 955	6 913,5	47,0	2 918 000	1 785,7	563 500	2 168,8	— 22,5

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1900. (1) Petrol ürünleri talebi yurt içi üretimle karşılanacaktır.

(2) Petrolün enerji kaynağı olarak tüketimi en aza indirilecektir.

(3) Petrol ürünleri talepleri incelenerek rafineri üretim programları yeniden düzenlenecektir.

(4) Rafineri kapasitesi, uzun dönemde, petrol ürünleri talebinin yüzde 10'u üzerinde planlanacaktır.

(5) Petrol ürünleri üretimine yönelik yeni yatırımlar Türkiye Petrolleri A.O. tarafından gerçekleştirilecektir.

(6) Yurt içi petrol ve ürün boru ağı en hızlı bir biçimde gerçekleştirilerek petrol ve ürünlerinin karayolu ile taşınması en az düzeye indirilecektir.

(7) Nato boru hatlarının sivil amaçlarla kullanılmasının yaygınlaştırılması için başlatılmış olan çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

(8) Depolama kapasiteleri petrol ürünleri dağıtımında darboğaz yaratmayacak biçimde planlanacak ve yapılacaktır.

(9) Benzine aikol karıştırılması olanağı araştırılacak, ulaşılan pratik sonuçlar hızla uygulamaya konulacaktır.

(10) Yeni rafinerilerin gerektireceği malzeme - donatımın yurt içinde üretim olanakları araştırılacaktır.

X. GÜBRE SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1901. Tarımda işlenebilir toprakların sınırına yaklaşılması ve gübrenin tarımsal üretimde verimi artırıcı etkisinin olumlu sonuçlan gübre kullanımının önemini artırmıştır. Bu nedenle gübre tüketiminde plan hedefine varan bir düzeye ulaşılmıştır.

1902. III. Plan döneminde gübre sanayiinde üretim hedeflerine ulaşamamıştır. Yeni diamonyum fosfat, amonyum sülfat, tripl süper fosfat, üre ve kompoze gübre tesislerinin kurulması ve üretime geçmesi ile azotlu gübre üretiminin yılda ortalama yüzde 6,7, fosfatlı gübre üretiminde yüzde 18,5 artış sağlanmıştır. III. Plan fiziksel hedeflerine göre 551 000 tona ulaşması öngörülen gübre üretim hedefi yüzde 36,0 oranında; 455 000 tona ulaşması öngörülen fosfatlı gübre üretim hedefi ise yüzde 68,0 oranında gerçekleşmiştir. (Tablo 333) Amonyum nitrat, amonyat, fosfat asidi, sülfat asidi için beklenen üretim düzeylerine ulaşamamıştır. Yatırımlardaki gecikmenin yanı sıra hammadde sağlamadaki güçlükler, enerji kısıtlaması ve diğer bazı teknik nedenler III. Plan boyunca kapasite kullanım oranının düşük düzeyde kalmasına yol açmıştır. 1976 yılında kullanılabilen kapasite oranı azotlu gübre tesislerinde yüzde 52,0, fosfatlı gübre tesislerinde yüzde 63,0'dır.

1903. III. Plan döneminde gübre tüketiminde yıllık ortalama artış azotlu gübrelerde yüzde 12,2, fosfatlı gübrelerde yüzde 18,4'dür. Gübre ve hammaddeleri dışalımını 1978 fiyatları ile dönem başında 3,6 milyar lira iken dönem sonunda 7.5 milyar liraya yükselmiştir. Gübre üretiminin, tüketimine oranı III. Plan dönemi sonunda, azotlu gübrelerde yüzde 29,8 ve fosfatlı gübrelerde yüzde 51,0 olmuştur.

1904. Kurulu gübre tesisleri içerisinde entegrasyonu tam olan, plan ve programlardaki ilke ve önlemlere uygun olarak kurulmuş tesisler yanında entegrasyonu tam olmayan dışa bağımlı tesisler de bulunmaktadır.

2. *HEDEFLER :*

1905. IV. Plan hedeflen saptanırken, ekilebilir tarım alanlarının yaklaşık yüzde 69'unun gübrelenebilmesi, gübre gereksiniminin yüzde 71'inin yurt için üretimle sağlanması için gerekli yatırımların yapılması, doğal kaynakların değerlendirilmesi ile gübre sanayiine hammadde sağlanarak bu sanayiinin dışa bağımlılıktan kurtarılması temel alınmıştır.

1906. Bitki besin maddesi olarak 1,3 milyon ton azotlu ve 1,1 milyon ton fosfatlı gübre tüketimi ile Dördüncü Plan dönemi sonunda toplam 2,4 milyon ton gübre tüketimi hedef alınmıştır. Gübre sanayiinin gelişimine uygun Bu Sanayiinin ara ürünleri olan amonyak, fosfat asidi ve sülfat asidi talebi de hızlı bir artış gösterecek ve böylece tüm gübre sektörü talep artış hızı IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 16,9 olacaktır. (Tablo 334)

Gübre sanayiinde IV. Plan döneminde dışsattım olanağı görülmemektedir.

1907. IV. Plan döneminde azotlu gübre üretiminin yılda ortalama yüzde 17,5 fosfatlı gübre üretiminin yüzde 16,7 oranlarında artması hedef alınmıştır. (Tablo -332). Bu üretim artışı yeni amonyum nitrat, amonyum sülfat ve kompoze gübre tesislerinin üretime başlamaları ve kullanılabilir kapasite oranının yükseltilmesi ile sağlanacaktır. IV. Beş Yıllık Plan dönemi sonunda ulaşılacak gübre üretim kapasitesinin 1 080 000 ton azotlu, 987 000 ton fosfatlı ve 123 000 ton potaslı gübrelerden oluşması hedef alınmıştır. (Tablo 335).

1908. IV. Plan döneminde başlatılan üç gübre tesisi yatırımının gerçekleşmesi dönem sonuna kadar süreceğinden bu tesislerin IV. Plan dönemi üretim artışına katkısı olamayacaktır.

1909. Kurulacak yeni kompoze gübre tesisleri ile IV. Plan dönemi sonunda potaslı gübre dışalımına gereksinim kalmaması, azotlu ve fosfatlı gübre dışalımının ise yurt içi talebin yüzde 29,0'ını oluşturması beklenmektedir. Dönem sonunda 1978 fiyatları ile 9,3 milyar liraya çıkacak olan gübre sektörü toplam dışalımının yaklaşık 4,1 milyar lirasını gübre sanayiinin anağirdileri olan amonyak, fosfat asidi ve sülfat asidi dışalımını oluşturacaktır. (Tablo336).

1910. Gübre sanayiinde IV. Plan döneminde yapılacak 19,5 milyar lira yatırım ile Soma Gübre Tesisinin tamamlanması, Anadolu Gübre Tesisi ve IV. gübre tesisi yatırımlarının sürdürülmesi, hammadde olanaklarına bağlı olarak Mazı Dağı, Şırnak ve Konya gübre tesisleri yatırımlarının başlatılması öngörülmüştür. Yeni kurulacak ve kurulması planlanacak gübre tesislerinin nafta ve amonyak gereksiniminin yurt içi kaynaklardan karşılayabilmek amacıyla nafta ve amonyakın linyitten üretimi için gerekli etüt-proje çalışmaları yapılacak, bulgulara göre gübre sektörünün girdi programı yönlendirilecek.

TABLO: 333 – Gübre Sanayii Üretim Tahminleri

Birim : 1978 Fiyatları
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda ortalama yüzde artış	Üçüncü Plan hedefi 1977		Yılda ortalama yüzde artış	1978		1983		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Amonyak	50 047	336,6	130 714	852,9	21,2	224 047	1 403,2	33,3	302 048	1 970,9	700 000	4 567,5	18,3
Fosfat Asidi	38 650	353,9	160 647	1 466,7	33,0	323 650	2 954,9	53,0	161 891	1 478,1	500 000	4 565,0	23,9
Sülfat Asidi	167 101	217,2	211 433	274,9	4,8	1 137 101	1 466,5	46,5	337 000	438,1	1 250 000	1 625,0	29,9
Ara Ürünler Toplamı		896,7		2 594,2	23,7		5 824,6	45,4		3 887,1		10 757,5	22,6
Azotlu Gübreler (N)	143 625	1 133,9	198 501	1 567,2	0,7	551 235	4 852,0	30,9	398 900	3 149,3	891 600	7 039,2	17,5
Fosfatlı Gübreler (P ₂ O ₅)	132 566	896,7	309 191	2091,4	18,5	454 945	3 077,2	23,0	373 103	2 523,7	798 300	5 399,7	16,7
Potashlı Gübreler (K ₂ O)	—	—	—	—	—	—	—	—	8 000	39,2	50 000	245,0	44,3
Nihai Ürünler Toplamı		2 030,6		3 658,9	12,5		7 429,2	29,6		5 712,2		12 683,9	17,3
TOPLAM		2 927,3		6253,1	18,4		13 353,8	35,3		9 599,3		23441,4	19,6

TABLO: 334 – Gübre Sanayii Yurt İçi Talep Tahminleri

Birim : 1978 Fiyatları
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
MALLAR										
Amonyak	114 621	747,9	251 344	1 640,0	17,0	382 048	2 493,7	933 000	6 087,7	19,6
Fosfat asidi	73 650	672,4	244 375	2 231,1	27,1	191 891	1 752,0	700 000	6 390,9	29,5
Sülfat asidi	228 514	297,1	360 392	486,5	9,6	387 000	503,1	1 800 000	2 340,0	36,0
Gübre sanayii ara ürünleri toplamı		1 717,4		4 357,6	20,4		748,8		14 818,6	25,6
Azotlu Gübreler (N)	374 346	2 955,5	665 532	5 254,4	12,2	756 000	5 968,8	1 340 000	10 579,3	12,1
Fosfatlı Gübreler (P ₂ O ₅)	260 532	1 762,2	606 348	4 101,3	18,4	612 000	4 119,6	1 052 000	7 115,6	11,4
Potashlı Gübreler (K ₂ O)	27 150	133,0	19 550	95,8	— 6,3	30 000	147,0	50 000	245,0	10,8
Nihai Ürünler Toplamı		4 850,7		9 451,5	14,3		10 256,4	2 442 000	17 939,9	11,8
TOPLAM		6 568,1		13 809,1			15 004,2		32 758,5	16,9

TABLO : 335 – Gübre Cinslerine Göre Kurulu Gübre Kapasitesi

	Bitki besin maddesi yüzdesi	1973 Ton/Yıl (1)	1983 Ton/Yıl (1)
Amonyum Nitrat	21 N	12.600	12.600
Amonyum Nitrat	26 N	242.450	396.896
Amonyum Sülfat	21 N	42.000	57.750
Üre	46 N	235.290	235.290
Normal Süperfosfat	16-18 P ₂ O ₅	38.420	38.420
Tripl Süperfosfat	43-45 P ₂ O ₅	360.800	360.800
Diamonyum Fosfat	18N-46 P ₂ O ₅	67.626-172.810 (2)	103.626-264.810 (2)
Kompoze gübre	Çeşitli	98.770-100.095 (2)	321.370-323.195 (2)

5. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1911. (1) Gübre sanayiinde kapasite kullanımı oranını artırıcı etkin önlemler uygulanacak, mevcut tesislerde darboğaz giderici yatırımlar öncelik olacaktır.

(2) Gübre üretim tesislerinin hammadde ile entegre olarak kurulması esas olacaktır.

(3) Türkiye pirit rezervleri saptanacak, gübre sanayiinin talebi olan sülfürik asit üretimi piritte yöndendirilecektir.

(4) Gübre sanayiinde yan mamul dışalımını gücendirici vergi uygulamasına gidilecektir.

(5) Gübre talebindeki gelişme gözönünde bulundurularak gübre anaplanı revize edilecektir.

(6) Gübre sanayiinin fosfat kayası pirit v.b. girdileri ile sülfat asidi, amonyak ve fosfat asidi gibi ara ürünlerinin ekonomik koşullarda ve yerli hammaddeye dayalı olarak yurt içinden sağlanması hedef alınacaktır.

(7) Uygulanması elverişli tarım bölgelerinde, belirli teknoloji içeren ve ekonomik kapasitelerdeki kompost gübre tesislerinin kurulması özendirilecektir.

(8) Gübre dağıtım sistemi daha etkin ve düzenli duruma getirilecek, yerli gübre tesislerinde finansman ve stoklama sorunları nedeniyle üretimin durdurulmasını önleyecek tedarik dağıtım programları hazırlanarak uygulanacaktır.

XI. SERAMİK SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1912. Seramik sektörü ürünlerine yurt içi talebin III. Planda yılda ortalama yüzde 12,7 artacağı tahmin edilmiş, gerçekleşen artış yüzde 18,5 olmuştur. Sağlık gereçleri ile yer duvar döşemeleri talebi, sektör ortalamasının ve plan tahminlerinin üzerinde artış gösterirken elektroporselen, sofrasüs eşyası talebi ise plan hedeflerinin altında kalmıştır.

(1) Bitki besin maddesi olarak.

(2) Birinci sayılar N kapasitesini, ikinci sayılar ise P₂O₅ kapasitesi vermektedir.

1913. Yer ve duvar döşemeleri üretimi, III, Planda hedeflenen üretim artış hızının yaklaşık iki katı düzeyinde gerçekleşirken toplam sektör yıllık ortalama artış hızı yüzde 18,8 olmuştur. Hedef alınan toplam üretim ortalama artış hızı ise yüzde 12,1'dir. Sofra ve süs eşyası üretim artış hızı plan hedefinin altında kalırken, diğer anamal gruplarında plan hedefleri aşılmıştır. (Tablo 337).

1914. Sürekli olmamakla birlikte özellikle yer - duvar döşemeleri ve sağlık gereçlerinde dışsatım gerçekleştirmiş, izolator dışalımını plan dönemi boyunca sürmüş ve 1977 yılında 54,5 milyon liralık dışalım yapılmıştır.

2. HEDEFLER :

1915. Seramik sanayii ürünlerine olan yurt içi talebin IV. Plan döneminde, yılda ortalama yüzde 10,4 oranında artacağı beklenmektedir. Sofra ve süs eşyası talebinin artış hızı melaminden yapılmış ürünlerin ikame etkisi nedeniyle, düşmekte bu mal grubunda plan döneminde yılda yüzde 5,1 oranında talep artışı beklenmektedir. Yılda ortalama yüzde 6,5 oranında artması beklenen yer ve duvar döşemeleri talebi, özellikle inşaat sektörünün gelişme hızına ve yapılan konutların niteliğine bağlıdır. Sağlık hizmetlerinin geliştirilip yaygınlaştırılması ve inşaat sektörüne bağlı olan sağlık gereçleri talebi yılda ortalama yüzde 14,6 oranında artacaktır. Elektrik üretim, dağıtım ile köy elektrifikasyonu ve haberleşme ağının yaygınlaşmasına paralel olarak elektro-porselen talebinin IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 15,5 oranında artması beklenmektedir. (Tablo 338)

1916. Seramik sanayii dışsatımı yılda ortalama yüzde 34,6 oranında artarak 1983'de 382,0 milyon liraya ulaşacaktır. (Tablo 339) Yer ve duvar döşemelerindeki artış yüzde 32,7, sağlık gereçlerinde yüzde 40,6 olacaktır. Dışsatımda yeterli düzeye ulaşılabilmesi; mevcut ve potansiyel dışsatım pazarı olan KİBİ ülkelerinin arzulanacağı standartta üretim yapılması zamanında ve dünya navlun fiyatlarıyla sevkiyatının gerçekleştirilebilmesi ile olanaklıdır.

1917. IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 12,4 oranında bir üretim artışı planlanmıştır. 1983 yılı için öngörülen üretimi gerçekleştirmek için yaratılması gereken ek kapasite 127,3 bin ton dolayındadır. Sağlık gereçleri ve elektroporselen üretiminde hedeflenen artış hızı ise ortalamanın üzerindedir. (Tablo 337)

1918. Seramik sanayiinde, elektroporselen dışındaki anamallar yurt içi üretimle karşılanacağından, dışalım söz konusu olmayacaktır. Ancak izolator yurt içi talebinin üretimle karşılanamayan kısmın dışalımına devam edilecektir. (Tablo 338)

1919. IV. Plan döneminde, sofras ve süs eşyasında yaklaşık 3,7 bin ton, duvar ve yer döşemesinde 78,1 bin ton, sağlık gereçlerinde 29,4 bin ton ve elektroporselende 16,1 bin tonluk ek kapasite yaratabilmek için yaklaşık 2,5 milyar lira yatırım yapılacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1920. (1) Seramik sektörünün dışsatıma yönelik olarak geliştirilebilmesi amacıyla yer - duvar karoları, sağlık gereçleri ve sofras-süs eşyasında mevcut kapasiteden en üst düzeyde yararlanılacak, dışsatıma yönelik yeni kapasiteler yaratılacaktır.

(2) Plan döneminde hızla artan elektroporselen talebini karşılayabilmek için bu alana yönelik yatırımlar özendirilecektir.

TABLO: 336 – Gübre Sanayii Dışalım Tahminleri

Birim : (1978 Fiyatları)
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Amonyak	64 594	421,3	122 266	787,1	13,4	80 000	522,8	233 000	1 520,2	7,1
Fosfat Asidi	50 000	319,5	139 141	764,4	19,1	30 000	273,9	200 000	1 825,9	46,1
Sülfat Asidi	61 413	79,9	148 959	193,6	19,4	50 000	65,0	550 000	715,0	61,6
Ara Ürünler Toplamı		820,7		1 745,1	16,3		861,7		4 061,1	36,3
Azotlu Gübreler (N)	344 673	1 831,6	441 630	3 687,2	15,2	357 125	2 819,5	448 400	3 540,1	4,6
Fosfatlı Gübreler (P ₂ O ₅)	144 324	865,5	266 400	2 009,9	18,4	238 897	1 615,9	253 700	1 715,9	1,2
Potaslı Gübreler (K ₂ O)	29 400	144,1	22 550	110,5	-5,2	22 000	107,8	—	—	—
Nihai Ürünler Toplamı		2 841,2		5 807,6	15,4		4 543,2		5 256,0	2,9
Toplam		1 651,9		7 552,7	15,7		5 404,9		9 317,1	11,5

TABLO: 337 – Seramik Sanayii Üretimi

Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.
(1978 fiyatlarıyla)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış (Yüzde)	Üçüncü Plan hedefi 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış (Yüzde)	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Sofra ve Süs eşyası	7 200	280,5	8 750	340,9	4,0	10 660	421,4	8,5	9 700	377,9	12 840	500,3	5,8
Yer ve Duvar Döşemeleri	30 656	487,5	112 000	1 489,7	25,0	62 606	832,6	11,3	137 000	1 822,2	225 985	3 005,7	10,5
Sağlık Gereçleri	8 990	422,3	20 730	973,9	18,2	16 990	798,1	13,6	25 000	1 174,5	50 600	2 377,1	15,1
Elektroporselen	4 000	131,3	9 850	327,7	20,1	9 000	287,5	17,0	11 650	381,8	26 100	855,4	17,5
TOPLAM	56 846	1 321,4	151.330	3 132,2	18,8	99 155	2 339,6	12,1	183 350	3 756,4	315 525	6 738,5	12,4

TABLO: 338 – Seramik Sanayii Yurt İçi Talebi

Birim : (1978 Fiyatları)
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
MALLAR										
Sofra ve Süs Eşyası	6 932	270,1	8 730	340,2	4,7	9 700	377,9	12 440	484,7	5,1
Yer ve Duvar Döşemeleri	34 755	462,3	110 000	1 463,1	25,9	123 100	1 637,4	163 658	2 244,0	6,5
Sağlık Gereçleri	8 745	410,8	20 600	967,7	18,7	24 670	1 158,8	48 750	2 290,1	14,6
Elektroporselen	5 700	189,6	10 500	349,2	13,0	12 900	429,0	26 515	881,8	15,5
Toplam	56 132	1 332,8	149 830	3 120,2	18,5	170 370	3 603,1	256 363	5 900,6	10,4

TABLO 339 — Seramik Sanayii Dış Ticareti

Miktar : Ton
Değer : Milyon TL (1978 fiyatlarıyla)

Mallar	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış (Yüzde)	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
DIŞSATIM (FOB)										
Sofra- ve Süs Eşyası								400	11,7	—
Yer ve Duvar Döşemeleri						13 900	76,5	57 327	315,3	32,7
Sağlık Gereçleri						330	10,0	1 830	55,0	40,6
Muhtelif (1)	12,7	4,4	— 19,1	—	—	—	—	—
TOPLAM DIŞSATIM	12,7	4,4	— 19,1	14 230	86,5	59 557	382,0	34,6
DIŞALIM (CIF)										
Elektroporselen		7,2	—	54,4	49,9	1 250	86,8	415	28,8	— 19,8
TOPLAM DIŞALIM		7,2		54,4	49,9	1 250	86,8	415	28,8	— 19,8

(1) Yer ve duvar döşemeleri, sağlık gereçleri ve sofrasüs eşyasını kapsamaktadır.

*XII. CAM SANAYİİ :**1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :*

1921. Cam sanayii, HL plan döneminde hızlı bir gelişme göstermiş, yurt içi talebin tümü yurt içi üretimle karşılanmış, dışsatım belirli bir düzeye erişmiştir. 1972'de 197,0 bin ton olan cam üretimi yılda ortalama yüzde 14,6 artış göstererek 390,0 bin ton düzeyine yükselmiştir.

III. Plan döneminde, düz cam üretimi yılda ortalama yüzde 14,9 sını kap üretimi yılda ortalama yüzde 15,2 ve ev eşyası üretimi yılda ortalama yüzde 8,6 artarak plan hedeflerini aşmıştır. (Tablo 340)

1922. 1972'de 13.765 ton olan cam dışsatımı 1977'de 40.595 tona yükselmiştir. Özellikle sını kap ve ev eşyası dışsatımı önemli artış göstermiştir.

2. HEDEFLER :

1923. Cam sanayii yurt içi talebinin yılda ortalama yüzde 10,2 oranında artması beklenmektedir. Bu dönemde özellikle cam yünü, sını kap, optik cam ve emniyet camları talebi ortalama artış hızının üzerinde bir artış gösterecektir. (Tablo 341)

1924. Cam sanayiinin başlıca hammaddesi olan soda ve diğer maddelerin yurt içinden sağlanabilme olanağı ve cam sanayiimizin belirli bir gelişme düzeyine ulaşması nedenleriyle IV. Plan döneminde cam sanayiinin önemli bir dışsatım olanağı yaratacağı öngörülmektedir.

1925. Cam sanayii dışsatımı yılda ortalama yüzde 30,7 artış gösterecektir. Dışsatımda ağırlığı olan cam ürünleri düz cam, sını kap, ev eşyası ve emniyet camlarıdır. (Tablo 342)

1926- Üretim yılda ortalama yüzde 13,7 artacak, iç talepde artış hızına bağlı olarak özellikle çift cam ve emniyet camları üretimi gelişme gösterecektir. (Tablo 340)

1927. Özel niteliği olan bazı mallar dışında dışalım öngörülmemektedir. Sektör anamalları üretiminin yurt içi talebi tamamen karşılayabilecek büyüklüklere erişmesi nedeniyle bu dönemde dışalım yılda ortalama yüzde 34,5 oranında düşecektir. (Tablo 343)

1928. Cam sanayiinde 2,2 milyar TL. yatırım yapılması öngörülmüştür. Düz cam, ev eşyası, optik cam, cam yünü ve TV camları üretiminde dışalımda ikâme sağlayan ve dışsatıma dönük yeni yatırımlar yapılacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1929. (1) Sektörde kurulu kapasitelerin en verimli biçimde kullanılması sağlanacaktır.

(2) IV. Plan döneminde dışsatıma dönük ekonomik büyüklükte kapasitelerin yaratılması ve dışsatım olanaklarının en üst düzeyde değerlendirilmesi esas olacaktır.

(3) Cam ürünlerinin Türk Standartlarına uygun özelliklerde olması için gerekli kontroller yapılacak, eksik olan standartlar hazırlanacaktır.

TABLO: 340 – Cam Sanayii Üretimi

Miktar : Ton
Değer : Milyon TL. (1978 fiyatlarıyla)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış (Yüzde)	Üçüncü Plan hedefi 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış (Yüzde)	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
	Düz Cam	72 888	695,6	147 296		1 395,5	14,9		147 088	1 389,1	14,8	155 100	
Emprime ve Telli Cam	10 693	84,7	22 285	190,9	17,7	31 017	258,8	25,0	26 180	221,9	43 400	366,4	10,6
Sınai Kaplar	72 700	638,5	152 890	1 293,6	15,2	132 317	1 143,0	12,4	172 136	1 447,1	292 200	2 827,4	14,3
Ev Eşyası	27 720	976,8	41 900	1 477,9	8,6	40 425	1 424,9	7,8	47 270	1 667,5	89 500	3 159,9	13,6
Cam Yünü	3 057	73,2	7 200	172,3	18,7				8 100	196,5	14 795	367,6	13,3
Cam Tülü	208	29,5	316	44,8	8,7				360	51,0	565	80,1	9,4
Roving ve Keçe	—	—	1 914	94,9	—				2 395	148,0	3 560	227,3	9,0
Cam Boru (Aydınlatma)	1 632	42,1	2 695	69,5	10,5				2 910	75,0	4 130	106,4	7,3
Cam Boru (Sağlık, Laboratuar) ve Cam Çubuk	519	21,1	1 440	58,6	22,7				1 610	65,6	2 890	117,5	12,4
Ampul Kavanozu	1 014	23,3	1 100	25,3	1,7				1 180	27,1	1 650	37,0	6,9
Cam Mozaik	890	11,1	1 300	16,2	7,9				1 340	16,7	1 550	19,3	2,9
Optik Cam (İşlenmiş)	3	4,5	55	82,5	78,9				64	96,0	113	169,5	12,0
Emniyet Camları	2 615	113,1	10 956	449,2	31,8				12 600	516,0	24 380	983,6	13,8
Çift Cam	—	—	766	21,8	—				1 246	35,2	3 320	83,8	18,9
Diğerleri	3 100	99,1	2 757	88,2	— 2,3				3 171	101,4	8 075	258,2	20,6
TOPLAM		2 812,6		5 471,2	14,2					6 129,9		11	13,7

TABLO: 341 – Cam Sanayii Yurt İçi Talebi

Birim : (1978) Yılı Fiyatları
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
MALLAR										
Düz Cam	64 854	630,5	128 569	1 249,9	14,7	138 000	1 331,9	235 400	2 288,5	11,5
Emprime ve Telli Cam	10 498	91,8	20 129	176,1	13,9	22 380	195,8	36 400	318,4	10,2
Sınaî Kaplar	70 920	627,9	132 344	1 171,8	13,3	154 136	1 340,4	268 700	2 379,1	12,1
Ev Eşyası	25 900	912,2	33 515	1 180,4	5,3	40 070	1 412,0	59 400	2 092,0	8,2
Cam Yünü	3 726	96,0	5 592	117,5	4,1	6 090	128,0	10 455	219,7	11,4
Cam Tülü	208	29,5	316	44,8	8,7	360	51,0	565	80,1	9,4
Roving ve Keçe	371	9,9	1 250	67,2	46,7	1 695	129,3	2 670	203,6	9,5
Cam Boru (Aydınlatma)	2 030	52,3	2 695	69,5	5,9	2 910	75,0	4 130	106,4	7,2
Cam Bora (Sağlık, Laboratu var ve Cam Çub.	1 071	43,6	1 440	58,6	6,1	1 610	65,6	2 890	117,5	12,4
Ampul Kavanozu	1 035	23,8	1 100	25,3	1,2	1 180	27,1	1 650	37,9	6,9
Cam Mozaik	890	11,1	1 300	16,2	7,9	1 340	16,7	1 550	19,3	2,9
Optik Cam (İşlenmiş)	3	4,5	55	82,5	78,9	64	96,0	113	169,5	12,0
Emniyet Camları	2 887	118,5	10 939	448,9	30,5	12 550	515,0	23 500	964,4	13,4
Çift Cam	—	—	352	13,0	—	566	20,8	860	31,7	8,8
Diğerleri	3 561	118,6	5 180	181,5	8,9	5 595	195,0	7 770	252,4	5,3
TOPLAM		2 770,2		4 903,2	12,1		5 599,6		9 280,5	10,2

TABLO: 342 – Cam Sanayii Dışsatımı

Birim : (1978 Fiyatları)
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Düz Cam	8 900	69,2	18 727	145,6	16,0	17 100	171,9	74 600	580,2	34,3
Emprime ve Telli Cam	682	4,7	2 156	14,8	25,8	3 800	26,1	7 000	48,0	13,0
Sınaî Kaplar	1 780	10,6	20, 546	121,8	63,0	18 000	100,7	34 100	448,3	33,3
Ev Eşyası	1 820	64,6	8 385	297,5	35,1	7 200	255,5	30 100	1 067,9	33,1
Cam Yünü	—	—	1 6018	54,8	—	2 010	68,5	4 340	147,9	16,6
Roving ve Keçe	—	—	664	17,7	—	700	16,7	890	23,7	4,9
Çift Cam	—	—	414	8,8	—	680	14,4	2 460	52,1	29,3
Emniyet Camları	—	—	17	0,3	—	50	1,0	880	19,2	80,6
Diğerleri	225	6,4	210	6,0	— 1,3	242	6,9	625	17,9	21,0
TOPLAM		155,5		667,3	33,8		630,3		24 05,2	30,7

TABLO: 343 – Cam Sanayii Dışalımı

Birim : (1978 Fiyatları)
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Düz Cam	866	4,1	—	—	—	—	—	—	—	—
Emprime ve Telli Cam	487	11,8	—	—	—	—	—	—	—	—
Cam Yünü	669	22,8	—	—	—	—	—	—	—	—
Roving ve Keçe	371	9,9	—	—	—	—	—	—	—	—
Cam Boru (Aydınlatma)	398	10,2	—	—	—	—	—	—	—	—
Cam Boru (Sağlık, Laboratuvar) ve Cam Çubu,	552	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ampul Kavanozu	21	0,5	—	—	—	—	—	—	—	—
Emniyet Camları	272	5,4	—	—	—	—	—	—	—	—
Diğerleri	686	25,9	2 633	99,3	30,8	2 666	100,5	320	12,1	— 34,5
TOPLAM		113,1		99,3	—1,6		100,5		12,1	— 34,5

*XIII. ÇİMENTO SANAYİİ :**1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :*

1930- Çimento sanayii, büyük ölçüde kullanıldığı inşaat sektörünün ekonomik konjonktüre karşı aşırı duyarlılığından etkilendiğinden, III. Planda 1977 yılında ulaşacağı tahmin edilen 13,0 milyon tonluk talebin 12,9 milyon ton olarak gerçekleşmesine karşın, talep artış hızı ara yıllarda yüzde 2,9 ile 16,7 arasında değişimler göstermiştir. Toplam talepteki dalgalanmalara paralel olarak çimento üretimi yüzde - 0,2 ile 21,9 arasında artış göstermiş, III. Planda öngörülen miktar yüzde 7,0 oranında aşılarak 1977 yılı üretimi 13,8 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Dönem içinde yüzde 8,9 olarak planlanan üretim artış hızı aşılmış, gerçekleşme yılda ortalama yüzde 10,4 olmuştur. Üretimin iç tüketimin üzerinde gerçekleşmesine ve her yıl 880 - 980 bin ton dolayında çimento dışsatımı yapılmış olmasına karşın, mevsimlik ve bölgesel darlıklar süregelmiş, Marmara bölgesindeki tıkanıklığı gidermek için 1976 yılında 68,0 bin ton çimento dışalımına gidilmiştir. Bunun nedeni, çimentonun depo edilemeyişi, bölgesel üretim ile bölgesel talep arasında dengenin kurulamamış oluşu ve çimento dağıtım sistemindeki aksaklıklardır. Dağıtımın önemli bir kısmını gerçekleştiren ve üretici firmalarla bütünleşmiş durumda faaliyet gösteren bayilik örgütü de ikili fiyatın oluşmasında etken olmaktadır. (Tablo 344)

1931. 1972 yılında 9.935,0 bin ton olan çimento üretim kapasitesi 1977 yılında yaklaşık 17 milyon tona ulaşırken, klinker kapasitesi 16,0 milyon tona yükselmiştir (Tablo 345).

1932. Çimento üretim kapasitesinin, yüzde 28,1 kamunun, yüzde 22,6'sı Kamu işti- raklerinin, yüzde 49,3'ü ise özel sektörün elindedir..

2. HEDEFLER :

1933. Toplam talep yılda ortalama yüzde 10,8 artacaktır. Talep artışının bölge- ler itibariyle farklı bir gelişme göstermesi, Marmara Bölgesinde yılda ortalama yüzde 9,3 Ege'de 10,7, Akdeniz'de yüzde 10,3, İç Anadolu'da yüzde 10,0 Doğu Anado-

TABLO : 344 — III. Plan Döneminde Çimento Sanayii Üretiminde Gelişmeler

	Gerçekleşme 1972		III. Plan hedefi 1977		Gerçekleşme 1977		III. Plan yıllık ortalama artış	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Plan hedefi	Gerçek- leşen
Anamallar								
Çimento	8 425,0	6 733,3	12 925,0	10 329,7	13 832,0	11 054,5	8,9	10,4
Toplam	3 425,0	6 733,3	12 925,0	10 329,7	13 832,0	11 054,5	8,9	10,4

TABLO : 345 — 1977 Yılı Çimento Sanayii Klinker ve Çimento Kapasiteleri
(Bin ton)

Bölgeler	Klinker	Çimento
İÇ ANADOLU BÖLGESİ		
Kamu	1 245	1 290
Kamu iştirakleri	810	845
Özel	980	1 070
Bölge Toplamı	(3 065)	(3 205)
DOĞU ANADOLU BÖLGESİ		
Kamu	1 145	1 135
Bölge Toplamı	(1 145)	(1 185)
GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ		
Kamu	570	60,0
Kamu iştirakleri	510	550
Bölge Toplamı	(1 080,)	(1 150)
EGE BÖLGESİ		
Kamu	192	210
Özel	1 910	1 920
Bölge Toplamı	(2 102)	(2 130)
KARADENİZ BÖLGESİ		
Kamu	990	1 080
Kamu iştirakleri	1 055	1 110
Bölge Toplamı	(2 045)	(2 190)
AKDENİZ BÖLGESİ		
Kamu iştirakleri	1 126	1 350
Özel	1 410	1 480
Bölge Toplamı	(2 536)	(2 830)
MARMARA BÖLGESİ		
Kamu	390	410
Özel	3 666	3 920
Bölge Toplamı	(4 056)	(4 330)
TOPLAM KAPASİTE	15 999	17 020

lu'da 13,6 ve Karadeniz Bölgesinde yüzde 11,1 olurken, Aşağı Fırat Projesinin de etkisiyle Güney Doğu Anadolu Bölgesinde yüzde 16,4'e çıkması beklenmektedir. Böylece, 1978 yılında 14 milyon ton dolayında gerçekleşmesi beklenen yurt içi talep, 1983'te 24 milyon tona ulaşacaktır. (Tablo : 346)

1934. IV. Plan döneminde her yıl 1,5 - 2,5 milyon ton dolayında çimento dışsatımı öngörülmektedir. (Tablo : 346)

1935. Üretim yılda ortalama yüzde 11,9 oranında artırılarak 1983 yılında 26,9 milyon tona ulaştırılacaktır.

1936. Çimento dışalımını öngörülmemektedir.

1937. IV. Plan döneminde çimento sektöründe yapılacak yatırım tutan 21.5 milyar liradır.

3. İLKELE VE POLİTİKALAR :

1938. (1) Yeni çimento fabrikalarının sorunsuz, büyük rezervli hammadde kaynaklarına bağlı olarak hammaddenin yanında ya da ekonomik ölçüde uzaklıkta, yaklaşık 1 milyon ton klinker üretebilecek tek fırın esasına göre kurulmasına, bölgesel gereksinmelerin küçük kapasiteli öğütme ve paketleme tesisleriyle karşılanmasına önem verilecektir. Yerel olanaklara göre, öğütme ve paketleme tesisleri yüksek fırın cürufu, termik santral artıkları, tras v.b. katkı maddelerinin yakınına kurulacak ve bu maddelerden en yüksek ölçüde yararlanılacaktır.

(2) Yıllara, bölgelere ve fabrikalara göre değişen kapasite kullanım oranı en üst düzeye yükseltilecektir.

(3) Özellikle sınırlara yakın ve kıyı fabrikalarından olmak üzere iç talep fazlası üretimin dışsatımına yönelinecektir.

(4) Çimento fabrikalarının iklim koşulları dikkate alınarak kurulması ve mevcut tesislerde buna göre önlemler alınması gerçekleştirilecek, küçük kapasiteleri ekonomik kapasiteye ulaştıracak tevsilere öncelik verilecektir.

(5) Çimento fabrikalarının kuruluşunda kazanılan bilgi birikimini değerlendirmek, fabrikaların yurt içinde üretilen % 85lik makine ve teçhizatının artırılmasını ve mühendislik hizmetlerinin daha geniş ölçüde yerli yapılmasını sağlamak ve gerektiğinde makine ve teçhizat ile hizmet dışsatımına olanak sağlamak üzere T. Çimento Sanayii T.A.Ş. bünyesinde proje araştırma ile geliştirme çalışmalarına ağırlık verilecektir.

(6) Çevre kirlenmesini önlemek ve yüzde 2 oranına ulaşan çimento kaybını azaltmak için, toz oluşturan kısımlarda gerekli teknik önlemler alınacaktır.

(7) Mevcut ve kurulacak çimento fabrikaları için yakıt cinsinin seçiminde, linyit kullanımına öncelik verilecektir.

(8) Dökme çimento kullanımı özendirilecektir, katkılı, curufu, uçucu küllü ve traslı çimento kullanım ve üretimini artırabilmek için inşaat yönetmeliğinde gerekli değişiklikler Bayındırlık Bakanlığınca gerçekleştirilecektir.

(9) Sümerbanka bağlı Sivas Çimento Sanayii Müessesesinin yürürlükteki yasalar çerçevesinde en kısa zamanda T. Çimento Sanayii T.A.Ş.'ne devri sağlanacaktır.

(10) Çimento piyasası; üretim, tüketim ve dışsatım nedenleriyle ortaya çıkan tıkanıklıkları ve özellikle bölgesel düzeyde görülen spekülasyon hareketleri gidermek ve ikili fiyat uygulamasını önlemek üzere yeniden düzenlenecektir.

XIV. PIŞMIŞ KİL VE ÇİMENTODAN GEREÇLER SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1939. III. Plan döneminde, inşaat, tuğlası asbestli çimento boru ve levha ile yapı elemanları yurt içi talebi Plan hedeflerinin üzerinde, refrakter malzemeleri talebi ise altında gerçekleşmiştir. Tahmin edilen toplam talep artış hızının yılda ortalama yüzde 8,8 olmasına karşılık, gerçekleşme yüzde 8,7'dir. Sanayideki gelişmelerden ateş tuğlası

TABLO : 346 — Seramik Sanayii Dış Ticareti

Miktar : Ton
Değer : Milyon TL
(1978 fiyatlarıyla)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Yurt içi Talep	7 267,0	5 807,8	12 924,0	10 328,9	12,2	14 525,0	11 608,4	24 295,0	19 416,6	10,8
Dışsatım (FOB)	1 446,0	1 086,9	905,0	680,3	- 8,9	800,0	601,3	2 557,0	1 922,0	26,2
Üretim	8 425,0	6 733,3	13 832,0	11 054,5	10,4	15 325,0	12 247,7	26 852,0	21 460,1	11,9

talebi etkilenirken; kanalizasyon, içmesuyu, sulama tesisleri ve elektrifikasyona yönelik yatırımlarda asbestli çimento ve beton borular ile beton direk yurt içi talebinin hızla artmasına neden olmuştur.

1940. Pişmiş kil ve çimentodan gereçler sektöründe üretim yüzde 9,3 oranında artış göstermiş, refrakter malzemeleri, beton oluk ve kiremit üretiminde plan hedefleri gerisinde kalınırken, özellikle inşaat tuğlası, asbestli çimento boru ve yapı elemanları üretiminde plan hedefleri önemli ölçüde aşılmıştır.

1941. Refrakter malzemesi üretiminin iç talebi karşılamada yetersiz kalması sonucu, özellikle son iki yılda önemli ölçüde dışalım gereği doğmuş, 1977 yılı alümina silikatlı, manyezit esaslı ve diğer tuğlalar dışılımı 41,0 bin tona ulaşmıştır. Öte yandan Planda yaklaşık 9 bin ton olarak öngörülen ateş tuğlası dışıyatımı 500 ton düzeyinde gerçekleşmiştir.

1942. Sektörün önemli bölümünde kurulu kapasite gereğince değerlendirilememiş, yaratılan atıl kapasite, küçük ölçekli geri teknolojiyi içeren üretim süreci ile maliyetler ve kaliteyi olumsuz yönde etkilemiştir.(Tablo 347).

2. HEDEFLER :

1943. Pişmiş kilden ve çimentodan gereçler sanayii yurt içi talebinin IV. Plan döneminde değer olarak yılda ortalama yüzde 10,3 oranında artması beklenmektedir. Refrakter malzemelerinde yılda ortalama yüzde 19,3 asbestli çimento boruda yüzde 13,8, beton direkte yüzde 22,7, beton boruda yüzde 10,1 artış olması beklenmektedir. Asbestli çimento, levha, inşaat tuğlası,, kiremit, beton oluk, diğer kil ve çimentolu ürünlerde iç talebin sektör ortalamasını aşmayacağı tahmin edilmektedir. (Tablo 348).

1944. Çimentolu ürünler arasında, özellikle beton direk ve su taşımaya yönelik basınçlı asbestli çimento borular, sulamaya yönelik beton oluk ve yapı elemanları yurt içi talebinin hızlı artışlar göstereceği tahmin edilmektedir.. 1978'de 123,4 bin ton olan asbestli çimento boru talebi 1983'te 235,6 bin tona, 964,7 bin metre olan beton oluk talebi 1 554,0 bin metreye ve 121,0 bin adet olan beton direk talebi 334,0 bin adede ulaşacaktır. Toplu sosyal konutlar, endüstriyel yapılar ve altyapı inşaatlarında giderek daha yaygın olarak kullanılmaya başlanan hafif ve normal beton, betonarme ve öngerilmeli betondan yapı elemanlarında da yurt içi talebin yılda ortalama yüzde 11,7 oranında gelişeceği tahmin edilmektedir.

1945. Pişmiş kilden ve çimentodan gereçler sektörü dışıyatımının, IV. Planda yıllık ortalama yüzde 118,9 artış göstermesi beklenmektedir. (Tablo 349).

1946. Manyezit esaslı refrakter malzemesi, yapı elemanları, inşaat tuğlası, asbestli çimento borudan oluşacak dışıyatımı 1978 yılında 16,9 milyon lira iken, 1983 yılında 850,0 milyon liraya yükseltilmesi hedef alınmaktadır.

1947. Bazik esaslı ateş tuğlası üretiminde yarı ürün olarak kullanılan sinter manyezitin, 1981 ortalarına kadar kısıtlı olarak dışıyatımına devam edilmesi; bundan sonra tümüyle durdurularak, dışıyatımın manyezit esaslı tuğla olarak yapılması gerekmektedir. Jel manyezit orijinli, yüksek kaliteli yataklarımızın, yeni kurulacak tesislerde refrakter malzemeye dönüştürülmesi ile 1983 yılında 66,2 bin ton manyezit esaslı ateş tuğlası dışıyatımının gerçekleşebileceği beklenmektedir.

TABLO : 347 — Üçüncü Plan Döneminde Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Üretiminde Gelişmeler

	Gerçekleşme 1972		III. Plan hedefi 1977		Gerçekleşme 1977		III. Plan yıllık ortalama artış	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Plan hedefi	Gerçek- leşen
Anamallar								
Ateş tuğlası ve harçlar	70,3	421,7	169,3	915,3	121,3	666,2	16,8	9,6
İnşaat tuğlası (Mil. Adet)	3 200,0	3 359,4	4 740,0	4 976,2	4 962,0	5 209,2	8,6	9,2
Kiremit (Milyon adet)	362,9	998,0	505,9	1 391,6	412,0	1 133,0	6,9	2,7
Asbestli çimento boru	44,5	170,0	82,7	315,9	108,0	412,5	13,2	19,4
Asbestli Çimento levha (Bin M ²)	2 650,0	74,6	3 717,0	104,7	3 807,0	107,2	7,0	7,5
Beton direk (Bin adet)	43,5	162,1	68,0	253,0	109,4	407,8	9,3	20,3
Beton oluk (Bin metre)	1 114,0	227,3	2 324,0	474,2	861,3	175,8	15,8	— 5,0
Yapı elemanları (1)	110,2	109,2	173,2	171,4	320,9	316,5	9,4	23,7
Diğerleri (2)		—		—		191,9	—	—
TOPLAM		5 522,3		8 602,2		8 620,1	9,3	9,3

(1) Hafif ve normal beton, betonarme veya öngerilmeli betondan yapı elemanları

(2) Tuğla ve kiremit dışı kilden gereçler beton boru, beton boru ve oluk dışındaki diğer altyapı, su ve kanalizasyon şebekesi elemanları.

TABLO: 348 – Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Yurt İçi Talebi

Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.
(1978 yılı Fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Rafraktör malzemesi (1)	114,0	785,8	(155,8)	(990,1)	4,7	(166,3)	(1 067,4)	(429,7)	(2 577,1)	19,3
Alümina Silikatlı Tuğla ve Harçlar	—	—	117,0	575,9	—	116,8	541,5	329,5	1 527,5	23,0
Manyezit Esaslı Tuğla ve Harçlar (2)	—	—	38,8	414,2	—	46,2	500,5	87,7	951,2	13,7
Diğer Tuğla ve Harçlar (2)	—	—	—	—	—	3,2	25,4	12,4	98,4	31,1
Diğer kil ürünleri	—	—	—	(6 380,0)	—	—	(6 836,9)	—	(9 608,6)	—
İnşaat Tuğlası (Milyon Adet)	3 200,0	3 359,7	4 956,7	5 203,6	9,1	5 349,2	5 614,8	7 635,1	8 016,9	7,4
Kiremit (Milyon Adet)	362,9	998,0	412,1	1 133,3	2,6	428,0	1 177,2	559,8	1 539,7	5,5
Diğerleri (4)	—	—	41,4	43,1	—	43,4	44,9	50,3	52,0	3,0
Çimentolu Ürünler	—	—	—	(1 567,7)	—	—	(1 897,8)	—	(3 796,3)	—
Asbestli Çimento Boru	44,5	170,0	108,0	412,5	19,4	123,4	506,3	235,6	966,6	13,8
Asbestli Çimento Levha (Bin m ²)	2 650,0	74,6	3 808,0	107,2	7,5	4 063,0	129,0	5 437,2	172,6	6,0
Beton Direk (Bin. Adet)	43,5	162,1	109,4	407,8	20,3	120,6	493,8	334,0	137,0	22,7
						—	—	—	1 367,6	—

TABLO: 348 – Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Yurt İçi Talebi (Devam)

Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.
(1978 yılı Fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Beton Boru	—	—	184,3	86,3	—	203,9	95,4	329,7	154,2	10,1
Beton Oluk (Bin Mt.)	1 114,0	227,3	861,3	175,8	— 5,0	964,7	221,8	1 553,7	357,2	10,0
Yapı Elemanları (5)	110,7	109,2	320,0	315,6	23,6	366,8	389,0	638,3	677,0	11,7
Diğerleri (6)	—	—	—	62,5	—	—	62,5	—	101,1	10,1
TOPLAM	—	5 886,4	—	8 937,8	8,7	—	9 802,1	—	15 982,0	10,3

Not : (1) Silika, şamot, asit, izole ve diğerleri

(2) Kromit, krom manyezit, manyezit krom ve diğerleri

(3) Elektro tuğla, zirkon, corondum, grafit blok, karbon blok, andesit moloz ve andezit tozu.

(4) Kilden eşyalar, künk, küp v.b.

(5) Hafif ve normal beton, betonarme veya öngerilmeli betondan yapı elemanları.

(6) Altyapı ve diğer su ve kanalizasyon şebekesi elemanları.

1948. Girdilerin hemen tümü, yurt içi kaynaklardan sağlanan pişmiş kil ve çimentodan gereçler sektöründe IV. Plan döneminde, üretimin, toplam talebi karşılayabilecek düzeye çıkarılması hedef alınmıştır. Böylelikle, 1978 yılında yaklaşık olarak 9,6 milyar lira olan sektör üretiminin yılda ortalama yüzde 11,4 oranında artırılarak, 1983'te yaklaşık 16,4 milyar liraya ulaşması öngörülmektedir. (Tablo 350).

1949. Bu nedenle toplam talebin en hızlı geliştiği refrakter malzemelerinde, 1973 yılında 152,3 bin ton olan üretimin 1983'te 483,6 bin tona çıkarılması gerekmektedir. Manyezit esaslı refrakter malzemeleri üretiminin yılda yüzde 34,0 oranında artırılması hedef alınmıştır. Bu amaçla, IV. Plan döneminde başlama aşamasında olan yeni ve tevsi yatırımları ile birlikte, nihai kapasiteleri 90 bin ton olacak manzeyit esaslı refrakter malzemesi üretecek iki tesisin de kamu tarafından gerçekleştirilmesi; bu tesislerden birinin 1981 sonunda, ötekini 1983 yılı başında üretime geçmeleri beklenmektedir.

1950. Alümina silikat grubu refrakter malzemeleri üretiminin IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 23,1 artırılarak 1983 yılında 329,6 bin tona ulaştırılması öngörülmektedir.

1951. Bu nedenle mevcut tesis ve yatırımlar dışında, Sümerbank tarafından kurulacak iki adet 100,0 bin ton kapasiteli tesislerden birisinin 1981 sonlarında, diğerrinin 1983 sonlarında üretime geçmesi; Sümerbank - Filyos tesisinin 1980'den başlayarak 64,0 bin tona tevsi edilmesi hedef alınmıştır, iskenderun Demir - Çelik fabrikaları bünyesinde kurulacak 100,0 bin ton kapasiteli tesisin V. Plan döneminde üretime geçmesi sağlanacaktır.

1952. Hızla artmakta olan çimentolu ürünler toplam talebinin yeterince karşılanabilmesi için, plan dönemi süresince üretimin değer olarak yılda ortalama yüzde 15,7 artırılması öngörülmektedir.

1953. Diğer ürünlerde bu üretim artışı, yurt içi talebi karşılamaya yönelik iken, astbestli çimento boru ve yapı elemanlarında dışsatım da öngörülmektedir.

1954. İnşaat tuğlası kiremit ve diğer kilden ürünler üretiminin, yurt içi talep yanında dışsatıma da olanak sağlayacak ölçüde artırabilmek amacıyla. IV. Plan döneminde yüzde 7,1 oranında geliştirilmesi hedef alınmıştır.

1955. 1978 yılında 16,6 bin tonu refrakter malzemesi olmak üzere gerçekleşmesi beklenen toplam dışalım 229,7 milyon lira iken, IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 15,6 oranında azalarak 98,6 milyon lira olacağı tahmin edilmektedir. (Tablo 351).

1956. IV. Plan döneminde pişmiş kil ve çimentodan gereçler sektörü yatırımlarının 5,3 milyar liraya ulaşması beklenmektedir.

1957. Kamu yatırımlarının önemli bölümü bazik ve alümina silikatlı refrakter malzemeleri üretimine yönelecektir.

TABLO: 349 – Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Dışsatımı

Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.
(1978 Yılı Fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Refraktör Malzemeleri	—1,1	6,5	(.5)	(3,1)	— 13,8	(2,7)	(12,8)	(66,2)	(670,3)	120,7
Alümina Silikatlı Tuğla ve Harçlar (1)	—	—	,4	2,1	—	2,5	10,8	—	—	—
Manyezit Esaslı Tuğla ve Harçlar (2)	—	—	,1	1,0	—	.2	2,0	66,2	670,3	—
İnşaat Tuğlası	—	—	5,3	5,6	—	.2	.2	46,9	47,0	—
Kiremit (Milyon Adet)	—	—	,1	.3	—	.5	1,4	—	—	—
Asbestli Çimento Bora Yapı Elemanları (3)	—	—	—	—	—	.6	2,5	9,5	38,0	72,3
	—	—	,9	,9	—	—	—	86,7	94,7	—
TOPLAM	1,1	6,5		9,9	8,7	—	16,9		850	118,9

Not : (1) Silikat şamot, yüksek alümina, asit izole ve diğerleri.

(2) Kromit, krom manyezit, manyezit krom ve diğerleri.

(3) Hafif ve normal beton, betonarme veya öngerilmeli betondan yapı elemanları.

TABLO: 350 – Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Üretimi

Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.
(1978 yılı Fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Rafraktör malzemesi	70,3	421,7	(121,3)	(666,2)	9,6	(152,3)	(823,4)	(483,6)	(2802,8)	27,8
Alümina Silikatlı Tuğla ve Harçlar (1)	—	—	90,7	392,9	—	116,7	505,5	329,6	1427,7	23,1
Manyezit Esaslı Tuğla ve Harçlar (2)	—	—	30,6	273,3	—	35,6	317,9	154,0	1375,1	34,0
Diğer Kil Ürünleri	—	—	—	(6385,3)	—	—	(6837,9)	—	(9654,8)	—
İnşaat Tuğlası (Milyon Adet)	3200,0	3359,4	4962,0	5209,2	9,2	5349,4	5615,0	7682,0	8063,1	7,5
Kiremit (Milyon Adet)	362,9	998,0	412,0	1133,0	2,7	428,5	1178,0	559,8	1539,7	5,5
Diğerleri (3)	—	—	41,4	43,1	—	43,4	44,9	50,3	52,0	3,0
Çimentolu Ürünler	—	—	—	(1568,6)	—	—	(1898,8)	—	(3931,2)	—
Asbestli Çimento Boru	44,5	170,0	108,0	412,5	19,4	124,0	508,8	245,1	1005,7	14,6
Asbestli Çimento Levha (Bin m ²)	2650,0	74,0	3807,0	107,2	7,5	4063,0	129,0	5437,2	172,6	6,0
Beton Direk (Bin Adet)	43,5	162,1	109,4	407,8	20,3	120,6	493,8	334,0	1370,6	22,7
Beton Boru	—	—	184,5	86,3	—	203,9	95,4	329,7	154,2	10,1
Beton Oluk (Bin Mt.)	1114,0	227,3	861,3	175,8	— 5,0	964,7	221,8	1553,7	357,2	10,0

TABLO: 350 – Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Üretimi (Devam)

Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.
(1978 yılı Fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Yapı Elemanları (4)	110,7	109,2	320,9	316,5	23,7	365,5	387,5	725,0	768,8	14,7
Diğerleri (5)	—	—	—	62,5	—	—	62,5	—	102,4	10,4
TOPLAM	—	5 522,3	—	8 620,1	9,3	—	9 560,1	—	16 388,8	11,4

Not : (1) Silika, şamot, asit, izole ve diğerleri

(2) Kromit, krom manyezit, manyezit krom ve diğerleri.

(3) Kilden eşyalar, künk, küp v.b.

(4) Hafif ve normal beton, betonarme veya öngerilmeli betondan yapı elemanları.

(5) Altyapı ve diğer su ve kanalizasyon şebekesi elemanları.

TABLO: 351 – Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Dışalımı

Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.
(1978 yılı Fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Refraktör Malzemeleri	44,7	411,1	(41,0)	(356,4)	— 2,8	(16,6)	(227,3)	(12,4)	(98,6)	— 15,4
Alümine Silikatlı Tuğla ve Harçlar (1)	—	—	32,7	214,4	—	2,6	17,1	—	—	—
Manyezit Esaslı Tuğla ve Harçlar (2)	—	—	8,3	142,0	—	10,8	184,8	—	—	—
Diğer Tuğla ve Harçlar (3)	—	—	—	—	—	3,2	25,4	12,4	98,6	31,1
Asbestli Çimento Levha ve Diğerleri (4)	—	—	,6	3,1	—	—	2,4	—	—	—
TOPLAM	44,7	411,1	41,6	359,5	— 2,6	16,6	229,7	12,4	98,6	— 15,6

Not : (1) Silika, şamot; yüksek alümina, asit, izole ve diğerleri

(2) Kromit, manyezit, manyezit krom ve diğerleri

(3) Elektro tuğla, zirkon, corondum, grafit blok, karbon blok, andesit moloz ve andesit tozu.

(4) Hafif ve normal beton, betonarme veya öngerilmeli betondan yapı elemanları.

3. İLKELE VE POLİTİKALAR :

1958. (1) Pişmiş kil ve seramik sanayilerinde üretim yapan kamu tesisleri bir kamu iktisadi teşebbüsü olarak yeniden örgütlendirilecek ve tüm kamu yatırımları yeni oluşturulacak bu kuruluş tarafından gerçekleştirilecektir. Halen kamuya ait olan veya Plan döneminde kamulaştırılacak olan tüm manyezit cevheri ve diğer ilgili sanayi hammaddeleri de bu kuruluş tarafından işletilecektir.

(2) Pişmiş kil ve seramik sanayine yeterli ve kaliteli hammadde sağlanabilmesi için, araştırmalar yapılacak ve hammaddeye yönelik yatırımlar özendirilecektir.

(3) Pişmiş kil ve seramik sanayiinde, elemanların ihtisaslaşması, teknolojik sorunların çözümü ve ürün kalitesinin yükseltilmesi için, ilgili kamu kurumuna bağlı bir «Araştırma Birimi» kurulacaktır.

(4) Manyezit esaslı ve alümina silikat grubu refrakter malzeme üretimi kamu kesimi öncülüğünde hammadde ve yapım kalitesi sorunu çözümlenerek geliştirilmeye devam edilecektir.

(5) Artmakta olan sosyal konut gereksinimini karşılamak amacıyla özellikle yerel yönetimlerin girişimiyle optimal ölçekli yapı elemanları tesisleri kurulacaktır. Genleştirilmiş perlit, pomza taşı vb. gibi öz kaynaklarımızla üretebileceğimiz ürünleri değerlendirecek hafif yapı elemanlarının geliştirilmesi ve yaygınca üretilebilmesi için İmar ve İskân Bakanlığı ile Yerel Yönetim Bakanlığı öncülüğünde çalışmalar yapılacak, gerekli önlemler alınacaktır.

(6) Öngerilmeli prefabrik beton elemanların, özellikle endüstriyel yapılarda çelik konstrüksiyonu daha geniş ölçüde ikame edebilmesini sağlayıcı önlemler alınacak: bu amaca yönelik tesisler özendirilecektir.

(7) Kamu kesiminin kanalizasyon, su getirme, sulama ve elektrifikasyon için gereksindiği beton, asbestli boru ve beton direklerin yeterince üretimini sağlama amacı ile gerekli önlemler alınacaktır.

XV. DEMİR - ÇELİK SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1959. III. Plan döneminde demir - çelik sektörünün yatırım uygulamaları ve üretimi plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır.

1960. Buna karşın toplam sıvı çelik talebi III. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 16,5 artmış, böylece III. Plan döneminde demir - çelik ürünlerine olan toplam talep, yıllık ortalama yüzde 15,7'lik bir hızla gelişmiş ve 1962 yılında 24,1 Kg. olan kişi başına sıvı çelik tüketimi 1977 yılında 119,9 Kg.'a yükselmiştir.

1961. III. Plan döneminde sıvı çelik üretimi 1,5 milyon tondan 1,9 milyon tona çıkmış, üretimdeki artış oranı yılda ortalama yüzde 5,1 olmuştur. Ham demir üretiminde plan hedeflerinin yüzde 46,3'üne, sıvı çelik üretiminin ise yüzde 41,0'üne ulaşabilmiştir. Böylece; 1962'de 10,1 Kg. olan kişi başına sıvı çelik üretimi, 1977'de ancak 46 Kg.'a çıkmıştır. (Tablo 352).

1962. Bu dönemde uzun ürünler yurt içi talebi plan hedeflerinin üstünde, yılda ortalama yüzde 16,5 hızla artarken, özellikle madeni eşya ve otomotiv sanayilerinde yaygın olarak kullanılan yassı ürünler talebinde artış yüzdesi 15,5 olmuştur.

1963. Yıllık ortalama artış hızı yüzde 16,5 olan uzun ürünler üretiminde plan hedefleri aşılmış üretim 797.000 tondan 1,7 milyon tona çıkmıştır. Aynı dönemde talep 949.000 tondan, 2,1 milyon tona yükselmiştir.

1964. III. Plan dönemi başında işletmeye alınması gereken İSDEMİR'in ilk bölümü plan döneminin sonuna kalmış, bu gecikme nedeniyle birinci tevsiyatın bitirilmesi IV. Plan dönemine kaymıştır. Ereğli Demir - Çelik tesislerinin 1975 yılında üretime geçirilmesi öngörülen birinci tevsiyatının gecikmesi sonucu, yassı ürünler üretiminde 1977 yılı plan hedeflerinin ancak yüzde 64'ü gerçekleşmiş ve aynı sürede yassı ürünlerde talep 711.000 tondan 1,5 milyon tona çıkmıştır. Üretim ise aynı dönemde yılda ortalama yüzde 5,3 artarak 711.000 tondan 910.600 tona yükselmiş ve arz - talep dengesinde büyük bir açık olmuştur.

1965. Oluşan üretim açığı; gereği teknolojik, küçük ölçekli ve yüksek üretim maliyetli haddehanelerde dışalım kaynaklı yan ürünler işlenerek karşılanmıştır. Bu nitelikteki küçük tesisler özendirilmemelerine karşın hızla artmıştır.

1966. III. Plan döneminde, dikişli boru üretiminde önemli kapasite artışları sağlanmış ve plan hedefleri aşılmıştır. Vasıflı çelikte ise beklenen gelişmeler sağlanamayarak plan üretim hedeflerinin ancak yüzde 42,5'i gerçekleşmiştir. Çelik döküm ve pik dökümde önemli gelişmeler olmuş ve planın üretim hedeflerine erişilmiştir.

1967. Üretim yetersizliği sonucu, dışalım gereksinimi hızla artmıştır. Özellikle son üç yılda demir - çelik dışalım fiyatlarının üretim fiyatlarından düşük olması spekülasyonla dışalımı, neden olmuş ve 1972 yılında 4,6 milyar lira olan demir - çelik dışalımı, 1977 yılında 11,6 milyar liraya çıkmıştır.

1968; Optimal ölçekli ve ileri teknoloji entegre tesislerin üretime zamanında geçirilememesi sonucu, ticari çelik üretimine yönelmiş, küçük ölçekli elektrik ark ocaklı tesisler kurulmuştur. Bu tesislerin kapasite kullanım oranları ortalama yüzde 60,0 dolayındadır ve üretim maliyetleri çok yüksektir. Bu nitelikteki özel sektör çelik üretim tesisleri vasıflı çelik üretimine yönlendirilememişlerdir.

1969. Entegre tesislerin girdisi olan demir cevherinin ortalama tenöründe ve kok kullanımında, plan hedeflerine ulaşamaması üretimi olumsuz yönde etkilemiştir.

Entegre demir - çelik sanayii tesislerinde III. Plan döneminde önerilen kurumsal örgütlenme gerçekleştirilmemiştir.

2. HEDEFLER :

1970, IV. Plan döneminde, inşaat ve yatırım malları sektörlerindeki gelişmeler sonucu, toplam demir - çelik ürünleri yurt için talebinin yılda ortalama yüzde 14,5 artarak 9,0 milyon tona çıkması beklenmektedir. (Tablo 353).

1971. İnşaat ve konut sektörlerinin girdisi olan uzun ürünlerde yurt içi talebin yılda ortalama yüzde 11,4 artarak, 1983 yılında 3,9 milyon tona ulaşması öngörülmüş ve demiryolu ulaştırmasındaki gelişmelere koşut olarak, demiryolu malzemeleri yurt içi talebindeki yıllık ortalama artış hızının yüzde 22,9'a yükseleceği tahmin edilmiştir.

1972. IV. Plan döneminde, yassı ürünler yurt içi talebinin yılda ortalama yüzde 16,5 gibi bir hızla gelişerek 1,7 milyon tondan 3,6 milyon tona erişmesi bek-

TABLO: 352 – Demir Çelik Sektörü Üretimi

Miktar : Ton
(1978 Yılı Fiyatları Milyon TL.)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış (Yüzde)	Üçüncü Plan hedefi 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış (Yüzde)	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
	Metalurjik Kok	1 246		1 643			5,6				--	2 061	
Ham Demir (1)	1 258		1 615,5		5,1	3 488		22,6	2 420		8 450		28,4
Döküm Pilci	123		401,9		26,7	228		13,1	316		782		18,8
Sıva Çelik (2)	1 481		1 901,7		5,1	1 640		25,8	3 057		9 386		25,1
Kısa Basın E Ham Demir	33,9		30,3		3,0	83,4		18,7	53,7		167,7		25,5
Kısa Basına Sıvı Çelik	39,9		46,0		2,8	110,9		22,8	67,9		169		20,0
UZUN ÜRÜNLER (3)	(737)	(8 451,9)	(1 739,1)	(1813,1)	(16,5)	(1 535)	(15 336,5)	(12,6)	(2 194)	(21 538)	(4 055)	(40 246)	(13,2)
Cubuk	530	5 114	1 255	12 110	11,8	887	8 559,5	10,8	1 559,5	15 049	2 630	25 958	11,5
Profil	152	1 532,9	313,6	3 158,5	15,8	413	4 192	22,2	440,5	4 405	816	9 297	16,1
Demirvolu Malzemesi	25	275	6	66	24,83	49	539	14,4	10,0	110	135	1 485	68,2
Tel	90	1 530	164,5	2 796,5	12,8	186	2 046	3,9	184,0	2 024	319	3 506	11,6
YASSI ÜRÜNLER (4)	(711)	(9 508)	(910,6)	(12325,3)	(5,3)	(1 413)	(18 542)	(14,2)	(1 269,0)	(17149)	(2 793)	(35 889)	(15,8)
Levha	130	1 547	169	2 011	5,4	259	3 082	14,7	197,0	2 344	472	5 622	19,1
Sıcak Çekilmiş Sac	130	1 365	163,7	1 713,8	4,7	205	2 184	9,8	218,0	2 289	511	3 853	10,9
Soğuk Çekilmiş Sac	194	2 328	195,4	2 344	0,1	533	6 396	22,4	3 320	3 934	735	8 520	17,2
Kaplama Sac	29	434	39	624	6,1	47	752	10,1	48,0	763	84	1 344	11,8
Teneke	78	1 404	66	1 103	3,29	136	2 448	11,7	90,0	1 620	197	3 546	16,9
Dikişli Boru	150	2 400	277,5	4 440	13,1	230	3 680	8,9	384,0	6 144	794	12 704	15,6
DİĞER ÜRÜNLER	(314)	(3 537)	(575)	(7 381)	(15,9)	(693)	(9 746)	(22,4)	(594)	(6 901)	(1 487)	(21 415)	(25,4)
Vasıflı ve özel Çelik (5)	72	1 440	102	2 040	7,2	240	4 800	27,2	111,0	2 220	522	10 460	36,3
Dikişsiz Boru (7)		—	62	1 612	—	54	1 404	—	17,0	442	79	2 054	35,9
Çelik Döküm	23	345	63	945	22,3	50	750	16,8	73,0	1 895	155	2 445	17,4
Pik Döküm (6)	219	1 752	348	2 784	9,7	349	2 732	9,7	393,0	3 144	731	6 453	15,4
TOPLAM ÜRÜNLER	(1822)	(21 396,9)	(3 224,7)	(37037,3)	(11,9)	(3 641)	(43624,5)	(15,2)	(4 057)	(45 638)	(8 335)	(97 550)	(16,4)

(1) Toplam Yüksek Fırın Üretimini yansıtmaktadır.

(2) Çelik dökümde kullanılan sıvı çelik dahildir.

(3) İthal Malı kütük, blum ve filmasinden haddelenerek üretilen ürünler dahildir.

(4) İthal malı slab, platina, sac taslağı ve boru bandı ve şeritlerden ürünler dahildir.

(5) Yüksek Karbonlu (ST 70 dahil) veya alaşımli çelikler olup, tümü uzun ve dövme ürünlerdir (Dikişsiz borular dahil değildir)

(6) Pik, sfero, temper döküm ile pik boruları kapsamaktadır.

(7) Yaklaşık %20 si vasıflı veya özel çelik kalitesindedir.

TABLO: 353 – Dördüncü Plan Döneminde Demir-Çelik Sektörü Ürünleri Yurt İçi Talebi

(1978 yılı Fiyatları)

Miktar : Bin Ton

Değer : Milyon TL.

	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
MALLAR										
Uzun Ürünler	(949)	(9 391)	(2 088)	(20 618)	(17,0)	(2 301)	(22 730)	(3 952)	(39 085)	(11,4)
Çubuklar	636	6 137	1 442	13 915	17,7	1 580	15 247	2 693	25 987	11,2
Hafif Profil	126	1 260	319	3 190	20,4	355	3 550	625	6 250	12,0
Ağır Profil (1)	73	751	120	1 236	10,4	133	1 370	180	1 854	11,7
Demiryolu Malzemesi	20	220	37	407	13	48	528	135	1 485	22,9
Tel	93	1 581	170	2 890	12,8	185	2 035	319	3 509	11,5
Yassı Ürünler	(711)	(9 570)	(1 462)	(19 562)	(15,3)	(1 676)	(21 889)	(3 600)	(47 094)	(16,5)
Levha (2)	133	1 547	275	3 272	16,1	312	3 713	779	9 270	20,0
Sıcak Çekilmiş Saç	107	1 123	220	2 310	15,5	251	2 636	511	5 366	15,2
Soğuk Çekilmiş Saç	196	2 352	515	6 180	21,3	585	7 020	1 266	15 192	16,6
Kaplama Saç (3)	28	448	43	688	8,9	48	768	85	1 360	12,1
Teneke	74	1 332	124	2 232	10,8	136	2 248	281	5 058	15,6
Dikişli Boru	173	2 768	305	4 880	12	344	5 504	678	10 848	14,5
Diğer Ürünler	(353)	(4 493)	(629,5)	(8 246)	(12,9)	(750)	(9 405)	(1 408)	(19 876)	(16,1)
Vasıflı ve Özel										
Çelik (4)	86	1 720	188	3 760	16,9	218	4 360	552	10 828	19,9
Dikişsiz Boru (5)	26	676	28,5	741	1,8	31	806	76	1 898	18,6
Çelik Döküm	23	345	63	945	22,3	73	1 095	130	1 950	12,2
Pik Döküm (6)	219	1 752	350	2 800	9,8	393	2 144	650	5 200	10,5

TABLO: 353 – Dördüncü Plan Döneminde Demir-Çelik Sektörü Ürünleri Yurt İçi Talebi (Devam)

Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.
(1978 yılı Fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Toplam Çelik Ürünler	(1 795)	(21 702)	(3 829,5)	(4 526)	(16,0)	(4 299)	(50 884)	(8 260)	(100 455)	(14,5)
Toplam Ürünler (7)	2 014	23 454	4 179,5	48 426	(15,7)	4 692	54 024	8 960	(106 055)	(14,4)
Kişi Basma Ürün Talebi	54,2		99,5		(12,9)	111,4		179		(9,9)
Toplam Sıvı Çelik (8)	2 347		5 038		(16,5)	5 610,4		10 786		(13,9)
Kişi Başına Sıvı Çelik	63,2		119,9		(13,4)	133,5		216		(10,1)

- (1) 80 mm. veya daha büyük kesitli profiller.
- (2) 4,75 mm. den daha kalın sac ve levhalar.
- (3) Teneke dışında tüm galvanizli veya diğer kaplamalı saclar.
- (4) Yüksek karbonlu veya alaşımlı çelikler olup, vasıfsız dikişsiz borular dahil değildir (St. 70 kalitesindeki çelikler ve manyetik saclar dahildir).
- (5) Yaklaşık % 20'si vasıflı veya özel çelik kalitesindedir.
- (6) Pik, sfero, temper dökümleri ve pik boruyu kapsamaktadır.
- (7) Nihai ürün toplamı olup, ara ürün olarak kullanışları mallar dahil edilmemiştir.
- (8) Pik ve döküm hariç tüm çelik ürünleri kapsamaktadır

lenirken 1978 yılında toplam çelik ürünleri talebi içindeki payının yüzde 38,9'dan 1983 yılında yüzde 43,5'e çıkacağı varsayılmıştır.

1973. Bu dönemde vasıflı ve özel çelik talebinin yılda ortalama yüzde 19,9 hızla artarak, toplam talep içindeki payının yüzde 5,0'dan yüzde 6,6'ya çıkması, uzun ve yassı ürünler dışındaki toplam ürünler talebinin de yılda ortalama yüzde 16,1 hızla gelişmesi beklenmektedir.

1974. IV. Plan döneminde Demir Çelik Sanayiinin 1978 yılında 490,3 milyon lira olan dışsatımının; başlıca dikişli bori, pik döküm ve profil dışsatımlarından oluşacağı ve yılda ortalama yüzde 62,8 hızla artarak, 5.615,8 milyon liraya çıkarılması öngörülmüştür. (Tablo 354).

1975. Bu dönemde, toplam sıvı çelik üretiminin yılda ortalama yüzde 25,1 artarak 9,4 milyon tona ulaşması ve toplam üretiminin 1983 yılında 8,3 milyon ton olması hedef alınmıştır. (Tablo 352), Bu gelişim sonucu, uzun ürünler üretimi yılda ortalama yüzde 13,2 artarken, yassı ürünler üretimi yüzde 15,8 ve öteki ürünler yüzde 25,4 oranında artacaktır.

1976. Sıvı çelik üretim artışı, işletmeye alınacak yeni tesisler yanında yüksek fırınların verimliliklerinin artırılması ile de sağlanacaktır. (Tablo 355, 356, 357) VI. Plan dönemi sonunda yüksek fırın jarjının ortalama demir oranı yüzde 61,0'a çıkarılacak ve şarj içindeki aglomere cevher oranı ise yüzde 85,0'a yükselecektir. Yüksek fırınlarda kok kullanım oranları 1978'de Karabük'te 750 Kg./Ton. Ereğli'de 680 Kg./Ton, iskenderun'da ise 650 Kg./Ton iken 1983 yılında sırasıyla 700, 610 ve 600 Kg./Ton olması amaçlanmıştır.

1977. Demir - çelik tesislerindeki bu gelişmeler sonucu, demiryolu malzemeleri, levha, soğuk ve sıcak saçlar, vasıflı ve özel çelikler ile dikişsiz boruda üretim, demir - çelik sektörü ortalamasının üzerinde bir hızla artacaktır.

1978- IV. Plan dönemde demir - çelik sektöründe üretimdeki artış sonucu dışalımını yılda ortalama yüzde 3,9'luk bir hızla azalarak 1983 yılında 1,4 milyon tona inmesi, toplam dışalımın büyük bir kısmını hurda, sfero ve temper pikleri, vasıflı ve özel çelik ile yassı ürünlerin oluşturması beklenmektedir. (Tablo 358),

1979. IV. Plan döneminde öngörülen üretim hedeflerine ulaşmak için demir - çelik sektöründe toplam 112,6 milyar liralık yatırım yapılacaktır.

1980. Kamu yatırımlarının, yaklaşık yüzde 90,0'ı demir - çelik üretim tesislerine, yüzde 3,0'ı dövme, kalanı ise döküm tesisleri ile yenileme yatırımlarına ayrılacaktır.

1981 Bu dönemde, 1984 yılı yarısında üretime geçecek olan uzun ürünler üretimine yönelik yaklaşık 2 milyon ton/yıl ürün kapasiteli Sivas demir - çelik tesislerinin yapımına başlanacak, Karabük tesislerinin yenilenmesi gerçekleştirilecektir.

1982. iskenderun entegre demir - çelik tesislerinin birinci tevsiat ile yüksek fırınların yenilenmesi ve haddehanelerin 3.2 milyon ton kütüğü işleyebilecek düzeye ulaşması sağlanacak ve iş programı yassı ürünlere yönelik 4,4 milyon ton/yıl sıvı çelik kapasiteli tevsiat ile 1988 yılı sonunda, toplam 7,6 milyon ton/yıllık kapasitesine çıkarılacak şekilde yürütülecektir.

TABLO: 354 – Demir – Çelik Ürünleri Dışsatımı

Birim : (1978 Fiyatları)
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		III. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		IV. Plan Yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Pik						100	320	175	559,8	11,8
Çubuk	0,232	0,774	0,005	0,165	— 2,7	2	20	—	—	—
Profil	0,068	1,841	0,147	3,981	16,6	0,5	13,5	111	3 005	19,4
Şerit						0,5	5,9	30	358	12,6
Dikişli Boru	9,8	88,2	6,2	55,8	— 8,8	15	129,0	94	810	44,3
Dikişsiz Boru	1,3	13	1,89	18,9	7,7	—	—	—	—	—
Çelik Döküm	—	—	—	—	—	—	—	25	348	—
Pik Dokum (Boru)	—	—	10,7	36,8	—	0,3	1,9	81	535	152,0
ÇELİK ÜRÜNLER TOPLAMI	11,4	103,815	8,3	78,8	— 5,5	18	168,4	260	4 521	93,0
DEMİR - ÇELİK ÜRÜNLERİ TOP.	11,4	103,815	19,0	115,646	2,1	18,3	170,3	341	5 056	97,0
DEMİR - ÇELİK SEKTÖRÜ TOP.	11,4	103,815	19,0	115,646	2,1	118,3	490,3	516	5 615,8	62,8

1983. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumunun İZMİR ALIĞA yüksek vasıflı çelik fabrikasının 300 000 tonluk sıvı çelik kapasiteli uzun ürünlere yönelik birinci kademesi tamamlanacak, yassı ürünlere yönelik ikinci kademesi büyük ölçüde gerçekleşecektir.

1984. Ereğli Demir - Çelik işletmesi 1983 yılı sonunda 4,1 milyon ton/yıl sıvı çelik üretecek kapasiteye ulaşacaktır.

1985. Öte yandan, Beşinci Plan döneminde üretime geçmesi planlanan yaklaşık 10 milyon ton/yıl kapasiteli uzun ve yassı ürün üretecek entegre demir - çelik tesisi, kamu eliyle gerçekleştirilecektir.

Tesisin önçalışmaları, 1979 - 1980 yıllarında yapılacak ve Dördüncü Plan döneminde yapımına başlanacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

1986. Ekonomik gelişme ile sınılaşmedeki önemi nedeniyle, demir - çelik sanayiinin kendi kendini sürdürür ve geliştirir nitelikte olması esastır. Demir - çelik sanayiinde öncelikle teknoloji ve girdiler bakımından dışa bağımlılığı azaltıcı uygulamalara ağırlık verilecektir. Bu amaçla, sektörde mühendislik, proje ve faaliyetlerinin geliştirilmesine büyük önem verilecek, demir cevheri, ferro alaşımlar, v. b. girdilerin yurt içi üretimle karşılanması sağlanacak ve girdi kullanımında tasarrufu amaçlayan yatırımlar hızlandırılacaktır.

2. Demir = çelik sanayiinde işgücü verimliliğini, sağlık ve güvenlik koşullarına uygun olarak, artıracak verimli işletmecilik yöntemleri geliştirilecek ve bunun gerekleri yerine getirilecektir. Demir - çelik tesislerinin kapasitelerinin tam kullanılması ve yüksek verimle çalışması sağlanacaktır.

TABLO : 355 — Yüksek Fırınlara Verimliliklerinin Geliştirme Programı (1)

Tesisler	Faydalı Hacim (M ³)	Kuruluş Kapasitesi (Ton/Gün)	Verimlilik Hedefleri (Ton/Gün M ³)						
			1978	1979	1980	1981	1982	1983	
İskenderun Demir-Çelik Tesisleri									
Yüksek Fırın No 1.2	1 386	1 574	1,15	1,44	1,62	1,62	1,71	1,71	
Yüksek Fırın No. 3	2 000	3 000			1,49	1,57	1,80	1,80	
Yüksek Fırın No. 4 (2)	3 200	7 040						2,20	
Ereğli Demir - Çelik Tesisleri :									
Yüksek Fırın No. 1	1 532	2 283	1,43	1,52	1,76	1,76	1,76	1,76	
Yüksek Fırın No. 2	1 707	2 925	1,71	1,71	1,84	2,10	2,10	2,10	
Yüksek Fırın No. 3	2 300	4 600					2,00	2,00	

Not : (1) Verimlilik oranları 350 gün/yıl çalışma esasına göre saptanmıştır. Sari karışımının niteliği, tepe basıncı, kok oranı kok kalitesi, fırın bltas sıcaklığı, oksijenle zenginleştirme, fuel-oil injeksiyon düzeyleri, vb. yeterince geliştirilerek bu hedeflere ulaşılacaktır.

(2) 1983 yılında 2,20 ton/gün m³ verimlilikle üretime geçecektir. (4 ncü yüksek, fırın kapasitesi proje seçimine göre 3200 m³'de hacminde olabilir.)

3. Demir = çelik sanayiinde işletme büyüklüklerinde ekonomik verimlilik ölçütleri gözönünde tutulacak, ileri teknolojiye, yüksek fırın ve oksijen konverterine dayanan entegre tesislerinin kurulması anailke olacaktır. Dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda, ekonomik gereklere ve ölçeklere uygun genişletmeler ve teknolojik yenilemeler desteklenecektir. Entegre tesislerdeki yüksek fırın verimliliklerinin artırılması için gerekli önlemler alınacak ve yenileme yatırımları yapılacaktır.

4. Kalite iyileştirilecek ve mukavemet artırıcı şekillendirmeler kullanımda ekonomik yarar sağlamak amacıyla yaygınlaştırılacaktır.

5. Demir - çelik ürünleri ve demir - cevheri üretimi yapan kamu ve kamu iştirakli kuruluşlar Demir - Çelik Sektör Kurumu bünyesinde yeniden örgütlenecektir. Dışarıya yönelik imalatta kullanılmak veya Bakanlar Kurulunca belirlenecek ürünlerle ilgili olmak üzere sanayicilerin yapabilecekleri dışalım dışındaki demir - çelik ürün ve ara ürünleri dışalım ve bunların dağıtımını kamu kuruluşlarınca yapılacaktır. Mühendislik ve proje çalışmaları kurum yapısında örgütlenip, buna bağlı montaj ve yapım üniteleri, bu yapı içinde geliştirilecektir.

6. Kaliteli çelik üretmek amacıyla kurulan ark ocaklarının bu amaca yönlendirilmesi ve tam kapasiteyle çalışması hedef alınacak ve üretim sırasında etkili bir kalite denetimi oluşturulacaktır.

7. Demir - çelik sanayii için özel hizmet içi eğitim programları oluşturulacak ve bu alanda bilimsel çalışmalar ve araştırmacılık özendirilecektir.

8. Demir -. çelik üretim tesislerinde çok amaçlı ünitelerin gelişmesine ve yürütülmesine özel bir önem verilecek, böylece yeni yatırımlardaki yerli imalat payı hızla artırılabilecektir. .

9. En az 350.000 ton/yıl kapasiteli elektrik ark ocakları ile entegre kontinü haddehaneler dışında yeni haddehaneler kurulması özendirilmeyecektir. Özel haddehaneler temel olarak elektrik ocaklarında üretilen çelikleri işleyeceklerdir. Ancak gerek duyulmasında, kamu adına fason imalat da yapacaklardır.

10. Özel elektrik ark ocaklı çelik üretim tesislerinin, teknolojilerini geliştirip bütünleşmeleri ve kaliteli çeliğe veya entegre tesislerde üretilmesi ekonomik olmayan ürünlere yönelmeleri özen'dirilecektir.

11. Demir - çelik sanayiinin hurda talebinin gerek duyulan nicelikte karşılanabilmesi için gemi söküm, hurda toplama ve hazırlama tesisleri geliştirilecektir. Sınai faaliyetler sonucunda oluşan hurdadan gereğince yararlanılmasına çalışılacaktır.

12. inşaat sektöründe, demir kullanımını azaltıcı ve tasarrufu sağlayıcı yönde, kullanılan uzun ve yassı çelik ürünlerin niteliklerinin yükseltilmesi, rasyonel kesitlere yönelmesi için üretim sırasında gerekli önlemler uygulanacaktır.

13. Demir - çelik sanayii için gerekli tüm girdilerin yeterli miktar, nitelik ve zamanda sağlanması ve teslimi için uzun dönemli programlar hazırlanacak ve uygulanacaktır.

14. Kısa dönemde 'krom - bazlı demir ve çelik alaşımlarının, çeşitli kullanım alanlarında, diğer alaşımlı demir ve çelik ürünleri yerine kullanılması ayrıntılı olarak araştırılacaktır.

TABLO : 356 — Sıcak Maden Kapasitesinin Geliştirilmesi Programı (1)

	(Bin Ton)										
	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1978 - 83 Yıllık Ortalama Artış (Yüzde)	1988	1983-88 Yıllık Ortalama Artış (Yüzde)	1993	1988 -93 Yıllık Ortalama Artış (Yüzde)
Karabük Tesisi	640	850	900	900	900	950	8,2	950	—	950	—
Ereğli Tesisi (2) (3)	931	1 297	1 524	2 062	3 200	3 400	29,5	5 620	10,5	6 200	1,9
İskenderun Tesisi (4)	550	1 400	1 400	2 443	2 989	4 100	49,4	7 844	13,8	8 300	1,1
Sivas Tesisi (5)	—	—	—	—	—	—	—	2 126	—	2 220	0,9
V. Entegre Tesisi (6)	—	—	—	—	—	—	—	2 100	—	8 200	31,3
	2 121	3 547	3 824	5 405	7 089	8 450	31,8	18 640	17,1	25 870	6,7

- Not : (1)350 gün/yıl üretim esas alınmıştır. Yüksek fırın revetmanlarının yaratacağı üretim düşüşü dikkate alınmıştır.
(2)Ereğli tesisi yüksek fırınları, hammadde hazırlama sisteminin yetersizliği nedeniyle 1980 yılına kadar düşük kapasite ile çalışacaktır. (Tevziattaki gecikmeler nedeniyle revize edilmiştir.)
(3)Üçüncü yüksek fırın Nisan 1982'de, dördüncü fırın ise 1987'de 1,6 milyon ton/yıl kapasite ile üretime geçecektir.
(4)Dördüncü yüksek fırın Haziran 1983'te üretime geçecektir.
(5)1984'te 2022 bin ton kapasite ile üretime geçecektir.
(6)İlk yüksek fırın 4 000 m3 faydalı hacim ile 1988 yılı Ekim ayında üretime geçecektir.

TABLO : 357 – Sıvı Çelik Üretim Kapasitesinin Geliştirilmesi Programı

(Bin Ton)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1993
Uzunlar	(1941)	(2451)	(2620)	(3840)	(4050)	(4897)	(5850)	(6740)	(7080)	(7020)	(9420)	(13800)
Karabük	620	590	550	730	700	750	750	700	700	700	700	600
İskenderun	660	1000	1200	2200	2400	3200	3200	3200	3200	3200	3200	3200
Sivas (1)	—	—	—	—	—	—	1000	2000	2400	2400	2400	2400
Özel	661	861	870	910	950	947	900	840	780	720	720	400
V. Demir - Çelik (3)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2400	7200
Yassılar	(1043)	(1502)	(1750)	(2000)	(3000)	(3500)	(6300)	(6300)	(7400)	(9000)	(10800)	(16000)
Erdemir (4)	1043	1502	1750	2000	3000	3500	4100	4100	4100	5400	6400	6400
İskenderun	—	—	—	—	—	—	2200 (2)	2200	3300	3600	4100	4400
V. Demir - Çelik (5)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4800
Diğerleri	(237)	(398)	(457)	(855)	(954)	(989)	(1296)	(1429)	(1519)	(1743)	(1743)	(3350)
Karabük	30	60	100	120	200	200	200	250	250	250	250	350
MKEK	65	83	83	359	359	359	559	559	559	678	678	1278
Özel	132	240	254	356	365	400	497	570	650	740	740	1372
Diğer Kamu	10	15	20	20	30	30	40	50	60	75	75	350
TOPLAM	3221	4351	4827	6695	8004	9386	13446	14469	15999	18563	21963	32750
Kamu Toplamı	2428	3250	4003	5429	6689	8039	12069	13059	14569	19703	20503	30978
Kamu Üretimi												
Payı (%)	75,3	74,6	78,1	81,0	83,5	85,6	87,1	90,2	91,0	92,1	93,3	94,4

Kaynak : DPT.

(1) Haziran 1984'de üretime geçecektir.

(2) İskenderun II. Tevsiyatı iki yeni LD Konvertör ile 1983'ün sonunda devreye girecektir.

(3) Ekim 1988'de 2400 bt/yıl kapasite ile üretime geçecek ve tesis 9,6 milyon ton yıllık nihai ürün kapasitesine 1993'te ulaşacaktır.

(4) Erdemir'in 1978 -1981 yılları üretimi tevsiattaki gecikmeler nedeni ile revize edilmiştir. 4100 bt/yıl kapasiteye 1983'te ulaşacaktır.

(5) Tesis 1989'dan itibaren 4800 bt/yıl sıvı çelik karşılığı yassı ürün üretecektir.

TABLO: 358 – Dördüncü Plan Döneminde Demir-Çelik Sektörü Ürünleri Yurt İçi Talebi

Miktar: Bin Ton
Değer : Milyon TL.
(1978 yılı Fiyatları)

MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Üçüncü plan yıllık artışı (vüzdde)	1978		1983		Dördüncü plan yıllık yüzdde
	Miktar	Değer	Miktar	Diğer		\liklar	Değer	Miktar	Değer	
Kok	10	27,7	27,5	76,3	22,4	—	—	—	—	—
Hurda	109	305	301,6	846	22,6	310	539,7	400	695	5,1
Pik	115	820	14,9	106	— 34	15	107	30	214	14,8
Uzun Yarı Ürünler	(154)	(714)	(751,2)	(3 843)	37,2	(573,6)	(2 659)	—	—	—
Kütük, Blum	—	—	—	—	—	495,4	2 297	—	—	—
Filmaşın	—	—	—	—	—	78,2	362	—	—	—
Unın Ürünler	(81)	(573,4)	(230,8)	(1 463,1)	(20,6)	(171,5)	(1 083)	—	—	—
Çubuk	44	266	78,4	475,0	12,3	102,5	622	—	—	—
Profil	18	114	115,8	735	45,1	40	254	—	—	—
Demiryolu Mal.	14	94	36,1	242,6	20,8	28	188	—	—	—
Tel	5	99,4	0,5	9,9	— 37	1,0	19,9	—	—	—
Yassı Yarı Ürünler	(148)	(772)	(500)	(2 609)	27,5	(251,0)	(1 254,3)	(434,5)	(2 269)	(11,5)
Platina, Slab	—	—	—	—	—	25	75,5	128,5	670,5	38,7
Sıcak Sac.Taslağı	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soğuk Sac Taslağı	—	—	—	—	—	226,0	1 178,8	306	1 596	19,4
Yası Ürünler	(67)	(430,7)	(603 ,9)	{1 229,5)	(23,3)	(188)	(1 831)	(487)	(3 771)	(15,5)
Levha	11	79,8	188,9	645	51,8	105	762	178	1 291	11,0
Sıcak Sac	3	63,7	38,6	273	33,7	33	234	—	—	—
Soğuk Sac	41	287,2	406,1	2 845	58,1	50	350	125	1 576	35,4
Kaplmalı Sac	—	—	4,2	27	—	—	—	—	—	—
Teneke	1	10,4	27,1	292	93,7	45	485	84	904	13,2
Dikişli Boru	11	105	— 5,0	49,9	— 15	—	—	—	—	—
Diğer Ürünler	(53)	(966,6)	(98,2)	(1 876,5)	(14,1)	(99)	(1 690)	(30)	(596)	— 19,0
Vasıflı ve Özel Çelik	29	576,7	77,2	1 535	21,6	85	1 690	30	596	— 19,0
Dikişsiz Boru	22	370,5	19,3	325	— 3,0	14	—	—	—	—
Çelik Döküm	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pik Döküm	2	19,4	1,7	16,5	— 4,0	—	—	—	—	—
ÇELİK ÜRÜNLERİ TOPLAMI	201	1 970,7	132,9	4 542,1	18,1	458,5	4 604	517	4 367	— 1,1
DEMİR - ÇELİK- ÜRÜNLER TOP.	201	1 970,7	132,9	4 542,1		458,5	4 604	517	4 367	— 1,1
ÇELİK ARA ÜRÜNLER TOP.										
DEMİR - ÇELİK ÜRÜNLERİ VE ARA ÜRÜNLER TOPLAMI	302	1 486	1 251,2	6 092		824,5	3 913,3	434,5	2 269	— 13,0
DEMİR-ÇELİK SEKTÖR TOPLAMI	7 274	4 581,7	2 500,6	11 586,1	20,3	1 608,1	9 164	1 381,5	7 545	— 3,9

XVI. DEMİR DIŞI METALLER :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

1987. I. ve II. Plan dönemlerinde demir dışı metaller sektöründe genel olarak Plan hedeflerine ulaşılammıştır. Metal üretiminin öngörülen hedeflere ulaştırılmaması ve yeterli ölçüde dışalım yapılamaması sonucu yurt içi metal fiyatları genellikle dünya fiyatlarından yüksek düzeyde kalmıştır.

1988. III. Planın sektöre ilişkin 3 ana ilkesi tam olarak gerçekleşmemiştir. «Temel metal ve alaşımları ile bunların hadde ürünlerinin üretilmesine başlanması» ilkesi kapsamında olan kurşun, tungsten, ferrosiüsiyum ve ferromangana ilişkin üretimler sağlanamamıştır. «Metal üretimi için gerekli hammaddenin öncelikle yerli kaynaklardan karşılanması» ilkesine uygun bir gelişme cevherin yurt içi kaynaklardan sağlanması yönünde büyük ölçüde gerçekleşmiş, ancak zenginleştirilmiş cevher temininde önemli düzeyde dışa bağımlı kalmıştır. «Demir dışı metaller projelerinin en kısa sürede milli ekonomiye katkıda bulunmasının sağlanması» ilkesinin uygulanmasında önemli adımlar yeterli olarak atılamamıştır. Özellikle teknik sorunlar yeni tesislerin işletmeye alınma dönemini büyük ölçüde uzatmıştır. Sektörde, kurulu kapasiteden yararlanma oranı, düşük karbonlu ferrokromda yüzde 100,0'e yakın bunun dışında en çok yüzde 77 olmuştur.

1989. Yarı mamuller üretiminde hammadde yetersizliğı başlıca sorun olmaya devam etmiş, yarı mamul üretimi yeterli düzeyde sağlanamadığından mamul üretim tesisleri kapasite kullanımı da düşük olmuştur. 1977 yılında enerji yetersizliğı nedeni ile, tam kapasite üretime yeni ulaşmış bulunan Seydişehir Alümiyum tesisleri elektroliz kapasitesi yüzde 50,0 düşürülmüş, bununla ilgili olarak alümina tesisi de tam kapasitede çalıştırılmamıştır

1990. Üretimde III. Plan hedefi düzeyinde ulaşılmasına karşın yurt içi talep, tahminlerin çok üstünde gerçekleşmiş 1977 yılında üretim, yurt içi talebin ancak yüzde 79,9'unu karşılamıştır. 1978'de bu oranın yüzde 72,1'e düşmesi beklenmektedir. Arz-talep açığının diğer önemli nedeni, sektör ham ve yarı ürün dışalımının gerekli düzeyde gerçekleştirilememesidir. Yurt içi talep dışında dışalım ve dışsatımda hedeflere göre önemli sapmalar olmuştur. (Tablo : 359)

2. HEDEFLER :

1991 .r IV. Planda demir dışı metaller yurt içi talebinin önemli ölçüde yurt içi üretimle karşılanması, beklenmektedir. Tümüyle dışsatıma yönelik olarak planlanan yüksek karbonlu ferrokrom ile birlikte diğer ürünler olanaklar elverdiğince dışsatım yönlendirilecektir. Üretim artışında öncelikle mevcut tesislerin tam kapasitede çalıştırılması esas alınacaktır.

1992. Önemli ölçüde dışa bağımlı bulunan sektörde, yatırımlar açısından mevcut bağımlılık oranı teknolojik gelişmeye paralel olarak değişmeyecektir. Ancak bu yönden ekonomiye yaratılan yük, sektörün önemli ölçüde dışsatıma yönelmesi ile dengelenebilecektir. Ayrıca, özellikle hammadde ve yardımcı maddeler açısından dışa bağımlılık oranının düşürülmesi mümkündür. Kısa sürede söz konusu maddelerin yeterli miktarda yurt içi üretimi sağlanacaktır.

TABLO - 359 — III. Plan Döneminde Demirdışı Melaller Sanayiinde Gelişmeler

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	Gerçekleşme 1972	m		Yılda ortalama Yüzde artış	
		III. Plan hedefi 1977	Gerçekleşme 1977	Plan hedefi	Gerçekleşen
Yurtiçi talep	6 131,4	13 952,8	20 422,9	17,9	27,2
Üretim	6 075,5	16 425,9	16 315,1	22,1	21,8
Blister bakır	1 300,0	4 225,0	2 093,0	26,6	10,0
Alümina	—	869,1	643,5	65,7	—
Ham alüminyum (1)	—	5 649,3	2 898,1	—	—
Dışsatım	344,0	3 239,5	535,3	56,4	11,2
Dışalım	2 119,3	1 616,3	2 946,1	—5,3	6,8

1993. IV. Plan döneminde demirdışı metaller talebinin; yan ürünlerde yüzde 14,7, ürünlerde yüzde 13,5 olmak üzere yılda ortalama yüzde 14,1 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Talep artışının en yüksek düzeyde bakır ve alüminyumda gerçekleşmesi beklenmektedir. Yan ürünlerden brister bakırda yılda ortalama yüzde 21,2, ham alüminyumda yüzde 13,7, bakır ürünlerinde yüzde 15,2 alüminyum ürünlerinde yüzde 13,6 oranında yurt içi talep artışı olacağı tahmin edilmektedir. (Tablo 360).

1994. IV. Plan döneminde demirdışı metaller dışsatımının yılda ortalama yüzde 27,6 artacağı tahmin edilmektedir. Başta yüksek karbonlu ferrokrom olmak üzere, antimuan ve kadmiyumda dışsatım potansiyeli oluşacaktır. Ürünlerden alüminyum levha ve folyo yanında, bakır ürünlerinde de önemli ölçüde dışsatım amaçlanmıştır. (Tablo 361). Cıvada stokların dışsatım yoluyla eritilmesine çalışılacaktır.

1995. Demirdışı metaller sektörü üretiminin IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 17,5 gibi yüksek bir artış hızına ulaşması hedef alınmıştır. Artış hızı yarı ürünler için yüzde 18,1, ürünler için yüzde 17,2'dir.

1996. IV. Plan dönemi için başta yılda ortalama yüzde 54,6 ile kadmiyum olmak üzere, antimuanda yüzde 40,9, ham kurşunda yüzde 34,4, bakır ürünlerinde yüzde 23,8 oranında üretim artışı hedef alınmıştır. 1983 yılında 1977 yılına oranla üretim değeri 2 katın üstüne çıkacaktır (Tablo 362).

1997. Demirdışı metaller sektörü dışalımında IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 23,1 artış olacağı tahmin edilmektedir. 1978 yılındaki yaklaşık 2,0 milyar lira tutarındaki dışalımın 1983 yılında 5,5 milyar lirayı aşacağı tahmin edilmektedir. Dışalımın en önemli maddesi ham alüminyum olacaktır. (Tablo 363)

1998. Demirdışı metaller sektöründe IV. Plan döneminde 1978 fiyatları ile toplam 21,0 milyar lira yatırım yapılması öngörülmüştür.

(1) IV. Planda madencilik sektörü kapsamındadır.

TABLO : 360 — Demirdışı Metaller Sektörü Yurt İçi Talebi

	1972		1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
YARI ÜRÜNLER	(100,8)	(1 228,3)	(216,8)	(9 955,6)	(52,0)	(245,5)	(11 194,9)	(461,8)	(22 230,8)	(14,7)
Ham Alüminyum	31,6	1785,2	82,9	4 683,3	21,3	04,7	5 350,0	100,0	10 169,0	13,7
Elişter Bakır	22,0	1 430,0	36,0	2 340,0	10,4	40,1	2 608,5	105,9	6 825,0	21,2
Ham Kurşun	11,0	209,0	19,8	576,2	123	31,7	412,3	33,0	603,0	8,1
Ham Çinko	17,2	774,0	33,3	1 525,5	14,5	33,3	1 660,5	68,3	2 983,5	12,4
Civa (TON)	6	3,2	23	17,8	41,0	33	17,8	33	17,8	0,0
Antimuan (TON)	175	7,9	525	23,3	24,5	589	26,5	1 046	47,1	12,2
Ham Kalay	0,7	205,1	1,0	282,9	7,4	1,3	380,8	1,6	468,7	4,2
Ferrokrom (Düşük Karbonlu)	0,1	2,1	1,8	33,1	73,6	1,9	39,3	3,4	70,3	12,3
Ferrokrom (Yüksek Karbonlu) (TON)	---	---	65	0,7	---	71	0,3	109	1,2	8,5
Ferromanganes	10,4	98,1	30,0	283,0	23,6	37,5	353,8	62,2	492,5	6,8
Ferrosilisyum	7,1	78,4	9,0	99,5	4,9	9,0	99,4	17,7	195,5	14,5
Diğer Ferro Alaşımaları (TON)	282	30,7	500	54,5	12,3	200	21,8	300	32,7	8,5
Nikel ve Alaşımaları	0,2	28,8	1,3	187,0	45,4	1,4	201,4	1,9	273,3	6,1
Kadmiyum (TON)	---	---	21	7,4	---	24	8,4	43	15,1	12,5
Diğerleri	---	---	0,2	31,2	---	0,1	15,6	0,2	31,2	14,9
ÜRÜNLER	(65,7)	(4 903,1)	(150,8)	(10 467,3)	(16,4)	(171,8)	(11 918,4)	(321,2)	(22 398,9)	(13,5)
Alüminyum Ürünleri	(34,0)	(2 533,2)	(74,8)	(5 597,0)	(17,2)	(85,8)	(6 392,7)	(184,6)	(12 095,1)	(13,6)
Levha			25,0	1 598,8		29,0	1 854,7	57,9	3 703,0	14,8
Folyo			4,5	369,6		4,9	402,5	7,1	583,2	7,7
Ekstrüzyon Ürünleri			17,0	1 071,0		20,4	1 285,2	44,9	3 828,7	17,1
İletken			14,6	817,6		10,3	907,3	37,7	1551,2	11,3
Döküm			13,7	1 739,9		15,3	1 343,1	27,0	3 429,0	12,0
Bakır Ürünleri	(28,0)	(2 208,9)	(38,5)	(3 037,3)	(6,6)	(44,2)	(3 490,2)	(89,0)	(7 074,2)	(15,3)
Elektrolitik Bakır Tel			23,4	1 001,8		20,9	2 071,3	53,9	4 150,3	14,9
Diğer Elektrolitik Bakır Ürünleri			2,6	273,0		3,1	325,5	7,9	829,5	20,6
Pirinç Alaşımaları			12,5	862,5		14,2	1 093,4	27,2	2 094,4	13,9
Çinko Ürünleri	(3,0)	(120,0)	(19,5)	(780,0)	(45,4)	(22,1)	(884,0)	(39,2)	(1 508,0)	(13,1)
Yassı Ürünler										
Pil Yassı Pulu			7,6	304,0		8,8	352,0	16,7	668,0	13,7
İnşaat -Levhası			140,0	140,0		3,8	152,0	5,6	224,0	8,1
Diğer Yassı Ürünler			1,0	40,0		1,1	14,0	1,7	68,0	9,1
Zamak ve Diğerleri			1,0	40,0		1,1	44,0	1,7	68,0	9,1
Pirinç Ürünleri (1)			4,9	196,0		5,6	224,0	10,7	428,0	13,8
Yatak Alaşımaları (1)			0,5	20,0		0,6	24,0	1,1	44,0	12,9
Diğer Uzun Ürünler			1,0	40,0		1,1	44,0	1,7	68,0	9,1
Kurşun Ürünleri	(0,7)	(41,0)	(18,0)	(1 053,0)	(91,4)	(19,7)	(1 152,5)	(28,4)	(1 661,6)	(7,6)
Yuvarlak Ürünler ve Profiller			2,0	117,0		2,2	128,7	3,5	204,3	0,7
Yassı Ürünler			14,0	819,0		15,3	895,1	21,4	1 252,0	6,9
Boru			2,0	117,0		2,2	128,7	3,5	204,8	9,7
TOPLAM	(166,5)	(6 131,4)	(367,0)	(20 422,9)	(27,2)	(417,3)	(23 114,3)	(783,0)	(44 629,7)	(14,1)
(1) Çinko Metal Eşdeğeri										

Miktar: 1000 Ton
Değer: Milyon TL.

TABLO : 361 — Demirdışı Metaller Dışatımı

	1972		1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
YARI ÜRÜNLER	(100,8)	(1 228,3)	(216,8)	(9 955,6)	(52,0)	(245,5)	(11 194,9)	(461,8)	(22 230,8)	(14,7)
Ham Kurşun	31,6	1785,2	82,9	4 683,3	21,3	04,7	5 350,0	100,0	10 169,0	13,7
Civa Ton	22,0	1 430,0	36,0	2 340,0	10,4	40,1	2 608,5	105,9	6 825,0	21,2
Antimuan (Düşük Karbonlu)	11,0	209,0	19,8	576,2	123	31,7	412,3	33,0	603,0	8,1
Ferrokrom (Düşük Karbonlu)	17,2	774,0	33,3	1 525,5	14,5	33,3	1 660,5	68,3	2 983,5	12,4
Ferrosilisyum	6	3,2	23	17,8	41,0	33	17,8	33	17,8	0,0
Kadmiryum (TON)	175	7,9	525	23,3	24,5	589	26,5	1 046	47,1	12,2
ÜRÜNLER	0,7	205,1	1,0	282,9	7,4	1,3	380,8	1,6	468,7	4,2
Alüminyum Ürünleri	0,1	2,1	1,8	33,1	73,6	1,9	39,3	3,4	70,3	12,3
Levha	---	---	65	0,7	---	71	0,3	109	1,2	8,5
Fol y o	10,4	98,1	30,0	283,0	23,6	37,5	353,8	62,2	492,5	6,8
Ekstrüsyon Ürünleri	7,1	78,4	9,0	99,5	4,9	9,0	99,4	17,7	195,5	14,5
Bakır Ürünleri	282	30,7	500	54,5	12,3	200	21,8	300	32,7	8,5
Elektrolitik Bakır Tel	0,2	28,8	1,3	187,0	45,4	1,4	201,4	1,9	273,3	6,1
Diğer Elektrolitik Bakır Ürünleri	---	---	21	7,4	---	24	8,4	43	15,1	12,5
Pirinç Alaşımları	---	---	0,2	31,2	---	0,1	15,6	0,2	31,2	14,9
TOPLAM	(65,7)	(4 903,1)	(150,8)	(10 467,3)	(16,4)	(171,8)	(11 918,4)	(321,2)	(22 398,9)	(13,5)

Miktar: 1000 Ton

Değer: Milyon TL.

TABLO : 362 — Demirdışı Metaller Sektörü Üretimi

M A L L A R	1 9 7 2		1 9 7 7		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1 9 7 8		1 9 8 3		Dördüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
YARI ÜRÜNLER	(35,1)	(1 670,4)	(128,0)	(6 312,3)	(30,5)	(136,7)	(5 786,1)	(328,9)	(13 303,8)	(18,1)
Ham Alüminyum	—	—	51,3	2 898,1	—	32,4	1 830,4	60,0	3 389,6	13,1
Blistir Bakır	20,0	1 300,0	32,2	2 093,0	10,0	34,3	2 229,5	85,0	5 525,0	19,9
Ham Kurşun	6,0	114,0	7,0	133,0	3,1	8,0	152,0	35,0	665,0	34,3
Ham Çinko	—	—	17,7	796,5	—	20,0	900,0	50,0	2 250,0	20,1
Cıva (TON)	110	59,4	161	87,0	7,9	165	89,2	—	—	—
Antimuan (TON)	475	21,4	500	22,5	1,0	1 000	45,0	5 546	249,6	40,9
Ferrokrom (Düşük Karbon.)	8,5	175,6	7,9	163,2	— 1,5	10,0	206,6	10,0	206,6	0,0
Ferrokrom (Yüksek Kar.)	—	—	11,2	119,0	—	31,0	329,4	50,0	531,3	10,0
Ferromanganez	—	—	—	—	—	—	—	10,0	66,7	—
Ferrosilisyum	—	—	—	—	—	—	—	23,0	296,4	—
Kadmiyum (TON)	—	—	—	—	—	40	14,0	351	123,6	54,6
ÜRÜNLER	(60,5)	(4 405,1)	(148,1)	(10 002,8)	(17,8)	(161,5)	(10 862,2)	(350,2)	(24 030,8)	(17,2)
Alüminyum Ürünleri	(30,0)	(2 134,8)	(81,5)	(5 816,0)	(22,2)	(87,0)	(6 190,8)	(179,6)	(12 579,1)	(15,2)
Levha	—	—	24,9	1 394,4	—	28,0	1 568,0	68,9	3 858,4	19,7
Folyo	—	—	5,8	446,6	—	6,0	492,8	11,1	911,8	13,1
Ekstrüzyon Ürünleri	—	—	22,5	1 417,5	—	24,0	1 512,0	44,9	2 828,7	13,3
İletken	—	—	14,6	817,6	—	15,0	840,0	27,7	1 551,2	13,1
Döküm	—	—	13,7	1 739,9	—	14,0	1 778,0	27,0	3 429,0	14,0
Bakır Ürünleri	(27,0)	(2 121,0)	(33,4)	(2 599,8)	(4,2)	(36,0)	(2 828,0)	(103,0)	(8 222,2)	(23,0)
Elektrolitik Bakır Tel	—	—	20,7	1 593,9	—	22,0	1 694,0	62,4	4 804,8	23,2
Diğer Elektrolitik Bakır Ürünleri	—	—	1,0	105,0	—	2,0	210,0	10,4	1 092,0	39,1
Pirinç Alaşımları	—	—	11,7	900,9	—	12,0	924,0	30,2	2 325,4	20,3
Çinko Ürünleri	(3,0)	(120,0)	(19,2)	(768,0)	(45,0)	(22,1)	(864,0)	(39,2)	(1 569,0)	(12,1)
Yassı Ürünler	—	—	7,6	304,0	—	8,8	352,0	16,7	668,0	13,7
Pil Yassı Pulu	—	—	3,2	128,0	—	3,8	152,0	5,6	224,0	8,1
İnşaat Levhası	—	—	1,0	40,0	—	1,1	44,0	1,7	68,0	9,1
Diğer Yassı Ürünler	—	—	1,0	40,0	—	1,1	44,0	1,7	68,0	9,1
Zamrak ve Diğerleri	—	—	4,9	196,0	—	5,6	224,0	10,7	428,0	13,8
Pirinç Ürünleri (1)	—	—	0,5	20,0	—	0,6	24,0	1,1	44,0	12,9
Yatak Alaşımları (1)	—	—	1,0	40,0	—	1,1	44,0	1,7	68,0	9,1
Diğer Uzun Ürünler	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kurşun Ürünleri (1)	(0,5)	(29,3)	(14,0)	(819,0)	(94,7)	(16,4)	(959,4)	(28,4)	(1 661,5)	(11,6)
Yuvarlak Ürünler ve Profiller	—	—	2,0	117,0	—	2,2	128,7	3,5	204,8	9,7
Yassı Ürünler	—	—	10,0	585,0	—	12,0	702,0	21,4	1 251,9	12,3
Boru	—	—	2,0	117,0	—	2,2	128,7	3,5	204,8	9,7
T O P L A M	(95,6)	(6 075,5)	(276,1)	(16 315,1)	(21,8)	(298,2)	(16 658,3)	(679,1)	(37 334,6)	(17,5)

(1) Çinko Metal Eşdeğeri.

TABLO : 363 — Demirdışı Metaller Dışadımı

Miktar : Bin Ton

Değer : Milyon TL. (CIF)

M A L L A R	1 9 7 2		1 9 7 7		III. Plan yıllık artışı	1 9 7 8		1 9 8 3		IV. Plan yıllık artışı
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	(Yüzde)	Miktar	Değer	Miktar	Değer	(Yüzde)
YARI ÜRÜNLER	(74,2)	(1 754,6)	(105,8)	(2 570,5)	(7,9)	(70,3)	(1 763,7)	(202,5)	(5 554,6)	(25,8)
Ham Alüminyum	31,6	897,8	41,0	1 165,0	5,3	35,0	994,5	120,0	3 409,5	27,9
Blister Bakır	0,1	3,7	5,9	217,1	25,8	—	—	20,0	650,0	—
Ham Kurşun	6,6	104,8	7,5	119,1	2,6	7,0	111,2	—	—	—
Ham Çinko	17,2	307,3	18,5	330,0	1,4	1,5	26,8	16,3	291,2	61,1
Ham Kalay	0,7	205,0	1,0	292,9	7,4	0,9	263,6	1,6	468,6	12,2
Ferro manganez	10,4	98,1	23,0	217,0	17,2	20,0	188,7	42,2	398,1	16,0
Ferro silisyum	7,1	78,4	7,8	86,1	1,9	5,0	55,2	—	—	—
Diğer Ferro Alaşımları (Ton)	282	30,7	500	54,5	12,2	200	21,8	300	32,7	8,4
Nikel ve Alaşımları	0,2	28,8	0,4	57,6	14,9	0,6	86,3	1,9	273,3	25,9
Diğerleri	—	—	0,2	31,2	—	0,1	15,6	0,2	31,2	14,9
ÜRÜNLER	(6,2)	(364,7)	(7,2)	(375,6)	(0,6)	(4,0)	(201,3)	(—)	(—)	(—)
Alüminyum Ürünleri	(3,9)	(283,5)	(2,6)	(146,0)	(— 8,2)	(1,3)	(76,0)	(—)	(—)	(—)
Levha, Folye	—	—	2,4	132,0	—	1,0	55,0	—	—	—
Ekstrüzyon Ürünleri	—	—	0,2	14,0	—	0,3	21,0	—	—	—
Bakır Ürünleri	(1,1)	(49,5)	(4,3)	(192,7)	(31,2)	(2,7)	(125,3)	(—)	(—)	(—)
Elektrolitik Bakır Tel	—	—	2,1	75,5	—	1,0	35,9	—	—	—
Diğer Elektrolitik Bakır Ürünleri	—	—	1,4	72,8	—	1,4	72,8	—	—	—
Pirinç Alaşımları	—	—	0,8	44,4	—	0,3	16,6	—	—	—
Çinko Ürünleri	0,5	10,5	0,2	4,2	— 16,7	—	—	—	—	—
Kurşun Ürünleri	0,5	18,8	0,0	1,5	— 39,7	—	—	—	—	—
Nikel Ürünleri	0,2	62,4	0,1	31,2	— 12,9	—	—	—	—	—
TOPLAM	(80,4)	(2 110,3)	(113,0)	(2 046,1)	(6,8)	(74,3)	(1 765,0)	(202,5)	(5 554,6)	(25,8)

1999. Bu dönemde başlıca, Küre ve Çayeli cevherlerine dayalı bakır, çinko, kurşun entegre tesisleri; çinko tesislerinin sülfürlü cevherleri de işleyecek şekilde tevsii, Seydişehir Alüminyum Tesislerinin tevsii; Elazığ yüksek karbonlu ferrekrom tesisleri kapasitesinin 3 katma çıkarılması, ferrosilisyum ve ferromanganez üretim tesisleri yatırımları öngörülmektedir. Sektörde ulaşılabilecek kapasiteler Tablo 364'te verilmiştir.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

2000. (1) Sektör kapsamındaki tüm tesislerin öncelikle tam kapasitede üretim yapmaları ve ayrıca optimal kapasitelere ulaşmaları sağlanacaktır.

(2) Sektörde, Plan döneminde nihai ürünlerde dışalım yapılmaması amaçlanmıştır.

(3) Yerli maden kaynaklarını değerlendirecek her ölçekteki metal sanayii projeleri maden sanayii işletmelerini de kapsayacak şekilde entegre projeler olarak ele alınacaktır.

(4) Sektörde önemli ölçüde ağırlığı bulunan kamu kuruluşlarından üretimden pazarlamaya kadar tüm işlemlerin kendi bünyelerinde yapılmasını sağlayacak yasal, örgütsel ve parasal düzenlemeler gerçekleştirilecektir. Bunun için madencilik sektöründe yer alan yeniden düzenlemeye ilişkin tedbir esas alınacaktır. Mevcut KBİ ve ÇINKUR A.Ş. de yeni statü içinde bu düzenlemede yerlerini alacaklardır.

(5) Sektörde, gelişen sanayi dallarında dışsatımı artırıcı önlemler uygulanacak; gerek yeni yatırımların gerekse mevcut tesislerin yönlendirilmesinde ve özendirilmesinde dışsatım hedef alınacaktır.

(6) Geçici dışsatım yolu ile yurt dışına işlenmek üzere gönderilen metal cevher ve konsantrelerinin yurt içinde en uygun şekilde işlenmelerini sağlayacak yeni tesislerin kurulması ve kurulu tesislerin tevsii özendirilecektir.

(7) Enerji tüketimi yüksek olan metalürji sanayiinde, elektrik enerjisi sadece zorunlu ünitelerde kullanılacak ve bu hallerde saptanacak ölçülerde düşük enerji fiyatı uygulanacaktır.

(8) Sektör anamallarının artırılması ve bağımlı olarak hammaddelerinin yurt içi talebi emniyetli olarak karşılayacak ve fiyat istikrarını sağlayacak düzeyde stokların yapılması sağlanacaktır.

(9) Sektörde kurulan veya kurulacak tesislerin sınai artıklarından optimum kurtarma randımanı ile değişik minerallerin tabii, soy. ve ender metallerin yan ürün olarak kazanılması sağlanacaktır. Yarı ürünler üretim hedeflerinin gerçekleştirilmesi için, gereksinim duyulan hammadde büyük ölçüde yurt içinden temin edilecektir.

(10) Saptanan bakır ve diğer minerallerle karışım halinde bulunan kompleks bakır yataklarının değerlendirilmesi amacıyla yeni kurulacak tesislerde uygulanacak metodun seçiminde hidrometalürji metodu dikkate alınacaktır. Böylece, daha yüksek saflıkta metal elde edilmesi, minerallerin daha yüksek randımanlarla değerlendirilmesi, piro metalürji, metotlarında tek ürünlere yüklenen matrahların çeşitli ürünlere dağılması ile üretim giderlerinin düşürülmesi, çevre sağlığı yönünden doğaya daha az zarar verilmesi sağlanacaktır.

**TABLO : 364 — Demirdışı Metaller Sektörü Kurulu Kapasitesi
(Anamallar İçin)**

	1978	1983
Yarı mamuller :		
Blister bakır	68 800	85 000
Ham alüminyum	60 000	60 000
Ham kurşun	29 000	35 000
Ham çinko	40 000	60 000
Ferrokrom (Düşük karbonlu)	10 000	10 000
Ferrokrom (Yüksek karbonlu)	50 000	50 000
Antimuan (Regulus)	7 200	7 200
Ferromanganez	—	50 000
Ferrosilisyum	—	23 000
Kadmiyum (Ton)	188	351
Mamuller :		
Bakır		
Tel	27 100	65 000
Lama, çubuk, boru	3 800}	
Levha, şerit	1 000}	11 000
Pirinç :		
Tel	1 100}	
Çubuk, boru	10 750}	31 000
Levha, şerit	3 650}	
Alüminyum		
Hadde ürünleri : Levha	42 000	69 000
Folyo	9 000	12 000
Ekstrüzyon ürünleri	32 300	45 000
İletken	25 000	28 000
Parça döküm	20 000	27 000
Çinko		
Yassı ürünleri : Pil yassı pulu	10 000	17 000
İnşaat levhası	6 000	6 000
Diğer yassı ürünler	2 000	2 000
Zamak ve diğerleri	3 000	3 000
Pirinç ürünleri (1)	9 000	11 000
Yatak alaşımları (1)	2 000	2 000
Diğer uzun ürünler	2 000	2 000
Kurşun	2 500	3 500
Yuvarlak ürünler ve profiller		
Yassı ürünler	15 000	25 000
Borular	4 000	4 000

(1) Çinko metal eşdeğeri.

(11) Yurt içinde üretilen kurşun konsantresinin tümü ile" kurşun tesislerinde izabe edilmesi sağlanacaktır. Bu amaçla mevcut ÇİNKUR izabe tesisinin tevsii ve kurşun ünitesinin kurulması öncelikle gerçekleştirilecektir.

(12) Ülkemiz ferro - krom üretiminin ve buna bağlı olarak krom rezervlerinin en iyi şekilde değerlendirilebilmesi için toz cevherden yararlanılması (toz cevherlerinin peletlenmesi ve katı halde kısmi indirgenmeye tabi tutulması) sağlanacaktır.

(13) Cevherden itibaren, nihai ürün dahil, numune alma ve analiz metotları ile malzemenin fiziksel ve kimyasal özelliklerinin, uygulanacak işlemlerin, üretim prosesinin standartlaştırılması gerçekleştirilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENELLİKLE YATIRIM MALI ÜRETEN SANAYİLER

I - MADENİ EŞYA İMALAT SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

2001. Yatırım malı, ara malı ve dayanıklı tüketim mallarını kapsayan madeni eşya sanayiinin gelişmesi bir yönüyle demir - çelik ve demir dışı metal sanayilerinin yurt içinde yeterli kalite ve miktarda uygun fiyatlarda ürün sağlamasına, diğer yönüyle metal işleme sanayilerinde ortaya çıkan teknolojik gelişme ve değişimlerin çok yakından izlenmesine bağlıdır. Çelik ve alüminyum konstrüksiyon, kazanlar, basınçlı - basınçsız kaplar, kesici takımlar, el aletleri, mutfak eşyası, tel mamulleri ve bağlama elemanları, yaylar, zincirler, metal mobilya, elektriksiz fırın ve ocaklar, çeşitli sobalar ve su ısıtıcıları gibi çok çeşitli malları kapsayan bu sektörde gerçekleştirilen teknolojik gelişme ve yetişmiş insangücünün bilgi birikimi, diğer makine imalat ve taşıt sanayilerinin de gelişmesine yardımcı olmaktadır.

2002. 1977 yılında madeni eşya üretimi, tüm alt sektörlerde Plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Geri kalış özellikle yatırım malı üretimine dönük faaliyet alanlarında belirgindir. (Tablo : 365)

2003. Kazanlar, çelik konstrüksiyon, bağlantı elemanları gibi önemli ürünleri de kapsayan bu sektör teknolojik açıdan, üretim araç ve girdileri bakımından dışarıya, pazarlama açısından ise büyük ölçüde iç talebe yönelik bir gelişme göstermiştir. Metal işleme sanayilerinde teknolojik gelişme ve değişimlerin çok hızlı olması, gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de en son teknolojilerin izlenmesinde güçlükler yaratmaktadır.

2004. III. Plan döneminde 100 t/h ve 60 atü'nün üzerinde değerlerde bahar üreten sanayi tipi kazanların yurt içinde üretilebilmesi ile kazan sanayii belirli bir gelişme göstermişse de sanayi ve enerji sektörünün talebi olan her tür ve "kapasitede kazanların yurt içinde üretimi gerçekleştirilememiştir. Ekonomik gelişme ve sanayileşme ile uyumlu olarak projeciliğin ve kaynak tekniğinin gelişmesinin de etkisiyle çelik konst-

TABLO : 365 — Madeni Eşya İmalat Sanayii Üretim Hedefleri

(1978 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL.)

MALLAR	Gerçek- leşme	Gerçek- leşme	Yılda Ortal. yüzde artış	İl. Plan hedefi	Yılda ortalama yüzde artış	1978	1983	Yılda ortalama yüzde artış
	1972	1977		1977				
Tüketim malları	6 100	8 520	6,9	8 667	7,3	10 670	18 600	11,8
Ara malları	5 796	10 180	11,9	10 308	12,2	13 400	27 000	15,0
Yatırım malları	2 970	4 971	10,3	10 232	23,2	6 600	14 400	16,9
Toplam	14 866	23 671	9,8	29 257	14,5	30 670	60 000	14,4

rüksiyon büyük bir gelişme göstermektedir. Bütün bu gelişmelere karşın 1977 yılı sektör dışalımının yüzde 55'i önemli yatırım malları arasında bulunan çelik konstrüksiyon ve kazanlarla ilgilidir. Bu dönemde, yeterli üretim kapasitesi olmasına karşın kaliteli cıvata ve somun ile yüksek mukavemetli saplamalar yeterince üretilmemiş ve bunlara olan gereksinimler de dışalım ile karşılanmıştır.

2005. Ara mallar grubunda bulunan bağlama elemanları ile kesici takımların üretimi, imalat sanayilerinin gelişmesine paralel olarak kalite yönünden gelişmiş ve miktar olarak artmışsa da girdi bakımından dışa bağımlılığını sürdürmüştür.

2006. Tüketim malları grubuna giren ocak ve fırınların üretiminde de fırın ve piknik tipi ocaklı bütan gazı tüplerinin lehine bir gelişme olmuştur.

2. HEDEFLER :

2007. Ara malı ve yatırım malı talebi, 1978 yılında toplam talebin yüzde 68,6'sı iken 1983 yılında sanayileşmedeki yapısal değişim ile de uyumlu olarak toplam talebin yüzde 72,6'sı olacak şekilde yılda ortalama yüzde 15,5 oranında artış gösterecektir. 1983 yılında toplam talebin yüzde 91,6'sının yurt içi üretimle karşılanması beklenmektedir. (Tablo : 366).

2008- Sektörde dışsatım olanaklarını artırmak için gerekli önlemler alınarak, çelik yapı ve konstrüksiyonla ilgili yatırımlar dışsatıma dönük olarak kurulacaktır. Dışsatımın IV. Plan döneminde hızla artırılarak 1983'de 1,5 milyar lira düzeyine çıkarılması hedef alınmıştır. (Tablo : 367)

2009. Bu dönemde kalite ve fiyat önem kazanacağından mevcut kapasitelerin etkin kullanımı zorunlu hale gelecektir.

2010. Üretimin yılda ortalama yüzde 14,4 artarak 1983 yılında 60 milyar liraya yükselmesi beklenmektedir. (Tablo : 365).

2011. Yüksek güçte ve basınçta kazanların yurt içinde üretilmesi koşulları gerçekleşmiş olduğundan, bu dönemde kazan sanayisinin geliştirilmesi yönünde çabalar önem kazanacaktır.

2012. Seri üretimin dışında kalan ve üretilmesi ekonomik olmayan ürünlerin dışalımına devam edileceğinden, dışalım yılda ortalama yüzde 15,7 oranında artış gösterecektir. (Tablo : 367)

2013. Planlı dönemde yapılan yatırımların çelik konstrüksiyon ve teçhizatının önemli bölümünün yurt içinden karşılanamaması ve sanayi yatırımları ile uyumlu olarak talebin giderek artması bu sanayi kolunda yeni yatırım gerekleri yaratmıştır. Gerede Çelik Konstrüksiyon ve Teçhizat Fabrikaları Sanayi ve Ticaret A. Ş. (GERKON-SAN) in bu dönemde tamamlanacak yatırımları yanında, İskenderun Demir - Çelik Tesislerinde sürdürülen yatırım ve Karabük Çelik Konstrüksiyon Atölyesinin tevsii bu dalda önemli kapasitelerin oluşmasını sağlayacaktır.

2014. Çankırı'da kurulmakta olan yeni makas fabrikasıyla demiryolu makaslarının tamamen yurt içi üretimle karşılanması sağlanmış olacaktır.

2015. Sektörde öngörülen sabit sermaye yatırımları tutan 15,0 milyar liradır.

TABLO : 366 — Madeni Eşya İmalat Sanayii Talebi

(1978 Fiyatlarıyla Milyon TL)

Mallar	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda ortalama yüzde artış	1978	1983	Yılda ortalama yüzde artış
Tüketim malları	6 058,0	8 470,0	6,9	10 598	17 920	11,1
Ara malları	7 553,9	11 567,8	8,9	14 772	29 650	15,0
Yatırım malları	4 409,7	6 810,9	9,1	8 410	17 930	16,4
Toplam	18 021,6	26 848,7	8,3	33 780	65 500	14,2

TABLO : 367 — Madeni Eşya İmalat Sanayii Dış Ticareti

(1978 Yılı Fiyatları, Milyon TL)

Mallar	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda ortalama yüzde artış	1978	1983	Yılda ortalama yüzde artış
Dışsatım						
Tüketim malları	69,0	140,0	15,2	140,0	800	41,7
Ara malları	48,1	60,2	4,6	66,0	350	39,6
Yatırım malları	10,3	71,1	47,2	60,0	350	42,3
TOPLAM DIŞSATIM	127,4	271,3	16,3	266,0	1 500,0	41,3
Dışalım						
Tüketim malları	27	90	27,2	68	120	12,0
Ara malları	1 806	1 448	- 4,3	1 438	3 000	15,8
Yatırım malları	1 450	1 911	5,7	1 870	3 880	15,7
TOPLAM DIŞALIM	3 283	3 449	1,0	3 376	7 000	15,7

3. İLKELEER VE POLİTİKALAR :

2016- Bugün genellikle tüketim malı üretimine dönük işletmelerden oluşan sektörde yatırım ve ara malı üreten yatırımlara öncelik verilecektir.

(1) Mevcut kapasitelerin etkin kullanımını gerçekleştirecek önlemler alınacaktır.

(2) Yeni kurulacak tesislerin kalite ve maliyet yönünden dış ülkelerle rekabet edebilecek ölçek ve teknolojilerle kurulması sağlanacaktır.

(3) Çelik konstrüksiyon ithalatı kısa sürede ikame edilecek ve dışsatım geliştirilecektir.

(4) Bağlantı elemanlarının çok sayıda çeşit ve büyüklükte olmalarından doğan sakıncaların giderilmesi amacıyla civata çeşitleri sınırlandırılacaktır.

(5) Bağlantı elemanları üreten firmaların hammadde, stok, üretim ve pazarlamada ortaya çıkan sorunlarını tutarlı bir şekilde çözümlenebilmek için aralarında örgütlenmeleri özendirilecektir.

(6) Yüksek güçte ve basınçta kazanların üretimi geliştirilecektir.

(7) Öncelikle dayanıklı tüketim malları üretiminde kalitenin artırılması ve standartlaşmaya yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.

(8) Isıtma tesisatlarında kullanılan kazanların çevre kirlenmesini de gözeterek bir biçimde tipleştirilmesine geçilecektir.

II - ELEKTRİKSİZ MAKİNE İMALAT SANAYİİ (1)

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER

2017. Yatırım ve dayanıklı tüketim malları üreten sanayiler (makine sanayileri) içinde elektriksiz makine imalat sanayii ekonomi ve teknoloji bakımından büyük ağırlık taşımaktadır. Genellikle başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de bu sanayi, talep ve üretim büyüklükleri yönünden, makine sanayileri içinde önde gelmektedir. Bu sanayiinin teknolojik gelişmedeki etkisi ise en az ekonomik yönü kadar önemlidir. Bütün yatırım ve üretimler büyük ölçüde elektriksiz makineler ve bunların yardımı ile üretilen öbür makine, donatım ve yapıları gerektirmektedir; bu nedenle elektriksiz makinelerin üretiminde erişilen teknoloji düzeyi öteki makine sanayilerinin ve giderek bütün sektörlerin teknolojisini etkileyip belirlemektedir.

2018. Öte yandan bütün makine sanayilerinde gelişmenin bilgi birikimine ve giderek ulusal bir teknolojinin gerçekleştirilmesine sıkı sıkıya bağlı olduğu ve ekonomik gelişmenin temel göstergelerinden birinin de, teknolojide bağımsızlık olduğu göz önün-

(1) «Tarım dışı makineler» büyük Ölçüde, 'önceki planlarda yer alan «makine imalat sanayii» ni kapsamaktadır. Önceleri genellikle -«makine imalat sanayii-» nde yer alan «meslek, bilim, ölçü, kontrol ve optik donatımı» III. Bölümü oluşturmaktadır. Önceki planlarda «tarım alet ve makineleri imalat sanayii» başlığı altında yer alan konular da «tarım makineleri» alt sektörünün kapsamına girmektedirler.

Lokomotif dizelleri dışında kalan her türlü taşıt güç makineleri (motorlar vb.) ile karayolu taşıtları güç ve hareket aktarma organları ise ilgili oldukları taşıt imalat sektörlerinin kapsamına alınmışlardır.

de tutulursa, elektriksiz makine imalat sanayimin ülkenin kalkınmasındaki öncü görevi daha iyi anlaşılmış olur.

2019. 1977 ve 1978 yıllarındaki döviz darlığının yarattığı olağanüstü tıkanıklıklar bir yana bırakılırsa elektriksiz makine imalat sanayiinin üretim kapasitesi toplam talebi yüzde 45 dolayında karşılayabilmektedir. Dışarıda ödenen vergilerin de talebe katılması halinde bu oran daha düşük (yüzde 40 dolayında) gerçekleşmektedir. Üretim önemli oranda dışalım girdilerine bağımlı bir yapıdadır. Dışarımlarda yalnız bu sektörden olduğu belirlenebilen aksam, parça vb. ara malların değerlerinin toplamı, bu sektörün yıllık üretim değerinin dörtte birini oluşturmaktadır. Sektörün öteki sektörlerden aldığı dışalım girdiler de hesaba katıldığında, sektör üretiminin ortalama yüzde 30 - 35 payını dışarımların oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle dışalımın güçleştiği dönemlerde üretim ciddi biçimde aksayabilmektedir.

2020. Üretimin önemli bir bölümü buzdolabı, çamaşır makinesi, dikiş makinesi türünden dayanıklı tüketim mallarını kapsamaktadır. Normal olarak yüzde 20 - 25 dolayında olan bu pay 1977 yılında bu iş kolundaki iş uyuşmazlıkları nedeniyle yüzde 10'a düşmüştür (Tablo 368)

TABLO : 368 — Elektriksiz Makine İmalat Sanayii Üretimi İçinde Dayanıklı Tüketim Mallarının Değer ve Payları

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL.)					
	1972	1973	1974	1975	1976 (1)	1977 (1)
(1) Dayanıklı tüketim malları üretimi :	1.068,2	1.421,1	1.922,3	2.300,1	3.279,1	1.784,0
(2) Toplam üretim :	4.755,3	7.502,5	7.732,5	11.855,4	13 665,7	17.571,0
(1)/(2), Yüzde :	22,5	18,9	24,9	19,4	24,0	10,2

(1) DPT tahmini Kaynak : D.İ.E.

2021. Sektör üretimindeki gerçekleştirmelerin III. Plan hedefleri ile karşılaştırması Tablo : 369'da görülmektedir. III. Plan boyunca üretimde gerçekleştirilen ortalama artış oranı (yüzde 12,2) hedeften (yüzde 19,2) önemli ölçüde düşüktür. Ancak 1977 yılında döviz darlığı ve iş uyuşmazlıkları gibi nedenlerle üretimde olağanüstü düşüşler izlenmiştir. Ayrıca III. Plan döneminde kamu kesimince gerçekleştirilmesi beklenen gemi ve lokomotif dizelleri, tarım traktörleri, yazı ve büro makineleri, inşaat makineleri, madencilik makineleri ve diğer ağır sınai teçhizat, tekstil makineleri konularındaki önemli yatırımların tamamlanamayışı da üretimde III. Plan hedefine göre geri kalmanın en önemli nedenlerinden biridir.

2022. III. Plan döneminde bazı mal gruplarında önceden tahmin edilemeyen olağanüstü talep artışları olmuştur. Bunun en belirgin iki örneği tekstil makineleri ile tarım traktörleridir. Beklenmeyen talep artışları sonucu dışarımlar plan hedeflerinin üzerinde gerçekleşmiştir. (Tablo : 370). III. Planda toplam talebin yüzde 46,1'inin

TABLO : 369 — Elektriksiz Makine İmalat Sanayii Üretim Tahminleri (1)

M A L L A R	Gerçekleşme		Gerçekleşme		Yılda Ortalama Yüzde Artış	III. Plan Hedefi		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	1972		1977			1977			1978		1983		
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	
A) TARIM DIŞI MAKİNELER (TOPLAM)		8 277,0		16 217,0	14,4		22 640,0	22,3		18 300,0		39 000,0	16,3
1. Kuvvet makineleri		—		1 300,0	—		—	—		1 300,0		2 700,0	14,2
2. Metal ve ağaç işleyen makineler		—		1 365,0	—		—	—		1 455,0		3 600,0	19,9
3. Belirli sanayi makineleri		—		2 610,0	—		—	—		2 800,0		8 100,0	23,6
4. Büro ve hesap makineleri		—		460,0	—		—	—		480,0		850,0	12,1
5. Diğer makineleri		—		10 482,0	—		—	—		12 175,0		23 750,0	14,3
B) TARIM MAKİNELERİ (TOPLAM)		6 589,0		10 230,0	9,2		13 097,0	14,7		9 050,0		22 400,0	19,9
1. Traktörler	23 431	5 038,0	29 875	6 423,0	5,0	38 431	8 263,0	10,4	35 000	5 375,0	80 000	17 200,0	26,2
2. Diğerleri		1 551,0		3 807,0	19,7		4 834,0	25,1		3 675,0		5 200,0	7,2
SEKTÖR TOPLAMI		14 866,0		26 447,0	12,2		35 737,0	19,2		27 350,0		61 400,0	17,6

(1) (—) Yurt içi talep tahminleri tablosundaki dip notta açıklandığı üzere sadece toplam değer verilmiştir.

TABLO : 370 — Elektriksiz Makine İmalat Dışalım Tahminleri (1)

M A L L A R	Gerçekleşme		Gerçekleşme		Yılda ortalama yüzde artışı (Yüzde)	1 9 7 8		1 9 8 3		Yılda ortalama yüzde artışı
	1 9 7 2		1 9 7 7			Miktar	Değer	Miktar	Değer	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
A) TARIM DIŞI MAKİNELER (TOPLAM)		16 300,0		23 870,0	7,9		14 900,0		33 350,0	17,5
1. Kuvvet makineleri		—		740,0	—		490,0		1 185,0	19,3
2. Metal ve ağaç işleyen makineler		—		3 580,0	—		2 275,0		4 995,0	17,0
3. Belirli sanayi makineleri		—		11 635,0	—		7 100,0		15 150,0	16,4
4. Büro ve hesap makineleri		—		280,0	—		180,0		465,0	20,9
5. Diğer makineler		—		7 635,0	—		4 855,0		11 555,0	18,0
B) TARIM MAKİNELERİ (TOPLAM)		1 743,0		6 350,0	29,5		2 800,0		2 100,0	— 5,6
1. Traktörler	2 186	308,0	35.114	4 950,0	74,5	15 000	2 100,0	—	—	—
2. Diğerleri		1 435,0		1 400,0	— 0,5		700,0		2 100,0	24,6
SEKTÖR TOPLAMI		18 043,0		30 220,0	10,9		17 700,0		35 450,0	14,9

Miktar : Adet

Değer : Milyon TL.

1978 Fiyatları, CIF

(1) (—) Yurt içi talep tahminleri tablosundaki dip notta açıklandığı üzere sadece toplam değer verilmektedir.

dışalımla karşılanması öngörülmüşken bu oran 1977 yılında yüzde 53,3 olarak gerçekleşmiştir.

2923. Türkiye III. Plan döneminde yeterince geliştiremediği elektriksiz makine imalat sanayiinin yetersizliği dışalımla gidermek zorunda kalmış, böylece Plan hedeflerinin üstünde dışalım yapılması gerekmiştir. Özellikle dönemin son iki yılında tarım traktörleri dışalımı tüm sektör dışalımının yüzde 15,6 ve 16,4'ünü oluşturmuştur. Oysa III. Planda traktör dışalımının küçük bir miktara indirilmesi hedef alınmıştı. Öte yandan son yıllarda dünya piyasasında makinelerin dışalım fiyatlarının pahalılaşması, makinelerin, esas hammadde olan demir - çelik dışalım fiyatlarının pahalılaşmasından çok daha hızlı olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler ve bu arada Türkiye makine dışalımının pahalılaşmasında hammadde fiyatlarının pahalılaşmasından çok teknolojinin pahalılaşmasını ödemek zorunda kalmışlardır. (Tablo : 371).

2024. Elektriksiz makine imalatında Türkiye'nin büyük çapta dışalımda, ikameye yöneimesi, salt dış ödeme güçlüklerinden değil, açıklanan bu daramdan da ileri gelmektedir.

2025. Sektörün III. Plan dönemi boyunca gelişmesini daha somut bir biçimde gösterecek anamal gruplarının bazı mallarının üretim miktarları Tablo 372'de verilmiştir.

TABLO : 371 — 1971 - 1975 Yılları Arasında Türkiye'nin Elektriksiz Makine ve Demir - Çelik Dışalımının Görece Pahalılaşması (1)

	1971	1972	1973	1974	1975
(1) Elektriksiz m. birim fiyatı	100,0	111,1	125,7	156,0	194,6
(2) Demir - Çelik birim fiyatı	100,0	102,5	111,4	147,9	190,8
(3) (1)/(2) : Elektriksiz makinelerin demir - çeliğe görece pahalılaşması	100,0	108,4	112,8	105,5	102,0

2026. Üretimin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen başlıca etmen teknoloji ve teknik eleman kıtlığıdır. Makine imalat sanayii, sermaye/hâsıla oranı görece düşük sanayi kollarından biri olmasına karşın gerek kuruluşunda, gerek üretim sürecinde her kademede becerili teknik personele ve ileri düzeyde teknolojiye gereksinim duyulmaktadır.

2027. Makine imalat sanayiinde önemli bir sorun iyi yapılabilirlik (fizibilite) çalışmalarında yer seçimi olmaktadır. Öteki sanayi kollarında çok önemli olmayabilen, ticari - teknolojik ilişkilerin kolayca gelişebileceği ve yeni teknolojilerin izlenebileceği bir ortam, bu sanayide büyük önem taşımaktadır. Bu özellik son yıllarda kararlaştırılan kamu projelerinde gereğince dikkate alınmamıştır.

2028. Kamu projelerinde ayrıca kamu girişimlerinin kurumsal yapılarının özelliklerinden ve işleyiş biçiminden doğan önemli gecikmeler olmuştur. Yatırımcı kamu kuruluşları idari, ekonomik ve teknolojik yönlerden pek çok başka kamu kuruluşlarına bağımlı bulunmakta ve bu durum yatırım konusundaki karar ve işlemlerinde sorumlu

Kaynak : International Trade Statistics, 1976

(1) Tablodaki indeks hesaplamalarında cari ağırlıklı Paasche birim fiyat indeks formülü kullanılmıştır.

TABLO : 372 — Elektriksiz Makine İmalat Sanayiinde Seçilmiş Malların Üretimleri

ISIC Grup No.	Mallar	(Adet)		
		1972	1974	1977 (9 ay)
3821	Dizel motoru	9.401	16.331	
3823	Torna tezgâhı	683	827	
	Freze tezgâhı	101	—	
	Planya tezgâhı	287	798	
	Matkap tezgâhı	928	1.306	
	Testere tezgâhı	1.463	747	
	Pres tezgâhı	520	389	
	Ağaç tornası tezgâhı	378	1.438	
	Ağaç testeresi tezgâhı	508	154	
	Ağaç planyası tezgâhı	2.011	1.596	
3824	Meyve - sebze işleyen Mak.		5.987	
	Pasta - Ekmek makinesi		26.193	
	Un değirmen makinesi		835	
	İplik bükme makinesi		4.089	
	İplik yıkama makinesi		635	
	Beton karıştırma makinesi	436	659	—
	Taş kırma makinesi	38	89	—
	Titreşimli elek makinesi	38	150	57
	Kule vinci	353	97	—
	Tavan vinci	635	833	754
	Tekstil makinesi	1.505	—	134
3825	Otomatik ibreli terazi	—	4.035*	—
	Diğer terazi	28.766	25.075	—
3829	Pompa	34.842	58.503	11.229
	Derin kuyu pompası	1.809	3.767	—
	Hava ve vakum pompası	—	174.931	—
	Vantilatör - Aspiratör	88.396	84.787	85.478
	Çamaşır makinesi (ev)	103.303	126.792	128.682
	Buzdolabı (ev)	235.145	340.062	—
	Buzdolabı (sanayi)	7.054	7.424	—
	Klima cihazı (ev)	1.160	5.033	—
	Klima cihazı (merkezi)	668	1.715	2.479
	Sanayi tipi soğutma deposu	154	239	—

TABLO : 372 — Elektriksiz Makine İmalat Sanayiinde Seçilmiş Malların Üretimleri (Devam)

ISIC Grup No.	Mallar	(Adet)		
		1972	1974	1977 (9 ay)
	Mekanik halı süpürgesi	114.000	152.340	—
	Dikiş makinesi (ev)	152.604	182.832	113.682
	Dikiş makinesi (sanayi)	29.469	5.317	2.158
	Asansör (her tip)	839	878	430
	Brülör (ev tipi)	5.928	15.680	2.731
	Brülör (sanayi)	—	1.502	964
	Mekanik kriko	—	83.551	—
3822	Traktör	23.178	25.653	25.455
	Traktör pulluğu	13.110	17.573	—
	Tohum mibzeri	1.294	1.981	—
	Diskaro	1.220	3.384	—
	Kültivatör	1.506	3.046	—
	Gübre mibzeri	—	4.328	—
	Harman makinesi	1.605	4.301	—
	Pülverizatör	4.020	3.310	—

yatırımcı kuruluşun yetki ve etkinliğini sınırlamaktadır. Bundan dolayı kamu girişimciliğinde zayıflama ve yavaşlama ortaya çıkmış, bu da ayrıca var olan teknoloji ve yeterli teknik eleman darboğazı ile birleşince kamu yatırımları aksamış, gecikmiş ve büyük ekonomik kayıplarla karşılaşmıştır.

2029. Sektörün teknoloji durumu başlıca iki yönden incelenebilmektedir. Yıgınsal üretim yapılan mallarla sipariş üzerine yapılan malların teknolojisi ve büyük ve küçük işletmelerin teknolojisi.

2030. Yıgınsal üretilen mallar için büyük işletmeler genellikle yabancı teknolojiler (lisans, patent vb.) kullanmaktadırlar. Bu işletmelerde genellikle hiçbir araştırma geliştirme yapılmamakta, yeni modeller yaratma, yeni üretim prosesleri geliştirme türünden teknoloji üretme çabaları gösterilmemektedir. Tanınmış markalı küçük stasyonel dizel motorları, traktörler, biçer - döverler, takım tezgâhları ve kesici takımları, mekanik ve elektrikli hesap makineleri, tekstil makineleri, pompa ve kompresörler, yakıcılar, asansörler, dayanıklı tüketim malları, valf vb. ara malları bu biçim üretimin örnekleridir. Yabancı teknoloji satın alma gücü bulunmayan küçük işletmeler ise kendi geliştirdikleri modellerle yığınsal üretim yapmaktadırlar. Bu yerli modeller çoğunlukla ciddi bir araştırma - geliştirmenin sonucu olmayan kopya ve taklitler halindedir. Bunlar arasında küçük dizel motorları, traktör ve biçer - döver

Kaynak : DİE

dışında hemen bütün tarım makine ve donatımı, metal ve ağaç işleyen bazı takım tezgâhları, mekanik ve hidrolik küçük presler, terazi ve basküller, eskavatörler, yol bakım greyderleri, küçük yol silindirleri ve keçiyakları, betoniyerler, plastik ekstrüzyon tezgâhları, ticari tip çamaşır ve bulaşık makineleri ve soğutucular, bazı gıda işleme makineleri, dokuma tezgâhları, sulama pompa ve motopompları, küçük inşaat vinçleri, çeşitli makine ve otomotiv sanayii parçaları sayılabilir. Bu küçük işletmeler genellikle sanayi merkezi olan kentlerde düzensiz bir biçimde gelişmişlerdir. Teknoloji ve ekonomik sorunlarının çözülmesi amacıyla geliştirilecek bazı kamusal destek ve düzenlemelerle bu işletmelerin üretim ve istihdam potansiyelleri daha büyük ve daha canlı bir aşamaya getirilebilir ve dışarıya yönlendirilebilir.

2031. Yığınsal üretimi yapılmayan, sipariş üzerine tek tek projelendirilip imal edilen makine ve donatım konusunda daha çok özel sektör büyük işletmelerinde ciddi gerçekleştirmeler görülebilmektedir. Soğuk hava depolarının donatımı, büyük kreyn ve vinçler, baraj kapama donatımı bunlara örnek gösterilebilir. Küçük işletmeler, daha seyrek de olsa, mühendislik hizmetleri sağlayabildikleri konularda gelişmeler ortaya koyabilmektedirler : Un fabrikaları ve yağ fabrikalarının komple makine ve donatımının üretimi gibi.

2032. Sektördeki teknoloji darboğazının temel nedeni, mutlak bilgi eksikliğinden çok, mevcut bilgi potansiyelinin ve teknoloji üretme olanaklarının yeterince kullanılmasını önleyen kurumsal yapı düzensizliğidir. Teknoloji üretimi ile ilgili akademik ve teknolojik öğretim ve araştırma kurumlarının bilgi, araştırma ve geliştirme olanaklarından sanayi yeterince yararlanamamaktadır. Türkiye'de yabancı teknolojilerle üretilen ve üretilecek makinelerin çok büyük çoğunluğu yerli teknolojiyle üretilebilecek niteliktedir. Bunun için gerekli bilgi birikimi ve teknik kadrolar vardır. Bunların etkin biçimde kullanılmasını sağlayacak yeni teknoloji politikalarının tasarlanmasına gerek duyulmaktadır.

2033. III. Plan döneminde özel sektörün ekonominin gereklerine göre girmekte tereddüt gösterdiği ya da yetersiz kaldığı alanlarda kamunun öncülük yapacağı yolundaki ilke uyarınca ve sektördeki üretim yetersizliğim büyük ölçüde gidermek amacıyla 1976 yılında kamu yatırım programına alınan ve 1977 yılında projelendirme ve teknoloji transferi faaliyetleri sürdürülen 30'a yakın makine ve donatım fabrika projelerinin karşılaşacağı temel güçlük, finansman sorunu olmaktan çok yukarıda belirtilen teknoloji ve teknik personel darboğazıdır. Ayrıca bu projelerin üretim ve zamanlama yönünden birbiri ile ilişkili bir proje demeti halinde ve bir bütün olarak yeniden ele alınmaları ve planlanmaları gereklidir.

2034. Makine sanayilerinde, sanayiler arası girdi - çıktı ilişkilerinin özelliklerinden ve alternatif teknolojilerin kullanılabilirliklerinden doğan ve sürekli değişimler gösteren çok karmaşık bir üretim yapısı vardır. Genellikle bir işletmede çok sayıda değişik makine ve makine parçası üretilebildiği gibi, bu ürünler de çok sayıda başka işletmelerden alınan aksam, parça vb. ara malların üretim sürecine sokulması ile elde edilebilirler. Talep ve teknoloji değişiklikleri genellikle işletmelerin üretim bileşimlerinde değişimlere yol açmaktadır. Bütün bunların etkisi altında makine sa-

nayileri dinamik ve karmaşıklığı değişken bir üretim alanı oluşturmuştur. Bu açıdan, yeni kamu projelerinin mevcut kuruluşlarla birlikte bir bütün halinde üretim planlamalarının yapılması ve koordinasyonu olağanüstü önem kazanmaktadır. Bu nedenle kamu kesimi için yetkili ve temel bir koordinatör organa gereklilik vardır. Makine sanayileri alanındaki kamu kuruluşları çeşitli Bakanlıklara bağlıdır. Bu kuruluşların elindeki üretim kapasitelerinin çok önemli bir bölümü kullanılmamaktadır. Boş kapasitelerin varlığının temel nedeni işletmelerin yönetimlerine ait kusurlardan çok bu işletmeler arasında yukarıda belirtilen dinamik koordinasyonun kurulmamış olmasıdır.

2. HEDEFLER :

2035. Dördüncü Plan döneminde tarım dışı makinelerin yurt içi talebinin yılda ortalama yüzde 16,1, tarım makineleri yurt içi talebinin yüzde 13,4, sektörün toplam yurt içi talebinin ise yüzde 15,4 oranında artması beklenmektedir. (Tablo 373). Tarım dışı makinelerde en hızlı talep artışı metal ve ağaç işleyen makineler ve belirli sanayi makineleri gruplarında olacaktır. En büyük grup olan diğer makineler dayanıklı tüketim mallarını içerdikleri için taleplerinin nispeten düşük bir hızla gelişeceği tahmin edilmektedir.

2036. Dışsatımın yılda ortalama yüzde 70,0 oranında artması planlanmıştır (Tablo 374). Tarım dışı makinelerde, değer olarak en büyük dışsatım artışı belirli sanayi makineleri grubu ile diğer makineler grubunda olacaktır. Birincisinde inşaat madencilik ve mineral işleme makineleri ile bazı gıda makineleri; ikinci grupta dikiş makineleri, buzdolapları vb. dayanıklı tüketim malları, valf, vana vb. ara malları dışsatım potansiyeli olan mallardır. Kuvvet makinelerinde sulama motorları ve bir kısım takım tezgâhları da dışsatımı yapılabilecek mallar arasındadır. Tarım traktörleri imalatında Türkiye'nin iç talebinin üstünde bir kapasite kurulmakta olduğundan, Dördüncü Planın son yıllarında traktör dışsatımı zorunlu duruma gelecektir. Traktör dışındaki tarım makineleri arasında özellikle biçer - döğerler, mibzerler, harman makineleri dışsatımı olabilecek mallardır. Traktör şasi ve karoser aksamı da dışsatım için önemli bir kalem olabilecektir.

2037. Dördüncü Plan döneminde üretim yılda ortalama yüzde 17,6 oranında artacaktır. Bu artış tarım dışı makinelerde yüzde 16,3, tarım makinelerinde yüzde 19,9 olacaktır. Metal ve ağaç işleyen makineler ve belirli sanayi makineleri gruplarının üretim artışı tarım dışı makinelerin üretim artışının üzerinde gerçekleşecektir. (Tablo 369);

2038. Türkiye, Dördüncü Plan döneminde, elektriksiz makine imalatında gerçek bir atılımı başlatmak ve özellikle tarım dışı makineler ile tarım makinelerinde üretim artış hızını III. Plan ortalamasının çok üstüne çıkarmak zorundadır.

2039. Bu üretim artışlarını sağlamak büyük ölçüde kamu sektörünün makine projelerinin üretime geçmesine bağlıdır. Kamu girişimiyle kurulacak türbin - alternatör gruplarının üretimi elektrik makineleri sektöründe kapsandığından, kuvvet makineleri grubunun üretimi esas itibarıyla bugünkü yapısını yanı taşıtlar dışındaki içten yanmalı stasyon motorları, gemi ve lokomotif dizellerini kapsayacaktır. Metal ve ağaç işleyen makineler ve belirli sanayi makineleri gruplarının üretim artışları tarım

dışı makineler grubunun ortalamasının üstünde gerçekleşecektir. Kamuca kurulacak takım tezgâhları sanayii tam kapasite ile üretime geçse bile, tür olarak talebin tamamını karşılayamayacağı varsayılarak metal ve ağaç işleyen makineler talebinin yerli üretimle karşılanacak kısmının dışalımından daha az olacağı tahmin edilmektedir.

2040. Tarım makinelerinde özellikle traktör imalatında en az 100 binlik bir kapasitenin üretimde bulunması ve traktör dışalımının yapılmaması öngörülmüştür. Ayrıca traktör dışındaki tarım makineleri parkının bugünkü durumunun üstünde bir modernleşme ve büyümeye kavuşması amaçlanmıştır.

2041. Sektörün toplam dışalımını yılda ortalama yüzde 14,9 artarak 1983 yılında 35,5 milyar liraya ulaşacaktır. (Tablo 370).

2042. Üretim tahminleri tablosunda görüldüğü üzere sektörde DBYP döneminde toplam 34 milyar TL. dolayında üretim artışı planlanmıştır. Bu artışın 20,7 milyar TL.'lık bölümü tarım dışı makinelerde, 13,3 milyar TL.'lık bölümü tarım makinelerinde gerçekleşecektir.

2043. IV. Plan döneminde öngörülen üretim artışını sağlamak üzere toplam 28,7 milyar liralık yeni yatırım yapılması öngörülmektedir. Bunun 21 milyar liralık bölümü tarım dışı makinelere, 7,7 milyar liralık bölümü tarım makinelerine ayrılmıştır. Sektöre ayrılabilen kaynakların sınırlılığı önünde kamu kesimi yatırımlarının öncelik sıralarına göre bir zamanlamaya bağlanması gereklidir. Kamu projelerinin yer, kapasite ve ürün bileşimi seçimini elden geldiğince rasyonelleştirmek için gerekli çabalar 1978 yılı programında yapılmıştır.

2044. Geçmiş plan dönemlerinde başlayan ve Dördüncü Plan döneminde sürdürülecek kamu yatırım projelerinin konuları şunlardır :

2045. Lokomotif dizelleri, metal işleyen takım tezgâhları, kesici takımlar, taşlama taşları, metal işleme ölçü aletleri, un sanayii makineleri, ambalaj ve şişeleme makineleri, tekstil makineleri, kâğıt sanayii makineleri, çimento sanayii makineleri, gübre sanayii makineleri, madencilik ve mineral işleme makineleri, yazı ve diğer büro makineleri, sınav fırınları ve tav ocakları, sınav brülörleri, özel amaçlı pompa ve santrifüj, vinç, kreyn vb. kaldırma makineleri, bilyalı yataklar, metal ve diğer gereç işleme kalıpları, hidrolik devre elemanları, tarım traktörleri, çeşitli tarım makineleri.

2046. Dördüncü Plan döneminde bu sektörde yapılacak toplam yatırımların 14,9 milyar TL.'lık bölümü özel kesimce gerçekleştirilecektir.

3. İLKELE VE POLİTİKALAR :

2047. (1) Elektriksiz makine ve öteki yatırım ve dayanıklı tüketim malı üreten alt sektörlerin yeni yatırımlarında ve yeni mamul üretimlerinde zorunluluk halleri dışında, yerli teknoloji kullanılması temel ilkedir. Bu ilkenin uygulanmasında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı görevli olacak, yatırımcı veya üretici kuruluşlarla görüş ayrılığı belirmediği durumlarda Bakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ile Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumunun görüşünü alarak karar verecektir.

(2) Elektriksiz makineler ve bunun dışındaki yatırım ve dayanıklı tüketim malı üreten altsektörlerdeki kamu kuruluşları bir sektör kurumu çerçevesinde örgütlenmeye kadar bu sektördeki araştırma ve haberleşme eksikliğini gidermek ve atıl kapa-

TABLO : 373 — Elektriksiz Makine İmalat Sanayii Yurt İçi Talep Tahminleri (1)

M A L L A R	Gerçekleşme		Gerçekleşme		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1 9 7 8		1 9 8 3		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	1 9 7 2		1 9 7 7			Miktar	Değer	Miktar	Değer	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer						
A) TARIM DIŞI MAKİNELER (TOPLAM)		24 450,0		39 953,0	10,3		32 825,0		69 157,0	16,1
1. Kuvvet makineleri		—		2 040,0	—		1 878,0		3 810,0	15,2
2. Metal ve ağaç işleyen makineler		—		4 930,0	—		3 709,0		8 445,0	17,9
3. Belirli sanayi makineleri		—		14 202,0	—		9 788,0		22 850,0	18,5
4. Büro ve hesap makineleri		—		740,0	—		658,0		1 297,0	14,5
5. Diğer makineler		—		18 041,0	—		16 792,0		32 755,0	14,3
B) TARIM MAKİNELERİ (TOPLAM)		8 329,5		16 578,0	14,8		11 835,0		22 195,0	13,4
1. Traktörler	25 617	5 346,0	64 989	11 373,0	16,3	40 000	7 475,0	70 000	15 050,0	15,0
2. Diğerleri		2 983,5		5 205,0	11,8		4 360,0		7 145,0	10,4
SEKTÖR TOPLAMI		32 779,5		56 531,0	11,5		44 660,0		91 352,0	15,4

(1) (—) Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırması (ISIC)'nin revize son şekli Devlet İstatistik Enstitüsünce 1974 yılından beri uygulandığından daha önceki yıllara ait sektör alt bölümlerinin üretim ve dolayısıyla talep değerleri yeni sınıflandırmaya göre verilmeyip sadece toplamları verilmiştir.

TABLO : 374 — Elektriksiz Makine İmalat Sanayii Dışsatım Tahminleri (1)

M A L L A R	Gerçekleşme		Gerçekleşme		Yılda Ortalama Yüzde Artış	Miktar : Adet		Değer : Milyon TL. 1978 Yılı Fiyatları		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	1 9 7 2		1 9 7 7			1 9 7 8		1 9 8 3		
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
A) TARIM DIŞI MAKİNELER (TOPLAM)		127,0		134,0	1,1		375,0		3 193,0	53,2
1. Kuvvet makineleri		—		—	—		2,0		75,0	106,2
2. Metal ve ağaç işleyen makineler		—		15,0	—		21,0		150,0	48,1
3. Belirli Sanayi makineleri		—		43,0	—		112,0		400,0	29,0
4. Büro ve hesap makineleri		—		—	—		2,0		13,0	55,0
5. Diğer makineler		—		76,0	—		238,0		2 550,0	61,5
B) TARIM MAKİNELERİ (TOPLAM)		2,5		2,0	— 4,4		15,0		2 305,0	174,0
1. Traktörler		—		—	—		—	10 000	2 150,0	—
2. Diğerleri		2,5		2,0	— 4,4		15,0		155,0	59,2
SEKTÖR TOPLAMI		129,5		136,0	1,0		390,0		5 498,0	70,0

(1) (—) Yurt içi talep tahminleri tablosundaki dipnotta açıklandığı üzere sadece toplam değer verilmektedir.

siteleri değerlendirmek için DPT'nca bir eş güdüm çalışması yapılacak ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı bir birim oluşturulacaktır. Bu birim ilgili bakanlıkların ve kamu kuruluşlarının araştırma - planlama - koordinasyon birimleri ve özel kesimdeki belli başlı üretim birimleri ile işbirliği halinde sürekli olarak çalışacaktır.

(3) Makine sanayilerin deki yatırımcı ve üretici kamu kuruluşları teknoloji üretimine ve dışarıya dönük, daha esnek çalışabilecek biçimde yeniden örgütlenecektir. Bu kamu kuruluşlarında projecilik, proses tasarımı, makine ve makine parçası tasarımı ve yapımı alanlarında gerekli teknik personel ve zamandan tasarruf sağlayan çağdaş bilgisayar yardımcı tasarım ve yapım yöntemleri uygulanacaktır. Pilot uygulama MKEK'da başlatılacak ve deney birikiminden yararlanarak uygulamaya elverişli kamu kuruluşlarını kapsayan bir sistem geliştirilecektir. Sistemin terminali MKEK'daki bilgisayar uygulamaları merkezinde bulunacaktır.

(4) Küçük işletmelerin teknolojik ve ekonomik sorunlarına çözümler bulmak amacıyla gerekli destek ve düzenlemeler kamuca geliştirilecektir. Bu destek ve düzenlemelerden yararlanabilmeleri için küçük işletmelerin imalatçı birlikleri ve kooperatifler kurmaları öngörülmektedir.

(5) Savunma amaçlı üretimler mevcut kuruluşlarda sivil amaçlı üretimlerle birlikte ele alınacak, kritik haller gerekli görülebilecek savunma amaçlı yeni yatırımlar programlanacaktır. Bu yeni yatırımlarda boş kapasitelerin sivil amaçlı üretimi desteklemesi ve dışarıya yönlendirilmesi esas olacaktır. Savunma amaçlı üretimin güvenli biçimde yürütülmesini sağlayacak kurumsal düzenlemeler getirilecektir.

(6) Kıt kaynakların daha rasyonel kullanımını sağlamak amacıyla traktör üretimi dışarıya bağımlılığı kaldırmayı ve yurt içi tüketimi yerli üretimle karşılamayı amaçlayan bir uygulama planı çerçevesinde yürütülecektir.

(7) Traktör üretimine yönelik entegre kamu projesine öncelik verilecek ve uygulaması hızlandırılacaktır.

(8) Dördüncü Plan döneminde komple traktör dışalımının son bulması ve traktör dışatımının başlaması ilkedir. Komple traktör dışalımını ve dağıtımını kritik durumlarda Türkiye Ziraat Kurumunca yapılabilecektir. Kurumun dışardan alacağı traktörler Türkiye'de yapılanlarla aynı marka ve modellerden olacaktır.

Yurt içinde üretilen ve dışarıdan alman traktörlerin gerçek ihtiyaç sahiplerine dağıtımını için gerekli düzenlemeler getirilecektir.

(9) Tarım alet ve makinelerinin üretimine yönelik yatırımlar başta yaygın halk girişimciliği olmak üzere özendirilecektir.

(10) Türkiye'de kamu ve özel kesimde üretilen ve üretim hazırlıkları yapılan takım tezgâhları ile özel donanımlarının ve bunların aynı fonksiyonu görebilecek ithal malı benzerlerinin dışalımını, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca uygun görülecek esaslar içinde kamu kuruluşları tarafından sağlanacaktır.

(11) Makine sanayileri alanında yapılması zorunlu bulunabilecek teknoloji transferlerinde ve yerli teknoloji ile üretilecek yeni mamullerde metrik sisteminin uygulanması ilkedir.

(12) Türkiye'de üretilen ve dışardan alınan makine sanayi mamullerinin satış sonrası hizmetlerinin güvenceye kavuşturulması için gerekli kurumsal ve yasal düzenlemeler getirilecektir.

(13) Geçmiş plan dönemlerinde kamuca girişilen yazı ve diğer büro makinele-ri projesi Plan dönemi içinde gerçekleştirilecektir.

(14) Makine sanayilerinde görevli kamu kuruluşlarının teknik personel bakımından güçlendirilmesi ve teknik personel kaybının önlenmesi için gerekli mali ve idari tedbirler alınacaktır. Özellikle taşra işletmelerinde çalışacak teknik personel için özendirici ve esnek ücret politikaları ile birlikte sosyal ve kültürel kolaylıkların sağlanması önemle gözetilecektir.

III. MESLEK, BİLİM, ÖLÇÜ, KONTROL VE OPTİK DONATIMI İMALAT SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

2048. Geçmiş dönemde çoğunluğu makine imalat sanayiinde kapsanan bu sektörün (1) üretimi şimdilik iç talebin ancak yüzde 15 - 20'sini karşılayabilmektedir. Ancak, hızlı kentleşme ve konut inşaatı nedeniyle talebi artan su ve elektrik sayaçları, otomotiv sanayiinin gereksinimi olan taşıt ölçü ve kontrol aletleri, artan sağlık hizmetlerinin gerektirdiği basit teknolojik tıp alet, cihaz ve gereçleri ile bazı optik mallar, elektronik kol saatleri gibi yeterli iç talep oluşan bazı mallarda yerli üretim çabaları gelişmektedir.

2049. Sektör üretiminin ana özelliği ileri ve çok hızlı değişen ve gelişen teknolojik karakterdir. Bu sektör makine sanayilerini çok geliştirmiş bulunan ülkelerde ulaşılan teknolojik deney birikiminin bir türevi olarak ortaya çıkabilecek yapıdadır.

2. HEDEFLER :

2050. Sektör mallarının birinci grubu olan meslek, bilim, ölçü ve kontrol donatımı talebin ağırlığını oluşturmakta ve daha çok yatırım mallarını içermektedir. Bu grubun talebi genel yatırım artışına paralel olarak gelişecektir. Özellikle elektrik, su vb. sayaçlar ile otomotiv sanayii ölçme aletleri gibi malların ve tıp alet ve cihazlarının talebinde büyük artışlar beklenmektedir. (Tablo 375).

2051. 1983 yılında 214 milyon liraya ulaşacak dışsatım içinde mekanik teknoloji karakterli olanlardan çok tıbbi malzeme, gözlük çerçevesi v.b. türünden olan malların dışsatımı geliştirilebilecektir. (Tablo 376)

2052. Üretimde öncelikle bugün üretimi yapılan malların kapasitelerinin geliştirilmesi ve teknolojilerinin iyileştirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca üretim için elverişli

(1) Bağımsız bir sektör olarak DİE'nce izlenmeye 1974'te başlanmıştır. 1974 yılı üretim gerçekleşmesi; meslek, bilim ölçü ve kontrol donatımında 162,3; fotoğrafçılık ve optik mallarında 135,3; saatler vb. zaman sayaçlarında 9,3 milyon lira olmak üzere toplam 307,7 milyon lira olarak saptanmıştır.

TABLO : 375 — Meslek, Bilim, Ölçü, Kontrol ve Optik Donatımı İmalat Sanayii
Yurt İçi Talebi

Değer : Milyon TL.
(1978 Fiyatlarıyla)

MALLAR	Gerçek- leşme 1972 (2)	Gerçek- leşme 1977	Yılda Orta- lama Yüzde Artış (2)	1978	1983	Yılda Ortalama Yüzde Artış
1. Meslek, Bilim, Ölçü ve Kontrol Donatımı	—	2 213,3	—	1 354,9	3 399,0	20,2
2. Fotoğrafçılık ve Optik Malları	—	491,4	—	326,9	655,0	15,3
3. Saatler v. b. Zaman Sayaçları	—	97,9	—	62,2	137,0	17,1
SEKTÖR TOPLAMI	1 860,5	2 802,6	8,5	1 744,0	4 201,0	19,2

TABLO : 376 — Meslek, Bilim, Ölçü, Kontrol ve Optik Donatımı İmalat Sanayii
Dışsatımı

Değer : Milyon TL.
(1978 Fiyatlarıyla, FOB)

M A L L A R	Gerçek- leşme 1972 (1)	Gerçek- leşme 1977	Yılda ortalama yüzde artış (1)	1978	1983	Yılda ortalama yüzde artış
1. Meslek, bilim, ölçü ve kontrol donatımı	—	2,2	—	7,0	176,0	90,5
2. Fotoğrafçılık ve optik malları	—	0,8	—	4,0	30,0	49,6
3. Saatler vb. zaman sayaçları	—	—	—	—	8,0	—
SEKTÖR TOPLAMI	4,5	3,0	—7,8	11,0	214,0	81,2

talep düzeyi bulunmamakla birlikte milli savunma açısından önemi bulunan bazı optik ve elektro - optik malların kamu eliyle üretimlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu konuda edinilecek teknolojik tecrübe birikimi ile sivil amaçlı optik aletlerin üretiminde gelişmeler beklenebilir. Üretim yılda ortalama yüzde 12,8 oranında artacaktır. (Tablo 377).

(1) Yurt içi talep tahminleri tablosundaki dipnotta açıklandığı üzere sadece toplam verilmektedir.

(2) Uluslararası Standart Sanayii Sınıflandırılması (ISIC)'nin revize son şekli Devlet İstatistik Enstitüsünce 1974 yılından beri uygulandığından daha önceki yıllara ait sektör altbölüm üretim ve dolayısıyla talep değerleri yeni tasnife göre verilemeyip sadece toplam değer verilebilmektedir.

TABLO : 377 — Meslek, Bilim, Ölçü, Kontrol ve Optik Donatımı İmalat Sanayii ÜretimiDeğer : Milyon TL.
(1978 Fiyatlarıyla)

M A L L A R	Gerçek- leşme 1972 (1)	Gerçek- leşme 1977	Yılda ortalama yüzde artış (1)	Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla)		Yılda ortalama yüzde artış
				1978	1983	
1. Meslek, bilim, ölçü ve kontrol donatımı	—	396,5	—	454,9	925,0	15,3
2. Fotoğrafçılık ve optik malları	—	213,2	—	230,9	325,0	7,1
3. Saatler vb. zaman sayaçları	—	10,9	—	12,2	25,0	15,4
SEKTÖR TOPLAMI	200,0	620,6	25,4	698,0	1 275,0	12,8

2053. Dışalımın sektör talebini karşılamadaki hâkim payı (yaklaşık olarak dörtte üç) devam edecektir. (Tablo 378).

2054. IV. Plan döneminde yapılacak başlıca yatırımlar arasında daha önce kamu eliyle başlanmış elektrik sayaçları imalatının tevsii, bazı askeri amaçlı optik ve elektro - optik imalat denemeleri ve özel sektörde otomotiv sanayiine ait bazı taşıt ölçü aletleri sayılabilir. Yeterli talebi bulunabilecek diğer mallarda, özellikle tıbbi alet ve cihaz imalatında, eğitim amaçlı bazı optik donatımında, elektronik saatlerde özel sektörün mevcut girişimlerinin gelişmesi beklenmektedir.

TABLO : 378 — Meslek, Bilim, Ölçü, Kontrol ve Optik Donatımı İmalat Sanayii DışalımıDeğer : Milyon TL.
(1978 Fiyatlarıyla, CIF)

M A L L A R	Gerçek- leşme 1972 (1)	Gerçek- leşme 1977	Yılda ortalama yüzde artış (1)	Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla, CIF)		Yılda ortalama yüzde artış
				1978	1983	
1. Meslek, bilim, ölçü ve kontrol donatımı	—	1 819,0	—	907,0	2 650,0	23,9
2. Fotoğrafçılık ve optik malları	—	279,0	—	100,0	370,0	29,9
3. Saatler vb. zaman sayaçları	—	87,0	—	50,0	120,0	19,1
SEKTÖR TOPLAMI	1 665,0	2 185,0	5,6	1 057,0	3 140,0	24,3

(1) Yurt içi talep tahminleri tablosundaki dipnotta açıklandığı üzere sadece toplam verilmektedir.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

2055. (1) Elektriksiz makine imalat sanayii için getirilen (1) sayılı ilke, bu sektör için de geçerli olacaktır.

(2) Tıbbi cihazların üretiminde sabit cihazlar yanında hareketli cihazların üretimleri de özendirilecektir.

(3) Ulusal savunma açısından önemli bazı optik ve elektro - optik mallar kamuya üretilecektir.

(4) Her tür sayaç üretiminde önceli'kle mevcut kamu ve özel sektör kapasitelerinin değerlendirilmesi, genişletilmesi ve teknolojilerinin iyileştirilmesi gözetilecektir. Kimya sanayii ve akaryakıt için kullanılan ölçü araçları ve p/ompaların üretimi de teşvik edilecektir.

(5) Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Ders Aletleri Yapım Merkezinin ekonomik anlamda güçlendirilmesi olanakları araştırılacaktır.

IV. ELEKTRİKLİ MAKİNELER :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

2056. III. Plan döneminde, elektrikli makine üretimi yılda ortalama yüzde 22,8 artarak plan hedeflerinin üzerinde gerçekleştirmiştir. (Tablo 379) Ancak enerji üretiminde ve dağıtımında oldukça önemli yeri olan elektrik makineleri ve şebeke cihazları üretimi plan hedeflerinin gerisinde kalırken, elektrikli dayanıldı tüketim malları üretimine!a yılda ortalama yüzde 3,4 artması hedef alınmışken, yılda ortalama yüzde 38,4 artarak plan hedeflerini büyük ölçüde aşmıştır. Elektrik motoru üreten kuruluşlar ise sayısal olarak artış göstermiş, ancak küçük ve orta güçte 'kısa devre rotorlu motor tiplerinin dışında doğru alkım motorları ile güçlü ve ağır tip senkron ve asenkron motorların yurt 'içi üretimi gerçekleştirilmemiştir.

2057. Ağır Elektronik Ekipman Sanayiinin kamu öncülüğünde kurulması ve geliştirilmesi, Üçüncü Beş Yıllık Planda ilke olarak kabul edilmiştir. Bu konuda Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü (TEK) dönem içinde ön çalışmaları bitirmiş, 1976 ve 1977 yılı Yatırım Programlarına türbin, jeneratör ve büyük elektrik motorları üretimi yapacak bir kompleks yatırımı alınmıştır. Ayrıca 1975 yılı sonunda aynı konulan kapsayan daha geniş amaçlı Türkiye Elektromekanik Sanayii Anonim Şirketinin (TEMSAN) kuruluş karnamesi yayınlanmıştır. Dönem içinde söz konusu kuruluşların çalışmalarında bir koordinasyon sağlanamamıştır.

2058. Araştırma ve mühendislik hizmetlerine büyük ölçüde dayalı olan elektrik makineleri sanayii de ülkemizdeki diğer makine imalat sanayileri gibi teknolojik açıdan, üretim araçları ve kısmen girdileri açısından dışarıya dönüktür. Üçüncü Plan döneminde giderek dışarıya yönelmesi hedef alınan bu sektörde, üretim değerleri plan hedeflerini aşmışsa da (Tablo 379) dışarıya beklenen gelişme gerçekleşmemiş, dışarıya 1977 hedefinin yüzde 1,8'i düzeyinde kalmış ve plan dönemi içinde dışarıya yılda ortalama yüzde 9,6 oranında azalmıştır.

2059. Elektrik motoru üretimi konusunda çalışan tesis sayısı 19'a yükselmiştir. Bu kuruluşların bir çoğu elektrik motorunun dışında diğer elektroteknik cihaz ve

malzemeleri de imal etmektedir. Bu tesislerde monofaze ve trifaze küçük ve orta güçte kısa devre rotorlu motor tipleri üretilmektedir. Doğru akım motorları, güçlü ve ağır tip senkron ve asenkron motor üretimi yapılmamaktadır.

2060. TEK'in Adapazarı tesislerinde çeşitli röleler, redresörler ve aksesuarları üretimi konusunda çalışmalar yapılmakta ve belirli miktarlarda ürün elde edilmekte ise de yerli ürünler üzerindeki termik ve manyetik röleler yurt içinde üretilmemektedir.

2061. Üretimi yüksek düzeyde teknolojik bilgi ve kalifiye personeli gerektiren jeneratörün yurt içinden temini konusunda çalışmalara başlanmış ancak yatırım aşamasına geçilememiştir.

2062. 154 Kv'luk 20 MVA'lık transformatör ünitelerinden büyük ünitelerin talebi dışalım ile karşılanmaktadır. Yurt içinde üretilen transformatörlerde ise dışalım girdi oranları yüksektir. Transformatörlerin tip ve güçlerine göre dışalım yüzdeleri farklılık göstermektedir. Kullanılan hammadde ve diğer malzemeler içinde direkt ithal madde oranı yüzde 41 - 51 arasında değişmektedir.

2063. Salt teçhizatı arasında en önemli yeri olan kesici ve ayırıcılar trafo istasyonlarında kullanılmaktadır. Kesici ve ayırıcıların üretimlerinde ulaşılan en yüksek gerilim 35 Kv. olup, bunun üzerindeki ithalatla karşılanmaktadır. Üretimde temel girdiler ithal yoluyla temin edilmektedir. Bu dönemde bir kamu kuruluşu tarafından yerli girdi oranı yüksek olan ve lisansla üretim yapacak olan bir kesici fabrikası yatırımına başlanmıştır.

2064. Tel, kablo ve iletken üretiminde son 10 yıl içinde hızlı gelişmeler olmuş, talebin yüzde 94'ü yurt içi üretimle karşılanabilir duruma gelmiştir. Ancak yeterli miktar ve uygun fiyatlarda hammadde temin edilememesi ihracatta beklenen gelişmeyi büyük ölçüde engellemiştir.

2065. III. Plan döneminde otomotiv sanayii ile ilgili elektrik cihazları sanayii önemli gelişmeler göstermiş, ancak daha önce başlanmış olan buji üretimine 1972 yılında son verilmiştir.

2. HEDEFLER :

2066. Yurt içi talebin yılda ortalama yüzde 15,5 oranında artması beklenmektedir, iç talepteki gelişme tahmini (Tablo 380) gösterilmiştir. Talebin hesaplanmasında mal grupları bazında dağılım yapılırken sektörün yapısı ve mal gruplarının gelişme olanakları gözönüne alınmış, sektör talebinin enerji talebiyle uyumu sağlanmıştır.

2067.1 Bazı mal gruplarında üretimlerin optimum düzeylere getirilerek dışarıya yöneltilmesi olanaklı görülmektedir. Kablo ve iletken sanayiinde dışarıya yöneltilmesi olanakları geliştirilecektir. Dördüncü Plan döneminde dışarıya yöneltilmenin yıllık ortalama yüzde 66,6 artarak 1983 yılında 335 milyon TL. olacağı hesaplanmıştır. (Tablo 381). Bu dönemde ağır elektroteknik ekipman sanayiinin kuruluş aşamasının tamamlanması, diğer üretim tesislerinde ihracatı engelleyici yapısal bozuklukların giderilmesi ve halen üretimi yapılmayan tip ve güçte ürünlerin üretilmesi yönünde tesislerin geliştirilmesi, teknoloji transferi yanında sektörde teknoloji geliştirme çalışmalarının sağlıklı şekilde başlatılarak hızlandırılması zorunluk kazanacaktır. Enerji sektörünün yüksek düzeye varan talebinin karşılanması yanında dışarıya da yönelerek üretimin optimum kapasitelerde yapılması sağlanacaktır.

TABLO : 379 — Elektrikli Makine İmalat Sanayii Üretim Tahminleri

MALLAR	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda ortalama yüzde artış	III. Plan hedefi 1977	Yılda ortalama yüzde artış	1978 Fiyatlarıyla Değer : Milyon TL.		Yılda ortalama yüzde artış
						1978	1983	
1. Elektrik makineleri ve cihazları	991,2	2 500,0	20,3	2 660,8	21,8	2 810,0	7 150,0	20,5
2. İletken ve kablolar	1 634,5	4 000,0	19,6	3 332,2	15,3	4 300,0	10 400,0	19,3
3. Aydınlatma ve iç tesisat gereçleri	802,1	1 857,0	18,3	1 186,5	8,1	2 000,0	4 200,0	16,0
4. Pil ve akümülatör	1 005,6	2 300,0	18,0	1 420,9	7,2	2 440,0	4 168,0	11,3
5. Elektrikli dayanıklı tüketim malları	417,1	2 118,0	38,4	492,9	3,4	2 380,0	4 400,0	13,1
6. Diğer elektrik gereçleri	26,2	600,0	87,1	539,8	83,1	694,0	1 250,0	12,5
7. Yarı mamuller ve aramaları	137,3	639,3	36,0	252,4	12,9	700,0	1 300,0	13,2
TOPLAM	5 014,0	14 014,3	22,8	9 885,5	14,5	15 324	32 868	16,5

TABLO : 380 — Elektrikli Makineler İmalat Sanayii Yurt İçi Talep Tahminleri

MALLAR	Yılda			1978 Fiyatlarıyla Değer : Milyon TL.		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Ortalama Yüzde Artış	1978	1983	
1. Elektrik makineleri ve şebeke cihazları	3 216,4	5 092,8	9,7	5 087,0	10 970,0	16,6
2. İletken ve kablolar	1 847,5	4 254,9	13,2	4 425,2	10 585,0	19,1
3. Aydınlatma ve iç tesisat gereçleri	931,1	1 994,0	16,5	2 080,0	4 360,0	15,6
4. Pil ve Akümülatör	1 033,3	2 332,3	17,7	2 470,0	4 180,0	11,1
5. Elektrikli dayanıklı Tük. Mal.	429,7	2 120,8	37,6	2 381,5	4 351,0	12,9
6. Diğer elektrik gereçleri	641,8	1 213,6	13,6	1 093,3	1 896,0	11,6
7. Yarı mamüller, ara mal.	838,7	1 572,5	13,4	1 261,0	2 291,0	12,7
TOPLAM	8 939,0	18 587,9	15,8	18 798	38 583	15,5

TABLO : 381 — Elektrikli Makineler İmalat Sanayii Dışsatım Tahminleri

(1978 Fiyatlarıyla, Değer : Milyon TL.)

MALLAR	Yılda			Yılda		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Ortalama Yüzde Artış	1978	1983	
1. Elektrik Makineleri ve Şebeke Cihazları	7,2	4,2	— 10,2	6,0	50,0	52,8
2. İletken ve Kablolar	23,2	2,1	— 38,2	7,8	115,0	71,3
3. Aydınlatma ve iç tesisat gereçleri	2,7	*	—	*
4. Pil ve Akümülatörler	0,3	2,2	49,0	—	33,0	...
5. Elektrikli Dayanıklı Tüketim Malları	0,2	3,2	74,1	2,5	44,0	77,5
6. Diğer Elektrik Gereçl.	0,2	6,4	100,0	7,7	84,0	61,3
7. Yarı Mamüller	—	2,3	—	2,0	9,0	35,1
TOPLAM	33,8	20,4	— 9,6	26,0	335,0	66,6

2068. Sektörde kapasite kullanım oranlarının daha yüksek düzeyde gerçekleşeceği, mevcut kapasitelerde artışlar ve yeni mal üretimleri gözönüne alınarak üretim artış hızının yıllık ortalama yüzde 16,5 olacağı hesaplanmıştır. (Tablo 379).

2069. Elektrik enerjisi üretimi, iletimi ve dağıtımında kullanılan makine, teçhizatın yeterli düzeyde üretimi daha sonraki dönemde gerçekleşeceğinden bu dönemde

(*) - Aydınlatma ve iç tesisat gereçleri 1977 yılı ihracat değeri 1 031 TL. dir.

söz konusu ürünlere olan talebin büyük bölümü ithalatla karşılanacaktır. Santral yapımına bağlı olarak ithalatta en büyük pay elektrik makineleri ve şebeke cihazları grubunda olacaktır. (Tablo 382). 1983 yılında sektörün tüm ithalatının yüzde 64'ünü bu grupta bulunan ürünlerin oluşturması beklenmektedir.

2070 IV. Plan döneminde bu 'sektörde toplam 6 500 milyon TL.'lık yatırım öngörülmüştür. Bu yatırımlar daha çok elektrik makine ve şebe'ke cihazları üretimini (özellikle ağır elektroteknik ekipmanlar ile kesicilerin üretimini) gerçekleştirmek üzere yapılacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

2071. (1) Elektromekanik sanayiinin kurulması ile ilgili olarak yapılacak olan fizibilite çalışmaları TEMSAN'ın da katılması ile TEK tarafından yürütülecektir. TEK ile TEMSAN arasında işbirliği yapılacak TEMSAN'ın sorunları ivedi olarak çözülecek ve TEMSAN yurt içinde ağır elektroteknik makine ve teçhizat üretecek ana kuruluş haline getirilecektir.

(2) Gemi inşaatı ve maden işletmeleri için teşvik alan projeler hariç jeneratör ve dizel ele'lctrojen grubu ithalatı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının denetimi altında kamu kuruluşları eliyle yapılacaktır.

(3) Sektörde dışarıya dönük çabalara önem verilecektir.

(4) Sektördeki kapasite kullanım oranları yükseltilecektir.

TABLO : 382 — Elektrikli Makineler İmalat Sanayi Dışalım Tahminleri

Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla)

MALLAR	Gerçek- leşme 1972	Gerçek- leşme 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış	Yılda		Yılda Ortalama Yüzde Artış
				1978	1983	
1. Elektrik Makineleri ve Şebeke Cihazları	2 232,4	2 604,0	3,1	2 283,0	3 870,0	11,1
2. İletken ve Kablo lar	236,2	257,0	1,7	133,0	300,0	17,7
3. Aydınlatma ve İç Tesisat Gereçleri	131,7	137,0	0,8	80,0	100,0	4,6
4. Pil ve Akümülatörler	28,5	34,5	3,9	30,0	45,0	8,4
5. Elektrikli Dayanıklı Tüketim Malları	12,8	6,0	— 14,1	4,0	5,0	4,6
6. Diğer Elektrik Gereçleri	615,8	620,0	0,1	407,0	730,0	12,4
7. Yarı Mamuller	701,4	935,5	5,9	563,0	1 000,0	12,2
TOPLAM	3 958,8	4 594,0	3,0	3 500,0	6 050,0	11,6

V. ELEKTRONİK SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

2072. III. Planda öngörülen PTT yatırımlarının tamamlanması; PTT, Milli Savunma ve TRT'nin yüksek frekans haberleşme cihazları taleplerinin giderek yurt içinden karşılanması; 3222 sayılı Telsiz Kanununun değiştirilmesi gibi ilke ve tedbirlerin tümüyle veya kısmen yerine getirilememesine karşın elektronik sanayiinde sağlanan gelişmede en büyük pay televizyon yayınlarında olmuştur. Televizyon yayın alanının hızla genişlemesi TV alıcılarına olan talebi büyük ölçüde artırmış ve üretim 1977 yılında 800.000 adede yaklaşmıştır. Böylece elektronik tüketim cihazları üretiminde yılda ortalama yüzde 47,1'lik bir artış sağlanmıştır. (Tablo 383). Giderek yerli parça oranının da artmasına karşın, yan sanayiden alınan aksam ve parçalarda standardizasyonun olmayışı üretimin kalitesini ve maliyetleri etkilemiştir. Sektörün ürünlerine yaratılan talep, elektronik sanayiinin temel unsurlarından olan transistör, diyot gibi aktif devre elemanları ile-kondansatör, kapasitör ve direnç gibi komponentlerin yerli üretimine olanak sağlayacak düzeye ulaşmıştır.

TABLO : 383 — Elektronik Sanayii Üretimi

(1978 fiyatlarıyla, Milyon TL.)

MALLAR	Gerç. 1972	Gerç. 1977	Yılda Ortal. Yüzde Artış	III. Plan Hedefi 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978	1983	Yılda Ortalama Yüzde Artış
1. Ses frekans haberleşme cihazları	184	704	30,8	2.346	66,3	950	2.100	17,2
2. Yüksek frekans haberleşme cihazları	57	232	32,4	1.076	80,0	250	1.500	43,3
3. Elektronik endüstri cihazları	70	166	18,9	533	50,2	200	600	24,6
4. Elektronik tüketim cihazları	679	5.904	54,1	1.939	23,4	5.900	7.000	3,5
5. Elektronik devre elemanları	53	180	27,7	56	1,1	200	2.800
TOPLAM	1.043	7.186	47,1	5.952	41,7	7.500	14.000	13,4

2073. 1974 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulması öngörülen Türkiye Elektronik Sanayii T.A.Ş.'nin (TESTAŞ) kuruluşunun gecikmesi yüksek frekans haberleşme cihazları, elektronik endüstri cihazları ve elektronik devre elemanları üretiminin amaçlanan düzeye ulaşmasını önlemiştir.

2074. Elektronik sanayi mallarına olan talebin yatay ve dikey olarak artmasına karşın, giderek daha karmaşık araç ve gereçlerin bakım ve onarımlarını yapacak teknik kadrolar kurulamamıştır. Büyük miktarlara varan döviz ödemesiyle dışardan alınan bu araçlar atıl durmakta, özellikle tıpta kullanılan araçlarda yanlış bakım ve onarım nedeniyle insan hayatını tehlikeye düşürecek sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

2. HEDEFLER :

2075. Doyma noktasına yaklaşmış bulunan elektronik tüketim cihazları talebi yılda ortalama yüzde 3,1 artacak, yüksek frekans haberleşme cihazları ile endüstriyel cihazlarda bu artış, yüzde 30'lara ulaşacak, böylece elektronik sanayii toplam talebi yılda ortalama 12,2 oranında artacaktır. (Tablo 384).

2076. Pazarlarda değişen koşulların ortaya çıkardığı fırsatların değerlendirilmesi yoluyla, başta siyahbeyaz TV, tüketim cihazları ve yüksek frekans haberleşme cihazlarında gerçekleştirilecek dışsattım ile 1983 yılında 550 milyon liralık bir dışsattım hedef alınmıştır. (Tablo 385).

2077. Plan döneminde başta aktif ve pasif devre elemanları olmak üzere birçok endüstriyel cihazlar ile yüksek frekans haberleşme cihazlarında gerçekleştirilecek üretim, bu sanayiinin yapısını değiştirerek tüketim mallarının payını azaltacak ve ileri teknolojilerin ülkeye girmesi sağlanacaktır.

2078. Elektronik tüketim cihazları üretiminde III. Planda gözlenen çok yüksek artış yavaşlayacak ve bu Plan döneminde yılda yüzde 3,1'e düşecektir. Sektör üretimi yılda ortalama yüzde 13,4 artarak 1983 yılında 14 milyar liraya ulaşacaktır. (Tablo 383).

2079- Beceri isteyen, özellikle çeşitli tıp ve endüstri alanlarında kullanılan elektronik endüstri cihazlarının dışarıdan alınmasına devam edilecek, dışalım yılda ortalama yüzde 10,9 artarak 1983'de 4,2 milyar liraya yükselecektir. (Tablo : 386)

2080. Plan döneminde elektronik sanayiine 3,0 milyar liralık yatırım yapılacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

2081. (1) Diğer sanayi dallarındaki teknolojik ilerleme ve beceri birikimine önemli katkıda bulunacak elektronik sanayii yatırımları, uzun süreli araştırma ve geliştirme çalışmaları ile desteklenerek teknoloji yaratma yolundaki çabalar yoğunlaştırılacaktır.

(2) Giderek artan elektronik sanayii ürünlerinden ara ve yatırım malları niteliğinde olanlarından önemli bir bölümünün yurt içi üretimle karşılanması için bu alandaki çabaların hızlandırılması esastır. TESTAŞ'ın, lisans anlaşmalarını tamamladığı ve yatırım öncesi çalışmalarını bitirdiği, savunma gereklerini karşılamaya da dönük aktif ve pasif devre elemanları ile endüstriyel elektronik ve yüksek frekans haberleşme cihazları yatırımları zamanlanan sürelerde tamamlanacaktır.

(3) Üniversiteler, araştırma kurumları ve ilgili sanayiler arasında, sürekli olarak elektronik sanayii konusunda organik bağlar kurulacak ve çalışmalar teknoloji üretimi ve özümsemesi amacıyla yönlendirilecektir.

(4) Gerek yurtiçinde üretilen, gerek dışardan alınan elektronik araç ve gereçlerin bakım ve onarımlarını yapacak teknik elemanların yetiştirilmesine dönük örgün ve yaygın eğitim programları düzenlenecektir.

(5) Elektronik sanayiinde üretim ve yatırım faaliyetleri sırasında, PTT - TEK-TCDD - ASELSAN - TESTAŞ gibi ilgili kamu kuruluşları arasında eşgüdüm sağlanacaktır.

(6) İhtiyaç sahibi kamu kuruluşlarının telsiz dışalımının Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın tesbit edeceği ilkelere göre, Kamu kuruluşları eliyle yapılması sağlanacaktır.

TABLO : 384 — Elektronik Sanayii Yurt İçi Talebi

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

MALLAR	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978	1983	Yılda Ortalama Yüzde Artış
1. Ses frekans haberleşme cihazları	239	769	26,3	963	2.130	17,2
2. Yüksek frekans haberleşme cihazları	312	702	18,0	530	1.900	29,0
3. Elektronik endüstri cihazları	720	1.050	7,9	755	3.170	33,1
4. Elektronik tüketim cihazları	699	5.896	60,0	5.864	6.800	3,1
5. Elektronik devre elemanları	743	2.482	27,2	1.813	3.650	15,1
TOPLAM	2.713	10.913	32,1	9.925	17.650	12,2

TABLO 385 — Elektronik Sanayi Dışatım

(1978 Fiyatlarıyla, FOB Milyon TL.)

MALLAR	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978	1983	Yılda Ortalama Yüzde Artış
1. Ses frekans haberleşme cihazları	—	13	—	15	70	36,0
2. Yüksek frekans haberleşme cihazları	—	—	—	—	100
3. Elektronik endüstri cihazları	—	1	—	5	30	43,3
4. Elektronik tüketim cihazları	—	30	—	50	300	38,0
5. Elektronik devre elemanları	—	9	—	5	50
TOPLAM	—	53	—	75	550	49,0

TABLO : 386 — Elektronik Sanayi Dışalımı

MALLAR	Gerçekleşme		Yılda Ortalama Yüzde Artış	Değer Milyon TL. (CIF) 1978 Yılı Fiyatları		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	1972 Değer	1977 Değer		1978 Değer	1983 Değer	
1 Ses frekans haberleşme cihazları	55	78	7,3	28	100	29,0
2 Yüksek frekans haberleşme cihazları	255	470	11,0	280	500	12,3
3 Elektronik endüstri cihazları	650	885	6,4	560	2.600	36,0
4 Elektronik tüketim cihazları	20	22	2,1	14	100	48,2
5 Elektronik devre elemanları	690	2.311	27,4	1.618	900	- 7,8
TOPLAM	1.670	3.766	40,5	2.500	4.200	10,9

VI. KARAYOLU TAŞITLARI İMALAT SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

2082. Karayolu taşımacılığında oluşan talebi karşılamak üzere üretilen taşıtlar genellikle hedefleri aşmıştır. Kamyonet, otomobil, minibüs ve kamyon hedeflerin aşıldığı üretim dallarıdır. Otobüs üretimi III. Plan hedefinin gerisinde kalmıştır. (Tablo 387).

2083. Bu dönemde, başta kamyonet olmak üzere sırayla otomobil, minibüs ve kamyon üretiminde plan hedefleri aşılmıştır.

2084. Çok sayıda ana firmanın küçük kapasiteli tesislere sahip olması ve çeşitli nedenlerle kapasitelerini tam olarak kullanamamaları sorunu ağırlığını artırarak devam etmiştir. Bunun sonucunda otomotiv yan sanayiinde oluşan dağınık yapı IV. Plan dönemi-ne önemli sorunlar getirmektedir.

2085- Dönem başlarında 300 dolayında olan yan sanayi firmaları dönem sonunda yaklaşık 900'e çıkmıştır. Bunlar, ekonomik kapasitede kurulan bazı kuruluşlar dışında genellikle yeterli kalite kontroluna gerek duymayan, teknolojik gelişmeleri izlemekten uzak kuruluşlardır.

2086- Bu sanayiinin en önemli ürünlerinden olan motor ve aktarma organları üretim tesislerinde aynı yapının oluşmasını önlemek amacıyla 1975'te Türk Motor Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi'nin (TÜMOSAN) kuruluş kararnameyi yayınlanmıştır. 1978'de ön hazırlıklar yapılmakta olup IV. Plan dönemi sonlarında fiili üretime geçilmesi planlanmaktadır. Bu nedenle taşıt motorları ve aktarma organları ile ilgili yan sanayi henüz yurt içinde yeterli ölçüde kurulamamıştır; otomotiv sanayii halen önemli ölçüde dışa bağımlı bir sanayi niteliğindedir.

TABLO : 387 — Karayolu Taşıtları İmalat Sanayii Üretimi

MALLAR	Gerçekleşme 1 9 7 2		Gerçekleşme 1 9 7 7		Yılda ortalama yüzde artış	III. Plan hedefi 1 9 7 7		Yılda ortalama yüzde artış	1 9 7 8		1 9 8 3		Yılda ortalama yüzde artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
	Değer : Milyon TL. 1978 yılı fiyatları Miktar : Adet												
Kamyon	8 961	4 570,0	20 851	10 634,0	18,4	15 461	7 885,0	11,5	14 000	7 140,0	29 300	14 943,0	15,9
Kamyonet	5 838	1 191,0	14 057	2 867,6	19,2	9 538	1 945,8	10,3	4 300	877,0	13 750	2 805,0	26,2
Otobüs + Midibüs	1 029	1 515,7	1 518	2 236,0	8,1	3 129	4 609,0	26,2	1 150	1 694,0	4 800	7 070,0	33,2
Minibüs	3 830	848,1	5 447	1 206,2	7,3	6 960	1 541,2	12,7	2 750	609,0	6 000	1 329,0	16,9
Binek	29 599	5 524,7	58 314	10 884,9	14,5	53 599	10 004,5	13,3	41 000	7 653,0	62 500	11 666,0	8,8
Diğer taşıtlar ve büyük onarımlar		5 316,3		9 511,1	12,3	—	7 928,3	8,3		12 752,0		18 500,0	7,7
TOPLAM		18.965,8		37 340,0	14,5		33 913,8	12,3		30 725,0		56 313,0	12,9

TABLO : 388 — Karayolu Taşıtları İmalat Sanayii Yurt İçi Talebi

MALLAR	Gerçekleşme 1 9 7 2		Gerçekleşme 1 9 7 7		III. Plan yıllık artışı (Yüzde)	1 9 7 8		1 9 8 3		IV. Plan yıllık artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
	Değer : Milyon TL. 1978 yılı fiyatları Miktar : Adet									
Kamyon	8 896	4 590,6	21 193	10 811,9	18,7	14 190	7 235	24 900	12 743	12,0
Kamyonet	5 901	1 203,8	14 199	2 904,8	19,3	4 390	883	13 750	2 805	26,0
Otobüs + Midibüs	1 042	1 512,1	1 519	2 148,4	7,3	1 064	1 589	3 800	6 000	30,4
Minibüs	3 830	848,1	5 447	1 206,2	7,3	2 750	609	6 000	1 329	16,9
Binek	34 071	5 991,2	66 673	11 661,5	14,2	46 735	8 333	54 500	11 056	5,8
Diğerleri, aksamı, parça, büyük onarımlar		10 954,1		18 039,5	10,5		17 510		26 788	8,9
TOPLAM		25 099,9		46 772,3	13,3		36 159		60 721	10,9

2087. Dizel motoru üretimi konusunda bir firma 20 000 adet/yıl kapasiteli tesislerinde kendi taşıt motorlarını üretmektedir. Bazı ana firmalarda parçaların bir bölümünü CKD olarak dışardan almakta ve yurt içi yan sanayiden aldıkları diğer parçalarla birleştirerek kendi motorlarını monte etmektedirler. 20 000 adet/yıl kapasite ile kurulan otomobil firmaları kapasitelerini bu dönem sonunda 30 000 ve 40 000 adet/yıl dolayına yükseltmişler ve gereksinimleri olan benzin motorlarının üretimini de yurt içi ve yurt dışı yan sanayiden aldıkları bazı ara malların katkısı ile kendi tesislerinde yapmaya başlamışlardır.

2088. III. Plan döneminde taşıt ve parça dışsatımı yetersiz düzeylerde kalmıştır.

2. HEDEFLER :

2089. Sektörün, binek otoları dışında kalan ve yatırım malı niteliği taşıyan ürünlerinde, talebin yılda ortalama yüzde 17,3 oranında artması beklenmektedir. Talep potansiyeli büyük olan otomobilde arz kısıtlanacak, talep yılda ortalama yüzde 5,8 oranında artacaktır. Toplam yurt içi talebin yılda ortalama yüzde 10,9 oranında artması beklenmektedir. (Tablo 388).

2090. Karayolu taşıtları üretimi yurt içi talebi karşılayacak, 1983 yılında kamyon, otobüs ve binek otomobili dışsatım konusu olacaktır.

2091. Otomobil üretimi daha önce belirtilen talebi ve dışsatımı karşılayacak düzeyde yapılacaktır. Yan sanayi mamulleri ile yatırım malı olan kamyon ve otobüste iç talep ve dışsatımı karşılayacak düzeyde üretim yapılacak ve bu nedenle otobüs üreten tesisler tevsii edilecektir. Treyler ve çekici üretimi yanında frigorifik taşıt üretimine başlanacaktır. Yan sanayiinin organize olması ve kalite kontrolü zorunluk kazanacaktır.

2092. Otobüs dışsatımının sektör dışsatımı içindeki payı 1977 yılında yüzde 50 iken, 1983 yılında yüzde 23,3 olacaktır. Bu oransal düşüş kamyon ve otomobil dışsatımında gerçekleştirilecek gelişmeden kaynaklanmaktadır.

2093. AET ülkeleri, Orta Doğu ve komşu ülke pazarlarına yedek parça dışsatımı olanağı görülmektedir. Yurdumuzda üretilen taşıt modellerinin Avrupa'da üretilenleri komşu ülkelerde kullanılmaktadır. Komşu ülkelerde kurulan montaj fabrikalarına yedek parça vermemiz sağlanabilirse, bu dönemde aksam ve parça dışsatımının yıllık ortalama artış hızı yüzde 45,1 olacaktır. (Tablo 389)

2094. IV. Plan dönemi sonunda dışalım, kamu kuruluşlarının gereksinimi olan ve yurt içinde üretilmeyen özel amaçlı taşıtlardan oluşacaktır. Dönem içinde halen CKD ve yerli sanayiden sağlanan parçalarla monte edilen motorların talebi ile yan sanayiinin gelişmesi de dikkate alınarak motor ve motor aksam ve parçalarının dışalımının yılda ortalama yüzde 11,0 oranında artması öngörülmüştür. (Tablo 390)

2095. IV. Plan döneminde sektörde 4,6 milyar lira sabit sermaye yatırımı yapılacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

2096. (1) Otomotiv sanayi ve yan sanayiinin dışsatıma dönük bir yapıya kavuşturulması esastır. Dışsatımın sürekliliğini sağlamak üzere, ilgili sanayilerdeki uluslararası gelişmeler yakından izlenecek, tevsilerde bu gelişmelere uyum sağlanacaktır.

TABLO : 389 — Karayolu Taşıtları İmalat Sanayii Dışsatımı

Miktar : Adet
Değer : Milyon TL.
1978 Yılı Fiyatları, FOB

M A L L A R	Gerçekleşme 1 9 7 2		Gerçekleşme 1 9 7 7		Üçüncü Plan yıllık artışı (Yüzde)	1 9 7 8		1 9 8 3		Dördüncü Plan yıllık artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Kamyon	—	—	—	—	—	10	5,0	4 400	2 200,0	237,8
Kamyonet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Otobüs + Midibüs	10	10,7	96	102,0	57,0	100	107,0	1 000	1 070,0	58,5
Minibüs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Binek	1	0,2	282	18,0	146,0	265	20,0	8 000	610,0	98,1
Diğerleri	—	—	—	10,0	—	—	10,0	—	46,0	35,7
Aksam ve parçalar	—	0,8	—	18,0	86,4	—	25,0	—	100,0	32,0
Motor Aksam ve Parça.	—	—	—	56,0	—	—	80,0	—	576,0	48,4
TOPLAM	—	11,7	—	204,0	77,1	—	247,0	—	4 602	78,7

TABLO : 390 — Karayolu Taşıtları İmalat Sanayii Dışalımı

Miktar : Adet

Değer : Milyon TL.

1978 Yılı Fiyatları

M A L L A R	Gerçekleşme 1 9 7 2		Gerçekleşme 1 9 7 7		Üçüncü Plan yıllık artışı (Yüzde)	1 9 7 8		1 9 8 3		Dördüncü Plan yıllık (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Kamyon	35	20,6	342	177,9	53,9	200	100,0	—	—	—
Kamyonet	63	12,8	142	37,2	23,8	90	6,0	—	—	—
Otobüs + Midibüs	22	7,1	97	14,4	15,2	14	2,0	—	—	—
Minibüs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Binek	4 473	466,7	8 641	794,6	11,2	6 000	700,0	—	—	—
Diğerleri	—	400,2	—	1 158,4	23,7	—	730,0	—	400	— 11,3
Aksam ve parçalar	—	2 981,1	—	5 030,3	11,0	—	2 713,0	—	6 200	18,0
Motor ve Aks. Parça.	—	2 257,3	—	2 423,5	1,4	—	1 430,0	—	2 410	11,0
TOPLAM	—	6 145,8	—	9 636,3	9,4	—	5 681	—	9 010	7,7

TABLO 391 — Demiryolu Taşıtları İmalat Sanayii Yurt İçi Talebi

(1978 Yılı Fiyatları)
Miktar Adet
Değer Milyon TL.

MALLAR	Gerçekleşme		Gerçekleşme		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	1972	Değer	1977	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Dizel Anahtat Lokomotifi	22	427,1	53	977,8	18,0	60	1 033,0	60	1 033,0	0,0
Elektrik Anahtat Lokomotifi	—	—	—	—	—	—	—	30	516,5	—
Dizel Manevra Lokomotifi	52	214,9	—	—	—	—	—	15	143,7	—
Elektrikli Dizi	—	—	—	—	—	5	162,7	20	650,8	32,0
Yolcu Vagonu	34	157,3	13	102,0	— 8,3	30	235,3	75	588,2	20,1
Yük Vagonu	568	310,1	530	419,6	6,2	1 000	662,4	2 700	1 788,5	22,0
Onarım ve Diğerleri	—	852,1	—	1 412,8	10,6	—	1 465,2	—	2 800,0	13,8
TOPLAM	—	1 961,5	—	2 912,2	8,2	—	3 558,6	—	7 520,7	16,1

TABLO 392 — Demiryolu Taşıtları İmalat Sanayii Dış Ticareti

(1978 Yılı Fiyatları)
Miktar : Adet
Değer : Milyon TL.

DIŞALIM	Gerçekleşme		Gerçekleşme		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık (Yüzde)
	1972	Değer	1977	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Manevra Lokomotifi	50	203,2	—	—	—	—	—	—	—	—
Yarı ürün, aksam, parça ve değerleri ¹	—	208,1	—	697,1	27,3	—	700,0	—	1 500,0	16,5
TOPLAM DIŞALIM	—	411,3	—	697,1	11,1	—	700,0	—	1 500,0	16,5
DIŞSATIM										
Yolcu Vagonu	—	—	—	—	—	—	—	75	588,3	—
Yük Vagonu	—	—	—	—	—	—	—	500	331,2	—
Aksam ve Parça	—	—	—	79,4	—	—	104,5	—	150,0	7,5
TOPLAM DIŞSATIM	—	—	—	79,4	—	—	104,5	—	1 069,5	52,9

(1) Yatırım malları hariç, ürün imalatında kullanılan motor, aksam, parça, vs. dahil.

TABLO : 393 — Demiryolu Taşıtları İmalat Sanayii Üretimi

	Gerçekleşme 1 9 7 2		Gerçekleşme 1 9 7 7		Yılda Ortal. Yüzde Artış	III Plan Hedefi 1 9 7 7		Yılda Ortal. Yüzde Artış	Mikt
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		
Dizel Anahat Lokomotifi	22	427,1	53	977,8	18,0	36	724,4	11,1	
Elektrik Anahat Lokomotifi	—	—	—	—	—	—	—	—	
Dizel Manevra Lokomotifi	2	11,7	—	—	—	10	71,9	43,8	
Elektrikli Dizi	—	—	—	—	—	—	—	—	
Yolcu Vagonu	34	157,3	13	102,0	— 8,3	117	359,7	18,0	
Yük Vagonu	568	310,1	530	419,6	6,2	794	530,9	11,4	1 0
Garaj ve Diğerleri	—	644,0	—	735,1	4,3	—	786,6	4,1	
TOPLAM	—	1 550,2	—	2 294,5	8,2	—	2 473,3	9,8	

(2) Motor ve aktarma organları konusunda talebin yurt içinden karşılanması çeşitlerin sınırlı kalması ve kamu öncülüğüyle gerçekleştirilmesi ilkedir. Dizel motorlarında ve aktarma organlarında TUMOSAN girişimleri hızla geliştirilip gerçekleştirilecektir.

(3) Yan sanayi kuruluşlarının üretimlerinde kalite ve standart uygulamasının kontrolünü sağlamak üzere etüt, laboratuvar ve teknolojik çalışmalar yapacak bir merkezin kuruluşuna anafirma ve yan sanayi kuruluşlarının katkıları sağlanacaktır. Tüm sektördeki standart uygulamasında metrik sistem esas alınacaktır.

(4) Otomotiv yân sanayiinde ileri teknoloji ve ekonomik ölçeklerde dışsatıma dönük yeni yatırımlar veya tevsi yatırımları yapılması özendirilecektir.

(5) Otobüs üretimlerindeki tevsi yatırımlarında büyük kent belediyelerinin sermayeye katılmaları öncelikle gözetilecektir.

(6) Otomotiv sanayiinde 1979 yılından başlayarak düzenlemelerle Plan dönemi içinde bedelsiz dışalım uygulamasına son verilecektir.

(7) Kamu kuruluşlarına bağış yoluyla otomobil ve diğer taşıtlar dışalımına son verilmesi için yasal düzenlemeler yapılacaktır.

VII. DEMİRYOLU TAŞITLARI İMALAT SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

2097. III. Plan döneminde TCDD Eskişehir tesisleri 50 anahat dizel lokomotif/yıl imal ederek Planda öngörülen hedefe ulaşmıştır. Ancak manevra lokomotif imalat programında aksamalar olmuş ve dışalım gereği doğmuştur.

2098 j Adapazarı tesisleri ise yolcu vagonu imalatında Planda öngörülen 117 yolcu vagonu/yıl hedefine erişememiştir.

2099. Sivas ve diğer tesislerde imal edilen yük vagonu 1200 vagon/yıl üretim düzeyine erişerek, Planda öngörülen 794 vagon/yıl hedefini aşmıştır.

2100. Bu dönemde yerli imal oranı dizel elektrik lokomotiflerinde (motor, dahil) yüzde 50, yolcu ve yük vagonu üretiminde yüzde 90 düzeyini aşmıştır.

2101.; TCDD tesisleri kurum haline getirilerek, Planda öngörülen ihtisaslaşma hedefi kısmen yerine getirilmiştir. Bakım ve onarım hizmetlerine ise önemli sorunlar ortaya çıkmış ve onarım hizmetlerinin gereğince yerine getirilememesi nedeniyle özellikle anahat lokomotiflerinin bakım - onarım süreleri uzamış ve şebekeye verilen lokomotif sayılarında düşme kaydedilmiştir. Yolcu ve yük vagonu dışsatımı konusunda ise hiç bir gelişme olmamıştır.

2. HEDEFLER :

2102. Geliştirilecek olan demiryolu ulaştırmasının, demiryolu taşıtları yurt içi talebini yılda ortalama yüzde 16,1 artırması beklenmektedir. (Tablo : 391).

2103. 1983 yılında 75 adet yolcu, 500 adet de yük vagonu dışsatımı öngörülmüştür. (Tablo : 392),

2104. III. Plan döneminde sağlanan tesis ve teçizat olanakları ile IV. Plan döneminde yılda 50 - 60 dizel anahat lokomotif üretim düzeyinin üzerine çıkılması öngörülmüştür. (Tablo : 393).

2105. 1983 yılında, yılda 150 yolcu vagonu üretimi hedef alınmıştır.

2106. Bu dönemde; havalandırılmalı ve soğuk havah vagonlar ile toz cevher taşımacılığına yönelik yük vagonları imalatı da ele alınacaktır. Ayrıca şehir içi raylı kitle yolcu taşınımı için gerekli araç ve gereçlerin tasarım ve projelendirme çalışmalarına öncelik tanınacaktır. 1983 yılında, yılda 3200 çeşitli tipte yük vagonu üretimi amaçlanmıştır.

2107. Büyük ölçüde artması öngörülen talep yurt içi üretimle karşılanacak, aksam ve parça dışalımının yerli malzeme kullanımında sağlanacak artışlarla azaltılmasına çalışılacaktır.

2108. IV. Plan döneminde, bu sektörde, 3,4 milyar lira yatırım yapılması öngörülmektedir. Bu yatırımla geçmiş dönemde önemli ölçüde yemlenen tezgâh ve teçhizata ek olarak, öngörülen üretim düzeyini gerçekleştirecek yeni makine - teçhizat alınacak ve şebeke ölçüsünde bakım - onarım tesislerinin yeniden düzenlenmesi sağlanacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

2109. (1) Demiryolu taşıtları imalatı ile bakım ve onarım faaliyeti; önemli ölçüde artması öngörülen demiryolu ulaştırması hizmetini herhangi bir darboğaz yaratmadan karşılayacak şekilde şebeke ölçüğünde yeniden düzenlenecektir.

(2) Yolcu ve yük vagonu dışsatımı konusuna ağırlık verilecek ve bu, hizmetin gerektirdiği örgütsel - yönetsel çaba ve özen gösterilecektir. TCDD mevcut üretim tesislerinin bu amaca yönelik kapasite uyumu sağlanacaktır.

(3) TCDD üretim tesislerinin mevcut personel ve teçhizatının en iyi nasıl değerlendirileceği konusunda her müessese için ayrı uzun vadeli anaüretim planlaması çalışmaları yapılacaktır.

VIII. GEMİ İNŞA SANAYİİ :

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

2110. IH. Plan döneminde gemi inşa ve onarım sanayiinde, üretim, yatırım ve düzenleme tedbirleri konularında önemli gelişmeler olmuştur. 15 Ocak 1975 günü yürürlüğe giren 7/9245 sayılı -«Türk Deniz Ticaretini, Deniz Ticaret Filosunu ve Gemi İnşa Sanayiini Teşvik ve Geliştirme Politika Esasları» ve eki Bakanlar Kurulu kararının uygulama alanına konulması, sektörün gelişmesini engelleyen bir çok bürokratik formalitenin basitleştirilmesini veya ortadan kaldırılmasını sağlamıştır.

2111. Bu dönemde kamu kesimi tersaneleri (Denizcilik Bankası TAO tersaneleri ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bağlı tersanelerin askeri gemilerin yapımında artan zamanları) önceden yapılan bir programlama ile DB Deniz Nakliyat TAŞ'nin siparişleri ile atıl kapasite yaratılmaksızın değerlendirilmiştir. Ancak son yıllarda, döviz darboğazı nedeniyle, ithal girdilerinin zamanında sağlanamaması, bu tersanelerin üretim hızını düşürmüş ve yeni siparişlerin alınmasını engellemiştir.

2112. 1976 ve 1977 mali yıllarında, Bütçe Kanunu ile yürürlüğe konulan «Gemi İnşa, Gemi Satınalma ve Tersane Kurma ve Geliştirme Fonu» na her yıl 250 milyon

lira ayrılmış, Denizcilik Bankası TAO kanalıyla kullanılan bu fon, Merkez Bankası orta vadeli kredi sistemiyle desteklenerek yılda yaklaşık 1 milyar lira kredi olanağı yaratılmıştır. Böylece deniz ticaret filosunun geliştirilmesinde, öncelikle yurt içi gemi inşa kapasitesinin gereğince kullanılmasını sağlayacak bir araç yaratılmıştır.

2113. Gemi inşa sanayine dışsarıma dönük bir yapı kazandırmak için yapılan çalışmalar arasında, bürokratik formalitenin kolaylaştırılması ve vergi iadesinin sağlanması önemli gelişmeler olarak sayılabilir.

2114. Yeni kapasite yaratmak açısından en önemli gelişmeler Denizcilik Bankasına bağlı Pendik Tersanesinin yapımına başlanması ve Alaybey Tersanesinin Türkiye'nin en büyük bakım - onarım tersanesi olarak düzenlenmesi ile özel kesim tersane kompleksi olarak öngörülen Tuzla tersanelerinin altyapı inşaatına başlanması olmuştur. Bu arada Marmara ve Karadeniz kıyılarında önemli sayıda yeni özel kesim tersane altyapısı inşaatına başlanmıştır.

2115. Gemi dizel motorları fabrikası kurulmasına ilişkin çalışmalar ise, son aşamaya geçebilmek için gerekli işlemlerin tamamlanması noktasına gelmiştir.

2116. Gemi inşa sanayiinde gelişmiş ülkeler, son yıllardaki ekonomik gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmişlerdir. Önce petrol bunalımı, onu izleyen durgunluk dönemi sonra da Süveyş Kanalı'nın açılması, özellikle çok büyük (VLCC) ve ultra büyük tanker (ULCC) piyasasını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu tip gemi yapımında ihtisaslaşmış bütün ülkeler (bir ölçüde Japonya dışında), hemen hemen bütün yeni siparişlerden vazgeçilmesi ve talep yetersizliği karşısında ciddi bir bunalım ile karşılaşmışlardır. Japonya ise, gemi tonajlarını azaltmak, gemi fiyatlarını düşürmek ve büyük sübvansiyonlar sağlayarak bunalımdan en az zararla çıkmak yolunu seçmiştir.

2117. Söz konusu bunalımın, çok büyük değişiklikler olmaması halinde, 1980'lerin ilk yıllarına kadar sürmesi beklenmektedir.

2118. Teknolojik üstünlüklerine karşın el emeğinin çok pahalı olduğu ABD, İngiltere, B. Almanya, İsveç ve Norveç gibi bu sanayi dalında çok gelişmiş ülkeler büyük bir atıl kapasite ile karşılaşırken özellikle son 5 - 6 yıl içerisinde; Brezilya, Güney Kore, Taiwan, İspanya, Singapur gibi el emeğinin görece ucuz olduğu ülkeler gemi inşa sanayiinde büyük bir atılım gerçekleştirmişler ve üretim büyüklüğü bakımından ilk 10-12 ülke arasına girmişlerdir. Türkiye'nin uzun deneyimi, bilgi birikimi, eğitim olanakları, kurulu ve kurulmaya başlanılan üretim tesisleri, yeterli işgücü, görece işgücü ucuzluğu ve deniz yolu taşımacılığı için öngörülen hedefler gibi etmenler gözönüne alındığında, bu alanda önemli bir potansiyele sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

2. HEDEFLER :

2119. Dışsarıtm ve dışalım konusu malların, hampetrol dışında, en az yüzde 40'ını taşıyacak, üçüncü devletlerin taşımalarında yüzde 20'sinden pay alacak kapasitede deniz ticaret filosuna sahip olmak planlanmıştır. (Tablo : 394).

2120. Sektörün gelişmesini sağlamak, rekabet gücünü artırmak ve teknolojik gelişmeyi hızlandırmak amacıyla gemi inşa sanayiinin dışsarıtmaya dönük bir yapıya kavuşturulması hedef alınmıştır. Türk Deniz Ticaret filosu, yurt içi imalat kapasitesi en üst düzeyde kullanılarak genişletilir ve gençleştirilirken; Pendik ve Alaybey tersaneleri,

Tuzla özel kesim tersane kompleksi ve kurulmakta olan diğer özel kesim tersanelerinin üretime geçmeleriyle sağlanacak yeni kapasitenin büyük bir bölümünün dışarıya yönelik olması amaçlanmıştır. (Tablo : 395). 1983 yılında yılda 300 000 DWT çeşitli tip ve tonajda gemi inşa edilmesi hedef alınmıştır. (Tablo : 396).

2121. Ayrıca, yeni tersanelerin bu dönemde devreye girmesiyle 20 000 DWT'dan büyük gemilerin inşa edilmesi de planlanmıştır^

2122. Yeterli bilgi birikimi, eğitim olanakları ve kalifiye işgücünün bulunduğu gemi inşa sanayiinin; gemi dizel motorları sanayiinde de bu dönemde kurulmasıyla önemli bir gelişme hızına ulaşacağı ve atılım yapabileceği varsayılmaktadır.

2123. Türk Deniz Ticaret Filosunu gençleştirmek, deniz ticaret hacmini genişletmek ve taşıma hedeflerine ulaşabilmek amacıyla yurt içinde yapımı ekonomik olmayan belirli tip tonaj ve yaş grubunda bulunan gemiler dışardan alınacaktır. (Tablo : 397).

2124. Gemi inşa sanayiine 5,5 milyar lira yatırım öngörülmüştür.

2125. Denizcilik Bankası TAO tarafından yapılması planlanan yatırımların büyük bir bölümü, inşaatı devam etmekte olan Pendik ve Alaybey tersanelerinin tamamlanmasına ayrılacaktır. Bu arada Denizcilik Bankası TAO'na bağlı diğer tersanelerin idame ve modernizasyon yatandan devam edecektir.

2126. Özel kesimin yapması beklenen yatırımların önemli bir bölümü ise Tuzla Tersane Kompleksi içinde yer alacak çeşitli büyüklükteki tersanelerin kurulmasına ayrılacaktır. Yatırım devam etmekte olan diğer yeni tersanelerin ise bu dönemde tamamlanarak üretime geçmeleri beklenmektedir.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

2127. (1) Gemi inşa sanayiine dışarıya dönük bir yapı kazandırılacak, böyle bir yapının gerektirdiği mali, hukuki ve idari düzenlemeler yapılacaktır.

(2) Gemi inşa sanayiinin geliştirilmesini amaçlayan 7/9245 sayılı Kararname ile getirilen ilkelerin, plan döneminde tümüyle işlerliği sağlanacaktır. Denizcilik Bankası TAO'nun, söz konusu kararnamede öngörüldüğü şekilde, yeniden örgütlenmesi bu dönemde tamamlanacaktır.

(3) Beş yıl içinde yapılacak toplam gemi dışalımının parasal değerinin aynı süre içinde yapılacak toplam dışarıya parasal değerini aşmaması esastır. Uygulama yıllık programlarla bu esas çerçevesinde düzenlenecektir.

(4) Yeni tersane kurulmak kolaylıkları açısından Türkiye kıyıları ayrıntılı olarak incelenecek ve bir ana plan hazırlanacaktır. Öncelikle Akdeniz kıyılarında büyük kapasitede bir bakım onarım tersanesi kurulmasına ilişkin çalışmalar bu dönemde bitirilecek ve dönem sonunda yatırıma başlamak üzere bütün işlemler tamamlanacaktır.

(5) Tuzla özel kesim tersane yerleri, altyapı yatırımı öncelikle bitirilerek, bütün parseller yatırıma kuruluşlara, saptanmış ölçütlere göre dağıtılacaktır.

TABLO : 394 — Gemi İnşa Sanayii Yurt İçi Talebi

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış	(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)		Yılda Ortalama Yüzde Artış
				1978	1983	
1. Gemi	1 658,1	4 296,5	21,0	3 481,0	7 550,0	16,7
2. Gemi Onarım	474,6	1 146,6	19,3	1 264,2	1 925,0	8,8
Toplam	2 132,7	5 443,1	20,6	4 745,2	9 475,0	14,8

TABLO : 395 — Gemi İnşa Sanayii Dışsatımı

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış	(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)		Yılda Ortalama Yüzde Artış
				1978	1983	
1. Gemi İnşa	—	—	—	111,8	450,0	32,1
2. Gemi Onarım	35,7	12,0	— 19,6	15,3	250,0	74,8
Toplam	35,7	12,0	— 19,6	127,1	700,0	40,6

TABLO : 396 — Gemi İnşa Sanayii Üretimi

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	Gerçek- leşme 1972	Gerçek- leşme 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış	III. Plan Hedefi 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış	(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)		Yılda Ortalama Yüzde Artış
						1978	1983	
1. Gemi	495,1	2 722,8	40,6	1 625,7	26,8	3 139,2	7 500,0	19,0
2. Gemi Onarım	475,7	1 022,0	16,5	583,2	4,2	1 269,5	2 000,0	9,5
Toplam	970,8	3 744,8	31,0	2.208,9	17,9	4 408,7	9 500,0	16,6

TABLO : 397 — Gemi İnşa Sanayii Dışalım

Değer : Milyon TL.
(1978 Fiyatlarıyla)

Mallar	Gerçek- leşme 1972	Gerçek- leşme 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış	Değer : Milyon TL. (1978 Fiyatlarıyla)		Yılda Ortalama Yüzde Artış
				1978	1983	
1. 3 000 Grostan'dan büyük gemiler (1)	1 163,0	1 573,7	6,2	453,6	500,0	2,0
2. Gemi onarımı ve diğerleri	34,6	136,6	31,6	10,0	175,0	77,3
Toplam	1 197,0	1 710,3	7,4	463,6	675,0	7,8

(1) Yurt içinde yapımı ekonomik olmayan tip ve tonaj grubunda bulunan gemiler yurt dışından alınabilmektedir.

(6) Pendik'te kurulması öngörülen Gemi Dizel Motorları Fabrikasının yatırımı hızlandırılacaktır. Ayrıca orta ve yüksek devirli dizel motorları imalatı için TCDD işletmesinin Eskişehir'deki (ELMAS) tesislerinden yararlanılması olanakları araştırılacaktır.

(7) Gemi İma Sanayii ile Savunma Sanayii arasında sağlıklı bir işbirliği ortamı yaratılacak ve askeri tersanelerin artan zamanlanntn sivil amaçla değerlendirilmesi ilkesi gözetilecektir.

(8) Dışsatıma yönelik turistik amaçlı gemi ve benzeri deniz araçlarının üretimleri özendirilecektir.

IX. UÇAK İMALAT SANAYİİ

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER :

2128. Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfının öncülüğünde başlatılan çalışmalar, daha sonra Türk Uçak Sanayii AO'nun (TUSAŞ) kurulması ile hızlandırılmış ve yoğunlaştırılmıştır. Donem içinde «uçak imalatı master planı», «uçak fabrikası yer seçimi» ve «uçak tipi ve imalatı programı» etütleri tamamlanmış ve bu konularda karar aşamasına gel'inmiştir, IV. Plan dönemine girerken bu sanayi dalında karşılaşılan en önemli darboğaz, dış ekonomik ve politik ilişkilerde karşılaşılan sorunların uçak tipi seçimi, teknoloji transferi ve dış finansman konularına da yansması ve böylece bu sanayiin kuruluşunu olumsuz yönde etkilemesidir.

2. HEDEFLER :

2129. Öncelikle askeri kesimin gereksinimi olan eğitim/yakın destek ve savaş uçaklarının üretilmesi çeşitli dış kaynaklardan uçak sağlama olanaklarının ölçüsüne bakılmaksızın, bu sanayi dalının sağlıklı bir şekilde kurulması, geliştirilmesi ve üretimin belirli bir düzeyde sürdürülmesi hedef alınmıştır.

2130. Eğitim/yakın destek ve savaş uçaklarının bu dönemde dışsatımı söz konusu değildir. Ancak, bu sanayiinin sağlıklı gelişmesi dışsatım olanaklarının değerlendirilmesi ile yakından ilişkili olduğundan bu konuya, uzun dönemde ağırlık verilmesi öngörülmektedir. (Tablo 399).

TABLO : 398. — Uçak Yapım Sanayii Yurt İçi Talebi

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

Mallar	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda Ortalama Yüzde Artış			Yılda Ortalama Yüzde Artış
				1978	1983	
1. Uçak (Yolcu)	2 101,2	—	—	341,6	—	—
2. Uçak onarımı	513,6	734,0	7,4	860,2	1 498,0	11,7
Toplam	2 614,8	734,0	— 22,5	1 201,8	1 498,0	4,5

TABLO : 399 — Uçak Yapım Sanayii Dış Ticareti

(1978 Fiyatları, Milyon TL.)

MALLAR	Gerçek- leşme 1972	Gerçek- leşme 1977	Yılda Orta- lama Yüz- de Artış	1978	1983	Yılda Orta- lama Yüz- de Artış
DIŞALIM						
1. Uçak (Yolcu)	2 101,2	—	—	341,6	—	—
2. Uçak onarım ve diğerleri	28,1	36,4	5,3	49,0	98,0	14,9
TOPLAM DIŞALIM	2.129,3	36,4	—	390,6	98,0	—24,1
DIŞSATIM						
3. Uçak Onarım	—	—	—	2,8	50,0	78,0
TOPLAM DIŞSATIM	—	—	—	2,8	50,0	78,0

TABLO : 400 — Uçak Sanayii Üretimi

(1978 Fiyatları, Milyon TL.)

MALLAR	Gerçek- leşme 1972	Gerçek- leşme 1977	Yılda Orta- lama Yüz- de Artış	1978	1983	Yılda Orta- lama Yüz- de Artış
1. Uçak Yapımı	—	—	—	—	—	—
2. Uçak Onarımı ve diğerleri	485,5	699,1	7,6	814,0	1 450,0	12,2
TOPLAM	485,5	699,1	7,6	814,0	1 450,0	12,2

2131. Uçak imalat sanayiinin, uzun dönemde, bütün yan kolları ile (Belirli tiplerde sivil ve askeri amaçlı ulaştırma uçakları, zirai mücadele ve benzeri uçaklar, helikopter, füze v.b.) kurulması ve geliştirilmesi hedef alınmıştır.

2132. IV. Plan döneminde kurulmasına başlanacak olan TUSAŞ ana tesislerinde uzun dönemde belirli tipte jet uçaklarının üretimi hedef alınacaktır.

2133. Türk Hava Yolları AO'nun Yeşilköy Hava Limanında yeni hizmete giren bakım - onarım tesislerinde ise THY filosuna dahil uçakların yanı sıra sınırlı ölçüde yabancı uçakların da bakım ve onarımları yapılabilecektir. (Tablo 400).

2134. Bu dönemde sınırlı sayıda zirai mücadele uçağı ve zirai mücadele helikopterlerine gereksinim duyulacaktır.

2135. IV. Plan döneminde, bu sektörde, 1,0 milyar lira yatırım yapılacaktır.

2136. Bu yatırımlarda Hava Kuvvetleri, THY bakım ve onarım tesislerinin ek gereksinimlerine öncelik verilecektir. Bu yatırımlar arasında TUSAŞ tarafından gerçekleştirilmesi kararlaştırılan tesis ve teçhizatla İTÜ tarafından yapımına başlanılan araştırma geliştirme laboratuvarı ve benzeri tesislerin yatırımları da bulunmaktadır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR :

2137. (1) Türk Uçak Sanayii AO (TUSAŞ)'ın teknolojik gelişmeleri yakından izleyen bir yapıya kavuşturulması, gerekli tesis ve kolaylıklara sahip kılınarak güçlendirilmesi, geliştirilmesi ve desteklenmesi böylece bu alanda öncülük etmesi esas olacaktır.

(2) Uçuşa elverişlilik belgesi veren ve yasalarla verilmiş diğer görevleri üstlenen, Ulaştırma Bakanlığına bağlı «Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü» sivil havacılıkla ilgili görevlerini günün koşullarına uygun düzeyde ve gereğince yerine getirebilmek amacıyla, geliştirilecek ve yeniden düzenlenecektir.

(3) Üniversitelerde uçak yapımı, uçak motoru imalatı ve avionik ile ilgili bölümler geliştirilecektir.

**DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK
KALKINMA PLANININ
TEMEL HEDEFLERİ
VE
STRATEJİSİ**

Bakanlar Kurulu Kararı

Karar Sayısı : 7/16288

Bakanlar Kurulunun 16 . 11 . 1977 tarih ve 7/14289 sayılı Kararı ile kabul edilerek yürürlüğe konulan, «Uzun Dönemli Kalkınmanın ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının Hedefleri ve Stratejisi» yürürlükten kaldırılmış ve yerine Yüksek Planlama Kurulunun 21 . 8 . 1978 tarihli toplantısında önerilen ve Bakanlar Kurulunca gerekli görülen eklemeler ve düzeltmeler yapılarak benimsenen ilişik, «Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının Temel Hedefleri ve Stratejisi» nin kabulü; 30 . 9 . 1960 tarih ve 91 sayılı Kanununun 12 nci maddesinin (b) fıkrasına göre, Bakanlar Kurulunca 23 . 8 . 1978 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Cumhurbaşkanı Vekili
Sırrı Atalay

Başbakan <i>B. Ecevit</i>	Devlet Bak. Başbakan Yar. <i>O. Eyüboğlu</i>	Devlet Bak. Başbakan Yar. <i>Prof. Dr. T. Feyzioğlu</i>
Devlet Bak. Başbakan Yar. <i>Dr. F. Sükan</i>	Devlet Bakanı <i>H. Çetin</i>	Devlet Bakanı <i>E. Akova</i>
Devlet Bakanı <i>Dr. L. Doğan</i>	Devlet Bakanı <i>S. Yıldız</i>	Devlet Bakanı <i>A. R. Septioğlu</i>
Devlet Bakanı <i>M. Kılıç</i>	Devlet Bakanı <i>A. Şener</i>	Adalet Bakanı <i>M. Can</i>
Milli Savunma Bakanı <i>H. E. Işık</i>	İçişleri Bakanı <i>İ. Özyaydınlı</i>	Dışişleri Bakanı <i>Prof. G. Ökçün</i>
Maliye Bakanı <i>Z. Müezzinoğlu</i>	Milli Eğitim Bakanı <i>N. Uğur</i>	Bayındırlık Bakanı <i>Ş. Elçi</i>
Ticaret Bakanı <i>T. Köprülüler</i>	Sağ. ve Sos. Yar. Bakanı <i>Dr. M. Tan</i>	Güm. ve Tekel Bakanı <i>T. Mataracı</i>
Ulaştırma Bakanı <i>G. Öngüt</i>	Gıda-Tar. ve Hay. Bakanı V. <i>A. Şener</i>	Çalışma Bakanı <i>A. B. Ersoy</i>
Sanayi ve Teknoloji Bakanı <i>O. Alp</i>	İşletmeler Bakanı <i>Prof. Dr. K. Bulutoğlu</i>	Enerji ve Tabii Kay. Bakanı <i>Doç. Dr. D. Baykal</i>
Turizm ve Tanıtma Bakanı <i>A. Coşkun</i>	İmar ve İskân Bakanı <i>A. Karaaslan</i>	Köy İşleri ve Koop. Bakanı <i>A. Topuz</i>
Orman Bakanı <i>V. İlhan</i>	Gençlik ve Spor Bakanı <i>Y. Çakmur</i>	Sosyal Güvenlik Bakanı <i>H. İşgüzar</i>
	Kültür Bakanı <i>Doç. Dr. A. T. Kışlalı</i>	Yerel Yönetim Bakanı <i>M. Özdemir</i>

BÖLÜMLER

- I. DURUM VE SORUNLAR**
- II. KURALLAR**
- III. AMAÇLAR**
- IV. ARAÇLAR**
- V. SAYISAL HEDEFLER**

NOT:

Stratejide belirlenen çözüm ve önlemler arasında çok yönlü işlevleri ve etkileri bulunanlar, değişik bölümlerde veya paragraflarda yeri geldikçe yinelenmiştir.

1. DURUM VE SORUNLAR

1- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine girerken Türkiye ağır ekonomik sorunlarla ve siyasal yaşamı da etkileyen bunalımlarla karşı karşıyadır.

Büyüme hızının düşmesi, yatırımların yavaşlaması, üretimin ve dışsatımın duraklaması, dış ödemeler açığının büyümesi, kısa vadeli dış borçların hızla artması, fiyat artışlarının ve işsizliğin olağan ölçüleri çok aşması, ekonomik sorunların ne kadar ağırlaştığını ve bunalımlara yol açacak boyutlara ulaştığını belirleyen göstergelerdir.

Bu durumun belli iç ve dış nedenleri vardır.

2. Dış nedenlerin başında şunlar gelmektedir.

- Beş yıldır dünyada petrol fiyatlarındaki olağanüstü yükseliş ve buna koşut olarak ara mallar ile yatırım malları fiyatlarındaki hızlı ve sürekli artış, Türkiye gibi, gerek petrolü, gerek ara ve yatırım mallarını büyük ölçüde dıştan alan ülkelerin ekonomilerini gitgide sıkışan bir kıskaç içine sokmuştur.
- Bazı Avrupa ülkelerinin enflasyonu kısma ve büyüme hızlarını sınırlama politikaları Türkiye'yi de etkilemiştir ve bu ülkeler Türkiye'den işçi akımını durdurmuştur. Bu nedenle, bir yandan Türkiye'deki işsizlik artmış, öte yandan da işçi döviz girişi düşmüştür.
- Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık ilişkilerimizde Türkiye'ye tanınan ayrıcalıkların yıpranması ve ortaklık ilişkilerindeki başka aksaklıkların da düzeltilememiş olması, ekonomik gelişmemizin güçleşmesinde ve dış ödemeler açığımızın büyümesinde bir ölçüde etken olmuştur.

3. Türkiye'yi ağır ekonomik sorunlarla ve çok yönlü bunalımlarla karşı karşıya getiren iç etkenlerin başlıcaları da şöyle özetlenebilir :

- Ara mallar ve yatırım malları sanayiinin gereğince geliştirilememiş olması;
- Doğal kaynak ve olanakların gereğince değerlendirilmemesi;
- Sanayiinin ham madde, ara ve yatırım malı bakımından aşırı ölçüde dışa bağımlı olması;
- Dışalılarda savurganlığın önlenememiş olması;
- Sanayiinin, dışsatımdan çok iç tüketime yönelik nitelikte oluşu;
- Enerji üretiminin aşırı ölçüde dıştan alınan ve giderek pahalılaştan akaryakıtı dayandırılmış olması;
- Enerji başta olmak üzere, altyapıların yatırım, üretim veya dışsatım artışını sınırlayacak kadar yetersiz düzeyde kalması;
- Tarımda ve kırsal alanda gerekli ölçüde gelişme sağlanmamış olması, bölgeler ve yörelerarası adaletsizliğin sürmesi, büyük kentlerde aşırı yığılma olması ve gerek kentleşme giderlerinin gerek işsizlik oranının hızla yükselmesi; ayrıca arsa, konut ve imar politikalarının yetersizliği nedeniyle de kentleşme sorunlarının giderek ağırlaşması;
- Enflasyonun olağanüstü boyutlara varması ve bunun bir yandan gelir dağılımındaki dengesizliği daha da arttırarak, gelişmenin yükünü gelişmeden

- en az yararlanan kitlelerin sırtına yüklenmesi; bir yandan da kaynak savurganlığını ve tüketimi artırıp yatırımları ve dışsatımı yavaşlatması;
- Ulusal ekonomiyle ulusal savunma yapısı arasında, gelişmeyi hızlandırıcı ve savunmayı etkinleştirici bir ilişkinin ve uyumun kurulmamış olması;
 - Köylünün temel üretim aracı olan toprağın dağılımının ve kullanımının bazı bölgelerde ve yörelerde dengesiz ve haksız olduğu kadar verimi de düşürücü bir durum göstermesi;
 - Tarımsal üretimin planlanmamış ve hayvancılığın gereğince örgütlenip desteklenmemiş olması;
 - Dağıtımda aşın fiyat yükselişlerini önleyici ve sağlıklı bir sunu-istem dengesini gerçekleştirici düzenlemelerin yapılmamış olması;
 - Dışsatımı yönlendirip özendirici etkin önlemlerin, politikaların ve kurumlaşmaların oluşturulmamış bulunması;
 - Gelişme gereksinmelerini karşılamaya yönelik, ekonomide özyeterliliği artırıcı bir araştırma ve teknoloji oluşturma ve özümseme politikasının gerektirdiği düzenlemelere gidilememiş olması;
 - Vergi düzeninin ekonomik yapıdaki gelişmeleri ve para değeri değişmelerini yeterli esneklikte izleyememesi tasarrufta ve Kamu gelirlerinde yeterli artış sağlayamaması, üretken yatırımları özendirici, işsizliği azaltıcı, toplumsal adaleti yaygınlaştırıcı görevini gereğince yerine getirebilecek nitelikte olmaması;
 - Kredi düzeninin tasarrufu, üretken yatırımları ve dışsatımı özendirici nitelikte olmaması ve gelir dağılımındaki adaletsizliği artırması;
 - Ekonominin demokratik plan disiplini içine yeterince alınamaması;
 - Ekonomide etkin bir yönetimin kurulamamış olması;
 - Hızlı ve hakça gelişmenin ve sınılaşmanın gereği olan bir eğitim düzeninin ve personel politikasının gerçekleştirilmemiş olması;
 - Yatırımcılıkta, teknoloji seçiminde ve iş ve işçi bulma alanında işsizliği azaltıcı önlemlerin ve kurumlaşmaların yetersizliği;
 - Toplu sözleşme düzeniyle ekonomik gerekler arasında bağlantı kurulmaması;
 - Gelir ve fiyat politikalarını geliştirmeye hız katıcı ve toplumsal adaleti yaygınlaştırıp etkinleştirici biçimde düzenleyip uygulayacak kurumlaşmalara gidilmemiş olması;
 - Plan hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkin bir araç olması gereken kamu iktisadi kuruluşlarının bir yandan kendi sorunlarının ağırlaşması, öte yandan ekonominin yapısal sorunlarından ve yönetimden doğan tüm yükleri büyük ölçüde taşımak zorunda bırakılmış bulunmaları;
 - Kamu yönetiminde, özellikle son yıllarda artan kopukluk ve aksaklıklar ve kamu yönetiminin ekonomik gereklere ve gelişme gereksinmelerine uygun duruma getirilmemiş olması.
4. Türkiye, bugüne kadar gerçekleştirdiği birikimleriyle ve ulusumuzun üstün yetenekleriyle bu sorunları çözebilecek ve gelişme yolunda daha büyük atılımlar yapabilecek güçtedir.

II. KURALLAR

5. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, sorunları ve bunalım etkenlerini ortadan kaldırmayı ve ekonomiye sağlıklı bir gelişme yolunda yeni atılımlar yapabilecek gücü kazandırmayı öncelikle gözetilen bir stratejiye dayalı olmalıdır.
6. Gelişme, ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal yönleriyle bir bütündür. Gelişmenin niceliğine olduğu kadar niteliğine de özen gösterilmelidir. Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını ve büyümesini sayısal ölçütlere göre hızlandırmak ne kadar önemliyse, kalkınmanın ve büyümenin toplum yapısında, üretim ilişkilerinde ve kültürde oluşturduğu değişimlerden doğan sorunlara, ulusal bütünlüğü koruyucu ve toplumun tümüne huzur, refah, sağlık ve mutluluk getirici çözümleri de gecikmesiz bulup uygulamak da en az o kadar önemlidir.
7. Gelişme hızı, sağlıklı ve hakça olmalıdır.
Hızlı gelişmenin ortaya çıkardığı sorunlar demokrasi kuralları içinde ve hem ekonomiyi güçlendirici, hem de toplumsal adaleti yaygınlaştıran yönünde çözümlenmelidir.
8. Gelişme, özgürlükçü demokrasi kuralları içinde ve demokrasiyi etkinleştirici, demokrasiye toplumun her kesiminde daha çok gerçeklik kazandırıcı biçimde olmalıdır.
9. Gelişme ulusal birliği pekiştirici, ulusal bağımsızlığı güçlendirici nitelikte olmalıdır.
- 10- Gelişme sorunları bölgenin ve dünyanın ekonomik toplumsal ve siyasal koşulları ve eğilimleri ile Türkiye'nin jeopolitik olanakları gözönünde tutularak ele alınmalıdır.
- 11- Türk ekonomisini geliştirme çabaları, uluslararası ekonomide hakça bir düzen kurulmasına ulusal katkımızı, ülkemizin yararlarını da gözetenek, artıracak yönde olmalıdır.
12. Ekonomiyi darboğazlardan kurtarmak için alınacak ivedi önlemler, ileri bir sanayi düzeyine ulaşmak için ve onun da ötesinde, Atatürk'ün Ulusuna güveninden aldığı cesaretle belirttiği gibi, Türkiye'yi «çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne» yükseltmek için izlenmesi gereken uzun dönemli politikalarla tutarlı olmalı, o duruma erişebilmeyi çabuklaştırmalıdır.
«Çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne» yükselmek, hızlı gelişmenin yanı sıra ülke olanaklarının,
 - İnsanın her bakımdan özgürleşmesi yönünde,
 - İnsan kişiliğinin gelişmesi önündeki engellerin tüm toplum üyeleri için kaldırılması yönünde,

- İnsanın kendi yaptığı işe yabancılaşmaktan kurtulması ve yönetime daha etkin biçimde katılması yönünde,
- Bireylerin toplumsal mutluluk için çalıştığı, toplumun da tüm bireyleri eşdeğerde tutarak gözettiği bir dayanışma ortamının gerçekleşmesi yönünde.
- Yurtta barışla dünyada barışın ekonomik ve toplumsal koşullarının sağlanması yönünde, değerlendirilmesini gerektirir.

III. AMAÇLAR

13. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde başlıca EKONOMİK AMAÇLAR şunlardır :

- Gelişmeyi dinamik istikrar içinde hızlandırmak.
- İleri bir sınaileşme düzeyine erişmek.
- Ulusal ekonominin özyeterliliğini yükseltmek.
- Çağdaş teknolojileri oluşturmak, aktarılan teknolojileri ülke koşullarına ve gereksinmelerine uygun biçimde özümleme gücünü artırmak ve ekonomik ve toplumsal yararlar teknolojik gelişme arasında uyum sağlamak.
- Türkiye'nin dış ödeme gücünü hızla yükseltmek.
- Kaynak artırmak ve kaynakları en verimli biçimde değerlendirmek.
- Ulusal kaynaklardan yararlanma oranını öncelikle gözeterek enerji darboğazını aşmak.
- Ekonominin altyapı eksikliklerini olabildiğince gidermek.
- Çağdaş gereksinmelere uygun ve gelişmeyi hızlandırıcı bir ulaşım düzeni kurmak.
- Sınaileşme hızını, ulusal sanayi ara malları ve yatırım malları üretme oranını ve dışarıya yönelme gücünü artırmak.
- Tarımsal gelişmeyle hızlı sınaileşmeyi ve sağlıklı bir kentleşmeyi tüm yurda yaygın olarak uyumlulaştırmak.
- Ulusal güvenlik sorunlarını, bir yandan dış politikayla bir yandan gelişmeyle bir bütün olarak ele alıp çözmek. Türkiye'nin savunma gücünü ve bu alanda özyeterliliğini artırırken ulusal savunma yapısı ile ekonominin birbirine güç katar biçimde gelişmelerini gözetmek.
- Uluslararası ekonomik ilişkileri, Türk ekonomisinin bağımlılığını önleyecek biçimde, çok unsurlu dengeye dayandırmak.

14. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının yöneldiği başlıca TOPLUMSAL AMAÇLAR da şunlardır :

- Kişiler arasında, toplum kesimleri arasında ve bölgeler ve yöreler arasında gelir dağılımını iyileştirmek.
- Kırsal alanda gelişmeyi, olanakları ve yaşam düzeyleri bakımından köylü-kentli ayırımını giderecek biçimde hızlandırmak.
- Hakça bir gelir - fiyat ilişkisi sağlamak.

- İşsizlik sorununa teknolojik ilerlemeyle çelişmeyen etkin çözümler getirmek.
- Kentleşme ve gelişme sürecinde insan ve çevre ilişkilerini ve sağlığını, ülkenin tarihsel ve doğal zenginliklerini ekonomik bütünlük içinde korumak.
- Sağlıklı toplumsal ilişkiler ve ruhsal ve bedensel gelişme olanaklarında adalet sağlamak.
- Sağlık hizmetlerini, herkesin eşitçe yararlanabileceği biçimde tüm yurda yaymak ve etkinleştirmek.
- Her düzeyde eğitimi, Türk ulusunun özdeğerlerini koruyarak geliştirip, çağın teknolojik olanakları da değerlendirilerek, tüm yurda yaymak, eğitimden ararlanmada olanak eşitliği sağlamak, eğitimi hızlı, sağlıklı ve demokratik gelişme gerekleriyle uyumlu kılmak.
- Demokrasinin gereği olan katılımı, yetki ve sorumluluk dağılımını yaygınlaştırıp etkinleştiren, hızlı ve sağlıklı gelişme gereksinmelerine uygun bir toplum yapısı ve kamu yönetimi oluşturmak.
- İç güvenliği ve adaleti etkinleştirmek, adaletin işleyişini hızlandırmak ve hak aramada tüm yurttaşlara eşitlik sağlamak.
- Anayasada belirlenen toplumsal ve ekonomik haklardan herkesin tam olarak yararlanmasını sağlamak.

IV. ARAÇLAR

A - EKONOMİK AMAÇLARA YÖNELİK ARAÇLAR :

15. Ekonomide büyümeyi hızlandıran ve işsizliği azaltan bir gelişme sağlamak üzere :
 - Savurganlığa kaçmayan sağlıklı bir tüketim modeliyle uyumlu bir üretim planlamasına dayalı sunu ve istem dengesi kurulacaktır ve çalışanların da katılımıyla hakça bir gelir - fiyat politikası izlenecektir.
 - Tasarrufu ve üretken yatırımcılığı özendirici, üretimi artırıcı, enflasyonu sınırlayıcı, toplumsal adaleti yaygınlaştırıcı vergi, para ve kredi politikaları izlenecektir.
 - Dış kredilerin sürekli gelişmeyi sağlayacak koşullarla alınmasına özen gösterilecektir.
 - Dıştan alınan girdilerin maliyeti aşırı ölçüde yükseltmesini önleyici ekonomiyi bu girdiler için sınırlı kaynaklara bağımlılıktan kurtarıcı önlemler alınacaktır. İçten sağlanan girdilerin maliyetinde aşırı yükselmeler önleneyecektir.
 - Spekülatif kazanç yolları ve bu yollardan yararlanılarak fiyatların gereksiz yükseltilmesi önleneyecektir. Krediler, pazarlama mekanizmaları, arsa ve konut politikaları bu yönde düzenlenecektir.
 - Üretimden başlayarak, kredilerde ve her türlü girdilerde, ürün değerlendirilmesinde, pazarlamada ve tüketimde demokratik gönüllü kooperatifçilik özendirilecek ve etkinleştirilecektir.
 - Özel girişimciliği, dışsatımı güçleştirmeyici gerçekçi kâr oranlarıyla çalışır duruma getiren önlemler alınacaktır. Sanayide aşırı kârdan değil, dış ve iç

sürümden ve verim artışından kazanç sağlama eğilimi özendirilecektir. Özel girişimlere plan doğrultusunda güvenlik ve kârlılık içinde yatırım yapma ve gelişme olanağı sağlanacaktır.

- Kişilerin ve kurumların artan gelirlerinden, gelişmeyi hızlandırmak ve enflasyonu önlemek için gereken bölümlerin üretken yatırımlara yönelmesi özendirilecektir. Halk girişimciliği, halkın ekonomik gücünü artırmak için olduğu kadar, bu amaçla da desteklenecektir.
- Kamu kesiminin, özellikle kamu iktisadi kuruluşlarının, kaynak yaratma gücü artırılacak, ekonomik ve toplumsal işlevlerini yeterli biçimde yerine getirmeleri sağlanacaktır; bu kuruluşların yatırımları büyük ölçekli, tümleşik, çağdaş teknolojileri içeren sanayilere yöneltilecektir.
- Kamu yönetiminde savurganlığı Önleyici, iş verimini ve etkinliğini artırıcı, gelir dengesizliğini giderici bir personel ve gelir politikası izlenecektir.
- Tarımda kooperatifleşme bir temel araç olarak yaygınlaştırılıp etkinleştirilecektir.
- Tarımda sulama ve girdi kullanımı verim artırıcı ve gelir dağılımında adalet sağlayıcı yönde geliştirilecektir.
- Tarımsal destekleme politikası, bir yandan toplumsal adaletin bir yandan da üretim planlamasının bir aracı olarak kullanılacaktır; tarım ve hayvancılık yapanların gerek üretimdeki gerek dünya piyasalarındaki dalgalanmalardan olumsuz yönde etkilenmesini önlemek üzere bir istikrar fonu ve tarım sigortası kurulacaktır.
- İşçi gelirlerindeki artışlar, ulusal gelirin giderek daha adaletli bölüşümünü sağlarken, kendi içinde dengeli olacaktır; verim ve üretim artışıyla desteklenecektir.

16. Sınaileşmede, ekonominin dışa bağımlılığını azaltıcı, yerli girdileri değerlendiren ve dışsatımı artırıcı bir tutum izlenecektir; ve ulusal ekonominin içte ve dış pazarlarda gücünü artırmak üzere:

- Makine imalat, metalürji, elektrik, elektronik ve kimya sanayileri ile dışsatıma yönelik başka sanayilere öncelik verilecektir.
- Sanayi ve tarım girdilerinin ülkede üretimi artırılıp hızlandırılacaktır.
- Madenlerin ve genellikle ham maddelerin ülkede kullanımı ve işlenerek dışsatımı sağlanacaktır.
- Tarımda verim ve üretim artışı hızlandırılacaktır.
- Sanayide kapasitenin tam kullanımına ve verim artışına özen gösterilecektir. Sanayi kuruluşları arasında ve bu kuruluşlarla küçük yapımevleri arasında ulusal ekonomi kapasitesinin tam değerlendirilmesini sağlayıcı bir bağlantı ve işbirliği düzeni kurulacaktır.

17. Ulusal ekonominin çağdaş teknolojiler oluşturma ve özümseme gücünü artırmak, ekonomik ve toplumsal yararlarla teknolojik gelişme arasında uyum sağlamak üzere :

- Teknolojik atılım yapmanın ekonomik açıdan gerekli olduğu durumlarda ileri teknolojiler benimsenecektir.

- Sanayiye giderek kendi teknolojisini üreten, yarışmacı bir kimlik kazandıracaktır, teknoloji geliştirmek üzere, sanayi ile organik bir ilişki içinde ve üretime dönük teknolojik araştırma ve geliştirme birimlerinin kurulması desteklenecektir.
 - Bilimsel ve teknolojik araştırmalar, etüt ve proje çalışmaları yaygınlaştırılıp etkinleştirilecektir; kamu kuruluşlarının, bilim ve öğretim kurumlarının ve özel kuruluşların bu alandaki çalışmaları arasında verimli bir işbirliği sağlanacaktır.
 - Uluslararası düzeyde teknolojik işbirliği geliştirilirken, ekonomik olanakları ve gereksinimleri bizimkine benzeyen ülkelerle de bu alanda verimli ve sürekli işbirliğine önem verilecektir.
 - İşsizliği azaltmak için, teknolojik gelişmenin gerisinde kalmak yerine, ekonomik açıdan uygun alanlarda teknolojileri emekyoğun olan üretim ve hizmet dalları geliştirilecektir, gerektiğinde emekyoğun imar, bayındırlık ve kalkınma projeleri uygulanacaktır.
18. Türkiye'nin dış ödeme gücünü artırmak, öylece gelecekte dış ödemeler dengesine erişmeyi kolaylaştırmak, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının başta gelen işlevlerindendir. Bu amaçla dışsatımları artırmak üzere;
- Dışarıya sattığımız ürünlerin türleri çoğaltılacaktır;
 - Sanayi, tarım, hayvancılık ve su ürünlerimize sürekli yeni pazarlar aranıp sağlanacaktır;
 - Özellikle bölge ülkelerinin görünebilir gelecekteki gereksinmelerini karşılayabilecek sanayi, tarım, hayvancılık ve su ürünleri üretimi artınacaktır;
 - Yatırımlar ve, üretim uzun dönemde dışsatım olanağı sağlanan pazarlar gözönünde tutularak planlanacaktır.
 - Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerimizde dışsatım olanaklarımızın artmasına özen gösterilecektir.
 - Dışa satılabilir ürünlerimizin niteliklerinin, maliyetlerinin ve fiyatlarının dış pazarlarda yarışabilir düzeyde olmasına ve standardizasyon ve ambalajlamaya özen gösterilecektir; iç fiyatların aşırı çekiciliği giderilmeye çalışılacak, kuruluşları belli ölçülerde dışsatıma yöneltebilmek için etkin önlemler alınacaktır;
 - Dışsatıma yönelik yatırımlar ve yabancı sermaye ortaklıkları için özel kolaylıklar sağlanacaktır;
 - Dışsatımla ilgili yönetsel işlemler kolaylaştırılıp çabuklaştırılacak ve tek merkezde toplanacaktır;
 - Dışsatımı geliştirici kredi olanakları artırılacak ve bu amaçla bir sigorta düzeni kurulacaktır;
 - Kamu kesiminin, özel girişimin ve halk girişimlerinin hızlı ve düzenli dışsatım yapabilmeleri ve dışsatımdan ülkenin döviz gelirini yükseltebilmeleri için gereken biçimde örgütlenmeleri sağlanacaktır;
 - Üretici kooperatifleriyle . birliklerin dışsatım olanakları genişletilip etkinleştirilecektir;

- Dışsatımı hızlandırmak için gerekli ulaşım, yükleme ve depolama olanakları öncelikle sağlanacaktır;
 - Ulaşım kolaylığı ve ucuzluğuyla birlikte bölgelerarası adaleti de sağlamak üzere, komşu ülkelere satılabilecek malların, ekonomik gereklere uygun durumlarda bu ülkelere yakın bölgelerimizde ve yörelerimizde üretimine özen gösterilecektir.
 - Sınır ticareti, kaçakçılığa da önleyecek biçimde geliştirilecektir.
 - Türkiye'nin bir uluslararası geçiş yolu olarak kazandığı önem, uluslararası ticareti kolaylaştıracak, tüm bölgemizle birlikte Türkiye'nin de kalkınmasını hızlandıracak ve dış ödeme gücümüzü artıracak biçimde değerlendirilecektir. Bunun için bölge ülkeleriyle işbirliği yapılacak ve ulaştırma politikalarımızın uyumlaştırılmasına çalışılacaktır.
 - Yeraltı ve yerüstü kaynakları en yüksek düzeyde değerlendirilecektir.
 - Türkiye'nin doğal ve tarihsel zenginlikleri ve konumu, kitle turizminin kısa sürede ve büyük ölçüde gelişmesine olanak verecek ve ülkemize yüksek döviz geliri sağlayacak biçimde değerlendirilecektir. Kıyılarla başka doğal ve tarihsel zenginlikler toplum yararına uygun ve turizme de katkıda bulunacak biçimde korunup kurtarılacaktır.
- Turizm alanındaki atılımlarda zaman yitirmemek için, varolan kamu kuruluşlarıyla özel kuruluşlardan en verimli biçimde yararlanılacaktır; ev turizmi özendirilecek ve turizm eğitimi yaygınlaştırılıp hızlandırılacaktır. Planlanan yerlerde tümleşik turizm merkezlerinin geliştirilmesine ve büyük turistik konaklama tesislerinin yapımına öncelik verilecektir.
- Turizmin ve turistik altyapıların geliştirilmesi için uluslararası işbirliğini genişletme ve yabancı sermayeden yararlanma olanakları aranacaktır.
- Mühendislik ve inşaat hizmetlerinin dışa yönelmesi, kamu girişimleriyle özel girişimlerin dış yatırımlara katılmaları ve bu yollardan ülkemize döviz sağlanması desteklenip özendirilecektir.

19. Kaynak artırmak ve kaynakları en verimli biçimde değerlendirmek üzere;

- Vergi düzeninde Devlet ve yerel yönetim gelirlerini artırıcı, vergi verimini yükseltici ve adalet sağlayıcı değişiklikler yapılacaktır.
- Tasarruflar ve tasarrufların üretken yatırımlara yöneltilmesi özendirilecektir.
- Kamu yönetiminde de özel harcamalarda da savurganlık önlenecektir.
- Kamu yönetimi, ekonominin işleyişini ve ekonomiyle ilgili kararların alınışını hızlandırıcı biçimde düzenlenecektir.
- Ülkenin doğal kaynaklarını en verimli biçimde değerlendirebilmek için gerekli önlemlere ve yatırımlara öncelik verilecektir. Madenlerimizin ulusal yararlar doğrultusunda verimli biçimde değerlendirilebilmesi için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilecek, önemli linyit kaynaklarıyla demir cevheri ve bor tuzları kamu kuruluşlarınca işletilecektir.
- Az kaynak kullanımıyla çok sonuç ve verim alınmasını sağlayan teknolojiler ve yöntemler geliştirilecektir.

- Tarımda, ormancılıkta, hayvancılıkta ve balıkçılıkta verim artırıcı örgütlenmelere ve düzenlemelere gidilecek, kooperatifçilik bu amaçla da özendirilip desteklenecektir.
- Sulanan ve tarım ya da hayvancılıkta yararlanan alanlar genişletilecektir.
- Toprak aşınmasını önleyici yatırımlar ve önlemler yaygınlaştırılıp etkinleştirilecektir.
- Orman köylülerinin orman ürünlerini her aşamada değerlendirme olanakları geliştirilecektir, orman köylüleriyle orman işletmeleri arasında, hem orman verimini hem de köylünün gelirini yükseltici bir işbirliği düzeni kurulacaktır. Ormanların korunmasına, geliştirilmesine ve yeni ormanlar yetiştirilmesine orman köylüsünün ve genel olarak halkın etkin biçimde katkısı özendirilecektir.

Kamu veya savunma hizmetleri için ayrılan topraklarda, asıl kullanım amaçlarıyla çelişmeyecek biçimde, tarım ve hayvancılık yapılacaktır.

Verimli tarıma elverişli toprakların kentleşmesi veya sanayi alanlarına dönüşmesi etkin bir fizik planlama ile sınırlanacaktır.

- İnsan sağlığı ve mutluluğu öncelikle gözetilmek koşuluyla, insan gücünün en verimli biçimde değerlendirilmesine özen gösterilecektir.
- Kamu İktisadi Kuruluşları, çalışanların yönetime ve sorumluluğa katıldıkları, verimlilik ve rasyonel işletmecilik ilkelerine uygun örgütsel yapılara kavuşturulacaklardır.
- İş ve işçi bulma hizmetleri her alan kapsayan bir devlet işlevi olarak, bir yandan işsizliği azaltıcı, bir yandan da insan gücünün rasyonel biçimde kullanımını sağlayıcı yönde örgütlenip düzenlenecektir.
- Sanayide iş verimini artırıcı çalışmalar hızlandırılıp özendirilecektir.
- Ulusal sanayiın tam kapasiteyle çalışması ve sanayi kuruluşları arasında verimli bir işbirliği kurulması sağlanacaktır; o arada küçük sanayiın olanakları da, ekonominin bütünü içinde, sanatkârların kalkınmasına katkıda bulunacak biçimde değerlendirilecektir.
- Dıştan alınan girdilerde, özellikle ve öncelikle petrolde, savurganlık önlenecektir.
- Araçların ve gereçlerin kullanımında savurganlığı önlemek ve verimi artırmak amacıyla,
 - Kamu kuruluşlarının araçlarının ve gereçlerinin ortaklaşa ve tam kapasiteyle kullanımı sağlanacaktır.
 - Belediyeler arasında da bunu sağlayıcı bir işbirliği ve dayanışma düzeni oluşturulacaktır;
 - Özel kesimdeki ve tarımdaki üretim araçlarının ve gereçlerinin en yüksek verimle kullanımı özendirilecektir,

20. Enerji darboğazının aşılmasını hızlandırmak, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının başta gelen amaçları arasındadır. Enerji darboğazının aşılmasında öncelikle ulusal kaynaklardan yararlanılacaktır.

Bunları sağlamak üzere :

- Enerji üretim birimlerinin ve enerji bağlantılarının yapımı hızlandırılacaktır.
 - Enerji üretim birimlerinin ülkemizde yapımını sağlayıcı sanayiler geliştirilecektir.
 - Bölge ülkeleriyle elektrik enerjisi alışverişi dengeli olarak yaygınlaştırılıp artırılabacaktır.
 - Elektrik enerjisi üretiminin petrole dayalı olma oram hızla düşürülecektir; su ve kömür kaynaklarımızı bu amaçla en yüksek düzeyde değerlendirici yatırımlara öncelik verilecektir. Yerel küçük su kaynakları da bu yönde değerlendirilecektir.
 - Nükleer enerji santralleri yapımı ve nükleer enerji girdisinin kendi doğal kaynaklarımızdan sağlanması hızlandırılacaktır.
 - Enerji kullanımında savurganlık önlenecektir.
 - Yakıt olarak kullanılan maddelerin gerek ulusal ekonomi açısından gerek sağlık açısından en uygun biçimde değerlendirilmesini sağlayıcı önlemler alınacaktır.
 - Elektrik enerjisinin tüm yurt düzeyinde üretime dönük olarak kullanımını hızla yaygınlaştırılacaktır.
 - Karada ve denizde petrol aramaları hızlandırılacak ve üretim artırıcı, önlemler alınacaktır.
 - Uygun yörelerde güneş enerjisinden yararlanma olanakları üzerinde durulacaktır.
21. Altyapı yetersizliği, yalnız ekonominin bünyesini engelleyici bir darboğaz olmakla kalmamakta, ekonominin bugünkü düzeyinde bile verimden düşmesine neden olmaktadır. Onun için, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi, enerji alanında olduğu gibi öteki altyapı eksikliklerini de gidermeye önem veren bir dönem olacaktır.
- O arada;
- Karayolu, demiryolu, denizyolu ve hava ulaşımacılığının daha dengeli ve birbirleriyle uyumlu biçimde gelişmesi gözetilecektir.
 - Demiryolu işletmeciliğinin tam kapasite ile çalışması, giderek geliştirilmesi ve çağdaştırılması sağlanacaktır. Uluslararası taşımacılığın da bir ölçüde demiryoluna aktarılması sağlanacaktır.
 - Karayollarının ve karayolu ulaşımacılığının geliştirilmesinde kırsal kesimdeki yerleşim merkezlerinin gereksinmelerine, ulusal sanayi ve uluslararası taşımacılığın gereklerine öncelik verilecektir.
 - Deniz ticaret filomuz gerek işletmecilik gerek kapasite açısından yeterli düzeye eriştirilecektir. Bir yandan gemi yapım sanayimiz geliştirilirken, bir yandan da uygun piyasa koşulları değerlendirilerek gemi alımı yoluna gidilecektir.
 - Yurt içi hava ulaşımı etkinleştirilecektir; hava alanları ülkenin kitle turizmine açılışını, dışsatımı ve iç ulaşımı kolaylaştırıp hızlandırıcı düzeye getirilecektir.

- Ulaşım politikalarının bölge ülkeleriyle uyumlulaştırılmasına çalıştırılacaktır.
 - Kentiçi kitle ulaştırıcılığı geliştirilecektir.
 - Dışsatımı ve dışalımını hızlandırmak üzere limanlar genişletilecektir.
 - Limanlardaki ve üretim yerlerindeki depolama ve yükleme olanakları genişletilip geliştirilecektir.
 - Yurt içi ve yurt dışı iletişim olanakları, çağdaş teknolojideki gelişmeler değerlendirilerek, ekonomiyi canlandıracak, yönetimi etkinleştirecek ve eğitimi yaygınlaştıracak biçimde genişletilecektir.
 - Sulama tesislerinin yapımı hızlandırılıp yaygınlaştırılacaktır.
 - Kentlerin altyapıları, sağlık gereksinmesine öncelik verilerek geliştirilecektir.
 - Ulusal güvenlik açısından gerekli olan ve uluslararası güvenlik sistemi içinde yapımı sağlanabilecek olan alt yapılar, ekonomik amaçlara ve kullanıma da uygun biçimde geliştirilecektir.
22. Sınaileşme hızını artırmak ve ileri bir sınaileşme düzeyine erişmek üzere;
- Kamu iktisadi kuruluşlarının kaynak artırma ve yeni sınai yatırımlar yapabileme gücü geliştirilecek, denetimleri etkinleştirilecektir.
 - Halkın ve yurt dışındaki işçi tasarruflarının sanayi alanında ortak halk girişimlerine yönelmesi özendirilecektir. Bunun için devlet öncülüğüyle gerekli bankacılık hizmetleri sağlanacaktır.
 - Özel girişimin sanayi yatırımlarına yönelmesi özendirilecektir ve plan amaç ve kurallarına uygun sanayi yatırımları yapanlara gerekli kolaylıklar sağlanacaktır.
 - Teknolojik gelişmemize ve dışsatımımızın artmasına olanak sağlayıcı alanlarda yabancı sermayenin, Plan amaç ve kurallarına ve ulusal yarara uygun sanayi yatırımlarına katkısı özendirilecektir.
23. Ulusal sanayiinin ara malları ve yatırım malları üretme oranını yükseltmek ve dışa bağımlılığını azaltmak üzere,
- Kamu kesimi gerekli alanlarda öncelikle bu tür sanayilere yöneltilecektir.
 - İç ve dış tasarrufların bu sanayilere yönelmesi özendirilecektir.
24. Sanayiinin dışsatıma yönelme gücünü artırmak üzere:
- Sanayiimizin dış pazarlarda yarışabilir duruma getirilmesine özen gösterilecektir. Dışsatım olanağı bulunan sanayilerin üretimi artırılacaktır.
 - Tüketim sanayiimizin içe dönük kalmaması, yeni sağlanmakta olan dış pazarlara da artan ölçüde yönelmesi gözetilecektir.
 - Ürünlerini dışarıya, özellikle bölge ülkelerine satma olanağı bulunan sanayilerin gerektiğinde yurdumuzda kurulmasını hızlandırmak için, ulusal yarara uygun koşullarla dış kredi ve yabancı sermaye ve teknoloji katkısının genişlemesi özendirilecektir.
 - Sanayide standart ve nitelik denetimi etkinleştirilecektir.
25. Tarımsal gelişmeyle hızlı sınaileşmeyi ve sağlıklı bir kentleşmeyi tüm yurda yaygın olarak uyumlulaştırmak üzere :
- Tarım alanındaki kamu kuruluşları gönüllü kooperatifleşmeyi girdilerle makine ve donatımla destekleyeceklerdir.
 - Yurt ölçeğinde toprakların en uygun amaçlarla ve verimli biçimde değerlendirilecektir.

- dirilmesi için, fizik planlamayı da içeren çalışmalar hızlandırılacaktır.
- Kadastro ve tapulama işlemlerine gerekli hız ve öncelik verilecektir.
 - Köy-kentler yoluyla kırsal alanda, tarıma, hayvancılığa ve ormancılığa dayalı sanayilerden başlanarak, sanayi yatırımları geliştirilecektir. Halk girişimleri ve kooperatifçilik bu yönde desteklenecektir.
 - Kırsal alanda sanayi yatırımları için ve ileri teknolojiye dayalı tarım için gerekli altyapılara öncelik verilecektir.
 - Kırsal alandaki sınaileşmenin gerektirdiği daha büyük boyutlu sanayiler, bütün yurda yaygın olarak ve ara merkezlere ağırlık verilerek kurulacaktır. Böylece sanayiinin dağılımında olduğu kadar kentleşmede de denge sağlanacaktır.
 - Kırsal alanda sanayi kuruluşları geliştirilirken, büyük kentlerin çevresinde de, kentler halkının besin gereksinmesini karşılamaya katkıda bulunan tarım ve gıda sanayileri özendirilecektir.
 - Kentlerin düzenli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak, halkın konut gereksinmesini uygun koşullarla ve yeterli düzeyde karşılamak ve imar uygulamalarına işlerlik kazandırmak üzere, kentlerin gelişme alanlarında kamulaştırma yoluyla arsa spekülasyonu önlenecektir. Yeni yerleşme alanlarında tümleşik yerleşme birimleri oluşturulması planlanacaktır. Sağlıklı ve ucuz konut üretimini sağlayan teknolojiler ve sanayiler geliştirilecektir. Ekonomik ve toplumsal gereklere uygun toplu konut yapımı ve konut kooperatifçiliği özendirilecektir. Altyapıları kamu kaynaklarıyla hazırlanacak yerlerde yurttaşların kendi konutlarını sağlıklı yaşam ve kentleşme kurallarına uygun biçimde yapmaları, belli ölçütlere göre malzemeler de sağlanarak, desteklenecektir. Kamu kaynaklı konut kredileri hakça bir politika bütünlüğü içinde kullanılacaktır. Dar ve orta gelirli için düşük kiralı konutlar yapımı hızlandırılırken kiralari daha etkin biçimde denetleyici önlemler de alınacaktır.
26. Savunma yapısında, uluslararası alandaki, dış politikamızdaki ve teknoloji-deki gelişmelere uygun değişiklikler yapılırken, savunma gücümüzün ve ulusal güvenlikte. özyeterliliğin artması ve savunma yapısı ile ekonominin birbirine güç katması gözetilecektir. Bu açıdan :
- Türkiye'de savunma araçları ve gereçleri yapımı geliştirilecektir.
 - Başka ülkelerle, öncelikle üye olduğumuz ortak güvenlik sistemleri içinde işbirliği yaparak veya ortak yapıma dayalı olarak savunma sanayiimizin gelişmesine çalışılacaktır.
 - Savunma sanayiimizin genel sınaileşme hareketiyle bütünleşmesi, ona güç katıcı yönde gelişmesi ve dışarıya da katkıda bulunması gözetilecektir. Genel sınaileşme planımız saptanır ve uygulanırken savunma gereksinmelerimiz gereğince dikkate alınacaktır.

- Savunmaya ilişkin altyapılarla gelişme açısından gerekli altyapılar, ekonominin bütünü içinde birlikte değerlendirilecektir.
 - Savunma gereksinmelerine ayrılan toprakların uygun bölümlerinden üretim için de yararlanmak üzere, güvenlik koşullarıyla çelişmeyen düzenlemeler yapılacaktır.
 - Askerlik hizmeti sırasında, ekonomik ve toplumsal gelişmeye katkıda bulunucu ve işsizliği azaltıcı eğitim yaygınlaştırılıp etkinleştirilecektir.
27. Uluslararası ekonomik ilişkiler, çok unsurlu denge kuralına uygun olarak geliştirilecektir.

Bu anlayış içinde :

- Dış krediler ve yabancı sermaye ve teknoloji, en uygun koşullarla değişik ülkelerden sağlanacaktır.
 - Avrupa Ekonomik Topluluğuyla ilişkilerimizin ekonomik ve teknolojik gelişmemize, dış ödemeler ve işsizlik sorunlarımızın çözümüne daha çok katkıda bulunacak biçimde düzenlenmesine önem verilecektir. Topluluk ülkelerince sanayi ürünlerimizin alımına sınırlamalar konmasını önlemeye ve tarımsal ürünler alanında Türkiye'ye tanınan ödünlere ortak üye olmayanlara tanınanlardan daha yüksek olmasını güvence altına almaya çaba gösterilecektir.
- Bir yandan Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleriyle ticaretimizde denge sağlamaya çalışılırken, bir; yandan da bu ülkelerle aramızda daha geniş kapsamlı ve sınırlanmamızı hızlandırıcı işbirliği ilişkileri kurmaya önem verilecektir.
- Topluluk ülkelerindeki işçilerimizin Türkiye'de girişecekleri ortak yatırımlara bu ülkelerin, katkısı sağlanmaya çalışılacaktır.
- Bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkilerimiz ve işbirliğimiz çok yönlü olarak geliştirilecektir.
- Gelişmiş ülkelerle ve bölge ülkeleriyle birlikte, tüm bölgenin gereksinmelerine uygun ve tüm bölge uluslarının kalkınmasına katkıda bulunucu büyük boyutlu sanayiler kurulmasını özendirici olanaklar hazırlanacaktır.
- Ekonomimizi, bölge ülkelerinin bugünkü ve görünür gelecekteki gereksinmelerini karşılayabilecek üretim dallarında geliştirmeye özen gösterilecektir.
 - Gelişme sürecindeki ülkelerle ekonomik ilişkilerimiz geliştirilecektir ve dünyada hakça bir ekonomik düzen kurulması yolundaki çalışmalarda Türkiye bu ülkelerle yakın bir işbirliği içinde olacaktır.
- Gelişme sürecindeki ülkelerin kalkınma çabalarına teknik işbirliği, mühendislik hizmetleri yoluyla katkıda bulunmaya çalışılacaktır.

B. TOPLUMSAL AMAÇLARA YÖNELİK ARAÇLAR :

28. Kişiler arasında gelir dağılımını iyileştirmek amacıyla:
- İşsizliği azaltıcı- yatırımlar ve imar, bayındırlık ve kalkınma projeleri yaygınlaştırılacaktır.

- Eğitimde olanak eşitsizliğini giderici önlemler hızlandırılacaktır.
- Halkın yatırım ve üretim olanaklarını artıran bir kredi düzeni kurulacaktır.
- Vergi yükümlülüğündeki, gelir dağılımındaki ve toplumsal güvenlikteki dengesizlikleri giderici önlemler geliştirilip etkinleştirilecektir.
- Spekülatif kazanç ve aşın kâra karşı önlemler alınacaktır.
- Toplumsal güvenlik yaygınlaştırılacaktır ve değişik toplumsal güvenlik düzenlemeleri arasında uyum sağlanacaktır.
- Yoksul ve dar gelirlilerle kamu görevlilerinin konut gereksinmesi öncelikle karşılanacaktır.

29. Toplum kesimleri arasındaki gelir dağılımını iyileştirmek amacıyla :

- Köylünün kalkınma olanakları ve geliri artırılacaktır.

Bunun için;

- Köykenler düzenlemesiyle, kalkınma için gerekli altyapıların ve kamu hizmetlerinin köylülere buldukları yerlerde yeterli düzeyde ulaşması hızlandırılacaktır.
- Toprakta verimi ve üretimi artırıcı çözümler getirilecektir.
- Toprak - insan ilişkileri, demokratik hukuk devleti ve Anayasa kuralları çerçevesinde ve verimi de artıracak, biçimde yapılacak etkili bir toprak reformu ile yeniden düzenlenecektir.
- Köylülerin güçlü kooperatifler ve kooperatif üst örgütleri kurumları desteklenip özendirilecek ve üretimlerinden sağlanan gelirlerin büyük ölçüde kendilerine kalması gözetilecektir.
- Köylülerin artan gelirlerini kooperatifler ve başka ortak girişimler yoluyla tarımsal ve sınai yatırımlarda değerlendirmeleri özendirilecektir.
- Orman işletmeciliğinde ve orman ürünlerinin değerlendirilmesinde orman köylülerince kurulan kooperatiflerin etkinliği artırılacaktır.
- Tarım Sigortası ve kooperatifçilik hareketiyle bağlantılı olarak, köylüleri kapsayan toplumsal sigortalar kurulacaktır.
- Tarımla, hayvancılıkla ve balıkçılıkla ilgili devlet desteklemeleri, kooperatifleşmiş dar ve orta gelirli üreticileri kayıdırıcı biçimde uygulanacaktır.
- İşçilerin gelir ve yaşam düzeyinin yükseltilmesinde toplumsal adaletle ekonomik gerekler birlikte gözetilecektir; işçi gelirlerinin İlendi içinde dengeli kılınmasına çalışılacaktır. Toplu sözleşme düzeninin işlekliliği ve çalışma güvenliği açısından gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.
- Düşük gelir gruplarının gelir ve geçim olanaklarını iyileştirici yasal önlemler alınacaktır.
- Tarım işçilerinin iş bulmalarına Devlet geniş ölçüde yardımcı olacak, haklarını korumak ve toplumsal güvenliklerini sağlamak üzere Tarım İş Yasası çıkarılacaktır.
- Esnaf ve sanatkârların durumlarını düzeltmek, geleceklerini güvence altına almak ve gelişmeye katkılarını artırmak üzere:

- Daha büyük işletmeciliğe geçebilmeleri,
 - Çağdaş teknolojilere uyabilmeleri,
 - Teknolojik gelişme veya ekonomik ve toplumsal yapıdaki değişme sonucu meslekleri geçersiz duruma geldiğinde yeni meslekler için eğitim görebilmeleri veya olanak edinmeleri.
 - Girdilerini, araçlarını ve gereçlerini, topluca ve düşük maliyetle sağlayabilmeleri, kolaylaştırılacaktır.
 - Çırakların hakları etkin biçimde korunacaktır ve çıraklık eğitimi örgün eğitimle bağlantılı olarak düzenlenip denetlenecektir. Öylelikle çırakların eğitimde ve yaşamada ilerleyebilmeleri güvence altına alınacaktır.
30. Bölgeler ve yöreler arasında gelir dağılımını iyileştirmek amacıyla;
- Geri kalmış bölgelerde ve yörelerde ekonomik olanaklara uygun ve üretimi yükseltici, toplum yaşamını canlandırıcı yeni iş alanları yaratıcı doğurgan yatırımlar Devlet eliyle veya Devlet öncülüğünde yapılacaktır, özel girişimin buralardaki yatırımları özendirilecektir. Bu bölge ve yörelerin hızla sınınaileşmesine önem verilecektir.
 - Bu bölgede ve yörelerde kooperatifçilik ve halk girişimleri desteklenecektir.
 - Komşu ülkelere dışsattım olanağı bulunan malları üretecek yeni sanayiler daha çok o ülkelere yakın bölgelerde kurulacağından, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun gelişmesi bu yoldan da hızlandırılmış olacaktır.
- Bu bölgede hayvancılık da dışsattımaya yönelik olarak desteklenip geliştirilecektir.
- Geri kalmış bölge ve yörelerde geliştirilecek yol bağlantılarıyla ekonomiyi canlandırıp geliştirici bir hareketlilik sağlanacaktır.
 - Aşağı Fırat Sulama Projesi çok amaçlı bir gelişme projesi olarak hızlandırılacaktır.
 - Orta Anadolu'da ve başka kurak bölge ve yörelerde sulama çalışmalarına önem verilecektir.
31. Kırsal alanda gelişmeyi, olanakları ve yaşama düzeyleri bakımından köylükentli ayrımına son verir biçirride hızlandırmak üzere:
- Köykentler yoluyla, köylünün yerinde kalkınması ve kentlileşmesi sağlanmaya başlayacaktır.
 - Kooperatifler ve başka halk girişimleri yoluyla köylülerin yatırım yapmaları ve gelirlerini artırmaları Devletçe desteklenecektir.
32. Hakça bir gelir - fiyat ilişkisi sağlamak üzere :
- Temel maddelerin dağıtımında, satışında ve girdilerin sağlanmasında fiyatları gerçekçi düzeyde tutucu önlemler alınacaktır. Bu alanda kamu kuruluşlarıyla yerel yönetimlerin düzenleme olanakları ve denetim etkinlikleri ve kooperatiflerin işlevleri artırılacaktır.
 - Kamu görevlilerinin manevi ve maddi huzur içinde çalışabilmelerini ve olanak eşitliği içinde ilerleyebilmelerini sağlamak üzere :

- Gelir düzeyleri, ulusal gelirden paylarının hakça ölçüler içinde artmasını güvence altına alacak biçimde yükseltilecektir.
 - Teknik ve yönetici personelin kamu kesiminde çalışmasını özendirici bir gelir politikası izlenecektir.
 - Görevde yükselme ve gelir artışı, objektif ölçütlere, görevdeki ve meslek içi eğitimdeki başarıya dayalı olacaktır. Bunun için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.
 - Kamu görevlilerinin demokratik örgütlenmeleri, kamu görevinin özellikleri gözönünde tutularak, sağlıklı bir düzene kavuşturulacaktır.
33. Gelir bölüşümünü iyileştirmek amacıyla :
- Başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere geri kalmış bölgelerin ve yörelerin altyapıları ve kamu hizmetleri hızlı gelişmeyi destekleyecek düzeye öncelikle yükseltilecektir.
 - Gelir ve fiyat politikaları, çalışanlarla birlikte ve ekonomik yaşamda etkinliği olan kuruluşlarla danışılarak saptanacaktır.
 - Çalışanların ve emeklilerin gelirlerini, fiyat artışlarından olumsuz yönde etkilemeyecek ve ulusal gelir artışından hakça pay alabilmelerini sağlayacak biçimde yükseltici kurumlaşmalar ve düzenlemeler tamamlanıp etkinleştirilecektir.
 - İşsizlere çalışma olanağı ve gelir sağlayıcı kalkınma projeleri uygulanacaktır.
 - Vergi düzeninde düşük gelirlilerin gelirini yükseltici düzenlemeler yapılacaktır.
 - Üretici gelirlerinin üretimdeki ve dünya piyasalarındaki dalgalanmalardan olumsuz biçimde etkilenmesini önleyici bir destekleme politikası izlenecektir; bunu güvence altına almak üzere bir istikrar fonu ve tarım sigortası kurulacaktır.
 - Özel kesimde aşırı kân önleyici, kazancın daha çok sürüm artışından sağlanmasını özendirici önlemler alınacaktır.
34. İşsizlik sorununa teknolojik ilerlemeyle çelişmeyen etkin çözümler getirmek üzere;
- Sermaye - yoğun teknolojilere geçmenin ekonomik açıdan gerekli olduğu durumlarda bu gereğe uyulmakla birlikte, işsizliğin artmasını önlemek üzere, gerektiğinde, emek - yoğun kalkınma projeleri uygulanacaktır.
 - Sınaileşme kırsal alanda yaygınlaştırılarak, tarım ve hayvancılıkla geçinen ailelerin üyelerinden bir bölümüne, yer değiştirmeksizin ve aileler bölünmeksizin sanayide iş bulma olanakları açılmış olacaktır.
 - Yurt dışına yöneltilecek mühendislik hizmetleriyle birlikte yurt dışına işçi gönderme olanağı da genişletilmiş olacaktır.
 - Gelişme sürecinde geçerlilik kazanacak alanlarda işsizlerin meslek edinebilmelerini kolaylaştırıcı bir sürekli meslek eğitimi düzeni kurulacaktır.
35. Kentleşme ve gelişme sürecinde insan ve çevre ilişkilerini ve sağlığını, ülkenin tarihsel ve doğal zenginliklerini ekonomik bütünlük içinde korumak üzere :
- Kentlerin planlı, sağlıklı gelişimi gözetilecektir.

- Kentlerde oluşan büyük toprak rantlarını ve kent toprağı üzerinde spekülasyonu önleyici önlemler geliştirilecektir. Kentleşme alanlarındaki toprakların gerçek değer artışı kamuya dönüştürülecektir.
 - Gecekondu bölgelerinde yol, su, elektrik ve kanalizasyon gibi altyapılar ve hizmetler buzlandırılacak, gecekondu iyileştirme bölgelerinde kamu arsalarında barınan yurttaşlara uzun süreli kullanma hakkı tanınacaktır.
 - Belirlenen kentleşme alanlarında toplumsal ve teknik altyapıyla birlikte çok sayıda ve ucuz konut üretimini sağlayan teknolojiler ve toplu konut yapımı düzenlenip özendirilecektir, kendi evini kendi yapmak isteyen yurttaşlara ayrılacak alanlarda belli standartlara uygun sağlıklı konutların yapımı için gerekli olanaklar sağlanacaktır.
 - Yoksul ve dar gelirlilerin konut sorununa öncelik verilecektir.
 - Kentlerin fizik planlamasında çevresel uyuma ve çevre sağlığına özen gösterilecek, yerleşim düzeninin ve sınırlarının tarihsel ve doğal zenginlikleri bozucu değil, değerlendirici yönde gerçekleştirilmesine önem verilecektir.
 - Kentlerin fiziksel planlamasında dinamik bir planlama yöntemi izlenerek, planlama - uygulama bütünlüğü sağlanacaktır.
 - Çevre sağlığına veya tarihsel ve doğal zenginliklere zarar verici biçimde gerçekleşmiş yerleşmelerin veya sanayi kuruluşlarının konumlarında veya teknolojilerde bu açıdan gerekli değişiklikler bir plan içinde aşamalı olarak yapılacaktır.
 - Tarihsel ve turistik değeri olan yapıtların onarımı hızlandırılacaktır.
36. Sağlıklı toplumsal ilişkiler ve ruhsal ve bedensel gelişme olanaklarında adalet sağlamak üzere :
- Kimsesiz çocuklar, engelli kişiler, yaşlılar, doğal afetlere uğrayanlar başta olmak üzere, yardıma muhtaç kimseler için ve yurttaşların toplumsal değişime uyabilmelerine veya çevre değişiminden doğan sorunlarını çözebilmelerine yardımcı olmak üzere, etkin ve yaygın bir toplumsal hizmet örgütlenmesine gidilecektir.
37. Sağlık hizmetlerini, herkesin eşitçe yararlanabileceği biçimde tüm yurda yaymak ve etkinleştirmek üzere,
- Tam süre çalışma yasasına bütün yurtda hızla etkinlik kazandırılacaktır. Böylece hekimlerin ve tüm sağlık personeliyle yardımcı sağlık personelinin yurda dengeli olarak dağılımı, bütün yurttaki sağlık kuruluşlarının yeterli hizmet görür duruma gelmesi sağlanacaktır.
 - Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi ile sağlık sigortaları arasında bağlantı ve uyum sağlanacak; sağlık sigortaları kapsamı dışındaki kalan dar gelirlilerin sağlık gereksinimleri Devletçe karşılanacaktır.
 - Koruyucu hekimlik ve salgın hastalıklarla savaşım çalışmaları bütün yurtda yaygınlaştırılıp etkinleştirilecektir.
 - Yerli ilaç sanayi ve özellikle ilaç hammaddesi sanayii geliştirilecektir. Bu alanda toplumsal sigorta kurumlarının etkinliği artırılacaktır. Dıştan alınan ilaç hammaddelerinde kamu denetiminin etkinliği artırılacak; bu konuda ülkemiz sınırlı kaynaklara bağımlılıktan kurtarılacaktır.

38. Her düzeyde eğitimi Türk Ulusunun özdeğerlerini koruyarak geliştirip, çağın teknolojik olanakları da değerlendirilerek, tüm yurda yaymak, eğitimden yararlanmada olanak eşitliği sağlamak, eğitimi hızlı ve sağlıklı gelişme gerekleriyle uyumlu kılmak üzere :
- Ana - çocuk sağlığı ve aile planlamasına da, sağlık hizmetlerinin bütünlüğü içinde etkinlik kazandırılacaktır.
 - Kültür ve sanat çalışmalarının ve bunlarla ilgili kuruluşların yurtta dengeli olarak dağılımı hızlandırılacaktır.
 - Din görevlisi kadrolarının iyi yetişmiş ve kalkınmaya da katkıda bulunabilecek görevlilerle zenginleştirilmesi hızlandırılacak ve muhtaç bölgelerde cami yapım ve onarımlarına gerekli devlet desteği sağlanacaktır.
 - Yurttaşların sağlıklı ve ucuz beslenme olanaklarının büyük ölçüde artırılabilmesi için Devlet destek sağlayacak ve bu amaçla gereken çalışmaları öncelikle yürütecektir.
 - Beden eğitiminin ve amatör sporun okullardan başlayarak örgütlü, geniş ve bilimsel biçimde tüm yurtta yaygınlaşması desteklenecek, kitle sporu öncelikle özendirilecektir.
 - Nüfusça gençleşen ve çağdaşlaşan Türkiye'de gençlerin öğrenim ve beslenme, sağlık ve barınma, istihdam ve çalışma sorunları bir bütünlük içinde ele alınacaktır.
 - Gençlerin kalkınmaya kültür, sanat ve spor çalışmalarına yoğun ve etkin biçimde katılmaları, öğrenci yurtlarının bedensel ve ruhsal gelişme ve barış içinde öğrenim yapma açısından en elverişli duruma gelmeleri Devletçe düzenlenecektir.
 - Ulusal eğitim, ulusal birliği, Atatürk ilkeleri ve Anayasa doğrultusunda milliyetçiliği ve çağtış uygarlığa yatkınlığı, toplumsal barışı ve dayanışmayı, manevi gücü, demokratik anlayışı, düşünce özgürlüğünü, hoşgörüyü ve araştırmacılığı geliştirip pekiştirici nitelikte olacaktır.
 - Eğitim, kişiye çevresini tanıma, yorumlama ve geliştirme yeteneğini verecek ve toplumun daha ileri bir gelişme düzeyine götürülmesine katkıda bulunacak biçimde yeniden düzenlenecektir.
 - Yaparak - yaşayarak eğitim ile, çocukların ve gençlerin, mesleklerine daha iyi hazırlanmaları, kalkınmaya katkıları, toplumla bütünleşmeleri ve birçok alanda beceriler edinmeleri güvence altına alınacaktır.
 - Planın eğitilmiş insangücü hedeflerine uygun biçimde, meslek eğitime ve teknik öğrenime öncelik verilecektir.
 - Herhangi bir dalda eğitime başlayan çocukların, eğilimlerindeki değişikliklere göre, dal değiştirebilme olanağı sağlanacaktır.
 - Orta öğretim kurumları bir plan ve bütünleşmiş bir sistem içinde toplanarak öğretim görevlilerinden ve eğitim araçlarıyla gereçlerinden daha verimli yararlanma olanağı sağlanacağı gibi, çocukların ve gençlerin çok boyutlu yetişmeleri ve öğrenimde dal değiştirebilmeleri kolaylaştırılmış, gençler arasındaki bölünmeler ve yabancılaşma azaltılmış olacaktır.

- Görerek - işiterek eğitim teknolojisi, her eğitim dalında ve düzeyinde yaygınlaştırılacaktır. Bu eğitim, örgün eğitimin dinamik bir ögesi olarak yazışmalı eğitimle birlikte ve eğitim görevlilerinin sürekli ve etkin gözetim ve denetimi altında yürütülecektir. Böylece eğitim, gençlerin ve yetişkinlerin ayağına gidecektir ve eğitimden, yararlanabilenlerin sayısı büyük ölçüde artacaktır.
 - İşbaşında eğitim ve çıraklık eğitimi, örgün eğitimle bağlantılı olarak, Devlet gözetimi altında düzenlenip yaygınlaştırılacaktır.
 - Kamu yönetiminin her kesiminde ve aşamasında sürekli ve etkin bir meslek içi eğitim düzeni kurulacaktır.
 - Yetişkinler için yurdun her yöresinde sürekli meslek eğitimi olanağı sağlanacaktır.
39. Demokrasinin gereği olan katılımı, yetki ve sorumluluk dağılımını yaygınlaştırıp etkinleştiren, hızlı ve sağlıklı gelişme gereksinmelerine uygun bir toplum yapısı ve kamu yönetimi oluşturmak üzere :
- Kalkınma Planının ve Programların hazırlanışında ve uygulanışında, ekonomik ve toplumsal politikaların oluşturulmasında, başta çalışanlar olmak üzere, toplumun değişik kesimlerine danışacaktır.
 - Kamu kesiminde işçiler yönetime ve sorumluluğa etkin biçimde katılacaklardır.
 - Kamu yönetiminde yetki ve sorumluluk yaygınlaştırılarak kamu hizmetleri hızlandırılacaktır.
 - Yerel yönetimlerin yetkileri, sorumlulukları ve gelir kaynakları genişletilecektir.
40. İç güvenliği etkinleştirmek üzere :
- Toplumda barışın ve dayanışmanın ekonomik ve toplumsal koşulları bu Strateji doğrultusunda öncelikle ve hızla oluşturulacaktır.
 - İç güvenlik görevlilerinin eğitimi, çağdaş gereksinmelere uygun düzeye getirilecektir. İç güvenlik kuvvetlerinde sürekli meslek içi eğitim yapılacaktır.
 - İç güvenlik kuvvetlerinin teknik olanakları geliştirilecektir.
 - İç güvenlik kuvvetlerinde yansız davranışı kokleştirci, etkinliği artırıcı, bu kuvvetler arasındaki işbirliğini güçlendirici ve halkla karşılıklı güveni geliştirici bir iç örgütlenmeye gidilecektir.
 - Bölge ve görev özellikleri de gözönünde tutularak, iç güvenlik görevlilerinin yaşam koşulları iyileştirilecektir.
 - Haberalma çalışmaları ve bununla görevli kuruluşlar arasındaki işbirliği, Anayasa ve demokratik hukuk devleti kuralları içinde etkinleştirilecektir.
41. Adaleti etkinleştirmek, adaletin işleyişini hızlandırmak ve hak aramada tüm yurttaşlara eşitlik sağlamak üzere :
- Mahkemelerin yükünü azaltıcı ve işleyişini hızlandırıcı çözümler getirilecektir.

- Adaletle iç güvenlik örgütü arasında, demokratik hukuk devleti kuralları içinde daha verimli bir işbirliği kurulacaktır.
- Yürütmenin işlemleriyle ilgili konularda yurttaşların haklarını alabilmeleri kurumsal ve yasal düzenlemelerle kolaylaştırılacaktır.
- Dar gelirliilere hukuk yardımı olanakları genişletilecektir.

42. Anayasal hakların ve özgürlüklerin eşitlikle kullanılabilmesini, demokratik hukuk devletinin sağlıklı işleyişini ve hakça gelişmeyi güvence altına almak üzere, bu Plan Stratejisi doğrultusunda tüm halkın ekonomik ve toplumsal gücü artırılacaktır.

V. SAYISAL HEDEFLER

SAYISAL HEDEFLER :

43. Dördüncü Plan döneminde gayri safi milli hâsılda 1978 piyasa fiyatlarıyla yılda ortalama yüzde 8 dolaylarında artış sağlanacaktır. Bu ortalama hıza ekonominin bunalımdan çıkış ve toparlanma yılları olan Plan döneminin ilk iki yılında daha düşük sonraki yıllarda daha yüksek düzeylerde gerçekleştirilecek büyüme hızları ile ulaşılabilecektir. Gayri safi üretim, tarım sektöründe yılda ortalama yüzde 5, sanayi sektöründe yılda ortalama yüzde 12 çevresinde bir hızla artırılacaktır. Böylece gayri safi milli hâsıladaki artışın yaklaşık olarak yüzde 14'ü tarım, yüzde 37'si sanayi, yüzde 49'u da hizmetler sektörü hâsılasındaki artışlardan sağlanmış olacaktır.

44. Sanayi içinde imalat sanayiinin üretimi yılda ortalama yüzde 11 hızla gelişecektir. İmalat sanayiinde yapısal bir değişim sağlanması amacı ile bu dönemde üretimin, tüketim malları sanayilerinde yılda ortalama yüzde 8 hızla artmasına karşılık, ara malları sanayilerinde yüzde 13, yatırım malları sanayilerinde yüzde 15 hızları ile artması gerçekleştirilecektir.

45. Madencilik ve enerji üretimi yılda ortalama yüzde 15 çevresinde bir hızla artırılacaktır.

46. Sanayi sektörünün gayri safi yurt içi hâsıladaki payının 1978'de yüzde 29 dolayında iken 1983'de yüzde 32 dolayına yükselmesi sağlanacak, tarım sektörünün payı ise yüzde 22'den yüzde 19'a düşecektir. Bu hedeflere ulaşmayı sağlamak için Dördüncü Plan döneminde 1978 fiyatları ile 1,5 trilyon TL. dolayında sabit sermaye yatırımı yapılacaktır. Sabit sermaye yatırımları yılda ortalama yüzde 12 dolayında bir hızla artırılacaktır. Sektörlerin, hedef alınan yönlerde ve hızlarda gelişmelerinin sağlanması için bu dönemde gerçekleştirilecek sabit sermaye yatırımlarının yaklaşık olarak yüzde 12'si tarıma, yüzde 44'ü sanayiye, yüzde 44'ü ise hizmetler sektörüne yapılacaktır.

47. Öngörülen yatırım düzeyinin gerçekleşmesi için iç tasarruflar, 1978'de gayri safi milli hâsılanın yüzde 16'sı dolayında iken yüzde 21'ine yükseltilecektir. Bu, iç tasarrufların yılda ortalama yüzde 14 dolayında bir hızla artırılmasını, bir başka deyişle artan gelirin yaklaşık yüzde 35'inin tasarruflara ayrılmasını gerektirmektedir. Bu tasarruf oranı, Plan dönemi için sağlanabilir görülmektedir. Bu amaçla gereksiz ve gösterişçi tüketimi önleyici ve caydırıcı önlemler alınacaktır.

48. Tasarrufların artırılmasında en büyük katkının kamu kesiminden gelmesi zo-

runlıdır. Bu nedenle kamu tasarrufları yılda ortalama yüzde 20 dolayında artırılarak 1983'de 197-8 düzeyinin yaklaşık 2,5 katına yükseltilecektir. Kamu tasarruflarında bu oranda bir artış, kamu cari harcamalarında yıllık artış oranının yüzde 9 dolayında tutulmasına karşılık, kamu gelirlerinde yılda yüzde 13 dolayında bir artış sağlamakla gerçekleştirilecektir.

49. Mal dışsatımının en az yılda ortalama yüzde 18 çevresinde bir hızla artması hedef alınmıştır. Dışsatımın bileşiminde sanayi ürünleri lehine bir değişme sağlanarak, bu ürünlerin toplam dışsatım içindeki payı yüzde 60 dolayına yükseltilecek, özellikle gıda, dokuma - giyim, deri, metaller, kimyasal maddeler ve elektriksiz makineler dışsatımındaki gelişmelerle toplam mal dışsatımı 1983 yılında 5,4 milyar dolar dolayına ulaşacaktır. Bu hedefi gerçekleştirmek üzere kurumsal önlemler alınacaktır. Mal dışsatımı yanında turizm, mühendislik hizmetleri ve diğer hizmetler ile taşımacılık alanında yapılacak atılımlarla, görünmeyen işlemler gelirleri sürekli olarak artırılabilecektir.

50. Dördüncü Beş Yıllık Plan dönemi sonunda temel eğitim birinci kademesinde çağ nüfusunun tümü; temel eğitimin ikinci kademesinde, çağ nüfusunun yüzde 60'ı, kapsanacaktır. Aynı dönemde orta öğretimde okullaşma oranı yüzde 37, yüksek öğretimde ise yüzde 15 olacaktır. Plan dönemi sonunda sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi programının bütün Türkiye'yi kapsamaya sağlanacak; yataklı tedavi kurumlarında her ilde 10 000 kişiye 26 yatak oram esas alınacaktır.

51. Dünya ve Türkiye koşullarında ortaya çıkan gelişmeler ile üçüncü plan dönemi gerçekleştirmeleri sonucu karşılaşılan sorunlar gözönünde bulundurularak, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yukarıda sayılan hedefler benimsenmiştir. Dördüncü Plan dönemi, Türkiye'nin bugün karşılaştığı ekonomik ve toplumsal sorunlara gerçekçi çözümlerin getirileceği, yatırımların hızlandırılacağı, döviz gelirlerinde büyük artışların sağlanacağı ve toplumsal adaletin yaygınlaştırılacağı bir dönem olacaktır.

T A B L O F İ H R İ S T İ

Tablo No.	Tablo Adı	Sayfa No.
1	Gayrisafi Milli Hasılanın ve Sektörel Katma Değerlerin Büyüme Hızları	8
2	İç Ticaret Hadleri (1965 = 100)	9
3	Tarumsal Üretim Bileşimi	10
4	Verim Artırıcı Başlıca Girdiler ve Makineleşmede Gelişmeler	11
5	Tarımda İşlenen Toprakların Büyüklüğüne Göre Dağılımı, 1973	12
6	Tarımdaki Mülk Toprakların Dağılımı	12
7	Tarımda Kiracılık ya da Ortakçılık Yapan Haneler ile Bunların İşlediği Toprakların Dağılımında Ortaya Çıkan Değişmeler	13
8	Sınai Üretim Bileşimi	14
9	İmalat Sanayii Üretim Alt Sektörlere Göre Bileşimi	16
10	Çeşitli Üretim Dallarında Kapasite Kullanımı, (1977)	17 - 18
13	Yeni Kurulan Anonim Şirketler (1968 - 1977)	19
14	İmalat Sanayiinde Çalışan Başına Sermaye	20
15	Düşük Gelirlilerden Yüksek Gelirlilere Doğru Hane Halkı Yüzdeleri ve Gelir Payları, (1973)	21
16	Mesleklere Göre Hane Halkının ve Toplam Gelirin Dağılımı, (1973)	22
17	Toplumsal Kesimlere Göre Hane Halkının ve Toplam Gelirin Dağılımı, (1973)	23
18	Nüfusun Üç Anayış Grubu Arasında Bölünüşü (1965 - 1975)	25
19	Türkiye'nin (Yurt İçi ve Yurt Dışı) Emek Piyasası, (1962 - 1977)	26
20	İşgücü Talebinin Sektörel Görünümü, (1962 - 1978)	26
21	İktisaden Faal Nüfusun Öğrenim Durumu	28
22	İktisaden Faal Nüfusun Meslekteki Mevkilerine Göre Eğitim Durumu	29
23	Teknik İnsangücü Arzında Gelişmeler, (1972 - 1977)	30
24	Sağlık Alanındaki İnsangücü Sayısal Gelişimi	31
25	Planlı Dönemde Sabit Sermaye Yatırımlarının GSMH İçindeki Payı ve Kaynakları	32
26	Kamu ve Özel Kesim Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçindeki Payları	33
27	Toplam Sabit Sermaye Yatırımlarının Yıllık Ortalama Artış Hızları	33
28	Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	34
29	III. Plan Döneminde Planlanan ve Gerçekleşen Sabit Sermaye Yatırımları	36
30	Planlı Dönemde Önlemlerin Uygulama Durumu, (1963 - 1977)	39
31	Yıllara Göre Proje Demetindeki Gelişmeler	40
32	1978 Yılı Proje Demetinin Başlama Yıllarına Göre Dağılımı	41
33	Proje Demetinin Bitiş Yıllarına Göre Dağılımı, (1978 Yılına Göre)	42
34	Planlı Dönemde Kamu Kuruluşlarının Programa Göre Yatırım Gerçekleştirme Oranları	43

35	1973 - 1978 Döneminde Yatırım Tahsislerinin Proje Demetine Oranı	44
36	Proje Demeti - Yatırım Tahsisi Oranlarının Sektörel Dağılımı	45
37	Teşvik Belgesi Almış Özel Sektör Projelerinin Uygulama Durumu	45
38	Tüketim Harcamaları ve GSMH	46
39	Başlıca Gıda Mallarında Birey Başına Tüketim	47
40	Son İki Plan Döneminde Onaylanan Lisans Anlaşmaları	50
41	Dış Ticaret Açığındaki Artışın Kaynağı	53
42	Dışalım Fiyatları (Endeks 1970 = 100)	54
43	Dışalım Gelişmeleri, (1970 - 1976)	55
44	Dışsatımda Yüzde Artışlar (Dönem Ortalamalarına Göre Karşılaştırma)	55
45	Dışsatım (Bazı Akdeniz Ülkeleri İle Karşılaştırma)	56
46	Dışsatım Satınalma Gücü (Endeks 1970 = 100)	57
47	1975 - 1977 Döneminde Döviz Gelir ve Giderleri	59
48	Bazı Ülkelerin Uluslararası Banka Sisteminden Kredi Kullanımı	60
49	Türkiye - AET Ticaretinin 1970'lerdeki Gelişimi	61
50	Dış Ticaret Fiyat Endeksleri (1968 = 100)	62
51	Dış Ticaret Gerçekleşmeleri	63
52	III. Plan Dönemi İçin Planlanan ve Gerçekleşen Dışsatım	64
53	III. Plan Dönemi İçin Planlanan ve Gerçekleşen Dışalım	66
54	Turizm ve Dış Seyahat Gelir ve Giderleri	67
55	Ödemeler Dengesi Gerçekleşmeleri	71
56	İmalat Sanayiinde 10 ve Daha Çok İşçi Çalıştıran Büyük İşyerlerinin Bölgesel Dağılımı, (1977)	73
57	Bölgelere Göre Kişi Başına İmalat Sanayii Katma Değeri	74
58	Hane Halkının ve Toplam Gelirin Bazı Bölgelere ve Üç Büyük İle Göre Dağılımı, (1973)	75
59	Tabakalara Göre Toplam Hane Halkının ve Toplam Gelirin Dağılımı, (1973)	76
60	Planlı Dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Diğer Bölgelere Göre Kişi Başına Düşen Program Yatırımları	79
61	Planlı Dönemde Sektörlere ve Yörelere Göre Kişi Başına Düşen Program Yatırımları	80
62	Türkiye'de Belediyeler ve Belediyeli Nüfus (1975)	81
63	Kamu Gelir ve Harcamaları	86
64	Planlanan Kamu Gelir Hedefleri	88
65	Kamu Gelirleri Gerçekleşmeleri	89
66	Kamu Gelirlerinin Gerçekleşme Oranları	90
67	Kamu Gelirlerinin Yüzde Dağılımı	90
68	Vergi Gelirlerinin Dağılımı	91
69	Kamu Gelirlerinin GSMH'ya Oranları	92
70	Planlanan Kamu Harcamaları	93
71	Kamu Harcamaları Gerçekleşmeleri	94
72	Kamu Harcamalarının Dağılımı	95
73	Kamu Kesimi Ek Finansman Gereği	96
74	Kamu Kesimi Ek Finansman Gereğinin GSMH'ya Oranı	96
75	Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri	97
76	Konsolide Bütçe Gelir ve Harcamalarının Yüzde Dağılımı	98
77	Kamu Kesimi Genel Dengesi - Plan Hedefleri	101

Tablo No.	Tablo Adı	Sayfa No.
78	Kamu Kesimi Genel Dengesi (Gerçekleşme)	102
79	III. Plan Döneminde Başlıca Parasal Büyüklükler	103
80	III. Plan Döneminde Başlıca Parasal Büyüklüklerin Yüzde Değişmeleri	104
81	III. Plan Döneminde Merkez Bankası Parası (Rezerve Money)	106-107
82	III. Plan Döneminde Bankalardaki Mevduat ve Türlerine Göre Dağılımı	109
83	Banka Kredilerinin Kaynaklarına Göre Dağılımı ve Yüzde Payları	111
84	III. Plan Döneminde Banka Kredilerinin Dağılımı (Yıl Sonlarına Göre)	115-116
85	Plan Dönemlerine Göre Banka Kredilerinin Artışlarının Sektörel Dağılımı	117
86	III. Plan Döneminde Kamu ve Özel Kesim Tahvil Çıkarımları	118
87	III. Plan Döneminde Hazine İç İstikraz Tahvillerinin Satın Alanlara Göre Dağılımı ve Oranları	119
88	Fiyat Endekslerinde Yüzde Artışlar	120
89	Bazı Ülke Gruplarının Fiyat Artış Endeksleri	121
90	III. Plan Döneminde Tarımsal Ürünlerin Destekleme Fiyatları ve Yüzde Artışları	123
91	KİT'lerin GSMH'ya Katkısı	125
92	KİT'lerin Üretim ve Satış Hasılatı	125
93	I, II, ve III. Plan Dönemlerinde Kamu Sabit Sermaye Yatırımları İçinde Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yeri	127
94	Planlı Dönemde Kamu ve KİT Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	128
95	I, II, ve III. Plan Dönemlerinde Kamu ve KİT Yatırımlarının Sektörel Dağılımları (Yüzde)	129
95 (a)	Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerle İlgili Sayısal Gelişmeler (1965 - 1976)	130
95 (b)	Çalışan Nüfus ve Ücretliler	133
96	Kamu ve Özel Kesimde Ortalama Sigortalı Günlük Ücretler	134
97	Toplu Sözleşmelerdeki Gelişmeler	135
98	Grevler, Kaybolan İşgücü	136
99	Türkiye'de Toplumsal Sigorta Programından Yararlananlar	139
100	Yıllara Göre SSK Toplam Plasmanları ve Plasman Gelirlerinin Gelişimi	139
101	Toplam Toplumsal Güvenlik Prim Fonlarının Yurt İçi Tasarruflar İçindeki Yeri ve Yıllara Göre Gelişimi	140
102	Sosyal Sigortalar Kurumu Plasmanlarının Yıllara Göre Dağılımı (1973 - 1977)	140
103	TC. Emekli Sandığı Plasmanlarının Yıllara Göre Dağılımı	141
104	Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Plasmanlarının Yıllara Göre Dağılımı (Yüzde)	141
105	Hasta Yataklarının İller Arasında Dağılımı, 1977 Yılı	144
106	Konut Gereksinme, Üretim ve Açığı	145
107	Konut Üretimi	145
108	Toplam Ruhsatlı Kent Konutları	146
109	Türkiye'deki Kitap, Gazete ve Dergi Yayınlarındaki Gelişme	150
110	Devlet Tiyatrolarında Oynanan Oyun, Seans ve İzleyici Sayısı	152

Tablo
No.

T a b l o A d ı

Sayfa
No.

111	Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğünce İlgili Sayılar	153
112	Müzelerde Mevcut Yapıt ve Ziyaretçi Sayısı	153
113	12 - 24 Yaş Grubunda İktisaden Faal Olanlar	154
114	Yüksek Öğretimdeki Öğrenci Sayısı ve Öğretim Kredisinde Gelişmeler	155
Ek. 1	Sektör Katma Değerlerinin GSMH ve GSYİH İçindeki Payları	157
Ek. 2	Çeşitli Ülkelerde Tarım, Sanayi ve Hizmetlerin GSYH'ya Oranları	158
Ek. 3	Çeşitli Ekonomilerde İmalat Sanayi Üretiminin Bileşimi	158
Ek. 4	1972 - 1977 Yılları Arasında Türk İşçilerinin Ülkelere Göre Dağılımı	158
Ek. 5	İktisadi Faal Nüfusun Sektörel Eğitim Yapısı	159
Ek. 6	Tüketim Harcamalarında Gelişmeler	160
Ek. 7	Tüketim Harcamalarında Gelişmeler	160
Ek. 8	Bazı Dayanıklı Tüketim Mallarının Üretiminde Gelişmeler	161
Ek. 9	Kaynaklar - Harcamalar Dengesi	162
Ek. 10	Kaynaklar - Harcamalar	163
Ek. 11	GSMH'nın Yüzdesi Olarak Kaynaklar - Harcamalar	164
Ek. 12	Yatırım Tasarruf Dengesi	165
Ek. 13	GSMH'nın Yüzdesi Olarak Yatırımlar ve Tasarruflar	166
Ek. 14	Tasarruf Yatırım İlişkisi	167
Ek. 15	Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları (1963 - 1967)	168
Ek. 16	Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları, (1968 - 1972)	168
Ek. 17	Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları (1973 - 1977)	169
Ek. 18	Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları (1963 - 1967)	169
Ek. 19	Gerçekleşen Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Payları (1963 - 1967)	170
Ek. 20	Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları (1968 - 1972)	170
Ek. 21	Gerçekleşen Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Payları (1968 - 1972)	171
Ek. 22	Gerçekleşen Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları (1973 - 1977)	171
Ek. 23	Gerçekleşen Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Payları (1973 - 1977)	172
Ek. 24	Proje Demetinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1978 Yılına Göre)	172
Ek. 25	1978 Yılı Proje Demetinin Sektörel Dağılımı	173-174
Ek. 26	1978 Yılı Proje Demetinin Karakteristiklerine Göre Dağılımı	175
Ek. 27	Dışsatım Gerçekleşmeleri	176
Ek. 28	Başlıca Mallar Dışalımını	177
Ek. 29	Dışalımda Plan Hedefleri ve Gerçekleşmeler	178
Ek. 30	Dışalımın Kaynaklara Göre Dağılımı	178
Ek. 31	6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan Yararlanan Firmaların Sektörel Dağılımı	179
Ek. 32	1973 - 1977 Döneminde Türkiye'de Yabancı Sermayenin Sektörlere Göre Oransal Dağılımı (Verilen İzinler)	180
Ek. 33	6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan Yararlanan Firmaların Ülkelere Göre Dağılımı	181
Ek. 34	Bölgelere Göre Nüfus, Kentli Nüfus, Kentleşme Oranı ve Kentleşme Hızı (1960 - 1975)	181

Tablo No.	T a b l o A d ı	Sayfa No.
Ek. 35	Nüfus Gruplarına Göre 1970 - 1975 Yılları Arası Kentli Nüfus Dağılımı	182
Ek. 36	Kamu Gelirleri Gerçekleşmeleri	182
Ek. 37	Kamu Harcamaları Gerçekleşmeleri	183
Ek. 38	Kamu Kesimi Ek Finansman Gereği Gerçekleşmeleri	183
Ek. 39	Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri	184
Ek. 40	Kamu Kesimi Genel Dengesi (Gerçekleşme)	185
Ek. 41	III. Plan Döneminde Para Çoğaltanını Etkileyen Faktörler	186
Ek. 42	III. Plan Döneminde Emisyon Hacmini Belirleyen Faktörler	187
Ek. 43	Bazı Önemli Mallarda Kamu Üretimini Plan Dönemlerinde Gelişmeleri	188
Ek. 44	Seçilmiş İş Kollarında Ortalama Sigortalı Günlük Cari Ücretler	189
Ek. 45	Toplumsal Sigortalılar - İstihdam İlişkisi	190
Ek. 46	Toplumsal Sigorta Kuruluşları Mali Durumu	190
Ek. 47	Çeşitli Toplumsal Güvenlik Programlarından Yararlananlar	191
Ek. 48	Program Türlerinin Saat ve Yüzde Dağılımı	192
Ek. 49	Kamu Girişimleri	193-196
Ek. 50	Sektörel Yatırım Deflatörleri (1976 = 100)	197
Ek. 51	GSYİH, Dış Alem Geliri, GSMH Zımnı Deflatörleri	198
115	Sektörel Katma Değerler ve Artış Hızları	206
116	Üretim Sektörel Dağılımı	207
117	Ekonominin Genel Dengesi	209
118	Temel Makroekonomik Büyüklüklerde yüzde Değişmeler	210
119	GSMH'nın Yüzdesi Olarak Temel Makroekonomik Büyüklükler	211
120	IV. Plan Döneminde Tüketim Harcamaları (1978 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)	212
121	IV. Plan Döneminde Özel Tüketim Harcamaları	213
122	Tasarruf Yatırım Dengesi	214
123	Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları	215
124	Kamu Kesimi Gelir Hedefleri	218
125	Vergi Gelirlerinin Yüzde Dağılımı	218
126	Kamu Kesimi Harcama Hedefleri	219
127	Kamu Kesimi Ek Finansman Gereği	219
128	Kamu Kesimi Genel Dengesi	220
129	Yerel Yönetimler Genel Dengesi	221
130	IV. Plan Dönemi Kamu İktisadi Teşebbüsleri Dengesi	222
131	Özel Kesimin Finansmanı	223
132	Önemli Mallarda Üretim Gerçekleşme ve Hedefleri	225
133	Tarımsal Üretim Gelişimi	226
134	Tarım Sektörü Dış Ticareti	227
135	IV. Plan Dönemi Tarım Sektörü Yatırımları	227
136	Madencilik Üretim Hedefleri	229
137	Madencilik Sektörü Dış Ticareti	230
138	IV. Plan Dönemi Madencilik Sektörü Yatırımları	231
139	İmalat Sanayii Alt Sektörleri Üretim Tahminleri	232
140	İmalat Sanayii Üretim Yapısı	233
141	İmalat Sanayii Dış Ticareti	236
142	İmalat Sanayii Yatırımları	237
143	IV. Plan Döneminde Dışatımın Sektörel Gelişimi	244-245

144	Dışalımın İşlevsel Dağılımı	246
145	Ödemeler Dengesi	248
146	Demografik Hızlar ve Nüfus Projeksiyonu (Sayım Tarihleri)	249
147	Nüfusun Üç Anayaş Grubu Arasında Dağılımı, (1979 - 1983)	250
148	Türkiye'nin İstihdam Durumu	251
149	Sektörlere Göre İstihdam	253
150	Teknik İnsangücü Arz ve Gereksinim Tahminleri	254
151	Sağlık İnsangücü Gereksinimi, (1983)	254
152	Kentli Nüfusun Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı	256
153	Kamu Girişimlerinin Ayırımı ve Ana Karakteristikleri	304
154	Kamu Girişimlerinin Sermaye Yapısı ve Yasal Dayanağı Bakımından Ayırımı	306
155	Kamu Girişimlerinin Personel Rejimi ve Üst Yöneticilerin Atanması Bakımından Ayırımı	307
156	Kamu Girişimi Gruplarının Denetimsel Ayırımı	308
157	Kamu Girişimlerinin Plan Disiplini İle İlişkileri	309
158	Planlı Dönemde Tarımsal Üretim Artışı Hızları	332
159	Önemli Verim Artırıcı Girdiler ve Makineleşmede Gelişmeler	333
160	IV. Plan Dönemi Tarımsal Ürünler Yurtiçi Talep Tahminleri	334
161	IV. Plan Dönemi Tarım Sektörü Dışsatım Tahminleri	334
162	IV. Plan Dönemi Tarımsal Üretim Hedefleri	335
163	IV. Plan Dönemi Tarım Sektörü Dışalım Tahminleri	336
164	IV. Plan Dönemi Tarım Sektörü Yatırımları	336
165	Kişi Başına Tarımsal Ürünler Tüketimi (Yıl/Kg.)	337
166	Arazi Kullanma Biçimi (1977)	341
167	Kamu Sulama Şebeke Alanındaki Gelişmeler	341
168	Sulama ve Toprak Korumada Gelişmeler	342
169	Uzun Dönemde Arazi Kullanımı Hedefleri	342
170	Sektörlere Göre Su Tüketimi ve 1983 Talep Tahmini	343
171	IV. Plan Döneminde Toprak ve Su Kaynaklarının Geliştirilmesine İlişkin Hedefler	345
172	Sulama Alanlarında Bitki Deseni	345
173	Bitkisel Üretimde Gelişmeler ve IV. Plan Hedefleri	346-347
174	Bitkisel Ürünler Dışsatımı	348
175	Başlıca Tarımsal Ürünler Verimleri ve Hedefleri	349
176	Tarımsal Girdi Kullanımının Gelişimi ve Hedefleri	350
177	Başlıca Bitkisel Ürünlerde Verim Karşılaştırması	352
178	Bitkisel Ürünler Yurtiçi Talebi	354
179	IV. Plan Dönemi Bitkisel Üretim Dışalımını	355
180	Gübre Kullanımı	356
181	Arazi Kullanım Dengesi	357
182	Hayvancılık Üretimi	360
183	Hayvancılık Yurtiçi Talep Tahmini	360
184	Hayvancılık Dışalımını	361
185	Hayvancılık Dışsatım Tahmini	361
186	Yem Üretimi ve Gereksinimi	362
187	Hayvansal Ürünler Fiziki Dengesi	365
188	Su Ürünleri Gelişmeleri ve Plan Hedefleri	365
189	Ormancılık Sektörü Üretiminde Gelişmeler	368
190	Ormancılık Sektörü Yurtiçi Talebinde Gelişmeler	370

Tablo No,	T a b l o A d ı	Sayfa No,
191	Ormançılık Sektörü Dışsatımları	371
192	Ormançılık Sektörü Dışatımları	371
193	IV. Plan Dönemi Ormançılık Sektörü Fizik Hedefleri	371
194	Türkiye'nin Bilinen Cevher Kaynakları	375
195	III. Plan Döneminde Madencilik Üretimindeki Gelişmeler	376
196	Madencilik Genel Tablosu	377
197	Madencilik Üretim Hedefleri	380-381
198	Madencilik Yurtiçi Talep Tahminleri	382-383
199	Madencilik Dışatım Tahminleri	385
200	Madencilik Dışatım Tahminleri	386
201	IV. Plan Dönemi Madencilik Sektörü Yatırımları	389
202	Türkiye'nin Bilinen Birincil Enerji Kaynakları Rezerv Durumu (1977)	394
203	Birincil Enerji Tüketimi ve Kaynakların Oranları	396
204	Birincil Enerji Üretim ve Tüketim Dengesi	397
205	Kok ve Havagazı Üretimleri	398
206	Elektrik Enerjisi Üretimi ve Puant Gücü Gerçekleşme Değerleri	398
207	Elektrik Enerjisinin Üretimine Kaynaklarına Göre Dağılımı	398
208	İnşaatı Devam Eden Başlıca Elektrik Üretim Tesislerinin Programına Giriş ve Gerçekleşme Durumları	399
209	Birincil Enerji Tüketimi ve Hedefleri	400
210	IV. Plan Dönemi İkincil Enerji Tüketimi	401
211	Birincil Enerji Üretimi ve Hedefleri	402
212	Birincil Enerji Üretimi ve Kaynakların Oranları	404
213	Enerji Kaynakları Dışatımları	405
214	IV. Plan Dönemi Elektrik Enerjisi Yatırımları	406
215	Yapım Aşamasındaki Elektrik Üretim Tesisleri	408
216	III. Plan Döneminde Şehirlerarası Yolcu Taşımada Gelişmeler	410
217	III. Plan Döneminde Dış Hatlar Yolcu Taşımada Gelişmeler	410
218	III. Plan Döneminde Şehirlerarası Yük Taşımada Gelişmeler	410
219	III. Plan Döneminde Dış Hatlar Yük Taşımada Gelişmeler	411
220	III. Plan Döneminde Karayolu Taşıt Parkında Gelişmeler	411
221	III Plan Döneminde Şehirlerarası Çalışan Taşıtların Yolcu Taşıma Kapasitelerinde Gelişmeler	411
222	III. Plan Döneminde Şehirlerarası Çalışan Taşıtların Yük Taşıma Kapasitelerinde Gelişmeler	412
223	Ulaştırma Sektörü Hizmetlerinde Dördüncü Plan Hedefleri	414
224	1978 - 1983 Dönemi Ulaştırma Sektörü Yatırımları	415
225	IV. Plan Dönemi Karayolları Altyapısı Fizik Hedefleri	415
226	Karayolu Taşıt Parkı	415
227	Demiryolu Taşıtları	415
228	Deniz Ticaret Filosu	416
229	Belirli Kuruluşların Emanet Yapımcılıktaki Gelişmeleri	422
230	1970 - 1975 Döneminde Kamu İhalelerini Yükümlenen Müteahhitlerin İş Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması	424
231	Kamu Makine Parkı Kapasitesi	424
232	Harita Tapu Kadastro Sektörü Talep ve Üretimi	427
233	IV. Beş Yıllık Plan Dönemi HTK Sektörü Üretim Hedefleri	428

234	III. Plan Dönemi Dışsatum İle Turizm Gecirlerinin Dışalım İle Turizm Giderlerinin Karşılaştırılması	429
235	Amaçlarına Göre Türkiye'ye Gelen Yabancılar İle Yurtdışına Çıkan Vatandaş Sayıları ve Plan Hedefleri	429
236	III. Plan Döneminde Turizm Gelir ve Giderleri	430
237	III. Plan Döneminde Turizm ve Dış Seyahat Gelir ve Giderlerinde Gelişmeler	431
238	IV. Plan Dönemi Turizm Gelir - Giderleri Yurda Gelen Yabancı Sayısı Yurtdışına Çıkan Vatandaş Sayısı Hedefleri	431
239	Temel Eğitim 1. Kademe (İlköğretimde) II., III. Plan Hedeflerinin Gerçekleşme Durumu	434
240	1970 - 1975 Yıllarında Nüfus Gruplarına Göre Okulsuz Köy Sayıları	435
241	Öğretim Şekillerine Göre Faal İlkokullar	436
242	1974 - 1975 Öğretim Yılında Seçilmiş Bazı İllere Göre Öğrenci Öğretmen Oranları	437
243	Temel Eğitim 2. Kademe Hedefler ve Gerçekleşmeler (1973 - 1978)	438
244	Genel Liselerde Toplam Öğrenci ve Okullaşma Oranları, (1973 - 1978)	439
245	III. Plan Döneminde Genel Orta Öğretimde Sayısal Gelişme	440
246	Okullaşma Oranlarındaki Gelişme, (1973 - 1978)	441
247	Mesleki ve Teknik Öğretim II. Devresinde Gelişme, (1973-1978)	442
248	Teknik Liselerde Gelişme, (1973 - 1978)	442
249	Endüstri Meslek Liselerinde Gelişme, (1973 - 1978)	443
250	Kız Teknik Öğretim I. Devre, (1973 - 1978)	443
251	Kız Meslek Liselerinde Gelişme, (1973 - 1978)	444
252	Öğretmen Liselerinde Gelişme, (1973 - 1978)	445
253	Ticaret Meslek Liselerinde Gelişme, (1973 - 1978)	446
254	İmam Hatip Okullarında (I. Devre) Gelişme, (1973 - 1978)	447
255	İmam Hatip Liselerinde (II. Devre) Gelişme, (1973 - 1978)	448
256	Sağlık Okullarında (I. Devre) Gelişme, (1973 - 1978)	449
257	Sağlık Meslek Liselerinde Gelişme, (1973 - 1978)	450
258	Tarım Okullarında Gelişme, (1973 - 1978)	450
259	Yükseköğretime Talep ve Sağlanan Yeni Kayıtlar	451
260	Yükseköğretimde Toplam Öğrenci Sayısında Gelişme	452
261	Yükseköğretimde Toplam Öğretmen Sayısında Gelişme	452
262	Eğitim Kademelerinde Toplam Öğrenci Sayıları ve Okullaşma Oranı Hedefleri	454
263	Sağlık Meslek Liselerinde Gelişme, (1979 - 1984)	455
264	Eğitimde Toplam Yatırımlar	455
265	Yatakların Kurumlara Göre Dağılımı, (1977)	461
266	Genel Amaçla Hastane ve Doğum Evleri Yatak Gereksinimi	466-467
267	Toplam Sağlık Yatırımları, (1979 - 1983)	468
268	Konut Üretimine Ayrılan Fonlar, (1973 - 1977)	471
269	Kamu Lojmanları, (1973 - 1977)	471
270	Yapı Kooperatifleri Tarafından Yapılan Konutlar	472
271	Hane Halklarının Gelirlerine Göre Ödedikleri Kira Miktarının Gelirleri İçindeki Yüzde Dağılımı	475

Tablo No.	T a b l o A d ı	Sayfa No.
272	1979 - 1983 Yılları Arasında Kent Nüfus Artışı ve Ailelerin Küçülme Eğiliminden Doğacak Konut Gereksinmesi	475
273	Kent Toplam Konut Gereksinmesi, (1979 - 1983)	476
274	Toplam Konut Yatırımları	476
275	Adli Yargı Kuruluşları	481
276	Danıştayın İş Yüğü, (1968 - 1977)	482
277	III. Plan Döneminde Gıda Sanayii Üretiminde Gelişmeler	488
278	III. Plan Döneminde Gıda Sanayii Dışalımında Gelişmeler	489
279	III. Plan Döneminde Gıda Sanayii Dışatımında Gelişmeler	489
280	Yurtiçi Talep	489
281	Gıda Sanayii Dışatımı	490
282	Gıda Sanayii Üretimi	490
283	Başlıca Gıda Sanayii Ürünleri Üretiminde Fiziksel Gelişmeler	491
284	Gıda Sanayii Dışalımı	492
285	IV. Plan Döneminde Gıda Sanayii Yatırımları (1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)	492
286	III. Plan Döneminde İçki Sanayii Üretiminde Gelişmeler	496
287	İçki Sanayii Dışatımı	497
288	İçki Sanayii Dışalımı	497
289	İçki Sanayii Yurtiçi Talebi	498
290	İçki Sanayii Üretimi	499
291	Üçüncü Plan Döneminde Tütün ve Mamulleri Sanayii Üretiminde Gelişmeler	500
292	Tütün Mamulleri Sanayii Üretimi	502
293	Tütün ve Mamulleri Sanayii Dışatımı	503
294	Tütün ve Mamulleri Sanayii Talep Tahminleri	503
295	Dokuma ve Giyim Sanayii Üretim Tahminleri	504
296	Dokuma ve Giyim Sanayii Dışatım Tahminleri	507
297	Dokuma ve Giyim Sanayii Dışalım Tahminleri	508
298	Dokuma ve Giyim Sanayii Yurtiçi Talep Tahminleri	509
299	Orman Sanayii Üretimi	513
300	Orman Sanayii Yurtiçi Talebi	514
301	Orman Sanayii Dış Ticareti	515
302	Kâğıt Sanayii Üretimi	516
303	Kâğıt Sanayii, (Talep)	518
304	Kâğıt Sanayii Dış Ticareti	519
306	Basım Sanayii Üretim Tahminleri	520
307	Basım Sanayii Talep Tahminleri	520
308	Basım Sanayii Dışalım Tahminleri	520
309	Basım Sanayii Dışatım Tahminleri	521
310	Deri ve Deri Mamulleri Sanayii Üretim Tahminleri	523
311	Deri ve Deri Mamulleri Sanayii Yurtiçi Talebi	524
312	Deri ve Deri Mamulleri Sanayii Dış Ticareti	525
313	Deri ve Deri Mamulleri Sanayii Yatırımları	526
314	Lastik Sanayii Üretimi	527
315	Lastik Sanayii Dışatımı	528
316	Lastik Sanayii Dışalımı	530
317	Lastik Sanayii Yurtiçi Talebi	530
318	Plastik Sanayiiinde Üretim Gelişmeleri	531

319	İşlenmiş Plastik Ürünleri Gelişme Tablosu	532
320	Kimya Sanayii Üretiminde Gelişmeler	536-537
321	Kimya Sanayii Yurtiçi Talep Tahminleri	539-540-541
322	Kimya Sanayii Dışsatım Tahminleri	542
323	Kimya Sanayii Dışalım	543-544
324	III. Plan Döneminde Petrokimya Sanayii Üretiminde Gelişmeler	545-546
325	Petrokimya Sanayii (Talep)	547
326	Petrokimya Sanayii (Dışsatım)	548
327	Petrokimya Sanayii Üretimi	550
328	Petrokimya Sanayii (Dışalım)	551
329	Petrol Ürünleri Üretimi	552
330	Petrol Ürünleri Talebi	553
331	Petrol Ürünleri Dışsatımı	554
332	Petrol Ürünleri Dışalım	554
333	Gübre Sanayii Üretim Tahminleri	557
334	Gübre Sanayii Yurtiçi Talep Tahminleri	558
335	Gübre Cinslerine Göre Kurulu Gübre Kapasitesi	559
336	Gübre Sanayii Dışalım Tahminleri	561
337	Seramik Sanayii Üretimi	562
338	Seramik Sanayii Yurtiçi Talebi	563
339	Seramik Sanayii Dış Ticareti	564
340	Cam Sanayii Üretimi	566
341	Cam Sanayii Yurtiçi Talebi	567
342	Cam Sanayii Dışsatımı	568
343	Cam Sanayii Dışalım	569
344	III. Plan Döneminde Çimento Sanayii Üretiminde Gelişmeler	570
345	1977 Yılı Çimento Sanayii Klinker ve Çimento Kapasiteleri	571
346	Çimento Sanayii	573
347	III. Plan Döneminde Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Üretiminde Gelişmeler	575
348	Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Yurtiçi Talebi	576-577
349	Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Dışsatımı	579
350	Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Üretimi	580-581
351	Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii Dışalım	582
352	Demir - Çelik Sektörü Üretimi	585
353	IV. Plan Döneminde Demir - Çelik Sektörü Ürünleri Yurtiçi Talebi	586-587
354	Demir - Çelik Ürünleri Dışsatımı	589
355	Yüksek Fırınların Verimliliklerinin Geliştirme Programı	590
356	Sıcak Maden Kapasitesinin Geliştirilmesi Programı	592
357	Sıvı Çelik Üretim Kapasitesinin Geliştirilmesi Programı	593
358	Demir - Çelik Ürünleri Dışalım	594
359	III. Plan Döneminde Demirdışı Metaller Sanayiinde Gelişmeler	596
360	Demirdışı Metaller Sektörü Yurtiçi Talebi	597
361	Demirdışı Metaller Dışsatımı	598
362	Demirdışı Metaller Sektörü Üretimi	599
363	Demirdışı Metaller Dışalım	600
364	Demirdışı Metaller Sektörü Kurulu Kapasitesi	602
365	Madeni Eşya İmalat Sanayii Üretim Hedefleri	604

Tablo No.	T a b l o A d ı	Say N.
366	Madeni Eşya İmalat Sanayii Talebi	
367	Madeni Eşya İmalat Sanayii Dış Ticareti	
368	Elektriksiz Makine İmalat Sanayii Üretimi İçinde Dayanıklı Tüketim Mallarının Değer ve Payları	
369	Elektriksiz Makine İmalat Sanayii Üretim Tahminleri	
370	Elektriksiz Makine İmalat Dışalım Tahminleri	
371	1971 - 1975 Yılları Arasında Türkiye'nin Elektriksiz Makine ve Demir - Çelik Dışalımının Görece Pahalılaşması	
372	Elektriksiz Makine İmalat Sanayiinde Seçilmiş Malların Üretimleri	611-
373	Elektriksiz Makine İmalat Sanayii Yurtiçi Talep Tahminleri	
374	Elektriksiz Makine İmalat Sanayii Dışsatım Tahminleri	
375	Meslek, Bilim, Ölçü, Kontrol ve Optik Donatımı İmalat Sanayii Yurtiçi Talebi	
376	Meslek, Bilim, Ölçü, Kontrol ve Optik Donatımı İmalat Sanayii Dışsatımı	
377	Meslek, Bilim, Ölçü, Kontrol ve Optik Donatımı İmalat Sanayii Üretimi	
378	Meslek, Bilim, Ölçü, Kontrol ve Optik Donatımı İmalat Sanayii Dışalımını	
379	Elektrikli Makine İmalat Sanayii Üretim Tahminleri	
380	Elektrikli Makineler İmalat Sanayii Yurtiçi Talep Tahminleri	
381	Elektrikli Makineler İmalat Sanayii Dışsatım Tahminleri	
382	Elektrikli Makineler İmalat Sanayii Dışalım Tahminleri	
383	Elektronik Sanayii Üretimi	
384	Elektronik Sanayii Yurtiçi Talebi	
385	Elektronik Sanayii Dışsatımı	
386	Elektronik Sanayii Dışalımını	
387	Karayolu Taşıtları İmalat Sanayii Üretimi	
388	Karayolu Taşıtları İmalat Sanayii Yurtiçi Talebi	
389	Karayolu Taşıtları İmalat Sanayii Dışsatımı	
390	Karayolu Taşıtları İmalat Sanayii Dışalımını	
391	Demiryolu Taşıtları İmalat Sanayii Yurtiçi Talebi	
392	Demiryolu Taşıtları İmalat Sanayii Dışticareti	
393	Demiryolu Taşıtları İmalat Sanayii Üretimi	
394	Gemi İnşa Sanayii Yurtiçi Talebi	
395	Gemi İnşa Sanayii Dışsatımı	
396	Gemi İnşa Sanayii Üretimi	
397	Gemi İnşa Sanayii Dışalımını	
398	Uçak Yapım Sanayii Yurtiçi Talebi	
399	Uçak Yapım Sanayii Dışticareti	
400	Uçak Yapım Sanayii Üretimi	

Not : Tablo başlıklarında 11, 12 ve 305 numaralar kullanılmamıştır.

12.12.1978 Gün ve 16487 Sayılı Resmî Gazete'de Yayımlanan

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın

DÜZELTME CETVELİ

(Aşağıdaki düzeltmeler bu baskıda yapılmıştır.)

R. Gazete Sayfa	Paragraf	Tablo	Satır	Sütun	Yanlış	Doğru
15	55		1		birlikte,	birlikte
16		18	Dipnot		sayısı	sayımı
17		20			TABLO 20 : İşgücü talebinin Sektörel Görünümü, 1962 - 1977	TABLO 20 : İşgücü Talebinin Sektörel Görünümü (1962 - 1978)
18	71		1		işveren	işveren,
33	147		2		rolü	rolü
51	224		3		yatırımlarından	yatırımlarından
51	225		1		yatırımların n	yatırımlarından
52	237		1		harita	harita,
52	237		2 - 4		şehir	Kent
54	240		1		birimlerine	birimlerine
54	246		2		dinlenme	dinlenme
55	257		1		yönelime	yenileme
56	258		3		Standartları	Standartları
56	261		2		kirliliğinin	kirliliğin
56	262		2		sağlanmamaktadır	sağlanmamaktadır
87		95 sayılı	tablonun		sağ üst köşesine (Bin kişi) sözü yazılacak.	
87	Dipnot		2		(1) Sigortaya	(2) Sigortaya
97		99			TABLO 99 : Türkiye'de Toplumsal Sigorta Programından Yararlananlar	TABLO 99 : Türkiye'de Toplumsal Sigorta Programından yararlananlar (Bin kişi)
93	415		1		için	için
93	416		4		gereksinmevi	gereksinmeyi
93	419		11		gündüz grubunda	gündüz grubunda
93	421		4		Bakanlığınca	Bakanlığınca
93	421		5		çocuklara	çocuklara
94	435		1		çalışmalar,	çalışmalar

R. Gazete Sayfa	Paragraf	Tablo	Satır	Sütun	Yanlış	Doğru
94	Dipnot				2. ciltte	317. Sayfada
95	Dipnot				2. ciltte	324. Sayfada
96		108	3	1	Ortalama olan (m ²)	Ortalama Alan (m ²)
96	452		3		geliştirilememisi	geliştirilememesi.
96	Dipnot				2. ciltte	301. sayfada
97	453				(2)	(1)
101	488		4		görevli	görelî
97	Dipnot				(2)	(1)
105	Ek 4 : Tablo başlığı				(Bin)	(Bin kişi)
173		147	6	1	Kad.	Kadın
174	700		4		kapatılabilme	kapatılabilmesi
174	700		7		üretim	üretimine
174	700		9		mühendi	mühendis
176	705		3		10.000 - 50.00 grubundaki	10 000 - 50 000 grubundaki
200	1044		2		kademelerindirilecek	kademelendirilecek
201	1055		1 - 2		girdilerin	girdilerinin
202	1084		2		Metropoliten	Metropoliten
202	1086		1		Belediye ek tek	Belediyelerin tek tek
215	1184 (a)		1		temalara	temel ana
217	1210. paragrafın 7. satırı				iki kez yazıldığından kalkacak	
217	1212		3		birimler	birim
225		159	2	7	2 325	12 325
229	16		2		üretimden	üretimde
241	8		3		uygulanmasına	uygulanması
251		189	7	1	Yapacak odunu	Yapacak Odun Top,
253		190	8	11	— 0,4	— 0,8
255	1386 (2)		2		için	içi
257		194	6	2	4.031.970	4.031.978
257		194 (B)	25	1	25 lüle taşı (2)	Dolomit (2)
257		194 (B)	26	1	26 Dolomit (2)	Lüle taşı (2)
261		197	29	2	529,4	429,4
261		197	32	2	32,2	30,2
261		197	27	9	80,0	1180,0

R. Gazete Sayfa	Paragraf	Tablo	Satır	Sütun	Yanlış	Doğru
262		197			TABLO 197 : Madencilik Üretim Hedefleri	TABLO 197 : Madencilik Üretim Hedefleri (Devam)
262		197	10	1	Dolasit (Ayıklanmış)	Dolomit (Ayıklanmış)
263		198	13	1	Krom (% 48 Cr_2O_3)	Krom (% 48 Cr_2O_3)
263		198	23	1	Sanayii Maddeleri	Sanayii Hammaddeleri
264		198			TABLO 198 : Madencilik Yurtiçi Talep Tahminleri	TABLO 198 : Madencilik Yurt İçi Talep Tahminleri (Devam)
264		198	7	1	Delamit	Dolomit
264		198	19	1	Yapı Taşları	Yapı Taşları (6)
269	1445		1		5,0 Milyar	5,0 Milyon
272	1453		3		karşılanamamış	karşılanamamaya
278		211	4	10	17 739	13 739
279		212	3	8	3.556	3.557
279		212	4	16	—	18,7
291	1517		1		abone	hat
295	1541		2		topluma	tapulama
297	1543		1		milya	milyar
297	1544 (7)		1		belgelerin	belgelerinin
300	Dipnot		2		1983'de	IV. Plan döneminde
301	9		1		gereksinmeler	gereksinmeleri
303	1573		1	1	derslikli 20 786'sı	derslikli, 20786'sı
303.	sayfanın altındaki «renci sayısı ile 18 522'dir» sözcüğü				302. sayfanın altındaki	
	dipnota eklenecek.					
303.	Sayfanın altında «Kaynak : Milli Eğitim Bakanlığı» diye başlayan dipnot					
	aynı sayfadaki 240 sayılı tablonun altına gelecek					
304.		243	Dipnot		23.044 tür.	23.064'tür.
304	1579		1		merkezlerinde 628'i	merkezlerinde, 628'i bu-
					bucaklarda	caklarda,
305	1584		1		merkezlerinde	merkezlerinde,
305	1584		2		ilçelerde 56'sı bucaklarda	ilçelerde, 56'sı bucak-
						larda,
308	1599		4		artışı	artışa
313		262	Tablo başlığı	(000)		(Bin kişi)
315	2.3		1		okul uz	okulsuz

R. Gazete Sayfa	Paragraf	Tablo	Satır	Sütun	Yanlış	Doğru
317	6.2		I		isterleri	istemleri
321	1677		5		dikkate alınarak,	dikkate alınarak
325	1691		II		Ankara İstanbul	Ankara, İstanbul
328	1709		1		1.220.0	1 220 000
328	1709		2		798.361	978 361
332	1731		II		Öte yandan bu olumsuz gelişme doğal sonucu olarak Yargıtay' da büyük yükler getirmiş yargıtay la	Öte yandan bu olumsuz gelişme doğal olarak Yargıtay'da büyük yükler getirmiş Yargıtayda
344	1773		2		tuş 15 - 16 yaş grubu ve tahminleri grubu tüketicilerin etkisi ile IV. Plan döneminde de etkisini koruyacak	tuş 15 - 16 yaş grubu tüketicilerin ve gelirlerinin artışı ve kentleşmedeki büyüme etkisi ile IV, Plan döneminde de etkisini koruyacak
358		303	8	6	10,9	10,9
360	2037		2		Çözülememesi	Çözümlememesi
362		312	8	4	7,4	— 7,4
363	8		1		Konfeksiyon	Konfeksiyon
365	2061 (3)		2		yaratılmasına	yaratılmasına
377		324	10	1	Flatik	Ftalik
379		325	13	6	5,5	— 5,5
381	2088		6		triper	tri/per
383		328			TABLO 328 : Petrokimya Sanayii (Dışsarı)	TABLO 328 : Petrokimya Sanayii (Dışalım)
389	2111 (4)		I		güdüendirici	güdüendirici
389		335		I	Bitki besin maddesi yüzde	Bitki besin maddesi yüzdesi
401	2140		2		tuğlası	tuğlası,
404	2153		1		asbesli	astbestli
407		351	2	I	Alümina	Alümine
411		353	2	7	610,4	5610,4
415.	sayfadaki	358	sayılı	tablo	ile	416. sayfadaki 358 sayılı tablo birleşecek.
418		360	2	4	82,6	82,9
418		360	11	10	482,5	492,5
418		360	36	6	(19,4)	(91,4)

R. Gazete Sayfa	Paragraf	Tablo	Satır	Sütun	Yanlış	Doğru
419		361	1	4	(9,1)	(8,1)
419		361	1	6	(9,7)	(—9,7)
419		361	8	1	Kadmiryum	Kadmiryum
420.	sayfadaki 362 sayılı tablonun 1. sütununda ki «Döküm» arasındaki boşluğa «iletken» sözcüğü yazılacak					«Ekstruzyon Ürünleri»
421		363	5	4	18,	18,5
422	2200		1		2200.sektör	2200.(1) Sektör
424	2204		4 - 5		Konst-	Kons-
424	2204		5		karşı	karşın
425	2216 (5)		1		elemanlı	elemanları
426	Dipnot		3		XXIII. Bölümü	III. Bölümü
428		370	10	5	0,220,0	30 220,0
428		370	10	8	7,700,0	17 700,0
428		370	7	13	—6,6	—5,6
430	2226		2		gö ..	görece
432	2236		9		Şasi karoser	Şasi ve karoser
438	2256		7		Motorları	Motorların
438	2257		4		Yatırımı	Yatırımı
439		379		1	1. Elektrik Makine- leri ve Şebeke Cihaz- ları	1. Elektrik makinale- ri ve cihazları
440	2267		6		teknolojik	Teknoloji
442	2278		2		3,5'e	3,1'e
444	228		2		Önemli	Önemli
445		387	Başlık		Değer : Milyon TL. (1978 iyalarıyla,)	Değer : Milyon TL (1978 Fiyatlarıyla)
445		387	5	10	1 000	41 000
445		387	1	13	14 043,0	14 943,0
445		388	Başlık		Birim : 1978 yılı Fi- yatları Miktar : Adet Değer : Milyon TL	Miktar Adet Değer : Milyon TL 1978 Yılı Fiyatları
446	2291		4		Kamyon	Faşı
446	2296 (2)		1		Üretimin	Talebin

R. Gazete Sayfa	Paragraf	Tablo	Satır	Sütun	Yanlış	Doğru
447		389	Başlık		Birim : 1978 Yılı Fiyatları FOB Miktar : Adet Değer : Milyon TL.	Miktar : Adet Değer : Milyon TL. 1978 Yılı Fiyatları FOB
447		389	8	11	8 - 4	48,4
448		390	Başlık		Birim : 1978 Yılı Fiyatları Miktar : Adet Değer : Milyon TL.	Miktar : Adet Değer : Milyon TL. 1978 Yılı Fiyatları
449		392	3	8	70.0	700,0
449	392	Tablonun	Dipnotu		Miktar	Motor
451	2306		2		Vagonların imalatında	vagonları imalatıda
453	2325		1		İnş-	İnşaa-
454.	sayfadaki	2329	sayılı	paragrafın son satırındaki	«(Tablo 398)» sözü kalacak.	
454		398	1	1	1. Uçak	1. Uçak (Yolcu)
455	2333		2		uçaklarında	uçakların da
456	2337 (2)		2		Müdürlüğünün	Müdürlüğü»
456	2337 (2)		3		getirebilmesin sağlamak amacıyla	Getirebilmek amacıyla

9 Şubat 1979 tarih 16545 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

23	—	—	1	—	1. PLAN UYGULAMASINDA ETKİNLİK	3. PLAN UYGULAMASINDA ETKİNLİK
30		—	10	—	II. TÜKETİM HARCAMALARI	III. TÜKETİM HARCAMALARI
58	276	—	7	—	42,5	42,4
58	276	—	8	—	54,4	54,2
58	276	—	8	—	3,1	3,4

R. Gazete Sayfa	Paragraf	Tablo	Satır	Sütun	Yanlış	Doğru
58	276	—	9	—	14,1	4,1
60	278	—	4	—	186,8	174,2
63	282	—	2	—	7,9	9,4
64	—	75	7	—	Vergi dışı gelirler	Vergi dışı normal gelirler
64	—	76	8	1	Özel Gel.	Özel gelirler ve fonlar
64	—	76	10	1	Katma Bütçe	Net katma bütçe
78	342	—	1	—	IV. Plan	III. Plan
101	493	—	1	—	Oranın	Oranın
183	779	—	2	—	akitelere	aktiflere
226	—	160	5	2	295 230	296 230
250	1372	—	1	—	Toprak	Doğa
252	1372	—	1	—	yapmıştır	yapılmıştır
255	1386/1	—	1	—	doğan	doğal
276	—	323	3-4	1-11		Boyaz Maddeler
	(devam)		satır			4529, 899, 8, 4450, 975, 6
			arasına			1, 6, 4400, 970, 5, 7660,
			girecek			1689, 2, 11, 7
310	1.610	—	1	—	nicelikte	nitelikte
335	1.747	—	4	—	giderek	gidererek
347	—	295	—	—	Dipnot konmamış	Dipnot konacak. Dipnot aşağıdaki gibidir.

a) Pamuklu, yünü ve ipekli dokuma miktarları bin metre, halı ve kilim bin m² olarak verilmiştir.

b) Pamuk, yün, ipek ve sisal ipliği değerleri toplama katılmamıştır.

350	2.001	—	1	—	8,0	5,2
350	2.001	—	2	—	3,5	2,6
350	2.001	—	2	—	6,8	4,6
350	2.002	—	1	—	20,5	23,9
361	—	310	2	1	mamulleri	mamül deri
425	—	367	9	6	3.830	3.880

	YANLIŞ - DOĞRU CETVELİ					
	1972		1977		III. Plan Hedefi	
	1972	100,0	1977	100,0	1977	100,0
Bitkisel Üretim	62,4	100,0	57,7	100,0	60,6	100,0
Hububat		36,3		29,6		35,3
Bakliyat		2,5		3,5		2,7
Sanayi Bitkileri ve Yumru Bitkiler		21,1		21,5		21,1
Yağlı Tohumlar		4,7		3,7		5,0
Meyvalar		20,9		25,2		20,9
Sebzeler		4,3		8,1		4,2
Diğerleri		10,2		8,4		10,5
Hayvancılık	34,1		37,9		35,0	
Ormancılık	2,9		3,6		3,6	
Balıkçılık	0,6		0,7		0,8	
TARIM	100,0		100,0		100,0	

Kaynak : D.P.T

9 Nisan 1979 tarih 16604 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır

YANLIŞ - DOĞRU CETVELİ

Sayfa No.	Paragraf	Tablo	Satır	Sütun	Yanlış	Doğru
367	1 372		3 - 4		amacıyla	amacıyla
437	1 580		3		düşünmektedir.	düşürmektedir.
525		312			(1979 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)	(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)
551		328	5	1	Polivinil Klorür	Polivinil Klorür
598		361	8	1	Kadmiryum (Ton)	Kadmiryum (Ton)
617		374			Değer : Milyon TL. 1978 Yılı Fiyatlarıyla,	Değer: Milyon TL. 1978 Yılı Fiyatlarıyla, FOB
630	2 084		3		sanayiide	sanayiinde